ספרי׳ — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים״
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.
שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי׳ תהא שנת נפלאות בכל
צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב״ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

קכב.

מספר המשורר משבח ירושלים והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי
בֵּית יְהוָה נֵלֵךְ: ב עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ
יְרוּשָׁלִָם: ג יְרוּשָׁלִַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ
יַחְדָּו: ד שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת
לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְהוָה: ה כִּי שָׁמָּה | יָשְׁבוּ
כִּסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד: ו שַׁאֲלוּ
שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִַם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ: ז יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ
שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: ח לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־
נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: ט לְמַעַן בֵּית־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

״מנהג ישראל לקדש את הלבנה דווקא במוצאי תשעה באב״
(השנה, תשפ״ב, ביום ראשון בערב, י׳ מנחם־אב)
סוף זמן קידוש לבנה: יום רביעי בערב, י״ג מנחם־אב

(ממכתב מוצאי ת״ב ה׳תשד״מ שנדפס להלן בהמשך העמוד)

אגרות קודש

ב״ה, מוצאי ת״ב, יהפך בקרוב ממש (וכל הצומות) לששון
ולשמחה ולמועדים טובים,
יום רביעי פ׳ פנים בפנים דבר הוי׳ עמכם,
שנת ה׳תשד״מ. ברוקלין, נ.י.

תלמידים השלוחים-ישיבה גדולה קזבלנקה
ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

המכ׳ והמצו״ב והערות התמימים ואנ״ש נתקבלו ות״ח.

ע״פ מנהג ישראל אשר תורה היא לקדש הלבנה **דוקא** במוצאי ט״ב,

ומפורש הטעם בכ״מ, כי בשו״ט היא כי ישראל והשכינה עתידין להתחדש כמותה, וגם כי במנחת ט״ב נולד המשיח,

הרי הזמ״ג לחדש ההתעוררות להחלטות טובות בכל עניני תשובה והתומ״צ, שהן המבטלות סיבת הגלות, אשר (רק) מפני חטאינו גלינו מארצנו, ובהבטל הסיבה מיד (בטל המסובב – הגלות ו) הן נגאלין.

המשך בעמוד קצז

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכא, קכב ..... ג

ג) מאמר ד״ה ואתחנן אל הוי׳ וגו׳ שבת פרשת ואתחנן, שבת נחמו, ט״ז מנחם-אב, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת ואתחנן, שבת נחמו, ט״ז מנחם-אב, ה׳תשכ״ה ..... יב

ה) לקוטי-שיחות פרשת ואתחנן כרך יט, ג..... יז

ו) לקוטי-שיחות שבת נחמו כרך יט ..... כה

ז) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... לג

ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת ואתחנן .....לד

ט) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת ואתחנן .....לה

י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת ואתחנן ..... עא

יא) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת ואתחנן.....עב

יב) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת ואתחנן..... פז

יג) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....צ

שיעורי רמב״ם

יד) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת ואתחנן..... צג

טו) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת ואתחנן ..... קעז

טז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת ואתחנן ..... קצה

יז) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק כג, דברי הימים פרק ח.....קצח

יח) משניות – מסכת מעשרות
ביאור קהתי.....ר

יט) עין יעקב מסכת יומא .....רז

כ) מסכת כתובות עם ביאורים
מדף לב עד דף לח.....רי

כא) מדרש רבה למגילת איכה ..... רלט

כב) מסכת גיטין – סוגיית ׳בר קמצא׳ ללימוד בתשעה באב ..... רמב

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כג) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....רנ

כד) שולחן ערוך הלכות עירובין/פסח
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן .....רנא

כה) לקוטי תורה וידעת היום [א]
אדמו״ר הזקן .....רנג

כו) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי .....רנח

כז) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....רס

כח) תורת שמואל תרל״ג
אדמו״ר מוהר״ש .....רסא

כט) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב.....רסב

ל) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ.....רסג

לא) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ.....רסו

לב) ספר הזכרונות פרק קכא .....רסח

לג) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ..... ער

לד) רמב״ם – הלכות בית הבחירה.....ערב

לה) חומש לקריאה בציבור .....עדר

לו) קריאת התורה למנחת שבת-קודש..... רפג

לז) ביאורים לפרקי אבות פרק ג..... רפה

לח) לוח זמנים לשבוע פרשת ואתחנן..... רפו

לט) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת ואתחנן, שבת נחמו, ט"ז מנחם־אב, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

וָאֶתְחַנַּן אֶל הֲוָיָ׳ וְגוֹ׳[1], וְאִיתָא בְּ׳סִפְרִי׳[2] שְׁנֵי פַּרְנָסִים טוֹבִים עָמְדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, מֹשֶׁה וְדָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ יְכוֹלִים לִתְלוֹת כו׳ בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, וְלֹא בִּקְּשׁוּ מִן הַמָּקוֹם שֶׁיִּתֵּן לָהֶם אֶלָּא חִנָּם כו׳. וּמַה אֵלּוּ כו׳, מִי שֶׁאֵינוֹ כו׳ עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁלֹּא יְבַקֵּשׁ מִלִּפְנֵי הַמָּקוֹם שֶׁיִּתֵּן לוֹ אֶלָּא חִנָּם. דָּבָר אַחֵר: וָאֶתְחַנַּן אֶל ה׳, עֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת נִקְרֵאת תְּפִלָּה כו׳. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה אִיתָא בְּ׳מִדְרַשׁ רַבָּה׳[3], עֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת נִקְרֵאת תְּפִלָּה, וְאֵלּוּ הֵן כו׳, וּמִכּוּלָּן לֹא נִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶלָּא בְּלָשׁוֹן תַּחֲנוּנִים כו׳, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁאֵין לִבְרִיָּה כְּלוּם אֵצֶל בּוֹרְאוֹ, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה כו׳ לֹא בָּא אֶלָּא בְּלָשׁוֹן תַּחֲנוּנִים. (וּמִמְּשִׁיךְ שָׁם) לָמָּה לֹא בָּא מֹשֶׁה אֶלָּא בְּלָשׁוֹן תַּחֲנוּנִים כו׳, כָּךְ אָמַר הַקָּבָּ״ה לְמֹשֶׁה: וְחַנֹּתִי[4] אֶת אֲשֶׁר אָחֹן כו׳, מִי שֶׁאֵין לוֹ בְּיָדִי, ״וְחַנֹּתִי״ בְּמַתְּנַת חִנָּם אֲנִי עוֹשֶׂה עִמּוֹ וְכו׳.

וְהָעִנְיָן בְּזֶה[5], שֶׁלְּפִי הַ׳מִּדְרַשׁ רַבָּה׳, ״וָאֶתְחַנַּן״ הוּא אֶחָד מֵעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁנִּקְרֵאת תְּפִלָּה, שֶׁכְּלָלוּתָהּ (כְּפִי שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת מִלְּכַתְּחִילָּה עַל־פִּי ״תּוֹרַת אֱמֶת״) הוּא בְּאוֹפֶן הַקָּשׁוּר עִם עֲבוֹדַת הָאָדָם וּזְכוּיוֹתָיו כו׳ [וּלְהָעִיר גַּם מֵהַפֵּירוּשׁ שֶׁ״תְּפִלָּה״ מִלְּשׁוֹן הִתּוֹפֵל וּמְחַבֵּר[6], כִּי צָרִיךְ לִהְיוֹת חִבּוּר וְשִׁיָּכוּת לְזֶה שֶׁמִּתְפַּלֵּל אֵלָיו, עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהוּא אוּמָן שֶׁעֲשָׂאָהוּ[7], וְיֵשׁ לוֹ זְכִיּוֹת וְכו׳], שֶׁלָּכֵן רָאוּי הוּא שֶׁתִּתְמַלֵּא בַּקָּשָׁתוֹ, אֶלָּא שֶׁאֵין לִתְבּוֹעַ מֵהַקָּבָּ״ה וְלִתְלוֹת אֶת

---

1) ריש פרשתנו. 2) וראה גם פירוש רש״י שם - נתבאר בארוכה בהתוועדות. 3) דב״ר פ״ב, א. 4) תשא לג, יט. 5) בהבא לקמן - ראה לקו״ש חכ״ד ע׳ 28 ואילך (גם ממאמר זה). 6) תו״א תרומה עט, סע״ד. סה״מ תש״ט ע׳ 79 ובהערת כ״ק אדמו״ר שליט״א שם. 7) תענית כ, ריש ע״ב.

ביאור בדרך אפשר

1 נאמר בתחילת פרשת השבוע, משה רבינו אומר לבני ישראל:
2 **וָאֶתְחַנַּן** התחננתי **אֶל הֲוָיָ׳ וְגוֹ׳**[1] ובקשתי מהקדוש־ברוך־הוא להיכנס
3 לארץ ישראל, **וְאִיתָא** מובא **בְּ׳סִפְרִי׳**[2] מדרש הלכתי על החומשים
4 במדבר ודברים **שְׁנֵי פַּרְנָסִים** מנהיגים, רועים **טוֹבִים עָמְדוּ לָהֶם**
5 **לְיִשְׂרָאֵל, מֹשֶׁה וְדָוִד מֶלֶךְ**
6 **יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ יְכוֹלִים לִתְלוֹת**
7 את הבקשות שלהם מהקדוש־ברוך־
8 הוא **כו׳ בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים**
9 ולבקש את מילוי בקשותיהם בזכות
10 מעשיהם, **וְלֹא בִּקְּשׁוּ מִן הַמָּקוֹם**
11 **שֶׁיִּתֵּן לָהֶם אֶלָּא** בתור מתנת
12 **חִנָּם כו׳** ולא בגלל הזכויות שלהם.
13 ומכאן לומדים חכמינו ז״ל ב׳ספרי׳
14 **וּמַה אֵלּוּ כו׳** משה רבנו ודוד
15 המלך שהיו להם מעלות וזכויות רבות
16 מכל־מקום ביקשו לקבל מהקדוש־
17 ברוך־הוא מתנת חינם, **מִי שֶׁאֵינוֹ**
18 בכל המעלות והזכויות הללו אלא הוא
19 אדם פשוט **כו׳ עַל־אַחַת־כַּמָּה־**
20 **וְכַמָּה** כל־שכן וקל־וחומר **שֶׁלֹּא**
21 **יְבַקֵּשׁ מִלִּפְנֵי הַמָּקוֹם שֶׁיִּתֵּן לוֹ**
22 בגלל זכויות **אֶלָּא חִנָּם.**
23 **דָּבָר אַחֵר** דרשה נוספת דורשים
24 חכמינו ז״ל ב׳ספרי׳ על פסוק זה:
25 **וָאֶתְחַנַּן אֶל ה׳, עֲשָׂרָה**
26 **לְשׁוֹנוֹת נִקְרֵאת תְּפִלָּה כו׳.**
27 **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה אִיתָא** מובא גם
28 **בְּ׳מִדְרַשׁ רַבָּה׳**[3], **עֲשָׂרָה**
29 **לְשׁוֹנוֹת נִקְרֵאת תְּפִלָּה, וְאֵלּוּ**
30 **הֵן כו׳** והמדרש מפרט את עשר
31 הלשונות שבהן נקראת התפילה,
32 **וּמִכּוּלָּן לֹא נִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה** כאן
33 כאשר ביקש מהקדוש־ברוך־הוא
34 להיכנס לארץ **אֶלָּא בְּלָשׁוֹן**
35 **תַּחֲנוּנִים כו׳, מִכָּאן אַתָּה**
36 **לָמֵד שֶׁאֵין לִבְרִיָּה כְּלוּם** כל
37 ערך וחשיבות **אֵצֶל בּוֹרְאוֹ,**
38 **שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה כו׳** עם כל מעלותיו
39 הגדולות **לֹא בָּא אֶלָּא בְּלָשׁוֹן**
40 **תַּחֲנוּנִים.** (**וּמִמְּשִׁיךְ שָׁם**
41 במדרש) **לָמָּה לֹא בָּא מֹשֶׁה**
42 **אֶלָּא בְּלָשׁוֹן תַּחֲנוּנִים כו׳** ולא
43 ביקש שהקדוש־ברוך־הוא ימלא את
44 בקשתו בגלל זכות מסויימת, הסיבה
45 לכך היא כי **כָּךְ אָמַר הַקָּבָּ״ה**
46 **לְמֹשֶׁה: וְחַנֹּתִי**[4] **אֶת אֲשֶׁר אָחֹן**

ביאור בדרך אפשר

47 **כו׳, מִי שֶׁאֵין לוֹ בְּיָדִי** מעלות וזכויות, **״וְחַנֹּתִי״ בְּמַתְּנַת חִנָּם**
48 **אֲנִי עוֹשֶׂה עִמּוֹ וְכו׳** ולכן ביקש משה שגם התפילה שלו תתמלא כמתנת
49 חינם.
50 **וְהָעִנְיָן** הפנימי **בְּזֶה**[5] על־פי חסידות, **שֶׁלְּפִי הַ׳מִּדְרַשׁ רַבָּה׳,**
51 **״וָאֶתְחַנַּן״ הוּא אֶחָד מֵעֲשָׂרָה**
52 **לְשׁוֹנוֹת שֶׁנִּקְרֵאת** בהם **תְּפִלָּה,**
53 **שֶׁכְּלָלוּתָהּ** התוכן והמשמעות
54 הכללית של ענין התפילה (**כְּפִי**
55 **שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת** התפילה
56 **מִלְּכַתְּחִילָּה עַל־פִּי ״תּוֹרַת**
57 **אֱמֶת״) הוּא בְּאוֹפֶן הַקָּשׁוּר**
58 **עִם עֲבוֹדַת הָאָדָם וּזְכוּיוֹתָיו**
59 **כו׳** ולעבודה הרוחנית של האדם בעת
60 התפילה וכן למידת הזכויות הרוחניות
61 שלו יש משמעות לעניין שתפילתו
62 תתקבל ובקשתו תיענה **[וּלְהָעִיר**
63 **גַּם מֵהַפֵּירוּשׁ שֶׁ״תְּפִלָּה״** בה
64 האדם מתקרב אל הקדוש־ברוך־הוא
65 ומתחבר עם האלוקות היא **מִלְּשׁוֹן**
66 **הִתּוֹפֵל וּמְחַבֵּר**[6] כלשון המשנה
67 ״התופל כלי חרס״, היינו שמייצר את
68 הכלים על ידי חיבור והדבקת העפר
69 במים ובאש, **כִּי צָרִיךְ לִהְיוֹת**
70 **חִבּוּר וְשִׁיָּכוּת** בין האדם המתפלל
71 **לְזֶה שֶׁמִּתְפַּלֵּל אֵלָיו,** הוא
72 הקדוש־ברוך־הוא, **עַל־יְדֵי־זֶה**
73 **שֶׁהוּא** הקדוש־ברוך־הוא **אוּמָן**
74 **שֶׁעֲשָׂאָהוּ**[7] הבורא שיצר ועשה
75 אותו, **וְיֵשׁ לוֹ זְכִיּוֹת** ולעניין
76 החיבור של האדם לאלוקות בתפילה
77 אכן יש חשיבות לזכויות שלו שהודות
78 לכך החיבור הוא נעלה יותר ופועל את
79 פעולתו **וְכו׳], שֶׁלָּכֵן** בגלל
80 הזכויות שלו **רָאוּי הוּא**
81 **שֶׁתִּתְמַלֵּא בַּקָּשָׁתוֹ, אֶלָּא שֶׁאֵין**
82 **לִתְבּוֹעַ מֵהַקָּבָּ״ה** שימלא את
83 הבקשה שבתפילה **וְלִתְלוֹת אֶת**

ביאור בדרך אפשר

הַתְּפִלָּה בִּזְכוּת עַצְמוֹ[8], **שֶׁהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁאֲפִילוּ מַה שֶּׁהַקָּבָּ״ה נוֹתֵן בְּתוֹרַת שָׂכָר** על מעשיו הטובים של האדם, **אֵין זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁהוּא** הקדוש־ברוך־הוא **מְחוּיָב לִיתֵּן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[9] **וְלִךְ ה׳ חֶסֶד כִּי אַתָּה תְּשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ, שֶׁגַּם הַתַּשְׁלוּם** ״כְּמַעֲשֵׂהוּ״ שבא בתור תשלום שכר על מעשיו הטובים של האדם **הוּא חֶסֶד שֶׁל הַקָּבָּ״ה**[10] ולא דבר שהקדוש־ברוך־הוא מחוייב בו, כביכול, מצד הדין **[וְהַיְנוּ,** וטעם הדבר, מדוע באמת כל השפעה מלמעלה נחשבת חסד מצד הקדוש־ברוך־הוא לאדם, **לְפִי שֶׁכְּלָלוּת הָעִנְיָן** האמור בזוהר **דְּאִתְעַרוּתָא־דִלְתַתָּא אִתְעַרוּתָא־דִלְעֵילָא** התעוררות מלמטה, מצד האדם, להתקרב לאלוקות, פועלת שתהיה התעוררות מלמעלה, מצד הקדוש־ברוך־הוא להתקרב אל האדם ולהשפיע לו, וכיוון שדבר זה הוא כלל וסדר קבוע, לכאורה מעשי האדם למטה מחייבים תשלום שכר מלמעלה, אבל לאמתו של דבר הכלל והסדר הזה **הוּא רַק מִפְּנֵי שֶׁכַּךְ עָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ**[11] ולא מפני הכרח כלשהו, דבר שלא שייך כלל לגבי הקדוש־ברוך־הוא, **וְאַף שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁהָעֲבוֹדָה** של האדם למטה **תְּעוֹרֵר** ותמשיך התגלות והשפעה מלמעלה **(מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ) נַעֲשֶׂה כֵּן בֶּאֱמֶת**[12] ו׳אתערותא דלתתא׳ אכן ממשיכה ומעוררת ׳אתערותא דלעילא׳, **מִכָּל־מָקוֹם זֶה גּוּפָא** זה עצמו שכך הוא הדבר באמת **הוּא רַק מִפְּנֵי חַסְדּוֹ יִתְבָּרֵךְ** ולא בגלל ההכרח, כאמור**]**, **וְלָכֵן (שַׁיָּךְ וְ)צָרִיךְ** אפילו אם יש לאדם זכויות רבות כמו שמצינו במשה רבינו **לְהִתְפַּלֵּל לַהקָּבָּ״ה** ולא לחשוב שהשפע מגיע לו בגלל הזכויות שלו ומעשיו הטובים, **וְעַד לְתְפִלָּה בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים, כְּמוֹ שֶׁמְּבַקְּשִׁים ׳מַתְּנַת חִנָּם׳** בקשה לקבל חינם, מצד חסדו של הנותן ולא בגלל מעשה או זכות של המקבל כלל **(אַף שֶׁבֶּאֱמֶת אֵין זוֹ ׳מַתְּנַת חִנָּם׳, כֵּיוָן שֶׁהָאָדָם רָאוּי לְכָךְ מִצַּד עֲבוֹדָתוֹ וּזְכוּיוֹתָיו,** אבל הבקשה והתפילה היא שיקבל מתנת חינם) עד כאן הוא התוכן הכללי של התפילה כפי שעולה מדברי ה׳מדרש רבה׳.

ביאור בדרך אפשר

1 הַתְּפִלָּה בִּזְכוּת עַצְמוֹ[8], שֶׁהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁאֲפִילוּ מַה
2 שֶׁהַקָּבָּ״ה נוֹתֵן בְּתוֹרַת שָׂכָר, אֵין זֶה בְּאוֹפֶן
3 שֶׁהוּא מְחוּיָב לִיתֵּן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[9] וְלִךְ ה׳ חֶסֶד
4 כִּי אַתָּה תְּשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ, שֶׁגַּם הַתַּשְׁלוּם
5 ״כְּמַעֲשֵׂהוּ״ הוּא חֶסֶד שֶׁל הַקָּבָּ״ה[10] [וְהַיְנוּ, לְפִי
6 שֶׁכְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּאִתְעַרוּתָא־דִלְתַתָּא אִתְעַרוּתָא־
7 דִלְעֵילָא הוּא רַק מִפְּנֵי שֶׁכַּךְ עָלָה בִּרְצוֹנוֹ
8 יִתְבָּרֵךְ[11], וְאַף שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ
9 שֶׁהָעֲבוֹדָה תְּעוֹרֵר (מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ) נַעֲשֶׂה כֵּן
10 בֶּאֱמֶת[12], מִכָּל־מָקוֹם זֶה גּוּפָא הוּא רַק מִפְּנֵי
11 חַסְדּוֹ יִתְבָּרֵךְ], וְלָכֵן (שַׁיָּךְ וְ)צָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל
12 לַהקָּבָּ״ה, וְעַד לִתְפִלָּה בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים, כְּמוֹ
13 שֶׁמְּבַקְּשִׁים ׳מַתְּנַת חִנָּם׳ (אַף שֶׁבֶּאֱמֶת אֵין זוֹ
14 ׳מַתְּנַת חִנָּם׳, כֵּיוָן שֶׁהָאָדָם רָאוּי לְכָךְ מִצַּד
15 עֲבוֹדָתוֹ וּזְכוּיוֹתָיו). וְאֵלּוּ לְפִי הַ׳סִּפְרִי׳,
16 ״רָאֲתְחַנַּן״ (שֶׁהִיא הַבַּקָּשָׁה שֶׁהַקָּבָּ״ה יִתֵּן חִנָּם)
17 אֵינוֹ בִּכְלָל עֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁנִּקְרֵאת תְּפִלָּה
18 (שֶׁקְּשׁוּרָה עִם עֲבוֹדָה וּזְכֻיּוֹת כּוֹ׳), לְהִיוֹתוֹ
19 בְּמַדְרֵגָה כָּזוֹ שֶׁנִּרְגָּשׁ אֶצְלוֹ שֶׁאֵין לוֹ זְכֻיּוֹת
20 שֶׁבִּגְלָלָם יִהְיֶה רָאוּי שֶׁהַקָּבָּ״ה יְמַלֵּא בַּקָּשָׁתוֹ,
21 וְלָכֵן אֵינוֹ מְבַקֵּשׁ מִן הַמָּקוֹם שֶׁיִּתֵּן לוֹ אֶלָּא
22 ׳חִנָּם׳, ׳מַתְּנַת חִנָּם׳ מַמָּשׁ.
23 **וְיֵשׁ** לְהוֹסִיף בָּזֶה, דְּהִנֵּה מְבֹאָר בִּדְרוּשֵׁי
24 חֲסִידוּת[13] שֶׁעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל תְּפִלָּה הֵם
25 כְּנֶגֶד עֶשֶׂר סְפִירוֹת שֶׁבְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, וּבַקָּשַׁת
26 ׳מַתְּנַת חִנָּם׳ הִיא בְּחִינַת כֶּתֶר שֶׁבַּמַּלְכוּת, שֶׁמִּצַּד

ביאור בדרך אפשר

42 שֶׁבֶּאֱמֶת אֵין זוֹ ׳מַתְּנַת חִנָּם׳, כֵּיוָן שֶׁהָאָדָם רָאוּי לְכָךְ מִצַּד
43 עֲבוֹדָתוֹ וּזְכוּיוֹתָיו, אבל הבקשה והתפילה היא שיקבל מתנת חינם) עד
44 כאן הוא התוכן הכללי של התפילה כפי שעולה מדברי ה׳מדרש רבה׳.
45 וְאֵלּוּ לְפִי הַ׳סִּפְרִי׳, ״רָאֲתְחַנַּן״ (שֶׁהִיא הַבַּקָּשָׁה שֶׁהַקָּבָּ״ה
46 יִתֵּן חִנָּם) אֵינוֹ בִּכְלָל עֲשָׂרָה
47 לְשׁוֹנוֹת שֶׁנִּקְרֵאת תְּפִלָּה
48 (שֶׁקְּשׁוּרָה עִם עֲבוֹדָה וּזְכֻיּוֹת
49 כּוֹ׳), אלא מדובר בתחינה ובקשה
50 שאינה מוגדרת כתפילה שבה אכן יש
51 חשיבות לזכויות של המתפלל אלא
52 בקשה מתוך גישה שאכן אין לו כל
53 זכויות, לִהְיוֹתוֹ בְּמַדְרֵגָה כָּזוֹ
54 שֶׁנִּרְגָּשׁ אֶצְלוֹ כפי שהוא רואה את
55 עצמו שֶׁאֵין לוֹ זְכֻיּוֹת שֶׁבִּגְלָלָם
56 יִהְיֶה רָאוּי שֶׁהַקָּבָּ״ה יְמַלֵּא
57 בַּקָּשָׁתוֹ, וְלָכֵן אֵינוֹ מְבַקֵּשׁ מִן
58 הַמָּקוֹם שֶׁיִּתֵּן לוֹ אֶלָּא ׳חִנָּם׳,
59 ׳מַתְּנַת חִנָּם׳ מַמָּשׁ ללא כל קשר
60 למעשים ולזכויות שלו ובעיניו אין לו
61 זכויות כלל.
62 וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה, דְּהִנֵּה
63 מְבֹאָר בִּדְרוּשֵׁי מאמרי
64 חֲסִידוּת[13] שֶׁעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת
65 שֶׁל תְּפִלָּה הנזכרים בדברי חכמינו
66 ז״ל הֵם כְּנֶגֶד עֶשֶׂר סְפִירוֹת
67 שֶׁבְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, כמבואר
68 בקבלה וחסידות, הספירות ׳מתכללות׳
69 זו בזו ובכל אחת מעשר הספירות יש
70 את כל עשר הבחינות (בספירת
71 החכמה, לדוגמא, יש חכמה שבחכמה,
72 בינה שבחכמה, וכן הלאה עד מלכות
73 שבחכמה), ועשר הלשונות של תפילה
74 הם כנגד עשר הספירות כפי שהן
75 בספירת המלכות שבעולם האצילות
76 (חכמה שבמלכות, בינה שבמלכות, וכן
77 הלאה, עד מלכות שבמלכות, וּבַקָּשַׁת
78 ׳מַתְּנַת חִנָּם׳ הִיא בְּחִינַת כֶּתֶר
79 שֶׁבַּמַּלְכוּת, בחינת ׳כתר עליון׳ היא למעלה מהספירות (שההתחלה
80 והראשית שלהן היא בחכמה, כמו כתר כפשוטו שהוא מעל הראש והמוח),
81 ובענייננו הבקשה בתור מתנת חינם היא למעלה מעשר העניינים שבתפילה,
82 המרומזים בעשר הלשונות, שהם כנגד עשר הספירות, שֶׁמִּצַּד בְּחִינָה זוֹ,

---

8) ראה ברכות יו״ד, ב. 9) תהלים סב, יג. 10) ראה בהנסמן באוה״ת שה״ש (כרך ב) ע׳ תשמט ואילך. ועוד. ועיין שו״ע אדה״ז או״ח סצ״ח ס״ה. 11) לקו״ת שמע״צ פג, ב. שה״ש יב, א. ועוד. וראה בארוכה ד״ה אדון עולם תש״ג פ״ו. 12) ראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1133 הערה 13. וש״נ. 13) אוה״ת פרשתנו ע׳ קיח.

ביאור בדרך אפשר

'כתר שבמלכות', הבחינה שלמעלה מהספירות כפי שהיא יורדת ומאירה בספירה האחרונה, ספירת המלכות, **כּוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב** הכול לפניו כלא נחשב, כלומר, מדריגה שלגביה כל המציאות לא תופסת מקום כלל וכאילו אינה קיימת.

וְאוּלַי יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁשְּׁנֵי הָאוֹפַנִּים הַנַּ"ל בְּ'מַתְּנַת חִנָּם' האופן עליו מדובר ב'מדרש רבה', בו לזכויות של האדם יש משמעות ומכל 'מקום הוא מבקש מתנת חינם והאופן בו מדובר ב'ספרי' שגם בעיני האדם עצמו אין לו כל זכויות ו'כלא חשיב' **הֵם כְּנֶגֶד שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת שֶׁבְּכֶתֶר** ב'כתר עליון' עצמו יש 'חיצוניות הכתר' הנקראת 'אריך אנפין' (המקביל לו בכוחות הנפש הוא כוח הרצון) ו'פנימיות הכתר' הנקראת 'עתיק יומין' (והמקביל לו בכוחות הנפש הוא כוח העונג). **מִצַּד חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר ('אֲרִיךְ') שֶׁיֵּשׁ חֲשִׁיבוּת לַנִּבְרָאִים וַעֲבוֹדָתָם, הָעִנְיָן דְּ'מַתְּנַת חִנָּם' הוּא רַק בִּלְשׁוֹן הַמִּתְפַּלֵּל**[14] אבל מצד עניין התפילה עצמו, כפי שהוא מלכתחילה, למעשים ולזכויות יש חשיבות, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מִצַּד פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר ('עַתִּיק') דְּכוּלָּא קַמֵּיהּ לָא חָשִׁיב מַמָּשׁ** ולגביו כל המציאות היא חסרת ערך לחלוטין, **אֶפְשָׁר לְבַקֵּשׁ רַק בְּתוֹרַת 'מַתְּנַת חִנָּם' בֶּאֱמֶת** ואין מקום כלל לבקש בגלל זכויות ומעשים טובים.

ב) וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁעִנְיַן הַתְּפִלָּה בְּאוֹפָן שֶׁל 'מַתְּנַת חִנָּם' בדרגה הגבוהה, כשהאדם חש שבאמת אין לו מציאות משלו וזכויות משלו, **הוּא עִנְיַן תְּפִלַּת הַשַּׁבָּת, שֶׁהֲרֵי עִנְיַן הַשַּׁבָּת הוּא בְּאוֹפָן שֶׁל מַתָּנָה** מהקדוש־ברוך־הוא לבני ישראל, **כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[15] בגמרא **מַתָּנָה טוֹבָה יֵשׁ לִי בְּבֵית גְּנָזַי, וְשַׁבָּת שְׁמָהּ.**

ביאור בדרך אפשר

בְּחִינָה זוֹ, כּוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב. וְאוּלַי יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁשְּׁנֵי הָאוֹפַנִּים הַנַּ"ל בְּ'מַתְּנַת חִנָּם' הֵם כְּנֶגֶד שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת שֶׁבְּכֶתֶר. מִצַּד חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר ('אֲרִיךְ') שֶׁיֵּשׁ חֲשִׁיבוּת לַנִּבְרָאִים וַעֲבוֹדָתָם, הָעִנְיָן דְּ'מַתְּנַת חִנָּם' הוּא רַק בִּלְשׁוֹן הַמִּתְפַּלֵּל[14]**, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מִצַּד פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר ('עַתִּיק') דְּכוּלָּא קַמֵּיהּ לָא חָשִׁיב מַמָּשׁ, אֶפְשָׁר לְבַקֵּשׁ רַק בְּתוֹרַת 'מַתְּנַת חִנָּם' בֶּאֱמֶת.**

ב) וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁעִנְיַן הַתְּפִלָּה בְּאוֹפָן דְּ'מַתְּנַת חִנָּם' הוּא עִנְיַן תְּפִלַּת הַשַּׁבָּת, שֶׁהֲרֵי עִנְיַן הַשַּׁבָּת הוּא בְּאוֹפָן שֶׁל מַתָּנָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[15] **מַתָּנָה טוֹבָה יֵשׁ לִי בְּבֵית גְּנָזַי, וְשַׁבָּת שְׁמָהּ. וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה גַּם עִנְיַן הַתְּפִלָּה שֶׁבִּימוֹת הַחוֹל הוּא בְּחִינַת הַשַּׁבָּת, כַּיָּדוּעַ שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הֶאָרַת הַשַּׁבָּת כְּפִי שֶׁנִּמְשֶׁכֶת בִּימוֹת הַחוֹל**[16]**. וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁשְּׁנֵי אוֹפַנִּים וּפֵּירוּשִׁים הַנַּ"ל בְּעִנְיַן "וְאֶתְחַנַּן", תְּפִלָּה שֶׁרַק נֶאֱמֶרֶת בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים כְּמוֹ שֶׁמְּבַקְּשִׁים 'מַתְּנַת חִנָּם' (כְּפֵּירוּשׁ הַ'מִּדְרַשׁ רַבָּה'), וּתְפִלָּה שֶׁהִיא בַּקָּשַׁת 'מַתְּנַת חִנָּם' מַמָּשׁ (כְּפֵּירוּשׁ הַ'סִּפְרִי'), הֵם שְׁנֵי הָעִנְיָנִים דִּתְפִלַּת יְמוֹת הַחוֹל וּתְפִלַּת הַשַּׁבָּת**[17]**, דִּתְפִלַּת יְמוֹת הַחוֹל, עִם הֶיוֹתָהּ בְּחִינַת שַׁבָּת, הֲרֵי זוֹ בְּחִינַת הַשַּׁבָּת שֶׁבִּימוֹת הַחוֹל, וְלָכֵן הַתְּפִלָּה הִיא בְּאוֹפָן שֶׁל עֲבוֹדָה וְיִגִיעָה, וְיֵשׁ בָּהּ גַּם הָעִנְיָן דַּאֲמִירַת תַּחֲנוּן כּוּ', אֲבָל בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַתְּפִלָּה אֵינָהּ בְּאוֹפָן שֶׁל עֲבוֹדָה וְיִגִיעָה כּוּ', וְאֵין בָּהּ אֲמִירַת "סְלַח לָנוּ"**

ביאור בדרך אפשר

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה בנוסף לכך שתפילת השבת היא, באופן כללי, מתוך הרגשה שהאדם מבקש 'מתנת חינם' **גַּם עִנְיַן הַתְּפִלָּה שֶׁבִּימוֹת הַחוֹל הוּא בְּחִינַת הַשַּׁבָּת** כי לעומת ענייני החולין שהאדם עוסק בהם בשעות אחרות של היום, זמן התפילה, והתוכן של עבודת התפילה הוא בדוגמת שבת לעומת ימות החול, **כַּיָּדוּעַ** בתורת החסידות **שֶׁזֶּהוּ** עניין התפילה **עִנְיַן הֶאָרַת הַשַּׁבָּת כְּפִי שֶׁנִּמְשֶׁכֶת** ובאה לידי ביטוי וגילוי **בִּימוֹת הַחוֹל**[16].

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁשְּׁנֵי אוֹפַנִּים וּפֵּירוּשִׁים הַנַּ"ל בְּעִנְיַן "וְאֶתְחַנַּן", תְּפִלָּה שֶׁרַק נֶאֱמֶרֶת בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים כְּמוֹ שֶׁמְּבַקְּשִׁים 'מַתְּנַת חִנָּם' (כְּפֵּירוּשׁ הַ'מִּדְרַשׁ רַבָּה'), וּתְפִלָּה שֶׁהִיא בַּקָּשַׁת 'מַתְּנַת חִנָּם' מַמָּשׁ מתוך תחושה של האדם שאין לו זכויות ואין לו מציאות כלל (כְּפֵּירוּשׁ הַ'סִּפְרִי'), **הֵם שְׁנֵי הָעִנְיָנִים דִּתְפִלַּת יְמוֹת הַחוֹל וּתְפִלַּת הַשַּׁבָּת**[17]**, עִם הֶיוֹתָהּ בְּחִינַת שַׁבָּת** כאמור לעיל שגם בימות החול התפילה היא בדוגמת שבת, **הֲרֵי זוֹ בְּחִינַת הַשַּׁבָּת שֶׁבִּימוֹת הַחוֹל** ולא עניין השבת לאמתו, **וְלָכֵן הַתְּפִלָּה הִיא בְּאוֹפָן שֶׁל עֲבוֹדָה וְיִגִיעָה** וכדי להתעלות ולהתקרב לאלוקות על האדם להתייגע הרבה כי הוא מצידו עסוק ושקוע בעניינים גשמיים וחומריים ענייני חול, **וְיֵשׁ בָּהּ גַּם הָעִנְיָן דַּאֲמִירַת תַּחֲנוּן** שמחייבת התייחסות והתעסקות עם דברים לא רצויים, חטאים ועוונות **כּוּ', אֲבָל בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַתְּפִלָּה אֵינָהּ בְּאוֹפָן שֶׁל עֲבוֹדָה וְיִגִיעָה כּוּ'** כי בגלל קדושת השבת האדם נמצא במעמד ומצב מרומם יותר והוא מנותק מענייני החול והחומריות, **וְאֵין בָּהּ** בתפילות השבת **אֲמִירַת "סְלַח לָנוּ"** בקשת סליחה ומחילה על חטאים

---

14) ולכן נכלל בעשרה לשונות של תפילה, כי חיצוניות הכתר הוא מקיף הקרוב, ויתירה מזו - מתלבש בעשר ספירות. ולהעיר שכל תפילה ה"ז "יהי רצון" חדש - כתר, ובמילא מובן ששלימותה היא כשהיא באופן של "בכל מאדך" (כתר).
15) שבת י, ב. 16) ראה תו"א ויקהל פח, א. לקו"ת בהר מא, א. 17) ראה המשך תער"ב ח"ב ע' א'קכח ואילך. וראה שם ע' א'צב. ע' א'צו.

(כֵּיוָן שֶׁכְּבָר בְּעֶרֶב שַׁבָּת לְאַחֲרֵי חֲצוֹת, הִנֵּה ״כָּל דִּינִין מִתְעַבְּרִין מִינָּהּ״ וְכוּ׳[18]), אֶלָּא הַתְּפִלָּה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל מַתָּנָה, הֵן בִּתְפִלַּת לֵיל שַׁבָּת, וּבְאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, וּבִפְרָט בְּיוֹם הַשַּׁבָּת לְאַחֲרֵי חֲצוֹת, רַעֲוָא דְרַעֲוִין, רצון הרצונות (כללות הענין הוא שלכל בחינה בסדר ההשתלשלות קדם רצון להתהוות בחינה זו (בחינת כתר), ובראשית כל ההשתלשלות יש רצון כללי (כתר כללי, הנקרא ״אדם קדמון״) שהוא הרצון לכל הרצונות וכל הבחינות כלולות בו בהשוואה אחת) שֶׁאָז לאחר חצות היום, בזמן תפילת מנחה, הוּא עִקַּר עִנְיַן הַמַּתָּנָה דְּיוֹם הַשַּׁבָּת[20] כמבואר בחסידות ש׳מתנה׳ היינו המשכה והשפעה שבאה מלמעלה, לא מצד עבודת האדם, וענין זה קיים בהדגשה יתירה בעת ׳רעוא דרעוין׳, כמבואר ב׳המשך׳ תער״ב לאדמו״ר הרש״ב נ״ע לגבי מעלת סעודה שלישית שהיא לעת המנחה של שבת על שתי הסעודות הקודמות: ״... סעודה שלישית הוא גילוי בחינת פנימיות עתיק... מפני שהב׳ סעודות הן מה שבאתערותא דלתתא אתערותא דלעילא דליל שבת הוא על־ידי עבודת הבירורים ממש כו׳, וכמו כן ביום השבת הוא גם כן העונג מכל אשר עשה כו׳... על כן ההמשכה היא בחינת העונג הבא בהתלבשות כו׳, אבל סעודה שלישית היא בחי׳ אתערותא דלעילא מצד עצמה והוא ענין צדיק אוכל לשובע בבחינת המשכה מלמעלה למטה... על כן הוא בחינת העונג העצמי כמו שהוא בעצמותו כו׳. ובזה יובן מה שאין קידוש בסעודה זו... מפני שהיא בחינת אתערותא דלעילא מצד עצמה בחינת מתנה טובה...״.

ביאור בדרך אפשר

ג) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר כָּל זֶה עִם בֵּאוּר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[21] בְּעִנְיַן ״אֵין וָאֶתְחַנַּן אֶלָּא מַתְּנַת חִנָּם״, שֶׁעַל־יְדֵי כְּנִיסָתוֹ לָאָרֶץ (״אֶעְבְּרָה נָא וְאֶרְאֶה״ גו׳[22]) רָצָה מֹשֶׁה לִפְעוֹל אֵצֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַדְרֵגָה כָּזוֹ שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ אֵלֶיהָ עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַנִּבְרָאִים, שֶׁזּוֹהִי בְּחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא מֵאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא. וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ הַלָּשׁוֹן ׳מַתְּנַת חִנָּם׳, כְּמוֹ ״חִנָּם בְּלֹא מִצְוֹת״[23], הַיְנוּ, מַדְרֵגָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הַמִּצְוֹת. וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר סְבָרַת הַ׳סִּפְרִי׳ שֶׁ״וָאֶתְחַנַּן״ אֵינוֹ מֵעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל תְּפִלָּה, כִּי הַתְּפִלָּה הִיא עֲבוֹדָה בְּדֶרֶךְ אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא[24], וְלָכֵן כְּדֵי לִפְעוֹל אֵצֶל הַקָּבָ״ה מִלּוּי הַמְּבוּקָשׁ דְּ״אֶעְבְּרָה נָא וְאֶרְאֶה״ גו׳, שֶׁהָיָה פּוֹעֵל אֵצֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַגִּלּוּי בְּדֶרֶךְ אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא, הוּצְרַךְ לִהְיוֹת גַּם אוֹפֶן הַבַּקָּשָׁה מֵעֵין זֶה[25], וְהַיְנוּ, לְבַקֵּשׁ (לֹא שתתמלא הבקשה של משה רבינו דְּ״אֶעְבְּרָה נָא וְאֶרְאֶה״ גו׳, שֶׁהָיָה פּוֹעֵל אֵצֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אילו בקשת משה רבינו הייתה מתמלאת והוא היה עובר את הירדן ונכנס לארץ, אֶת הַגִּלּוּי בְּדֶרֶךְ אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא, המשכה מלמעלה שאין בכוחו של האדם להמשיך ולעורר, הוּצְרַךְ לִהְיוֹת גַּם אוֹפֶן הַבַּקָּשָׁה מֵעֵין זֶה[25], באופן שההתעוררות וההמשכה היא לא מצד עבודת האדם כלל וְהַיְנוּ, לְבַקֵּשׁ

ביאור בדרך אפשר

ג) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר כָּל זֶה עִם בֵּאוּר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[21] עוד לפני כניסת פרשתנו, פרשת ואתחנן, בְּעִנְיַן המשמעות הפנימית של מאמר חכמינו ז״ל ״אֵין וָאֶתְחַנַּן אֶלָּא מַתְּנַת חִנָּם״, שֶׁעַל־יְדֵי כְּנִיסָתוֹ לָאָרֶץ (שעל זה ביקש משה רבנו ״אֶעְבְּרָה נָא את הירדן וְאֶרְאֶה״ את הארץ גו׳[22]) רָצָה מֹשֶׁה לִפְעוֹל אֵצֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַדְרֵגָה כָּזוֹ בעבודת ה׳ שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ אֵלֶיהָ עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַנִּבְרָאִים מצד עצמם, שֶׁזּוֹהִי בְּחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא התעוררות (והמשכה) מלמעלה, מצד האלוקות, שֶׁלְּמַעְלָה לְגַמְרֵי מֵאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא התעוררות (והתעלות) מצד האדם עצמו. וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ הַלָּשׁוֹן ׳מַתְּנַת חִנָּם׳, מתנה מלמעלה שלא תלוייה בפעולה של האדם מלמטה כְּמוֹ שמבואר בחסידות לגבי המשמעות הפנימית של ״חִנָּם בְּלֹא מִצְוֹת״[23], הַיְנוּ, מַדְרֵגָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הַמִּצְוֹת ולמעשה המצוות אין את הכוח להגיע למדריגה זו ולגרום להמשכה והשפעה ממדריגה זו. וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר סְבָרַת הַ׳סִּפְרִי׳ שֶׁ״וָאֶתְחַנַּן״ עם היותו ענין של תחנונים אֵינוֹ מֵעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל תְּפִלָּה, כִּי הַתְּפִלָּה הִיא עֲבוֹדָה בְּדֶרֶךְ אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא[24] מלמטה, על־ידי עבודה מצד האדם וכאן מדובר בהמשכה שעבודת האדם אין בכוחה לגרום, וְלָכֵן כְּדֵי לִפְעוֹל אֵצֶל הַקָּבָ״ה מִלּוּי הַמְּבוּקָשׁ

18) זח״ב קלה, ב. 19) ראה זהר ח״ב פח, סע״ב. ח״ג קכט, א (אד״ר). רפח, ב (אד״ז). וראה סידור עם דא״ח רד, ג. המשך תרס״ו ע׳ תקמה. 20) ראה המשך תער״ב שם. אוה״ת ויקהל ח״ז ע׳ ב׳תשצד. בהר ע׳ תרטז7. סה״מ תר״ל ס״ע רמד. עטר״ת ע׳ תיא. ה׳ש״ת ע׳ 86. 21) ריש פרשתנו (ג, א. ג, ג ואילך). וראה גם ד״ה ואתחנן בס׳ מאמרי אדמו״ר הזקן תקס״ד. ובארוכה - באוה״ת עה״פ. 22) פרשתנו שם, כה. 23) ע״ד לשון חז״ל (ספרי ורש״י) עה״פ בהעלותך יא, ה - הובא בלקו״ת ג, ג. 24) כמבואר גם בלקו״ת כאן (ב, ג. ד, א). ובארוכה באוה״ת (ע׳ נא ואילך). 25) להעיר גם מסד״ה ואתחנן תער״ג

ביאור בדרך אפשר

(לא בְּלָשׁוֹן שֶׁל תְּפִלָּה, שֶׁקְּשׁוּרָה עִם זְכוּיוֹת כּוּ', אֶלָּא) 'מַתְּנַת חִנָּם' מַמָּשׁ, שֶׁאֵינָהּ קְשׁוּרָה כְּלָל עִם זְכוּיוֹת כּוּ'

כמבואר לעיל לגבי המשמעות של 'מתנת חינם' על־פי דברי ה'ספרי'.

אַךְ סִבָּרַת הַ'מִּדְרַשׁ רַבָּה' הִיא שֶׁגַּם "וָאֶתְחַנַּן" הוּא מֵעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל תְּפִלָּה ויש לבאר מהו תוכן העניין ומה התכוון משה רבינו בבקשה מתוך גישה זו שלזכויות, היינו עבודת האדם, יש כן משמעות בנושא התפילה.

וְיוּבָן בְּהַקְדִּים הַמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[26] שֶׁבַּקָּשַׁת מֹשֶׁה הַנַּ"ל בקשה ל'מתנת חינם' שלא תלוייה בזכויות של האדם (שֶׁתִּהְיֶה בְּחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא שֶׁלְּמַעְלָה מֵאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, המשכה והשפעה ממקור נעלה שעבודת האדם לא 'נוגעת' ולא 'מגיעה' לשם) הוּא עִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי עַל־יָדָהּ על־ידי (לימוד) התורה נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת "אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי" וכמבואר בחסידות שלכן התחלת עשרת הדברות היא ב"אנכי (ה' אלוקיך)", כי "ה' אלוקיך" הם שמות קדושים המתייחסים לדרגות פרטיות מוגדרות באלוקות, ואילו 'אנכי' מתייחס לאין־סוף עצמו 'אנכי מי שאנכי", היינו הקדוש־ברוך־הוא בעצמו שֶׁהִיא בחינת 'אנכי מי שאנכי' לְמַעְלָה מַעְלָה מֵאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא הבאה מצד האדם, וּבָאָה בְּדֶרֶךְ מַתָּנָה מלמעלה.

אַךְ עַל־פִּי־זֶה אֵינוֹ מוּבָן מַה שֶּׁאוֹמְרִים שֶׁבַּקָּשַׁת מֹשֶׁה לֹא נִתְקַיְּמָה עַכְשָׁו, בזמן הגלות ותתקיים רק לעתיד לבוא בימות המשיח הֲרֵי יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַתּוֹרָה שהיא המשכה באופן של מתנת חינם שֶׁעַל־יָדָהּ נִמְשָׁךְ גַּם עַתָּה מִבְּחִינָה זוֹ דְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא בְּלִי אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא[27]?

וּמְבָאֵר הַ'צֶּמַח צֶדֶק'[28], שֶׁבַּקָּשַׁת מֹשֶׁה הָיְתָה שֶׁהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הַתּוֹרָה (שֶׁבָּאָה בְּדֶרֶךְ מַתָּנָה) וְאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא כַּנַּ"ל) והיא המשכה ממקור עליון ביותר, למעלה מההגבלה של העולם לגמרי, תרד למטה עד אשר תִּפְעַל לְמַטָּה בָּעוֹלָם[29], שֶׁזֶּהוּ הַיִּתְרוֹן בַּחִדּוּשׁ שֶׁבַּתְּפִלָּה לְגַבֵּי הַתּוֹרָה[30], שֶׁפְּעוּלַת השפעת הַתּוֹרָה הִיא (בְּעִקָּר) לְמַעְלָה (בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת), בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים (שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁ"הַקָּבָּ"ה קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ"[31] כאשר יהודי לומד תורה למטה בעולם, הקדוש־ברוך־הוא, כביכול, קורא ושונה כנגדו והדבר פועל המשכה וגילוי, אבל הגילוי הוא בעולמות העליונים), וְאִלּוּ עַל־יְדֵי הַתְּפִלָּה פּוֹעֲלִים לְשַׁנּוֹת הַנִּבְרָאִים הגשמיים שבעולם הזה מִכְּמוֹת שֶׁהֵם כעת ולחולל בהם שינוי בפועל, שֶׁיִּתְרַפֵּא הַחוֹלֶה וְיֵרֵד הַגֶּשֶׁם כּוּ', וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהַתְּפִלָּה בָּאָה בְּדֶרֶךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה והיא התעוררות להתקרב לאלוקות מצד האדם כפי שהוא למטה בעולם הזה הגשמי, וְלָכֵן פּוֹעֶלֶת התפילה בַּמַּטָּה כִּי זֶהוּ הַמָּקוֹם

1 בְּלָשׁוֹן שֶׁל תְּפִלָּה, שֶׁקְּשׁוּרָה עִם זְכוּיוֹת כּוּ', 2 אֶלָּא) 'מַתְּנַת חִנָּם' מַמָּשׁ, שֶׁאֵינָהּ קְשׁוּרָה כְּלָל 3 עִם זְכוּיוֹת כּוּ'.
4 אַךְ סִבָּרַת הַ'מִּדְרַשׁ רַבָּה' הִיא שֶׁגַּם "וָאֶתְחַנַּן" 5 הוּא מֵעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל תְּפִלָּה. וְיוּבָן 6 בְּהַקְדִּים הַמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[26] שֶׁבַּקָּשַׁת 7 מֹשֶׁה הַנַּ"ל (שֶׁתִּהְיֶה בְּחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא 8 שֶׁלְּמַעְלָה מֵאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא) הוּא עִנְיַן הַתּוֹרָה, 9 שֶׁהֲרֵי עַל־יָדָהּ נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת "אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי", 10 שֶׁהִיא לְמַעְלָה מַעְלָה מֵאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, וּבָאָה 11 בְּדֶרֶךְ מַתָּנָה. אַךְ עַל־פִּי־זֶה אֵינוֹ מוּבָן מַה 12 שֶׁאוֹמְרִים שֶׁבַּקָּשַׁת מֹשֶׁה לֹא נִתְקַיְּמָה עַכְשָׁו, הֲרֵי 13 יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַתּוֹרָה שֶׁעַל־יָדָהּ נִמְשָׁךְ גַּם עַתָּה 14 מִבְּחִינָה זוֹ דְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא בְּלִי אִתְעֲרוּתָא־ 15 דִּלְתַתָּא[27]. וּמְבָאֵר הַ'צֶּמַח צֶדֶק'[28], שֶׁבַּקָּשַׁת מֹשֶׁה 16 הָיְתָה שֶׁהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הַתּוֹרָה (שֶׁבָּאָה 17 בְּדֶרֶךְ מַתָּנָה וְאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא כַּנַּ"ל) תִּפְעַל 18 לְמַטָּה בָּעוֹלָם[29], שֶׁזֶּהוּ הַיִּתְרוֹן בַּחִדּוּשׁ שֶׁבַּתְּפִלָּה 19 לְגַבֵּי הַתּוֹרָה[30], שֶׁפְּעוּלַת הַתּוֹרָה הִיא (בְּעִקָּר) 20 לְמַעְלָה (בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת), בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים 21 (שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁ"הַקָּבָּ"ה קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ"[31]), 22 וְאִלּוּ עַל־יְדֵי הַתְּפִלָּה פּוֹעֲלִים לְשַׁנּוֹת הַנִּבְרָאִים 23 מִכְּמוֹת שֶׁהֵם, שֶׁיִּתְרַפֵּא הַחוֹלֶה וְיֵרֵד הַגֶּשֶׁם כּוּ', 24 וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהַתְּפִלָּה בָּאָה בְּדֶרֶךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, 25 וְלָכֵן פּוֹעֶלֶת בַּמַּטָּה כִּי זֶהוּ הַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ הִיא

(בהמשך תער"ב) בטעם אומרו "להראות את עבדך" - בדרך שפלות, עיי"ש. 26) שם ב, ד. ובארוכה באוה"ת שם. 27) ובלקו"ת שם (ג, סע"ד ואילך): אלא שהרי אמרו רז"ל [יבמות קט, ב] כל האומר אין לי אלא תורה אפילו תורה אין לו, כי גם המשכה זו שע"י התורה צ"ל ע"י שיתפלל תחילה מקרב איש ולב עמוק כו' (שעי"ז מזכך גופו ונפשו הבהמית כו'), ועם היות שגם ע"י התורה לבד בלי הקדמת התפילה נמשך ג"כ המשכה עליונה מבחי' אתעדל"ע לבד, אך עכ"ז הרי נודע שיש מעלות ומדריגות אין קץ בהמשכה זו, ולכן לא דמי התורה שקודם התפילה לעסק התורה שאחר התפילה, וזהו מאמר אבא בנימין על תפילתי שתהא סמוכה למיטתי כו'. אך עיקר בקשת משה הי' להמשיך בחי' ראי' בעסק התורה כו'. 28) אוה"ת פרשתנו ס"ע נד ואילך. 29) ע"ד הורדת גשמים דרשב"י שהיא ע"י תורה (זח"ג נט, ב. נת' במאמרי אדמו"ר הזקן אתהלך לאזניא (ע' רי ואילך). אוה"ת אחרי (כרך א) ע' רנד ואילך. סה"מ תרכ"ז ע' רסז ואילך. ועוד). 30) ראה תניא קו"א רד"ה להבין מ"ש בפע"ח (קנה, א). 31) ראה תנא דבי אליהו רבה פי"ח. ילקוט שמעוני איכה רמז תתרלד.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁבּוֹ הִיא הַתְּפִלָּה ולכן יש לה השפעה על המתרחש כאן בעולם הזה התחתון. **וּמֹשֶׁה רָצָה לִפְעוֹל שֶׁגַּם הַהַמְשָׁכָה** מלמעלה **לְמַטָּה תִּהְיֶה בְּדֶרֶךְ אִתְעֲרוּתָא־דִלְעֵילָא (עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה)** ולא באתערותא דלתתא על ידי התפילה. **וְלָכֵן סְבִירָא־לֵיהּ לְ׳מִדְרַשׁ רַבָּה׳** ודעתו היא **שֶׁגַּם בַּקָּשַׁת ׳מַתְּנַת חִנָּם׳ שֶׁל מֹשֶׁה הָיְתָה לָשׁוֹן שֶׁל תְּפִלָּה** וכוונתו היתה לעורר ולהמשיך המשכה מלמעלה על ׳אתערותא דלתתא׳, **כֵּיוָן שֶׁמֹּשֶׁה רָצָה שֶׁיִּהְיֶה חִבּוּר שְׁתֵּי הַמַּעֲלוֹת,** תפילה לשון תופל ומחבר, **שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהַהַמְשָׁכָה בָּאָה בְּדֶרֶךְ ׳מַתְּנַת חִנָּם׳ (אִתְעֲרוּתָא־דִלְעֵילָא)** והיא המשכה שבדרך כלל אי אפשר להמשיך ב׳אתערותא דלתתא׳ שאינה מגעת עד כדי כך, **מִכָּל־מָקוֹם תּוּמְשַׁךְ עַד לְמַטָּה מַטָּה (בִּמְקוֹם הַתְּפִלָּה** שהוא דווקא כאן למטה), **וְלָכֵן** למעשה **הָיוּ בִּתְפִלָּתוֹ שְׁנֵי הָעִנְיָנִים, שֶׁהָיְתָה לָשׁוֹן שֶׁל תְּפִלָּה** שבו יש משמעות לעבודת האדם, **אֲבָל בְּאוֹפֶן שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא בַּקָּשַׁת ׳מַתְּנַת חִנָּם׳** בלי להתחשב במצבו של האדם.

ד) וְאַף־עַל־פִּי־כֵן למרות רצונו ובקשתו, שעניינה מבואר לעיל באריכות, **לֹא פָּעַל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עִנְיָן זֶה** שההמשכה תהיה ב׳אתערותא דלעילא׳ ובכל זאת תומשך למטה ביותר **בִּתְפִלָּתוֹ, כֵּיוָן שֶׁהַכְּלִית הַכַּוָּנָה הִיא שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים יִהְיוּ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה** של האדם מלמטה **דַּוְקָא** ולא ב׳אתערותא דלעילא.

וְלָכֵן הִנֵּה אַף־עַל־פִּי[32] שֶׁבִּגְלַל שֶׁמֹּשֶׁה לֹא נִכְנַס לָאָרֶץ הָיְתָה הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ עַל־יְדֵי יְהוֹשֻׁעַ, פְּנֵי לְבָנָה[33], שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שִׁינּוּיִים, כמאמר חכמינו ז״ל שמעלת משה על יהושע היא בדוגמת מעלת השמש על הירח שאור השמש גדול הרבה יותר ולכן משה נקרא ״פני חמה״ ויהושע נקרא ״פני לבנה״, וכשם שהשמש מאירה תמיד באותה מידה אבל באור הירח יש שינויים במהלך החודש, כך אילו הכניסה לארץ היתה על ידי משה רבנו, הכניסה היתה נצחית, ללא שינויים במשך הזמן, וכיוון שלמעשה הכניסה הייתה על־ידי יהושע, יש אפשרות שיהיו בה שינויים, **וּבְמֵילָא הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת אַחַר־כָּךְ עִנְיַן הַגָּלוּת שהוא סתירה מוחלטת לכניסה לארץ **[מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אִם הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ הָיְתָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁאָז הָיְתָה בְּאוֹפֶן שֶׁל גְּאוּלָה נִצְחִית (כֵּיוָן שֶׁלֹּא הָיְתָה תְּלוּיָה בַּעֲבוֹדַת הַמַּטָּה** וגם אם מצד העבודה של בני ישראל יש ירידה, אין זה גורם את הגלות**)]**, ואם כן לכאורה יש חסרון בכניסה לארץ על־ידי יהושע **מִכָּל־מָקוֹם דַּוְקָא עַל־יְדֵי־זֶה יֶשְׁנָהּ מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה,** כלשון הכתוב **לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסוֹף[34],** היינו שהקדוש־ברוך־הוא משתוקק, כביכול, למעשיו של האדם, שֶׁעבודת האדם **מַמְשִׁיכָה אוֹר נַעֲלֶה יוֹתֵר[35] (לְמַעְלָה גַּם מֵהָאוֹר שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי ׳מַתְּנַת חִנָּם׳), שֶׁיִּתְגַּלֶּה** אור נעלה זה **לְמַטָּה בַּגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה, עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ,** שֶׁהמשיח **קָשׁוּר גַּם עִם מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהֲרֵי ״גּוֹאֵל רִאשׁוֹן הוּא גּוֹאֵל אַחֲרוֹן״[36], יָבֹא וְיִגְאָלֵנוּ בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ מַמָּשׁ, וּבִשְׁנֵי הָאוֹפַנַּיִם שֶׁבָּזֶה** בגאולה האמורים בדברי חכמינו ז״ל על הפסוק ״אני ה׳ בעתה אחישנה״ שהכתוב מרמז על שני אופנים בגאולה, **בְּאוֹפֶן שֶׁל ״בְּעִתָּהּ״[37], עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהַקָּבָּ״ה** מצידו **״קֵץ שָׂם לַחֹשֶׁךְ״[38]** בבוא העת, **אוֹ בְּאוֹפֶן**

---

1 **שֶׁבּוֹ הִיא הַתְּפִלָּה. וּמֹשֶׁה רָצָה לִפְעוֹל שֶׁגַּם הַהַמְשָׁכָה**
2 **לְמַטָּה תִּהְיֶה בְּדֶרֶךְ אִתְעֲרוּתָא־דִלְעֵילָא (עַל־יְדֵי**
3 **הַתּוֹרָה). וְלָכֵן סְבִירָא־לֵיהּ לְ׳מִדְרַשׁ רַבָּה׳ שֶׁגַּם**
4 **בַּקָּשַׁת ׳מַתְּנַת חִנָּם׳ שֶׁל מֹשֶׁה הָיְתָה לָשׁוֹן שֶׁל**
5 **תְּפִלָּה, כֵּיוָן שֶׁמֹּשֶׁה רָצָה שֶׁיִּהְיֶה חִבּוּר שְׁתֵּי**
6 **הַמַּעֲלוֹת, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהַהַמְשָׁכָה בָּאָה בְּדֶרֶךְ**
7 **׳מַתְּנַת חִנָּם׳ (אִתְעֲרוּתָא־דִלְעֵילָא), מִכָּל־מָקוֹם**
8 **תּוּמְשַׁךְ עַד לְמַטָּה מַטָּה (בִּמְקוֹם הַתְּפִלָּה), וְלָכֵן**
9 **הָיוּ בִּתְפִלָּתוֹ שְׁנֵי הָעִנְיָנִים, שֶׁהָיְתָה לָשׁוֹן שֶׁל**
10 **תְּפִלָּה, אֲבָל בְּאוֹפֶן שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא בַּקָּשַׁת ׳מַתְּנַת**
11 **חִנָּם׳.**
12 **ד) וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא פָּעַל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עִנְיָן**
13 **זֶה בִּתְפִלָּתוֹ, כֵּיוָן**
14 **שֶׁהַכְּלִית הַכַּוָּנָה הִיא שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים יִהְיוּ עַל־יְדֵי**
15 **עֲבוֹדָה דַּוְקָא. וְלָכֵן הִנֵּה אַף־עַל־פִּי[32] שֶׁבִּגְלַל**
16 **שֶׁמֹּשֶׁה לֹא נִכְנַס לָאָרֶץ הָיְתָה הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ**
17 **עַל־יְדֵי יְהוֹשֻׁעַ, פְּנֵי לְבָנָה[33], שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שִׁינּוּיִים,**
18 **וּבְמֵילָא הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת אַחַר־כָּךְ עִנְיַן הַגָּלוּת**
19 **[מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אִם הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ הָיְתָה עַל־יְדֵי**
20 **מֹשֶׁה, שֶׁאָז הָיְתָה בְּאוֹפֶן שֶׁל גְּאוּלָה נִצְחִית (כֵּיוָן**
21 **שֶׁלֹּא הָיְתָה תְּלוּיָה בַּעֲבוֹדַת הַמַּטָּה)], מִכָּל־מָקוֹם**
22 **דַּוְקָא עַל־יְדֵי־זֶה יֶשְׁנָהּ מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה, לְמַעֲשֵׂה**
23 **יָדֶיךָ תִּכְסוֹף[34], שֶׁמַּמְשִׁיכָה אוֹר נַעֲלֶה יוֹתֵר[35]**
24 **(לְמַעְלָה גַּם מֵהָאוֹר שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי ׳מַתְּנַת**
25 **חִנָּם׳), שֶׁיִּתְגַּלֶּה לְמַטָּה בַּגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית**
26 **וְהַשְּׁלֵמָה, עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, שֶׁקָּשׁוּר גַּם עִם**
27 **מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהֲרֵי ״גּוֹאֵל רִאשׁוֹן הוּא גּוֹאֵל**
28 **אַחֲרוֹן״[36], יָבֹא וְיִגְאָלֵנוּ בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ מַמָּשׁ,**
29 **וּבִשְׁנֵי הָאוֹפַנַּיִם שֶׁבָּזֶה, בְּאוֹפֶן שֶׁל ״בְּעִתָּהּ״[37],**
30 **עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהַקָּבָּ״ה ״קֵץ שָׂם לַחֹשֶׁךְ״[38], אוֹ**

---

32) בהבא לקמן - ראה אוה״ת פרשתנו ע׳ סה ואילך. וש״נ. 33) ב״ב עה, א. 34) איוב יד, טו. 35) ראה אוה״ת שם ע׳ פז. ע׳ קט ואילך. 36) ראה שמו״ר פ״ב, ו. זח״א רנג, א. שער הפסוקים פ׳ ויחי. לקו״ש חי״א ע׳ 8 ואילך. ספר השיחות תשנ״ב ח״א ע׳ 98 ואילך. 37) ישעי׳ ס, כב. סנהדרין צח, א. 38) איוב כח, ג.

ביאור בדרך אפשר

דְּ"אַחִישָׁנָה"[37], במהירות **עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה** ב'אתערותא דלתתא' **וּמִיַּד הֵן נִגְאָלִין**[39], **וּבְאוֹפֶן שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי הָעִנְיָנִים** של "בעיתה" ו"אחישנה" **עִם כָּל הַמַּעֲלוֹת שֶׁבְּכָל אֶחָד מֵהֶם**[40] ובכללות, באופן של "בעיתה" יש מעלת העבודה ובאופן של "אחישנה" יש את המעלה של אור נעלה יותר. **וְכָל זֶה נִפְעָל בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִ'מַּתְּנַת חִנָּם'***, כמבואר בהערת

ביאור בדרך אפשר

הרבי בשולי הגיליון כאן במעלת השבת הן על פי הקבלה והן על פי נגלה **וְעַל־יְדֵי־זֶה יְכוֹלִים לְבַטֵּל אֶת כָּל הַגְּזֵרוֹת** של דברים לא רצויים **כוּ', וּבִכְלָלָם גַּם שְׁלֹשֶׁת הַשְּׁבוּעוֹת**[44] שהשביע הקדוש־ברוך־הוא את בני ישראל **כוּ'** ואחת מהן היא **שֶׁלֹּא יִדְחֲקוּ אֶת הַקֵּץ**[45] כי הבקשה באופן של 'מתנת חינם' מבטלת את כל הגזירות. **וְכֵן תִּהְיֶה לָנוּ, בַּעֲגָלָא** במהירות **דִּידַן** שלנו, היינו מהר לפי המושגים שלנו, מהירות כפשוטה.

בְּאוֹפֶן דְּ"אַחִישָׁנָה"[37], עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וּמִיַּד הֵן נִגְאָלִין[39], וּבְאוֹפֶן שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי הָעִנְיָנִים עִם כָּל הַמַּעֲלוֹת שֶׁבְּכָל אֶחָד מֵהֶם[40]. וְכָל זֶה נִפְעָל בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִ'מַּתְּנַת חִנָּם'*, וְעַל־יְדֵי־זֶה יְכוֹלִים לְבַטֵּל אֶת כָּל הַגְּזֵרוֹת כוּ', וּבִכְלָלָם גַּם שְׁלֹשֶׁת הַשְּׁבוּעוֹת[44] כוּ' שֶׁלֹּא יִדְחֲקוּ אֶת הַקֵּץ[45].

וְכֵן תִּהְיֶה לָנוּ, בַּעֲגָלָא דִּידַן.

---

*) עֶשֶׂר לְשׁוֹנוֹת שֶׁבַּתְּפִלָּה – עֶשֶׂר סְפִירוֹת[41] (לְכָל הַיּוֹתֵר כִּבְשָׁרְשָׁן בַּ'אֲרִיךְ אַנְפִּין').

מַתְּנַת חִנָּם - כֶּתֶר[41] (לְכָל הַיּוֹתֵר 'עַתִּיקָא־קַדִּישָׁא' הַשַּׁיָּךְ (מִתְלַבֵּשׁ) בַּ'אֲרִיךְ־אַנְפִּין'. **עַכְשָׁיו** נִיחָא[42], גַּם־כֵּן מֵעֵין (עַל־כָּל־פָּנִים) דְּאִתְעַרוּתָא־דִּלְתַתָּא. שְׁבוּעָה מִתְלַבֶּשֶׁת וּמַשְׁבִּיעָה אֶת עֶשֶׂר הַכֹּחוֹת "לְקַיֵּם - שֶׁהֵם הַמְקַיְּמִים - אֶת הַמִּצְוָה").

לְמַעְלָה מֵהַנַּ"ל - מִנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאַחֵר - כְּשֶׁנּוֹתֵן לְזֶה שֶׁהוּא "עַצְמוֹ" (**בְּדוּגְמַת** (וְעוֹד יוֹתֵר) עֲדִיפוּת מַתָּנָה לְזֶה שֶׁרָאוּי לְיוֹרְשׁוֹ) - **יִבְחַר** לָנוּ ('עַתִּיקָא קַדִּישָׁא' שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְלַבְּשׁוּת בַּ'אֲרִיךְ אַנְפִּין', ג' רִאשׁוֹנוֹת דְּ'עַתִּיקָא קַדִּישָׁא' וּלְמַעְלָה מִזֶּה וְכוּ').

בְּנִגְלָה יֵשׁ לוֹמַר: **הֲפָרַת** הַשְּׁבוּעָה (ראה ב"ב עד, א). תְּשׁוּבָה מוֹעִילָה אֲפִילוּ עַל עָוֹן שְׁבוּעָה. הַצִּוּוּי **בְּנִגְלָה** אַל תִּתְיָאֵשׁ מִן הַפּוּרְעָנִיּוּת (עיי"ש **בפירש"י** אבות פ"א) - הוּא **בְּלֹא הַגְּבָלָה**.

וְאוּלַי יֵשׁ לְפָרֵשׁ עַל־פִּי־זֶה הַשִּׁינוּי בְּשַׁבָּת (י, ב): הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ כוּ' מַתָּנָה טוֹבָה וְשַׁבָּת שְׁמָהּ.

שְׁנֵי עִנְיָנִים בְּשַׁבָּת: 1) מַתָּנָה 2) מַתָּנָה טוֹבָה (נִתְבָּאֵר בְּ[43]...).

---

39) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה. 40) ראה שערי אורה פז, א ואילך. 41) ראה לעיל סוס"א. 42) ראה המשך תער"ב שבהערה 17. 43) תיבה זו אינה ברורה בכתי"ק (המו"ל). 44) ולכן אין זה בסתירה להאמור לעיל (בשיחות - הערה 20) שמתנת חינם אינה מועילה לבטל שבועה, כיון שמדובר כאן אודות בחי' שלמעלה גם ממתנת חינם. 45) ראה כתובות קיא, א.

המשך ביאור במס' כתובות ליום שני עמ' ב

שנו כך, מריבוי תיבת **'או'** שבפסוק 'וטבחו או מכרו', למדים **לְרַבּוֹת אֶת הַשָּׁלִיחַ**. דְּבֵי חִזְקִיָּה תָּנָא – בבית מדרשו של חזקיה שנו, מריבוי תיבת **'תַּחַת'** שבפסוק (שם) 'חָמְשָׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה', למדים **לְרַבּוֹת אֶת הַשָּׁלִיחַ**.

הגמרא מביאה קושיא על עיקר סברא זו, שמחמת שטבח על ידי שליח חייב בתשלומים: **מַתְקִיף לָהּ מַר זוּטְרָא, מִי אִיכָּא מִידִי** – האם יתכן שיש דבר, כטביחה זו שנעשית בשבת, **דְּאִילּוּ עֲבַד אִיהוּ לֹא מִיחַיַּיב** – שאילו היה עושה כן בעצמו, היה פטור מלשלם, שהרי חיוב המיתה היה פוטרו, **וְעָכְשָׁיו שָׁלִיחַ וּמִחַיַּיב** – ואם עשאו שלוחו הרי הוא מתחייב. מתרצת הגמרא: **אִיהוּ, לָאו מִשּׁוּם דְּלֹא מִיחַיַּיב** – מה שטביחת עצמו בשבת לא מחייבתו ממון, אין זה משום שלא חל עליו כלל החיוב הקל, **אֶלָּא מִשּׁוּם דְּקָם לֵיהּ בִּדְרַבָּה מִינֵּיהּ** – הָעֲמַד בעונש גדול הימנו, כלומר, כיון שקיבל עונש חמור אין מענישים אותו גם בעונש הקל, אבל לעולם חל עליו גם החיוב הקל, ולכן אם עשאו שלוחו הרי הוא מתחייב בתשלומים.

הגמרא מברר לפי זה את הברייתא. שואלת הגמרא: **אי** מדובר בברייתא **בְּטוֹבֵחַ עַל יְדֵי אַחֵר, מַאי מַעֲמֵיהוּ דְּרַבְּנָן דְּפָטְרֵי** – מהו טעמם של רבנן שפוטרים אותו מארבעה וחמשה. משיבה הגמרא: אכן טעמם של חכמים אינו משום 'קם ליה בדרבה מיניה', אלא מטעם אחר, **וּמַאן חֲכָמִים** – ומי הם חכמים שבברייתא,

בס"ד. שיחת ש"פ ואתחנן, שבת נחמו, ט"ז מנחם־אב, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. בהתחלת פרשתנו מעתיק רש"י תיבת "ואתחנן", ומפרש: "אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם, אף־על־פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם, לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון[1], אמר לו בלשון ואתחנן. ד"א זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה, כדאיתא בספרי".

וצריך להבין:

א) מדוע כותב רש"י "אין חנון בכל מקום אלא כו'" - הרי ענינו של רש"י הוא לפרש פירוש הכתוב על אתר, ולא לקבוע כללים בנוגע לשאר המקומות, ואם כן, הוה־ליה־למימר ש"ואתחנן" פירושו "מתנת חנם"?

ומה גם שמקורו של רש"י הוא ב'ספרי', כפי שרש"י מסיים: "כדאיתא בספרי", ושם נתפרש שזוהי בקשה "שיתן .. חנם", ולא נזכר "כלל" בנוגע ל"כל מקום".

ב) מהו דיוק הלשון ש"מבקשים .. מתנת חנם" - דלכאורה מספיק לומר שמבקשים חנם, כלשון ה'ספרי': "לא בקשו מן המקום שיתן להם אלא חנם"?

ולהעיר, שבמדרש[2] נזכר אמנם הלשון "מתנת חנם", אבל מקורו של רש"י הוא ב'ספרי', ושם הלשון הוא "חנם" (ולא "מתנת חנם").

ג) מהו הטעם שרש"י אינו מסתפק בפירוש "אין חנון .. אלא לשון מתנת חנם", אלא מביא פירוש נוסף, "ד"א זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה"; ולאידך גיסא, לא די בפירוש השני כשלעצמו (דאם כן, היה רש"י מביא רק פירוש זה), אלא יש צורך גם בפירוש הקודם, ואדרבה, זהו הפירוש הראשון והעיקרי, ורק בגלל שיש בו איזה קושי, יש צורך גם בפירוש השני.

ד) לשם מה מסיים רש"י "כדאיתא בספרי", ולא כדרכו בריבוי מקומות שמביא מדברי רז"ל ללא ציון המקור?

יש מפרשים, שכיון שרש"י אומר שישנם "עשרה לשונות שנקראת תפלה", ואינו מפרט אותם, לכן מסיים "כדאיתא בספרי", שמי שרוצה יוכל לעיין ב'ספרי' ששם נתפרטו כל העשרה לשונות. אבל דוחק גדול לפרש כן, כיון שבפשוטו של מקרא - שזהו ענינו של פירוש רש"י - לא נוגע מה הם עשרה הלשונות של תפלה, ובמילא אין צורך לציין היכן נתפרטו. ועל כן צריך לומר, שהסיום "כדאיתא בספרי" נוגע לפירוש רש"י עצמו.

וכמדובר כמה פעמים, שכל ענינים אלו צריכים להיות מובנים בפשטות הכתובים.

ב. ויש לומר הביאור בזה[3]:

כאשר ה'בן חמש למקרא' לומד תיבת "ואתחנן", הנה כיון שזוהי הפעם הראשונה והיחידה בכל התורה שנאמרה תיבה זו, צריך רש"י לפרש שזהו "לשון מתנת חנם".

ומוסיף רש"י "אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם"[4] - שכיון שזהו הפירוש "בכל מקום", בהכרח לפרש שגם כאן ביקש משה "מתנת[5] חנם", כדרך הצדיקים, ש"אף־על־פי שיש להם .. לתלות במעשיהם

---

1) תשא לג, יט.

2) דב"ר פרשתנו פ"ב, א.

3) בהבא לקמן ניתוספו כמה ענינים ממענה כ"ק אדמו"ר שליט"א על שאלות ה'חוזרים' (המו"ל).

4) ראה גם לקו"ש (דלקמן בפנים) ע' 31 הערה 29.

5) "מתנת חנם", ולא "חנם" סתם - כי: "חנם" סתם, יכול להיות גם באופן שזהו דבר חסר־ערך, שלכן נותנים אותו בחנם, או שכאשר פלוני מבקש ומפציר הרבה, ורוצים להיפטר ממנו,

הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם", כי לולי זאת, מסתבר יותר לומר שבנוגע לבקשה על הכניסה לארץ שהיתה נוגעת למשה ביותר, לא היה סומך על בקשת מתנת חנם, שאי אפשר לתבוע[6], כמו שכר שמגיע לו.

וכיון שבקשת מתנת חנם הוא ענין של חידוש, שהרי על־פי תורה הסדר הוא ש"ונתתי גשמיכם גו'" תלוי ב"אם בחוקותי תלכו גו'"[7] - הוצרך רש"י להביא הוכחה שדרכו של הקדוש־ברוך־הוא ליתן מתנת חנם: "לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון[8], אמר לו בלשון ואתחנן".

ג. אבל, לפי פירוש זה אינו מובן: אם זוהי דרך הצדיקים ש"אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם" - למה נאמר "ואתחנן" רק כאן, ולא בכל התפילות שנזכרו בתורה?!

ודוחק לומר שממה שכתוב כאן "ואתחנן", שהוא "לשון מתנת חנם", למדים בנוגע לכל התפילות ש"אין מבקשים .. אלא מתנת חנם", כי לימוד זה יכול להיות רק בנוגע מכאן ולהבא, ולא בנוגע למה שכתוב לפני זה, ואם כן, הוה־ליה־למימר הלשון "ואתחנן" בפעם הראשונה שנזכרה תפלה גבי משה.

ובפרט בתפלתו על מרים, ששם הוא זקוק לכאורה למתנה, כיון שצריך לבטל מה שלקתה על עסקי דבה כו'[9]; מה־שאין־כן בתפלת משה "אעברה נא ואראה את הארץ גו'"[10] - הרי כיון שהסיבה לכך ש"נגזרה גזירה"[11] אינה בגלל משה עצמו, אלא כמו שכתוב לפני זה[12] "גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבוא שמה", וכמו שכתוב בהמשך פרשתנו[13] "ויתעבר ה' בי למענכם", ופירש רש"י: "בשבילכם, אתם גרמתם לי, וכן הוא אומר[14] ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם", והיינו, שהחטא דמי מריבה לא היה באשמתו של משה, אלא בגלל שבני־ישראל הקציפו, לכן נפלט מפיו כו' ("ער האָט זיך אַרויסגערעדט מיט אַ וואָרט") - לא היה משה זקוק לבקש מתנת חנם, אלא היה יכול לתלות במעשיו הטובים.

ולכן מפרש רש"י פירוש נוסף: "ד"א זה אחד מעשרה לשונות (של ענין אחד) שנקראת תפלה", ולפעמים משתמשים בלשון זה, ולפעמים בלשון אחר.

אך גם לפירוש זה קשה: למה דוקא כאן היתה תפלת משה בלשון "ואתחנן", לשון של תחנונים (מה־שאין־כן "ויצעק"[15] וכיוצא בזה), ולכן צריך גם לפירוש הראשון.

ד. ורש"י מסיים "כדאיתא בספרי":

המשך הביאור - שכוונת רש"י לשלול פירוש המדרש, שב' הענינים דמתנת חנם וא' הלשונות שנקראת תפלה הם בפירוש אחד, והיינו, ש"ואתחנן" הוא לשון של תפלה, שהיא מצד זכויות ומעשים טובים של המתפלל, אלא שהיא בלשון תחנונים ("תחנונים ידבר רש"[16]), שמבקש שיתנו לו בתור מתנת חנם, אלא

אזי נותנים לו, כדי שיפסיק לבלבל כו'. ולכן מוסיף רש"י ומדגיש שאין זה "חנם" סתם, אלא "מתנת חנם", באופן של מתנה דוקא, שיש בה מעלה אפילו לגבי מכירה (ועאכו"כ לגבי חנם סתם), כדברי הגמרא במסכת ב"ב (נג, רע"א. וש"נ): "כל הנותן בעין יפה הוא נותן".

ולהעיר גם ממ"ש (בהעלותך יא, ה) "זכרנו גו' אשר נאכל במצרים חנם", ופירש רש"י: "חנם מן המצוות". ואילו בקשת משה רבינו להיכנס לארץ ישראל לא היתה אלא בשביל קיום המצוות, כמארז"ל (סוטה יד, א) "מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י, וכי לאכול מפרי' הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך, אלא כך אמר משה, הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי".

6) וכפי שפירש רש"י מ"ש "וחנותי את אשר אחון", "אותן פעמים שאתרצה לחון .. לא הבטיחו אלא עתים אענה כו'".

7) ר"פ בחוקותי.

8) ואף ש"עד כאן לא הבטיחו אלא עתים אענה ועתים לא אענה", הרי "בשעת מעשה אמר לו הנה אנכי כורת ברית, הבטיחו שאינן חוזרות ריקם".

9) פרש"י ר"פ שלח.

10) פרשתנו ג, כה.

11) פרש"י שם, כד.

12) דברים א, לז.

13) שם, כו.

14) תהלים קו, לב.

15) בהעלותך יב, יג.

16) משלי יח, כג.

"כדאיתא בספרי", ששם הובאו ב' פירושים[17], ולפירוש הא', "ואתחנן" אינו לשון של תפלה, מצד זכויות ומעשים טובים, אלא בקשת מתנת חנם ממש[18].

[ובהתאם לכך הם ב' הפירושים (וסדרם) במענה הקדוש־ברוך־הוא למשה, "רב לך"[13]: לפי הפירוש שביקש מתנת חנם ממש - שיפסיק לבקש, "שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן", דכיון שמבקש בתור מתנת חנם, אין הגבלה כמה יוכל לבקש[19]; ולפי הפירוש שזהו לשון של תפלה, מצד זכויותיו - "הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך"[20]].

וביאור הפלוגתא - ובהקדם, שגם לאחרי ש"דמיתי שמא הותר הנדר"[21] בנוגע לשבועתו של הקדוש־ברוך־הוא שלא יכנס לארץ (דכיון שנדר שהותר מקצתו הותר כולו, בטלה השבועה[22]), עדיין יש צורך לבטל מה ש"נגזרה גזירה"[23]: לדעת המדרש - על־ידי תפלה, שמועילה גם לאחרי גזר דין, ולדעת ה'ספרי' - אין תפלה מועילה לאחרי גזר דין, ולכן הוצרך לבקש מתנת חנם (ואף־על־פי־כן, כיון שהגזירה על משה נחשבת לגזירת הציבור, שבה מהני תפלה[24] גם לאחר גזר דין, היה לו לתלות כו'[25], אלא שמצד ענוותנותו החשיב משה את זכותו וכחו - כשל יחיד[26]).

וביאור פלוגתת הבבלי והירושלמי בענין "שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא", שלדעת הירושלמי[27] מועילה תפלה לשנות מנקבה לזכר ("אף היושבת על המשבר"), כשהיא דרך מתנת חנם שאין בה הגבלות, ולדעת הבבלי[28], מיד לאחרי ארבעים יום שכבר נקבע צורת הולד, אזי התפילה (שלפי גדרי והגבלות המתפלל) היא "תפלת שוא" - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק כ"ד עמוד 28 ואילך.

* * *

17) נתבאר, שרק ע"ד הדרוש (מדרש) יכולים לחבר שני הפירושים יחד, משא"כ ע"ד ההלכה (ספרי), וכן ע"ד הפשט (פירוש רש"י), שכנגד עולם העשי' (ראה לקו"ש ח"ה ע' 1 הערה 3) - ה"ה שני פירושים ("ד"א כו'").

דוגמא לדבר: בענין המצוות, (עצם ו)מעשה המצוה וברכת המצוה - ע"פ פנימיות התורה ענינם אחד, "שע"י הברכה היא שנעשית ההמשכה להיות עשיית המצוה באתעדל"ת גורם אתעדל"ע" (לקו"ת פרשתנו ב, ד), אבל ע"פ נגלה דתורה, וכן בפשטות הענינים, ה"ה ב' ענינים: הברכה - בדיבור, והמעשה - ב"דבר אחר".

18) והטעם שרש"י מפרש בפשש"מ כהספרי דוקא - דמכיון שהגזירה על משה היתה "בגללכם" (כנ"ל ס"ג), ובנ"י לא תקנו את זה, לא תועיל תפלה שהיא בזכות מע"ט, ולכן הוצרך לבקש מתנת חנם* (ראה לקו"ש שבפנים הערה 37).

19) ובפרט מצד גודל מעלת תפלת הצדיקים, שגם כאשר מאיזו סיבה אינה פועלת ההמשכה למטה, ה"ה פועלת למעלה יחודים עליונים כו'.

20) וכיון ש"אלו ואלו דברי אלקים חיים" (עירובין יג, ב. וש"נ), הרי שני הפירושים אמת: ב"רב לך" - בפשטות - שהרי מלכתחילה אינם סותרים זל"ד; וגם ב"ואתחנן" - כי, מה שמשה ביקש מתנת חנם, ה"ד רק מצד גודל ענוותנותו כו', אבל מצד האמת, כפי שכלפי שמיא גליא, אינו זקוק לבקש מתנת חנם, אלא יכול שפיר להתפלל בא' מלשונות של תפלה.

21) פרש"י ריש פרשתנו.

22) אבל לולי זאת, גם מתנת חנם לא היתה מועילה לבטל שבועה (כי־אם גזירה בלבד).

23) ועפ"ז יומתק מה שאמר משה "זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם גו'" (תשא לב, יג), זכות אבות וגם שבועה: זכות אבות - לבטל הגזירה, ושבועה - לבטל השבועה, דכיון שקדמה השבועה לאבות להכניס את בנ"י לארץ, הרי השבועה שלאח"ז שלא יכנסו לארץ לא חלה מעיקרא.

24) אבל תלוי בשני הפירושים בזה, וא' מהם - שציבור צריך להתפלל על זה.

25) "במעשיהם הטובים" של רועה - שעיקרם הוא דוקא עניני מרעה הצאן.

26) וכל זה - בתפלה על עצמו, משא"כ בתפלה על הזולת, שבו צריך לראות רק את הטוב והזכות כו' (כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר בכמה שיחות (ראה סה"ש תרצ"א ע' 158. ועוד)). ולכן, על מרים הי' משה יכול להתפלל בלשון של תפלה, ללא צורך בבקשת מתנת חנם. וכל זה - נוסף לכך שזהו ענין של ציבור, שהרי מרים אחת משלשת הרועים (ראה תענית ט, א), וכל בני ישראל הוזקקו לבארה.

27) ברכות פ"ט ה"ג.

28) שם ס, א.

*) ואעפ"כ שייך לומר ש"יש להם לצדיקים לתלות במעשי**הם** הטובים" – כי: מה שינגישוהו **בגללכם** – ה"ז צריך הסברה, ועכצ"ל שהוא מפני איזו שייכות שיש להנענש עם ההנהגה דבגללכם (או שחסר בההדרכה שלו, או כפרש"י – ב"שחת **עמך**" (תשא לב, ז), **וכיו"ב**), ועל זה יכול הי' לתלות כו' – לשלול השייכות.

ה. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל ואתחנן אל הוי' גו'.

לאחרי המאמר אמר כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, שבודאי סיימו כבר את לימוד ה'לקוטי תורה' השייך לפרשת השבוע (ואלו שעדיין לא סיימו - יסיימו קודם הבדלה), ולכן יאמרו "לחיים" וכו'[29].

* * *

ו. עומדים אנו בשבת נחמו, התחלת ה'שבע דנחמתא', שבהם נעשה התיקון דתלתא דפורענותא - תיקון כללות ענין החורבן והגלות, בגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו.

וענין זה קשור עם התגלות תורת החסידות, כמו שכתב באגרת הבעל־שם־טוב[30] אודות המענה של משיח על השאלה "אימת אתי מר": "לכשיפוצו מעיינותיך חוצה", שזהו ענין התגלות תורת הבעל־שם־טוב, שבה יסד דרך חדשה בעבודת ה', כולל גם ההמשך על־ידי ממלא מקומו הרב המגיד, ולאחריו רבינו הזקן, שיסד דרך חדשה בתורת החסידות גופא, ולכן הוצרך להיות נשמה חדשה כו' (כפי שמבאר כבוד־קדושת מורי־וחמי אדמו"ר בכמה שיחות ומכתבים[31]).

ובקשר לזה, הנה בערב שבת קודש, חמשה עשר באב, הגיעו לכאן כמה ביכלאַך חסידות, וביניהם נמצא מאמר קצר (שורות אחדות בלבד) של אדמו"ר הזקן, שנמצא כבר בכמה ספרים, אבל החידוש בביכל זה - שבו מופיע בכותרת זמן אמירת המאמר: ערב ט' באב בסעודה!

וזה לשון המאמר[32]:

מורי זלה"ה היה נוהג כשנפלה לו איזה השגה במוחו היה אומרה בפה, אף שלא יבינו השומעים כל כך, שהיה מדברה רק כמו בפני עצמו כו'. והטעם לזה הוא בכדי להמשיך את ההשגה שנפלה לו, בזה העולם, בבחינת יציאת הדיבור כשמדברה בפיו על־ידי־זה שמדברה בצירופי אותיות הדיבור ממשיכה לעולם הזה, ואזי כשימשיכנה לעולם הזה יוכל אחר אף שהוא בסוף העולם להשיגה על־ידי יגיעתו בתורה ועבודה, שיוכל ליפול במוחו זו ההשגה, מאחר שישנה בעולם הזה על־ידי שהמשיכה בדברו אותה ביציאות הדיבור כנזכר לעיל, לכך יכולה ליפול במוח אחר על־ידי יגיעתו כנזכר לעיל. אבל אם לא היה ממשיכה לעולם הזה על־ידי הדיבור כו', אף שייגע אחר הרבה, לא ישיגנה במוחו, שאינה נמצאת בזה העולם, שהיא בשמים כו', וד"ל. וזה היה כוונתו שהיה מדברה בפני עצמו שלא לצורך השומעים, רק בכדי שימשיכנה לעולם הזה כו', ויוכל ליפול במוח אחר כשייגע בתורה ותפלה כנזכר לעיל וד"ל.

ז. והנה, אף שלא נתברר אם אמירת המאמר היתה בסעודה המפסקת או בסעודה שלפני זה, מכל־מקום, כיון שצויין בכותרת שזוהי סעודת ערב תשעה באב, משמע, שיש לזה קשר ושייכות עם הענין דתשעה באב.

והענין בזה:

ענינו של תשעה באב הוא - היפך הגילוי, כמו שכתוב[33] "נאלמתי דומיה", אבל תכלית הכוונה בזה היא שעל־ידי־זה יהיה ענין הגילוי, והיינו, שההעלם הוא הכנה אל הגילוי.

ועל־דרך מאמר רז"ל[34] "אין מגלין רזי תורה אלא למי שלבו דואג בקרבו", והרי ענין הדאגה הוא היפך הגילוי, אלא, שזוהי הכנה לגילוי רזי תורה, ומה גם שהדאגה גופא היא מפני רזי התורה.

---

29) ראה גם תורת מנחם חמ"ד ע' 144. וש"נ.
30) כש"ט בתחלתו. ובכ"מ.
31) ראה סה"ש תש"ו ריש ע' 22. וש"נ.
32) נדפס לאח"ז במאמרי אדה"ז הקצרים ע' תסד. וש"נ.
33) תהלים לט, ג. וראה אוה"ת נ"ך ח"ב ע' א'מח.
34) ראה חגיגה יג, א.

וזהו גם תוכן הענין שנתבאר במאמר הנ"ל (שנאמר בסעודת ערב תשעה באב) אודות אמירת דבר תורה בפה אף שלא יבינו השומעים כל־כך, כדי להמשיך הענין בעולם, שעל־ידי־זה יהיה אפשר להשיגו לאחרי זה - שאף־על־פי שבשעת מעשה אין השומעים מבינים את הענין, כך, שעדיין אין זה גילוי, הרי זה הכנה להגילוי.

וזהו גם כללות הענין דהתגלות תורת החסידות, שזוהי ההכנה לשלימות הגילוי דפנימיות התורה שיהיה לעתיד־לבוא.

והיינו, שאף שעיקר הענין דגילוי פנימיות התורה שייך לזמן דלעתיד־לבוא, ולא לזמן הזה, ועל־דרך מה שכתוב בסיום פרשתנו: "היום לעשותם", ומפרש רש"י: "למחר לעולם הבא ליטול שכרם", מכל־מקום, ישנו הענין ד"עולמך תראה בחייך"[35], וזוהי ההכנה לעיקר ושלימות הגילוי לעתיד־לבוא.

* * *

ח. הביאור בפירוש רש"י בסוף פרשתנו, "היום לעשותם", "ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם" - שאין כוונת רש"י לומר שאין שכר לצדיקים[36] בעולם־הזה (בניגוד למה שכתוב לפני זה "ומשלם לשונאיו גו'", "בחייו משלם לו גמולו הטוב"), שהרי על־פי פשוטו של מקרא משלם הקדוש־ברוך־הוא לצדיקים גמולם הטוב בעולם הזה, אלא שבעולם הזה ("היום") יש רק קבלת השכר שהקדוש־ברוך־הוא נותן, אבל אין לבני ישראל כח ליטול מעצמם, ולכן, יכולים להתערב סיבות צדדיות שיגרמו שהשכר לא יומשך בפועל (כסיפור הגמרא[37] אודות קיום מצות כיבוד אב ושילוח הקן, בהיותו מהרהר בעבודה־זרה, שבית־דין של מעלה מקטרג ומעכב נתינת השכר), ואילו "למחר" תהיה לבני ישראל הבעלות "ליטול שכרם" בעצמם, ללא עיכובים[38] - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק כ"ט עמוד 41 ואילך.

35) ברכות יז, סע"א.

36) ומה גם שמ"ש בתחלת הפסוק, "ושמרת את המצוה גו'", קאי בפשטות לא רק על צדיקים, אלא גם על אלו שנזכרו בפסוק שלפנ"ז, וכמ"ש הרמב"ם (באגרת השמד ואגרת תימן) שאפילו ירבעם בן נבט שחטא והחטיא את הרבים, חייב לקיים גם את הציווים שמדברי סופרים, כמו עירוב תבשילין.

37) קידושין לט, ב. וש"נ.

38) וכן הוא גם ביום השבת, שבו סגורים כל הבתי־דינים כו' (ביצה לו, ב), ובמילא אין מקום לקטרוג כו', ולכן יכול להיות הענין ד"ליטול שכרם", מעין ודוגמת המעמד ומצב דלעתיד לבוא, שאז יקויים היעוד (זכרי' יג, ב) "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ".

המשך ביאור במס' כתובות ליום שבת קודש עמ' א

'בְּתוּלָה', ומיעטו חכמים וְלֹא בְּעוּלָה, הָכִי נַמִּי דְּלַעֲצְמָהּ יש קנס, והמיעוט הוא רק שאינו לאביה, והרי אין שום ברייתא הסוברת שלבוגרת או בעולה יש קנס, שנוכל לומר שכך סובר רבי עקיבא. אֶלָּא ודאי המיעוט של בוגרת ובעולה הוא לְגַמְרֵי, ואם כן הָכָא נַמִּי – גם המיעוט של ארוסה הוא לְגַמְרֵי, ומדוע סובר כאן רבי עקיבא שיש לה קנס, והוא לעצמה.

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רַבִּי עֲקִיבָא, הַאי 'אֲשֶׁר לֹא אוֹרָשָׂה' אינו מיותר ללמד שאין לה קנס, אלא מִיבָּעֵי לֵיהּ – הוא נצרך לְכִדְתַנְיָא בברייתא בדעת רבי עקיבא, נאמר בפסוק 'אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה', פְּרָט לְנַעֲרָה שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׂה, שֶׁאֵין לָהּ קָנָס, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, יֵשׁ לָהּ קָנָס וּקְנָסָהּ לְאָבִיהָ. מוסיף רבי עקיבא ואומר, וְהַדִּין נוֹתֵן לומר שהקנס לאביה, הוֹאִיל וְאָבִיהָ זַכַּאי בְּכֶסֶף קִידּוּשֶׁיהָ – שאם נתקדשה בכסף, הוא של האב, וְכֵן אָבִיהָ זַכַּאי בְּכֶסֶף קְנָסָהּ, יש לדמותם זה לזה, מַה כֶּסֶף קִידּוּשֶׁיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׂה, אם נתקדשה שנית בעודה נערה, הרי הוא לְאָבִיהָ, אַף כֶּסֶף קְנָסָהּ אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׂה, הוא לְאָבִיהָ.

ממשיך רבי עקיבא ומבאר את שיטתו: אִם כֵּן שאף בארוסה ונתגרשה הקנס לאביה, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר לֹא אוֹרָשָׂה', אלא, הפסוק מוּפְנֶה [–פנוי ומיותר] לְהַקִּישׁ לוֹ וְלָדוּן הֵימֶנּוּ גְּזֵירָה שָׁוָה, נֶאֱמַר כָּאן – לגבי אונס, 'אֲשֶׁר לֹא אוֹרָשָׂה', וְכֵן נֶאֱמַר לְהַלָּן – לגבי מפתה, 'אֲשֶׁר לֹא אוֹרָשָׂה', מַה כָּאן – באונס, אמרה תורה שסכום הקנס הוא חֲמִשִּׁים כֶּסֶף', אַף לְהַלָּן – במפתה, שלא פירשה התורה את סכום הקנס, צריך לשלם חֲמִשִּׁים כסף. וּמַה לְהַלָּן – במפתה, המטבע שחייב לשלם הוא שְׁקָלִים, שנאמר (שמות כב טז) 'כֶּסֶף יִשְׁקֹל', לשון שקלים, אַף כָּאן – באונס, שנאמר רק 'חמישים כסף' ולא התפרש איזו מטבע, הכוונה לשְׁקָלִים, ולא מעות או דינרים או מטבע אחר, ונמצא שגם אונס וגם מפתה משלמים חמישים שקלים. והפסוק 'אשר לא ארשה' אינו מיותר למעט נערה שנתארסה ונתגרשה מקנס.

הגמרא מבררת את סברת רבי עקיבא שבברייתא. שואלת הגמרא: וּלדברי רַבִּי עֲקִיבָא, מַאי חָזֵית – מה ראית לומר דַּ'אֲשֶׁר לֹא אוֹרָשָׂה' נאמר לִגְזֵירָה שָׁוָה, וְאילו 'בְּתוּלָה' בא לְמַעוּטֵי בְּעוּלָה מדין קנס,

לקוטי־שיחות פרשת ואתחנן כרך יט שיחה ג

מתורגם ללשון הקודש

א.
דין "בר מצרא"

מן הפסוק[1] "ועשית הישר והטוב בעיני ה'" נלמד הדין של "בר מצרא"[2]. כאשר אדם מוכר שדהו לזולתו, זכותו של "בר־המצר" — האדם שיש לו שדה הגובל לשדה הנמכר — לסלק את מי שלקח את השדה ולקנות את השדה לעצמו, כי טובתו של "בר מצרא" היא ששדותיו יהיו סמוכים זה לזה.

הדין של "בר מצרא", כפי שהוא מובא בגמרא, וכך פוסק גם הרמב"ם ועוד[2], הוא: כאשר הלוקח כבר קנה את השדה, ומסלקים אותו מן השדה משום "ועשית הישר והטוב"[3]. מזה מובן, שהחובה של "ועשית הישר והטוב" חלה בעיקר על הלוקח, כיון שלגביו אין הבדל בין רכישת שדה זה או אחר, ואילו לגבי בר־המצר "ישר וטוב" לו לקנות שדה זה[4].

כך מובן גם מהדין בגמרא[5], ש"זבין (= מכר) לעכו"ם לית בה משום דינא דבר מצרא... עכו"ם ודאי לאו בר ועשית הישר והטוב". כלומר, זהו דין החל על הלוקח, ולכן אינו חל כאשר "זבין לעכו"ם".

ב.
שני הסברים למהותו של דין "בר מצרא"

אך את מהותו של דין "בר מצרא" ניתן לבאר בשני אופנים:

א) זהו ענין של הנהגות ישרות וטובות בלבד. כלומר, תוקף הקנין של הלוקח אינו נפגם, אלא שחכמים חייבו לנהוג בדרך של "ישר וטוב", ולכן חייב הקונה למסור זאת לבר־המצר, וכך גם בהלכות השונות של "בר מצרא".

ב) החובה של "ועשית הישר והטוב" גורמת לכך שבר־המצר זוכה בבעלות מסויימת על השדה. ולכן חייב הקונה למסור את השדה לבר־המצר לא רק משום חובת התנהגות טובה שחלה עליו, אלא משום שהשדה שייך לבר־המצר, כנאמר ב"נימוקי יוסף"[6]: "כאילו יש לו קצת קנין בגופו של קרקע".

ג.
ההבדל בין שני ההסברים

ההבדל בין שני ההסברים הוא: לפי ההסבר הראשון, שדין "בר מצרא" הוא התנהגות טובה, הרי הוא נאמר ללוקח, שהוא צריך להתנהג באופן ישר וטוב ולמסור את השדה לבר־המצר, ורק במקרה שהוא מסרב, בית־דין מחייב אותו.

לפי ההסבר השני, שזהו דין לגבי קנין הקרקע, הרי שלמרות שגם כאן מכוון הפסוק "ועשית הישר והטוב" כלפי הלוקח, הרי הציווי וקיומו בפועל הוא גם כלפי בית־דין: משום "ועשית הישר והטוב" נתנו חכמים לבר־המצר קנין מסויים בשדה, והם החלישו את קנינו של הלוקח, ולכן צריך הלוקח להסתלק.

ד.
המחלוקת בין רש"י לבין הרמב"ם

לפי זה יש לומר שזוהי מחלוקת בין "ראשונים", ובמיוחד מודגשים חילוקי הדעות בין רש"י לרמב"ם:

לגבי הטעם לדין של "בר מצרא", משום "ועשית הישר והטוב", אומר רש"י[7]: "דבר שאי אתה נחסר כל־כך שתמצא קרקעות במקום אחר ולא תטריח על בן־המצר להיות נכסיו חלוקים"[8].

הרמב"ם[9] מסביר את הדין ואת טעמו: "יש לחבירו שהוא בצד המצר שלו ליתן דמים ללוקח ולסלק אותו.. ודבר זה משום שנאמר ועשית הישר והטוב, אמרו חכמים הואיל והמכר אחד הוא טוב וישר הוא שיקנה מקום זה בן־המצר יותר מן הרחוק"[10].

---

*) וסיום מס' סוכה.

1) פרשתנו ו, יח.

2) ב"מ קח, א. רמב"ם הלכות שכנים פי"ב ה"ה (אבל אינו מעתיק "בעיני הוי'". כן ממשיך אח"כ בהיפך הסדר "טוב וישר הוא" וכן בסוף הל' שכנים. וכן הוא בכ"מ בטור וכו'. וצ"ע). — ובשו"ע אדה"ז הל' מכירה כו' סוס"ה "ועשית הישר והטוב בעיני ה' אלקיך". — וכנראה הוא טה"ד. ויש לברר בדפוסים הקודמים.

3) וכן בטושו"ע חו"מ ריש הלכות מצרנות (סי' קעה).

4) וכמפורש בכמה מקומות, וראה לקמן בהערות.

5) שם קח, ב. וראה לקמן בפנים.

6) ב"מ שם ד"ה והלכתא צריך למקנא מיני'. וראה לקמן הערה 16.

7) שם קח, א ד"ה ועשית.

8) ובראב"ש ב"מ שם סו"ס כ: אף בזה שייך הישר והטוב כי ימצא להחזיק במקום אחר.

9) הלכות שכנים שם.

10) עד"ז הוא לשון הטור שם, אבל: א) לא כתבו בתחילת דבריו כטעם על עצם דין ד"בר מצרא" אלא כהקדמה "לפיכך אם יש שום הפסד למוכר כו'". ב) בשינוי לשון קצת: דינא ד"בר מצרא" תקנת חכמים הוא משום ועשית הטוב והישר הואיל והוא רוצה למכור כו'.

כלומר, לדעת רש"י זוהי התנהגות נאותה[11] הנאמרת ללוקח – "דבר שאי אתה נחסר... ולא תטריח על בן המצר...". וכפי שמדגיש זאת רש"י בהמשך הסוגיא, בענין "זבין לעכו"ם, עכו"ם לאו בר ועשית..." – "ואין לנו לומר על דין בר־מצר ועשית הישר והטוב אלא ללוקח... ללוקח נאמר משוך ידך ויקחנה זה".

ואילו לדעת הרמב"ם, אין זה מעשה טוב של הלוקח בלבד (לטובת בר־המצר), אלא זוהי התנהגות טובה באופן כללי, כדברי חכמים[12] שזהו הטוב והישר (ובהתחלה – בעיקר לגבי בר־המצר): "יש לחבירו... אמרו חכמים... טוב וישר הוא שיקנה..." – זהו דבר שהוא טוב וישר בעצם הענין. והוא נעשה בכח שנתנו חכמים[13] לבר־המצר קנין מסויים בגוף השדה.

עפ"ז מובן מדוע אומר הרמב"ם[14] לגבי הענין של "זבין לעכו"ם" כך: "המוכר לעכו"ם משמתין אותו עד שיקבל עליו כל אונס מן העכו"ם, עד שינהוג העכו"ם עם בן־המצר שלו בדיני ישראל" – א) הוא משמיט את הטעם הנאמר בגמרא "עכו"ם ודאי לאו בר ועשית הטוב והישר הוא"[15] ב) הוא מוסיף על דברי הגמרא "עד שינהוג העכו"ם עם בן המצר שלו בדיני ישראל"[16] – כי הדין של בר־המצר אינו מחייב רק את הלוקח לנהוג באופן של "ישר וטוב"[17].

ה.
המשמעות הכללית של מחלוקת זו

כבר הוסבר פעמים רבות, שישנם כמה ענינים והלכות בתורה, אשר למרות שבמבט ראשון נראה שהם ענינים שונים אשר אין קשר ביניהם, בכל זאת, כיון שזוהי תורה אחת, ניתן, באמצעות עיון כראוי, למצוא נקודה משותפת ביניהם, או למצוא שהם בנויים על בסיס משותף, כפי שמוצאים בספריהם של גדולי ישראל, ובמיוחד אצל הגאון הראגוטשובי.

לפי האמור לעיל יש לומר, ששני ההסברים בענין "בר מצרא" יש להם משמעות כללית, שניתן ליישמה בכל ענין בהתאם לפרטיו המיוחדים: האם הענין של שכנות יוצר קשר עמוק ופנימי בין השכנים, שינוי במהותו של השכן (בענינו – קנין מסויים בשדה). או שהקשר הוא חיצוני בלבד (בענינו – חובת התנהגות מסויימת על האנשים)[18].

התוצאות מכך מתבטאות בכמה וכמה ענינים. ובאופן כללי, לפי ההגדרה הידועה, בשלושת ההיבטים הכלליים: עולם, שנה, נפש[19].

בעולם: הקשר עקב שכנות מקום בענין "בר מצרא", כדלעיל.

---

11) וראה לשון הרא"ש (שם סי' כג): וכיון שלא גילה ללוקח מיד שידע בקניי' שהוא חפץ שיעשה עמו טובה ויניח לו השדה.

12) ולהעיר מתשובות מיימוניות לספר קנין (סי' טז): הרי הוא קרוב למ"ע.

13) להעיר מביאור הרגצובי במחלוקת דר"ע ור"י (צפע"נ לירושלמי סנהדרין פ"א ה"א. מהדו"ת עט, ג) אם המשפט עושה קנין או רק חיוב. וראה צפע"נ עה"ת (עה"פ ועשית הישר והטוב) במחלוקת דר"ע ור"י ובהנסמן שם.

14) שם פי"ב ה"ז.

15) ומה שבגמרא קאמר "עכו"ם ודאי לאו בר ועשית הישר והטוב", יש לפרש להרמב"ם דמכיון דלעכו"ם אין שייך כל ענין המצוות לא תקנו בזה בכלל דין "בר מצרא".

16) ואולי י"ל עוד נפק"מ: לדעת הרמב"ם חיוב "ועשית הישר והטוב" חל כשנעשה זה בר מיצר (וראה גם נמוק"י שבהערה 6) וא"כ זהו גם בנוגע להמוכר שהרי חסר גם בבעלות המוכר (אף שדין בר מצרא דוועשית הישר והטוב לא הטילו חכמים על המוכר). וכן משמע קצת ממ"ש בהנוגע להמוכר לעכו"ם ולא כמ"ש בגמרא (וכבפנים). וראה דבריו שם ריש פי"ד (טוש"ע שם סעיף לא).

משא"כ אם זהו רק דין של הנהגה טובה דלוקח הרי זה נעשה רק כאשר כבר קנאה לוקח, ואין שייכות להמוכר כמפורש בפרש"י שם ד"ה עכו"ם לאו בר כו'. וראה רא"ש שם סוף סכ"ד "אלא שתקנת חכמים היא משום הישר והטוב, והתקנה אינו אלא כשנתחזק בה כבר הלוקח ובאה לרשותו", וכן הביא שם (סי' כח) מ"ש בגמרא "עכו"ם לאו בר ועשית הישר והטוב" (וראה לעיל הערה 11, 8 דעת הרא"ש). וראה בהערה הבאה.

וראה לקו"ש [המתורגם] חי"ח ע' 31 הערה 11 שעל המוכר יש האיסור דלפני עור.

17) ועפ"ז יש לבאר כמה שינויים בין פרש"י ורמב"ם בפי' המשך הסוגיא שם, ולדוגמא: א) בגמרא שם (קח רע"ב) "מכר כל נכסיו לאחד לית בה משום דינא דבר מצרא". ובפרש"י ד"ה לית "שלא תקנו חכמים ללוקח להסתלק לעשות הישר והטוב לבעל המצר שהוא רעה למוכר שזה לא יקנה השאר כו'". וברמב"ם (פי"ב ה"ו) "אין בעל המצר של שדה אחת מסלק את הלוקח מאותה השדה שהרי היא והאחרת קנה כאחד". דרש"י מדגיש צד ההפסד והלוקח "לא תקנו חכמים ללוקח להסתלק.. שהוא רעה למוכר" (ועד"ז הוא ברא"ש שם סכ"ז), והרמב"ם מדגיש (הדין) הקנין שבזה והבר־מיצר. וראה לח"מ שם פי"ג ה"ח.

ב) שם בגמרא "לאשה וליתמי כו' לית בה משום דינא דבר מצרא", ובפרש"י שם: "מכר לאשה לא מסלקין לה דלאו אורח ארעא לאהדורי ולבקש מי שיש לו קרקעות למכור ומה שבא לידה ראשון אין לנו לומר ועשית הישר והטוב להרחיקה מעליו וכן יתמי", וברמב"ם (שם הי"ג וי"ד): המוכר ליתומים קטנים אין בו דין בעל המצר הטוב והישר שעושין חסד עם אלו יתר מבעל המצר. וכן המוכר לאשה.. חסד הוא שתעמוד הקרקע בידה". דלרש"י מספיק השלילה "אין לנו לומר כו' להרחיקה מעליו", ולהרמב"ם צריך טעם חיובי (ובהקנין) שידחה לדין בר־מצרא. וראה מלחמות ה' ב"מ שם.

גם יש לבאר עפ"ז מש"כ הרא"ש (שם ר"ס כג) "אין ליפות כח המצרן כ"כ כו'" (המשך הלשון נעתק לעיל הערה 11). ועוד.

18) ראה גם לקו"ש חל"ג ע' 11 ואילך.

19) "אשר על ענין ג' בחינות אלו הוא יסוד של הספר יצירה" (אוה"ת יתרו ע' תתטז ואילך).

ו.
ה"שכנות בזמן" תוספת שבת

בשנה: בענין של זמן. בדין של תוספת מחול על הקודש ביום הכיפורים (אשר לדעת הכל היא מן התורה)[20] ובשבת ויום־טוב (לפי הדעות השונות בזה, אם היא מן התורה או מדרבנן)[21], אשר יש בה ענין של "שכנות" בין הזמן שלפני שבת ולאחריה לבין השבת. שגם כאן ייתכנו ב' אופנים[22]:

א) השכנות יוצרת קשר פנימי: הזמן שלפני ולאחרי השבת משתנה עקב "שכנותו" לשבת, ומקבל[23] מעצם קדושת השבת[24].

ב) הזמן עצמו אינו מתקדש בקדושת שבת, אך עקב "שכנותו" לשבת חלה על האדם חובת ההכנה לשבת[25].

ז.
ההבדל בדיעות לגבי קדושת התוספת

לפי זה ניתן לומר שזהו ההסבר למחלוקת בין הפוסקים, אם בזמן התוספת ניתן לקיים את מצות קידוש וכדומה:

לפי הדעות[26] שבזמן התוספת ניתן לקיים את מצות קידוש ואכילת שבת וכדומה, הרי זה משום שלדעתם זמן התוספת מתקדש בקדושת שבת ויום־טוב[27].

(אך למרות זאת, גם לפי דעות אלו[28] הרי בחג הפסח אסור לקדש ולקיים את מצות אכילת פסח בזמן התוספת, משום שמצוות אלו תלויות במציאות של לילה, וה"שכנות" אינה יכולה לשנות את מציאות הזמן, למציאות של לילה[29]).

לעומת זאת, לפי הדעות שהתוספת היא רק לגבי איסור האדם במלאכה[30], הרי זה משום שלשיטתם קשור זמן התוספת לזמן השבת רק באופן חיצוני, ואינו נעשה חלק מן השבת. לפיכך יכול האדם בזמן זה להוסיף על עצמו בלבד את איסור עשיית מלאכה וכדומה[23], אך אינו יכול לקיים בזמן זה את המצוות[31] הקשורות לזמן השבת דוקא[32].

ח.
הקנס של משמרת "בילגה" והסיבות לכך

בנפש: בסוף מסכת סוכה נאמר במשנה, שקנסו את משמרת הכהנים של "בילגה" [למרות שההלכה היא

---

20) ראה ביצה (ל, א): תוס' יוהכ"פ מדאורייתא. יומא פא, ב. וש"נ. רמב"ם הל' שביתת עשור פ"א ה"ו (לצום ולהתענות). טושו"ע (ואדה"ז) סתר"ח (בעינוי ובאיסור מלאכה).

21) רי"ף יומא שם. רא"ש שם פ"ח ס"ח. שו"ע או"ח (ואדה"ז) סרס"א ס"ב (ס"ד). שו"ע אדה"ז ר"ס תר"ח. ודעת הרמב"ם בזה כו' – ראה נו"כ לרמב"ם שם. ולטושו"ע בסי' רס"א, תר"ח. שד"ח כללים מערכת תיו כלל נד.

22) בכל הבא לקמן ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] חט"ד ע' 248 ואילך.

23) אלא שלזה צריך להיות גם קבלה כדמשמע מפשטות הל' בשו"ע או"ח שם. וכן מפורש בקו"א לשו"ע אדה"ז סרס"א סק"ג. אבל להעיר דכתב שם, שגם הביה"ש הוא בכלל התוס' בע"כ אף אם הוא יום כיון שהוא סמוך לחשיכה ממש, ואף שלא קבלו הרי מקובל ועומד הוא מהר סיני. וראה ריטב"א ר"ה ט, א (ד"ה יכול קרוב לסופו) ובהמצויין לקמן הערה 32.

24) להעיר ממכילתא יתרו עה"פ זכור: זכור מלפניו ושמור מלאחריו מכאן אמרו מוסיפין מחול על הקודש, משל לזאב שהוא טורף מלפניו ומלאחריו, שהטרף נעשה דם ובשר הזאב, אבל – לאידך גיסא – זהו לא בשעה שטורף והורג כ"א לאחר זמן. וראה בארוכה לקו"ש שם.

25) ראה לשון הרמ"א או"ח סי' רנו. והוספת אדה"ז שם: "שצריך להוסיף כו'".

26) כ"מ דעת הר"י מקורביל בתוס' פסחים צט, ב ד"ה עד. רא"ש שם ס"ב. ובברכות פ"ד ס"ו. הרי"א ורבינו ירוחם הובאו בב"י סרס"ד. ט"ז או"ח סו"ס רצא. סו"ס תרסח בארוכה. דיעה הא' בשו"ע אדה"ז סרס"ד ס"ג (וראה מ"א שם סק"א בסופו). שו"ע אדה"ז סתע"ב ס"ב.

27) ראה לשון הט"ז סו"ס תרסח "והוה כמו בלילה ומחר ממש". וראה תוד"ה יכול (מו"ק ג, ב) לענין תוס' שביעית: "איכא למימר דמבחריש ובקציר מפקינן דצריך תוספות כלומר שהשביעית מתחלת משנה הששית וכל דין שביעית יהי' לששית, דהכי קאמר רחמנא דשביעית מתחלת קודם שנת השביעית" (ואף שכתבו רק להקס"ד. הרי במסקנא י"ל שממעט רק מחיוב מלקות וכמו דממעטינן (ביומא שם ע"א) תוספות מעונש ואזהרה). ולהעיר מט"ז שם סתר"ח דמאן דיליף מחריש וקציר תשבות ס"ל דה"ה נמי כל שבת ויו"ט בעי תוס'.

28) תוס' ורא"ש שבהערה 26. שו"ע או"ח (ואדה"ז) סתע"ב סוס"א (ס"ב). וברמ"א (ואדה"ז) או"ח סתרל"ט ס"ג (ס"כ) – מב"י בשם או"ח לענין אכילה בלילה הא' בסוכה.

29) אבל ראה לשון הט"ז שבהערה 27. מג"א או"ח סרס"ז סוסק"א.

30) ראה תוס' כתובות מז, א ד"ה דמסר (בתי' הא'). שו"ע אדה"ז סרס"א שם. סתצ"א ס"ג. מנ"ח מצוה שכג סק"א.

31) ראה גאונים הובאו ברשב"א ברכות (כז, ב), ב"י לטאו"ח סו"ס רסז – שאינו אומר קידוש ולא הבדלה עד הערב. וראה לענין אכילת סעודת שבת – מהרש"ל הובא בט"ז שם סרצ"א. ועוד. דיעה הב' בשו"ע אדה"ז סרס"ז שם [אבל שם "צריך לאכלן בעיצומו של יום ולא בתוספתו" (ראה ב"ח לטאו"ח ר"ס תעב). ולהעיר גם מרש"ל בתשובה שהובא בט"ז שם סתרס"ח].

32) לכאורה מזה נפק"מ גם: אם מצות תוס' היא מ"ע פרטית, דהוי מעצם קדושת היום (והוי מ"ע שהז"ג), או דהוי מ"ע כללית לכל היו"ט כו'. ראה ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג עשה לד (קצח, א ואילך).

ולהעיר ע"ד כהנ"ל מצפע"נ להרמב"ם הל' שביתת עשור שם, לענין תוס' דיוהכ"פ בעינוי: דזה הוה גדר מצוה לא גדר איסור... וגם נ"מ אם על התוספות יש שם יוהכ"פ או הוא דבר בפני עצמו. ונ"מ אם יוהכ"פ מכפר כו'. וראה שו"ת צפע"נ (דווינסק) ח"ב סוסל"ב.

"שהנכנסין חולקין בצפון"[33] – המשמרת המתחילה את עבודתה מקבלת את חלקה בקדשים בצפון, שזהו החלק העיקרי[34] אף־על־פי־כן] "בילגה לעולם חולקת בדרום (כמו ה"יוצאין") וטבעתה קבועה וחלונה סתומה"[35].

בגמרא מובאים לכך שני טעמים: א) משום "מעשה במרים בת בילגה שהמירה דתה...", כפי שהסיפור מובא בגמרא בהרחבה. ב) משום ש"משמרתו שוהה לבוא".

לאחר מכן שואלת הגמרא: "בשלמא למאן דאמר משמרתו שוהה לבוא, היינו דקנסינן לכולה משמרה (= משום כך קונסים את כל המשמרת), אלא למאן דאמר מרים בת בילגה שהמירה דתה, משום ברתיה קנסינן ליה לדידיה (= משום בתו קנסו אותו)? אמר אביי: אין (= כן). כדאמרי אינשי שותא דינוקא בשוקא או דאבוה או דאימיה (= כפתגם המקובל: שיחתו של תינוק בשוק היא משל אביו או משל אמו). ומשום אבוה ואימיה קנסינן לכולה משמרה? אמר אביי: אוי לרשע אוי לשכינו, טוב לצדיק טוב לשכינו, שנאמר[36] אמרו צדיק כי טוב, כי פרי מעלליהם יאכלו".

מזה שהדיון בגמרא הוא על הטעם הראשון, "מעשה במרים בת בילגה...", נראה, שזהו הטעם העיקרי[37] לכך שמשמרת זאת נקנסה[38].

והנה בסוף המסכת ממשיך רש"י ואומר "מכאן אמרו אוי לרשע אוי לשכינו, וממילא טוב לצדיק טוב לשכינו, דמדה טובה מרובה".

מזה שלצורך הענין של "טוב לצדיק טוב לשכינו" נזקק רש"י לכלל "מדה טובה מרובה", מובן, שאין הוא גורס בגמרא את ההוכחה מן הפסוק "אמרו...", ואמנם הוכחה זו אינם נמצאת במספר דפוסי הגמרא[39],

33) כדי שיראו שהן נכנסין, והיוצאין חולקין בדרום כדי שיראו שהן יוצאין.

34) ראה רש"י במשנה סוכה שם ד"ה הנכנסים ש"הצפון עיקר שהרי קבעו הכתוב לשחיטת קדשי קדשים". ובפיה"מ שם: "כי השחיטה בצפון כו'".

ולכאורה הול"ל הטעם (עכ"פ – כעוד טעם) דלחם הפנים שולחנו בצפון. וי"ל דחלוקה זו ה"ה גם בקרבנות המזבח*) (סוכה נה, ב (במשנה**)) והמזבח ה"ה לדעת הרוב (רובו) בדרום העזרה (ראה זבחים נט, א).

35) הפירוש בזה – ראה לקמן בפנים ס"ט.

36) ישעי' ג, י.

37) וע"ד הכלל בפסק הלכה – ראה יד מלאכי כללי הש"ס כלל תט־תי. אבל ראה בפי' ר"ח כאן "ומסקנא דשמעתין מפני ששהתה כו'".

38) וטעם זה דוקא כתב הרמב"ם בפירוש המשניות.

39) כמו שהובא בדק"ס.

*) ומה שהרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ד הי"ב) הביא רק דחלוקת **לחה"פ** (להנכנסין) היא בצפון (ולא בנוגע חלוקת שאר קדשים כו') – כי "הרמב"ם כו' אינם אלא מעתיקי הגמ' כו'" (יד מלאכי כללי הרמב"ם ס"ב), ובמשנה **מפורש** רק בנוגע לחלוקת לחה"פ.

) כן מוכרח לומר בנוגע לחילוק שתי הלחם בחגה"ש (במשנה שם), שחלוקתם היא בצפון – שהרי מכיון שחלוקתם היא **ביחד עם חלוקת לחם הפנים* – כלשון המשנה שהי' אומר בחדא מחתא "הילך מצה הילך חמץ** וכפי' – **ששולל** שלא נאמר שמחליף, שהשלילה אינה מודגשת כשאומר בהפסק זמן בין זל"ז. ובפרט להגירסא (ראה שינויי נוסחאות במשנה שם) "הילך מצה הילך חמץ, הילך מצה הילך חמץ" (ב' פעמים), דפירוש הפשוט בזה הוא, ד"הילך **מצה** (הילך חמץ)" לכהן **השני** הוא **לאחרי** "(הילך מצה) הילך **חמץ**" לכהן הראשון –

הרי מובן, שב' החלוקות היו במקום אחד.

והנה בנוגע לחלוקת עורות התמידין ומוספין (כברש"י ד"ה באימורי (במשנה שם) ד"ה ובמוספין (שם נו, ב)), שבפשטות אין החלוקה ביחד עם חלוקת לחה"פ – כי חלוקת לחה"פ היא תיכף לאחרי הקטרת הבזיכים כפרש"י פסחים (נח, א ד"ה בזיכים) [במשנה מנחות (צט, ב) "הקטירו הבזיכין והחלות מתחלקות כו'" – אבל שם אפשר לפרש דכוונתו רק לבאר דבזיכין מתירין החלוקה (או דשולל שלא לאחרה למוצש"ק כבשבת שביוהכ"פ (כבהמשך המשנה שם)), משא"כ בפרש"י פסחים שם מפורש "וחולקין הלחם **מיד**" – שנכללת באותה השעה **דבזיכין**], ועורות התמידין והמוספין – הרי לא הקריבו תמיד של בין הערביים עד לאחרי חלוקת לחה"פ, וכן המוספין – לדעת ר"ע (פסחים שם) בזיכין **קודמין** למוספין.

ועוד ועיקר גם לדעת ר"י וכ"פ הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ד הי"ב) דמוספין קודמין לבזיכין – העורות אין ראויים להשתמש בהם בשבת (ראה פרש"י ד"ה בתרתי שבת קסז, סע"ב. תוד"ה טומנין שם מט, סע"א) ובפרט – שהחלוקה הצריכה חתיכת הערר (כן – כיון דגם מליחתם הייתה בעזרה (מדות פ"ה מ"ג) מסתבר שהייתה סמוכה לחלוקתם), היתה צ"ל חלוקתם וגם ערר **דהתמיד דהבוקר** במוצ"ש*** (ע"ד חלוקת לחה"פ בשבת שחל ביו"כ דמתחלקות לערב – משנה מנחות שם) – אפשר לדחוק ולומר דחלוקתם לא היתה דוקא במקום חלוקת לחה"פ. וראה לקמן הערה 48.

*) ואין להקשות מפרש"י פסחים (הובא לקמן בפנים ההערה) דחלוקת לחם הפנים נעשית בהשעה דבזיכין ואח"כ מקריבין ה(מוספין וה)תמיד כו', וא"כ אין זמן לחלק עוד דברים עם לחה"פ – שהרי אין בפרש"י שאא"פ לחלקו בפחות משעה – ובלאה"כ מסתבר לומר של' רש"י וחולקין הלחם מיד כולל גם **אכילתו**, שהרי תכלית החלוקה היא האכילה. ולהעיר דכשאין אוכלים אותם מיד מתחלקות לערב (משנה מנחות, הובא לקמן בפנים ההערה).

ולהעיר, דלכאורה צ"ע האם ברהמ"ז (שהיא מה"ת) אחרי אכילת לחה"פ היא הפסק או היסח הדעת בעבודת המקדש – אבל אינו דכש"כ היא מברכה ונעשה"ד וכו' (תמיד רפ"ה).

**) וראה ערוך לנר (לסוכה נו, א ד"ה והילך מצה) שקו"ט בזה. וצע"ק בלשון המאירי כאן.

***) בערוך לנר סוכה (נו, ב) דמקשה על פרש"י וממשיך "וא"ל דהפי' הוא שיחלקו במו"ש דא"כ מאי פריך לקמן ואילו במוספין חולקין לא קתני, דילמא לכך לא קתני דלא איירי רק מה שחלקו בשבת כשהיו נכנסין שנים ממשמר זה ושנים ממשמר זה" – אבל תירוץ פרש"י מובן, שהרי החלוקה שבמשנה כוללת גם חלוקת שבת דיוהכ"פ, ואז כל החלוקה היא **במוצש"ק** ולא כשהיו נכנסין כו'. (גם: תירוצו "דלא איירי רק כו'" – צריך תירוץ למה לא איירי כו'). ואולי מביאו רק לסיוע לפירושו.

ויש להבין את הסיבה לכך, מהו ההבדל אם ההוכחה היא מן הפסוק או מן הכלל "מדה טובה מרובה".

ט.

"טבעתה קבועה וחלונה סתומה"

כדי להבין זאת יש להסביר תחילה את המשמעות של "טבעתה קבועה וחלונה סתומה", אשר בכך ישנם שני פירושים:

רש"י מפרש[40], שב"טבעתה קבועה" הכוונה היא לטבעות "שהיו בעזרה במקום בית המטבחיים... והיו נתונות באבני רצפה, והטבעת פתוחה מצד אחד, והופכה למעלה ומכניס צואר הבהמה לתוכה וחוזר והופך פתחה לתוך הרצפה, וטבעת של בילגה קבועה ואינה נהפכת כדי שתשתמש בשל אחרים"[41].

ולגבי "חלונה סתומה" מפרש רש"י "חלונות היו בבית החליפות בעובי כתלי התאים ששם גונזים את סכיניהם[42]... וסתמו חלונה של בילגה". כלומר, הן ה"טבעת" והן ה"חלון" היו לצורך השחיטה וכליה.

הרמב"ם בפירוש המשניות מפרש: "טבעתה קבועה וחלונה סתומה" – "טבעת לכל משמר היו תולין בהם הבהמות ומפשיטין אותם והיו כולם קבועות בכתלים וכשהיתה נכנסה משמרה היתה תולה אותה טבעת לרמוז שהעבודה שלה. וכמו כן היו שם עשרים וארבע חלונות ושם בגדי כהונה חלון לכל משמרה..." – הטבעת היא לצורך הפשטת הקרבן והחלונות לצורך בגדי כהונה.

י.

ההבדל בין פירוש רש"י לפירוש הרמב"ם

ההבדל בין הפירושים הוא: לפי פירוש רש"י הקנס של בילגה הוא בענינים הקשורים גם לנשים, כי שחיטה "כשירה בזרים ובנשים", ואפילו מלכתחילה שוחטין (בסכין ארוך)[43], ורק "מקבלה ואילך מצות כהונה"[44].

אך לפי פירוש הרמב"ם, קנסו את בילגה בדברים שאינם קשורים לנשים – הפשטת הקרבנות[45] על הטבעות בעזרה[46], ובגדי כהונה לצורך העבודה[47], והרי נשים פסולות לעבודה.

היסוד למחלוקתם הוא: לדעת רש"י קונסים את המשמרה, עקב ה"שכינות", רק בדברים הקשורים לשכן הרשע, לנערה (מרים – מפני שגם היא יכולה לעשות דברים אלו)[48], וכך מודגש בעונש ובבזיון שזה בגלל הנערה.

---

40) במשנה שם נו, סע"א ד"ה וטבעתה וד"ה חלונה.

41) וכן הובא במאירי כאן. ועד"ז פי' בר"ח כאן שהיו לתועלת השחיטה.

42) וכן פירש בירושלמי כאן בסוף המסכ'. פי' ב' במאירי כאן. ובר"ח הובא זה, וגם חלונות שהיו נותנים שם בגדיהם (כברמב"ם דלקמן בפנים).

43) זבחים לא, סע"ב ואילך. רמב"ם ריש הל' פסוה"מ.

44) שם לב, א. רמב"ם הל' ביאת המקדש פ"ט ה"ו. הל' פסוה"מ פ"א הכ"ב.

45) אף שכשרה בזרים – יומא כו, ב ואילך. רמב"ם הל' ביאת מקדש פ"ט ה"ו. ובתוס' קדושין עו, ב ד"ה אין: "אפילו בעבודות הכשירות בזרים כגון שחיטה או הפשט אע"ג דשחיטה כשירה בנשים ובעבדים כו'" (וראה תוד"ה חד כתובות כד, סע"ב). ולהעיר מרד"ק לדה"י ב כט, לד עה"פ רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט כו' ויחזקום אחיהם הלוים: ואע"פ שמקבלת הדם ואילך מצות כהונה שעת הדוחק הי' זה.

46) ראה תמיד פ"ג מ"ה. מדות פ"ג מ"ה. רמב"ם הל' ביה"ב פ"ה הי"ג.

וראה קידושין נב, ב ורש"י ותוס' שם ד"ה וכי אשה. ירושלמי מע"ש פ"ה ה"ג. תוספתא ערכין פ"ב ה"א. שעה"מ על הרמב"ם שם פ"ז הי"ח. ועוד.

47) ובסהמ"צ להרמב"ם מ"ע לג: בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם כו'.

48) ולפ"ז צ"ל שהקנס ש"חולקת בדרום" הוא לא בשביל חלוקת לחם הפנים שנאכלים רק לזכרי כהונה (תוספתא זבחים פ"ו, ז), כ"א בעיקר בשביל שאר דברים הנחלקים שם*, וכגון עורות המוספין**, ועוד. ראה סוכה שם, ב. פרש"י שם ד"ה ובמוספין. דהא דאתותב ר"י בגמרא הוא רק בזה ששתי משמרות חולקין, אבל לא בהנוגע לזה שהמשמרה "חולקין ביניהם" (כל' רש"י במשנה ד"ה הנכנסים). וראה בפי' ר"ח בגמרא: ונתברר כי המוספין של משמר היוצא הן בלבד.

ולהעיר שבברייתא שבגמרה "מעשה במרים בת בלגה" מסיים: "וכששמעו חכמים בדבר קבעו את טבעתה וסתמו את חלונה" (ולא הובא זה ש"חולקת בדרום" כ"א בסיומו "אע"פ ששכנו כו'").

---

*) דלכאורה חלוקת כל הענינים דיום השבת היתה במקום **אחד**. וראה לעיל הערה 34 ובשוה"ג הב' שם.

ולכאורה גם חלוקת משמרת בלגה בימי הסוכות **שנל סדר המשמרות** (משנה סוכה נה, ריש ע"ב) הייתה בדרום, דזיל בתר טעמא.

וצ"ע וחיפוש האם גם החלוקה דמשמרת בלגה בימות **החול** דמשמרתה (שבזה גם השייך לנשים) היתה בדרום (דלשון המשנה "**לעולם** חולקת בדרום" אפשר לפרש גם במובנו הכי כולל – **כל** החלוקות דמשמרת בלגה).

ובכל אופן צ"ע בנוגע להחלוקה דקרבנות הרגלים **ד"כל** המשמרות שוות" (משנה סוכה נה, ב) – האם גם בזה כהן ממשמרה דבלגה הבא לעבוד חולק בדרום (וגם **זה** נכלל ב"**לעולם** חולקת בדרום"), או אולי כיון שבזה הא ד"**כל** המשמרות **שוות**" אינו מפני שעתה **זמנה** של **משמרה דבלגה**, כ"א מפני עבודתו **דהיחיד** – חולק כשאר המשמרות.

**) אבל ראה לעיל שוה"ג הב' להערה 34. דלכאורה חלוקת עורות המוספין והתמידין היתה בלילה.

ואילו לדעת הרמב"ם, הקנס הוא גם בענינים שאין להם כלל קשר[49] לרשע – לנערה[50].

וזה קשור למשמעות הכללית של המושג "שכינות": האם השכינות גורמת לקשר מהותי־פנימי ולשינוי, עד שזו נעשית מציאות השכן, או שהקשר הוא חיצוני בלבד,

וכל אחד מהנ"ל נוקט בשיטתו: לשיטת רש"י השכינות היא קשר חיצוני בלבד ואינה משפיעה על מהותו של ה"שכן", כאמור לעיל בענין השדה של בר־מצרא.

וכן הוא נוקט בשיטתו באופן כללי לפרש פשוטם של דברים, והמשמעות הפשוטה של "קנסינן לכולה משמרה", היא לקנס ועונש מצד הרשע.

מזה לומד רש"י שגם העונש והבזיון שלה, עקב השכינות, הוא רק בענין השחיטה אשר יש לו קשר לרשע עצמו (אשה)[51], כי זוהי רק תוצאה ממעשהו של הרשע.

ואילו לשיטת הרמב"ם, שהשכינות יוצרת קשר מהותי[52], ובענינו, שב"אוי לשכינו" אין הכוונה רק לענין חיצוני, עונשו של ה"שכן", אלא גם לגבי הרשעות שהשכינות משפיעה על מהותו של השכן,

ויש לומר שהוא סובר בכך גם לפי שיטתו בהלכות דעות[53]: "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו...", כפי שהוא מרחיב שם.

ולכן מובן שגם העונש והבזיון אינם מוגבלים לענינים הקשורים לגורם, לרשע (הנערה)[54], כי העונש הוא עקב רשעותו של השכן עצמו[55].

יא.

ההבדל שבין ההוכחות השונות ל"טוב לצדיק טוב לשכינו"

לפי זה מובן ההבדל, אם "טוב לצדיק טוב לשכינו" נלמד מההוכחה "שנאמר אמרו צדיק כי טוב...", או שלומדים ענין זה מן הכלל והסברא, כדלעיל:

ההוכחה מן הפסוק "אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו" היא בפשטות[56]: כיון שהפסוק פותח בלשון יחיד – "אמרו צדיק כי טוב" – ומסיים בלשון רבים: " כי פרי מעללי הצדיק"? אלא, שאכן לכך מתכוונת הגמרא בהוכחה הנלמדת מן הפסוק: מפני השכינות, לא זו בלבד שהשכנים מקבלים את התוצאה, השכר משום מעשי הצדיק, אלא יותר מכך, "פרי מעלליהם יאכלו" – חל בהם עצמם שינוי עד אשר מעללי הצדיק נעשים גם "מעלליהם".

ואת זאת "אמרו צדיק כי טוב", אומרים לצדיק – או אודות הצדיק, בשבח הצדיק[57] – מפני שהענין של "פרי מעלליהם יאכלו" הוא עקב שכנותם לצדיק – הם למדו ממנו[58] והשתנו.

ומובן, שלפי שיטת רש"י כדלעיל, שהשכינות אינה משפיעה על מהותו של השכן[59], אלא זהו קשר חיצוני

---

49) ומודגשת ביותר שיטתו, בזה שפירש "טבעתה קבועה" בנוגע להפשט הבהמה, ואילו במשנה (מדות שם) נאמר מפורש הטבעות "שעליהן שוחטין", וכ"פ הרמב"ם עצמו בפיה"מ מדות שם וברפ"ד דתמיד. סוף מע"ש (אלא שהוא כ' שאוסרין בהם רגלי הנשחט ויוכלו לשוחטו, וע"ד פי' הר"ח כאן). ובהל' ביה"ב שם הי"ד. משא"כ הפשט הבהמה הי' ב"אונקליות של ברזל" – משנה תמיד ומדות שם ובפיה"מ שם. משנה פסחים סד, א (ובפיה"מ שם).

וגם בנוגע לחלונות הרי מפרש לא כמפורש בירושלמי כאן (כנ"ל הערה 42). ולהעיר שבפיה"מ כאן כ' "היו שם כד* חלונות" ובפ"ח מהל' כלי המקדש ה"ג "ששה ותשעים". וראה כ"מ שם.

50) אבל זה שכתב שחולקת בדרום בלחם הפנים (שאסור לנשים) דוקא כמפורש בדבריו – הוא כמבואר לעיל שוה"ג הא' להערה 34.

ומ"מ הרי הי' הקנס גם בחלוקת לחה"פ שאינה שייכת לנשים.

51) ואף שמפשטות לשון הגמרא "ומשום אבוה ואימי' קנסינן לכולה משמרה, אמר אביי אוי לרשע אוי לשכינו" משמע לכאורה ד"אוי לרשע כו'" הוא לא מצד הנערה אלא מצד אבוה ואימי' (דשותא דינוקא.. או דאבוה כו'), הרי: א) קאמר בגמרא לפנ"ז או דאבוה או דאימי', ודברים אלה אינם שייכים לאימי'. ב) ועיקר: מזה שבנוגע לקנס האב "אמר אביי אין כדאמרי אינשי כו'". משא"כ בהנוגע לקנס המשמרה לא קאמר "אין" משמע שהקנס למשמרה בא לא (רק) מצד אבוה ואמי' אלא מצד הנערה שעלי' אמרו "אוי לרשע כו'". וכן מוכח מפרש"י לפנ"ז ד"ה סתמו חלונה: ולקמן פריך ומשום דידה קנסינן לכולה משמרה. וראה דק"ס שהובאה גירסא "משום הכי קנסינן". אבל ראה רע"ב סוף המסכתא. יד דוד כאן.

52) ומה שהרמב"ם לא ס"ל תוס' בשבת ויו"ט (לכמה דיעות) – ראה בהמצויין לעיל הערה 21 – י"ל.

53) רפ"ו.

54) ובדבריו מפורש רק ע"ד הנערה ולא באבוה ואימי'. ומסיים: וגזרו חכמי אותו הדור על כל המשמרה** שיצאה מתוכה תרבות רעה זו כו'.

55) ועפ"ז מובנים השינויים דפרש"י והרמב"ם בתוכן הקנס: בפרש"י במשנה ד"ה וטבעתה כ' דהקנס הוא "כדי שתשתמש בשל אחרים וגנאי הוא לה". וברמב"ם "ולא הניחו לה סימן שיורה עלי' שעבודה שלה". ולהעיר מירושלמי כאן "ויעקרו אותה ממקומה כו'". וראה לשון המאירי. ולקמן בפנים סי"ב.

56) עיון יעקב לע"י.

57) מפרשים שם (ישעי' ג, יוד).

58) להעיר מפרש"י במדבר ג, לח.

59) ומזה שעל השאלה "ומשום אבוה ואימי' קנסינן לכולה משמרה – אמר אביי אוי לרשע" ולא "אין" כבקנס האב (כדלעיל הערה 51) מוכח, שלא קנסינן להמשמרה עצמה כ"א מסובב זה מעונש הנערה כו'.

---

*) ביד דוד כאן כ' דט"ס ברמב"ם וצ"ל כבהל' כלי המקדש שם. אבל להעיר שכ"ה בתוספתא כאן (פ"ד, יב). אבל ל"ג למה הם משמשות.

**) כ"ה בתרגום קאפח. וכ"כ במאירי. אבל בתרגום שלפנינו: כל המשפחה.

בלבד[60], אי אפשר להביא הוכחה מן הפסוק "אמרו צדיק כי טוב...".

ולכן הוא מביא את ההוכחה לענין של "טוב לצדיק טוב לשכינו" מן הכלל "דמדה טובה מרובה": אם בצד השלילי רואים שמפני שכינות חיצונית לרשע "אוי לשכינו", ק"ו שהשכינות לצדיק היא "טוב לצדיק טוב לשכינו".

יב.
"מדה טובה מרובה"

אך העניין אינו חלק: לשם מה יש צורך, לדעת רש"י, בפרט ש"מדה טובה מרובה", והרי אף אילו היתה ה"מדה טובה" זהה למדה ההפוכה לה, גם אז היה ניתן להסיק מ"אוי לרשע אוי לשכינו" שגם "טוב לצדיק טוב לשכינו"?

ההסבר לכך הוא:

הקנס של משמרת בילגה לא פגע בפנימיות מהותה, אלא בחיצוניות בלבד: לא אסרו עליה את העבודה או חלק ממנה, אלא קנסו אותה בגנאי ובזיון[61] בפרטים מסויימים בעבודה.

וזאת בהתאם לענין של "אוי לרשע אוי לשכינו" בכלל, כי הענין של פורענות ועונש על ישראל בכלל הוא בחיצוניות בלבד ולא בפנימיות. כמאמר חז"ל[62] על העונש הקשה ביותר "אי אתה עכור לעולם הבא".

בהתאם לכך שבכלל, הרע אצל יהודי הוא חיצוני בלבד[63] וטפל בנוסף למציאותו[64], ולכן גם העונש הוא חיצוני וזמני בלבד.

לעומת זאת, ב"טוב לצדיק טוב לשכינו", השפע הטוב המגיע על ידי השכינות לצדיק, הוא מהותי ונצחי ומשפיע על פנימיות היהודי.

ולכן מובן שאין די אילו "טוב לצדיק טוב לשכינו" היא במדה זהה לכיוון ההפוך, "אוי לרשע אוי לשכינו", כי, כאמור, על ידי שכינות חיצונית לרשע גם ההשפעה היא חיצונית, ואילו השכינות לצדיק, ואפילו קשר חיצוני בלבד, משפיע הצדיק על היהודים־שכניו השפעה פנימית ומהותית, ומביא להם טובה בפנימיות.

לפיכך צריך רש"י לומר "דמדה טובה מרובה", ובזה מובן ש"טוב לשכינו" של הצדיק היא השפעה פנימית ומהותית[65].

יג.
"סור מרע" ו"עשה טוב" בעניני "בר מצרא" ו"תוספת שבת ויו"ט"

בשני ענינים אלו, "אוי לרשע אוי לשכינו – טוב לצדיק טוב לשכינו", נרמזת המשמעות של שני הענינים הכלליים אשר בענין השכינות כדלעיל: "בר מצרא" ו"תוספת שבת ויום־טוב":

המשמעות של "אוי לרשע אוי לשכינו" בעבודת האדם היא: הביטוי "אוי"[66] מורה על צער, כפי שנראה בטבעם של בני־אדם, שאדם השרוי בצער עמוק מתבטא בזעקה "אוי", והצער על החטאים היא עבודת התשובה הגורמת להכנעת וביטול הרע[67].

ואלה הם שני הענינים: "אוי לרשע..." היא שבירת הרע. כלומר, עבודה של "סור מרע", ובנפש האדם – מרירות וכובד ראש. ואילו "טוב לצדיק..." היא עבודה של "עשה טוב", ובנפש האדם – שמחה.

כאשר יהודי עובד על עצמו ומגיע לשני כיוונים אלו נגרם גם "אוי לשכינו" – שבירת וביטול הרע, סור מרע, גם אצל "שכינו", וכן "טוב לשכינו" – "ועשה טוב" אצל "שכינו".

ובעולם, באופן כללי, אלה הם שני הענינים של "בר מצרא" ו"תוספת שבת ויום־טוב":

הדין של "בר מצרא" כפשוטו מחייב את האדם לנהוג להיפך מטבעו – למסור את השדה הקנויה כדי לא לגרום נזק או אפילו רק טרחה לזולתו, וזוהי העבודה של "סור מרע".

---

60) ועפ"ז מובן מה שהביא רש"י בתחילת פירושו "בתורת כהנים תניא וחלצו את האבנים נגע באבן שבמקצוע שניהן חולצין ואע"פ שהנגע לא נראה אלא בביתו של זה מחמת שהיתה עינו צרה בכליו חבירו לקה בשבילו מכאן אמרו כו'". שזה ששכינו לקה הוא רק בזה "שבמקצוע", ולא כגירסתנו (ופשטות הפירוש) בתו"כ עה"פ (מצורע יד, מ). ורש"י לשיטתי' בחולין קכח ב ד"ה שבזוית. וראה נגעים פי"ב מ"ו. וברע"ב ומשנה אחרונה שם.

61) ראה לעיל הערה 55 דעת רש"י.

62) סנהדרין מג, ב.

63) ראה מאמר דש"פ בראשית תרנ"ט.

64) ראה רמב"ם הל' גרושין ספ"ב.

65) ועפ"ז יומתק מ"ש הר"ח "אשרי לצדיק אשרי לשכינו" (שמשנה מלשון הגמרא "טוב לצדיק כו'"), כי "אשרי" הוא לשון הילול ושבח והוא על עוצם ריבוי התענוג שבמצוות (לקו"ת בשלח א, ד. במדבר יח, ב. ועוד) שהוא טוב פנימי ונצחי.

– וראה צ"צ הוספה לתהלים בתחילתה (בהוצאת קה"ת תשמ"ח – נדפס במקומו בריש תהלים ע' ט) בפי' אשרי ואיך שזהו היפך ד "אוי".

66) ע"פ חסידות ראה צ"צ לאיכה (ע' 11 ואילך. אוה"ת לנ"ך ח"ב ע' א'מ), לתהלים (הוספה בתחלתה. ובהוצאת תשמ"ח – ע' ט).

67) ראה ד"ה תקעו חצר"ת בצעקת "איי". וראה מלאכת שלמה לנגעים שם: "מצאתי מוגה אי לרשע". – "אי" ע"ד החסידות ראה צ"צ לאיכה עה"פ איכה (ע' 12 ואילך. אוה"ת נ"ך ע' א'מא).

וכך גם בענין של "בר מצרא" באופן כללי, שאין מדובר בעניני קדושה ומצוה, אלא בקשר לשדה וכדומה, עניני הרשות, ששם יש לדאוג בעיקר ל"סור מרע".

לעומת זאת, ב"תוספת שבת ויום־טוב" מדובר על "עשה טוב": תוספת בעניני שבת ויום־טוב, הוספת טוב וקדושה לעולם.

יד.

אלול - "אוי לרשע ואוי לשכינו"

לפי האמור לעיל, בפירוש השני של "אוי לרשע אוי לשכינו" יובן הנאמר ב"מגלה עמוקות"[68] ש"אלול" ראשי תיבות "אוי לרשע ואוי[69] לשכינו": כי, לכאורה ניתן לשאול: חודש אלול הוא חודש הרחמים והסליחות, ומהו הקשר בינו לבין ענין הפורענות של "אוי לרשע ואוי לשכינו"?

אלא לפי האמור לעיל המשמעות היא, ש"אוי לרשע" היא שבירת הרע על ידי תשובה בחודש אלול, ו"אוי לשכינו" היא ההשפעה של שבירת הרע בחודש אלול על שכינו הסמוך לו, חודש אב.

ההסבר לכך הוא: נאמר בזהר[70], שהחדשים הקשורים ליעקב אבינו הם ניסן, אייר וסיון, חדשים של קדושה. ולפי זה צריך היה גם עשיו לקבל שלושה חדשים, אך הוא קיבל רק "תרין ירחין" (= שני חדשים) תמוז אב, ואיהו לא אשתכח ואתאביד (= לא מצא, ונאבד ממנו) דהא אלול לאו דיליה הוא ". בחודש אב עצמו יש רק תשעה ימים "דיליה" ולא יותר מכך.

מזה מובן[71] שיש הבדל בין חודש אב – לאחר תשעה באב – לבין אלול.

ולכן רומז "אוי לרשע" לאלול עצמו: אז שוברים ומכניעים את הרע והרשע לגמרי, אין נותנים לו להיאחז בזמן, למרות שזמן זה היה צריך להיות שייך לו, "אוי לשכינו" – ההשפעה של שבירת הרע שמשפיע חודש אלול על הזמן הסמוך לו, "שכינו", שגם בחודש אב – מתשעה באב ואילך "אתאביד ולא אשתכח",

ולכן נאמר ב"קרבן נתנאל"[72], שהנאמר על חודש אב: "מאן דאית ליה דינא (= מי שיש לו משפט) בהדי עכו"ם (= עם גוי) לישתמיט מיניה (= יתחמק ממנו)" מכוון רק עד הזמן שלאחר תשעה באב.

טו.

המטרה: תוספת קדושה

אך מטרת שבירת הרע היא להגיע על־ידי־זה להוספה ב"עשה טוב", בגילוי אור.

וזוהי גם תכלית שבירת הרע בחודש אב, שבאמצעותו מביאים לתוספת אור – "מנחם אב", שלאחר שבירת הרע – אוי לרשע – בכל אחד מתשעת הימים, נעשה "אב" עצמו "מנחם", ועד כדי נחמה בכפליים[73], "נחמו נחמו עמי"[74], עד "אנכי אנכי הוא מנחמכם"[75].

לאחר מכן מגיעים לחודש אלול, חודש הרחמים[76], המשכת השפע לעולם מי"ג מדות הרחמים שלמעלה מהשתלשלות, שזוהי הכנה לכתיבה וחתימה טובה בראש השנה, שכל אחד ואחת נכתבים ונחתמים לאלתר בספרן של צדיקים גמורים[77].

(משיחת כ' מנ"א תשי"ד, ו' תשרי תשכ"ח)

---

68) עה"ת פ' עקב (נה, א).

69) בגמ' שלפנינו (ובתו"כ ובנגעים שם: אוי לשכינו (בלא וא"ו). אבל בע"י כאן (ובהד"ה שברש"י בגמ', ובע"י, פי' הר"ח כאן, פרש"י במדבר ג, כט) הוא כבפנים.

70) ח"ב עח, ב. ולהעיר מזהר שם יב, א. וראה מגלה עמוקות שם. ושם לפנ"ז (נד, ג): משה גרם שנסתלק חודש אלול לטב ולא יהי' לחולקי' של עשו רק ג' חדשים (תמוז אב טבת) ולא ד'.

71) וכן משמע במגלה עמוקות אופן קז. וראה לקולוי"צ אגרות־קודש (ע' תו, תי) בהחילוק דאב ואלול.

72) על הרא"ש תענית פ"ד סק"ה.

73) איכה רבתי ספ"א.

74) ישעי' מ, א.

75) שם נא, יב.

76) ראה או"ח ר"ס תקפא. לקו"ת ראה לב, א ואילך.

ולהעיר מלקו"ש [המתורגם] ח"ט (ע' 79. 92) שחודש אב בכלל הוא העבודה דמרירות, וחודש אלול (מ' יום אחרונים שהיו ברצון) הוא העבודה מתוך שמחה. ולפ"ז באלול ב' הענינים "אוי לרשע ואוי לשכינו" – שבירה וביטול הרע, וגם טוב לצדיק טוב לשכינו.

77) ר"ה טז, ב.

המשך ביאור במס' כתובות ליום שישי עמ' א

נאמר שלא פטרה אותו התורה מתשלומים, אלא ימות וישלם, לכך הוצרך הפסוק 'ולא יהיה אסון', ללמד שאם חייב מיתה פטור מתשלומין, **צְרִיכָא** – לכך הוצרכו שני הפסוקים.

ממשיכה הגמרא ושואלת: **וּלְרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר** (מכות ד.) שאדם המחויב מלקות וממון לוֹקֶה **וּמְשַׁלֵּם**, ואין חיוב מלקות פוטרו מממון, **תַּרְתֵּי לְמָה לִי** – לשם מה נצרכים שני הפסוקים, והרי די בפסוק 'ולא יהיה אסון' ללמד שבמקום מיתה וממון, מת ואינו משלם. מבארת הגמרא: גם לדבריו יש צורך בשני הפסוקים, **חֲדָא, כְּמִיתָה וּמָמוֹן** – הפסוק 'ולא יהיה אסון' עוסק במקרה של חיוב מיתה ותשלומים, שמת ואינו משלם.

לקוטי־שיחות שבת נחמו* כרך יט

א.

כפילות־הלשון בענין נחמה בתורה שבכתב ובתורה שבעל־פה

על כפל הלשון בפסוק[1] "נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם", נאמר במדרש[2]: "לקו בכפלים ומתנחמים בכפלים", שענין הנחמה יהיה כפול. יש להבין: מהי משמעותה של נחמה כפולה?

מצד שני, ידוע הקושי הפשוט: מהו היתרון שב"מתנחמים כפלים", אם ה"לקו" היה "בכפלים"?

הדברים יובנו על־ידי הסבר סיום מסכת מכות, שגם שם יש לשון כפולה של נחמה — "עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו"[3], וגם שם מדובר על החורבן והגלות, שעל כך בא כפל הלשון "ניחמתנו"[4].

ולפי הידוע, שעניני תורה שבכתב מתבארים בתורה שבעל־פה, הרי כך גם בענינו.

ב.

דברי הגמרא בסוף מסכת מכות

בסוף מסכת מכות אומרת הגמרא: "וכבר היו רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע[5] ורבי עקיבא מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי[6] מפלטה ברחוק מאה ועשרים מיל. התחילו בוכין ורבי עקיבא משחק. אמרו לו: מפני מה אתה משחק? אמר להם: ואתם מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: הללו כושיים[7] שמשתחוים לעצבים ומקטרים לעבודת

מתורגם ללשון הקודש

כוכבים יושבין בטח והשקט, ואנו בית הדום רגלי אלקינו שרוף באש ולא נבכה? אמר להן: לכך אני משחק, ומה לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על־אחת־כמה־וכמה. שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם, כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק, אמרו לו: מפני מה אתה משחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: מקום שכתוב בו[8] והזר הקרב יומת, ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה? אמר להן: לכך אני משחק, דכתיב[9] ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו, וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני, אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב[10]: לכן בגללכם ציון שדה תחרש, בזכריה כתיב[11]: עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת, בלשון הזה אמרו לו: עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו"[12].

למרות שקטע הגמרא הנ"ל הוא מחלק האגדה שבתורה, וקיים כלל שאין למדים הלכה מאגדה[13], הרי זהו כאשר הלימוד מהאגדה סותר להלכה, אך כשאין סתירה, ניתן ללמוד הלכה מאגדה ולהסתמך על כך[14].

ועוד: אף אם תאמר שאין למדים מאגדה הלכה למעשה בפועל[15], הרי סברא בהלכה ניתן ללמוד.

---

*) וסיום מס' מכות.

1) ישעי' מ, א. הפטרת פרשתנו.

2) ילקוט ישעי' שם.

3) ראה חדא"ג שם "מצינו כל הנחמות בלשון כפול נחמו נחמו עמי". ובכמה מפרשי התורה בריש פרשתנו מבואר סיום מס' מכות. ראה עקידה, ראש דוד. ועוד.

4) להעיר על השייכות המיוחדת דסיום מס' מכות (ב' סיפורים דלקמן) לתוכן המס', בו מדובר בנוגע לגלות פרטי "אלו הן הגולין" (וכן בתחלת המס'), וכן לפרשתנו (ד, מא ואילך) "אז יבדיל משה שלש ערים גו' לנוס שמה רוצח גו'", דגם גלות הכללי שייכת לשופך דם האדם כו' (ראה לקו"ת במדבר יג, ג. ועוד). וערי מקלט הם גם כפרה (מכות ב, ב. ובכ"מ) — דוגמת הגלות.

5) כ"ה סדרם בגמ' ובע"י ואיכ"ר וילקוט (דהערה 12. ובילקוט אי' "רבי אלעזר" סתם). אבל בספרי (דלקמן שם) מקדים ר"י לראב"ע. וראה דק"ס.

6) כ"ה ברוב דפוסי הש"ס (הובאו בדק"ס), ועד"ז באיכ"ר וספרי (דהערה 12). ובע"י "של ארם". ובכמה דפוסים "של בבל". וכנראה סיבת השינויים — מפני בקורת המלכות.

7) ראה בע"י: עו"כ הללו. ובדק"ס: שגויים הללו.

8) במדבר א, נא. ג, יו"ד. יח, ז.

9) ישעי' ח, ב.

10) מיכה ג, יב.

11) זכרי' ח, ד.

12) ב' סיפורים הנ"ל הובאו גם בספרי עקב יא, טו. ילקוט שם. איכ"ר פ"ה, יח. בכמה שינויים.

13) ירושלמי פאה פ"ב ה"ד.

14) ס' הישר לר"ת סי' תרי"ט. וראה שד"ח כללים מערכת א' אות צה, אנציקלופדי' תלמודית ערך אגדה.

15) שו"ת נוב"י מהדו"ת חיו"ד סי' קסא. וראה שד"ח ואנציקלופדי' שם.

נוסף על כך, הרי בענייננו אין אלה דברי אגדה בלבד, אלא מעשה רב[16], כפי שגדולי התנאים נהגו בפועל, והברייתא מונה את שמותיהם, כולל ר"ע, ש"כולהו (כל תורה שבע"פ) אליבא דר"ע"[17], ומובן שנכללות כאן סברות הנוגעות להלכה.

במיוחד כשבחלק השני אין מסופר רק על "בוכים" ו"משחק", אלא על מעשה של הלכה – "כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם" – "דדינו ליעבד הכי"[18].

לפי כל הנ"ל צריך להבין "במאי קמפלגי", כלשון הגמרא: מהן הסברות ההלכתיות שהן הגורם למחלוקת בין חכמים לר' עקיבא, מקצה אל קצה: מ"בוכין" ל"משחק"? ולמרות שהמסקנה היא "אמרו לו: עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו", הרי מובן שגם לסברתם ש"התחילו בוכין" יש מקום בהלכה, ובמיוחד כאשר בסיפור הראשון אין מוזכר שאמרו "עקיבא ניחמתנו", וכפי שמשתמע מכך שתשובת ר"ע במאורע הראשון לא מנעתם מבכי במאורע השני – "שוב פעם אחת...".

ג.

השאלות על הסיפורים הללו בגמרא

כן יש להבין מספר דיוקים בתוכן הסיפורים הנ"ל[19], ולהלן חלקם:

א) מהי שאלת ר"ע "מפני מה אתם בוכים"? הרי ברור, שכאשר שומעים קול המונה של רומי, שהחריבה את בית־המקדש, ובמיוחד כשרואים את בית־המקדש בשיא חורבנו – "שועל שיצא מבית קודש הקדשים" – נדרשים אבל ובכי?

ב) יתר־על־כן: מן הסיפור השני "כשהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם", מובן, שגם ר"ע נהג כך. כלומר, גם הוא התאבל בכך על חורבן הבית, ומדוע הוא שואל "מפני מה אתם בוכים"?

ג) הפסוק "והזר הקרב יומת" אינו מדבר על כניסת זר לקדש־הקדשים, אלא על עבודה בבית־המקדש[20]. היה אפוא על התנאים, שרצו להדגיש את איסור הכניסה לקדש־הקדשים, להביא את הפסוק[21] "ואל יבוא בכל עת אל הקודש" – אפילו לכהן הגדול אסור להכנס לקודש הקדשים בכל השנה[22].

ד) מהי סברתו של ר"ע "עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה" – כיצד ייתכן להטיל ספק שנבואה לא תתקיים? ובמיוחד לפי מאמר חז"ל[23]: "כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי לא חזר בו"?

ה) מדוע מציין ר"ע דוקא את הנבואה "ציון שדה תחרש" ולא נבואת חורבן (וגאולה) אחרת, קודמת?

ו) מדוע מפרשת הגמרא את שמות כל התנאים[24], הרי העיקר הוא שר"ע סבר ונהג אחרת מהם, ויכול היה להכתב, כבמקומות אחרים: כבר היו ר"ע וזקנים...[25] וכדומה?[26]

ז) מדוע אמרו חכמים "עקיבא ניחמתנו" רק במאורע השני, ולא בראשון?

ח) "בלשון הזה אמרו לו עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו" – מהו כפל (כל) הלשון[27]? ומהו הדיוק ש"בלשון הזה אמרו לו"?

המהרש"א[28] אומר על שאלות ז' וח': "כפלו הדברים על שם שני המעשים שזכר". אך תשובתו דורשת הסבר: "שני המעשים" היו בהפסק של זמן ומקום[29] – הראשון אירע כשהיו "מהלכין בדרך" לרומי, והשני "שוב" כש"היו עולין לירושלים" – וכיצד הם נענים בתשובה אחת?

---

16) שבת כא, א. וש"נ. וראה ב"ב קל, ב. וברשב"ם שם.

17) סנהדרין פו, רע"א. וש"נ.

18) פי' רבינו גרשום. ונוגע לשקו"ט בהלכה – ראה טושו"ע או"ח סתקס"א ס"א וב'. צפנת פענח למכות. לקמן הערה 36.

19) כמה דיוקים דלקמן הם במפרשי הש"ס והע"י.

20) רמב"ם רפ"ט מהל' ביאת המקדש. וראה רש"י עה"ת במדבר א, נא. ג, י.

21) ר"פ אחרי.

22) כמו שהקשה בערוך לנר כאן. ועוד.

23) ברכות ז, סע"א.

24) והובא גם בספרי ילקוט ובאיכ"ר שם.

25) להעיר מקדושין מ, ב: "וכבר הי' ר"ט וזקנים מסובין כו'".

26) ראה ב"ר פ"כ, ד: "כיון שעלו הזקנים לרומי כו'" ומשמע שזה הי' באותה ההליכה ואותם הזקנים, ואינו מפרש שמות כולם. משא"כ במע"ש פ"ה מ"ט, כי שם נוגע שמות כ"א שאליהם שייך מעשר זה. וכן בסוכה (מא, ב) אגב אורחא קמ"ל דינים: ישראל ת"ח וכהן ת"ח מי קדם, ועוד (וראה הגש"פ (קה"ת) ע' טז). נתבאר בארוכה בהתועדות, וכן בנוגע לב"ר הנ"ל. ואכ"מ.

ולהעיר מסנהדרין קא, א: כשחלה ר"א נכנסו תלמידיו לבקרו כו' התחילו הן בוכין ור"ע משחק כו'. ולא נזכר שמות תלמידיו רק דר"ע. וראה לקמן שם: נכנסו ארבעה זקנים לבקרו ר"ט ור"י וראב"ע ורע"ק.

27) בספרי "ובלשון הזה אמרו לו עקיבא עקיבא נחמתנו". אבל בילקוט שם (שהוא קרוב ללשון הספרי): עקיבא נחמתנו נחמתנו. ובאיכ"ר שם: עקיבא נחמתנו תתנחם ברגלי מבשר. וראה ר"ה (כה, א) בענין אחר "בלשון הזה אמר לו (ר"י) עקיבא נחמתני נחמתני".

28) וכ"ה בעקידה ריש פרשתנו (שער פ"ח).

29) וכהלשון "שוב פעם אחת" (ועד"ז בספרי וילקוט). ובאיכ"ר "פעם אחרת".

ד.

ההסבר הפשוט: שיטת ר"ע - ראיית הטוב שבדבר

בפשטות ניתן להסביר, שבשני המאורעות נראית נקודה משותפת שבשיטתם של ר"ג, ראב"ע ור"י ובשיטתו של ר"ע מן הצד השני: ר"ג וראב"ע ור"י ראו את השלילי שבמאורע, ור"ע ראה את הטוב שיצא מכך, בעקביות לשיטתו, כדבריו במקום אחר[30] "לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד", וכפי שהגמרא מספרת שכך היתה דרכו בפועל[31].

לפי זה ניתן להסביר, שהגמרא מביאה את שני המאורעות ביחד, למרות שארעו בזמנים ומקומות שונים, לא מפני שארעו לאותם תנאים, אלא בגלל הנקודה המשותפת בשיטת ר"ע בשניהם – לראות בהווה את הטוב שיצא מכל דבר מאוחר יותר.

ה.

הקשיים בהסבר זה

אך לפי האמור, צריך להבין:

א) מהו החידוש בשיטת ר"ע בכל אחד מן המאורעות הנ"ל ומה בכלל החידוש בשניהם בענין "לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד"?

ב) "לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד" הוא כלל שאין בו מחלוקת, וכך נפסק בשו"ע[32], ולא מסתבר שר"ג וראב"ע ור"י יחלקו עליו[33]. במיוחד, שגם כאשר אמרו במאורע השני "עקיבא ניחמתנו" אין הכרח שהתחרטו על דעתם?

ג) לפי הנ"ל היה על ר"ע לומר בתשובתו את עצם שיטתו "כל דעביד רחמנא לטב עביד", ואחר־כך, אם יש צורך, להביא הוכחה לפרט זה?

ו.

ההסבר בפשטות לתמיהתו של רבי עקיבא

הדברים יובנו על־ידי הסבר פשוט לגמרא.

הסיבה לתמיהת ר"ע "מפני מה אתם בוכים" היא, שהם התחילו לבכות רק כש"שמעו קול המונה של רומי..." ולא לפני כן, ומכאן, שבכיים אינו על עצם חוזקה של רומי, שעל כך ידעו לפני שיצאו ל"דרך" (שהרי עצם הליכתם לרומי[34] כדי לבטל גזירות על ישראל[35], נבעה מעוצמת הגלות).

כך גם בסיפור השני: בכייתם לא היתה על עצם החורבן, שעל כך מפורש ש(רק) "קרעו בגדיהם" לפני זה[36], אלא סיבת הבכיה היתה "כיון.. ראו שועל... התחילו הן בוכין".

לפיכך שאל ר"ע "מפני מה אתם בוכים" – מה התחדש להם עכשיו, שבגללו "התחילו הן בוכין"[37].

ז.

תשובת החכמים לרבי עקיבא במאורע הראשון

ההסבר לתשובתם לר"ע "הללו כושיים... יושבין בטח והשקט ואנו בית הדום רגלי אלקינו שרוף באש" הוא: עצם העובדה שרומי היא במצב של "בטח והשקט" בגשמיות איננה מביאה לבכי. אדרבה: היותה של רומי תקיפה היא לטובת ישראל, כי "והלבנון באדיר יפול"[38], שהרי "הכל לפי המבייש והמתבייש"[39], ואם כך, הבושה קטנה הרבה יותר כאשר נפילת ה"לבנון" (ביהמ"ק) היא על־ידי מלכות אדירה.

כך יובן יותר מדוע הם לא הדגישו תחילה בתשובתם שרומי החריבה את בית־המקדש ובכל זאת יש לה עוצמה רבה, כי אדרבה, זה לטובת ישראל, להקל את רגש הבושה, כדלעיל.

---

30) ברכות ס, סע"ב.

31) ועפ"ז י"ל לכאורה שזהו גם לשיטתו בסנהדרין שם דר"ע משחק.

32) טושו"ע או"ח סו"ס ר"ל.

33) וגם נשנית שם "משום רבי מאיר". אבל להעיר שהרמב"ם לא הביאו בהלכות ברכות. ובפי' המשניות ברכות שם (נד, א) מפרש זה ("וכמו שהיו אומרים החכמים ברוב דבריהם כל מה דעביד מן שמיא לטב כו'") בחייב אדם לברך על הרעה (וי"ל דמקורו מזה שבגמרא הובא זה כהמשך לה"ל). [אבל בטושו"ע הוא ענין בפ"ע "דין קצת ברכות פרטיות" (הכותרת בשו"ע)]. ועפ"ז אולי נרמז בלשונו בהלכות ברכות פ"י ה"ג "שאפילו בעת שייצר לו יודה וישבח בשמחה". משא"כ בטושו"ע סי' רכב ס"ג. ודוחק. וראה לשון הרמב"ם ספ"י שם. ואכ"מ.

34) בגמרא לפנינו "מהלכין בדרך", אבל בספרי ובאיכ"ר "נכנסים לרומי", וכ"ה בפשטות הכוונה בגמרא.

35) דאל"כ איך יצאו מא"י לחו"ל, ובפרט שראב"ע הי כהן וחו"ל גזרו עלי' טומאה (שבת יד, ב ואילך. וש"נ. וראה תוד"ה ארץ – נזיר נד, ב. ועוד.

36) דמשמע דכ"שהגיעו להר הצופים" קרעו על המקדש. ראה בהמצויין בצפע"נ כאן. וראה שם מפרש"י ברכות מט, ב. פסחים מט, א (צופים מקום שיכול לראות בהמ"ק). ברכות סא, ב. תוס' ברכות מט, ב. וראה שו"ע אדה"ז מהדו"ק סי' ג סי"א. שיח יצחק כאן.

ולהעיר שבספרי וילקוט ואיכ"ר הל' "הגיעו לצופים" (וראה דק"ס כאן), כל' רש"י ותוס' בהנ"ל. ואכ"מ.

37) וראה חדא"ג כאן.

38) ישעי' יו"ד, לד.

39) ב"ק רפ"ח.

טענתם היתה: היותה של רומי[40] במצב של "בטח והשקט" בעוד אשר "אנו בית הדום רגלי אלקינו שרוף באש" הוא חילול שם שמים, בנוסף לחילול שם ישראל[41]. יתר־על־כן: אם כל עוצמתה של רומי הוא כדי ש"והלבנון באדיר יפול" – מדוע היא עדיין "אדיר" ו"בטח והשקט" גם עתה, כאשר בית־המקדש כבר שרוף?

בדומה לכך גם במאורע השני: בראותם "שועל שיצא מבית קודש הקדשים", הם ראו בכך חילול שם שמים ושם ישראל ש"מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת", ששום יהודי אסור להתקרב לשם, ואפילו לכהן הגדול (קודש הקדשים[42] של עם ישראל) אסור להכנס לשם (חוץ מפעם אחת בשנה, ביום כיפור, ורק בזאת יבוא...") וגם הוא נחשב כזר בכל השנה[43], והנה "עכשיו שועלים הלכו בו?!"

כלומר, עיקר טענתם היה: אמנם נגזר שביהמ"ק ייחרב וישראל יגלו, אך מדוע ייגרם על־ידי־זה גם חילול השם וחילול שם ישראל? א) רומי אינה חייבת להישאר "בטח והשקט" גם לאחר חורבן ביהמ"ק. ב) נבואת החורבן "ציון שדה תחרש" יכלה להתקיים בחלקים אחרים של ביהמ"ק, ולאו דוקא בקודש־הקדשים, מקום, שאפילו על הקדושים ביותר נאמר "והזר הקרב יומת...".[44]

ח.

ההסבר לתשובות רבי עקיבא לחכמים

על כך ענה ר"ע: "ומה לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על־אחת־כמה־וכמה": אכן, כשרומי שוכנת בטח בעוד בית אלקינו שרוף באש, הרי זה חילול שם שמים ושם ישראל, אבל על־ידי־זה תהיה גם הטובה גדולה יותר, "על אחת כמה וכמה". כלומר, ר"ע ראה את הטוב היוצא אפילו מהצלחת רומי, ואפילו מחילול שם שמים וישראל.

בדומה לכך גם בסיפור השני: קיום נבואת החורבן במלואה, עד ששועל יוצא מקדש־הקדשים, הוא הוכחה לכך שנבואת הגאולה של זכריה תתקיים בשיא שלמותה. לא היה לו ספק ח"ו על קיום הנבואה, אלא על אופן הקיום - אם בשיא השלמות, אם לאו[45], כפי שמוצאים במספר יעודים בתורה.

לדוגמא, לגבי נבואת "שדה תחרש": יכולה לנבוע מכך צמיחה של "ואספת דגנך"[46], או יותר: "מאה שערים"[47], או יותר: "חטים ככליות"[48], ואף יותר מכך, כפי שיהא רק לעתיד־לבוא "ונגש חורש בקוצר"[49].

על־ידי אופן קיום נבואת החורבן, הוא חזה את קיום נבואת הגאולה באופן הנעלה ביותר.

לפי זה מובן מדוע הוא מציין דוקא את הנבואה "ציון שדה תחרש"[50]. חרישת שדה איננה כדי לקלקל אלא להיפך, היא הכרחית כדי להביא את השדה לשלמות – ונתנה הארץ יבולה. על־ידי החרישה, הצמיחה היא אח"כ כדבעי[51], ובהתאם לחרישת השדה, כך יהיה טיב הצמיחה. וכך בענינו: חורבן ביהמ"ק דומה לחרישה, שדוקא באמצעותה באה צמיחת הגאולה. לפיכך, כאשר ראה ר"ע שהחורבן, החרישה, נעשה בשלמות, עד למקום קדש־הקדשים[52], היווה הדבר הוכחה לכך שגם הגאולה, הצמיחה, תיעשה בשיא השלמות[53].

ט.

התחשבות לגבי ההווה בתוצאות עתידיות

לפי האמור לעיל ניתן להסביר את המחלוקת שבין ר"ע לתנאים האחרים, התלויה בשאלה כללית לגבי מספר מצוות:

---

40) משתחווים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים, ע"ז – שנאסר גם לבן נח.

41) ראה עץ יוסף לע"י.

42) ראה דה"י א כג, יג. וראה אמור (כא, י־טו) "והכהן הגדול מאחיו כו' כי אני ה' מקדשו". ובתו"כ שם.

43) עפ"ז מתורצת הקושיא הג' דלעיל ס"ג שמגדיל גודל חילול שם ישראל, אבל עדיין צ"ע הלשון "מקום שכתוב בו". ויל"פ במכש"כ מהדעות (ראה הגהות פערלא למנ"ח מצוה רלב) בדרז"ל בלפני עוור לא תתן מכשול – עצה שאינה הוגנת לו (תו"כ קדושים יט, יוד. הובא בפרש"י שם. וראה ליקוטים בסוף פס"ד להצ"צ) – דאין זה שולל מקרא כפשוטו – נתינת מכשול כו'. ועד"ז י"ל ב"הזר הקרב יומת" (אף דעפ"ז צע"ק בל' הרמב"ם וכו'). ובקה"ק הכל זרים.

44) ראה עץ יוסף לע"י.

45) ראה ענף יוסף לע"י ד"ה הייתי מתירא.

46) עקב יא, יד.

47) תולדות כו, יד.

48) תו"כ בחוקותי כו, ד. תענית כג, א. ועוד.

49) עמוס ט, יז. ראה יל"ש עה"פ עמוס בסופו. תענית ה, א. רש"י ב"ב טו, סע"ב.

50) להעיר שבגמרא (וכן בדק"ס) הובא רק "לכן בגללכם ציון שדה תחרש", אבל בע"י ספרי וילקוט הובא גם המשך הכתוב וירושלים עיין תהי' והר הבית לבמות יער. ובאיכ"ר הובא הכ' בירמי' (כו, יח) כה אמר ה' גו' וירושלים עיים תהי'.

51) ראה חדא"ג מהרש"א שבת קלט, א.

52) ראה זח"ג (רצו, ב) דקד"ק נק' "ציון".

53) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 176 הערה 34 באופן אחר קצת.

באם יש להתחשב ולהכריע בהווה במצווה שתהיה בעתיד. כגון הדוגמא[54]: חולה, שהרופאים אומרים שאם יצום בצום גדליה הוא לא יוכל לצום ביום־כיפור — האם מותר, וצריך לצום בצום גדליה שהוא מדברי קבלה[55], למרות שבגלל זאת לא יוכל לקיים בעתיד מצוה מדאורייתא — לצום ביום־כיפור, או אסור לו לצום בצום גדליה, כדי שיוכל לצום ביום־הכפורים[56].

יש לומר שזהו ההסבר למחלוקת בין רבי עקיבא לתנאים האחרים על חילול שם שמים ושם ישראל בהווה שממנו יצמח כעבור זמן יתרון גדול לישראל, וקידוש שם שמים גדול מאוד: ר"ג וראב"ע ור"י סוברים, שאין להתחשב במה שיצא מכך בעתיד, אלא במצב העכשווי: עכשיו זהו היפך קידוש שם שמים ושם ישראל, ולכן זה גורם לבכי.

ר"ע סובר, שגם בהווה מכריעה התוצאה בעתיד, ולכן, אם מחילול השם ושם ישראל בהווה תצמח מעלה בקידוש השם ושם ישראל בגאולה העתידה, הרי זה מכריע בהווה עד כדי כך ש"משחק".

י.

הידור כללי, או פרט במצוות

יש לומר שמחלוקתם תלויה גם בשאלה כללית אחרת, הנוגעת יותר[57] לענייננו:

אם אפשר לקיים מצוה לכל פרטיה, אך על־ידי־זה יפגם ההידור הכללי של המצוה, ומצד שני אם יקיימו אותה בהידור יחסר פרט (שאינו מעכב) במצוה, מה מכריע: קיום המצוה לכל פרטיה, או ההידור הכללי בה?

דוגמא לכך היא שאלת האחרונים[58] לגבי ברית מילה: אם יקיימו את המצוה בבוקר, בהתאם לכלל "זריזין מקדימין למצות", יחסר "ברב עם הדרת מלך", מצד שני, אם ידחו אותה לשעה מאוחרת יותר ביום, לא יתקיים זריזין מקדימין אך יתקיים "ברב עם הדרת מלך"[59] — מה מכריע?

וכך במספר ענינים, שעל־ידי דחיית המצוה יקיימוה בהידור ומן המובחר[60].

גם בכך כרוכה מחלוקתם[61], שישראל יקבלו שכר על היותם עושי רצונו, ובשעת הגאולה יהיה קידוש שם שמים וישראל, כדלהלן בפשטות.

השאלה היא: מלכות רומי, עובדי עבודה־זרה, "יושבת בטח והשקט, ואנו בית... שרוף", וכן "שועל שיצא מבית קדשי הקדשים..." הם כבר עכשיו חילול שם שמים, חסרון בעצם הענין של קידוש השם. לעומת זאת, השכר הנעלה יותר שיקבלו ישראל וקיום נבואת זכריה באופן נפלא ביותר הוא בהידור והוספה בקידוש שם שמים, מאוחר יותר[62].

לפי ר"ג וראב"ע ור"י, אם יש עכשיו פגם בעצם קידוש השם (למרות שאין זה חילול השם, כי בין כך ובין כך אין קידוש שם ישראל ושם שמים לאחר

---

54) ולא ממש כי בזה י"ל שתלוי באין מעבירין על המצוות וכיו"ב (ראה הנסמן בהערה 56).

55) כ"כ בשד"ח שבהערה הבאה. ויל"ע בזה שהרי אפילו בנוגע לת"ב בזה"ז יש שכתבו שאינו אלא מדרבנן ולא מדברי קבלה (פנ"י פסחים נד, ב. טו"א מגילה ה, ב).

56) ראה בארוכה שד"ח אסיפת דינים מע' יוהכ"פ ס"א סק"י. ושם גם הדוגמא דמפליג ג"י לפני השבת (ראה ב' הדיעות בשו"ע אדה"ז סי' רמח סי"ג). פרש"י סוכה כה, ב ד"ה שחל שביעי שמטמאין למת אף שעי"ז לא יוכלו לעשות הפסח. ועוד. וראה שו"ע אדה"ז או"ח סרע"א ס"ד ובקו"א שם. שו"ת הצ"צ מילואים סי"א. יו"ד סצ"ב. וראה לקו"ש [המתורגם] חט"ו ס"ע 494 ואילך. חט"ז [המתורגם] ע' 424 ואילך.

ולכן הובאו דוגמאות הנ"ל דוקא, כי בדברים שחיובם נתחדש בזמן שלאח"ז י"ל (דלא כנ"ל הערה 54) דאין בזה משום אין מעבירין, ראה שד"ח שם.

ולהעיר דשאלה הנ"ל י"ל גם באופן אחר קצת: אם מצות הנוהגות בזמנים מיוחדים החיוב שלהם הוא רק בשעת זמן המצוה או שכל הזמן עליו החיוב שיעשה המצוה בזמנה (ראה לקח טוב — להר"י ענגל — כלל ו' אות ג'. ועוד. לקו"ש חל"ב ע' 30־129 והערה 33. חל"ה ע' 65 ואילך ובהערות שם).

57) ועוד: בנדו"ד י"ל דהוי גדר מצוה אחת, קידוש השם וחילול השם. משא"כ בהנ"ל שעיקר השאלה הוא בשתי מצות — ראה במקומות שצויינו בהערה הקודמת.

58) בארוכה בשד"ח כללים מע' ז כלל א־ג. מע' פ כלל לט. וראה אנציקלופדי' תלמודית בערכו.

59) דזריזין מקדימין הוא פרט בעושה, בהמצוה (וישכם אברהם) ועד"ז בעשייתה בזריזות (שממהרים לרוץ ולקרב ולזרוק — רש"י ד"ה אגב, פסחים סה, א). משא"כ "ברב עם" אין כל שינוי בפרטי קריאת המגילה, בהמוהל והמילה. ועוד.

60) ראה שם אם להמתין בברכת הלבנה עד מוצש"ק: להמתין בקיום ד' מינים עד שישיג ד' מינים מהודרים: להמתין עד שיוכל לעשות המצוה בהידור יותר. ועוד.

61) בשד"ח מכריע דזריזין מקדימין כו' דוחה הא דברוב עם כו' מש"ס דר"ה (לב, ב) — אבל ראה מ"ש מע' פ' שם, דהיינו משום דברב עם כו' אינו הידור בגוף מצוה, משא"כ בנדו"ד שההידור הוא בגוף הענין דהגאולה. וגם בנוגע לברב עם כו' י"ל שתלוי באיזו מצוה מדובר ובכמה מצות י"ל (עד"מ במילה) דהוי הידור בגוף המצוה. וראה לקו"ש ח"ז ס"ע 306 ואילך. ואכ"מ.

62) עפ"ז יומתק שהביא הנבואה "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים" ראה תוס' שם דהמדובר אחר תחה"מ, והיינו שאין המדובר בהיעוד של הגאולה או של תחה"מ, דפשיטא הוא שהרי הוא יסוד באמונה, אלא שגם "ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים" — דאינו מוכרח והוא היפך טבע הרגיל. משא"כ ילדים וילדות. ועפ"ז מובן מה שבגמרא (וכ"ה בע"י, ספרי ויל"ש) הובא רק כתוב זה. אבל להעיר שבאיכ"ר אי' "וכתיב בתרי' ורחובות העיר ימלאו ילדים וילדות כו'".

החורבן), הרי אין להתחשב בכך שמאוחר יותר ינבע מכך הידור והוספה בקידוש השם. לפיכך "התחילו בוכין".

אך שיטת ר"ע היא, שההידור בכללות המצוה הוא המכריע, ולכן הידור מאוחר יותר גובר על הפגם העכשווי בעצם קידוש השם – פרט במצוה. לפיכך "משחק".

יא.

דברי רבי עקיבא "כל דעביד רחמנא..." - רעה שתוצאתה טובה

כך הוא באופן כללי. בפרטיות יש חידוש בסיפור השני על הראשון בכל שלושת הפרטים הנ"ל: כל דעביד רחמנא לטב עביד, ההתחשבות לגבי ההווה בתוצאות שבעתיד, הכרעת פרט במצוה או הידור בכללות המצוה. כדלהלן.

דברי ר"ע "כל דעביד רחמנא לטב עביד" מכוונים לדבר שבהווה הוא רע, אלא שכוונתו היא לטוב. כפי שנראה מהדוגמא שמביאה הגמרא[63] על ר"ע עצמו: הוא לן בשדה שמחוץ לעיר, ואבד את חמורו ותרנגולו, ונרו כבה – ומכך נבעה אחר־כך טובה של הצלת נפשו. כלומר, המעשה עצמו הוא צער, אך הוא למען טובה[64].

בהתאם לכך מובן הדין שאומרת הגמרא[65], שכאשר פוגעת באדם רעה, למרות שמאוחר יותר יצא מכך טוב "כגון שבא לו שטף על שדהו, אף־על־פי שכשיעבור השטף היא טובה לו שהשקה שדהו"[66], צריך לברך ברוך דיין האמת, כי "השתא מיהא רעה היא"[67].

בענין של "לומר כל דעביד..." מסכימים גם ר"ג וראב"ע ור"י עם ר"ע.

החידוש בענינו הוא, שרבי עקיבא לא ראה ברעה "שועל שיצא מבית קדש־הקדשים" רק תוצאה טובה, אלא ראה אותה עצמה כחלק[68] והתחלה[69] של הטוב[70].

כך לפי מאמר חז"ל על הפסוק[71], כילה ה' את חמתו – "על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על בני ישראל", ולפיכך אין זה "בכי לאסף" אלא "מזמור לאסף" – וכילה חמתו התרחש על־ידי "שועלים הלכו מבית קודש הקדשים" ("וירושלים לעיין"...[72]).

אמנם גם בסיפור הראשון "משחק" וגם בו יש חידוש בכלל "כל דעביד רחמנא...",

[שהרי הכלל חל בפרטים אלו: א) יודעים שהרעה היא "לטב", אך אין יודעים מהו הטוב. ב) זוהי רעה ש"לטב עביד", אך גם ללא כל הענין היה טוב. כדוגמא על ר"ע, שאם מלכתחילה לא היו לו החמור והתרנגול וכו' היה גם כן ניצל. ואילו הסיפור בענינו אינו כך: "מה לעוברי רצונו כך לעושי רצונו עאכו"כ": א) הוא רואה ש"כך" – מהי הטובה שתצא. ב) תהיה תועלת, יותר ממה שהיה לולא זאת].

אך עדיין אין הרעה עצמה ניכרת כחלק והתחלה של הטוב, כבסיפור השני[73].

יב.

החידוש בסיפור השני לגבי שתי השאלות האחרות

כך גם לגבי שתי השאלות האחרות.

לפי ההסבר שהתוצאה בעתיד מכריעה על קיום המצוה בהווה, וכך גם לגבי הדעה שההידור בכללות

---

(63) ברכות ס, סע"ב.

(64) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ב ע' 98.

(65) שם ס, א. רמב"ם הל' ברכות פ"י ה"ד. טושו"ע או"ח סרכ"ב ס"ד.

(66) לשון השו"ע שם.

(67) כפרש"י ברכות שם "שמחבלת תבואה של שנה זו". ולהעיר מרמב"ם שם "שאין מברכין על העתיד להיות אלא על מה שאירע עתה".

(68) וי"ל החילוק מברכת דיין האמת שאין מברכין על העתיד להיות כמ"ש בפיה"מ שם "לפי שהעתידות ההם אפשר שיהיו או שלא יהיו". ולכן אין מברכין כו'. משא"כ בנדו"ד.

(69) דבהנ"ל "כל דעביד רחמנא כו'" הרי המדובר בעובדא אחת (רעה), שהיא בשביל ענין אחר (טוב). משא"כ בנדו"ד "ציון שדה תחרש" שהיא התחלת פעולה שלאחרי' (וכמו בשדה כפשוטו שהיא התחלת הזריעה והצמיחה). וראה לקמן סי"ג ד"ה און דער הכרח. ועד"ז הוא החילוק בנוגע להשאלה דהווה ועתיד דלקמן סי"ב – ראה הערה 74.

(70) בלקו"ש ח"ב שם נתבאר שהטעם מה ששיטת רע"ק היא "כל דעביד רחמנא לטב עביד" ולא כהנהגה דנחום איש גם זו – "גם זו לטובה" (תענית כא, א. סנהדרין קח, ב) שזה עצמו טוב, כי רע"ק הי' תלמידו דנחום איש גם זו, ולכן בדורו (שחושך הגלות נתגבר) אא"פ לראות בגילוי בכל ענין הטוב שבזה, אבל זהו בנוגע להנהגה דכל אדם; וכל דעביד רחמנא, משא"כ בנדו"ד שהמדובר בדבר הנוגע לכללות עם ישראל; יסודי וכללי – גאולת ישראל והשכינה (ושיש ע"ז נבואה מפורשת כדלקמן בפנים) י"ל דאפשר לראות בגלוי הטוב שבזה.

(71) איכה ד, יא. איכ"ר שם.

(72) ראה הערה 50.

(73) ויל"ע באיזה אופן הוא זה ד"ר"ע משחק" בסנהדרין (קא, א) דפשיטא שזהו באופן נעלה מ"כל דעביד רחמנא לטב עביד" דהרי "ר"ע משחק.. שמח". ובפשוטו הרי"ז כסיפור הא' דכאן "ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח כו'" (ראה פרש"י שם "ושכרו משתמר להבא לכך אני שמח"). אבל י"ל שזהו מענין "כילה חמתו" בעוה"ז. או י"ל (וראה לקמן שם "נענה ר"ע ואמר חביבין יסורין כו'") דהוא ע"ד אשר יאהב הוי' יוכיח (משלי ג, יב. וראה ברכות ה, א) וכהפי' שזהו חסדים מכוסים

המצוה מכריע על פרטי המצוה עצמה, הרי הסיבה לכך היא שזה מה שמכריע ומתגבר. כלומר בפעולה שבהווה, וכן לגבי הפרט שבמצווה זהו פגם קיים, אלא שהמעלה בעתיד, וההידור הכללי גובר עליו, וכך הוא בסיפור הראשון.

ואילו בסיפור השני, הרי, לדעת רבי עקיבא, לא רק שהתוצאה וההידור מכריעים על פני הפעולה שבהווה וכו', אלא שהוא רואה כאן רק את מעלת העתיד. כלומר, ר"ע רואה כאילו ההידור של קידוש שם שמים וישראל בעתיד כבר התחיל בפעולה שבהווה – במה שנראה כפגם בקידוש השם וישראל[74].

יג.

הסיבה לאמירת "עקיבא ניחמתנו..." רק בסיפור השני

זוהי הסיבה לכך שדוקא במאורע השני, ולא בראשון, אמרו לו "עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו": השוני בפירוש הענין של "שועל שיצא מבית קדשי־הקדשים" לפי ר"ע, לעומת דעת שאר התנאים, הוא בשני דברים: לדעתם הם ראו ענין של היפך הטוב, המעורר לבכי. לדעת ר"ע, לא רק שצריך לראות את הטוב – קידוש שם שמים וישראל השלם – שיצא מזה, אלא יותר מזה: התועלת שבגאולה איננה דבר טוב הנובע מדבר אחר, רע, אלא שזהו דבר אחד: "ציון שדה תחרש" – לחורבן עצמו יש יתרון של חרישת השדה, שההמשך שלה הוא זריעה וצמיחה.

וזוהי נחמה כפולה: א) המעלה וההידור שבעתיד. ב) שהמעלה קיימת בהווה.

ההוכחה לכך היא "דכתיב ואעידה לי עדים... את אוריה הכהן ואת זכריה..." הפסוק עצמו מצביע על כך שאין מדובר בשני דברים שונים, אלא בדבר אחד, כמו עדות (על־פי שני עדים נעשית מציאות אחת של "עדות"[75]), נבואת זכריה ונבואת אוריה הן עדות אחת[76].

לא כך בסיפור הראשון, שבו היה ר"ע "משחק" בגלל הסיבה "מה לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על־אחת־כמה־וכמה", הרי זה רק לדעת רבי עקיבא, ואילו התנאים האחרים נשארו בדעתם, במיוחד שכאן צריך לראות טוב של דבר אחד ("עושי רצונו") מדבר אחר ("עוברי רצונו") – ועל כך הוא לא נתן להם הוכחה מן הפסוק, כבסיפור השני, שממנו ילמדו בקל־וחומר לגבי הסיפור הראשון.

יד.

הסיבה לפירוט שמות התנאים

כך ניתן להסביר את הסיבה לכך שהגמרא מפרטת את שמות כל התנאים, כי על־ידי־זה מובנת הסיבה למחלוקתם: ר"ג היה נשיא – ישראל (משבט יהודה), ראב"ע היה כהן – דור עשירי לעזרא[77], ר"י היה לוי, מן המשוררים[78], ר"ע היה בן גרים[79],

בפשטות, מי יכול לראות ב"לעומת זה" בצד של היפך הטוב, את ביטול הרע שבו גם כאשר הוא בתקפו – המעלה שבחורבן באופן של נחמה כפולה? – דוקא מי שבו עצמו התרחש תהליך כזה, (בדומה לדברי הגמרא[80], שדוקא עובדיה ניבא על מפלת אדום, כי "עובדיה גר אדומי היה והיינו דאמרי אינשי מני' וביה אבא ניזיל בי' נרגא"). לא כן בן ישראל – כהן, לוי או ישראל – שאיננו יכול לראות זאת בעצמו, אצלו זהו חידוש.

זהו גם ההבדל ביניהם בשיטות בהלכה: אם ההווה מכריע או העתיד, הפרט במצוה או ההידור בכללות המצוה: דוקא ר"ע, שבנוסף להיותו בן גרים, הוא התחיל ללמוד תורה רק בהיותו בן ארבעים[81], הרי אם היה מביט ומתחשב במצבו בהווה, לא היה מגיע

ונעלים מחסדים גלוים (ראה תניא פכ"ו. אגה"ק סי' יא). ולפי"ז הרי"ז כסיפור הב', אבל להעיר שבזה לא מצינו שיאמר עקיבא ניחמתני. ראה לקמן בפנים. וראה שם לקמן "אמר להם סמכוני ואשמעה כו'".

74) וע"ד שיש להמתין לעשות המצוה באופן יותר משובח דאין בזה משום אין מעבירין – משא"כ במצות שונות – שו"ת חכ"צ סי' קו בסופו. וראה לשון אדה"ז שו"ע סי' צד ס"ה "ואין בזה משום אין מחמיצין את המצות וזריזים מקדימין למצוה כיון שמתכוין כדי לקיים מצוה מן המובחר", והיינו שההמתנה גופא היא חלק מההכשר וחביבות המצוה (משא"כ בשו"ע שם סכ"ה ס"ד, שמצוה מן המובחר שם היא לא במצוה זו עצמה, אלא להקדים מצוה תדירה. ולכן בזה אמרינן "אין משהין את המצוה" דתפילין). ואכ"מ.

75) להעיר מסוטה (ב, רע"ב. וש"נ) כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים כו'.

76) וי"ל שזהו ע"ד מ"ש הרמב"ן לך (יב, ו. וראה לבוש לרקנטי לך שם. דרשות הר"ן דרוש ב') שהטעם שבכמה נבואות מצינו שהקב"ה ציוה לעשות פעולות גשמיות בכדי שהנבואה תתקיים בגשמיות. ועד"ז י"ל בנדו"ד, שכשראה "ציון שדה תחרש" הרי התחילה הנבואה להתקיים בגשמיות וא"כ "בידוע שנבואתו של זכרי' מתקיימת".

77) ברכות כז, ב.

78) ערכין יא, ב. וראה ע"ד הנ"ל במפרשי המשניות מע"ש פ"ה מ"ט.

79) סדר הדורות בערכו. וש"נ.

80) סנהדרין לט, סע"ב.

81) אדר"נ פ"ו, ב. וראה פסחים מט, ב. וראה שיטה מקובצת בשם ריטב"א כתובות סב, ב דמקודם לא הי' צנועי ומעלי.

לדרגת רבי עקיבא[82]. רק ראייתו את התוצאות של העתיד בבירור ובודאות כראיה של "אבנים שחקו מים"[83] הביאו ללימוד התורה, כפי שמוסבר בדברי חז"ל[84].

טו.

היתרון שבנחמה כפולה לאחר גלות כפולה

יש לומר שזהו גם ההסבר ליתרון שבנחמה כפולה, נחמו נחמו עמי, על פני הגלות והחורבן באופן של "לקו בכפליים": "לקו בכפליים" מתבטא בכך, שבנוסף לעצם החורבן והגלות והיפך קידוש שם שמים וישראל בכך, הרי יש גם חילול שם שמים וישראל ביותר – יותר מאשר עצם החורבן והגלות (כמוסבר לעיל על המסופר בסוף מסכת מכות "הללו משתחוים... יושבים בטח והשקט ואנו... שועל שיצא מבית קודש הקדשים").

ובהתאם לכך גם הנחמה היא בכפליים: בנוסף לנחמה, שהטובה שבעצם החורבן מתגלה – שכל זה היה כדי שיתגלו גילויי הגאולה העתידה, הרי מתגלית גם המעלה שבהוספה שבחורבן ("לקו בכפליים", וזה עצמו באופן של "נחמה בכפליים")[85]. כלומר, לא רק שיורגש שהירידה הגדולה היתה כדאית כדי להגיע לתוספת והידור בזמן הגאולה, אלא שיחושו בטובה שבהוספה בחורבן ובגלות עצמה – ועל כך אומרים[86] "אודך ה' כי אנפת בי".

לפי זה יש להסביר את הרמז לענין הנחמה בפרשתנו, כדברי חז"ל[87], אשר רש"י מצטט כאן, על ההוראה[88] "כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ..." ש"רמז[89] להם שיגלו ממנה לסוף ח' מאות ונ"ב שנה כמנין ונושנתם, והוא הקדים והגלם לסוף ח' מאות וחמשים, והקדים ב' שנים לונושנתם כדי שלא יתקיים בהם כי אבד תאבדון וזהו שנאמר[90] וישקוד כו' צדקה עשה עמנו שמהר להביאה ב' שנים לפני זמנה". כלומר, לא רק המעלה והתועלת שבגלות עצמה, שהביא ל"ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת כי תדרשנו... ושבת עד ה' אלקיך..."[91], אלא גם את היתרון שבהקדמת הגלות, שמבטלת את "אבד תאבדון".

ועל־ידי מעשינו ועבודתנו בזמן הגלות נזכה בגלוי ממש ל"נחמו נחמו", ויותר מכך, ל"אנכי אנכי הוא מנחמכם" בביאת משיח צדקנו.

(משיחות כ' מנ"א, ש"פ עקב, ש"פ ראה תשל"ד)

---

82) ובא לזה ע"י הק"ו – כבסוגיין: ומה כו' עאכו"כ – דאבנים שחקו מים – אדר"נ שם.

83) אדר"נ שם.

84) עוד י"ל: שר"ע הי' בן גרים אשר מתייחס בעיקר לא "לאברהם יצחק ויעקב (ישראל) כ"א למי – שאמר והי' העולם" (תשובת הרמב"ם לר' עובדי' גר צדק (רמב"ם – נ.י. תש"ז – בהוספות לח"א סי' יט. תשובות הרמב"ם ירושלים (כרך ב') סרצ"ג)), ולכן בכל ענין הי' מפרש גדרו מצד הקב"ה: בהווה ראה את העתיד – דלגבי הקב"ה הי' הוה ויהי' כאחד (שער היחוד והאמונה פ"ז (פב, א)): בכל דבר ראה בזה "דעביד רחמנא" וא"כ הרי זה טוב דאין רע יורד כו'. משא"כ בר"ג וראב"ע ור"י – בנ"י – מפרשים כמו שהוא בגדר דישראל, ראה הגש"פ (קה"ת, תשמ"ו ושלאח"ז) ע' תסה ואילך – הדרן (הא') דמס' פסחים במחלוקת דרע"ק ור"י.

85) להעיר דכפלים פירושו לא רק שתי פעמים אלא – בכ"מ – גם באופן דאי"ע, וע"ד הפי' במדרש (שמו"ר רפמ"ו) כפליים לתושי' (איוב יא, פמ"ח. יל"ש לך רמז סד). וראה ד"ה ויאמר גו' לך תרכ"ז, שהשייכות דאותיות כפולות לגאולה היא לפי שאותיות כפולות הם מבחי' הסובב, שלמעלה מהגבלה.

86) ישעי' יב, א.

87) סנהדרין לח, א.

88) ד, כה.

89) לשון רש"י.

90) דניאל ט, יד.

91) ד, כט־ל.

המשך ביאור במס' כתובות ליום חמישי עמ' א

כתובתה. **וְהָא** – הברייתא האומרת שיש טענת בתולים לחרשת ושוטה, **כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** היא, שאין האשה נאמנת לטעון שנאנסה לאחר האירוסין.

מקשה הגמרא על תירוצו של רב ששת: **אֵימַר דְּשָׁמְעַתְּ לֵיהּ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, הֵיכָא דְּקָא טָעֲנָה אִיהִי** – אמנם שמענו מרבן גמליאל שהאשה נאמנת לטעון כן, אבל **הֵיכָא דְּלָא קָא טָעֲנָה אִיהִי** – שהיא אינה טוענת דבר, וכגון כאן שהיא חרשת או שוטה, **מִי שָׁמְעַתְּ לֵיהּ** – האם שמענו שאף בזה יסבור רבן גמליאל שאין בעלה יכול לטעון טענת בתולים.

מתרצת הגמרא: **אִין** – אכן, אף בזה יסבור כן רבן גמליאל, **דְּכִיוָן דְּאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל** שאם היא טוענת כן **מְהֵימְנָא** – היא נאמנת, **כְּגוֹן זוֹ 'פְּתַח פִּיךָ לְאִלֵּם' הוּא** – אופן כזה, שהיא חרשת או שוטה ואינה יכולה לטעון בעצמה טענה זו, בית דין צריכים לטעון כן עבורה, שאילו היתה יכולה היתה טוענת שנאנסה לאחר האירוסין, ואינה מפסידה כתובתה.

* * *

הגמרא מבררת את האמור בברייתא האחרונה, לגבי בוגרת. שנינו בברייתא: **וְהַבּוֹגֶרֶת, אֵין לָהּ טַעֲנַת בְּתוּלִים.** מקשה הגמרא: **וְהָאָמַר רַב, בּוֹגֶרֶת** שנישאת, **נוֹתְנִין לָהּ לֵילָה הָרִאשׁוֹן** – יכול בעלה לבעול כל הלילה הראשון לנישואין, ואף שהיא רואה דם, משום שאנו תולים כל ראיות דם אלו שהיא רואה שהם מחמת בתולים, שהוא טהור, וכיון שמוכח מכאן שיש לבוגרת בתולים, הדין נותן שיוכל בעלה לטעון טענת בתולים, שהרי נשאה על דעת שהיא בתולה ונמצאה בעולה.

שמות ו, כ - ויקח עמרם את יוכבד דדתו לו לאשה ותלד לו את אהרן ואת משה ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת שנה

מו

רמז בפ׳, למארז״ל (ב״ב קמא, א) בת תחלה סימן יפה לבנים

אמרו[1] בת תחלה סימן יפה לבנים, וכן הי׳ בעמרם ויוכבד, שהולידה בתחלה בת מרים ואח״כ הבנים אהרן ומשה שהם היו הבנים היותר טובים בעולם.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות–דברים עמוד מג

מז

רמז במארז״ל (ב״ב קט, ב) רוב בנים דומין לאחי האם, וזהו דיוכבד ילדה את משה אהרן ומרים והיו דומין לאחי׳ קהת גרשון מררי

רוב[2] בנים דומין לאחי האם, והוא, מפני כי עיקר התהוות הולד הוא מהטיפת מ״ן דנוקבא כמ״ש בלקוטי תורה בהביאור[3] דעלי באר ע״ש.

ואחי האֵם שפירוש אח הוא מלשון אחות וחיבור, הוא מה שנמשך מהאח שהוא הבן דכורא אל הבת נוקבא. ולכן ירושה הוא להבן, והבן[4] מחוייב לזון את הבת וכו׳.

וכמו כן יוכבד בת לוי שילדה את משה אהרן ומרים, היו דומין לאחי׳ קהת גרשון מררי, שהם הג׳ ידות, רמה גדולה וחזקה כמ״ש[5] בלקוטי תורה בהביאור דנשא ע״ש, והיינו מה ששמה יוכבד[6] שהוא מספר ג׳ פעמים י״ד.

הנה:

אהרן, דומה לגרשון, יד הגדולה, ולכן בעבודת בני גרשון כתיב[7] על פי אהרן דוקא, ועיין בלקוטי תורה[8] שם.

מרים, ששמה מורה על מרירות, כי כשנולדה מרים התחיל[9] תוקף שעבוד הגלות במצרים, הוא ע״ד מררי מרירות.

ומשה, בחי׳[10] דעת, ירים[11] משה ידו, ע״ד קהת יד רמה.

ולכן הנושא בת אחותו הוא מעלה גדולה, יען היא דומה לו, וזהו[12] ומבשרך אל תתעלם, כי היא מבשרו ממש.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש״ס עמוד רצב

---

1) בבא בתרא קמא, א.

2) בבא בתרא קט, ב. מובא לקמן סי׳ נ.

3) ראה לקוטי תורה פ׳ חוקת סג, ד וז״ל: מבואר בספרי הרפואה שעיקר בנין הולד נעשה מזרע הנקבה שהאם מזרעת וזרע הזכר הוא כענין המחבץ דהיינו מ״ש כגבינה תקפיאני. כמו שהגבינה התהוותה מהחלב רק שזהו ע״י שנותנים בו איזה דבר כמו קיבה שהוא המעמיד את החלב להיות נקפא שיעשה ממנו גבינה. כך זרע הזכר הוא המברר זרע הנקבה להיות נקפא ונעשה ממנו הולד כו׳. עי״ש.

4) ראה רמב״ם הלכות אישות פרק יט, הל׳ י–כב. הלכות נחלות פרק ה׳, הל׳ ב.

5) לקוטי תורה פרשת נשא כא, ב ואילך וז״ל: כוננו ידיך ופי׳ הרמ״ז פרשת פנחס דף רכ״א דהיינו ג׳ ידות יד הגדולה יד החזקה יד הרמה..., אף שבגמרא (כתובות ה, א) לא נזכר רק שתי ידים שהן חסד וגבורה, אלא כי המחבר ב׳ הבחי׳ יחד זה התפארת קו האמצעי שמחבר חסד וגבורה להיות לאחדים וכו׳, והיינו ע״י ששרשו למעלה מב׳ הבחי׳ ועולה עד הכתר וכו׳ (ועמ״ש באגרת הקודש [סימן יב. מובא בילקוט לוי יצחק עה״ת חלק ג׳ סימן קנג הערה 30] ע״פ והי׳ מעשה הצדקה שלום), וזהו ענין יד הרמה. ע״ש.

וראה אור התורה קרח עמוד תשכג וז״ל: באור תורה מהה״מ הק׳ דמעזריטש ע״ה, בתילים ד״י ע״פ תקעו בחדש שופר איתא אשר ג׳ ידות, יד הגדולה יד החזקה יד הרמה הם ג׳ בחי׳ חג״ת, וז״ל: והנה ג׳ ידות נמצאו בכתבי האריז״ל יד הגדולה יד החזקה יד הרמה, אהבה נק׳ יד הגדולה שאין הגדלות ניכר אלא מכח אהבה כי כשמתיירא מלפני המלך אינו בא אצלו ואינו מכיר גדולתו, יד החזקה נק׳ בחינת הצמצום הנז׳ שמתחזק נגד האהבה וההשפעה ואינו מניחו לירד למטה רק בהדרגה ואעפ״כ נק׳ יד לפי שבלעדו לא יכלו התחתונים לקבל א״כ גם הוא צורך ההשפעה, והנה הם מתנגדים וצריך להיות ממוצע המחברם וזהו יד הרמה עכ״ל, ע״ש.

וראה ילקוט לוי יצחק עה״ת חלק ג סי׳ ב. וסוף סי׳ קכו. לקמן סי׳ קכז.

6) יוכבד בגי׳ 42, וכן ג׳ פעמים יד (3 × 14) = 42.

7) במדבר ד, כז.

8) לקוטי תורה פ׳ נשא כא, א.

9) משנולדה מרים: ראה מדרש רבה שיר השירים פרשה ב׳, כד. וז״ל: אמר ר׳ תנחומא עיקר שעבודן של ישראל במצרים שמונים ושש שנים היו משעה שנולדה מרים, פירוש שלכך נקרא שמה מרים על שום שנאמר (שמות א) וימררו את חייהם כי מרים לשון מירור הוא עיי״ש. וראה לעיל סי׳ ו, דקושי השיעבוד הי׳ פ״ו שנה בגי׳ אלקים – גבורה.

10) משה בחי׳ ״דעת״. ראה לקמן סי׳ מח הערה 1. לקמן סי׳ נה. וכנ״ל הערה 4 שקו האמצעי (תפארת – דעת) עולה עד הכתר, וזהו ״רמה״.

11) בשלח יז, יא. ״והי׳ כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל״.

12) ישעי׳ נח, ז.

ג, כג – ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר

משה רבינו התפלל להציל את בנ"י מהגלות ומחורבן בהמ"ק וכו'

איתא במדרש איכא (פתיחתא כ"ד) שהקב"ה צוה לירמי' שילך על קברי אבות, ואחר כך על קברו של משה, ומשה עמד ואמר לירמי' אני אלך ואציל את ישראל, כשראו ישראל אותו, אמרו הא בן עמרם יציל אותנו כדאיתא במדרש איכה. קודשא בריך הוא כל מילין סתימין דאיהו עביד אעלין באורייתא קדישא, והיכן מבואר ענין זה בתורה. אבל נוכל לומר שבכאן נרמז ענין זה.

ולכן פתח ואתחנן שביקש על חן שיהי' לירמי' ועל כל ישראל, ואל שדי יתן להם רחמים לפני כל שוביהם בעת ההיא, על אותו עת צרה שהי' ליעקב בשעת החורבן, ההוא כתיב שהוצרך משה לעמוד מקברו ונתבקש לפני הקב"ה שיבא בעצמו מקברו, לאמר שיעורר הספד.

ובמלת **ההיא** נרמזין בו שלשה דברים שנעשו לישראל בשעת החורבן, שנחרב ארץ ישראל וירושלים, ונשרף המקדש כמ"ש בפסוק. וזה נרמז במלת ההי"א, ה"ר ה"בית לבמות יער י"רושלים לעיים תהי' א"רץ י"שראל (ירמי' כו, יח). וידוע שב' חורבנין ב"ית שני ה' אחרונה שבשם, על זה אמר אדנ"י בית ראשון ה' ראשונה שבשם, ועל זה אמר הוי"ה בנקודות אלקים, שהראה הקב"ה למשה חורבן בית ראשון, ועל זה אמר את גדלך. על בית שני שנחסרו ה' דברים, כמ"ש ביומא (דף ד"א [ע"ב]) על פסוק (חגי א, ח) ואכבד חסר ה', על זה אמר את ידך החזקה, על בית שני שנחסרו ממנו ה' דברים כמנין אצבעות שביד.

והנה התפלל משה על אותו עת אעברה נא, רוצה אני לקום מקברי ואציל את ישראל כמ"ש במדרש ואראה מי ימחה בידי, ואמר ג' לשונות ואראה את הארץ, שרצה להציל כל ארץ ישראל שהוא גלות י' שבטים. ואחר כך גלות יהודה ובנימין שהוא ירושלים, אמר ההר הטוב הזה. ואחר כך על בית המקדש על הר הבית אמר הלבנון.

השיב לו הקב"ה כבר יצאה הגזירה רב לך על ב' חורבנין, ואל תוסף דבר אלי עוד, שאי אפשר להחזיר אותם. גם רמז במלת נ"א, על חן של ירמי' שיהי' לו בעיני נ"בוזרא"דן.

מגלה עמוקות אופן פה

רמזים שביקש משה ליכנס לא"י כדי שיהי' השם והכסא שלם וכמו שיהי' לע"ל וכו'

הנה מלחמת עמלק[1] היא מצוה אחת שצוה הקב"ה לישראל בכניסתן לארץ מג' מצות (סנהדרין כ:), שסימנם מצות ה' 'ברה 'מאירת 'עינים (תהלים יט, ט), בר"ת מן 'ברה 'מאירת 'עינים, נרמזין ג' מצות אלו שנצטוו ישראל בכניסתן לארץ, דהיינו ב' של בר"ה 'בנין בית המקדש, מ' של מאירת למנות להם 'מלך, ע' של עיני"ם מלחמת 'עמלק. וסימנם מב"ע, נוטריקון 'מושל 'בגבורתו 'עולם (שם סו, ז), והי' חושב שיקיים שלשתן 'משה 'בן 'עמרם, אבל באמת שלא יתקיימו עד שיבא 'מנחם 'בן 'עמיאל וכו'.

וידוע (תנחומא תצא סימן יא) שאין השם מלא אלא במחיית זרעו של עמלק. ולכן נתאוה משה לכניסת ארץ ישראל ולהשלים השם והכסא, וג' מצות אלו שנצטוו, הם להשלים ג' אותיות שחסרים מכס יה, דהיינו בבנין בית המקדש ישלימו אות א' של כסא, כי שמה ישבו כסאות למשפט (תהלים קכב, ו), ובית המקדש הוא כסא ה', כמו שכתוב כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו (ירמי' יז [יב]), רצה לומר מקום המקדש הוא כסא כבוד, נמצא שבבנין של בית המקדש נשלם אות א' של כסא. ובמינוי מלך נשלם אות ה' מן השם, כי הוצרך המלך להיות ממלכות בית דוד שהוא מלכות שמים ה' אחרונה של השם, כמ"ש דוד כי בכה ארוץ גדוד (תהלים יח [ל]), אמר בכה בתוספת ה'. ובמחיית זרעו של עמלק שפגם באות ברית שהיא רזא דו' גוף וברית חשבינן חד, הרי שבג' מצות אלו יושלם התיקון של השם והכסא.

ולכן אמר משה ואתחנן אל ה' בעת ההיא, ר"ל שרצה לתקן באותו עת מה שצוה הקב"ה לאמר לדורות, ההוא כתיב, ר"ת אותן אותיות החסרים מן השם שהוא ה"ו, ומן הכסא שהוא א', רצה הוא לתקן עתה, ולפי שאי אפשר להכרית זרעו של עמלק אלא מי שיניקתו משם של ב"ן שהוא בעולם העשיי', כי עמלק הוא יסוד כל"ב, ולכן הוא מאמין בצורת כלב, ולכן נקרא עמלק כדאיתא במדרש (שמו"ר פרשה ס"ה, תנחומא תצא סי' ט) עם שלקק בכלב[2] וכו'. ולכן התחיל משה בכאן מאחר שאתה החלות להראות לי להלחם עם עמלק, כמ"ש אנכי נצב על ראש הגבעה (שמות יז [ט]) וכו'.

ומי שמתחיל במצוה ראוי לגמור כדאיתא (בסוטה דף יג [ע"ב]), את ידך החזקה שראוי לסייע אל המצוה שנשבעת שם בידך החזקה, כמ"ש כי יד על כס יה (שמות יז (טז), גם שם הראה לו ידו החזקה כאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל. לכן סיים אשר מי אל בשמים ובארץ, הזכיר כאן שמים וארץ, בסוד כה אמר י"י 'השמים כסאי 'והארץ 'הדום רגלי (ישעי' סו, א), תסתכל תמן ותמצא שם מלא בראשי אתוון והכסא באמצע, כה אמר י"י 'השמים ראשי תיבות י"ה, 'והארץ 'הדום ו"ה, אתה חושב להלחם בעמלק לפי שיניקתם מן שם של ב"ן[3] שקראתי אותך בן ביתי, אבל הגדולה שלך היא בסוד של מ"ה שהוא יותר גבוה מן שם של ב"ן, כמ"ש מה שם בנו (משלי ל [ד]) שהוא משה (זוהר ח"ב קצ"ז ע"א), לכן אל תוסף דבר, אבל צו את יהושע שהוא ישלים מלחמות עמלק מדור דור, מדורו של שאול שיניקתו מן שם ב"ן, לדורו של מרדכי שהי' גם כן משבט בנימין (מגילה י"ב ע"ב), דתמן שם של ב"ן, לכן חזקה"ו ואמצה"ו בגימטריא מרדכ"י.

מגלה עמוקות אופן קמ

---

1) מלחמת עמלק . . מג' מצות . . שסימנם מצות ה' ברה מאירת עינים וכו': עיין בזה רשימות

2) כל"ב בגי' ב"ן ע"ש.

3) עיין באריכות בפנים הספר שעמלק סוד כל"ב בגי' ב"ן.

◆ יום ראשון י׳ מנחם־אב ◆

ג (כג) **וָאֶתְחַנַּן אֶל־יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר:**

רש״י ◄ **וָאֶתְחַנַּן** • אין ׳חִנּוּן׳ בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא לְשׁוֹן מַתְּנַת חִנָּם, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לַצַּדִּיקִים לִתְלוֹת בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, אֵין מְבַקְּשִׁים מֵאֵת הַמָּקוֹם אֶלָּא מַתְּנַת חִנָּם, לְפִי שֶׁאָמַר לוֹ (שמות לג): ״וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן״, אָמַר לוֹ בִּלְשׁוֹן ״וָאֶתְחַנַּן״. דָּבָר אַחֵר: זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁנִּקְרֵאת תְּפִלָּה, כִּדְאִיתָא בַּ׳סִּפְרֵי׳. **בָּעֵת הַהִוא** • לְאַחַר שֶׁכָּבַשְׁתִּי אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג, דִּמִּיתִי שֶׁמָּא הֵתַּר הַנֵּדֶר (ספרי). **לֵאמֹר** • זֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַמָּקוֹם: ׳אִינִי מַנִּיחֲךָ עַד שֶׁתּוֹדִיעֵנִי אִם תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלָתִי, אִם לָאו׳.

כג וְצִלִּיתִי קֶדֶם יְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימָר:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק כ״ד עמוד 28 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

פְּעֻלַּת מֹשֶׁה בְּבִטּוּל הַגְּזֵרָה

וָאֶתְחַנַּן אֶל־יְהוָה

אֵין חִנּוּן . . אֶלָּא לְשׁוֹן מַתְּנַת חִנָּם . . דָּבָר אַחֵר: זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁנִּקְרֵאת תְּפִלָּה. (ג, כג. ובפירוש רש״י)

וְיֵשׁ לְבָאֵר טַעַם הַחִלּוּק בֵּין ב׳ פֵּרוּשִׁים אֵלּוּ, דְּהִנֵּה אַף שֶׁמֹּשֶׁה הִתְפַּלֵּל לִכְנֹס לָאָרֶץ כִּי חָשַׁב ״שֶׁמָּא הֵתַּר הַנֵּדֶר״ (רש״י ׳דבור המתחיל׳ שלאחרי־זה) הֲרֵי אַף הוּא יָדַע שֶׁכְּבָר ״נִגְזְרָה גְזֵרָה״ (לשון רש״י לקמן פסוק כד) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לָאָרֶץ. וְהִנֵּה בְּ׳רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳ (יז, ב ואילך) יֵשׁ מַחֲלוֹקֶת אִם תְּפִלָּה מוֹעִילָה לְאַחַר גְּזַר דִּין. וּמַסְקָנַת הַגְּמָרָא שָׁם דְּבִגְזַר דִּין עַל הַיָּחִיד לֹא מְהַנֵּי, וְעַל הַצִּבּוּר מְהַנֵּי.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר דְּבָזֶה נֶחְלְקוּ שְׁנֵי הַפֵּרוּשִׁים בְּרַשִׁ״י הַנַּ״ל, דְּיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַגְּזֵרָה עַל מֹשֶׁה כִּגְזֵרַת הַצִּבּוּר הָיוּ, דַּהֲרֵי ״מֹשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל הֵם מֹשֶׁה״ (רש״י (חוקת כא, כא) ׳דבור המתחיל׳ וישלח ישראל) וְלָכֵן שֵׁפִיר הָוֵי ״וָאֶתְחַנַּן״ לְשׁוֹן תְּפִלָּה, כִּי בִּגְזַר דִּין עַל הַצִּבּוּר מְהַנֵּי תְּפִלָּה גַּם אַחַר גְּזַר דִּין, אֲבָל יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַגְּזֵרָה עַל מֹשֶׁה הִיא כִּגְזֵרָה עַל יָחִיד גְּרִידָא. וְלָכֵן אִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר דְּ״וָאֶתְחַנַּן״ לְשׁוֹן תְּפִלָּה הוּא, וְצָרִיךְ לוֹמַר שֶׁבִּקֵּשׁ מֹשֶׁה ״מַתְּנַת חִנָּם״.

(כד) **אֲדֹנָי יֱהוִה אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־גָּדְלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ וְכִגְבוּרֹתֶךָ:**

רש״י ◄ **ה׳ אֱלֹהִים** • רַחוּם בַּדִּין. **אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ** • (שם) פֶּתַח, לְהִיוֹת עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּגְזְרָה גְזֵרָה. אָמַר לוֹ: מִמְּךָ לָמַדְתִּי, שֶׁאָמַרְתָּ לִי (שמות לב): ״וְעַתָּה, הַנִּיחָה לִי״, וְכִי תּוֹפֵס הָיִיתִי בְּךָ? אֶלָּא לִפְתֹּחַ פֶּתַח, שֶׁבִּי הָיָה תָּלוּי לְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ־כֵן הָיִיתִי סָבוּר לַעֲשׂוֹת עַכְשָׁו. **אֶת־גָּדְלְךָ** • זוֹ מִדַּת טוּבְךָ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במדבר יד): ״וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹחַ ה׳״. **וְאֶת־יָדְךָ** • זוֹ יְמִינְךָ שֶׁהִיא פְּשׁוּטָה לְכָל בָּאֵי עוֹלָם. **הַחֲזָקָה** • שֶׁאַתָּה כּוֹבֵשׁ בְּרַחֲמִים אֶת מִדַּת הַדִּין הַחֲזָקָה. **אֲשֶׁר מִי־אֵל וְגוֹ׳** • אֵינְךָ דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם, שֶׁיֵּשׁ לוֹ יוֹעֲצִים וְסַנְקְתַּדְרִין הַמַּמְחִין בְּיָדוֹ כְּשֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת חֶסֶד

כד יְיָ אֱלֹהִים אַתְּ שָׁרֵיתָא לְאַחֲזָאָה יָת עַבְדָּךְ יָת רְבוּתָךְ וְיָת יְדָךְ תַּקֵּיפְתָּא דִּי אַתְּ הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִנְתָּךְ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְשַׁלִּיט בְּאַרְעָא וְלֵית דְּיַעְבֵּד כְּעוֹבָדָיךְ וּכְגִבָּרָתָךְ:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כג) וָאֶתְחַנַּן אֶל ה׳ בָּעֵת הַהִיא לֵאמֹר. כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר כִּבּוּשׁ אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג וְאָמַר (לעיל פסוק כא) וְאֶת יְהוֹשׁוּעַ צִוִּיתִי בָּעֵת הַהִיא, הִזְכִּיר כִּי אֲנִי לֹא אֶעֱבֹר שָׁם, כִּי הִתְחַנַּנְתִּי אֶל הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְלֹא שָׁמַע אֵלַי, וְצִוָּה אוֹתִי לְחַזֵּק אֶת יְהוֹשֻׁעַ כִּי הוּא יַעֲבֹר:

וְטַעַם בָּעֵת הַהִיא. רָמֵז לְעֵת הַגְּזֵרָה שֶׁהִזְכִּיר (לעיל א לז) גַּם בִּי הִתְאַנַּף ה׳, וְלֹא נִזְכְּרָה שָׁם הִתְחַנָּה בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה. וְהַנָּכוֹן כִּי **״בָּעֵת הַהִיא״,** בְּעֵת הַנִּזְכֶּרֶת שֶׁכָּבַשְׁתִּי סִיחוֹן וְעוֹג וְהִתְחַלְּתִּי לְהִלָּחֵם בָּעֲמָמִין שֶׁנִּתְּנוּ לְיִשְׂרָאֵל וְחִלַּקְתִּי הָאָרֶץ לִשְׁנֵי הַשְּׁבָטִים, וְהָיָה זֶה כַּאֲשֶׁר נֶאֱמַר לוֹ (במדבר כז יב) עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה, כִּי אָז בִּקֵּשׁ רַחֲמִים עַל הַדָּבָר וְהִתְחַנֵּן הַתְּחִנָּה הַזֹּאת. וְכַאֲשֶׁר לֹא שָׁמַע הַשֵּׁם בְּקוֹלוֹ, חָזַר וְהִתְפַּלֵּל יִפְקֹד ה׳ אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר אִישׁ עַל הָעֵדָה, כְּמוֹ שֶׁנִּזְכַּר שָׁם (פסוק טז). וְזֶהוּ וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ (להלן פסוק כח). אֲבָל הִזְכִּיר שָׁם הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר נֶעֱנָה עָלֶיהָ, וְכָאן הִזְכִּיר זֶה לְהוֹדִיעַ כִּי הָאָרֶץ הָיְתָה חֲבִיבָה עָלָיו מְאֹד וְלֹא זָכָה אֵלֶיהָ בַּעֲבוּרָם, וְכָל זֶה מִתּוֹכְחוֹתָיו: תורה כד

(כד) ה׳ אֱלֹהִים. רַחוּם בַּדִּין, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְלֹא הִשְׁגִּיחַ הָרֵב כִּי הַשֵּׁם הָרִאשׁוֹן הוּא כָּתוּב בְּאָלֶ״ף דָּלֶ״ת וְהַשֵּׁנִי הוּא כָּתוּב בְּיוּ״ד ה״א, שֶׁבּוֹ אָמְרוּ כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ה׳ זוֹ מִדַּת רַחֲמִים, אֱלֹהִים זוֹ מִדַּת הַדִּין. אֲבָל הַשֵּׁמוֹת הַנִּזְכָּרִים כָּאן, אָדוֹן בְּמִדַּת רַחֲמִים. וְכָךְ אָמְרוּ בִּילַמְּדֵנוּ, אָמַר לוֹ רִבּוֹן הָעוֹלָמִים

וְלַעֲבֹר עַל מִדּוֹתָיו. אַתָּה, אֵין מִי יִמְחֶה בְּיָדְךָ אִם תִּמְחֹל לִי וּתְבַטֵּל גְּזֵרָתְךָ. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ: "אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ", מִלְּחֶמֶת סִיחוֹן וְעוֹג, כְּדִכְתִיב (דברים ב): "רְאֵה הַחִלֹּתִי תֵּת לְפָנֶיךָ", הַרְאֵנִי מִלְּחֶמֶת שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים.

(כה) אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן:

כה אֶעֱבַר כְּעַן וְאֶחֱזֵי יָת אַרְעָא טַבְתָּא דִּי בְּעִבְרָא דְּיַרְדְּנָא טוּרָא טָבָא הָדֵין וּבֵית מַקְדָּשָׁא:

רש"י◄ אֶעְבְּרָה־נָּא • אֵין 'נָא' אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה. הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה • זוֹ יְרוּשָׁלַיִם. וְהַלְּבָנוֹן • (יומא לט) זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי שיחות ליל ד׳ דחול־המועד סוכות תשמ"ו – מתוך 'לקראת שבת')

רְצוֹן מֹשֶׁה לְהִכָּנֵס לְאֶרֶץ

אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה (ג, כה)

בַּגְּמָרָא (סוטה יד, א) אָמְרוּ: "מִפְּנֵי מַה נִתְאַוָּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לִכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? וְכִי לֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ הוּא צָרִיךְ אוֹ לִשְׂבֹּעַ מִטּוּבָהּ הוּא צָרִיךְ? אֶלָּא כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה: הַרְבֵּה מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל, וְאֵין מִתְקַיְּמִין אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֶכָּנֵס אֲנִי לָאָרֶץ כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיְּמוּ כֻּלָּן [כָּל הַמִּצְוֹת] עַל יָדִי".

וְהִנֵּה, דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן "שֶׁיִּתְקַיְּמוּ כֻּלָּן עַל יָדִי" תָּמוּהַּ, דְּלִכְאוֹרָה הָוָה־לֵיהּ־לְמֵימַר "שֶׁאֲקַיֵּם אֶת כֻּלָּם".

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה:

יָדוּעַ שֶׁמִּדָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הִיא מִדַּת הָאֱמֶת, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (שמות רבה ה, י) "אֱמֶת זֶה מֹשֶׁה", שֶׁמִּדָּה זוֹ מוֹרָה עַל נִצְחִיּוּת וּקְבִיעוּת. וְלָכֵן 'מַעֲשֵׂה יְדֵי מֹשֶׁה נִצְחִיִּים' הֵמָּה, לְלֹא כָּל שִׁנּוּי. וְכַנַּאֲמָר בַּגְּמָרָא (סוטה ט, א) "מֹשֶׁה וְדָוִד לֹא שָׁלְטוּ שׁוֹנְאֵיהֶם בְּמַעֲשֵׂיהֶם" (ראה גם לקוטי־שיחות חלק כ"ו עמוד 4).

וּמִטַּעַם זֶה, אִיתָא בְּסִפְרִים (מגלה עמוקות אופן קפה, ועוד) שֶׁאִם מֹשֶׁה הָיָה מַכְנִיס אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ, לֹא הָיָה שַׁיָּךְ עִנְיָן שֶׁל גָּלוּת וְכוּ', וְהָיְתָה זוֹ יְשִׁיבָה נִצְחִית לְעוֹלָם, כֵּיוָן שֶׁמַּעֲשֵׂה יָדָיו נִצְחִיִּים.

וְזֶהוּ תֹּכֶן בַּקָּשָׁתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה "שֶׁיִּתְקַיְּמוּ כֻּלָּן (כָּל הַמִּצְוֹת) עַל יָדִי", דִּבְבַקָּשָׁתוֹ זוֹ לֹא בִּקֵּשׁ אַנַּפְשֵׁיהּ "אֶכָּנֵס לָאָרֶץ כְּדֵי שֶׁאֲנִי אֲקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת", דִּלְטוֹבַת עַצְמוֹ קָא מִבָּעֵי?.

אֶלָּא טַעַם רְצוֹנוֹ לִכָּנֵס אֶל הָאָרֶץ, הוּא בִּכְדֵי "שֶׁ[הַמִּצְוֹת] יִתְקַיְּמוּ עַל יָדוֹ", הַיְינוּ שֶׁחָפְצוֹ הָיָה שֶׁהַמִּצְוֹת יִתְקַיְּמוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִכֹּחוֹ שֶׁלּוֹ, וְכָךְ יִהְיוּ קַיָּמִים לְעוֹלָם, לְלֹא כָּל הֶפְסֵק שֶׁל גָּלוּת.

(כו) וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רַב־לְךָ אַל־תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה:

כו וַהֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ עֲלַי בְּדִילְכוֹן וְלָא קַבִּיל מִנִּי וַאֲמַר יְיָ לִי סַגִּי לָךְ לָא תּוֹסֵף לְמַלָּלָא קֳדָמַי עוֹד בְּפִתְגָּמָא הָדֵין:

רש"י◄ וַיִּתְעַבֵּר ה׳ • (ספרי) נִתְמַלֵּא חֵמָה. לְמַעַנְכֶם • בִּשְׁבִילְכֶם, אַתֶּם גְּרַמְתֶּם לִי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קו): "וַיַּקְצִיפוּ עַל־מֵי מְרִיבָה וַיֵּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם". רַב־לְךָ • (ספרי) שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: הָרַב כַּמָּה קָשָׁה, וְהַתַּלְמִיד כַּמָּה סַרְבָן וּמַפְּצִיר. דָּבָר אַחֵר: "רַב־לְךָ", הַרְבֵּה מִזֶּה שָׁמוּר לְךָ, רַב־טוּב הַצָּפוּן לְךָ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אִי מִתְבָּעֵי לִי בַּדִּין הַב לִי וְאִי לֹא מִתְבָּעֵי לִי בַּדִּין רַחֵם עָלַי, כְּשֵׁם שֶׁאָמַר אַבְרָהָם ה׳ אֱלֹהִים מַה תִּתֶּן לִי וגו׳, וְגַם בְּאַבְרָהָם כָּךְ הֵם כְּתוּבִים הָרִאשׁוֹן אֶל"ף דָּל"ת וְהַשֵּׁנִי יוֹ"ד הֵ"א:

וְעִנְיָן הַפָּרָשָׁה יוּבָן בָּזֶה, כִּי אָמַר **"וָאֶתְחַנַּן"** וְלֹא אָמַר "וָאֶתְפַּלֵּל", כִּי יְדַבֵּר בִּתְחִנָּה, וְאָמַר אָדוֹן אֲשֶׁר בְּךָ הָרַחֲמִים **אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ,** כָּךְ הִיא תְּחִלַּת נְבוּאָתִי שֶׁהָרְאִיתָ לִי כְּבוֹדְךָ, דִּכְתִיב וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט אֶל הָאֱלֹהִים (שמות ג ו) עִם הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה, וְהָרְאִיתִי לָדַעַת מִי אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ שֶׁמְּמַנּוּ יִהְיוּ כְּמַעֲשֶׂיךָ הַגְּדוֹלִים וְכִגְבוּרוֹתֶיךָ הַחֲזָקוֹת. וּמִכָּאן תָּבִין עוֹד בַּמָּה הִתְאַנַּף בּוֹ הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד:

אֲבָל לָשׁוֹן סִפְרֵי (ואתחנן כד) כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ה׳ זוֹ מִדַּת רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר ה׳ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן, אֱלֹהִים זוֹ הִיא מִדַּת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר עַד הָאֱלֹהִים יָבוֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם. וְהַכַּוָּנָה לְפָרֵשׁ כִּי הַשֵּׁם הַשֵּׁנִי בְּכָאן הוּא מִדַּת הָרַחֲמִים וְהוּא הַשֵּׁם הַמְיֻחָד, וּשְׁאָר הַשֵּׁמוֹת כֻּלָּן מִדַּת הַדִּין כְּמוֹ אֱלֹהִים שֶׁהוּא שֵׁם גַּם לַדַּיָּנִים, וְכָל שֶׁכֵּן אֶל"ף דָּל"ת שֶׁהוּא לְשׁוֹן אֲדוֹנִים:

וְהִנֵּה הִשְׁלִים הַתּוֹכָחוֹת בָּזֶה שֶׁהוֹדִיעַ אוֹתָם שֶׁגָּרְמוּ אֲבוֹתֵיהֶם רָעָה עַל עַצְמָם וְגַם עָלָיו גָּרְמוּ עֹנֶשׁ שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ לָאָרֶץ, אֲבָל הֵם הַבָּנִים יַעַבְרוּ וְיִירְשׁוּ אוֹתָהּ אִם לֹא יִהְיוּ כַּאֲבוֹתָם דּוֹר סוֹרֵר וּמוֹרֶה. וּלְכָךְ יַתְחִיל עַתָּה לְהַזְהִירָם בִּכְלָלֵי הַמִּצְוֹות, שֶׁלֹּא יוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם וְלֹא יִגְרְעוּ מֵהֶם: תורה כה

(כז) עֲלֵה ׀ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשָׂא עֵינֶיךָ יָמָּה וְצָפֹנָה וְתֵימָנָה וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה:

כז סַק לְרֵישׁ רָמְתָא וּזְקוֹף עֵינָיךְ לְמַעֲרָבָא וּלְצַפּוּנָא וְלִדְרוֹמָא וּלְמַדִּינְחָא וַחֲזֵי בְּעֵינָיךְ אֲרֵי לָא תְּעַבַּר יָת יַרְדְּנָא הָדֵין:

רש״י◄ וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ • בִּקַּשְׁתָּ מִמֶּנִּי: ״וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה״. אֲנִי מַרְאֶה לְךָ אֶת כֻּלָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לד): ״וַיַּרְאֵהוּ ה׳ אֶת כָּל הָאָרֶץ״.

(כח) וְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ כִּי־הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה:

כח וּפַקֵּד יָת יְהוֹשֻׁעַ וְתַקֵּפְהִי וְאַלְּמְהִי אֲרֵי הוּא יֵעִבַּר קֳדָם עַמָּא הָדֵין וְהוּא יַחְסֵן יָתְהוֹן יָת אַרְעָא דִּי תֶחֱזֵי:

רש״י◄ וְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ • עַל הַטְּרָחוֹת וְעַל הַמַּשָּׂאוֹת וְעַל הַמְּרִיבוֹת. וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ • בִּדְבָרְךָ, שֶׁלֹּא יֵרַךְ לִבּוֹ לוֹמַר: ׳כֹּשֶׁם שֶׁנֶּעֱנַשׁ רַבִּי עֲלֵיהֶם, כָּךְ סוֹפִי לֵיעָנֵשׁ עֲלֵיהֶם׳! מַבְטִיחוֹ אֲנִי, כִּי הוּא יַעֲבֹר וְהוּא יַנְחִיל. כִּי־הוּא יַעֲבֹר • אִם יַעֲבֹר לִפְנֵיהֶם יִנְחָלוּ, וְאִם לָאו, לֹא יִנְחָלוּ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁשָּׁלַח מִן הָעָם אֶל הָעַי, וְהוּא יָשַׁב: (יהושע ז) ״וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי וְגוֹ׳״, וְכֵינָן שֶׁנָּפַל עַל פָּנָיו, אָמַר לוֹ: ״קֻם לְךָ״, ׳קֻם לְךָ׳ כְּתִיב, אַתָּה הוּא הָעוֹמֵד בְּמְקוֹמְךָ וּמְשַׁלֵּחַ אֶת בָּנַי לְמִלְחָמָה, ״לָמָּה זֶּה אַתָּה נוֹפֵל עַל פָּנֶיךָ״, ׳לֹא כָּךְ אָמַרְתִּי לְמֹשֶׁה רַבְּךָ: אִם הוּא עוֹבֵר, עוֹבְרִין. וְאִם לָאו, אֵין עוֹבְרִין׳?!.

(כט) וַנֵּשֶׁב בַּגַּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר: פ

כט וִיתֵבְנָא בְּחֵילָתָא לָקֳבֵל בֵּית פְּעוֹר:

רש״י◄ וַנֵּשֶׁב בַּגַּיְא וְגוֹ׳ • (ספרי) וְנִצְמַדְתֶּם לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן: ״וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל, שְׁמַע אֶל־הַחֻקִּים״, וְהַכֹּל מָחוּל לְךָ, וַאֲנִי לֹא זָכִיתִי לִמָּחֵל לִי.

ד (א) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל־הַחֻקִּים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם:

א וּכְעַן יִשְׂרָאֵל שְׁמַע לְקָיְמַיָּא וּלְדִינַיָּא דִּי אֲנָא מְאַלֵּף יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד בְּדִיל דְּתֵיחוּן וְתֵיתוּן וְתֵירְתּוּן יָת אַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהַתְכוֹן יָהֵב לְכוֹן:

(ב) לֹא תֹסִפוּ עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם:

ב לָא תּוֹסְפוּן עַל פִּתְגָּמָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן וְלָא תִמְנְעוּן מִנֵּהּ לְמִטַּר יָת פִּקּוּדַיָּא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן:

רש״י◄ לֹא תֹסִפוּ • (ספרי שם) כְּגוֹן: חָמֵשׁ פָּרָשִׁיּוֹת בִּתְפִלִּין, חֲמֵשֶׁת מִינִין בְּלוּלָב וְחָמֵשׁ צִיצִיּוֹת, וְכֵן ״לֹא תִגְרְעוּ״.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ב) לֹא תֹסִפוּ. כְּגוֹן חָמֵשׁ פָּרָשִׁיּוֹת בִּתְפִלִּין חֲמִשָּׁה מִינִין בְּלוּלָב חָמֵשׁ צִיצִיּוֹת, וְכֵן לֹא תִגְרְעוּ, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְכָךְ אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (ראה) מִנַּיִן שֶׁלֹּא תוֹסִיף עַל הַלּוּלָב וְעַל הַצִּיצִית, תַּלְמוּד לוֹמַר **לֹא תוֹסִיפוּ,** וּמִנַּיִן שֶׁאֵין פּוֹחֲתִים מֵהֶן תַּלְמוּד לוֹמַר **לֹא תִגְרְעוּ.** מִנַּיִן שֶׁאִם פָּתַח לְבָרֵךְ בִּרְכַּת כֹּהֲנִים לֹא יֹאמַר הוֹאִיל וּפָתַחְתִּי לְבָרֵךְ אוֹמַר ה׳ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יוֹסֵף עֲלֵיכֶם, תַּלְמוּד לוֹמַר **הַדָּבָר,** אֲפִלּוּ דָּבָר לֹא תוֹסֵף עָלָיו. אֲבָל לֹא בְּאֵלֶּה בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא אַף הַיָּשֵׁן בַּסֻּכָּה בְּשִׁמְינִי בְּכַוָּנָה לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁמֻּזְכָּר בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (כח), וְכֵן אִם יַעֲשֶׂה הַחַג שִׁשָּׁה עוֹבֵר בַּלֹּאו הַזֶּה: **וּלְפִי** דַּעְתִּי אֲפִלּוּ בָּדָא לַעֲשׂוֹת מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כְּגוֹן שֶׁעָשָׂה חַג בַּחֹדֶשׁ שֶׁבְּדָא מִלִּבּוֹ כְּיָרְבְעָם (מ״א יב לג), עוֹבֵר בְּלֹאו. וְכָךְ אָמְרוּ (מגילה יד.) לְעִנְיָן מִקְרָא מְגִלָּה, מֵאָה וּשְׁמוֹנִים נְבִיאִים עָמְדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל וְלֹא פִּחֲתוּ וְלֹא

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שמחת בית השואבה תשי״ד – תורת מנחם התוועדויות י עמ׳ 61)

לא תוֹסִיפוּ וְלֹא תִגְרְעוּ (ד, ב)
שָׁמַעְתִּי מֵאמוֹ״ר זַ״ל, שֶׁמִּצְוַת סָכָּה רוֹמֶזֶת עַל שְׁלֵמוּת הַקִּיּוּם שֶׁל רמ״ח מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (ישעיה ד, ו) וְסֻכָּה תִּהְיֶה . . לְמַחֲסֶה וּלְמִסְתּוֹר מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר: זר״ם הוּא אֶחָד פָּחוֹת מִרמ״ח, ומט״ר הוּא אֶחָד יוֹתֵר מִרמ״ח, וְהַסֻּכָּה שׁוֹמֶרֶת הֵן מִפְּנֵי זר״ם, - ״לֹא תִגְרְעוּ״, וְהֵן מִפְּנֵי מט״ר - ״לֹא תוֹסִיפוּ״.

(ג) עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל פְּעוֹר כִּי כָל־הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַּעַל־פְּעוֹר הִשְׁמִידוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ:

ג עֵינֵיכוֹן חָזָן יָת דִּי עֲבַד יְיָ בְּבַעַל פְּעוֹר אֲרֵי כָּל גַּבְרָא דִּי אֲזַל בָּתַר בַּעַל פְּעוֹר שֵׁצֵיהּ יְיָ אֱלָהָךְ מִבֵּינָךְ:

(ד) וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם:

ד וְאַתּוּן דְּאַדְבֻּקְתּוּן בְּדַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן קַיָּמִין כֻּלְּכוֹן יוֹמָא דֵין:

... ביום י״ז תמוז ותשעה־באב יש לומדים (אף שמעטים הם ביותר – ולא נתפרסם כלל וכלל) בתורה (בנביאים) פרשת היום על־דבר ״צום הרביעי״ ו״צום החמישי״ (על־דרך שבכל יום אומרים שירו של יום וכיוצא־בזה), ויתירה מזה – התורה היא נצחית גם לעתיד־לבוא, כולל חלקים אלו בנביאים המדברים על־דבר הצומות; אלא שבתורת אמת ותורה אור – מאיר בגלוי הטוב שבכל דבר, היינו הטוב שבצומות אלו, כפי שייהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים לעתיד־לבוא, ואדרבה – על־ידי הלימוד בנוגע להירידה לפי שעה, הרי־זה מגדיל השמחה וה׳יום טוב׳.

(משיחת שבת פרשת פינחס ה׳תשמ״ח – הערה 36)

עטרת מרים

ג (ה׳ אומר) **אָסֹף אַסִּיפֵם** שֶׁיִּתְאַסְּפוּ לְהִתְעַנּוֹת מַה לַּעֲשׂוֹת, כִּי רְצוֹנִי לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם סוֹף וְכָלָה **נְאֻם־יְהוָה** (דִּבְרֵי הָעָם) - הֲלֹא **אֵין עֲנָבִים בַּגֶּפֶן וְאֵין תְּאֵנִים בַּתְּאֵנָה וְהֶעָלֶה נָבֵל** וְאֵין אוֹכֶל לְהָשִׁיב נֶפֶשׁ, (תְּשׁוּבַת הַשֵּׁם) אֵיךְ אֶתֵּן לָהֶם עֲנָבִים וּתְאֵנִים, הֲלֹא **וָאֶתֵּן לָהֶם** הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה הֲלֹא **יַעַבְרוּם** עֲלֵיהֶם: יד (דִּבְרֵי הָעָם) **עַל־מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים** בְּלִי עֵצָה וּגְבוּרָה לְמִלְחָמָה **הֵאָסְפוּ וְנָבוֹא אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר** לְהִלָּחֵם מִשָּׁם עִם הָאוֹיֵב, (תְּשׁוּבַת הַנָּבִיא) מַה יֵּצֵא מִזֶּה, **וְנִדְמָה**

הפטרה לתשעה באב בירמיהו פרק ח־ט

ג **אָסֹף אַסִּיפֵם נְאֻם־יְהוָה אֵין עֲנָבִים בַּגֶּפֶן וְאֵין תְּאֵנִים בַּתְּאֵנָה וְהֶעָלֶה נָבֵל וָאֶתֵּן לָהֶם יַעַבְרוּם: יד עַל־מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים הֵאָסְפוּ וְנָבוֹא אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר וְנִדְמָה־שָּׁם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הֲדִמָּנוּ וַיַּשְׁקֵנוּ מֵי־רֹאשׁ כִּי חָטָאנוּ לַיהוָה: טו קַוֵּה לְשָׁלוֹם וְאֵין טוֹב לְעֵת מַרְפֵּה וְהִנֵּה בְעָתָה: טז מִדָּן נִשְׁמַע נַחֲרַת סוּסָיו מִקּוֹל**

עטרת מרים

נִשְׁתּוֹק **שָׁם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הֲדִמָּנוּ** נִהְיֶה שָׁם כַּאֲבֵלִים הַיּוֹשְׁבִים וְדוֹמְמִים כִּי ה׳ **וַיַּשְׁקֵנוּ מֵי־רֹאשׁ** בְּמָקוֹם כּוֹס תַּנְחוּמִים הַנִּיתָן לַאֲבֵלִים, **כִּי חָטָאנוּ לַיהוָה:** טו (דִּבְרֵי הָעָם) הֲלֹא רָאוּי **קַוֵּה** לְקַוּוֹת **לְשָׁלוֹם** וּמַדּוּעַ **וְאֵין טוֹב** (תְּשׁוּבַת הַנָּבִיא) מִפְּנֵי שֶׁהָיָה רָאוּי לְקַוּוֹת **לְעֵת מַרְפֵּה וְהִנֵּה בְעָתָה** עוֹדָם מְחַזִּיקִים בְּרָעָתָם: טז (דִּבְרֵי הָעָם) הֲלֹא **מִדָּן** שֶׁנִּתְבָּרֵךְ מִיַּעֲקֹב לִהְיוֹת ׳הַנּוֹשֵׁךְ עֹקְבֵי סוּס וַיִּפֹּל רוֹכְבוֹ אָחוֹר׳ **נִשְׁמַע** עַתָּה **נַחֲרַת סוּסָיו** שֶׁל הָאוֹיֵב מִקּוֹל מִצְהֲלוֹת

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הוֹסִיפוּ עַל מַה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת חוּץ מִמִּקְרָא מְגִלָּה, מַאי דְּרוּשׁ וכו׳. וּבִירוּשַׁלְמִי (מגילה פ״א ה״ז) שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה זְקֵנִים וּמֵהֶם כַּמָּה נְבִיאִים הָיוּ מִצְטַעֲרִים עַל הַדָּבָר, אָמְרוּ כָּתוּב אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה, אֵלּוּ הַמִּצְוֹות שֶׁנִּצְטַוּוּ מִפִּי מֹשֶׁה, כָּךְ אָמַר לָנוּ מֹשֶׁה וְאֵין נָבִיא אַחֵר עָתִיד לְחַדֵּשׁ דָּבָר לָכֶם, וּמִדְּדִכֵּי וְאֶסְתֵּר רוֹצִים לְחַדֵּשׁ לָנוּ דָּבָר, לֹא זָזוּ מִשָּׁם נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר עַד שֶׁהֵאִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֵינֵיהֶם וכו׳: **הָרֵי** שֶׁהָיְתָה הַמִּצְוָה הַזּוֹ אֲסוּרָה לָהֶם, אִם כֵּן הֵיא בִּכְלַל לֹא תוֹסִיף עָלָיו, אֶלָּא שֶׁלֹּא לְמַדְנוּ לְמוֹסִיף עַל פִּי נָבִיא אֶלָּא מִן הַכָּתוּב שֶׁאָמַר ״אֵלֶּה הַמִּצְוֹת״ אֵין נָבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ בּוֹ דָּבָר מֵעַתָּה. וּמַה שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים מִשּׁוּם גָּדֵר, כְּגוֹן שְׁנֵיּוֹת לָעֲרָיוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, זוֹ הֵיא מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה, וּבִלְבַד שֶׁיֵּדַע שֶׁהֵם מִשּׁוּם הַגֶּדֶר הַזֶּה, וְאֵינָן מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתּוֹרָה: תורה ג

(ג) עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת. עַתָּה בָּא לְהַזְהִיר בִּפְרָטֵי הַמִּצְוֹות, וְיַתְחִיל בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁהֵיא שֹׁרֶשׁ לְכֻלָּן: תורה ד

עטרת מרים

אֲבִיהָיוּ רָעֲשָׂה כָּל־הָאָרֶץ וּבְכָל זֹאת לֹא נָשַׂךְ הַנָּחָשׁ עִקְּבֵי סוּס וְרוֹכְבוֹ וְהִנֵּה
וַיָּבוֹאוּ וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ: יז (תְּשׁוּבַת ה׳) כְּעֵת כְּבָר
הִכֹּל הָפוּךְ כִּי הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בָּכֶם נְחָשִׁים צִפְעֹנִים שֶׁהֵם קָשִׁים מִנָּחָשׁ
אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם לָחַשׁ בִּלֹּא הִשָּׁבְעָה וְנִשְׁכוּ אֶתְכֶם וְלֹא אֶת סוּסֵיכֶם
נְאֻם־יְהוָה: יח (דִּבְרֵי הָעָם)
מַבְלִיגִיתִי מַה שֶּׁהִתְחַזַּקְתִּי עֲלֵי יָגוֹן
לְבַל אֶתְמִיד בָּהּ, אֲבָל לֹא אוֹכַל עוֹד כִּי
עָלַי לִבִּי דַוֵּי וְנֶגַע הַחֲלִי עַד הַנֶּפֶשׁ:
יט הִנֵּה־קּוֹל שַׁוְעַת בַּת־עַמִּי
צוֹעֲקִים מִפַּחַד הָאוֹיֵב הַבָּא מֵאֶרֶץ
מֶרְחַקִּים וְלָמָּה כָּל זֹאת, הֲיְהוֹוָה וְכִי
ה׳ אֵין בְּצִיּוֹן אִם־מַלְכָּהּ אֵין בָּהּ
תָּשׁוּבוּ אֵלָיו וְאָז יִמָּצֵא לָהֶם מַדּוּעַ אִם
כֵּן הִכְעִסוּנִי בִּפְסִלֵיהֶם בְּהַבְלֵי
נֵכָר: כ הֲלֹא כְּבָר עָבַר קָצִיר כֻּלָּה
קָיִץ וּבְכָל זֹאת וַאֲנַחְנוּ לוֹא נוֹשָׁעְנוּ
עַדַיִן: כא עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי עַל
הַפּוּרְעָנוּת הָעֲתִידָה לָבוֹא הָשְׁבַּרְתִּי
נִשְׁבַּרְתִּי לְגַמְרֵי גַּם קָדַּרְתִּי הָשְׁחַר
תָּאֲרֵי שַׁמָּה הִתְמַהּוֹן הֶחֱזַקְתָּנִי:
כב וְכִי הַצָּרִי שָׁרַף אֵילָן מְיוּחָד
לִרְפוּאָה אֵין בְּגִלְעָד שֶׁהוּא מְקוֹם
הַצָּרִי, רוֹצֶה לוֹמַר: וְכִי אֵין בְּדָם תּוֹרָה
וּמִצְוֹת, אִם־רֹפֵא אֵין שָׁם וְכִי אֵין
לָהֶם חֲכָמִים לְהוֹרוֹתָם הַדֶּרֶךְ כִּי מַדּוּעַ
לֹא עָלְתָה אֲרֻכַת רִפּוּאַת בַּת־עַמִּי
לְהַחֲזִירָם לַמּוּטָב, וּלְבַטֵּל אֶת הַגְּזֵרָה:
כג הַלְוַאי יִהְיֶה מִי שִׁיִּתֵּן רֹאשִׁי מַיִם
מָלֵא מֵי בְכִי וְעֵינִי מְקוֹר הַנּוֹבֵעַ
דִּמְעָה וְאֶבְכֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה אֵת
חַלְלֵי בַת־עַמִּי: א מִי־יִתְּנֵנִי
לְצָרְכִי בַּמִּדְבָּר מְלוֹן אֹרְחִים, אָז
וְאֶעֱזְבָה אֶת־עַמִּי וְאֵלְכָה מֵאִתָּם
אֶל מְלוֹן הַמִּדְבָּר כִּי כֻלָּם מְנָאֲפִים

עטרת מרים

עֲצֶרֶת קְבוּצַת בֹּגְדִים: ב גַּם הַפָּה וַיַּדְרְכוּ הִזְמִינוּ אֶת־לְשׁוֹנָם דּוֹמֶה
לְקַשְׁתָּם הַדְּרוּכָה לְדַבֵּר שֶׁקֶר וְלֹא לֶאֱמוּנָה גָּבְרוּ אֵלֶּה עַל אֵלֶּה בָּאָרֶץ
שֶׁיִּשְׁפְּטוּ מִשְׁפַּט אֱמֶת וְשֶׁיִּמְנְעוּ הָעוֹשְׁקִים כִּי מֵרָעָה מִמַּעֲשֵׂה רָעָה אֶל מַעֲשֵׂה
רָעָה | יָצְאוּ וְאֹתִי לֹא־יָדָעוּ נְאֻם־יְהוָה: ג אֲנִי מְצַוֶּה לָכֶם אִישׁ מֵרֵעֵהוּ
הִשָּׁמֵרוּ הֱיוּ נִשְׁמָרִים זֶה מִזֶּה וְעַל־
כָּל עַל שׁוּם אָח אַל־תִּבְטָחוּ כִּי
כָל־אָח עָקוֹב יַעְקֹב מִרְמָה אֶת
אָחִיו וְכָל־רֵעַ רָכִיל יַהֲלֹךְ וְצָרִיךְ
לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ: ד וְאִישׁ כָּל אִישׁ
בְּרֵעֵהוּ יְהָתֵלוּ וּמִלְּעִיג, וֶאֱמֶת לֹא
יְדַבֵּרוּ כִּי לִמְּדוּ הִרְגִּילוּ לְשׁוֹנָם
דַּבֶּר־שֶׁקֶר הַעֲוֹה נִלְאוּ נִתְיַגְּעוּ כְּבָר
לְהַעֲוֹת וּלְעַקֵּם הַדְּבָרִים: ה אָמֹר הָאֵל
יִתְבָּרֵךְ מַה יּוֹעִיל שִׁבְתְּךָ בְּתוֹךְ עַם
מִרְמָה שֶׁלֹּא תוֹכֵל לַהֲשִׁיבָם אֵלֶיךָ,
וּבַעֲבוּר עִסְקָם בְּמִרְמָה מֵאָנוּ
לָדַעַת־אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה: ו לָכֵן
כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי
צוֹרְפָם בְּיִסּוּרִין לְהָסִיר מֵהֶם סִיגֵי הָעָוֹן
וּבְחַנְתִּים אִם יִשָּׁאֲרוּ סִיגִים, כִּי־אֵיךְ
אֶעֱשֶׂה כִּי אֵינִי אוֹכֵל לְהַנִּיחָם בְּדַעְתָּם
מִפְּנֵי שֶׁהֵם נִקְרָאִים בַּת־עַמִּי: ז חֵץ
(שׁוֹחֵט) שָׁחוּט מָשׁוּךְ, הַהוֹרֵג
מֵרָחוֹק, נִדְמֶה לְשׁוֹנָם וְעוֹד מִרְמָה
דָּבֵר כִּי בְּפִיו שָׁלוֹם אֶת־רֵעֵהוּ
יְדַבֵּר וּבְקִרְבּוֹ יָשִׂים אָרְבּוֹ מַאֲרֵב:
ח וְכִי הַעַל מַעֲשִׂים כְּאֵלֶּה לֹא־
אֶפְקֹד אִשְׁנִיחַ בָּם לְהִפָּרַע מֵהֶם
נְאֻם־יְהוָה אַם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה
לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי: ט עַל חֲרִבַּן

מִצְהֲלוֹת אֲבִיהָיו רָעֲשָׂה כָּל־הָאָרֶץ וַיָּבוֹאוּ
וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ: יז כִּי
הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בָּכֶם נְחָשִׁים צִפְעֹנִים אֲשֶׁר
אֵין־לָהֶם לָחַשׁ וְנִשְׁכוּ אֶתְכֶם נְאֻם־יְהוָה:
יח מַבְלִיגִיתִי עֲלֵי יָגוֹן עָלַי לִבִּי דַוֵּי:
יט הִנֵּה־קּוֹל שַׁוְעַת בַּת־עַמִּי מֵאֶרֶץ
מַרְחַקִּים הַיְהוָה אֵין בְּצִיּוֹן אִם־מַלְכָּהּ אֵין
בָּהּ מַדּוּעַ הִכְעִסוּנִי בִּפְסִלֵיהֶם בְּהַבְלֵי נֵכָר:
כ עָבַר קָצִיר כֻּלָּה קָיִץ וַאֲנַחְנוּ לוֹא
נוֹשָׁעְנוּ: כא עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי הָשְׁבָּרְתִּי
קָדָרְתִּי שַׁמָּה הֶחֱזַקְתָּנִי: כב הַצָּרִי אֵין
בְּגִלְעָד אִם־רֹפֵא אֵין שָׁם כִּי מַדּוּעַ לֹא
עָלְתָה אֲרֻכַת בַּת־עַמִּי: כג מִי־יִתֵּן רֹאשִׁי
מַיִם וְעֵינִי מְקוֹר דִּמְעָה וְאֶבְכֶּה יוֹמָם
וָלַיְלָה אֵת חַלְלֵי בַת־עַמִּי: א מִי־יִתְּנֵנִי
בַּמִּדְבָּר מְלוֹן אֹרְחִים וְאֶעֱזְבָה אֶת־עַמִּי
וְאֵלְכָה מֵאִתָּם כִּי כֻלָּם מְנָאֲפִים
אֶל־רָעָה | יָצְאוּ וְאֹתִי לֹא־יָדָעוּ נְאֻם־יְהוָה: ג אִישׁ מֵרֵעֵהוּ הִשָּׁמֵרוּ וְעַל־כָּל־אָח אַל־תִּבְטָחוּ
כִּי כָל־אָח עָקוֹב יַעְקֹב וְכָל־רֵעַ רָכִיל יַהֲלֹךְ: ד וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יְהָתֵלוּ וֶאֱמֶת לֹא יְדַבֵּרוּ לִמְּדוּ
לְשׁוֹנָם דַּבֶּר־שֶׁקֶר הַעֲוֹה נִלְאוּ: ה שִׁבְתְּךָ בְּתוֹךְ מִרְמָה בְּמִרְמָה מֵאֲנוּ דַעַת־אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה:
ו לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי צוֹרְפָם וּבְחַנְתִּים כִּי־אֵיךְ אֶעֱשֶׂה מִפְּנֵי בַּת־עַמִּי: ז חֵץ
(שׁוֹחֵט) שָׁחוּט לְשׁוֹנָם מִרְמָה דִּבֶּר בְּפִיו שָׁלוֹם אֶת־רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבְקִרְבּוֹ יָשִׂים אָרְבּוֹ:
ח הַעַל־אֵלֶּה לֹא־אֶפְקֹד־בָּם נְאֻם־יְהוָה אַם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי: ט עַל־הָהָרִים

עטרת מרים

הָהָרִים אֲשֶׁר לֹא צָמַח עֲלֵיהֶם מַרְעֵה הַצֹּאן אֲשֶׁא בְכִי וָנֶהִי וִילָלָה, וְעַל־נְאוֹת מִדְבָּר מִקּוֹם מַרְעֵה בַּמִּדְבָּר קִינָה כִּי נִצְּתוּ נִהִיו שְׁמָמָה מִבְּלִי־אִישׁ עֹבֵר וְלֹא שָׁמְעוּ שָׁם עוֹד קוֹל מִקְנֶה וְגַם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד־בְּהֵמָה נָדְדוּ מִמְּקוֹמָם וְהָלְכוּ לָהֶם: י וְנָתַתִּי אֶת־יְרוּשָׁלַם לְגַלִּים שֶׁל אֲבָנִים מֵהַכְּתִּים וְהַחוֹמוֹת שֶׁנֶּהֱרַסוּ, מְעוֹן מְדוֹר תַּנִּים וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב כִּי כֻּלָּם יֵלְכוּ בַּגָּלוּת: יא מִי־הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֵן מַדַּעְתּוֹ אֶת־זֹאת וּמִי הַנָּבִיא וַאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־יְהוָה אֵלָיו וְיַגִּדֶהָ עַל־מָה אָבְדָה הָאָרֶץ לְגַמְרֵי עַד שֶׁלֹּא תִהְיֶה רְאוּיָה לְיַשּׁוּב כְּלָל נִצְּתָה כַּמִּדְבָּר מִבְּלִי עֹבֵר: יב וַיֹּאמֶר יְהוָה בְּעַצְמוֹ, עַל־עָזְבָם אֶת־תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם שֶׁלֹּא לָמְדוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְלָכֵן וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלִי לְקַיֵּם מִצְוֹתֶיהָ וְלֹא־הָלְכוּ בָהּ בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה: יג וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת לִבָּם רָאָה וְחָמַד וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לִמְּדוּם הַרְגִּילוּם אֲבוֹתָם: יד לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מַאֲכִילָם אֶת־הָעָם הַזֶּה לַעֲנָה עֹשֵׂב מַר, וְהִשְׁקִיתִים מֵי־רֹאשׁ אֵרֶס נָחָשׁ, רוֹצֶה לוֹמַר: אָבִיא עֲלֵיהֶם צָרוֹת שׁוֹנוֹת: טו וַהֲפִצוֹתִים אֲפַזֵּר אוֹתָם בַּגּוֹיִם בִּמְקוֹמוֹת אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ לֹא הִכִּירוּ מֵעוֹלָם גַּם הֵמָּה גַּם וַאֲבוֹתָם וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר יָנוּסוּ אֶת־הַחֶרֶב עַד כַּלּוֹתִי אוֹתָם: טז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִתְבּוֹנְנוּ בַּפּוּרְעָנוּת הַקָּרוֹבָה לָבֹא וְקִרְאוּ מֵעַתָּה לַמְקוֹנְנוֹת הַנָּשִׁים הַיּוֹדְעוֹת לִסְפּוֹד וּלְקוֹנֵן עַל הַמֵּתִים וּתְבוֹאֲנָה לְקוֹנֵן עַל הַמֵּתִים וְאֶל־הַחֲכָמוֹת בִּדְבָרֵי הֶסְפֵּד וְקִינָה שִׁלְחוּ וְתָבוֹאנָה: יז וּתְמַהֵּרְנָה וְתִשֶּׂנָה עָלֵינוּ נֶהִי יְלוּלָה, לְמַעַן יִתְעוֹרְרוּ לְבָבֵינוּ וְתֵרַדְנָה עֵינֵינוּ דִּמְעָה וַעַפְעַפֵּינוּ יִזְלוּ־מָיִם: יח כִּי קוֹל נְהִי נִשְׁמַע מִצִּיּוֹן שֶׁאוֹמְרִים אֵיךְ שֻׁדַּדְנוּ בֹשְׁנוּ מְאֹד כִּי־עָזַבְנוּ אָרֶץ לְצֵאת בַּגּוֹלָה כִּי הָאוֹיְבִים הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ לִשְׁכּוֹן בְּמָקוֹם רָחוֹק: יט חוּץ מִזֶּה כִּי־שִׁמַעְנָה אֵתֶן נָשִׁים הַמְקוֹנְנוֹת דְּבַר־יְהוָה עַל שֶׁהָיָה הַדָּבָר בְּהַשְׁגָּחָה וְלֹא בְּמִקְרֶה וְתִקַּח וּתְקַבֵּל אָזְנְכֶם דְּבַר־פִּיו לָכֵן וְלַמֵּדְנָה לִמְדוּ בְּנוֹתֵיכֶם לְשֹׁאת נֶהִי וְאִשָּׁה תְּלַמֵּד אֶת רְעוּתָהּ קִינָה: כ כִּי־עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלֵל מִחוּץ מֵאַחוֹרֵי הַבָּתִּים, שֶׁשָּׁם שׁוֹחֲקִים הַתִּינוֹקוֹת, וְכֵן הִכְרִית הַבַּחוּרִים מֵרְחֹבוֹת שֶׁשָּׁם מִנְהָגָם לְלֶכֶת תָּמִיד: כא מַאֲמַר ה׳ אֶל הַנָּבִיא דַּבֵּר כֹּה נְאֻם־יְהוָה וְנָפְלָה נִבְלַת הָאָדָם פִּגְרֵי אָדָם יִפְּלוּ עַל הָאָרֶץ כְּדֹמֶן מְוֻבָּל עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּכְעָמִיר מֵאַחֲרֵי הַקֹּצֵר וְאֵין מְאַסֵּף וְאֵין קוֹבֵר אוֹתָם: כב כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ כִּי לֹא יוּכַל לְהַצִּיל נַפְשׁוֹ בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר

אֶשָּׂא בְכִי וָנֶהִי וְעַל־נְאוֹת מִדְבָּר קִינָה כִּי נִצְּתוּ מִבְּלִי־אִישׁ עֹבֵר וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל מִקְנֶה מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד־בְּהֵמָה נָדְדוּ הָלָכוּ: י וְנָתַתִּי אֶת־יְרוּשָׁלַם לְגַלִּים מְעוֹן תַּנִּים וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב: יא מִי־הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֵן אֶת־זֹאת וַאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־יְהוָה אֵלָיו וַיַּגִּדֶהָ עַל־מָה אָבְדָה הָאָרֶץ נִצְּתָה כַּמִּדְבָּר מִבְּלִי עֹבֵר: יב וַיֹּאמֶר יְהוָה עַל־עָזְבָם אֶת־תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלִי וְלֹא־הָלְכוּ בָהּ: יג וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת לִבָּם וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לִמְּדוּם אֲבוֹתָם: יד לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מַאֲכִילָם אֶת־הָעָם הַזֶּה לַעֲנָה וְהִשְׁקִיתִים מֵי־רֹאשׁ: טו וַהֲפִצוֹתִים בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ הֵמָּה וַאֲבוֹתָם וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד כַּלּוֹתִי אוֹתָם: טז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִתְבּוֹנְנוּ וְקִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת וּתְבוֹאֶינָה וְאֶל־הַחֲכָמוֹת שִׁלְחוּ וְתָבוֹאנָה: יז וּתְמַהֵּרְנָה וְתִשֶּׂנָה עָלֵינוּ נֶהִי וְתֵרַדְנָה עֵינֵינוּ דִּמְעָה וְעַפְעַפֵּינוּ יִזְלוּ־מָיִם: יח כִּי קוֹל נְהִי נִשְׁמַע מִצִּיּוֹן אֵיךְ שֻׁדַּדְנוּ בֹשְׁנוּ מְאֹד כִּי־עָזַבְנוּ אָרֶץ כִּי הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ: יט כִּי־שִׁמַעְנָה נָשִׁים דְּבַר־יְהוָה וְתִקַּח אָזְנְכֶם דְּבַר־פִּיו וְלַמֵּדְנָה בְנוֹתֵיכֶם נֶהִי וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ קִינָה: כ כִּי־עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלֵל מִחוּץ בַּחוּרִים מֵרְחֹבוֹת: כא דַּבֵּר כֹּה נְאֻם־יְהוָה וְנָפְלָה נִבְלַת הָאָדָם כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּכְעָמִיר מֵאַחֲרֵי הַקֹּצֵר וְאֵין מְאַסֵּף: כב כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ

עטרת מרים

בִּגְבוּרָתוֹ לְהַצִּיל נַפְשׁוֹ בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ כִּי לֹא יִפְדֶּה נַפְשׁוֹ בְּעָשְׁרוֹ: כג כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל בְּעַצְמוֹ, הַשְׂכֵּל בְּמַה שֶׁהִשְׂכִּיל וְיָדַע אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד מִלְּבַדִּי, וַאֲנִי הוּא

עטרת מרים

וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ: כג כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדַע אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה:

עטרת מרים

הָעֹשֶׂה חֶסֶד לְאוֹהֲבַי וּלְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתַי, וַאֲנִי הוּא הָעֹשֶׂה מִשְׁפָּט לְהִפָּרַע מִן הָרְשָׁעִים וּצְדָקָה בָּאָרֶץ לְקַבֵּל אֶת הַשֵּׂכָר כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי לְתֵת לְכָל אֶחָד כְּגִמּוּלוֹ נְאֻם־יְהוָה:

עטרת מרים

ו דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב: ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו הָרְעוֹת וְיָשֹׁב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ וְיַשְׁ תִּקְוָה כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבֹתֵיכֶם כִּי אִנִּי מְרַבֶּה לִסְלוֹחַ וְלֹא יִשָּׁאֵר אֶצְלִי מֵהֶעָוֹן דָּבָר וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי דֶּרֶךְ בְּשַׂר־וָדָם לַעֲנוֹשׁ אֶת הַמּוֹרֵד בּוֹ וְאֵין מוֹעִיל תְּשׁוּבָה וּפִיּוּס, אֲבָל דַּרְכִּי לֹא כֵן הִיא נְאֻם יְהוָה: ט וְאֵין כָּאן רַק הֶבְדֵּל בְּפְחוֹת וְיָתֵר, אֶלָּא כִּי כְּמוֹ גָּבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ בְּהֶבְדֵּל רַב דְּרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם כִּי דֶּרֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁלֹּא יִמְחוֹל כְּלָל וּכְלָל, וְדַרְכִּי לִמְחוֹל מִכֹּל וָכֹל: י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ מוֹצִיא הַצֶּמַח מֵהַגַּרְעִין בְּעוֹמֶק הָאָרֶץ וְהִצְמִיחָהּ הַצֶּמַח מִמַּעַל לָאָרֶץ וְנָתַן זֶרַע לַזֹּרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל: יא כֵּן יִהְיֶה דְּבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו שֶׁבּוּדַאי תִּתְקַיֵּם הַבְטָחָתִי: יב וְוַדַּאי הַבְטָחָה כִּי־בְשִׂמְחָה תֵּצֵאוּ מִן הַגָּלוּת וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן תּוּבָאוּ לְאַרְצְכֶם, הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה דֶּרֶךְ מָשָׁל, וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחָאוּ־כָף יַכּוּ בְּכַפֵּיהֶם לִשְׂמוֹחַ, גַּם זֶה עִנְיַן מְלִיצָה: יג תַּחַת בִּמְקוֹם הַנַּעֲצוּץ הָרְשָׁעִים יַעֲלֶה הֶדֶס בְּרוֹשׁ יִמְשְׁלוּ צַדִּיקִים וְתַחַת הַסִּרְפָּד וְנַעֲצוּץ הֵם מִינֵי קוֹצִים יַעֲלֶה הֶדֶס וְהָיָה הַדָּבָר הַזֶּה לַיהוָה לְשֵׁם גְּבוּרָה לְאוֹת עַד עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: א אָמַר לִבְנֵי הַגָּלוּת כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וַעֲשׂוּ צְדָקָה בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא עַל יְדֵי זֶה וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת וְרַק הַתְּשׁוּבָה מְעַכֶּבֶת בִּיאַת הַמַּשִׁיחַ: ב אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת אֶת הָאָמוּר לְמַטָּה וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לְהֵאָמֵן בּוֹ לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ בְּעֵת יִקָּבְצוּ הַטּוֹבָה וְלֹא אֶקָּבֵל עִמָּהֶם, וְאִם כֵּן לָמָּה אֶצְדַּק וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ

הפטרה לתענית ציבור בישעיה פרק נה

ו דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב: ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי נְאֻם יְהוָה: ט כִּי־גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם: י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶّלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לַזֹּרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל: יא כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו: יב כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחָאוּ־כָף: יג תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ וְתַחַת הַסִּרְפָּד יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה לַיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: א כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת: ב אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל

עטרת מרים

וְאִינִי מְגַדֵּל פְּרִי, וְלֹא יִשָּׁאֵר שְׁמִי לְזִכָּרוֹן וְעַל מָה אֲשֶׁר דַּרְשִׁי: ד כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים אוֹחֲזִים בִּבְרִיתִי בְּתוֹרָתִי: ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי בַּהֵיכָל וּבְחוֹמֹתַי בְּמוֹשַׁב הַסַּנְהֶדְרִין וְהַזְּקֵנִים יָד מְקוֹם מַעֲלָה וּשְׁבָח וָשֵׁם שֶׁיְּזִכּוֹר לְטוֹבָה, וְהוּא דָּבָר טוֹב יוֹתֵר מִזִּכָּרוֹן הַבָּא מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם לְטוֹבָה עַד עוֹלָם אֶתֵּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת זִכָּרוֹן שְׁמוֹ: ו וּבְנֵי הַנֵּכָר וּבְנֵי הָעַמִּים הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה אֶל ה׳ לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה

עַמּוֹ וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ:
ד כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר
יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי
וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי

עטרת מרים

אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל מִי בָהֶם אֲשֶׁר שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי בְּתוֹרָתִי: ז כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לְהִתְגַּיֵּר: וַהֲבִיאוֹתִים אֶת הָעוֹשִׂים כָּל אֵלֶּה אֶל־הַר קָדְשִׁי אֶל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְשִׂמַּחְתִּים אֲשַׂמְּחֵם בְּבֵית תְּפִלָּתִי בַּבַּיִת הַמּוּכָן לְהִתְפַּלֵּל שָׁם לְפָנַי, עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם יִהְיוּ מְקֻבָּלִים לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא יִהְיֶה מוּכָן לְכָל־הָעַמִּים: ח נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה מְקַבֵּץ גֹּרֵשׁ יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ גֵּרִים עָלָיו על יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת נוֹסָפִים לְנִקְבָּצָיו מִיִּשְׂרָאֵל:

וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֵּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת: ו וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ז וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים: ח נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו:

זכריה פרק ח

א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר: ב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה וְחֵמָה גְדוֹלָה קִנֵּאתִי לָהּ: ג כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁבְתִּי אֶל־צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם וְנִקְרְאָה יְרוּשָׁלִַם עִיר־הָאֱמֶת וְהַר־יְהוָה צְבָאוֹת הַר הַקֹּדֶשׁ: ד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלִָם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ מֵרֹב יָמִים: ה וּרְחֹבוֹת הָעִיר יִמָּלְאוּ יְלָדִים וִילָדוֹת מְשַׂחֲקִים בִּרְחֹבֹתֶיהָ: ו כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה בַּיָּמִים הָהֵם גַּם־בְּעֵינַי יִפָּלֵא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: ז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מִזְרָח וּמֵאֶרֶץ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ: ח וְהֵבֵאתִי אֹתָם וְשָׁכְנוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים בֶּאֱמֶת וּבְצִדָקָה: ט כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם הַשֹּׁמְעִים בַּיָּמִים הָאֵלֶּה אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בְּיֹום יֻסַּד בֵּית־יְהוָה צְבָאוֹת הַהֵיכָל לְהִבָּנוֹת: י כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שְׂכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה וְלַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין־שָׁלוֹם מִן־הַצָּר וַאֲשַׁלַּח אֶת־כָּל־הָאָדָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ: יא וְעַתָּה לֹא כַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אֲנִי לִשְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: יב כִּי־זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם וְהִנְחַלְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־אֵלֶּה: יג וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הֱיִיתֶם קְלָלָה בַּגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וְהִיִּיתֶם בְּרָכָה אַל־תִּירָאוּ תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם: יד כִּי כֹה אָמַר

יְהוָה צְבָאוֹת כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהָרַע לָכֶם בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֹתִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא נִחָמְתִּי: טו כֵּן שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי בַּיָּמִים הָאֵלֶּה לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אַל־תִּירָאוּ: טז אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם: יז וְאִישׁ | אֶת־רָעַת רֵעֵהוּ אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי נְאֻם־יְהוָה: יח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר: יט כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֶהֱבוּ: כ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַד אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וְיֹשְׁבֵי עָרִים רַבּוֹת: כא וְהָלְכוּ יֹשְׁבֵי אַחַת אֶל־אַחַת לֵאמֹר נֵלְכָה הָלוֹךְ לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלְכָה גַּם־אָנִי: כב וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים וגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת בִּירוּשָׁלִַם וּלְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה: כג כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִכֹּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם וְהֶחֱזִיקוּ בִּכְנַף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם:

◆ יום שני י"א מנחם־אב ◆

(ה) רְאֵה ׀ לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

ה חֲזוֹ דְּאַלְפִית יָתְכוֹן קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא כְּמָא דִּי פַּקְּדָנִי יְיָ אֱלָהִי לְמֶעְבַּד כֵּן בְּגוֹ אַרְעָא דִּי אַתּוּן עַלִּין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ:

(ו) וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם־חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה:

ו וְתִטְּרוּן וְתַעְבְּדוּן אֲרֵי הִיא חָכְמַתְכוֹן וְסוּכְלְתָנוּתְכוֹן לְעֵינֵי עַמְמַיָּא דִּי יִשְׁמְעוּן יָת כָּל קְיָמַיָּא הָאִלֵּין וְיֵמְרוּן לְחוֹד עַם חַכִּים וְסוּכְלְתָן עַמָּא רַבָּא הָדֵין:

רש"י ◄ **וּשְׁמַרְתֶּם** • זוֹ מִשְׁנָה. **וַעֲשִׂיתֶם** • כְּמַשְׁמָעוֹ. **כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם וְגוֹ'** • בְּזֹאת תֵּחָשְׁבוּ חֲכָמִים וּנְבוֹנִים לְעֵינֵי הָעַמִּים.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ה) וְטַעַם **רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם.** רְאֵה שֶׁאֲנִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם הַיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר אָנֹכִי מְצַוְּךָ אֶתְכֶם הַיּוֹם (להלן יא יג) וַאֲשֶׁר אָנֹכִי נוֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם (בפסוק ח). אוֹ יֹאמַר **"לִמַּדְתִּי",** מִפְּנֵי שֶׁהִזְכִּיר **"לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ",** כְּלוֹמַר רְאֵה בְּעֵת בּוֹאֲךָ לָאָרֶץ שֶׁלִּמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי ה' אֱלֹהָי:

וְהִנֵּה מִתְּחִלָּה דִּבֵּר עַל הַדָּבָר שֶׁהוּא כְּלַל לְכָל עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, וְעַתָּה יַזְהִיר בְּחֻקִּים שֶׁהֵם גְּזֵרוֹתָיו וּבְמִשְׁפָּטִים שֶׁהֵם הַדִּינִים, כִּי אֵלּוּ הֵם צְרִיכִין חִזּוּק יוֹתֵר, מִפְּנֵי הָעֶלֶם טַעַם הַחֻקִּים, וּמִפְּנֵי כִּי בְּמִשְׁפָּט יֵעָמִידוּ אָרֶץ: **וְאָמַר לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ,** לְהַזְהִיר עַל כֻּלָּם, כִּי יֵשׁ חֻקִּים רַבִּים וּמִשְׁפָּטִים שֶׁאֵינָן נוֹהֲגִין בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אוֹ יִרְמֹז שֶׁעִקַּר הַמִּצְוֹוֹת כֻּלָּן בָּאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁרָמַזְתִּי בְּסוֹד הָאָרֶץ (ויקרא יח כה): תורה ו

(ו־ח) וְאָמַר כִּי בְּחֻקִּים וּבְמִשְׁפָּטִים תּוֹעֲלוֹת גְּדוֹלוֹת, שֶׁהֵם תִּפְאֶרֶת לְעוֹשֵׂיהֶם מִן הָאָדָם, וַאֲפִלּוּ שׂוֹנְאֵיהֶם יִשְׁבְּחוּ אוֹתָם בָּהֶם. וְעוֹד שֶׁהֵם תּוֹעֶלֶת גְּדוֹלָה שֶׁאֵין כְּמוֹתָהּ שֶׁהַשֵּׁם יִהְיֶה קָרוֹב לָהֶם בְּכָל קְרָאָם אֵלָיו, וְכֵן הָעַמִּים

(ז) כִּי מִי־גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלָיו:

ז אֲרֵי מָן עַם רַב דִּי לֵהּ אֱלָהָא קָרִיב לֵהּ לְקַבָּלָא צְלוֹתֵהּ בְּעִדָּן עַקְתֵהּ כַּיְיָ אֱלָהָנָא בְּכָל עִדָּן דַּאֲנַחְנָא מְצַלִּין קֳדָמוֹהִי:

(ח) וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם:

ח וּמָן עַם רַב דִּי לֵהּ קְיָמִין וְדִינִין קַשִּׁיטִין כְּכֹל אוֹרַיְתָא הָדָא דִּי אֲנָא יָהֵב קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵּין:

רש"י ◄חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם • הַגּוּנִים וּמְקֻבָּלִים.

(ט) רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן־יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ:

ט לְחוֹד אִסְתַּמַּר לָךְ וְטַר נַפְשָׁךְ לַחֲדָא דִּילְמָא תִנְשֵׁי יָת פִּתְגָּמַיָּא דִּי חֲזוֹ עֵינָיְךְ וְדִילְמָא יְעַדּוּן מִלְּבָבָךְ כֹּל יוֹמֵי חַיָּיךְ וּתְהוֹדְעִנּוּן לִבְנָיךְ וְלִבְנֵי בְנָיךְ:

רש"י ◄רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וְגו' פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים • אָז, כְּשֶׁלֹּא תִּשְׁכְּחוּ אוֹתָם וְתַעֲשׂוּם עַל אֲמִתָּתָם, תֵּחָשְׁבוּ חֲכָמִים וּנְבוֹנִים, וְאִם תְּעַוְּתוּ אוֹתָם מִתּוֹךְ שִׁכְחָה, תֵּחָשְׁבוּ שׁוֹטִים.

(י) יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר יְהוָה אֵלַי הַקְהֵל־לִי אֶת־הָעָם וְאַשְׁמִיעֵם אֶת־דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן:

י יוֹמָא דִּי קַמְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּחוֹרֵב כַּדְּאָמַר יְיָ לִי כְּנוּשׁ (אַכְנֵשׁ) קֳדָמַי יָת עַמָּא וְאַשְׁמְעִנּוּן יָת פִּתְגָּמַי דִּי יִלְפּוּן לְמִדְחַל קֳדָמַי כָּל יוֹמַיָּא דִּי אִנּוּן קַיְמִין עַל אַרְעָא וְיָת בְּנֵיהוֹן יַלְּפוּן:

רש"י ◄יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ • מוּסָב עַל מִקְרָא שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ: "אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ", יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ בְּחוֹרֵב, אֲשֶׁר רָאִיתָ אֶת הַקּוֹלוֹת וְאֶת הַלַּפִּידִים. יִלְמְדוּן • יֵלְפוּן לְעַצְמָם. יְלַמֵּדוּן • יְאַלְּפוּן לַאֲחֵרִים.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יִתְבּוֹנָנוּ בָּזֶה וְיֵדְעוּ כִּי הַחֻקִּים נַעֲשִׂים בְּחָכְמָה וּבִינָה לְקָרְבָה אֶל הָאֱלֹהִים וְיִירְאוּ מֵהֶם, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל. וְעוֹד שֶׁהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים בְּעַצְמָם הֵם צַדִּיקִים, יְשָׁרִים וְטוֹבִים בְּיִשּׁוּב הָעָם וְהַמְּדִינוֹת: תורה ט

(ט) רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וגו' פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים. אָז כְּשֶׁלֹּא תִּשְׁכְּחוּם וְתַעֲשׂוּם עַל אֲמִתָּתָם, תֵּחָשְׁבוּ חֲכָמִים וּנְבוֹנִים, וְאִם תְּעַוְּתוּ אוֹתָם מִתּוֹךְ שִׁכְחָה, תֵּחָשְׁבוּ שׁוֹטִים, לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְאֵינוֹ נָכוֹן כְּלָל. אֲבָל הַכָּתוּב הַזֶּה לְפִי דַעְתִּי מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, הִזְהִיר בָּהּ מְאֹד, כִּי כַּאֲשֶׁר אָמַר שֶׁנִּזְהַר בְּכָל הַמִּצְוֹות וְנִשְׁמֹר הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים לַעֲשׂוֹתָם, חָזַר וְאָמַר רַק אֲנִי מַזְהִירְךָ מְאֹד לְהִשָּׁמֵר וְלִשְׁמֹר עַצְמְךָ מְאֹד מְאֹד לִזְכֹּר מֵאַיִן בָּאוּ אֵלֶיךָ הַמִּצְוֹות, שֶׁלֹּא תִּשְׁכַּח מַעֲמַד הַר סִינַי מִכָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ, הַקּוֹלוֹת וְהַלַּפִּידִים, אֶת כְּבוֹדוֹ וְאֶת גָּדְלוֹ וּדְבָרָיו אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ שָׁם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ, וְתוֹדִיעַ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ בַּמַּעֲמָד הַנִּכְבָּד הַהוּא לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ עַד עוֹלָם. וּפֵרֵשׁ הַטַּעַם, כִּי הַשֵּׁם עָשָׂה הַמַּעֲמָד הַהוּא כְּדֵי שֶׁתִּלְמְדוּ לְיִרְאָה אוֹתוֹ כָּל הַיָּמִים וְאֶת בְּנֵיכֶם תְּלַמְּדוּן לְדוֹרוֹת עוֹלָם, אִם כֵּן עֲשׂוּ אַתֶּם כָּכָה וְאַל תִּשְׁכְּחוּ אוֹתוֹ:

וְהִנֵּה קֹדֶם שֶׁיַּזְכִּיר הַדִּבְרוֹת שֶׁנֶּאֱמְרוּ שָׁם, הִזְהִיר בְּמִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁלֹּא נִשְׁכַּח דָּבָר מִן הַמַּעֲמָד הַהוּא וְלֹא נִסִּירֵהוּ מִלִּבֵּנוּ לְעוֹלָם, וְצִוָּה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁנּוֹדִיעַ בּוֹ לְכָל זַרְעֵנוּ מִדּוֹר לְדוֹר כָּל מַה שֶּׁהָיָה שָׁם בִּרְאִיָּה וּבִשְׁמִיעָה:

וְהַתּוֹעֵלֶת בְּמִצְוָה הַזֹּאת גְּדוֹלָה מְאֹד שֶׁאִם הָיוּ דִּבְרֵי הַתּוֹרָה בָּאִים אֵלֵינוּ מִפִּי מֹשֶׁה בִּלְבָד, אַף עַל פִּי שֶׁנִּבּוּאָתוֹ נִתְאַמְּתָה בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים אִם יָקוּם בְּקִרְבֵּנוּ נָבִיא אוֹ חוֹלֵם חֲלוֹם וִיצַוֵּנוּ בְּהֵפֶךְ מִן הַתּוֹרָה וְנָתַן אֵלֵינוּ אוֹת אוֹ מוֹפֵת יִכָּנֵס סָפֵק בְּלֵב הָאֲנָשִׁים, אֲבָל כְּשֶׁתַּגִּיעַ אֵלֵינוּ הַתּוֹרָה מִפִּי הַגְּבוּרָה לְאָזְנֵינוּ וְעֵינֵינוּ הָרוֹאוֹת, אֵין שָׁם אֶמְצָעִי, נִכְחִישׁ כָּל חוֹלֵק וְכָל מְסַפֵּק, וּנְשַׁקֵּר אוֹתוֹ, לֹא יוֹעִילֵהוּ אוֹת וְלֹא יַצִּילֵהוּ מוֹפֵת מִן הַמִּיתָה בְּיָדֵינוּ, כִּי אֲנַחְנוּ הַיּוֹדְעִים בִּשְׁקֵרוּתוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר שָׁם (שמות יט ט) וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם, כִּי כְּשֶׁנַּעְתִּיק גַּם כֵּן הַדָּבָר לְבָנֵינוּ, יֵדְעוּ שֶׁהָיָה הַדָּבָר אֱמֶת בְּלֹא סָפֵק כְּאִלּוּ רָאוּהוּ כָּל הַדּוֹרוֹת, כִּי לֹא נָעִיד שֶׁקֶר לְבָנֵינוּ וְלֹא נַנְחִיל אוֹתָם דְּבַר הֶבֶל וְאֵין בָּם מוֹעִיל. וְהֵם לֹא יִסְתַּפְּקוּ כְּלָל בְּעֵדוּתֵנוּ שֶׁנָּעִיד לָהֶם, אֲבָל יַאֲמִינוּ בְּוַדַּאי שֶׁרָאִינוּ כֻּלָּנוּ בְּעֵינֵינוּ, וְכָל מַה שֶּׁסִּפַּרְנוּ לָהֶם. וְהָעִנְיָן הַזֶּה יָבוֹא עוֹד בְּפָרָשַׁת כִּי יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חוֹלֵם חֲלוֹם וגו' (להלן יג ב), וּכְבָר הִזְכַּרְתִּיו שָׁם בְּפָרָשַׁת בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי (שמות יט ט): תורה י

(יא) וַתִּקְרְבוּן וַתַּעַמְדוּן תַּחַת הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל׃

יא וּקְרֵבְתּוּן וְקַמְתּוּן בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא וְטוּרָא בָּעֵר בְּאֶשְׁתָּא עַד צֵית שְׁמַיָּא חֲשׁוֹכָא עֲנָנָא וַאֲמִיטְתָּא׃

(יב) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל׃

יב וּמַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן מִגּוֹ אֶשְׁתָּא קַל פִּתְגָּמִין אַתּוּן שָׁמְעִין וּדְמוּת לֵיתֵיכוֹן חָזָן אֶלָּהֵן קָלָא׃

(יג) וַיַּגֵּד לָכֶם אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים׃

יג וְחַוִּי לְכוֹן יָת קְיָמֵהּ דִּי פַקִּיד יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד עֲשֶׂרֶת פִּתְגָּמִין וּכְתָבְנוּן עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא׃

(יד) וְאֹתִי צִוָּה יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃

יד וְיָתִי פַּקִּיד יְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא לְאַלָּפָא יָתְכוֹן קְיָמִין וְדִינִין לְמֶעְבַּדְכוֹן יָתְהוֹן בְּאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃

רש"י◄ וְאֹתִי צִוָּה ה' בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם • תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה.

(טו) וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל־תְּמוּנָה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃

טו וְתִסְתַּמְּרוּן לַחֲדָא לְנַפְשָׁתֵיכוֹן אֲרֵי לָא חֲזֵיתוּן כָּל דְּמוּת בְּיוֹמָא דִּי מַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּחוֹרֵב מִגּוֹ אֶשְׁתָּא׃

(טז) פֶּן־תַּשְׁחִתוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל־סָמֶל תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה׃

טז דִּילְמָא תְּחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צֶלֶם דְּמוּת כָּל צוּרָא דְּמוּת דְּכַר אוֹ נֻקְבָא׃

רש"י◄ סָמֶל • צוּרָה.

(יז) תַּבְנִית כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ תַּבְנִית כָּל־צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תָּעוּף בַּשָּׁמָיִם׃

יז דְּמוּת כָּל בְּעִירָא דִּי בְאַרְעָא דְּמוּת כָּל צִפַּר גַּדְפָּא דִּי פָרַח בַּאֲוִר רְקִיעַ שְׁמַיָּא׃

(יח) תַּבְנִית כָּל־רֹמֵשׂ בָּאֲדָמָה תַּבְנִית כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃

יח דְּמוּת כָּל רְחֵשָׁא דִּי בְאַרְעָא דְּמוּת כָּל נוּנֵי דִּי בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא׃

(יט) וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם׃

יט וְדִילְמָא תִּזְקוֹף עֵינָיךְ לִשְׁמַיָּא וְתֶחֱזֵי יָת שִׁמְשָׁא וְיָת סִיהֲרָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא כֹּל חֵילֵי שְׁמַיָּא וְתִטְעֵי וְתִסְגּוּד לְהוֹן וְתִפְלְחִנּוּן דִּי זַמִּין יְיָ אֱלָהָךְ יָתְהוֹן לְכֹל עַמְמַיָּא תְּחוֹת כָּל שְׁמַיָּא׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יב־יד) וַיְדַבֵּר ה' אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ.

כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי הַדָּבָר בִּמְקוֹמוֹ (שמות יט ב) שֶׁהֵם שָׁמְעוּ דִּבּוּר הַשֵּׁם הַגָּדוֹל יִתְבָּרֵךְ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ, שֶׁרָאוּ אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה וְהִשִּׁיגוּהָ, וְהֻגַּד לָהֶם בָּזֶה בְּרִיתוֹ בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים, כִּי בְּכֻלָּן שָׁמְעוּ הַקּוֹל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ. וּשְׁאָר הַמִּצְוֹות צִוָּה אוֹתִי בְּעֵת הַהִיא לְלַמֵּד אֶתְכֶם, כִּי כְּבָר אֲנִי נֶאֱמָן לְנָבִיא לַה' בְּמָה שֶׁרְאִיתֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי (בפסוק ט): תורה טו

(טו) וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם.

יַזְהִירֵם פֶּן יִטְעוּ אַחַר הַקּוֹל אֲשֶׁר שָׁמְעוּ וְיַעֲשׂוּ הַשְּׁחָתָה לְקַצֵּץ בַּנְּטִיעוֹת. וְאָמַר תְּחִלָּה **תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה**

רש"י◄ **וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ • לְהִסְתַּכֵּל בַּדָּבָר וְלָתֵת לֵב לִטְעוֹת אַחֲרֵיהֶם. אֲשֶׁר חָלַק ה' וְגוֹ' לְכֹל הָעַמִּים •** (מגילה ח) לְהָאִיר לָהֶם. דָּבָר אַחֵר: לֶאֱלָהוּת, לֹא מְנָעָן מִלִּטְעוֹת אַחֲרֵיהֶם, אֶלָּא הֶחֱלִיקָם בְּדִבְרֵי הַבְלֵיהֶם לְטָרְדָם מִן הָעוֹלָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים לו): "כִּי הֶחֱלִיק אֵלָיו בְּעֵינָיו לִמְצֹא עֲוֹנוֹ לִשְׂנֹא".

(כ) וְאֶתְכֶם לָקַח יְהוָה וַיּוֹצִא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבַּרְזֶל מִמִּצְרַיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה:

כ וְיָתְכוֹן קָרִיב יְיָ לְדַחֲלָתֵהּ וְאַפֵּק יָתְכוֹן מִכּוּרָא דְּפַרְזְלָא מִמִּצְרָיִם לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְעַמָּא אַחֲסָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין:

רש"י◄ **מִכּוּר •** הוּא כְּלִי שֶׁמְּזַקְּקִין בּוֹ אֶת הַזָּהָב.

(כא) וַיהוָה הִתְאַנַּף־בִּי עַל־דִּבְרֵיכֶם וַיִּשָּׁבַע לְבִלְתִּי עָבְרִי אֶת־הַיַּרְדֵּן וּלְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה:

כא וּמִן קֳדָם יְיָ הֲוָה רְגַז עֲלַי עַל פִּתְגָּמֵיכוֹן וְקַיֵּים בְּדִיל דְּלָא לְמֵעְבַּר יָת יַרְדְּנָא וּבְדִיל דְּלָא לְמֵיעַל לְאַרְעָא טָבָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחֲסָנָא:

רש"י◄ **הִתְאַנַּף • נִתְמַלֵּא רֹגֶז. עַל דִּבְרֵיכֶם •** עַל אוֹדוֹתֵיכֶם, עַל עִסְקֵיכֶם.

(כב) כִּי אָנֹכִי מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת־הַיַّרְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת:

כב אֲרֵי אֲנָא מָאִית בְּאַרְעָא הָדָא לֵית אֲנָא עָבַר יָת יַרְדְּנָא וְאַתּוּן עָבְרִין וְתֵירְתּוּן יָת אַרְעָא טָבָא הָדָא:

רש"י◄ **כִּי אָנֹכִי מֵת וְגוֹ' • אֵינֶנִּי עוֹבֵר.** מֵאַחַר שֶׁמֵּת, מֵהֵיכָן יַעֲבֹר? אֶלָּא אַף עַצְמוֹתַי אֵינָם עוֹבְרִים.

(כג) הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־תִּשְׁכְּחוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

כג אִסְתַּמְּרוּ לְכוֹן דִּילְמָא תִּתְנְשׁוּן יָת קְיָמָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי גְזַר עִמְּכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צֶלֶם דְּמוּת כֹּלָּא דִּי פַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ:

רש"י◄ **תְּמוּנַת כֹּל •** תְּמוּנַת כָּל דָּבָר. **אֲשֶׁר צִוְּךָ ה' •** אֲשֶׁר צִוְּךָ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת.

(כד) כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא: פ

כד אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵהּ אֶשָּׁא אָכְלָא הוּא אֵל קַנָּא:

רש"י◄ **אֵל קַנָּא •** מְקַנֵּא לִנְקֹם, אנפרדמנ"ט בְּלַעַ"ז (אייפער), מִתְחָרֶה עַל רָגְזוֹ, לְהִפָּרַע מֵעוֹבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בָּאָדָם, שֶׁמֵּהֶם יִהְיֶה קוֹל, וְאַחַר כֵּן הִזְכִּיר כָּל אֲשֶׁר בָּאָרֶץ בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וּבִדְגֵי הַיָּם, וְאַחַר כֵּן חָזַר אֶל צְבָא הַשָּׁמַיִם: תורה טז

(יט־כ) וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי (ויקרא יח כה) **אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים.** כִּי לְכֻלָּם כּוֹכָב וּמַזָּל וּגְבוֹהִים עֲלֵיהֶם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן, כְּגוֹן הַנֶּאֱמַר בְּדָנִיֵּאל, שַׂר מַלְכוּת פָּרַס וְשַׂר מַלְכוּת יָוָן, וּבַעֲבוּר כֵּן יַעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִים מֵהֶם וְיַעַבְדוּם:

וְאָמַר וְאֶתְכֶם לָקַח ה', כִּי אַתֶּם חֵלֶק הַשֵּׁם, לֹא תָקִימוּ עֲלֵיכֶם שַׂר אוֹ עוֹזֵר זוּלָתוֹ. כִּי הוּא הוֹצִיא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבַּרְזֶל, שֶׁהָיִיתֶם בְּתוֹךְ מִצְרַיִם בְּכוּר אֵשׁ וְעֵצִים, וְהוֹצִיא אֶתְכֶם מִשָּׁם כְּנֶגֶד שָׂרֵיהֶם שֶׁעָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים, וְלוּלֵי שֶׁהִפִּילָם לֹא הָיִיתֶם יוֹצְאִים, כִּי הָיוּ הֵם בְּמַעֲלָתָם שֶׁלֹּא תֵצְאוּ, וְהִנֵּה עָשָׂה כָּל זֶה כְּדֵי שֶׁתִּהְיוּ לוֹ נַחֲלָה וְתִהְיוּ לִשְׁמוֹ הַגָּדוֹל סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים: תורה כא

(כא־כד) וְטַעַם **וַה' הִתְאַנַּף בִּי עַל דִּבְרֵיכֶם.** שֶׁהֶחֱזִיר בַּמָּקוֹם הַזֶּה, כְּלוֹמַר אוֹתִי צִוָּה ה' בָּעֵת הַהִיא לְלַמֵּד אֶתְכֶם הַמִּצְוֹת לַעֲשוֹתְכֶם אוֹתָם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עוֹבְרִים שָׁמָּה, וְעַתָּה קְחוּ מִפִּי תּוֹרָה **כִּי אָנֹכִי מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת** וְלֹא אוּכַל לְלַמֵּדְכֶם אֶתְכֶם בָּאָרֶץ, וְאַל תִּשְׁכְּחוּ שָׁם מַה שֶּׁלִּמַּדְתִּי אֶתְכֶם וְלֹא מַה שֶׁרְאִיתֶם בְּסִינַי:

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת יֹאמַר הִשָּׁמְרוּ מְאֹד לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם פֶּן תִּשְׁחִיתוּן, כִּי הַשֵּׁם הִתְאַנַּף בִּי מִדְּאָגָה מִדָּבָר זֶה פֶּן תִּשְׁכְּחוּ אַתֶּם בְּרִית הַשֵּׁם אֱלֹהֵיכֶם בָּאֵשׁ הָאוֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר וְתַעֲשׂוּ תְּמוּנַת כֹּל. וְזֶה טַעַם **אֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ,** וּכְבָר נִרְמַז זֶה בְּסֵדֶר חֻקַּת הַתּוֹרָה: **וְרַשִׁ"י** כָּתַב **אֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ,** שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה. וְהוּא פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין הַפְּסוּקִים הָאֵלֶּה עַל אֲמִתָּתָם. וְטַעַם **כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא.** כַּאֲשֶׁר רְאִיתֶם בְּרֹאשׁ הָהָר.

(כה) כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ:

כה אֲרֵי תּוֹלְדוּן בְּנִין וּבְנֵי בְנִין וְתִתְעַתְּקוּן בְּאַרְעָא וּתְחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן צֶלֶם דְּמוּת כֹּלָּא וְתַעְבְּדוּן דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי:

רש"י◄ **וְנוֹשַׁנְתֶּם •** (סנהדרין לח) רָמַז לָהֶם שֶׁיִּגְלוּ מִמְּנָה לְסוֹף שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, כְּמִנְיַן "וְנוֹשַׁנְתֶּם", וְהוּא הִקְדִּים וְהִגְלָם לְסוֹף שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, וְהִקְדִּים שְׁתֵּי שָׁנִים ל"וְנוֹשַׁנְתֶּם" כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְקַיֵּם בָּהֶם: "כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן", וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ט): "וַיִּשְׁקֹד ה' עַל־הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ, כִּי־צַדִּיק ה' אֱלֹהֵינוּ", צְדָקָה עָשָׂה עִמָּנוּ שֶׁמִּהֵר לַהֲבִיאָהּ שְׁתֵּי שָׁנִים לִפְנֵי זְמַנָּהּ.

(כו) הֲעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אָבֹד תֹּאבֵדוּן מַהֵר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עָלֶיהָ כִּי הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן:

כו אַסְהֵדִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵין יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא אֲרֵי מֵיבַד תֵּיבְדּוּן בִּפְרִיעַ מֵעַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ לָא תּוֹרְכוּן יוֹמִין עֲלַהּ אֲרֵי אִשְׁתֵּצָאָה תִּשְׁתֵּצוּן:

רש"י◄ **הַעִידֹתִי בָכֶם •** הִנְנִי מַזְמִינָם לִהְיוֹת עֵדִים שֶׁהִתְרֵיתִי בָּכֶם.

(כז) וְהֵפִיץ יְהוָה אֶתְכֶם בָּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְנַהֵג יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה:

כז וִיבַדַּר יְיָ יָתְכוֹן בְּעַמְמַיָּא וְתִשְׁתָּאֲרוּן עַם דְּמִנְיָן בְּעַמְמַיָּא דִּי יְדַבַּר יְיָ יָתְכוֹן לְתַמָּן:

(כח) וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר לֹא־יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֹאכְלוּן וְלֹא יְרִיחֻן:

כח וְתִפְלְחוּן תַּמָּן לְעַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא עֹבַד יְדֵי אֲנָשָׁא אָעָא וְאַבְנָא דִּי לָא יְחֲזוּן וְלָא שָׁמְעִין וְלָא אָכְלִין וְלָא מְרִיחִין:

רש"י◄ **וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֱלֹהִים •** כְּתַרְגּוּמוֹ, מִשֶּׁאַתֶּם עוֹבְדִים לְעוֹבְדֵיהֶם, כְּאִלּוּ אַתֶּם עוֹבְדִים לָהֶם.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כה) **כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם.** עִנְיַן הַכָּתוּב הַזֶּה, שֶׁיַּזְכִּיר וְיֹאמַר כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וּבַעֲבוּר הֱיוֹתְכֶם יְשָׁנִים בְּאָרֶץ וְתֵשְׁבוּ לָבֶטַח אוּלַי תִּשְׁכְּחוּ אֶת הַשֵּׁם, הַעִידוֹתִי בָכֶם הַיּוֹם שֶׁתֹּאבְדוּ מַהֵר כִּי לֹא יַאֲרִיךְ לָכֶם מֵאַחַר שֶׁתַּעַבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה: **וְהַפָּרָשָׁה** הַזּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהִיא אַזְהָרָה לֹא נֶאֱמְרָה בִּלְשׁוֹן "אִם", וְהַטַּעַם כִּי הוּא כְּמִתְנַבֵּא עַל עִנְיָנָם, וִידַבֵּר בְּלָשׁוֹן יְשַׁמֵּשׁ בִּשְׁנֵי פָּנִים, בִּלְשׁוֹן אַזְהָרָה וּבִלְשׁוֹן עָתִיד לָבֹא, יֹאמַר שֶׁיֵּעָשׂוּ וְיִהְיֶה לָהֶם כָּכָה, וְלֹא יִגְזֹר עֲלֵיהֶם. וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (גיטין פח) שֶׁרָמַז לְגָלוּת בֵּית רִאשׁוֹן בְּמִלַּת **וְנוֹשַׁנְתֶּם** בְּגִימַטְרִיָּא, וְהָיְתָה קַבָּלָה בְּיָדָם כִּי יֵשׁ בַּפָּרָשָׁה הַזֹּאת רָמֵז לִזְמַן הַגָּלוּת, וְכַאֲשֶׁר בָּא עֲלֵיהֶם הִתְבּוֹנָנוּ בָּהּ בִּינָה:

וְאָמַר וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל. וְלֹא אָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אוֹתוֹ" אוֹ "וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לוֹ" אֲבָל אָמַר **"וְהִשְׁחַתֶּם",** כִּי הַפֶּסֶל בְּכָאן תְּמוּנַת כֹּל, וּמִפְּנֵי הַשִּׁחָתָה יֶאֱסֹר אוֹתוֹ, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה (בפסוק טו): תורה כו

(כו) וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם. יֹאמַר שֶׁנִּשְׁאַר מְעָטִים בְּכָל גּוֹי וְגוֹי מִכָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְנַהֵג אוֹתָנוּ שָׁם, כִּי בְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם יְפַזֵּר אוֹתָנוּ, אֲבָל בִּכְלָלְנוּ רַבִּים אֲנַחְנוּ שֶׁבַח לָאֵל: תורה כח

(כח) וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים. מִשֶּׁאַתֶּם עוֹבְדִים לְעוֹבְדֵיהֶם אַתֶּם עוֹבְדִים לָהֶם, לָשׁוֹן רַשִּׁ"י. וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי סוֹדוֹ כִּי הַיּוֹשֵׁב בְּחוּצָה לָאָרֶץ כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, וּמַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְתִּי בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת (ויקרא יח כה):

וְטַעַם וְלֹא יֹאכְלוּן וְלֹא יְרִיחֻן. לוֹמַר שֶׁהֵם אֶבֶן דּוֹמֵם כַּאֲשֶׁר הָיוּ מִתְּחִלָּה, אֵין בָּהֶם רוּחַ חַיִּים כְּלָל אֲפִלּוּ כְּחַיֵּי הָאָדָם. כִּי מִתְּחִלָּה אָמַר **לֹא יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן,** לוֹמַר שֶׁאֵינָנוּ אֱלֹהַּ וְלֹא יִרְאֶה בָּעֲנִי עוֹבְדָיו וְלֹא יִשְׁמַע תְּפִלָּתָם וּמִצְּרָתָם לֹא יוֹשִׁיעֵם, וְחָזַר וְאָמַר שֶׁאֲפִלּוּ חַיִּים גְּרוּעִים כְּחַיֵּי הָאָדָם אֵין בָּהֶם, וְהִנֵּה הָעוֹשֶׂה אוֹתָם נִכְבָּד מֵהֶם: **אוֹ** יִהְיֶה טַעַם הַכָּתוּב כְּנֶגֶד כְּבוֹד עֶלְיוֹן, לוֹמַר **אֲשֶׁר לֹא יִרְאוּ** בְּצָרַת עוֹבְדֵיהֶם, **וְלֹא יִשְׁמְעוּן** תְּפִלָּתָם, **וְלֹא**

(כט) **וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ:**

כט וְתִתְבְּעוּן מִתַּמָּן דַּחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָךְ וְתִשְׁכָּח אֲרֵי תִבְעֵי מִן קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ:

(ל) **בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ:**

ל כַּד יֵעוֹק לָךְ וְיַשְׁכְּחֻנָּךְ כֹּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין בְּסוֹף יוֹמַיָּא וְתִתּוּב לְדַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָךְ וּתְקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ:

(לא) **כִּי אֵל רַחוּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם:**

לא אֲרֵי אֱלָהָא רַחֲמָנָא יְיָ אֱלָהָךְ לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא יְחַבְּלִנָּךְ וְלָא יִתְנְשֵׁי יָת קְיָמָא דַאֲבָהָתָךְ דִּי קַיֵּים לְהוֹן:

רש"י ◄ **לֹא יַרְפְּךָ** • מִלְּהַחֲזִיק בְּךָ בְּיָדָיו. וּלְשׁוֹן "לֹא יַרְפְּךָ", לְשׁוֹן 'לֹא יַפְעִיל' הוּא, לֹא יִתֵּן לְךָ רִפְיוֹן, לֹא יַפְרִישׁ אוֹתְךָ מֵאֶצְלוֹ, וְכֵן (שיר ג): "אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ", שֶׁלֹּא נִנְקַד "אֶרְפֶּנּוּ". כָּל לְשׁוֹן רִפְיוֹן מוּסָב עַל לְשׁוֹן מַפְעִיל וּמִתְפַּעֵל, כְּמוֹ (מלכים ב ד) "הַרְפֵּה־לָהּ", תֵּן לָהּ רִפְיוֹן. (דברים ט) "הֶרֶף מִמֶּנִּי", הִתְרַפֵּה מִמֶּנִּי.

(לב) **כִּי שְׁאַל־נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל־הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד־קְצֵה הַשָּׁמַיִם הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ:**

לב אֲרֵי שְׁאֵל כְּעַן לְיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי דַּהֲווֹ קֳדָמָךְ לְמִן יוֹמָא דִּי בְרָא יְיָ אָדָם עַל אַרְעָא וּלְמִסְיָפֵי שְׁמַיָּא וְעַד סְיָפֵי שְׁמַיָּא הַהֲוָה כְּפִתְגָּמָא רַבָּא הָדֵין אוֹ הַאִשְׁתְּמַע כְּוָתֵהּ:

רש"י ◄ **לְיָמִים רִאשֹׁנִים** • עַל יָמִים רִאשׁוֹנִים. **וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם** • וְגַם שְׁאַל לְכָל הַבְּרוּאִים אֲשֶׁר מִקָּצֶה אֶל קָצֶה, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. (חגיגה יב) וּמִדְרָשׁוֹ: מְלַמֵּד עַל קוֹמָתוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁהָיְתָה מִן הָאָרֶץ עַד הַשָּׁמַיִם, וְהוּא הַשִּׁעוּר עַצְמוֹ אֲשֶׁר מִקָּצֶה אֶל קָצֶה. **הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה** • וּמַהוּ הַדָּבָר הַגָּדוֹל? "הֲשָׁמַע עָם וְגוֹ'".

(לג) **הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיֶּחִי:**

לג הַשְׁמַע עַמָּא קַל מֵימְרָא דַיְיָ מְמַלֵּל מִגּוֹ אֶשָּׁתָא כְּמָא דִי שְׁמַעַתְּ אַתְּ וְיִתְקַיָּם:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יֹאכְלוּן שֶׁלֹּא תֵצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵיהֶם וְתֹאכַל אֶת קָרְבְּנוֹתָם, **וְלֹא יָרִיחוּן** בְּרֵיחַ נִיחוֹחֵיהֶם, וְתָפַשׂ הַכָּתוּב לָשׁוֹן סְתָם שֶׁאֵין בָּהֶם הַחוּשִׁים הָאֵלּוּ כְּלָל: תורה כט

(ל) **וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ.** גַּם זֶה רֶמֶז לִגְאֻלַּת בָּבֶל, שֶׁשָּׁבוּ אֶל הַשֵּׁם וְהִתְוַדּוּ לְפָנָיו וְשָׁמְעוּ לְקוֹל הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הֵקִים לָהֶם, וּלְפִיכָךְ הִבְטִיחָם שֶׁלֹּא יַשְׁחִיתֵם וְלֹא יִשְׁכַּח בְּרִית אֲבוֹתָם כַּאֲשֶׁר אָמַר (ויקרא כו מב) וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וגו'. וּבְסוֹף הַסֵּפֶר יִרְמֹז לַגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (שם בפסוק טז), וְאָזְכָּרֵנוּ עוֹד בְּעֻזְרַת הַשֵּׁם (להלן כח מב): תורה לא

(לב) כִּי שְׁאַל נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים.

יֹאמַר לֹא יִמְחֹל וְלֹא יַאֲרִיךְ הַשֵּׁם לָכֶם עַל עֲבוֹדָה זָרָה וְעַל הַהַשְׁחָתָה בְּפֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה, כִּי עָשָׂה עִמָּכֶם מַה שֶּׁלֹּא עָשָׂה כֵּן לְכָל גּוֹי מֵעוֹלָם, שֶׁהִשְׁמִיעֲךָ קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ, לְמַעַן תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם וּתְיַחֲדוּ אוֹתוֹ וְלֹא תַשְׁחִיתוּ, וְלָקַח אֶתְכֶם לוֹ גּוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסּוֹת בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים שֶׁלֹּא תַעֲבֹדוּ לְזוּלָתוֹ. וְהִנֵּה הָרְאֵיתָ בְּעֵינֶיךָ כָּל זֶה, לָדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים הוּא אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד וְאֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ. **כִּי מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת קוֹלוֹ** לְלַמֶּדְךָ בָּזֶה מוּסַר הַשֵּׂכֶל, **וְעַל הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת אֶשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה** בּוֹעֶרֶת עַד לֵב הַשָּׁמַיִם, **וּדְבָרָיו** כֻּלָּם **שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:**

וַיּוֹצִיאֲךָ בְּפָנָיו, כְּמוֹ עַל פָּנָיו (בראשית לב כב), בְּכֹחוֹ הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בְּפָנָיו. וְאַחֲרֵי שֶׁהַשֵּׁם הַגָּדוֹל הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת וְאֵין עוֹד, תִּשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקּוֹתָיו לְמַעַן יִיטַב לְךָ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל, וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל הָאָרֶץ מִתָּחַת: תורה לג

(לד) אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ:

לד אוֹ נִסִּין דִּי עֲבַד יְיָ לְאִתְגַּלָּאָה לְמִפְרַק לֵהּ עַם מִגּוֹ עַם בְּנִסִּין בְּאָתִין וּבְמוֹפְתִין וּבְקְרָבָא וּבִידָא תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרָמָא וּבְחֶזְוָנִין רַבְּרִבִין כְּכֹל דִּי עֲבַד לְכוֹן יְיָ אֱלָהֵכוֹן בְּמִצְרַיִם לְעֵינָיךְ:

רש"י◄ **אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים** • הֲכִי עָשָׂה נִסִּים שׁוּם אֱלֹהַּ, לָבֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי וְגוֹי? כָּל הֵהִי"ן הַלָּלוּ תְּמִיהוֹת הֵן, לְכָךְ נְקוּדוֹת הֵן בַּחֲטַף פַּתָּח: הֲנִהְיָה, הֲנִשְׁמַע, הֲשָׁמַע, הֲנִסָּה. **בְּמַסֹּת** • עַל־יְדֵי נִסְיוֹנוֹת הוֹדִיעָם גְּבוּרוֹתָיו, כְּגוֹן: (שמות ח) "הִתְפָּאֵר עָלַי", אִם אוּכַל לַעֲשׂוֹת כֵּן, הֲרֵי זֶה נִסָּיוֹן. **בְּאֹתֹת** • בְּסִימָנִים, לְהַאֲמִין שֶׁהוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם, כְּגוֹן (שם ד): "מַה זֶּה בְּיָדֶךָ"?. **וּבְמוֹפְתִים** • הֵם נִפְלָאוֹת, שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם מַכּוֹת מֵפְלָאוֹת. **וּבְמִלְחָמָה** • בַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד): "כִּי ה' נִלְחָם לָהֶם".

(לה) אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ:

לה אַתְּ אִתְחֲזֵיתָא לְמִדַּע אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלָהִים לֵית עוֹד בַּר מִנֵּהּ:

רש"י◄ **הָרְאֵתָ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'אִתְחֲזֵיתָא', כְּשֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת הַתּוֹרָה, פָּתַח לָהֶם שִׁבְעָה רְקִיעִים, וּכְשֵׁם שֶׁקָּרַע אֶת הָעֶלְיוֹנִים, כָּךְ קָרַע אֶת הַתַּחְתּוֹנִים, וְרָאוּ שֶׁהוּא יְחִידִי, לְכָךְ נֶאֱמַר: "אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ד עמ' 1170)

אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת . . אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ (ד, לה)

הָרְאֵתָ - כָּל יְהוּדִי 'רוֹאֶה' וּמַאֲמִין, מִצַּד נִשְׁמָתוֹ, בְּאַחְדוּתוֹ שֶׁל הַבּוֹרֵא: הוּא לְבַדּוֹ הוּא וְאֶפֶס זוּלָתוֹ. אַךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם **לָדַעַת** – יֵשׁ לְהָבִיא אֱמוּנָה זוֹ גַּם בִּידִיעָה וַהֲבָנָה שִׂכְלִית. שֶׁכֵּן, אָדָם אֵינוֹ מִתְאַחֵד עִם דָּבָר שֶׁמַּאֲמִין בּוֹ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן דָּבָר שֶׁמְּבִינוֹ בְּשִׂכְלוֹ. וְהַדָּבָר חָשׁוּב בִּמְיֻחָד בֶּאֱמוּנַת הַיִּחוּד, כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁאָר כֹּחַ וְעִנְיָן מְסֻיָּם שֶׁלֹּא חָדַר לְתוֹכוֹ הַיִּחוּד, הֲרֵי זֶה **הֵפֶךְ וּמְנַגֵּד** לַיִּחוּד.

(לו) מִן־הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת־קֹלוֹ לְיַסְּרֶךָ וְעַל־הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת־אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:

לו מִן שְׁמַיָּא אַשְׁמְעָךְ יָת קָל מֵימְרֵהּ לְאַלְפּוּתָךְ וְעַל אַרְעָא אַחְזָךְ יָת אֶשָּׁתֵהּ רַבְּתָא וּפִתְגָמוֹהִי שְׁמַעְתָּ מִגּוֹ אֶשָּׁתָא:

(לז) וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו בְּכֹחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרָיִם:

לז וְחֲלַף אֲרֵי רְחִים יָת אֲבָהָתָךְ וְאִתְרְעֵי בִּבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי וְאַפְּקָךְ בְּמֵימְרֵהּ בְּחֵילֵהּ רַבָּא מִמִּצְרָיִם:

רש"י◄ **וְתַחַת כִּי אָהַב** • וְכָל זֶה "תַּחַת אֲשֶׁר אָהַב". **וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו** • כְּאָדָם הַמַּנְהִיג בְּנוֹ לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד): "וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ וְגוֹ' וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם". דָּבָר אַחֵר: "וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו", בִּפְנֵי אֲבוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח): "נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶּלֶא". וְאַל תִּתְמַהּ עַל שֶׁהִזְכִּירָם בִּלְשׁוֹן יָחִיד, שֶׁהֲרֵי כְּתָבָם בִּלְשׁוֹן יָחִיד (שם): "וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו".

(לח) לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמְּךָ מִפָּנֶיךָ לַהֲבִיאֲךָ לָתֶת־לְךָ אֶת־אַרְצָם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה:

לח לְתָרָכָא עַמְּמִין רַבְּרִבִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ מִן קֳדָמָךְ לְאָעָלוּתָךְ לְמִתַּן לָךְ יָת אַרְעֲהוֹן אַחְסָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין:

רש"י◄ **מִמְּךָ מִפָּנֶיךָ** • סָרְסֵהוּ וְדָרְשֵׁהוּ: לְהוֹרִישׁ מִפָּנֶיךָ גּוֹיִם גְּדוֹלִים וַעֲצוּמִים מִמְּךָ. **כַּיּוֹם הַזֶּה** • כַּאֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה הַיּוֹם.

(לט) וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד:

לט וְתִדַּע יוֹמָא דֵּין וּתְתוּב לְלִבָּךְ אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִנְתֵּהּ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְשַׁלִּיט עַל אַרְעָא מִלְּרָע לֵית עוֹד:

~ נקודות משיחות קודש ~

לִפְעָמִים אָמְנָם נָקֵל לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת, אֲבָל לִפְעָמִים יֶשְׁנָם קְשָׁיִים וְנִסְיוֹנוֹת כּוֹ, כְּמוֹ בַּזְּמַן שֶׁהָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל "בַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב גו'" (עקב ח, טו), וְגַם אָז הָיוּ צְרִיכִים לֵידַע שֶׁ"אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ" (ואתחנן שם, לה).

וְלֹא רַק כַּאֲשֶׁר יֶשְׁנָם נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּרוּסְיָא, אֶלָּא גַּם כַּאֲשֶׁר מְדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיָנִים שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ, לְלֹא חֶסְרוֹן כִּיס וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה (דְּכֵיוָן שֶׁהַקָּבָּ"ה הוּא עֶצֶם הַטּוֹב, אֵינוֹ מְנַסֶּה אוֹתוֹ אֶלָּא בְּעִנְיָנִים כָּאֵלּוּ), וּלְדוּגְמָא: כַּאֲשֶׁר נִרְאֶה לוֹ שֶׁמְּכַבְּדִים אֶת פְּלוֹנִי (וְהָעִיקָר מַה שֶׁנּוֹגֵעַ לוֹ - שֶׁמְּכַבְּדִים אֶת פְּלוֹנִי!... הוּא מִצִּדּוֹ לֹא זָקוּק לְכָךְ שֶׁיְּכַבְּדוּ אוֹתוֹ, אֲבָל מַפְרִיעַ לוֹ מַה שֶׁמְּכַבְּדִים אֶת פְּלוֹנִי!) יוֹתֵר מִמַּה שֶׁמְּכַבְּדִים אוֹתוֹ (גַּם כַּאֲשֶׁר לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר, יֶשְׁנָם הַסְּבוּרִים שֶׁדַּוְקָא הוּא מְקַבֵּל אֶת הַכָּבוֹד הַגָּדוֹל יוֹתֵר)!... וְהוּא לֹא מִתְבַּיֵּשׁ בְּכָךְ שֶׁדָּבָר כָּזֶה מַפְרִיעַ לוֹ וּמְבַלְבֵּל אוֹתוֹ מֵעֲבוֹדָתוֹ זֶה כְּבָר כַּמָּה חֲדָשִׁים!

- בְּמִקְרֶה נוֹדַע לוֹ שֶׁכִּבְּדוּ אֶת פְּלוֹנִי. וּבְיָדְעוֹ תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב שֶׁכָּל דָּבָר הוּא (לֹא בְּמִקְרֶה, אֶלָּא) בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית (ראה כתר־שם־טוב בהוספות סקע"ט ואילך. וש"נ), מִתְעוֹרֶרֶת אֶצְלוֹ קוּשְׁיָא עַל הַקָּבָּ"ה: הֵיתָכֵן שֶׁהָיְתָה כָּזֹאת מִלְּפָנָיו יִתְבָּרֵךְ לְהַעֲנִיק כָּבוֹד לְפְלוֹנִי, בָּהּ בְּשָׁעָה שֶׁהַכָּבוֹד מַגִּיעַ לוֹ?!... וְקוּשְׁיָא זוֹ מְבִיאָה אוֹתוֹ לִידֵי מַסְקָנָא, שֶׁאֵין זֶה מֵהַקָּבָּ"ה, אֶלָּא מִבֵּית־דִּין שֶׁל מַעְלָה!...

וְהַגַּע עַצְמְךָ: הוּא לָמַד חֲסִידוּת, וְגַם שָׁמַע מַאַמְרֵי חֲסִידוּת מִכְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר (מְהוֹרַשַׁ"ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, וְיוֹדֵעַ הָעִנְיָן דְּ"אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ", וְגַם יוֹדֵעַ הַפֵּרוּשׁ דְּ"הֲוָיָ' הוּא הָאֱלֹקִים", שֶׁהֲוָיָ' הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד, וְאֱלֹקִים בְּגִימַטְרִיָּא הַטֶּבַע, כּוּלָּא חַד; וְאַף־עַל־פִּי־כֵן כְּשֶׁבָּא לִידֵי נִסָּיוֹן בְּדָבָר הֵכִי קַל, כְּמוֹ בְּעִנְיַן הַכָּבוֹד, אֲזַי מְאַבֵּד אֶת כָּל מְציאוּתוֹ ("עֶר פַאַרְלִירְט זִיך אִינְגַאַנְצְן"), עַד שֶׁיֵּשׁ לוֹ טְעָנוֹת עַל הַקָּבָּ"ה!... אֵיךְ שֶׁיָּךְ בִּכְלָל לָבֹא בִּטְעָנוֹת עַל הַקָּבָּ"ה, בָּהּ בְּשָׁעָה שֶׁנִּבְרָא וּבוֹרֵא אֵינָם בְּעֶרְךָ זֶה לָזֶה כְּלָל, וְאִם־כֵּן אֵיךְ יוּכַל נִבְרָא לְהָבִין וּלְהָכִיל אֶת שֹׁכֶל הַבּוֹרֵא, בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר מֵרִיחוּק הָעֶרֶךְ שֶׁבֵּין "פִּילָא" ל"קוּפָּא דְּמַחֲטָא"!...

וּבְכֵן: הָאֱמֶת הִיא, שֶׁכֵּיוָן שֶׁ"כָּל יִשְׂרָאֵל בְּנֵי מְלָכִים הֵם" (שבת סז, א. וש"נ), אֲזַי מַגִּיעַ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ לוֹ כָּל הָעִנְיָנִים "מִיָּדוֹ הַמְּלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה", כָּךְ שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ קוּשְׁיוֹת כוּ'; אֲבָל, גַּם כַּאֲשֶׁר הַמַּצָּב אֵינוֹ כֵּן, וְיֵשׁ לוֹ קוּשְׁיוֹת כוּ', עָלָיו לָדַעַת שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל נִסָּיוֹן - "כִּי מְנַסֶּה ה' אֱלֹקֵיכֶם אֶתְכֶם לָדַעַת הֲיִשְׁכֶם אוֹהֲבִים גו'" (פ' ראה יג, ד) - עַל־דֶּרֶךְ שֶׁמְּצִינוּ בְּאִיּוֹב, שֶׁהָיָה צַדִּיק, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הָיוּ לוֹ יִסּוּרִים כוּ' כְּדֵי לְנַסּוֹתוֹ, אֶלָּא שֶׁכָּאן לֹא מְדוּבָּר אוֹדוֹת יִסּוּרִים חַס־וְשָׁלוֹם, אֶלָּא רַק עִנְיָנֵי קַטְנוּת, כְּמוֹ מְנִיעַת הַכָּבוֹד בִּלְבַד (אֲפִילוּ לֹא בּוּשָׁה בָּרַבִּים...), כְּדֵי לְנַסּוֹתוֹ וְלִבְחוֹן אֶת מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ, לְאַחֲרֵי שְׁנִים רַבּוֹת שֶׁלּוֹמֵד חֲסִידוּת וְכוּ', הַאִם הִגִּיעַ לְדַרְגָּא כָּזוֹ שֶׁלֹּא יַפְרִיעַ לוֹ הַדָּבָר עַד כְּדֵי לָבֹא בִּטְעָנוֹת לַהַקָּבָּ"ה!...

דּוּגְמָא לַדָּבָר (ראה גם תו"מ חלק ל"ב ע' 175. וש"נ): כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי שׁוֹאֵל רַב אוֹדוֹת עוֹף, וְהָרַב פּוֹסֵק שֶׁהָעוֹף טָרֵף - אֲזַי מַשְׁלִיךְ אֶת הָעוֹף לְלֹא אוֹמֶר וּדְבָרִים; וְאִילוּ בְּ"דִּין תּוֹרָה" עִם חֲבֵרוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה (פָּחוֹת מִשָּׁוְיוֹ שֶׁל הָעוֹף), כַּאֲשֶׁר הָרַב פּוֹסֵק לְטוֹבַת חֲבֵרוֹ, אֲזַי מִתְרַעֵם עַל הָרַב וּמַרְעִישׁ נָגְדּוֹ. וְטַעַם הַדָּבָר - בִּגְלַל שֶׁאִכְפַּת לוֹ (לֹא הַהֶפְסֵד שֶׁלּוֹ, אֶלָּא) הָרֶוַח שֶׁל חֲבֵרוֹ!...

(מ) וְשָׁמַרְתָּ אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ כָּל־הַיָּמִים: פ

מ וְתִטַּר יָת קְיָמוֹהִי וְיָת פִּקּוּדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּדְךָ יוֹמָא דֵּין דִּי יֵיטַב לָךְ וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ וּבְדִיל דְּתוֹרִיךְ יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ כָּל יוֹמַיָּא:

◆ יום שלישי י"ב מנחם־אב ◆

(מא) אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ:

מא בְּכֵן יַפְרֵשׁ מֹשֶׁה תְּלַת קִרְוִין בְּעִבְרָא דְּיַרְדְּנָא מִדְּנַח שִׁמְשָׁא:

רש"י◄ **אָז יַבְדִּיל • נָתַן לֵב לְהִיוֹת חָרֵד לַדָּבָר שֶׁיִּבְדִּילֵם.** (מכות י) **וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן קוֹלְטוֹת עַד שֶׁיִּבְדְּלוּ אוֹתָן שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן, אָמַר מֹשֶׁה: 'מִצְוָה שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמָהּ, אֲקַיְּמֶנָּה'. בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה שָׁמֶשׁ • בְּאוֹתוֹ עֵבֶר שֶׁבְּמִזְרָחוֹ שֶׁל יַרְדֵּן. מִזְרָחָה שָׁמֶשׁ • לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק, נְקוּדָה רֵישׁ בַּחֲטָף, מִזְרָח שֶׁל שֶׁמֶשׁ, מְקוֹם זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לט עמ' 19)

אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים (ד, מא) **נָתַן לֵב לִהְיוֹת חָרֵד לַדָּבָר שֶׁיַּבְדִּילֵם, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן קוֹלְטוֹת עַד שֶׁיִּבְדְּלוּ אוֹתָן שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן** (רש"י)

יֵשׁ לְהָבִין, מַדּוּעַ לֹא קָלְטוּ שְׁלֹשׁ הָעָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן עַד שֶׁהִבְדִּילוּ אוֹתָן שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן? וַהֲרֵי בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה כְּבָר הִתְיַשְּׁבוּ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וּמַדּוּעַ לֹא יְקַבְּלוּ לְאַלְתַּר אֶת הַהֲגָנָה שֶׁל עָרֵי מִקְלָט. וְאוּלַי יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלֹּא הָיוּ צְרִיכִים לְעָרֵי מִקְלָט, כִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ דְּבוּקִים בַּמָּקוֹם, כַּכָּתוּב (לעיל פסוק ד) וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם, וְלֹא הָיוּ שַׁיָּכִים כְּלָל לְעִנְיָן שֶׁל הֵפֶךְ הַחַיִּים. וּמֵצַב נַעֲלָה זֶה נִפְעַל עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהֶעֱלָה אֶת יִשְׂרָאֵל לִדְבֵקוּת זוֹ, וּלְאַחֲרֵי הִסְתַּלְּקוּתוֹ יָרְדוּ מִדַּרְגָּתָם וְהִצְרְכוּ לְעָרֵי מִקְלָט.

(מב) לָגֶם שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְנָס אֶל־אַחַת מִן־הֶעָרִים הָאֵל וָחָי:

מב לְמֵעִירוֹק תַּמָּן קָטוֹלָא דִּי יִקְטוֹל יָת חַבְרֵהּ בְּלָא מַנְדְּעֵי וְהוּא לָא סָנֵי לֵהּ מֵאִתְמַלֵּי וּמִדְּקַמּוֹהִי וְיֵעֵרוֹק לְחַד מִן קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיִתְקַיָּם:

(מג) אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר לָרְאוּבֵנִי וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד לַגָּדִי וְאֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן לַמְנַשִּׁי:

מג יָת בֶּצֶר בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא מֵישְׁרָא לְשִׁבְטָא דִּרְאוּבֵן וְיָת רָאמוֹת בַּגִּלְעָד לְשִׁבְטָא דְּגָד וְיָת גּוֹלָן בְּמַתְנָן לְשִׁבְטָא דִּמְנַשֶּׁה:

(מד) וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

מד וְדָא אוֹרַיְתָא דִּי סַדַּר מֹשֶׁה קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **וְזֹאת הַתּוֹרָה** • זוֹ שֶׁהוּא עָתִיד לְסַדֵּר אַחַר פָּרָשָׁה זוֹ.

(מה) אֵלֶּה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם:

מה אִלֵּין סָהֲדְוָתָא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי מַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפְּקָהוֹן מִמִּצְרָיִם:

רש"י◄ **אֵלֶּה הָעֵדֹת וְגוֹ' אֲשֶׁר דִּבֶּר** • הֵם הֵם אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם, חָזַר וּשְׁנָאָה לָהֶם בְּעֲרָבוֹת מוֹאָב.

(מו) בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּגַּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם:

מו בְּעִבְרָא דְּיַרְדְּנָא בְּחֵילָתָא לָקֳבֵל בֵּית פְּעוֹר בְּאַרְעָא דְּסִיחֹן מַלְכָּא דֶּאֱמֹרָאָה דִּי יָתֵב בְּחֶשְׁבּוֹן דִּי מְחָא מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפְּקָהוֹן מִמִּצְרָיִם:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(מא) אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים. פֵּרֵשׁ רַבִּי אַבְרָהָם בַּיּוֹם שֶׁהִבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים אָז אָמַר דִּבְרֵי הַבְּרִית. וְאֵינוֹ נָכוֹן, אֲבָל הוּא כִּפְשׁוּטוֹ כִּי מֹשֶׁה אָסַף כָּל יִשְׂרָאֵל לְבָאֵר לָהֶם הַתּוֹרָה, וּפָתַח לָהֶם בְּדִבְרֵי הַתּוֹכָחוֹת, וְכַאֲשֶׁר אָמַר בִּפְנֵיהֶם תּוֹכְחוֹתָיו בַּמָּה שֶׁעָשׂוּ וְהָאַזְהָרוֹת עַל עֲבוֹדָה זָרָה וְעַל יִחוּד הַשֵּׁם, וְהִשְׁלִים לָהֶם שִׁישְׁמְרוּ חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו לְמַעַן יִיטַב לָהֶם, אָז אָמַר בְּמַעֲמָדָם לִפְנֵיהֶם עַתָּה נָקִים הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוָּנוּ הַשֵּׁם, וְתִהְיֶינָה בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר וְרָמוֹת בַּגִּלְעָד וְגוֹלָן בַּבָּשָׁן, עָרֵי מִקְלָט לָנוּס שָׁמָּה כָּל רוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן קוֹלְטוֹת עַד שֶׁיִּבְדְּלוּ אוֹתָם שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן, אָמַר מִצְוָה שֶׁבָּאָה לְיָדֵינוּ נְקַיֵּם אוֹתָהּ לְמַעַן יִיטַב לָנוּ. וְאַחֲרֵי כֵן קָרָא בְּקוֹל גָּדוֹל אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ שָׁם, וְאָמַר אֲלֵיהֶם (להלן ה א) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים וגו', כִּי עַתָּה יִפְתַּח בְּמִצְוֹת וּבְבֵאוּר הַתּוֹרָה, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי בִּתְחִלַּת סֵדֶר אֵלֶּה הַדְּבָרִים: תורה מב

(מז) וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ וְאֶת־אֶרֶץ ׀ עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָח שָׁמֶשׁ:

מז וִירִיתוּ יָת אַרְעֵהּ וְיָת אַרְעָא דְּעוֹג מַלְכָּא דְּמַתְנָן תְּרֵין מַלְכֵי אֱמֹרָאָה דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מִדְּנַח שִׁמְשָׁא:

רש"י◄ אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן • שֶׁהוּא בַּמִּזְרָח, שֶׁהָעֵבֶר הַשֵּׁנִי הָיָה בַּמַּעֲרָב.

(מח) מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְעַד־הַר שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן:

מח מֵעֲרֹעֵר דִּי עַל כֵּיף נַחֲלָא דְאַרְנֹן וְעַד טוּרָא דְשִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן:

(מט) וְכָל־הָעֲרָבָה עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה וְעַד יַם הָעֲרָבָה תַּחַת אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה: פ

מט וְכָל מֵישְׁרָא עִבְרָא דְיַרְדְּנָא לְמַדִּינְחָא וְעַד יַמָּא דְמֵישְׁרָא תְּחוֹת מַשְׁפַּךְ מְרָמָתָא:

◆ יום רביעי י"ג מנחם־אב ◆

ה (א) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם:

א וּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יָת קְיָמַיָּא וְיָת דִּינַיָּא דִּי אֲנָא מְמַלֵּל קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין וְתִלְפּוּן יָתְהוֹן וְתִטְרוּן לְמֶעְבַּדְהוֹן:

(ב) יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחֹרֵב:

ב יְיָ אֱלָהָנָא גְּזַר עִמָּנָא קְיָם בְּחוֹרֵב:

(ג) לֹא אֶת־אֲבֹתֵינוּ כָּרַת יְהוָה אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אִתָּנוּ אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֹּה הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים:

ג לָא עִם אֲבָהָתָנָא גְּזַר יְיָ יָת קְיָמָא הָדָא אֶלָּהֵן עִמָּנָא אֲנַחְנָא אִלֵּין הָכָא יוֹמָא דֵין כֻּלָּנָא קַיָּמִין:

רש"י◄ לֹא אֶת־אֲבֹתֵינוּ • בִּלְבַד כָּרַת ה' וְגוֹ', כִּי אִתָּנוּ וְגוֹ'.

(ד) פָּנִים ׀ בְּפָנִים דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:

ד מִמְּלָל עִם מַמְלָל מַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא:

רש"י◄ פָּנִים בְּפָנִים • אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה: 'כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה: אַל תֹּאמְרוּ, אֲנִי מַטְעֶה אֶתְכֶם עַל לֹא דָבָר, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַסַּרְסוּר עוֹשֶׂה בֵּין הַמּוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ, הֲרֵי הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ מְדַבֵּר עִמָּכֶם'.

(ה) אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין־יְהוָה וּבֵינֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לְהַגִּיד לָכֶם אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יְרֵאתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא־עֲלִיתֶם בָּהָר לֵאמֹר: ס

ה אֲנָא הֲוֵיתִי קָאֵם בֵּין מֵימְרָא דַיְיָ וּבֵינֵיכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא לְחַוָּאָה לְכוֹן יָת פִּתְגָּמָא דַיְיָ אֲרֵי דְּחֵלְתּוּן מִקֳּדָם אֶשָּׁתָא וְלָא סְלֶקְתּוּן בְּטוּרָא לְמֵימָר:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(מז־מח) וְהִזְכִּיר בְּכָאן **וַיִּירְשׁוּ אֶת אַרְצוֹ וְאֶת אֶרֶץ עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן, מֵעֲרֹעֵר** וגו'. וְהַטַּעַם כִּי שָׁב לְהַזְכִּיר מַה שֶּׁאָמַר בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר הַזֶּה (לעיל א ד) כִּי בֵּאוּר הַתּוֹרָה הַזֶּה אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֵת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעַשְׁתָּרוֹת בְּאֶדְרֶעִי הָיָה, וְהוֹסִיף בְּכָאן לְפָרֵשׁ כִּי הָיָה הַבֵּאוּר גַּם אַחֲרֵי שֶׁיָּרְשׁוּ אֶת כָּל אַרְצָם, כְּלוֹמַר שֶׁחִלְּקָהּ לָהֶם לִשְׁנֵי הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה: תורה מט

(ה) **אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין ה' וּבֵינֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לְהַגִּיד לָכֶם אֶת דְּבַר ה'.** כִּי הוּא הָיָה עוֹלֶה לָהָר וְשׁוֹמֵעַ דִּבְרֵי

רש"י◄ **לֵאמֹר•** מוּסָב עַל: "דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ", לֵאמֹר: "אָנֹכִי ה' וְגוֹ', וְאָנֹכִי עוֹמֵד בֵּין ה' וּבֵינֵיכֶם".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ משיחת יום שמחת תורה תשמ"ב

בְּנוֹגֵעַ לִכְלָלוּת עִנְיָן הַלּוּחוֹת (שֶׁהֻזְכַּר לְעֵיל) – כָּאן הַמָּקוֹם לְהָעִיר עִנְיָן מְסֻיָּם. וּבְהַקְדִּים:

הוּזְכַּר לְעֵיל שֶׁמְּקוֹמָם הַקָּבוּעַ שֶׁל הַלּוּחוֹת הוּא - בָּאָרוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לוּחוֹת הָאֲבָנִים גו'". וְתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת שֶׁבָּזֶה - כַּאֲשֶׁר הַלּוּחוֹת הָיוּ בָּאָרוֹן בְּתוֹךְ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, לְאַחֲרֵי שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִגִּיעוּ "אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנַּחֲלָה", כִּי כַּאֲשֶׁר הַלּוּחוֹת הָיוּ בָּאָרוֹן כְּפִי שֶׁהָיָה בַּמִּשְׁכָּן (לֹא בָּאָרוֹן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה כוּ'), הָיָה זֶה בְּאֹפֶן שֶׁל עֲרָאי וְכוּ'. וְגַם לְאַחֲרֵי חָרְבָּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׁאֲרוּ הַלּוּחוֹת בָּאָרוֹן בְּאֹפֶן שֶׁל קְבִיעוּת – כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם (הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה רִישׁ פֶּרֶק ד) שֶׁ"בְּעֵת שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ אֶת הַבַּיִת וְיָדַע שֶׁסּוֹפוֹ לֵחָרֵב, בָּנָה בּוֹ מָקוֹם לִגְנוֹז בּוֹ הָאָרוֹן לְמַטָּה בְּמַטְמוֹנִיּוֹת עֲמֻקּוֹת וַעֲקַלְקַלּוֹת, וְיֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ צִוָּה וּגְנָזוֹ בְּמָקוֹם שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה כוּ'". וְגַם לְהַדֵּעָה שֶׁהָאָרוֹן נִלְקַח בְּגָלוּת כוּ' - הֲרֵי גַּם עַתָּה נִמְצָאִים שָׁם הַלּוּחוֹת בְּאֹפֶן שֶׁל קְבִיעוּת כוּ'.

וְהִנֵּה, יָדוּעַ הַכְּלָל שֶׁלֹּא בָּרָא הַקָּבָּ"ה בְּעוֹלָמוֹ דָּבָר אֶחָד לְבַטָּלָה, וּבִפְרָט כַּאֲשֶׁר מִדְּבָר אוֹדוֹת עִנְיָנֵי קְדֻשָּׁה. וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן שֶׁהַלּוּחוֹת הָיוּ מְמַלְּאִים אֶת כָּל חֲלַל הָאָרוֹן, בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא נִשְׁאַר מָקוֹם פָּנוּי וּמָקוֹם רֵיק, כִּי אִם הָיָה נִשְׁאַר מָקוֹם רֵיק, הֲרֵי מָקוֹם זֶה הוּא לְבַטָּלָה חַס־וְשָׁלוֹם. וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁכְּלֵי שָׁרֵת מְקַדְּשִׁים כְּשֶׁהֵם מְלֵאִים דַּוְקָא.

וְכַמְּפוֹרָשׁ בַּגְּמָרָא (בָּבָא בַּתְּרָא יד, א) "אָרוֹן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה אַמָּתַיִם וְחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וְחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וְחֵצִי קוֹמָתוֹ בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים, וְהַלּוּחוֹת אָרְכָּן שִׁשָּׁה וְרָחְבָּן שִׁשָּׁה וְעָבְיָן שְׁלֹשָׁה, מוּנָּחוֹת כְּנֶגֶד אָרְכּוֹ שֶׁל אָרוֹן, כַּמָּה לוּחוֹת אוֹכְלוֹת בָּאָרוֹן כוּ', פִּרְנַסְתָּ אָרוֹן לְאָרְכּוֹ. צֵא וּפַרְנֵס אָרוֹן לְרָחְבּוֹ, כַּמָּה לוּחוֹת אוֹכְלוֹת בָּאָרוֹן שִׁשָּׁה טְפָחִים וְכוּ'" - זֹאת אוֹמֶרֶת, שֶׁעַל־פִּי חֶשְׁבּוֹן הַגְּמָרָא, הָיָה הָאָרוֹן מָלֵא בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ מָקוֹם פָּנוּי.

וְעַל־פִּי־זֶה הֲרֵי בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁכָּל אֶחָד מֵהַלּוּחוֹת הָיָה רִבּוּעַ שֶׁל שִׁשָּׁה טְפָחִים עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים, וְאִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁקָּצֵהוּ הָעֶלְיוֹן שֶׁל הַלּוּחוֹת הָיָה בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל, כִּי אָז יוֹצֵא שֶׁמִּלְּמַטָּה הָיָה אָמְנָם הָאָרוֹן מָלֵא לְגַמְרֵי, אֲבָל מִלְּמַעְלָה נִשְׁאַר מָקוֹם פָּנוּי, בִּגְלַל הַצּוּרָה דְּחֲצִי עִגּוּל - וְזֶה הֵפֶךְ מַשְׁמָעוּת הַגְּמָרָא.

וּלְפָלָא הֵכִי גָּדוֹל - שֶׁיֶּשְׁנָם כַּמָּה וְכַמָּה מוֹסְדוֹת וְאַרְגּוּנִים שֶׁמְּצַיְּרִים בַּ"סֵמֶל" שֶׁלָּהֶם אֶת הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל מִלְּמַעְלָה - הֵפֶךְ דִּבְרֵי הַגְּמָרָא!

וְהַמִּדְבָּר, גַּם אוֹדוֹת מוֹסְדוֹת חִנּוּךְ שֶׁמְּחַנְּכִים יַלְדֵי יִשְׂרָאֵל עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ - הִנֵּה מִבְּלִי הַבֵּט עַל זֶה שֶׁתַּכְלִית כַּוָּנַת הַמּוֹסָד הִיא לְהָגֵן עַל הַיְלָדִים מִפְּנֵי הַשִּׁפְעָה מִבַּחוּץ כוּ', וְלִפְעֹל עֲלֵיהֶם שֶׁהַנְהָגָתָם תִּהְיֶה בְּאֹפֶן דְ"כָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם" וּ"בְכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ", וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְלִמּוּד הַתּוֹרָה וְכוּ', אַף־עַל־פִּי־כֵן כַּאֲשֶׁר הֵם מְצַיְּרִים אֵת הַלּוּחוֹת (עַל גַּבֵּי טְפָסִים הַשַּׁיָּכִים לַמּוֹסָד, פִּנְקְסֵי קַבָּלוֹת וְכוּ'), שֶׁבָּהֶם כְּלוּלִים כָּל עִנְיָנֵי הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, כַּמְבֹאָר בִּ'יְרוּשַׁלְמִי' עַל הַפָּסוּק "מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתוּבִים", שֶׁבַּלּוּחוֹת "כְּתוּבִים" כָּל עִנְיָנֵי הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, אֲפִלּוּ מַה שֶׁתַּלְמִיד וָתִיק עָתִיד לְחַדֵּשׁ - הֲרֵי הֵם מְצַיְּרִים זֹאת בְּאֹפֶן הָפְכִּי מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא!

וְכָאָמוּר לְעֵיל, שֶׁעַל־פִּי דִּבְרֵי הַגְּמָרָא, בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁצּוּרַת הַלּוּחוֹת הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁל רִבּוּעַ (וְלֹא חֲצִי עִגּוּל מִלְּמַעְלָה) - וְזֶהוּ עִנְיָן הַמְּפֹרָשׁ בְּגְמָרָא מַסֶּכֶת בָּבָא־בַּתְּרָא, שֶׁהִיא בֵּין שִׁבְעַת הַמַּסֶּכְתּוֹת הַנִּלְמָדוֹת בַּיְשִׁיבוֹת!

יֶשְׁנוֹ רַב מְסֻיָּם בִּבְאֵר־שֶׁבַע - לֹא חָסִיד חַבַּ"ד - שֶׁפִּרְסֵם לָאַחֲרוֹנָה סֵפֶר, וּבוֹ מְבֹאָר גַּם אוֹדוֹת צוּרַת הַלּוּחוֹת – שֶׁעַל־פִּי דִּבְרֵי הַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת בָּבָא־בַּתְּרָא, בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁהַלּוּחוֹת הָיוּ מְרֻבָּעוֹת, וְלֹא בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל. וּמְסֵיִם, שֶׁלְּפָלָא בְּעֵינָיו מַדּוּעַ מְצַיְּרִים בְּכָל מָקוֹם אֶת הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל, וְלֹא כְּפִי דִּבְרֵי הַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת בָּבָא־בַּתְּרָא!

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַשֵּׁם וְיוֹרֵד וְאוֹמֵר לָהֶם עַד שֶׁדִּבֶּר הַשֵּׁם עִמָּהֶם פָּנִים בְּפָנִים, וְזֶה רָמַז אֶל כָּל מַה שֶּׁנִּזְכַּר בְּפָרָשַׁת בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי, מִתְּחִלַּת כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב עַד וַיֹּאמֶר הַשֵּׁם אֵלָיו לֶךְ רֵד (שמות יט ג־כד): **וְרַבִּי** אַבְרָהָם אָמַר כִּי זֶה אַחַר מְעֻמָּד הַר סִינַי, וְהַטַּעַם הוּא דִּבֶּר עִמָּכֶם פָּנִים בְּפָנִים, וּמֵאוֹתוֹ הַיּוֹם הָיִיתִי אֲנִי עוֹמֵד בֵּין הַשֵּׁם וּבֵינֵיכֶם. וְאֵינוֹ נָכוֹן. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי, כִּי יִרְמֹז לְמַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ שָׁם (כ ז) כִּי יִשְׂרָאֵל לֹא הֵבִינוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה אֶלָּא אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ וּשְׁאָר הַדִּבְּרוֹת מֹשֶׁה הוּא הַמַּגִּיד לָהֶם מַה שֶּׁיֹּאמַר הַשֵּׁם, וְזֶהוּ לְהַגִּיד לָכֶם אֶת דְּבַר ה', לְפָרֵשׁ לָהֶם כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר: **וְטַעַם בֵּין ה' וּבֵינֵיכֶם.** כִּי בְּעֵת הַדִּבְּרוֹת הָיָה הוּא קָרוֹב אֶל מְקוֹם הַשְּׁכִינָה יוֹתֵר מֵהֶם, כִּי הֵם הִרְחִיקוּ לְעָצְמָם כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי שָׁם (כ טו), וְזֶהוּ **כִּי יְרֵאתֶם, וְלֹא עֲלִיתֶם בָּהָר,** שֶׁלֹּא קָרַבְתֶּם אֵלָיו כַּאֲשֶׁר הָיָה לָכֶם רְשׁוּת, עַל כֵּן הָיִיתִי אֲנִי עוֹמֵד בֵּינֵיכֶם וּבֵין מְקוֹם הַכָּבוֹד בָּאֶמְצַע, כִּי רָחוֹק הָיָה בֵּינֵיכֶם וּבֵינָיו, וּמִשָּׁם הָיִיתִי אֲנִי מַגִּיד הַדִּבְּרוֹת:

לֵאמֹר. מוֹסֵב עַל דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ לֵאמֹר, לָשׁוֹן רַשֵּׁ"י. וְאָמַר רַבִּי אַבְרָהָם אַל תָּשִׁית לִבְּךָ בַּעֲבוּר הֱיוֹת מִלַּת לֵאמֹר רְחוֹקָה, כִּי כֵן רַבִּים, וְהַמְדַבֵּר לֹא הִפְסִיק פְּסוּקִים וְלֹא

וְהַטַּעֲנָה הַיְדוּעָה שֶׁלֹּא רוֹצִים לְהוֹצִיא לַעַז עַל הָרִאשׁוֹנִים - מֵאַחַר שֶׁמּוֹסָד זֶה קַיָּם כְּבָר כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, וְכָךְ צִיְּרוּ אֶת הַלּוּחוֹת בְּמָשָׁךְ כָּל הַזְּמַן כּוּ' - הִנֵּה טַעֲנָה זוֹ אֵין לָהּ מָקוֹם כְּלָל כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת עִנְיָן שֶׁנּוֹגֵעַ לְחִנּוּךְ יַלְדֵי יִשְׂרָאֵל! דְּהִנֵּה, כַּאֲשֶׁר הַיֶּלֶד מְקַבֵּל תְּעוּדָה מִזְּמַן לִזְמַן, וּבָהּ מוֹפִיעַ צִיּוּר הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל מִלְּמַעְלָה, מִתְקַבֵּל אֲצִלוֹ בְּפַשְׁטוּת כְּתוֹצָאָה מֵהַלִּמּוּד בְּמוֹסָד זֶה, הֲרֵי זֶה הֵפֶךְ פַּשְׁטוּת הַגְּמָרָא! וּכְתוֹצָאָה מִזֶּה - הֲרֵי הוּא מְאַבֵּד אֶת כָּל הָאֱמוּן בַּמְלַמֵּד וּמְחַנֵּךְ שֶׁלּוֹ, גַּם כַּאֲשֶׁר יִלְמְדוּ עִמּוֹ דָּבָר אֲמִתִּי מִתְּחִילָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ!

וְלָכֵן, בְּהֶכְרֵחַ לְתַקֵּן עִנְיָן זֶה, וְאֵין לַחֲשׁוֹב שֶׁזֶּהוּ דָּבָר שֶׁל מַה בְּכָךְ, כִּי אֲפִלּוּ כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת דָּבָר קָטָן, נֶאֱמַר אַל תְּהִי בָּז לִקְטַנּוֹת, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם הַלּוּחוֹת, שֶׁהֵם יְסוֹד כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ!

וּבִפְרָט שֶׁבְּעִנְיָן זֶה יֶשְׁנוֹ דָּבָר נוֹסָף:

מְקוֹר צִיּוּר הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל - נִלְקַח מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְצִיּוּר זֶה הוּא הֵפֶךְ דִּבְרֵי הַגְּמָרָא. וְאִם כֵּן, כַּאֲשֶׁר מְצַיְּרִים אֶת הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל – הֲרֵי מַעֲדִיפִים אֶת גִּירְסַת אֻמּוֹת הָעוֹלָם עַל דִּבְרֵי הַגְּמָרָא!

וִיהִי־רָצוֹן שֶׁמִּכָּאן וּלְהַבָּא יְתַקְּנוּ עִנְיָן זֶה, וּבִפְרָט שֶׁתִּקּוּן הַדָּבָר אֵינוֹ כָּרוּךְ עִם קֹשִׁי מְיֻחָד, כִּי הֲרֵי מִדֵּי פַּעַם מַדְפִּיסִים טְפָסִים הַנַּ"ל, וּכְשֶׁם שֶׁאֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הַ"פְּרֶעזִידֶענְט" שֶׁל הַמּוֹסָד וְכוּ' [וְעַד שֶׁשּׁוֹכְחִים לְגַמְרֵי מַהַ"פְּרֶעזִידֶענְט" הַקֹּדֶם, וְרַק בְּמִקְרִים הַיּוֹצְאִים מִן הַכְּלָל מַשְׁאִירִים לוֹ אֵיזֶה תֹּאַר כָּבוֹד!] - כְּמוֹ כֵן אֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת אֶת צִיּוּר הַלּוּחוֹת. הַיְנוּ, שֶׁבַּמְּקוֹם צוּרַת חֲצִי עִגּוּל, יִהְיוּ הַלּוּחוֹת מְצֻיָּרִים בְּצוּרַת רִבּוּעַ. וּבִפְרָט עַל־פִּי הָאֱמוּר לְעֵיל שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם חִנּוּךְ יַלְדֵי יִשְׂרָאֵל – וַהֲרֵי עִנְיָן הַחִנּוּךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, וּכְפִי שֶׁרוֹאִים בְּמוּחָשׁ שֶׁטֶבַע הָאָדָם הוּא שֶׁגַּם בִּהְיוֹתוֹ בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְהַטְרִיחַ אֶת עַצְמוֹ לְקַיֵּם דָּבָר מְסֻיָּם בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, אֶלָּא הוּא מִסְתַּפֵּק בְּקִיּוּם הַדָּבָר עַל דֶּרֶךְ הַמִּצּוּעַ כּוּ' - הִנֵּה כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת חִנּוּךְ בָּנָיו, הֲרֵי הוּא מִתְיַגֵּעַ וּמִשְׁתַּדֵּל בְּיוֹתֵר לְהַעֲנִיק לָהֶם אֶת הַחִנּוּךְ הַטּוֹב בְּיוֹתֵר, בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת.

וּשְׁלֵמוּת הַחִנּוּךְ, הֲרֵי זֶה גַּם כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת מִנְהָגֵי יִשְׂרָאֵל – כַּיָּדוּעַ מַה שֶּׁכָּתַב הָרַשְׁבָּ"א שֶׁאָסוּר לְבַטֵּל מִנְהַג נָשִׁים זְקֵנוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ כַּאֲשֶׁר חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים בְּאֹפֶן אַחֵר. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת הִדּוּר מִצְוָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין זֶה לְעִיכּוּבָא, כְּגוֹן: אַרְבַּע דְּפָנוֹת בַּסֻּכָּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁעַל־פִּי דִּין מַסְפִּיק שְׁתֵּי דְּפָנוֹת וְטֶפַח כּוּ'. וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם הַלּוּחוֹת, שֶׁזֶּהוּ יְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ.

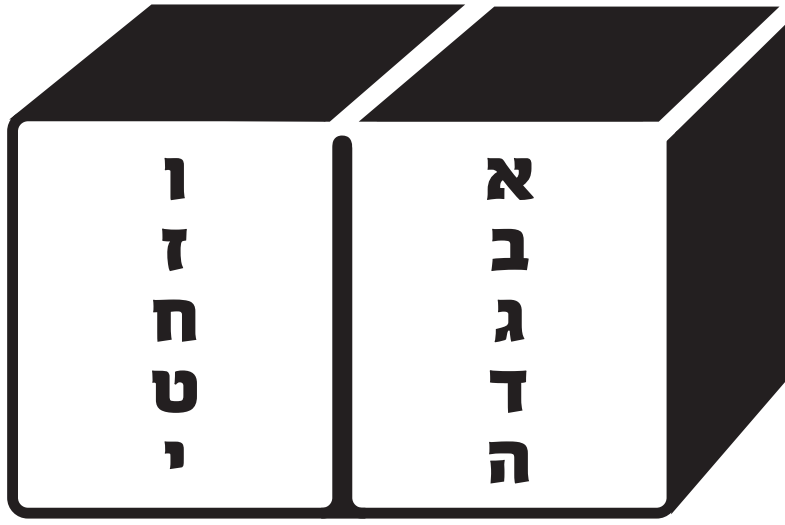

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

פָּרְשִׁיּוֹת. וְנָכוֹן יוֹתֵר שֶׁנַּדְבִּיק, לְהַגִּיד לָכֶם אֶת דְּבַר ה' לֵאמֹר כִּלְשׁוֹן וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר (שם יג ח).

וּלְדַעְתִּי אֵין צֹרֶךְ כְּלָל, אֲבָל טַעֲמוֹ **כִּי יֵרָאתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא עֲלִיתֶם בָּהָר לֵאמֹר** לֹא נַעֲלֶה כִּי יָרֵאנוּ מִפְּנֵי הָאֵשׁ, יַזְכִּיר כִּי הֵם הִגִּידוּ לוֹ כֵּן בְּפֵרוּשׁ וְלֹא מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ יֹאמַר כֵּן: תורה ו

(ו) אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:

ו אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דִּי אַפֵּקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדּוּתָא:

(ז) לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי:

ז לָא יְהֵי לָךְ אֱלָהּ אָחֳרָן בַּר מִנִּי:

רש"י◄ עַל־פָּנָי • בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר אֲנִי שָׁם, וְזֶהוּ כָּל הָעוֹלָם. דָּבָר אַחֵר: כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי קַיָּם. עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כְּבָר פֵּרַשְׁתִּים.

(ח) לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ:

ח לָא תַעְבֵּד לָךְ צֶלֶם כָּל דְּמוּת דִּי בִשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְדִי בְאַרְעָא מִלְּרָע וְדִי בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא:

(ט) לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי:

ט לָא תִסְגּוּד לְהוֹן וְלָא תִפְלְחִנּוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ אֵל קַנָּא מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל בְּנִין מְרָדִין עַל דַּר תְּלִיתַי וְעַל דַּר רְבִיעַי לְשַׂנְאָי

(י) וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי: ס

י וְעָבֵד טֵיבוּ לְאַלְפֵי דָּרִין לְרַחֲמַי וּלְנָטְרֵי פִּקּוּדָי:

(יא) לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: ס

יא לָא תִימֵי יָת שְׁמָא דַיְיָ אֱלָהָךְ לְמַגְּנָא אֲרֵי לָא יְזַכֵּי יְיָ יָת דִּי יֵימֵי בִשְׁמֵהּ לְשִׁקְרָא:

(יב) שָׁמוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

יב טַר יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא לְקַדָּשׁוּתֵהּ כְּמָא דִי פַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ:

רש"י◄ שָׁמוֹר • וּבָרִאשׁוֹנוֹת הוּא אוֹמֵר: "זָכוֹר"! שְׁנֵיהֶם בְּדִבּוּר אֶחָד וּבְתֵיבָה אַחַת נֶאֱמְרוּ, וּבִשְׁמִיעָה אַחַת נִשְׁמְעוּ (מכילתא). כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ • (שבת פז) קֹדֶם מַתַּן־תּוֹרָה בְּמָרָה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ו) וְעַתָּה יַתְחִיל בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה, יֹאמַר לָהֶם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת. וְלֹא שָׁנָה וְלֹא בֵּאֵר כְּלוּם בְּאָנֹכִי ה' וְלֹא יִהְיֶה לְךָ, כִּי מִפִּי הַגְּבוּרָה שְׁמָעוּם. וְכֵן בַּדִּבּוּר הַשְּׁלִישִׁי, מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר אָמַר (שם כ ז) אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּסֵדֶר קְדֹשִׁים תִּהְיוּ (ויקרא יט יב). וְהִתְחִיל לְבֵאֵר לָהֶם (בפסוק יב) שָׁמוֹר בִּמְקוֹם זָכוֹר, עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט. וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (שבועות כ:) בְּדִבּוּר אֶחָד נֶאֱמְרוּ, וּבֵאֵר לָהֶם זֶה, כִּי הֵם כֻּלָּם יוֹדְעִים זָכוֹר וְהוּא יוֹדִיעֵם כִּי שָׁמוֹר נֶאֱמַר עִמּוֹ. וְכֵן עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת בְּדִבּוּר אֶחָד נֶאֱמְרוּ, כִּי הָיָה הַקּוֹל בְּזָכוֹר וְשָׁמוֹר, כִּי הַתּוֹרָה בְּרִית עוֹלָם עֲרוּכָה בַּכֹּל וּשְׁמוּרָה, וְהוּא הַשּׁוֹמֵעַ זָכוֹר וְהֵם שָׁמוֹר, וְהַמַּשְׂכִּיל יֵדַע זֶה מִמַּה שֶׁרָמַזְנוּ שָׁם (שמות כ ח):

וּבֵאֵר כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ. קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה בְּמָרָה שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט, לָשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְאִם כֵּן גַּם מִצְוֹת כִּבּוּד אָב וָאֵם יִהְיֶה בְּמָרָה, וְהָרֵב לֹא הִזְכִּיר שָׁם אֶלָּא שַׁבָּת פָּרָה אֲדֻמָּה וְדִינִין: **וְהַנִּרְאֶה** בְּעֵינַי עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת בָּזֶה גַּם בְּכָל מִשְׁנֵה תּוֹרָה, כִּי מֹשֶׁה יְדַבֵּר כְּמִפִּי הַגְּבוּרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (להלן יא יג יד) וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ. וְאֵין מֹשֶׁה הַנּוֹתֵן מָטָר עַל פְּנֵי הָאָרֶץ, וְלֹא הַנּוֹתֵן עֵשֶׂב בַּשָּׂדֶה, אֲבָל הַדִּבּוּר בַּתּוֹרָה בְּזָכוֹר, וּבְמִשְׁנֵה תּוֹרָה בְּשָׁמוֹר, וְלָכֵן יֹאמַר מֹשֶׁה בְּכָל מָקוֹם בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה "ה' אֱלֹהֶיךָ", וּבַתּוֹרָה יַזְכִּיר שֵׁם הַמְּיֻחָד בִּלְבָד, זוּלָתִי בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר (שמות כ א) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים וגו', וְהָבֵן זֶה: תורה ז

(יג) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ:

יג שִׁתָּא יוֹמִין תִּפְלַח וְתַעְבֵּד כָּל עֲבִדְתָּךְ:

(יד) וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה ׀ וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתְךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ:

יד וְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תַעְבֵּד כָּל עֲבִידָא אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ וְאַמָתָךְ וְתוֹרָךְ וַחֲמָרָךְ וְכָל בְּעִירָךְ וְגִיּוֹרָךְ דִּי בְקִרְוָךְ בְּדִיל דִּי יְנוּחַ עַבְדָּךְ וְאַמְתָּךְ כְּוָתָךְ:

(טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת: ס

טו וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא הֲוֵיתָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְאַפִּקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִתַּמָן בִּידָא תַקִיפָא וּבִדְרָעָא מְרָמָא עַל כֵּן פַּקְדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶעְבַּד יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא:

רס"י◄ **וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ וְגו'** • עַל־מְנָת־כֵּן פִּדָּאֲךָ, שֶׁתִּהְיֶה לוֹ עֶבֶד וְתִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כ עמ' 203. יב עמ' 111)

וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם . . אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת (ה, טו)

כָּתַב הָרַמְב"ם (מורה נבוכים ב, לא. הובא ברמב"ן פסוק יב), שֶׁהַטַּעַם עַל שְׁמִירַת שַׁבָּת שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ, זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, הוּא כְּבוֹד הַיּוֹם וְהִגְדִּילוֹ . . אָמְנָם תִּיתוֹ **לָנוּ** תּוֹרַת הַשַּׁבָּת וְצִוּוֹתוֹ **אוֹתָנוּ** לִשְׁמֹרוֹ (וְלֹא שְׁאַר הָעַמִּים, שֶׁגַּם הֵם נִבְרְאוּ בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית) הוּא . . לְסִבַּת הֱיוֹתֵנוּ עֲבָדִים בְּמִצְרַיִם, אֲשֶׁר לֹא הָיִינוּ עוֹבְדִים בְּרִצּוֹנֵנוּ . . וְלֹא הָיִינוּ יְכוֹלִים לִשְׁבֹּת. וּרְאֵה בְּ'שַׁעַר הַכּוֹלֵל' (פי"ז סכ"ט), שֶׁזֶּהוּ הַהֶבְדֵּל בֵּין תְּפִלַּת עַרְבִית וּמוּסָף שֶׁל שַׁבָּת, שֶׁבָּהֶן אוֹמְרִים זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יד) וְהוֹסִיף לֵאמֹר כָּאן **וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ.**

לְבָאֵר שֶׁיֵּאָסֵר גַּם בַּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה שֶׁהֵם חַיֵּי הָאָדָם, וּכְעִנְיַן שֶׁאָמַר (שם לד כא) בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת. אָמַר כָּאן **לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ וגו'.** לְבָאֵר כִּי בוֹ יְצַוֶּה בִּמְנֻחַת הָעֶבֶד כָּמוֹךָ בַּעֲבוּר שֶׁהָיִיתָ עֶבֶד וְהֻנַּחְתָּ לְךָ הַשֵּׁם, וְגַם אַתָּה תָּנִיחַ לְעַבְדְּךָ, וְהִנֵּה טַעֲמוֹ כְּשֶׁיָּנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ תִּזְכֹּר כִּי עֶבֶד הָיִיתָ וגו': תורה טו

(טו) וְטַעַם **וְעַל כֵּן צִוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת.** צִוָּה שֶׁתַּעֲשֶׂה כֵּן בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, כְּךָ פֵּרֵשׁ רַבִּי אַבְרָהָם. וְאֵינוּ אוֹמְרִים בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם "כִּי יוֹם זֶה תְּחִלָּה לְמִקְרָאֵי קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם" כַּאֲשֶׁר נֶאֱמַר בּוֹ "זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית". וְהָרֵב אָמַר במו"נ (ב לא) כִּי הַמַּאֲמַר הָרִאשׁוֹן הוּא כִּבּוּד הַיּוֹם וְהִדּוּרוֹ, וְכַאֲשֶׁר אָמַר (שמות כ יא) עַל כֵּן בֵּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ, וְעַל כֵּן הִזְכִּיר טַעַם "כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה'", אֲבָל בְּכָאן יַזְהִיר אוֹתָנוּ לִשְׁמֹר הַשַּׁבָּת, בַּעֲבוּר הֱיוֹתֵנוּ עֲבָדִים בְּמִצְרַיִם עוֹבְדִים כָּל הַיּוֹם עַל כָּרְחֵנוּ וְלֹא הָיְתָה לָנוּ מְנוּחָה, וְהוּא יְצַוֵּנוּ עַתָּה לִשְׁבֹּת וְלָנוּחַ, כְּדֵי שֶׁנִּזְכִּיר חַסְדֵי הַשֵּׁם עָלֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ אוֹתָנוּ מֵעַבְדּוּת לִמְנוּחָה:

וְהִנֵּה בְּשַׁבָּת בְּכְלָלָהּ שְׁנֵי טְעָמִים, לְהַאֲמִין בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם כִּי יֵשׁ אֱלֹהַּ בּוֹרֵא, וְלִזְכֹּר עוֹד הַחֶסֶד הַגָּדוֹל שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ שֶׁאֲנַחְנוּ עֲבָדָיו אֲשֶׁר קָנָה אוֹתָנוּ לוֹ לַעֲבָדִים:

גַּם זֶה אֵינוֹ מְחֻיָּב אֶצְלִי, כִּי בִּהְיוֹתֵנוּ שׁוֹבְתִים וְלֹא נַעֲשָׂה מְלָאכָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אֵין לָנוּ בָּזֶה זִכָּרוֹן לִיצִיאַת מִצְרַיִם, וְאֵין לְרוֹאֶה אוֹתָנוּ בְּטֵלִים מִמְּלָאכָה יְדִיעָה בָּזֶה, רַק הִיא כִּשְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹוֹת. אֲבָל יִהְיֶה בּוֹ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית שֶׁנִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם שֶׁשָּׁבַת הַשֵּׁם וַיִּנָּפַשׁ:

וְהָרְאוּי יוֹתֵר לוֹמַר כִּי בַּעֲבוּר הֱיוֹת יְצִיאַת מִצְרַיִם מוֹרֶה עַל אֱלֹהַּ קַדְמוֹן מְחַדֵּשׁ חָפֵץ וְיָכוֹל, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי בַּדִּבּוּר הָרִאשׁוֹן (שם שם ב), עַל כֵּן אָמַר בְּכָאן אִם יַעֲלֶה בְּלִבְּךָ סָפֵק עַל הַשַּׁבָּת הַמּוֹרָה עַל הַחִדּוּשׁ וְהַחֵפֶץ וְהַיְכֹלֶת, תִּזְכֹּר מַה שֶּׁרָאוּ עֵינֶיךָ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁהִיא לְךָ לִרְאָיָה וּלְזֵכֶר. הִנֵּה הַשַּׁבָּת זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם, וִיצִיאַת מִצְרַיִם זֵכֶר לַשַּׁבָּת, כִּי יִזְכְּרוּ בּוֹ וְיֹאמְרוּ הַשֵּׁם הוּא מְחַדֵּשׁ בְּכֹל אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים וְעוֹשֶׂה בְּכֹל כִּרְצוֹנוֹ, כִּי הוּא אֲשֶׁר בָּרָא הַכֹּל בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. וְזֶה טַעַם **עַל כֵּן צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת:**

וְהִנֵּה לֹא פֵּרֵשׁ כָּאן טַעַם הַשְּׁבִיתָה, כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' וגו', שֶׁכְּבָר הִזְכִּיר זֶה פְּעָמִים רַבּוֹת בַּתּוֹרָה, אֲבָל אָמַר בְּקִצָּרָה "יוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ" שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ שָׁבַת בּוֹ וַיִּנָּפַשׁ, וּבֵאֵר לָהֶם כִּי מִיצִיאַת מִצְרַיִם יֵדְעוּ שֶׁהוּא אָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם וְשָׁבַת מִמֶּנּוּ:

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת נוּכַל עוֹד לְהוֹסִיף בָּזֶה, כִּי הַדִּבּוּר הַזֶּה בְּשֶׁמּוֹר לְיִרְאָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא, וְעַל כֵּן יְצַוֵּנוּ שֶׁנִּזְכֹּר אֶת הַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְּרֹעַ הַנְּטוּיָה שֶׁרָאִינוּ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, וּמִמֶּנּוּ לָנוּ

(טז) כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן ׀ יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ס

טז יַקַּר יָת אֲבוּךְ וְיָת אִמָּךְ כְּמָא די פַּקְדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּדִיל דְּיוֹרְכוּן יוֹמָיךְ וּבְדִיל דְּיוֹטֶב לָךְ עַל אַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃

רש"י◄ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ • (סנהדרין נו) אַף עַל כִּבּוּד אָב וָאֵם נִצְטַוּוּ בְּמָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו): "שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט".

(יז) לֹא תִרְצָח ס וְלֹא תִנְאָף ס וְלֹא תִגְנֹב ס וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא׃ ס

יז לָא תִקְטוֹל נְפָשׁ. וְלָא תִגּוּף. וְלָא תִגְנוֹב (נַפְשָׁא). וְלָא תִסְהֵד בְּחַבְרָךְ סַהֲדוּתָא דְשִׁקְרָא׃

רש"י◄ וְלֹא תִנְאָף • אֵין לְשׁוֹן 'נאוף' אֶלָּא בְּאֵשֶׁת אִישׁ.

(יח) וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ ס וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃ ס

יח וְלָא תַחְמֵד אִתַּת חַבְרָךְ וְלָא תִרְוֹג בֵּית חַבְרָךְ חַקְלֵהּ וְעַבְדֵּהּ וְאַמְתֵּהּ תּוֹרֵהּ וַחֲמָרֵהּ וְכֹל די לְחַבְרָךְ׃

רש"י◄ וְלֹא תִתְאַוֶּה • לָא תִרוֹג, אַף הוּא לְשׁוֹן חֶמְדָּה, כְּמוֹ (בראשית ב): "נֶחְמָד לְמַרְאֶה" דְּמְתַרְגְּמִינָן: 'דְּמְרַגַּג לְמֶחֱזֵי'.

◆ יום חמישי י"ד מנחם־אב ◆

(יט) אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְהוָה אֶל־כָּל־קְהַלְכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הֶעָנָן וְהָעֲרָפֶל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים וַיִּתְּנֵם אֵלָי׃

יט יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין מַלִּיל יְיָ עִם כָּל קְהָלְכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא עֲנָנָא וַאֲמַיְטָתָא קָל רַב וְלָא פְסַק וּכְתָבְנוּן עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וִיהָבְנוּן לִי׃

רש"י◄ וְלֹא יָסָף • מְתַרְגְּמִינָן: 'וְלָא פְסַק', (לְפִי שֶׁמִּדַּת בָּשָׂר וָדָם אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר כָּל דְּבָרָיו בִּנְשִׁימָה אַחַת, וְצָרִיךְ לְהַפְסִיק, וּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, לֹא הָיָה פּוֹסֵק, וּמִשֶּׁלֹּא הָיָה פּוֹסֵק, לֹא הָיָה מוֹסִיף), כִּי קוֹלוֹ חָזָק וְקַיָּם לְעוֹלָם. דָּבָר אַחֵר: "וְלֹא יָסָף", לֹא הוֹסִיף לְהֵרָאוֹת בְּאוֹתוֹ פֵּרוּשׁ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַיִּרְאָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (שם יד לא) וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת ה', **וְעַל כֵּן צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת,** שֶׁתְּהֵא כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל בַּת זוּגוֹ לַשַּׁבָּת, כַּנִּרְמַז בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (ב"ר יא ט), וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין: תורה טז

(טז) וְהוֹסִיף בַּאוּר בְּדִבּוּר כַּבֵּד **"כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ"** מִפִּי הַגְּבוּרָה כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (לעיל פסוק יב) וּלְפִיכָךְ הוֹסִיף **וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ,** כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פה יג) גַּם ה' יִתֵּן הַטּוֹב וְאַרְצֵנוּ תִּתֵּן יְבוּלָהּ: תורה יז

(יז) וּבַאוּר **וְלֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא.** לֶאֱסֹר לְהָעִיד עַל חֲבֵרוֹ אֲפִלּוּ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ כְּלוּם וְלֹא יִתְחַיֵּב בּוֹ כְּלוּם בְּבֵית דִּין, כְּגוֹן שֶׁיָּעִיד אָמַר פְּלוֹנִי לִתֵּן לָזֶה מָנָה וְלֹא קָנָה מִיָּדוֹ, כִּי "שָׁוְא" דָּבָר בָּטֵל: תורה יח

(יח) וְהוֹסִיף בַּאוּר בְּדִבּוּר לֹא תַחְמֹד שֶׁהִקְדִּים הָאִשָּׁה, בַּעֲבוּר כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעוּרָיו בְּאִשָּׁה יוֹתֵר מִן הַכֹּל. וּבֵאַר כִּי יִכָּנֵס בִּכְלַל חֶמְדָּה אֲפִלּוּ הַתַּאֲוָה, כִּי אִם יִתְאַוֶּה לִגְזֹל מֵחֲבֵרוֹ דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר לוֹ, וְלֹא יוּכַל לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי חֲבֵרוֹ תַּקִּיף מִמֶּנּוּ, אוֹ שֶׁיֵּשׁ בִּמְקוֹמוֹ אֵימַת מַלְכוּת, עוֹבֵר בַּלַּאו הַזֶּה: **וְהוֹסִיף** בְּכָאן **"שָׂדֵהוּ",** לְדָרֹשׁ מַה שֶׁאָמְרוּ בִּמְכִילְתָּא (יתרו ח) אִי מַה הַפְּרַט מְפֹרָשׁ בְּנָכְסִים הַמִּשְׁתַּלְטְלִים שֶׁאֵין לָהֶן אַחֲרָיוּת אַף אֵין לִי אֶלָּא נְכָסִים הַמִּשְׁתַּלְטְלִים שֶׁאֵין לָהֶן אַחֲרָיוּת, וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה **שָׂדֵהוּ,** עַל כָּרְחֲךָ מַה הַפְּרַט מְפֹרָשׁ בְּדָבָר שֶׁהוּא קוֹנֶה וּמַקְנֶה אַף כָּל דָּבָר שֶׁהוּא קוֹנֶה וּמַקְנֶה: תורה יט

(יט) מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הֶעָנָן וְהָעֲרָפֶל. בֵּאוּר לְ"מִתּוֹךְ הָאֵשׁ", כִּי עָנָן וַעֲרָפֶל סְבִיבָיו. **קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף.** מְתַרְגְּמִינָן וְלָא פְסַק, לְפִי שֶׁמִּדַּת בָּשָׂר וָדָם אֵינָן יְכוֹלִין לְדַבֵּר דִּבְרֵיהֶם בִּנְשִׁימָה אַחַת, וּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, לֹא

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות ואתחנן חלק ד)

בְּמַתַּן־תּוֹרָה חָדַר הַקּוֹל שֶׁל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת גַּם בְּתוֹךְ הָעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, מִשּׁוּם שֶׁהָיָה "קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף", קוֹל לְלֹא הַגְּבָלוֹת - כִּי הֲרֵי רוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת הֵם הָפְכִּיִּים: גַּשְׁמִיּוּת אֵינָהּ יְכוֹלָה "לִסְפּוֹג" רוּחָנִיּוּת, וְרוּחָנִיּוּת אֵינָהּ יְכוֹלָה לַחֲדוֹר בַּגַּשְׁמִיּוּת; דַּוְקָא הַ'קּוֹל **גָּדוֹל**', שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַגְּבָלוֹת וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְשֶׁלְּפָנָיו גַּשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת שָׁוִים, דַּוְקָא הוּא יָכוֹל לַחֲדוֹר גַּם בַּגַּשְׁמִיּוּת. עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא גַּם בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם: כֹּחַ זֶה, שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁאָדָם לוֹמֵד תַּחֲדוֹר גַּם בַּ'עֶקֶב', אֵינוֹ מִצַּד הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁכֵּן אֵין כָּל שַׁיָּכוּת בֵּין שֵׂכֶל וְדוֹמֵם, אֶלָּא שֶׁזֶּה מִצַּד הָאֱלֹקוּת שֶׁבְּתוֹכָהּ, וּלְגַבֵּי אֱלֹקוּת אֵין כָּל הַגְּבָלוֹת. וְכַאֲשֶׁר לִימוּד הַתּוֹרָה חוֹדֵר בְּכָל הָאָדָם עַד לַ'עֶקֶב' שֶׁלּוֹ, "עֲרוּכָה בְּכָל רַמ"ח אֵבָרִים", הֲרֵי הִיא "מִשְׁתַּמֶּרֶת", שֶׁכֵּן הִיא מַגַּעַת עַד בְּחִינַת "לִפְנֵי כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ", שָׁם "אֵין שִׂכְחָה", אֵין כָּל הַגְּבָלָה - "וְלֹא יָסָף".

כַּאֲשֶׁר לִימוּד הַתּוֹרָה הוּא בְּאוֹפֶן כָּזֶה שֶׁהוּא חוֹדֵר גַּם בַּדּוֹמֵם שֶׁבָּאָדָם, הֲרֵי זֶה "וְלֹא יָסָף" גַּם בַּזְּמַן (כַּנַּ"ל שֶׁאֵינוֹ שׁוֹכֵחַ) כִּי הַתּוֹרָה **תּוֹפֶסֶת** אוֹתוֹ לֹא רַק בִּשְׁעַת הַלִּימוּד, אֶלָּא גַּם לְאַחַר מִכֵּן, כְּשֶׁהוּא עָסוּק (בְּהֶיתֵּר הַתּוֹרָה) בְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת, נִכָּר בּוֹ בְּכָל הַנְהָגוֹתָיו שֶׁהוּא יְהוּדִי הַלּוֹמֵד תּוֹרָה, וְהַתּוֹרָה מוּרְגֶּשֶׁת בְּכָל עִנְיָנָיו, גַּם הַגַּשְׁמִיִּים, עַד שֶׁ"בְּכָל דְּרָכֶיךָ - **דָּעֵהוּ**", וְעוֹשֶׂה מַחֲלִקוֹ בָּעוֹלָם, דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ד עמ' 1093)

קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף (ה, יט) **שֶׁמִּמְּנוּ נִתְנַבְּאוּ כָּל הַנְּבִיאִים שֶׁעָמְדוּ** (שמות רבה כח, ו) הַמִּדְרָשׁ מְלַמְּדֵנוּ, שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה נִתְּנוּ כָּל חִדּוּשֵׁי הַתּוֹרָה שֶׁל כָּל הַדּוֹרוֹת. עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת נֶאֱמְרוּ מִפִּי הקב"ה בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ, וְנֶאֱמְרוּ לְכָל יְהוּדִי בְּתוֹר יָחִיד, לֹא רַק בְּתוֹר חֵלֶק מֵהַכְּלָל. וְהוּא־הַדִּין לְדִבְרֵי הַנְּבִיאִים וְהַחֲכָמִים: מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ אוֹמֵר אוֹתָם לְכָל יְהוּדִי, אֶלָּא שֶׁלֹּא נִתְגַּלּוּ עַד שֶׁבָּא נָבִיא אוֹ חָכָם פְּלוֹנִי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ד עמוד 1092 – מתוך 'לקראת שבת')

מַעֲלַת הַקּוֹל דְּמַתַּן־תּוֹרָה

קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף (ה, יח)

שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ בַּת־קוֹל (שמות רבה פרשת יתרו)

צָרִיךְ בֵּאוּר, מַהִי הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה בְּכָךְ שֶׁהַקּוֹל דְּמַתַּן־תּוֹרָה לֹא הָיְתָה לוֹ בַּת־קוֹל? וּבִפְרָט לְפִי הַיְדוּעַ דְּקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא לֹא עֲבִיד נִיסָא לְמַגָּנָא, צָרִיךְ־עִיּוּן לָמָּה הֶצְרְכוּ לְנֵס זֶה? וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים (ראה תניא פרק ל"ו), דְּהַגִּלּוּי הָאֱלֹקִי שֶׁהָיָה בִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה, הוּא מֵעֵין הַגִּלּוּי שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא, שֶׁאָז יִתְגַּלֶּה אוֹר ה' בְּתַכְלִית הַגִּלּוּי לְלֹא כָּל הֶסְתֵּר וְצִמְצוּם, עַד שֶׁתִּתְחַדֵּר הַקְּדֻשָּׁה בַּדָּבָר הַגַּשְׁמִי עַצְמוֹ, וּכְמַאֲמַר הַכָּתוּב "וְרָאוּ כָּל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי ה' דִּבֵּר" (ישעי' מ, ה).

וְהִנֵּה טֶבַע הַקּוֹל הוּא, שֶׁכְּשֶׁהוּא מַגִּיעַ וּמַכֶּה בְּאֵיזֶה דָּבָר גַּשְׁמִי, הוּא נֶעֱצָר וְחוֹזֵר מִמֶּנּוּ הֵד, אַךְ אִם נִסְפָּג הַקּוֹל בַּדָּבָר הַגַּשְׁמִי, הִנֵּה אָז לֹא תִּהְיֶה בַּת־קוֹל.

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן מַה שֶׁהַקּוֹל דְּמַתַּן־תּוֹרָה לֹא הָיְתָה לוֹ בַּת־קוֹל, שֶׁזֶּהוּ מִשּׁוּם שֶׁהַגִּלּוּי הָיָה בְּאֹפֶן כָּזֶה שֶׁהַקּוֹל חָדַר וְנִסְפַּג בְּגַשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם עַצְמוֹ, וְלָכֵן לֹא הָיְתָה לוֹ בַּת־קוֹל.

(כ) **וַיְהִי כִּשְׁמֹעֲכֶם אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל־רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם:**

כ **וַהֲוָה כַּד שְׁמַעֲכוֹן יָת קָלָא מִגּוֹ חֲשׁוֹכָא וְטוּרָא בָּעֵר בְּאֶשָּׁתָא וְקָרֶבְתּוּן לְוָתִי כָּל רֵישֵׁי שִׁבְטֵיכוֹן וְסָבֵיכוֹן:**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הָיָה פּוֹסֵק וּמִשֶּׁלֹּא הָיָה פּוֹסֵק לֹא הָיָה מוֹסִיף, לְפִי שֶׁקּוֹלוֹ חָזָק וְקַיָּם לְעוֹלָם. דָּבָר אַחֵר **לֹא יָסָף,** לֹא הוֹסִיף לְהֵרָאוֹת בְּאוֹתוֹ פּוּמְבִּי, לְשׁוֹן רַשִׁ"י:

וְהַכָּתוּב אָמַר (שמות יט יט) וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד, וְאָמְרוּ (מכילתא יתרו ד) לָמָּה רַךְ בְּתְחִלָּה לְשַׁכֵּךְ אֶת הָאָזֶן בַּמֶּה שֶׁיְּכוֹלָה לִשְׁמֹעַ. וְאוּלַי בְּקוֹל הַשּׁוֹפָר הָיָה כֵּן, אֲבָל קוֹל הַשֵּׁם בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הָיָה שָׁוֶה. וְהַנָּכוֹן כְּהָאוֹמֵר לֹא פָּסַק, עָשָׂה יָסָף מִן וְנֶאֱסְפָה שִׂמְחָה וָגִיל (ירמיה מח לג), תּוֹסֵף רוּחָם יִגְעָרוּן (תהלים קד כט), שֶׁעִנְיָנָם לְדִעְתּוֹ הַמְּנַע הַדָּבָר, יֹאמַר כִּי לֹא נִמְנַע גָּדְלוֹ וְתָקְפּוֹ עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל הַדִּבְּרוֹת, וְכֵן אָמַר וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסָפוּ (במדבר יא כה):

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט **וְלֹא יָסָף,** שֶׁלֹּא יָסַף לִהְיוֹת עוֹד גָּדוֹל כְּמוֹהוּ. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת יֹאמַר כִּי כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה שָׁמְעוּ קוֹל גָּדוֹל, **וְלֹא יָסַף** לְהַשְׁמִיעַ אֶל כָּל קְהַלְכֶם אֶלָּא קוֹל אֶחָד, כִּי אוֹתוֹ קוֹל בִּלְבַד הִשִּׂיגוּ הֵם. וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי עִנְיַן זֶה שָׁם (שמות יט כ) וְכָל הַפָּרָשָׁה: תורה כ

(כא) וַתֹּאמְרוּ הֵן הֶרְאָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבֹדוֹ
וְאֶת־גָּדְלוֹ וְאֶת־קֹלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה
רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וָחָי:

כא וַאֲמַרְתּוּן הָא אַחְזְיָנָא יְיָ אֱלָהָנָא יָת יְקָרֵהּ
וְיָת רְבוּתֵהּ וְיָת קַל מֵימְרֵהּ שְׁמַעְנָא מִגּוֹ
אֶשָׁתָא יוֹמָא הָדֵין חֲזֵינָא אֲרֵי יְמַלֵּל יְיָ עִם
אֲנָשָׁא וְיִתְקַיָּם:

(כב) וְעַתָּה לָמָּה נָמוּת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה
הַזֹּאת אִם־יֹסְפִים ׀ אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ עוֹד וָמָתְנוּ:

כב וּכְעַן לְמָא נְמוּת אֲרֵי תֵּיכְלִנָּנָא אֶשָׁתָא
רַבְּתָא הָדָא אִם מוֹסְפִין אֲנַחְנָא לְמִשְׁמַע יָת
קָל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָנָא עוֹד וּמָיְתִין אֲנַחְנָא:

(כג) כִּי מִי כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים
מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כָּמֹנוּ וַיֶּחִי:

כג אֲרֵי מָן כָּל בִּשְׂרָא דִּי שְׁמַע קָל מֵימְרָא
דַיְיָ קַיָּמָא מְמַלֵּל מִגּוֹ אֶשָׁתָא כְּוָתָנָא
וְאִתְקַיָּם:

(כד) קְרַב אַתָּה וְשְׁמָע אֵת כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ וְאַתָּה ׀ תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ:

כד קְרֵב אַתְּ וּשְׁמַע יָת כָּל דִּי יֵימַר יְיָ אֱלָהָנָא
וְאַתְּ תְּמַלֵּל עִמָּנָא יָת כָּל דִּי מַלֵּל יְיָ אֱלָהָנָא
עִמָּךְ וּנְקַבֵּל וְנַעְבֵּד:

רש"י ◄ וְאַתָּ תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ • הִתַּשְׁתֶּם אֶת כֹּחִי כְּנִקְבָה, שֶׁנִּצְטַעַרְתִּי עֲלֵיכֶם וּרְפִיתֶם אֶת יָדַי, כִּי רָאִיתִי שֶׁאֵינְכֶם חֲרֵדִים לְהִתְקָרֵב אֵלָיו מֵאַהֲבָה. וְכִי לֹא הָיָה יָפֶה לָכֶם לִלְמֹד מִפִּי הַגְּבוּרָה וְלֹא לִלְמֹד מִמֶּנִּי?

(כה) וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם בְּדַבֶּרְכֶם אֵלַי
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דִּבְרֵי הָעָם הַזֶּה
אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ כָּל־אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ:

כה וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת קָל פִּתְגָּמֵיכוֹן
בְּמַלָּלוּתְכוֹן עִמִּי וַאֲמַר יְיָ לִי שְׁמִיעַ קֳדָמַי יָת
קָל פִּתְגָּמֵי עַמָּא הָדֵין דִּי מַלִּילוּ עִמָּךְ
אַתְקִינוּ כָּל דִּי מַלִּילוּ:

(כו) מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר
אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב לָהֶם
וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם:

כו לְוַי דִּי יְהֵי לִבָּא הָדֵין לְהוֹן לְמִדְחַל קֳדָמַי
וּלְמִטַּר יָת כָּל פִּקּוּדַי כָּל יוֹמַיָּא בְּדִיל דְּיֵיטַב
לְהוֹן וּלְבְנֵיהוֹן לְעָלָם:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כג) אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ. אָמַר רַבִּי אַבְרָהָם כִּי טַעַם **"חַיִּים"** לְהַבְדִּיל בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין הַצָּבָא, כִּי לֹא יִתְנוֹעֵעַ הוּא מֵעַצְמוֹ. וְיִתָּכֵן לְפָרֵשׁ שֶׁהִזְכִּיר כֵּן לוֹמַר שֶׁהַשּׁוֹמֵעַ קוֹל אֱלֹהִים שֶׁעִמּוֹ מְקוֹר הַחַיִּים תִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בִּיסוֹדָהּ וְלֹא תִחְיֶה עוֹד חַיֵּי בְּשָׂרִים. וִיהוֹשֻׁעַ אָמַר (יהושע ג י יא) בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי אֵל חַי בְּקִרְבְּכֶם הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ. אִם כֵּן, וַיִּשְׁבַּע בְּחֵי הָעוֹלָם (דניאל יב יז), שְׁבוּעָה בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל: תורה כד

(כד) וְאַתָּ תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ. הִתַּשְׁתֶּם כֹּחִי כְּנִקְבָה, שֶׁנִּצְטַעַרְתִּי עֲלֵיכֶם וְרָפִיתֶם אֶת יָדַי כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי שֶׁאֵינְכֶם חֲרֵדִים לְהִתְקָרֵב אֵלָיו מֵאַהֲבָה, וְכִי לֹא הָיָה יָפֶה לִלְמֹד מִפִּי הַגְּבוּרָה וְלֹא מִמֶּנִּי, לָשׁוֹן רַשִׁ"י מִדִּבְרֵי אַגָּדָה. וְאִם כֵּן יֹאמַר שֶׁדָּאַג לָהֶם, אֲבָל הַשֵּׁם הוֹדִיעוֹ כִּי מִיְּרֵאָתוֹ עָשׂוּ וְטוֹב לָהֶם. וְהָעִנְיָן כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי שָׁם (שמות כ טו), כִּי הָיוּ חוֹשְׁבִים שֶׁיִּרְצֶה לְהַשְׁמִיעָם כָּל הַתּוֹרָה, וְהָרְצוֹן הָיָה לְפָנָיו לְהַשְׁמִיעֵם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת בִּלְבָד, כַּאֲשֶׁר בִּקְּשׁוּ:

וְדַע, כִּי עַתָּה בִּקְּשׁוּ מִמֹּשֶׁה שֶׁלֹּא יִשְׁמְעוּ קוֹל הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד לֹא בַּיּוֹם הַזֶּה וְלֹא בְּדוֹר מִן הַדּוֹרוֹת לְעוֹלָם, דְּלַאו כָּל שַׁעְתָּא וְשַׁעְתָּא מִתְרַחִישׁ נִסָּא, וְאֵינָם חֲפֵצִים בְּמַעֲמַד כָּזֶה, אֲבָל יַאֲמִינוּ בַּנְּבִיאִים וְיַעֲשׂוּ כָּל רְצוֹן הַשֵּׁם עַל פִּיהֶם. וְכֵן יֹאמַר לָהֶם מֹשֶׁה (להלן יח טו) נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמוֹנִי יָקִים לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן כְּכֹל אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ מֵעִם ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחוֹרֵב וגו' וְכָל הַפָּרָשָׁה הַהִיא, אִם כֵּן הַשְּׁאֵלָה הַזֹּאת לְדוֹרוֹת הָיְתָה: תורה כה

(כו) מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אוֹתִי. בַּעֲבוּר הֱיוֹת רִשּׁוּת הָאָדָם בְּיָדוֹ לְהַצְדִּיק וּלְהַרְשִׁיעַ, וְהַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם, יֹאמַר הַכָּתוּב כֵּן, וְהוּא כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם: **וְעַל** דֶּרֶךְ הָאֱמֶת הוּא כְּמוֹ וַיֹּאמֶר לָאָדָם

(כז) לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם:

כז אֵזֵל אֱמַר לְהוֹן תּוּבוּ לְכוֹן לְמַשְׁכְּנֵיכוֹן:

(כח) וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ:

כח וְאַתְּ הָכָא קִים קֳדָמַי וַאֲמַלֵּל עִמָּךְ יָת כָּל תַּפְקֻדְתָּא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי תַלְפּוּן וַיַעְבְּדוּן בְּאַרְעָא דִּי אֲנָא יָהֵב לְהוֹן לְמֵירְתַהּ:

(כט) וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לֹא תָסֻרוּ יָמִין וּשְׂמֹאל:

כט וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּד כְּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן לָא תִסְטוּן יַמִּינָא וּשְׂמָאלָא:

(ל) בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן תִּחְיוּן וְטוֹב לָכֶם וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן:

ל בְּכָל אָרְחָא דִּי פַקִּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן תְּהָכוּן בְּדִיל דְּתֵיחוּן וְיֵיטַב לְכוֹן וְתוֹרְכוּן יוֹמִין בְּאַרְעָא דִּי תֵירְתוּן:

ו (א) וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

א וְדָא תַפְקֻדְתָּא קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי פַקִּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן לְאַלָּפָא יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ:

(ב) לְמַעַן תִּירָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן־בְּנֶךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ:

ב בְּדִיל דְּתִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר יָת כָּל קְיָמוֹהִי וּפִקּוּדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֶּדְךָ אַתְּ וּבְרָךְ וּבַר בְּרָךְ כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ וּבְדִיל דְּיוֹרְכוּן יוֹמָיךְ:

(ג) וְשָׁמַעְתָּ יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: פ

ג וּתְקַבֵּל יִשְׂרָאֵל וְתִטַּר לְמֶעְבַּד דִּי יֵיטַב לָךְ וְדִי תִסְגּוּן לַחְדָּא כְּמָא דִּי מַלִּיל יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתָךְ לָךְ אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הֵן יִרְאַת אֲדֹנָי הִיא חָכְמָה וְסוּר מֵרָע בִּינָה (איוב כח כח). וְכָךְ אָמְרוּ בִּשְׁבָרָן שֶׁל מִצְוֹות (מנחות כט:), רָאָה שֶׁחוֹתְכִין בְּשָׂרוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא בְּמַקּוֹלִין, אָמַר לוֹ רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם זוֹ תּוֹרָה וְזֶה שְׂכָרָהּ, הֵשִׁיב לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁתוֹק כָּךְ עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנַי. וְתָבִין זֶה מִמַּה שֶׁאָמַר (פסוק כח) וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי: תורה כז

(כח) וְעָשׂוּ בָאָרֶץ. פֵּרַשְׁתִּיו (ויקרא יח כה): תורה כט

(כט־ל) וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם. זוֹ אַזְהָרָה עַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שֶׁצִּוָּה אוֹתָם הַשֵּׁם מִפִּיו. וְאַחֲרֵי כֵן יַזְהִיר בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹות שֶׁאָמְרוּ הֵם לִשְׁמֹעַ מִמֹּשֶׁה וְלַעֲשׂוֹת, וּלְכָךְ אָמַר (להלן ו א) וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם, כִּי הַשֵּׁם הוֹדָה לְדִבְרֵיכֶם וְצִוָּה אוֹתִי לְלַמֵּד אֶתְכֶם שְׁאָר כָּל הַתּוֹרָה, **לְמַעַן תִּחְיוּן,** שֶׁיִּמָּלֵא מִסְפַּר יְמֵיכֶם, **וְטוֹב לָכֶם,** בְּכָל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יָעֵד לָכֶם בְּפָרָשַׁת אִם בְּחֻקֹּתַי וְזוּלָתָהּ, **וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ,** שֶׁתִּנָּחֵילוּ אוֹתָהּ לְזַרְעֲכֶם לְעוֹלָם: תורה א

(ב) לְמַעַן תִּירָא אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ. יאמַר שֶׁצִּוָּה הַשֵּׁם לְלַמֵּד אֶתְכֶם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים לַעֲשׂוֹתָם בָּאָרֶץ וּבַעֲבוּר שֶׁתִּירָא אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, כִּי עִקַּר כָּל הַמִּצְוָה יִרְאַת ה', זֶה דַּעַת רַבִּי אַבְרָהָם. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן בְּעֵינַי שֶׁיִּהְיֶה "לְמַעַן תִּירָא" וּ"לְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ" הָאֶחָד טַעַם הַמִּצְוֹות, בַּעֲבוּר שֶׁתִּירָא, וְהַשֵּׁנִי שֶׁנִּזְכַּר בָּהֶם לְמַעַן שֶׁיַּאֲרִיכוּן יָמֶיךָ:

אֲבָל יאמַר, שֶׁצִּוָּה הַשֵּׁם אוֹתִי שֶׁתִּלְמְדוּ הַמִּצְוֹות וְתַעֲשׂוּ אוֹתָם לְמַעַן שֶׁתִּזְכֶּה וְתִירָא אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֹותָיו אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן בִּנְךָ כָּל יְמֵי הֱיוֹת הָאָדָם עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה לְעוֹלָם. כִּי בַּעֲבוּר עֲשׂוֹת הַמִּצְוֹות תִּזְכֶּה שֶׁיִּהְיוּ לְךָ בָּנִים יִרְאֵי הַשֵּׁם, וְיַעַמְדוּ עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה לְעוֹלָם, וְיַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם לְפָנָיו כָּל הַיָּמִים, **וּלְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ** בָּאָרֶץ שֶׁהִיא נַחֲלַת ה'. וְהִנֵּה הַכֹּל לְטוּבָתְךָ, כִּי חָפֵץ ה' לְהַצְדִּיק וּלְזַכּוֹת אוֹתְךָ: תורה ג

◆ יום שישי ט"ו מנחם־אב ◆

(ד) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד׃

ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלָהָנָא יְיָ חָד׃

רש"י ◄ **ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד •** ה' שֶׁהוּא אֱלֹהֵינוּ עַתָּה וְלֹא אֱלֹהֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, הוּא עָתִיד לִהְיוֹת ה' אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (צפניה ג): "כִּי אָז אֶהְפֹּךְ אֶל־עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה'", וְנֶאֱמַר (זכריה יד): "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד".

(ה) וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃

ה וְתִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ וּבְכָל נִכְסָךְ׃

רש"י ◄ **וְאָהַבְתָּ •** (ספרי) עֲשֵׂה דְּבָרָיו מֵאַהֲבָה, אֵינוֹ דּוֹמֶה עוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה לְעוֹשֶׂה מִיִּרְאָה: הָעוֹשֶׂה אֵצֶל רַבּוֹ מִיִּרְאָה, כְּשֶׁהוּא מַטְרִיחַ עָלָיו, מַנִּיחוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ. **בְּכָל־לְבָבְךָ •** (ברכות נד) בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ. דָּבָר אַחֵר: "בְּכָל לְבָבְךָ", שֶׁלֹּא יִהְיֶה לִבְּךָ חָלוּק עַל הַמָּקוֹם. **וּבְכָל־נַפְשְׁךָ •** אֲפִלּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ. **וּבְכָל־מְאֹדֶךָ •** (שם סא ב) בְּכָל מָמוֹנְךָ: יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמָּמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר: "וּבְכָל־מְאֹדֶךָ". דָּבָר אַחֵר: "בְּכָל מְאֹדֶךָ", בְּכָל מִדָּה וּמִדָּה שֶׁמּוֹדֵד לְךָ, בֵּין בְּמִדָּה טוֹבָה, בֵּין בְּמִדַּת פֻּרְעָנוּת, וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר (תהלים קטז): "כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וְגוֹ', צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא וְגוֹ'".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ג) **וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב.** הִנֵּה מִצְוַת שְׁתִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ. **אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ.** דָּבֵק עִם "לִרְשָׁתָהּ" (בפסוק א), וְאִם הוּא רָחוֹק. אוֹ יִהְיֶה חָסֵר בֵּי"ת, כְּמוֹ הַנִּמְצָא בֵּית ה' (מ"ב יב יא), לָשׁוֹן רַבִּי אַבְרָהָם. וְאִם כֵּן יֶחְסַר עוֹד מֵ"אֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד" "בּוֹ" אוֹ "בְּעֲבוּרוֹ". וְאֵין צֹרֶךְ, כִּי "לְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ" נִמְשָׁךְ לְכָאן, וְטַעֲמוֹ "לְמַעַן אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ". אוֹ מִלַּת "אֲשֶׁר" בְּעַצְמָהּ תְּשַׁמֵּשׁ כֵּן, כְּמוֹ וְיִסְרָהָ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר עָשִׂתָה מִפִּלֶּצֶת (מ"א טו יג), בַּעֲבוּר שֶׁעָשִׂתָה, וְכֵן בַּאֲשֶׁר אַתְּ אִשְׁתּוֹ (בראשית לט ט), בַּעֲבוּר שֶׁאַתְּ אִשְׁתּוֹ, וְכֵן הַכָּתוּב אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וגו', וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל הָאֲדָמָה (לעיל ד מ):

וְשִׁעוּר הַכָּתוּב וְשָׁמַעְתָּ יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת לְמַעַן אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֶיךָ לָתֶת לְךָ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ וגו', כְּלוֹמַר לְמַעַן שֶׁיִּיטַב לְךָ בְּתִתּוֹ לְךָ אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַטֶּה (פסוק יח) לְמַעַן אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וּבָאתָ וִירַשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ. וְכָמוֹהוּ וַיִּתֶּן לוֹ בַּיִת וְלֶחֶם אָמַר לוֹ (מ"א יא יח): תורה ד

(ד) **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ.** גַּם בָּזֶה מִצְוָה שֶׁיְּבָאֵר. כִּי בְּדִבּוּר אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ יִהְיֶה הַיִּחוּד, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ (מכילתא בחדש ה) רַבִּי נָתָן אוֹמֵר מִכָּאן תְּשׁוּבָה לַמִּינִים שֶׁהֵם אוֹמְרִים שְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת הֵן, שֶׁכְּשֶׁעָמַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַר סִינַי וְאָמַר אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ מִי מִיחָה כְּנֶגְדּוֹ, אֲבָל בָּא לְבָאֵר הַמִּצְוָה הַזּוֹ. וְהִזְכִּיר אוֹתָהּ אַחַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, לְפִי שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ בָּאֱמוּנָה, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בָּהּ כּוֹפֵר בָּעִקָּר כְּעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. **ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד.** ה' שֶׁהוּא אֱלֹהֵינוּ וְלֹא אֱלֹהֵי הָאֻמּוֹת, עָתִיד לִהְיוֹת ה' אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה יד ט) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד, לָשׁוֹן רַשִׁ"י:

וְאַתָּה צָרִיךְ לְהִתְבּוֹנֵן בָּזֶה, כִּי שִׁנָּה הַכָּתוּב כָּאן לוֹמַר **"ה' אֱלֹהֵינוּ",** וְלֹא אָמַר "אֱלֹהֶיךָ" כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר בְּכָל מָקוֹם, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתָּה עוֹבֵר הַיּוֹם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ (להלן ט א ג), שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם (להלן כ ג ד), וְכֵן בְּכָל הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁיְּדַבֵּר עִם יִשְׂרָאֵל יַזְכִּיר ה' אֱלֹהֵיכֶם אוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ, וְגַם בְּכָאן אָמַר **וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ:**

אֲבָל הַזְכִּיר בְּיִחוּד **"ה' אֱלֹהֵינוּ",** כִּי עָשָׂה עִם מֹשֶׁה אֶת הַגְּדוֹלוֹת וְאֶת הַנּוֹרָאוֹת לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם תִּפְאֶרֶת. וְהִנֵּה דָּלֶ"ת אֶחָד גְּדוֹלָה, לִרְמֹז עַל מַה שֶׁכָּתוּב (ישעיה סג יב) בּוֹקֵעַ מַיִם מִפְּנֵיהֶם לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם עוֹלָם, וּלְכָךְ תִּקְּנוּ בִּקְרִיאַת שְׁמַע בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, וְאָמְרוּ מָשָׁל לְבַת מֶלֶךְ שֶׁהֲרִיחָה צִיקֵי קְדָרָה וכו' (פסחים נו.), כִּי מֹשֶׁה אָמַר בַּתּוֹרָה בְּרֶמֶז, וְחָזַר וְאָמַר **וְאָהַבְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ** כִּלְשׁוֹן הַפָּרָשִׁיּוֹת בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה: תורה ה

(ה) **בְּכָל לְבָבְךָ.** עַל דַּעַת הַמִּדְרָשׁ (ספרי ואתחנן ו) הַלֵּב הַנִּזְכָּר כָּאן הוּא הַכֹּחַ הַמִּתְאַוֶּה, כְּעִנְיַן תַּאֲוֹת לִבּוֹ נָתַתָּ לוֹ (תהלים כא ג), אַל תַּחְמֹד יָפְיָהּ בִּלְבָבֶךָ (משלי ו כה), אִם כֵּן **בְּכָל נַפְשְׁךָ** הַנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת, וְכֵן וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדוֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים (ש"א כה כט), וּכְדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ שֶׁדּוֹרְשִׁין בַּגְּמָרָא (ברכות נד.) מִכָּאן יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, יִהְיֶה **"בְּכָל נַפְשְׁךָ"** תּוֹסֶפֶת, מִפְּנֵי שֶׁאָמַר **בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ** אָמַר גַּם כֵּן **בְּכָל נַפְשְׁךָ.** וְטַעַם שֶׁתֹּאהֲבֶנּוּ כְּנַפְשְׁךָ, שֶׁתִּתֵּן אוֹתָהּ בְּאַהֲבָה. אוֹ שֶׁנִּקְרְאוּ הַיִּסּוּרִין אוֹ הָאֵבָרִים חֲצִי הַנֶּפֶשׁ, וּבַהֲרִיגָה יֹאמַר **בְּכָל נַפְשְׁךָ:**

וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר, כִּי "נַפְשְׁךָ" הַמִּתְאַוָּה, כְּמוֹ כְּנַפְשְׁךָ שָׁבְעָךְ (להלן כג כה), נֶפֶשׁ שְׂבֵעָה תָּבוּס נֹפֶת (משלי כז ז), אַל תִּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרָי (תהלים כז יב). **"וּבְכָל לְבָבְךָ"** הוּא הַדַּעַת, וְהוּא כִּנּוּי

(ו) **וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ:**

ו ויהון פּתגמיא האלין די אנא מפּקּדך יומא דין על לבּך:

רש"י◄ **וְהָיוּ הַדְּבָרִים** וְגוֹ׳ • וּמַהוּ אַהֲבָה? "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה", שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּיר בַּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וּמִדַּבֵּק בִּדְרָכָיו (ספרי). **מְצַוְּךָ הַיּוֹם** • (שם)

לֹא יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כִּדְיוֹטַגְמָא יְשָׁנָה, שֶׁאֵין אָדָם סוֹפְנָהּ, אֶלָּא כַּחֲדָשָׁה שֶׁהַכֹּל רָצִין לִקְרָאתָהּ. דְּיוֹטַגְמָא, מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הַבָּאָה בְּמִכְתָּב.

(ז) **וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ:**

ז ותתנּנון לבניך ותמלּל בּהון בּמתּבך בּביתך ובמהלכך בּארחא ובמשּׁכּבך ובמקימך:

רש"י◄ **וְשִׁנַּנְתָּם** • (שם) לְשׁוֹן חִדּוּד הוּא: שֶׁיִּהְיוּ מְחֻדָּדִים בְּפִיךָ, שֶׁאִם יִשְׁאָלְךָ אָדָם דָּבָר, לֹא תְּהֵא צָרִיךְ לְגַמְגֵּם בּוֹ, אֶלָּא אֱמֹר לוֹ מִיָּד. **לְבָנֶיךָ** • אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים. מָצִינוּ בְּכָל מָקוֹם, שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִים בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד): "בָּנִים אַתֶּם לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם", וְאוֹמֵר (מלכים ב ב): "בְּנֵי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בֵּית אֵל". וְכֵן בְּחִזְקִיָּהוּ שֶׁלִּמֵּד תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, קְרָאָם בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ד"ה ב כט): "בָּנַי עַתָּה אַל־תִּשָּׁלוּ". וּכְשֵׁם שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִים בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּנִים אַתֶּם לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם", כָּךְ הָרַב קָרוּי אָב, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב ב): "אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳". **וְדִבַּרְתָּ בָּם** • (ספרי) שֶׁלֹּא יְהֵא עִקַּר דִּבּוּרְךָ אֶלָּא בָּם, עֲשֵׂה עִקָּר וְאַל תַּעֲשֵׂה טָפֵל. **וּבְשָׁכְבְּךָ** • (שם) כָּל אֲפִלּוּ שָׁכַב בַּחֲצִי הַיּוֹם? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וּבְקוּמֶךָ", כָּל אֲפִלּוּ עָמַד בַּחֲצִי הַלַּיְלָה? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ", דֶּרֶךְ־אֶרֶץ דִּבְּרָה תּוֹרָה: זְמַן שְׁכִיבָה וּזְמַן קִימָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעוין לקוטי־שיחות חלק ט עמוד 33 – מתוך 'לקראת שבת')

הֶכְרֵחַ הַפֵּרוּשׁ דְּ"לְבָנֶיךָ – אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים"

וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ לְבָנֶיךָ – אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים. מָצִינוּ בְּכָל מָקוֹם, שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִים בָּנִים. (ו, ז. ובפירוש רש"י).

צָרִיךְ לְהָבִין: מָה רָאָה רַשִׁ"י לְהוֹצִיא אֶת הַכָּתוּב מִפְּשׁוּטוֹ, וּלְפָרֵשׁ שֶׁ"בָּנֶיךָ – אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים". וּבִפְרָט, שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י הוּא (כִּלְשׁוֹנוֹ בְּעַצְמוֹ) "אֲנִי לֹא בָּאתִי אֶלָּא לִפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא"? (בראשית ג, ח).

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה: עַל הַפָּסוּק שֶׁאָמַר יַעֲקֹב לְשִׁמְעוֹן (בראשית מט, ז) "אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל", מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י "אֵין לְךָ

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְרוּחַ הַמַּשְׂכֶּלֶת, כִּי הִיא הַמֻּרְכָּבָה הָרִאשׁוֹנָה לוֹ, וְכָמוֹהוּ חֶכֶם לֵב יִקַּח מִצְוֹת (משלי י ח). וּדְבָרוֹ קָרוֹב בְּפֵרוּשׁ **"בְּכָל לְבָבְךָ"**, מִמַּה שֶׁאָמַר **וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וגו׳ עַל לְבָבֶךָ: וְטַעֲם וּבְכָל מְאֹדֶךָ.** כְּלוֹמַר מְאֹד מְאֹד, וְהַטַּעַם רַב רַב אֶהוֹב אוֹתוֹ. וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (ברכות נד.) בְּכָל מָמוֹנְךָ. וְיִקָּרֵא הַמָּמוֹן "מְאֹד" כִּי יְכַנֶּה אוֹתוֹ בְּרִבּוּי, כְּמוֹ שֶׁקּוֹרֵא לוֹ "הָמוֹן", טוֹב מְעַט לַצַּדִּיק מֵהֲמוֹן רְשָׁעִים רַבִּים (תהלים לז טז), וְהִנֵּם בְּכָל הָמוֹן יִשְׂרָאֵל (מ"ב ז יג). וְיִקָּרֵא "חַיִל", יִשְׁאוּ עַל כֶּתֶף עֲיָרִים חֵילֵיהֶם (ישעיה ל ו), חֵילְךָ כָּל אוֹצְרוֹתֶיךָ (ירמיה יז ג), אֶת הַחַיִל הַזֶּה (להלן ח יז), יֹאמַר בְּכָל רִבּוּי מָמוֹנְךָ, וְכָמוֹהוּ אֲשֶׁר שָׂם אֶל ה׳ בְּכָל לְבָבוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאֹדוֹ (מ"ב כג כה), מִפְּנֵי הִתְנַדְּבוֹ בְּעִנְיָן בְּעוּר עֲבוֹדָה זָרָה וַעֲשִׂיַּת הַפֶּסֶל: **וְעִנְיָן** הָאַהֲבָה בֵּאֲרוּ אוֹתוֹ רַבּוֹתֵינוּ. וְהַמְּפוֹרָשׁ שֶׁבְּדִבְרֵיהֶם מַה שֶׁאָמְרוּ בְּסִפְרֵי (עקב) שֶׁמָּא תֹּאמַר הֲרֵינִי לוֹמֵד תּוֹרָה בִּשְׁבִיל שֶׁאֶקְרָא חָכָם, בִּשְׁבִיל שֶׁאֵשֵׁב בַּיְשִׁיבָה, בִּשְׁבִיל שֶׁאַאֲרִיךְ יָמִים, בִּשְׁבִיל שֶׁאִזָּכֶה לָעוֹלָם הַבָּא, תַּלְמוּד לוֹמַר **לְאַהֲבָה** וגו׳: **וַאֲשֶׁר** אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה תָּמִיד, לְמַעַן יִיטַב לְךָ, וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים (לעיל ד מ) וּלְמַעַן תִּחְיוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ (לעיל ד א), יַזְהִירֵם בְּיִרְאָה עַל דֶּרֶךְ הַתּוֹכָחוֹת, לוֹמַר שֶׁאִם יַחְטְאוּ לֹא יִירְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ אוֹ לֹא יַאֲרִיכוּ יָמִים עָלֶיהָ. אוֹ שֶׁהֶחְסִיד צָרִיךְ לִהְיוֹת אוֹהֵב וְיָרֵא, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה) עֲשֵׂה מֵאַהֲבָה וַעֲשֵׂה מִיִּרְאָה, עֲשֵׂה מֵאַהֲבָה שֶׁאֵין אוֹהֵב שׂוֹנֵא, וַעֲשֵׂה מִיִּרְאָה שֶׁאִם בָּאתָ לִבְעֹט אַל תִּבְעֹט, וּכְבָר נִתְבָּאֵר זֶה בְּדִבְרֵי הַחֲכָמִים: תורה ו **(ז־ט) וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ.** גַּם אֵלֶּה מִצְוֹת מְבֹאָרוֹת נִרְמָזוּ כְּבָר, כִּי מֵאַחַר שֶׁצִּוָּה בְּמִצְוֹת, חֻקַּת עוֹלָם לְדוֹרוֹתֵיכֶם, בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעוֹלָם (שמות לא יז), זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ (בראשית יז י), הִנֵּה אֲנַחְנוּ מְצֻוִּים שֶׁיֵּדְעוּ בָּנֵינוּ הַמִּצְוֹת, וְאֵיךְ יֵדְעוּ אוֹתָם אִם לֹא נְלַמְּדֵם. וְכֵן **וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ.** כְּבָר נֶאֱמַר (שמות יג ט), וּבֵאֵר בְּכָאן **"וּקְשַׁרְתָּם"** שֶׁיִּהְיוּ מְנֻחִים בְּקִשּׁוּרָה. וְיִרְמֹז גַּם כֵּן לְקֶשֶׁר שֶׁל תְּפִלִּין שֶׁקִּבְּלוּ רַבּוֹתֵינוּ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי (מנחות לה:): **וְהוֹסִיף** בְּכָאן מִצְוַת הַמְּזוּזָה, **וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ,** שֶׁלֹּא נִזְכְּרָה. וְאוּלַי גַּם זוֹ מְבֹאָרֶת, נִרְמֶזֶת שָׁם בְּמִצְוַת וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה׳ בְּפִיךָ. וְטַעַם **"וּבִשְׁעָרֶיךָ",** וּבִמְזוּזוֹת שְׁאָר שְׁעָרֶיךָ, כְּגוֹן שַׁעֲרֵי הֶעָרִים וְהַמְּדִינוֹת, כְּמוֹ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ (להלן טו ז): תורה י

עֲנִיִּים וְסוֹפְרִים וּמְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת אֶלָּא מִשֶּׁמְעוֹן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נְפוֹצִים". מִכָּךְ מַשְׁמַע, כִּי מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת הָיוּ מְבֻקָּשִׁים מְאֹד בְּקֶרֶב עַם יִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁכִּמְעַט שֶׁבָּט שָׁלֵם הִתְפַּרְנֵס מֵעִסּוּק זֶה.

וְעַל־כֵּן, כְּשֶׁנָּבוֹא לְפָרֵשׁ אֶת פַּשְׁטוּת הַכָּתוּב כָּאן "וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ" לֹא נוּכַל לוֹמַר שֶׁקָּאֵי עַל הַבָּנִים, כִּי אִם הָאָב בְּעַצְמוֹ חַיָּב לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תּוֹרָה, לָמָּה יֵשׁ צֹרֶךְ בִּמְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת. דְּאַף שֶׁנִּדְרָשִׁים הֵם עֲבוּר יְתוֹמִים אוֹ עֲבוּר בְּנֵי עַם־הָאָרֶץ, הֲרֵי אֵלּוּ מִקְרִים מוּעָטִים, וְאֵיךְ הַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת שֶׁכִּמְעַט שֶׁבָּט שָׁלֵם יִתְעַסֵּק בְּלִמּוּד תִּינוֹקוֹת (וְלִהְיוֹת סוֹפְרִים) בְּעוֹד שֶׁהַצֹּרֶךְ בָּזֶה הוּא לְעִתִּים רְחוֹקוֹת!?

וּמִלְּבַד זֹאת: יָלַד 'בֶּן חָמֵשׁ לְמִקְרָא' (שֶׁבִּשְׁבִילוֹ נוֹעֵד פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י, לְפִי הוֹרָאַת הַמִּשְׁנָה בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת "בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים לְמִקְרָא") שֶׁלּוֹמֵד אֶת הַפָּסוּק, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָבִין שֶׁיֵּשׁ חִיּוּב עַל אָבִיו לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה בְּעַצְמוֹ, בְּשָׁעָה שֶׁהוּא וַחֲבֵרָיו לוֹמְדִים אֵצֶל מְלַמְּדִים.

וּמוּבָן מַה שֶּׁרַשִׁ"י הִכְרַח לְפָרֵשׁ כִּי "לְבָנֶיךָ – אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים", שֶׁלֹּא נִתַּן לְפָרֵשׁ אֶת פְּשַׁט הַכָּתוּב דְּקָאֵי עַל הַבָּנִים.

(ח) **וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ:** ח וְתִקְטְרִנּוּן לְאָת עַל יְדָךְ וִיהוֹן לִטְפִלִין בֵּין עֵינָיְךָ:

רש"י◄ **וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ • אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבַּזְּרוֹעַ. וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ • אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבָּרֹאשׁ.** (סנהדרין ד) **וְעַל שֵׁם מִנְיַן פָּרָשִׁיוֹתֵיהֶם נִקְרְאוּ טֹטָפֹת, טָט בְּכַתְפֵּי שְׁתַּיִם, פַּת בְּאַפְרִיקֵי שְׁתַּיִם.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ל"ט עמוד 22 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַחִלּוּק בֵּין תְּפִלִּין שֶׁל־יָד לִתְפִלִּין שֶׁל־רֹאשׁ בְּעֲבוֹדַת הָאָדָם

וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: (ו, ח) בְּנוֹגֵעַ לִתְפִלִּין שֶׁל־יָד נָקַט הַכָּתוּב הַלָּשׁוֹן "וּקְשַׁרְתָּם", וְאֵלּוּ בִּתְפִלִּין שֶׁל־רֹאשׁ כָּתַב "וְהָיוּ", וּמִזֶּה מוּכָח דְּבִתְפִלִּין שֶׁל־יָד הַמִּצְוָה הִיא רַק מַעֲשֵׂה הַקְּשִׁירָה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן תְּפִלִּין שֶׁל־רֹאשׁ – מִצְוָתָן שֶׁיִּהְיוּ מֻנָּחִים עַל הָרֹאשׁ, וְנִמְצָא שֶׁכָּל רֶגַע שֶׁהֵן עַל הָרֹאשׁ מְקַיֵּם מִצְוַת תְּפִלִּין (וראה בצפנת פענח על הרמב"ם (הלכות תפילין פרק ד הלכה ד. מהדורא תנינא ע, ד. פט, א) שביאר על־פי חילוק זה לשון הרמב"ם).

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

הַחִלּוּק הַפְּנִימִי בֵּין תְּפִלִּין שֶׁל־יָד וּתְפִלִּין שֶׁל־רֹאשׁ הוּא כַּמְּבֹאָר בְּ'שֻׁלְחָן עָרוּךְ' (אורח חיים סימן כה סעיף ה) דִּתְפִלִּין שֶׁל־יָד שֶׁמַּנִּיחִים עַל הַזְּרוֹעַ כְּנֶגֶד הַלֵּב - מוֹרֶה עַל עֲבוֹדַת הַמִּדּוֹת, לְשַׁעְבֵּד לַהקָּבָּ"ה "הַלֵּב שֶׁהוּא עִקַּר הַתַּאֲוֹת וְהַמַּחֲשָׁבוֹת", וּתְפִלִּין שֶׁל־רֹאשׁ "עַל הָרֹאשׁ כְּנֶגֶד הַמֹּחַ" – לְשַׁעְבֵּד "הַנִּשְׁמָה שֶׁהִיא בַּמֹּחַ" לַהקָּבָּ"ה.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הַחִלּוּק הַנַּ"ל בֵּין תְּפִלִּין שֶׁל־יָד וּתְפִלִּין שֶׁל־רֹאשׁ:

בְּנוֹגֵעַ לַמִּדּוֹת שֶׁבַּלֵּב, הֲרֵי אֵין לִבּוֹ שֶׁל כָּל אָדָם בִּרְשׁוּתוֹ "לְהַכְפּוֹ לִבּוֹ מִתַּאֲוֹת עוֹלָם הַזֶּה לְאַהֲבַת ה' בָּאֱמֶת" (תניא ריש פרק יז), כִּי רַק צַדִּיקִים "לִבָּם בִּרְשׁוּתָם" (תניא שם), וְלָכֵן אֵין מִצְוַת תְּפִלִּין שֶׁל־יָד – שֶׁעֲבוּד תַּאֲוֹת הַלֵּב – "שֶׁיִּהְיֶה מֻנָּח", אֶלָּא רַק עַל מַעֲשֵׂה הַקְּשִׁירָה, זֹאת אוֹמֶרֶת, דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הָאָדָם יָכוֹל לַהַכְפּוֹ אֶת לִבּוֹ מִתַּאֲוֹת לִבּוֹ לְאַהֲבַת ה' בָּאֱמֶת, שֶׁיִּהְיֶה מְשֻׁעְבָּד בִּתְמִידִיּוּת לְאַהֲבַת ה', מִכָּל־מָקוֹם עָלָיו לִקְשֹׁר אֶת לִבּוֹ, בְּדָרֶךְ כְּפִיָּה, לִשְׁלוֹט עַל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא תַּאֲוָתוֹ מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנוֹגֵעַ לְמֹחוֹ, הֲרֵי "מֹחוֹ בִּרְשׁוּתוֹ" שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁ"יָכוֹל לְהִתְבּוֹנֵן בּוֹ בְּכָל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ" (תניא שם), וְלָכֵן מִצְוַת תְּפִלִּין שֶׁל־רֹאשׁ הִיא מִצְוָה תְּמִידִית, "שֶׁיִּהְיֶה מֻנָּח", הַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה מְשֻׁעְבָּד בְּאֹפֶן תְּמִידִי לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יט עמ' 54)

וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטוֹטָפוֹת בֵּין עֵינֶיךָ (ו, ח) **תְּפִלִּין דְּמָארֵי עָלְמָא מַה כְּתִיב בְּהוּ, וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ** (ברכות ו, א)

הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב אוֹמֵר, שֶׁהַ'תְּפִלִּין שֶׁל יָד' שֶׁל הקב"ה הֵם הַיְּהוּדִים הַפְּשׁוּטִים, וְהַ'תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ' הֵם בַּעֲלֵי הַתּוֹרָה. כְּשֵׁם שֶׁהַנָּחַת תְּפִלִּין שֶׁל יָד קוֹדֶמֶת לְהַנָּחַת תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ, כָּךְ גַּם עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל יְהוּדִי פָּשׁוּט, הָעוֹבֵד אֶת ה' בְּקַבָּלַת עֹל, קוֹדֶמֶת לַעֲבוֹדַת בַּעַל־מוֹחִין (ספר השיחות ת"ש עמ' 133). וְיֵשׁ לְבָאֵר עַל פִּי הַיָּדוּעַ בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת, שֶׁהִבּוּטוּל שֶׁל יִרְאָה וְקַבָּלַת עֹל, אֲפִלּוּ יִרְאָה תַּתָּאָה, קָשׁוּר לַבִּטּוּל הָעַצְמִי שֶׁל עֶצֶם הַנֶּפֶשׁ, יְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁלְּמַעְלָה מֵעֲבוֹדַת תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ.

(ט) **וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: ס** ט וְתִכְתְּבִנּוּן עַל מְזוּזְיָן וְתִקְבְּעִנּוּן בְּסִפֵּי בֵיתָךְ וּבְתַרְעָיְךָ:

רש"י◄ **מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ • מְזֻזוֹת כְּתִיב, שֶׁאֵין צָרִיךְ אֶלָּא אַחַת. וּבִשְׁעָרֶיךָ • לְרַבּוֹת שַׁעֲרֵי חֲצֵרוֹת וְשַׁעֲרֵי מְדִינוֹת וְשַׁעֲרֵי עֲיָרוֹת** (יומא יא).

(י) וְהָיָה כִּי־יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֶת לָךְ עָרִים גְּדֹלֹת וְטֹבֹת אֲשֶׁר לֹא־בָנִיתָ:

י וִיהֵי אֲרֵי יְאַלְּנָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִּי קַיְּמִים לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן לָךְ קִרְוִין רַבְּרְבָן וְטָבָן דִּי לָא בְנֵיתָא:

(יא) וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל־טוּב אֲשֶׁר לֹא־מִלֵּאתָ וּבֹרֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא־חָצַבְתָּ כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נָטָעְתָּ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ:

יא וּבָתִּין מְלָן כָּל טוּב דִּי לָא מַלֵּיתָא וְגֻבִּין פְּסִילָן דִּי לָא פְסַלְתָּא כַּרְמִין וְזֵיתִין דִּי לָא נְצַבְתָּא וְתֵיכוּל וְתִשְׂבָּע:

רש"י ◄ חֲצוּבִים • לְפִי שֶׁהוּא מְקוֹם טְרָשִׁין וּסְלָעִים, נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן חֲצִיבָה.

(יב) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:

יב אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִּנְשֵׁי יָת דַּחֲלָתָא דַיְיָ דִּי אַפְּקָךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדּוּתָא:

רש"י ◄ מִבֵּית עֲבָדִים • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'מִבֵּית עַבְדּוּתָא', מִמָּקוֹם שֶׁהָיִיתֶם שָׁם עֲבָדִים.

(יג) אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ:

יג יָת יְיָ אֱלָהָךְ תִּדְחַל וְקָדָמוֹהִי תִּפְלַח וּבִשְׁמֵהּ תְּקַיַּם:

רש"י ◄ וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ • אִם יֵשׁ בְּךָ כָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ, שֶׁאַתָּה יָרֵא אֶת שְׁמוֹ וְעוֹבֵד אוֹתוֹ, אָז בִּשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁאַתָּה יָרֵא אֶת שְׁמוֹ, תְּהֵא זָהִיר בִּשְׁבוּעָתְךָ, וְאִם לָאו, לֹא תִּשָּׁבֵעַ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(י) וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וגו'.

יְזַכִּיר בְּכָאן כִּי בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה יִזְכֹּר יְמֵי עָנְיוֹ וּמְרוּדוֹ שֶׁהָיָה עֶבֶד בְּמִצְרַיִם, וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת הַשֵּׁם שֶׁהוֹצִיאוֹ מִן הָעַבְדּוּת הַהוּא לַטּוֹבָה הַזֹּאת, אֲבָל יִזְכֹּר חַסְדָּיו תָּמִיד וְיִירָא אוֹתוֹ וְיַעֲבֹד לְפָנָיו כְּעֶבֶד לַאֲדוֹנָיו:

וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (חולין יז.) יִרְמֹז עוֹד, כִּי הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יִמָּצֵא בַּבָּתִּים הַמְּלֵאִים, מֻתָּר אֲפִלּוּ הָיוּ שָׁם דְּבָרִים הַנֶּאֱסָרִים בַּתּוֹרָה, כְּגוֹן קְדָלֵי דַחֲזִירֵי אוֹ כְּרָמִים נְטוּעִים כִּלְאַיִם אוֹ עָרְלָה. וַאֲפִלּוּ בַּבּוֹרוֹת יִתְכֵּן שֶׁהָיָה בַּחֲצִיבָתָן דָּבָר אָסוּר בִּשּׁוּחַ אֲשֶׁר בְּהֵן, אוֹ הַזְכִּיר הַבּוֹרוֹת דֶּרֶךְ מְלִיצָה לְהַזְכִּיר רִבּוּי הַטּוֹבָה, וְהִשְׁלִיט אוֹתָם בְּכָל הַנִּמְצָא בָּאָרֶץ בַּמֻּתָּר וּבָאָסוּר:

וְהִנֵּה הֻתְּרוּ לָהֶן כָּל הָאִסּוּרִין זוּלָתִי אִסּוּר עֲבוֹדָה זָרָה, כְּמוֹ שֶׁיְּבֹאַר עוֹד (להלן ז כה) לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וּלְקַחְתָּ לְךָ וגו', וּלְכָךְ יַזְכִּיר כָּאן בַּפָּרָשָׁה שֶׁאַחֲרֵי כֵן (להלן ז ה) מִזְּבְחוֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ, לְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ, וּשְׁאָר כָּל הַנִּמְצָא בָּאָרֶץ מֻתָּר:

וְהָיָה הַהֶתֵּר הַזֶּה עַד שֶׁאָכְלוּ שְׁלַל אוֹיְבֵיהֶם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים בְּשֶׁבַע שֶׁכָּבְשׁוּ, וְכֵן נִרְאֶה בַּגְּמָרָא בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִמַּסֶּכֶת חֻלִּין (שם). וְהָרַב כָּתַב בְּהִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחֲמוֹתֵיהֶם (רמב"ם פ"ח ה"א) חֲלוּצֵי צָבָא מִשֶּׁיִּכָּנְסוּ בִּגְבוּל הַגּוֹיִם וְיִשְׁבוּ מֵהֶם, מֻתָּר לָהֶם לֶאֱכֹל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת וּבְשַׂר חֲזִיר וְכֵיוֹצֵא בּוֹ, אִם רָעֵב וְלֹא מָצָא מַה יֹּאכַל אֶלָּא מַאֲכָלִים אֵלּוּ הָאֲסוּרִים, וְכֵן שׁוֹתֶה יַיִן נֶסֶךְ, וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ **וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל טוּב** עָרְפֵּי חֲזִירִים וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן:

וְאֵין זֶה נָכוֹן, שֶׁלֹּא בִּשְׁבִיל פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ אוֹ רְעָבוֹן בִּלְבָד הֻתַּר בִּשְׁעַת מִלְחָמָה, אֶלָּא לְאַחַר שֶׁכָּבְשׁוּ הֶעָרִים הַגְּדוֹלוֹת וְהַטּוֹבוֹת וְיָשְׁבוּ בָּהֶן הֻתַּר לָהֶם שְׁלַל אוֹיְבֵיהֶם. וְלֹא בְּכָל חֲלוּצֵי צָבָא, אֶלָּא בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבוֹתֵינוּ לָתֶת לָנוּ כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּעִנְיָנָן. וְכֵן יֵין נֶסֶךְ שֶׁהַזְכִּיר אֵינוֹ אֱמֶת, שֶׁבְּכָל אִסּוּרֵי עֲבוֹדָה זָרָה הִיא עַצְמָהּ וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ וְתִקְרוֹבֶת שֶׁלָּהּ הַכֹּל אָסוּר, שֶׁנֶּאֱמַר (להלן ז כו) שֹׁקֵץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי חֵרֶם הוּא. וְאִם לֹא נִתְכַּוֵּן הָרַב אֶלָּא לְהַתִּיר סְתָם יֵינָן בַּמִּלְחָמָה, וְכִי לָמָּה הוּצְרַכְנוּ לְדָבָר זֶה, אִסּוּרֵי תּוֹרָה הֻתְּרוּ גְּזֵרוֹת שֶׁל דִּבְרֵיהֶם יִהְיוּ אֲסוּרוֹת: תורה יא

(יג) וְאֹתוֹ תַעֲבֹד. וְטַעַם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא. כִּי אַחַר שֶׁצִּוָּה בְּאַהֲבָה יִזְכִּיר לְיִרְאָה אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא יֶחֱטָא וַיַּעֲנֵשׁ. **וְאֹתוֹ תַעֲבֹד.** לַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר צִוָּךְ כְּעֶבֶד שׁוֹמֵר מִצְוַת אֲדוֹנָיו:

וְיִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה זֶה רֶמֶז לַעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת לִשְׁמוֹ. וְכָךְ אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (ראה ס) בַּפָּסוּק אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ וּבְקֹלוֹ תִּשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ (להלן יג ה), עֲבוֹדוּ בְּתוֹרָתוֹ עֲבוֹדוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ. יִרְצֶה לְפָרֵשׁ כִּי אַחֲרֵי שֶׁהִזְהִיר בִּשְׁמִירַת כָּל הַמִּצְוֹות כֻּלָּן וְלִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ, יִהְיֶה "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" לְעָבְדוֹ בַּמִּקְדָּשׁ בְּקָרְבָּנוֹת וּבְהִשְׁתַּחֲוָאוֹת שָׁם, כִּי זֶה יִקָּרֵא עֲבוֹדָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (במדבר יח ז) עֲבוֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם,

(יד) **לֹא תֵלְכוּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם:**

יד לָא תְהָכוּן בָּתַר טָעֲוַת עַמְמַיָּא מִטַּעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בְסַחֲרָנֵיכוֹן:

רש"י◄ **מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם •** וְהוּא־הַדִּין לָרְחוֹקִים, אֶלָּא לְפִי שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אֶת סְבִיבוֹתֶיךָ תּוֹעִים אַחֲרֵיהֶם, הֵצָרֵךְ לְהַזְהִיר עֲלֵיהֶם בְּיוֹתֵר.

(טו) **כִּי אֵל קַנָּא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ פֶּן־יֶחֱרֶה אַף־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: ס**

טו אֲרֵי אֵל קַנָּא יְיָ אֱלָהָךְ שְׁכִנְתֵּהּ בֵּינָךְ דֵּילְמָא יִתְקֵף רָגְזָא דַיְיָ אֱלָהָךְ בָּךְ וִישֵׁצָךְ מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא:

(טז) **לֹא תְנַסּוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה:**

טז לָא תְנַסּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן כְּמָא דִי נַסֵּתוּן בְּנִסֵּיתָא:

רש"י◄ **בַּמַּסָּה •** כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, שֶׁנִּסּוּהוּ בַּמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יז): "הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ"?.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְאָמַר (שם פסוק כג) וְעָבַד הַלֵּוִי. וְדָרְשׁוּ עוֹד "עֲבוֹדוּ בְּתוֹרָתוֹ", לִלְמֹד הַתּוֹרָה וְלַהֲגוֹת בָּהּ, וְגַם הִיא עֲבוֹדָה לְפָנָיו. וּלְפִי זֶה "וְאוֹתוֹ תַעֲבֹד" גַּם כֵּן בְּקִרְבְּנוֹת:

וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר **אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא,** שֶׁלֹּא תַעֲבֹר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, **וְאוֹתוֹ תַעֲבֹד,** בְּמִצְוַת עֲשֵׂה. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, מִפְּנֵי שֶׁאָמַר בַּכָּתוּב הָאַחֵר וְאוֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ וְאוֹתוֹ תַעֲבֹדוּ:

וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ. אֵינוֹ מִצְוָה שֶׁיִּשָּׁבֵעַ, אֲבָל הוּא אַזְהָרָה כִּי בִשְׁמוֹ בִּלְבַד תִּשָּׁבֵעַ לֹא בְּשֵׁם אֵל אַחֵר. עַל כֵּן כָּתוּב אַחֲרָיו, לֹא תֵלְכוּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים, שֶׁלֹּא תֵלְכוּ אַחֲרֵיהֶם בְּדָבָר מִכָּל אֵלּוּ, שֶׁלֹּא תִירְאוּ מֵהֶם וְלֹא תַעַבְדוּ אוֹתָם וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִּשְׁמָם:

אֲבָל בִּגְמָרָא שֶׁל מַסֶּכֶת תְּמוּרָה דָּרְשׁוּ אוֹתוֹ בִּשְׁבוּעַת אֱמֶת דִּשְׁרָיָא, אָמְרוּ **בִּשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ** דְּאָמַר רַחֲמָנָא לָמָּה לִי, אִם אֵינוֹ עִנְיָן לִשְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין דְּנַפְקָא לֵיהּ מִשְּׁבוּעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם, תְּנֵהוּ עִנְיָן לִשְׁבוּעוֹת דְּעַלְמָא דִּשְׁרָיָן, וְאִם אֵינוֹ עִנְיָן לִשְׁבוּעָה דְּמִצְוָה דְּנַפְקָא לֵיהּ מִן וּבוֹ תִדְבָּקוּן (להלן יג ה), תְּנֵהוּ עִנְיָן לִשְׁבוּעָה דְּחֹל:

וְרָאִיתִי עוֹד בְּתַנְחוּמָא אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל לֹא תִּהְיוּ סְבוּרִין שֶׁהֻתַּר לָכֶם לְהִשָּׁבֵעַ בִּשְׁמִי, אֲפִלּוּ בֶּאֱמֶת אֵין אַתֶּם רַשָּׁאִין לְהִשָּׁבֵעַ בִּשְׁמִי אֶלָּא אִם יִהְיוּ בָּךְ כָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ, **אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא,** שֶׁתִּהְיֶה כְּאוֹתָן שֶׁנִּקְרְאוּ יִרְאֵי אֱלֹהִים אַבְרָהָם אִיּוֹב יוֹסֵף, **וְאוֹתוֹ תַעֲבֹד,** שֶׁתְּהֵא מַפְנֶה עַצְמְךָ לְתוֹרָה וּלְמִצְוֹת וְלֹא יִהְיֶה לְךָ עֲבוֹדָה אַחֶרֶת, לְכָךְ נֶאֱמַר וְאוֹתוֹ תַעֲבֹד, וּבוֹ תִדְבָּק, וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לְהִדָּבֵק בַּשְּׁכִינָה וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (לעיל ד כד) כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אוֹכְלָה הוּא, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ כָּל הַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד שֶׁקּוֹרֵא וְשׁוֹנֶה וְהָעוֹשֶׂה לוֹ פְּרַקְמַטְיָא וְהַמְהַנֵּהוּ מִנְּכָסָיו זֶהוּ שֶׁאָמַר וּבוֹ תִדְבָּק, אִם יֵשׁ לְךָ כָּל מִדּוֹת אֵלּוּ אַתָּה רַשָּׁאי לְהִשָּׁבַע וְאִם לַאו אִי אַתָּה רַשָּׁאי לְהִשָּׁבַע, עַד כָּאן לָשׁוֹן אַגָּדָה זוֹ:

וְהִנֵּה פֵּרוּשׁ הַכָּתוּב לְדַעְתִּי, **"וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ"** רְשׁוּת שֶׁיִּתִּיר לָנוּ לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמוֹ עַל דֶּרֶךְ הַכָּבוֹד, כְּאִלּוּ אָמַר אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא אֲבָל בִּשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ וְלֹא תִירָא מִזֶּה, וּמִפְּנֵי שֶׁשָּׁם הַהֻתֵּר הַזֶּה אַחַר הִירָאָה וְהָעֲבוֹדָה דָּרְשׁוּ שֶׁאֵין הֶתֵּר לִשְׁבוּעָה אֶלָּא לְאַחַר כָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ:

אוֹ יֹאמַר אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא, וְתִהְיֶה יִרְאָתוֹ גְּדוֹלָה עַל פָּנֶיךָ עַד שֶׁתִּהְיֶה שְׁמוֹ לְךָ לִשְׁבוּעָה, כִּי גַּם בִּרְצוֹתְךָ לְקַיֵּם כָּל דָּבָר תִּשָּׁבַע בִּשְׁמוֹ לְהָרַע וְלֹא תְמִיר: **וְיִהְיֶה** פֵּרוּשׁ **"וְאוֹתוֹ תַעֲבֹד"** לְדַעְתִּי, שֶׁתִּהְיֶה לוֹ בְּכָל עֵת כְּעֶבֶד הַקָּנוּי הַמְשֻׁרֶת לִפְנֵי אֲדוֹנָיו תָּמִיד שֶׁעוֹשֶׂה מְלֶאכֶת רַבּוֹ עִקָּר וְצָרְכֵי עַצְמוֹ עֲרַאי, עַד שֶׁיָּבֹא מִזֶּה מַה שֶׁאָמְרוּ (אבות ב יב) וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁאֲפִלּוּ צָרְכֵי גּוּפוֹ לְשֵׁם עֲבוֹדַת הָאֵל יִהְיוּ, יֹאכַל וְיִישַׁן וַיַּעֲשֶׂה צָרְכָיו כְּדֵי קִיּוּם הַגּוּף לַעֲבֹד ה'. כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ (בראשית רבה ט ו), וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד זוֹ שֵׁנָה, וְכִי שֵׁנָה טוֹבָה הִיא, מִתּוֹךְ שֶׁהוּא יָשֵׁן קִמְעָא הוּא עוֹמֵד וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה. וְיִתְכַּוֵּן בְּכָל צָרְכֵי הַגּוּף לְמִקְרָא שֶׁכָּתוּב (תהלים קמו ב) אֲהַלְלָה ה' בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי וגו', וְזֶה פֵּרוּשׁ נָכוֹן: תורה יד

(טז) לֹא תְנַסּוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם. פֵּרוּשׁ **כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה.** שֶׁלֹּא תֹּאמַר, אִם יֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ לַעֲשׂוֹת לָנוּ נִסִּים, אוֹ שֶׁנַּצְלִיחַ בִּהְיוֹתֵנוּ עוֹבְדִים לְפָנָיו וְנִשְׁבַּע לֶחֶם וְנִהְיֶה טוֹבִים, נִשְׁמֹר תּוֹרָתוֹ. כִּי הַכַּוָּנָה שָׁם כָּךְ הָיְתָה, שֶׁאִם יִרְאוּ שֶׁהַשֵּׁם יִתֵּן לָהֶם מַיִם בְּנֵס מֵאִתּוֹ יֵלְכוּ אַחֲרָיו בַּמִּדְבָּר, וְאִם לֹא, יַעַזְבוּהוּ. וְנָחְשַׁב לָהֶם לְעָוֹן גָּדוֹל, כִּי אַחֲרֵי שֶׁנִּתְאַמֵּת אֶצְלָם בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים כִּי מֹשֶׁה נְבִיא הַשֵּׁם וּדְבַר ה' בְּפִידוּ אֱמֶת, אֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת עוֹד שׁוּם דָּבָר לְנִסָּיוֹן, וְהָעוֹשֶׂה כֵּן אֵינֶנּוּ מְנַסֶּה הַנָּבִיא רַק הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ הוּא מְנַסֶּה לָדַעַת הֲיַד ה' תִּקְצָר: **וּלְכָךְ** אָסַר לְדוֹרוֹת לְנַסּוֹת הַתּוֹרָה אוֹ הַנְּבִיאִים, כִּי אֵין רָאוּי לַעֲבֹד הַשֵּׁם עַל דֶּרֶךְ הִסְתַּפֵּק אוֹ שְׁאֵלַת מוֹפֵת וְנִסָּיוֹן, כִּי אֵין רְצוֹן הַשֵּׁם לַעֲשׂוֹת נִסִּים לְכָל אָדָם וּבְכָל עֵת, וְאֵין רָאוּי לְעָבְדוֹ עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, אֶלָּא אוּלַי יִמְצָא בַּעֲבוֹדָתוֹ וְלָכְתּוֹ בְּדַרְכֵי הַתּוֹרָה צַעַר וְאָסוֹן וְרָאוּי שֶׁיְּקַבֵּל הַכֹּל בְּמִשְׁפַּט צֶדֶק, וְלֹא כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ אֱוִילֵי עַמֵּנוּ (מלאכי ג יד) וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרָנִית מִפְּנֵי ה':

(יז) שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֵדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃

יז מִטַּר תִּטְּרוּן יָת פִּקּוּדַיָּא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן וּסְהֶדְוָתֵהּ וּקְיָמוֹהִי דִּי פַקְדָּךְ׃

(יח) וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ׃

יח וְתַעְבֵּד דְּכָשַׁר וּדְתָקֵן קֳדָם יְיָ בְּדִיל דְּיֵיטַב לָךְ וְתֵעוּל וְתֵירַת יָת אַרְעָא טַבְתָּא דִּי קַיִּים יְיָ לַאֲבָהָתָיךְ׃

רש"י◄ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב • זוֹ פְּשָׁרָה, לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין.

(יט) לַהֲדֹף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס

יט לְמִתְבַּר יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִקֳּדָמָךְ כְּמָא דִּי מַלִּיל יְיָ׃

רש"י◄ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר • וְהֵיכָן דִּבֵּר? (שמות כג) "וְהַמֹּתִי אֶת כָּל הָעָם וְגוֹ'".

(כ) כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם׃

כ אֲרֵי יִשְׁאֲלִנָּךְ בְּרָךְ מְחָר לְמֵימָר מָא סָהֶדְוָתָא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי פַקִּיד יְיָ אֱלָהָנָא יָתְכוֹן׃

רש"י◄ כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר • יֵשׁ "מָחָר" שֶׁהוּא אַחַר זְמַן.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וּלְכָךְ אָמַר הַכָּתוּב בְּכָאן, **שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן מִצְוֹתָיו וְעֵדוֹתָיו,** שֶׁהֵם הַנִּסִּים שֶׁעָשָׂה לָכֶם מִכְּבָר לִהְיוֹת לָכֶם לְעֵדוּת, כְּגוֹן הַפֶּסַח וְהַמַּצָּה וְהַסֻּכָּה, וְתִשְׁמְרוּ חֻקָּיו אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא תֵדְעוּ טַעְמָם, כִּי בֶּאֱמֶת יִיטַב לָכֶם בַּסּוֹף, אֵין צֹרֶךְ לְנִסָּיוֹן בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת אַחֲרֵי שֶׁכְּבָר נִתְאַמֵּת אֶצְלְכֶם שֶׁהוּא מֵאִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְכֵן בְּכָל דְּבַר נָבִיא הַמְּנֻסֶּה וְהַמֻּחְזָק בְּנָבִיא אֱמֶת בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים כְּדִין הַתּוֹרָה, לֹא תִנְסוּ אֶת דְּבָרָיו בְּכָל גְּמוּל וּבְכָל עֹנֶשׁ שֶׁיֹּאמַר לָכֶם, וְלֹא תִסְתַּפְּקוּ בִּיכָלְתּוֹ יִתְעַלֶּה, אֲבָל הַאֲמִינוּ בְּתוֹרָתוֹ וְתַאֲמִינוּ בִּנְבִיאָיו וְהַצְלִיחוּ:

וְהִנֵּה הִבְטִיחַ כִּי סוֹף הַכָּבוֹד לָבוֹא בְּירוּשַׁת הָאָרֶץ וְנִצּוּחַ הָאוֹיְבִים, כִּי הִיא הַטּוֹבָה הַגְּדוֹלָה, וְהַצְרִיכָה לְאוֹתוֹ הַדּוֹר. וְאַחֲרֵי כֵן אָמַר, כִּי גַּם לַדּוֹרוֹת הַבָּאִים אֵין צֹרֶךְ לְנִסָּיוֹן בַּעֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת, אֶלָּא שֶׁיִּשְׁאָלוּ מֵאֲבוֹתֵיהֶם וּזְקֵנֵיהֶם וְיַגִּידוּ לָהֶם אֲמִתַּת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, כַּאֲשֶׁר יְפָרֵשׁ (פסוק כ) כִּי יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ וּגְמַר הַפָּרָשָׁה: תורה יז

(יח) וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי ה'. עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט יֹאמַר תִּשְׁמְרוּ מִצְוֹת הַשֵּׁם וְעֵדוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּתְכַוֵּן בַּעֲשִׂיָּתָן לַעֲשׂוֹת הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו בִּלְבָד. וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ, הַבְטָחָה, יֹאמַר כִּי בַּעֲשׂוֹתְךָ הַטּוֹב בְּעֵינָיו יִיטַב לָךְ, כִּי הַשֵּׁם מֵטִיב לַטּוֹבִים וְלַיְשָׁרִים בְּלִבּוֹתָם: **וּלְרַבּוֹתֵינוּ** בָּזֶה מִדְרַשׁ יָפֶה, אָמְרוּ זוֹ פְּשָׁרָה וְלִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין. וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה, כִּי מִתְּחִלָּה אָמַר שֶׁתִּשְׁמֹר חֻקֹּתָיו וְעֵדוֹתָיו אֲשֶׁר צִוָּךְ, וְעַתָּה יֹאמַר גַּם בַּאֲשֶׁר לֹא צִוָּךְ תֵּן דַּעְתְּךָ לַעֲשׂוֹת הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו, כִּי הוּא אוֹהֵב הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר:

וְזֶה עִנְיָן גָּדוֹל, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַזְכִּיר בַּתּוֹרָה כָּל הַנְהָגוֹת הָאָדָם עִם שְׁכֵנָיו וְרֵעָיו, וְכָל מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ וְתִקּוּנֵי הַיִּשּׁוּב וְהַמְּדִינוֹת כֻּלָּם, אֲבָל אַחֲרֵי שֶׁהִזְכִּיר מֵהֶם הַרְבֵּה, כְּגוֹן לֹא תֵלֵךְ רָכִיל (ויקרא יט טז), לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר (שם פסוק יח), וְלֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ (שם פסוק טז), לֹא תִקְלֶל חֵרֵשׁ (שם פסוק יד), מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם (שם פסוק לב), וְכִיוֹצֵא בָּהֶן, חָזַר לוֹמַר בְּדֶרֶךְ כְּלָל שֶׁיַּעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּכָל דָּבָר, עַד שֶׁיִּכָּנֵס בָּזֶה הַפְּשָׁרָה וְלִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין, וּכְגוֹן מַה שֶּׁהִזְכִּירוּ בְּדִינָא דְּבַר מֵצְרָא (ב"מ קח.), וַאֲפִלּוּ מַה שֶּׁאָמְרוּ (יומא פו.) פִּרְקוֹ נָאֶה וְדִבּוּרוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת, עַד שֶׁיִּקָּרֵא בְּכָל עִנְיָן תָּם וְיָשָׁר: תורה יט

(כ) וְטַעַם כִּי יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֵדֹת. שֶׁיִּשְׁאַל תְּחִלָּה, עַל מַה יָּעִידוּ אֵלֶּה הַמִּצְוֹת הַנִּקְרָאִים "עֵדוּת" בַּעֲבוּר שֶׁהֵם זֵכֶר לְנִפְלְאוֹתָיו וְעֵדוּת בָּהֶם, כְּגוֹן הַמַּצָּה וְהַסֻּכָּה וְהַפֶּסַח וְהַשַּׁבָּת וְהַתְּפִלִּין וְהַמְּזוּזָה. **וּמָה הַחֻקִּים,** כִּי נֶעְלָם טַעְמָם בַּתּוֹרָה. **וְהַמִּשְׁפָּטִים,** יִשְׁאַל מַה הַמִּשְׁפָּטִים שֶׁנַּעֲשָׂה בַּמִּצְוֹת הָאֵלֶּה, שֶׁנִּסְקֹל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, וְנִשְׂרֹף הַבָּא עַל אִשָּׁה וְאִמָּהּ, וְנַכֶּה אֶת הָאַרְבָּעִים לְזוֹרֵעַ כִּלְאָיִם. כִּי מִשְׁפְּטֵי יִשּׁוּב הַמְּדִינוֹת, בְּדִינֵי הַשּׁוֹר וְהַבּוֹר וְהַשּׁוֹמְרִים וּשְׁאָר הַדִּינִין שֶׁבַּתּוֹרָה צְדִיקִים וְטוֹבִים הֵן, כָּל רוֹאֵיהֶם יַכִּירוּן: **וְצִוָּה** בְּתְשׁוּבַת הַשְּׁאֵלָה הַזֹּאת, שֶׁנַּגִּיד לְשׁוֹאֵל כָּל עִנְיָן יְצִיאַת מִצְרַיִם. וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה, הוּא הַטַּעַם בְּמָה שֶׁאָמַר בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת (לעיל ה ו) אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, כִּי יִתְכַּוֵּן שֶׁנּוֹדִיעַ לַבֵּן הַשּׁוֹאֵל כִּי ה' הוּא הַבּוֹרֵא

(כא) וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם
וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה:

כא וְתֵימַר לִבְנָךְ עַבְדִּין הֲוֵינָא לְפַרְעֹה
בְּמִצְרַיִם וְאַפְּקָנָא יְיָ מִמִּצְרַיִם בִּידָא תַקִּיפָא:

(כב) וַיִּתֵּן יְהוָה אֹתֹת וּמֹפְתִים גְּדֹלִים וְרָעִים
בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ:

כב וִיהַב יְיָ אָתִין וּמוֹפְתִין רַבְּרְבִין וּבִישִׁין
בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל אֱנַשׁ בֵּיתֵהּ לְעֵינָנָא:

(כג) וְאֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ:

כג וְיָתָנָא אַפֵּק מִתַּמָּן בְּדִיל לְאַעֲלָא יָתָנָא
לְמִתַּן לָנָא יָת אַרְעָא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָנָא:

(כד) וַיְצַוֵּנוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה
לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים
לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה:

כד וּפַקְּדָנָא יְיָ לְמֶעְבַּד יָת כָּל קְיָמַיָּא הָאִלֵּין
לְמִדְחַל יָת יְיָ אֱלָהָנָא לְטַב לָנָא כָּל יוֹמַיָּא
לְקַיָּמוּתָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין:

(כה) וּצְדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ כִּי־נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ: ס

כה וְזָכוּתָא תְּהֵי לָנָא אֲרֵי נִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל
תַּפְקֻדְתָּא הָדָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא כְּמָא דִּי
פַקְּדָנָא:

◆ שבת קודש ט"ז מנחם־אב ◆

ז (א) כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה
בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גוֹיִם־רַבִּים מִפָּנֶיךָ הַחִתִּי
וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי
שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ:

א אֲרֵי יְעֵלְנָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל
לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ וִיתָרֵךְ עַמְמִין סַגִּיאִין מִן
קֳדָמָךְ חִתָּאֵי וְגִרְגָּשָׁאֵי וֶאֱמֹרָאֵי וּכְנַעֲנָאֵי
וּפְרִזָּאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי שַׁבְעָא עַמְמִין
סַגִּיאִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ:

רש"י ◄ וְנָשַׁל • לְשׁוֹן הַשְׁלָכָה וְהַתָּזָה, וְכֵן (דברים יט): "וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל".

(ב) וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהִכִּיתָם הַחֲרֵם
תַּחֲרִים אֹתָם לֹא־תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תְחָנֵּם:

ב וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמָךְ וְתִמְחִנּוּן גַּמָּרָא
תְּגַמַּר יָתְהוֹן לָא תִגְזַר לְהוֹן קְיָם וְלָא תְרַחֵם
עֲלֵיהוֹן:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהַחָפֵץ וְהַיָּכוֹל, כַּאֲשֶׁר נִתְבָּאֵר לָנוּ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם. וְזֶה טַעַם "לְעֵינֵינוּ", כִּי אֲנַחְנוּ הַיּוֹדְעִים וְעֵדִים מִן הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים שֶׁרָאִינוּ שָׁם, כִּי הַשֵּׁם אֱלֹהֵינוּ הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וְאֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ, כִּי כָּל זֶה יִוָּדַע בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי בַּדִּבּוּר הָרִאשׁוֹן (שמות כ ב):

וְהִנֵּה רָאוּי לָנוּ לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמוֹ, כִּי הוּא בּוֹרְאֵנוּ וַאֲשֶׁר הִגְדִּיל חַסְדּוֹ עִמָּנוּ, וַיְצַוֵּנוּ לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה הַנִּכְּרָים בְּעֵדוּת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, לְיִרְאָה אוֹתוֹ בַּעֲשׂוֹתֵנוּ הָעֵדוּת וְזֶכֶר לְנִפְלְאוֹתָיו, לְטוֹב לָנוּ בַּעֲשִׂיַּת הַחֻקִּים כִּי טוֹבִים הֵם, אֵין בָּהֶם דֹּוֹק שֶׁתִּהְיֶה בּוֹ רָעָה כְּלָל, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְבָּרֵר טַעֲמָם לַכֹּל: תורה כא

(כד) לְחַיּוֹתֵנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה בַּמִּשְׁפָּטִים, כִּי בִּכְלָלָם נִחְיֶה, וְכֻלָּם טוֹבִים אֵין בָּהֶם רָעָה כְּלָל, אֲבָל כֻּלָּם גּוֹרְמִים חַיִּים טוֹבִים בַּסּוֹף. וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹן הַבּוֹרֵא, שֶׁהוּא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ עַמּוֹ וְצֹאן יָדָיו, וְאֵין בְּכָל מִצְוֹוֹתָיו רַק טוֹב. וְעוֹד שֶׁתִּהְיֶה לָנוּ צְדָקָה לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ, וְיִתֵּן לָנוּ שָׂכָר טוֹב בַּעֲשִׂיַּת כָּל הַמִּצְוֹוֹת הָאֵלּוּ. קָרָא גְּמוּל הַמִּצְוֹוֹת "צְדָקָה", כִּי הָעֶבֶד הַקָּנוּי לְרִבּוֹ שֶׁהוּא חַיָּב לַעֲבֹד אוֹתוֹ, אִם יִתֵּן עוֹד שָׂכָר בַּעֲבוֹדָתוֹ צְדָקָה יַעֲשֶׂה עִמּוֹ: תורה כה

רש"י◄ **וְלֹא תְחָנֵּם •** (ע"ז כ) לֹא תִּתֵּן לָהֶם חֵן, אָסוּר לוֹ לָאָדָם לוֹמַר: 'כַּמָּה נָאָה כְּנַעֲנִי הַזֶּה'! דָּבָר אַחֵר: לֹא תִּתֵּן לָהֶם חֲנִיָּה בָּאָרֶץ.

(ג) וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם בִּתְּךָ לֹא־תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא־תִקַּח לִבְנֶךָ:

ג וְלָא תִתְחַתַּן בְּהוֹן בְּרַתְּךָ לָא תִתֵּן לִבְרֵהּ וּבְרַתֵּהּ לָא תִסַּב לִבְרָךְ:

(ד) כִּי־יָסִיר אֶת־בִּנְךָ מֵאַחֲרַי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מַהֵר:

ד אֲרֵי יַטְעֵין יָת בְּרָךְ מִבָּתַר פֻּלְחָנִי וְיִפְלְחוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וְיִתְקֵף רָגְזָא דַיְיָ בְּכוֹן וְיִשֵּׁצָךְ בִּפְרִיעַ:

רש"י◄ **כִּי־יָסִיר אֶת־בִּנְךָ מֵאַחֲרַי •** (קידושין סח) בְּנוֹ שֶׁל כְּנַעֲנִי, כְּשֶׁיִּשָּׂא אֶת בִּתְּךָ יָסִיר אֶת בִּנְךָ אֲשֶׁר תֵּלֵד לוֹ בִּתְּךָ מֵאַחֲרַי, לָמַדְנוּ שֶׁבֵּן בִּתְּךָ הַבָּא מִן הַכְּנַעֲנִי קָרוּי בִּנְךָ, אֲבָל בֵּן בִּנְךָ הַבָּא מִן הַכְּנַעֲנִית אֵינוֹ קָרוּי בִּנְךָ אֶלָּא בְּנָהּ, שֶׁהֲרֵי לֹא נֶאֱמַר עַל בִּתּוֹ: 'לֹא תִקַּח כִּי תָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי', אֶלָּא "כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ וְגוֹ'".

(ה) כִּי אִם־כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ וּמַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּ וַאֲשֵׁרִיהֶם תְּגַדָּעוּן וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ:

ה אֲרֵי אִם כְּדֵין תַּעְבְּדוּן לְהוֹן מַזְבְּחָתֵיהוֹן תְּתָרְעוּן וְקָמָתְהוֹן תְּתַבְּרוּן וַאֲשֵׁרֵיהוֹן תְּקוֹצְצוּן וְצַלְמֵי טַעֲוָתְהוֹן תּוֹקְדוּן בְּנוּרָא:

רש"י◄ **מִזְבְּחֹתֵיהֶם •** שֶׁל בְּנָיָן. **מַצֵּבֹתָם •** אֶבֶן אַחַת. **וַאֲשֵׁרִיהֶם •** אִילָנוֹת שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָם.

(ו) כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה:

ו אֲרֵי עַם קַדִּישׁ אַתְּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בָּךְ אִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְעַם חַבִּיב מִכֹּל עַמְמַיָּא דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא:

(ז) לֹא מֵרֻבְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים חָשַׁק יְהוָה בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם כִּי־אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל־הָעַמִּים:

ז לָא מִדְּסַגִּיאִין אַתּוּן מִכָּל עַמְמַיָּא צָבֵי יְיָ בְּכוֹן וְאִתְרְעֵי בְּכוֹן אֲרֵי אַתּוּן זְעֵרִין מִכָּל עַמְמַיָּא:

רש"י◄ **לֹא מֵרֻבְּכֶם •** כִּפְשׁוּטוֹ. וּמִדְּרָשׁוֹ: לְפִי שֶׁאֵין אַתֶּם מַגְדִּילִים עַצְמְכֶם כְּשֶׁאֲנִי מַשְׁפִּיעַ לָכֶם טוֹבָה, לְפִיכָךְ "חָשַׁק ה' בָּכֶם". **כִּי־אַתֶּם הַמְעַט •** הַמְמַעֲטִין עַצְמְכֶם, כְּגוֹן אַבְרָהָם שֶׁאָמַר (בראשית יח): "וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר", וּכְגוֹן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁאָמְרוּ (שמות טז): "וְנַחְנוּ מָה", לֹא כִּנְבוּכַדְנֶאצַּר שֶׁאָמַר (ישעיה יד): "אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן", וְסַנְחֵרִיב שֶׁאָמַר (שם לו): "מִי בְכָל אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת", וְחִירָם שֶׁאָמַר (יחזקאל כח): "אֵל אָנִי מוֹשַׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי". **כִּי אַתֶּם הַמְעַט •** חֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'דְּהָא'.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ו־ח) **כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה.** שֶׁאֵין לְךָ קָצִין שׁוֹטֵר וּמוֹשֵׁל בְּכָל מַלְאֲכֵי מַעְלָה, אֲבָל אַתָּה סְגֻלַּת ה' תַּחַת יָדוֹ, וּלְכָךְ לֹא תִטְעֶה לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים, וּכְבָר הִזְכַּרְתִּי זֶה פְּעָמִים רַבּוֹת: **וְזֶה** טַעַם **לֹא מֵרֻבְּכֶם מִכָּל הָעַמִּים,** כִּי הָיָה רָאוּי שֶׁיִּהְיוּ הָרַבִּים לַמֶּלֶךְ, כְּעִנְיַן שֶׁכָּתוּב (משלי יד כח) בְּרֹב עַם הַדְרַת מֶלֶךְ, וְיִפְקִיד שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הַנִּשְׂאָרִים, וְאַתֶּם הַמְעַט וְאַף עַל פִּי כֵן חָשַׁק בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם: **וְטַעַם חָשַׁק.** שֶׁנִּקְשַׁר עִמָּכֶם בְּקֶשֶׁר אַמִּיץ שֶׁלֹּא יִפָּרֵד מִכֶּם לְעוֹלָם, מִלְּשׁוֹן וַחֲשֻׁקֵיהֶם כֶּסֶף (שמות כז י). **וַיִּבְחַר בָּכֶם** מִכָּל הָעַמִּים, שֶׁתִּהְיוּ אַתֶּם סְגֻלָּה וְנַחֲלָה לוֹ, כִּי הַבְּחִירָה בְּכָל מָקוֹם בְּרֵירָה מִן הָאֲחֵרִים: **וְאָמַר** הַטַּעַם, **כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם** בְּחַר בָּכֶם, שֶׁרָאָה אֶתְכֶם רְאוּיִים לְהִתְאַהֵב לְפָנָיו וְנִבְחָרִים לְאַהֲבָה יוֹתֵר מִכָּל הָעַמִּים. וְלֹא הִזְכִּיר בָּזֶה טַעַם מִן הַבְּחִירָה, כִּי הַנִּבְחָר לְאוֹהֵב הֵיוֹדֵעַ לִסְבֹּל אֶת אוֹהֲבוֹ בְּכָל הַבָּא עָלָיו מִמֶּנּוּ, וְיִשְׂרָאֵל רְאוּיִים לְכָךְ מִכָּל עָם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (ביצה כה:) שְׁלֹשָׁה עַזִּים הֵם, יִשְׂרָאֵל בָּאֻמּוֹת, כִּי יַעַמְדוּ לוֹ בְּנִסְיוֹנוֹת, אוֹ יְהוּדִי אוֹ צָלוּב (שמו"ר מב ט): **וְטַעַם בָּכֶם,** בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵיכֶם שֶׁהִגִּיעַ עִנְיָנָם עַד שֶׁנִּשְׁבַּע לָהֶם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגְרֹם הַחֵטְא וְתִבָּטֵל הַבְטָחָתָם, וְעַל כֵּן הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה. **וַיִּפְדְּךָ,** רֶמֶז שֶׁהִכָּה אוֹתָם תַּחְתֶּיךָ, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מג ג) נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ: תורה ט

(ח) כִּי מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵיכֶם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיָד חֲזָקָה וַיִּפְדְּךָ מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם:

ח אֲרֵי מִדְּרַחֲם יְיָ יָתְכוֹן וּמִדְּנָטַר יָת קְיָמָא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתְכוֹן אַפִּיק יְיָ יָתְכוֹן בִּידָא תַקִּיפָא וּפָרְקָךְ מִבֵּית עַבְדּוּתָא מִידָא דְּפַרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **כִּי מֵאַהֲבַת ה'** • הֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֶלָּא', לֹא מֵרֹבְכֶם חָשַׁק ה' בָּכֶם אֶלָּא מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם. **וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת הַשְּׁבֻעָה** • מַחֲמַת שָׁמְרוֹ אֶת הַשְּׁבוּעָה.

(ט) וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דּוֹר:

ט וְתִדַּע אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ הוּא אֱלָהִים אֱלָהָא מְהֵימְנָא נָטַר קְיָמָא וְחִסְדָּא לְרַחֲמוֹהִי וּלְנָטְרֵי פִּקּוּדוֹהִי לְאַלְפֵי דָרִין:

רש"י◄ **לְאֶלֶף דּוֹר** • וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (דברים ה): "לַאֲלָפִים". כָּאן שֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל "לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו", הָעוֹשִׂין מִיִּרְאָה, הוּא אוֹמֵר "לְאֶלֶף". וּלְהַלָּן שֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל "לְאוֹהֲבָיו", הָעוֹשִׂין מֵאַהֲבָה, שֶׁשְּׂכָרָם יוֹתֵר גָּדוֹל, הוּא אוֹמֵר "לַאֲלָפִים". **לְאוֹהֲבָיו** • אֵלּוּ הָעוֹשִׂין מֵאַהֲבָה. **וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו** • אֵלּוּ הָעוֹשִׂין מִיִּרְאָה.

(י) וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל־פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ אֶל־פָּנָיו יְשַׁלֶּם־לוֹ:

י וּמְשַׁלֵּם לְסָנְאוֹהִי טָבָן דִּי אִנּוּן עָבְדִין קֳדָמוֹהִי בְּחַיֵּיהוֹן לְאוֹבָדֵיהוֹן לָא מְאַחַר עֹבַד טָב לְסָנְאוֹהִי טַבְוָן דִּי אִנּוּן עָבְדִין קֳדָמוֹהִי בְּחַיֵּיהוֹן מְשַׁלַּם לְהוֹן:

רש"י◄ **וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל־פָּנָיו** • בְּחַיָּיו, מְשַׁלֵּם לוֹ גְּמוּלוֹ הַטּוֹב, כְּדֵי לְהַאֲבִידוֹ מִן הָעוֹלָם הַבָּא.

(יא) וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשֹׂתָם:

יא וְתִטַּר יָת תַּפְקֻדְתָּא וְיָת קְיָמָיָא וְיָת דִּינַיָּא דִּי אֲנָא מְפַקֵּדְךָ יוֹמָא דֵּין לְמֶעְבַּדְהוֹן:

פ פ פ

רש"י◄ **הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם** • (עירובין כב) וּלְמָחָר, לָעוֹלָם הַבָּא, לִטֹּל שְׂכָרָם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות קונטרס סו ענ' 8)

הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם (ז, יא)
וּלְמָחָר לָעוֹלָם הַבָּא לִטֹּל שְׂכָרָם (רש"י) **לַעֲשׂוֹתָם** – הַיְנוּ הָעֲבוֹדָה בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁעַל־יָדָהּ נִמְשָׁךְ אוֹר בְּגַשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם, אֲבָל רַק בְּהֶעְלֵם. **לְקַבֵּל שְׂכָרָם** – הַיְנוּ גִּלּוּי הַתַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ט־י) **וְיָדַעְתָּ.** מִיצִיאַת מִצְרַיִם, **כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים,** שֶׁבְּרָא שָׁמַיִם וָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (לעיל ו ב). וְעוֹד תֵּדַע מִזֶּה שֶׁהוּא **הָאֵל הַנֶּאֱמָן,** שֶׁלֹּא יָשׁוּב דְּבָרוֹ רֵיקָם, וְהוּא **שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאוֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו,** יִרְאֵי שְׁמוֹ, לְאֶלֶף דּוֹר, בְּזֶרַע, כַּאֲשֶׁר שָׁמַר לְךָ בְּרִית אֲבוֹתֶיךָ. וְתֵדַע כִּי הוּא **מְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו** רִשְׁעָם, אֶל פְּנֵי כָּל אֶחָד מֵהֶם, לְהַאֲבִידוֹ, כַּאֲשֶׁר הֶאֱבִיד אֶת הַמִּצְרִים וְלֹא אֵחַר לָהֶם: **וְהַמִּדָּה** הַזֹּאת אֲשֶׁר הִזְכִּיר אֱמֶת לְעוֹלָם, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ רְשָׁעָ מַאֲרִיךְ בְּרָעָתוֹ, לֹא יִהְיֶה לוֹ כֵּן רַק מִפְּנֵי הַמִּדָּה הַזֹּאת הַנִּזְכֶּרֶת שֶׁהוּא שׁוֹמֵר הַחֶסֶד, וְהִנֵּה עָשָׂה שׁוּם טוֹבָה שֶׁצָּרִיךְ לְשַׁלֵּם לוֹ. אִם כֵּן, אֵין בְּמִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא שְׁתֵּי מִדּוֹת הַלָּלוּ, מְשַׁלֵּם טוֹבָה תַּחַת טוֹבָה וּמְשַׁלֵּם רָעָה תַּחַת רָעָה:

וְיִתָּכֵן כִּי שׂוֹנְאָיו הַמּוּחְלָטִים מַכְחִישִׁים בֶּאֱלֹהוּתוֹ (וְאֵין לָהֶם זְכוּת כְּלָל. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ (קהלת רבה ז לב) אָמַר רַבִּי יַאשִׁיָּה מִפְּנֵי שְׁלִשָּׁה דְּבָרִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַאֲרִיךְ אַפַּיִם לָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, אוֹ עָשׂוּ מִצְוֹת שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְשַׁלֵּם שְׂכָרָן בָּעוֹלָם הַזֶּה, אוֹ שֶׁמָּא יֵצְאוּ מֵהֶן צַדִּיקִים, שֶׁכָּךְ מְצִינוּ שֶׁהֶאֱרִיךְ אַפַּיִם לְאָחָז וְיָצָא מִמֶּנּוּ חִזְקִיָּהוּ, וְגַם לְאָמוֹן וְיָצָא מִמֶּנּוּ יֹאשִׁיָּהוּ, וְגַם לְשִׁמְעִי וְיָצָא מִמֶּנּוּ מָרְדְּכָי. וְכָל אֵלּוּ אֵינָם בִּכְלַל שׂוֹנְאָיו. וְיֵשׁ בְּמִלַּת **"אֶל פָּנָיו"** סוֹד בְּרָשָׁע וְטוֹבָה לוֹ:

וְהֶחֱזִיר וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַמִּצְוָה וגו'. לוֹמַר לָכֵן תִּשְׁמֹר אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה מְשׂוֹנְאָיו הָאוֹבְדִים, אֲבָל תִּהְיֶה מְאוֹהֲבָיו וְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו הַנִּזְכָּרִים לְטוֹבָה וּלְחַיִּים: תורה יא

לֶעָתִיד לָבוֹא, בִּגְמַר הָעֲבוֹדָה. וּמְצִינוּ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלֶּה גַּם בַּזְּמַן הַזֶּה עַצְמוֹ: בַּעֲבוֹדַת **שֵׁשֶׁת יְמֵי הַחוֹל**, שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלַאכְתֶּךָ, הַמַּטָּרָה הִיא לְהַמְשִׁיךְ אוֹר וּקְדֻשָּׁה בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים. אַךְ **שַׁבָּת** הוּא גִּלּוּי הַתַּעֲנוּג, "וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג", שֶׁבָּא עַל יְדֵי הַקְדָּמַת שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, כְּמַאֲמָר "מִי שֶׁטָּרַח בְּעֶרֶב שַׁבָּת יֹאכַל בְּשַׁבָּת".

קי"ח פסוקים, עזיא"ל סימן. חסלת פרשת ואתחנן

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רעט - רפב

המשך ביאור במס' כתובות ליום חמישי עמ' ב

ששבויה שנפדית יותר מבת שלש שנים יש לה קנס: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי דּוֹסָא אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד**, כלומר, שניהם סוברים שאין אנו חוששים שהשבויה נבעלה בשבייתה. מבארת הגמרא היכן מצינו כן: הראיה שרַבִּי יְהוּדָה סובר כן, היא **הָא דַּאֲמָרָן** – כמבואר במשנתינו, ששבויה יש לה קנס. וכן **רַבִּי דּוֹסָא** סובר כן, **דְּתַנְיָא, שְׁבוּיָה** שנפדית, אם היא בת כהן הרי היא **אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה**, כפי שהיה קודם שנשבתה, ואין חוששים שנבעלה לשבאי הגוי והתחללה בביאתו ואסורה לחזור ולאכול תרומה, **דִּבְרֵי רַבִּי דּוֹסָא.** מבאר רבי דוסא את שיטתו, **אָמַר רַבִּי דּוֹסָא, וְכִי מֶה עָשָׂה לָהּ עֲרֵבִי חַלָּז** שלקחה בשבי, **וְכִי** תעלה על דעתך **שִׁמְּעָנָהּ לָהּ בֵּין דֵּדֶיהָ** דרך שחוק **פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה**, ואין אנו חוששים שנהג בה מנהג הפקר לבועלה ממש. ולדברי רבי יוחנן נמצא שטעמו של רבי יהודה הוא משום שאין השבויה בחזקת שנבעלה.

מביאה הגמרא את דעת החולק על רבי יוחנן: **אָמַר רַבָּה**, מנין שהטעם של רבי יהודה ורבי דוסא שוה, **דִּלְמָא לֹא הֵיא** – שמא אין הדבר כן, אלא **עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה הָכָא**, במשנתינו, שאין חוששים בשבויה שנבעלה, **אֶלָּא** כדי **שֶׁלֹּא יְהֵא חוֹטֵא נִשְׁכָּר**, שהאונס או מפתה את השבויה לא ירויח ויפטר מהקנס, ולכן אנו מחזיקים אותו כבתולה, **אֲבָל הָתָם**, בבת כהן שנשבית, שמא רבי יהודה של משנתינו **כְּרַבָּנָן סְבִירָא לֵיהּ**, החולקים על רבי דוסא (עדיות פ"ג מ"ז) וחוששים שנבעלה לגוי ונפסלת מלאכול בתרומה.

ממשיך רבה ואומר: **אִי נַמִי** – עוד יש לומר, לצד השני, **עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי דּוֹסָא הָתָם**, שאין השבויה נפסלת מתרומה, **אֶלָּא בִּתְרוּמָה** בזמן הזה שחיוב הפרשתה הוא מִדְּרַבָּנָן, שלא חששו חכמים לפוסלה מספק אף בחשש איסור דרבנן, **אֲבָל בְּקִנָּם** שחיובו מִדְּאוֹרַיְיתָא, שמא **כְּרַבָּנָן סְבִירָא לֵיהּ**, האומרים במשנתינו שלשבויה אין קנס.

הגמרא מקשה על דברי רבה בשיטת רבי יהודה: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרבה, **וְכִי** אפשר לומר **דְּטַעְמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה הָכָא** שיש לה קנס, **שֶׁלֹּא יְהֵא חוֹטֵא נִשְׁכָּר הוּא, וְהָא תַּנְיָא** לגבי שיעור כתובה של שבויה, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שְׁבוּיָה שֶׁנִּשְׁבֵּית חֲרֵי הִיא בִּקְדוּשָּׁתָהּ** ובחזקת שלא נבעלה, **וַאֲפִילּוּ** נפדית כשהיא **בַּת עֶשֶׂר שָׁנִים**, שיעור **כְּתוּבָּתָהּ** הוא **מָאתַיִם** זוז ככתובת הבתולות [ולא מאה זוז כבעולה], **וְהָתָם**, לגבי כתובה, **מַאי שֶׁלֹּא יְהֵא חוֹטֵא נִשְׁכָּר אִיכָּא**, והרי לא שייך כלל טעם זה, ומוכח שרבי יהודה סובר שבכל מקום אין חוששים שהשבויה נבעלה.

מתרצת הגמרא: לעולם אין רבי יהודה סובר שכל שבויה מוחזקת כבתולה, וטעמו במשנתינו הוא שלא יהא חוטא נשכר, **וְהָתָם**, לגבי כתובה **נַמִי** יש טעם מיוחד בדבר, שאם נפסוק שכתובתה מנה כבעולה, **דִּלְמָא מִיַּמְּנֵעֵי וְלֹא נָסְבֵי לָהּ** – שמא ימנעו בני אדם מלישא אותה, ואפילו ישראלים שהיא מותרת להם אף אם נבעלה לגוי, ולכן תיקנו חכמים שכתובתה מאתים כבתולה.

הגמרא מקשה על רבי יוחנן, שביאר את טעמו של רבי יהודה שלעולם שבויה נשארת בחזקת בתולה. מקשה הגמרא: **וְכִי סָבַר רַבִּי יְהוּדָה** ששבויה **בִּקְדוּשָּׁתָהּ קַיְימָה** לכל ענין, **וְהָתַנְיָא**, כהן **הַפּוֹדֶה אֶת הַשְּׁבוּיָה, יִשָּׁאֶנָּה** – מותר לו לישא אותה, אבל אם הוא **מֵעִיד בָּהּ** שלא נבעלה לגוי, **לֹא יִשָּׁאֶנָּה** [ולהלן תבאר הגמרא דין זה]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, לֹא יִשָּׁאֶנָּה.** ומוכח שרבי יהודה חושש בשבויה שמא נבעלה.

קודם שתתרץ הגמרא את הקושיא, מבארת הגמרא את הברייתא עצמה. תמהה הגמרא: **הָא גּוּפָהּ קַשְׁיָא** – הברייתא מצד עצמה קשה, **אָמַרְתְּ** בתחילה **שהַפּוֹדֶה אֶת הַשְּׁבוּיָה יִשָּׁאֶנָּה**, ואפילו שלא העידו עליה כלל שלא נבעלה אנו מחזיקים אותה כמותרת, **וַהֲדַר תָּנֵא** – וחזר התנא ושנה שאם הפודה אותה **מֵעִיד בָּהּ** שלא נבעלה, **לֹא יִשָּׁאֶנָּה**, וקשה, וכי **מִשּׁוּם דְּמֵעִיד בָּהּ** גרעה **ולֹא יִשָּׁאֶנָּה**, והרי אין הדבר מסתבר כלל. מתרצת הגמרא: **הָא לֹא קַשְׁיָא**, אין כוונת הברייתא כן, אלא **הָכִי קָאָמַר, הַפּוֹדֶה אֶת הַשְּׁבוּיָה, וְאחר** שפדאה **מֵעִיד בָּהּ** שלא נבעלה, **יִשָּׁאֶנָּה. מֵעִיד בָּהּ כְּדֵי** – אבל אם הוא רק מעיד עליה שהיא כשירה, ולא פדה אותה מממונו, **לֹא יִשָּׁאֶנָּה**, ולהלן יבואר טעם החילוק.

הגמרא שבה לקושיא על דעת רבי יוחנן: **מִכָּל מָקוֹם** לפי דברי רבי יוחנן, **קַשְׁיָא לְרַבִּי יְהוּדָה**, שבמשנתינו פסק ששבויה נשארה בקדושתה, ואילו בברייתא הוא חושש שנפסלה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָא, אֵימָא** – יש לשנות את הגירסא בברייתא ולומר, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ יִשָּׁאֶנָּה**, כשיטתו במשנתינו שלעולם אין חוששים שנבעלה, וכדברי רבי יוחנן.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לְעוֹלָם** אפשר לגרוס **כַּדְקָתָנֵי** בברייתא, 'בין כך ובין כך לא ישאנה', **וְרַבִּי יְהוּדָה** לא אמר כאן את שיטת עצמו, אלא **לְדִבְרֵיהֶם דְּרַבָּנָן קָאָמַר לְהוּ** – טען כנגד חכמים שאף לשיטתם אין מקום לחילוק זה, וכך אמר להם, **לְדִידִי** – לשיטתי, שאיני חושש כלל שנפסלה, אלא בקדושתה עומדת, **בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ יִשָּׁאֶנָּה. אֶלָּא לְדִידְכוּ** – לשיטתכם, שאתם חוששים שנבעלה, 'בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ **לֹא יִשָּׁאֶנָּה' מַכָּעֵי לֵיהּ** – היה לכם לומר שלעולם לא ישאנה, ואף אם הפודה עצמו העיד עליה.

מבארת הגמרא את טעמם של חכמים: **וְרַבָּנָן**, הסוברים שיש חילוק בדבר, אומרים **שהַפּוֹדֶה אֶת הַשְּׁבוּיָה וּמֵעִיד בָּהּ יִשָּׁאֶנָּה**, כיון שהוא כהן, ויש חזקה **דלֹא שָׁדֵי אִינִישׁ זוּזֵי בְּכִדֵּי** – שאין אדם משליך ממונו בחינם, ואם לא שידע בודאי שלא נבעלה והיא מותרת לו, לא היה פודה אותה, אבל **הַמֵּעִיד בָּהּ כְּדֵי** – אם הוא רק מעיד שהיא כשירה, ולא פדאה, **לֹא יִשָּׁאֶנָּה**, שיש לחשוש **שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בָּהּ** לנושאה אף שפסולה היא, ולכן הוא מעיד שלא נבעלה.

הגמרא מביאה קושיא נוספת על רבי יוחנן, הסובר שלדעת רבי יהודה לעולם אין חוששים ששבויה נבעלה. מקשה הגמרא: **רָמֵי לֵיהּ רַב פָּפָא בַּר שְׁמוּאֵל לְרַב יוֹסֵף,**

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י' מנחם־אב פרק כ, מפרק נה עד סוף פרק נט	**יום רביעי -י"ג מנחם־אב** מפרק סט עד סוף פרק עא
יום שני - י"א מנחם־אב מפרק ס עד סוף פרק סה	**יום חמישי - י"ד מנחם־אב** מפרק עב עד סוף פרק עו
יום שלישי - י"ב מנחם־אב מפרק סו עד סוף פרק סח	**יום שישי - ט"ו מנחם־אב** פרק כ, מפרק עז עד סוף פרק עח
שבת קודש - ט"ז מנחם־אב פרק כ מפרק עט עד סוף פרק פב	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י' מנחם־אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 206, ב. קטנתי מכל... עד עמ' קד, הפנים וגו':

אגרת הקדש

אחר ביאתו מפ"ב.

ב קטנתי מכל החסדים ומכל כו'. פי' שבכל חסד וחסד שהקדוש ב"ה עושה לאדם צריך להיות שפל רוח במאד. כי חסד דרועא ימינא. וימינו תחבקני. שהיא בחי' קרבת אלהים ממש ביתר שאת מלפנים. וכל הקרוב אל ה' ביתר שאת והגבה למעלה מעלה. צריך להיות

אַחַר בִּיאָתוֹ מִפֶּטֶרְבּוּרְג

ב. – אגרת זו כתב רבנו הזקן לאחר ששב מפטרבורג, (שם היה כלוא במאסר כתוצאה מהלשנה שהוגשה נגדו בגין פרסמו תורת ושיטת החסידות. שחרורו מהמאסר הביע (גם) הסכמה מצד הממשלה להתפשטות תורת החסידות.

כיוון שהמאסר היה הרי (במאמר הרביים[1]) תוצאה מקטרוג למעלה על שיטתו של רבנו הזקן, "להוריד" את תורת החסידות בשכל ובהבנה, כפי שהדבר מתבטא בחסידות חב"ד, ולהפיצה באופן שתגיע אל כל אחד מישראל, הרי מובן, שהשחרור למטה בא כתוצאה מביטול הקטרוג למעלה, ואדרבה – ניתנה הסכמה וניתן כוח לפרסם את תורת החסידות לפי שיטתו של רבנו הזקן) – אז כתב רבנו הזקן אגרת קודש **זו** סימן ב. דבר המרמז, שאז החלה התקופה **השניה** בהתפשטות תורת ושיטת החסידות. מעניין לציין, שכאן כתוב "פרק ב" אחרי שצויין שזה נכתב "אחר ביאתו מפ"ב".

בסימן כ"ז של "אגרת הקודש", שם מובאת, לפני הפנים של האגרת, הקדמה (המסבירה את המאורע שבגללו כתב רבנו הזקן אותה אגרת), כתוב בתחילה "סימן כ"ד", ולאחר מכן ההקדמה לאגרת. ואילו באגרת שלפנינו מובאת בתחילה ההקדמה ולאחריה "סימן ב'", וזאת מפני שסימן ב' – התקופה השניה (או בלשון החסידות[2] "גדלות שני") החלה אחרי ביאתו מפטרבורג.

"קָטַנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל גּוֹ'"[3] – מילים אלו אמר יעקב אבינו בתור הקדמה לבקשתו, שהקב"ה יציל אותו מעשו. למרות שהקב"ה הרי הבטיח לו[4] "והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך", הרי שלא היה לו ממה לפחד? אלא כיוון ש"קטנתי מכל החסדים" – בגין כל החסדים שעשה אתו הקב"ה, נעשה יעקב קטן יותר והוא מפחד שהוא נתון במצב שהוא זקוק לבקש מחדש "הצילני נא", שהקב"ה יציל אותו. |מה שרבנו הזקן מביא מהפסוק רק המילים "**מכל החסדים**", ואת המילים "מכל האמת" אין הוא מביא בפירוש, רק המלה "ומכל" ו"וגומר" – הסביר פעם הרבי שליט"א, שלפי פירוש רש"י, הכוונה ב"חסדים" היא שהקב"ה עשה אתו חסדים שלא הבטיח לו, והכוונה ב"אמת" מה שהקב"ה אימת וקיים ההבטחה שהבטיח לו במפורש. ואילו בגאולתו של רבנו הזקן, היו אמנם "חסדים" בגלוי, אבל "אמת" – קיום הבטחה גלויה לרבנו הזקן – הרי לא היה, שהרי לא היתה שום הבטחה גלויה לגאולתו. לכן אין רבנו הזקן מביא בפירוש "(ומכל) האמת". ומה שהוא מביא את המלה "**ומכל**" וגם מרמז על ה"אמת" ב"וגו'", הרי זה מפני שלאמיתו של דבר, קיימת הבטחה שהובטחה לכל אחד מישראל ההולך בדרך התורה והמצוות, ש"אם בחוקותי תלכו" יחולו עליו כל הברכות הכתובות לאחר מכן בפרשה[5], ובמיוחד לנשיא בישראל המוסר נפשו לפרסם שיטת החסידות. אלא, כיוון שלא היתה זו הבטחה מפורשת לרבנו הזקן בפרט, הרי ביחס אליו בפרט, ההבטחה היא באופן של העלם (לא בגלוי, שהכוונה היא אליו), לכן גם רבנו הזקן מרמז זאת באופן של העלם במלה "וגו'"].

פֵּרוּשׁ, – שהרי רש"י[6] מפרש, שה"קטנתי" בא כתוצאה מכל החסדים וכל האמת, כלומר, ש"נתמעטו **זכויותי** על ידי החסדים והאמת שעשית עמי". על כך אומר הרמב"ן "ואינו נכון **בלשון** הכתוב", שהרי בפסוק כתוב "קטנתי", **אני** נעשיתי קטן יותר ולא שהזכויות נתקטנו, מיעוט באיכות ולא מיעוט בכמות[7], והרמב"ן מפרש באופן אחר[8] את ה"קטנתי", שאני **קטן מדי** לקלוט את כל החסדים והאמת. בהתאם לפירושו זה של הרמב"ן, הרי ה"קטנתי" אינו תוצאה מהחסדים והאמת, כי־אם שהוא קטן מדי ואינו זכאי לכל החסדים והאמת. ברם, רבנו הזקן מפרש כפירוש רש"י, שה"קטנתי" הוא תוצאה מהחסדים והאמת, כפשטות הפסוק "קטנתי **מכל החסדים**", שמהחסדים והאמת נעשה "קטנתי". אלא שרבנו הזקן יפרש זאת באופן שה"קטנתי" מוסב אכן על האדם עצמו, שהוא עצמו התקטן כתוצאה מריבוי החסדים והאמת (ולא שה**זכויות** נתקטנו ונתמעטו ובגלל כך נתקטן גם הוא[9], אלא שה"קטנתי" הוא תוצאה **ישירה** מהחסדים והאמת). זה מה שרבנו הזקן אומר "**פירוש**", כלומר, "קטנתי" מוסב אכן על האדם, ובכל זאת זה בא כתוצאה מהחסדים והאמת, **שֶׁבְּכָל חֶסֶד וָחֶסֶד שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה לְאָדָם צָרִיךְ** – האדם לעצמו, **לִהְיוֹת שְׁפַל רוּחַ בִּמְאֹד.** – להחזיק עצמו נמוך ביותר כתוצאה מהחסד שעשה אתו הקב"ה, **כִּי חֶסֶד** – למעלה, בספירות העליונות, **דְּרוֹעָא יְמִינָא,** – הוא הבחינה של זרוע הימין, ענין של ימין וקירוב, "**וְיִמִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי**"[10], – הימין שלמעלה מקיף את האדם, **שֶׁהִיא בְּחִינַת קִרְבַת אֱלֹהִים מַמָּשׁ בְּיֶתֶר שְׁאֵת מִלְּפָנִים,** – בחסד שעושה הקב"ה עם האדם, נעשה האדם קרוב יותר אל הקב"ה מאשר היה לפני שנעשה אתו החסד, **וְכָל הַקָּרוֹב אֶל ה' בְּיֶתֶר שְׁאֵת וְהַגָּבֹהַּ לְמַעְלָה מַעֲלָה - צָרִיךְ לִהְיוֹת** – בתוך עצמו, **יוֹתֵר**

---

1. ראה לקוטי שיחות ח"א ע' 74. **2.** ראה אור התורה במדבר ע' שסז ואילך. **3.** וישלח לב, יא. **4.** ויצא כח, טו. **5.** בחוקותי כו, ג. **6.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מיוסד בש"ס שבת לב, א". **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה חדא"ג שם". **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכן הוא בב"ר כאן". **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כבחדא"ג שם". **10.** שיר השירים ב, ו.

שְׁפַל רוּחַ לְמַטָּה מַטָּה, – עליו להחזיק עצמו נמוך מאוד מאוד, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[11]: **"מֵרָחוֹק ה' נִרְאָה לִי"**. – כשהקב"ה נראה לאדם על ידי החסד שהוא עושה אתו – צריך הדבר לפעול על האדם הרגשה של "מרחוק", להחזיק עצמו בריחוק ובנמיכות, או שהכוונה היא, שהכלי לקלוט את "ה' נראה לי" – הוא כשהאדם מחזיק עצמו "מרחוק" ובנמיכות. **וְכַנּוֹדַע, דְּכֻלָּא "קַמֵּיהּ"** – **דַּוְקָא - כֻּלָּא חָשִׁיב,** – וכידוע שהכל נחשב **לגביו** דוקא בכלום, אפילו המדריגה הנעלית ביותר, להיות "קמי", להיות לפניו, קרוב אליו יתברך, היא "בלא חשיב", היא בטלה ובאילו איננה קיימת כלל (שכן, לגביו לא נחשב ולא קיים שום דבר), **וְאִם־כֵּן כָּל שֶׁהוּא "קַמֵּיהּ" יוֹתֵר** – כל מי שהוא יותר "לפניו", קרוב יותר אליו יתברך, **הוּא יוֹתֵר כְּלָא וְאַיִן וְאֶפֶס.** – כל אחת משלש המילים – "בלא", "אין" ו"אפס" – מבטאת אופן התבטלות מיוחד הבא מצד ה"קמי", מצד הקירוב אליו יתברך, **וְזוֹ הִיא בְּחִינַת יָמִין שֶׁבְּקְדֻשָּׁה, וְחֶסֶד** – הנמשך **לְאַבְרָהָם,** – כלשון הפסוק[12]: "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם", הרי זה בבחינה ובאופן של ביטול. **שֶׁאָמַר**[13]: – אברהם אבינו: **"וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר".** – החסד "פעל" על אברהם אבינו את תכלית הביטול, עד שהחזיק עצמו ל"עפר ואפר"; שכן, כיוון שהימין שבקדושה למעלה הוא כך – שענין החסד הוא ביטול – לכן פועל הדבר גם במי שנמשך אליו החסד – ענין ההתבטלות, **וְזוֹ הִיא גַּם־כֵּן מִדָּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב.** – שהחסד פעל בו תכלית ההתבטלות. **וּבְזֹאת הִתְנַצֵּל** – יעקב, **עַל יִרְאָתוֹ מִפְּנֵי עֲשָׂו, וְלֹא** – היה, **דַּי לוֹ בְּהַכְּטָחָתוֹ**[14] – של הקב"ה אליו: **"וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמְּךָ כו'"**, – "ושמרתיך בכל אשר תלך", **מִפְּנֵי הֱיוֹת קָטָן יַעֲקֹב בִּמְאֹד מְאֹד בְּעֵינָיו, מַחֲמַת רִבּוּי הַחֲסָדִים** – כפי שאמר[14]: **"כִּי בְּמַקְלִי כו'"**, – "עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות", וסבר ש– **וְאֵינוֹ רָאוּי וּכְדַאי כְּלָל לְהִנָּצֵל כו', וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[15]: – שיעקב פחד, **"שֶׁמָּא יִגְרֹם הַחֵטְא",** – שלא יינצל, **שֶׁנִּדְּמֶה בְּעֵינָיו שֶׁחָטָא.** – עד כדי כך פעל בו החסד ביטול והתקטנות, להחזיק עצמו במצב של חוטא. זה פירוש "קטנתי מכל החסדים", שריבוי החסדים פעל בו "קטנתי", להרגיש עצמו קטן ונמוך, עד לידי פחד שמא חטא, וזקוק הוא לכן לבקש מחדש "הצילני נא", למרות שכבר הובטח לו "והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך" וכו'. ההוראה מהאמור לכל אחד מישראל היא, שכל חסד שהקב"ה עושה אתו, צריך הדבר לפעול בו "קטנתי", להחזיק עצמו קטן ונמוך. מה שרבנו הזקן אומר "שבכל חסד וחסד", פירש פעם הרבי שליט"א, שהכוונה היא לשני סוגי חסדים: ישנו חסד של סדר ההשתלשלות הבא בענין של חסד הנעשה עם האדם על פי הטבע, וישנו חסד שלמעלה מהשתלשלות הבא בענין של חסד הנעשה עם האדם באופן שלמעלה מן הטבע. לכן הוא אומר גם הטעם "כי חסד דרועא ימינא", שזה ענין אחד, ו"ימינו תחבקני", שזה ענין שני, שכן "חסד דרועא ימינא" הוא חסד של הספירות העליונות, חסד של סדר השתלשלות, שזה אור בכלי, כמו הזרוע שהוא חיות וכוח באבר, ו"וימינו תחבקני" הוא ימין וחסד עליון שלמעלה מהשתלשלות, שמחבק (סובב) בלבד את האדם באופן של מקיף (ואינו מתלבש בפנימיות כמו חיות הזרוע באבר), מפני שזה למעלה מהתלבשות אורות בכלים. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּ'זֶה לְעֻמַּת זֶה',** – הצד הנוגד לחסד של קדושה, **הוּא יִשְׁמָעֵאל חֶסֶד דִּקְלִיפָּה,** – שכן, הניגוד לחסד של קדושה, לאברהם, הוא ישמעאל, חסד של "קליפה"; והניגוד ליצחק, גבורה של קדושה, הוא עשו, גבורה של קליפה, שלגביו, אצל מי שהוא בבחינת ישמעאל – **כָּל שֶׁהַחֶסֶד גָּדוֹל - הוּא הוֹלֵךְ וְגָדֵל בְּגֹבַהּ וְגַסּוּת הָרוּחַ וְרֹחַב לִבּוֹ.** – ועל יהודי להישמר ולהיזהר מאופן חסד זה של ישמעאל, שחסד זה לא יפעול ח"ו עליו גדלות וגסות הרוח, אלא עליו להשתדל שהחסד יהיה אצלו באופן של חסד של קדושה, כמו שהיה אצל אברהם ואצל יעקב, שהחסד פועל ביטול וענוה. **וְלָזֹאת** – ולכן, **בָּאתִי מִן הַמּוֹדִיעִים מוֹדָעָה רַבָּה לִכְלָלוּת אנ"ש,** – לכל החסידים, **עַל רִבּוּי הַחֲסָדִים אֲשֶׁר הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ,** – שבחינת חסד הרי נקראת בשם "גדולה" (המדות העליונות כפי שהן מנויות בפסוק[16]: "לך ה' הגדולה והגבורה" וכו', הרי הכוונה ב"הגדולה" היא למדת החסד), וגדולה מבטאת מדריגה גבוהה יותר בחסד מאשר חסד סתם, לכן אומר רבינו הזקן "אשר הגדיל ה' לעשות עמנו", החסד **הגדול** שעשה ה' אתנו – חסידים – בגאולתו של רבינו הזקן – יפעול חסד זה **לְאֶחוֹז בְּמִדּוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב - "שְׁאָר עַמּוֹ" וּ"שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל",** – בני ישראל נקראים הרי "שאר עמו"[17] ו"שארית ישראל"[18], שיש בהם המדה של "שאר" ושל "שארית", **שֶׁמִּשִּׁים עַצְמוֹ** – ומחזיק עצמו, **כְּשִׁירַיִם וּמוֹתְרוֹת**[19] – דבר שאין הוא עיקר כלל, אלא שיריים מדבר שהוא מיותר,

אגרת הקדש

יותר שפל רוח למטה מטה כמ"ש מרחוק ה' נראה לי. וכנודע דכולא קמי' דווקא כלא חשיב. וא"כ כל שהוא קמי' יותר הוא יותר כלא ואין ואפס וזו בחי' ימין שבקדושה וחסד לאברהם שאמר אנכי עפר ואפר. וזו היא ג"כ מדתו של יעקב. ובזאת התנצל על יראתו מפני עשו ולא די לו בהבטחתו והנה אנכי עמך כו'. מפני היות קטן יעקב במאד מאד בעיניו מחמת ריבוי החסדים כי במקלי כו'. ואינו ראוי וכדאי כלל להנצל כו'. וכמארז"ל שמא יגרום החטא שנדמה בעיניו שחטא. משא"כ בזולע"ז הוא ישמעאל חסד דקליפה. כל שהחסד גדול הוא הולך וגדל בגובה וגסות הרוח ורוחב לבו. ולזאת באתי מן המודיעים מודעה רבה לכללות אנ"ש על ריבוי החסדים אשר הגדיל ה' לעשות עמנו לאחוז במדותיו של יעקב שאר עמו ושארית ישראל

---

11. ירמיה לא, ב. **12.** מיכה ז, ב. **13.** וירא יח, כז. **14.** וישלח שם. **15.** ברכות ד, א. **16.** דה"א כט, יב. **17.** ראה ישעי' יא, יא. **18.** ראה ירמי' ו, ט. לא, ו. ועוד. **19.** ראה ר"ה יז, א.

מַמָּשׁ שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם צֹרֶךְ. לְבִלְתִּי רוּם לְבָבָם מֵאַחֵיהֶם כּוֹ', זאת, רַק לְהַשְׁפִּיל רוּחָם וְלִבָּם, בְּמִדַּת אֱמֶת לְיַעֲקֹב, מִפְּנֵי כָּל אָדָם, בִּנְמִיכוּת רוּחַ, וּמַעֲנֶה רַךְ מֵשִׁיב חֵמָה, "וְרוּחַ נְכֵאָה כּוֹ'"[20], וְכֻלֵּי הַאי וְאוּלַי – וְעַל יְדֵי כָּל זֶה, וְאוּלַי, יִתֵּן ה' בְּלֵב אֲחֵיהֶם – הַמְנַגְּדִים, "כַּמַּיִם הַפָּנִים וְגוֹ'"[21]: – שֶׁזֶּה יִבָּטֵל הִתְנַגְּדוּתָם וְגַם הֵם יִתְנַהֲגוּ בְּאוֹפֶן כָּזֶה.

אגרת הקדש

שמשים עצמו כשיריים ומותרות ממש שאין בו שום צורך. לבלתי רום לבבם מאחיהם כו' ולא להרחיב עליהם פה או לשרוק עליהם ח"ו. הם מלהזכיר באזהרה נוראה רק להשפיל רוחם ולבם במדת אמת ליעקב מפני כל אדם בנמיכות רוח ומענה רך משיב חימה. ורוח נכאה כו'. וכולי האי ואולי יתן ה' בלב אחיהם כמים הפנים וגו':

יום שני י"א מנחם־אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קד, ג. וילבש... עד עמ' 208, וגבול [ח"ו]:

ג. "וַיִּלְבַּשׁ – לְבוּשׁ של **צְדָקָה כַּשִּׁרְיָן,** – הַמְגִּין עַל הַגּוּף, **וְכוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ"**[1]. – לְמַרְוֹת שֶׁהַפְּסוּק מוֹסֵב כְּלַפֵּי הַקב"ה, שֶׁהוּא יִלְבַּשׁ לְבוּשִׁים של צְדָקָה וִישׁוּעָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וּלְבוּשִׁים של נְקָמָה (כְּפִי שֶׁהוּא מוֹסִיף בַּפָּסוּק) כְּלַפֵּי אוּמוֹת הָעוֹלָם, אַךְ כִּיוּן שֶׁהַכֵּלִי לְקְלִיטַת (אוֹ לְהִתְהַוּוּת) הָעִנְיָנִים שֶׁלְּמַעְלָה[2] – נוֹצֵר מִן הָעִנְיָנִים שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים לְמַטָּה מֵעִין וּדוּגְמָה מֵהֶם, הֲרֵי הַכַּוָּנָה הִיא (גַּם), שֶׁבַּעֲבוֹדַת הַצְּדָקָה של בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִשְׁנוֹ הָעִנְיָן שֶׁצְּדָקָה הִיא לְבוּשׁ, כְּמוֹ שִׁרְיוֹן הַמְגִּין עַל הַגּוּף, וְכוֹבַע יְשׁוּעָה בְּשֵׁבִיל הָרֹאשׁ, **וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[3]: **מַה שִׁרְיוֹן זֶה כָּל קְלִפָּה וּקְלִפָּה** – מִהֵן מוּרְכָּב הַשִּׁרְיוֹן, **מִצְטָרֶפֶת לְשִׁרְיוֹן גָּדוֹל, אַף צְדָקָה - כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה** – שְׁנוֹתְנִים לִצְדָקָה, **מִצְטָרֶפֶת לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל.** – לְכַאוֹרָה, אוֹתוֹ דָּבָר שֶׁמּוּבָן בְּמָשָׁל מוּבָן מֵאֵלּוּ גַּם בַּנִּמְשָׁל: כְּשֵׁם שֶׁבַּשִּׁרְיוֹן מִתְהַוֶּה מִפְּרָטִים רַבִּים – עִנְיָן גָּדוֹל אֶחָד, כָּךְ בַּנִּמְשָׁל, מִתְהַוֶּה מֵהַרְבֵּה פְּרָטִים עִנְיָן וְחֶשְׁבּוֹן אֶחָד גָּדוֹל. מַה מּוּסִיף, אִיפּוֹא, הַמָּשָׁל, שֶׁבְּלַעְדּוֹ לֹא הָיוּ מְבִינִים אֶת הַדָּבָר בַּנִּמְשָׁל? אֶלָּא הַפֵּרוּשׁ הוּא: **פֵּרוּשׁ, שֶׁהַשִּׁרְיוֹן עָשׂוּי קַשְׂקַשִּׂים** – כְּעֵין קַשְׂקַשֵּׁי הַדָּג, **עַל נְקָבִים, וְהֵם** – הַקַּשְׂקַשִּׂים, **מְגִנִּים שֶׁלֹּא יִכָּנֵס חֵץ בַּנְּקָבִים, וְכָכָה הוּא מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה:** – שֶׁגַּם בִּצְדָקָה יִשְׁנוֹ הָעִנְיָן של נְקָבִים וְקַשְׂקַשִּׂים הַמְגִּינִים עַל הַנְּקָבִים, כְּפִי שֶׁיִּסְבִּיר לְהַלָּן, אֶת זֶה מוֹסִיף הַמָּשָׁל עַל הַנִּמְשָׁל, שֶׁיִּשְׁנוֹ עִנְיָן של נְקָבִים, וְהַקַּשְׂקַשִּׂים – הַפְּרוּטוֹת – מְגִנִּים עַל הַנְּקָבִים.

וּבֵאוּר הָעִנְיָן, – מֵהוּ עִנְיָן הַ"נְּקָבִים" שֶׁהַ"קַּשְׂקַשִּׂים" של מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה מְגִנִּים עֲלֵיהֶם? **כִּי גְּדוֹלָה צְדָקָה מִכָּל הַמִּצְוֹת,** שֶׁמֵּהֶן – מֵהַמִּצְוֹת בְּכְלָל, **נַעֲשִׂים** – נוֹצְרִים, **לְבוּשִׁים לְהַנְשָׁמָה**[4], – כְּדֵי שֶׁהַנְּשָׁמָה תּוּכַל לִקְבֹּל אֶת הַגִּילּוּי של גַּן־עֵדֶן וְשֶׁלֹּא תִּתְבַּטֵּל, הֵיא זְקוּקָה לַלְּבוּשִׁים שֶׁבְּאֶמְצָעוּתָם תּוּכַל לִקְבֹּל אֶת הַגִּילּוּי. לְבוּשִׁים אֵלֶּה מִתְהַוִּים מִמַּעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת, הַנִּמְשָׁכִים – הַלְּבוּשִׁים נִמְשָׁכִים, **מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** – וּמִכִּיוָּן שֶׁהֵם בָּאִים מִמְּקוֹם שֶׁהוּא אֵין־סוֹף, לָכֵן אֶפְשָׁר לִקְבֹּל עַל יְדֵי הַגִּילּוּי של גַּן־עֵדֶן שֶׁהוּא גִּילּוּי של אֵין־סוֹף וּבְלִי גְּבוּל, **מִבְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין"** – שֶׁהוּא אוֹר שֶׁאֵינוֹ מְצוּמְצָם לְפִי עֶרֶךְ הַנִّבְרָאִים, לְהִתְלַבֵּשׁ בְּפְנִימִיּוּת גְּלוּיָה בָּהֶם, כִּי־אִם בְּחִינָה של סוֹבֵב וּמַקִּיף מַעֲלֵיהֶם, וְאוֹר זֶה פּוֹעֵל בָּהֶם בְּהִיוֹתוֹ לְמַעְלָה מֵהֶם, (**כַּמְּבֹאָר הַפֵּרוּשׁ** – של, **"מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" וְ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" בְּ'לִקּוּטֵי אֲמָרִים'**[5], – בְּחֵלֶק הָרִאשׁוֹן של סֵפֶר הַ"תָּנְיָא", **עַיֵּן שָׁם**) – לְבוּשִׁים אֵלֶּה שֶׁמִּבְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", מִתְהַוִּים **בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא,** – בְּהִתְעוֹרְרוּת שֶׁמִּלְּמַטָּה, **הֵיא**

אגרת הקדש

ג וילבש צדקה כשריון וכובע ישועה בראשו. ודרשו רז"ל מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול. פי' שהשריון עשוי קשקשים על נקבים והם מגינים שלא יכנס חץ בנקבים. וככה הוא מעשה הצדקה:

וביאור הענין כי גדולה צדקה מכל המצות שמהן נעשי' לבושי' להנשמה הנמשכי' מאור א"ס ב"ה מבחי' סובב כל עלמין (כמבואר הפי' ממכ"ע וסובב כ"ע בלק"א ע"ש) באתערותא דלתתא היא מצות ה'

---

20. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה אינו מובן: 1) מה מוסיף בזה. 2) למה מרמז בכותבו גו' דכל ג' הכתובים (משלי טו, יג. יז, כב. יח, יד) המדברים ברוח נכאה לכאורה אין שייכים לכאן כלל (ואדרבא אינם לטוב). 3) לפני זה בהכתוב מענה גו' מביא כל הענין וכאן מרמזו ב"גו'". וי"ל דכוונתו למשלי (יז, כב) ורוח נכאה תיבש גרם. דגרם ענינו תוקף וקשה להתפייס (ב"ר ספי"ז. וי"ג וכן גם באדר"נ פ"ט – עה"פ עצם מעצמי) וע"י רוח נכאה יהי' לא רק משיב חמה כ"א גם שיתפייסו ועוד יותר וכולי האי כו' כמים הפנים וגו'. וכיון דפשוטו דהסיום הכתוב אינו בטוב לכן רק רמזו ב"גו'". **21.** משלי כז, יט. **1.** ישעי' נט, יז. **2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וכפי' אדה"ז דע מה למע' – ממך (היום יום י"ג באייר)". **3.** ב"ב ט, ב. **4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כמשנ"ת לקמן סכ"ט". **5.** פרק מ"ח.

מִצְוַת ה' **וּרְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא.** – שכיוון שהמצוה היא **רצון** העליון, הבחינה של רצון (שהוא כח מקיף) וסובב – לכן נמשכים על־ידה לבושים מבחינת "סובב כל עלמין". **וְעִיקַּר הַמְּשָׁכָה זוֹ מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, הוּא לְבוּשׁ וְ"אוֹר מַקִּיף" לְעֶשֶׂר סְפִירוֹת** – של ארבעת העולמות, **דַּאֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, הַמִּשְׁתַּלְשְׁלוֹת** – עשר הספירות של ארבעת העולמות, משתלשלות **מֵעֵלָּה לְעֵלָּה וּמִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה כוּ', הַנִּקְרָאוֹת** – הספירות נקראות, **בְּשֵׁם "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין".** – ההמשכה מאור אין־סוף ברוך־הוא ו"סובב כל עלמין" הנמשכת על ידי המצוות, נעשית בעיקר לבוש ומקיף להשתלשלותן של הספירות. ברם, לכאורה, כיוון שהספירות עצמן הן הרי אלקות – האלקות של העולמות, מדוע, איפוא, נדרשת המשכה מאור אין־סוף כלבוש לספירות? **פֵּרוּשׁ,** – הכוונה היא, **כִּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מִתְלַבֵּשׁ וּמֵאִיר בְּתוֹךְ כָּל הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת** – של העולמות, **דַּאֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – כלומר, הוא מאיר בהם בפנימיות, באופן של התלבשות, **וְהוּא הַמַּאֲצִיל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, הַמִּשְׁתַּלְשְׁלוֹת לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – כידוע שהספירות והפרצופים של עולם ה"אצילות", מאירים בעולמות "בריאה", "יצירה", "עשיה", והם מהווים האלקות שבעולמות אלה. אך, כיצד מתבצעת ההאצלה של הספירות של עולם ה"אצילות" ומה שאור אין־סוף מאיר, בהשתלשלות הספירות של שאר העולמות? הרי זה – **עַל־יְדֵי צִמְצוּם עָצוּם הַמְבֹאָר בְּ** – ספר 'עֵץ חַיִּים', – שאין זה סתם צמצום **ומיעוט** של האור, אלא זהו **סילוק** של האור באופן שאור שהוא אין־סוף ובלי גבול, יוכל להיות נאצל ולהאיר באופן של גבול, **וְנִקְרָא "אוֹר פְּנִימִי",** – אור המתלבש בפנימיות, שכן הוא מצומצם לפי ערך הדבר שבו הוא מתלבש. **וְעַל־יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת נִמְשָׁךְ "אוֹר מַקִּיף" הַנִּזְכָּר לְעֵיל, וּמֵאִיר תּוֹךְ הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וּמִתְיַחֵד עִם הָ"אוֹר פְּנִימִי",** – הרי מאיר אז בתוך האור הפנימי (בסדר ההשתלשלות) אור שהוא בבחינת אין־סוף, **וְנִקְרָא "יִחוּד קֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא** – מה שהוא קדוש ומובדל, למעלה מהעולם, בחינת "סובב כל עלמין", **וּשְׁכִינְתֵּיהּ",** – עם האור הפנימי הנקרא "שכינה", על שם ששוכן ומתלבש בהשתלשלות, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר**[6], – שעל־ידי מצוות נעשה יחוד של קודשא־בריך־הוא עם השכינה שלו, שלכן אומרים לפני קיום המצוות "לשם יחוד קודשא־בריך־הוא ושכינתי", שכן המצוות "פועלות" **יחוד זה,** המשכת אור ה"סובב כל עלמין" הנקרא "קודשא־בריך־הוא" – באור ה"ממלא כל עלמין" הנקרא "שכינה". זה, אם כן, עיקר ההמשכה הנמשכת מאור אין־סוף על ידי מצוות – ההמשכה מאור אין־סוף בהשתלשלות הספירות של העולמות, **וּמֵהֶאָרָה דְּהֶאָרָה מֵ"אוֹר מַקִּיף" הַנִּזְכָּר לְעֵיל, עַל־יְדֵי צִמְצוּם רַב, נַעֲשֶׂה לְבוּשׁ לִבְחִינוֹת נֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה שֶׁל הָאָדָם בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְהָעֶלְיוֹן, שֶׁיּוּכְלוּ** – הנפש־רוח־נשמה של האדם, **לִיהָנוֹת וּלְהַשִּׂיג אֵיזֶה הַשָּׂגָה וְהֶאָרָה מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** – המאיר בגן עדן, כי בהעדר לבוש זה, לא היתה הנשמה, שהיא בעלת גבול, יכולה לקבל ולהשיג הארה מאור **אין־סוף** שהוא בלי גבול, **כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר.** – להלן ב"אגרת הקודש"[7]. **וְזֶה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[8]: **"שְׂכַר מִצְוָה בְּהַאי עָלְמָא לֵיכָּא",** – שכר מצוה בעולם הזה – אין. חכמינו ז"ל לא אומרים ששכר מצוה אינו **ניתן** בעולם הזה כי־אם בעולם הבא, אלא הם אומרים, שבעולם הזה **אין** שום שכר מצוה. **כִּי בָּעוֹלָם הַזֶּה הַנַּשְׁמִי וּבַעַל גְּבוּל וְ** – החיות שבו הוא ב־**צִמְצוּם רַב וְעָצוּם מְאֹד מְאֹד, אִי אֶפְשָׁר** – לכן, **לְהִתְלַבֵּשׁ** – בעולם הזה, **שׁוּם הֶאָרָה מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כִּי־אִם** – אלא, אך ורק **עַל־יְדֵי** – באמצעות **עֶשֶׂר סְפִירוֹת, הַנִּקְרָאִים "גּוּפָא"**[9] **בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ:** – כפי שרבינו הזקן מסביר מיד להלן שכהשוואת הגוף לנשמה, שהגוף הוא באין־ערוך לגבי הנשמה, כך הספירות הן באין־ערוך לגבי אין־סוף, ומאחר שהשכר למעשה המצוות הוא המשכה מ"אין־סוף" – אין הוא יכול להתלבש בעולם זה, ולכן "שכר מצוה בהאי עלמא – ליכא", אין בעולם הזה סוג המשכה התלבשותית כזו, כי ההמשכות המתלבשות בעולם זה באות רק על ידי העשר ספירות הנקראות בזוהר הקדוש "גופא", **"חֶסֶד דְּרוֹעָא יְמִינָא כוּ".** – חסד – נקרא זרוע ימין, וגבורה – זרוע שמאל, וכך הלאה. **לְפִי, שֶׁכְּמוֹ שֶׁאֵין עָרֹךְ לוֹ לְהַגּוּף הַנַּשְׁמִי**

אגרת הקדש

ורצון העליון ב"ה. ועיקר המשכה זו מאור א"ס ב"ה הוא לבוש ואור מקיף לי"ס דאבי"ע המשתלשלות מעילה לעילה וממדרגה למדרגה כו' הנקראות בשם ממלא כ"ע. פי' כי אור א"ס ב"ה מתלבש ומאיר בתוך כל השתלשלו' הע"ס דאבי"ע והוא המאציל הע"ס דאצילות המשתלשלו' לבי"ע ע"י צמצום עצום המבואר בע"ח ונקרא אור פנימי. וע"י קיום המצות נמשך אור מקיף הנ"ל ומאיר תוך הע"ס דאבי"ע ומתייחד עם האור פנימי ונקרא יחוד קוב"ה ושכינתי' כמ"ש במ"א. ומהארה דהארה מאור מקיף הנ"ל ע"י צמצום רב נעשה לבוש לבחי' נר"ן של האדם בג"ע התחתון והעליון שיוכלו ליהנות ולהשיג איזה השגה והארה מאור א"ס ב"ה כמ"ש במ"א. וזה שאמרו רז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. כי בעוה"ז הגשמי ובעל גבול וצמצום רב ועצום מאד מאד א"א להתלבש שום הארה מאור א"ס ב"ה כ"א ע"י י"ס הנקראים גופא בזוה"ק. חסד דרועא ימינא כו'. לפי שכמו שאין ערוך לו להגוף הגשמי

---

6. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מח"א פמ"א. אבל אין לומר שלזה מתכוון – דא"כ הול"ל "בלק"א" – כדלעיל בזו האגרת בנוגע לסוכ"ע". **7.** סימן כ"ט. **8.** קידושין לט, ב. **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שבאין ערוך בירידה לנשמה דילי' – אוא"ס".

לְגַבֵּי הַנִּשְׁמָה, כָּךְ אֵין עֲרוּךְ כְּלָל לְעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת לְגַבֵּי הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כִּי – שכן, אֲפִלּוּ חָכְמָה עִלָּאָה, – עליונה, שֶׁהִיא רֵאשִׁיתָן, – של העשר ספירות, הִיא בִּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גּוּפָנִית לְגַבֵּי אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, - כשם שעשיה גופנית של האדם מרוחקת מעצם הנפש שלו, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים. – בחלק הראשון של ספר ה"תניא", בהגדה שבפרק ב'[10]. וְאִי לָזֹאת, – ולכן, בְּמַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁאָדָם אוֹכֵל מִפֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה[11], – הרי, אם בצדקה וגמילות חסדים יש לאדם משהו שכר – הפירות – בעולם הזה, הכוונה היא שבמצוות אלו אכן יורד לעולם הזה משהו מהאור הנזכר לעיל, וזאת מפני שיֵּשׁ נְקָבִים, עַל־דֶּרֶךְ מָשָׁל, בְּלִבּוּשׁ הָעֶלְיוֹן הַמַּקִּיף עַל – בחינת "גּוּפָא", הֵם הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת, – שמשהו מהכלים של עשר הספירות ירדו דרך הנקבים לעולם הזה, לְהָאִיר מֵהֶם וּלְהַשְׁפִּיעַ אוֹר וְשֶׁפַע מִ"חֶסֶד – שהוא בחינת דְּרוֹעָא יְמִינָא" – הזרוע הימנית, נמשך אֹרֶךְ יָמִים בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, וְעֶשֶׂר וְכָבוֹד – נמשכים בעולם הזה, מִ"דְּרוֹעָא שְׂמָאלָא", – מספירת הגבורה שהיא בחינת הזרוע השמאלית, וְכֵן – נמשכת השפעה למטה בִּתְפִאֶרֶת – מספירת התפארת, וְהוֹד וְהָדָר וְחֶדְוָה וְכוּ'[12]: – נמשכים למטה מספירות הוד, יסוד, וכו'. כל האמור הוא השפעה הנמשכת למטה על ידי הנקבים למשל הנוצרים בלבוש ובאור המקיף הנמשך בתוך הספירות. אַךְ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנְקוּ הַחִיצוֹנִים לְמַעְלָה – הקליפות, מֵאוֹר וְשֶׁפַע הַמִּשְׁתַּלְשֵׁל וְיוֹרֵד לְמַטָּה מַטָּה עַד עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, – בשעה שההשפעה מצטמצמת כל כך, הרי זה נותן מקום שיוכלו החיצונים לינוק מזה. כשמאיר האור כמו שהוא, הרי הכלי לקליטתו הם רק הספירות וענינים של קדושה; ואילו כשהאור יורד למטה אחרי צמצומים רבים עד לעולם הזה הגשמי, יש מקום ח"ו שהחיצונים יוכלו לקבל יניקה מאור זה, וְכֵן לְמַטָּה – וכך גם למטה יש צורך לְהָגֵן עַל הָאָדָם וּלְשָׁמְרוֹ וּלְהַצִּילוֹ מִכָּל דָּבָר רַע בְּנִשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת, – שזה ענין שיכול להיות למטה על ידי יניקת החיצונים – ויש צורך למנוע זאת, לָזֹאת – ולכן, חוֹזֵר וּמֵאִיר אוֹר הַמַּקִּיף וְסוֹתֵם הַנֶּקֶב, עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, – הנקב שנוצר על ידי מעשה הצדקה וגמילות חסדים חוזר ונסתם, כדי שהחיצונים לא יוכלו לקבל שום יניקה מההשפעה הנשפעת על ידי הנקב למשל, שכן מהאור המקיף אין הם יכולים לקבל יניקה, כִּי הוּא – האור המקיף בא מִבְּחִינַת אֵין־סוֹף וְ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. – שמשם אין החיצונים יכולים לקבל יניקה. הרי, שגם במעשה הצדקה וגמילות חסדים יש ענין של נקבים וקשקשים הסותמים את הנקבים. הנקבים משמשים כפתיחה באור המקיף ובלבוש, דרכה ירדו "פירותיהן" כשכר לאדם שבעולם הזה. והקשקשים הם האור המקיף הסותם את הנקבים שלא תוכל להיות יניקה לחיצונים, ולפי זה הרי זה מכוון למשל השריון העשוי מנקבים וקשקשים המגינים על הנקבים. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: – כשם שבשריון מצטרפת כל קליפה וקליפה לשריון גדול, כך בצדקה "מִצְטָרֶפֶת – כל פרוטה ופרוטה, לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל" דַּיְקָא, – המלה "גדול" הוא בדיוק, "כִּי גָּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד"[13], בְּלִי סוֹף וְתַכְלִית וּגְבוּל [חַס־וְשָׁלוֹם]: – הרי שעל־ידי הפרוטות של צדקה ממשיכים מהבחינה של "גדול ה'", כפי שהוי' המרמז על עשר הספירות, י' חכמה, ה' בינה, ו' ששת המדות, וה' אחרונה מלכות[14] – מקבל מאין־סוף וזן בבחינת "גדולה" מ"אין־סוף".

אגרת הקדש

לגבי הנשמה כך אין ערוך כלל לי"ס דאצילות לגבי המאציל העליון א"ס ב"ה. כי אפי' ח"ע שהיא ראשיתן היא בבחי' עשיה גופנית לגבי א"ס ב"ה כמ"ש בלק"א. ואי לזאת במעשה הצדקה וגמ"ח שאדם אוכל מפירותיהן בעוה"ז יש נקבים עד"מ בלבוש העליון המקיף על גופא הם הכלים די"ס. להאיר מהם ולהשפיע אור ושפע מחסד דרועא ימינא אורך ימים בעוה"ז הגשמי ועושר וכבוד מדרועא שמאלא. וכן בתפארת. והוד והדר וחדוה וכו': אך כדי שלא ינקו החיצונים למעלה מאור ושפע המשתלשל ויורד למטה מטה עד עוה"ז הגשמי. וכן למטה להגין על האדם ולשמרו ולהצילו מכל דבר רע בגשמיות וברוחניות. לזאת חוזר ומאיר אור המקיף וסותם הנקב עד"מ. כי הוא מבחי' א"ס וסובב כ"ע כנ"ל. וזהו שאמרו רז"ל מצטרפת לחשבון גדול דייקא כי גדול ה' ומהולל מאד בלי סוף ותכלית וגבול [ח"ו]:

---

10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "יותר נ"ל שהכוונה לח"ב פ"ח־ט – ששם יש **בי' נוסף** על מש"כ כאן, משא"כ בההג"ה **דאדרבא**. ואף דבאגה"ת פ"ד (ועוד) מוסיף "ח"ב" על מש"כ "בלק"א" – הוא משום דשם מציין המקום **בדיוק** וכהסיום פי"א, משא"כ כאן". **11.** קידושין מ, א. **12.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה השמיט נצח ומהו "וכו'". וכנראה זהו ע"פ זח"ב (צח, סע"א ורע"ב – הובא בצ"צ לתהילים קד, א) דהוד והדר וחדוה הם נה"י. [ועפמש"כ שם י"ל ג"כ מה שכתב כאן כינויים אלו ולא נה"י]. ואופ"ל ד"וכו'" היינו מל' שהיא **כולי** דכהנ"ל". **13.** תהלים מח, ב. **14.** ראה לעיל אגרת התשובה פ"ד.

יום שלישי י"ב מנחם־אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 208, אך מי הוא... עד עמ' קה, תדרשנו:

אַךְ מִי הוּא הַגּוֹרֵם לִירִידַת הָאוֹר וְהַשְׁפָּעָה לָעוֹלָם הַזֶּה הַנִּשְׁמִי מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַנִּקְרָאִים "גּוּפָא"[15], – מה הגורם, שאור כזה, שרק עשר הספירות של "אצילות" הן כלים אליו – ירד למטה בעולם הזה הגשמי? – **הוּא הַיִּחוּד הַנִּזְכָּר לְעֵיל,** – היחוד של "קודשא־בריך־הוא ושכינתיה", היחוד של האור שבבחינת "אין־סוף" עם האור שמאיר בפנימיות בספירות והשתלשלות, הנעשה על ידי המצוות, **שֶׁהִיא תּוֹסֶפֶת הָאָרָה וְהַשְׁפָּעָה מִבְּחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא,** – שמאציל עשר הספירות של עולם ה"אצילות", **בְּיֶתֶר שְׂאֵת עַל הַהָאָרָה וְהַהַשְׁפָּעָה** – הנמשכות ב"אצילות", **שֶׁבְּתְחִלַּת הָאֲצִילוּת** – של עולם ה"אצילות", **וְהַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** – של הספירות, **וְכוּ'.** – הרי, כיוון שנמשכת תוספת אור שלמעלה מעלה מ"אצילות", ולגבי אור זה, "אצילות" ו"עשיה" שוים (כי האור הוא אין־סוף) – לכן יכול להימשך מצד אור זה השפעה מעשר ספירות של "אצילות" לעולם הזה הגשמי. **וְרֵאשִׁית תּוֹסֶפֶת הַהָאָרָה וְהַהַשְׁפָּעָה,** – הנמשכת בספירות ד"אצילות", **הִיא לְרֵאשִׁית הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת.** – לספירת ה"חכמה" שהיא ראשיתן של עשר הספירות. **וְזֶה הוּא** – מה שכתוב אחרי "וילבש צדקה כשריון" – **"וְכוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ"** - **"יְשׁוּעָה" הוּא מִלְּשׁוֹן "וַיּוֹשַׁע ה' אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ"[16]**, – הרי שישועה היא מלשון פניה, שהקב"ה נפנה ונמשך, **וְהוּא יְרִידַת** – והמשכת **הָאוֹר וְהַשְׁפָּעָה דְ** – של בחינת **ש"ע נְהוֹרִין** – שלוש מאות ושבעים אורות, **שֶׁבַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[17]**, – אור שהוא למעלה מעלה מעשר הספירות של "אצילות": הש' מרמז על בחינת חב"ד, ג' המוחין, כפי שהם במדריגה של מאות – שלש מאות, והע' מרמז על ז' המדות כפי שכל אחת מהן כוללת עשר – שבעים, אור נעלה זה ("וכובע ישועה") נמשך "בראשו", בראשיתן של עשר הספירות. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[18]: "יָאֵר ה' פָּנָיו"** – הפנימיות שלו, פנימיות השפע של אור אין־סוף, **אֵלֶיךָ",** – אל בני ישראל כאן למטה, **"יָאֵר פָּנָיו** – הפנימיות שלו, **אִתָּנוּ סֶלָה"[19]. –"אִתָּנוּ"** – כדי שהאור של פניו יתברך יימשך ויהיה **אתנו** כאן למטה, **הוּא עַל־יְדֵי מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה. וְזֶה הוּא** – מה שכתוב[20]: **"זוֹרֵעַ צְדָקוֹת - מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת".** – שצדקה מביאה את ענין הישועות, שיהיו צמיחה וגילוי מבחינת ישועה, מהאור של ש"ע נהורין. **וְכָכָה[21] יָאֵר ה' פָּנָיו אֲלֵיהֶם, צִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד[22]**, – שכן, ההמשכה האמורה, **שיורדת עתה** בגילוי למטה הרי היא מהפירות בלבד, ואילו ה"קרן" ו"עצם" השכר, איננו יורד עתה בגילוי למטה, אלא נשאר בהעלם, עד לעתיד־לבוא בעולם התחיה, שאז יתגלה שכר המצוה עצמו כאן למטה, כי אז יאיר ויתלבש האור ה"סובב כל עלמין" למטה. – כפי שרבנו הזקן מסביר זאת להלן ב"אגרת הקודש" סימן ל"ב, **וְקַרְנָם תָּרוּם בִּישׁוּעַת "מַצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה", "צֶמַח צַדִּיק"** – שהקב"ה עושה עם ישראל, **מֵהַ"כּוֹבַע יְשׁוּעָה" הַנִּזְכָּר לְעֵיל, כְּנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ:** – כפי הנפש הדורשת אותו.

אגרת הקדש

אך מי הוא הגורם לירידת האור והשפע לעוה"ז הגשמי מי"ס הנקראים גופא הוא היחוד הנ"ל שהיא תוספת הארה והשפעה מבחי' אור א"ס המאציל העליון ב"ה ביתר שאת על ההארה וההשפעה שבתחילת האצילות וההשתלשלות וכו'. וראשית תוספת ההארה וההשפעה היא לראשית הי"ס וזה הוא וכובע ישועה בראשו ישועה הוא מלשון וישע ה' אל הבל ואל מנחתו. והוא ירידת האור והשפע דש"ע נהורין שבזוה"ק. וכמ"ש יאר ה' פניו אליך. יאר פניו אתנו סלה. אתנו הוא ע"י מעשה הצדקה. וזה הוא זורע צדקות מצמיח ישועות. וככה יאר ה' פניו אליהם צדקתם עומדת לעד וקרנם תרום בישועת מצמיח קרן ישועה צמח צדקה מהכובע ישועה הנ"ל. כנפש תדרשנו:

---

15. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שלמעלה – דאוא"ס – א"כ ה"ה באי"ע בעילוי לגבי עוה"ז". **16.** בראשית ד, ד. **17.** ראה זח"א ד, ב. ח"ג קלג, ב. ובכ"מ. **18.** נשא ו, כה. **19.** תהלים סז, ב. **20.** נוסח ברכות ק"ש של שחרית. **21.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מכאן – פניית אדה"ז למקבלי האגרת – נותני הצדקה". **22.** תהלים קיב, ג.

יום רביעי י"ג מנחם־אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קה, ד. אין ישראל... עד עמ' קו, ושבי' בצדקה.

ד. "אֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֶלָּא בִּצְדָקָה"[1], – בזכות הצדקה, שֶׁנֶּאֱמַר[2]: "וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה". – והשבים אליה – אל ציון – יפדו על ידי צדקה, שעל ידי צדקה שבים בני ישראל לציון ונגאלים מהגלות. כְּתִיב: – כתוב[3]: "צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ", וַהֲוֵי־לֵיהּ־לְמֵימַר: "יֵלֵךְ". – ולא "יהלך", שהרי משמעות "ילך" היא שהוא – הצדק – ילך, ואילו "יהלך" – שהוא יגרום לדבר אחר ללכת. ממה שנאמר "יהלך" מסתבר, איפוא, שהכוונה היא על ענין אחר שה"צדק" – צדקה – גורם בו הליכה. אַךְ הָעִנְיָן, – הוא, עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב[4]: "לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי", – פירושו הפשוט של הפסוק הוא, – לך ובשליחותך (של הקב"ה) אומר לי לבי: חפש את הפנים והפנימיות שלי (כפי שרש"י מפרש פסוק זה), והוא מסיים: "את פניך ה' אבקש", אני אכן עושה כך ואני מחפש ה"פנים" שלך, ה'. ברם, לפי זה, ש"פני" היינו הפנים שלמעלה, הפנימיות שלמעלה, לא היה צריך, לכאורה, לומר לאחר מכן "את פניך **ה'** אבקש", אלא "את **פניך** אבקש" שהרי גם בחלקו הראשון של הפסוק הוא מדבר על הפנים שלמעלה. לכן, מפרש כאן רבנו הזקן, ש"פני" היינו הפנימיות של הלב היהודי ("פניך ה'" הכוונה לפנימיות שלמעלה) פֵּרוּשׁ, – "בקשו פני" היינו, בַּקְּשׁוּ פְּנִימִיּוּת הַלֵּב. – שאיננה בגלוי, ויש לחפשה ולגלותה. כִּי הִנֵּה, בְּלַהַב יְסוֹד הָאֵשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁבַּלֵּב – שהיא האהבה הלוהטת לאלקות המהווה יסוד האש של הנפש האלקית, כפי שאמר רבנו הזקן בפרק ג' שבחלק הראשון של ה"תניא", (נָפַח אַחֵר: הִנֵּה, בְּהַלֵּב [יְסוֹד הָאֵשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁבַּלֵּב]) יֵשׁ ב' בְּחִינוֹת: בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת, וּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת. – אהבה חיצונית ואהבה פנימית. חִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב, הִיא הִתְלַהֲבוּת – של אהבה, הַמִּתְלַהֶבֶת מִבְּחִינַת הַבִּינָה וְהַדַּעַת – ההתעמקות, בִּגְדֻלַּת ה' – שהוא, אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, (לְהִתְבּוֹנֵנֶן) [לְהִתְבּוֹנֵן] בִּגְדֻלָּתוֹ, וּלְהוֹלִיד מִתְּבוּנָה זוֹ אַהֲבָה עַזָּה כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ וְכוּ'. – שזה חיצוניות הלב של הנפש האלקית – אהבה שנוצרת על ידי שכל והבנה בגדולת ה'. אהבה זו גלויה ומורגשת בלב היכן שהאדם מרגיש את אהבתו לה'. וּפְנִימִיּוּת הַלֵּב, הִיא הַנְּקֻדָּה שֶׁבְּפְנִימִיּוּת הַלֵּב וְעָמְקָא דְּלִבָּא, – ועומק הלב, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַדַּעַת וְהַתְּבוּנָה שֶׁיּוּכַל הָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בְּלִבּוֹ בִּגְדֻלַּת ה', – האדם בשכלו ובהתבוננותו, לא היה יכול אף פעם ליצור בקרבו אהבה גדולה ועמוקה כזו, אלא היא ניתנת מלמעלה לנשמה, כפי שיסביר להלן, ועל האדם לגלות אהבה זו בתוכו. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[5]: "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ ה'" - "מֵעֲמָקָא דְּלִבָּא" – מעומק הלב. לכן נאמר "ממעמקים" לשון רבים, שכן בלב יש עומק ועומק לעומק, (וְעַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ בְּמֹלֵי דְעַלְמָא, – בעניני העולם, לא בעניני עבודת ה', לִפְעָמִים יֵשׁ עִנְיָן גָּדוֹל מְאֹד מְאֹד שֶׁכָּל חַיּוּת הָאָדָם תָּלוּי בּוֹ וְנוֹגֵעַ – הענין, עַד נְקֻדַּת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב וְעַד בְּכְלָל, וְגוֹרֵם לוֹ לִפְעָמִים לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים וּלְדַבֵּר דְּבָרִים שֶׁלֹּא בְּדַעַת כְּלָל)*. – שכן הדבר נוגע בעצם הנפש שלמעלה מדעת ומהבנה. וְזֶה לְעֻמַּת זֶה, – בעבודת ה' ישנם אותם ענינים שישנם בעניני העולם, ולכן כשם שבמילי דעלמא ישנו לפעמים ענין הנוגע בפנימיות שלמעלה מדעת, כָּכָה הוּא מַמָּשׁ בַּעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב. – באהבתו של יהודי להקב"ה – שישנה אהבה הנוגעת בעצם הנשמה, שהיא למעלה מדעת ומהבנה. וְהֵינוּ, לְפִי שֶׁבְּחִינַת נְקֻדַּת פְּנִימִית הַלֵּב הִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַדַּעַת הַמִּתְפַּשֵּׁט וּמִתְלַבֵּשׁ – שהדעת מתפשטת ממקומה ומתלבשת בַּמִּדּוֹת שֶׁנּוֹלְדוּ מֵחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת כַּנּוֹדַע, רַק – נקודת פנימיות הלב, הִיא בְּחִינַת הָאָרַת

אגרת הקדש

ד אין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנא' ושביה בצדקה. כתיב צדק לפניו יהלך והול"ל ילך. אך הענין עפ"י מ"ש לך אמר לבי בקשו פני פי' בקשו פנימית הלב כי הנה בלהב יסוד האש האלקית שבלב (נ"א הנה בהלב [יסוד האש האלקית שבלב]) יש ב' בחי'. בחי' חיצוניות ובחי' פנימיות. חיצוני' הלב היא התלהבות המתלהבת מבחי' הבינה והדעת בגדולת ה' א"ס ב"ה (להתבוננן) [להתבונן] בגדולתו ולהוליד מתבונה זו אהבה עזה כרשפי אש וכו'. ופנימי' הלב היא הנקודה שבפנימיות הלב ועומקא דליבא שהיא למעלה מעלה מבחי' הדעת והתבונה שיוכל האדם להתבונן בלבו בגדולת ה'. וכמ"ש ממעמקים קראתיך ה' מעומקא דליבא (ועד"מ כמו במילי דעלמא לפעמים יש ענין גדול מאד מאד שכל חיות האדם תלוי בו ונוגע עד נקודת פנימיות הלב ועד בכלל וגורם לו לפעמים לעשות מעשים ולדבר דברים שלא בדעת כלל) וזלע"ז ככה הוא ממש בעבודה שבלב. והיינו לפי שבחי' נקודת פנימית הלב היא למעלה מבחי' הדעת המתפשט ומתלבש במדות שנולדו מחב"ד כנודע. רק היא בחי' הארת חכמה

---

1. ראה הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א לקמן סוף סימן ט. 2. ישעי' א, כז. 3. תהלים פה, יד. 4. שם כז, ח. 5. תהלים קל, א. זח"ב סג, ב.

*) חצאי העיגול הם בספר ה"תניא" המקורי. ברם, הרבי שליט"א מעיר, שסיום חצאי עיגול אלה צריך לבוא להלן, אחרי המילים "שבכל נפש מישראל".

אגרת הקדש

עליונה שלמעלה מהבינה והדעת ובה מלובש וגנוז אור ה' ממש כמ"ש ה' בחכמה כו' והיא היא בחי' ניצוץ אלקות שבכל נפש מישראל. ומה שאין כל אדם זוכה למדרגה זו לעבודה שבלב מעומקא דלבא בבחי' פנימיות היינו לפי שבחינה זו היא אצלו בבחי' גלות ושביה והיא בחינת גלות השכינה ממש כי היא היא בחינת ניצוץ אלהות שבנפשו האלהית וסבת הגלות הוא מאמר רז"ל גלו לבבל שכינה עמהם דהיינו מפני שהלביש בחינת פנימית נקודת לבבו בזה לעומת זה דהיינו בלבושים צואים דמילי דעלמא ותאות עוה"ז הנקרא בשם בבל והיא בחינת ערלה המכסה על הברית ונקודה הפנימית שבלב ועל זה נאמר ומלתם את ערלת לבבכם. והנה במילה יש שני בחינות מילה ופריעה שהן ערלה גסה וקליפה דקה וכן בערלת הלב יש ג"כ תאות גסות ודקות מילה ופריעה ומל ולא פרע כאלו לא מל מפני שסוף סוף עדיין נקודת פנימית הלב היא מכוסה בלבוש שק דק בבחינת גלות ושביה. והנה על מילת הערלה ממש כתי' ומלתם את ערלת לבבכם אתם בעצמכם אך להסיר הקליפה הדקה זהו דבר הקשה על האדם וע"ז נא' בביאת המשיח ומל ה' אלהיך את

1 חָכְמָה עֶלְיוֹנָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַבִּינָה וְהַדַּעַת, וּבָהּ – בחכמה
2 העליונה, מְלֻבָּשׁ וְגָנוּז אוֹר ה' מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[6]: "ה'
3 בְּחָכְמָה כו'", – אור אין־סוף מלובש ב"חכמה", וְהִיא הִיא
4 בְּחִינַת נִיצוֹץ אֱלֹקוּת שֶׁבְּכָל נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל. – מ"הניצוץ
5 האלקי" שהוא למעלה
6 לגמרי מ"דעת" ו"השגה" –
7 באה האהבה שבפנימיות
8 הלב, שלמעלה מדעת
9 ומהשגה[7]. וּמַה שֶּׁאֵין כָּל
10 אָדָם זוֹכֶה לְמַדְרֵגָה זוֹ,
11 לַעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב מֵעֻמְקָא
12 דְּלִבָּא – מעומק הלב,
13 בְּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת, –
14 כיוון שאהבה ועבודה זו
15 באות מצד הניצוץ האלקי
16 שבנשמה – וניצוץ אלקי
17 זה הרי קיים בכל אחד
18 מישראל – אם־כן היה
19 צריך, כל אחד להגיע
20 למדריגה זו ולעבודה זו –
21 הֵינוּ לְפִי שֶׁבְּחִינָה זוֹ
22 הִיא אֶצְלוֹ בִּבְחִינַת גָּלוּת
23 וְשִׁבְיָה, וְהִיא בְּחִינַת
24 גָּלוּת הַשְּׁכִינָה מַמָּשׁ, –
25 בנפשו של יהודי, כִּי הִיא
26 – השכינה, הִיא בְּחִינַת
27 נִיצוֹץ אֱלֹהוּת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ
28 הָאֱלֹהִית. – ובאשר
29 בחינה זו של הניצוץ האלקי של הנשמה נמצאת בגלות – הרי
30 זה גלות ה"שכינה", וכיוון שבחינת הניצוץ האלקי נמצאת
31 בגלות, אין היא פועלת בנפש שתהיה העבודה של האהבה
32 מפנימיות הלב. וְסִבַּת הַגָּלוּת, – של הניצוץ האלקי שבנשמה,
33 הוּא מַאֲמַר[8] רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[9]: "גָּלוּ לְבָבֶל - שְׁכִינָה
34 עִמָּהֶם", – לגבי הגלות של הניצוץ הפרטי שבכל אחד
35 מישראל, הכוונה היא, שבשעה שהוא נמצא ב"בבל", הוא
36 עושה מעשי "בבל" – נמצאת השכינה יחד אתו בגלות. דְּהֵינוּ
37 מִפְּנֵי שֶׁהִלְבִּישׁ בְּחִינַת פְּנִימִית נְקֻדַּת לְבָבוֹ בְּ"זֶה לְעֻמַּת
38 זֶה", – בענינים שהם "לעומת זה", הניגוד, לקדושה, דְּהֵינוּ –
39 שהלביש עצמו בִּלְבוּשִׁים צוֹאִים דְּמִלֵּי דְּעַלְמָא - דברי חולין
40 של העולם, וְתַאֲוַת עוֹלָם הַזֶּה, הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "בָּבֶל", – ובגלל
41 כך, ישנה גלות השכינה – של הניצוץ האלקי שלו – ב"בבל",
42 בענייני עולם ותאוות. וְהִיא – וענין זה בנפש הוא, בְּחִינַת עֶרְלָה
43 הַמְכַסָּה עַל הַבְּרִית וְ־על ה־נְקֻדָּה הַפְּנִימִית שֶׁבַּלֵּב. וְעַל זֶה
44 נֶאֱמַר[10]: "וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם". – שצריכה להיות
45 העבודה של "ומלתם את ערלת לבבכם", להסיר את המכסה
46 המסתיר על הנקודה הפנימית שבלב. כפי שמובא[11] בענין מילה
47 זו – ענין התשובה, שכשם שבגלות השכינה הכללית של כל בני
48 ישראל, הרי "אם ישראל עושין תשובה – מיד הן נגאלין"[12],
49 שתשובה מביאה לגאולת השכינה, כך גם בגלות של הניצוץ
50 האלקי שבכל אחד
51 מישראל, שעל ידי תשובה
52 באה הגאולה לשכינה
53 הפרטית שלו – לניצוץ
54 האלקי שלו, שהכיסוי
55 וההעלם מוסרים ונתגלית
56 הנקודה הפנימית. וְהִנֵּה,
57 בַּמִּילָה יֵשׁ שְׁנֵי – שתי
58 בְּחִינוֹת: מִילָה וּפְרִיעָה,
59 שֶׁהֵן עֲרֵלָה גַּסָּה וְקְלִפָּה
60 דַּקָּה. – "מילה" מסירה
61 את הערלה הגסה,
62 ו"פריעה" מסירה את
63 הקליפה הדקה המכסה
64 על הברית, וְכֵן – וכך
65 הדבר בְּעֲרֵלַת הַלֵּב –
66 לגביה כתוב "ומלתם את
67 ערלת לבבכם", יֵשׁ גַּם־כֵּן
68 תַּאֲוֹת גַּסּוֹת – שהן
69 למשל כמו הערלה הגסה,
70 וְדַקּוֹת – ותאוות דקות
71 שהן למשל כמו הקליפה
72 הדקה, והסרת הערלה
73 הגסה והקליפה הדקה,
74 התאוות הגסות והתאוות הדקות, היא על ידי מִילָה וּפְרִיעָה;
75 – בעבודה הרוחנית של הנפש, וּ"מָל וְלֹא פָרַע - כְּאִלּוּ לֹא
76 מָל"[13], – כך הוא הדין לגבי מילת הערלה הגשמית, ערלת
77 הגוף, וכך גם במילה הרוחנית ("ומלתם את ערלת לבבכם"),
78 שאם אין הוא מסיר את המכסה של התאוות הדקות, ענין
79 הפריעה, חסר אז כל ענין המילה, מִפְּנֵי שֶׁסּוֹף סוֹף עֲדַיִן נְקֻדַּת
80 פְּנִימִית הַלֵּב הִיא מְכֻסָּה בִּלְבוּשׁ שַׂק דַּק, – של קליפה,
81 בִּבְחִינַת גָּלוּת וְשִׁבְיָה. – הנקודה הפנימית שבלבו נמצאת
82 עדיין בגלות ושביה, ודוקא כשישנו גם הענין של פריעה, של
83 התאוות הדקות – אז נגאלת הנקודה הפנימית. וְהִנֵּה, עַל מִילַת
84 הָעֲרֵלָה מַמָּשׁ – הסרת התאוות הגסות, כְּתִיב – כתוב:
85 "וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם" - אַתֶּם בְּעַצְמְכֶם. – "ומלתם",
86 שאתם תמולו, את זאת בכוחו של כל יהודי לעשות בעצמו.
87 שכן, על ידי תשובה הוא מבטל ומסיר את המכסה וההסתר
88 שהתאוות מכסות ומסתירות על הנקודה הפנימית שבלב. אַךְ
89 לְהָסִיר הַקְּלִפָּה הַדַּקָּה, – הנוצרת מהתאוות הדקות, זֶהוּ דָּבָר
90 הַקָּשֶׁה עַל הָאָדָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר[14] בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ: "וּמָל ה'

---

6. משלי ג, יט. **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ועיין ח"א פי"ט". **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי צ"ל 'כמאמר'". **9.** מגילה כט, א. **10.** עקב י, טז. **11.** ראה ספר הליקוטים דא"ח – צ"צ ערך מילה. **12.** סנהדרין צח, א. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה. **13.** שבת קלז, ב במשנה. **14.** נצבים ל, ו.

אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ כוּ', לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ", כְּלוֹמַר: לְמַעַן כִּי ה' לְבַדּוֹ הוּא כָּל חַיֶּיךָ מַמָּשׁ, – שלא תהיה אהבה כוח וגילוי בלבד מהנפש, אלא אהבה באופן שהוא "חייך" ממש. וכשם שאדם אינו מרגיש את חייו כדבר נפרד ממנו, אלא זה הוא עצמו, כך שלא ירגישו את האהבה כדבר נפרד, אלא כאהבה עצמית שאינה נרגשת כלל. שֶׁלְּכֵן אַהֲבָה זוֹ הִיא מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא – באה מעומק הלב, מִנְּקֻדָּה פְּנִימִית מַמָּשׁ כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, – והיא וּלְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַדַּעַת. – למעלה מהבנה והרגשה. וְלָכֵן מָשִׁיחַ בָּא בְּהֶסַּח הַדַּעַת לִכְלָלוּת יִשְׂרָאֵל, – ב"כלל ישראל" יהיה זה בהיסח הדעת, וְהִיא – ביאת המשיח, גִּלּוּי בְּחִינַת נְקֻדָּה פְּנִימִית הַכְּלָלִית, – של כל בני ישראל, וִיצִיאַת הַשְּׁכִינָה הַכְּלָלִית – של כלל ישראל, מֵהַגָּלוּת וְהַשְּׁבִיָּה, לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. – כפי שהדבר מוסבר לגבי גאולת ויציאת השכינה הפרטית – הניצוץ האלקי – שהיא בהיסח הדעת, למעלה מדעת והשגה – כך גם לגבי היציאה של השכינה הכללית של כלל ישראל, תהיה יציאתה מהגלות וגאולתו של כלל ישראל על ידי המשיח בהיסח הדעת. אמיתת הענין של "ומל ה' אלקיך את לבבך" ו"לאהבה את ה' אלקיך כי הוא חייך" תהיה אמנם, כאמור, בביאת המשיח, אך, גם כעת – יסביר להלן – ישנה יציאה מהגלות של השכינה הפרטית (של הניצוץ האלקי) – על כל־פנים יציאה לפי שעה – בעבודת התפלה. ובלשון רבנו הזקן: וְכֵן, כָּל נִיצוֹץ פְּרָטִי מֵהַשְּׁכִינָה שֶׁבְּנֶפֶשׁ כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יוֹצֵאת מֵהַגָּלוּת וְהַשְּׁבִיָּה לְפִי שָׁעָה, בְּ"חַיֵּי שָׁעָה" זוֹ תְּפִלָּה, – כפי שהגמרא[15] קוראת לתפילה "חיי שעה", וְ"בַּ־עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא, – מעומק הלב, מִבְּחִינַת נְקֻדָּה הַפְּנִימִית הַנִּגְלֵית מֵהָעֲרָלָה, – המכסה עליה, וְעוֹלָה לְמַעְלָה, לְדָבְקָה בוֹ בְּתִשּׁוּקָה עַזָּה בִּבְחִינַת "לְמַעַן חַיֶּיךָ". – שהאלקות היא כל חייו, וְהוּא – היציאה לפי שעה של הנקודה הפנימית בעבודת התפילה, היא גַּם כֵּן – כמו הגאולה הכללית, בִּבְחִינַת הֶסַּח דַּעַת הָאָדָם, כִּי בְּחִינָה זוֹ הִיא לְמַעְלָה מִדַּעַת הָאָדָם וְהִתְבּוֹנְנוּתוֹ בִּגְדֻלַּת ה', רַק הִיא בְּחִינַת מַתָּנָה נְתוּנָה מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם, מֵהֶאָרַת בְּחִינַת פָּנִים הָעֶלְיוֹנִים, – מהפנימיות שלמעלה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[16]: "יָאֵר ה' פָּנָיו – הפנימיות שלו, אֵלֶיךָ", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "יוֹמָל ה' אֱלֹקֶיךָ כוּ'". – שלפי שעה קיים הדבר גם עתה.

אַךְ מוּדַעַת זֹאת, כִּי "אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא" הִיא בְּ"אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא" דַּוְקָא, – כל התעוררות מלמעלה הנמשכת לאדם, באה דוקא על ידי ההתעוררות שהאדם מעורר על ידי עבודתו למטה, הרי אפילו ענין הבא **מלמעלה** דוקא, ואין בכוח עבודת האדם לפעול ולהמשיך ענין זה – בכל זאת זקוקים להתעוררות מלמטה גם להמשכה מסוג זה, בִּבְחִינַת הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין", – ההתעוררות והתשוקה מצד המקבל, המהוות כלי להמשכת "מיין דוכרין" – השפע מן המשפיע, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[17]: "אֵין טִפָּה יוֹרֶדֶת מִלְּמַעְלָה כוּ'". – שאין עולים כנגדה טפיים". וְלָכֵן צָרִיךְ הָאָדָם לַעֲשׂוֹת בְּעַצְמוֹ תְּחִלַּת מִילָה זוֹ, לְהָסִיר עָרְלַת הַלֵּב וּקְלִפָּה הַנִּפְשָׁה וְדַקָּה, הַמַּלְבִּישׁוֹת וּמְכַסּוֹת עַל בְּחִינַת נְקֻדַּת פְּנִימִית הַלֵּב, שֶׁהִיא – פנימיות נקודת הלב, היא בְּחִינַת אַהֲבַת ה', בְּחִינַת "לְמַעַן חַיֶּיךָ", – שהאלקות היא כל חייו, שֶׁהִיא בְּגָלוּת בְּתַאֲוֹת עוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהֵם – התאוות הן גַּם־כֵּן בִּבְחִינַת – ובאופן של – "לְמַעַן חַיֶּיךָ" בְּ"זֶה לְעֻמַּת זֶה", – בצד המנוגד לקדושה, שהוא מושקע בתאוות עד שהן כל חייו, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. – שישנם דברים שכל חיי האדם תלויים בהם, והוא שקוע בהם בכל פנימיות לבו, וְהֵינוּ, – הסרת הערלה האמורה, היא עַל־יְדֵי נְתִינַת הַצְּדָקָה לַה' מִמָּמוֹנוֹ, שֶׁהוּא – הממון הוא חַיּוֹתוֹ. – כפי שרבנו הזקן מסביר בפרק ל"ז שבחלק הראשון, שבכל אדם – כיוון שבממונו הוא יכול לקנות דבר שנותן לו חיי נפשו, הרי שבממון שהוא

אגרת הקדש

לבבך כו' לאהבה את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך כלומר למען כי ה' לבדו הוא כל חייך ממש. שלכן אהבה זו היא מעומקא דלבא מנקודה פנימית ממש כנ"ל ולמעלה מבחינת הדעת ולכן משיח בא בהיסח הדעת לכללות ישראל והיא גילוי בחינת נקודה פנימית הכללית ויציאת השכינה הכללית מהגלות והשביה לעד ולעולמי עולמים וכן כל ניצוץ פרטי מהשכינה שבנפש כל אחד מישראל יוצאת מהגלות והשביה לפי שעה בחיי שעה זו תפלה ועבודה שבלב מעומקא דלבא מבחינת נקודה הפנימית הנגלית מהערלה ועולה למעלה לדבקה בו בתשוקה עזה בבחינת למען חייך והוא גם כן בבחי' היסח דעת האדם כי בחינה זו היא למעלה מדעת האדם והתבוננותו בגדולת ה' רק היא בחינת מתנה נתונה מאת ה' מן השמים מהארת בחי' פנים העליונים כמ"ש יאר ה' פניו אליך וכמ"ש ומל ה' אלקיך כו'. אך מודעת זאת כי אתערותא דלעילא היא באתערותא דלתתא דוקא בבחינת העלאת מ"נ כמשארז"ל אין טפה יורדת מלמעלה כו'. ולכן צריך האדם לעשות בעצמו תחלת מילה זו להסיר ערלת הלב וקליפה הגסה ודקה המלבישות ומכסות על בחינת נקודת פנימית הלב שהיא בחינת אהבת ה' בחינת למען חייך שהיא בגלות בתאוות עוה"ז שהם ג"כ בבחי' למען חייך בזלע"ז כנ"ל והיינו ע"י נתינת הצדקה לה' מממונו שהוא חיותו ובפרט מי שמזונותיו מצומצמים ודחיקא

---

15. שבת י, א. **16.** נשא ו, כה. **17.** זח"ג רמז, ב. תענית כה, ב.

נותן לצדקה, הוא נותן "חיי נפשו" להקב"ה, **וּבִפְרָט מִי שֶׁמְּזוֹנוֹתָיו מְצֻמְצָמִים וּדְחִיקָא לֵיהּ שַׁעְתָּא טוּבָא,** – והשעה דוחקת לו במדה מרובה, שמצב פרנסתו דחוק לו מאד באותה שעה, **שֶׁנּוֹתֵן מֵחַיָּיו מַמָּשׁ.** – כשהוא נותן צדקה מבלי הבט על מצבו הקשה, **וּבִפְרָטוּת אִם** – הוא **נֶהֱנֶה מִיגִיעַ כַּפָּיו,** – שהוא "חי" ממסחרו או ממלאכתו **שֶׁאִי־אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא עָסַק בָּהֶם פְּעָמִים רַבּוֹת בְּבְחִינַת נְקֻדַּת פְּנִימִית הַלֵּב מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא,** – מעומק הלב, **כְּמִנְהַג הָעוֹלָם בְּעִסְקֵיהֶם בְּמַשָּׂא וּמַתָּן וּכְהַאי גַּוְנָא,** – וכיוצא בהם הרי שבודאי עסק בכך אי פעם להרוויח כספו מתוך הנקודה הפנימית של לבו, **וַהֲרֵי עַתָּה הַפַּעַם כְּשֶׁמְּפַזֵּר מִיגִיעוֹ** – שלא לפי מעמדו, **וְנוֹתֵן לַה' בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב - הִנֵּה בָּזֶה פּוֹדֶה נַפְשׁוֹ מִשַּׁחַת, דְּהַיְינוּ** – שהוא פודה **בְּחִינַת נְקֻדַּת פְּנִימִית לְבָבוֹ, שֶׁהָיְתָה** – עד לאותה שעה, **בִּבְחִינַת גָּלוּת וְשִׁבְיָה בְּתוֹךְ הַקְּלִפָּה נַפָּה אוֹ דַּקָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[18]: **"מִכָּל מִשְׁמָר נְצֹר לִבֶּךָ" - "מִשְׁמָר" פֵּרוּשׁ: בֵּית הָאֲסוּרִים,** ופירוש הפסוק "מכל משמר נצור לבך" הוא – שמור את לבך שלא יהא נתון במאסר ובגלות בתוך הקליפות והתאוות, הרי שעד לאותה שעה היה לבו בגלות ובשביה, **וְעַתָּה נִפְדֶּה** – נקודת פנימיות לבבו, **מֵהַחִיצוֹנִים** – מהקליפות, **בִּצְדָקָה זוֹ. וְזֶה גַּם־כֵּן לְשׁוֹן "פְּרִיעָה"** – כמוסבר לעיל, שהסרת הקליפה הדקה, התאוות הדקות, נקראת בשם "פריעה", הרי זה גם כן פירוש המלה "פריעה" – **עִנְיַן פְּרִיעַת חוֹב**[19], **שֶׁנִּתְחַיֵּב וְנִשְׁתַּעְבֵּד לַחִיצוֹנִים שֶׁמָּשְׁלוּ בּוֹ עַל נְקֻדַּת פְּנִימִיּוּת לְבָבוֹ. וְזֶהוּ** – מה שהפסוק אומר **"וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה"** – שגם אלה שהיו נתונים בבחינת שביה, נפדים ונגאלים על ידי צדקה.

אגרת הקדש

ליה שעתא טובא שנותן מחייו ממש ובפרטות אם נהנה מיגיע כפיו שא"א שלא עסק בהם פעמים רבות בבחי' נקודת פנימית הלב מעומקא דלבא כמנהג העולם בעסקיהם במו"מ וכה"ג והרי עתה הפעם כשמפזר מיגיעו ונותן לה' בשמחה ובטוב לבב הנה בזה פודה נפשו משחת דהיינו בחינת נקודת פנימית לבבו שהיתה בבחי' גלות ושביה בתוך הקליפה גסה או דקה כמ"ש מכל משמר נצור לבך משמר פי' בית האסורים ועתה נפדה מהחיצונים בצדקה זו וזה גם כן לשון פריעה ענין פריעת חוב שנתחייב ונשתעבד לחיצונים שמשלו בו על נקודת פנימיות לבבו וזהו ושביה בצדקה.

יום חמישי י"ד מנחם־אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קו, וזהו צדק... עד עמ' 212, סלה אכי"ר:

וְזֶהוּ "צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ", – ששאלו לעיל, שהיה צריך לומר "ילך" ולא "יהלך", שכן "יהלך" משמעו שהוא גורם למישהו אחר ללכת – **"לְפָנָיו" - הוּא מִלְּשׁוֹן פְּנִימִיּוּת,** – לפנימיות שלו, **וְ"יְהַלֵּךְ" - הוּא מִלְּשׁוֹן הוֹלָכָה, שֶׁמּוֹלִיךְ** – הצדק – הצדקה – מוליך **אֶת פְּנִימִית הַלֵּב לַה',** **וְאַחַר־כָּךְ** – לפי הפסוק: **יָשִׂים לְדַרְכּוֹ ה' פְּעָמָיו**[20], – שהוא יתנהג בדרך ה', **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[21]: **"וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו", "אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ"**[22], **בְּכָל מַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת, וְתַלְמוּד תּוֹרָה** – שהוא **כְּנֶגֶד כֻּלָּן**[23], – ובכל הענינים האלה של מצוות ותורה, ילך בדרך ה' באופן של הליכה, **שֶׁכֻּלָּן** – התורה והמצוות שלו **עוֹלִין לַה' עַל־יְדֵי פְּנִימִית הַלֵּב,** – שהוא גילה על ידי עבודת הצדקה, **בְּיֶתֶר שְׂאֵת וּמַעֲלָה מַעֲלָה** – העליה על ידי פנימיות הלב היא נעלית הרבה יותר **מַעֲלָיְתָן לַה' עַל־יְדֵי חִיצוֹנִית הַלֵּב, הַנּוֹלָד מֵהַתְּבוּנָה וְהַדַּעַת** – בגדלות ה' **לְבַדָּן, בְּלִי הֶאָרַת פָּנִים מִלְּמַעְלָה אֶלָּא בִּבְחִינַת הֶסְתֵּר פָּנִים, כִּי אֵין הַפָּנִים הָעֶלְיוֹנִים מְאִירִים לְמַטָּה אֶלָּא בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא,** – בהתעוררות מלמטה, **בְּמַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה הַנִּקְרָא "שָׁלוֹם".** – מעשה הצדקה עושה שלום בין מעלה למטה, וזו הדרך היחידה

אגרת הקדש

וזהו צדק לפניו יהלך לפניו הוא מלשון פנימיות ויהלך הוא מלשון הולכה שמוליך את פנימית הלב לה' ואחר כך ישים לדרך ה' פעמיו כמ"ש והלכת בדרכיו אחרי ה' אלהיכם תלכו בכל מעשה המצות ות"ת כנגד כולן שכולן עולין לה' על ידי פנימית הלב ביתר שאת ומעלה מעלה מעליתן לה' ע"י חיצונית הלב הנולד מהתבונה והדעת לבדן בלי הארת פנים מלמעלה אלא בבחינת הסתר פנים כי אין הפנים העליונים מאירים למטה אלא באתערותא דלתתא במעשה הצדקה הנקרא שלום. וז"ש פדה בשלום נפשי

---

18. משלי ד, כג. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "עיין תקו"ז תל"ז: ודמא דמטיפין מפריעה למיהב מזונא כו'. ועד"ז תכ"ד בסופו. ועיין סהמ"צ להצ"צ מצות עגלה ערופה. לבוש ליו"ד סרס"ה ס"י". **20.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הל' פעמיו (ובהמשך לזה לקמן פעמינו) — מציין הצ"צ (לתהלים עה"פ) לד"ה פעמון ורמון (נדפס באוה"ת תצוה)". **21.** תבוא כח, ט. **22.** ראה יג, ה. **23.** משנה ריש פאה.

שהפנימיות שלמעלה תאיר ותתגלה למטה. **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב**[24]: **"פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי"**, – שלפי מאמר חכמינו ז"ל[25] זה מוסב על צדקה וגמילות חסדים הנקראים "שלום", **"נַפְשִׁי"** – **דַּיְקָא**[26]. – המלה "נפשי" היא בדיוק. שכן, זה מוסב על השכינה שהיא הנפש של יהודי; וכך בכל אחד מישראל – על הניצוץ האלקי שלו המחיה את נפשו, הנפדים על ידי "שלום", על ידי מעשה הצדקה. **וְזֶהוּ גַּם־כֵּן הַטַּעַם שֶׁנִּקְרָא הַצְּדָקָה "שָׁלוֹם", לְפִי שֶׁנַּעֲשָׂה** – על ידי הצדקה, **שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[27], **דְּהַיְנוּ עַל־יְדֵי פִּדְיוֹן נַפְשׁוֹתֵיהֶן, הֵם חֵלֶק ה' מַמָּשׁ,** – נפשותיהם שהן חלק מה' ממש, והן ניפדות **מִידֵי הַחִיצוֹנִים,** – מידי הקליפות, **וּבִפְרָט צְדָקַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,** – רבנו הזקן כתב אגרת זו – וכך אגרות רבות שבחלק "אגרת הקודש" שב"תניא" – בהקשר לנתינת צדקה עבור "כולל חב"ד" בארץ ישראל, להחזקת תלמידי החבריא של רבי מנחם מענדל מהורודוק וחבריו שהתיישבו בארץ ישראל, **שֶׁהִיא צְדָקַת ה' מַמָּשׁ,** – צדקה למקום שבו שם הוי' בהתגלות, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[28]: **"תָּמִיד עֵינַי** – והמשכה פנימית של **ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ",** – בארץ ישראל, **"וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים"**[29]. – הרי שבארץ ישראל מאירה המשכה פנימית מהוי', והצדקה שעושים עם תלמידי חכמים שבארץ ישראל, היא צדקת ה' ממש, **וְהִיא** – צדקת ארץ ישראל, **שֶׁעֲמִדָה לָנוּ לִפְדוּת חַיֵּי נַפְשֵׁנוּ מֵעֲצַת הַחוֹשְׁבִים לִדְחוֹת פְּעָמֵינוּ,** – מעצת הרוצים להזיק לנו, **וְתַעֲמֹד לָנוּ לָעַד, לָשׁוּם** – להעמיד, **נַפְשֵׁנוּ בְּחַיִּים אֲמִתִּיִּים, מֵחַיֵּי הַחַיִּים, לֵאוֹר** – להאיר, **בְּאוֹר הַחַיִּים, אֲשֶׁר "יָאֵר ה' פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה", אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן:**

אגרת הקדש

נפשי דייקא. וזהו ג"כ הטעם שנקרא הצדקה שלום לפי שנעשה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים כמארז"ל דהיינו על ידי פדיון נפשותיהן הם חלק ה' ממש מידי החיצונים ובפרט צדקת א"י שהיא צדקת ה' ממש כמ"ש תמיד עיני ה' אלהיך בה והיו עיני ולבי שם כל הימים והיא שעמדה לנו לפדות חיי נפשנו מעצת החושבים לדחות פעמינו ותעמוד לנו לעד לשום נפשנו בחיים אמיתים מחיי החיים לאור באור החיים אשר יאר ה' פניו אתנו סלה אכי"ר:

יום שישי ט"ו מנחם־אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 212, ה. ויעש דוד שם... עד עמ' 214, שמבין הכל:

ה. "וַיַּעַשׂ דָּוִד שֵׁם"[1]. – פירושו הפשוט של פסוק זה, הוא: דוד עשה שם טוב לבני ישראל – בקברו מתיהם של השונאים, כפירושו של רש"י, או: דוד קנה לעצמו שם, על ידי גבורתו – כפי פירוש שאר המפרשים, **וּפֵרַשׁ בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[2], **מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר**[3]: **"וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ כוּ'"**, – הזוהר הקדוש מפרש של "ויעש דוד שם" יש קשר לאמור להלן שדוד היה עושה משפט וצדקה לכל עמו, ובעשייתו משפט וצדקה, עשה את ה"שם" היינו שמו הקדוש של הקב"ה. **"בָּכָה רַבִּי שִׁמְעוֹן וְאָמַר: מֵאַן עָבִיד שְׁמָא קַדִּישָׁא בְּכָל יוֹמָא** - **מֵאַן דְּיָהִיב צְדָקָה לְמִסְכְּנֵי כוּ'".** – מי "עושה" את השם הקדוש (של הקב"ה) בכל יום? – זה שנותן צדקה לעני. הדברים טעונים הסבר: א) כיצד מתאים לומר על שמו הקדוש של הקב"ה הביטוי 'לעשות שם' (כלשון הפסוק "ויעש", וכלשון הזוהר הקדוש "עביד")? ב) כיצד עושים דבר זה על ידי ענין הצדקה? **וְיוּבָן בְּהַקְדִּים מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[4] **עַל פָּסוּק**[5]: **"כִּי בְּיָהּ ה' צוּר עוֹלָמִים"** - **בְּה'** – באות ה' של שם הוי', **נִבְרָא עוֹלָם הַזֶּה, בְּיו"ד** – ובאות יו"ד של שם הוי', **נִבְרָא עוֹלָם הַבָּא.** – מה היא השייכות שיש דוקא בין העולם הזה לאות ה' של שם הוי', ובין העולם הבא דוקא לאות י' של שם הוי'? לשם כך מסביר רבנו הזקן מהו ענינו של עולם הבא וגן־עדן, ובכך תובן השייכות של עולם הבא לאות י' של שם הוי': **פֵּרוּשׁ, שֶׁהַתַּעֲנוּג שֶׁמִּתְעַנְּגִים נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה הַמֵּאִיר בְּגַן־עֵדֶן עֶלְיוֹן וְתַחְתּוֹן, הוּא שֶׁמִּתְעַנְּגִים בְּהַשָּׂגָתָם וְהַשְּׂכָלָתָם,** – תענוג של שכל ושל

אגרת הקדש

ה ויעש דוד שם ופי' בזוה"ק משום שנאמר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו כו' בכה ר"ש ואמר מאן עביד שמא קדישא בכל יומא מאן דיהיב צדקה למסכני כו'. ויובן בהקדים מאמר רז"ל ע"פ כי ביה ה' צור עולמים בה' נברא עוה"ז ביו"ד נברא עוה"ב. פי' שהתענוג שמתענגים נשמות הצדיקים ונהנין מזיו השכינה המאיר בג"ע עליון ותחתון הוא שמתענגים בהשגתם והשכלתם של שם הוי': פרוש, שהתענוג שמתענגים נשמות הצדיקים ונהנין מזיו השכינה המאיר בגן־עדן עליון ותחתון הוא שמתענגים בהשגתם והשכלתם, – תענוג של שכל ושל

---

24. תהלים נה, י. **25.** ברכות ח, א ובפרש"י. **26.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דהול"ל אותי וכמו "פדית אותי" (תהלים לא, ו)". **27.** תוספתא פאה פרק א'. **28.** עקב יא, יב. **29.** מלכים א ט, ג. **1.** שמואל ב ח, יג. **2.** זח"ג קיג, ב. **3.** פסוק טו. **4.** מנחות כט, ב. ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א. **5.** ישעי' כו, ד.

אגרת הקדש

שמשכילים ויודעים ומשיגים איזה השגה באור וחיות השופע שם מא"ס ב"ה בבחינת גילוי לנשמתם ורוח בינתם להבין ולהשיג איזה השגה כאו"א לפי מדרגתו ולפי מעשיו ולכן נקרא עולם הבא בשם בינה בזוה"ק והשפעה זו נמשכת מבחי' ח"ע שהוא מקור ההשכלה וההשגה הנקרא בשם בינה והוא קדמות השכל קודם שבא לכלל גילוי השגה והבנה רק עדיין הוא בבחי' העלם והסתר רק שמעט מזעיר שם זעיר שם שופע ונמשך משם לבחינת בינה להבין ולהשיג שכל הנעלם ולכן נקרא בשם נקודה בהיכלא בזוה"ק וזו היא תמונת יו"ד של שם הוי' ב"ה ונקרא עדן אשר עליו נאמר עין לא ראתה כו' ונקרא אבא יסד ברתא. פי' כי הנה

הבנה, **שֶׁמַּשְׂכִּילִים** – בכוח ה"חכמה", **וְיוֹדְעִים** – בכוח ה"דעת", **וּמַשִּׂיגִים** – בכוח ה"בינה", שהוא הכוח להבנה והשגה, בשלשה כוחות אלה של חכמה־בינה־דעת, הם מבינים **אֵיזֶה הַשָּׂגָה בְּאוֹר וְחִיּוּת הַשּׁוֹפֵעַ שָׁם מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, בִּבְחִינַת גִּלּוּי** – באופן, שהחיות המאירה שם מ"אין־סוף" היא בגילוי, והם משיגים מהותה של חיות זו, שלא כמו בעולם הזה, שהחיות באה שם באופן של העלם, וההשגה שיכולים להשיג שם באותה חיות, היא ידיעת המציאות בלבד ולא השגת המהות, ואילו בגן־עדן החיות היא בבחינת גילוי, שמשיגים את המהות של החיות, שהיא בבחינת גילוי **לְנִשְׁמָתָם וְרוּחַ בִּינָתָם, לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג אֵיזֶה הַשָּׂגָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי מַדְרֵגָתוֹ וּלְפִי מַעֲשָׂיו,** – ב"לקוטי לוי יצחק" לאביו של הרבי שליט"א, הגאון הצדיק רבי לוי יצחק נשמתו ־עדן מפרש, "לפי מדריגתו" הכוונה לנשמות שבגן־עדן העליון – שהשגתן היא בהתאם למדריגת הכוונה ורעותא־דלבא שלהן, שהיא עבודה של מוחין, ומוחין מתוארים במלה "מדריגה", כפי שהוא מציין שם מ"שער היחוד והאמונה" פרק ט' שלגבי מוחין חב"ד מוסיף רבנו הזקן המלה "ומדרגת"; ו"לפי מעשיו" הכוונה לנשמות שבגן־עדן התחתון, הזוכות לכך על ידי מצוות מעשיות דוקא, שלכן זה נקרא "לפי מעשיו"[6]. בכל אופן מובן שהתענוג שבגן־עדן הוא תענוג של שכל ושל הבנה באלקות, **וְלָכֵן נִקְרָא עוֹלָם הַבָּא בְּשֵׁם "בִּינָה" בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ.** – שכן, שם מאירה ספירת ה"בינה"[7], שתהיה לנשמות השגה והבנה באלקות; **וְהַשְׁפָּעָה זוֹ נִמְשֶׁכֶת מִבְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה, – חכמה עליונה, שֶׁהוּא** – החכמה העליונה, **מְקוֹר הַהַשְׂכָּלָה וְהַהַשָּׂגָה הַנִּקְרָא בְּשֵׁם בִּינָה,** – "חכמה" היא מקור ההשגה של "בינה", **וְהוּא** – וזהו, **קַדְמוּת הַשֵּׂכֶל קֹדֶם שֶׁבָּא לִכְלַל גִּלּוּי הַשָּׂגָה וַהֲבָנָה, רַק עֲדַיִן הוּא בִּבְחִינַת הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר,** – זוהי הבחינה ב"חכמה" שלמעלה משכל והבנה, שלא כמו החיצוניות של "חכמה" שהיא נקודת ההשכלה בה כבר מאיר אור השכל, אלא שם זה בבחינת "נקודה" ו"כלל" – ורק לאחר מכן באים הדברים בפרטים של "בינה"; ואילו כאן מדובר אודות מדריגה זו של "חכמה" שלמעלה לגמרי משכל, **רַק שֶׁמְּעַט מִזְּעִיר שָׁם זְעִיר שָׁם** – מעט מן המעט, **שׁוֹפֵעַ וְנִמְשָׁךְ מִשָּׁם לִבְחִינַת בִּינָה,** – על השפעה זו להיות מועטה ואחרי צמצום ועוד צמצום, זהו כפל הלשון "זעיר שם זעיר שם", על ידי צמצום אחד נעשית ההשפעה מועטה, ובמעט זה צריך להיות שוב צמצום כדי שיגיע אז משהו ("זעיר שם") בבחינת ה"בינה". שכן, אחרי הצמצום הראשון אין ההשפעה יכולה עדיין לרדת בהבנת ה"בינה", רק אחרי הצמצום השני היא באה ונשפעת ב"בינה", **לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג שֵׂכֶל הַנֶּעְלָם** – שכל כזה שבעצם הוא נעלם, למעלה מהשגה – יומשך ויהיה בר־השגה, זהו הרי "זיו השכינה", הארה מ"אין־סוף" המאירה בגן־עדן, שבעצם היא למעלה לגמרי מהבנתו של נברא – לא משנה אם זה נברא כמו נשמה כפי שהיא בגן־עדן העליון או בגן־עדן התחתון – וכדי שהארה זו תרד ותגיע להשגת השכל של הנברא, עליה לעבור צמצום אחר צמצום, עד לירידתה בהשגת והבנת הנשמה. ברם, אחרי כל הצמצומים הרי זו המהות של אלקות, שהיא הרי השגת הנשמה בגן־עדן – השגה במהות האלקות. **וְלָכֵן** – זה **נִקְרָא בְּשֵׁם "נֶקְדָּה בְּהֵיכָלָא" בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[8],** – שזוהי נקודה של "חכמה" כפי שהיא מאירה בהיכל ה"בינה", שגם בהיותה ב"בינה", בהבנה ובהשגה, היא עדיין "נקודה" שלמעלה מהפרטים של הבנה והשגה ש"בינה" מייצגת עצמה בהן. **וְזוֹ הִיא תְּמוּנַת יו"ד שֶׁל שֵׁם הַוָּיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא.** – תמונת וציור האות יו"ד הוא הרי "נקודה", המרמז[9] על הנקודה של ספירת ה"חכמה", **וְנִקְרָא "עֵדֶן", אֲשֶׁר עָלָיו נֶאֱמַר[10]: "עַיִן לֹא רָאֲתָה כוּ'".** – שאין בזה שום השגה כלל. שכן, הוא בעצם אור שלמעלה משכל ומהשגה, **וְנִקְרָא[11] "אַבָּא יָסַד בְּרֵתָא".** – חכמה היא "אבא" והיא היסוד לאותיות הנקראות "ברתא", בחינת "בת" ו"מלכות", כפי שיסביר להלן. איזו שייכות יש ל"ברתא" ("מלכות" – אותיות הדיבור) ל"חכמה"? לכאורה יש לאותיות הדיבור שייכות למדות ול"בינה", כמו למשל באדם המדבר (באותיות הדיבור) או ענין של מדות או ענין של השגת השכל. אך, איזו שייכות יש בין אותיות הדיבור ל"חכמה" שהיא (כמוסבר לעיל) למעלה מענין השגת השכל? רבנו הזקן יסביר

---

6. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אגה"ק סכ"ט (קנ, ב) דהלבושים בגעה"ע מרעותא וכוונה ובגעה"ת - דמצות מעשיות ממש, וכ"ה בקו"א קנה, רע"א. ובכ"מ. וראה לקו"ת ואתחנן רד"ה וזאת המצוה". **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "גם בגעה"ת (אף שבערך געה"ע - הוא מל') ראה אוה"ת ח"ש (קיד, א). לקו"ת ואתחנן י, ב. ובכ"מ". **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בארוכה בלקו"ת ר"פ ראה וש"נ". **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "תמונת האות מורה על ציור ההמשכה וההתגלות כו' (הגה ברפי"ב דשעהיוה"א)".
10. ישעי' סד, ג. **11.** זח"ג רכח, א.

להלן, שאותיות הדיבור נוצרות מ"חכמה" דוקא – ובלשונו: **פֵּרוּשׁ, כִּי הִנֵּה הִתְהַוּוּת אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר** – של הנפש, **הֵיוֹצְאוֹת מֵה' מוֹצְאוֹת הַפֶּה** - אֵינָן דָּבָר מֻשְׂכָּל – שנאמר שהשכל מחייב יציאתן של האותיות מה"מוצאות", **וְלֹא** – וכן גם לא **מֻטְבָּע בְּטֶבַע מוֹצָאוֹת הַלָּלוּ,** – יש לפעמים ענין שאיננו על פי שכל, אך כך הדבר מצד טבעו, ואילו כאן זה גם לא מטבע ה"מוצאות", **לְהוֹצִיא מִבְּטָא הָאוֹתִיּוֹת עַל־יְדֵי הַהֶבֶל וְהַקּוֹל הַמֻּכֶּה בָּהֶן** – ב"מוצאות", ההכאה של ההבל והקול ב"מוצאות", אינה מחייבת יציאתן של אותיות הדיבור, **עַל־פִּי דֶּרֶךְ** – וסדר **הַטֶּבַע וְלֹא עַל־פִּי דֶּרֶךְ הַשֵּׂכֶל** – השכל אינו מחייב שמהכאת ההבל והקול ב"מוצאות", תצאנה אותיות אלו ואלו, **כְּגוֹן הַשְּׁפָתַיִם, עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, שֶׁאוֹתִיּוֹת בומ"פ** – בי"ת, וי"ו, מ"ם, פ"א, **יוֹצְאוֹת מֵהֶן** – בשפתיים שהן יותר גלויות ונראות לעין האנושית – קל יותר לראות ולהרגיש איך שהאותיות הבאות על ידי תנועת השפתיים, אינן על פי שכל או על פי טבע, שכן – **אֵין הַטֶּבַע וְלֹא הַשֵּׂכֶל נוֹתֵן לִיצִיאַת מִבְּטָא אַרְבַּע חֲלָקֵי שִׁנּוּיֵי בִּטּוּי אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ,** – לא השכל ולא הטבע מחייבים שמתנועת השפתיים יצאו ארבעה סוגי ביטויים שונים המתבטאים בארבעת האותיות בי"ת, וי"ו, מ"ם ופ"א, **עַל־פִּי שִׁנּוּיֵי תְּנוּעַת הַשְּׁפָתַיִם,** – שבביטוי האות בי"ת, למשל, תנועת השפתיים היא באופן אחד, ובאות וי"ו באופן שני וכו', **שֶׁמִּתְנוֹעֲנְעוֹת** – השפתיים, **בְּהֶבֶל אֶחָד וְקוֹל אֶחָד הַפּוֹגֵעַ בָּהֶן בְּשָׁוֶה** – נגיעת ההבל והקול בשפתיים בשעה שהוא מבטא האות בי"ת, או האות וי"ו, או האות מ"ם ופ"א – הוא אותו הבל ואותו קול, הרי שמצד ההבל והקול לא בא עדיין השינוי בביטוי אות זו או אות אחרת, ומן ההכרח לומר שהשינוי בא בעקבות תנועת השפתיים, שבשעת ביטוי האות בי"ת תנועת השפתיים שונה מאשר בשעת ביטוי האות ו' למשל. בהתאם לכך, הרי היה צריך להיות שהאדם בשכלו יכוון אחרת נענוע השפתיים ברצותו לבטא האות בי"ת, ואחרת ברצותו לבטא האות וי"ו[12], או שהיה צריך להיות כך בטבע, שבדרך הטבע ירצה לנענע את השפתיים אחרת כדי לבטא את השוני של כל אות – ולמעשה אין הדבר כך, **וְאַדְּרַבָּה, שִׁנּוּי הַתְּנוּעוֹת שֶׁבַּשְּׁפָתַיִם הוּא לְפִי שִׁנּוּי בִּטּוּי הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבִּרְצוֹן הַנֶּפֶשׁ,** – לפי השינויים שברצון, **לְבַטֵּא בַּשְּׂפָתַיִם כִּרְצוֹנָהּ,** – של הנפש, **לוֹמַר: אוֹת ב' אוֹ ו' אוֹ מ' אוֹ פ'.** – כשברצותו לבטא את האות בי"ת, למשל, מתנענעות השפתיים בדרך ממילא באופן שונה מאשר כשהוא רוצה לבטא האות וי"ו וכדומה – ביטויה של האות היא היא שמביאה את השינוי בתנועת השפתיים, **וְלֹא לְהֵפֶךְ, שֶׁיִּהְיֶה רְצוֹן הַנֶּפֶשׁ וְכַוָּנָתָהּ לַעֲשׂוֹת שִׁנּוּי תְּנוּעוֹת הַשְּׂפָתַיִם כְּמוֹ שֶׁהֵן מִתְנַעְנְעוֹת עַתָּה בְּכִטּוּיֵי ד' אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ. וְכַנִּרְאֶה בְּחוּשׁ,** – וכמו שאנו רואים בבהירות ובמוחש, **שֶׁאֵין הַנֶּפֶשׁ מִתְכַּוֶּנֶת וְיוֹדַעַת** – איך **לְכַוֵּן כְּלָל שִׁנּוּי תְּנוּעוֹת הַשְּׂפָתַיִם בְּשִׁנּוּיִים אֵלּוּ.** – לגבי כל אות לחוד, וכיוון שאין הנפש מתכוונת ואיננה יודעת כלל איך לכוון ולעשות את השינוי בתנועות השפתיים בהתאם לאות שברצונו לבטא – הרי, שהשוני בתנועת השפתיים אינו בא בכוונה זו, כדי לבטא אות מסויימת, אלא להיפך, כיוון שהאדם רוצה לומר אותיות מסויימות, מתנוענעות השפתיים כך בדרך ממילא. **וְיוֹתֵר נִרְאֶה כֵּן בְּכִטּוּי הַנְּקֻדּוֹת,** – קמץ, או פתח וכדומה, **שֶׁכְּשֶׁהַנֶּפֶשׁ רְצוֹנָהּ לְהוֹצִיא מִפִּיהָ נְקֻדַּת קָמֵץ - אֲזַי מְמַיְּלָא נִקְמָצִים הַשְּׂפָתַיִם, וּבִפְתָּח - נִפְתָּחִים הַשְּׂפָתַיִם, וְלֹא שֶׁרְצוֹן הַנֶּפֶשׁ לִקְמֹץ וְלֹא לִפְתֹּחַ** – את השפתיים, **כְּלָל וּכְלָל. וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בְּדָבָר הַפָּשׁוּט וּמוּבָן וּמֻשְׂכָּל לְכָל מַשְׂכִּיל, שֶׁמִּכְּטָא הָאוֹתִיּוֹת וְהַנְּקֻדּוֹת הוּא לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל הַמֻּשָּׂג וּמוּבָן, אֶלָּא** – האותיות באות **מֻשְׂכָּל הַנֶּעְלָם וְקַדְמוּת הַשֵּׂכֶל** – זה שלפני ולמעלה מהשכל, שזוהו "חכמה", **שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת, וְלָכֵן אֵין הַתִּינוֹק יָכוֹל לְדַבֵּר, אַף שֶׁמֵּבִין הַכֹּל:** – שכן, הדיבור אינו בא מהשכל הגלוי שהוא מבין, כי־אם מ"חכמה" שלמעלה מכך – וכוח זה עדיין אינו מפותח וגלוי אצלו. על־כל־פנים, הרי שאותיות הדיבור באות מ"חכמה", שזהו הענין של "אבא יסד ברתא", שהיסוד ל"ברתא" – "מלכות" ואותיות הדיבור – הוא "אבא", "חכמה".

אגרת הקדש

התהוות אותיות הדבור היוצאות מה' מוצאות הפה אינן דבר מושכל ולא מוטבע בטבע מוצאות הללו להוציא מבטא האותיות ע"י ההבל והקול המכה בהן עפ"י דרך הטבע ולא על פי דרך השכל כגון השפתים עד"מ שאותיות בומ"פ יוצאות מהן אין הטבע ולא השכל נותן ליציאת מבטא ארבע חלקי שינויי ביטוי אותיות אלו על פי שינויי תנועת השפתים שמתנועעות בהבל אחד וקול אחד הפוגע בהן בשוה ואדרבה שינוי התנועות שבשפתים הוא לפי שינוי ביטוי האותיות שברצון הנפש לבטא בשפתים כרצונה לומר אות ב' או ו' או מ' או פ' ולא להיפך שיהיה רצון הנפש וכונתה לעשות שינוי תנועות השפתים כמו שהן מתנענעות עתה בביטויי ד' אותיות אלו. וכנראה בחוש שאין הנפש מתכוונת ויודעת לכוין כלל שינוי תנועות השפתים בשינויים אלו ויותר נראה כן בביטוי הנקודות שכשהנפש רצונה להוציא מפיה נקודת קמץ אזי ממילא נקמצים השפתים ובפתח נפתחים השפתים ולא שרצון הנפש לקמוץ ולא לפתוח כלל וכלל ואין להאריך בדבר הפשוט ומובן ומושכל לכל משכיל שמבטא האותיות והנקודות הוא למעלה מהשכל המושג ומובן אלא משכל הנעלם וקדמות השכל שבנפש המדברת ולכן אין התינוק יכול לדבר אף שמבין הכל:

---

12. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ע"ד הקולות מהכינור ע"י הכאה באצבע על הנימין כו' (המשך תרס"ו עמוד תמז)".

יום שבת קודש ט"ז מנחם־אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 214, אך האותיות... עד עמ' קח, וי"ב ע"ש)]:

עד כאן הוסבר מאמר חכמינו ז"ל, שהעולם הבא נברא מהאות יו"ד שבשם הוי". שכן, האות יו"ד, "חכמה", היא המקור ממנו נמשכת ההמשכה של גן־עדן שבעולם הבא. ברם, בהתאם למה שאמר בענין "אבא יסד ברתא", שאותיות הדיבור באות מ"חכמה", הרי שגם העולם הזה, שנברא על ידי אותיות הדיבור שלמעלה, נמשך מהיו"ד של "חכמה", מדוע, איפוא, אומרים חכמינו ז"ל, שרק העולם הבא נברא ביו"ד ואילו העולם הזה נברא בה' שבשם הוי"? יסביר רבנו הזקן להלן, ששני ענינים באותיות הדיבור: צורת (ציור) האותיות, בה נראה השוני בין אות לאות, באה אכן מ"חכמה"; ואילו גוף (וחומר) האותיות, שהוא ה"הבל" – בא מן הלב. וגם למעשה הדבר כך, שישנה הפנימיות של האותיות הבאה מ"חכמה", וממנה התהוות הנבראים הרוחניים (שיש בהם ענין החכמה וההבנה באלקות), והגוף וחיצוניות אותיות הדיבור שלמעלה בא מ"הבל", והוא האות ה' של שם הוי', ומזה היתה ההתהוות של העולם הזה. ובלשון רבנו הזקן:

אגרת הקדש

אך האותיות הן בבחינת חומר וצורה הנקרא פנימית וחיצונית כי הגם שמקורן הוא מקדמות השכל ורצון הנפש זו היא בחינת צורת שינוי המבטא שבכ"ב אותיות אבל בחינת החומר וגוף התהוותן והוא בחי' חיצוניותן הוא ההבל היוצא מהלב שממנו מתהוה קול פשוט היוצא מהגרון ואח"כ נחלק לכ"ב הברות וביטוי כ"ב אותיות בה' מוצאות הידועות אחה"ע מהגרון גיכ"ק מהחיך כו' ומבטא ההבל הוא אות ה' אתא קלילא כו' והוא מקור החומר וגוף האותיות טרם התחלקותן לכ"ב ולכן ארז"ל שעוה"ז נברא בה':

והנה הגם שהיא ה' תתאה ה' אחרונה שבשם הוי' ורז"ל דרשו זה על פסוק כי ביה היינו לפי שמקורה וראשיתה לבא לבחי' גילוי מהעלם היו"ד הוא מושפע ונמשך מבחינת ה' עילאה שיש לה התפשטות אורך ורוחב להורות על בחינת בינה שהיא התפשטות

אַךְ הָאוֹתִיּוֹת – שכאמור באות מ"חכמה", הֵן בִּבְחִינַת **חֹמֶר וְצוּרָה,** – שישנם ה"חומר" של האותיות וה"צורה" של האותיות, **הַנִּקְרָא פְּנִימִית וְחִיצוֹנִית,** – ה"חומר" של האותיות הוא החיצוניות של האותיות (הגוף של האותיות), וה"צורה" של האותיות היא הפנימיות והרוחניות של האותיות, **כִּי הֵנַּם שֶׁמְּקוֹרָן** – של האותיות, **הוּא מִקַּדְמוּת הַשֵּׂכֶל** – מבחינת ה"חכמה" שהיא למעלה וקודמת לשכל **וּרְצוֹן הַנֶּפֶשׁ,** – שכאמור, מרצון הנפש לבטא אות זו או אחרת, בא ציורה של האות, **זוֹ הִיא בְּחִינַת צוּרַת שִׁנּוּי הַמִּבְטָא שֶׁבְּכ"ב אוֹתִיּוֹת,** – בשינוי שבין אות לאות בשעת ביטויין. **אֲבָל בְּחִינַת הַחֹמֶר וְגוּף הִתְהַוּוּתָן, וְהוּא בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּתָן, הוּא הַהֶבֶל הַיּוֹצֵא מֵהַלֵּב, שֶׁמִּמֶּנּוּ מִתְהַוֶּה קוֹל פָּשׁוּט הַיּוֹצֵא מֵהַגָּרוֹן, וְאַחַר־כָּךְ נֶחֱלָק לְכ"ב הֲבָרוֹת, וּבִטּוּי כ"ב אוֹתִיּוֹת** – החלוקה והשוני נעשים **בָּה' מוֹצָאוֹת הַיְדוּעוֹת: אחה"ע**[13] – האותיות א', ח', ה', ע' באות **מֵהַגָּרוֹן, גיכ"ק** – האותיות ג', י', כ', ק באות **מֵהַחֵךְ כו'.** – האותיות ב', ו, מ', פ' – בומ"ף – באות מהשפתיים וכו'. **וּמִבְטָא** – וצליל **הַהֶבֶל** – ההבל כשלעצמו יש לו גם כן צורה של ביטוי וצליל, גם כשאין הוא מתבטא באות, **הוּא אוֹת ה'** – בצאת ההבל מהפה נשמע הצליל של אות ה', שהיא **"אָתָא קַלִּילָא כו'",** – אות קלה, שאין בה ממש וממשות של אות מושלמת, **וְהוּא מְקוֹר הַחֹמֶר וְגוּף הָאוֹתִיּוֹת טֶרֶם הִתְחַלְּקוּתָן לְכ"ב** – אותיות. הרי, שהאות ה' "מייצגת" את מקור ה"גוף" של האותיות. **וְלָכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה, שֶׁעוֹלָם הַזֶּה נִבְרָא בָּהּ':** – של שם הוי', כלומר שהעולם הזה נברא מחיצוניות וגוף האותיות שלמעלה, שמקורן באות ה' של שם הוי'.

וְהִנֵּה, הֲגַם – למרות, **שֶׁהִיא ה' תַּתָּאָה, ה' אַחֲרוֹנָה שֶׁבְּשֵׁם הַוָּיָ"ה,** – הדיבור שלמעלה הוא הרי הבחינה של "מלכות", "דבר מלך שלטון"[14], והאות ה' שהיא מקור הדיבור, היא הה' האחרונה (תתאה) של שם הוי', שהיא בחינת ה"מלכות", **וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה דָּרְשׁוּ זֶה** – שביו"ד נברא עולם הבא ובה' נברא עולם הזה, **עַל פָּסוּק: "כִּי בְיָהּ",** – ה' צור עולמים", כיצד, איפוא, אנו מסבירים כאן, שהכוונה במאמר חכמינו ז"ל בה' נברא העולם הזה, היא הה' תתאה (האחרונה), מקור ההבל של אותיות הדיבור? **הֵינוּ** – הרי זה, **לְפִי שֶׁמְּקוֹרָהּ וְרֵאשִׁיתָהּ לָבֹא לִבְחִינַת גִּלּוּי מֵהֶעְלֵם הַיּוּ"ד** – ש"העלם" היו"ד של "חכמה" הוא הרי המקור והשורש לכל סוג של גילוי, גם הגילוי של עולם הבא וגם הגילוי של עולם הזה, כמו באותיות גם הציור של האותיות וגם החומר של האותיות, אלא שבבואן בהתגלות, כפי שהן באות במאוחר יותר, הרי ציור האותיות והגילוי של עולם הבא, באים מהיו"ד עצמה, מ"חכמה" עצמה, ואילו הגילוי של החומר וחיצוניות האותיות, באים מהבל הלב, ה' תתאה (אחרונה) של שם הוי', הרי הראשית והמקור, כשמתחיל הגילוי של עולם הזה – **הוּא מֻשְׁפָּע וְנִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת ה' עִלָּאָה,** – האות ה' הראשונה שבשם הוי', **שֶׁיֵּשׁ לָהּ** – לציור ותמונת האות ה', **הִתְפַּשְּׁטוּת אֹרֶךְ וְרֹחַב,** – וזאת כדי **לְהוֹרוֹת** – להראות, **עַל בְּחִינַת בִּינָה,** – ה' עילאה של שם הוי', היא

---

13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "טעם שינוי סדרן אחה"ע ולא אהח"ע כסדר הא"ב, מובן ע"פ מ"ש בזח"ב קכג, א (ועייג"כ ע"ח שער דרושי הצלם ד"ב)". **14.** קהלת ח, ד.

בחינת "בינה", שֶׁהִיא הִתְפַּשְׁטוּת הַשֵּׂכֶל הַנֶּעְלָם בִּבְחִינַת גִּלּוּי וְהַשָּׂגָה בְּהַרְחָבַת הַדַּעַת, וְהַשְׁפָּעָתָהּ – של ה' עילאה, בינה, מִסְתַּיֶּמֶת בַּלֵּב, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'תִּקּוּנִים'[15], דְּ"בִינָה - לִבָּא, וּבָהּ הַלֵּב מֵבִין", – ש"בינה" היא בחינת הלב, ובה הלב מבין, הרי שהשפעת ה"בינה" היא בלב, וּמִשָּׁם יוֹצֵא הַהֶבֶל – שהוא, מְקוֹר גִּלּוּי גּוּף הָאוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר, הַמִּתְגַּלּוֹת בָּהּ' מוֹצָאוֹת מֵהָעֵלֶם – שהיו עד אז בהעלם, הַיּוּ"ד – ביו"ד, וּתְמוּנַת ה' תַּתְאָה – האות ה' האחרונה – שבשם הוי', בִּכְתִיבָתָהּ – כשכותבים אותה היא הרי גַּם כֵּן בְּהִתְפַּשְׁטוּת אֹרֶךְ וְרֹחַב, – כפי שהדבר ב"ה' עילאה", אלא שב"ה' עילאה" זה מראה על התפשטות ההשגה, ואילו ב"ה' תתאה" – מוֹרֶה עַל הִתְפַּשְׁטוּת בְּחִינַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, "מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים", – ספירת המלכות היא מקור כל העולמות, והיא מתפשטת לְמַעְלָה וּלְמַטָּה וּלְדֹ' סִטְרִין, – ולארבע הרוחות, הַמִּתְפַּשְׁטוֹת – המעלה והמטה וד' רוחות העולם מתפשטות וְנִמְשָׁכוֹת מֵאוֹתִיּוֹת דִּבֵּר ה', – מאותיות דיבורו של הקב"ה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּקֹהֶלֶת[14]: "בַּאֲשֶׁר דְּבַר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן", – דיבורו של המלך שולט, כפי שהדבר במלוכה למטה, שההנהגה שהמלך מנהיג את המלוכה היא על ידי דיבורו, שהוא מצווה לעשות, כך גם למעלה פועל הדיבור שלמעלה את התפשטות המלוכה של הקב"ה בכל ששת קצוות העולם, במעלה, מטה וד' רוחות, המקיפים את כללות העולם, כְּמוֹ שֶׁמְּכוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר [וּלְהָבִין מְעַט מִזְּעִיר – משהו ענין ומהות אותיות הַדִּבּוּר כְּאֱלֹהוּת, שֶׁאֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף וְלֹא הַנֶּפֶשׁ חַס־וְשָׁלוֹם, – כיצד, איפוא, מתאים לומר למעלה הענין של אותיות הדיבור, חיצוניות וגוף, ופנימיות ונפש של אותיות הדיבור? – כְּבָר נִתְבָּאֵר בְּדֶרֶךְ אֲרֻכָּה וּקְצָרָה (בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים – ספר ה"תניא", חֵלֶק ב פֶּרֶק יא וְיב, עֵין שָׁם)]: – על־כל־פנים, הרי, לכן אומרים חכמינו ז"ל שהעולם הזה נברא מאותיות הדיבור שלמעלה, שמקורם הוא האות ה' של שם הוי'.

אגרת הקדש

השכל הנעלם בבחי' גילוי והשגה בהרחבת הדעת והשפעתה מסתיימת בלב וכמ"ש בתיקונים דבינה לבא ובה הלב מבין ומשם יוצא ההבל מקור גילוי גוף האותיות הדבור המתגלות בה' מוצאות מהעלם היו"ד ותמונת ה' תתאה בכתיבתה גם כן בהתפשטות אורך ורוחב מורה על התפשטות בחי' מלכותו יתברך מלכות כל עולמים למעלה ולמטה ולד' סטרין המתפשטות ונמשכות מאותיות דבר ה' כמ"ש בקהלת באשר דבר מלך שלטון כמ"ש במ"א. [ולהבין מעט מזעיר ענין ומהות אותיות הדבור באלהות שאין לו דמות הגוף ולא הנפש ח"ו כבר נתבאר בדרך ארוכה וקצרה (בלק"א ח"ב פי"א וי"ב ע"ש)]:

---

15. תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו").

המשך ביאור במס' כתובות ליום שישי עמ' ב

כלומר מיעטה התורה בלשון 'מִן הָאָדָם' להורות שלא בכל מקרה אומרים שכשהנערך מתחייב מיתה פטור המעריך, אלא יש אדם העומד למות שאפשר להתחייב בערכו, והיינו כשעדיין לא נגמר דינו.

שואלת הגמרא: וּלְרַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַבְיָא, דְּאָמַר שהיוצא ליהרג נֶעֱרָךְ, וחייבים לשלם כערכו הקצוב בתורה לפי גילו, מִפְּנֵי שֶׁדָּמָיו קָצוּבִין בתורה, כלומר שהרי בכל פרשת ערכין אמרה תורה שאין שמים את הנערך לפי שוויו האמיתי, אלא קצבה התורה את ערכו של כל אדם רק לפי גילו, ולפי זכר או נקבה, וממילא אף זה שיוצא ליהרג ואין לו ערך אמיתי, מכל מקום יש לו ערך הקבוע בפרשה, אם כן הַאי – פסוק זה של 'כָּל חֵרֶם', מַאי עָבִיד לֵיהּ – מה הוא דורש ממנו, והרי לא יתכן שכוונת התורה שהחייב מיתה אינו יכול לפדות עצמו בממון, שזאת כבר למדנו מ'וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ'.

מתרצת הגמרא: פסוק זה מִיבַּעֵי לֵיהּ לְדַרְתַּנְיָא בברייתא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, לְפִי שֶׁמְּצִינוּ לַמּוּמָתִים בְּיָדֵי שָׁמַיִם, כגון בעליו של שור מועד שהרג אדם, שבעליו חייב מיתה בידי שמים, שנאמר (שמות כא כט) 'וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה, הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת', שהכוונה למיתה בידי שמים, שֶׁנּוֹתְנִין מָמוֹן, וּמִתְכַּפֵּר לָהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כא ל) 'אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו, וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו', הרי שהבעלים נותנים כופר ופודים את עצמם מחיוב מיתה בידי שמים, יָכוֹל אַף החייב מיתה בְּיָדֵי אָדָם יהא דינו בֵּן, שיפטור עצמו בממון, תַּלְמוּד לוֹמַר 'חֵרֶם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה', ללמד שאדם החייב מיתת בית דין אינו יכול לפדות עצמו בממון. וְעַדיין אֵין לִי ללמוד מכאן שממון לא מועיל לפדות מחיוב מיתת בית דין אֶלָּא בחייבי מִיתוֹת חֲמוּרוֹת, כגון העושה חבורה באביו או גונב נפש מישראל, שֶׁמחמת חומרתן לֹא נִיתְּנָה שִׁנְּגָתָן לְכַפָּרָה על ידי קרבן, אבל בחייבי מִיתוֹת קַלּוֹת, כגון העובד עבודת כוכבים, מחלל שבת או מגלה עריות, שֶׁנִּיתְּנָה שִׁנְּגָתָן לְכַפָּרָה, מִנַּיִן שאף הם אינם יכולים לפדות את מיתתם בממון, תַּלְמוּד לוֹמַר 'כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת', ותיבת 'כל' באה לרבות שכל חייבי מיתות אינם פודים מיתתם בממון.

מקשה הגמרא: וְלֹא מִמֵּילָא מ'לֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ' שֶׁמְּעַתָּ מִינָּהּ, לֹא תִּשְׁקוֹל מָמוֹנָא מִינֵּיהּ וְתִיפְטְרֵיהּ – האם אין דבר זה נלמד מאליו, מהפסוק האומר שאין לקחת ממון מרוצח שהתחייב מיתה כדי לפוטרו ממנה, והרי רוצח נידון במיתה קלה, שכן ניתנה שגגתו לכפרה, על ידי שינוס לעיר מקלט, ומוכח שאף מחייבי מיתות קלות אין נוטלים ממון לפוטרם ממיתה, ואם כן 'כָּל חֵרֶם' לָמָּה לִי.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָמִי בַּר חָמָא, אִיצְטְרִיךְ הפסוק של 'כָּל חֵרֶם', שאילו היה כתוב רק 'לֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ', סַלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא – הייתי מעלה בדעתי לומר,

יום ראשון

יום רביעי — י מנחם אב — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, רביעי עם פירש"י.
תהלים: נה־נט.
תניא: ב. קטנתי . . . הפנים וגו'.

מסיפורי אאזמו"ר: א) מתחלה הי' אגה"ק קטנתי מסיימת "ורוח נכאה כו'", ואחרי אשר אמר רבינו הגדול שלש פעמים – בליאזנא – המאמר כמים הפנים גו' כפירש"י ולא כתרגומו, אז הוסיף התיבות "וכולי האי – הפנים וגו'", ובזה נטע בהחסידים מידות טובות.

ב) ווען דער רבי וואָלט ניט געשטעלט די דריי ווערטער "במדת אמת ליעקב" – באגה"ק קטנתי – וואָלט ער געהאַט נאָך פופציג טויזענט חסידים, אבער דער רבי מאָנט מדת אמת.

מִסִּפּוּרֵי אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר"שׁ]: א) מִתְּחִלָּה הָיְתָה אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ "קָטַנְתִּי" מְסַיֶּמֶת "וְרוּחַ נְכֵאָה כו'", וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר אָמַר רַבֵּנוּ הַגָּדוֹל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים - בְּלִיאָזְנָא - הַמַּאֲמָר "כַּמַּיִם הַפָּנִים" גו' כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י וְלֹא כְּתַרְגּוּמוֹ, אָז הוֹסִיף הַתֵּבוֹת "וְכֻלֵּי הַאי - הַפָּנִים וְגו'", וּבָזֶה נָטַע בְּהַחֲסִידִים מִדּוֹת טוֹבוֹת.

ב) אִלּוּלֵי הָיָה הָרַבִּי מַכְנִיס אֶת שֶׁלֹּשׁ הַמִּלִּים "בְּמִדַּת אֱמֶת לְיַעֲקֹב" - בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ "קָטַנְתִּי" - הָיוּ לוֹ עוֹד חֲמִשִּׁים אֶלֶף חֲסִידִים, אַךְ הָרַבִּי תּוֹבֵעַ מִדַּת אֱמֶת.

יום שני

יום חמישי — יא מנחם אב — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, חמישי עם פירש"י.
תהלים: ס־סה.
תניא: ג. וילבש . . . 208 (ח"ו).

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן הָלַךְ לְמעֶזְרִיטְשׁ, בְּיַחַד עִם אָחִיו מַהַרִי"ל בִּשְׁנַת תקכ"ד. מַהַרִי"ל הָלַךְ בְּלִי רְשׁוּת בֵּיתוֹ [=אִשְׁתּוֹ], וְלָכֵן חָזַר מִדַּרְכּוֹ, וְרַבֵּנוּ בָּא לְמעֶזְרִיטְשׁ - וְשָׁהָה שָׁם, בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, עַד אַחֲרֵי חַג הַפֶּסַח תקכ"ה. שְׁבוּעַיִם הָיָה מְסֻפָּק אִם לְהִשָּׁאֵר שָׁם, וְהַמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן שֶׁשָּׁמַע הָיָה "נַחֲמוּ נַחֲמוּ". וְיֵשׁ בָּזֶה סָפֵק אִם הוּא הַמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן לְבוֹאוֹ, אוֹ הָרִאשׁוֹן לְאַחַר הַשְּׁבוּעַיִם שֶׁהֶחְלִיט לְהִשָּׁאֵר וְנִתְקַשֵּׁר.

יום שלישי

יום שישי — יב מנחם אב — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, ששי עם פירש"י.
תהלים: סוסח.
תניא: אך מי . . . תדרשנו.

דער רבי – אדמו"ר הזקן – האָט געזאָגט פון מעזריטשער מגיד פון בעש"ט'ס וועגען: ואהבת לרעך כמוך איז א פירוש וביאור אויף ואהבת את ה' אלקיך. אז מ'האָט האָלט א אידען, האָט מען האָלט דעם אויבערשטען, ווייל א איד האָט דאָך אין זיך א חלק אלקה ממעל, איז אז מ'האָט האָלט דעם אידען, דעם אינווענינ פון איהם, ממילא האָט מען האָלט דעם אויבערשטען.

הָרַבִּי - אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן - אָמַר בְּשֵׁם הַמַּגִּיד מִמעֶזְרִיטְשׁ, מִשְּׁמוֹ שֶׁל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" הוּא פֵּרוּשׁ וּבֵאוּר עַל "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ": כַּאֲשֶׁר אוֹהֲבִים יְהוּדִי, אוֹהֲבִים אֶת

היום יום . . .

הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁכֵּן יְהוּדִי יֵשׁ לוֹ הֲרֵי בְּתוֹכוֹ חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל, הֲרֵי שֶׁכַּאֲשֶׁר אוֹהֲבִים אֶת הַיְהוּדִי, אֶת הַפְּנִימִיּוּת שֶׁבּוֹ, מִמֵּילָא אוֹהֲבִים אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא.

יום רביעי — שבת — **יג מנחם אב** — ה'תש"ג

בשעת קריאת עשה"ד עומדים ופניהם אל הס"ת.

שיעורים. חומש: ואתחנן, שביעי עם פירש"י.
תהלים: סט־עא.
תניא: ד. אין . . . קו בצדקה.

בִּשְׁעַת קְרִיאַת עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת עוֹמְדִים וּפְנֵיהֶם אֶל הַסֵּפֶר–תּוֹרָה.

"וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ גו'", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: "וְדִבַּרְתָּ בָּם – בְּדִבְרֵי תוֹרָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר". אָמְנָם בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה גּוּפָא יֵשׁ כַּמָּה חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת, וּמְבָאֵר כָּאן כָּל הַמַּדְרֵגוֹת: בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ – הוּא מַעֲמַד הַנִּשְׁמָה לְמַעְלָה בְּאוֹצַר הַנִּשְׁמוֹת, קֹדֶם יְרִידָתָהּ לְמַטָּה, וְעוֹסֶקֶת שָׁם בַּתּוֹרָה. בְּלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ – קָאֵי עַל הַזְּמַן שֶׁהַנִּשְׁמָה יוֹרֶדֶת מֵעוֹלָם לְעוֹלָם וּמִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, עַד בּוֹאָהּ לְמַטָּה לָעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף גַּשְׁמִי, וּמַתְחִיל לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ עוֹלָם זֶה עַד יְמֵי זִקְנָה וְשֵׂיבָה, עַד וּבְשָׁכְבְּךָ בְּבוֹא יְמֵי פְּקֻדָּתוֹ, וְגַם אָז הִנֵּה הַתּוֹרָה תִּשְׁמֹר עָלָיו כַּמְבֹאָר בְּשִׁשֵּׁי דְּאָבוֹת, עַד וּבְקוּמֶךָ כְּאָמוּר "וַהֲקִיצוֹתָ גו'".

יום חמישי — יום ראשון — **יד מנחם אב** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: עקב, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: עב־עו.
תניא: וזהו צדק . . . סלה אכי"ר.

בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

י"ד מְנַחֵם אָב תש"א – נִמְלְאוּ חֲמִשִּׁים שָׁנָה מִיּוֹם שֶׁאָמַר לִי אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"בּ] שֶׁאַתְחִיל לִרְשֹׁם הַסִּפּוּרִים שֶׁמְּסַפֵּר לִי. כַּאֲשֶׁר הִתְחִיל הַ"צֶּמַח צֶדֶק" לִכְתֹּב בְּעִנְיְנֵי נִגְלֶה וַחֲסִידוּת, אָמַר לוֹ אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן: "וְקָנֵה לְךָ חָבֵר", וְקָנָה (קוּף בְּקָמַץ, נוּן בְּסֶגוֹל) – לְשׁוֹן קוּלְמוּס – לְךָ חָבֵר. פַּעַם אָמַר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"בּ] בְּשֵׁם אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן: וְקָנֶה – לְשׁוֹן קוּלְמוּס – לְךָ חָבֵר, וּפֵרֵשׁ אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"בּ]: קוּלְמוּס הַלֵּב; שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁלּוֹמְדִים צָרִיךְ "לִחְיוֹת" אוֹתוֹ.

יום ששי — יום שני — **טו מנחם אב** — ה'תש"ג

אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

שיעורים. חומש: עקב, שני עם פירש"י.
תהלים: עז־עח.
תניא: ה. ויעש . . . 214 שמבין הכל.

רוֹשֵׁם אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"בּ]: מַעֲלַת טו בְּאָב עַל כָּל טו בַּחֹדֶשׁ, שֶׁזֶּהוּ רַק הַשְׁלֵמוּת בְּהַגִּלּוּי, אֲבָל מִכָּל־מָקוֹם הִיא רַק בְּחִינַת מְקַבֵּל, אֲבָל בְּטו בְּאָב הָאוֹר בָּהּ בִּקְבִיעוּת, לְפִי שֶׁהֶעֱלֵיָה הִיא לְפִי עֶרֶךְ עֹצֶם הַיְרִידָה דְּתִשְׁעָה בְּאָב,.. וְזֶהוּ "תָּשַׁשׁ כֹּחָהּ שֶׁל חַמָּה", עַכּוּ"ם [=עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת] מוֹנִים לְחַמָּה בִּישָׁא, וּבְט"ו תָּשַׁשׁ כו' בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן מִזְּמַן הַבַּיִת שֶׁהָיוּ נִכְנָעִים לִשְׁלֹמֹה, כָּל־שֶׁכֵּן לֶעָתִיד, "וְנָהֲרוּ אֵלָיו", בִּבְחִינַת בִּטּוּל לְגַמְרֵי, וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר כו', וּמֵעֵין זֶה בְּטו בְּאָב תָּשַׁשׁ כו'.

שבת קודש

יום שלישי | טז מנחם אב | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: עקב, שלישי עם פירש"י
תהלים: עט־פב.
תניא: אך . . . קח וי"ב ע"ש.

נסיעות הבעש"ט בתחילת ההתגלות שלו היו ע"ד שלשה ענינים: פדיון שבוים, חיזוק התורה ויראת שמים, התגלות פנימיות התורה. אדמו"ר האמצעי הי' מבאר בזה: גליא שבתורה נקרא מים און צו וואסער גייט מען. פנימיות התורה נקרא אש און פאר פייער האָט מען מורא. דערפאר דארף דער משפיע גיין צום מקבל און זאָגען איהם: האָב קיין מורא ניט ווייל ה' אלקיך אש אוכלה הוא.

נְסִיעוֹת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב בִּתְחִלַּת הַהִתְגַּלּוּת שֶׁלּוֹ הָיוּ עַל דְּבַר שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים: פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים, חִזּוּק הַתּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם, הִתְגַּלּוּת פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה. אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי הָיָה מְבָאֵר בָּזֶה: גַּלְיָא שֶׁבַּתּוֹרָה נִקְרָא "מַיִם", וְאֶל מַיִם – הוֹלְכִים. פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה נִקְרָא "אֵשׁ", וּמֵאֵשׁ – מְפַחֲדִים. לָכֵן צָרִיךְ הַמַּשְׁפִּיעַ לָלֶכֶת אֶל הַמְקַבֵּל וְלוֹמַר לוֹ: אַל תִּירָא, כִּי "ה' אֱלֹקֶיךָ אֵשׁ אוֹכְלָה הוּא".

המשך ביאור במס' כתובות ליום שלישי עמ' ב

שחיוב האונסין חל רק בשעת האונס, ולא למפרע משעת השאלה, שלדברי רב פפא כיון שהחיוב חל רק בשעת האונס, ובשעה זו היתה הבהמה ברשות היורשים, לא השתעבדו נכסי אביהם לכך. **וּמַאן דְּמַתְנֵי לַהּ אַסִּיפָא,** סובר שרק בסיפא שהיתה פשיעה הדין כן, **אֲבָל אַרִישָׁא,** שמתה הבהמה באונס, גם אם הניח להם אביהם קרקעות, **לֹא** – אינם חייבים לשלם, כיון שהוא סובר שחיוב האונסין חל בשעת האונס [ולא למפרע משעת השאלה], ולא השתעבדו נכסי האב לשלם, כיון שבשעה שחל החיוב כבר מת האב. **וְהֵיינוּ דְּרַב פַּפָּא** – והוא כדברי רב פפא שחיוב האונסין חל בשעת האונס ולא בשעת השאלה.

* * *

לעיל (לא:) הקשתה הגמרא סתירה בין משנתינו שמבואר בה שחייבי מלקות משלמים קנס, למשנה במכות שמבואר בה שלוקין על כך, אף שבכל מקום אין אדם לוקה ומשלם. רבי יוחנן תירץ (לעיל לב:) שמשנתינו עוסקת בשוגג שלא התרו בו, ולכן אינו חייב מלקות אלא משלם את הקנס. וריש לקיש תירץ (לעיל לג:) שמשנתינו היא בשיטת רבי מאיר, הסובר שאדם החייב מלקות וממון, משלם ולוקה. הגמרא מבארת מדוע רבי יוחנן וריש לקיש ביארו את המשנה באופנים שונים ומיאנו כל אחד בביאור זולתו. אומרת הגמרא: **בִּשְׁלָמָא רַבִּי יוֹחָנָן לֹא אָמַר כְּרֵישׁ לָקִישׁ,** שמשנתינו סוברת כרבי מאיר שאדם לוקה ומשלם, משום **דְּקָא מוֹקִים לַהּ כְּרַבָּנַן** – כיון שרצה להעמיד את המשנה כדעת חכמים, החולקים על רבי מאיר ואומרים שאין אדם לוקה ומשלם. **אֶלָּא רֵישׁ לָקִישׁ, מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר כְּרַבִּי יוֹחָנָן,** שמדובר באופן שלא התרו בו, והיה יכול להעמיד את המשנה כחכמים, שהלכה כמותם.

משיבה הגמרא: **אָמַר לְךָ** ריש לקיש, **כֵּיוָן דְּאִילּוּ אַתְּרוּ בֵּיהּ** – אילו היו מתרים בו והיה מתחייב מלקות היה **פָּטוּר** מתשלומים, כיון שאין לוקה ומשלם, לכן **כִּי לֹא אַתְּרוּ בֵּיהּ נַמִּי** – אף כשלא התרו בו **פָּטוּר** מתשלומים, כיון שדין קם ליה בדרבה מיניה לא נאמר רק כשיש חיוב מלקות בפועל, אלא די בכך שזו עבירה שניתן להענש עליה במלקות, אילו היתה התראה.

מוסיפה הגמרא: וְרבי יוחנן וריש לקיש **אַזְדּוּ לְטַעְמַיְיהוּ** – הלכו בזה כשיטתם במקום אחר, **דְּכִי אֲתָא רַב דִּימִי** – כשהגיע רב דימי מארץ ישראל לבבל **אָמַר, חַיָּבֵי מִיתוֹת שׁוֹגְגִין וְחַיָּבֵי מַלְקָיוֹת שׁוֹגְגִין** – אדם שעבר בשוגג על עבירה שהעובר עליה במזיד והתראה חייב מיתה או מלקות, **וּבשעת** מעשה העבירה התחייב גם כן **בְּדָבָר אַחֵר** – בחיוב ממון, **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, חַיָּב** בתשלומי הממון, **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, פָּטוּר.** וטעם דבריהם, **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר חַיָּב, דְּהָא לֹא אַתְּרוּ בֵּיהּ** – שהרי לא התרו בו, ונמצא שאינו נהרג ואינו לוקה בפועל, ואין אומרים בזה קם ליה בדרבה מיניה, אלא משלם. **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר פָּטוּר, כֵּיוָן דְּאִילּוּ אַתְּרוּ בֵּיהּ** היה **פָּטוּר** משום קם ליה בדרבה מיניה, **כִּי לֹא אַתְּרוּ בֵּיהּ, נַמִּי פָּטוּר** – אף כשלא התרו בו, נפטר מהממון. הגמרא מביאה קושיות שהקשו רבי יוחנן וריש לקיש זה על זה, ומתוך כך יבואר כיצד הם פירשו את הפסוק שממנו נלמד דין קם ליה בדרבה מיניה. מקשה הגמרא: **אִיתִּיבֵיהּ** רֵישׁ לָקִישׁ **לְרַבִּי יוֹחָנָן,** נאמר בפסוק (שמות כא כב) 'וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן, עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים',

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48

אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות

יום ראשון י׳ מנחם אב ה׳תשפ״ב

הלכות גירושין פרק י, הלכה יז: הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וְחָזַר וּבְעָלָהּ בִּפְנֵי עֵדִים קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא לְאַחֵר... הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת שֶׁהֶחֱזִירָהּ, וּלְשֵׁם קִדּוּשִׁין בָּעַל, לֹא לְשֵׁם זְנוּת... שֶׁחֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּאִשְׁתּוֹ בְּעִילַת זְנוּת, וַהֲרֵי בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ בְּעִילַת מִצְוָה.

׳חזקה׳ זו הוזכרה לעיל (הל׳ אישות פ״ז הכ״ג), לגבי המקדש אשה בקידושין שאינם תופסים על פי ההלכה, כגון בפחות משוה פרוטה, ולאחר מכן בעל אותה בפני עדים, ומניחים שהתכוין לקדשה בבעילה זו כי ״חזקה היא שאין אדם מישראל הכשרים עושה בעילתו בעילת זנות״.

אך קיים הבדל בין שתי ההלכות: לעיל מדגיש הרמב״ם שהחזקה אמורה ב׳ישראל הכשרים׳ ולא בפרוץ בעריות, וכאן כתב חזקה זו בלי להתנות שמדובר באדם המוחזק לכשר.

ובשו״ת הרד״ך (בית כ) ביאר את טעם החילוק:

במגרש את אשתו, הרי מחמת הקשר שהיה ביניהם, בני אדם עדיין מייחסים אותה אליו, ולא נוח לו שתיחשב כזונה, ולכן אינו בועל לשם זנות אלא לשם קידושין, אך המקדש אשה בפחות משוה פרוטה, כיון שמלכתחילה לא היתה אשתו ואין ביניהם שום שייכות ואין לו ענין שלא תיחשב כזונה, הרי החזקה שאינו בועל בעילת זנות נובעת רק מהאיסור שבדבר, ולכן היא אמורה רק בכשרים.

ובשו״ת מהר״י לבית הלוי (סי׳ ו) כתב כי מצד הסברא נראה יותר לומר להיפך, כי המקדש בפחות משוה פרוטה גילה את דעתו שרצונו לקדשה, אבל אם גירש וגילה דעתו שאינו חפץ בה, מסתבר יותר שאינו מתכוון לשם קידושין, וכאן בוודאי אומרים חזקה זו רק באדם כשר שנמנע מבעילת זנות מחמת האיסור שבדבר, והרמב״ם לא ציין זאת במפורש משום שסמך על דבריו לעיל. ועוד, שרומז זאת גם בלשונו כאן: ״שחזקה היא שאין אדם עושה בעילתו באשתו בעילת זנות, והרי בידו לעשותה בעילת מצוה״, הרי שמדובר בכשרים המחזרים אחר המצוות ובורחים מהעבירות.

האם החליצה היא מצוה?

יום שני י״א מנחם אב ה׳תשפ״ב

הלכות יבום וחליצה פרק א, הלכה ב: לֹא רָצָה לְיַבֵּם, אוֹ שֶׁלֹּא רָצָת הִיא – הֲרֵי זֶה חוֹלֵץ לָהּ... וּמִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לַחְלֹץ אִם לֹא רָצָה לְיַבֵּם – שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחָלְצָה נַעֲלוֹ".

הפוסקים דנו האם מהותה של החליצה היא להתיר את האשה להינשא, ואם אינה יכולה או מעוניינת להינשא אין טעם בחליצה, או מדובר במצוה שחובה לקיימה בכל אופן.

וכתב ב׳עין יצחק׳ (ח״ב סי׳ סב סקנ״ד) כי מלשון הרמב״ם ״ומצות־עשה מן התורה לחלוץ אם לא רצה לייבם״ משמע לכאורה כי זו מצוה גמורה וכן כתב בשו״ת הרד״ך (הבית השני, יג) שאפילו ביבמה קטלנית (היינו שהתאלמנה פעמיים, ויש לחשוש כי היא הגורמת למיתת בעליה ואסורה להינשא שוב) — כופים את היבם לחלוץ כי החליצה היא מצוה מצד עצמה ולא רק כדי להתיר את הנישואין.

אך כתב כי מדברי הרמ״א נראה שהחליצה היא רק כדי להתירה להינשא. ויתכן שיש לפרש כן גם בכוונת הרמב״ם, ומה שכתב ״מצות־עשה מן התורה לחלוץ״ הרי זה על דרך שכתב בהל׳ שחיטה (פ״א ה״א) ״מצות־עשה שישחוט מי שירצה לאכול בשר בהמה חיה ועוף ואחר כך יאכל״. כלומר, מי שאינו מעוניין לאכול בשר, בוודאי אין עליו מצוה לשחוט, אך אם רוצה לאכול, חלה עליו המצוה לשחוט כדי שלא לאכול בשר ללא שחיטה, וכן בחליצה, רק אם האשה רוצה להינשא חלה עליה החובה לחלוץ.

אך יש שדייקו מלשון הרמב״ם ״לא רצה לייבם או שלא רצתה היא — הרי זה חולץ לה... ומצות־עשה מן התורה לחלוץ אם לא רצה לייבם״, ולכאורה יש כאן כפל לשון, אלא שבחליצה יש שני פרטים: א. כהיתר לנישואין, וזהו שכתב ״לא רצה לייבם או שלא רצתה היא הרי זה חולץ לה״ (וכאן לא הזכיר ׳מצוה׳), ומאחר ושניהם אסורים להינשא ללא חליצה, כל אחד מהם יכול לכפות על כך את זולתו (״לא רצה לייבם, או שלא רצתה היא״). ב. בנוסף לכך, החליצה היא מצות־עשה, וזהו שהמשיך וכתב ״מצות עשה של תורה לחלוץ אם לא רצה הוא״, וכאן לא הזכיר ״אם לא רצתה היא״, כי המצוה חלה רק כאשר היא מעוניינת בכך והוא ממאן, ככתוב ״ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו... ואמרה מאן יבמי... וחלצה נעלו מעל רגלו״ (מצות המלך ג עמ׳ רל).

נאמנות האשה להעיד על אבי העובר

יום שלישי י״ב מנחם אב ה׳תשפ״ב

הלכות יבום וחליצה פרק ג הלכה ד: מִי שֶׁזָּנָה עִם אִשָּׁה... וְנִתְעַבְּרָה, וְאָמַר: ׳זֶה הָעֻבָּר מִמֶּנִּי הוּא׳, וַאֲפִלּוּ הִיא מוֹדָה לוֹ... הֲרֵי זֶה סָפֵק לְעָנְיַן יִבּוּם; כְּשֵׁם שֶׁזְّנָת עִמּוֹ, כָּךְ זָנָת עִם אַחֵר, וּמֵאַיִן יָדַע הַדָּבָר שֶׁזֶּה בְּנוֹ וַדַּאי, וַהֲרֵי אֵין לוֹ חֲזָקָה? אֶלָּא לְעוֹלָם סָפֵק הוּא, וּלְהַחְמִיר דָּנִין בּוֹ – וְחוֹלֶצֶת, וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת.

הקשה ה׳מגיד משנה׳:

בהלכות תרומות (פ״ח הי״ד) פסק הרמב״ם שכהן שבא על בת ישראל וילדה, הרי היא אוכלת בתרומה (כי זרע הכהן מאכיל את אמו בתרומה), ואף שאכילת תרומה לזר אסורה מן התורה, אין חוששים שמא האשה זינתה ונתעברה מאחר אלא אומרים שהוולד הוא זרעו של הכהן, ומדוע לענין יבום חוששים

שמא זינתה עם אחר והעובר אינו בנו, ולכן (אם מת ללא בנים) האשה זקוקה לחליצה?

ותירץ ה'נודע ביהודה' (מהדו"ת אהע"ז סי' כז):

באכילת תרומה, האשה הטוענת בוודאות שמכהן זה נתעברה ולא מאדם אחר, נאמנת לגבי עצמה. ואילו ביבום, טענת האשה שהעובר הוא מאדם זה אינה נוגעת לגבי עצמה אלא לגבי האשה הנשואה (שתוכל להינשא ללא חליצה) ולגבי האדם שישא אותה, ואינה נאמנת כי "איך נתיר לזה שישא אותה בלי חליצה"?, וכיון שספק שמא זקוקה ליבום – חייבת חליצה.

וב'מרחשת' (ח"ב סי' כא) תירץ:

כהן שבא על בת ישראל וילדה, הרי אפילו נחשוש שמא נתעברה מאדם אחר, יש מקום לומר שתאכל בתרומה כי יתכן שגם אדם זה הוא כהן ואף האשה היא אמו של זרע כהן (שמאכיל את אמו בתרומה), ואילו לענין יבום – אם נחשוש שהעובר הוא מאדם אחר תזדקק האשה הנשואה ליבום, ומכוח ספק זה אינה יכולה להינשא לאדם זר ללא חליצה.

שניים שקדשו שתי אחיות

יום רביעי י"ג מנחם אב ה'תשפ"ב

הלכות יבום וחליצה פרק ח הלכה ב: שְׁנַיִם שֶׁקִּדְּשׁוּ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, זֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹ קִדֵּשׁ, וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹ קִדֵּשׁ, וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶן – לָזֶה אָח וְלָזֶה אָח – זֶה חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן, וְזֶה חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן. לָזֶה אָח אֶחָד וְלָזֶה שְׁנַיִם – הַיְחִידִי, חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן בַּתְּחִלָּה; וְהַשְּׁנַיִם, אֶחָד חוֹלֵץ רִאשׁוֹן, וְהַשֵּׁנִי מְיַבֵּם. וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ – אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם.

אם קדמו שני האחים מהזוג השני ("ולזה שנים") וכנסו את שתי האחיות – אין כופים אותם לגרשן ("אין מוציאין מידן"), כי כאשר אח אחד כנס את היבמה (אם זו היבמה) פקעה זיקת הייבום מאחיו, ואחותה אינה 'אחות זקוקתו', ואם זו שכנס אינה היבמה אלא 'אחות זקוקתו' (האסורה לו מדרבנן) – הרי כשהאח השני כנס את היבמה, פקעה למפרע זיקת היבום מהאח הראשון. ואף שעבר על איסור, מעתה הותרה לו אשתו (רש"י יבמות כג, ב, ד"ה אין מוציאין).

וכתב הריטב"א (יבמות שם ד"ה שנים שקדשו):

הלכה זו שאם קדשו וכנסו האחים מהזוג השני אין כופים אותם לגרשם ("אין מוציאין מידן") נאמרה רק אם האח מהזוג הראשון חלץ לשתי האחיות, אבל אם כנסו קודם שחלץ להן, כופים אותם להוציאן כיון שאחת מהן היא זקוקתו של האח מהזוג הראשון והרי היא 'יבמה לשוק' האסורה בלאו מן התורה (וכל אחד מהאחים שכנס הוא בספק איסור דאורייתא). וגם אם אחר כך יחלוץ האח מהזוג הראשון, מאחר שעברו על ספק איסור מן התורה קנסו אותם חכמים להוציא את נשותיהן.

מתי אין דין 'שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא'?

יום חמישי י"ד מנחם אב ה'תשפ"ב

הלכות נערה בתולה פרק ג, הלכה ד: וּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁתֵּשֵׁב אֵשֶׁת מוֹצִיא שֵׁם רַע תַּחְתָּיו לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה"... וְאִם גֵּרְשָׁהּ – עָבַר עַל 'לֹא תַעֲשֶׂה'... וְכוֹפִין אוֹתוֹ וּמַחֲזִיר.

הקשו אחרונים (ספר יהושע סי' רפט. בית יעקב כתובות ט, ב, ועוד):

איך אמרה תורה 'ולו תהיה לאשה' וצריכה לישב תחתיו, הרי הוא מאמין לעדים שהעידו שזינתה תחתיו (להלן ה"ו) ואף שהעדים הוזמו, הרי הודאתו על עצמו שווה יותר ממאה עדים, ואם־כן הרי היא אסורה עליו מדין 'שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא'?

ותירץ ה'בית יעקב':

ה'עשה' 'ולו תהיה לאשה' דוחה את האיסור שהביא על עצמו. ומה שאמרו שאין ה'עשה' דוחה את האסורים עליו מחייבי לאוין או מחייבי עשה (להלן ה"ו) הרי זה באיסורים החלים גם על האשה, ואילו 'עשה' זה חל רק עליו ולא עליה, ואין האיסורים שלה נידחים מפני ה'עשה' שלו. מה שאין כן כאן, האשה טוענת שלא זינתה ולא חל עליה שום איסור שימנע ממנה להיות אשתו, ורק את עצמו הוא רוצה לאסור, ועל כך בא ה'עשה' 'ולו תהיה לאשה' ודוחה את האיסור.

והגרי"פ פערלא (בביאורו לסהמ"צ לרס"ג, ל"ת רעו רעז) ביאר:

דין 'שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא' הוא כאשר האדם סבור בדעתו שהדבר אסור, אבל אם התברר שהוא משקר ומתחילה היתה כל כוונתו להוציא שם רע על אשתו ויודע שהאמת היא שלא כדבריו – אין בו דין 'שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא'. והביא גם את דברי ה'חזקוני' (דברים כב, יט), שכתב "לא יוכל לשלחה, אע"פ ששאר בני אדם נאמנין על נשותיהן אם מצאו בהן ערות דבר – זה אינו נאמן אלא בעדים הואיל והוחזק שקרן".

הואיל ונדחה ־ נדחה?

יום שישי ט"ו מנחם אב ה'תשפ"ב

הלכות סוטה פרק ג, הלכה ט: וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא כְּלִי חֶרֶס שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בּוֹ מְלָאכָה מֵעוֹלָם, וְלֹא יֵרָאֶה כִּכְלִי בּוֹלֶה מֵאֹרֶךְ הַזְּמַן; וְאִם הֶחֱזִירוֹ לַכִּבְשָׁן עַד שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ, כָּשֵׁר.

לדעת רבי ישמעאל (סוטה טו, ב), השקאת הסוטה נעשתה במים מן הכיור שניתנו לתוך כלי חרס חדש, היינו כלי שלא נעשתה בו מלאכה וגם נראה ככלי חדש ("לא יראה ככלי בלה").

והגמרא (שם) מסתפקת מה הדין אם החזירו את הכלי לתוך כבשן האש והתלבן שוב, האם אומרים כי מאחר שהכלי נידחה מכשרותו הרי הוא נשאר בדיחוי ("הואיל ואידחי –אידחי") או שכיון שחזר לליבונו חזר לכשרותו.

ותמה ה'כסף משנה': מדוע פסק הרמב"ם לקולא, וכתב ש"אם החזירו לכבשן עד שנתחדש – כשר"?

וביאר ה'משנה למלך':

כתבו התוספות (ד"ה ומה) שהפסול של כלי שנשתנה מראיתו 'מאורך הזמן' אינו אלא מדרבנן, וכיון שכך, הרי זה ככל ספק מדרבנן שהולכים בו לקולא.

וה'מרכבת המשנה' תירץ (וכ"כ ה'שואל ומשיב' ד ח"א סי' יט):

דם הקרבן שנזרק על המזבח שאירע בו פסול ונדחה מעבודתו – אף אם חזר הדם והוכשר לזריקה, הדין הוא שדם זה נדחה ואינו חוזר להיות ראוי לעבודה לעולם (זבחים לד, ב). ואמר רב אשי (שם) שדבר שבידו של אדם לתקן את הפסול (כגון, שנתן את הדם ליד שמאל – בידו לתקן ולהחזיר ליד ימין) אינו נחשב כנדחה. ופסק הרמב"ם כרב אשי, ולכן כאן שבידו לתקן ולהחזיר את הכלי לכבשן עד שיתחדש, אין הכלי דחוי והרי הוא כשר להשקאה.

נישואין עם בת אחיו

שבת־קודש ט"ז מנחם אב ה'תשפ"ב

הלכות איסורי ביאה פרק ב, הלכה יד: וּמִצְוַת חֲכָמִים שֶׁיִּשָּׂא אָדָם בַּת אֲחוֹתוֹ, וְהוּא הַדִּין לְבַת אָחִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם".

בגמרא (סנהדרין עו, ב) נאמר: "האוהב את שכניו, והמקרב את קרוביו, והנושא את בת אחותו, והמלוה סלע לעני בשעת דחקו – עליו הכתוב אומר 'אז תקרא וה' יענה'".

ולכאורה הטעם המשותף לכולם הוא משום גמילות חסד. ולפי זה ביאר הרמ"ה (שם) מה שאמרו הנושא בת אחותו דווקא ולא בת אחיו, כי האשה נזקקת לעזרה יותר מהאיש ולכן גמילות חסד של נישואי בת אחותו, עדיפה מבת אחיו.

אך הרמב"ם כותב: "מצות חכמים שישא אדם בת אחותו, והוא הדין לבת אחיו" ומשמע שאין הבדל ביניהם. וכתב ה'מגיד משנה' כי מקורו של הרמב"ם הוא בדברי המדרש(ב"ר פי"ח): "נשא אשה מקרובותיו – עליו הכתוב אומר 'עצם מעצמי ובשר מבשרי'", ולא חילק בין בת אחותו לבת אחיו. ומבאר ה'מגיד משנה', כי לדעת הרמב"ם יש לפרש שטעם המצוה הוא משום שבין קרובים שוררת אהבה טבעית ואם יישא את קרובתו הנישואין יעלו יפה, ומאחר ואסור לשאת את בתו או אחותו, מצוה לשאת בת אחיו או בת אחותו שהיא הקרובה ביותר המותרת לו.

והפוסקים דנו האם ראוי לנהוג כן, שהרי רבי יהודה החסיד הזהיר בצוואתו שלא לשאת את אחייניתו. ויש שביארו את דבריו, כי אע"פ שבגמרא נאמר שיש בכך מצוה, מנגד קיים חשש סכנה או נזק בנישואין אלו (וכידוע גם בימינו אודות פגמים תורשתיים העלולים להיות בנישואין בין בני משפחה), אלא שכאשר הדבר נעשה לשם מצוה, המצוה מגינה ו'שומר מצווה לא ידע דבר רע', אולם עם ירידת הדורות גבר החשש שאין מכוונים לשם מצוה וחוזרת ומתעוררת הסכנה ולכן ציווה להימנע מכך (ראה שו"ת שם אריה יו"ד סי' כז, אבן הראשה סי'לא). ולמעשה יש שחששו לדבריו ויש שכתבו שאין לחשוש (ראה 'צוואות רבינו יהודה החסיד בעניני שידוכין ונישואין' עמ' נג).

אגרות קודש

ב"ה, א' מנ"א, תשי"ג

ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ כו' מו"ה שלום שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ"ה תמוז, בו כותב ע"ד הסברא לסדר המשך הכתות של ישיבת אחי תמימים במחנם הט' נוסף על אלו שישנם עתה, אשר כפי השערתו יכול לעכב איזה תלמידים הנמצאים בכתות הגבוהות שימשיכו לימודם בישיבה גם להבא, ושואל אם אפשר יהי' לשלוח מכאן 6-7 תלמידים עם ראש ישיבה למחנם הט' בכדי להשגיח על התלמידים הנ"ל.

והנה בודאי אשר להוסיף כתות גבוהות יותר נכון במאד מאד (לקו"ת שלח לח, ג).

ובנוגע להענין דשילוח תלמידים מכאן, הנה צריך להתדבר בזה עם הנהלת הישיבה דכאן, אבל לכאורה כמה קישויים בדבר והעיקר אשר לכאורה הורי הנ"ל אינם צריכים להסכים ע"ז כיון שזהו היפך דרך הרגיל, כי נוסעים מעיר קטנה לעיר גדולה ומישיבה קטנה לישיבה יותר גדולה ולא להיפך. ובודאי זוכר ג"כ הנסיון ב... עד"ז ושלא הצליח, אף כי לא כל התנאים שוים, משא"כ אם היו מוסיפים אומץ אודות הנערים ובחורים בעירו, ומסתברא שזהו נקל הרבה יותר, ובכ"א איני שולל את הענין וכנ"ל שיתדבר עם הנהלת הישיבה.

בברכת הצלחה.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י'־ט"ז מנחם־אב ה'תשפ"ב

יום ראשון י' מנחם־אב* ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) ביאר בו רבינו מה בין גט בטל לבין גט פסול, אשה שנשאת ונמצא גיטה בטל או בא בעלה, נתייבמה ונמצא בעלה חי, נשא אשה ונמצאת ערוה, האסורים לישא אשה מחמת חשד שיתעורר עליהם בקשר אתה, המגרש אשתו וחזר ובעלה, שלא ישא אשה ודעתו לגרשה, שלא יגרש אשתו הראשונה, שמצוה לגרש אשה רעה בדעותיה.

א. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה שֶׁהַגֵּט בָּטֵל, אוֹ אֵינוֹ גֵּט, אוֹ אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל מִן הַתּוֹרָה, וַעֲדַיִן הִיא אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה. וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר. וְאִם הָיָה בַּעְלָהּ כֹּהֵן - לֹא נֶאֱסְרָה עָלָיו מִשּׁוּם גְּרוּשָׁה. חוּץ מִן הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת מִמֶּנִּי וְאֵין אַתְּ מֻתֶּרֶת לַכֹּל, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין זֶה גֵּט - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה מִדִּבְרֵיהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ. אָמְרוּ חֲכָמִים: אֲפִלּוּ לֹא נִתְגָּרְשָׁה אֶלָּא מֵאִישָׁהּ וְלֹא הֻתְּרָה לַכֹּל - נֶאֱסְרָה לַכְּהֻנָּה. וְזֶהוּ רֵיחַ הַגֵּט שֶׁפּוֹסֵל בַּכְּהֻנָּה[2] מִדִּבְרֵיהֶם[3].

2) שאף על פי שאין בו ממש, ריח יש בו. 3) ולדעת מפרשים אחרים ריח הגט פוסל בכהונה מן התורה שסוברים שזהו דרש גמור.

ב. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה שֶׁהַגֵּט פָּסוּל - הֲרֵי זֶה פָּסוּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים בִּלְבַד. וְנִפְסְלָה בּוֹ מִן הַכְּהֻנָּה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה[4]. וְלֹא תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא[5] וְהַוָּלָד כָּשֵׁר. וְכוֹתְבִין לָהּ גֵּט אַחֵר כָּשֵׁר וְנוֹתְנִין לָהּ וְהִיא תַּחַת בַּעְלָהּ[6]. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לִכְתֹּב אַחֵר, וְהָיָה הַבַּעַל וָתִיק[7] וְגֵרֵשׁ מֵעַצְמוֹ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, אִם אֵין לָהּ בָּנִים; אֲבָל אִם יֵשׁ לָהּ בָּנִים - לֹא יוֹצִיא מִפְּנֵי פְּסוּל הַגֵּט, שֶׁמָּא יוֹצִיא לַעַז[8] עַל בָּנָיו.

4) שהרי מן התורה היא מגורשת. 5) בין יש לה בנים ובין אין לה בנים. 6) כמו שאמרו כיצד יעשה יטלנו הימנה ויחזור ויתננו לה וכו'. 7) ישר ובעל מידות טובות. 8) שם רע.

ג. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה הֲרֵי זֶה סְפֵק גֵּרוּשִׁין, אוֹ שֶׁהִיא סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת - לֹא תִּנָּשֵׂא[9]; וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא; וְהַוָּלָד סָפֵק מַמְזֵר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְפֵק עֶרְוָה. וְכֵן אִם גֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט פָּסוּל, אוֹ שֶׁהָיְתָה סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, וְרָצָה לְהַחֲזִירָהּ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ[10]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַדֵּשׁ הַנִּשּׂוּאִין[11] וּלְבָרֵךְ שֶׁבַע בְּרָכוֹת[12] וְלִכְתֹּב כְּתֻבָּה[13], עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ גֵּרוּשִׁין גְּמוּרִין.

9) מן התורה. 10) ישראל. אבל אם בעלה כהן - אסורה לו. 11) אבל צריך לקדשה קידושין שניים, שהרי מן התורה פנוייה היא. ואפילו "ספק מגורשת" צריך לקדשה מחדש, שהרי היא ספק פנוייה מן התורה, ואין תעמוד תחתיו בלי קידושין גמורים. 12) והטעם, שאין מברכים על הספק, ואפילו המגורשת ב"גט פסול", אף על פי שמן התורה פנוייה היא, הואיל ומדבריהם אינה פנוייה - אין לברך. 13) כיוון שלא הייתה יכולה לגבות כתובתה הראשונה כשהיא ספק מגורשת.

ד. כָּל מִי שֶׁנִּשָּׂאת בְּגֵט בָּטֵל - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט מִבַּעַל שֵׁנִי מִדִּבְרֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: אֵשֶׁת אִישׁ יוֹצְאָה בְּלֹא גֵט. וּצְרִיכָה גֵּט מִן הָרִאשׁוֹן לְהַתִּירָהּ לְשְׁאָר הָעָם. וְנֶאֱסְרָה עַל שְׁנֵיהֶם לְעוֹלָם, אַף עַל פִּי שֶׁנִּבְעֲלָה בִּשְׁגָגָה[14], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: הֶחֱזִיר זֶה גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשָּׂאת[15]. וְאִם עָבַר אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶן וְהֶחֱזִירָהּ - יוֹצִיא[16].

14) שלא ידעה שגיטה בטל, ואשה שזינתה תחת בעלה בשגגה מותרת לבעלה. 15) והתורה אמרה: "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה". 16) הראשון - משום מחזיר גרושתו שכופים אותו להוציא. והשני - קנסוה חכמים להיאסר עליו עולמית משום ביאת זנותם שהייתה בעבירה.

ה. וְכֵן הַדִּין בְּאִשָּׁה שֶׁבָּאוּ עֵדִים שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, וְנִשֵּׂאת[17], וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ - בֵּין שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ פִּקֵּחַ בֵּין שֶׁהָיָה חֵרֵשׁ, בֵּין שֶׁנִּשֵּׂאת לְפִקֵּחַ בֵּין שֶׁנִּשֵּׂאת לְחֵרֵשׁ, שֶׁאֵין קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין גְּמוּרִים[18] - תֵּצֵא מִשְּׁנֵיהֶם, וּצְרִיכָה גֵּט מִזֶּה וּמִזֶּה, וְנֶאֱסְרָה עַל שְׁנֵיהֶם עוֹלָמִית.

17) שאף על פי ששני עדים העידו על מותו, אין לה דין של אנוסה המותרת לבעלה הראשון. 18) אלא מדברי סופרים.

ו. הֲרֵי שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה[19] וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ, אוֹ נִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. וְאֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בַּעֲרָיוֹת[20]. וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: אֵשֶׁת אִישׁ יוֹצְאָה בְּלֹא גֵט,

* השיעור של תשעה באב – ללמוד במוצאי היום.

1 כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִשֵּׂאת יֹאמְרוּ: תְּנַאי הָיָה בַּקִּדּוּשִׁין וְלֹא
2 נִתְקַיֵּם[21].

19) ועדיין לא נבעלה, נמצא שלא עשתה איסור ואין מקום לקנסה. 20) והרי היא אשת איש והיא ערוה על המקדש. 21) ונעקרו הקידושין ואינה צריכה גט.

3 ז. הָאִשָּׁה שֶׁנִּשֵּׂאת וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל, אוֹ בָּא בַּעְלָהּ
4 אַחַר שֶׁשָּׁמְעָה שֶׁמֵּת - אֵין הַבַּעַל הָרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי
5 זַכָּאִין לֹא בִּמְצִיאָתָהּ[22] וְלֹא בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיהָ[23] וְלֹא
6 בַּהֲכָפַרַת נְדָרֶיהָ[24]. וְכָל פֵּרוֹת[25] שֶׁאָכְלוּ שְׁנֵיהֶן אַחַר
7 שֶׁנִּשֵּׂאת - אֵין מוֹצִיאִין מֵהֶן. וְאֵין לָהּ כְּתֻבָּה וְלֹא
8 תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה וְלֹא מְזוֹנוֹת לֹא עַל זֶה וְלֹא עַל
9 זֶה. וְאִם נָטְלָה מִזֶּה אוֹ מִזֶּה - תַּחֲזִיר[26]. וְכָל מַה
10 שֶׁבָּלָה אוֹ אָבַד מִנְּכָסֶיהָ, וַאֲפִלּוּ מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל -
11 אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן לֹא מִזֶּה וְלֹא מִזֶּה[27]. וְהַוָּלָד מִן
12 הַשֵּׁנִי מַמְזֵר[28]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ הָרִאשׁוֹן קֹדֶם שֶׁגֵּרַשׁ
13 הַשֵּׁנִי - הֲרֵי הַוָּלָד מַמְזֵר מִדִּבְרֵיהֶם[29]. גֵּרְשָׁהּ הַשֵּׁנִי
14 וְנָטְלָה מִמֶּנּוּ כְּתֻבָּה וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ אוֹ נִמְצָא
15 הַגֵּט בָּטֵל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָהּ מַה שֶּׁנָּטְלָה, לֹא מִן
16 הַמְּזוֹנוֹת וְלֹא מִן הַכְּתֻבָּה[30].

22) השני אינו זכאי בשום דבר מן הדברים המנויים כאן, לפי שאינה אשתו, והראשון אינו זוכה, משום שכל הטעם שמציאת אשה לבעלה - הוא כדי למנוע איבה ביניהם, וכאן לא איכפת לנו אם תהיה איבה, ויוציאנה בהקדם. 23) כי מעשי ידיה לבעלה הם כנגד מזונותיה שחייב בעלה, וזו הואיל ואין לה מזונות אין לו מעשי ידיה. 24) הבעל מיפר נדריה כדי שלא תתגנה עליו (כגון נדרי עינוי נפש, "שלא ארחץ", "שלא אתקשט") וזו, - תתגנה ותתגנה. 25) מנכסי מלוג שלה. 26) ואין תפיסתה מועילה לה. 27) אלא מחזירים לה נכסיה כמו שהם ואם פחתו פחתו לה. 28) מן התורה. 29) ואסור בממזרת גמורה, שהרי מן התורה - בן כשר הוא. וכן אסור בבת ישראל כשרה, מחמת קנס. ועל כורחו אינו נושא אלא גיורת שממזר מותר בה. או ממזרת מדבריהם כמותו. 30) כשם שאינה מוציאה כתובתה ממנו, כך אינו מוציא ממנה מה שנטלה, שכשנטלה, בהיתר נטלה הואיל ולא נודע עדיין דבר איסורה לבעלה זה.

17 ח. וְכֵן הַדִּין בְּאַחִין, שֶׁקִּדֵּשׁ אֶחָד אִשָּׁה וְהָלַךְ אָחִיו
18 וְשָׁמַע בּוֹ שֶׁמֵּת וְיִבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ וְאַחַר כָּךְ בָּא[31] -
19 תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וּצְרִיכָה גֵּט מִזֶּה וּמִזֶּה[32], וְכָל
20 הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ בָּהּ. וְכֵן אִם קִדֵּשׁ אִשָּׁה וְהָלְכָה
21 לִמְדִינָה אַחֶרֶת וְשָׁמַע[33] שֶׁמֵּתָה וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ וְאַחַר
22 כָּךְ נוֹדַע שֶׁלֹּא מֵתָה - צְרִיכוֹת שְׁתֵּיהֶן מִמֶּנּוּ גֵּט, וְכָל
23 הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהֶן.

31) והרי היא אסורה עליו גם משום אשת איש וגם משום אשת אח. 32) מהראשון, צריכה גט מן התורה, שהרי אשתו היא, ומן השני צריכה גט מדבריהם. 33) שני עדים אמרו כן.

24 ט. אֲבָל אִם הָלְכָה אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה לִמְדִינָה אַחֶרֶת
25 וְשָׁמַע בָּהּ שֶׁמֵּתָה וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ וְנִמְצֵאת אִשְׁתּוֹ קַיֶּמֶת
26 - אֵין אֲחוֹתָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט, וְאִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת. וְכֵן
27 שְׁאָר הָעֲרָיוֹת שֶׁנִּשָּׂאן בְּחֶזְקַת הֶתֵּר[34] וְנִמְצְאוּ עֲרָוָה -
28 אֵינָן צְרִיכוֹת גֵּט, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּעֲרָיוֹת.

34) שלא ידע שהיא קרובתו.

29 י. וּמִפְּנֵי מָה הִצְרִיכוּ אֲחוֹת אֲרוּסָתוֹ גֵּט[35]? שֶׁמָּא
30 יֹאמְרוּ: תְּנַאי הָיָה בָּאֲרוּסִין[36] וְכַדָּת נָשָׂא אֲחוֹתָהּ[37].
31 וְהוֹאִיל וְיָצְאָה אֲחוֹתָהּ בַּגֵּט, אֲחוֹתָהּ שֶׁהִיא אֲרוּסָתוֹ
32 הָרִאשׁוֹנָה אֲסוּרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: נָשָׂא אֲחוֹת
33 גְּרוּשָׁתוֹ[38].

35) והרי אחות אשתו היא וערוה היא ואין קידושין תופסין בה. 36) ולא נתקיים ובטלו קידושיה. 37) השנייה. 38) והיא ערוה עליו עד שתמות ארוסתו.

34 יא. כָּתַב הַסּוֹפֵר וְטָעָה וְנָתַן גֵּט לָאִישׁ וְשׁוֹבֵר[39]
35 לָאִשָּׁה, אוֹ שֶׁטָּעוּ הֵן[40] וְנָטַל הַבַּעַל הַגֵּט וְנָטְלָה הִיא
36 הַשּׁוֹבֵר, וְכִמְדֻמֶּה לָהֶן שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, וּלְאַחַר זְמַן הֲרֵי
37 הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי הָאִישׁ: אִם לֹא נִשֵּׂאת - הֲרֵי
38 זוֹ אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, וְנִתְגַּלָּה הַדָּבָר שֶׁעַדַּיִן לֹא נִתְגָּרְשָׁה,
39 וְיִתֵּן לָהּ הַגֵּט בְּכָפְנֵינוּ, וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת מִשְּׁעַת נְתִינָתוֹ;
40 וְאִם נִשֵּׂאת וְאַחַר כָּךְ הוֹצִיא הַבַּעַל אֶת הַגֵּט וְאָמַר:
41 עַדַּיִן לֹא נִתְגָּרְשָׁה, שֶׁהֲרֵי הַגֵּט בְּיָדִי וְלֹא הִגִּיעַ לְיָדָהּ
42 - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ לְאָסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ, אֶלָּא הֲרֵי זוֹ
43 בְּחֶזְקַת גְּרוּשָׁה וְנָפַל הַגֵּט מִיָּדָהּ וּמְצָאוֹ זֶה[41] וַהֲרֵי בָּא
44 לְאָסְרָהּ עַל הַבַּעַל הַשֵּׁנִי[42].

39) כתב קבלה שהאשה נותנת לבעל עם קבלת פרעון כתובתה. 40) האיש והאשה. 41) אחרי גירושיה. 42) ואין הוא נאמן לאבד זכותו של שני, שאנו חוששים שמא עשו קנוניה ביניהם והחליפו שטרותיהם לאחר שנישאת.

45 יב. הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם שֵׁם רַע[43] אוֹ מִשּׁוּם
46 שֶׁהִיא פְּרוּצָה בִּנְדָרִים, אוֹמְרִין לוֹ: הוֹדִיעָהּ שֶׁמִּפְּנֵי
47 זֶה אַתָּה מוֹצִיאָהּ כְּדֵי לְיַסְּרָהּ[44], וְדַע שֶׁאֵין אַתָּה
48 מַחֲזִירָהּ לְעוֹלָם. וּמִפְּנֵי מָה הַמּוֹצִיא אֶת זוֹ לֹא
49 יַחֲזִירֶהָ לְעוֹלָם[45]? גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּנָּשֵׂא לְאַחֵר וְתַעֲשֶׂה
50 תְּשׁוּבָה וְתִהְיֶה צְנוּעָה תַּחְתָּיו, וְיֹאמַר הָרִאשׁוֹן: אִלּוּ
51 הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁכֵּן הוּא לֹא הָיִיתִי מְגָרְשָׁהּ, וְנִמְצָא
52 כִּמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי וְלֹא נִתְקַיֵּם שֶׁנִּמְצָא הַגֵּט בָּטֵל
53 לְמַפְרֵעַ[46]. לְפִיכָךְ אוֹמְרִים לוֹ: גְּמֹר בְּלִבְּךָ לְגָרְשָׁהּ,
54 שֶׁאֵין זוֹ חוֹזֶרֶת לְךָ לְעוֹלָם[47]. וְאִם עָבַר וְהֶחֱזִיר קֹדֶם
55 שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר - לֹא יוֹצִיא[48].

43) שיצא עליה לעז זנות. 44) "שלא יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות ובנדרים". 45) אפילו אם נמצאו הדברים שקר. 46) ובניה ממזרים. ואף על פי שמצד הדין אין ממש בדבריו, שהרי לא התנה כן בשעת נתינת הגט, -

חששו חכמים ללעז, משום כבוד האשה ובניה. 47) אפילו אם תמצא צנועה, ושוב לא יוכל להוציא עליה לעז, שהרי לא חש להמתין ולבדוק אחר הדברים, ובזה גילה דעתו, שלא הייתה חביבה עליו. 48) אבל לאחר שנתקדשה נאסרה על הראשון. וכופים אותו להוציאה.

יג. וְכֵן הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם אַיְלוֹנִית[49] אוֹ מִשּׁוּם שֶׁרוֹאָה דָם בְּכָל עֵת תַּשְׁמִישׁ[50] - הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר לְעוֹלָם. שֶׁמָּא תִּנָּשֵׂא לְאַחֵר, וְתֵלֵד הָאַיְלוֹנִית וְתִתְרַפֵּא הַנִּדָּה, וְיֹאמַר: אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁכֵּן הוּא לֹא הָיִיתִי מְגָרְשָׁהּ, וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל וְהַבָּנִים מַמְזֵרִים. וְאִם עָבַר וְהֶחֱזִיר - לֹא יוֹצִיא.

49) שחושב שהיא איילונית, איילונית לשון איל, שאינה יולדת. 50) והרי היא אסורה לבעלה.

יד. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט חוּץ לָאָרֶץ[51] וְאָמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם' - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה, שֶׁאָנוּ חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בָּהּ וּלְפִיכָךְ הֵעִיד לָהּ. וְכֵן הָעֵד הָאֶחָד שֶׁהֵעִיד לָאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת עַל פִּיו - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה. וְכֵן הֶחָכָם שֶׁאָסַר אֶת הָאִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ בְּנֶדֶר[52] - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה. וְכֵן הַנִּטְעָן[53] עַל הַשִּׁפְחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה, עַל הַנָּכְרִית וְנִתְגַּיְּרָה - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה[54]. וְכֵן עַכּוּ"ם וְעֶבֶד הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר הָעַכּוּ"ם וְנִתְגַּיֵּר, הָעֶבֶד וְנִשְׁתַּחְרֵר - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה[55]. וְכֻלָּן אִם עָבְרוּ וְנָשְׂאוּ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם.

51) כלומר בחוץ־לארץ ממקום למקום או מארץ ישראל לחוץ לארץ או מחוץ־לארץ לארץ ישראל. 52) שנדרה הנאה מבעלה ולא היפר לה ובאת לחכם להתיר לה נדרה ולא מצא לה פתח לחרטה. 53) טוענים עליו דברי לעז על יחסים בינו לשפחה. 54) שלא יאמרו אמת היה הקול הראשון. 55) שלא יאמרו משום אשה זו נתגייר או נשתחרר.

טו. וְכֻלָּן שֶׁהָיוּ לָהֶם נָשִׁים[56], וּמֵתוּ נְשׁוֹתֵיהֶן אוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשׁוּ[57], וְהָיוּ הַנָּשִׁים הֵן שֶׁהִרְגִּילוּ[58] אֶת בַּעְלֵיהֶן לְגָרְשָׁם - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לָהֶן לְכַתְּחִלָּה[59]. וְכֵן אִם הָלְכוּ נָשִׁים אֵלּוּ וְנִשְׂאוּ לַאֲחֵרִים[60], וְנִתְאַלְּמְנוּ אוֹ נִתְגָּרְשׁוּ[61] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לָהֶן לְכַתְּחִלָּה[62].

56) בשעת מעשה. 57) לאחר זמן. 58) שהתחילו בקטטה להקניט את בעליהן. 59) שעכשיו אין עליהם שום חשד. 60) כשאסרה החכם, או כשהעיד העד. 61) מהנישואין השניים. 62) שכשנישאו לאחרים באמצע נסתלק מהם כל חשד.

טז. וְכָל אַחַת מֵהֶן מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְכֵן הָעֵד שֶׁהֵעִיד לָהּ, אוֹ לְכֵן הֶחָכָם שֶׁאָסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ, אוֹ לְכֵן הַנִּטְעָן עָלֶיהָ, אוֹ לִשְׁאָר קְרוֹבִין; שֶׁאֵין אָדָם חוֹטֵא כְּדֵי שֶׁיְּהֵנֶּה אַחֵר. וּמֻתֶּרֶת הָאִשָּׁה לְהִנָּשֵׂא לְאֶחָד מֵעִדֵּי גֵרוּשֶׁיהָ אוֹ מֵעִדֵּי מֵאוּנֶיהָ[63], אוֹ לְאֶחָד מִן הַדַּיָּנִים שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵיהֶם[64]; שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין אֶלָּא לְעֵדוּת אֶחָד. וּלְעוֹלָם יִתְרַחֵק אָדָם מֵעֵדוּת מֵאוּן[65], וְיִתְקָרֵב לַחֲלִיצָה[66].

63) קטנה יתומה שהשיאוה אחיה או אמה ואינה רוצה בבעלה, ממאנת בפני שניים והולכת לה. 64) כשהיא יבמה. 65) שמא כשתגדיל תתחרט על מיאונה. 66) ואף שמעיקר הדין מצוות יבום קודמת למצוות חליצה, בכל זאת טוב להתדבק בחליצה.

יז. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְחָזַר וּבְעָלָהּ בִּפְנֵי עֵדִים קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא לְאַחֵר, בֵּין שֶׁגֵּרְשָׁהּ מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין - הוֹאִיל וְאִשְׁתּוֹ הָיְתָה, הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת שֶׁהֶחֱזִירָהּ, וּלְשֵׁם קִדּוּשִׁין בָּעַל וְלֹא לְשֵׁם זְנוּת. וַאֲפִלּוּ רָאוּ אוֹתוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ מָעוֹת[67]. שֶׁחֲזָקָה הִיא, שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּאִשְׁתּוֹ בְּעִילַת זְנוּת, וַהֲרֵי בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ בְּעִילַת מִצְוָה. לְפִיכָךְ הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשֵׁי וַדַּאי[68], וּצְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט שֵׁנִי.

67) אין אומרים שנתן לה מעות אלו באתננה ולשם זנות בָּעַל. 68) אף על פי שלא אמר לה הריני בועליך לשם קידושין.

יח. נִתְיַחֵד עִמָּהּ בִּפְנֵי עֵדִים[69] - וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי הָעֵדִים כְּאֶחָד[70]: אִם הָיְתָה מְגֹרֶשֶׁת מִן הַנִּשּׂוּאִין - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא נִבְעֲלָה, וְהֵן הֵן עֵדֵי יִחוּד הֵן הֵן עֵדֵי בִּיאָה[71]; שֶׁכָּל הַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה - אֵינוֹ צָרִיךְ לִבְעֹל בִּפְנֵי עֵדִים, אֶלָּא יִתְיַחֵד בִּפְנֵיהֶן וְיִבְעֹל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. לְפִיכָךְ צְרִיכָה גֵּט מְסֻפָּק, וַהֲרֵי הִיא סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת[72]. וְאִם הָיְתָה מְגֹרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ, שֶׁהֲרֵי אֵין לִבּוֹ גַּס בָּהּ.

69) ולא ראוה נבעלת בפניהם. 70) ולא שאחד ראה אותם בשחרית והשני בין הערביים, כי המקדש בעד אחד אין חוששים לקידושיו ואפילו שניהם מודים. 71) כלומר, אף על פי שלא ראוה נבעלת בפניהם הרי זה כאילו ראוה נבעלת, כי עדות היחוד היא כעדות הביאה, הואיל ולבם גס זה בזה, ודאי לא פרשו זה מזה. 72) ואם יקדשנה אחר תהיה מקודשת גם לשני מספק.

יט. הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים, שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁתִּבָּעֵל בִּפְנֵי עֵדִים - צְרִיכָה גֵּט; חֲזָקָה שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת[73]. וְהִגְדִּילוּ וְהוֹסִיפוּ בְּדָבָר זֶה שֶׁעָלָה עַל דַּעְתָּם, עַד שֶׁהוֹרוּ, שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן מִשִּׁפְחָתוֹ[74] - חוֹשְׁשִׁין לוֹ וְלֹא תִּתְיַבֵּם אִשְׁתּוֹ[75], שֶׁמָּא שִׁחְרֵר שִׁפְחָתוֹ וְאַחַר כָּךְ בָּא עָלֶיהָ[76]. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁוַּדַּאי שִׁחְרְרָהּ, שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת[77]. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה רְחוֹקִים הֵם בְּעֵינֵי עַד מְאֹד מִדַּרְכֵי הַהוֹרָאָה, וְאֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶן. שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים חֲזָקָה זוֹ אֶלָּא בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ בִּלְבַד, אוֹ בִּמְקֻדֶּשׁ עַל תְּנַאי וּבָעַל סְתָם, שֶׁהֲרֵי אִשְׁתּוֹ הִיא,

1 **וּבְאִשְׁתּוֹ הִיא שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה בְּעִילַת זְנוּת עַד**
2 **שֶׁיְּפָרֵשׁ שֶׁהִיא בְּעִילַת זְנוּת אוֹ יְפָרֵשׁ שֶׁעַל תְּנַאי הוּא**
3 **בּוֹעֵל; אֲבָל בִּשְׂאָר הַנָּשִׁים - הֲרֵי כָּל זוֹנָה בְּחֶזְקַת**
4 **שֶׁבָּעַל לְשֵׁם זְנוּת עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ כִּי הוּא לְשֵׁם קִדּוּשִׁין.**
5 **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּשִׁפְחָה אוֹ כּוּתִית, שֶׁאֵינָהּ בַּת**
6 **קִדּוּשִׁין, שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן כְּלָל; וַהֲרֵי הַבֵּן מֵהֶן**
7 **בְּחֶזְקַת כּוּתִי וְעֶבֶד עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה**
8 **אִמּוֹ אוֹ נִתְגַּיְּרָה.**

73) וכהטעמת הראב"ד: "העמד בני ישראל ובנות ישראל על חזקתן ובחזקת כשרות הן, שלא יתפרצו בפני עדים לזנות". 74) הכנענית. 75) אם מת ולא הניח בנים אלא בן זה בלבד. 76) ואז הוא בנו לכל דבר, אבל בנו מן השפחה אינו פוטר את אשתו מן הייבום, "שזרע הבא מן השפחה - עבדים ... וכאילו אינם. 77) שהרי בידו לשחררה ואינו מניח היתר ועושה איסור.

9 **כ. מִי שֶׁהֶחְזְקָה אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן**
10 **הָאֵרוּסִין, וְיָצָא שְׁמָהּ בָּעִיר מְגֹרֶשֶׁת, אֲפִלּוּ רֹב הָעִיר**
11 **אוֹ כֻּלָּהּ מַעֲבִירִין הַקּוֹל שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - אֵין חוֹשְׁשִׁין**
12 **לָהּ[78], וַהֲרֵי הִיא בְּחֶזְקָתָהּ. אֲבָל אִם יָצָא שְׁמָהּ בָּעִיר**
13 **מְקֻדֶּשֶׁת, וְהֶחְזֵק הַקּוֹל בְּבֵית דִּין, שֶׁהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת**
14 **בְּסָפֵק כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְאַחַר כָּךְ יָצָא עָלֶיהָ קוֹל**
15 **שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מֵאוֹתָן הַקִּדּוּשִׁין - הַקּוֹל אֲסָרָהּ וְהַקּוֹל**
16 **הִתִּירָהּ, וַהֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[79].**

78) לאוסרה על בעלה כהן. 79) ומותרת להינשא לאחרים.

17 **כא. לֹא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ[80]. וְלֹא תִּהְיֶה**
18 **יוֹשֶׁבֶת תַּחְתָּיו וּמְשַׁמַּשְׁתּוֹ וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ. וְלֹא יְגָרֵשׁ**
19 **אָדָם אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה אֶלָּא אִם כֵּן מָצָא בָהּ עֶרְוַת**
20 **דָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְגוֹ'. וְאֵין**
21 **רָאוּי לוֹ לְמַהֵר לְשַׁלֵּחַ אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה[81]. אֲבָל שְׁנִיָּה,**
22 **אִם שְׂנֵאָהּ - יְשַׁלְּחֶנָּה[82].**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"לא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ".

דין זה כתב גם בהלכות איסורי ביאה (פכ"א הכ"ח) "אסור לאדם לישא אשה ודעתו לגרשה שנאמר אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך, ואם הודיעה תחילה שהוא נושא אותה לימים מותר". והמשנה למלך הביא דברי הטור "לא ישא אדם כו' וכתב הרמב"ם ז"ל ואם הודיעה תחילה שהוא נושא אותה לימים ידועים מותר" והקשה עליו הב"י למה תלה ההלכה ברמב"ם והלא היא גמרא מפורשת (יבמות לז) "מכריז ואומר מאן הויא ליומא", ומביא התירוץ שבגמרא שם הקשו על עובדה זו וממילא אין משם ראיה, אבל על פי זה קשה לאידך גיסא מהו מקורו של הרמב"ם לדין זה.

ונראה לומר שמקורו מפשטות דברי הגמרא שהטעם ש"לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה" הוא משום שנאמר "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך" שמצב זה אינו שייך באם הודיעה תחילה שדעתו לגרשה.

בעצם הדין צריך להבין, הלא מובא בגמרא על הפסוק "וברוחי מכם המורדים והפושעים" אלו תשע מידות שאחד מהם "בני גרושות" שגמר בדעתו לגרשה וכן פסק הרמב"ם שלא יבוא עליה אחר שגמר בדעתו לגרשה (איסורי ביאה פכ"א הי"ב) וא"כ כיצד יכול לשאת אשה לימים כשהודיעה שנושא אותה לימים ואח"כ יגרשנה והרי יש לה דין של גרושת הלב, וצ"ע.

והנה, כללות ענין הגלות הוא הגירושין שבין כנסת ישראל והקב"ה שאומר "אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה" ומשמעו של הפסוק שאין שאלה על ש"שלחתיה" אלא רק היכן ה"ספר כריתות". וא"כ יש לשאול הרי הקב"ה ידע שתהיה גלות ויהיו גירושין וא"כ היאך יכול היה להיות ענין הנישואין בין הקב"ה וכנסת ישראל בשעה שהיה בדעתו של הקב"ה לגרשה.

והביאור: בסוף הלכות יסודי התורה כותב הרמב"ם: "דברי הפורענות שהנביא אומר . . אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו . . שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה, ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה". וכן כל אריכות הלשון בפרשת "כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם כו'" אינה אלא לעורר את ישראל שיזהרו מהנהגה בלתי רצויה זו וגם כאן "אפשר שיעשו תשובה ונסלח להם". ונמצא שהנישואין של הקב"ה וכנסת ישראל לא היו מעולם "על מנת לגרשה" כי בוודאי לא רצה הקב"ה שיהיה ענין הגלות והזהיר את ישראל על כך, כדי שהנישואין יהיו באופן תמידי.

ההוראה מזה לכל יהודי, שצריך לדעת שהוא למעלה מהגבלות הטבע והעולם, ואף שמצד טבע העולם יכול לבא למצב של "והשחתם", וכפירוש הרמב"ם על הפסוק "וקם העם הזה וזנה גו'" – "הודיעו הבורא מנהגו של עולם" מכל־מקום אין הדבר מכריחו כלל וכלל, וגם אחרי שנמצא בגלות יש ביכולתו להופכה במהירות למצב של גאולה על ידי העסק בתורה שהיא בעלת הבית על מציאות העולם, על דרך שמצינו ברשב"י שכשנעצרו הגשמים אמר תורה על הפסוק "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד" וירדו גשמים.

על פי יין מלכות סימן ס"ג.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"לא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ. וְלֹא תִּהְיֶה יוֹשֶׁבֶת תַּחְתָּיו וּמְשַׁמַּשְׁתּוֹ וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ כו'".

הלכה זו כתב גם בהלכות איסורי ביאה "אסור לאדם לישא

אשה ודעתו לגרשה שנאמר אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך . ." ויש לעיין מדוע הוצרך להביא הדין בשני המקומות.

גם צריך להבין שינויי הלשונות כאן ובהלכות איסורי ביאה:

א. כאן הביא גם הדין "ולא תהיה יושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה" – שלא כתבו בהלכות איסורי ביאה.

ב. בהלכות איסורי ביאה הביא המקור לזה מהפסוק "אל תחרוש גו'", וגם הוסיף האופן שלא חל איסור זה "ואם הודיעה בתחילה מותר".

גם צריך להבין מקור דינים אלו הוא בשתי סוגיות בש"ס: במסכת יבמות הובאה הברייתא דר"א בן יעקב "לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה משום שנאמר אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך", ובמסכת גיטין "א"ל רב משרשיא לרבא אם לבו לגרשה והיא יושבת תחתיו ומשמשתו מהו? קרי עלי' אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך", ומזה שבגמ' הובא הפסוק "אל תחרוש גו'" הן על דין "לא ישא כו' ודעתו לגרשה" והן על דין "לבו לגרשה והיא יושבת תחתיו כו'" מוכח שגם הדין השני מקורו בפסוק, וא"כ צ"ל למה הביא הרמב"ם פסוק זה רק בהל' איסורי ביאה לראיה על הדין הראשון (לא ישא כו') ולא כאן (שמביא שני הדינים הנ"ל).

ויש לומר על פי הידוע שאין דרכו של הרמב"ם ב'ספר היד' להביא המקורות שהובאו בגמרא (אף שבמנין המצוות דייק להביא הכתוב בתחלת ההלכה). ולכן הביאו רק בהל' איסורי ביאה כי שם מבאר הכתוב את המשך ההלכה "ואם הודיעה בתחילה שהוא נושא אותה לימים מותר" שזהו החידוש בהל' איסורי ביאה כי היתר זה (לדעת הרמב"ם) הוא רק בדין של תחלת הנישואין – "לא ישא . . ודעתו לגרשה" ולא כשכבר "יושבת תחתיו" הנלמד מהפסוק שהביא.

והביאור בזה: במה שכתוב "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך" יש לברר – מהו האיסור בזה שאפשר לפרשו בשני אופנים: א. הוא הנהגה מגונה (ומידה רעה) של האדם החורש רעה ומרמה את חברו כו'. ב. האיסור אינו מצד מדה מגונה שבאדם כי־אם מצד הצער והביזיון שגורם לחברו שישיבתו "לבטח אתך" היא באופן בזוי.

ונפק"מ להלכה כשה"חורש רעה" הודיע לחברו, אלא שחברו במצב שבכל זאת ממשיך לשבת אתו: לאופן הא' אין זו מדה מגונה כיון שהודיעו, אבל לאופן הב' לא יצא מכלל איסור בהודעה זו שהרי הוא מצטער מזה.

ובזה יש להסביר מחלוקת הפוסקים אם מהני הודעתו כאשר "יושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה": האומרים שהודעתו מהני רק בתחילת הנישואין "שאם בתחלה נתרצתה להיות אצלו לזמן מוגבל, סברה וקיבלה. אבל כשהודיעה אח"כ לגרשה מה לה לעשות ולבה מצטערת בקרבה וקרינן ביה אל תחרוש על רעך רעה", סוברים כאופן השני הנ"ל, אבל לדעת כמה מהפוסקים ש"עיקר האיסור" שחורש רעה הוא דוקא כש"הוא יושב לבטח" ולכן "אי מודיע לה שדעתו לגרשה שפיר דמי, וקרא הכי דייק אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך הא אינו יושב לבטח דהיינו שמודיע לה לית לן בה", הוא כאופן הא'.

וי"ל שלדעת הרמב"ם תרוייהו איתנהו בי' ובאיסור זה ישנם שני הדינים שמקורם בשתי סוגיות הש"ס: הגמ' ביבמות "לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה משום שנאמר אל תחרוש גו'" מדברת בדין האיסור מצד הגנאי של זה החורש רעה שזהו פשטות לשון הכתוב – עשיית רעה לחברו בזמן שהוא "יושב לבטח אתך" ואיסור זה הוא דווקא כשהישיבה עם חברו באה מלכתחילה באופן שחורש רעה, היינו שזוהי כוונתו בתחילת הנישואין.

משא"כ במסכת גיטין מחדש רבא שגם "אם לבו לגרשה והיא יושבת תחתיו ומשמשתו" יש בזה איסור וכנ"ל [אלא שאין זה פשטות לשון הכתוב ולכן דייק בלשונו ולא אמר "אסור משום אל תחרוש גו'" אלא "**קרי עלי'** אל תחרוש גו'" שגם על הנהגה כזו נקרא חורש רעה]. ומובן שמצד זה דין של "אל תחרוש" לא מועילה הודעתו בתחילה כשיושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה.

והם שתי ההלכות ברמב"ם: בהלכה כאן מדבר בדין של רבא (שבמסכת גיטין) ש"לא תהיה יושבת תחתיו כו'" מחמת גרימת הצער לחברו, ואילו בהלכות איסורי ביאה מביא (מהברייתא דראב"י) האיסור לישא אשה ודעתו לגרשה. ולכן הביא שם הכתוב "אל תחרוש גו' וגם לא כתב שם הדין "ולא תהיה יושבת תחתיו ודעתו לגרשה" כיון שכוונתו שם היא להגדרת ההלכה וחידוש הדין שהוא משום "אל תחרוש" ולא מטעם גרימת צער וכו' ולכן "אם הודיעה תחילה . . מותר".

אלא שעדיין אין הדבר מיושב לגמרי, כי מפשטות לשון הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה "אסור לאדם לישא אשה ודעתו לגרשה שנאמר כו' ואם כו'" נראה שבא להשמיע לא רק הגדרת ההלכה שכבר כתב כאן אלא גם (ובעיקר) גוף האיסור.

בנוסף, לפי הנ"ל ששתי ההלכות מחולקות בגדרן היה לו להביא האיסור "לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה" רק בהלכות איסורי ביאה יחד עם המקור מהכתוב וההיתר, ובהלכות גירושין להביא רק הדין ש"אם יושבת תחתיו".

ויובן בהקדם שינוי הלשון: כאן כתב "**לא ישא** אדם כו'" ובאיסורי ביאה כתב "**אסור** לאדם שישא כו'" כיון שלדעתו הם שני דינים שונים; דין בהל' אישות וגירושין,

ודין באופן ההנהגה בין איש לאשתו והוא (בהל' איסורי ביאה) מהכתוב "אל תחרוש".

בהלכות גירושין בא להשמיע הדין "לא ישא כו'" שאף שאין בזה **איסור** הרי שהנהגה זו סותרת את **ענין** הנישואין לאמיתתו על פי תורה שענינם "ודבק באשתו והיו לבשר אחד" - קנין ודביקות תמידי בלי שום פרט המפסיק. ולכן ממשיך באותה הלכה "ולא יגרש אדם אשתו ראשונה אלא אם כן מצא בה ערות דבר שנאמר כו' ואין ראוי לו למהר לשלח אשתו ראשונה" כי תוכן שני הדינים אחד הוא – גדר ענין הנישואין מצד עצמן שאינו נותן מקום לפירוד כלל.

אבל ישנו דין נוסף והוא איסור בהנהגת בני אדם זה לזה, וכן בין איש לאשה "**אסור** לאדם לישא אשה ודעתו לגרשה" ומקורו משתי המימרות הנ"ל שבש"ס: במסכת יבמות בא מאמר ראב"י בהמשך לכמה מאמרים בענין איסורי חתנות (בגלל חששות ותקלות היכולות לבא מכך) ודינים אלה הביא הרמב"ם בהלכות שלאח"ז בהל' איסורי ביאה, ובהמשך לזה בא המאמר "לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה **משום שנאמר** אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך".

אבל בגיטין בא המאמר בהמשך לביאור מחלוקת ב"ש, ב"ה ור"ע מתי מותר לגרש אשה, הנלמד מהפסוק האמור בפ' גירושין "והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר" ובהמשך לתשובת רבא לשאלת ר"פ "לא מצא בה ערוה ולא דבר מהו" – "מדגלי רחמנא גבי אונס לא יוכל לשלחה כל ימיו כו' התם הוא דגלי רחמנא אבל הכא מאי דעבד עבד" וממשיך בברייתא דר"מ כמה דעות (מדות) בקשר איש ואשה בשייכות לגירושין.

ולכאורה מה שייכת שאלת רב משרשיא לרבא "אם לבו לגרשה והיא יושבת תחתיו ומשמשתו מהו" בתוך סוגיא שתוכנה מתי מותר לגרש ואם הגירושין מהני. ועוד: הרי מפורש בברייתא דראב"י "לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה משום אל תחרוש גו'" ומאי מספקא לי' לרב משרשיא.

מכאן הוכיח הרמב"ם ששאלת רב משרשיא היא האם זהו מעצם פרשת הנישואין (וגירושין) ולא רק איסור פרטי מטעם "אל תחרוש גו'", ותשובת רבא "קרי עלי' אל תחרוש גו'" שאין הכוונה שאסור משום "אל תחרוש" אלא שפסוק זה הוי גילוי מילתא שאין אלו **נישואין** כדבעי כי בנישואין כאלה -"**קרי עלי'** אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך".

זהו החילוק בין הגמ' ביבמות למאמר רבא בגיטין, שביבמות בא הכתוב "אל תחרוש גו'" כמקור לדין "לא ישא אדם כו'" ובגיטין הוא גילוי מילתא בגדר הנישואין ע"פ תורה שצ"ל "ודבק באשתו" בשלימות בלי שום פרט של הפסק כו'.

ובזה יובן הטעם שלא הביא כאן הדין ש"אם הודיעה בתחלה כו' מותר" כי ההיתר בזה הוא רק כלפי האיסור "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב ובטח אתך כו'" אבל אין זה נוגע ומשנה בשייכות לחסרון בגוף גדר נישואין וגירושין כיון שגם אם מודיעה שדעתו לגרשה הרי זה גורע מגוף ענין הנישואין.

לקוטי שיחות חלק לד עמוד 138.

80) שנאמר: "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך". 81) שנאוי המשלח ... כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות... ואפילו אם מצא בה ערוות דבר כגון שהעיד לה אחד, שמצוה לגרשה, לא יאמר אני מאמין לו ויגרשה מייד אלא יהיה מתון בדבר ... ויעשה חקירה יפה, אולי לא יצטרך לגרשה". 82) ומטעם זה כתב הרשב"א שאין מברכים על מצות גירושין, מפני שיש גירושין שהם בעבירה, כגון שלא מצא בה ערוות דבר ומגרשה מחמת שנאה.

כב. אִשָּׁה רָעָה בְּדֵעוֹתֶיהָ[83], וְשֶׁאֵינָהּ צְנוּעָה כִּבְנוֹת יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרוֹת - מִצְוָה לְגָרְשָׁהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: גָּרֵשׁ לֵץ וְיֵצֵא מָדוֹן. וְאִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מִשּׁוּם פְּרִיצוּת - אֵין רָאוּי לְאָדָם כָּשֵׁר שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: זֶה הוֹצִיא רְשָׁעָה מִבֵּיתוֹ וְזֶה מַכְנִיסָהּ.

83) במידותיה.

כג. מִי שֶׁנִּתְחָרְשָׁה[84] אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי זֶה מְגָרְשָׁהּ בְּגֵט וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת[85]; אֲבָל אִם נִשְׁתַּטָּת - אֵינוֹ מוֹצִיא עַד שֶׁתַּבְרִיא. וְדָבָר זֶה תַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא הֶפְקֵר לִפְרוּצִין, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ יְכוֹלָה לִשְׁמֹר עַצְמָהּ. לְפִיכָךְ מַנִּיחָהּ וְנוֹשֵׂא אַחֶרֶת, וּמַאֲכִילָהּ וּמַשְׁקָהּ מִשֶּׁלָּהּ[86]. וְאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ בִּשְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, שֶׁאֵין כֹּחַ בְּבֶן דַּעַת לָדוּר עִם הַשּׁוֹטִים בְּבַיִת אֶחָד. וְאֵינוֹ חַיָּב לְרַפֹּאתָהּ וְלֹא לִפְדּוֹתָהּ. וְאִם גֵּרְשָׁהּ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[87]. וּמוֹצִיאָהּ מִבֵּיתוֹ, וְאֵינוֹ חַיָּב לַחֲזֹר וּלְהִטַּפֵּל בָּהּ[88].

84) שנאלמה, אינה שומעת ואינה מדברת. 85) אף על פי שאין לה דעת, שהאשה מתגרשת בעל כורחה ואין אנו צריכים דעתה. 86) שהרי הוא נותן לה כתובתה ומוכן לגרשה, אלא שהחכמים מנעוהו, כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר - לא חייבוהו לפרנסה. 87) שמן התורה מגורשת אם יודעת לשמור גיטה. 88) אבל חייב לתת לה כתובתה, שהרי נולד בה מום זה לאחר שנתארסה ונסתחפה שדהו.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו נישואי קטנה, יתומה בחיי האב, מיאון של קטנה, גט מיאון, שלא להחזיר גרושתו, שלושת חודשי הבחנה.

א. אֵין נוֹשְׂאִין אֶת הַקְּטַנָּה[2]. וְהַנּוֹשֵׂא קְטַנָּה יְתוֹמָה[3] וְלֹא רָצְתָה בַּבַּעַל - הֲרֵי זוֹ מְמָאֶנֶת וְהוֹלֶכֶת, וְאֵינָהּ

צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט; שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין שֶׁל קְטַנָּה קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[4]. וְכֵן קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ וְנִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה - הֲרֵי הִיא כְּיִתּוֹמָה בְּחַיֵּי אָבִיהָ[5], וְאִם נִשֵּׂאת כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה[6] - הֲרֵי זוֹ מְמָאֶנֶת[7].

2) שמא אם היתה גדולה לא היתה מתרצית (קידושין מא. וב'תוספות' שם. וכן בכתובות נז: וראה לעיל פ"ג מהל' אישות הי"ט). 3) מאביה. 4) לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ח "שאין קידושיה קידושין גמורים מן התורה אלא מדברי סופרים. והן תלויין, שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה, גמרו קידושיה ונעשית אשת איש גמורה ואינו צריך לחזור לקדשה אחר שגדלה וכו'". 5) כמו שכתב רבינו לעיל (פ"ג מהל' אישות הי"ב): "כיון שנשאת, אין לאביה בה רשות לעולם". אבל הנישואין הראשונים שע"י אביה הם נישואין גמורים מן התורה, ואינם נפקעים במיאון אלא ע"י גט ממש, כמבואר שם הי"א, ולעיל פ"ב מהלכות גירושין, הי"ח־יט. 6) בחיי אביה, אחרי שיצאה מרשותו, כנ"ל. 7) יבמות קט, א. וסדר מיאונה מבואר לקמן ה"ח, וכן ההבדל למעשה בין מיאון לגט, מבואר לקמן ה"ט, טז.

ב. הַחֵרֶשֶׁת[8], אַף עַל פִּי שֶׁנִּשּׂוּאֶיהָ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[9] כְּנִשּׂוּאֵי קְטַנָּה, לֹא תִּקְנוּ לָהּ שֶׁתִּמָּאֵן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמָּנְעוּ מִלְּנָשְׂאָהּ[10].

8) שאינה שומעת ואינה מדברת. 9) כמבואר לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ט, ופי"א ה"ד. 10) הואיל ולעולם תוכל למאן מפני חרשותה, אבל בקטנה יש גבול, וסובר אפייסנה כל שעה עד שיעבור זמן מיאונה (יבמות קיג. וברש"י). אבל בגט מתגרשת החרשת, כמבואר לעיל פ"י הכ"ג.

ג. מְמָאֶנֶת הִיא הַקְּטַנָּה בֵּין מִן הָאֵרוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין, בֵּין בִּפְנֵי בַּעְלָהּ בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[11]. וּכְשֵׁם שֶׁמְּמָאֶנֶת בַּבַּעַל, כָּךְ מְמָאֶנֶת בְּיָבָם[12]. וּמְמָאֶנֶת בְּבַעַל זֶה וּמְמָאֶנֶת בַּשֵּׁנִי, אִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְכֵן בַּשְּׁלִישִׁי, אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים. כָּל זְמַן שֶׁהִיא קְטַנָּה יֵשׁ לָהּ לְמָאֵן[13]. וּקְטַנָּה שֶׁלֹּא מֵאֲנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוּאָה, וְהָלְכָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה - קִדּוּשֶׁיהָ הֵם הֵם מֵאוּנֶיהָ[14].

11) שם קז, א. במשנה כדברי בית־הלל. 12) אם מת בעלה ולא מיאנה בו, ונפלה לפני יבם - ממאנת בו ואינה צריכה חליצה (שם, כדברי בית־הלל). 13) שם. שלא כדברי בית־שמאי האומרים: "אין בנות ישראל הפקר אלא ממאנת וממתנת (מליארס לאחר) עד שתגדיל". 14) שם קח, א. שבקידושיה היא מגלה דעתה, שאין רצונה בבעלה הראשון. "ולכתחילה יש לבית־דין להזהר שלא להשיא יתומה קטנה במקום שנראה להם שתבוא לידי מיאון, ואין לדיין בזה אלא מה שעיניו רואות" (שו"ע אהע"ז סי' קנה ס"א).

ד. עַד מָתַי הַבַּת מְמָאֶנֶת? כָּל זְמַן שֶׁהִיא קְטַנָּה, עַד שֶׁתִּהְיֶה נַעֲרָה[15] אוֹ עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁהִיא אֵילוֹנִית[16]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[17] בְּשֶׁלֹּא בָּא עָלֶיהָ הַבַּעַל אַחַר שֶׁנַּעֲשֵׂית בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד[18]; אֲבָל אִם הִגִּיעָה לַזְּמַן הַזֶּה וְנִבְעֲלָה - הוֹאִיל וְהִבְעִילָה קוֹנָה מִן הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19], הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְמָאֶנֶת. וְאֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה לְמֵאוּן, שֶׁחֶזְקָתָהּ שֶׁהֵבִיאָה סִימָנִין[20].

15) בת שתים־עשרה שנה והביאה שתי שערות, ואם הגיעה לגיל זה ולא הביאה שתי שערות - עדיין קטנה היא עד עשרים שנה, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"ג. 16) שהגיעה לגיל העשרים ולא הביאה שתי שערות ונראו בה סימני איילונית. ואם לא נראו בה סימני איילונית, עדיין קטנה היא עד שתהיה בת שלשים וחמש שנה (שם ה"ד). 17) שאם לא הביאה סימני נערה, יכולה למאן אע"פ שמלאו לה שתים־עשרה שנה. 18) שאין קידושיה מן התורה אלא מדברי סופרים בלבד, שהרי קטנה היתה כשנתקדשה, ולפיכך כשנבדקה ולא הביאה שתי שערות, עדיין קטנה היא וממאנת, שאפילו כבר הביאה שתי שערות ונשרו - אינה אלא מקודשת מדבריהם בלבד, ומספק אין אנו מחמירים בה להחזיקה גדולה. 19) לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ח: "שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה, גמרו קידושיה ונעשית אשת איש גמורה, ואינו צריך לחזור לקדשה אחר שגדלה". 20) שהרי היא מקודשת קידושי תורה, ובאיסור תורה עלינו להחמיר ולומר: חזקה כבר הביאה סימנים ואינה ממאנת, שהרי גדולה היא (נדה מו.).

ה. הֲרֵי שֶׁנִּבְדְּקָה[21] וְלֹא נִמְצְאוּ לָהּ סִימָנִים - הוֹאִיל וְנִבְעֲלָה אַחַר שֶׁהִגִּיעָה לַזְּמַן הָרָאוּי לְסִימָנִין, הֲרֵי זוֹ חוֹשֶׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא הֵבִיאָה וְנָשְׁרוּ[22], וּלְפִיכָךְ צְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק. וְאִם מֵאֲנָה אַחַר שֶׁנִּבְדְּקָה[23], וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר - צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט מִסָּפֵק[24]. וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וְהַוָּלָד סָפֵק מַמְזֵר מִשְּׁנֵיהֶם[25].

21) ע"י נשים, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"כ. 22) ונפלו. הואיל ואילו הביאה סימנים הרי היא מקודשת קידושי תורה כשנבעלה אחר ההבאה, ספק תורה להחמיר. אבל אם לא בעלה, ובדקוה ולא נמצאו לה סימנים, הרי היא עדיין קטנה וממאנת ואין חוששים שמא נשרו, שאפילו נשרו אינה אלא מקודשת מדבריהם, וספק מדבריהם - להקל (נדה שם, וכן בבבא־בתרא קנו, א: "בודקין למיאונים" וברי"ף יבמות סוף פי"ג). 23) ולא נמצאו לה סימנים. 24) שמא כשנבעלה לראשון עדיין לא הביאה סימנים כלל, ונמצא שאינה מקודשת לו מן התורה, וממילא מקודשת היא לשני, כי גם בנוגע לשני יש להחמיר ולומר, שמא הביאה עכשיו ונשרו ומקודשת היא לו קידושי תורה מספק. ראה 'בית שמואל' סי' קנה, אות ל'. 25) אם תחזור לראשון אחרי שנתקדשה לשני ולא נתגרשה ממנו וילדה מן הראשון. ודין ספק ממזר מבואר בהל' איסורי ביאה פט"ו הכ"א.

ו. קְטַנָּה שֶׁלֹּא מֵאֲנָה וְהִגְדִּילָה[26], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בְּעָלָהּ בַּעְלָהּ מִשֶּׁנַּעֲשֵׂית בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְמָאֶנֶת, שֶׁהֲרֵי הִגְדִּילָה[27].

1 **וּצְרִיכָה גֵּט מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[28]. שֶׁהֲרֵי לֹא בָּא עָלֶיהָ**
2 **אַחַר שֶׁהִגִּיעָה לִשְׁנֵי נַעֲרוּת עַד שֶׁנְּחוּשׁ לָהּ שֶׁמָּא**
3 **הֵבִיאָה סִימָנִין וְתִהְיֶה סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת[29], וְלֹא בָּא עָלֶיהָ**
4 **אַחַר שֶׁהִגְדִּילָה[30] כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה[31],**
5 **וְנִמְצֵאת שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט אֶלָּא מִנִּשּׂוּאֵי קַטְנוּת שֶׁהֵן**
6 **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. לְפִיכָךְ, אִם עָמְדָה וְנִתְקַדְּשָׁה אַחַר**
7 **שֶׁגָּדְלָה - תּוֹפְסִין בָּהּ קִדּוּשִׁין שֶׁל שֵׁנִי[32]. וְאִם גֵּרֵשׁ**
8 **הָרִאשׁוֹן - יִכְנֹס הַשֵּׁנִי[33]. אֲבָל אִם גֵּרֵשׁ שֵׁנִי - לֹא**
9 **יַקִּים רִאשׁוֹן, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: הֶחֱזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מֵאַחַר**
10 **שֶׁנִּתְאָרְסָה[34]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ שֵׁנִי קֹדֶם שֶׁיְּגָרֵשׁ רִאשׁוֹן**
11 **- תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, מִפְּנֵי שֶׁדּוֹמָה לְאִשָּׁה שֶׁשָּׁמְעָה**
12 **שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ[35]. וְאֵין הַוָּלָד**
13 **מִן הַשֵּׁנִי מַמְזֵר[36]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ רִאשׁוֹן קֹדֶם שֶׁגֵּרֵשׁ**
14 **שֵׁנִי - הַוָּלָד מַמְזֵר[37].**

26) הגיעה לשתים־עשרה שנה ויום אחד, וגם הביאה שתי שערות. 27) נדה נב, א. 28) ולפיכך תופסים בה קידושי שני, אפילו אם לא נתגרשה מן הראשון, כפי שמבאר והולך. 29) מן התורה. 30) והביאה סימנים. 31) מקודשת ודאי. 32) מן התורה. 33) אם ירצה, וכמבואר בגיטין פט, ב. 34) שיאמרו לאחר שגירשה ראשון תחילה קידשה שני, ואסור להחזיר גרושתו משנתארסה, כמבואר בסמוך הי"ב (גיטין שם). והשווה לעיל פ"ט מהל' אישות הכ"ו. 35) ראה לעיל פ"י, ה"ה: "בין שהיה בעלה פקח, בין שהיה חרש". והוא מ'ירושלמי' יבמות פי"ד, ה"א. והרי אם בעלה חרש אינה מקודשת אלא מדבריהם, ובכל זאת תצא מהשני אפילו היה פיקח וקידושיו קידושין גמורים הם, בגלל איסור אשת־איש מבעלה החרש (ביאור הגר"א אהע"ז סי' קנה, עד). 36) שמן התורה מקודשת היא לשני ומותרת לו, וכמו שאמרו (גיטין פ:) כל שנשאת לשני ע"י גט פסול (כשר מן התורה ופסול מדבריהם), הולד מן השני כשר. 37) מן התורה. שהרי אשת איש היא מן השני בקידושי תורה. וראה יבמות קט, ב.

15 **ז. אֵי זוֹ הִיא קְטַנָּה שֶׁצְּרִיכָה לְמָאֵן? מִבַּת שֵׁשׁ עַד**
16 **בַּת עֶשֶׂר שָׁנִים - בּוֹדְקִין אוֹתָהּ לְפִי יְפִי דַּעְתָּהּ: אִם**
17 **יוֹדַעַת לִשְׁמֹר קִדּוּשֶׁיהָ[38], וְשֶׁהֵן קִדּוּשִׁין, לֹא שֶׁתִּשְׁמֹר**
18 **אוֹתָן כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּשַׁמֶּרֶת הָאֲגוֹז וּתְמָרָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן -**
19 **הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה מֵאוּן[39]; וְאִם אֵינָהּ יוֹדַעַת לִשְׁמֹר**
20 **קִדּוּשֶׁיהָ - אֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן, אֶלָּא הוֹלֶכֶת לְבֵית**
21 **אִמָּהּ כְּאִלּוּ לֹא נִתְקַדְּשָׁה מֵעוֹלָם[40]. וּפְחוּתָה מִבַּת**
22 **שֵׁשׁ, אֲפִלּוּ יוֹדַעַת לִשְׁמֹר - אֵינָהּ צְרִיכָה מֵאוּן.**
23 **וִיתֵרָה עַל בַּת עֶשֶׂר, אֲפִלּוּ סְכָלָה בְּיוֹתֵר[41] - צְרִיכָה**
24 **מֵאוּן. וְכָל מִי שֶׁהִשִּׂיאוּהָ אֲחֵיהָ אוֹ אִמָּהּ אוֹ קְרוֹבֶיהָ**
25 **שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ - אֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן[42].**

38) כסף קידושיה. 39) גיטין סה, א: "הפעוטות מקחן מקח, וכנגדן בקטנה מתקדשת למיאון", וכגירסת הרי"ף שם. וסתם פעוטות מגיל שש עד עשר, כל פעוט לפי חריפות שכלו, כמבואר בגיטין נט, א. 40) יבמות קז, ב. 41) לא שעושה מעשה שטות, אלא שאינה חריפה כלל - הואיל והיא יתירה על עשר, חזקה עליה, שהיא יודעת לשמור קידושיה (כסף־משנה בהל' אישות פ"ד ה"ז, והשווה דברי רבינו שם ולעיל פ"ב הי"ט). 42) יבמות, שם. וב'ירושלמי' (שם פי"ג, ה"ב) אמרו: איזו לדעתה? עושים לה חופה ומלבישים אותה מלבושים נאים ומזכירים לה גבר (שתינשא לבעל). - שלא לדעתה? עושים לה חופה ומלבישים אותה בגדים נאים ולא מזכירים לה גבר (לפי גירסת הרשב"א שם).

26 **ח. כֵּיצַד מְמָאֶנֶת? אוֹמֶרֶת בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים: אֵין**
27 **רְצוֹנִי בְּפִלּוּנִי בַּעְלִי, אוֹ: אֵין רְצוֹנִי בַּקִּדּוּשִׁין**
28 **שֶׁקִּדְּשׁוּנִי אִמִּי אוֹ אַחַי, וְכֵיוָצֵא בְּדְבָרִים אֵלּוּ[43]. אֲפִלּוּ**
29 **הָיוּ אוֹרְחִין מְסֻבִּין בְּבֵית בַּעְלָהּ[44], וְהִיא עוֹמֶדֶת**
30 **וּמַשְׁקָה עֲלֵיהֶן, וְאָמְרָה: אֵינִי רוֹצָה בִּפְלּוֹנִי בַּעְלִי -**
31 **הֲרֵי זֶה מֵאוּן[45].**

43) יבמות, שם. 44) ואלה ישתקו ולא יודיעו כלל על דבר מיאונה משום כבוד הבעל הסועדים אצלו, וגם לא הלכה אליהם במיוחד על דבר מיאונה אלא בהזדמנות הגשת הכיבוד אמרה מה שאמרה, ואולי מתוך טורח ורוגז הביעה את מיאונה לבעלה המטריחה. 45) שם קח, א. וכתב בספר 'מעשה רוקח': טעם המיאון תיקנוהו לטובתה, הואיל וקטנה היא אין כח ביד חכמים להכריחה לישב תחת בעלה נגד רצונה, כמו שאמרו (פסחים קטז.) "חיוב לדרדקים"? ומפני שיש לחוש שמא תניח בית בעלה ותלך לבית אמה, ושוב תתפייס ותשוב לבעלה, ושוב תחזור לבית אמה והרי זה כצחוק וגיחוך, וגם יש לחוש, שמא תפקיר עצמה באותן העתים שהיא בורחת מבעלה, ולפיכך כשהיא ממאנת בפני שנים ואומרת: אין רצוני בבעלי זה, אז היא מרגשת בכבוד עצמה ולא תשוב עוד אליו, וזהו שאמרו: נתקדשה לאחר - "קידושיה הם הם מיאוניה", כיון שנתקדשה לאיש אחר, אין לחוש עוד שינהגו בה מנהג הפקר.

32 **ט. הַשְּׁנַיִם שֶׁמְּמָאֶנֶת הַקְּטַנָּה בִּפְנֵיהֶן כּוֹתְבִין לָהּ:**
33 **בְּיוֹם פְּלוֹנִי מֵאֲנָה פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בְּפָנֵינוּ בִּפְלוֹנִי**
34 **בַּעְלָהּ, וְחוֹתְמִין וְנוֹתְנִין לָהּ. וְזֶה הוּא גּוּפוֹ שֶׁל גֵּט**
35 **מֵאוּן[46]. וְגֵט מֵאוּן אֵינוֹ כְּגֵט הַגֵּרוּשִׁין, שֶׁנִּתְּנָתוֹ[47]**
36 **מְגָרְשָׁהּ[48]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ כְּתִיבָה לִשְׁמָהּ, וְלֹא מְסִירָה[49],**
37 **וְלֹא דָּבָר מִמִּשְׁפְּטֵי גֵּט הַגֵּרוּשִׁין[50]. וְאֵין כּוֹתְבִין בּוֹ**
38 **טָפְסֵי[51] הַגֵּט, שֶׁמָּא יֵרָאֶה כְּגֵט גֵּרוּשִׁין[52], לְפִי שֶׁאֵינוֹ**
39 **אֶלָּא כְּמַעֲשֵׂה בֵּית דִּין[53].**

46) יבמות, שם. 47) של גט. 48) וכל עוד לא נתנו לה הבעל או שלוחו - אינה מגורשת, כמבואר לעיל פ"א ה"ג, הי"ב. ואילו גט מיאון - אין צורך בנתינתו, אלא מעת מיאונה בפניהם נעקרו קידושיה. וכל עיקרו של גט מיאון אינו אלא לראיה בידה שמיאנה. וכן שנינו (בבא־מציעא פ"א מ"ח) "מצא . . . מיאונין הרי זה יחזיר" ואין חוששים שמא לא נתנו לה, הרי שאין צורך בנתינתו (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קנה, יז). 49) כלומר, אינו צריך לא כתיבה לשם גט מיאון (כגט, לעיל פ"א ה"ג) ולא מסירה לידה לשם

גט מיאון (כגט, לעיל שם ה"ט). 50) כגון דין תלוש, המבואר שם ה"ו. 51) נוסח. 52) יבמות קז, ב. קח, א. שמתוך זה יבואו לאסור קרובותיה כדין גרושתו, ובאמת אינו כגט גירושין והוא מותר בקרובותיה, כמבואר לקמן הט"ז (מגיד־משנה). 53) תעודה בידה לראיה שמיאנה.

י. הַשְּׁנַיִם שֶׁמְּמָאֵנֶת בִּפְנֵיהֶן צְרִיכִין שֶׁיִּהוּ מַכִּירִין אוֹתָהּ[54] וְאֶת בַּעְלָהּ שֶׁמֵּאֲנָה בּוֹ[55]. לְפִיכָךְ[56], כָּל מִי שֶׁרָאָה אוֹתָהּ שֶׁמֵּאֲנָה וְשָׁמַע מֵאוּנֶיהָ יֵשׁ לוֹ לִכְתֹּב גֵּט מֵאוּן לָהּ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַכִּירָהּ[57]. וּכְבָר נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל לִכְתֹּב גֵּט מֵאוּן בְּנֹסַח זֶה:

54) שקטנה זו כך שמה, שאם לא יכירוה, יש חשש שמא יכתבו לקטנה זו שם של קטנה אחרת, ואם תמות הקטנה ההיא, יוציאו קרוביה גט מיאון זה כדי שלא יירשנה בעלה ויירשוה הם (יבמות קו. ובר"ן שם). 55) שזוהי אשתו של פלוני בעלה, שאם לא ידעו את בעלה, יש לחוש שמא יש קטנה אחרת ששמה כשם קטנה זו, ויכתבו בגט מיאון זה את שם בעלה של אותה קטנה. אבל אם מכירים את בעלה של זו שלפנינו, שוב אין לחוש שמא שם בעלה של קטנה אחרת כשם בעלה של זו, שכל־כך אין לנו לחשוש (מגיד־משנה). 56) הואיל ואין ממאנים אלא־אם־כן מכירים. 57) כי בוודאי לא הוזקקו השנים למיאונה טרם שהכירום (יבמות שם. והשווה לקמן פ"ד מהל' יבום הכ"ט).

גֵּט מֵאוּן

יא. בְּכָךְ בְּשַׁבָּת, כָּךְ וְכָךְ יוֹם לְחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, שְׁנַת כָּךְ וְכָךְ לְמִנְיַן פְּלוֹנִי[58], מֵיאֲנָה פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בְּפָנֵינוּ, וְאָמְרָה: שֶׁאִמִּי אוֹ אַחַי הִטְעוּנִי וְהִשִּׁיאוּנִי אוֹ קִדְּשׁוּנִי וַאֲנִי קְטַנָּה לְפְלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי, וְהַשְּׁתָּא גְּלִיתִי דַּעְתִּי קֶדֶמֵיכוֹן[59] דְּלָא צָבֵינָא בֵּיהּ וְלָא קָאֵימְנָא עִמֵּיהּ[60]. וּבְדַקְנָא[61] פְּלוֹנִית דָּא וְאִתְבָּרַר לָנָא דַּעֲדַיִין קְטַנָּה הִיא[62]. וּכְתַבְנָא וַחֲתַמְנָא וְיִהִיבְנָא לַהּ[63] לִזְכוּת וְלִרְאָיָה בְּרוּרָה. פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֵד. פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֵד[64].

58) ליצירה או לשטרות, כמבואר לעיל פ"ד הי"ב. 59) לפניכם. 60) שאיני רוצה בו ולא אעמוד עמו. 61) ובדקנו (ע"י נשים, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"כ). 62) ויכולה למאן. 63) וכתבנו וחתמנו ונתנו לה. 64) ראה נוסח המיאון ב'ירושלמי' סנהדרין פ"א ה"ב, ובתלמוד בבלי יבמות קז, ב. וב'אוצר הגאונים' יבמות חלק התשובות סי' תקלב־תקלד. ובשו"ע אהע"ז סי' קנה סכ"ב: "וממאנת אפילו בזמן הזה, וכן עשה מהר"ר יעקב פולק ז"ל מעשה בימיו ודלא כיש מחמירים שאמרו שאין בת ממאנת בזמן הזה כלל".

יב. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בְּעָלָהּ - נֶאֱסְרָה עַל הָרִאשׁוֹן[65]. וְאִם הֶחֱזִיר הָרִאשׁוֹן וּבְעָלָהּ - לוֹקֶה, וְכוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן[66] וּגוֹ'.

65) יבמות יא, ב. 66) ולמעלה מזה כתוב: "ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר", והיתה - לשון הויה, שהיא קידושין, שאפילו רק נתקדשה לאחר - אסורה לראשון (רש"י, שם). השווה פי"ט מהל' סנהדרין ה"ד, 'ספר המצוות' לא־תעשה קנד. אבל אם חזר הראשון וקידשה ועדיין לא בעלה - אינו לוקה, כמבואר בקידושין עח, א.

יג. זִנְּתָה עִם אַחֵר כְּשֶׁהִיא גְּרוּשָׁה - מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לְבַעְלָהּ[67]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר - הֲוָיָתָהּ לְאִישׁ אַחֵר, שֶׁהִיא הַקְּדוּשִׁין, הִיא שֶׁאוֹסֶרֶת אוֹתָהּ עַל בַּעְלָהּ לַחֲזֹר לוֹ.

67) סוטה יח, ב במשנה שם.

יד. וּבִכְלַל לַאו זֶה, שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - נֶאֱסְרָה עָלָיו וְלוֹקֶה עָלֶיהָ[68]; שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֻטַּמְּאָה[69] - וַהֲרֵי נִטְמְאָה[70]. אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱנְסָה[71]. לְפִיכָךְ[72], כָּל אִשָּׁה שֶׁנֶּאֱסְרָה עַל בַּעְלָהּ עַל יְדֵי קִנּוּי וּסְתִירָה[73], אִם בָּעַל אוֹתָהּ[74] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[75]. וְאִם עָבַר וְהֶחֱזִירָהּ אַחַר שֶׁגֵּרְשָׁהּ - יוֹצִיא בְּגֵט.

68) מן התורה, מלקות ארבעים. 69) נבעלה לאחרים, כלשון הכתוב (במדבר ה, יג) "ונסתרה והיא נטמאה". 70) ועל כרחנו פסוק זה עוסק גם באשה שזינתה תחת בעלה, שאילו במחזיר גרושתו - אפילו נתקדשה לשני ועדיין לא נטמאה - לוקה עליה, כמבואר לעיל. מעתה אמור, שלאו זה כולל גם אשה שנטמאת תחת בעלה, שהוא לוקה עליה אם יבוא עליה - אפילו לא גירשה כלל. 71) שהיא מותרת לו, כמבואר לעיל פכ"ד מהל' אישות הי"ט, אבל "אשת כהן שנאנסה, בעלה לוקה עליה משום טומאה, שנאמר לא יוכל בעלה . . . אחרי אשר הוטמאה. הכל בכלל, שאם נבעלו אסורין על בעליהן, פרט לך הכתוב באשת ישראל שנאנסה, שהיא מותרת . . . אבל אשת כהן באיסורה עומדת שהרי היא זונה" (לשון רבינו בפי"ח מהל' איסורי ביאה ה"ז). 72) הואיל ואילו נטמאה ודאי, הוא לוקה עליה מן התורה. 73) שהתרה בה בפני שנים אל תסתרי (=אל תתייחדי) עם איש פלוני, ונסתרה (=ונתייחדה) עמו בפני שנים (שראום מבחוץ) ושהתה עמו כדי טומאה, שאסורה על בעלה עד שתשתה מי המרים ויבדק הדבר, כמבואר לקמן בפ"א מהל' סוטה, ה"ב. 74) הבעל שלה. 75) מדבריהם, שהרי אין זה ודאי שנטמאה, אלא ספק. ואע"פ שאסורה עליו מן התורה, כמבואר בסוטה כח, א. וגם עובר עליה בלאו, כמבואר שם (ז.) - אין לוקים על הספק, אלא מכת מרדות. מרדות - שמרד על דברי תורה, ומכים אותו לא במספר קבוע כי־אם לפי ראות עיני הדיין (נזיר פ"ד מ"ג, וברע"ב שם). וראה בפ"א מהל' איסורי ביאה הכ"ב.

טו. חֵרֵשׁ שֶׁגֵּרֵשׁ בִּרְמִיזָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[76], וְהָלְכָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְחֵרֵשׁ אַחֵר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְפִקֵּחַ[77] - אֲסוּרָה לַחֲזֹר לְבַעְלָהּ הַחֵרֵשׁ[78]. אֲבָל אִשְׁתּוֹ שֶׁל פִּקֵּחַ

שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, וְהָלְכָה וְנִשֵּׂאת לְחֵרֵשׁ, וְנִתְגָּרְשָׁה - מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לְבַעְלָהּ הַפִּקֵּחַ[79].

76) לעיל פ"ב הי"ז, שאם נשא כשהוא חרש - מגרש ברמיזה. 77) שקידושיו קידושין גמורים מן התורה. 78) כי איך יוכל להחזירה אחרי שנתקדשה קידושין גמורים לפיקח, ואסור להחזיר גרושתו משנתקדשה, ואפילו כשנתקדשה לחרש אחר אסורה לראשון, כי כשתיקנו חכמים קידושין לחרש, לא ייפו את כוחו יותר מהפיקח; שהחרש יהא מותר להחזיר גרושתו משנתקדשה לחרש כיוצא בו. 79) שאין קידושי החרש או נישואיו יכולים להרע לקידושי הראשון הפיקח שקידושיו מן התורה, שהרי מן התורה אין נישואי החרש כלום, ולא תיקנו חכמים נישואין לחרש לקפח את קידושי הראשון, שהוא הפיקח ("ירושלמי" יבמות פי"ד ה"א ע"פ גירסת רבינו: "אשתו של פיקח שגירשה ונישאת לחרש, אין אני קורא עליה: לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה" — מגיד־משנה).

טז. הַמְמָאֶנֶת (בָּאִישׁ) - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ[80], וְדִינָהּ עִם בַּעְלָהּ שֶׁמֵּאֲנָה בּוֹ כְּדִינָהּ עִם מִי שֶׁלֹּא קִדְּשָׁהּ מֵעוֹלָם[81]: הִיא מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו, וְהוּא מֻתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְלֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהֻנָּה[82]. וְאִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְגֵרְשָׁהּ הָאַחֵר אוֹ מֵת אוֹ מֵאֲנָה בּוֹ - מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לָרִאשׁוֹן[83]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ גֵּרְשָׁהּ הָרִאשׁוֹן וְהֶחֱזִירָהּ, וּמֵאֲנָה בּוֹ, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר אַחַר שֶׁמֵּאֲנָה בּוֹ, וְגֵרְשָׁהּ הָאַחֵר - מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לָרִאשׁוֹן; שֶׁכָּל הַיּוֹצֵאת בְּמֵאוּן, אַף עַל פִּי שֶׁקִּדְּמוֹ גֵּט - הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁלֹּא נִתְגָּרְשָׁה מִמֶּנּוּ בְּגֵט מֵעוֹלָם, וּמֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לוֹ. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת הַקְּטַנָּה בְּגֵט, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וּמֵאֲנָה בּוֹ - אֲסוּרָה לַחֲזֹר לָרִאשׁוֹן, מִפְּנֵי שֶׁיָּצְאַת מִמֶּנּוּ בְּגֵט, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצְאַת מִן הָאַחֲרוֹן בְּמֵאוּן[84]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם גֵּרְשָׁהּ הָאַחֲרוֹן אוֹ מֵת[85]. וְכֵן אֲסוּרָה לַאֲבִי הָרִאשׁוֹן וְלִבְנוֹ וּלְאָחִיו, כִּשְׁאָר הַגְּרוּשׁוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצְאַת מִן הָאַחֲרוֹן בְּמֵאוּן[86].

80) שתיאסר לקרוביו והוא בקרובותיה, המבוארים בפ"ב מהל' איסורי ביאה ה"ז, ובביאורנו לעיל פ"ט מהל' אישות הט"ו. 81) שהמיאון עוקר את הקידושין למפרע. 82) יבמות קח, א. 83) שם. שהמיאון שלאחר־כך גילה עליה שקטנה היא וביטל הגט הקודם. 84) ואין מיאון חבירו מבטל גט שלו, כי חוששים אנו מתוך שהיא מכרת ברמיזותיו וקריצותיו של הראשון, ילך הלה וישדלה למאן בשני כדי שתחזור אליו, שהרי היא אוהבתו, שלא מיאנה בראשון אלא נתגרשה ויצאה ממנו שלא לדעתה. אבל מיאון שלו מבטל גט שלו, ואין חוששים שמא ישדלה ברמיזותיו כשתנשא לאחר וישבשנה, כדי שתחזור אליו, שהרי ניסה לפייסה בהיותה תחתיו ולא נתפייסה, שהרי מיאנה בו ויצאה ממנו (שם קח:). 85) שלא מיאנה כלל ולא עקרה את גירושיה הראשונים, שבוודאי אסורה לחזור לראשון (שם). 86) כאמור, שאין מיאון חבירו מבטל גט הראשון, ואפילו קרוביו שאינה מכרת ברמיזותיהם, נאסרה עליהם, גזירה משום בעלה (שם וברש"י).

יז. הַמְמָאֶנֶת בַּיָּבָם[87] - אֲסוּרָה לְאָבִיו, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֵת כְּכַלָּתוֹ בְּעֵת שֶׁמֵּת בְּנוֹ[88]; אֲבָל לִשְׁאָר קְרוֹבִים - מֻתֶּרֶת. לְפִיכָךְ, אִם מֵאֲנָה בְּאֶחָד מִן הַיְּבָמִין - מֻתֶּרֶת לְאֶחָיו[89].

87) כמבואר לעיל ה"ג. 88) שהרי הועילו לה נישואי הבעל המת, ליפול לפני היבם להצריכה מיאון כדי שתוכל להנשא לאחרים, ומשום מראית עין אסורה לו (שם קז:). 89) ואינה כגרושת האח, שכבר אמרנו מיאון עוקר את הקידושין למפרע (שם). ומכאן למד רבינו שמותרת גם לשאר קרובי המת. ולדעת הרמב"ן אסורה לשאר קרובים כשם שאסורה לאביו, ואינה מותרת אלא לאחיו משום מצות יבום, שאפילו עקרה זיקת יבום מאח אחד, עדיין מותרת לשאר אחיו משום מצות יבום. והכל מודים, שאם לא נשאר יבם אחר מיתת בעלה, אין לה במי למאן וממילא אסורה בקרוביו (מגיד־משנה).

יח. כָּל אִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ שֶׁנִּתְאַלְמְנָה - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא וְלֹא תִּתְאָרֵס[90] עַד שֶׁתַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם, חוּץ מִיּוֹם שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ בּוֹ[91] וְחוּץ מִיּוֹם שֶׁנִּתְאָרְסָה בּוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּוָּדַע אִם הִיא מְעֻבֶּרֶת אוֹ אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת[92], לְהַבְחִין בֵּין זַרְעוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן לְזַרְעוֹ שֶׁל שֵׁנִי[93].

90) לא תתקדש, כמבואר לעיל פ"א מהל' אישות ה"ב. 91) יבמות מא, א. ומג, א. וכן ב"ירושלמי" שם, פ"ד הי"א: "תשעים יום שלמים". 92) שזמן הכרת העובר - שלשה חדשים, זכר לדבר: "ויהי כמשלוש חדשים ויוגד ליהודה לאמר וגו' הנה הרה וגו'" (בראשית לח, כד), כמבואר ב"ירושלמי" שם. 93) שלא תלד בן, ספק בן תשעה חדשים לבעל הראשון או בן שבעה לאחרון, והתורה אמרה (שם יז, ז) "להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך" - להבחין בין זרע של ראשון לאחרון, שאין השכינה שורה אלא על הוודאים (יבמות מב. וברש"י) וראה בפ"כ מהל' איסורי ביאה הי"ח־יט.

יט. וּמִיּוֹם כְּתִיבַת הַגֵּט מוֹנִין לַמְגֹרֶשֶׁת. וַאֲפִלּוּ הָיָה עַל תְּנַאי[94], אוֹ שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְיָדָהּ אֶלָּא לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים[95] - מִיּוֹם הַכְּתִיבָה מוֹנִין[96], שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִתְיַחֵד עִמָּהּ מִשֶּׁכְּתָבוֹ לָהּ[97].

94) ועדיין לא נתקיים התנאי. 95) כגון ששלח גט לאשתו ונשתהה שליח בדרך. 96) גיטין יח, א. 97) ראה לעיל פ"ג ה"ה, ופ"ח ה"ב.

כ. וּגְזֵרַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁאֲפִלּוּ אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד[98], וַאֲפִלּוּ נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה מִן הָאֵרוּסִין - צְרִיכָה לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם. אֲפִלּוּ קְטַנָּה אוֹ זְקֵנָה אוֹ עֲקָרָה[99] אוֹ אֵילוֹנִית[100], וַאֲפִלּוּ בַּעְלָהּ בִּמְדִינַת הַיָּם אוֹ חוֹלֶה אוֹ חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין, וַאֲפִלּוּ בְּתוּלָה מִן הָאֵרוּסִין - צְרִיכוֹת לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם[101].

98) מחמת סם או חולי. 99) "שנעקר רחמה וניטלה האם שלה" (לשון רש"י יבמות מב:). 100) מפורש לעיל פ"ב מהל' אישות ה"ד־ו. 101) גזרו שאינה ראויה לילד - מחמת הראויה לילד, שלא תחלוק בין אשה לאשה (יבמות שם).

1 **כא. שִׁפְחָה שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה וְגִיּוֹרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה[102] -**
2 **מַמְתִּינִין תִּשְׁעִים יוֹם. וַאֲפִלּוּ גֵּר וְאִשְׁתּוֹ שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ -**
3 **מַפְרִישִׁין אוֹתָן תִּשְׁעִים יוֹם, כְּדֵי לְהַבְחִין בֵּין זֶרַע**
4 **שֶׁנִּזְרַע בִּקְדֻשָּׁה לְזֶרַע שֶׁלֹּא נִזְרַע בִּקְדֻשָּׁה[103]. וְכֵן יְפַת**
5 **תֹּאַר[104], אַף עַל פִּי שֶׁנָּתְנָה לָהּ תּוֹרָה שְׁלֹשִׁים יוֹם**
6 **לְתַקָּנַת עַצְמָהּ[105] - צְרִיכָה לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם**
7 **לְתַקָּנַת הַוָּלָד. וְהַשְּׁלֹשִׁים[106] מִכְּלַל הַתִּשְׁעִים[107].**

102) והיו השפחה והגיורת נשואות לבעליהן בעבדותן או בגיותן. אבל היו פנויות אינן צריכות להמתין, שהמזנה אינה צריכה להמתין, כמבואר בהלכה הבאה. 103) לפני גירותם (יבמות מב. וראה שם לה.) וראה ב'תוספות' שם מב, א. ובשו"ע יו"ד סי' רסט ס"ט. 104) שנלקחה בשביה בגיותה בצאת ישראל למלחמה על אויביו, כאמור בתורה (דברים כא, יא). 105) לבכות את אביה ואמה עד שתקבל על עצמה להכנס תחת כנפי השכינה, כמבואר בפ"ח מהל' מלכים ה"ה. 106) של בכיה. 107) יבמות מח, ב. השווה הל' מלכים שם ה"ו. אבל על הביאה הראשונה שלפני נישואיה בשעת שבייתה, אין אנו חוששים משום הבחנה, שאותו בן אם יוולד לו מביאה ראשונה אינו נחשב זרעו כלל, כי בנך הנולד מן הגויה אינו בנך, כמבואר שם ה"ח (כסף־משנה שם).

8 **כב. הַמְמָאֶנֶת אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין[108]. לֹא גָּזְרוּ אֶלָּא**
9 **בַּגְּרוּשָׁה. וְכֵן הַמְזַנָּה[109] אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין, מִפְּנֵי**
10 **שֶׁמְּשַׁמֶּרֶת עַצְמָהּ שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר[110]. וְכֵן אֲנוּסָה[111]**
11 **וּמְפֻתָּה אֵינָן צְרִיכוֹת לְהַמְתִּין.**

108) שהרי קטנה היא ואינה ראויה ללדת, ואין לגזור בה משום גדולה, שגדולה אינה ממאנת (יבמות לד: וברש"י). 109) אפילו גדולה. 110) "אשה מזנה מתהפכת [שיצא הזרע] - שלא תתעבר" (שם לה.). 111) אף־על[פי שהאונס בא עליה לפתע פתאום - משתמרת היא שלא תתעבר, כמבואר בכתובות לז, א.

12 **כג. מִי שֶׁנִּשָּׂאת בְּטָעוּת, וְנוֹדַע שֶׁהִיא אֲסוּרָה**
13 **לְבַעְלָהּ[112], וְהוֹצִיאוּהָ בֵּית דִּין מִתַּחְתָּיו, אִם הָיְתָה**
14 **קְטַנָּה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד - אֵינָהּ צְרִיכָה**
15 **לְהַמְתִּין[113]; שֶׁזֶּה[114] דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא[115], וְכָל**
16 **דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי בְּרֹב לֹא גָּזְרוּ בּוֹ[116].**

112) כגון שנים שקידשו שתי נשים, ובשעת כניסתן לחופה הוחלפו של זה בשל זה (יבמות לג:). 113) שם. 114) נישואי טעות בעבירה. 115) יבמות לה, א. ודוקא קטנה, שאינה ראויה לילד, וכל איסורה אינו אלא מחמת גזירה משום גדולה, אבל גדולה שאסורה מן הדין - צריכה להמתין משום חשש ממזרות, שהרי סבורה כי זה בעלה ואינה מתהפכת. 116) בבא־מציעא מו, ב. והשווה הל' יום־טוב פ"א ה"כ.

17 **כד. הַמְאֹרֶס בְּתוֹךְ תִּשְׁעִים יוֹם - מְנַדִּין[117] אוֹתוֹ.**
18 **אֵרַס וּבָרַח - אֵין מְנַדִּין אוֹתוֹ[118]. כָּנַס בְּתוֹךְ תִּשְׁעִים**
19 **יוֹם - מַפְרִישִׁין אוֹתָן[119] עַד אַחַר זְמַן, וְיַעֲמֹד עִם**
20 **אִשְׁתּוֹ.**

117) מרחיקים אותו מתוך הקהל על שעבר על דברי חכמים, ולא יושבים בארבע אמותיו וכו', כמבואר בפ"ז מהל' תלמוד תורה ה"ד. 118) יבמות לז, א. בריחתו מצילתו מן הנידוי, רמז לדבר: "גלות מכפרת עון", כמבואר בסנהדרין לז, ב (מגיד־משנה). 119) ואינו מוציאה בגט, ולפיכך אפילו היה כהן - מחזירה לאחר זמן (וראה להלן בהכ"ח). ולדעת הראב"ד בין אירס בין כנס, מנדים אותו עד שיגרש בגט.

21 **כה. וְכֵן גָּזְרוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם מְעֻבֶּרֶת**
22 **חֲבֵרוֹ[120] וּמֵינֶקֶת חֲבֵרוֹ[121]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזֶּרַע יָדוּעַ**
23 **לְמִי הִיא מְעֻבֶּרֶת, שֶׁמָּא יַזִּיק הַוָּלָד בִּשְׁעַת**
24 **תַּשְׁמִישׁ[122], שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל בֶּן חֲבֵרוֹ. וּמְנִיקָה -**
25 **שֶׁמָּא יִתְעַבֵּר[123] הֶחָלָב, וְהוּא אֵינוֹ מַקְפִּיד לְרַפֹּאת**
26 **הֶחָלָב בַּדְּבָרִים הַמּוֹעִילִין לֶחָלָב כְּשֶׁיִּתְעַבֵּר[124].**

120) שמת, או גירשה והיא מעוברת ממנו. 121) שנתארמלה או נתגרשה, והיא מיניקה את בנה שילדה ממנו. 122) בהיותה מעוברת (יבמות מב.). 123) יזדהם ע"י שתתעבר ממנו, והחלב נעכר לאחר שלשת חדשי עיבור (כתובות ס:) או ע"י מאכלים רעים המעכרים החלב, כמבואר שם. 124) או להאכיל את בן חבירו ביצים וחלב כשם שמקפיד על בנו כשחלב אמו נעכר, ומתוך שאשה בושה לבוא לבית־דין, היא נמנעת מלתבוע את יורשי בעלה הקודם, ונמצא בנה מת ברעב (יבמות מב:). ומינקת חבירו שנתגרשה ממנו אע"פ שאינה משועבדת להניק את בנו, ואם רצתה מחזירה לו את בנו והוא מטפל בו, כמבואר לעיל פכ"א מהל' אישות הט"ז - כל זה כשלא הניקה אותו עד שהכירה, אבל אם הכירה - אין מפרישים אותו מאמו, שמא יבוא לידי סכנה, כמבואר שם.

27 **כו. כַּמָּה הוּא זְמַן הֲיָנִיקָה? אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים**
28 **חֹדֶשׁ[125]. חוּץ מִיּוֹם שֶׁנּוֹלַד בּוֹ וּמִיּוֹם שֶׁנִּתְאָרְסָה בּוֹ.**

125) כתובות, שם. והוא־הדין למעוברת חבירו שאינה מותרת להארס עד שיעברו כ"ד חדשי היניקה לאחר שתלד. ובשו"ע אהע"ז סי' יג, סי"א פסק: "בין שהיא אלמנה בין שהיא גרושה בין שהיא מזנה, ויש להקל במופקרת לזנות כדי שיהא בעלה משמרה".

29 **כז. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְשָׂא כָּךְ אָסוּר לְאָרֵס עַד אַחַר זְמַן**
30 **זֶה. אֲפִלּוּ נָתְנָה בְּנָהּ לְמֵינִיקָה אוֹ שֶׁגְּמָלַתּוּ בְּתוֹךְ**
31 **אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ - לֹא תִּנָּשֵׂא[126]. מֵת בְּנָהּ -**
32 **מֻתֶּרֶת לִנָּשֵׂא, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא תַּהַרְגֶּנּוּ[127].**

126) שגמלתו מחמת שרוצה להנשא (כתובות שם, וברש"י). 127) כדי להנשא, כי אינה חשודה על כך (שם).

כח. עָבַר וְנָשָׂא מְעֻבֶּרֶת אוֹ מְנִיקָה בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - יוֹצִיא בְּגֵט, וַאֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן[128]. וְאִם הָיָה יִשְׂרָאֵל - יַחֲזִירֶנָּה אַחַר אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ שֶׁל מְנִיקָה. נָשָׂא וּבָרַח, וּלְאַחַר זְמַן בָּא וְיָשַׁב עִם אִשְׁתּוֹ - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם[129]. אֲרַס מְעֻבֶּרֶת אוֹ מְנִיקָה - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא[130]. וְלֹא לְכָנֵס[131] עַד אַחַר זְמַן הַיְנִיקָה אוֹ עַד שֶׁיְּמוּת הַוָּלָד.

128) שלא יוכל להחזירה עולמית משום גרושה (יבמות לו: ולז.). אבל המארס בתוך תשעים יום האמור לעיל הל' כד, אינו חייב להוציא בגט אלא מפרישים אותם בלא גט, כי כאן החמירו משום סכנת הוולד, וגם משום שהזמן הוא ארוך קשה להם להשתמר, אבל למעלה הזמן קצר רק שלשה חדשים ויכולים להשתמר (מגיד־משנה). 129) ומותרת לו, שהרי ברח, וריחתו מצילתו, כמבואר לעיל הל' כד. 130) שלא אמרו: "יוציא" אלא אם נשא, אבל אם קידש - לא הוזכר (יבמות, שם) שיוציא. וכן יש להוכיח ממה שאמרו (כתובות ס.) "מינקת שמת בעלה . . . לא תתארס ולא תינשא", ואם כשאירס צריך לגרש - למה לו לשנות: "ולא תינשא" הרי כבר גירשה, אלא ודאי שאינו חייב לגרשה, ולפיכך משמיעה הברייתא חידוש, אע"פ שאירס - לא ישא ('תוספות' יבמות שם, וכן בביאור הגר"א לאהע"ז סי' יג, יב). 131) הלשון דחוק, ובכת"י התימנים: ולא יכנוס, וכן הנוסח בשו"ע אהע"ז סי' יג, סי"ב.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) כלל בו רבינו נאמנות האשה והבעל לומר שנתגרשו, הכחשות שתי כתי עדים בענין זה, ערעור הבעל על הגט, נאמנות האשה לומר מת בעלה, ונאמנות עד אחד ועדים פסולים בענין זה, הכחשות בענין הנ"ל.

א. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה וְאָמְרָה: אֵשֶׁת אִישׁ הָיִיתִי וּגְרוּשָׁה אֲנִי - נֶאֱמֶנֶת; שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר[2]. הֶחֱזִקָה אֵשֶׁת אִישׁ, וּבָאָה וְאָמְרָה: גֵּרְשַׁנִי בַּעְלִי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[3] לְהַתִּיר עַצְמָהּ לַשּׁוּק[4], אֲבָל פָּסְלָה עַצְמָהּ לַכְּהֻנָּה לְעוֹלָם[5]. וְאִם מֵת בַּעְלָהּ - חוֹשְׁשִׁין לִדְבָרֶיהָ, וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[6].

2) כתובות כב, א. ואפילו אמרה: גרושה אני, לאחר כדי דיבור, הרי היא נאמנת להתיר עצמה, שהרי אינה עוקרת דיבורה הראשון (אשת איש הייתי) אלא פוטרת את עצמה מצד אחר מצד הגירושין, ולא עוד אלא אפילו דיבורה הראשון משמעו כך: אשת איש הייתי, ועכשיו פנויה אני (מגיד־משנה). 3) הואיל ואין גיטה בידה, ואפילו אם נשאת - תצא, כמבואר שם כג, א. 4) להנשא לאחר. ובכת"י התימנים, תיבה זו אינה. 5) כי לדבריה גרושה היא וגרושה אסורה לכהן, "שעשתה עצמה (לכהן) כחתיכה של איסור", לקמן סוף ה"ג. 6) שמא גרושה היא, וגרושת אחיו אסורה לו, וכיוצא בזה ביבמות קיח, ב. והשווה פ"ג מהל' יבום הי"ד.

ב. הָיוּ לָהּ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁהִיא גְרוּשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם גֵּט - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה[7]. הוֹצִיאָהּ גֵּט מִתַּחַת יָדָהּ וְאָמְרָה: גֵּרְשַׁנִי בַּעְלִי בָּזֶה - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת וְתִנָּשֵׂא בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְקַיָּם[8], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[9].

7) ואפילו אומרים: עכשיו נתגרשה, והיא טוענת נאבד גיטי או נקרע הרי הם נאמנים (מגיד־משנה להלן ה"ו). וכן אמרו (כתובות פט.) "כשאין שם עידי גירושין", משמע מזה אילו היו לה עדים היא נוטלת כתובתה, ומכאן שהיא מותרת להנשא, כי כל שאינה יכולה להנשא - אינה גובה כתובתה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קנב, יא). 8) שלא זיהו חתימת העדים. 9) לעיל פ"ז הכ"ד, ושם בביאורנו הבאנו הוכחות לדין זה. ולדעת הראב"ד אינה נאמנת עד שיקויים הגט.

ג. בָּא הַבַּעַל וְעִרְעֵר: אִם אָמַר: לֹא נְתַתִּיו לָהּ, אֶלָּא נָפַל מִמֶּנִּי וּמָצְאָה אוֹתוֹ - אֵינוֹ נֶאֱמָן, שֶׁהֲרֵי הוֹדָה שֶׁכְּתָבוֹ לָהּ[10] וַהֲרֵי הוּא יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ; אֲבָל אִם אָמַר הַבַּעַל: עַל תְּנַאי הָיָה[11], פִּקָּדוֹן הָיָה, מֵעוֹלָם לֹא כְּתַבְתִּיו, מְזֻיָּף הוּא[12] - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו אוֹ בְּעֵדֵי מְסִירָה[13], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14]. וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת לִהְיוֹת מֻתֶּרֶת לַאֲחֵרִים, אֲבָל פָּסְלָה נַפְשָׁהּ מִכְּהֻנָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[15]; שֶׁהֲרֵי פָּסְלָה עַצְמָהּ בְּהוֹדָאַת פִּיהָ, וְעָשְׂתָה עַצְמָהּ כַּחֲתִיכָה שֶׁל אִסּוּר[16].

10) וכן אמרו (בבא־מציעא כח.): "הוא אומר סימני הגט, והיא אומרת סימני הגט - ינתן לה", הרי שאפילו אין הגט בידה - אינו נאמן לומר: ממני נפל, שנמלכתי שלא ליתן, כל־שכן כשהגט בידה (ביאור הגר"א שם, סי' קנב, יד). 11) ולא נתקיים. 12) נראה שטענה אחת היא, ובכת"י התימנים: "לא כתבתי ומזוייף הוא". וכן הוא ב'טור' אהע"ז סי' קנב: "או שהוא מזוייף ולא כתבו מעולם". 13) ע"י העדים שבפניהם מסר גט זה לידה, נדע שלא היה על תנאי או פקדון, שהם יודעים כל הפרטים. 14) לעיל פ"ז ה"ב, ע"פ הש"ס גיטין ט, א. ועדי מסירה נאמנים, כמבואר שם טז, ב: "מה אילו יאמרו בפנינו גירשה, האם לא יאמנו", וראה בהל' י"ד שם. 15) לעיל ה"א. 16) לשון הש"ס בכתובות כב, א.

ד. בָּאָה הִיא וּבַעְלָהּ, הִיא אוֹמֶרֶת: גֵּרַשְׁתַּנִי וְאָבַד גִּטִּי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא גֵרַשְׁתִּיךְ - אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִקָה אִשְׁתּוֹ, הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת; חֲזָקָה אֵין אִשָּׁה מְעִדָּה פָּנֶיהָ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ[17].

17) גיטין פט, ב. וראה למעלה פ"ד מהל' אישות הי"ג, ופט"ז הכ"ו.

ה. אָמַר הַבַּעַל: גֵּרַשְׁתִּי אֶת אִשְׁתִּי - אֵינוֹ נֶאֱמָן[18]. וְחוֹשְׁשִׁים לִדְבָרָיו, וְתִהְיֶה סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[19]. וַאֲפִלּוּ הוֹדָת לוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ - אֵינוֹ נֶאֱמָן; שֶׁמָּא יִתְכַּוֵּן[20] לְקַלְקְלָהּ[21], אוֹ בְּגֵט[22] בָּטֵל גֵּרְשָׁהּ וְהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת[23], [אוֹ שֶׁמָּא תְּעֵז פָּנֶיהָ בּוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲמִינָהּ, וְהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת][24] כֹּבֶד הָאִסּוּר שֶׁלָּהּ[25]. לְפִיכָךְ אוֹמְרִים לוֹ: אִם אֱמֶת הַדָּבָר - הֲרֵי אַתָּה קַיָּמִים, גָּרֵשׁ אוֹתָהּ עַתָּה בִּפְנֵינוּ.

18) להתירה להנשא (בבא־בתרא קלה.). 19) שאסורה לכהונה אם ימות, וכן אינה מתייבמת אלא חולצת, שמא גרושה היא (שם). 20) ה'טור' (אהע"ז סי' קנב) הביא: "מכוין". 21) להכשילה, שלאחר שתינשא תצא מזה ומזה. 22) אולי צריך להיות "ובגט". ובכת"י התימנים, תיבת "או" ליתא. 23) בזה יישב רבינו את הקושיא, למה לא תהא האשה עצמה נאמנת באמרה נתגרשתי (ראה למעלה ה"ד). 24) בדפוסי רומי וקושטא, אין כל הפיסקא הזאת המוקפת לפנינו בסוגריים מרובעים. 25) גם בזה יישב, למה לא תהא היא עצמה נאמנת, שכל נאמנותה היא מפני שאינה מעיזה פניה בפני בעלה, אבל כאן כשהבעל מסייעה - יכולה להעיז, וראה גיטין סד, ב.

1 **ו. שְׁנַיִם אוֹמְרִים 'נִתְגָּרְשָׁה', וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'לֹא**
2 **נִתְגָּרְשָׁה', אֲפִלּוּ הַבַּעַל עוֹמֵד וְהִיא אוֹמֶרֶת לוֹ**
3 **'גֵּרַשְׁתַּנִי' - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה, מִפְּנֵי**
4 **שֶׁהָעֵדִים סוֹמְכִין אוֹתָהּ וְאֶפְשָׁר שֶׁתָּעֵז פָּנֶיהָ. לְפִיכָךְ,**
5 **אִם נִשָּׂאת - תֵּצֵא[26] וְהַוָּלָד מַמְזֵר.**

26) כתובות כב, ב. וגיטין שם.

6 **ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאָמְרוּ 'עַכְשָׁיו**
7 **נִתְגָּרְשָׁה', שֶׁהֲרֵי אוֹמְרִין לָהּ: אִם אֱמֶת הַדָּבָר -**
8 **הוֹצִיאִי גִּטֵּךְ[27]; אֲבָל אִם אָמְרוּ הָעֵדִים 'מִכַּמָּה יָמִים**
9 **נִתְגָּרְשָׁה' - יֵשׁ לוֹמַר אָבַד הַגֵּט. וְהוֹאִיל וְהִיא**
10 **אוֹמֶרֶת 'גְּרוּשָׁה אֲנִי בְּוַדַּאי', וּשְׁנֵי עֵדִים מְעִידִין לָהּ,**
11 **אַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁנַיִם מַכְחִישִׁין אוֹתָן, אִם נִשָּׂאת**
12 **לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ - לֹא תֵּצֵא[28]; שֶׁהֲרֵי הִיא וּבַעְלָהּ**
13 **יוֹדְעִין בְּוַדַּאי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת, וַחֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין**
14 **מְקַלְקְלִין עַצְמָן. אֲבָל אִם נִשָּׂאת לְאַחֵר, הוֹאִיל**
15 **וְהַדָּבָר אֶצְלוֹ סָפֵק; וְכֵן אִם אָמְרָה 'אֵינִי יוֹדַעַת',**
16 **אֲפִלּוּ נִשָּׂאת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא[29] וְהַוָּלָד**
17 **סְפֵק מַמְזֵר.**

27) ואילו לא היו עדים מכחישים כנגדם, היתה מגורשת אם טוענת נאבד הגט (מגיד־משנה, וראה למעלה הערה ו). 28) כתובות, שם. וראה להלן הכ"ג, ולמעלה פ"י הט"ז. 29) כתובות, שם.

18 **ח. אָמְרוּ שְׁנַיִם 'רְאִינוּהָ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה', וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים**
19 **'לֹא רְאִינוּהָ', אִם הָיוּ כֻּלָּם שְׁרוּיִם בְּחָצֵר אַחַת - הֲרֵי**
20 **זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא[30]; וְאִם נִשָּׂאת - לֹא תֵּצֵא וְהַוָּלָד כָּשֵׁר,**
21 **שֶׁבְּנֵי אָדָם עֲשׂוּיִין לְגָרֵשׁ בְּצִנְעָה[31].**

30) משום לזות שפתים, שיאמרו אילו נתגרשה היה קול לדבר (רש"י כג.). 31) שם כג, א. ואין טענת לא ראינוה - ראיה. וראה למעלה פ"ט מהל' אישות ה"ל.

22 **ט. הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא הֶחְזְקָה אֵשֶׁת אִישׁ, וּבָא עֵד אֶחָד**
23 **וְאָמַר: אֵשֶׁת אִישׁ הָיְתָה וְנִתְגָּרְשָׁה, וּבָא עֵד אֶחָד**
24 **וְאָמַר: לֹא נִתְגָּרְשָׁה - הֲרֵי שְׁנֵיהֶן מְעִידִין שֶׁהִיא**
25 **אֵשֶׁת אִישׁ, וְאֶחָד מֵעִיד שֶׁהִיא גְּרוּשָׁה, וְאֵין דְּבָרָיו**
26 **שֶׁל אֶחָד בִּמְקוֹם שְׁנַיִם. וּלְפִיכָךְ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם**
27 **נִשָּׂאת - תֵּצֵא[32].**

32) כתובות, שם. ולענין קידושין אינו כן, שהרי שניהם מעידים שפנויה היתה קודם שנתקדשה, וכמבואר למעלה פ"ט מהל' אישות הל"א.

28 **י. אִשָּׁה וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁבָּאוּ מִמְּדִינָה אַחֶרֶת, זֶה**
29 **אוֹמֵר: זוֹ אִשְׁתִּי וְזֶה עַבְדִּי, וְזֶה אוֹמֵר: זוֹ אִשְׁתִּי וְזֶה**
30 **עַבְדִּי, וְהָאִשָּׁה אוֹמֶרֶת: שְׁנֵיהֶן עֲבָדַי - הֲרֵי הִיא**
31 **מֻתֶּרֶת לַכֹּל. וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶן הֶחֱזִיקוּהָ בְּאֵשֶׁת**
32 **אִישׁ, הוֹאִיל וְכָל אֶחָד מֵהֶן הֵעִיד לְעַצְמוֹ, אֵינָן**
33 **נֶאֱמָנִין[33].**

33) קידושין סה, ב.

34 **יא. שְׁלִיחַ קַבָּלָה[34] שֶׁהוֹצִיא גֵּט מִתַּחַת יָדוֹ, וְהַבַּעַל**
35 **אוֹמֵר: מְזֻיָּף הוּא - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו אוֹ בְּעֵדֵי**
36 **מְסִירָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[35]. אָמַר הַבַּעַל: לְפִקָּדוֹן נְתַתִּיו**
37 **לוֹ[36], וְהַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר: לְגֵרוּשִׁין נְתָנוֹ לִי - הַשָּׁלִיחַ**
38 **נֶאֱמָן[37]. וְכֵן אִם הָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי הָאִשָּׁה,**
39 **וְהִיא אוֹמֶרֶת: שָׁלִיחַ זֶה נְתָנוֹ לִי, וְהַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר: כֵּן**
40 **נְתַתִּיו לָהּ וּלְגֵרוּשִׁין נְתָנוֹ לִי, וְהַבַּעַל אוֹמֵר: לֹא**
41 **נְתַתִּיו לוֹ אֶלָּא לְפִקָּדוֹן - הַשָּׁלִיחַ נֶאֱמָן וְהִיא**
42 **מְגֹרֶשֶׁת[38].**

34) שעשאתו האשה שליח לקבל גיטה מיד בעלה, ומשיגיע הגט לידו - תתגרש כאילו הגיע לידה, כמבואר לעיל פ"ו ה"א. 35) לעיל ה"ג, בדין אשה עצמה המוציאה גיטה מתחת ידה, והוא־הדין לשלוחה. 36) שיהא מוכן לגרש בו כשירצה, ולא בתורת שליח קבלה, שתהא קבלתו כקבלת האשה. 37) שהרי האמינו כשמסר הגט לידו (גיטין סד. כרב חסדא). ואפילו אם שלשתם בעיר אחת, אין אומרים אילו היה נותנו לגירושין היה נותנו ישר ליד האשה (שם וברש"י. וכן פסק הרי"ף בתשובותיו). 38) ואין אומרים שאין השליח נאמן אלא כשהגט בידו, אלא הואיל ויכולה להחזירו לידו - הריהו כאילו עדיין בידו ('בית שמואל' אהע"ז סי' קמא ס"ק פג).

43 **יב. אָבַד הַגֵּט, אַף עַל פִּי שֶׁהַבַּעַל אוֹמֵר 'לְגֵרוּשִׁין**
44 **נְתַתִּיו לַשָּׁלִיחַ' וְהַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר 'נְתַתִּיו לָהּ'[39] - הֲרֵי זוֹ**
45 **סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[40]; שֶׁהֲרֵי הֶחֱזְקָה אֵשֶׁת אִישׁ, וְאֵין כָּאן**
46 **אֶלָּא עֵד אֶחָד וּבַעַל. וַאֲפִלּוּ אָמְרָה הָאִשָּׁה: בְּפָנַי**
47 **נְתָנוֹ לוֹ לְגֵרוּשִׁין וּנְתָנוֹ הַשָּׁלִיחַ לִי - הוֹאִיל וְהַבַּעַל**
48 **וְהַשָּׁלִיחַ סוֹעֲדִין אוֹתָהּ, אֶפְשָׁר שֶׁתָּעֵז פָּנֶיהָ, וְשֶׁמָּא**
49 **לֹא נִתְגָּרְשָׁה[41].**

39) מלשון זה משמע, שבשליח הולכה ידובר כאן, ואינה מתגרשת אלא עד שיגיע הגט לידה, כמבואר לעיל פ"ו ה"ה, כי בשליח קבלה אין צורך שיאמר: נתתיו לה, שאפילו לא נתן לידה מתגרשת. 40) אולי שליח עשה שליחותו, ומתוך שספק הוא, הולכים בו להחמיר, וחולצת ואינה מתייבמת. וכן אם נתקדשה לאחר, צריכה גט משני (גיטין

סד:). "שאין אומרים באיסורין: חזקה שליח עושה שליחותו להקל אלא להחמיר" (פ"ד מהל' תרומות ה"ו).
41) גיטין, שם.

יג. שְׁלִיחַ קַבָּלָה שֶׁקִּבֵּל גֵּט לְאִשָּׁה וּשְׁלָחוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים[42], וְהִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ וּנְטָלַתּוּ, וַהֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, וְהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת אִם בַּעְלָהּ שְׁלָחוֹ[43] לָהּ אוֹ שְׁלִיחַ קַבָּלָה שֶׁלָּהּ אוֹ שְׁלוּחוֹ שֶׁל בַּעְלָהּ[44] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[45].

42) שראו הגט בידו כששלחו לה. 43) שלא רצה בשליחה לקבלה, ושלחו ביד שליח הולכה. 44) השליח הראשון של בעלה, עשה שליח שני להולכה. 45) לעיל הי"א, שהשליח נאמן לומר לגירושין נתנו לי, ואע"פ שאין השליח עומד בפנינו, אולם הואיל והעדים מעידים שראו הגט יוצא מתחת ידו, אין לנו צורך לידע כיצד בא לידו, וכמבואר בהלכה הבאה.

יד. בָּא בַּעַל וְעִרְעֵר שֶׁלֹּא כְּתָבוֹ, אוֹ שֶׁהוּא גֵּט בָּטֵל[46] - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו[47], שֶׁהֲרֵי עֵדִים מְעִידִים שֶׁהַגֵּט שֶׁנִּתְּנוּ לָהּ יָצָא מִתַּחַת יַד שְׁלוּחָהּ שֶׁיָּדוֹ כְּיָדָהּ; וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת[48], הֲרֵי הָעֵדִים יָדְעוּ[49]. וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[50].

46) שנכתב שלא לשמה, או כתבו הסופר שלא ברשות הבעל והרי זה גט בטל, כמבואר לעיל פ"ב ה"ה.
47) יאושר ע"י זיהוי חתימות העדים, ואז אין משגיחים בערעור הבעל, כמבואר לעיל פ"ז ה"ו. 48) והרי הוא טוען טענת ודאי שהוא מזויף - בכל זאת הגט כשר, כיון שהעדים יודעים שהיה ביד שלוחה. 49) והרי זה כאילו השליח עומד בפנינו וטוען: לגירושין נתתו לי, שאילו לקחו לפקדון לא היה שולחו לה. 50) שהרי הבעל עומד ומערער שלא כתבו, וכמבואר לעיל הי"א, שאין שליח לקבלה עדיף מהאשה עצמה, שאם הוציאה גט ובעלה מערער שהוא מזויף - יתקיים בחותמיו, והשווה לעיל פ"ז הכ"ד.

טו. מִי שֶׁהֶחֱזִקָה אִשֶּׁת אִישׁ, וְהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וְשָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם[51], וּבָאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - נֶאֱמֶנֶת, וְתִנָּשֵׂא אוֹ תִּתְיַבֵּם[52]. חֲזָקָה שֶׁאֵינָהּ מְקַלְקֶלֶת עַצְמָהּ[53] - וְתֵאָסֵר עַצְמָהּ עַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן וְעַל זֶה, וְתַפְסִיד כְּתֻבָּתָהּ מִזֶּה וּמִזֶּה, וְלִהְיוֹת בָּנֶיהָ מַמְזֵרִין[54] - בְּדָבָר הֶעָשׂוּי לְהִגָּלוֹת לַכֹּל, וְאִי אֶפְשָׁר לְהַכְחִישׁ וְלֹא לִטְעֹן טַעֲנָה; שֶׁאִם הוּא חַי - סוֹפוֹ לָבוֹא, אוֹ יִוָּדַע שֶׁהוּא חַי. וְכֵן אִם בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד לָהּ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - תִּנָּשֵׂא עַל פִּיו, שֶׁהַדָּבָר עָשׂוּי לְהִגָּלוֹת[55]. אֲפִלּוּ עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה אוֹ שִׁפְחָה[56] וְעֵד מִפִּי עֵד[57] - מִפִּי עֶבֶד, מִפִּי שִׁפְחָה, מִפִּי קְרוֹבָיו - נֶאֱמָנִים לוֹמַר 'מֵת פְּלוֹנִי', וְתִנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ[58] אוֹ תִּתְיַבֵּם עַל פִּיהֶם[59].

51) אבל אם קטטה ביניהם או אם מלחמה בעולם - אינה נאמנת, כמבואר לקמן פי"ג ה"א־ב. 52) אם בעלה לא הניח בנים (יבמות קיד:). 53) שם קכ, א. 54) לעיל פ"י ה"ז. 55) יבמות קטו, א. 56) גויה שנמכרה לישראל וטבלוה לשם שפחה, שאינם כשרים להעיד עדות אחרת.
57) שלא ראה בעצמו את דבר העדות אלא שמעו מפי אחר, ואינו נאמן במקום אחר, כמבואר בפ"ח מהל' עדות ה"ה.
58) יבמות קכב, א. ראה להלן פי"ג הכ"ט. 59) שם צד, א: "עד אחד נאמן ביבמה". וכשם שעד אחד נאמן, כך כל אלו נאמנים כדין עדות מיתת הבעל (מגיד־משנה פ"ג מהל' יבום ה"ה).

טז. וְהַכֹּל נֶאֱמָנִים לְהָעִיד לָהּ עֵדוּת זוֹ, חוּץ מֵחָמֵשׁ נָשִׁים, שֶׁחֶזְקָתָם שׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ, שֶׁאֵין מְעִידוֹת זוֹ לְזוֹ בְּמִיתַת בַּעְלָהּ, שֶׁמָּא יִתְכַּוְּנוּ לְאָסְרָהּ עָלָיו וַעֲדַיִן הוּא קַיָּם[60]. וְאֵלּוּ הֵן: חֲמוֹתָהּ[61], וּבַת חֲמוֹתָהּ, וְצָרָתָהּ[62], וִיבִמְתָּהּ[63], וּבַת בַּעְלָהּ[64]. אֲפִלּוּ עַכּוּ"ם הַמֵּסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ[65] - נֶאֱמָן, וּמַשִּׁיאִין עַל פִּיו, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[66]. וְאִם נִתְכַּוֵּן לְהָעִיד - אֵינוֹ נֶאֱמָן[67].

60) יבמות קיז, א. ואם לאחר מות בעל זה שהוא קרובן, הלכה ונשאת לאיש אחר, נאמנות להעיד שמת בעלה האחרון, שאינן חשודות להעיד שקר אלא להפריד בינו ובינה בלבד (כסף־משנה). 61) שונאתה, שאומרת בלבה: זו תאכל כל יגיעי ועמלי, וכן בת חמותה אומרת: זו תירש כל עמל אבי ואמי ואני אדחה. 62) אשת תחרותה של בעלה, והן צוררות ואויבות זו את זו, וכן הכתוב אומר (שמואל־א א, ו) "וכעסתה צרתה", ומתכוונת לאוסרה על בעלה. 63) אשת אחי בעלה, ואפילו היא אחותה, חזקתה ששונאתה, כמבואר לעיל פ"ז ה"ג. וכן אמרו ב'ירושלמי' יבמות פט"ו ה"ד: "יבמתו אפילו אחותה". 64) זו באה במקום אמי ואוכלת כל עמלה (רש"י יבמות קיז.). וראה להלן פ"ג מהל' יבום ה"ו. וב'ירושלמי' שם שנינו: "כשם שאינן נאמנות עליה, כך אינה נאמנת עליהן". וחכמינו המליצו על זה הפסוק: "כמים הפנים לפנים, כן לב האדם לאדם" (משלי כז, יט) אם הוא שונא את זה - גם הוא שונאו, ולפיכך כלה פסולה להעיד לחמותה ולבת חמותה ולבת בעלה (יבמות שם). 65) משוחח ומספר דבר מה שלא בכוונה תחילה. 66) לקמן פי"ג הי"א, מיבמות קכא, ב. 67) יבמות, שם.

יז. וְכֵן הַפָּסוּל[68] בַּעֲבֵרָה מִן הַתּוֹרָה[69]: אִם בָּא לְהָעִיד בְּאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - אֵינוֹ נֶאֱמָן[70], וְאִם הָיָה מֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ - נֶאֱמָן. אֵין זֶה פָּחוּת מִן הָעַכּוּ"ם[71]. אֲבָל פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם[72] - נֶאֱמָן לְעֵדוּת אִשָּׁה[73].

68) לעדות. 69) שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות מן התורה, כגון שאכל נבילות או חילל יום־טוב, או שהלווה ברבית קצוצה אע"פ שאינו לוקה, כמבואר בפ"י מהל' עדות ה"ג־ד. 70) יבמות כה, ב שהוא חשוד לשקר (ט"ז אהע"ז סי' יז סק"ב). 71) רי"ף, יבמות פט"ז. 72) שעבר עבירה שחיובה מדברי חכמים בלבד, כגון שאכל בשר עוף בחלב או שחילל יום־טוב שני של גלויות, וכן העובר על גזל של דבריהם, כגון מפריחי יונים ומשחקים בקוביא שהם אבק גזל, כמבואר בהל' עדות שם ה"ד. 73) יבמות כה, ב.

השווה לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ו, ולקמן הל' סוטה פ"א הט"ו.

יח. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, וְהִתִּירוּהָ לְהִנָּשֵׂא עַל פִּיו, וְאַחַר כָּךְ בָּא אַחֵר וְהִכְחִישׁ אֶת הָרִאשׁוֹן וְאָמַר 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא מֵהֶתֵּרָהּ וְתִנָּשֵׂא; שֶׁעֵד אֶחָד נֶאֱמָן בְּעֵדוּת אִשָּׁה כְּשְׁנֵי עֵדִים בִּשְׁאָר עֵדֵיוֹת, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בִּמְקוֹם שְׁנַיִם[74].

74) שם קיז, ב. השווה פ"א מהל' סוטה הט"ז, והל' רוצח פ"ט הי"ג.

יט. בָּאוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, זֶה אוֹמֵר 'מֵת' וְזֶה אוֹמֵר 'לֹא מֵת', אִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'מֵת' וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[75], מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק[76]. וְאִם נִשֵּׂאת לָעֵד שֶׁהֵעִיד לָהּ, וְהִיא אוֹמֶרֶת 'בָּרֵי לִי שֶׁמֵּת'[77] - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא[78]. בָּאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת' - אַף עַל פִּי שֶׁנִּשֵּׂאת תֵּצֵא[79].

75) שם קיז, ב – קיח, א. 76) והבא עליה, בספק כרת, כמבואר בכתובות כב, ב לענין שנים נגד שנים, והשווה לקמן הכ"ג. 77) ברור לי שמת. "אילו היה קיים, היה בא" (רש"י כתובות שם). אולם בר"ן שם מפרש: ברי לי, ש"ראיתיו מת". ויתכן, שזוהי גם כוונת רבינו (ביאור הגר"א אהע"ז סי' יז, לז). 78) ב"ירושלמי" יבמות פט"ו ה"ד, השוו דין זה לדין של "שנים ושנים" המבואר לקמן הכ"ג, שכשם שב"שנים ושנים", לא תצא אם נישאת לאחד מעדיה, כך באחד נגד אחד (מגיד־משנה), וכן בתוספתא יבמות פי"ד, ה"א. 79) יבמות קיז, ב.

כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[80] בְּשֶׁהָיָה הָעֵד אֶחָד שֶׁנִּשֵּׂאת עַל פִּיו כְּמוֹ הַשְּׁנַיִם שֶׁבָּאוּ וְהִכְחִישׁוּ אוֹתוֹ, כְּגוֹן שֶׁנִּשֵּׂאת עַל פִּי אִישׁ וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת', אוֹ שֶׁנִּשֵּׂאת עַל פִּי אִשָּׁה אוֹ עַל פִּי עַצְמָהּ וּבָאוּ שְׁתֵּי נָשִׁים אוֹ שְׁנֵי פְּסוּלִין שֶׁל דִּבְרֵיהֶן וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת'; אֲבָל עַד כָּשֵׁר אוֹמֵר 'מֵת' וְנָשִׁים רַבּוֹת אוֹמְרוֹת 'לֹא מֵת', אוֹ פְּסוּלִין[81] אוֹמְרִים 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זֶה כְּמֻחֶצָה עַל מֻחֶצָה[82], וְאִם נִשֵּׂאת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ[83] וְהִיא אוֹמֶרֶת 'רַדַּאי מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא.

80) שאפילו אם נשאת - תצא. 81) ובכת"י התימנים: "או פסולין של דבריהם", וראה למעלה הי"ז. 82) ובדפוסים ראשונים: "כמחצה למחצה", וכן בכת"י התימנים. ואם באו בבת אחת לא תינשא, ואם נשאת תצא, אבל אם באו הנשים אחרי שהתירוה לינשא על־פי עד אחד הכשר, הרי זו לא תצא מהיתרה הראשון ותינשא, שהראשון נחשב כשנים, והמכחישים נחשבים רק כאחד, וכמבואר לעיל הי"ח, וכן דעת רש"י (יבמות קיז:) וכן ב'שולחן ערוך' אהע"ז סי' יז, לז. 83) לעד שהעיד לה שמת, וכמבואר לעיל הי"ט, וראה 'בית שמואל' לאהע"ז שם.

כא. אִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'מֵת' אוֹ הִיא שֶׁאָמְרָה 'מֵת בַּעְלִי', וְאַחַר כָּךְ בָּא עֵד כָּשֵׁר וְאָמַר 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[84].

84) כיון שהורע כח הנשים לגבי עד אחד, שכולן לגבי עד אחד הן כמחצה למחצה, כמבואר בהלכה הקודמת, הורע גם כח אשה אחת לגבי עד אחד, אפילו כשהיא העידה תחילה והתירוה להנשא על פיה (מגיד־משנה ע"פ יבמות קיז:). ונראה, שאם שתים העידו שמת והתירוה, ואח"כ בא עד אחד כשר ואמר לא מת - הרי זו לא תצא מהיתרה הראשון, שהן שקולות כמותו, והן התירוה תחילה, נמצא שהן כשנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים. וכמבואר לעיל הי"ח, ולפיכך לא ציין רבינו אלא: "אשה (אחת) אומרת מת" וכו' (מגיד־משנה).

כב. אִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'לֹא מֵת' וּשְׁתֵּי נָשִׁים אוֹמְרוֹת 'מֵת' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא. וְכֵן אִם אָמְרוּ עֶשֶׂר נָשִׁים 'לֹא מֵת' וְאַחַת עֶשְׂרֵה אוֹמְרוֹת 'מֵת' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא. שֶׁאֵין אוֹמְרִים שְׁנַיִם כְּמֵאָה אֶלָּא בְּעֵדִים כְּשֵׁרִים[85], אֲבָל בִּפְסוּלִין - הַלֵּךְ אַחַר הָרֹב, בֵּין לְהָקֵל[86] בֵּין לְהַחְמִיר[87].

85) ואז לא תינשא, ואם נשאת תצא, כמבואר בהלכה הבאה, כי ב"עדות כשרה, שנים כמאה ומאה כשנים" (שבועות מב.). 86) בענין שלפנינו. 87) כדין המוזכר בהל' כ' (יבמות קיז:).

כג. שְׁנֵי עֵדִים אוֹמְרִים 'מֵת' וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק. וְאִם נִשֵּׂאת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ, וְהִיא אוֹמֶרֶת 'בָּרֵי לִי שֶׁמֵּת'[88] - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא[89].

88) "אין לבי נוקפי, שאילו היה קיים היה בא" (כתובות כב: וברש"י). 89) השוה לעיל ה"ז.

כד. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים, וּבָאָה אַחַת מֵהֶן וְאָמְרָה 'מֵת בַּעְלִי' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא עַל פִּי עַצְמָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[90]; וְצָרָתָהּ אֲסוּרָה, שֶׁאֵין צָרָה מְעִידָה לַחֲבֶרְתָּהּ[91]. וַאֲפִלּוּ נִשֵּׂאת זוֹ תְּחִלָּה[92] - אֵין אוֹמְרִין: אִלּוּ לֹא מֵת בַּעְלָהּ לֹא הָיְתָה אוֹסֶרֶת עַצְמָהּ עָלָיו[93]; שֶׁמָּא מִשֹּׂנְאָתָהּ בְּצָרָתָהּ רוֹצָה הִיא שֶׁיֵּאָסְרוּ שְׁתֵּיהֶן עָלָיו. זֹאת אוֹמֶרֶת 'מֵת בַּעְלִי', וְצָרָתָהּ מַכְחֶשֶׁת אוֹתָהּ וְאוֹמֶרֶת 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא; כְּשֵׁם שֶׁאֵינָהּ מְעִידָה לָהּ לְהַתִּירָהּ, כָּךְ אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהָעִיד לָהּ לְאָסְרָהּ[94]. זֹאת אוֹמֶרֶת 'מֵת' וְצָרָתָהּ אוֹמֶרֶת 'נֶהֱרַג' - הוֹאִיל וּשְׁתֵּיהֶן אוֹמְרוֹת שֶׁאֵינוֹ קַיָּם, הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּשֵׂאוּ[95].

90) לעיל הט"ו. 91) לעיל הט"ז. 92) אחרי שהעידה על מות בעלה, הלכה ונשאת לאחר. 93) ומקיימת בעצמה: "תמות נפשי עם פלשתים" (יבמות קב.). וכן אמרו ב'ירושלמי' שם פט"ו ה"ז: "חשודה היא לקלקל עצמה, כדי לקלקל חברתה". 94) יבמות קיז, ב. 95) שם, א. ודין

"עד אומר מת, ועד אומר נהרג" מבואר בשו"ע אהע"ז סי' יז, ס"ט.

יום שני י"א מנחם־אב ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו המשך דין נאמנות האשה לומר מת בעלה ופרטי דיני העדאת העדים בענין זה, וטעם למה התירו אשת איש בעדות קלושה.

1 **א. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: גֵּרַשְׁתַּנִי בִּפְנֵי פְּלוֹנִי**
2 **וּפְלוֹנִי, וּבָאוּ אוֹתָן הָעֵדִים וְהִכְחִישׁוּהָ, וְאַחַר כָּךְ**
3 **הָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ, וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם[2], וּבָאָה וְאָמְרָה:**
4 **מֵת בַּעְלִי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת; שֶׁזּוֹ הֶחְזְקָה שַׁקְרָנִית,**
5 **וְרוֹצָה לְהִשָּׁמֵט מִתַּחַת בַּעְלָהּ. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד**
6 **לָהּ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - לֹא תִּנָּשֵׂא, שֶׁמָּא הִיא שָׁכְרָה**
7 **אוֹתוֹ[3]; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָהּ עֵד.**

2) כלומר, אף על פי ששלום בעולם, וכל שכן כשמלחמה בעולם, שאינה נאמנת. 3) הואיל והוחזקה שקרנית והוברר הדבר שהיא שונאתו, יש לחוש שהיא ממשיכה להישמט ממנו בתחבולות שקר אפילו עד כדי שכירת עד שקר.

8 **ב. וְכֵן אִם הָיְתָה מִלְחָמָה בָּעוֹלָם, וּבָאָה וְאָמְרָה: מֵת**
9 **בַּעְלִי בַּמִּלְחָמָה - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה**
10 **שָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ; (שֶׁמָּא) תִּסְמֹךְ דַּעְתָּהּ עַל דְּבָרִים**
11 **שֶׁרֵבָּן לְמִיתָה וְתֹאמַר 'מֵת'. כְּגוֹן שֶׁנֶּהֱרְגוּ הָרִאשׁוֹנִים**
12 **וְהָאַחֲרוֹנִים שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ בְּאֶמְצָעָן, שֶׁהֲרֵי הִיא**
13 **אוֹמֶרֶת: מֵאַחַר שֶׁנֶּהֱרְגוּ אֵלּוּ וְאֵלּוּ, נֶהֱרַג הוּא בִּכְלָלָן.**
14 **לְפִיכָךְ אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, וַאֲפִלּוּ אָמְרָה 'מֵת בַּמִּלְחָמָה**
15 **וּקְבַרְתִּיו'[4]. אֲבָל אִם אָמְרָה 'מֵת עַל מִטָּתוֹ'[5] - נֶאֱמֶנֶת[6].**

4) אף על פי שאינה מוחזקת שקרנית, הואיל והיא מדברת מתוך אומדן ודמיון מוטעה, או מחמת בהלה קברה אחר וסוברת שזה בעלה. 5) שלא במלחמה, אלא על מטתו בביתו. 6) "והוא הדין אם אומרת שמת או נהרג רחוק מן המלחמה ... אפילו הלך שם סמוך למערכה לקנות שלל, נאמנת".

16 **ג. לֹא הֶחְזְקָה מִלְחָמָה בָּעוֹלָם[7], וּבָאָה וְאָמְרָה:**
17 **מִלְחָמָה הָיְתָה בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי וּמֵת בַּמִּלְחָמָה - לֹא**
18 **תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה, וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא.**

7) כלומר, לא ידוע על מלחמה בעולם.

19 **ד. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי תַּחַת הַמַּפֹּלֶת[8] -**
20 **אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת. וְכֵן אִם הָיָה שִׁלּוּחַ[9] נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים,**
21 **וְאָמְרָה: נִשְׁכוֹ נָחָשׁ אוֹ עַקְרָב וָמֵת - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת,**
22 **שֶׁמָּא תִּסְמֹךְ דַּעְתָּהּ עַל רֹב אֲנָשִׁים שֶׁמֵּתוּ כָּךְ**
23 **בִּנְשִׁיכָה[10].**

8) נפל הבית עליו, או שבאה רוח סערה והפילה כל בתי העיר, שמפולת הרי היא כמלחמה ואומרת כן על פי הדמיון. 9) כלומר, שנשלחו עליהם מן השמים. 10) וברור הדבר שאם אמרה מת על מטתו בביתו נאמנת בכל האופנים האלו, כמו שנאמנת בדין מלחמה.

24 **ה. אָמְרָה: עִשְׁנוּ עָלֵינוּ בַּיִת[11] אוֹ מְעָרָה, הוּא מֵת**
25 **וַאֲנִי נִצַּלְתִּי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת; כְּשֵׁם שֶׁנַּעֲשָׂה לָהּ נֵס כָּךְ**
26 **נַעֲשָׂה לוֹ. הָיְתָה שְׁנַת רְעָבוֹן וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי -**
27 **אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[12]; מֵת וּקְבַרְתִּיו - נֶאֱמֶנֶת[13].**

11) הציתוהו באש ונתמלא עשן. 12) כי אפילו לא מת אומרת שמת, מתוך דמיונה וסמיכות דעתה, שבלי מזון לא יוכל לחיות ואף על פי שעזבתו חי. 13) כי ברעבון אינה בהולה כל כך לברוח, כי אין שם פחד חרב ואימת מוות, ובוודאי נתעסקה בו לקברו, אבל במלחמה אינה נאמנת לומר: מת וקברתיו, כי בהולה היא לברוח מפחד המלחמה, ואיך נתעסקה בו לקבור, ובוודאי היא מדמה והוזה הזייה בלבד.

28 **ו. אָמְרָה: נָפְלוּ עָלֵינוּ עַכּוּ"ם אוֹ לִסְטִים, הוּא נֶהֱרַג**
29 **וַאֲנִי נִצַּלְתִּי - נֶאֱמֶנֶת; שֶׁאֵין דַּרְכָּן לַהֲרֹג אֶת הַנָּשִׁים[14]**
30 **כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: כְּשֵׁם שֶׁנִּצְּלָה הִיא כָּךְ נִצַּל הוּא.**

14) "אשה כלי זיינה עליה", אין הם הורגים אותה, שאינה בעלת מלחמה ומריבה כאיש, ומרחמים עליה. ובירושלמי אמרו: יכולה אשה להטמין את עצמה ולומר נכרייה אני ואין האיש יכול להטמין עצמו ולומר נכרי הוא".

31 **ז. הָיָה דֶּבֶר בָּעוֹלָם וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - נֶאֱמֶנֶת.**
32 **שֶׁדָּבָר פָּשׁוּט בְּפִי כָּל אָדָם, שֶׁבִּשְׁנַת הַדֶּבֶר זֶה חַי וְזֶה**
33 **מֵת, וְאֶפְשָׁר שֶׁיָּמוּתוּ בַּדֶּבֶר נְעָרִים חֲזָקִים וְיִנָּצְלוּ**
34 **הַזְּקֵנִים הַחוֹלִים, וּלְפִי זֶה אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא**
35 **סָמְכָה דַּעְתָּהּ עַל רֹב הַמֵּתִים.**

36 **ח. כְּבָר אָמַרְנוּ, שֶׁעַד מִפִּי עֵד כָּשֵׁר לְעֵדוּת אִשָּׁה.**
37 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁשָּׁמַע מִפִּי בֶּן דַּעַת שֶׁמֵּת**
38 **פְּלוֹנִי, כְּגוֹן עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה[15]; אֲבָל אִם שָׁמַע מִפִּי**
39 **שׁוֹטֶה אוֹ מִפִּי קָטָן - אֵינוֹ מֵעִיד, וְאֵין סוֹמְכִין עַל**
40 **דִּבְרֵיהֶם.**

15) והם בני דעת.

41 **ט. שָׁמַע מִן הַתִּינוֹקוֹת שֶׁהֵן אוֹמְרִין: עַכְשָׁיו בָּאנוּ**
42 **מֵהֶסְפֵּד פְּלוֹנִי, כָּךְ וְכָךְ סַפְּדָנִין הָיוּ שָׁם, וּפְלוֹנִי**
43 **הֶחָכָם, וּפְלוֹנִי עָלָה אַחַר מִטָּתוֹ, כָּךְ וָכָךְ עָשׂוּ**
44 **בְּמִטָּתוֹ - הֲרֵי זֶה מֵעִיד מִפִּיהֶן עַל פִּי הַדְּבָרִים**
45 **הָאֵלּוּ[16] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וּמַשִּׁיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ.**

16) שאין כאן עדות סתם, שאינם נאמנים עליה, אלא סיפור דברים מעסקי מיתתו שרק עכשיו ראו אותם.

46 **י. יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר: הָרַגְתִּי אֶת פְּלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא**
47 **עַל פִּיו; שֶׁאֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע[17], וַהֲרֵי הֵעִיד**
48 **שֶׁמֵּת[18].**

17) להאמין לו שהוא בעצמו הרגו, שהרי קרוב הוא לעצמו וקרוב פסול לעדות, כי אילו היה נאמן לעצמו הרי נעשה רשע (שרצח את הנפש) וממילא אינו נאמן לעדות אשה, שהתורה אמרה: אל תשת ידך עם רשע להיות עד". 18) ו"פלגינן דיבוריה", כלומר "מחלקים דיבורו" ומפרשים, שהיה עם הרוצחים והוא לא הרגו, נמצא נאמן הוא להשיאה ואינו נאמן על עצמו שהוא הרגו.

1 יא. כְּבָר אָמַרְנוּ, שֶׁהָעַכּוּ"ם שֶׁהֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ -
2 מַשִּׂיאִין עַל פִּיו. כֵּיצַד? הָיָה עַכּוּ"ם מֵסִיחַ וְאָמַר:
3 אוֹי לִפְלוֹנִי שֶׁמֵּת, כַּמָּה הָיָה נָאֶה וְכַמָּה טוֹבָה עָשָׂה
4 עִמִּי; אוֹ שֶׁהָיָה מֵסִיחַ וְאוֹמֵר: כְּשֶׁהָיִיתִי בָּא בַּדֶּרֶךְ
5 נָפַל פְּלוֹנִי שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עִמָּנוּ וָמֵת, וּתְמֵהַנִי לְדָבָר
6 זֶה כֵּיצַד מֵת פִּתְאֹם; וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים הָאֵלּוּ שֶׁהֵן
7 מַרְאִין שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לְהָעִיד - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן[19].

19) אבל אם נתכוון להעיד אינו נאמן וכל שכן אם נתכוון להתירה להינשא - שאינו נאמן.

8 יב. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁמַע מֵעַכּוּ"ם הַמֵּסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ -
9 מֵעִיד שֶׁשָּׁמַע מִמֶּנּוּ, וְתִנָּשֵׂא עַל פִּיו. בַּמֶּה דְּבָרִים
10 אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם אֲמַתְּלָא[20]; אֲבָל אִם הָיְתָה
11 שָׁם אֲמַתְּלָא בְּשִׂיחַת הָעַכּוּ"ם שֶׁמָּא לֹא יִתְכַּוֵּן אֶלָּא
12 לְדָבָר אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְאֶחָד: עֲשֵׂה לִי כָּךְ וְכָךְ,
13 שֶׁלֹּא אֶהֱרֹג אוֹתְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁהָרַגְתִּי פְּלוֹנִי - אֵין זֶה
14 מֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ[21], שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְהַטִּיל אֵימָה עַל זֶה.

20) תואנה, הנמקה למראית עין. 21) להאמינו על הריגת אותו פלוני ולהשיא אשתו.

15 יג. וְכֵן אִם שָׁמַע מֵעַרְכָּאוֹת[22] שֶׁל עַכּוּ"ם שֶׁאָמְרוּ:
16 הָרַגְנוּ פְּלוֹנִי - אֵינָם נֶאֱמָנִין, שֶׁהֵן מַחֲזִיקִין יְדֵי עַצְמָן
17 בְּכָזָב כְּדֵי לְהַטִּיל אֵימָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ.

22) בתי משפט.

18 יד. עַכּוּ"ם שֶׁהֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ תְּחִלָּה, אַף עַל פִּי
19 שֶׁשָּׁאֲלוּ אוֹתוֹ אַחַר כָּךְ וּבְדָקוּהוּ עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ כָּל
20 הַמְּאֹרָע - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וּמַשִּׂיאִין עַל פִּיו.

21 טו. כְּבָר הוֹדַעְנוּ, שֶׁהָעֵד שֶׁאָמַר 'שָׁמַעְתִּי שֶׁמֵּת
22 פְּלוֹנִי', אֲפִלּוּ שָׁמַע מֵאִשָּׁה שֶׁשָּׁמְעָה מֵעֶבֶד - הֲרֵי זֶה
23 כָּשֵׁר לְעֵדוּת אִשָּׁה, וּמַשִּׂיאִין עַל פִּיו[23]. אֲבָל אִם אָמַר
24 הָעֵד אוֹ הָאִשָּׁה אוֹ הָעֶבֶד: מֵת פְּלוֹנִי וַאֲנִי רְאִיתִיו
25 שֶׁמֵּת - שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ: הֵיאַךְ רָאִיתָ וּבַמֶּה יָדַעְתָּ
26 שֶׁמֵּת? אִם הֵעִיד בְּדָבָר בָּרוּר - נֶאֱמָן, וְאִם הֵעִיד
27 בִּדְבָרִים שֶׁרֻבָּן לְמִיתָה[24] - אֵין מַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ;
28 שֶׁאֵין מְעִידִין עַל הָאָדָם שֶׁמֵּת אֶלָּא כְּשֶׁרָאוּהוּ שֶׁמֵּת
29 וַדַּאי וְאֵין בּוֹ סָפֵק.

23) ואף על פי שאין אנו יודעים כיצד ידע האומר הראשון שזה מת, הואיל ואי אפשר לנו לבודקו - שהרי אינו בפנינו - אנו סומכים שבוודאי ראהו מת ממש ומשיאים את אשתו. 24) ומיעוטם לחיים, וייתכן שגם זה נמלט והוא חי.

30 טז. כֵּיצַד? רָאוּהוּ שֶׁנָּפַל לַיָּם, אֲפִלּוּ טָבַע בַּיָּם
31 הַגָּדוֹל - אֵין מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, שֶׁמָּא יָצָא בְּמָקוֹם
32 אַחֵר. וְאִם נָפַל לְמַיִם מְקֻבָּצִים, כְּגוֹן בּוֹר אוֹ מְעָרָה,
33 שֶׁעוֹמֵד וְרוֹאֶה כָּל סְבִיבָיו[25], וְשָׁהָה כְּדֵי שֶׁתֵּצֵא
34 נַפְשׁוֹ[26] וְלֹא עָלָה - מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, וּמַשִּׂיאִין אֶת
35 אִשְׁתּוֹ. וְכֵן אִם הִשְׁלִיכוּהוּ בַּיָּם, וְהִשְׁלִיכוּ מְצוּדָה[27]
36 אַחֲרָיו וְהֶעֱלוּ מִמֶּנּוּ אֵבֶר[28] שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּנָּטֵל מִן
37 הַחַי וְיִחְיֶה - הֲרֵי זֶה מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, וּמַשִּׂיאִין
38 אֶת אִשְׁתּוֹ[29].

25) "מים שיש להם סוף - אשתו מותרת ושאין להם סוף אשתו אסורה". 26) והוא כשלוש שעות. 27) רשת. 28) והכירו על ידי סימן מובהק שאבר זה של המושלך הוא. 29) וכתבו הרמב"ן והרשב"א שאינה מותרת אלא לאחר שנים עשר חודש.

39 יז. רָאוּהוּ שֶׁנָּפַל לְגֹב[30] אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן
40 - אֵין מְעִידִין עָלָיו, אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֹאכְלוּהוּ. נָפַל
41 לַחֲפִירַת נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים[31], אוֹ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ,
42 אוֹ לְתוֹךְ יוֹרָה רוֹתַחַת מְלֵאָה יַיִן אוֹ שֶׁמֶן[32], אוֹ
43 שֶׁשָּׁחֲטוּ בּוֹ שְׁנֵי סִימָנִין[33] אוֹ רֶבֶן, אֲפִלּוּ עָמַד וּבָרַח
44 - מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, שֶׁוַּדַּאי סוֹפוֹ לָמוּת. וְכֵן כֹּל
45 כַּיּוֹצֵא בָזֶה מִדְּבָרִים שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּחְיֶה, אֶלָּא יָמוּת
46 מִיָּד בִּזְמַן קָרוֹב - הֲרֵי אֵלּוּ מְעִידִין עָלָיו.

30) מאורת חיות. 31) על ידי שדוחקם בנפילתו כשעומד עליהם מזיקים אותו. 32) והוא הדין ליורה של מים רותחים, העומדת על האש. 33) הקנה והוושט.

47 יח. רָאוּהוּ צָלוּב[34] וְהָעוֹף אוֹכֵל בּוֹ, אַף עַל פִּי
48 שֶׁדְּקָרוּהוּ אוֹ יָרוּ בּוֹ חִצִּים - אֵינוֹ מֵעִיד עָלָיו שֶׁמֵּת.
49 וְאִם רָאוּ הָעוֹף אוֹכֵל בְּמָקוֹם שֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹצְאָה
50 בִּנְטִילָתוֹ, כְּגוֹן מֹחוֹ אוֹ לִבּוֹ אוֹ בְּנֵי מֵעָיו - הֲרֵי זֶה
51 מֵעִיד עָלָיו שֶׁמֵּת.

34) תלוי.

52 יט. עֵד אֶחָד אוֹמֵר: רְאִיתִיו שֶׁמֵּת בַּמִּלְחָמָה אוֹ
53 בְּמַפֹּלֶת, אוֹ שֶׁטָּבַע בַּיָּם הַגָּדוֹל וָמֵת[35], וְכַיּוֹצֵא
54 בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁרֻבָּן לְמִיתָה: אִם אָמַר 'קְבַרְתִּיו' -
55 נֶאֱמָן, וְתִנָּשֵׂא עַל פִּיו[36]; וְאִם לֹא אָמַר 'קְבַרְתִּיו' -
56 לֹא תִנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא.

35) ששהה שם כדי שתצא נפשו ולא עלה. 36) ואף על פי שאשה אינה נאמנת לומר מת בעלי במלחמה וקברתיו, יש לחלק ביניהם, כי האשה מתוך צער גופה וחשקה להינשא עלולה לשקר ולומר קברתיו, או שקברה אדם אחר וסוברת שזהו בעלה, ואומרת בדומה, אבל עד המעיד למה יעיד שקר, ואין דמיונו מטעהו כל כך.

57 כ. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהֵעִיד לָהּ עֵד אֶחָד שֶׁטָּבַע בַּעְלָהּ

בַּיָּם אוֹ בְּמַיִם שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף וְלֹא עָלָה[37], וְאָבַד זִכְרוֹ וְנִשְׁתַּכַּח שְׁמוֹ - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא עַל עֵדוּת זוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[38]; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא. וַאֲפִלּוּ הָיָה הָעַכּוּ"ם שֶׁהֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ וְאָמַר 'טָבַע פְּלוֹנִי בַּיָּם', וְנִשֵּׂאת עַל פִּיו - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא. וְחָכָם שֶׁהוֹרָה לְהַשִּׂיאָהּ לְכַתְּחִלָּה - מְנַדִּין אוֹתוֹ[39].

37) ששהה עליו שיעור כדי שתצא נפשו. 38) ואפילו אם שניים מעידים כך הרי זו לא תינשא, הואיל ואינם מעידים אלא על הטביעה ולא על המיתה. 39) ואם הודה שטעה - אף על פי שכבר נישאת על פיו אין מנדין אותו.

כא. מְצָאוּהוּ הָרוּג אוֹ מֵת: אִם פַּדַּחְתּוֹ[40] וְחָטְמוֹ וּפַרְצוּף פָּנָיו קַיָּמִין, וְהִכִּירוּהוּ בָּהֶן שֶׁהוּא פְּלוֹנִי - מְעִידִין עָלָיו[41]; וְאִם נִטַּל אֶחָד מֵאֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם סִימָנִין בְּגוּפוֹ וּבְכֵלָיו[42], וַאֲפִלּוּ שׁוּמָא[43] - אֵין מְעִידִין עָלָיו, שֶׁמָּא אַחֵר הוּא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[44]? בְּשֶׁרָאוּהוּ בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים אַחַר הֲרִיגָתוֹ אוֹ אַחַר מִיתָתוֹ; אֲבָל אַחַר שְׁלֹשָׁה - אֵין מְעִידִין עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁפַּרְצוּף פָּנָיו מִשְׁתַּנֶּה.

40) מצחו. 41) שכן כתוב: "הכרת פניהם ענתה בם", הרי שאין עדות בשאר הגוף אלא בהכרת פנים. 42) בגדיו. 43) יבלת, שהיא סימן מובהק במקצת. 44) שמעידים על פרצוף פניו וחוטמו.

כב. טָבַע בַּיָּם וְהִשְׁלִיכוֹ הַיָּם לַיַּבָּשָׁה אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה יָמִים[45], אִם הִכִּירוּ פָּנָיו וְחָטְמוֹ - מְעִידִין עָלָיו, שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה בַּמַּיִם אֶלָּא לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה[46]. וְאִם שָׁהָה בַּיַּבָּשָׁה אַחַר שֶׁהֻשְׁלַךְ מִן הַיָּם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת וְנִתְפַּח[47] - אֵין מְעִידִין עָלָיו, שֶׁהֲרֵי נִשְׁתַּנָּה. כְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִין בְּצוּרָתוֹ כְּדֵי לְהַכִּירוֹ לְהָעִיד עָלָיו[48] - בּוֹדְקִין אוֹתוֹ וְרוֹאִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ בַּלַּיְלָה לְאוֹר הַנֵּר אוֹ לְאוֹר הַלְּבָנָה.

45) לטביעתו. 46) שהמים צומתים צורת הפנים ואין מניחים אותם לנפוח ולהשתנות. 47) נפחו פניו. 48) כשמת או נהרג.

כג. רָאוּ אֶחָד עוֹמֵד מֵרָחוֹק, וְאָמַר[49] שֶׁהוּא פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי, אוֹ פְּלוֹנִי מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, וַהֲרֵי נִשְׁכּוֹ נָחָשׁ וַהֲרֵי הוּא מֵת, וְהָלְכוּ וּמְצָאוּהוּ שֶׁנִּשְׁתַּנָּה וְלֹא הִכִּירוּהוּ - הֲרֵי אֵלּוּ מַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ[50].

49) על עצמו הוא אומר. 50) שאפשר שנשכו בפנים ונתפח שנשתנה צורתו.

כד. בָּא אֶחָד וְאָמַר: אָמְרוּ לִי בֵּית דִּין אוֹ אֲנָשִׁים: כְּשֶׁתֵּלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, אֱמֹר לָהֶם שֶׁמֵּת יִצְחָק בֶּן מִיכָאֵל; וּבָא הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר לָנוּ, וְהַשָּׁלִיחַ אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי הוּא זֶה, הוֹאִיל וְאָנוּ יוֹדְעִים פְּלוֹנִי הַיָּדוּעַ בְּשֵׁם זֶה - הֲרֵי אִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת, וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא יִצְחָק בֶּן מִיכָאֵל אַחֵר הוּא שֶׁמֵּת[51].

51) הואיל ולא הוחזקו באותו מקום שניים בשם זה, ואפילו הוחזקו, אם אחד מהם חי - משיאים את אשתו של השני. אבל אם הוחזקו ואין ידוע בכל אחד מהם אם הוא חי או מת, לא תינשא אשתו של אחד מהם עד שיתברר מי הוא המת.

כה. יָצָא עַכּוּ"ם וְיִשְׂרָאֵל מֵעִמָּנוּ לְמָקוֹם אַחֵר, וּבָא הָעַכּוּ"ם וְהֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ וְאָמַר: אִישׁ שֶׁיָּצָא עִמִּי מִכָּאן מֵת - מַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ, וַאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הָעַכּוּ"ם יוֹדֵעַ אוֹתוֹ הָאִישׁ. וְהוּא, שֶׁיֹּאמַר 'קְבַרְתִּיו'[52].

52) הואיל ואינו מכירו וגם לא נקב בשמו אינו נאמן עד שיאמר "קברתיו", כי חוששים שמא הוא אומר על פי אומדן וסמיכות דעתו בלבד, אבל כשמכירו ובקי בשמו, כל שאמר מת נאמן ואפילו כשלא יאמר "קברתיו".

כו. וְכֵן אִם יָצְאוּ עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם כְּאֶחָד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְהֵן אֲסוּרִין בְּקוֹלָר אוֹ נוֹשְׂאִים גְּמַלִּים[53] וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, וְהֵסִיחַ הָעַכּוּ"ם לְפִי תֻּמּוֹ וְאָמַר, שֶׁעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים שֶׁהָלְכוּ מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי לְמָקוֹם פְּלוֹנִי וְהֵם נוֹשְׂאִים כָּךְ וָכָךְ מֵתוּ כֻּלָּם[54] וּקְבָרָנוּם[55] - מַשִּׂיאִין אֶת נְשׁוֹתֵיהֶן[56].

53) כלומר: אסורים בקולר שהם שלשלאות של ברזל, או שאסורים בחבלים כבדים, שמושכים בהם גמלים. 54) הרי שלושה סימנים: מניין האנשים, וסימון יציאתם ממקום פלוני למקום פלוני (וידענו בהם שכך הוא) וגם סימן הקולר שבצווארים, שאם לא כן, יש לחוש שמא אלה או מקצת מהם הלכו ונפרדו בדרך, ואחרים באו במקומם. 55) הואיל ואין הגוי מכיר את האנשים צריך הוא לומר: "קברנום". 56) "מעשה בשישים בני אדם שהיו מהלכים לכרכום ביתר (כשבאה ביתר במצור) ובא גוי ואמר חבל על שישים בני אדם שהיו מהלכים בדרך ביתר, שמתו וקברתים והשיאו את נשותיהם".

כז. יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר: מֵת אִישׁ יְהוּדִי עִמָּנוּ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ וָכָךְ צוּרָתוֹ וְכָךְ הָיוּ סִימָנָיו - אֵין אוֹמְרִים בְּאֹמֶד הַדַּעַת פְּלוֹנִי הוּא, עַד שֶׁיָּעִיד הָעֵד שֶׁהוּא פְּלוֹנִי וְיַזְכִּיר שְׁמוֹ וְשֵׁם עִירוֹ. אֲבָל אִם אָמַר: אֶחָד יָצָא עִמָּנוּ מֵעִיר פְּלוֹנִית וָמֵת[57] - מְחַפְּשִׂין בְּאוֹתָהּ הָעִיר, אִם לֹא יָצָא מִשָּׁם אֶלָּא הוּא - תִּנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ[58].

57) ולא הזכיר שמו כלל. 58) "והוא הדין בגוי מסיח לפי תומו".

כח. מָצְאוּ כָּתוּב בִּשְׁטָר[59]: מֵת אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אוֹ נֶהֱרַג פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי, וְנוֹדַע שֶׁזֶּה כְּתַב יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה תִּנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ[60]. וְכֵן מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק, וּבָדְקוּ אוֹתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁבּוֹדְקִין לְגִטִּין וְנִמְצָאת דַּעְתּוֹ מְכֻוֶּנֶת, וְכָתַב שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי - סוֹמְכִין עַל כְּתִיבָתוֹ וְתִנָּשֵׂא. וְאֵין בּוֹדְקִין עֵדֵי אִשָּׁה בִּדְרִישָׁה[61] וַחֲקִירָה[62], שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר לְהַחְמִיר אֶלָּא לְהָקֵל[63], מִשּׁוּם הַתֶּרֶת עֲגוּנָה.

59) שהיה כתוב וחתום, אבל בלא חתימה אין הכתב מועיל. 60) אף על פי שאין עדות מתקבלת מן הכתב, שהתורה אמרה "על פי שניים עדים" - "מפיהם ולא מפי כתבם" - בעדות אשה הקילו, כשם שהתירו בעד מפי עד. וכל זה כשכתבו ישראל, אבל כתבו גוי - לא תינשא, שלא הוכשר גוי אלא במסיח לפי תומו. 61) בדיקות העדים לראות אם דבריהם מכוונים, שמדקדקים עליהם שתיים ושלוש פעמים לראות אם אין סתירות בדבריהם. 62) כיוון הזמן והמקום, באיזה יום ובאיזו שעה וכו'. 63) "וכל המחמיר ודורש וחוקר בדברים אלו לא יפה הוא עושה ואין דעת חכמים נוחה הימנו". אבל במקום שיש לחוש לערמה צריך לדרוש ולחקור.

1 **כט. אַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ שֶׁהִתִּירוּ חֲכָמִים הָעֲרָוָה**
2 **הַחֲמוּרָה[64] בְּעֵדוּת אִשָּׁה[65] אוֹ עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה אוֹ**
3 **עַכּוּ"ם הַמַּסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ, וְעֵד מִפִּי עֵד, וּמִפִּי הַכְּתָב,**
4 **וּבְלֹא דְרִישָׁה וַחֲקִירָה כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, שֶׁלֹּא הִקְפִּידָה**
5 **תּוֹרָה עַל הַעֲדַת שְׁנֵי עֵדִים וּשְׁאָר מִשְׁפְּטֵי הָעֵדוּת[66]**
6 **אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁאֵין אַתָּה יָכוֹל לַעֲמֹד עַל בֵּרְיוֹ[67] אֶלָּא**
7 **מִפִּי הָעֵדִים וּבְעֵדוּתָן, כְּגוֹן שֶׁהֵעִידוּ שֶׁזֶּה הָרַג אֶת**
8 **זֶה[68] אוֹ הִלְוָה אֶת זֶה; אֲבָל דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲמֹד עַל**
9 **בֵּרְיוֹ שֶׁלֹּא מִפִּי הָעֵד הַזֶּה, וְאֵין הָעֵד יָכוֹל לְהִשָּׁמֵט**
10 **אִם אֵין הַדָּבָר אֱמֶת, כְּגוֹן זֶה שֶׁהֵעִיד שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי[69]**
11 **- לֹא הִקְפִּידָה תּוֹרָה עָלָיו, שֶׁדָּבָר רָחוֹק הוּא שֶׁיָּעִיד**
12 **בּוֹ הָעֵד בְּשֶׁקֶר[70]. לְפִיכָךְ הֵקֵלּוּ חֲכָמִים בְּדָבָר זֶה**
13 **וְהֶאֱמִינוּ בּוֹ עֵד אֶחָד, מִפִּי שִׁפְחָה וּמִן הַכְּתָב וּבְלֹא**
14 **דְרִישָׁה וַחֲקִירָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֲרֶנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל**
15 **עֲגוּנוֹת[71].**

64) איסור ערווה שהוא חמור ועונשו מיתת בית דין. 65) שאשה נאמנת בעדות זו. 66) כגון דרישה וחקירה. 67) =בירורו. 68) שלולא העדאתם לא היינו יודעים אף פעם אם זהו הרוצח. 69) שאם יבוא חי לפנינו - יתגלה שקרו. 70) כאמרם ז"ל: "דבר העשוי להיגלות אין אנשים משקרים בו". 71) שלא תאמר מה ראו חכמים על ככה להקל בדבר, בעוד שבהרבה מקומות החמירו בדבר שהוחזק בו איסור לא להאמין עד אחד אפילו בדבר העשוי להיגלות, כגון חתיכת חלב מונחת לפנינו ובא עד אחד ואמר זה שומן ולא חלב - אינו נאמן, לפיכך מנמק רבנו, שמשום התרת עגונה ראו חכמים להקל בזה.

סְלִיקוּ הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין

הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה

16 **יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּמִצְוָה**
17 **אַחַת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְיַבֵּם. ב) לַחֲלֹץ[1].**
18 **ג) שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא יְבָמָה לְאִישׁ זָר עַד שֶׁתָּסִיר רְשׁוּת**
19 **הַיָּבָם מֵעָלֶיהָ. וְהָאִשָּׁה שֶׁהִיא רְאוּיָה לְיִבּוּם נִקְרֵאת**
20 **זְקוּקָה לְיִבּוּם, וּרְשׁוּת הַיָּבָם נִקְרֵאת זִקָּה[2].**
21 **וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:**

1) "לייבם - לחלוץ", שמצות ייבום קודמת למצות חליצה, כדלהלן ה"ב. 2) לשון קשר, ככתוב (איוב לו, ח) "ואם אסורים בזיקים" (רמ"א לאהע"ז סי' קנז, ס"א), שכן כל יבמה קשורה ואגודה לרשות היבם עד שייבמה או שתחלוץ, כמבואר בסמוך.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[3]

3) כלל בו רבינו מצות יבום ושהיא קודמת למצות חליצה, איזה זרע פוטר ואיזה אח זוקק, יש לאח המת כמה נשים, מתו לו כמה אחים ונפלו נשותיהם לפניו, כנס יבמתו וגרשה מותר להחזירה, יבומו של קטן ושל קטנה וחליצתם, חדשי הבחנה, יבומה וחליצתה של מעוברת.

22 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה שֶׁיְּיַבֵּם[4] אָדָם אֵשֶׁת אָחִיו**
23 **מֵאָבִיו[5], בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין[6], אִם מֵת**
24 **בְּלֹא זֶרַע; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבֵן אֵין לוֹ, יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ.**
25 **וּמִן הַתּוֹרָה אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַדֵּשׁ יְבִמְתּוֹ[7], שֶׁזּוֹ אִשְׁתּוֹ**
26 **הִיא שֶׁהִקְנוּ אוֹתָהּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם[8], אֶלָּא יָבוֹא עָלֶיהָ[9]**
27 **וּכְתֻבָּתָהּ עַל נִכְסֵי בַּעְלָהּ שֶׁמֵּת[10].**

4) מלשון הכתוב (דברים כה, ה) "יבמה יבוא עליה, ולקחה לו לאשה ויבמה". 5) יבמות יז, ב. 6) שם יג, ב. 7) בכסף או בשטר. 8) במיתת בעלה הוזקקה ממילא לאחיו (יבמות לט.). 9) מתייחד עמה בפני שני עדים ובועלה כמו בכל קידושי ביאה ('שלטי הגיבורים' בהגהותיו לרי"ף יבמות סוף פי"ג). כאמור, כל זה אינו אלא מן התורה, אבל מדרבנן לא יבוא היבם על יבמתו עד שיקדשנה תחילה בכסף או בשטר, כמבואר להלן פ"ב, ה"א. 10) יבמות לט, א. שהואיל והקנו לו אשה מן השמים, אינו בדין שהיבם ישעבד נכסיו לכתובתה ולא יוכל למכרם בכל עת שירצה, אלא שעבוד כתובתה על נכסי בעלה הראשון ואין היבם יכול למכרם בין קודם יבום בין אחר יבום, אבל אם אין לה כתובה מהראשון, יכתוב לה יבמה כתובה מאה זוז, וכל נכסיו אחראים לכתובתה, כמבואר למעלה פכ"ב מהל' אישות הי"ד.

28 **ב. לֹא רָצָה לְיַבֵּם[11] אוֹ שֶׁלֹּא רָצְתָה הִיא[12] - הֲרֵי זֶה**
29 **חוֹלֵץ[13] לָהּ[14], וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא**
30 **לְאַחֵר[15]. וּמִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לַחֲלֹץ אִם לֹא רָצָה**
31 **לְיַבֵּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחָלְצָה נַעֲלוֹ וְגוֹ'. וּמִצְוַת יִבּוּם**
32 **קוֹדֶמֶת[16] לְמִצְוַת חֲלִיצָה.**

11) שנאמר (דברים כה, ז, ט): "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו - ונגשה יבמתו - וחלצה נעלו". 12) שאמרה מאוס הוא עלי (להלן פ"ב ה"י – מגיד־משנה), או שהיה מוכה שחין (שם הי"ד – 'מעשה רוקח'). 13) היא חולצת את נעלו מעל רגלו, אלא מתוך שהיבם מסייע בחליצה, שצריך שיתכוין לחלוץ (להלן פ"ד ה"ח), לפיכך שונה בכל מקום 'חולץ'. ואמנם חרש שאינו בר כוונה, נאמר בו (יבמות קד:) "החרש שנחלץ" (פירוש המשנה לרבינו שם, וב'נמוקי יוסף' שם). 14) בעל כרחו, כמבואר לקמן פ"ב, ה"י. 15) שפקעה מעליה זיקת היבם. 16) יבמות לט, ב. כדעת רבנן ולא כאבא שאול. ואף אם אינו מתכוין לשם מצוה,

אלא לשם נוי או לשם ממון, אין זה כפוגע באיסור ערוה (איסור אשת אח) "לפי שמאחר שנסתלק ממנה איסור הערוה כשמת אחיו בלא בנים, הרי הוא מותר ואפילו נתכוין שלא לשם מצוה, ולפיכך יהיה הדין, שמצות יבום קודמת למצות חליצה בכל זמן" (רבינו בפירושו למשנה, בכורות פ"א, מ"ז). וראה למעלה פ"י מהל' גירושין הט"ז ובהערה צד. ולפי שמצות יבום קודמת למצות חליצה, אם לא רצתה היבמה להתייבם, דינה כדין מורדת, להלן פ"ב ה"י, אבל אנו פוסקים להלכה שמצות חליצה קודמת למצות יבום, "ואם שניהם רוצים ביבום, אין מניחים אותם לייבם אלא־אם־כן ניכר וידוע שמכוונים לשם מצוה" (אהע"ז סי' קפה ס"א).

1 **ג. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'וּבֵן אֵין לוֹ' - אֶחָד הַבֵּן וְאֶחָד**
2 **הַבַּת[17], אוֹ זֶרַע הַבֵּן[18] אוֹ זֶרַע הַבַּת, הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ זֶרַע**
3 **מִכָּל מָקוֹם[19], וּבֵין מֵאִשָּׁה זוֹ בֵּין מֵאַחֶרֶת - הֲרֵי זֶה**
4 **פּוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם. אֲפִלּוּ הָיָה**
5 **לוֹ זֶרַע מַמְזֵר[20] אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הֲרֵי זֶה**
6 **פּוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[21].**

17) בבא־בתרא קט, א. ומפרש הרשב"ם: שנאמר (דברים כה, ה) "ובן אין לו" - עיין עליו, כלומר, בדוק אחריו שמא נשאר לו זכר כל שהוא. 18) שמת הבן, והניח אחריו זרע. 19) שם קטו, א. לענין נחלה, והשוו דין יבום לדין ירושה, כמבואר ב'תוספות' שם. וכן ברא"ש יבמות פ"ב אות ג. כי כל שנשאר אחריו זרע, אין שמו מחוי מישראל, ואין צורך שיבוא אחיו להקים לו שם. 20) שבא על הערוה והוליד ממנה בן, והרי הוא ממזר. ומדובר כאן, שהערוה היתה מיוחדת לו, כמו פילגש וכדומה, ואנו בטוחים שילדה ממנו. שאם לא כן - יש לחוש כשם שזינתה עמו, כך זינתה עם אחר ואין זה בנו ודאי, לא ספק, וחולצת ולא מתייבמת, כמבואר לקמן פ"ג ה"ד ('כנסת הגדולה' בהגהותיו ל'טור' אהע"ז סי' קנו אות ט). 21) יבמות כב, ב: "מי שיש לו בן מכל מקום, פוטר את אשת אביו מן הייבום" - "מכל מקום" לרבות ממזר, משום שנאמר: "ובן אין לו" - עיין עליו. ובן עובד עבודה־זרה לא נזכר שם, אולם מכיון ששנינו שם במשנה: ובנו לכל דבר, חוץ ממי שיש לו בן מן השפחה ומן הגוים - נראה שרק אלו אינם בניו, אבל בנו מישראלית והמיר דתו - הרי הוא כבנו לענין יבום. ואף לענין קידושין דינו כישראל, כמפורש ביבמות מז, ב. ובפ"ד מהל' אישות הט"ו (הגר"א באהע"ז סי' קנו סק"ח). וראה לקמן ה"ו ובביאורנו.

7 **ד. אֲבָל בְּנוֹ מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַכּוּתִית אֵינוֹ פּוֹטֵר אֶת**
8 **אִשְׁתּוֹ; שֶׁזֶּרַע הַבָּא מִן הַשִּׁפְחָה - עֲבָדִים[22], וְהַבָּא מִן**
9 **הַכּוּתִית - כּוּתִי, וּכְאִלּוּ אֵינָם[23]. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר**
10 **בַּשִּׁפְחָה: הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ[24] - מְלַמֵּד**
11 **שֶׁיּוֹלְדָהּ כְּמוֹתָהּ. וּבְכוּתִית הוּא אוֹמֵר: כִּי יָסִיר אֶת בְּנְךָ**
12 **מֵאַחֲרַי[25] - מֵסִיר אוֹתוֹ מִלֶּחָשֵׁב בַּקָּהָל[26]. וְאַף עַל פִּי**
13 **שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר בְּנוֹ מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ נִתְגַּיֵּר בְּנוֹ מִן הַכּוּתִית -**
14 **הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר הַגֵּרִים וְהַמְשֻׁחְרָרִין, וְאֵינָם פּוֹטְרִין אֶת**
15 **אִשְׁתּוֹ[27]. הֲרֵי שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן מִן הַשִּׁפְחָה שֶׁלּוֹ וְשִׁחְרְרוֹ,**
16 **וְשִׁחְרְרָהּ וּנְשָׂאָהּ, וּמֵת בְּלֹא זֶרַע - הֲרֵי זוֹ תִּתְיַבֵּם לְאָחִיו**
17 **וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָנָה מִמֶּנּוּ קַיָּם שֶׁכְּבָר שִׁחְרְרוֹ[28].**

22) ואינו מתייחס אחריו. 23) אינם שלו. 24) בשפחה כנענית שייחדה אדוניה לעבד עברי - הכתוב מדבר, ואמרה תורה שלא יצא הבן חפשי עם אביו בצאתו לחפשי, כי אין זה בנו כלל (קידושין סח: וברש"י). 25) ולמעלה ממנו כתוב: "ובתו לא תקח לבנך", ושיעור הדברים כך הוא: אם תקח בתו לבנך, אזי יסיר החותן את בנך מאחרי, שאין הזרע הבא מהם מתייחס אחר בנך אלא אחר הנכרית (קידושין שם, וכפירוש רבינו־תם ב'תוספות' שם). 26) שאינם בניו. 27) כאילו אין לו בנים (יבמות כב:). 28) כלומר, אע"פ שהוא ישראל גמור, שהרי שחררו, בכל זאת אינו פוטרה מיבום לפי שאינו נחשב כבנו. ולדעת קצת גאונים "מי שיש לו בן משפחתו חוששים לו, ולא תתייבם אשתו, שמא שחרר שפחתו ואחר־כך בא עליה . . . שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות". והביא רבינו את דבריהם בפ"י מהל' גירושין הי"ט, וכתב עליהם: "וכל הדברים האלה רחוקים הם . . . ואין ראוי לסמוך עליהם, שלא אמרו חכמים חזקה זו אלא באשתו שגירשה בלבד . . . בשפחה או גויה שאינה בת קידושין אין חוששין להן כלל . . . עד שיודע בוודאי שנשתחררה אמו או נתגיירה".

18 **ה. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת: אִם הִפִּילָה[29] אַחַר**
19 **מוֹתוֹ - הֲרֵי זוֹ תִּתְיַבֵּם[30]; וְאִם יָלְדָה וְיָצָא הַוָּלָד חַי**
20 **לַאֲוִיר הָעוֹלָם, אֲפִלּוּ מֵת בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד - הֲרֵי אִמּוֹ**
21 **פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[31]. אֲבָל מִדִּבְרֵי**
22 **סוֹפְרִים - עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁכָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו[32] וְנוֹלַד**
23 **לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים גְּמוּרִים[33]; אֲבָל אִם לֹא נוֹדַע לְכַמָּה**
24 **נוֹלַד: אִם חַי שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה וָלָד קַיָּמָא[34]**
25 **וּפוֹטֵר נְשֵׁי אָבִיו מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם; וְאִם מֵת**
26 **בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים, אֲפִלּוּ בְּיוֹם הַשְּׁלִשִׁים, בֵּין שֶׁמֵּת**
27 **מֵחֲלִי בֵּין שֶׁנָּפַל מִן הַגַּג אוֹ אֲכָלוֹ אָרִי[35] - הֲרֵי זֶה**
28 **סָפֵק נֵפֶל סָפֵק בֶּן קַיָּמָא, וּצְרִיכָה חֲלִיצָה מִדִּבְרֵי**
29 **סוֹפְרִים[36], אֲבָל לֹא תִּתְיַבֵּם[37].**

29) שנולד מת, והרי הוא נפל. 30) שהרי מת בעלה בלא ולד של קיימא (יבמות לה:) וראה לקמן הכ"ב. 31) מן התורה. ואע"פ שנולד בחודש השמיני לעיבור אמו, הואיל ונגמרו סימניו שהוא "שלם בשערו ובצפרניו, הרי זה ולד שלם, ובן שבעה הוא אלא שנשתהה" (= נתעכב בבטן אמו. - מלשון רבינו הל' מילה פ"א הי"ג, ע"פ סוגיית הש"ס יבמות פ:). 32) חדשי עיבורו. 33) מיום שנתעברה אמו, ואז אפילו לא נגמרו סימניו, הרי הוא ולד של קיימא (נדה מד: ושבת קלו.). וכתב הרמ"א באהע"ז סי' קנו, ס"ד: "בזמן הזה אפילו לא נכנסה (אמו) בחדש התשיעי רק יום אחד מלבד יום שנתעברה בו, הרי זה ולד קיימא. ואע"פ שאמרו (יבמות מב.) יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין (חדש תשיעי חסר), כבר תמהו על זה רבים שהחוש מכחיש זה, אלא שאנו צריכים לומר שעכשיו נשתנה הענין, וכן הוא בכמה דברים". 34) כדברי רב שמעון בן גמליאל (שבת קלה: ויבמות לו:) האומר: "כל ששהה שלשים יום באדם,

אינו נפל". ואפילו לא נגמרו סימניו (מגיד־משנה). 35) שאילולא סיבות אלו, יתכן שהיה ולד קיים (שבת קלו.). 36) יבמות לו, ב. 37) כי אולי הוא בן קיימא, והרי היא באיסור ערוה על היבם. אלא שאם נגמרו סימניו, אע"פ שלא כלו לו חדשיו - הרי הוא ולד שלם מן התורה, ורק מדברי סופרים אסורה אמו להנשא לאחרים עד שתחלוץ, ולפיכך אם כבר נתקדשה לכהן, קודם חליצה - אין מצריכים אותה לחלוץ, שהרי תיאסר על בעלה הכהן שאסור בחלוצה, "אין אוסרים על זה אשתו משום ספק דבריהם" (לשון רבינו לקמן פ"ב, הכ"א) וסומכים בזה על דין התורה. ואם לא נגמרו סימניו, ולא ידוע אם כלו לו חדשיו, וגם לא חי שלשים יום, הרי זה ספק ולד קיימא מן התורה וחולצת מן התורה, ואפילו נתקדשה לכהן, תחלוץ מיבמה, ואסורה לבעלה הכהן, מספק. כללו של דבר: כלו לו חדשיו - הרי זה ולד גמור אפילו מדברי סופרים, וכן אם לא כלו חדשיו וחי שלשים יום מלאים, הרי זה ולד גמור, ואפילו לא נגמרו סימניו. בן שמונה חדשים שנגמרו סימניו ולא שהה שלשים יום, הרי זה ולד קיימא מן התורה (בן שבעה הוא אלא שנשתהה), אבל חכמים החמירו בו שלא תינשא אמו לאחרים עד שתחלוץ, וכן ההורגו אינו נהרג עליו, כמבואר בפ"ב מהל' רוצח ה"ו, מכיון שאינו חשוב כוולד שלם לכל דבר, אינו בדין שיהא אדם נהרג עליו, וכן אין מתאבלים עליו - אם מת, כמבואר בפ"א מהל' אבל ה"ז. ואם לא נודע אם כלו חדשיו, ולא נגמרו סימניו וגם לא חי שלשים יום, הרי זה ספק ולד ספק נפל, ואמו חולצת מן התורה ואינה מתייבמת (מגיד־משנה).

1 **ו. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָח מִכָּל מָקוֹם, אֲפִלּוּ מַמְזֵר אוֹ עוֹבֵד**
2 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל - מִשֶּׁיָּצָא רֹאשׁוֹ**
3 **וְרֻבּוֹ[38] לַאֲוִיר הָעוֹלָם קֹדֶם שֶׁיָּמוּת אָחִיו הֲרֵי זֶה זוֹקֵק**
4 **אֶת אִשְׁתּוֹ לְיִבּוּם[39]. וְאִם הָיָה לוֹ אָח מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ**
5 **מִן הַכּוּתִית - אֵינוֹ אָחִיו לְדָבָר מִן הַדְּבָרִים, וְאֵינוֹ**
6 **זוֹקֵק אֶת אִשְׁתּוֹ[40]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה לַדָּתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[41]**
7 **- הוֹאִיל וְהָיְתָה הוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה[42], אֵינוֹ אָחִיו[43].**

38) לדעת הגר"א בביאורו לאהע"ז סי' קנז סק"ב, הכוונה כאן ראשו או רובו ואין צורך בשניהם כאחד, כמבואר בנדה כט, א: "הראש כרוב איברים". וכן פסק רבינו בפ"י מהל' איסורי ביאה ה"ו. 39) יבמות כב, א. כלומר, לדין יבום שלא תוכל להנשא לאחר, אבל ודאי שאינה מתייבמת לו, כי ממזר הוא ואסורה לו, אלא צריכה ממנו חליצה. אבל נולד לאחר שמת אחיו אינו זוקק, שנאמר: "כי ישבו אחים יחדיו" - עד שישבו שניהם יחד בעולם, וכמבואר לקמן פ"ו, הט"ז. וכן הדין אם היה בעלה המת עובד ע"ז, אשתו זקוקה לאחיו, כמבואר בשו"ע אהע"ז סי' קנז, ס"ה. ופסק הרמ"א (שם, ס"ד): "המקדש אשה ויש לו אח מומר, יכול לקדש ולהתנות בתנאי כפול, שאם תפול לפני המומר ליבום שלא תהא מקודשת", והרי זו פטורה מזיקתו. 40) יבמות כב, ב. וכמבואר לעיל ה"ד. 41) שנתגיירה אמו בהיותה מעוברת עמו. 42) שכשנתעברה היתה עדיין גויה או שפחה. 43) יבמות צז, ב. וכמבואר בסמוך ה"ח. וכן אמרו (קידושין סט.): "כל ולד במעי שפחה, כוולד במעי בהמה".

8 **ז. אַחִים מִן הָאֵם אֵינָן חֲשׁוּבִין אַחִין (אֶלָּא**
9 **לַאֲבֵלוּת[44] וּלְעֵדוּת[45], אֲבָל) לְעִנְיַן יֵרֵשָׁה אוֹ לְעִנְיַן**
10 **יִבּוּם וַחֲלִיצָה - הֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁאֵינָן[46]; שֶׁאֵין אַחֲוָה**
11 **אֶלָּא מֵאָב[47].**

44) מדבריהם בלבד, כמבואר בפ"ב מהל' אבל, ה"א. 45) מדברי סופרים, כמבואר בפי"ג מהל' עדות ה"א. 46) ש"האחים מן האם, אינם יורשים זה את זה" (פ"א מהל' נחלות ה"ו), וכן אין זוקקים את נשותיהם ליבום. 47) לענין ירושה אמרו (ב"ב קט:): "ממשפחתו וירש אותה" - "משפחת אב קרויה משפחה, משפחת אם אינה קרויה משפחה, דכתיב למשפחותם לבית אבותם". וביבום וחליצה, למדו (יבמות יז:) 'גזירה־שוה' "אחוה - אחוה" מבני יעקב, נאמר כאן "כי ישבו אחים יחדיו", ונאמר בבני יעקב "שנים עשר אחים בני אבינו" - מה להלן בבני יעקב באחים מן האב, אף כאן ביבום וחליצה באחים מן האב.

12 **ח. גֵּרִים שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ וַעֲבָדִים שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ - אֵין לָהֶן**
13 **אַחֲוָה כְּלָל, וַהֲרֵי הֵן כְּזָרִים זֶה לָזֶה[48]. וַאֲפִלּוּ אֶחָד**
14 **מֵהֶם הוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה וְלֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[49] וְהַשֵּׁנִי**
15 **הוֹרָתוֹ וְלֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[50] - הֲרֵי הֵן כְּזָרִים[51]. וַאֲפִלּוּ**
16 **תְּאוֹמִים[52] וְנוֹלְדוּ בִּקְדֻשָּׁה - אֵין בֵּינֵיהֶן אַחֲוָה[53], עַד**
17 **שֶׁתְּהֵא הוֹרָתָן וְלֵדָתָן בִּקְדֻשָּׁה[54].**

48) יבמות צז, ב. וכל אחד מהם מותר באשת אחיו (פרט לאשת אחיו מאמו שנשאה אחיו אחר שנתגייר, פי"ד מהל' איסורי ביאה הי"ג), שהגר שנתגייר הרי הוא כקטן שנולד (הל' איסורי ביאה שם הי"א), וכן מעידים זה לזה, כמבואר בפי"ג בהל' עדות ה"ב. 49) שנתגיירה אמו לפני שילדתו. 50) אין אומרים: הואיל ולידת שניהם בקדושה, הרי הם כישראל ותצטרך אשתו חליצה, כדי שלא יבואו להחליף באשת אח ישראל, להתיר אשתו להנשא לאחרים בלא חליצה. 51) ואין על אשתו זיקת יבום, שמצות יבום נוהגת רק באחים מן האב, והאח הראשון אין לו שאר אב, שהתורה הפקירה את זרעו, ככתוב (יחזקאל כג, כ): "וזרמת סוסים זרמתם" (יבמות שם, וברש"י). ולדעת רש"י שם, אסורים אחים אלו, זה באשת זה, וחייבים כרת, שכיון שנולדו בקדושה, הרי הם אחים מן האם. וכן דעת ה'בית יוסף' ב'טור' יו"ד סי' רסט. וראה בש"ך שם ס"ק ו. וב'דגול מרבבה' שם הוכיח, שכן היא דעת הרמב"ם. 52) והדבר ברור, שאביו של זה הוא אביו של זה, שהרי "טיפה אחת היא ונחלקה לשתים". כמבואר ביבמות צח, א. 53) לנהוג בהם דין יבום. כי התורה הפקירה את זרע הגוי, כנזכר למעלה, ואינם נחשבים כאחים מן האב (שם צט.). אבל חייבים משום אשת אח מן האם, שהרי היא כישראלית שילדה בנים, וכמבואר בפי"ד מהל' איסורי ביאה הי"ד. 54) שכיון שנתגיירו הוריהם לפני הורתם, הרי בניהם "כישראלים לכל דבריהם" (יבמות צז:).

18 **ט. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ נָשִׁים רַבּוֹת וָמֵת[55] - בִּיאָתָהּ אוֹ**
19 **חֲלִיצָתָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת אֶת הַשְּׁאָר[56]. וְאֵינוֹ**
20 **מְיַבֵּם לִשְׁתַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו**

- בַּיִת אֶחָד הוּא בּוֹנֶה, וְאֵינוֹ בּוֹנֶה שְׁנֵי בָּתִּים[57]. וְכֵן אִם הָיוּ לוֹ אַחִים רַבִּים - אֶחָד מֵהֶן חוֹלֵץ אוֹ מְיַבֵּם[58] לְאַחַת מִן הַיְבָמוֹת, וְיֵתְּרוּ שְׁאָר הַצָּרוֹת[59].

55) בלא בנים. 56) ומותרות להנשא לאחרים, כי היא פועלת בשליחות כולן (שם י:). 57) יבמות מד, א. וכן אינו חולץ לשתיהן, שנאמר "בית חלוץ הנעל", בית אחד הוא חולץ ואינו חולץ שני בתים (שם). 58) שהוא עושה שליחותם של כל האחים (שם י :), וראה בסמוך הי"ב. 59) שאר נשי האח המת, שהן צרות זו לזו, כלשון הכתוב (שמואל־א א, ו) "וכעסתה צרתה": "לצרור" (ויקרא יח, יח).

י. הָיוּ בִּיבָמוֹת אֵלּוּ כְּשֵׁרוֹת לַכְּהֻנָּה וּפְסוּלוֹת[60]. אִם הָיָה מְיַבֵּם - מְיַבֵּם לְאַי זוֹ שֶׁיִּרְצֶה, וְאִם הָיָה חוֹלֵץ - יַחֲלֹץ לַפְּסוּלָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסֹל אֶת הַכְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה בַּחֲלִיצָה[61].

60) כגון נשים גרושות האסורות לכהן. 61) שהחלוצה אסורה לכהן מדרבנן, כמבואר לעיל בפ"א מהל' אישות ה"ז, ו"לא ישפוך אדם מי בורו, ואחרים צריכים להם" (יבמות מד.).

יא. מֵתוּ לוֹ אַחִין רַבִּים וְנָפְלוּ נְשׁוֹתֵיהֶן לְפָנָיו. אִם אֶפְשָׁר לוֹ לְיַבֵּם אֶת כֻּלָּן[62] - מְיַבֵּם[63], וְאִם לַאו - חוֹלֵץ כֻּלָּן, אוֹ חוֹלֵץ לְמִי שֶׁיִּרְצֶה מֵהֶן וּמְיַבֵּם לְמִי שֶׁיִּרְצֶה, אַחַת מִכָּל בַּיִת וָבַיִת[64].

62) "שיכול ליתן שאר כסות ועונה כראוי לכל אחת ואחת", כדברי רבינו לעיל בפי"ד מהל' אישות ה"ג. 63) יבמות מג, ב במשנה. ושם נאמר "ארבעה אחים נשואים ארבע נשים ומתו, אם רצה כו' ליבם את כולן, הרשות בידו". ואמרו שם בגמרא (מד.) שארבע דווקא ולא יותר. שעצה טובה היא שלא ישא אדם יותר על ארבע נשים, כדי שתגיע להן עונה פעם אחת בחודש. וכן פסק רבינו בפי"ד מהל' אישות ה"ד. 64) מכל אח ואח, ולא יותר. כנ"ל בה"ט.

יב. הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ - נֶאֱסְרוּ צָרוֹתֶיהָ עָלָיו וְעַל שְׁאָר הָאַחִין. וְאִם בָּא הוּא אוֹ אֶחָד מֵהָאַחִין עַל צָרָתָהּ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה[65], שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ - וְלֹא עָלֶיהָ וְעַל צָרָתָהּ[66]; וְלַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה - עֲשֵׂה[67]. וְכֵן הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ - נֶאֱסְרָה הַחֲלוּצָה הִיא וְכָל צָרוֹתֶיהָ עַל הַחוֹלֵץ וְעַל שְׁאָר אַחִין. וְכֻלָּן אֲסוּרוֹת עֲלֵיהֶן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[68] כִּשְׁנִיּוֹת[69]; שֶׁמֵּאַחַר שֶׁמֵּת אָחִיו בְּלֹא וָלָד, נִסְתַּלֵּק אִסּוּר עֶרְוָה מֵעַל כָּל נָשָׁיו[70]. לְפִיכָךְ תּוֹפְסִין בָּהֶן הַקִּדּוּשִׁין כַּשְׁנִיּוֹת.

65) יבמות יא, א. וכן גירסת הרי"ף שם פ"ד. 66) וכעין זה דרשו בפסחים סב, א: "לכפר עליו - עליו ולא על חבירו", אמנם בסוגיית התלמוד ביבמות שם, אין דרש זה נזכר, ורש"י (שם) מפרש: טעם ה'עשה', משום שנאמר "בית אחיו", בית אחד הוא בונה ואינו בונה בני בתים. 67) יבמות נד, ב. השווה לעיל פ"א מהל' אישות ה"ח. 68) סמך לכך: "אשר לא יבנה את בית אחיו", ולא כתוב "אשר לא בנה", לומר לך: כיון שלא בנה (שלא ייבם) שוב לא יבנה. והואיל והחולץ פועל בשליחות אחיו, וכן החולצת - בשליחות צרותיה, נמצא שכולן נאסרו על כל האחים איסור שוה (יבמות י:). וכן אמרו שם (מ:) "חלוצה (מדרבנן) לא גזרו רבנן שניות" (ועיי"ש בפירש"י ד"ה בערוה). אולם הרמב"ן בהשגותיו ל'ספר המצוות' (מצוה יד) מונה זה בין מצוות לא־תעשה. ולדעתו, החולץ ליבמתו נאסרה עליו איסור לאו גמור על סמך הדרש הנ"ל: "כיון שלא בנה, שוב לא יבנה". וכן אמרו ביבמות י, ב - שרבי יוחנן סובר שזוהי מחייבי לאוין, וכמבואר שם נב, ב - בעניין חלץ ואח"כ עשה מאמר, שלרבי עקיבא אין מאמרו מועיל, הואיל והוא סובר: "אין קידושין תופסין בחייבי לאוין", הרי שהחלוצה נאסרה עליו איסור לאו. 69) לערוה, שאיסורן מדברי סופרים, כמבואר לעיל פ"א מהל' אישות ה"ו. 70) יבמות י, ב.

יג. הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ - כְּשֵׁם שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו, כָּךְ קְרוֹבוֹתֶיהָ אֲסוּרוֹת עָלָיו[71], כְּגוֹן אִמָּהּ וּבִתָּהּ. וְכֵן הִיא אֲסוּרָה לִבְנוֹ[72] וּלְאָחִיו[73]. וַאֲפִלּוּ שְׁנִיּוֹת שֶׁלָּהּ אֲסוּרוֹת, כְּגוֹן בַּת בַּת בִּתָּהּ[74]. וְכֵן הִיא אֲסוּרָה לְבֶן בֵּן בְּנוֹ[75]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הֲרֵי הִיא כְּאִשְׁתּוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ[76]. וְכֵן אִם מֵתָה יְבִמְתּוֹ וַעֲדַיִן הִיא זְקוּקָה לוֹ[77] - אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, כְּאִלּוּ הָיְתָה אִשְׁתּוֹ וּמֵתָה תַּחְתָּיו[78]. וְכָל הָאֲסוּרִין הָאֵלּוּ מִדִּבְרֵיהֶן[79]. וּמֵתֶר אָדָם לִשָּׂא אֲחוֹת צָרַת חֲלוּצָתוֹ וּשְׁאָר קְרוֹבוֹתֶיהָ[80].

71) הרי היא כגרושתו, וכמבואר בסמוך. 72) הרי היא כאשת אביו. 73) משום אשת אחיו. 74) שאפילו באשתו גמורה אינה אלא מדברי סופרים, כמבואר לעיל פ"א מהל' אישות ה"ז. 75) והרי היא עליו אשת אבי אבי אביו, שהיא שניה, כמבואר לעיל, שם. 76) יבמות מ, ב. שנאסר בקרובותיה, כמבואר בפ"ב מהל' איסורי ביאה ה"ז. 77) שלא נתייבמה ולא חלצה. 78) שהזיקה ליבום עושה אותה ככנוסה (יבמות יז:). 79) שם מ, ב: "אחות גרושה - מדברי תורה, אחות חלוצה מדברי סופרים". 80) שכשהיבמה חולצת, אין צרתה הולכת עמה לבית־דין, וכשישא אחות צרתו - לא יאמרו אחות חלוצתו נשא (שם מא. וברש"י). וראה לקמן פ"ו, ה"כ.

יד. אָסוּר לַיָּבָם לִשָּׂא קְרוֹבַת זְקוּקָתוֹ[81], כְּגוֹן אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ, עַד שֶׁיְּיַבֵּם אֶחָד מֵאֶחָיו לָהּ אוֹ יַחֲלֹץ לָהּ, וְתָסוּר זְקָתוֹ מֵעָלֶיהָ[82], וְיִשָּׂא אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ אוֹ שְׁאָר קְרוֹבוֹתֶיהָ. אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כֻּלָּן אֲסוּרוֹת עַל אָחִיו שֶׁחָלַץ אוֹ יִבֵּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[83].

81) שעדיין לא נתייבמה ולא חלצה, והרי היא אגודה וקשורה לאחים היבמים לייבם או לחלוץ. 82) מכיון שנפקעה זיקתה, הותרו קרובותיה לשאר האחים (יבמות מא.). 83) בהלכה הקודמת.

טו. הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ וְגֵרְשָׁהּ, אִם רָצָה לְהַחֲזִיר -

יַחֲזִיר[84]; מִפְּנֵי שֶׁהִיא אִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר[85], וְלֹא נִשְׁאַר עָלֶיהָ שֵׁם[86] אִסּוּר מִפְּנֵי אָחִיו כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

84) אין אומרים: מצות יבום שהטילה עליו התורה עברה, ועכשיו תחזור ותעמוד עליו באיסור אשת אח (שם לט.). 85) שנאמר: "ולקחה לו לאשה" - כיון שלקחה, הרי היא כאשתו לכל דבר (שם). 86) מילה זו מצויה כמה פעמים בדברי רבינו. וראה בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א, ובפ"ד מהל' אישות ה"ז.

טז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת[87], שֶׁבֵּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד בִּיאָתוֹ בִּיאָה, וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[88]. לְפִיכָךְ, יָבָם קָטָן שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, אִם הָיָה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - יְקַיֵּם[89]. אֲבָל אֵינוֹ חוֹלֵץ עַד שֶׁיִּגְדַּל וְיִבְּדֵק[90], שֶׁהֲרֵי 'אִישׁ' כָּתוּב בַּפָּרָשָׁה[91] לְעִנְיַן חֲלִיצָה[92]. וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִזֶּה - אֵין בִּיאָתוֹ בִּיאָה. וּבִיאַת בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים אֵינוֹ קוֹנֶה קִנְיָן גָּמוּר[93]. לְפִיכָךְ אֵין יְבִמְתּוֹ נִתֶּרֶת לְזָר עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל[94] אוֹ עַד שֶׁתַּחֲלֹץ[95], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[96].

87) פי"א ה"ג. 88) שקיבלו איש מפי איש עד משה מסיני, כמבואר בהל' ממרים פ"א, ה"ב־ג. והשווה הל' נזירות פ"ג, הי"ב; הל' ממרים פ"ד, ה"ג; הל' אבל פ"ג, ה"ח. 89) יבמות קיא, ב. שהרי קנאה בביאתו, ואינו יכול לגרשה בגט שאין גט קטן כלום, וכן אין חליצתו כלום, כמבואר בסמוך. 90) אם הביא סימני גדלות והם שתי שערות, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"י [ומקור הדברים בנדה מו, א שלענין חליצה, אע"פ שהיא בת י"ב שנה, אין סומכים על החזקה שהביאה סימני גדלות]. 91) "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו" (דברים כה, ז). 92) יבמות סא, ב. 93) שתהיה אשתו גמורה ותיפקע מעליה זיקת יבום ולא תצטרך אח"כ אלא גט בלבד - שהרי אין ביאתו אלא כמאמר בגדול, שאינו קונה קנין גמור, כמבואר לקמן פ"ב ה"א (יבמות צו.). 94) ויגרשה בגט. 95) כשיגדל ולא יבוא עליה, ואז תצטרך גם גט לביאתו שבימי קטנותו, כדין העושה מאמר ביבמתו ואינו רוצה לבעול, שצריכה גט למאמרו וחליצה לזיקתו, כמבואר לקמן פ"ה ה"ג (נדה מה.). 96) לקמן פ"ה הכ"א.

יז. וְכֵן הַיְבָמָה הַקְּטַנָּה[97], אִם רָצָה הַיָּבָם[98] לְיַבֵּם אוֹתָהּ - מְיַבֵּם[99]; אֲבָל אֵינָהּ חוֹלֶצֶת עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתִבָּדֵק[100]. וַאֲפִלּוּ נִבְעֲלָה אַחַר שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה[101] - אֵינָהּ חוֹלֶצֶת[102] עַד שֶׁתִּבָּדֵק וְיִמָּצְאוּ בָהּ הַסִּימָנִין[103].

97) הפחותה מבת שתים־עשרה שנה ויום אחד. 98) אפילו כשהוא גדול. 99) ואין חוששים שמא תימצא איילונית, שאינה ראויה לילד, ונמצאו פוגעים באיסור אשת אח שלא במקום מצוה, שהרי אינה בת יבום (להלן פ"ו ה"ח) - כי אנו הולכים אחרי הרוב, ורוב בנות אינן איילוניות (יבמות קיט.). 100) אם הביאה סימני נערות, כי אנו מדמים "אשה - לאיש", כמבואר בסמוך בהלכה הבאה. 101) [חששו שמא לא היו לה סימנים בעת שנבעלה והרי היא קטנה. ואע"פ ששנינו (נדה מד:) "בת שלש שנים ויום אחד - ואם בא עליה יבם קנאה" - סובר רבינו שכשם שבקטן, שאף הוא קונה יבמתו מן התורה, עשו חכמים ביאתו כמאמר (להלן פ"ה הי"ח) - כמו כן בקטנה. וב'אור שמח' כתב שלפני המגיד־משנה היתה הנוסחא בדברי רבינו: "ואפילו נחלצה אחר י"ב שנה אינה חליצה". אבל זה סותר למה שכתב להלן (פ"ד הט"ז) שקטנה שחלצה "חליצתה פסולה" ולא ש"אינה חליצה", ראה להלן שם, והערה עד שם]. 102) [שלענין חליצה אין סומכים על החזקה, ראה למעלה הערה פח]. 103) יבמות קה, ב.

יח. כְּשֵׁם[104] שֶׁאֵין הַיָּבָם חוֹלֵץ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה אִישׁ, כָּךְ אֵין הַיְבָמָה חוֹלֶצֶת עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה אִשָּׁה גְּדוֹלָה[105]. וְיָבָם קָטָן שֶׁבָּא עַל יְבָמָה קְטַנָּה[106] - יִגְדְּלוּ זֶה עִם זֶה[107].

104) בכת"י התימנים, אין כאן שום הפסק, והכל הלכה אחת היא. 105) שנאמר: "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה" (דברים כה, ז), מה הוא גדול אף היא גדולה (יבמות שם וברש"י). וראה להלן פ"ו ה"ג, וה"ו. 106) אע"פ שאינם ראויים "להקים לאחיו שם" אינם אסורים זה בזה, שנאמר: "יבמה יבוא עליה", ואפילו כל שהוא (שם קיא:). 107) שהרי אינו יכול לגרשה, שאין גט קטן כלום, וכן אינו יכול לחלוץ, נמצא שעליו לקיימה עד אשר יגדל, ואז אם ירצה יגרשנה בגט (שם).

יט. הַיְבָמָה לֹא תִתְיַבֵּם וְלֹא תַחֲלֹץ עַד שֶׁתַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם, חוּץ מִיּוֹם הַמִּיתָה וּמִיּוֹם הַיִּבּוּם וּמִיּוֹם הַחֲלִיצָה, כְּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים[108]. וּמִפְּנֵי מָה לֹא תַחֲלֹץ בְּתוֹךְ תִּשְׁעִים יוֹם?[109] מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְיִבּוּם[110], וְנֶאֱמַר: אִם לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ לָקַחַת אֶת יְבִמְתּוֹ וְחָלְצָה נַעֲלוֹ וְכוּ' - בְּעֵת שֶׁהִיא עוֹלָה לְיִבּוּם[111] עוֹלָה לַחֲלִיצָה, וְכָל זְמַן שֶׁאֵינָהּ עוֹלָה לְיִבּוּם אֵינָהּ עוֹלָה לַחֲלִיצָה[112]. וְאִם יִבֵּם אוֹתָהּ אוֹ חָלַץ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים - הוֹאִיל וְאֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת, הֲרֵי זוֹ נִפְטֶרֶת וְאֵינָהּ צְרִיכָה כְּלוּם[113].

108) הגרושות, או האלמנות, שאסור להן להתארס עד שימתינו תשעים יום חוץ מיום מיתת הבעל, וחוץ מיום האירוסין (יבמות מג.) עד שיוודע אם היא מעוברת או אינה מעוברת, כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין הי"ח. 109) והלא בחליצה אין שום חשש? 110) שמא היא מעוברת, והולד הוא בן קיימא, נמצא שפגע באיסור אשת אח שלא במקום מצוה (שם מא:). 111) כשרה ליבום. ולשון "עולה", הוא על פי הכתוב: "ועלתה יבמתו השערה". 112) שם. 113) ברייתא שם: "יבמה שחלצו לה אחים בתוך שלשה, צריכה להמתין שלשה חדשים" (מיום מיתת הבעל), הרי שחליצתה כשרה, וכן דעת ה'תוספות' (שם לה: דיבור־המתחיל ונמצאת מעוברת).

כ. הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ[114] וְנִמְצֵאת מְעֻבֶּרֶת וְיָלְדָה[115]: אִם הָיָה וָלָד שֶׁל קַיָּמָא - הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁלֹּא נֶחֱלְצָה לוֹ מֵעוֹלָם, וּמֻתֶּרֶת לִכְהֻנָּה[116] וּמֻתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ; וְאִם הִפִּילָה[117] אוֹ שֶׁלֹּא שָׁהָה שְׁלֹשִׁים יוֹם אַחַר שֶׁנּוֹלַד[118] - חוֹזֵר וְחוֹלֵץ לָהּ הוּא אוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו; שֶׁחֲלִיצַת הַמְעֻבֶּרֶת אֵינָהּ חֲלִיצָה, וּבִיאַת הַמְעֻבֶּרֶת אֵינוֹ יִבּוּם[119].

114) בתוך שלושה חדשים ולא הוכר עוברה. 115) נמצא שאינה בת חליצה כלל, שהרי הניח בעלה בן אחריו. 116) להנשא לכהן כשאר האלמנות (יבמות לה: במשנה). 117) שילדה ולד מת. 118) ולא נודע אם כלו לו חדשיו, כי אם כלו לו חדשיו, אפילו מת בתוך שלשים יום - אמו פטורה מן החליצה ומן היבום, כמבואר לעיל ה"ה. 119) יבמות, שם. שנאמר: ובן אין לו - עיין עליו, שאם היא מעוברת אינה בת חליצה ויבום, ובכל זאת נאסר מדברי סופרים בקרובותיה ונפסלה לכהונה בחליצה זו, כמבואר במשנה שם, שהרי הפילה, אלא שמן התורה אין חליצה זו פוטרת וצריכה חליצה אחרת (שם). ולדעת הרא"ש (שם) אין החולץ עצמו חוזר וחולץ לה, שהורעה זיקתו, והריהו כאילו נתן לה גט, שאין חליצתו מעולה - אלא אחד משאר האחים יחלוץ לה, וראה באהע"ז סי' קסד ס"ב.

כא. לְפִיכָךְ, הַכּוֹנֵס אוֹ הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ הַמְעֻבֶּרֶת - לֹא תִנָּשֵׂא צָרָתָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד זוֹ, שֶׁאֵין הַוָּלָד מַתִּיר עַד שֶׁיֵּצֵא לָאֲוִיר הָעוֹלָם[120].

120) שהרי חליצת זו אינה כלום, וכן ביאתה. שמא תאמר, אם כן תינשא צרתה מחמת הולד שיהיה בר קיימא, והלך אחרי רוב נשים היולדות ולד קיים - אין הולד מתיר עד שיצא לאויר העולם (יבמות לו.).

כב. הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ וְנִמְצֵאת מְעֻבֶּרֶת - מַפְרִישִׁין אוֹתָן[121] וּמַמְתִּינִין לָהּ: אִם הִפִּילָה - יַחֲזֹר וִיקַיֵּם; וְאִם יָלְדָה, אֲפִלּוּ מֵת בְּיוֹם שֶׁנּוֹלַד[122] - הֲרֵי זֶה מוֹצִיאָהּ בְּגֵט[123] וְחוֹלֵץ לָהּ[124], וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לָאֲחֵרִים; וְאִם נִתְקַיֵּם הַוָּלָד שְׁלֹשִׁים יוֹם אַחַר שֶׁנּוֹלַד - הֲרֵי זֶה וָלָד שֶׁל קַיָּמָא[125], וְאֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵט, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲרָוָה עָלָיו[126].

121) שמא ימצא הולד קיים, ואסורה עליו משום אשת אחיו שלא במקום מצוה. 122) אלא שנגמרו סימניו, והם: שערו וצפרניו שלמים, כמבואר בביאורנו לעיל ה"ה, שמן התורה ולד שלם הוא אע"פ שלא ידוע אם כלו לו חדשיו. 123) לביאתו, שהרי היא כנשואתו. 124) שמדברי סופרים ולד כזה אינו פוטר את אמו מן החליצה והיבום, כמבואר לעיל ה"ה, וראה לקמן פ"ב, הכ"א. 125) וכן אם ידוע בוודאי שכלו לו חדשיו, ואפילו מת בתוך שלשים יום. 126) איסור אשת אח שלא במקום מצוה, ואין קידושין תופסים בערוה (יבמות לה:). ולא עוד אלא ששניהם חייבים קרבן חטאת, כמבואר שם ובהל' שגגות פ"א ה"א.

כג. יָלְדָה לְאַחַר שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים מִשֶּׁנִּתְיַבְּמָה וָלָד שֶׁל קַיָּמָא - הֲרֵי זֶה הַוָּלָד סָפֵק אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן[127] אִם בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן[128]. לְפִיכָךְ יוֹצִיא בְּגֵט[129], וְהַוָּלָד כָּשֵׁר[130]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁיָּלְדָה - הַבָּנִים שֶׁיָּבוֹאוּ אַחֲרָיו סָפֵק מַמְזֵרִים[131].

127) לבעלה המת. 128) ליבם. שהיולדת לשבעה חדשים, יולדת למקוטעים (שם מב.). 129) אסורה לו - שמא הוא בן תשעה לראשון, ואינה בת יבום וחליצה. אבל אינה יוצאה ממנו בלי גט, שמא הוא בן שבעה לאחרון ונתייבמה כדין והרי היא אשתו. 130) על־כל־פנים, בין אם הוא בנו של ראשון, בין אם הוא בנו של אחרון. 131) שמא הראשון הוא בן תשעה לראשון, ונמצאת זו ערוה על היבם, כמו שאמרו (שם לז.): "ראשון ראוי להיות כהן גדול, ושני ספק ממזר ואסור בממזרת", כמבואר בפט"ו מהל' איסורי ביאה הכ"ב.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבארו בו קידושי "מאמר" ביבמה, כתובה ביבמה, קנין היבום בשוגג ובאונס, שעיקר המצוה על גדול האחים, כפייה ביבום ובחליצה, דין מורדת ביבמה, יבמה שראויה לחליצה ולא ליבום, יבמה שזינתה.

א. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁלֹּא יָבוֹא הַיָּבָם עַל יְבִמְתּוֹ עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ אוֹתָהּ[2] בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים בִּפְרוּטָה אוֹ בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מַאֲמָר[3]. וְאֵין הַמַּאֲמָר קוֹנֶה בַּיְּבָמָה קִנְיָן גָּמוּר[4] כְּמוֹ הַבִּיאָה[5]. וְהָעוֹשֶׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ[6] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[7], שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת אֶלָּא בִּרְצוֹנָהּ[8]. וּקְטַנָּה מִן הָאֵרוּסִין[9], אֵין עוֹשִׂין בָּהּ מַאֲמָר[10] אֶלָּא מִדַּעַת אָבִיהָ[11].

2) יבמות נב, א: "מצות יבמה - מקדש ואחר־כך בועל", כי פריצות היא להתחיל קנינו בביאה, כמבואר שם. והשווה לעיל פ"ג מהל' אישות הכ"א. 3) שאומר לה: התקדשי לי במאמר יבמין זה (רש"י שם). ונקרא מאמר "לפי שאין דין קידושין אלא באמירה ולא בשתיקה . . . אבל יבום אפילו בשוגג, שסבר אשה אחרת היא - קנאה" ('תוספות יום־טוב' יבמות פ"ב, מ"א). וב'קובץ' (הל' יבום פ"ב, ה"א) מביא בשם ה'נמוקי יוסף': משום שאינם קידושין גמורים אלא כדיבור סתם, נקראו "מאמר". והוא־הדין שיכול לקדשה בשטר, כדין קידושי אשה (ראה לעיל פ"ג מהל' אישות ה"ג), כמבואר ביבמות שם (מגיד־משנה). 4) ליורשה, או להטמא לה אם היבם כהן. וכן אם ירצה לגרשה, לא תותר להנשא לזר, עד שתחלוץ לזיקתו ותקבל גט למאמרו. 5) שהיא קונה קנין גמור מן התורה. כי אע"פ שנתן לה כסף קידושין, אין קידושיה קידושין גמורים, שהרי אין קידושין תופסין באשת אח, והתורה לא התירתה לו להעשות כאשה נכרית אלא כסדר המצוה והיא ביאה שנכתבה בתורה (יבמות שם וברש"י). וראה להלן פ"ה ה"ג. 6) שלא בהסכמתה. 7) ואינה צריכה גט למאמרו. 8) ודין מאמר יבמין כדין קידושי אשה (קידושין מד.). וראה לעיל פ"ד מהל' אישות ה"א. 9) שהיתה ארוסה לאחיו המת.

10) שאז היא ברשות אביה וכסף קידושיה לאביה, כמבואר בפ"ג מהל' אישות הי"א. 11) קידושין, שם. אבל קטנה מן הנישואין, אין לאביה רשות בה ואינה מתקדשת אלא לדעתה, כמבואר בהל' אישות שם הי"ב, ופ"ד ה"ד.

1 **ב. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא מְקַדֵּשׁ אֶת יְבִמְתּוֹ, כָּךְ הוּא מְבָרֵךְ**
2 **בִּרְכַּת נִשּׂוּאִין[12] בַּעֲשָׂרָה וְכוֹתֵב כְּתֻבָּה[13], כְּדִין כָּל**
3 **נוֹשֵׂא אִשָּׁה[14]. הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ וְלֹא עָשָׂה בָּהּ מַאֲמָר**
4 **- קָנָה קִנְיָן גָּמוּר[15], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ אַחַר**
5 **הַבְּעִילָה. וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[16]. וְכוֹתֵב לָהּ**
6 **כְּתֻבָּה[17].**

12) המבוארת לעיל פ"י מהל' אישות ה"ג (דעת הגאונים הובאת בספר 'העיטור'). והוא־הדין שמברך ברכת אירוסין (ראה הל' אישות פ"ג, הכ"ג) כשמקדשה במאמר, כמבואר ב'טור' אהע"ז סי' קסו בשם 'העיטור' ובב"ח שם. 13) יבמות נב, א. 14) ראה לעיל פ"י מהל' אישות ה"ז. ונוסח כתובת יבמה, מובא להלן פ"ד הל"ב. 15) ליורשה ולהטמא לה, וכן הוא זוכה בנחלת אחיו המת, ואם בא לגרשה יוציאה בגט בלבד (יבמות נב. וברש"י שם נג:) וראה לקמן פ"ה, ה"ג. 16) שם. על שמרד על דברי חכמים לקדשה לכתחילה בביאה, וכלשון רבינו לעיל בהל' אישות (פ"ג הכ"א): "כדי שלא יהיו ישראל פרוצים בדבר זה". מרדות - "מכת רידוי מדרבנן, שנהג קלות ראש בעצמו" (רש"י ביבמות שם). 17) שאסור לאדם לשהות עם אשתו בלא כתובה, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה (לעיל פ"י מהל' אישות ה"ז). וראה לעיל פ"א ה"א, והל' אישות פכ"ב הי"ד.

7 **ג. הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ בֵּין בְּשׁוֹגֵג[18] בֵּין בְּמֵזִיד[19] בֵּין**
8 **בְּאֹנֶס[20] בֵּין בְּרָצוֹן[21], בֵּין שֶׁהָיָה הוּא מֵזִיד וְהִיא**
9 **שׁוֹגֶגֶת[22] אוֹ אֲנוּסָה, בֵּין שֶׁהָיְתָה הִיא מְזִידָה וְהוּא**
10 **שׁוֹגֵג אוֹ אָנוּס, בֵּין שֶׁהָיְתָה יְשֵׁנָה בֵּין שֶׁהָיְתָה עֵרָה,**
11 **(בֵּין שֶׁבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ)[23], אֶחָד**
12 **הַמְעָרֶה[24] וְאֶחָד הַגּוֹמֵר[25] - קָנָה[26].**

18) סבר שהיא אשתו או אשה אחרת. 19) לשם זנות ולא למצוה. 20) שנתכוין לאשתו, ותקפתו יבמתו ובא עליה (יבמות נד.). 21) שנתכוין לה ולשם מצוה, או שזה מוסב על "שוגג ומזיד" - בין שהיו באונס, שאנסוהו לעשות כן, בין שהיו ברצון ('תוספות' ליבמות נג:). 22) באופן ששניהם לא נתכוונו לשם מצוה. 23) יבמות נד, א. 24) שלא גמר ביאתו אלא הכניס ראש העטרה בלבד, מלשון הכתוב (ויקרא כ, יח): "את מקורה הערה". 25) "שהכניס כל האבר" (לשון רבינו פ"א מהל' איסורי ביאה ה"י). 26) יבמות נג, ב: שנאמר: "יבמה יבוא עליה" - מכל מקום (שם נד.). וכן אמרו שם: "יבמה יבוא עליה - כדרכה, ולקחה - שלא כדרכה", וכמו שאמרו (סנהדרין נד.): "משכבי אשה" (ויקרא כ, יג) - מגיד לך הכתוב, ששני משכבות באשה. השווה פירוש המשנה לרבינו, יבמות פ"ו מ"א. ולענין הבראה (מערה) למדו ביבמות נה, ב מ'גזירה־שוה', "ביאה־ביאה" - נאמר ביבמה "יבוא עליה", ונאמר בממזר: "לא יבוא", מה להלן, הבראה כגמר ביאה, אף בקנין יבמה, הבראה כגמר ביאה.

13 **ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִבְעֹל; אֲבָל (אִם**
14 **נָפַל מִן הַגַּג[27] וְנִתְקַע בָּהּ[28], אוֹ) שֶׁבָּא עָלֶיהָ שְׁכוּר**
15 **שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר כְּלוּם[29], אוֹ יָשֵׁן[30] - לֹא קָנָה. נִתְכַּוֵּן**
16 **לְדָבָר אַחֵר[31] וְהֵטִיחַ[32] בִּיבִמְתּוֹ - לֹא קָנָה[33]; לְהָטִיחַ**
17 **בַּבְּהֵמָה וְהֵטִיחַ בִּיבִמְתּוֹ - קָנָה, שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוֵּן לְשׁוּם**
18 **בְּעִילָה מִכָּל מָקוֹם[34].**

27) כשנתקשה לאשתו. 28) ביבמתו. 29) שאע"פ ששוטה שייבם - קנה ('ירושלמי' יבמות פ"ו ה"א, ותוספתא שם פי"א, וכן הוא בדברי רבינו להלן פ"ו ה"ג) - היינו דווקא כשמתכוין לביאה, אבל שיכור שאינו מכיר כלום, אינו מתכוין לביאה כלל, ודומה כנתכוין להטיח בכותל שלא קנה, כמבואר בסמוך ('אור שמח'). 30) אף הוא אינו מכוין לביאה כלל (יבמות נד. ו'תוספות' שם ד"ה ישן). 31) ובדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: "נתכוין להטיח בכותל" (מלשון הגמרא ביבמות שם). 32) בעל, לשון יריית חץ, ככתוב (בראשית כא, טז) "כמטחוי קשת", על שם שהזרע יורה כחץ (רש"י לתורה, שם). 33) יבמות, שם. שהרי לא נתכוין לשם ביאה כלל. 34) שם.

19 **ה. יְבָמָה שֶׁנִּתְיַבְּמָה[35], וְאָמְרָה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם 'לֹא**
20 **נִבְעַלְתִּי', וְאַף עַל פִּי[36] שֶׁהוּא אוֹמֵר 'בָּעַלְתִּי',**
21 **וְגֵרְשָׁהּ[37] - כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיַּחֲלֹץ[38], הוֹאִיל וְקִדֵּם**
22 **וְגֵרְשָׁהּ בְּגֵט[39]. וְאִם עֲדַיִן לֹא גֵּרְשׁ[40] - כּוֹפִין אוֹתוֹ**
23 **שֶׁיִּבְעֹל[41] אוֹ יַחֲלֹץ[42], וְיוֹצִיא בְּגֵט[43]. גֵּרְשָׁהּ לְאַחַר**
24 **שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהִיא אוֹמֶרֶת 'לֹא נִבְעַלְתִּי'[44] - מְבַקְּשִׁים**
25 **מִמֶּנּוּ שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ[45]. וְאִם הָיָה מוֹדֶה שֶׁלֹּא בָּעַל -**
26 **כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ[46]. הִיא אוֹמֶרֶת 'נִבְעַלְתִּי'[47], וְהוּא**
27 **אוֹמֵר 'לֹא בָּעַלְתִּי'[48] - אֵינָהּ צְרִיכָה חֲלִיצָה, שֶׁאֵין זֶה**
28 **נֶאֱמָן לְאָסְרָהּ עַל כָּל אָדָם אַחַר שֶׁכְּנָסָהּ[49].**

35) שכנסה היבם. 36) בכת"י התימנים: אע"פ. 37) שגיטה יוצא מתחת ידה, ולדבריו גירשה אחרי שבעלה, ואינה צריכה עוד חליצה. 38) כי לדבריה שלא נבעלה, אינה ניתרת להנשא לזר עד שתחלוץ, והיא נאמנת יותר ממנו כי עד שלשים יום אדם יכול לעמוד על נפשו שלא לבעול. 39) כלומר, לפיכך כופים אותו לחלוץ ואין כופים אותו לייבם, הואיל וגירשה ונאסרה עליו, כמבואר לקמן פ"ה ה"א: "שהרי נעשה כמי שחלץ לה". 40) שהיא מותרת לו. 41) כי מצות יבום קודמת לחליצה. 42) אם אינו רוצה לייבם. 43) כי חוששים אנו לדבריו שכבר בעלה, וממילא אינה ניתרת לאחרים בלא גט. ולדעת ה'מגיד משנה' בהבנת דברי רבינו, אפילו אם לא יאמר היבם: בעלתי, אינה יוצאה בלא גט, כי כל שכנסה מסתמא בעל, כמבואר ביבמות קיב, א - בעובדא, ששניהם הודו שלא נבעלה, ובכל זאת הצריכוה גט נוסף לחליצה, וכן נראה מדברי הרי"ף שם. 44) והוא טוען בעלתי. וכאן הוא יותר נאמן ממנה, כי חזקה היא: אין אדם יכול לעמוד על נפשו מלבעול יותר משלושים יום, ובוודאי בעל (שם קיא:).

45) ואין יכולים לכופו לחלוץ, כי לדבריו מספיק הגט בהחלט להתירה לאחרים הואיל וכבר נבעלה, והוא מקפיד שלא לחלוץ לה, לפי שמתבייש שתרוק בפניו בבית־דין (׳תוספות׳ שם). וגם אם יחלוץ לה, לא יוכל להחזירה עולמית, אבל כשיגרשה בתור אשתו, יוכל אח"כ להחזירה כשיתפייסו, כמבואר לעיל פ"א הט"ו (׳נמוקי יוסף׳). והיא אסורה להנשא לזר בלא חליצה, כי לדבריה שלא נבעלה, עדיין לא הותרה זיקתה, ועשתה עצמה חתיכת איסור על כל העולם. 46) נוסף על גיטה, שהרי לדברי שניהם לא הותרה זיקתה עדיין, ולייבמה אי־אפשר שהרי גירשה ונאסרה עליו (שם קיא:). 47) בין בתוך שלושים יום, בין לאחר שלושים. 48) ולדבריו אינה מותרת לאחרים עד שיחלוץ לה. 49) והואיל וכנסה, חזקה שבעלה, ואינה צריכה ממנו אלא גט בלבד (שם קיב.).

1 **ו. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אַחִים רַבִּים - מִצְוָה עַל הַגָּדוֹל**
2 **לְיַבֵּם אוֹ לַחֲלֹץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד.**
3 **מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[50] לָמְדוּ[51], שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בַּבְּכוֹר**
4 **שֶׁבָּאַחִין. כְּלוֹמַר, גְּדוֹל הָאַחִין יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו**
5 **הַמֵּת[52]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר ׳אֲשֶׁר תֵּלֵד׳ - מַשְׁמָעוֹ אֲשֶׁר**
6 **יָלְדָה הָאֵם[53], וְאֵין[54] מַשְׁמָעוֹ אֲשֶׁר תֵּלֵד הַיְבָמָה.**

50) כלומר, אע"פ שפשוטו של מקרא אין משמעו כך, אולם מפי השמועה (מבעלי הקבלה שקיבלו זה מפי זה) למדו להוציא המקרא מפשוטו, ולפרשו בדרך דרשה כדלהלן. וראה בביאורנו להל׳ יסודי התורה פ"ה, ה"ד. 51) יבמות כד, א. 52) ליבם את אשתו ולנחול נחלתו, ולא יחלקו שאר אחיו עמו (רש"י שם). "אתה אומר לנחלה או אינה אלא לשם (ובבן שיולד לו מדבר הכתוב): יוסף - קוראים אותו יוסף, יוחנן - קוראים אותו יוחנן, נאמר כאן: "יקום על שם אחיו", ונאמר להלן (בראשית מח, ו): "על שם אחיהם יקראו בנחלתם" - מה שם האמור להלן — נחלה, אף שם האמור כאן - לנחלה" (שם). 53) אם האחים, "ובא העתיד במקום עבר" (פירוש המשנה, יבמות פ"ב, מ"ו). 54) ובדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: "עם משמע אשר תלד היבמה", וכן דרשו ביבמות כד, א: "אשר תלד - פרט לאיילונית שאינה יולדת", הרי שגם ביבמה עצמה הכתוב מדבר, וכלשון רבינו לקמן פ"ו ה"ח, וראה ב׳מגיד משנה׳.

7 **ז. לֹא רָצָה הַגָּדוֹל לְיַבֵּם[55] - מְחַזְּרִין עַל כָּל הָאַחִין[56].**
8 **לֹא רָצוּ - חוֹזְרִין אֵצֶל הַגָּדוֹל וְאוֹמְרִין: עָלֶיךָ מִצְוָה,**
9 **אוֹ חֲלֹץ אוֹ יַבֵּם. וְאֵין כּוֹפִין אֶת הַיָּבָם לְיַבֵּם[57], אֲבָל**
10 **כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ[58].**

55) ואפילו רצה לחלוץ. 56) ואין הגדול מאחיו (חוץ מהגדול שבכולם), קודם לקטן ממנו, כמפורש במשנה (יבמות לט). "מצוה בגדול ליבם, לא רצה - מהלכין על כל האחין, לא רצו - חוזרין אצל גדול כו'". וכן גרס רבינו בדברי אביי קשישא (שם כד.). וראה להלן הערה עא. 57) שאין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת (׳בית שמואל׳ לאהע"ז סי׳ קסא, ס"ק ה) וכן מפרש רבינו־תם ב׳תוספות׳ יבמות לט, ב שאין כופין לייבם. 58) ואין כופין אלא את הגדול, הואיל והמצוה מוטלת עליו (שם לט.).

11 **ח. אָמַר הַגָּדוֹל: הַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁיַּגְדִּיל הַקָּטָן, אוֹ**
12 **עַד שֶׁיָּבוֹא הַהוֹלֵךְ[59], אוֹ עַד שֶׁיַּבְרִיא הַחֵרֵשׁ, וְנִמְלַךְ**
13 **בּוֹ[60], וְאִם לֹא יִרְצֶה אֲנִי אֲיַבֵּם אוֹ אֲנִי אֶחֱלֹץ - אֵין**
14 **שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא אוֹמְרִין לוֹ: עָלֶיךָ מִצְוָה, אוֹ יַבֵּם**
15 **אוֹ חֲלֹץ[61].**

59) שהלך למדינה אחרת. 60) נתייעץ אתו, אולי יסכים ליבם. 61) שם.

16 **ט. וְכֵן אִם הָיָה הַגָּדוֹל בִּמְדִינָה אַחֶרֶת - אֵין אָחִיו**
17 **הַקָּטָן[62] יָכוֹל לוֹמַר: עַל אָחִי הַגָּדוֹל הוּא[63] הַמִּצְוָה,**
18 **הַמְתִּינוּ לוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא; אֶלָּא אוֹמְרִין לָזֶה שֶׁהוּא**
19 **כָּאן: יַבֵּם אוֹ חֲלֹץ[64].**

62) הצעיר ממנו, והוא גם כן גדול בשנים, שמלאו לו י"ג שנה ויום אחד. 63) בכת"י התימנים: היא. 64) ואין משהים את המצוה (יבמות שם).

20 **י. יְבָמָה הָרְאוּיָה לְיִבּוּם[65] שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהִתְיַבֵּם[66] -**
21 **דִּינָהּ כְּדִין מוֹרֶדֶת עַל בַּעְלָהּ[67]; וְכוֹפִין אֶת יְבָמָהּ**
22 **לַחֲלֹץ לָהּ[68], וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[69]. וְאִם הִנִּיחַ אָחִיו**
23 **נָשִׁים רַבּוֹת - כָּל מִי שֶׁתְּבָעָהּ הַיָּבָם מֵהֶן לְיִבּוּם וְלֹא**
24 **רָצְתָה הִיא הַמּוֹרֶדֶת, וְחוֹלֵץ לָהּ וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[70];**
25 **וּשְׁאָר צָרוֹתֶיהָ שֶׁלֹּא נִתְּבָעוּ נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּתָן כִּשְׁאָר**
26 **הָאַלְמָנוֹת.**

65) שהיא כשרה ליבם. 66) ללא טענה מספקת, אבל אם יבמה אינו הגון לה, או שהוא בעל מום, חולצת ונוטלת כתובתה, כמבואר בסמוך הי"ד. 67) שאמרה מאסתיהו ואיני יכול להבעל לו, ודינה מבואר לעיל פי"ד מהל׳ אישות ה"ח, כי הואיל ומצות יבום קודמת למצות חליצה (ראה לעיל פ"א ה"ב), והיא מסרבת להתייבם, הרי זו מורדת, כמו שרבינו מבאר בסמוך הי"ג. וכן פסק הרי"ף בכתובות פ"ה, על־פי מסקנת הסוגיא בכתובות סד, א. 68) כשם שכופין את הבעל לגרש כשאשתו מורדת, וכמבואר בהל׳ אישות שם. וכבר ביארנו שם שהרבה פוסקים חולקים על רבינו בזה, ולדעתם אין כופין את הבעל לגרש כשאשתו מורדת, אלא באותם מקומות שהזכירו חכמי התלמוד בפירוש. 69) כדין המורדת. 70) ובשו"ע אהע"ז (סי׳ קסה ס"א) הביא דעת הפוסקים, שמצות חליצה קודמת, ולפיכך אם אינה רוצה להתייבם אין לה דין מורדת, וכן פסק הרמ"א שם.

27 **יא. הָיוּ הַיְבָמִין רַבִּים, וְתָבַע אוֹתָהּ הַגָּדוֹל לְיִבּוּם,**
28 **וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה בּוֹ וְרוֹצָה בְּאָחִיו - אֵין שׁוֹמְעִין**
29 **לָהּ, שֶׁמִּצְוָה בַּגָּדוֹל לְיַבֵּם[71].**

71) וכיון שאינה מתרצית למי שהמצוה בו, הרי זו מורדת (מגיד־משנה). אולם לשון רבינו: "אין שומעים לה" אין משמע שנקראת מורדת (׳מעשה רוקח׳).

30 **יב. אָמַר הַגָּדוֹל: אֵינִי רוֹצֶה לֹא לְיַבֵּם וְלֹא לַחֲלֹץ,**

הֲרֵי אַחַי לְפָנַיִךְ, וְתָבַע אוֹתָהּ אֶחָד מִן הָאַחִין לְיִבּוּם וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה בּוֹ, וְרָצְתָה בְּאָח אַחֵר וְהוּא רוֹצֶה בָּהּ - אֵין זוֹ מוֹרֶדֶת; מֵאַחַר שֶׁנִּסְתַּלֵּק הַגָּדוֹל שֶׁמִּצְוָה בּוֹ - הֲרֵי כֻּלָּן שָׁוִין[72], וְהוֹאִיל וְהִיא רוֹצָה בְּאֶחָד מֵהֶן וְהוּא רוֹצֶה בָּהּ - הֲרֵי זוֹ לֹא מָרְדָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, וְאָמְרָה: הֲרֵי אֲנִי מַמְתֶּנֶת אוֹתוֹ[73] עַד שֶׁיָּבוֹא וְיַיְבֵּם אוֹתִי, אֲבָל זֶה אֵינִי רוֹצָה בּוֹ - אֵין זוֹ מוֹרֶדֶת. וְאוֹמְרִים לָזֶה שֶׁאֵינוֹ הַגָּדוֹל הַתּוֹבֵעַ אוֹתָהּ: אִם תִּרְצֶה לַחֲלֹץ לָהּ וְלִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּה - חֲלֹץ, וְאִם לַאו - הֲרֵי רָצְתָה שֶׁתֵּשֵׁב עַד שֶׁיָּבוֹא אָחִיךָ[74], הוֹאִיל וְאֵין לְךָ דִּין קְדִימָה עָלָיו.

72) כבמשנה (יבמות לט.), וכן גרס בדברי אביי קשישא (שם כד.): "לא רצה - הולכים על כל האחים" (מגיד־משנה). והיא גירסא ספרדית ('מגדל עוז'). ולדעת הראב"ד, כל הגדול מחבירו - קודם למצוה, והוא גורס בדברי אביי קשישא (יבמות שם): "מצוה בגדול ליבם, לא רצה - הולכים אחר גדול" (=קטן ממנו, וגדול משאר אחיו). וכעין זה גם הגירסא שלפנינו שם (וכן היא ברש"י ו'תוספות' שם): "לא רצה - הולכים אצל אחיו הקטן". 73) בכת"י התימנים, תיבה זו איננה. 74) ואע"פ ששנינו לעיל ה"ט, שאין הקטן יכול לומר המתינו לאחי הגדול שיבוא, ואין משהים את המצוה?! - שם מדובר שהקטן אינו רוצה לייבם ולא לחלוץ, והמצוה מתבטלת בינתיים, ואילו כאן הרי יכול לחלוץ לה ואין המצוה מתבטלת כלל, וזהו שדייק רבינו: "אם תרצה לחלוץ לה . . . חלוץ" (משנה־למלך). וה'אור שמח' מתרץ, שכל איסור השהיית המצוה יסודו בעיגון האשה, כי אם נמתין עד שהגדול יבוא, בינתיים הוא מעגנה, ואסור לו לעגנה. ואילו בדין שלפנינו, היא בעצמה רוצה להמתין ליבם שיבוא לייבמה ואין שום עיגון מצדנו, והרשות בידה לבקש את הרצוי לה.

יג. בָּא זֶה שֶׁתָּלְתָה בּוֹ וְלֹא רָצָה בָּהּ - חוֹזְרִין אֵצֶל זֶה שֶׁתָּבַע אוֹתָהּ לְיַבֵּם וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה בּוֹ, וְאוֹמְרִין לָהּ: אֵין כָּאן מִי שֶׁרָצָה לְיַבֵּם אֶלָּא זֶה, וּמִצְוַת יִבּוּם קוֹדֶמֶת[75]; אוֹ תִּתְיַבֵּם לוֹ, אוֹ תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה כְּדִין כָּל מוֹרֶדֶת[76].

75) למצות חליצה, וכן אמרו ביבמות לט, א: "ביאת קטן (קטן מאחיו, אבל גדול הוא בשנים), וחליצת גדול, ביאת קטן עדיפה", הרי שאפילו במקום שהגדול רוצה לחלוץ - ביאת הקטן עדיפה, כל־שכן בדין שלפנינו, שהגדול אינו רוצה לא לייבם ולא לחלוץ. 76) וכבר ביארנו לעיל ה"ז שיש חולקים על זה, ולדבריהם אינה מורדת ולא הפסידה כתובתה.

יד. כָּל יְבָמָה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁדִּינָהּ שֶׁתַּחֲלֹץ וְלֹא תִּתְיַבֵּם[77] - הֲרֵי זוֹ נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ, אִם יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה[78], כִּשְׁאָר כָּל הָאַלְמָנוֹת[79]. וְכֵן אִם הָיָה יְבָמָהּ מֻכֶּה שְׁחִין אוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁאָר מוּמֵי אֲנָשִׁים[80] - חוֹלֵץ לָהּ[81] וְנוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ. נוֹלְדוּ בָּהּ מוּמִין כְּשֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם[82] - נִסְתַּחֲפָה שָׁדֵהוּ[83]; אִם לֹא רָצָה לְיַבֵּם - יַחֲלֹץ וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[84].

77) ראה לעיל פ"א, ה"ה. ולקמן פ"ג, ה"ד, יג, יד; ופ"ו, ה"ז. 78) פרט לארוסה שאין לה כתובה מבעלה, כמבואר לעיל פ"י מהל' אישות הי"א, או שהיתה אסורה עליו, כמבואר לקמן הי"ז. 79) ביבמות פה, א - שאלו: שניה לבעל ולא שניה ליבם, יש לה כתובה מיבם או לא, ואילו על שניה ליבם ולא שניה לבעל - לא שאלו כלל, כי אע"פ שחולצת, נוטלת כתובתה מנכסי בעלה, שהרי לא נעשה בה שום איסור (הרשב"א ליבמות שם, וכן במגיד־משנה לקמן הי"ז). 80) המנויים לעיל פכ"ה מהל' אישות, הי"א. 81) כמו שאמרו (יבמות ד.): "מניין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין, שאין חוסמין אותה (אין סותמים טענותיה לכופה להתייבם, אלא כופים אותו וחולץ - רש"י), שנאמר (דברים כה, ד) לא תחסום שור בדישו, וסמוך לו: כי ישבו אחים יחדיו", כלומר, עלינו לדרוש סמיכות הפסוקים האלה ולפטרם מלהתייבם לו. ואפילו "מי שהיה בעלה בעל ריח הפה . . . ומת ונפלה לפני אחיו ויש בו אותו מום . . . יכולה היא לומר, לאחיך הייתי יכולה לקבל, ולך איני יכולה לקבל - ויחלוץ ויתן כתובתה" (פכ"ה מהל' אישות הי"ג). 82) ממתנת לו להתייבם, אחרי שמת בעלה. 83) נשטפה שדהו ונתקלקלה. כלומר, מזלו גרם. 84) כדין האשה שנולדו בה מומין אחר שנתארסה, המבואר לעיל פכ"ה מהל' אישות ה"ד, ומקורו בכתובות עה, א.

טו. יְבָמָה שֶׁנָּדְרָה הֲנָיָה מִיבָמָהּ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[85], אוֹ שֶׁנָּדְרָה הֲנָיָה מִכָּל הַיְּהוּדִים[86] - כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ וְתִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ[87]. וְאִם נָדְרָה לְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ[88] - מְבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ[89]; וְאִם לֹא רָצָה - הֲרֵי זוֹ מוֹרֶדֶת[90]. וְכֵן אִם נִתְכַּוְּנָה בְּנִדְרָהּ אֲפִלּוּ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יְיַבֵּם אוֹתָהּ - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ[91], אֶלָּא אִם כֵּן מָרְדָה, וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[92].

85) שלא תהנה ממנו, ולא פירטה הנאת תשמיש, שלא נתכוונה לפטור עצמה ממנו לאחר מיתת בעלה (יבמות קיא: וברש"י). 86) שלא תיבעל להם, שהתשמיש קשה לה, ונתכוונה להפיס דעתו של בעלה שלא יחשדנה כי נתנה עיניה באחר (שם קיב. וברש"י). 87) שהרי אינה יכולה להתייבם מחמת נדרה, ואין לה דין מורדת, כי לא נתכוונה להפטר מן היבום (שם כרב, דאמר: "יבם אינו כבעל", וכפירוש ה'תוספות' שם). 88) שנתכוונה להפטר מן היבום. 89) ואם יסכים מרצון, יחלוץ לה ויתן כתובתה (שם קיא:). 90) וכופים אותו לחלוץ - ותצא בלא כתובה, כמבואר לעיל ה"י. 91) וליתן לה כתובתה, שיכול לומר רצוני לייבמה, והעיכוב ממנה הוא, שהיא הגורמת. 92) כלומר, אינך יכול לכוף אותו לחלוץ וליתן כתובה, אלא לכוף כדין מורדת שאינה מקבלת כתובה ('חזון איש' ע"פ המגיד־משנה).

טז. יְבָמָה שֶׁתִּבְעָה הַיָּבָם לַחֲלִיצָה, וְהִיא אוֹמֶרֶת: אֵינִי חוֹלֶצֶת וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּה, אֶלָּא אֵשֵׁב בְּבֵית בַּעְלִי[93] וְכִשְׁאָר כָּל הָאַלְמָנוֹת[94] - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ, שֶׁהֲרֵי הִקְנוּ

אוֹתָהּ לָזֶה מִן הַשָּׁמַיִם[95], רָצָה - מְיַבֵּם, רָצָה - חוֹלֵץ[96] וְנוֹתֵן כְּתֻבָּה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ אָמְרָה: אֲנִי נִזּוֹנֶת מִשֶּׁלִּי וְאֵשֵׁב עֲגוּנָה[97] כָּל יְמֵי חַיַּי - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ[98]; שֶׁהֲרֵי הַיָּבָם אוֹמֵר לָהּ: כָּל זְמַן שֶׁאַתְּ זְקוּקָה[99] לִי אֵין נוֹתְנִין לִי אִשָּׁה אַחֶרֶת[100]. וַאֲפִלּוּ הָיָה נָשׂוּי - אֶפְשָׁר שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת[101], אוֹ תִּהְיֶה לוֹ מְרִיבָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ מִפְּנֵי הַיְבָמָה[102].

93) בבית שגר בעלי המת, ואתזון מנכסיו. 94) ראה לעיל בפי"ח מהל' אישות ה"א. 95) במיתת בעלה, ולא מדעתו בחר בה היבם. 96) כתובות סד, א: "תבע לחלוץ נזקקין לו". וכן פירשו ה'תוספות' שם, דיבור־המתחיל תבע לחלוץ. וכן אמרו ביבמות לט, ב - שביבם הדבר תלוי, שנאמר: "אם לא יחפוץ האיש" - הכל כרצונו, רצה - מייבם, רצה - חולץ. 97) קשורה לבעלי ולזכרו, לא להנשא לאיש אחר, מלשון הכתוב (רות א, יג): "הלהן תעגנה". 98) אלא חולצת בעל כרחה. 99) קשורה. 100) כתובות, שם. 101) וכל זמן שזו זקוקה לו, לא יתנוה לו. 102) שאשתו תחשוב כי ייבם אותה, ותהיה לה כצרה בבית (מתוך סתימת סוגיית הגמרא בכתובות שם). ואם שניהם מסכימים שלא לחלוץ ולא לייבם, משמע שאין קפידא בדבר ('בית שמואל' לאהע"ז סי' קסה, אות ט, וכן בתשובות 'חכם צבי' סי' א). ובזוהר פרשת חוקת עמ' קפ, משמע שיש מצוה בחליצה. אבל ה'חתם סופר' אהע"ז ח"ב סי' פה כתב, שגם הזוהר לא התכוון לומר שיש מצות־עשה לחלוץ באופן חיובי, אלא שסגולה היא למת ולנשמתו, שתהא אלמנתו חולצת, ואין זו אלא גמילות־חסד עם המת, כעין אמירת קדיש או הדלקת שמן זית, ואין לכוף את האשה לחלוץ אם אינה רוצה בכך מפני הבושה או הטורח וכיוצא בזה, אם תרצה להטיב עם המת - תטיב, ואם לאו - אין בית־הדין יכול לכופה על כך.

יז. יְבָמָה שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ עַל בַּעְלָהּ כְּתֻבָּה מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה אֲסוּרָה עָלָיו[103], וַהֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת לַיָּבָם[104] כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[105], אִם רָצָה הַיָּבָם לְיַבֵּם - מְיַבֵּם, וְאֵין לָהּ עָלָיו כְּתֻבָּה[106] כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ עַל בַּעְלָהּ. וְדִינָהּ עִם יְבָמָה בַּתּוֹסֶפֶת - כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה עִם בַּעְלָהּ[107]. אֲבָל אִם לֹא כָּתַב לָהּ בַּעְלָהּ כְּתֻבָּה[108], אוֹ שֶׁמָּכְרָה לוֹ כְּתֻבָּתָהּ אוֹ מָחֲלָה אוֹתָהּ - צָרִיךְ הַיָּבָם לִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה[109] כִּשְׁאָר הָאַלְמָנוֹת[110].

103) כגון שהיתה שניה לו (אם אמו). 104) שהיו אחים מן האב ולא מן האם (ראה יבמות פד. וברש"י שם). 105) לקמן פ"ו הי"ג. 106) כשבא עליה וקנאה, ועכשיו רוצה להוציא - אין לה כתובה (יבמות פה.). אבל אם רוצה להשהותה אצלו, צריך שיכתוב לה כתובה, שהרי אסור לאדם לשהות עם אשתו בלא כתובה, כמבואר לעיל פ"י מהל' אישות ה"י. וה'אור שמח' מפרש את דברי רבינו, שאינו כותב לה שום כתובה אפילו כשירצה לקיימה אצלו, הואיל ויש לה תוספת, כמבואר בסמוך בדברי רבינו, והרי אינה קלה בעיניו להוציאה, שיצטרך לשלם לה התוספת. ולפיכך במקרה השני, כשמחלה לבעל על הכתובה, הרי מחלה גם על התוספת, ונשארה קלה בעיני היבם להוציאה, כאן ציין רבינו: "צריך היבם לכתוב לה כתובתה", כמבואר לעיל פכ"ב מהל' אישות הי"ד. 107) שיש לה תוספת שהתחייב לה אע"פ שאין לה עיקר כתובה, והטעם מבואר לעיל (שם פכ"ד ה"ג). 108) למרות שהיתה מותרת לו. 109) שהרי בעלה עצמה אם רצה לקיימה אחרי שמכרה או מחלה לו כתובתה, חייב לחזור ולכתוב לה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, כמבואר לעיל פ"י מהל' אישות ה"י. 110) שכתובתן מנה. ואין זה סכום הכתובה שהיה רשום בכתובתה שמכרה לבעלה. השווה לעיל פכ"ב מהל' אישות הי"ד ובביאורנו שם, ולהלן פ"ד הל"ב והערה קפד.

יח. הַיְבָמָה קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ יְבָמָהּ אוֹ קֹדֶם שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לְזָר, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר. וְאִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר וּבָעַל - לוֹקָה הוּא וָהִיא[111]. וּמוֹצִיאָהּ בְּגֵט[112], וַאֲפִלּוּ הָיוּ לוֹ כַּמָּה בָּנִים מִמֶּנָּה[113]. וְנֶאֱסָרָה עָלָיו[114] וְעַל יְבָמָהּ[115]. וִיבָמָהּ חוֹלֵץ לָהּ, וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לַאֲחֵרִים.

111) כדרך שלוקין על כל מצוות לא־תעשה המנויות בפי"ט מהל' סנהדרין ה"ד. ואם נישאה ועדיין לא נבעלה - אינם לוקים. 112) אפילו כשלא נבעלה עדיין, שהרי אפילו נתקדשה בלבד צריכה גט, כמבואר בסמוך הי"ט. 113) אין אומרים: יחלוץ לה יבמה ותשאר תחת בעלה, שלא להוציא לעז על בניה שהם פסולים, אלא אסורה עליו עולמית. 114) ואפילו לא נבעלה עדיין, הואיל ונישאה הרי זו בחזקת בעולה ונאסרה, כמו שכתב רבינו בפי"ט מהל' איסורי ביאה ה"ג: כהן שנשא אשה מאיסורי כהונה אע"פ שלא נבעלה נתחללה, שכל נשואה בחזקת בעולה היא ('מעשה רוקח'), אלא שאינם לוקים אם לא נבעלה ודאי. 115) שהיא דומה לאשת איש שנשאת ובא בעלה, שאסורה על זה ועל זה (יבמות צב: וברי"ף שם ע"פ ה'ירושלמי' שם פ"י, ה"ד). אלא שאין בניה מן השני ממזרים, שיבמה לשוק אינה אלא איסור לאו בלבד, ואין ממזר מאיסור חייבי לאוין. ראה פט"ו מהל' איסורי ביאה ה"א־ב.

יט. נִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר[116] - לֹא נֶאֱסָרָה עַל יְבָמָהּ[117], אֶלָּא נוֹתֵן לָהּ הַזָּר שֶׁקִּדְּשָׁהּ גֵּט[118] וִיבָמָהּ מְיַבֵּם אוֹ חוֹלֵץ. וְאִם הָיָה יְבָמָהּ כֹּהֵן, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׂא גְּרוּשָׁה[119] - תֵּצֵא מִן הַזָּר בְּגֵט, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא הַחוֹטֵא נִשְׂכָּר, וְיַחֲלֹץ לָהּ יְבָמָהּ[120].

116) ועדיין לא נישאה לו. 117) שאינה גרועה מאשת איש שנתקדשה לאחר ובא בעלה, שלא נאסרה על בעלה הראשון, כמבואר לעיל בפ"י מהל' גירושין ה"ו. 118) שהרי קידושין תופסים ביבמה לשוק מספק, כמבואר לעיל פ"ד מהל' אישות הי"ד, וצריכה ממנו גט. 119) ויש סברא שהכהן יחלוץ לה (שהרי לייבם אינו יכול, שגרושה היא) ותהא מותרת למקדש - לא אמרו כן אלא המקדש נותן לה גט. 120) שאלמלא חטאו היה היבם מייבמה, ועכשיו אסורה לו, ועל־ידי־זה תישאר ברשותו?! ואף לאחרי

החליצה, אסורה לו לעולם משום קנס - הואיל וקידשה שלא ברשות (רמב"ן).

כ. חָזַר הַדָּר שֶׁגֵּרְשָׁהּ מִן הָאֵרוּסִין וּנְשָׂאָהּ אַחַר שֶׁחָלַץ לָהּ יְבָמָהּ - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ[121]. אֲבָל אִם גֵּרְשָׁהּ מִן הַנִּשּׂוּאִין, וְחָזַר וּנְשָׂאָהּ אַחַר שֶׁחָלְצָה - מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ; מִפְּנֵי שֶׁהִיא דּוֹמָה לְאֵשֶׁת אִישׁ שֶׁנִּשֵּׂאת וּבָא בַּעְלָהּ, שֶׁהִיא אֲסוּרָה עַל זֶה וְעַל זֶה, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרַנוּ[122]. וְהַיְבָמָה שֶׁזִּנְּתָה[123] וְהִיא זְקוּקָה[124] - לֹא נֶאֱסְרָה עַל יְבָמָהּ[125], אֶלָּא רָצָה חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם.

121) אע"פ שאסרוה עליו משום קנס, כנ"ל - אין קונסים אותה להוציאה אחר שנשאה, שדי לנו להחמיר בזה רק לכתחילה (רשב"א, הובא במגיד־משנה). 122) לעיל פ"י מהל' גירושין ה"ד, וכן אמרו (יבמות צב:): "יבמה - קידושין אין בה, נישואין יש בה, דמיחלפא באשה שהלך בעלה למדינת הים". 123) בלא קידושין. 124) כשהיא שומרת יבם, ועדיין לא חלצה ולא נתייבמה. 125) שאינה כאשת איש החמורה, הואיל ואין בה אלא איסור לאו (סוטה יח:). ואינה דומה לנשאת לאחר, שנאסרה על יבמה, כמבואר לעיל הי"ח, כי שם יש לחוש, שיאמרו: חלץ לה יבמה ונישאת וחזר לכונסה והרי זה נושא חלוצתו, אבל זנות אין לה קול כל־כך, וידעו שפריצות היא מצדה ולא יחשדו בה שחלצה (רש"י לגיטין פ:). ואם יבמה כהן, נאסרה עליו, שהרי נבעלה לאסור לה ונעשתה זונה, וכהן אסור בזונה (ראה בפי"ח מהל' איסורי ביאה ה"א; ובפי"ט ה"ה, ובשו"ע אהע"ז סי' קנט ס"ג).

כא. כָּל יְבָמָה שֶׁהִיא סָפֵק מִדִּבְרֵיהֶם[126] אִם יֵשׁ עָלֶיהָ זִקַּת יָבָם[127] אוֹ אֵין עָלֶיהָ זִקַּת יָבָם, כְּגוֹן יְבָמָה שֶׁיָּלְדָה וָלָד שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו[128] וּמֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁדִּינָהּ שֶׁתַּחֲלֹץ מִסָּפֵק מִדִּבְרֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרַנוּ[129], אִם הָלְכָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר קֹדֶם חֲלִיצָה - חוֹלֵץ לָהּ יְבָמָהּ וְתֵשֵׁב עִם בַּעְלָהּ[130]. וְאִם נִתְקַדְּשָׁה לְכֹהֵן, שֶׁהוּא אָסוּר בַּחֲלוּצָה - אֵינוֹ חוֹלֵץ לָהּ[131]; שֶׁאֵין אוֹסְרִין עַל זֶה אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם סָפֵק דִּבְרֵיהֶן[132]. גֵּרְשָׁהּ הַכֹּהֵן אוֹ מֵת - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת[133], וְאַחַר כָּךְ מֻתֶּרֶת לַאֲחֵרִים לְכַתְּחִלָּה.

126) מדברי חכמים. 127) קשר עם היבם, להתייבם או לחלוץ. 128) כלומר, שאינו ידוע אם נולד לתשעה חדשים, אבל סימניו גמרו, שהוא שלם בשערו ובצפרניו, ומן התורה הוא ולד גמור. 129) לעיל פ"א ה"ה, ועיי"ש בהערה כט. 130) ואינה צריכה קידושין שניים. 131) יבמות לו, ב וברי"ף שם), וכל־שכן אם נישאת קודם חליצה, שאין מוציאים אותה מתחת בעלה, כמבואר ברי"ף שם, וכן בשו"ע אהע"ז סי' קסד, ס"ז. 132) שמן התורה ולד גמור הוא, הואיל וגמרו סימניו - ואין עליה זיקת יבם. 133) שהרי לא התירוה לבעלה בלא חליצה אלא כדי שלא לאסרה עליו, וכיון שגירשה אין צורך להתירה בלא חליצה (מגיד־משנה). אולם ב'שלטי הגיבורים' לרי"ף שם כתוב: שמאחר שהתירוה לכהן בלא חליצה, אם מת הכהן אין מצריכים אותה לחלוץ אפילו אם רוצה להנשא לישראל, שמאחר שהותרה - הותרה.

יום ג' י"ב מנחם־אב ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) ביאר בו רבינו נאמנות לומר זה בני לפטור מן היבום, וזה אחי לחייב ביבום, מי נאמן לומר מת היבם.

א. הָאוֹמֵר 'זֶה בְּנִי', אוֹ שֶׁאָמַר 'יֵשׁ לִי בָּנִים'[2] - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וּפוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[3].

2) ואין אשתי זקוקה (לאחר מותי) לייבום. 3) ואפילו הוחזק שיש לו אחים אינה זקוקה להם, שאילו רצה היה פוטרה בגט ומה לו לשקר, לפיכך נאמן להתירה ולפוטרה מזיקת יבום, ומה גם, שאין דיבורו סותר את "חזקתו באחים", שאפילו אם יש לו אחים, הואיל ויש לו בנים הרי זו פטורה מיבום.

ב. אָמַר 'זֶה אָחִי', אוֹ שֶׁאָמַר 'יֵשׁ לִי אַחִין'[4] - אֵינוֹ נֶאֱמָן לֶאֱסֹר אֶת אִשְׁתּוֹ[5] וּלְהַנִּיחָהּ זְקוּקָה לְיָבָם; שֶׁהֲרֵי זֶה מִתְכַּוֵּן לְאָסְרָהּ לְאַחֵר מוֹתוֹ[6].

4) והרי היא זקוקה ליבום, והיא הייתה עד כה בחזקת שאינה זקוקה לייבום. 5) להינשא לאחרים עד שתחלוץ. 6) ואינו נאמן להוציאה מחזקתה הקודמת שאינה זקוקה.

ג. הָיָה מֻחְזָק שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַחִין, וְאָמַר בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ[7] 'אֵין לִי אַחִין'[8] - אֵינוֹ נֶאֱמָן[9]. וְכֵן אִם אָמַר עַל מִי שֶׁהֻחְזַק אָחִיו 'אֵין זֶה אָחִי' - אֵינוֹ נֶאֱמָן[10]. לֹא הָיָה מֻחְזָק בְּאַחִין, וְיָצָא קוֹל שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֵדִים שֶׁיָּעִידוּ שֶׁיֵּשׁ לְבַעְלָהּ אַחִין, וְהָעֵדִים בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, אֲפִלּוּ אָמַר הוּא בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ 'אֵין לִי אָח' - הֲרֵי זוֹ חוֹשֶׁשֶׁת[11], וְתַמְתִּין[12] עַד שֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים שֶׁאָמְרוּ[13] וְיִשָּׁאֲלוּ[14].

7) שהיא שעה רצינית ואינו עשוי לשקר בשעה זו. 8) והרי היא פטורה מזיקת יבום. 9) ואינו נאמן במה שבידו לגרשה כי אין "מיגו" מועיל נגד חזקה, והרי הוחזק שיש לו אחים ואיך נאמינו שאין לו, אולם ב"אמר יש לי בנים" אינו סותר את חזקת האחים ולפיכך נאמן. 10) לבטל החזקה הקודמת, והרי היא זקוקה לייבום. 11) לקול, ואפילו לא הוחזק הקול בבית דין. 12) מלהינשא לאחרים, שמא יש בקול ממש והרי היא זקוקה לייבום. 13) אחרים עליהם, שהם יודעים שיש לו אחים. 14) ייבדקו, מכיוון שאפשר לברר ולעמוד על הדבר מפי עדים - עלינו לברר ולא נקל באיסור אשת איש.

ד. מִי שֶׁזָּנָה עִם אִשָּׁה, בֵּין פְּנוּיָה בֵּין אֵשֶׁת אִישׁ, וְנִתְעַבְּרָה, וְאָמַר: זֶה הָעֻבָּר מִמֶּנִּי הוּא, וַאֲפִלּוּ הִיא מוֹדָה לוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּנוֹ לְעִנְיַן יְרֻשָּׁה[15], הֲרֵי זֶה סָפֵק לְעִנְיַן יִבּוּם[16]. כְּשֵׁם שֶׁזִּנְּתָה עִם זֶה, כָּךְ זִנְּתָה עִם אַחֵר, וּמֵאַיִן יִוָּדַע הַדָּבָר שֶׁזֶּה בְּנוֹ וַדַּאי? וַהֲרֵי

אֵין לוֹ חֲזָקָה[17], אֶלָּא לְעוֹלָם סָפֵק הוּא[18]. וּלְהַחְמִיר דָּנִין בּוֹ, וְחוֹלְצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[19].

15) שהרי אם ירצה יכול לתת לו את נכסיו במתנה. 16) אם נאמן לומר שזה בנו. 17) שהרי מתחילת לידתו הוא בספק זה. ואין אתה יכול לומר בו העמדנו על חזקתו הקודמת. 18) שמא אינו בנו וזקוקה לייבום. 19) שמא הוא בנו ואסורה ליבם.

ה. נֶאֱמָן עַד אֶחָד לְהָעִיד לִיבָמָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, וּמִתְיַבֶּמֶת עַל פִּיו; אוֹ שֶׁמֵּת יְבָמָהּ אוֹ שֶׁנִּתַּן לְבַעְלָהּ בֵּן, לְהַתִּירָהּ לְזָר[20]. אֲפִלּוּ עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה אוֹ עַכּוּ"ם מֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ[21] מֵעִיד בְּמִיתַת הַיָּבָם כְּמוֹ שֶׁמֵּעִיד בְּאֵשֶׁת אִישׁ לְהַתִּירָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[22].

20) ולדעת הראב"ד אינו נאמן לומר: ניתן לבעלה בן, שאין זה דבר העשוי להגלות ואפשר שהוא משקר, אולם רבינו סובר, שאין האשה סומכת עצמה על העד בלבד, ואף היא מדקדקת בדבר ובודקת אם אמת הוא, כדי שלא תצטרך לצאת מבעלה לאחר הנישואין. 21) שאינו מתכוון להעיד ולהתירה להינשא לזר. 22) כי דין עד ביבמה כדין עד באשת איש.

ו. וְחָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁאֵין מְעִידוֹת זוֹ לָזוֹ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ[23], כָּךְ אֵין מְעִידִין לָהּ שֶׁמֵּת יְבָמָהּ[24]. וְדִין עֵדוּת זוֹ כְּדִין אוֹתָהּ עֵדוּת[25] לְעִנְיַן עֵדִים שֶׁמַּכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה בְּמִיתַת הַיָּבָם[26] וּלְכָל דָּבָר[27].

23) שחזקתן שונאות זו את זו. 24) שמתכוונות לקלקלה, שתינשא לזר ואחרי כן תצטרך לצאת ממנו. 25) של מיתת הבעל. 26) שהעד הראשון המעיד על מות היבם נאמן כשניים, ואם אחר כך יבוא עד אחר ויכחישנו אין השני נאמן. 27) כגון הפסול בעבירה מן התורה אינו נאמן לעדות זו.

ז. שְׁתֵּי יְבָמוֹת[28] שֶׁבָּאוּ מִמְּדִינַת הַיָּם, זוֹ אוֹמֶרֶת "מֵת בַּעְלִי" וְזוֹ אוֹמֶרֶת "מֵת בַּעְלִי" - זוֹ אֲסוּרָה[29] מִפְּנֵי בַּעְלָהּ שֶׁל זוֹ[30], וְזוֹ אֲסוּרָה מִפְּנֵי בַּעְלָהּ שֶׁל זוֹ; שֶׁאֵין יְבִמְתָּהּ נֶאֱמֶנֶת לְהָעִיד לָהּ שֶׁמֵּת יְבָמָהּ[31], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

28) נשי שני אחים. 29) להינשא לזר. 30) שהוא יבמה וזקוקה לו, ואינו בפנינו שתחלוץ לו. 31) ושמא הוא חי.

ח. הָיָה לְאַחַת מֵהֶן עֵד שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - זוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ הָעֵד עוֹמֶדֶת בְּאִסּוּרָהּ[32], שֶׁאֵינָהּ אֲסוּרָה מִפְּנֵי בַּעְלָהּ אֶלָּא מִפְּנֵי יְבָמָהּ[33]; וְזוֹ שֶׁאֵין לָהּ עֵד מֻתֶּרֶת, שֶׁהֲרֵי הֵעִיד הָעֵד שֶׁמֵּת יְבָמָהּ, וְהִיא נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר שֶׁמֵּת בַּעְלִי.

32) להינשא לזר. 33) שאין עדות על מות יבמה, אלא יבמתה, והיא אינה נאמנה לה.

ט. הָיָה לָזוֹ בָּנִים[34] וְלָזוֹ אֵין בָּנִים - זוֹ שֶׁאֵין לָהּ בָּנִים אֲסוּרָה[35], וְזוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ בָּנִים מֻתֶּרֶת[36]. הָיָה לָהֶן יָבָם אַחֵר כָּאן - הֲרֵי זֶה מְיַבֵּם לִשְׁתֵּיהֶן[37].

34) מבעלה, ואינה זקוקה לייבום. 35) בגלל זיקתה ליבמה. 36) ובגמרא שם אמרו: "לזו עדים ובנים ולזו לא עדים ולא בנים שתיהן מותרות", שאין כאן זיקת ייבום, זו מפני בניה, וזו בעידי חברתה. 37) שהרי משני בתים הן, ואין אחת פוטרת את חברתה.

י. מֵת זֶה הַיָּבָם שֶׁיִּבֵּם אוֹתָן[38] - אֲסוּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לְזָר, כְּשֶׁהָיוּ בַּתְּחִלָּה[39]. נִתְיַבְּמוּ וְנִתְגָּרְשׁוּ[40] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת לְזָר.

38) ולא הניח בנים, נמצאו שתיהן זקוקות (מצד מיתת היבם) ליבמיהן שבמדינת הים, שמא חיים הם. 39) לפני הייבום, שאין האחת נאמנת כלפי חברתה להעיד שמת יבמה. 40) מיבמן. והוא הדין אם מת יבמן והניח בנים, שאין זקוקות עוד לייבום.

יא. אַף עַל פִּי שֶׁהָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר "מֵת בַּעְלִי" וְתִנָּשֵׂא[41] אוֹ תִּתְיַבֵּם[42], אֵין הַיְבָמָה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר מֵת יְבָמִי שֶׁתִּנָּשֵׂא לְזָר; הוֹאִיל וְהוּא אִסּוּר לַאוּ[43], שֶׁמָּא יִהְיֶה קַל בְּעֵינֶיךָ[44]. וְכֵן אֵין הַיָּבָם נֶאֱמָן לוֹמַר "מֵת אָחִי" שֶׁיְּיַבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ, שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בָּהּ[45]. וְאֵין הָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר "מֵתָה אֲחוֹתִי" שֶׁתִּכָּנֵס לְבֵיתָהּ, וְאֵין הָאִישׁ נֶאֱמָן לוֹמַר "מֵתָה אִשְׁתִּי" שֶׁיִּשָּׂא אֶת אֲחוֹתָהּ, עַד שֶׁיָּעִידוּ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁמֵּתָה אֲחוֹתָהּ וְאַחַר כָּךְ תִּכָּנֵס לְבֵיתָהּ; שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ עֵד אֶחָד אֶלָּא מִשּׁוּם הַתָּרַת עֲגוּנָה[46], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[47].

41) לזר, באופן שאינה זקוקה לייבום, כגון שיש לו בנים, או אין לו אחים. 42) כשהיא זקוקה ליבם. 43) האמור בתורה: "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר". 44) ולא תדקדק היטב אם מת יבמה, בניגוד לאומרת מת בעלי, שהוא איסור "אשת איש" וענשו מיתת בית דין, ובניה מהשני ממזרים. 45) שהרי אפילו חכם שאסר את האשה על בעלה בנדר, הרי זה לא יישאנה, שמא עיניו נתן בה. 46) שאינה יכולה להינשא לשום איש בעולם, אם לא נקבל עדותו. אבל זו יכולה להינשא לאחרים, וכן גיסה יכול לישא לו אחרת. 47) "שלא תשארנה בנות ישראל עגונות".

יב. לְפִיכָךְ[48], הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ[49] וְיִבְמָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאָה וְאָמְרָה "מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת יְבָמִי", אוֹ שֶׁאָמְרָה "מֵת יְבָמִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי" - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[50]. אֲבָל אִם הָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ בִּלְבַד[51], וּבָאָה וְאָמְרָה "נִתַּן לִי יָבָם בִּמְדִינַת הַיָּם וָמֵת"[52], בֵּין שֶׁאָמְרָה "מֵת יְבָמִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי" בֵּין שֶׁאָמְרָה "מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת הַיָּבָם שֶׁנִּתַּן לִי" - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת[53]; שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר[54] הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר[55].

48) הואיל ואינה נאמנת לומר: "מת יבמי". 49) ואין לבעלה בנים והרי היא בחזקת זקוקה ליבם. 50) להינשא

לזר, והרי היא בחזקת זקוקה ליבום. 51) ולא היה כאן יבם, והרי היא בחזקת היתר לזר. 52) שילדה חמותי במדינת הים בן. 53) להינשא לזר. 54) שאמרה ניתן לי יבם והחזיקה עצמה זקוקה לייבום. 55) שהרי אמרה מת יבמי.

1 **יג. הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ וּבְנָהּ לִמְדִינַת הַיָּם,**
2 **וּבָאָה וְאָמְרָה ׳מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בְּנִי׳ -**
3 **נֶאֱמֶנֶת[56]; שֶׁהֲרֵי הָיְתָה בְּחֶזְקַת הֶתֵּר לְזָר[57] בְּעֵת**
4 **שֶׁהָלְכָה[58]. אָמְרָה ׳מֵת בְּנִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי׳ -**
5 **אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת לְהַתְּיַבֵּם[59]. וְחוֹשְׁשִׁין לִדְבָרֶיהָ[60],**
6 **וְחוֹלֶצֶת[61] וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת.**

56) להינשא לזר. 57) אם ימות הבעל. שהרי יש להם בן ואינה זקוקה לייבום. 58) שהרי היה לה בן. וגם עכשיו אינה מוציאה עצמה מחזקתה. 59) שהרי הייתה בחזקת מותרת לזר ואינה זקוקה לו, ויש לחוש שמא מחמת אהבתה אליו היא משקרת. 60) להחמיר, לא להתירה לזר, שהרי לדבריה זקוקה היא לייבום, ועשתה עצמה חתיכת איסור להינשא לזר. 61) כדי שתהיה מותרת לזר.

7 **יד. הָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ בִּלְבַד[62], וּבָאָה וְאָמְרָה ׳נִתַּן**
8 **לִי בֵּן בִּמְדִינַת הַיָּם וָמֵת וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי׳[63] -**
9 **נֶאֱמֶנֶת וּמִתְיַבֶּמֶת; שֶׁהֲרֵי הָיְתָה בְּחֶזְקַת הֶתֵּר לִיבָמָה**
10 **בְּעֵת שֶׁהָלְכָה. אָמְרָה ׳מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבֵּן**
11 **שֶׁנִּתַּן לִי׳[64] - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת לִפְטֹר עַצְמָהּ מִן הַיִּבּוּם**
12 **וּמִן הַחֲלִיצָה[65]. וְחוֹשְׁשִׁין לִדְבָרֶיהָ[66], וְחוֹלֶצֶת וְלֹא**
13 **מִתְיַבֶּמֶת.**

62) ויש לה יבם והרי היא בחזקת זקוקה לו. 63) נמצאת שהיא זקוקה ליבם. 64) ואינה זקוקה עוד לייבום. 65) שהרי הוחזקה זקוקה. 66) לא להתייבם, שהרי עשתה עצמה חתיכת איסור על היבם.

14 **טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[67]? כְּשֶׁהָיְתָה פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה**
15 **מִתְּחִלָּה[68], כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה גְּרוּשָׁה אוֹ חֲלָלָה[69], אוֹ**
16 **שֶׁאָמְרָה ׳בִּמְעָרָה הָיֵינוּ כְּשֵׁמֵת׳[70]; אֲבָל אִם אֵין**
17 **הַדָּבָר כֵּן - אֵינָהּ חוֹלֶצֶת. שֶׁמָּא תַּחֲלֹץ וְיָבוֹאוּ עֵדִים**
18 **וְיָעִידוּ שֶׁהַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה וְהַבַּעַל מֵת תְּחִלָּה[71],**
19 **וְנִמְצֵאת חֲלִיצָה זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם, וְתִנָּשֵׂא לְכֹהֵן, וְיִרְאֶה**
20 **הָרוֹאֶה אוֹתָהּ שֶׁחָלְצָה וְנִשֵּׂאת לַכֹּהֵן וִידַמֶּה**
21 **שֶׁהַחֲלוּצָה מֻתֶּרֶת לַכְּהֻנָּה, וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ בָּעֵדִים**
22 **שֶׁבָּאוּ. לְפִיכָךְ לֹא תַּחֲלֹץ וְלֹא תִּתְיַבֵּם, אֶלָּא תִּשָּׁאֵר**
23 **בְּחֶזְקַת זְקוּקָה כְּשֶׁיְּצִיאָה עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים.**

67) שהיא חולצת על סמך דבריה. 68) טרם שנישאה לבעלה זה. 69) שנולדה מאיסור כהונה, כגון שאמה הייתה גרושה ונישאה לאביה הכהן, הרי בתם חללה ואסורה להינשא לכהן. 70) ואין איש עמנו לבוא ולהעיד מי מת תחילה האב או הבן. 71) לפני שמת הבן, ואינה זקוקה ליבם.

24 **טז. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ וְצָרָתָהּ[72] לִמְדִינַת הַיָּם,**
25 **וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ לָהּ[73] ׳מֵת בַּעֲלִיךְ׳ - הֲרֵי זוֹ לֹא**
26 **תַּחֲלֹץ וְלֹא תִּתְיַבֵּם לְעוֹלָם, עַד שֶׁיִּוָּדַע אִם יָלְדָה**
27 **צָרָתָהּ[74] אוֹ לֹא יָלְדָה. וְלָמָּה לֹא תַּחֲלֹץ אַחַר תִּשְׁעָה**
28 **חֳדָשִׁים[75] מִמִּיתַת הַבַּעַל וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת לְזָר עַל כָּל**
29 **פָּנִים[76], שֶׁאִם יָלְדָה צָרָתָהּ[77] - הֲרֵי נִפְטְרָה זוֹ, וְאִם**
30 **לֹא יָלְדָה - הֲרֵי נֶחְלְצָה? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִוָּדַע אַחַר**
31 **הַחֲלִיצָה שֶׁיָּלְדָה צָרָתָהּ וָלָד שֶׁל קַיָּמָא, וְנִמְצֵאת זֹאת**
32 **שֶׁאֵינָהּ חֲלוּצָה[78], וְתִנָּשֵׂא לְכֹהֵן אַחַר שֶׁנֶּחְלְצָה,**
33 **וְיֹאמַר הָרוֹאֶה שֶׁלֹּא יָדַע בָּעֵדִים שֶׁבָּאוּ שֶׁהַחֲלוּצָה**
34 **מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן, וְיָעִיד שֶׁרָאָה אוֹתָהּ נִשֵּׂאת לַכֹּהֵנָה עַל**
35 **פִּי בֵּית דִּין. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה אֲסוּרָה לַכְּהֻנָּה**
36 **מִתְּחִלָּתָהּ[79] - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת לְאַחַר תִּשְׁעָה וְתִנָּשֵׂא**
37 **לְזָר. אֲבָל זוֹ הַצָּרָה שֶׁהָיְתָה עִם בַּעְלָהּ כְּשֶׁמֵּת -**
38 **תַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם כִּשְׁאָר הַיְבָמוֹת[80] וְתַחֲלֹץ אוֹ**
39 **תִּתְיַבֵּם, וְלֹא תָּחוּשׁ לְצָרָתָהּ שֶׁבַּמְּדִינָה הָאַחֶרֶת[81],**
40 **הוֹאִיל וְלֹא הָיָה בַּעְלָהּ עִמָּהּ בַּמְּדִינָה[82].**

72) שהיו לו שתי נשים, שהן צרות זו לזו. 73) לזו שנשארה כאן. 74) מבעלה. ואז תינשא לזר, כי הוולד פוטרה מן הייבום. 75) כי בתוך תשעה חדשים אינה יכולה לחלוץ, שמא צרתה מעוברת ואין הוולד של קיימא, וחליצת מעוברת אינה חליצה, אפילו כשהחולצת עצמה אינה מעוברת אלא צרתה מעוברת. 76) צדדים. 77) לאחר תשעת חדשי העיבור. 78) שהרי חלצה שלא לצורך. 79) שהייתה גרושה או חללה כשנישאה לו. 80) שאינן חולצות או מתייבמות אלא לאחר תשעים יום מיום מיתת הבעל, לדעת אם מעוברות הן אם לא. 81) שנשארה כאן שמא מעוברת היא. 82) אם כן לא נתעברה ממנו.

41 **יז. הָאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ[83] וְהָיְתָה לָהּ חָמוֹת בִּמְדִינַת**
42 **הַיָּם - אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת שֶׁמָּא יָלְדָה חֲמוֹתָהּ וּכְבָר נִתַּן**
43 **לָהּ יָבָם בִּמְדִינָה אַחֶרֶת[84], שֶׁלֹּא גָּזְרוּ בְּדָבָר זֶה; אֶלָּא**
44 **נַעֲמִיד אוֹתָהּ עַל חֶזְקָתָהּ, וַהֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת[85]. וְהוּא**
45 **הַדִּין לְאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְהָיָה לוֹ בֵּן בִּמְדִינָה אַחֶרֶת**
46 **- הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְזָר; וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מֵת הַבֵּן[86],**
47 **אֶלָּא הַעֲמֵד אוֹתָהּ עַל חֶזְקָתָהּ[87].**

83) ולא הניח בנים ולא היה לו אח. 84) וזקוקה לו. 85) להינשא לזר. 86) "שמא מת לא חוששים", והעמידהו על חזקתו שהוא חי. 87) הקודמת, שהייתה בחזקת היתר לזר.

48 **יח. יָצָאת חֲמוֹתָהּ מְעֻבֶּרֶת - הֲרֵי זוֹ חוֹשֶׁשֶׁת, וְלֹא**
49 **תִּנָּשֵׂא לְזָר עַד שֶׁתֵּדַע מָה הָיָה סוֹף עִבּוּר חֲמוֹתָהּ,**
50 **שֶׁמָּא נוֹלַד לָהּ יָבָם קֹדֶם מִיתַת הַבַּעַל[88].**

88) והרי היא זקוקה לו עד שתחלוץ ממנו. ודקדק לכתוב "קודם מיתת הבעל", שאילו נולד היבם לאחר מיתת הבעל אינה זקוקה לו ליבום, שהרי היא "אשת אחיו שלא היה בעולמו".

יט. הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ וּבְנָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאוּ וְאָמְרוּ לָהּ: מֵת בַּעְלִיךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בְּנֵךְ[89], וְנִשֵּׂאת, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁחִלּוּף הָיוּ הַדְּבָרִים[90] - תֵּצֵא, וְהַוָּלָד כָּשֵׁר[91]. אָמְרוּ לָהּ: מֵת בְּנֵךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִיךְ, וְנִתְיַבְּמָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁהָיוּ הַדְּבָרִים חִלּוּף[92] - תֵּצֵא, וְהַוָּלָד שֶׁנּוֹלַד לִפְנֵי הַשְּׁמוּעָה[93] אוֹ לְאַחַר הַשְּׁמוּעָה מַמְזֵר[94].

89) והרי היא מותרת לזר. 90) שבנה מת לפני בעלה, וזקוקה היא ליבם ואסורה לזר. 91) כי בנישואי יבמה לזר אין אלא איסור לאו בלבד ואין ממזר אלא מחייבי איסור כרת. 92) נמצאת זו אסורה ליבמה, ואיסור אשת אח שלא במקום מצוה הוא בעונש כרת. 93) ההודעה האחרונה, אף על פי שהייתה שוגגת ואנוסה. 94) כי הלכה היא יש ממזר מחייבי כריתות.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) ביאר בו רבינו דיני מצות חליצה וסדרה ומה מעכב בה, ומי חולצים, דיני הנעל וצורתו, דיני הרקיקה, מה בין "אינה חליצה" לבין "חליצה פסולה", נוסח גט חליצה, נוסח כתובת יבמין וכתובת כל אשה.

א. כֵּיצַד מִצְוַת חֲלִיצָה? הַיְבָמָה הוֹלֶכֶת אַחַר הַיָּבָם בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא שָׁם[2], וּבָאָה לַדַּיָּנִין, וְהֵן קוֹרְאִין לוֹ וְנוֹתְנִין לוֹ עֵצָה הַהוֹגֶנֶת לוֹ וָלָהּ. אִם עֵצָה טוֹבָה לְיַבֵּם[3] - יוֹעֲצִין אוֹתָן לְיַבֵּם[4]; וְאִם עֵצָה טוֹבָה לַחֲלֹץ, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה הִיא יַלְדָּה וְהוּא זָקֵן אוֹ הִיא זְקֵנָה וְהוּא יֶלֶד - יוֹעֲצִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ[5].

2) במקום דירתו, ויש שם בית־דין, שנאמר (דברים כה, ח): "וקראו לו זקני עירו" - ולא זקני עירה (סנהדרין לא:). 3) ששניהם מתאימים זה לזה. 4) ובכת"י התימנים: אותו [וכן נכון, שהכל תלוי ברצונו]. 5) יבמות קא, ב: "אומרים לו: מה לך אצל ילדה; מה לך אצל זקנה, כלך אצל שכמותך, ואל תכניס קטטה לתוך ביתך".

ב. וּצְרִיכִין הַדַּיָּנִין לִקְבֹּעַ מָקוֹם[6] שֶׁיֵּשְׁבוּ בּוֹ, וְאַחַר כָּךְ תַּחֲלֹץ שָׁם בִּפְנֵיהֶם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ הַשַּׁעֲרָה[7] אֶל הַזְּקֵנִים וְגוֹ'. לֹא נוֹעֲדוּ[8] וְלֹא קָבְעוּ מָקוֹם אֶלָּא נִקְרוּ נִקְרֹה[9], וְנִקְרֵאת[10] הִיא וְהוּא לִפְנֵיהֶן וְחָלְצוּ - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה[11].

6) לומר, נלך למקום פלוני לחלוץ (אהע"ז סי' קסט, ס"ד), כדי לפרסם הדבר שנפטרה מיבמה ויזדמנו לה קופצים לישא אותה, ושהיא חלוצה ולא תינשא לכהן (רש"י ו'בית הבחירה להמאירי' ביבמות שם, ו'בית שמואל' שם ס"ק ה). 7) "השערה" משמע, מקום המזומן לכך (רש"י שם). 8) לא נדברו ביניהם מתחילה לילך שם. 9) כלשון הכתוב (שמואל־ב א, ו) "נקרא נקריתי", כלומר נזדמן הדבר במקרה שחברי בית־הדין באו שם. 10) ובכת"י התימנים: ונקרית. 11) שלא אמרו (שם) אלא: "צריכים הדיינים לקבוע", ולשון "צריך" משמעה רק לכתחילה (הגר"א באהע"ז שם).

ג. וּמְלַמְּדִין אוֹתָהּ וְאֶת הַיָּבָם לִקְרוֹת, עַד שֶׁהוּא וָהִיא יִהְיוּ רְגִילִין[12], וְתִהְיֶה יְכוֹלָה לִקְרוֹת 'לֹא אָבָה' בִּנְשִׂימָה אַחַת, וְאַחַר כָּךְ תֹּאמַר 'יַבְּמִי', כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מַשְׁמַע דְּבָרֶיהָ אָבָה יַבְּמִי[13].

12) שסדר חליצה כך הוא: היא קוראה תחילה "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל, לא אבה יבמי" ואח"כ הוא אומר "לא חפצתי לקחתה", להלן ה"ט. 13) שאם תפסיק בין לא, לתיבה "אבה" - יהיה משמע: לא! - אינו ממאן, אלא - אבה יבמי (יבמות קז: וברש"י). וכן על היבם לקרוא בנשימה אחת: "לא חפצתי" שלא יהא משמע דבריו: חפצתי לקחתה.

ד. וּמֵאַחַר שֶׁתִּהְיֶה רְגִילָה לִקְרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָרְאָה בִּנְשִׂימָה אַחַת - אֵין מַקְפִּידִין עַל זֶה; אֲבָל אִם אֵינָהּ יְכוֹלָה - מַרְגִּילִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּדַּע[14].

14) הרי"ף שם, ע"פ הכלל הידוע (יבמות קד:): "כל הראוי לבילה (בלילת השמן במנחה) - אין בילה מעכבת בו, וכל שאין ראוי לבילה - בילה מעכבת", השווה הל' מעשה הקרבנות פי"ז, ה"ו.

ה. וְהַחֲלִיצָה בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה[15], וּבִפְנֵי שְׁלֹשָׁה שֶׁיּוֹדְעִין לְהַקְרוֹת[16]. וְאִם אֶחָד מִן הַשְּׁלֹשָׁה גֵּר - פָּסוּל. וַאֲפִלּוּ הָיָה אָבִיו גֵּר וְאִמּוֹ יִשְׂרְאֵלִית - לֹא תַּחֲלֹץ, עַד שֶׁיִּהְיֶה אָבִיו וְאִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[17]. וּמִצְוָתָהּ[18] בַּחֲמִשָּׁה, כְּדֵי לְפַרְסֵם הַדָּבָר[19]. וְאוֹתָן הַשְּׁנַיִם - אֲפִלּוּ הָיוּ עַמֵּי הָאָרֶץ[20].

15) יבמות קד, א - כדעת רבי אלעזר. מפני שהחליצה 'דין' היא, ועל פיה גובה כתובתה, והתחלת דין אינה אלא ביום, כמבואר בסנהדרין לד, ב. וראה להלן הט"ז. 16) את היבם והיבמה, ואפילו הם הדיוטות (יבמות קא.). ואין זה אלא לכתחילה, אבל בדיעבד כשר אפילו אם אינם יודעים להקרות (להלן הט"ו). 17) שם קב, א. שנאמר (דברים כה, י): "ונקרא שמו בישראל" - משמע שיהא ישראל מכל צדדים (רש"י). 18) לכתחילה. 19) שם קא, ב. שהיא חלוצה ולא תינשא לכהן, וגם שיבואו אנשים ויקפצו לישאנה (רש"י). 20) שאינם יודעים להקרות, ואפילו לכתחילה אין צורך שיידעו, כי הרי הם אינם צריכים להקרות. וראה למעלה הערה יד.

ו. כֵּיצַד חוֹלְצִין? מְבִיאִין לוֹ מִנְעָל[21] שֶׁל עוֹר שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָקֵב[22] וְאֵינוֹ תָּפוּר בְּפִשְׁתָּן[23], וְלוֹבְשוֹ בְּיָמִין[24], וְקוֹשֵׁר רְצוּעוֹתָיו עַל רַגְלוֹ[25], וְעוֹמֵד הוּא וָהִיא[26] בִּפְנֵי בֵּית דִּין, וּמַקְרִין לַיְבָמָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[27]: מֵאֵן יְבָמִי וְגוֹ', וְאַחַר כָּךְ מַקְרִין לַיָּבָם: לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ, וְנוֹעֵץ רַגְלוֹ בָּאָרֶץ[28], וְהִיא יוֹשֶׁבֶת[29] וּפוֹשֶׁטֶת יָדָהּ בִּפְנֵי בֵּית דִּין וּמַתֶּרֶת רְצוּעוֹת הַמִּנְעָל[30] מֵעַל רַגְלוֹ וְחוֹלֶצֶת הַמִּנְעָל וּמַשְׁלֶכֶת אוֹתוֹ לָאָרֶץ[31]. וּמִשֶּׁיִּשְׁמֵט רֹב הֶעָקֵב[32] הֵתִּירָה הַיְבָמָה לְזָר[33].

21) במשנה שם קא, א - תנן "סנדל", ובגמרא (קב.) ישנה

סברא שאין לחלוץ לכתחילה במנעל אלא בסנדל - רבינו פוסק כדעת האומר שחולצין במנעל לכתחילה (כסף־משנה). 22) הוא החלק האחורי המעובה בסוליית הנעל. 23) אלא ברצועות דקות של עור (יבמות קב: כפרש"י בלשון השניה, וכן פירש ר"ח. הובא ב'נמוקי יוסף'), שנאמר: "וחלצה נעלו", ואין נעל אלא של עור המגין על הרגל, ככתוב (יחזקאל טז, י) "ואנעלך תחש" והוא עור התחש, וצריך שיהא כולו של עור בלבד מבלי תערובת ממין אחר ('נמוקי יוסף'). 24) על רגלו הימנית. למדו 'גזירה־שוה' "רגל" "רגל" ממצורע, שנאמר בו "רגלו הימנית" (יבמות קד. לרבנן דר' אלעזר). וראה להלן הי"ז. 25) למטה מן השוק, שאם קשר על השוק, למטה מן הארכובה, אינה כשרה אלא בדיעבד (להלן הט"ו). 26) שנאמר (דברים כה, ח): "ועמד ואמר" - מלמד שאין אומר דבריו אלא בעמידה ('ספרי', כי־תצא) ואמירתה ואמירתו שוות הן. 27) ראה להלן ה"ח והערה לד. 28) דורך ברגלו על הקרקע (יבמות קג.). 29) ראה יבמות קג, א: "בין עומד בין יושב". 30) שם קב, א. 31) להראות שאין כוונתה בזה לקחת לעצמה את המנעל, אלא כל כוונתה לשם מצות חליצה בלבד, ואין לה כל צורך בנעל (ב"ח באהע"ז סי' קסט). אולם, דברי רבינו מפורשים בזוהר פרשת חוקת דף קפ, והטעם ע"פ הקבלה. 32) של רגל היבם. 33) יבמות קב, א.

1 **ז. וְאַחַר כָּךְ עוֹמֶדֶת וְיוֹרֶקֶת בָּאָרֶץ כְּנֶגֶד פָּנָיו רֹק**
2 **הַנִּרְאֶה לַדַּיָּנִין[34]. שְׁמֹנֶה חֲלִיצָה, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶן**
3 **עוֹמְדִין בִּשְׁעַת קְרִיאָה וּבִשְׁעַת רְקִיקָה[35], וּצְרִיכִין**
4 **הַדַּיָּנִין לִרְאוֹת הָרֹק הַיּוֹצֵא מִפִּיהָ[36]. וְאַחַר כָּךְ מַקְרִין**
5 **לָהּ: כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו,**
6 **וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל.**

34) שם קו, ב: שנאמר "לעיני הזקנים . . וירקה", וראה להלן הכ"ג. 35) הואיל והרקיקה צריכה להיות לעיני הדיינים, הרי היא כ'דין' ואין 'דין' אלא בעמידה. 36) יבמות קו, ב.

7 **ח. הַכֹּל בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[37], שֶׁנֶּאֱמַר: כָּכָה - בַּלָּשׁוֹן**
8 **הַזֶּה[38]. וְכָל הַיּוֹשְׁבִין שָׁם עוֹנִים אַחֲרֶיהָ[39] 'חֲלוּץ**
9 **הַנָּעַל' שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְצָרִיךְ שֶׁתְּתַכֵּוֵן הַיְבָמָה שֶׁתַּחֲלֹץ**
10 **לוֹ, וְיִתְכַּוֵּן הוּא שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ. וְיַעֲשׂוּ מַעֲשִׂים אֵלּוּ**
11 **לְשֶׁמָּן[40]. וְהַסּוּמָא אֵינוֹ חוֹלֵץ[41]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָרְקָה**
12 **בְּפָנָיו, וְאֵין זֶה רוֹאֶה הָרֹק[42].**

37) בכת"י התימנים, אין כאן התחלת הלכה, ומשפט זה מחובר להלכה הקודמת, ומסתיימת בתיבות: "שלוש פעמים". 38) משמעות "ככה" - כלשון זו תאמר (סוטה לב. וברש"י). 39) יבמות קו, ב: "מצוה על כל העומדים שם (הנמצאים שם, 'טור' אהע"ז סי' קסט, ומפרש ה'תוספות יום־טוב' שם: בין יושבים ובין עומדים) לומר חלוץ הנעל". וראה בגמרא שם: "היינו יושבים לפני רבי טרפון. . . ואמר לנו: ענו כולכם חלוץ הנעל, חלוץ הנעל, חלוץ הנעל". וכתב בעל 'הלכות גדולות' (הובאו דבריו ב'הגהות מיימוניות'): "מפני מה חולצת נעלו? שכך אמר הקב"ה למשה: אמור ליבם שלא ירצה לייבם: רשע! בגופך היית יכול לקיים [מצות ייבום] ומאנת, לפיכך תחלוץ מנעלך כאבל וכמנודה, שדרכם להיות יחפים, מטיפה סרוחה שבגופך היית יכול לקיים זרע לאחיך - לכך וירקה בפניו טיפה סרוחה, והדיינים עונים: חלוץ הנעל - כאבל; חלוץ הנעל - כמנודה; חלוץ הנעל - כמורד במצוה". 40) לשם מצות חליצה (יבמות קב:). 41) לכתחילה, אבל בדיעבד חליצתו כשרה, כמבואר ביבמות קג, א ולהלן הט"ו, שהרי אפילו לא רקקה כלל - חליצתו כשרה, כמבואר בסמוך הי"ב. 42) השווה דברי ה'תוספות' ביבמות שם, דיבור־המתחיל החולצת. ולדעת הראב"ד, אם אין לו אחים - חולץ הסומא אפילו לכתחילה. וסומא באחת מעיניו, כשר לחלוץ אפילו לכתחילה, שהרי יכול לראות הרוק מפי היבמה ('תוספות' יבמות קא: וכן באהע"ז סי' קסט, מח).

13 **ט. נִמְצָא סֵדֶר הַחֲלִיצָה כָּךְ הוּא: קוֹרְאָה הִיא**
14 **תְּחִלָּה: מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל, לֹא**
15 **אָבָה יַבְּמִי, וְאַחַר כָּךְ הוּא אוֹמֵר: לֹא חָפַצְתִּי**
16 **לְקַחְתָּהּ, וְאַחַר כָּךְ תַּחֲלֹץ, וְאַחַר כָּךְ תָּרֹק, וְאַחַר כָּךְ**
17 **תִּקְרָא[43]: כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית**
18 **אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל.**

43) יבמות קו, ב.

19 **י. וְאֵין הַסֵּדֶר מְעַכֵּב, אֶלָּא אִם לֹא קָרְאָה בַּתְּחִלָּה לֹא**
20 **הִיא וְלֹא הוּא, אוֹ שֶׁרָקְקָה וְאַחַר כָּךְ חָלְצָה, אוֹ**
21 **שֶׁקָּרְאָה[44] וְאַחַר כָּךְ רָקְקָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה[45].**

44) "ככה יעשה לאיש", שרק היא קוראה ולא הוא. 45) שם.

22 **יא. וְלָמָּה לֹא תַּחֲזֹר וְתָרֹק[46] עַל הַסֵּדֶר?[47] שֶׁמָּא**
23 **יֹאמְרוּ: רְקִיקָה לְבַדָּהּ[48] אֵינָהּ כְּלוּם וְאֵינָהּ פּוֹסֶלֶת מִן**
24 **הָאַחִין[49].**

46) אחרי החליצה, כשרקקה לפני החליצה. 47) שהוא: חליצה ואחר כך רקיקה. 48) הראשונה, כשיראו שמצריכים אותה לירוק שנית. 49) להתייבם להם, בעוד שהרקיקה בלבד פסלתה מלהתייבם, כמבואר בסמוך הי"ד (יבמות קה.).

25 **יב. חָלְצָה בִּלְבַד, וְלֹא קָרְאָה וְלֹא רָקְקָה - חֲלִיצָתָהּ**
26 **כְּשֵׁרָה[50]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁחָלְצָה וְקָרְאָה וְלֹא**
27 **רָקְקָה, אוֹ שֶׁחָלְצָה וְרָקְקָה וְלֹא קָרְאָה, שֶׁחֲלִיצָתָהּ**
28 **כְּשֵׁרָה[51].**

50) יבמות קה, א. כדעת רבי עקיבא, ואע"פ שנאמר (דברים כה, ט): "ככה יעשה לאיש", ו"ככה" משמעו דוקא - אין מעשה הרקיקה מעכב, כי לא הקפיד הכתוב אלא על דבר שהוא "מעשה באיש" זוהי החליצה שהיבמה עושה מעשה בגופו של איש (היבם), אבל הרקיקה אינה מעשה באיש (שם קד: וברש"י). 51) שם קד, א.

29 **יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[52] כְּשֶׁהָיוּ יְכוֹלִין לְדַבֵּר,**
30 **שֶׁהֲרֵי הֵן רְאוּיִין לִקְרוֹת[53]; אֲבָל אִלֶּמֶת אוֹ אִלֵּם -**

אֵינָן חוֹלְצִין[54], וְאִם חָלְצוּ - חֲלִיצָתָן פְּסוּלָה[55]. וְאֵינָן כְּחֵרֵשׁ וְחֵרֶשֶׁת שֶׁחָלְצוּ שֶׁלֹּא עָשׂוּ כְּלוּם[56], לְפִי שֶׁהַחֵרֵשׁ אוֹ הַחֵרֶשֶׁת אֵינָן בְּנֵי דַעַת[57].

52) שאין הקריאה מעכבת. 53) וכל הראוי לדבר, אין הדיבור מעכב בו. 54) שאינם ראויים לקרות. 55) שם קד, ב. 56) תוספתא, יבמות פי"א ה"ט. 57) והרי הם כקטן שאמרו בו (יבמות קה:): "אין חליצת קטן כלום" (וראה להלן פ"ו ה"ו). והבדל יש בין "חליצה פסולה" לבין "לא עשה כלום", שבראשונה - נאסרו עליו קרובותיה ונאסרה להתייבם לאחים וכו'. ואילו בשניה - הרי היא כאילו לא חלצה ומותרת להתייבם, וכן לא נאסרו עליו קרובותיה וכו', כמבואר להלן הכ"ו. ולדעת הרמב"ן והרשב"א, דין חרש וחרשת כאילם ואילמת, ואם חלצו - חליצתם פסולה, וכן בשו"ע אהע"ז סי' קסט, סמ"ג.

יד. רָקְקָה בִּלְבַד, שֶׁלֹּא חָלְצָה וְלֹא קָרְאָה, אוֹ שֶׁרָקְקָה וְקָרְאָה וְלֹא חָלְצָה - הֲרֵי זוֹ כַּחֲלִיצָה פְּסוּלָה[58]. קָרְאָה הִיא וָהוּא וְלֹא חָלְצָה וְלֹא רָקְקָה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[59]; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ - שֶׁהַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהוּא הַחֲלִיצָה וְהָרְקִיקָה, הוּא שֶׁמּוֹעִיל[60], אֲבָל הַקְּרִיאָה אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת וְאֵינָהּ מוֹעֶלֶת[61].

58) ונפסלה על האחים מלהתייבם להם, שהלא הסדר הוא: חליצה ואח"כ רקיקה, ומכיון שזו רקקה - יחשבו שבוודאי כבר חלצה מקודם. ואם נתירה להתייבם, יאמרו: חלוצה מותרת לאחים (שם קה.). וראה להלן הכ"ח, ובהערה קנג שם. 59) ומותרת להתייבם. 60) החליצה מועילה להתיר להנשא לזר. ואילו הרקיקה בלבד אע"פ שאינה מועילה להתיר - מועילה היא לפסלה על האחים. 61) אפילו לפסול על האחים, שאף־על־פי שברקיקה גזרו חכמים לפסלה על האחים - בקראה בלבד אין לחוש, כי סדר הקריאה הוא גם לפני החליצה (למעלה ה"ט), ויאמרו: זו קראה לפני חליצתה, ועדיין לא חלצה, ולפיכך הותרה להתייבם (יבמות, שם).

טו. חָלְצָה וְרָקְקָה וְקָרְאָה וְהֵם יוֹשְׁבִין[62] אוֹ מֻטִּין עַל צִדֵּיהֶן, אוֹ שֶׁהָיָה שָׁרוּף הַנַּעַל קָשׁוּר עַל שׁוֹקוֹ[63] מִן הָאַרְכֻּבָּה[64] וּלְמַטָּה, אוֹ שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה עַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁאֵינָן יוֹדְעִין לְהַקְרוֹת[65], וְכֵן הַסּוּמָא שֶׁחָלַץ[66] - חֲלִיצָתוֹ כְּשֵׁרָה[67].

62) אע"פ שלכתחילה צריכה לקרוא ולירוק בעמידה, כמבואר למעלה ה"ז. 63) ולכתחילה צריך להיות קשור על רגלו, שהיא למטה מן השוק, כמבואר למעלה ה"ו. 64) היא פרק הרגל, שבין השוק והירך. "על הברכים" (דברים כח, לה) מתרגם אונקלוס: "על רכביא", וכן בדניאל (ה, ו) "וארכבתיה דא לדא נקשן". ואם היה המנעל קשור למעלה מן הארכובה, דינו מבואר בסמוך הט"ז. 65) שהרי לכתחילה צריך שידעו להקרות (למעלה ה"ה). 66) אע"פ שאינו רואה הרוק (ראה למעלה ה"ח). 67) בדיעבד, ואפילו להתירה להנשא לזר. ומקור כל דינים אלו, ביבמות קג, א. שאמרו שם: "בין עומד בין יושב בין מוטה", והוא־הדין לקריאה ורקיקה, שהרי אפילו לא רקקה ולא קראה כלל - חליצתה כשרה, כמבואר למעלה הי"ב. וכשהשרוך קשור למטה מן הארכובה (שם) "וחלצה נעלו מעל רגלו - אפילו מעל רגלו" - כלומר מדבר שהוא על רגלו, וזהו השוק שהוא מעל פרסת הרגל. ואילו לכתחילה, צריך שיקשור למטה מן השוק (למעלה ה"ו). אבל למעלה מן הארכובה נקרא: "מעל דמעל", והתורה אמרה: מעל רגלו, ולא "מעל דמעל" וחליצתה פסולה, כמבואר בסמוך הט"ז. והחולצת מן הסומא, אמרו שם: "חליצתה כשרה". וחלצה בפני שלשה עמי־הארץ כשרה, שהרי אין הקריאה מעכבת כלל (לחם־משנה). וגם מלשון הברייתא מוכח כן, שהרי אמרו (שם קא.): "מצות חליצה בשלשה שיודעים להקרות", משמע לכתחילה בלבד ('מעשה רוקח').

טז. חָלְצָה בַּלַּיְלָה, אוֹ שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם אוֹ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב[68] אוֹ פָּסוּל[69], אוֹ שֶׁהָיָה הַמִּנְעָל קָשׁוּר לְמַעְלָה מִן הָאַרְכֻּבָּה[70], אוֹ שֶׁהִתִּיר[71] הוּא וְשָׁמְטָה הִיא[72], אוֹ שֶׁהִתִּירָה הִיא וְשָׁמַט הוּא[73], אוֹ שֶׁנִּתְכַּוְּנָה הִיא וְלֹא נִתְכַּוֵּן הוּא[74], אוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן הוּא וְלֹא נִתְכַּוְּנָה הִיא[75], וְכֵן קְטַנָּה[76] שֶׁחָלְצָה לְגָדוֹל[77] - חֲלִיצָתָן פְּסוּלָה[78]. וְכֵן אִם חָלְצָה בִּפְנֵי יָחִיד, וַאֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וּבַלַּיְלָה[79] - הֲרֵי זוֹ חֲלִיצָה פְּסוּלָה[80]. אֲבָל חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁחָלְצוּ, וְכָל הַחוֹלֵץ לְמִי שֶׁהִיא פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה[81] וּמִן הַיִּבּוּם - אֵינָהּ חֲלִיצָה[82].

68) ליבם או ליבמה, או שהיו הדיינים קרובים זה לזה. 69) לדון דיני ממון, כגון שהיה סומא בשתי עיניו, או גר שלא היתה אמו מישראל (הל' סנהדרין פ"ב, ה"ט־י) או שנפסל בעבירה. ראה הל' עדות פי"ב, ה"א (יבמות קד:). 70) מבואר לעיל הט"ו. 71) את שרוכי נעלו. 72) את נעלו מרגלו. 73) יבמות קב, א. ראה לעיל ה"ו. 74) לחלוץ כדי להיות מותרת לזר. 75) יבמות קב, ב. ראה לעיל ה"ח. 76) פחותה מבת שתים־עשרה שנה, וכמבואר למעלה פ"ב מהל' אישות ה"א. 77) שמלאו לו שלש־עשרה שנה והביא שערות, כמבואר שם ה"י. 78) יבמות קה, ב. ראה להלן הכ"ח, והערה קנב. ועדיין יש לבאר מדוע חליצת קטנה פסולה (עי' לעיל הערה נג) ואילו חליצת חרשת אינה כלום, כמו שכתב לעיל בהי"ג ('מעשה רוקח'). 79) אע"פ שאין התחלת דין בלילה, והרי חליצה "דין" היא, שגובה כתובתה על ידה (שם קד.), ראה לעיל ה"ה. 80) ולא אמרו בזה "אינה חליצה" כדלהלן, אלא פסולה היא, כמבואר שם, ופוסלתה על האחים מלהתייבם, וכמבואר לעיל הי"ג. 81) כגון שהיתה היבמה מעוברת מבעלה הראשון שמת, ושמא יהא הוולד בן קיימא, נמצא שאינה צריכה חליצה, וכמבוא לעיל פ"א ה"כ, ופ"ג הט"ו־טז. 82) ומותרת לכהונה והוא מותר בקרובותיה, ע"פ הכלל המבואר להלן הכ"ו, שמקורו בגיטין כד, ב – כה, א. וכן אמרו (יבמות קה:): "אין חליצת קטן כלום".

יז. יָבָם שֶׁרַגְלוֹ הַיְמָנִית חֲתוּכָה - אֵינוֹ חוֹלֵץ

בִּשְׂמֹאל[83]; וְאִם חָלְצָה מֵעַל שְׂמֹאלוֹ - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה[84]. הָיְתָה רַגְלוֹ עֲקֻמָּה לְאָחוֹר[85] אוֹ הָפוּכָה עַל צִדָּהּ, אוֹ שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עַל רָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו[86] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ חוֹלֵץ; שֶׁהַחוֹלֵץ צָרִיךְ לִנְעֹץ עֲקֵבוֹ בָּאָרֶץ, וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל. וְאִם חָלְצָה לְמִי שֶׁרַגְלוֹ כָּךְ - הֲרֵי חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה[87].

83) ברגלו השמאלית. 84) יבמות קד, א. מ'גזירה־שוה' דמצורע, ראה לעיל ה"ו והערה כא. ואע"פ ששנינו (יבמות קא. במשנה) "מן הארכובה ולמטה חליצתה כשרה", ואם כן למה לא יחלוץ ברגל ימין מן הארכובה למטה? - סובר רבינו, שהמשנה מדברת כשלא נחתכה רגלו, אלא שהנעל קשורה בשוק למטה מן הארכובה, כפירוש ה'ירושלמי' שם. אבל כל שנחתכה רגלו - אפילו למטה מן הארכובה - אינו חולץ, משום שצריך לנעוץ עקבו בארץ, וכמבואר בסמוך. וכן דעת רבינו נסים גאון (הובאה ב'תוספות' שם קג.). אבל לדעת רש"י (שם קג.) וכן הרשב"א, כל שנחתכה רגלו למטה מן הארכובה ונשארה השוק, חולצת מעל שוקו, שהתורה אמרה: "מעל רגלו", זוהי השוק שהיא מעל פרסת הרגל. וראה באהע"ז סי' קסט, סל"ה. 85) שכף רגלו למעלה, ודורך גבה למטה, ותחתיתה למעלה ('פרישה' לאהע"ז סי' קסט, נח. ע"פ 'הערוך' ערך לחת). 86) ואין עקבו נוגע בארץ. 87) יבמות קג, א. כדעת אמימר וכדעת הגאונים והרי"ף, שהכוונה לפסול. אלא שמי שראוי לנעוץ עקבו בארץ ולא נעץ - חליצתו כשרה, אבל אלו אינם יכולים לנעוץ בארץ, וכל שאינו ראוי לנעוץ - חליצתו פסולה (מגיד־משנה). והראב"ד חולק וקובל: "לא שמענו שהדריסה (דריכת הרגל בארץ) מעכבת, לפסול החליצה". ולדבריו, חליצת בעלי מומים אלו כשרה, ולא נתכוין אמימר (ביבמות, שם) אלא להצריך נעיצת הרגל לכתחילה, ולא לפסול בדיעבד.

יח. וְיֵשׁ שֶׁיָּדֶיהָ חֲתוּכוֹת - חוֹלֶצֶת לְכַתְּחִלָּה וַאֲפִלּוּ בְּשִׁנֶּיהָ[88], שֶׁלֹּא נֶאֱמַר וְחָלְצָה בְּיָדָהּ. חָלְצָה בְּמִנְעָל שֶׁל בֶּגֶד - אֵינָהּ חֲלִיצָה[89]. אֲבָל אִם חָלְצָה בְּמִנְעָל שֶׁאֵין לוֹ עָקֵב[90] אוֹ שֶׁהָיָה תָּפוּר בְּפִשְׁתָּן[91], אוֹ שֶׁהָיָה מִנְעָל שֶׁל שֵׂעָר[92] אוֹ שֶׁל סִיב[93] אוֹ שֶׁל שַׁעַם[94] אוֹ שֶׁל עֵץ[95], אוֹ שֶׁהָיָה מִנְעָל גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ בּוֹ אוֹ קָטָן שֶׁאֵינוֹ חוֹפֶה אֶת רֹב רַגְלוֹ, אוֹ מִנְעָל פָּרוּם[96] שֶׁאֵינוֹ חוֹפֶה רֹב הָרֶגֶל, אוֹ נִפְחָת[97] שֶׁאֵין מְקַבֵּל רֹב הָרֶגֶל - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה[98].

88) יבמות קה, א. 89) שאינו מגין כלל על הרגל, ואינו בכלל "נעל" (שם קג. וגיטין כה.). 90) שם קא, א. וכתב ה'נמוקי יוסף' (שם): עקב - נקרא כל דבר המעכב הרגל בתוך הנעל, לפי שאם אין עקב לנעל, הרגל יוצאת חוץ לנעל, וכן הובאו דבריו ב'בית שמואל' אהע"ז סי' קסט ס"ק יט. 91) שם קב, ב. ראה לעיל ה"ו. 92) נוצה של עזים (רש"י שם). 93) חוטים דקים מצמחים שעושים מהם חבלים ('הערוך', ע"פ מדרש רבה, ויקרא פכ"ב). 94) הקליפה הרכה של "אלון השעם" שמכינים ממנה פקקים לבקבוקים. 95) כל אלה קשים הם ומגינים (רש"י יבמות קב:). ובכל זאת פסולים לחליצה, שאינם עור. ו"נעלו" האמורה בתורה, של עור הוא, ככתוב (יחזקאל טו, י): "ואנעלך תחש", היינו נעל מעור תחש. 96) קרוע. ככתוב (ויקרא י, ו): "ובגדיכם לא תפרומו". 97) מלמטה, במקום הסוליה. ורש"י ביבמות קב, ב מפרש: לשון פרימה נופלת בנעל, ופחיתה וקבול - בסנדל. 98) יבמות קג, א.

יט. חָלְצָה בְּסַנְדָּל שֶׁל עֵץ[99] וּמְחֻפֶּה עוֹר[100], אוֹ הָיְתָה קַרְקָעִיתוֹ[101] עוֹר וּלְחָיָיו[102] שֶׁל שֵׂעָר[103], אוֹ שֶׁחָלְצָה סַנְדָּל שֶׁל שְׂמֹאל מֵעַל רַגְלוֹ הַיְמָנִית[104], אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה הַמִּנְעָל שֶׁלּוֹ[105], אוֹ (שֶׁלֹּא) הָיָה גָּדוֹל שֶׁיָּכוֹל לְהַלֵּךְ בּוֹ[106], אוֹ קָטָן שֶׁחוֹפֶה אֶת רֹב רַגְלוֹ[107], אוֹ נִפְרָם שֶׁחוֹפֶה אֶת רֹב הָרֶגֶל, אוֹ נִפְחָת שֶׁמְּקַבֵּל רֹב הָרֶגֶל - חֲלִיצָתוֹ כְּשֵׁרָה[108].

99) והוא הדין לשאר הדברים המנויים בהלכה הקודמת (מגיד משנה). 100) יבמות קג.) 101) סוליתו 102) שם קב, ב: "ותרסיותיו של שיער", ומפרש רבינו: תרסיות - לחיים (לחם־משנה). 103) דוקא שיער, שגם הוא מעור הבהמה (שם). 104) יבמות קא, א. 105) שם. ולכתחילה צריך שתהא הנעל של היבם (שם קג:). כי כל שאינו שלו, אינו עשוי כמידת רגלו. ונוהגים, שבית־דין מקנה ליבם החולץ, את הנעל במתנה (אהע"ז סי' קסט, יד). 106) בכת"י התימנים: "או שהיה המנעל גדול שיכול להלך בו", כלומר, שלא היה למידת רגלו, אבל הוא יכול להלך בו ואינו נופל מעל רגלו (יבמות קא. וברש"י). 107) שם. 108) שם קב, ב.

כ. סַנְדָּל הַמֻּסְגָּר[109] וְהַמֻּחְלָט[110] וְשֶׁל כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתוֹ בְּרַגְלֵי הַצּוּרָה[111] - לֹא תַּחֲלֹץ בּוֹ[112]; וְאִם חָלְצָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה[113]. אֲבָל סַנְדָּל שֶׁל תִּקְרֹבֶת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[114] וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת[115], אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה לְמֵת שֶׁיִּקָּבֵר בּוֹ, אִם חָלְצָה בּוֹ - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ עוֹמֵד לְהַלֵּךְ בּוֹ[116].

109) שפרחה בו צרעת, והסגירו הכהן שבעת ימים לראות אם יפשה הנגע או אם יעמוד בעינו, ככתוב (ויקרא יג, נ): "והסגיר את הנגע שבעת ימים". 110) לסוף שבעת ימים להסגרו, ראהו הכהן והנה פשה הנגע, מחליט לטמאו ולשרפו (ויקרא שם, נא־נב). וראה בפי"ב מהל' טומאת צרעת ה"א. 111) שנועלים (= שמנעילים) את הצלם ברגליו כשמסיעים אותו ממקום למקום (רש"י ליבמות קג:). 112) כי כל אלה מאוסים הם לעשות בהם מצוה, שהיה עליהם שם טומאה ועבודה־זרה (יבמות קג: וב'תוספות' שם דיבור־המתחיל סנדל). 113) שהרי משמשי עבודה־זרה אסורים בהנאה (פ"ז מהל' ע"ז ה"ב) - בכל זאת כשר הוא לחליצה, משום שמצוות לא ליהנות ניתנו, אלא לעול על צואר ישראל ניתנו (יבמות קג: ורש"י ראש־השנה כח.) וראה להלן בסמוך. 114) שהקריבו בהמה לפני עבודה־זרה ועשו סנדל מעורה, ותקרובת של עבודה־זרה אין לה ביטול עולמית (הל' ע"ז פ"ח, ה"ט) ועומדת לשריפה או לאיבוד (שם, ה"ו), נמצא סנדל זה כאילו אינו קיים, ואינו

חופה את רגלו (יבמות שם, וברש"י). אבל סנדל של ע"ז שמניחים אותו ברגלי הצורה אינו אלא "משמשי ע"ז" ויש להם ביטול (הל' ע"ז פ"ח, ה"ט), שאם ביטלם גוי קודם שבאו לידי ישראל, הרי הם מותרים בהנאה (שם, ה"ח), נמצא סנדל זה יש לו תקנה ואינו עומד לשריפה, (רש"י יבמות קג, ב). 115) שהודחו אנשיה ועבדו ע"ז, ככתוב (דברים יג, יד): "יצאו אנשים... וידיחו את יושבי עירם... נלכה ונעבדה אלהים אחרים" ושורפים את כל שללה (רכוש) באש, ככתוב בתורה (שם יז), נמצא סנדלה עומד לשריפה, והרי הוא כאינו קיים. 116) ואין לו תורת נעל (יבמות קד.). ונעל של בית־דין שאינו עומד אלא לחליצה ולא להלך בו, הואיל ואינו נועלו שמש בית־הדין, אין הדיין מקפיד עליו - הרי הוא כעשוי להלך בו (שם).

1 **כא. קָרְעָה הַמִּנְעָל מֵעַל רַגְלוֹ[117] אוֹ שֶׁשְּׂרָפַתּוּ, אוֹ**
2 **שֶׁהָיָה לָבוּשׁ שְׁנֵי מִנְעָלִין וְחָלְצָה הָעֶלְיוֹן, אַף עַל פִּי**
3 **שֶׁקָּרְעָה הַתַּחְתּוֹן עַד שֶׁנִּתְגַּלְּתָה רַגְלוֹ - הֲרֵי זוֹ חֲלִיצָה**
4 **פְּסוּלָה[118].**

117) ונפל מאליו, שאע"פ שגילוי הרגל יש כאן - חליצת הנעל אין כאן. 118) שם קב, א. בעיות שלא נפשטו, וספק תורה - הולכים בו להחמיר. ואע"פ שכבר כתב דין "קרעה המנעל" - יתכן כי דין שתי המנעלין שיש גם חליצת העליון - עדיף יותר, ומשמיענו שגם בזה, חליצתו פסולה (לחם־משנה). וגירסת רבינו בגמרא שם, שונה מגירסתנו: "דשלפתיה לעילאי, וקרעתיה לתתאי מאי" (מגיד־משנה).

5 **כב. יְבָמָה שֶׁאָכְלָה שׁוּם אוֹ גַּרְגִּיר[119] וְכִיוֹצֵא בָהֶן**
6 **מִדְּבָרִים שֶׁמַּרְבִּין[120] אֶת הָרֹק, וְהָיָה הָרֹק זָב מִפִּיהָ -**
7 **אֵינוֹ כְּלוּם[121], עַד שֶׁיִּהְיֶה הָרֹק מֵעַצְמוֹ[122].**

119) מין צמח, ולדעת ה'ערוך' הוא חרדל לבן, ונזכר במשנה (מעשרות פ"ד, מ"ה). 120) ובכ"י התימנים: שמזיבים. 121) כלומר: אין הרקיקה כלום, וצריכה לרוק עוד הפעם, רוק הבא מעצמו, לקיים מצות רקיקה. ואם חלצה, מבלי שתרוק עוד הפעם, חליצתה כשרה, שהרי אפילו אם לא רקקה כלל, חליצתה כשרה (למעלה הי"ב) — מגיד־משנה. 122) שנאמר: "וירקה" - מעצמה, ולא מחמת דבר אחר (יבמות קו:).

8 **כג. רָקְקָה דָּם: אִם הָיָה שׁוֹתֵת[123] מִפִּיהָ - אֵינוֹ**
9 **כְּלוּם, וְאִם מָצְאָה וְרָקְקָה - כָּשֵׁר[124]; שֶׁאִי אֶפְשָׁר**
10 **לְדָם שֶׁנִּמְצָץ בְּלֹא צַחְצוּחֵי[125] רֹק[126]. רָקְקָה**
11 **וּקְלָטָתוּ[127] הָרוּחַ קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לִכְנֶגֶד פָּנָיו[128], כְּגוֹן**
12 **שֶׁהָיְתָה אֲרֻכָּה וְהוּא קָצָר - אֵינוֹ כְּלוּם[129]. וְאִם אַחַר**
13 **שֶׁהִגִּיעַ לְנֶגֶד פָּנָיו[130], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לָאָרֶץ -**
14 **כָּשֵׁר. וְכֵן אִם לֹא רָאוּ הַדַּיָּנִין הָרֹק כְּשֶׁיָּצָא מִפִּיהָ -**
15 **כָּשֵׁר[131].**

123) זב. 124) ואינו צריך לרוק עוד הפעם. 125) טיפות, וביחוד טיפות הנסחטות. 126) יבמות קה, א. כי לא אמרה תורה: "וירקה רוק" - שיהא משמע רוק בלבד, אלא "וירקה" ואפילו רוק ועמו דבר אחר - נקראת יריקה. 127) אחותו. 128) והעבירתו ממנו. 129) שם קו, ב. שנאמר: וירקה בפניו. 130) קלטתו הרוח והעבירתו. 131) שאף־על־פי שלכתחילה צריכים הדיינים לראות הרוק יוצא מפיה, כמבואר למעלה ה"ז, - בדיעבד, אם לא ראו, אינה צריכה לירוק שנית, כי לא אמרו (שם) אלא: "צריכים הדיינים לראות וכו'", ואין זה אלא לכתחילה.

16 **כד. חֲלִיצָה מֻטְעָת[132] - פְּסוּלָה. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָמְרוּ**
17 **לוֹ: חֲלֹץ לָהּ וּבְכָךְ אַתָּה כּוֹנְסָהּ, אוֹ שֶׁאָמְרוּ לוֹ: חֲלֹץ**
18 **לָהּ, שֶׁזּוֹ מִצְוָה הִיא וְאֵינָהּ מַפְסֶדֶת עָלֶיךָ כְּלוּם, וְאִם**
19 **תִּרְצֶה אַחַר כָּךְ לִיַּבֵּם תְּיַבֵּם, וְכֵיוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ -**
20 **פְּסוּלָה[133]. אֲבָל אִם הִטְעוּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ: חֲלֹץ לָהּ עַל**
21 **מְנָת שֶׁתִּתֵּן לְךָ[134] מָאתַיִם זוּז אוֹ עַל תְּנַאי כָּךְ וָכָךְ,**
22 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתְנָה וְלֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - חֲלִיצָתָהּ**
23 **כְּשֵׁרָה[135], שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוֵּן לַחֲלֹץ לָהּ.**

132) שלא רצה לחלוץ, והטעו אותו, כדלהלן. 133) שם קו, א. וב'ירושלמי' פי"ב, ה"ו. כי לא נתכוין להתירה (ראה בסוף ההלכה), וכבר נתבאר לעיל הט"ז שאם לא נתכוין, חליצתו פסולה. ומאחר שנפסלה עליו ואסורה לו, אנו כופים אותו לחלוץ לה שנית כדין, כדי שלא תתעגן (שם, וכן דעת הרשב"א ע"פ ה'ירושלמי' הנ"ל). 134) כן הוא בדפוס רומי. ובדפוסים חדשים, בטעות "לה". 135) כי אין תנאי מועיל בחליצה, הואיל ואי־אפשר לחלוץ ע"י שליח, וכל מעשה שאי־אפשר לקיימו על־ידי שליח אי־אפשר להתנות בו תנאי, כי אינו דומה לתנאי בני גד ובני ראובן (שכל דיני תנאי נלמדו ממנו), שהמעשה נתקיים על־ידי שליח, שהרי משה ציוה לשלוחו יהושע לתת להם את הארץ ונתנה להם (כתובות עד. ורש"י ליבמות שם, וראה למעלה פ"ו מהל' אישות בהערה מג). ומפורש בגמרא (יבמות, שם) שאינה חייבת לתת לו שאם אינו הגון לה וחייב לחלוץ לה, אינה חייבת לשלם לו, כי לא הסכימה מרצונה, ושחוק עשתה בו.

24 **כה. הַמּוֹסֵר מוֹדָעָא עַל הַחֲלִיצָה[136] - חֲלִיצָתוֹ**
25 **פְּסוּלָה[137]. לְפִיכָךְ רָאוּי לַדַּיָּנִין לוֹמַר לוֹ[138] לְבַטֵּל**
26 **הַמּוֹדָעָא[139] כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּגֵט[140]. לְחָצוּהוּ**
27 **יִשְׂרְאֵלִים וְהִכּוּהוּ עַד שֶׁחָלַץ: אִם כַּדִּין עָשׂוּ[141] -**
28 **חֲלִיצָתוֹ כְּשֵׁרָה[142]; וְאִם שֶׁלֹּא כַּדִּין עָשׂוּ, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ**
29 **הֶדְיוֹטוֹת[143] אוֹ שֶׁטָּעוּ[144] - חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה[145]. וְאִם**
30 **הָעֲבוּהוּ אֲנָסוּהוּ מֵעַצְמָן[146]: אִם הָיָה הַדִּין נוֹתֵן**
31 **שֶׁיַּחֲלֹץ - חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה[147]; וְאִם שֶׁלֹּא כַּדִּין - אֵינָהּ**
32 **חֲלִיצָה[148].**

136) שאמר בפני שנים: חליצה שאני עומד לחלוץ ליבמתי - בטלה היא, כי אנוס אני לחלוץ, ראה לעיל פ"ו מהל' גירושין הי"ט. 137) ביבמות קו, א - השוו דין חליצה מעושה (ע"י כפיה) לגט מעושה. ומשם למד רבינו, שגם בחליצה אפשר למסור מודעה כמו בגט. ראה ערכין כא, ב. ואע"פ שבמסירת מודעה על גט - הגט בטל, כמבואר בהל' גירושין שם, פוסק רבינו בחליצה שהיא פסולה, אבל אינה בטלה, כי בגט הוא מבטל גט זה מלתתו בתורת גירושין,

ואם לא ניתן בתורת גירושין אינו גט כלל. אבל בחליצה אינו יכול לבטל את מעשה החליצה כאילו לא נעשה, אלא שהוא מודיע שלא יתכוין בה לשם חליצה להתירה לזר, והרי חליצה שלא נתכוין בה החולץ אינה בטלה אלא פסולה, כמבואר למעלה הט"ז ובהלכה הקודמת (כסף־משנה בשם הריב"ש). 138) לפני החליצה. 139) שאומרים לו: אמור לפנינו, שכל הדברים שמסרת שגורמים לבטל החליצה הרי הם בטלים, והוא אומר: הן. 140) ראה לעיל פ"ו מהל' גירושין ה"כ. 141) כגון שהיה היבם "מוכה שחין או שיש בו שאר מומי אנשים" (למעלה פ"ב הי"ד), וכן כל אלה המנויים להלן פ"ו ה"ד, שהדין נותן לכופם לחלוץ. 142) יבמות קו, א. 143) ולא ידעו את הדין, שאין יבם זה ראוי לכופו לחלוץ. 144) הדיינים המומחים. 145) ופוסלתה על האחים, גזירה "שלא כדין" משום "כדין", השווה לעיל פ"ב מהל' גירושין ה"כ, וראה גיטין פח, ב. 146) שלא על־ידי ב"ד של ישראל. ואם אנסוהו על־ידי ב"ד של ישראל - חליצתו כשרה, כמבואר שם. 147) ואינה בטלה - גזירה משום לחצוהו ישראל כדין. 148) ומותרת לאחים, כי לא יבואו להחליף חליצת גויים שלא כדין בחליצת ישראל כדין. ובגיטין פח, ב - הוסיפו: "שלא תהא כל אחת ואחת הולכת ותולה עצמה בנכרי ומפקעת עצמה מיד בעלה", וזה לענין גט, וכבר אמרנו שרבינו משוה דין חליצה לדין גט, השווה לעיל פ"ב מהל' גירושין ה"ב.

כו. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ 'אֵינָהּ חֲלִיצָה', אוֹ 'לֹא עָשָׂה כְּלוּם', אוֹ 'אֵינָהּ כְּלוּם' - הֲרֵי הִיא כְּאִלּוּ לֹא נֶחְלְצָה לוֹ; וְלֹא נֶאֱסְרוּ עָלָיו קְרוֹבוֹתֶיהָ, וְלֹא נִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה[149], וּמֻתֶּרֶת לְהִתְיַבֵּם. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ 'חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה' - נֶאֱסְרוּ עָלָיו קְרוֹבוֹתֶיהָ, וְנִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה[150], וְנֶאֱסָרָה עַל הָאַחִין[151], וְאֵינָהּ מִתְיַבֶּמֶת, וְאֵינָהּ מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְזָר עַד שֶׁתַּחֲלֹץ חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה[152].

149) ראה למעלה פ"א, הי"ג. 150) שהולכים בה להחמיר כדין חליצה כשרה הפוסלת לכהונה, ראה שם ה"י. 151) ראה שם הי"ג. 152) גיטין כד, ב - כה, א.

כז. עָבְרָה וְנִשֵּׂאת - הֲרֵי זֶה חוֹלֵץ לָהּ חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה וְהִיא תֵּחָת בַּעְלָהּ[153], וְאֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ.

153) שאינו צריך לגרשה, אבל מפרישים אותה ממנו עד שיחלוץ לה, שהרי מן התורה חליצה פסולה אינה כלום, ואיך תעמוד עם בעלה בלא חליצה (מגיד־משנה). אבל אם לא חלצה כלל ונשאת לזר באיסור, הרי זה מוציאה בגט ואסורה עליו עולמית, כמבואר לעיל פ"ב הי"ח, משום קנס, שאסרה עצמה על היבם, לא תהא חוטאת ונשכרת (יבמות צב:). אולם, בדיננו, הרי ממילא אסורה על יבמה משחלצה חליצה פסולה, ואין לקנסה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קסט ס"ק קמז, בשם הריב"ש).

כח. יְבָמָה שֶׁגְּדָלָהּ בֵּין הָאַחִין - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְהִתְיַבֵּם, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא חָלְצָה לְאֶחָד מֵהֶן בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[154] וְנִפְסְלָה עֲלֵיהֶן[155]. אֲבָל אִם רְאִינוּהָ שֶׁחָלְצָה נַעֲלוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן - נִפְסְלָה[156], שֶׁמָּא נִתְכַּוְּנָה לַחֲלִיצָה[157], וּצְרִיכָה חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה לְהַתִּירָהּ לְזָר.

154) ללא כל דיין ועד. 155) מלהתייבם, כמבואר למעלה הט"ז. 156) יבמות קב, ב. ומכאן אפשר ללמוד, שמה שכתב רבינו למעלה הי"ד: "רקקה בלבד . . . הרי זו כחליצה פסולה", כוונתו שרקקה בבית־דין, אבל רקקה בינו לבינה או בפני שנים אינה פוסלת, שאם לא כן - אין לך יבמה הגדלה בין האחים שלא רקקה בפני אחד מהם ונפסלה עליהם (מגיד־משנה). 157) ונפסלה עליהם. אבל אילו היה ברור לנו שאף היא לא נתכוונה לחליצה לא היתה נפסלת, ואע"פ שכתב רבינו למעלה הט"ז שחליצה בלא כוונה פוסלת, אין זה אלא כשלפחות אחד מהם נתכוין, אבל כששניהם לא נתכוונו - חליצתם בטלה (כסף־משנה).

כט. גֵּט חֲלִיצָה שֶׁאָנוּ כּוֹתְבִין לָהּ אֵינוֹ אֶלָּא מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין[158], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בְּיָדָהּ רְאָיָה שֶׁנֶּחְלְצָה[159]. וְאֵין הַדַּיָּנִין חוֹלְצִין אֶלָּא אִם כֵּן מַכִּירִין[160]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁרָאָה[161] זֹאת שֶׁנֶּחְלְצָה - כּוֹתְבִין לָהּ גֵּט חֲלִיצָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מַכִּירִין שֶׁזּוֹ הִיא בַּת פְּלוֹנִי וְאֵשֶׁת פְּלוֹנִי וְשֶׁזֶּה שֶׁחָלַץ לָהּ אָחִיו הוּא, שֶׁהֲרֵי הַדַּיָּנִין שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵיהֶם הִכִּירוּ זֶה[162] וְאַחַר כָּךְ חָלְצָה.

וְזֶהוּ נֹסַח גֵּט חֲלִיצָה[163] שֶׁנָּהֲגוּ בּוֹ הָעָם:

158) תעודת ראיה. 159) ואינו כגט גירושין שנתינתו מגרשה. וראה למעלה פי"א מהל' גירושין ה"ט, שגט מיאון, שאף הוא אינו כגט גירושין שנתינתו מגרשה, אינו צריך כתיבה לשמה ולא מסירה, ולא דבר ממשפטי הגירושין. וברור כי הוא־הדין לגט חליצה. 160) שזוהי אשת פלוני, ושזה שחלץ לה אחי בעלה המת מאביו הוא. 161) בכת"י התימנים, ובדפוס רומי: מי שראו. 162) יבמות קו, א. ואין חוששים שמא טעה בית־דין בהלכה זו לומר: חולצים אע"פ שאין מכירים וחלצו לה ממי שאינו יבמה (שם וברש"י). וראה בפי"א מהל' גירושין ה"י. 163) ומקורו ברי"ף יבמות סוף פי"ב, וקטעים ממנו ביבמות לט, ב. וב"ירושלמי' סנהדרין פ"א, ה"ב.

ל. בְּיוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ וָכָךְ לְיֶרַח פְּלוֹנִי, שְׁנַת כָּךְ וָכָךְ לִבְרִיאַת[164] עָלְמָא, לְמִנְיָנָא דִּרְגִילְנָא לְמִימְנֵי[165] בֵּהּ[166] בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[167]. אֲנַחְנָא דַיָּנֵי, דִּמְקָצַתָּנָא[168] חֲתִימִין לְתַתָּא[169], בְּמוֹתַב תְּלָתָא כַּחֲדָא הֲוֵינָא יָתְבִין בְּבֵי דִינָא, וּסְלִיקָא לָקֳדָמָנָא פְּלוֹנִית בְּרַת פְּלוֹנִי אַרְמַלְתָּא דִּפְלוֹנִי, וְקָרֵבַת לָקֳדָמָנָא גְּבַר חַד דִּשְׁמֵיהּ פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי, וְכֵן אֲמַרָה לָנָא פְּלוֹנִית דָּא: פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי דְּנָא אֲחוּהַּ דִּפְלוֹנִי בַּעְלִי מֵאֲבוּהַּ הֲוָה, דַּהֲוֵינָא[170] נְסִיבָא לֵיהּ, וּשְׁכִיב, וְחַיֵּי לְרַבָּנָן וּלְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁבַק, וּבַר וּבְרַת יָרֵית וּמַחְסִין וּמוֹקִים שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל לָא שְׁבַק, וְהָדֵין פְּלוֹנִי אֲחוּהִי חֲזִי לְיַבּוּמֵי יָתִי. כְּעַן רַבָּנָן

154) ללא כל דיין ועד. 155) מלהתייבם, כמבואר למעלה הט"ז. 156) יבמות קב, ב. ומכאן אפשר ללמוד, שמה שכתב רבינו למעלה הי"ד: "רקקה בלבד . . . הרי זו כחליצה פסולה", כוונתו שרקקה בבית־דין, אבל רקקה בינו לבינה או בפני שנים אינה פוסלת, שאם לא כן - אין לך יבמה הגדלה בין האחים שלא רקקה בפני אחד מהם ונפסלה עליהם (מגיד־משנה). 157) ונפסלה עליהם. אבל אילו היה ברור לנו שאף היא לא נתכוונה לחליצה לא היתה נפסלת, ואע"פ שכתב רבינו למעלה הט"ז שחליצה בלא כוונה פוסלת, אין זה אלא כשלפחות אחד מהם נתכוין, אבל כששניהם לא נתכוונו - חליצתם בטלה (כסף־משנה).

158) תעודת ראיה. 159) ואינו כגט גירושין שנתינתו מגרשה. וראה למעלה פי"א מהל' גירושין ה"ט, שגט מיאון, שאף הוא אינו כגט גירושין שנתינתו מגרשה, אינו צריך כתיבה לשמה ולא מסירה, ולא דבר ממשפטי הגירושין. וברור כי הוא־הדין לגט חליצה. 160) שזוהי אשת פלוני, ושזה שחלץ לה אחי בעלה המת מאביו הוא. 161) בכת"י התימנים, ובדפוס רומי: מי שראו. 162) יבמות קו, א. ואין חוששים שמא טעה בית־דין בהלכה זו לומר: חולצים אע"פ שאין מכירים וחלצו לה ממי שאינו יבמה (שם וברש"י). וראה בפי"א מהל' גירושין ה"י. 163) ומקורו ברי"ף יבמות סוף פי"ב, וקטעים ממנו ביבמות לט, ב. וב"ירושלמי' סנהדרין פ"א, ה"ב.

1 אֲמַרוּ לֵיהּ: אִי צָבֵי לְיַבּוּמֵי יָתֵי - יְיַבֵּם, וְאִי לָא -
2 יַטְלַע לִי רַגְלֵיהּ דְּיַמִּינָא קֳדָמֵיכוֹן, וְאֶשְׁרֵי סֵינֵיהּ מֵעַל
3 רַגְלֵיהּ וְאֵרוֹק בְּאַנְפּוֹהִי. וְאִשְׁתְּמוֹדַעְנוּהוּ[171] לִכְפָלוֹנִי
4 דְּנָא דַּאֲחוּהִי דִּכְפָלוֹנִי מִיתָנָא מֵאֲבוּהִי הוּא, וַאֲמַרְנָא
5 לֵיהּ[172]: אִי צָבִית לְיַבּוּמֵי יָתֵהּ - יַבֵּם, וְאִי לָא -
6 אַטְלַע לַהּ קֳדָמָנָא רַגְלָךְ דְּיַמִּינָא וְתִשְׁרֵי סֵינָךְ מֵעַל
7 רַגְלָךְ וְתֵרוֹק בְּאַנְפָּךְ. וְעָנֵי וְאָמַר לָנָא: לִית אֲנָא צָבֵי
8 לְיַבּוּמֵי יָתֵהּ. מִיָּד אַקְרִינוּהָ לִכְפָלוֹנִית דָּא: מֵאֵן יְבָמִי
9 לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יַבְּמִי, וְאַף
10 לְהַאי כְּפָלוֹנִי אַקְרִינוּהוּ לֵיהּ: לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ.
11 וְאַטְלַע לַהּ רַגְלֵיהּ דְּיַמִּינָא, וּשְׁרַת סֵינֵיהּ מֵעַל רַגְלֵיהּ,
12 וְרַקַת בְּאַנְפּוֹהִי רוֹקָא דְּאִיתְחֲזֵי לָנָא מִפּוּמַהּ עַל
13 אַרְעָא. וְתוּב אַקְרִינוּהָ לִכְפָלוֹנִית דָּא: כָּכָה יֵעָשֶׂה
14 לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ
15 בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל. וַאֲנַחְנָא דַיָּנֵי וְכָל דַּהֲווֹ
16 יָתְבִין קֳדָמָנָא עֲנִינָן בָּתְרֵיהּ[173]: חֲלוּץ הַנָּעַל חֲלוּץ
17 הַנָּעַל חֲלוּץ הַנָּעַל, תְּלָת זִימְנִין. וּמִדְּאִיתְעֲבִיד עוֹבָדָא
18 דָּא קֳדָמָנָא שְׁרִינוּהָ לִכְפָלוֹנִית דָּא לְמִהְוֵי לְהִתְנַסָּבָא
19 לְכָל מַאן דְּתִצְבֵּי, וְאֵינָשׁ לָא יְמַחֵה בִּידֵהּ מִן יוֹמָא
20 דְּנָן וּלְעָלַם. וּבְעֵית מִינָּנָא כְּפָלוֹנִית דָּא גִּיטָא
21 דַּחֲלִיצוּתָא דָּא, וּכְתַבְנָא וַחֲתַמְנָא וְיַהַבְנָא לַהּ לִזְכוּ
22 כְּדָת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל. כְּפָלוֹנִי בַּר כְּפָלוֹנִי עֵד. כְּפָלוֹנִי בַּר
23 כְּפָלוֹנִי עֵד[174].

164) ובכת"י תימן, תיבות אלו אינן, אלא: שנת כך וכך למנין פלוני . . . 165) למנין שאנו רגילים למנות. 166) ובכת"י התימנים: ביה = בו. 167) ראה לעיל פ"א מהל' גירושין הכ"ז, שיש מונים למלכות אלכסנדרוס שהוא מנין שטרות. 168) שמקצתנו, כי מצות חליצה בפני חמשה דיינים (לעיל ה"ה), אך אינם חותמים אלא שלשה שהם העיקר (׳מעשה רוקח׳). 169) = חתומים למטה, במושב שלשה כאחד היינו יושבים בבית־דין, ועלתה לפנינו פלונית בת פלוני, אלמנת פלוני, והביאה לפנינו איש אחד ששמו פלוני בן פלוני, וכך אמרה לנו פלונית זו: פלוני בן פלוני זה, אחיו של פלוני בעלי מאביו היה (ראה למעלה פ"א ה"א שאין דין יבום אלא באשת אחיו מאביו). 170) = שהייתי נשואה לו, ומת, וחיים לרבנן ולכל ישראל השאיר, ובן ובת יורש ומנחיל, ומקים שם בישראל, לא השאיר. וזה פלוני אחיו ראוי לייבם אותי, עכשיו אמרו לו רבנן: אם רוצה הוא לייבם אותי - ייבם, ואם לא, יצדד (יטלע = יצדד, רש"י ליבמות לט:) רגלו הימנית בפניכם, ואתיר נעלו מעל רגלו וארוק בפניו. 171) - ונתברר לנו בפלוני זה שאחיו של פלוני המת מאביו הוא, ואמרנו. 172) בכת"י התימנים: ליה = לו: אם רוצה אתה לייבם אותה – יבם. ואם לא, הצדד לה בפנינו רגלך הימנית, ותתיר [היא] נעלך מעל רגלך ותרוק בפניך, וענה ואמר לנו: אין אני רוצה לייבם אותה, מיד הקרינו לפלונית זו: "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל, לא אבה יבמי". ואף לפלוני זה, הקרינו לו: "לא חפצתי לקחתה". וצידד לה רגלו הימנית, והתירה נעלו מעל רגלו ורקקה בפניו רוק הנראה לנו, מפיה על הארץ. ושוב הקרינו לפלונית זו: "ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו, ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל", ואנחנו הדיינים וכל אלה שהיו יושבים לפנינו, ענינו. 173) בכת"י התימנים: בתרה (= אחריה): חלוץ הנעל, חלוץ הנעל, חלוץ הנעל - שלש פעמים. ומשנעשה מעשה זה בפנינו, התרנוה לפלונית זו לילך להנשא לכל מי שתרצה, ואיש לא ימחה (יעכב) בידה מן יום זה ולעולם. וביקשה מאתנו פלונית זו גט־חליצה זה, וכתבנו וחתמנו ונתנו לה לזכות כדת משה וישראל. 174) בכת"י התימנים, תיבות אלו אינן. ובצדק. שהרי לא הוזכרו כאן אלא שנים = בתורת עדים, והרי שלשה היו וחתמו בתורת בית־דין. וברי"ף יבמות סוף פי"ב, שממנו לקוח נוסח זה, כתוב: "וחתמין תלתא עליה" (=וחותמין שלשה עליו), והכוונה לדיינים, כנ"ל. וראה להלן הערה קעא.

24 לא. וּמְעִידִין עָלָיו[175] שְׁלֹשָׁה, אוֹ שְׁנַיִם מִן
25 הַשְּׁלֹשָׁה[176], אוֹ שְׁנַיִם שֶׁרָאוּ הַחֲלִיצָה אַף עַל פִּי
26 שֶׁאֵינָן הַדַּיָּנִין שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[177].
27 וַאֲפִלּוּ אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד אוֹ קָטָן שֶׁהוּא מַכִּיר וְנָבוֹן
28 נֶאֱמָנִין לוֹמַר: זֶה כְּפָלוֹנִי אֲחִי כְּפָלוֹנִי וְזוֹ הִיא יְבִמְתּוֹ,
29 וְחוֹלְצִין עַל פִּיהֶן. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר עֵדֵיוּת שֶׁל
30 תּוֹרָה[178], בֵּין לְעֵדוּת מָמוֹן בֵּין לְעֵדוּת אִסּוּר[179]. שֶׁזֶּה
31 דָּבָר הֶעָשׂוּי לְהִגָּלוֹת הוּא, אֶפְשָׁר לֵידַע אֲמִתַּת הַדָּבָר
32 שֶׁלֹּא מִפִּיהֶן[180], כָּעִנְיָן שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסוֹף הִלְכוֹת
33 גֵּרוּשִׁין[181]. וְאִם רָצָה הַיָּבָם לְיַבֵּם - מְקַדֵּשׁ[182]
34 וּמְיַבֵּם[183] וְכוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ[184].

175) הדיינים, שחלצה בפניהם. 176) במקרה ואחד מהם איננו, כי מאחר שיש בגט זה משמעות שהיו שלשה, שהרי כתוב בו: "במותב תלתא כחדא הוינא" (לעיל ה"ל) אין חתימת הדיין השלישי מעכבת, כמבואר בהל' עדות פ"ו, ה"ו. וכן בשו"ע חו"מ סי' מו, סכ"ט. 177) לעיל הכ"ט. ומובן הדבר שכשחותמים בו עדים, משנים את נוסח גט החליצה, שהרי אינם יכולים לכתוב: "אנחנו בית־דין", וכן שאר לשונות שמשמען שהם עשו מעשה החליצה, אלא כותבים שטר עדות מכל מה שראו (מגיד־משנה). 178) שאין נאמנים בהם אלא עדים כשרים בלבד. 179) זהות האחוה. 180) יבמות לט, ב. [הרי שמטעם זה (שהוא עשוי להגלות) נאמנים אפילו אשה או עבד, וכן כתב רבינו בפי"ב מהל' גירושין הט"ו, ובפי"ג שם הכ"ט. ומכאן שאפילו אם אין חשש "שלא תשאר עגונה" - האמינו להם. ולפי"ז מה שכתב רבינו בפי"ג מהל' קידוש החודש הי"ד, "שדבר זה (להעיד ששמע מפי בית־דין שקידשו את החודש), דבר העשוי להגלות, ועד אחד כשר נאמן עליו" - שוודאי הכוונה למעט פסול בעבירה מן התורה, שגם בעדות אשה אינו נאמן, כמו שכתב רבינו בפי"ב מהל' גירושין הי"ז, אבל אשה ועבד נאמנים. וראה בהל' קידוש החודש שם, הערה נט, ובהוספות ותיקונים שם]. 181) פי"ג הכ"ט: "שדבר רחוק הוא שיעיד בו העד בשקר". 182) בכסף. כמבואר לעיל פ"ב ה"א. 183) בא עליה,

שזוהי עיקר קנינה מן התורה, ראה לעיל פ"א ה"א.
184) לעיל פ"ב ה"ב, ופכ"ב מהל' אישות הי"ד.

וְזֶהוּ נֹסַח כְּתֻבַּת יְבָמִין[185] שֶׁנָּהֲגוּ הָעָם

**לב. בְּיוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ וָכָךְ לְיֶרַח פְּלוֹנִי, שְׁנַת כָּךְ וָכָךְ לְמִנְיַן פְּלוֹנִי, לְמִנְיָנָא דְּרִגִּילְנָא[186] לְמִימְנֵי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי. אֵיךְ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אֲתָא לָקֳדָמָנָא[187] וְכֵן אֲמַר לָנָא: אַחִי דְּמִן אַבָּא[188] שְׁכִיב, וְחַיֵּי לְרַבָּנָן וּלְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁבַק, וּבַר וּבְרַת יָרֵית וּמַחְסִין וּמוֹקִים שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל לָא שְׁבַק, וּשְׁבַק הַהִיא אִתְּתָא דִּשְׁמַהּ פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי, וַחֲזֵי לִי מִן אוֹרַיְתָא לְיַבּוֹמֵי יָתַהּ, כְּדִכְתִיב בִּסְפַר אוֹרַיְתָא דְּמֹשֶׁה: יְבָמָה יָבֹא עָלֶיהָ. וּצְבִיאַת פְּלוֹנִית דָּא וְאִתְיַבַּמַת לְפְלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי יְבָמַהּ לְאוֹקוֹמֵי שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל, כְּדִכְתִיב: וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְגוֹ'. וּכְתַב לַהּ פְּלוֹנִי יְבָמַהּ לִפְלוֹנִית יִבְמְתֵּיהּ כְּסַף זוּזֵי מָאתַן דַּחֲזוֹ לַהּ, דַּהֲווֹ כְּתִיבִין בִּכְתוּבָתַהּ דִּכְתַב לַהּ בַּעְלַהּ קַדְמָאָה, וְאוֹסִיף לַהּ מִדִּילֵיהּ כָּךְ וָכָךְ. וְדָא נְדוּנְיָא דְּהַנְעַלַת לֵיהּ כָּךְ וָכָךְ. וְדָא נְדוּנְיָא דְּהַנְעַלַת לֵיהּ כְּוֹ', כִּשְׁאָר טָפְסֵי[189] כְּתֻבּוֹת[190].

185) מקורו ברי"ף יבמות סוף פי"ב, וקטעים מנוסח זה ביבמות נב, א. 186) ראה בביאורנו לעיל ה"ל הערה קנט.
187) בא לפנינו. 188) אחי מן האב מת, וחיים לרבנן ולכל ישראל השאיר, ובן ובת יורש ונוחל ומקים שם בישראל לא הניח, והשאיר אשה זו ששמה פלונית בת פלוני, וראוי לי מן התורה לייבם אותה, ככתוב בספר תורת משה: יבמה יבוא עליה, ורצתה פלונית זו ונתייבמה. . . להקים שם בישראל, ככתוב: . . . וכתב לה כסף זוזים מאתים הראויים לה, שהיו כתובים . . . שכתב לה בעלה הראשון (האח המת, ובתולה נשאה, שכתובתה מאתיים) והוסיף לה משלו כך וכך, וזו הנדוניא שהכניסה לו . . . [ואם לא היתה לה כתובה מבעלה או שמחלה לו כתובתה, שדין הוא שהיבם כותב לה כתובה משלו (כתובות פב:) - אינו כותב לה אלא מנה (פכ"ב מהל' אישות הי"ד, ולמעלה פ"ב הי"ז), שהרי הוא כונסה אלמנה]. 189) נוסחי.
190) שבין איש לאשתו, המנוסחים בסמוך.

טֹפֶס הַכְּתֻבָּה

**לג. בְּיוֹם פְּלוֹנִי[191] כוֹ'. אֵיךְ[192] פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אֲמַר לְפְלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בְּתוּלְתָא כַּלְתָא[193]: הֲוֵי לִי לְאִינְתּוּ[194] כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וַאֲנָא בְּמִימַר דִּשְׁמַיָּא[195] אֶפְלַח וְאוֹקִיר וַאֲסוֹבַר[196] וְאֶיזּוּן[197] וַאֲפַרְנֵס וַאֲכַסֵּי יָתִיכִי כְּהִלְכוֹת גּוּבְרִין יְהוּדָאִין דְּמוֹקְרִין[198] וּמְסוֹבְרִין[199] וְזָנִין וּמְפַרְנְסִין וּמְכַסְּיִן יָת נְשֵׁיהוֹן בְּקוּשְׁטָא. וְיִהְיְבְנָא[200] לִיכִי מוּהַר בְּתוּלַיְכִי כְּסַף זוּזֵי מָאתַן, דְּאִינּוּן מִזּוּזֵי כַּסְפָּא כ"ה, דַּחֲזוּ לִיכִי מִדְּאוֹרַיְתָא[201], וּמְזוֹנַיְיכִי[202] וּכְסוּתַיְיכִי וְסִיפּוּקַיְיכִי וּמֵיעַל עֲלַיְכִי כְּאוֹרַח כָּל אַרְעָא. וּצְבִיאַת[203] פְּלוֹנִית דָּא וַהֲוָת לֵיהּ לְאִנְתּוּ לִפְלוֹנִי דְּנָא. וְרָצָה וְהוֹסִיף לָהּ תּוֹסֶפֶת עַל עִיקַּר כְּתוּבָתָהּ עַד מִשְׁלֵם[204] כָּךְ וָכָךְ. וְדָא[205] נְדוּנְיָא דְּהַנְעַלַת לֵיהּ כָּךְ וָכָךְ. הַכֹּל נִתְקַבֵּל חָתָן זֶה, וּבָא לְיָדוֹ, וְנַעֲשָׂה בִּרְשׁוּתוֹ, וְזָקַף הַכֹּל עַל עַצְמוֹ כְּמִלְוָה וּרְשׁוּ[206]. וְכֵן אֲמַר לָנָא פְּלוֹנִי חַתְנָא דְּנָא[207]: אַחֲרָיוּת כְּתוּבָתָא כּוֹלָא, עִיקַּר כְּתוּבָה וּנְדוּנְיָא וְתוֹסֶפֶת וּשְׁאָר תְּנָאֵי כְּתוּבָה[208], קַבְּלִית[209] עֲלַי וְעַל יָרְתַי בָּתְרַאי וְעַל כָּל שְׁפַר אֲרַג נִכְסִין וְקִנְיָנִין דְּאִית[210] לִי תְּחוֹת [כָּל] שְׁמַיָּא, דִּקְנַאי וְדַעֲתִיד אֲנָא לְמִיקְנֵה, מִמְּקַרְקְעֵי וּמִמְּטַלְטְלֵי אַגַּב מְקַרְקְעֵי, כּוּלְּהוֹן[211] יְהוֹן אַחֲרָאִין וְעַרְבָאִין לִכְתוּבָה דָּא כּוֹלָא, עִיקַּר וּנְדוּנְיָא וְתוֹסֶפֶת, לְאִתְפְּרָעָא מִנְּהוֹן בְּחַיַּי וּבְתַר מוֹתִי וַאֲפִילּוּ מִגְּלִימָא דְּעַל כַּתְפַּאי. וּקְנִינַן מִפְּלוֹנִי דָּא מִכֹּל מַאי דִּכְתִיב וּמְפָרַשׁ לְעֵילָא קְנְיָין שָׁלֵם דְּלָא כְּאַסְמַכְתָּא וּדְלָא כְּטוֹפְסָא דִשְׁטָרֵי[212], אֶלָּא כְּחוֹזֵק וּכְחוֹמֶר כָּל שְׁטָרֵי כְּתוּבּוֹת הַנּוֹהֲגוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וְכַהוֹגֶן וּכְתִיקּוּן רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל. וְחָתַמְנוּ[213] עַל שְׁטָר כְּתוּבָה זוֹ בַּזְּמַן הַנִּזְכָּר לְעֵיל. וְהַכֹּל בָּרִיר וְשָׁרִיר[214] וְקַיָּם[215].

191) כתוב ב'הגהות מיימוניות': אם חל תאריך הכתובה ביום שלושים לחודש הנקרא ראש־חודש, יש מרבותינו שהנהיגו לכתוב ביום שלושים לחודש פלוני (שעבר), ורבינו מאיר מרוטנבורג הנהיג לכתוב: ביום שלושים לחודש פלוני, שהוא ראש־חודש פלוני. וכן קבע בשו"ע אהע"ז סי' קכו, ס"ו. וביום שני של ראש־חודש, יכתוב ' "באחד לחודש פלוני, כי חשבונו מיום שני" (שם). 192) זהו נוסח עתיק להתחיל שטר בתיבת: "איך", כמוזכר ביבמות לט, ב. וגיטין פה, ב. השווה נוסח הגט לעיל פ"ד מהל' גירושין הי"ב. 193) הכלה הבתולה: היי לי לאשה.
194) "ותהי לו לאשה" (בראשית כד, סז) מתרגם אונקלוס: והות ליה לאנתו. 195) ואני במאמר ה' (בעזרת ה') אעבוד ואוקיר (= אכבד, מלשון הכתוב (ישעיה יג, יב): "אוקיר אנוש מפז". ובכת"י התימנים: ואייקר). 196) ואכלכל, "והוא כלכל את המלך" (שמואל־ב, יט, לג) מתרגם יונתן: "והוא סובר ית מלכא". 197) ואזון ואפרנס ואכסה אותך כהלכות (= כמנהג) אנשים יהודים (= מלשון הכתוב דניאל ג, יב "גברין יהודאין"). 198) ובכת"י תימן: דפלחין ומייקרין. 199) שמוקירים ומכלכלים וזנים ומפרנסים ומלבישים את נשותיהם באמונה. מלשון הכתוב (הושע ב, כב) "וארשתיך לי באמונה". 200) ואתן לך מוהר בתוליך כסף מאתים זוז, שהם מזוזי כסף (טהור) עשרים וחמשה (ראה לעיל פ"י מהל' אישות ה"ח). 201) הראויים לך מן התורה. ובכת"י תימן, תיבת "מדאורייתא" איננה, וכבר העירונו על זה בביאורנו לעיל הל' אישות פ"י ה"ח, הערה מא, כי רבינו סובר שכתובה היא מדרבנן. 202) ומזונותיך וכסותיך והספקתך, ולבוא אליך כדרך כל הארץ - "לבוא עלינו כדרך כל הארץ" (בראשית יט, לא) מתרגם אונקלוס: "למיעל עלנא כארח כל ארעא". 203) ורצתה פלונית זו, והיתה לו לאשה לפלוני זה. 204) תשלום = סך הכל.

205) וזו הנדוניא שהכניסה לו. 206) וחוב. 207) החתן הזה. 208) כגון מזונות והלבשה המנויים לעיל. 209) קבלתי עלי ועל יורשי אחרי, ועל כל המעולה והנחמד - "נחמד למראה" (בראשית ב, ט) מתרגם אונקלוס: דמרגג למחזי. וכן: "כל כבודה בת מלך פנימה" (תהלים מה, יד) מתורגם: "כל שפר ארג נכסי", וראה ברמב"ן לתורה (ויקרא כג, מ). 210) שיש לי תחת השמים שקניתי ושעתיד אני לקנות מקרקעות וממטלטלין על גב קרקעות (ראה לעיל פי"ז מהל' אישות ה"ו, ובביאורנו שם אות כ. והשווה הל' מלוה פי"ח, ה"ב: "שהקניתי לך מטלטלין שיש לי על גב הקרקע שיש לי"). 211) כולם יהיו אחראים וערבים לכתובה זו כולה: עיקר ונדוניא ותוספת להפרע מהם בחיי ואחרי מותי ואפילו ממעילי שעל כתפי. וקנינו (= קנין סודר, ראה לעיל הל' אישות פ"י ה"ט, ובביאורנו שם אות מח) מפלוני זה מכל מה שכתוב ומפורש למעלה קנין שלם שלא כאסמכתא (אסמכתא - "הבטחת גוזמא, שאדם מבטיח לחבירו לסמוך עליו, שאם לא יקיים תנאו (שהתחייב לחבירו) יתן כך וכך" - רש"י לבבא־מציעא מח, ב. ובהל' מכירה פי"א ה"ב, פוסק רבינו: "כל אסמכתא אינה קונה, שהרי לא גמר בלבו להקנותו. . . כל תנאים שמתנים בני אדם ביניהם. . . אם יהיה כך או אם תעשה כך, אתן לך מנה. . . ואם לא יהיה או אם לא תעשה. . . לא אתן לך, אע"פ שעשה או שהיה הדבר - לא קנה, שכל האומר: אם יהיה אם לא יהיה - לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדיין סומכת שמא יהיה או שמא לא יהיה"). 212) נוסח שטר העשוי להעתיק ממנו שטרות, ולא נכתב לגבות בו ואין בו ממש (רשב"ם לבבא־בתרא מד:), ומקור הנוסח: "דלא כאסמכתא ודלא כטופסא דשטרי" בבבא־בתרא שם. וכתוב בשו"ע חו"מ סי' מב, ס"י: "עכשיו שנהגו לכתוב: דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי, אומרים בכל לשון מסופק: יד בעל השטר על העליונה". 213) אנחנו העדים. 214) וחזק. - "ארץ אשר אבניה ברזל" (דברים ח, ט) מתרגם יונתן: שרירן וברירן ('הערוך'). "בשרירות לבי" (שם כט, יח) מפרש הרד"ק (שורש שרר): בחוזק לב. 215) ומאושר, נוסח זה מקובל לחתמו בסוף כל תעודה משפטית, ומקורו בבבא־בתרא קס, ב. וב"ירושלמי" גיטין פ"ט, ה"ח.

1 **לד. וְאִם הָיְתָה כְּתֻבַּת אַלְמָנָה - כּוֹתֵב: פְּלוֹנִית**
2 **אַלְמַנְתָּא[216]. וְאִם הָיְתָה כְּתֻבַּת גְּרוּשָׁה - כּוֹתֵב:**
3 **פְּלוֹנִית הַגְּרוּשָׁה[217]. וְכֵן אִם הָיְתָה שְׁבוּיָה - כּוֹתֵב:**
4 **פְּלוֹנִית הַשְּׁבוּיָה[218], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בָּהּ כֹּהֵן[219].**
5 **וְכוֹתֵב: וְיהִיבְנָא[220] לִיכִי מוּהֲרַיְיכִי כְּסַף זוּזֵי מְאָה,**
6 **דְּאִינּוּן מִזּוּזֵי כַּסְפָּא תְּרֵיסַר וּפַלְגָּא, דַּחֲזוֹ לִיכִי וְכוּ'.**

216) בכדי להטעים מה שכתובים אחר־כך "כסף זוזי מאה", ולא "מאתן". 217) שאם תתאלמן מבעלה זה, ידעו שאסורה לכהן מחמת גירושיה הקודמים. 218) בידי גויים. 219) והיא אסורה לו, שמא נבעלה לגוי, כמבואר בפי"ח מהל' איסורי ביאה הי"ז. 220) ואתן לך מוהרך כסף זוזים מאה שהם כסף (טהור) שנים עשר דינר וחצי הראויים לך, ע"פ הכלל: כתובת בעולה: מנה, וכמבואר לעיל בפ"י מהל' אישות ה"ז־ח.

7 **לה. כְּשֶׁכּוֹתְבִין גֵּט יְבָמִין[221] אוֹ כְּתֻבַּת יְבָמִין -**
8 **מְשַׁרְטֵט[222] מְקוֹם הַפְּסוּקִים, שֶׁאָסוּר לִכְתֹּב שָׁלֹשׁ**
9 **תֵּבוֹת[223] בְּלֹא שִׂרְטוּט[224]. וּיְבָמָה שֶׁחָלְצָה - מֻתֶּרֶת**
10 **לְהִנָּשֵׂא בְּיוֹם חֲלִיצָתָהּ[225], שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ חוֹלֶצֶת עַד**
11 **שֶׁתַּשְׁלִים תִּשְׁעִים יוֹם[226].**

221) גט חליצה. 222) מסרגל בקנה ועושה קוים ישרים, כדי שהכתיבה תהיה יפה וישרה. 223) לא אבה יבמי, או: יבמה יבוא עליה. 224) גיטין ו, ב. ו'ירושלמי' מגילה פ"ג, ה"ב. ובהל' תפילין פ"ז הט"ז, כתב רבינו: "ומותר לכתוב שלש תיבות בלא שרטוט, יותר על זה - אסור". וכבר נשאל על זה הנגיד רבינו יהושע מבני בניו של רבינו, והשיב: שמה שכתב רבינו בהל' תפילין, הוא העיקר, ועליו סומכים, כי שם הוא מקומו, וכאן לא הובאו הדברים אלא דרך אגב ומרוצה (כסף־משנה, שם). אולם הרשב"ץ ח"א סי' ב (הובאו דבריו ב'בית יוסף' ליו"ד סי' רפד) קובע שעל דברי רבינו בהל' יבום יש לסמוך ולהחמיר. וכן פסק השו"ע יו"ד סי' רפד ס"ב, ע"פ משמעות הסוגיא ביבמות קו, ב - שמר זוטרא שרטט גט חליצה אפילו המקומות שיש בהם רק שלש תיבות, וכמבואר ב'נקודות הכסף' ובהגר"א שם. ולדעת ה'מעשה רוקח' אין כל סתירה בדברי רבינו, שבהל' תפילין מדובר, כשכותב פסוק שלם או פרשה, אזי אין קפידא אלא על ארבע תיבות, ואילו כאן ידובר כשכותב רק שלש תיבות והן עיקר כתיבתו, אזי אפילו שלש אין כותבין בלא שרטוט, שהן במקום פסוק שלם. 225) שלא כגרושה, הצריכה להמתין תשעים יום מיום שנתגרשה, כדי שיוודע אם היא מעוברת, להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני, כמבואר לעיל בפי"א מהל' גירושין הי"ח. 226) כמבואר לעיל פ"א הי"א, ויודעים אז, שאינה מעוברת, וכן פסק הרי"ף ביבמות סוף פי"ב, ודוקא חלצה, שהחליצה מוכיחה שלא בא עליה יבמה, אבל אם מת היבם ולא חלצה - צריכה להמתין שלשה חדשים עד שתינשא, כי יותר קרובה יבמה לביאה, מארוסה שגזרו בה משום נשואה ('תוספות' יבמות מב. וכן באהע"ז סי' יג, ב).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) כלל בו דין יבמה שנתן לה היבם גט או "מאמר" וגט, חליצה מעולה ופחותה, מאמר כשר ופסול, גט אחר גט ביבמה, חליצה אחר חליצה, בעילה אחר בעילה, ביאתו של יבם בן ט' שנים מאמרו וגיטו, יבמות מבית אחד שהיו ביניהן חרשות או קטנות ופקחות.

12 **א. הַיְבָמָה שֶׁנָּתַן לָהּ הַיָּבָם[2] גֵּט כְּרִיתוּת[3] - פְּסָלָהּ[4]**
13 **וּפָסַל אֶת צָרוֹתֶיהָ עָלָיו[5] וְעַל שְׁאָר הָאַחִין, שֶׁהֲרֵי**
14 **נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁחָלַץ[6] לָהּ. וְאֵין הַגֵּט מוֹעִיל בַּיְבָמָה[7]**
15 **אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן[8], הוֹאִיל וְהַגֵּט מְגָרֵשׁ אִשֶּׁת אִישׁ[9]. וְכָל**
16 **גֵּט שֶׁפּוֹסֵל אִשְׁתּוֹ מִן הַכְּהֻנָּה[10] פּוֹסֵל אֶת יְבִמְתּוֹ מִן**
17 **הַיִּבּוּם[11]. וְאֵינָהּ מֻתֶּרֶת לְזָר עַד שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ[12].**

2) לפני שייבמה. 3) לזיקתו (בניגוד לגט שנתן למאמרו,

להלן ה"ד). 4) מלהתייבם לו. 5) מלהתייבם. 6) וכבר נתבאר לעיל (פ"א הי"ב) ש"החולץ ליבמתו נאסרה החלוצה וכל צרותיה על החולץ ועל שאר אחיו". ולמדו כן (יבמות י:) ממה שנאמר: "אשר לא יבנה את בית אחיו" - כיון שלא בנה (שלא ייבם), שוב לא יבנה (= לא ייבם). 7) לפסלה. 8) מדברי חכמים. 9) ויאמרו: גט להוציא, וחליצה להוציא, ואם מותר לייבם אחרי גירושין, מותר גם־כן לייבם אחר חליצה! ולפיכך גזרו שהגט יועיל לפסלה מלהתייבם (יבמות ג:). וכן מועיל הגט להאסר בקרובותיה, כמבואר להלן הט"ו. 10) אע"פ שאינו מתירה להנשא לאחרים, כגון שאמר לה: "הרי את מגורשת ממני, ואי את מותרת לכל אדם", שפסלה לכהונה, כמבואר לעיל פ"י מהל' גירושין ה"א. 11) יבמות נב, א. שלא יבואו להחליף בגט גמור. 12) שם נ, א. וכן בקידושין יד, א. "בית חלוץ הנעל" - חליצת הנעל מתירתה, ולא גט. וראה להלן הי"ב.

1 **ב. הַמַּאֲמָר[13], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה בַּיִּבְמָה קִנְיָן**
2 **גָּמוּר[14] וְאֵינָהּ נַעֲשֵׂית בּוֹ אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה[15], צְרִיכָה**
3 **מִמֶּנּוּ גֵּט[16]. וְאֵינָהּ נִתֶּרֶת לְזָר אֶלָּא בַּחֲלִיצָה[17].**

13) שנותן לה פרוטה ומקדשה, לפני שיבוא עליה, כתיקון חכמים, כמבואר לעיל פ"ב ה"א. 14) ליורשה או לגרשה בגט אם יבוא להוציאה (יבמות כט.). 15) לענוש הבא עליה בחנק, כאילו נתייבמה. 16) אם לא ייבמה, כמבואר בסמוך. 17) אחרי הגט למאמרו.

4 **ג. כֵּיצַד? הָעוֹשֶׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֶה**
5 **לִבְעֹל[18] - צָרִיךְ לִכְתֹּב לָהּ גֵּט[19], שֶׁהֲרֵי נִתְקַדְּשָׁה לוֹ[20],**
6 **וְצָרִיךְ לַחֲלֹץ לָהּ כְּדֵי לְהַתִּירָהּ לְזָר[21]; שֶׁאֵין הַיְּבָמָה**
7 **נִתֶּרֶת לְזָר אֶלָּא אַחַר בְּעִילַת הַיָּבָם[22] אוֹ אַחַר**
8 **חֲלִיצָה[23], אֲבָל הַגֵּט[24] פּוֹסְלָהּ לְיִבּוּם וְאֵינוֹ מַתִּירָהּ**
9 **לְזָר[25], וְהַמַּאֲמָר אֵינוֹ קוֹנֶה בָּהּ קִנְיָן גָּמוּר כְּמוֹ**
10 **הַבְּעִילָה[26].**

18) אלא להוציאה. 19) יבמות נ, א. 20) ואין חליצה מפקעת קידושין (רש"י שם). 21) שאין זיקת יבום נפקעת אלא ע"י חליצה (שם). ורבינו בפירוש המשנה (שם פ"ג מ"ה) אומר: "והנכון יותר, שיתן גט תחילה ואח"כ יחלוץ". והטעם, משום הידור מצוה, כי אין המצוה נקראת אלא על מי שגומרה, הרי שהגמר העיקר, והואיל והגט והחליצה באים להתירה, ראוי להיות גמר המצוה בחליצה שהיא מן התורה ('פתחי תשובה' לאהע"ז סי' קע, ס"ק א, בשם 'בית מאיר'). 22) ואז אם יגרשנה בגט תותר לזר, כשאר נשים גרושות מבעליהן (יבמות נ.). 23) קידושין ב, א: "וקונה את עצמה בחליצה ובמיתת היבם". 24) כאן חוזר רבינו לגט ומאמר שפתח בהם. 25) שאין זיקת יבום נפקעת אלא ע"י חליצה (קידושין יד.), וכמבואר לעיל סוף ה"א. 26) להיות כאשתו לכל דבר, שאם יבוא לגרשה אח"כ לא תצטרך לחלוץ (יבמות נ.) וכבר נתבאר לעיל פ"ב ה"א, שאין המאמר אלא מדבריהם בלבד. וראה לקמן הי"ד ובביאורנו.

11 **ד. נָתַן מַאֲמָר לִיבִמְתּוֹ, וְחָזַר וְנָתַן גֵּט לְמַאֲמָרוֹ[27] -**
12 **מַה שֶּׁעָשָׂה[28] הֲרֵי בִּטְּלוֹ[29], וְהֲתִרָהּ[30]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁלֹּא**
13 **הֵתִּירָה אֶלָּא לְאֶחָיו; אֲבָל זֶה שֶׁנָּתַן הַגֵּט - אֲסוּרָה**
14 **הִיא לוֹ[31].**

27) שפירש ואמר: הרי זה גיטך למאמרי (רש"י יבמות לב.). 28) המאמר שעשה. 29) ע"י הגט. 30) להתייבם, שנשארה זיקתה כמקודם (יבמות לב.) והשווה להלן פ"ו הכ"ט. 31) גזירה משום גט לזיקתו שפסלה עליו, וכן דעת רש"י שם. ולדעת הראב"ד, מותרת אפילו למגרש, וכן דעת ה'תוספות' שם נב, ב דיבור־המתחיל או דילמא.

15 **ה. נָתַן גֵּט לְזִקָּתוֹ[32] (וְלֹא לְמַאֲמָרוֹ) - פְּסָלָהּ[33] עָלָיו**
16 **וְעַל שְׁאָר הָאַחִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[34]; וּצְרִיכָה גֵּט**
17 **לְמַאֲמָרוֹ[35], וַחֲלִיצָה לְהַתִּירָהּ לְזָר[36].**

32) לדעת רש"י ביבמות לב, א. כל שנתן לה גט סתם, הרי זה לזיקתו. 33) מלהתייבם. 34) לעיל ה"א. וכאן יש חידוש יותר גדול, שאין אומרים הואיל ועשה בה מאמר ולא גירשה אלא לזיקתו ולא למאמרו, יהא זה כמגרש חצי אשה שלא עשה כלום, ולא תיפסל, אלא זיקה לחוד ומאמר לחוד, וגט לזיקתו מועיל לפסלה (יבמות נב:). 35) להפקיע הקידושין. 36) והגט לזיקתו, לא הועיל להתירה, כמבואר לעיל ה"א, וכן שנינו (יבמות נ.): "נתן גט ועשה מאמר, צריכה גט וחליצה".

18 **ו. הַמַּאֲמָר שֶׁנִּתַּן לַיְּבָמָה תְּחִלָּה, וְלֹא קְדָמוֹ דָּבָר אַחֵר**
19 **וְלֹא נַעֲשָׂה אַחֲרָיו דָּבָר אַחֵר, אֶלָּא שֶׁבָּעַל אוֹתָהּ זֶה**
20 **שֶׁנִּתַּן לָהּ הַמַּאֲמָר - הוּא הַנִּקְרָא מַאֲמָר כָּשֵׁר[37]. וְאִם**
21 **קְדָמוֹ גֵּט אוֹ חֲלִיצָה, בֵּין מִיָּבָם זֶה בֵּין מִיָּבָם אַחֵר[38],**
22 **בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ[39]; וְכֵן אִם קְדָמַתּוּ בְּעִילָה**
23 **בְּצָרָתָהּ, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו[40]; אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה אַחֲרָיו[41]**
24 **גֵּט אוֹ חֲלִיצָה, בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין**
25 **מֵאָחִיו; אוֹ שֶׁבָּעַל אוֹ נָתַן מַאֲמָר אַחֵר לְצָרָתָהּ[42], בֵּין**
26 **הוּא בֵּין אָחִיו; אוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ אָחִיו מַאֲמָר אַחֵר[43] אוֹ**
27 **בְּעָלָהּ - הֲרֵי זֶה נִקְרָא מַאֲמָר פָּסוּל[44], בֵּין הַמַּאֲמָר**
28 **שֶׁקְּדָמוּהוּ הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ[45] בֵּין הַמַּאֲמָר שֶׁנִּתְאַחֲרוּ**
29 **אַחֲרָיו[46].**

37) שם: "עשה מאמר ובעל, הרי זו כמצותה". וכן אמר רב הונא (שם נב.): "מצות יבמה, מקדש ואחר־כך בועל". וכן כתב רבינו למעלה פ"ב ה"א. ואם עשה מאמר פסול, כדלהלן, אינו רשאי לבוא עליה (ראה בסמוך). 38) אחיו של זה. 39) שהתחיל ב"לא יבנה", ששוב לא יבנה, ופסלה עליו. 40) שאסור לו לייבם את זו, כי "בית אחד הוא בונה, ואינו בונה שני בתים", כמבואר לעיל פ"א ה"ט. 41) שהואיל ואין המאמר קונה קנין גמור, מועיל אחריו מעשה אחר לפסלו. 42) נאסרה הראשונה עליו משום בנין "שני בתים", וכן השניה אסורה לו מאותו טעם. וביבמות נ, ב - אמרו: מה טעם מועיל מאמר ביבמה, לאסור חברתה עליו, הואיל ומאמר בקידושין קונה בשאר נשים וביאה קונה ביבמה, ואם מאמר לא יועיל (לפסול) אף ביאה לא תועיל, ויבואו לבעול (צרתה) אחרי ביאה (של היבמה

הראשונה), והרי זה בונה שני בתים שאיסורו מן התורה. 43) אסרה על הראשון, שהרי מקודשת היא גם לשני. 44) שאסור לראשון לבוא עליה, וכן השני (יבמות נ:). 45) נמצא שהיה פסול בשעת נתינתו. 46) ובשעת נתינתו היה כשר, אבל מתוך שאינו קונה קנין גמור - הועילו המעשים שלאחריו לבטלו, מה־שאין־כן בבעילה וחליצה, שהן מן התורה ואין אחריהן כלום, כמבואר להלן הי"ד.

ז. כֵּיצַד? נָתַן גֵּט אוֹ חָלַץ לִיבְמָתוֹ, וְחָזַר וְנָתַן מַאֲמָר לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ[47], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו; אוֹ שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ אוֹ נָתַן לָהּ מַאֲמָר, וְחָזַר וְנָתַן לָהּ[48] מַאֲמָר אַחֵר לְצָרָתָהּ[49], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו; אוֹ שֶׁנָּתַן מַאֲמָר לִיבְמָתוֹ, וְחָזַר אָחִיו וְנָתַן לָהּ מַאֲמָר אַחֵר[50] אוֹ בְּעָלָהּ - הֲרֵי זֶה מַאֲמָר פָּסוּל, בֵּין הַמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן[51] בֵּין הַמַּאֲמָר הָאַחֲרוֹן[52].

47) נפסלו עליו בגלל הגט שלפניו, שהתחיל ב"לא יבנה" ואסור לבוא עליהן. 48) בכת"י התימנים, תיבה זו איננה. 49) והרי מאמר זה שלא כדין הוא, שהרי אסור לבנות שני בתים, אבל היבמה הראשונה שבא עליה לא נפסלה עליו, שהרי בעילה קונה קנין גמור, ואין אחריה כלום, ואפילו יעשה בה אחיו מאמר, אין מאמרו כלום, שאין קידושין תופסים באשת איש, וכמבואר להלן הט"ז. 50) תפסו קידושי השני ונאסרה על שניהם. 51) של האח הראשון. 52) של האח השני, כי מקודשת היא לשניהם, וצריכה גט משניהם ואחד מהם חולץ, כמבואר להלן הט"ו.

ח. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַמַּאֲמָר, בֵּין שֶׁקָּדְמוֹ מַאֲמָר אַחֵר[53] אוֹ גֵּט אוֹ חֲלִיצָה אוֹ בְּעִילָה[54], בֵּין שֶׁקָּדַם הַמַּאֲמָר לְאֶחָד מֵאֵלּוּ - הֲרֵי זֶה מַאֲמָר פָּסוּל[55]. חוּץ מִן הַנּוֹתֵן מַאֲמָר וּבָעַל בְּעִילָה אַחַר הַמַּאֲמָר, שֶׁזּוֹ הִיא כְּהִלְכָתָהּ[56].

53) ע"י אחיו בה, או שהוא בעצמו נתן מאמר לצרתה קודם שנתן לזו. 54) בצרתה, בין ממנו בין מאחיו, אבל הבועל את יבמתו - אין מאמרו של אחיו מועיל בה כלום, כמבואר להלן הט"ז. 55) ואסור לו לייבמה, ונותן לה גט למאמרו וחליצה לזיקתו, אם לא נפטרה בחליצת צרתה או ביאתה. 56) כל זה במשנה יבמות נ, א - ודף נ, ב.

ט. הַבְּעִילָה שֶׁבּוֹעֵל הַיָּבָם אֶת יְבִמְתּוֹ תְּחִלָּה[57] אוֹ אַחַר מַאֲמָרוֹ בָּהּ, וְלֹא קְדָמָהּ דָּבָר אַחֵר - נִקְרֵאת בְּעִילָה כְּשֵׁרָה. וְאִם קְדָמָהּ מַאֲמָר מֵאָחִיו[58]; אוֹ גֵּט, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו[59], בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ[60]; אוֹ שֶׁקְּדָמָהּ מַאֲמָר בְּצָרָתָהּ, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת בְּעִילָה פְּסוּלָה[61].

57) בלי מאמר. וראה למעלה פ"ב ה"א, שמדברי סופרים אין לבעול עד שיקדש תחילה. 58) פסלה על זה מלייבם. 59) התחילו ב"לא יבנה", ואסורים לייבם. 60) שהגט כחליצה האוסרת כל הצרות על החולץ (למעלה פ"א הי"ב). 61) ואסור לקיימה, והרי זו צריכה גט לביאתו וחליצתו לזיקתו, וכן שנינו (יבמות נ.): "נתן גט ובעל, צריכה גט וחליצה". וראה בביאורנו להלן הי"ד.

י. הַחֲלִיצָה שֶׁחוֹלֵץ הַיָּבָם לִיבְמָתוֹ תְּחִלָּה, אִם לֹא קְדָמָהּ דָּבָר אַחֵר - נִקְרֵאת חֲלִיצָה מְעֻלָּה[62]. וְאִם קְדָמָהּ גֵּט אוֹ מַאֲמָר, בֵּין מִיָּבָם זֶה בֵּין מֵאָחִיו, בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת חֲלִיצָה פְּחוּתָה[63].

62) ומסלקת היא את זיקת היבום מכל היבמות הבאות מבית זה, כמבואר בסמוך הי"א. 63) הואיל ואם רצה לייבם אינו יכול, שהרי קדמה גט או מאמר אחיו ונפסלה עליו, הרי זו חליצה גרועה (רש"י ליבמות כו:). ודינה מפרש בסמוך הי"ב. ואפילו קדמה בה מאמר ממנו, הרי זו חליצה פחותה, הואיל וצריכה גט למאמרו אין זו חליצה מעולה (יבמות כז. וברש"י, וכן ברש"י שם נג. דיבור־המתחיל לימא מסייע).

יא. יְבָמוֹת רַבּוֹת הַבָּאוֹת מִבַּית אֶחָד[64], כֵּיוָן שֶׁנִּבְעֲלָה אַחַת מֵהֶן בְּעִילָה כְּשֵׁרָה אוֹ נֶחְלְצָה חֲלִיצָה מְעֻלָּה - הֵתִּירוּ הַכֹּל[65], וְנִסְתַּלְּקָה זִקַּת הַיָּבָם מֵעֲלֵיהֶן[66]. וְאִם נִבְעֲלָה אַחַת מֵהֶן בְּעִילָה פְּסוּלָה[67], אוֹ נָתַן לָהּ מַאֲמָר פָּסוּל[68] - נֶאֱסְרוּ כֻּלָּן לְיִבּוּם. וּצְרִיכָה גֵּט זוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה אוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ מַאֲמָר[69], וּצְרִיכָה חֲלִיצָה [כָּל] אַחַת מֵהֶן לְהַתִּירָן לְזָר[70]; שֶׁאֵין זִקַּת הַיִּבּוּם מִסְתַּלֶּקֶת בְּבְעִילָה פְּחוּתָה.

64) שהניח האח המת נשים רבות. 65) להנשא לזר. 66) יבמות מג, ב במשנה. 67) המפורשת לעיל ה"ט. 68) המפורש לעיל ה"ו. 69) שהרי נתקדשה לו. 70) כמו ששנינו (יבמות נ.): "נתן גט ובעל, צריכה גט וחליצה". ולגירסה זו בדברי רבינו, שהיא גירסת ה'מגיד משנה' אף חליצת הצרה שלא נעשה בה שום מעשה, אינה פוטרת זיקת היבום של השניה, שנעשו בה מעשי הגט והמאמר, וזה בניגוד לשמואל האומר (שם כז.): "חלץ לצרה, נפטרה בעלת הגט או בעלת המאמר", כי חליצת הצרה מעולה מחליצת בעלת הגט שקלושה זיקתה. אולם בדפוסי רומי וקושטא, וכן בכת"י התימנים, כתוב כאן בדברי רבינו: "וצריכה חליצה אחת מהן", ותיבת "כל" איננה, ולפי גירסה זו (שהיא גם גירסת ה'טור' באהע"ז סי' קע) הכוונה, שצרה אחרת, שלא נעשה בה שום מעשה, תחלוץ - ואז כולן יהיו פטורות, אבל אם תחלוץ בעלת הגט - לא תפטור אלא את עצמה ולא את האחרות, בהתאם לשמואל האומר (יבמות כז.): "חלץ לבעלת הגט, לא נפטרה צרה (שחליצתה קלושה), לצרה - נפטרה בעלת הגט". ולדעת הגר"א באהע"ז סי' קע, ס"ק מז, זוהי הגירסה הנכונה בדברי רבינו, ולא כמודפס בספרים שלפנינו. וכן נראה מדברי רבינו לקמן פ"ז ה"ט, שחליצת הצרות פוטרות את האחיות, אע"פ שגם חליצת הצרות אינה מעולה. אולם, הואיל והיא מעולה משל האחיות - פוטרתן (לחם־משנה).

יב. נֶחְלְצָה אַחַת מֵהֶן חֲלִיצָה פְּחוּתָה - הֵתִּירָה לְהִנָּשֵׂא לְזָר זוֹ שֶׁנֶּחְלְצָה, אֲבָל צָרָתָהּ אֲסוּרָה עַד שֶׁתַּחֲלֹץ גַּם הִיא[71], אוֹ עַד שֶׁיַּחֲלְצוּ כָּל הָאַחִין לָרִאשׁוֹנָה שֶׁנֶּחְלְצָה הַחֲלִיצָה הַפְּחוּתָה[72]; שֶׁאֵין חֲלִיצָה פְּחוּתָה מְסַלֶּקֶת זִקַּת יִבּוּם מִבַּית זֶה עַד

שֶׁתַּחֲזֹר עַל כָּל הָאַחִין, אוֹ עַד שֶׁתַּחֲלֹץ כָּל אַחַת מֵהֶן[73].

71) יבמות כז, א. כדעת שמואל. 72) שם: כי אמר שמואל לפטור צרתה, ומפרש רבינו: כי אמר שמואל - שצריכה לחזור על כל האחים - לפטור צרתה, וכן פירש רבינו אלפס שם סוף פ"ה, ורבינו נמשך אחריו (הגר"א לאהע"ז סי' קע, ס"ק מח). 73) כשפחיתותן שוה, כגון שיש לשתיהן מאמר או גט קודם לחליצתן, ואין האחת עדיפה על חברתה, וראה למעלה הערה סט.

יג. כָּל יְבָמָה שֶׁנִּבְעֲלָה לִיבָמָהּ, בֵּין בְּעִילָה כְּשֵׁרָה בֵּין בְּעִילָה פְּסוּלָה[74]; וַאֲפִלּוּ בְּעָלָהּ אַחַר שֶׁחָלַץ לָהּ[75], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו, בֵּין לְשֵׁם אישׁוּת[76] בֵּין לְשֵׁם יַבְמוּת[77]; וַאֲפִלּוּ בָּעַל צָרָתָהּ אַחַר שֶׁבָּעַל בְּעִילָה כְּשֵׁרָה[78], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂת אֵשֶׁת אִישׁ בַּבְּעִילָה[79]. וְכֵן כָּל יְבָמָה שֶׁנִּתַּן לָהּ מַאֲמָר, בֵּין מַאֲמָר כָּשֵׁר בֵּין מַאֲמָר פָּסוּל - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט מִפְּנֵי הַמַּאֲמָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[80], וְאַחַר כָּךְ יָסוּר אִסּוּר הַמַּאֲמָר.

74) שקדמה גט או מאמר מאחיו. 75) שנאסרה עליו מדברי סופרים, כמבואר לעיל פ"א הי"ב, ונסתלקה ממנו זיקת יבום. 76) בקידושין גמורים, כשאר נשים המתקדשות בביאה. 77) שסבר שעדיין יש בה צד ייבום. 78) שעובר עליה ב'עשה', כמבואר לעיל פ"א, הי"ב. 79) שקידושין תופסין בחייבי 'עשה', וכל־שכן בשניות (לעיל הל' אישות ס"ד, יד). וראה יבמות נב, ב - שיש אחר חליצה כלום, וכתב הרי"ף שם, שגם הבעילה יש אחריה כלום, וכמבואר לפנינו. 80) לעיל ה"ב.

יד. כְּבָר אָמַרְנוּ[81], שֶׁאֵין הַגֵּט דּוֹחֶה הַיְבָמָה דְּחִיָּה גְּמוּרָה[82], וְכֵן הַמַּאֲמָר אֵינוֹ קוֹנֶה בָּהּ קִנְיָן גָּמוּר[83]; אֲבָל הַבְּעִילָה קוֹנָה קִנְיָן גָּמוּר, וְהַחֲלִיצָה דּוֹחָה אוֹתָהּ דְּחִיָּה גְּמוּרָה. לְפִיכָךְ, גֵּט אַחַר גֵּט בַּיְבָמָה[84], אוֹ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר - מוֹעִיל[85]; אֲבָל בְּעִילָה אַחַר בְּעִילָה וַחֲלִיצָה אַחַר חֲלִיצָה - אֵין הָאַחֲרוֹנָה מוֹעֶלֶת כְּלוּם. וְכֵן גֵּט אוֹ חֲלִיצָה אַחַר הַבְּעִילָה אֵינָהּ כְּלוּם.

81) לעיל ה"א. 82) להתירה לזר, כי עדיין צריכה היא חליצה. 83) ליורשה, או לפטרה בגט אם ירצה להוציאה, אלא עדיין צריכה חליצה לזיקתו (לעיל ה"ג). 84) שהרי לא דחה זיקתה לגמרי. 85) שעדיין נשארה עליה זיקת יבום, ולפיכך כשעשה בה אחיו מאמר אחריו - מועיל, וכמבואר בסמוך הט"ו. וראה לעיל בביאורנו ה"ו, הערה מא.

טו. כֵּיצַד? יָבָם שֶׁנִּתַּן גֵּט לִיבִמְתּוֹ, וְחָזַר וְנָתַן גֵּט לְצָרָתָהּ - הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת שְׁתֵּיהֶן[86]. וְכֵן שְׁנֵי יְבָמִין שֶׁנִּתְּנוּ שְׁנֵי גִּטִּין לִיבָמָה אַחַת זֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי זוֹ כִּגְרוּשָׁה לִשְׁנֵיהֶן[87], וּשְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְאֶחָד מֵהֶן חוֹלֵץ[88]. וְכֵן אִם נָתַן גֵּט לִיבִמְתּוֹ, וְחָזַר וְנָתַן אָחִיו גֵּט לְצָרָתָהּ - כָּל אֶחָד אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת זוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ הַגֵּט. וְכֵן אִם נָתְנוּ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר[89], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[90]. אֲבָל הַיָּבָם שֶׁחָלַץ לִיבִמְתּוֹ[91] וְחָזַר וְחָלַץ לְצָרָתָהּ, בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו, וְכֵן שְׁנֵי יְבָמִין שֶׁחָלְצוּ זֶה אַחַר זֶה לִיבָמָה אַחַת - אֵין חֲלִיצָה אַחֲרוֹנָה כְּלוּם, וְאֵין הַחוֹלֵץ אוֹתָהּ בָּאַחֲרוֹנָה אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ[92]; שֶׁזֶּה כְּחוֹלֵץ לִשְׁאָר הַנָּשִׁים שֶׁאֵין לוֹ עֲלֵיהֶן זִקָּה.

86) כדין קרובות גרושתו (יבמות נא.). 87) שם. 88) אע"פ שחליצתה פסולה, אינה צריכה חליצה משניהם, כל שאינה פוטרת את צרתה, וכמבואר לעיל הי"ב. 89) צריכה גט משניהם, וחליצה מאחד מהם (יבמות שם). 90) בדין גט אחר גט. ומובן שבשני יבמים ושתי יבמות, ונתנו שניהם גיטין לשתיהן או עשו שניהם מאמר בשתיהן, כל אחת מהן צריכה חליצה, כמבואר לעיל הי"ב. 91) נסתלקה הזיקה מבית זה, ואין אחריה כלום. 92) יבמות נ, ב במשנה.

טז. וְכֵן הַבּוֹעֵל יְבִמְתּוֹ[93], וְחָזַר בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו וְחָלַץ לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ - אֵין חֲלִיצָה זוֹ כְּלוּם[94]. וְכֵן אִם חָזַר אָחִיו וְנָתַן גֵּט לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ - אֵינוֹ כְּלוּם[95]. חָזַר אָחִיו וְנָתַן לָהּ מַאֲמָר אוֹ בָּעַל - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[96]; מֵאַחַר שֶׁבָּעַל אָחִיו תְּחִלָּה - קָנָה קִנְיָן גָּמוּר, וְאֵין הַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּאֵשֶׁת אִישׁ[97]. אֲבָל אִם נָתַן מַאֲמָר לְצָרָתָהּ אוֹ בָּעַל צָרָתָהּ[98] - צְרִיכָה גֵּט[99] מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[100].

93) קנאה לגמרי, ונסתלקה זיקת יבום מבית זה. 94) ולא נאסר בקרובותיה. 95) שם. ודוקא בעילה כשרה, אבל בעילה פסולה, - יש אחריה גט או חליצה (למעלה הי"א). 96) לקנותה. אבל ודאי, שאסרה על היבם, כדין אשת איש שזינתה, המבואר לעיל פכ"ד מהל' אישות הי"ח־יט. וראה ב'תוספות' יבמות נא, ב דיבור־המתחיל אי ביאת ראשון. 97) לעיל פ"ד מהל' אישות הי"ב, ולפיכך אינה צריכה גט מאחיו. 98) אע"פ שאסורה לו משום שנאמר: יבמה יבוא עליה - ולא עליה ועל צרתה. 99) שקידושין תופסים בחייבי 'עשה'. 100) לעיל הי"ג.

יז. שְׁנֵי יְבָמִין שֶׁיִּבְּמוּ שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד, וְלֹא נוֹדַע מִי יִבֵּם תְּחִלָּה - שְׁנֵיהֶן יוֹצִיאוּ בְּגֵט[101], וַיִּתְּרוּ לְזָרִים[102] וַאֲסוּרוֹת לַיְבָמִין[103]. לְפִיכָךְ, רְאוּבֵן שֶׁהָיָה בִּירוּשָׁלַיִם וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים, אַחַת בְּעַכּוֹ וְאַחַת בְּצוֹר, וְשִׁמְעוֹן אָחִיו בְּעַכּוֹ וְלֵוִי אָחִיו בְּצוֹר, וְשָׁמְעוּ שֶׁמֵּת רְאוּבֵן - הַדִּין נוֹתֵן, שֶׁלֹּא יְיַבֵּם אֶחָד מֵהֶן עַד שֶׁיְּוַדַּע מָה עָשָׂה אָחִיו, שֶׁמָּא קָדַם וְיִבֵּם. קָדַם אֶחָד מֵהֶן וְיִבֵּם[104] - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[105] עַד שֶׁיְּוַדַּע שֶׁאָחִיו יִבֵּם תְּחִלָּה[106]. רָצָה הָאֶחָד לַחֲלֹץ קֹדֶם שֶׁיְּוַדַּע מָה עָשָׂה אָחִיו - אֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ[107].

101) שהשני שייבם, אסור ביבמתו משום שנאמר: יבמה יבוא עליה - ולא עליה ועל צרתה (כמבואר לעיל פ"א

הי"ב) ומכיון שלא ידוע לנו מי ייבם תחלה ומי ייבם אחר־כך - אסורות הן על שניהם. 102) ה'בית יוסף' (אהע"ז סי' קע) כתב בשם הגאונים, שאחת מהן צריכה חליצה נוסף לגיטה, כי יש לחוש שמא הראשון עשה ביבמתו מאמר ועדיין לא בא עליה, וכשייבם השני את יבמתו הרי זו בעילה פסולה (לעיל ה"ט) ואין ביאתה פוטרתה עד שתחלוץ, כמבואר לעיל הי"א, וגם ביאתו של הראשון יש לחוש שהיא ביאה פסולה, כי קדמתה ביאת השני, והרי זו ביאה אחר ביאה, שהיא פסולה. ולדעת רבינו לעיל הי"ב, צריכה חליצה ולא נפטרה בחליצת חברתה. ולדעת הרשב"א, כל שפסול חליצתן שוה, פוטרת חליצת אחת מהן את צרתה. 103) כמבואר למעלה הערה ק. 104) נמצא זה אסור בצרתה. 105) מספק (שמא ייבם אחיו תחילה). 106) כלומר, בתחילה צריך להיוודע אם אחיו ייבם, ואז אפשר לאסרה על יבם זה מספק, שמא ייבם אחיו תחילה, אבל אם לא ידוע כלל אם אחיו ייבם - אין אוסרים אותה על זה, כי יש כאן שני ספיקות, ספק אם ייבם, וספק אם ייבם תחילה, וכאילו היה כתוב: עד שיוודע תחילה שאחיו ייבם ('פרישה' ל'טור' אהע"ז סי' קע ס"ק מו, וכן בביאור הגר"א שם, אות נב). 107) כי אפילו אם כבר חלץ הראשון ליבמתו, אין השני מפסידה כלום. ואע"פ שיש לחוש, שמא יתברר שהראשונה חלצה תחילה, נמצאת חליצה זו אינה כלום, ותינשא לכהן, ויאמרו: חלוצה מותרת לכהן! (ראה לעיל פ"ג, הט"ז). אולם, הואיל ואין לזו שלפנינו תקנה אחרת, שאפילו אם יוודע שהראשון לא חלץ ולא ייבם, שמא למחר יחלוץ או ייבם, נמצאת אשה זו כל ימיה עגונה, ומשום חשש קל זה לא רצו לעגנה כל ימיה. מה־שאין־כן בנידון שלמעלה (פ"ג, הט"ז) יש תקנה לידע אם צרתה ילדה או לא ילדה (משנה־למלך). ולדעת הב"ח באהע"ז סוף סי' קע בנידון שלפנינו, ישנם שני ספיקות, שמא לא שמע האח הראשון, שמת אחיו שבירושלים, ואפילו אם שמע, שמא עדיין לא עשה ביבמתו שום מעשה. ומשום ספק רחוק זה, לא מנעו מלחלוץ לה. וה'אור שמח' מתרץ, שאם אתה מונע מלחלוץ וכן לייבם לזה ולזה, נמצא אתה מבטל לגמרי מצות יבום, שהיא: או יבום או חליצה, והרי אחת מהן חייבת ביבום על־כל־פנים, אבל בנידון של מעלה אם צרתה היא מעוברת וילדה אין היא זקוקה כלל, ואין שם ביטול מצות יבום.

1 **יח. יָבָם קָטָן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[108] - בִּיאָתוֹ**
2 **כְּמַאֲמָר מִן הַגָּדוֹל, שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה קִנְיָן גָּמוּר[109].**
3 **וּמַאֲמַר בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד: אִם נְתָנוֹ בַּתְּחִלָּה**
4 **- מוֹעִיל, וַהֲרֵי הוּא פּוֹסֵל בּוֹ עַל הַגָּדוֹל[110]; אֲבָל אִם**
5 **נְתָנוֹ בְּסוֹף[111] - אֵינוֹ כְּלוּם. וְגִטוֹ וַחֲלִיצָתוֹ אֵינָם**
6 **כְּלוּם[112], בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף.**

108) שביאתו ביאה, כמבואר למעלה בפ"א הט"ו, ובפי"א מהל' אישות ה"ג. 109) יבמות צו, א: "עשו ביאת בן תשע כמאמר בגדול". [ואף־על־פי שמן התורה הוא קונה אותה לכל דבר, כמו שאמרו בתוספתא (פרק יא, ה"ג): "כל ביאה שצריכה דעת, אין ביאתו [של קטן] ביאה. אינה צריכה דעת, ביאתו ביאה". וכן פסק רבינו להלן פ"ו ה"ג לענין חרש, והוא־הדין לענין קטן (ראה שם הערה יג) - תקנת חכמים היא בקטן שלא תהא ביאתו כקנין גמור, אלא כמאמר בלבד, וראה ב'תוספות' קידושין יט. ד"ה ומדאורייתא, ובמגיד־משנה כאן]. 110) שאינו יכול לייבמה ולא לייבם את צרתה, כמבואר לעיל ה"ז והי"ד, והרי זה כדין הכונס את יבמתו, שנאסרו צרותיה עליו ועל שאר האחים (לעיל פ"א הי"ב). וכבר נתבאר לעיל ה"ו, למה מועיל המאמר לפסול את המאמר שלאחריו. 111) יתבאר בסמוך הי"ט. 112) שאם חלץ לא נאסר בקרובותיה, וכן לא פסלה מלהתייבם לאחים הגדולים, שכבר נתבאר לעיל פ"ד הט"ז, שחליצת קטן אינה כלום, כי "איש" כתוב בפרשת חליצה, ודרשו: "איש ולא - קטן" (יבמות צו. וקה:). ומכיון שחליצתו אינה כלום, קל־וחומר שגיטו אינו כלום, שהרי הגט אינו פוסל אלא מכח חליצה, כלשון רבינו לעיל ה"א: "שהרי נעשה כמי שחלץ לה", ורבינו חזר כאן מפירושו למשנה (יבמות פ"י מ"ח), שכתב: קטן - "יש לו גט".

7 **יט. כֵּיצַד? בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ**
8 **אוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ מַאֲמָר תְּחִלָּה - פְּסָלָהּ עַל שְׁאָר אַחִין[113].**
9 **אֲבָל אִם עָשָׂה הַגָּדוֹל מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ, וְחָזַר בֶּן תֵּשַׁע**
10 **שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וְנָתַן לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ מַאֲמָר - לֹא**
11 **עָשָׂה כְּלוּם, וְלֹא פְּסָלָהּ עַל אָחִיו הַגָּדוֹל[114]. חָזַר בֶּן**
12 **תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וּבָא עָלֶיהָ אוֹ עַל צָרָתָהּ אַחַר**
13 **מַאֲמַר אָחִיו הַגָּדוֹל - פְּסָלָהּ עַל הַגָּדוֹל, כִּשְׁנֵי**
14 **גְּדוֹלִים שֶׁעָשׂוּ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[115].**

113) שאינם יכולים לייבמה בגלל מאמר הקטן. 114) ומותר לקיימה. 115) לעיל הי"ד, שיש מאמר אחר מאמר, ונפסלה על שניהם, כמבואר לעיל ה"ז. וזוהי הנקראת ביאה בסוף (יבמות צו.).

15 **כ. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ[116],**
16 **וְחָזַר אָחִיו הַגָּדוֹל וּבָא עָלֶיהָ[117] אוֹ חָלַץ אוֹ נָתַן גֵּט**
17 **לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ - הֲרֵי זֶה פְּסָלָהּ עַל הַקָּטָן[118]. וְכֵן אִם**
18 **חָזַר הַקָּטָן וּבָא עַל צָרָתָהּ[119], אוֹ בָּא אָחִיו הָאַחֵר**
19 **שֶׁהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד עָלֶיהָ[120] אוֹ עַל**
20 **צָרָתָהּ - נִפְסְלָה עָלָיו, כְּדִין כָּל מַאֲמָר וּמַאֲמָר[121].**

116) והרי היא כמאמר. 117) והוא־הדין עשה בה מאמר, כמבואר במשנה שם. 118) שהמאמר שבאו אחריו ביאה או חליצה וגט מאחיו - נפסל, כמבואר לעיל ה"ח. 119) הרי זה כמאמר אחר מאמר. 120) וגם ביאתו הוא כמאמר. 121) שמועיל אחד אחר השני, ושניהם פסולים ואסורה לשניהם (יבמות צו:).

21 **כא. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ**
22 **וְהִגְדִּיל, וְלֹא בָּא עָלֶיהָ מִשֶּׁהִגְדִּיל[122] - צְרִיכָה גֵּט**
23 **וַחֲלִיצָה. גֵּט - מִפְּנֵי בִּיאָתוֹ, שֶׁהִיא כְּמַאֲמָר; וַחֲלִיצָה**
24 **- לְהַתִּירָהּ לְזָר, שֶׁהֲרֵי לֹא נִבְעֲלָה בְּעִילָה שֶׁקּוֹנָה קִנְיָן**
25 **גָּמוּר. וְאִם בָּא עָלֶיהָ מִשֶּׁהִגְדִּיל - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט**
26 **בִּלְבַד[123].**

122) משנעשה בן שלש־עשרה שנה ויום אחד. 123) אם ירצה להוציאה, שכבר קנאה קנין גמור, והרי היא ככל יבמה שנתייבמה לגדול (שם צו:).

1 **כב. אֶחָד בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, וְאֶחָד בֶּן עֶשְׂרִים**
2 **שָׁנָה שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[124] וְלֹא נוֹלְדוּ בּוֹ סִימָנֵי**
3 **סָרִיס[125], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר[126].**

124) יש לו דין קטן, ואין ביאתו אלא כמאמר מן הגדול (שם). 125) כי אם נולדו בו סימני סריס והוא בן עשרים שנה פחות שלשים יום, הרי הוא כגדול לכל דבר. אלא שלענין ייבום, הואיל ואינו ראוי להוליד, אין לו זיקה כלל, כמבואר לקמן פ"ו ה"ב. ואם עשה מאמר או חלץ לא עשה כלום, כמבואר בתוספתא יבמות פי"א מ"ב, ובעילתו בעילת זנות, שהרי יבמתו אסורה לו משום אשת אחיו שלא במקום מצוה (יבמות עט: וברש"י). 126) פ"ב מהל' אישות הי"א.

4 **כג. קְטַנָּה[127] שֶׁרְאוּיָה לְמָאן[128] וְהַחֵרֶשֶׁת[129], אַף עַל**
5 **פִּי שֶׁקִּדּוּשֵׁי שְׁתֵּיהֶן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[130],**
6 **שְׁנֵי מִינֵי קִדּוּשִׁין הֵן: קְטַנָּה יֵשׁ לָהּ קִדּוּשִׁין כְּדֵי**
7 **שֶׁלֹּא יִנְהֲגוּ בָּהּ מִנְהַג הֶפְקֵר[131], וְקִדּוּשֶׁיהָ תְּלוּיִין עַד**
8 **שֶׁתַּגְדִּיל[132], וְחֵרֶשֶׁת תִּקְּנוּ לָהּ נְשׂוּאִין כְּדֵי שֶׁלֹּא**
9 **תִּשָּׁאֵר פְּנוּיָה לְעוֹלָם[133]. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ כָּל הַיְּבָמוֹת**
10 **הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד קְטַנּוֹת אוֹ חֵרְשׁוֹת - בִּיאָתָהּ שֶׁל**
11 **אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת אֶת כֻּלָּן[134].**

127) יתומה, שאין קידושיה קידושין גמורין. 128) בבעלה, כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין ה"א, וראה בפ"ד מהל' אישות, ה"ז. 129) שאינה שומעת ואינה מדברת. 130) פ"ד מהל' אישות ה"ח־ט. 131) יבמות קיב, ב. שאם לא תינשא, אין מי שישמרנה, וינהגו בה מנהג הפקר בזנות (רש"י). 132) שם קט, ב: "שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה, גמרו קידושיה ונעשית אשת איש גמורה, ואינו צריך לחזור ולקדשה לאחר שגדלה. ואם לא רצתה לישב, צריכה למאן ותצא בלא גט" (לשון רבינו בהל' אישות פ"ד ה"ח). 133) אבל כל ימיה אינה אלא מקודשת מדברי סופרים, נמצא שיש הבדל בין קידושי קטנה לגדולה, שזו הראשונה תבוא בגדלותה לקידושי תורה, בעוד שהשניה תשאר לעולם כנשואה מדברי סופרים בלבד. 134) שהרי כולן קידושיהן מדברי סופרים, ואין האחת עדיפה על חברתה (יבמות קי.). ודוקא ביאתה, אבל לא חליצתה, כי הקטנה או החרשת אינה חולצת, כמבואר לעיל פ"ד הט"ז.

12 **כד. הָיְתָה אַחַת חֵרֶשֶׁת וְאַחַת קְטַנָּה - אֵין בִּיאַת**
13 **אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת אֶת צָרָתָהּ[135]. וְכֵיצַד תַּקָּנָתָן?[136]**
14 **מְלַמְּדִין הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן[137], וְכוֹנֵס אֶת הַחֵרֶשֶׁת. וְאִם**
15 **רָצָה לְגָרְשָׁהּ - כּוֹתֵב לָהּ גֵּט אַחַר שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ[138],**
16 **וְתֵּצֵר לְזָר[139].**

135) לפי שאין אנו יודעים, איזו מהן נחשבת אשתו יותר, אם קטנה משום שתבוא לכלל דעת בגדלותה, או חרשת שהיא בת ביאה גמורה (שם קי.). 136) הרי אי־אפשר לייבם שתיהן, משום שאסור לבנות שני בתים (לעיל פ"א, ה"ט). וגם אינן ראויות לחליצה, כמבואר לעיל הערה קלב. 137) ותעקור נישואיה מהבעל הראשון למפרע, ש"כשם שממאנת בבעל, כך ממאנת ביבם" (לעיל פי"א מהל' גירושין ה"ג) ונשארה החרשת בלבדה, ליבום. 138) שהחרשת מתגרשת בגט, אף־על־פי שאין לה דעת, לפי שאין אנו צריכים לדעת המתגרשת, וכמבואר לעיל פ"י מהל' גירושין הכ"ג. 139) כשאר יבמה שנתייבמה ונתגרשה מיבמה. ומקור הלכה זו ברי"ף יבמות פי"ג, שפוסק כרבי אליעזר האומר (יבמות קט.): "מלמדים את הקטנה שתמאן". אבל הראב"ד סובר שלא אמר רבי אליעזר מלמדים את הקטנה שתמאן אלא בגדולה וקטנה (להלן הלכה ל, ובפ"ז הט"ו), שאפשר לקיים בגדולה מצות יבום מן התורה. אבל בנידון שלפנינו, ששתיהן נשואות מדבריהם - אין מלמדים למאן, כדי לקיים מצות יבום מדבריהם ואין להן תקנה, אלא כמבואר ביבמות קי, ב: "כונס החרשת ומוציאה בגט (שחליצת הקטנה תפסלנה עליו) וקטנה תמתין עד שתגדיל ותחלוץ".

17 **כה. הָיְתָה אַחַת פִּקֵּחַת[140] וְאַחַת חֵרֶשֶׁת - בִּיאַת**
18 **הַפִּקֵּחַת אוֹ חֲלִיצָתָהּ פּוֹטֶרֶת הַחֵרֶשֶׁת, וְאֵין בִּיאַת**
19 **הַחֵרֶשֶׁת פּוֹטֶרֶת הַפִּקֵּחַת; שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ[141] אֶלָּא**
20 **מִדִּבְרֵיהֶן. וְכֵן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה - בִּיאַת הַגְּדוֹלָה אוֹ**
21 **חֲלִיצָתָהּ פּוֹטֶרֶת הַקְּטַנָּה, וְאֵין בִּיאַת הַקְּטַנָּה פּוֹטֶרֶת**
22 **אֶת הַגְּדוֹלָה[142].**

140) שקידושיה קדושי תורה. 141) של חרשת. 142) שאין ביאת מי שנישואיה מדברי סופרים פוטרת את צרתה שנישואיה מן התורה (משנה, יבמות קי.).

23 **כו. הָיוּ שְׁתֵּיהֶן קְטַנּוֹת הָרְאוּיוֹת לְמָאֵן, וּבָא הַיָּבָם**
24 **עַל אַחַת מֵהֶן, וְחָזַר וּבָא אוֹ הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַשְּׁנִיָּה**
25 **- לֹא פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנָה[143]; אֲבָל מְלַמְּדִין אֶת**
26 **הַשְּׁנִיָּה שֶׁתְּמָאֵן[144], וִיקַיֵּם זֶה יְבִמְתּוֹ הַקְּטַנָּה שֶׁנִּבְעֲלָה**
27 **תְּחִלָּה[145].**

143) שהרי ביאתן שוה, ואם הראשונה קנויה לו, הרי ביאת האחרונה אינה כלום, שכבר למדנו (לעיל הי"ד) אין אחר ביאה כלום (משנה, יבמות קיא:). 144) שם: "רבי אלעזר אומר, בכולן מלמדים את הקטנה שתמאן בו", וכגירסת הרי"ף שם, שגורס: בכולן. והטעם שהשניה צריכה מיאון מפני שבביאתה נתקדשה, שאפילו הראשונה קנויה לו אין השניה אסורה לו אלא באיסור 'עשה', כמבואר לעיל (פ"א הי"ב) וקידושין תופסים בחייבי 'עשה', וכמבואר לעיל הט"ז. והוא־הדין שיכול לגרשה בגט, אלא כדי שלא תיפסל לכהונה מוטב שתמאן, שהממאנת כשרה לכהונה (לעיל הל' גירושין פי"א הט"ז). וראה בביאור הגר"א לאהע"ז סי' קעא ס"ק ח. 145) ושניה אסורה לו משום: "יבמה יבוא עליה - ולא עליה ועל צרתה", כמבואר לעיל פ"א הי"ב.

28 **כז. וְכֵן הַדִּין בִּקְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת, שֶׁבָּא הַיָּבָם תְּחִלָּה עַל**
29 **הַקְּטַנָּה וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַחֵרֶשֶׁת - לֹא**

פָּסַל אֶת הַקְּטַנָּה, וְהַחֵרֶשֶׁת צְרִיכָה גֵּט[146]. שֶׁבִּיאַת הַקְּטַנָּה מְעֵלָּה מִבִּיאַת הַחֵרֶשֶׁת[147], שֶׁהַקְּטַנָּה רְאוּיָה לְאַחַר זְמַן[148], לְפִיכָךְ יְקַיֵּם הַקְּטַנָּה שֶׁנִּבְעֲלָה תְּחִלָּה[149].

146) לביאתו, שהרי קידושי ביאתו תפסו בה. 147) ולפיכך אין החרשת פוסלתה. 148) כשתגדיל ויהיו קדושיה - קידושי תורה. 149) משנה, יבמות קיא, ב. וגירסת רבינו כגירסת הגאונים והרי"ף שם: "לא פסל את הקטנה". והראב"ד גורס שם: "פסל את הקטנה", גזירה שמא יבוא על החרשת תחילה (ראה בסמוך הכ"ח). וכדברי הברייתא (שם קיא.): "בא יבם על הקטנה, וחזר ובא על החרשת . . . נאסרו שתיהן עליו, כיצד תקנתן? חרשת יוצאת בגט, וקטנה תמתין עד שתגדיל ותחלוץ".

כח. בָּא הַיָּבָם תְּחִלָּה עַל הַחֵרֶשֶׁת[150], וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַקְּטַנָּה[151] - פָּסַל אֶת הַחֵרֶשֶׁת[152]. וּמְלַמְּדִין הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן[153], וְהַחֵרֶשֶׁת יוֹצְאָה בְּגֵט[154].

150) שביאתה פחותה. 151) שביאתה מעולה יותר, הואיל וראויה לאחר זמן, אע"פ ששתיהן אין קנינן קנין גמור. 152) שם קיא, ב. שבנה שני בתים, וקנינה עדיף משל חרשת. 153) שאסורה לו בגלל ביאת החרשת תחילה. 154) שכבר נאסרה עליו כשבא על הקטנה, משום "בנין שני בתים". ואין אומרים תמתין הקטנה עד שתגדיל ותחלוץ לזיקתה ותקבל גט לביאתה, שלא יאמרו: ראינו שתי נשים מבית אחד, זו מתרגשת וזו חולצת ('אור שמח' ע"פ ה'ירושלמי' יבמות פי"ג, ה"ח). ואף־על־פי שהקטנה מיאנה ועקרה את זיקתה למפרע, ואם כן אין כאן צרה, אלא החרשת בלבד היא היבמה, ולמה יוצאה בגט, ואינה נשארת תחתיו? (וכן דעת הרשב"א ביבמות שם) - סובר רבינו שקנסוהו להוציא החרשת, משום שלא המתין ובעל החרשת לפני שמיאנה הקטנה ('אור שמח').

כט. הָיוּ אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת: בָּא הַיָּבָם עַל הַפִּקֵּחַת וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַחֵרֶשֶׁת - לֹא פָּסַל אֶת הַפִּקֵּחַת[155], וְהַחֵרֶשֶׁת צְרִיכָה גֵּט[156]; בָּא הַיָּבָם עַל הַחֵרֶשֶׁת וְחָזַר הוּא אוֹ אָחִיו וּבָא עַל הַפִּקֵּחַת - פָּסַל אֶת הַחֵרֶשֶׁת[157], וְהַחֵרֶשֶׁת יוֹצְאָה בְּגֵט, וְהַפִּקֵּחַת - בְּגֵט וּבַחֲלִיצָה[158].

155) שקנינה קנין גמור, ואין החרשת יכולה לפסלה, שאין אחר ביאה כשרה כלום. 156) לביאתה, שהיתה לשם אישות או לשם יבמות, שקידושין תופסין בחייבי 'עשה', וכמבואר לעיל הט"ז. 157) שאין קנינה קנין גמור, ואסורה עליו משום שני בתים (יבמות קיא:). 158) שביאתה ביאה פסולה מחמת ביאת החרשת תחילה והיא צריכה גט לביאתה, וחליצה לזיקתה, כמבואר לעיל הי"א. וכן שנינו בתוספתא יבמות פי"ג מ"ז, וכפי שהגיה הגר"א באהע"ז סי' קעא, ס"ק יד.

ל. הָיוּ גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, וּבָא עַל הַגְּדוֹלָה וְחָזַר הוּא אוֹ אָחִיו וּבָא עַל הַקְּטַנָּה - לֹא פָּסַל הַגְּדוֹלָה, וּמְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן[159]; בָּא עַל הַקְּטַנָּה וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַגְּדוֹלָה - מְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן[160] וִיקַיֵּם הַגְּדוֹלָה, שֶׁבְּעִילָתָהּ קוֹנָה קִנְיָן גָּמוּר[161].

159) שהרי אסורה לו משום "שני בתים", ואינו מוציאה בגט כדי שלא לפסלה לכהונה, וכמבואר לעיל הערה קמא. 160) ותעקור נישואיה למפרע, ואין כאן שתי יבמות אלא הגדולה בלבד, שקנינה קנין גמור מן התורה. 161) ואין הקטנה יכולה לפסלה עליו (יבמות קיא:). ובזה גם הראב"ד מודה שמלמדים את הקטנה למאן, כדי לקיים מצות יבום הגדולה, שהיא מן התורה (ראה לעיל הכ"ד הערה קלז).

יום ד' י"ג מנחם־אב ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) ביאר בו רבינו שיש יבמים ויבמות שראויים לייבום וחליצה, שאינם ראויים כלל, ושראויים לאחד מהם, המקודשת לאחיו בספק או החרשת והזקנה והעקרה, והאסורה על יבמה, בלאו או בעשה, האסורה על בעלה באיסור ערוה ובא עליה, ערוה וצרת ערוה, אשת אחיו שלא היה בעולמו, סוטה שנפלה לפני יבם, צרת חייבי לאוין או חייבי עשה או איילונית.

א. יֵשׁ אַחִין שֶׁרְאוּיִין לְיִבּוּם אוֹ לַחֲלִיצָה[2]. וְיֵשׁ אַחִין שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לֹא לְיִבּוּם וְלֹא לַחֲלִיצָה, וְאֵין לָהֶם זִקָּה[3] כְּלָל, אֶלָּא יְבִמְתּוֹ מֻתֶּרֶת לְזָר[4]. וְיֵשׁ אַחִין שֶׁרְאוּיִין לַחֲלִיצָה וְאֵינָן רְאוּיִין לְיִבּוּם. וְיֵשׁ אַחִין שֶׁהֵן רְאוּיִין לְיִבּוּם וְאֵינָן רְאוּיִין לַחֲלִיצָה.

2) כלומר, ראויים הם לשניהם, רצה מייבם, רצה חולץ. 3) קשר ליבם. 4) בלא חליצה, כשאר האלמנות.

ב. וְאֵלּוּ הֵם שֶׁאֵין לָהֶם זִקָּה כְּלָל: סְרִיס חַמָּה וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[5]; מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לֵילֵד[6], וְלֹא הָיָה לָהֶן שְׁעַת הַכֹּשֶׁר[7].

5) שיש לו אבר זכרות ואבר נקבות. 6) והתורה אמרה: "להקים לאחיו שם בישראל". 7) להוליד. בניגוד לסריס אדם, שהייתה לו שעת הכושר.

ג. וְאֵלּוּ מְיַבְּמִין וְלֹא חוֹלְצִין: הַחֵרֵשׁ וְהַשּׁוֹטֶה וְהַקָּטָן; מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת לַחֲלֹץ. וּכְשֶׁיִּבֵּם הַחֵרֵשׁ - אֵינוֹ מוֹצִיא לְעוֹלָם; שֶׁבְּעִילָתוֹ עוֹשֶׂה אוֹתָהּ אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה[8], וְאֵין גֵּרוּשָׁיו גֵּרוּשִׁין גְּמוּרִין[9]. וּבֶן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁיִּבֵּם - אֵינוֹ יָכוֹל לְגָרֵשׁ עַד שֶׁיַּגְדִּיל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[10].

8) "כל ביאה שאינה צריכה דעת הרי זו ביאה". וביאת יבמה אפילו בשוגג שמה ביאה. 9) שאין לו דעת לגרש. 10) כי גיטו של קטן אינו כלום.

ד. וְאֵלּוּ חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין: הַסְּפֵקוֹת, כְּגוֹן

שֶׁהָיְתָה סְפֵק עֶרְוָה עַל אָחִיו[11], וּפְצוּעַ דַּכָּא[12] וּכְרוּת שָׁפְכָה[13] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן מִמִּינֵי הַסָּרוּס[14], וְהַזָּקֵן בְּיוֹתֵר שֶׁתְּשַׁשׁ כֹּחוֹ וְכָשַׁל[15]. וְאִם בָּעַל סָרִיס אָדָם[16] - קָנָה[17], שֶׁהֲרֵי הָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכֹּשֶׁר[18]; וּמוֹצִיא בְּגֵט[19], מִפְּנֵי שֶׁהוּא אָסוּר לָבוֹא בַּקָּהָל[20]. וְהַטֻּמְטוּם[21] חוֹלֵץ וְלֹא מְיַבֵּם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק[22]. וְאִם נִקְרַע וְנִמְצָא זָכָר[23] - רָצָה חוֹלֵץ, רָצָה מְיַבֵּם[24]. וּשְׁאָר הָאַחִין[25] - אוֹ חוֹלְצִין אוֹ מְיַבְּמִין.

11) שקידש האח המת אחת משתי אחיות ואינו יודע איזו קידש נמצאת כל אחת מהן ספק אחות אשתו - שתיהן חולצות, שאי אפשר לייבמן, שמא יפגע באחות זקוקתו. 12) שנפצעו ביציו. 13) שנכרת הגיד שלו, ולא בידי שמים אלא שכרתו אדם או קוץ וכיוצא בו. 14) שנכרתו ביציו או שחסרה אחת או שניקבה וכל אלו אסורים לבוא בקהל. 15) ואינו יכול לבעול ולהוליד. 16) שסירסו אדם ולא מחמת חולי, והרי זה בכלל פצוע דכה. 17) ויוצאת בגט בלא חליצה. 18) קודם שנסתרס. 19) וחייב להוציאה. 20) אבל נסתרס על ידי חולי כשר לבוא בקהל. וכן הזקן מותר לקיים את יבמתו. 21) "שאין לו לא זכרות ולא נקבות אלא אטום הוא". 22) רוצה לומר: אינו מייבם מפני שאינו יכול, ואינו חולץ משום שספק הוא, שמא הוא זכר, ואם יש שם אחים אינו חולץ, שמא נקבה היא ולא נפטרה היבמה בחליצה זו. 23) הסירו ממנו הקרום המכסה את ערוותו. 24) כי ראוי הוא להוליד. 25) שאין בהם שינוי בגופם ואין עליהם שום איסור. וזה מוסב על מה שכתב בתחילת הפרק: "יש אחין שראויין ליבום או לחליצה".

ה. יֵשׁ יְבָמוֹת שֶׁהֵן רְאוּיוֹת לַחֲלִיצָה אוֹ לְיִבּוּם. וְיֵשׁ יְבָמוֹת שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לֹא לַחֲלִיצָה וְלֹא לְיִבּוּם, וְאֵין עֲלֵיהֶן זִקָּה כְּלָל, וּמֻתָּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לְזָר. וְיֵשׁ יְבָמוֹת שֶׁהֵן רְאוּיוֹת לַחֲלִיצָה אֲבָל לֹא לְיִבּוּם. וְיֵשׁ יְבָמוֹת שֶׁהֵן רְאוּיוֹת לְיִבּוּם אֲבָל לֹא לַחֲלִיצָה.

ו. וְאֵלּוּ שֶׁמִּתְיַבְּמוֹת וְלֹא חוֹלְצוֹת: הַחֵרֶשֶׁת וְהַשּׁוֹטָה וְהַקְּטַנָּה; לְפִי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת לִקְרוֹת וּלְהָבִין. וְאִם רָצָה הַיָּבָם לְגָרֵשׁ הַחֵרֶשֶׁת בְּגֵט אַחַר שֶׁיִּבְעֹל אוֹתָהּ - הֲרֵי זֶה מְגָרֵשׁ[26].

26) כי גט אינו צריך את דעת האשה.

ז. וְאֵלּוּ שֶׁחוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת: אִסּוּרֵי לָאוִין, וְהַשְּׁנִיּוֹת, וְאִסּוּרֵי עֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְכָל אִשָּׁה שֶׁהִיא סְפֵק מְגֹרֶשֶׁת[27] - חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, שֶׁמָּא יִפְגַּע בְּעֶרְוָה[28]; שֶׁאֵשֶׁת אָחִיו שֶׁגֵּרְשָׁהּ אֲסוּרָה עָלָיו מִשּׁוּם עֶרְוָה[29]. אֲבָל מִי שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לְאָחִיו בִּסְפֵק קִדּוּשִׁין[30] - הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר כָּל הַיְבָמוֹת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת, שֶׁאֵין כָּאן דָּבָר לָחוּשׁ לוֹ[31]. וְכֵן אֵשֶׁת הַחֵרֵשׁ[32] וּזְקֵנָה וַעֲקָרָה - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר כָּל הַיְבָמוֹת: רָצָה חוֹלֵץ, רָצָה מְיַבֵּם; שֶׁזְּקֵנָה וַעֲקָרָה[33] הָיְתָה לָהֶן שְׁעַת הַכֹּשֶׁר.

27) מבעלה המת, כגון שזרק לה גט ספק קרוב לו ספק קרוב לה. ונשאה אחיו אחרי הגירושין. 28) שהיא איסור כרת. 29) אפילו מת אחר כך. והרי זו בכלל ה"ספיקות" שחולצות ולא מתייבמות. 30) כגון שזרק לה אחיו כסף קידושין ספק קרוב לו ספק קרוב לה. וכן אם קידשה באוכל או בכלי ששווה פחות מפרוטה, שמקודשת בספק, שמא דבר זה שווה פרוטה במקום אחר. 31) ממה נפשך: אם היא מקודשת, הרי מצוה לייבמה, ואם אינה מקודשת לאחיו הרי היא זרה ומותר לנשאה. 32) מתייבמת לפיקח או חולצת. 33) שנעקרה על ידי מכה או חולי, ולפני זה הייתה ראוייה ללדת, או ששתתה כוס עיקרין, או שנישאת לארבעים שנה ושוב אינה יולדת. וכל אלו הייתה להן שעת הכושר, אבל הזקן ביותר אף על פי שהייתה לו שעת הכושר אינו מייבם, כי אינו ראוי לביאה כלל.

ח. וְאֵלּוּ הֵן שֶׁהֵן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם: אֵשֶׁת סְרִיס חַמָּה וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, וְאֵשֶׁת הַשּׁוֹטֶה וְאֵשֶׁת הַקָּטָן, וְאֵילוֹנִית[34], וּמִי שֶׁהִיא עֶרְוָה[35]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל - פְּרָט לִסְרִיס חַמָּה וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, שֶׁשְּׁמָם מָחוּי; הוֹאִיל וְאֵינָן רְאוּיִין לֵילֵד מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָן, הֲרֵי הֵן כְּמִין בִּפְנֵי עַצְמוֹ[36]. וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד - פְּרָט לְאֵילוֹנִית, שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָהּ. לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת - פְּרָט לְאֵשֶׁת שׁוֹטֶה וְקָטָן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם אִישׁוּת כְּלָל. וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה - פְּרָט לְעֶרְוָה, שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ לִקּוּחִין[37].

34) עקרה מטבעה. 35) שאסורה ליבם מחמת קרבת משפחה וחייב על ביאתו כרת. 36) "אנדרוגינוס ברייה בפני עצמה היא". 37) שאין קידושין תופסין בחייבי כריתות.

ט. כֵּיצַד? יְבָמָה שֶׁהִיא עֶרְוָה עַל יְבָמָהּ, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ אוֹ אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, וְאֵין לוֹ עָלֶיהָ זִקָּה כְּלָל; שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ - מִי שֶׁרְאוּיָה לְלִקּוּחִין וְקִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ הִיא זְקוּקָה לַיָּבָם.

י. הָיְתָה הַיְבָמָה אֲסוּרָה עַל יְבָמָהּ אִסּוּר לַאו[38] אוֹ אִסּוּר עֲשֵׂה[39] אוֹ שֶׁהָיְתָה שְׁנִיָּה[40] - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. וּמִפְּנֵי מָה צְרִיכָה חֲלִיצָה[41]? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ לִקּוּחִין; הוֹאִיל וְקִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהֶן[42], הֲרֵי הֵן זְקוּקוֹת לַיָּבָם. וּמִן הַדִּין הָיָה שֶׁיִּתְיַבְּמוּ, שֶׁהַיִּבּוּם מִצְוַת עֲשֵׂה, וְכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה - יָבוֹא עֲשֵׂה וְיִדְחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה; אֲבָל חֲכָמִים גָּזְרוּ שֶׁלֹּא יִתְיַבְּמוּ חַיָּבֵי לָאוִין וְלֹא שְׁנִיּוֹת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָבוֹא עָלֶיהָ פַּעַם שְׁנִיָּה, וַהֲרֵי בִּיאָתָהּ אֲסוּרָה וְאֵין שָׁם מִצְוָה, שֶׁאֵין מִצְוַת עֲשֵׂה אֶלָּא בִּיאָה רִאשׁוֹנָה בִּלְבַד[43]. לְפִיכָךְ[44], אִם עָבַר וּבָעַל יְבִמְתּוֹ

28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55

1 הָאֲסוּרָה לוֹ מִשּׁוּם לַאו אוֹ מִשּׁוּם עֲשֵׂה, וְאֵין צָרִיךְ
2 לוֹמַר שְׁנִיָּה[45] - הֲרֵי זֶה קָנָה קִנְיָן גָּמוּר וּמוֹצִיאָהּ
3 בְּגֵט[46]; וְהִיא[47] וְכָל צָרוֹתֶיהָ מֻתָּרוֹת לְזָר, שֶׁהֲרֵי
4 נִפְטְרוּ[48].

38) ולבעלה הייתה מותרת, כגון, כהן חלל שנשא כשרה שנתחללה בביאתו, והיבם הוא כהן כשר, נמצאת זו מותרת לבעלה ואסורה ליבמה, או ממזר שנשא ממזרת ויש לו אח ישראל כשר, נמצאת זו מותרת לבעלה ואסורה ליבמה. 39) כגון מצרית ואדומית דור ראשון ודור שני, ואסורה לשניהם באיסור עשה. 40) לעריות, ואסורה מדברי סופרים כגון אם אמו של יבם ולא של בעל, שהיו אחים מן האב ולא מן האם, נמצאת שנייה זו מותרת לבעלה ואסורה ליבמה. 41) והלא אינה ראוייה לו, ואי אפשר לקיים בה "ולקחה לו לאשה"? 42) שצריכה גט ממנו, כי קידושין תופסים בחייבי לאוין אלא שאסור לו לקיימה. 43) להקים לאחיו שם. 44) הואיל ומן התורה מותר לו לבוא עליה ביאה ראשונה. 45) שאינה אלא מדברי סופרים. 46) שהרי אסור לקיימה, אלא שאינה צריכה חליצה. 47) לכשתתגרש. 48) בביאתה של זו.

5 יא. וְיִבָּמָה שֶׁהִיא אַלְמָנָה מִן הַנִּשּׂוּאִין, וּבָא עָלֶיהָ
6 כֹּהֵן גָּדוֹל - לֹא נִפְטְרָה צָרָתָהּ, שֶׁאֵין עֲשֵׂה[49] דּוֹחֶה
7 אֶת לֹא תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה[50]; וְהוֹאִיל וְלֹא קָנָה מִן הַתּוֹרָה
8 קִנְיָן גָּמוּר, לֹא הֻתְּרָה צָרָתָהּ לְזָר עַד שֶׁתַּחֲלֹץ[51].

49) של מצות ייבום. 50) לא תעשה - "אלמנה ... לא יקח, עשה - והוא אשה בבתוליה יקח", לימד שאינה בתולה לא יקח, ולאו הבא מכלל עשה, הרי הוא כעשה, אבל אלמנה מן האירוסין, שעדיין בתולה, אינה אסורה עליו אלא איסור לא תעשה. ודינה, כשאר חייבי לאוין המפורשים לעיל. 51) הצרה עצמה.

9 יב. הָיְתָה הַיְבָמָה עֶרְוָה עַל בַּעְלָהּ, כְּגוֹן שֶׁעָבַר אוֹ
10 טָעָה וְלָקַח אֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו, וְנָפְלָה לִפְנֵי אָחִיו[52] - אֵין
11 זוֹ אִשְׁתּוֹ[53], שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ[54], וְאֵינָהּ לֹא
12 בַּת יִבּוּם וְלֹא בַּת חֲלִיצָה. וְאִם הָיְתָה לָהּ צָרָה[55] -
13 חוֹלֶצֶת [אוֹ] מִתְיַבֶּמֶת[56]. וְאִם הָיְתָה זוֹ שֶׁהִיא עֶרְוָה
14 עַל הַבַּעַל מֻתֶּרֶת לַיָּבָם[57], וְרָצָה הַיָּבָם לִשָּׂא אוֹתָהּ
15 וּלְיַבֵּם צָרָתָהּ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[58].

52) נמצאת, שהיא גם אחותו, - שהרי אין ייבום אלא באחים מן האב - ואסורה גם על היבם. 53) של האח המת. 54) שחייב על ביאתו כרת. 55) שיש לבעלה המת עוד אשה, שהייתה מותרת לו. 56) שהרי היא זקוקה לייבום ובמה תיפטר "הייתה אמו נשואת אביו ונישאת לאחיו מאביו (בעבירה) ומת, זו היא "אמו" שאינה פוטרת צרתה". 57) כגון שעבר אחיו ונשא חמותו, שהיא מותרת ליבמה. 58) שאינן כשתי יבמות הבאות מבית אחד, שהערווה אינה מבית זה, ואין ביאתה פוטרת את צרתה.

16 יג. הָיְתָה הַיְבָמָה אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ מִשּׁוּם לַאו אוֹ
17 מִשּׁוּם עֲשֵׂה, אוֹ שֶׁהָיְתָה שְׁנִיָּה לַבַּעַל[59], וְלֹא הָיְתָה
18 אֲסוּרָה עַל הַיָּבָם מִצַּד אֵלּוּ הַצְּדָדִים - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת
19 לַיָּבָם. חוּץ מִמַּחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת[60] וָמֵת, שֶׁהִיא
20 חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[61]. וְכֵן יִבָּמָה שֶׁהִיא סִפֵּק עֶרְוָה
21 עַל הַיָּבָם, אוֹ סִפֵּק עֶרְוָה עַל בַּעְלָהּ - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת
22 וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[62]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה בִּסְפֵק
23 קִדּוּשִׁין, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא אֲחוֹתָהּ,
24 וְנָפְלָה לוֹ לְיִבּוּם, שֶׁהִיא סִפֵּק אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי זוֹ
25 חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[63], וּמוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ[64] בְּגֵט
26 מְסֻפָּק. וּשְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת עָלָיו: יְבִמְתּוֹ - מִפְּנֵי שֶׁהִיא
27 סִפֵּק עֶרְוָה; וַאֲרוּסָתוֹ - מִפְּנֵי שֶׁהִיא סִפֵּק קְרוֹבַת
28 חֲלוּצָתוֹ[65], שֶׁהִיא כְּשְׁנִיָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

59) כגון שהייתה אלמנה מקודשת לכהן גדול אחיו ומת. והיבם הוא כהן הדיוט, נמצאת זו אסורה לבעלה בלאו ומותרת ליבמה, או שהיה אחיו כהן גדול ונשא בעולה ומת, שאסורה לבעלה בעשה וליבמה מותרת, וכן אם הייתה אם אמו של אחיו נשואה לו והרי היא שנייה, ומת אחיו, הרי זו מותרת ליבם שהוא אחיו מן האב ולא מן האם. 60) לאחר, שאסורה על בעלה משום לאו. 61) "במותר לה נאסרה (=לבעלה שהיה מותר לה - נאסרה) באסור לה לא כל שכן". 62) "הספיקות חולצות ולא מתייבמות" 63) שמא היא אחות אשתו והיא ערווה עליו. 64) ארוסתו המקודשת לו מספק. 65) שיעור הדברים כאילו היה כתוב: "שהיא קרובת ספק חלוצתו". כי יבמתו אינה חלוצה וודאית, שאם ארוסתו מקודשת לו, הרי יבמתו פטורה מחליצה כאחות אשתו, וחליצתה אינה כלום, ואם ארוסתו אינה מקודשת אזי יבמתו זקוקה לו וחליצתו חליצה, נמצאת יבמתו ספק חלוצה וארוסתו קרובת ספק חלוצתו.

29 יד. מִי שֶׁמֵּת אָחִיו וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי נָשִׁים, הָאַחַת אֲסוּרָה
30 עָלָיו[66] מִשּׁוּם עֶרְוָה[67] וְהַשְּׁנִיָּה אֵינָהּ עֶרְוָה - כְּשֵׁם
31 שֶׁהָעֶרְוָה פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם כָּךְ צָרָתָהּ
32 פְּטוּרָה, וְלֹא נָפְלָה לוֹ זִקָּה כְּלָל עַל בַּיִת זֶה;
33 שְׁנֶאֱמַר: אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו - בַּיִת שֶׁיֵּשׁ
34 לוֹ לִקּוּחִין בְּאֵי זֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה הוּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָלָיו
35 זִקָּה, וּבַיִת שֶׁמִּקְצָתוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לִבְנוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵין
36 לוֹ בָּהּ לִקּוּחִין, אֵינוֹ בּוֹנֶה אֲפִלּוּ מִקְצָתוֹ שֶׁהוּא מֻתָּר.
37 וְנִמְצֵאת צָרַת הָעֶרְוָה עֶרְוָה עָלָיו מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָחִיו[68],
38 שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ עָלֶיהָ זִקָּה[69].

66) על היבם. 67) כגון שהיא בתו. 68) שלא במקום מצוה. 69) צרה אסורה, במקום ערווה עומדת.

39 טו. לְפִיכָךְ[70], רְאוּבֵן שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי נָשִׁים, הָאַחַת
40 עֶרְוָה עַל שִׁמְעוֹן[71] וּשְׁתֵּיהֶן רְאוּיוֹת לְלֵוִי - אֵין
41 לְשִׁמְעוֹן זִקָּה עַל בַּיִת זֶה, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן תַּחַת זִקַּת לֵוִי.
42 יִבֵּם לֵוִי הָאַחַת מֵהֶן, שֶׁהִיא צָרַת עֶרְוָה שֶׁל שִׁמְעוֹן,
43 וְהָיְתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת, וּמֵת לֵוִי[72] וְנָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לִפְנֵי
44 שִׁמְעוֹן - שְׁתֵּיהֶן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם
45 מִשִּׁמְעוֹן: הָאַחַת - מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה צָרַת עֶרְוָה[73],
46 וְהַשְּׁנִיָּה - מִפְּנֵי שֶׁהִיא צָרָתָהּ[74]. וְכֵן הַדִּין בְּצָרַת

צָרָתָהּ[75] עַד סוֹף הָעוֹלָם. שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁאֵין לוֹ עָלֶיהָ זִקָּה - בְּאִסּוּר אֵשֶׁת אָח עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם[76].

70) הואיל וצרת הערווה היא עצמה ערווה עליו, כאשת אח שלא במקום מצוה. 71) שהיא בתו. 72) בלא בנים. 73) ונאסרת עליו משעת נפילת ראובן. 74) וכבר אמרנו: צרת ערווה אסורה. 75) הלכה צרת צרתה של בתו ונתייבמה ליהודה ולו אשה אחרת ומת ונפלו לפני שמעון שתיהן אסורות, צרת צרתה - נאסרה עליו כ"אשת אח" מלוי, והרי היא ערווה, נמצאת אשת יהודה צרתה - צרת ערווה, וכן לעולם. 76) ואין היתר לאיסורה.

טז. וְכֵן אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלָמוֹ[77] - הוֹאִיל וְאֵין לוֹ[78] עָלֶיהָ זִקָּה[79], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו - עַד שֶׁיֵּשְׁבוּ שְׁנֵיהֶן בָּעוֹלָם[80], הֲרֵי זוֹ עֶרְוָה עָלָיו לְעוֹלָם מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח[81], וּפוֹטֶרֶת צָרָתָהּ[82].

77) שנולד לאחר שמת אחיו. 78) לאח הנולד. 79) אין היבמה זקוקה לו. 80) ישיבה אחת יחדיו. 81) אסורה עליו משום ערוות אשת אחיו שלא במקום מצוה. 82) מן החליצה ומן הייבום.

יז. כֵּיצַד? רְאוּבֵן שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אִשָּׁה וְנָפְלָה לִפְנֵי שִׁמְעוֹן, וְאַחַר שֶׁמֵּת רְאוּבֵן נוֹלַד לֵוִי[83], בֵּין שֶׁנּוֹלַד לֵוִי קֹדֶם שֶׁיְּיַבֵּם לָהּ שִׁמְעוֹן בֵּין שֶׁנּוֹלַד אַחַר שֶׁיִּבְּמָהּ[84] - הֲרֵי אֵשֶׁת רְאוּבֵן עֶרְוָה עַל לֵוִי לְעוֹלָם[85]. לְפִיכָךְ, אִם מֵת שִׁמְעוֹן וְנָפְלָה זוֹ וְצָרָתָהּ לִפְנֵי לֵוִי - שְׁתֵּיהֶן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם.

83) נמצא לוי זה לא היה בעולמו של ראובן אחיו. 84) אף על פי שכשנולד, לא הייתה על לוי בזיקת נישואי אחיו ראובן. 85) בגלל אחיו ראובן שלא היה בעולמו.

יח. עָשָׂה שִׁמְעוֹן מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ[86] אֵשֶׁת רְאוּבֵן, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכְנֹס אוֹתָהּ[87] - הֲרֵי לֵוִי חוֹלֵץ לְצָרָתָהּ[88] וְלֹא מְיַבֵּם[89]; שֶׁאֵין הַמַּאֲמָר קוֹנֶה בִּיבָמָה קִנְיָן גָּמוּר[90], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

86) שקידשה בכסף, וקידושי כסף ביבמה אינם קידושין גמורים אלא מדברי סופרים. "ונקרא מאמר, לפי שאין דין קידושין אלא באמירה ולא בשתיקה". 87) בביאה. 88) ואינה נפטרת משום צרת ערווה, כי אין היא צרתה ממש. 89) הואיל ומאמר קונה מקצת, הרי זו צרת ערווה במקצת מדברי חכמים. 90) להיחשב כנשואה ותיפטר צרתה בגללה.

יט. אִשָּׁה שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת בַּעְלָהּ בְּרָצוֹן וּבְעֵדִים[91], וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּגְרְשֶׁנָּה וְנָפְלָה לִפְנֵי יָבָם - הֲרֵי הִיא פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, וְכֵן צָרָתָהּ, כְּאִלּוּ הָיְתָה עֶרְוָה עַל הַיָּבָם; מִפְּנֵי שֶׁטֻּמְאָה כְּתוּבָה בָּהּ כַּעֲרָיוֹת[92], שֶׁנֶּאֱמַר[93]: וְהִיא נִטְמָאָה. אֲבָל סוֹטָה[94] שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ קֹדֶם שֶׁיַּשְׁקֶנָּה מֵי הַמָּרִים[95], אוֹ שֶׁאֵינָהּ בַּת שְׁתִיָּה[96] אֶלָּא בַּת גְּרוּשִׁין - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת[97] וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת.

וְאִם הָיְתָה לָהּ צָרָה - הֲרֵי צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת[98].

91) הרי נאסרה עליו וצריכה ממנו גט. 92) שנאמר בהן: "אל תטמאו בכל אלה". 93) באשה שזינתה. 94) שנסתרה עם איש, אחרי שקינא לה בעלה. 95) ושוב אינה שותה. ונשארה טמאה מספק. 96) כגון ארוסה או אשת חיגר וכו'. 97) שאינה טמאה ודאי ואין דינה כערווה. 98) כשאר צרות חייבי לאוין שחולצות או מתייבמות.

כ. וְכֵן שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד, שֶׁהָיְתָה הָאַחַת מֵהֶן שְׁנִיָּה עַל הַיָּבָם אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין אוֹ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה אוֹ אֵילוֹנִית[99] - הֲרֵי צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת. אֲבָל הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ, וְהָלְכָה אֲחוֹת חֲלוּצָתוֹ אוֹ אִמָּהּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן וְנִשֵּׂאת לְאָחִיו, וְלוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת, וּמֵת וְנָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לְפָנָיו - כְּשֵׁם שֶׁקְּרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ אֲסוּרָה עָלָיו כָּךְ צָרָתָהּ אֲסוּרָה, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן כִּשְׁנַיּוֹת לוֹ וְחוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת. וּמִפְּנֵי מָה אָסְרוּ צָרַת קְרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ? מִפְּנֵי שֶׁמִּתְחַלֶּפֶת בְּצָרַת חֲלוּצָתוֹ.

99) שאינה ראוייה ללדת, ופטורה מן החליצה והיבום.

כא. שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד, שֶׁהָאַחַת מֵהֶן עֶרְוָה עַל הַיָּבָם, וַהֲרֵי הָעֶרְוָה אֵילוֹנִית - צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת; הוֹאִיל וְהָאֵילוֹנִית אֵינָהּ בַּת יְבוּם וַחֲלִיצָה - הֲרֵי זוֹ כְּמוֹ שֶׁאֵינָהּ[100], וְנָפְלָה זִקָּתוֹ עַל צָרָתָהּ בִּלְבַד[101]. וְכֵן אִם גֵּרֵשׁ אָחִיו אֶת הָעֶרְוָה אוֹ מֵאֲנָה[102] בּוֹ קֹדֶם שֶׁיָּמוּת, אוֹ שֶׁמֵּתָה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו - הֲרֵי צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת. וְאֵין אוֹמְרִין: הוֹאִיל וְנַעֲשָׂת צָרָה לָעֶרְוָה[103] שָׁעָה אַחַת תֵּאָסֵר לְעוֹלָם, שֶׁאֵין הַצָּרָה אֲסוּרָה עַד שֶׁתִּהְיֶה צָרַת עֶרְוָה בִּשְׁעַת נְפִילָה לִיבּוּם[104].

100) ואין צרתה צרת ערווה. 101) ואפילו הכיר בה בעלה שהיא איילונית. 102) שנישאה יתומה קטנה ומיאנה בו בקטנותה. 103) בחיי בעלה כשהיו נשואות יחד. 104) כלומר, בשעת מיתת בעלה.

כב. הָיְתָה זוֹ שֶׁהִיא עֶרְוָה עַל הַיָּבָם מְקֻדֶּשֶׁת לְאָחִיו שֶׁמֵּת בְּסָפֵק[105], אוֹ מְגֹרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ בְּסָפֵק, אוֹ שֶׁהָיְתָה קְטַנָּה[106] הָרְאוּיָה לְמָאן וְלֹא מֵאֲנָה בְּאָחִיו בְּחַיָּיו[107], אַף עַל פִּי שֶׁמֵּאֲנָה בַּיָּבָם - צָרָתָהּ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת.

105) שזרק לה האח כסף קידושיה בצידי רשות הרבים, ספק אם מונח בארבע אמות שלו (ואינה מקודשת) או בארבע אמות שלה (והיא מקודשת), או במקום ששניהם יכולים לשמרו, או ששניהם אינם יכולים לשמרו. 106) יתומה, שקידושיה אינם אלא מדרבנן. 107) אין אומרים תעקור

נישואיה הראשונים למפרע ונמצאת שלא הייתה אשתו וצרתה אינה צרת ערווה ותתייבם.

כג. הָלְכָה צָרַת עֶרְוָה וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְאַחַר כָּךְ נִמְצֵאת הָעֶרְוָה אֵילוֹנִית[108] - תֵּצֵא הַצָּרָה מִבַּעְלָהּ וּמִיבָמָהּ, וּצְרִיכָה גֵּט מִבַּעְלָהּ וַחֲלִיצָה מִיבָמָהּ כְּדֵי לְהַתִּירָהּ לַשּׁוּק[109].

108) ונמצאת הצרה זקוקה לייבום, ונישואיה עם האחר שלא כדין היו. 109) אבל אין הוולד ממזר, שיבמה לזר אינה אלא איסור חייבי לאוין, ואן ממזר מחייבי לאוין.

כד. יִבֵּם הַיָּבָם הַצָּרָה מִפְּנֵי שֶׁדִּמּוּ שֶׁהָעֶרְוָה אֵילוֹנִית[110], וְנִמְצֵאת הָעֶרְוָה שֶׁאֵינָהּ אֵילוֹנִית[111] - תֵּצֵא מִיבָמָהּ בְּגֵט[112], וְהַוָּלָד מַמְזֵר[113].

110) ונפלה זיקתו על צרתה בלבד. 111) נמצאת צרת הערווה, אסורה עליו משום אשת אחיו שלא במקום מצוה. 112) אף על פי שהיא מחייבי כריתות, ואין קידושין תופסין ליבם בה, בכל זאת צריכה גט, שמא יאמרו אחיו גירש את הערווה סמוך למיתתו ונתייבמה הצרה כדין, ונמצאת אשת איש יוצאת מבעלה בלא גט. 113) שאשת אח שלא במקום מצוה חייבין עליה כרת ויש ממזר מחייבי כריתות.

כה. שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת וְאֶחָד מֵהֶן נָשׂוּי נָכְרִית[114], מֵת הַנָּשׂוּי נָכְרִית[115] וְאַחַר כָּךְ מֵת אֶחָד[116] מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת[117] - הֲרֵי הַנָּכְרִית חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[118], מִפְּנֵי שֶׁהִיא צָרַת אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ בְּזִקַּת אָחִיו שֶׁמֵּת אַחֲרוֹן. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ גֵּרֵשׁ אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת אֶת אִשְׁתּוֹ אַחַר שֶׁמֵּת הַנָּשׂוּי נָכְרִית[119], וּמֵת הַמְגָרֵשׁ - הֲרֵי הַנָּכְרִית חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, הוֹאִיל וְנַעֲשָׂת צָרַת אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ בְּזִקָּה שָׁעָה אַחַת[120]; שֶׁאִם תִּתְיַבֵּם, שֶׁמָּא יָבֹא לְיַבֵּם אוֹתָהּ וַאֲפִלּוּ לֹא גֵּרֵשׁ זֶה שֶׁמֵּת אַחֲרוֹן אֶת אִשְׁתּוֹ[121].

114) שאינה קרובה לא לזו ולא לזו. 115) נמצאת הנכרייה זקוקה לייבום לכל אחד מהאחים בעלי האחיות. 116) ועדיין לא נתייבמה הנכרית לאחד מהם. 117) ואשתו אסורה על האח השני משום ערווה, שהרי אחות אשתו היא. 118) אף על פי שהנכרית עדיין לא נתייבמה, - הואיל והייתה זקוקה לו בחייו, הרי היא כצרת אחות אשתו, מחמת זיקתו עליה, ואינה מתייבמת. אבל חייבת לחלוץ כי ה"זקוקה" אין דינה כ"כנוסה" ממש להיחשב כצרת ערווה גמורה להיפטר אף מן החליצה. 119) ולא כנס כלל את הנכרית. 120) לפני שגירש את אשתו. 121) נמצאת נכרית זו צרת אחות אשתו בזיקה ואסורה לאח השלישי.

כו. וּמִפְּנֵי מָה לֹא גָּזְרוּ דָּבָר זֶה בְּנִשּׂוּאִין; שֶׁהֲרֵי צָרַת עֶרְוָה בְּנִשּׂוּאִין, אִם גֵּרֵשׁ אֶת הָעֶרְוָה וָמֵת - צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת לַיָּבָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ? מִפְּנֵי שֶׁאִסּוּר צָרַת הָעֶרְוָה בְּנִשּׂוּאִין יָדוּעַ לַכֹּל[122], וְאֵינָן בָּאִין לְהַתִּיר הַצָּרָה אִם לֹא גֵּרֵשׁ הָעֶרְוָה; וְאִסּוּר צָרַת עֶרְוָה בְּזִקָּה אֵינוֹ יָדוּעַ[123] לַכֹּל, וּבָאִין לְהַתִּיר הַצָּרָה וַאֲפִלּוּ לֹא נִתְגָּרְשָׁה הָעֶרְוָה.

122) שהוא מדאורייתא. 123) שאינו אלא מדרבנן.

כז. שְׁלֹשָׁה אַחִין נְשׂוּאִין שָׁלֹשׁ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת, מֵת אֶחָד מֵהֶן וְעָשָׂה הַשֵּׁנִי מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכְנֹס וְנָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לִפְנֵי הַיָּבָם - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבֵּמוֹת; מִפְּנֵי שֶׁבַּעֲלַת הַמַּאֲמָר עָלֶיהָ זִקַּת שְׁנֵי יְבָמִין, וְנִמְצֵאת כְּאִלּוּ הִיא אֵשֶׁת שְׁנֵי מֵתִים, וְדָרְשׁוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: אֵשֶׁת הַמֵּת - וְלֹא אֵשֶׁת שְׁנֵי מֵתִים, לְפִיכָךְ כָּל אִשָּׁה שֶׁעָלֶיהָ זִקַּת שְׁנֵי יְבָמִין חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, וְכֵן צָרָתָהּ. וְאִסּוּרָן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

כח. וּמִפְּנֵי מָה לֹא יַחֲלֹץ לְבַעֲלַת הַמַּאֲמָר, שֶׁעָלֶיהָ זִקַּת שְׁנֵי יְבָמִין, וְיַיבֵּם צָרָתָהּ? גְּזֵרָה שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּית אֶחָד - אַחַת חוֹלֶצֶת וְאַחַת מִתְיַבֶּמֶת; וּלְפִיכָךְ אָסְרוּ אַף צָרָתָהּ.

כט. עָשָׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ, וְנָתַן גֵּט לְמַאֲמָרוֹ, וָמֵת - חָזְרָה לְהֶתֵּרָהּ, שֶׁהַמַּאֲמָר שֶׁאָסָרָהּ הֲרֵי בִּטְּלוֹ[124], וְרָצָה[125] חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם.

124) על ידי הגט, כשאר קידושין הנפקעין על ידי הגט. 125) האח השלישי.

ל. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, וּמֵת כְּשֶׁהוּא קָטָן[126], וְנָפְלָה פַּעַם שְׁנִיָּה לִפְנֵי אָחִיו הַגָּדוֹל - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת; שֶׁבִּיאַת בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד כְּמַאֲמָר מִן הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְנִמְצָא עָלֶיהָ זִקַּת שְׁנֵי יְבָמִין.

126) כי אילו בא עליה משהגדיל ומת, הרי קנאה קניין גמור, ופקעה זיקת הראשון ולא נשארה עליה אלא זיקתו בלבד.

לא. מִי שֶׁחָצִיהוּ שִׁפְחָה וְחֶצְיוֹ בַּת חוֹרִין[127] שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לִרְאוּבֵן[128] וְנִשְׁתַּחְרְרָה, וְחָזְרָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְשִׁמְעוֹן[129], וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶם - מִתְיַבֶּמֶת לְלֵוִי, וְאֵינָהּ אֵשֶׁת שְׁנֵי מֵתִים[130]; אִם קִדּוּשֵׁי רְאוּבֵן קִדּוּשִׁין - אֵין קִדּוּשֵׁי שִׁמְעוֹן כְּלוּם[131], וְאִם קִדּוּשֵׁי שִׁמְעוֹן קִדּוּשִׁין[132] - אֵין קִדּוּשֵׁי רְאוּבֵן כְּלוּם[133].

127) שהיו בעליה שני אחים או שותפים ושיחרר אחד את חלקו, או שקיבל רבה ממנה חצי דמיה ושיחרר חציה באותם הדמים. 128) והרי אין קידושיה קידושין גמורין עד שתשתחרר. 129) וראובן לא גירשה והרי זו ספק מקודשת לשניהם. 130) לומר, חצייה הייתה לזה וחצייה לזה. 131) שאין קידושין תופסים באשת איש. 132) שהשחרור שבינתיים הפקיע קידושי הראשון. 133) נמצא שלמעשה אינה אלא אשת מת אחד.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) כלל בו דין שנים מן האחין הנשואין לשתי אחיות ומתו

שניהם ולא ידוע מי קודם, היתה אחת מהן ערוה ליבם זה ואחרת ערוה לשני, שתי אחיות שנפלו ליבום לפני האח השלישי, שלשה אחין שנים מהם נשואין לב' אחיות ומת אחד מהם, אחד מן האחים שקדש אחות יבמתו, שתי יבמות הבאות מבית אחד והאחת אסורה על יבמה משום ערוה, שלשה אחים שנים נשואין לשתי אחיות ומת אחד מהם ואחר כך מתה אשתו, המגרש את אשתו והחזירה ומת ונפלה לפני היבם, קטנה שהשיאה אביה וגרשה בעלה והחזירה ומת, שני אחין נשואין לשתי אחיות שתיהן קטנות או אחת גדולה, שני אחים חרשים או אחד חרש ואחד פקח נשואים לשתי אחיות פקחות, היתה בתו וכיוצא בה נשואה לאחיו והוא חרש.

א. שְׁנַיִם מִן הָאַחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶם, וְלֹא נוֹדַע אֵי זֶה מֵהֶם מֵת רִאשׁוֹן[2] - הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר לְיַבֵּם שְׁתֵּיהֶן[3], וַהֲרֵי זִקָּה[4] נָפְלָה עַל שְׁתֵּיהֶן[5], שְׁתֵּיהֶן חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת[6]. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל הַיָּבָם מִשּׁוּם שְׁנִיָּה אוֹ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין[7] - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת[8]. אֲבָל אִם הָיְתָה אַחַת מֵהֶן עֶרְוָה[9] עָלָיו, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה אֵם אִשְׁתּוֹ אוֹ בִּתָּהּ - הֲרֵי אֲחוֹתָהּ מֻתֶּרֶת לוֹ[10], וְרָצָה חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם; שֶׁהֲרֵי לֹא נָפְלָה זִקָּתוֹ[11] עַל שְׁתֵּיהֶן, שֶׁאֵין זִקָּה עַל הָעֶרְוָה[12].

2) כי אם נודע מי מת תחילה, יתבאר דין יבום נשותיהן בסמוך ה"ד. 3) שהרי אחיות הן, ואפילו אחת מהן אינה ראויה ליבום, שהרי שתיהן זקוקות ליבום (מכח שני בתים נפרדים), ונמצאת כל אחת מהן אחות זקוקתו, ואם ישא אחת מהן - הרי הוא פוגע באיסור אחות זקוקתו, שהיא כאשתו. 4) רשות היבם על היבמה. 5) שכל אחת נופלת ליבום מחמת בעלה המת. 6) משנה, יבמות כו, א. שאיסור אחות זקוקתו אינו אלא מדבריהם, ומן התורה אין איסור אלא באחות נשואתו ממש, ולפיכך חייבת בחליצה להפטר מן הזיקה (בניגוד לאחות אשתו, שפטורה מן החליצה ומן היבום, למעלה פ"ו ה"ט), ואינה מתייבמת משום איסור "זיקה" מדבריהם. 7) הכל מפורש בדברי רבינו לעיל פ"א מהל' אישות ה"ו־ח. 8) כל אלו ראויות ליבום מן התורה ואינן אסורות אלא מדברי חכמים, כמבואר לעיל פ"ו ה"י. ולפיכך מן התורה זקוקות הן ליבום, ונמצאת כל אחת מהן אחות זקוקתו (יבמות, שם). 9) שחייב על ביאתה כרת (לעיל הל' אישות פ"א ה"ה), ואין קידושין תופסין בה ואינה זקוקה ליבום, כמבואר לעיל פ"ו ה"ט. 10) שאינה אחות זקוקתו. 11) של היבם. 12) יבמות, שם.

ב. הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל יָבָם זֶה מִשּׁוּם עֶרְוָה[13], וְהָאַחֶרֶת אֲסוּרָה עַל הַיָּבָם הַשֵּׁנִי מִשּׁוּם עֶרְוָה[14] - הָאֲסוּרָה לָזֶה מֻתֶּרֶת לְאָחִיו, וְהָאֲסוּרָה לָזֶה מֻתֶּרֶת לְאָחִיו; שֶׁהֲרֵי נָפְלָה זִקַּת כָּל אֶחָד מֵהֶן[15] עַל הַמֻּתֶּרֶת לוֹ בִּלְבַד[16], וְרָצָה חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם לְזוֹ הַמֻּתֶּרֶת לוֹ[17].

13) שהיא אם אשתו. 14) כנ"ל, והיו ארבעה אחים. ושנים מהם, בעלי האחיות, מתו ונשארו שני אחים יבמים אלו. 15) מהאחים. 16) והשניה אינה זקוקה לו כלל, ואין כאן אחות זקוקתו. 17) שם.

ג. מֵת אֶחָד מִן הָאַחִין וְנָפְלָה אִשְׁתּוֹ לְיִבּוּם, וְאַחַר כָּךְ מֵת שֵׁנִי[18] וְנָפְלָה אִשְׁתּוֹ לְיִבּוּם, שֶׁהִיא אֲחוֹת הָרִאשׁוֹנָה, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן קַיָּמוֹת[19] - שְׁתֵּיהֶן חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[20].

18) עד כאן דן רבינו כשלא נודע מי מת ראשון, ואין ידוע מי מהן נפלה תחילה ליבום, ומכאן ואילך עוסק רבינו כשנפלו ליבום זו אחר זו, ודינן משתנה כדלהלן. 19) נמצאו שתיהן זקוקות, וכל אחת מהן אסורה משום אחות זקוקתו. 20) לעיל ה"א.

ד. מֵתָה הָאַחֲרוֹנָה[21] - חָזְרָה הָרִאשׁוֹנָה לְהֶתֵּרָהּ[22], וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת[23]. מֵתָה הָרִאשׁוֹנָה - הַרֵי אַחֲרוֹנָה בְּאִסּוּרָהּ עוֹמֶדֶת, וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת; שֶׁהֲרֵי לֹא הָיְתָה רְאוּיָה לְיִבּוּם בִּשְׁעַת נְפִילָתָהּ[24]. וְכֵן אִם קָדַם אֶחָד מִן הָאַחִין וְחָלַץ לָאַחֲרוֹנָה - הֻתְּרָה הָרִאשׁוֹנָה לִשְׁאָר הָאַחִין; שֶׁהֲרֵי הַזִּקָּה שֶׁאָסְרָה אוֹתָהּ[25] הֶסִּירָהּ אָחִיו בַּחֲלִיצָתוֹ[26].

21) בלא חליצה. 22) הראשון, כשעדיין לא נפלה השניה ליבום. 23) שאין כאן זקוקה אלא היא בלבד (יבמות כז:). 24) בגלל זיקת אחותה שנפלה תחילה, ו"כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה "יבמה יבוא עליה", הרי זו כאשת אח שיש לה בנים ואסורה" (שם). ומכאן המקור להלכה א', "שאם לא נודע איזה מהם מת ראשון", שתיהן אסורות, שהרי אין להן שום תקנה להתייבם, כי כל אחת מהן חוששין לה שמא היא השניה, ואסורה עליו עולמית. 25) את הראשונה. 26) ומעתה אין הראשונה אחות זקוקתו (שם). אבל לכתחילה אין מורים לחלוץ לשניה ולייבם את הראשונה, גזירה שמא יקדים אחד ויחלוץ לראשונה, והשני ייבם את השניה ויסבור: מה איכפת בין זו לזו (שם כח. וברש"י, וכן ב'תוספות' שם כז:).

ה. וְכֵן אִם הָיְתָה הָרִאשׁוֹנָה עֶרְוָה עַל אֶחָד מִן הָאַחִין, וְקָדַם וְיִבֵּם אֶת הָאַחֲרוֹנָה שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לוֹ[27] - הֻתְּרָה הָרִאשׁוֹנָה לִשְׁאָר הָאַחִין; שֶׁהֲרֵי הָאַחֲרוֹנָה שֶׁאָסְרָה אוֹתָהּ עֲלֵיהֶן נִתְיַבְּמָה לַמֻּתָּר לָהּ[28]. אֲבָל אִם הָיְתָה הָאַחֲרוֹנָה הִיא שֶׁאֲסוּרָה עַל אֶחָד מֵהֶן בִּלְבַד מִשּׁוּם עֶרְוָה - הֲרֵי הוּא מְיַבֵּם לָרִאשׁוֹנָה, וּשְׁאָר הָאַחִין אֲסוּרִין בִּשְׁתֵּיהֶן[29], וְחוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין[30], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[31]. וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ כָּל אֶחָד אַחַת מִן הָאֲחָיוֹת - מוֹצִיאִין אוֹתָן מֵהֶן[32].

27) שאינה אחות זקוקתו. 28) ואינה זקוקה להם עוד, וחזרה הראשונה להיתרה, כפי שהיתה בשעת נפילה. 29) אם ימות המייבם ותיפול ראשונה לייבום שנית, או אם לא ייבם כלל, נמצאו שתיהן אסורות להם. 30) שם כח, א. שאפילו נתייבמה הראשונה לא הותרה השניה, הואיל

ולא היתה ראויה ליבום בשעת נפילה. 31) לעיל ה"ד. 32) שם כו, א. הואיל והראשון כנס בעבירה, שהרי פגע באחות זקוקתו, אין כניסתו מועילה להתיר לשני לקיים את אשתו, אע"פ שלא עבר על אחות זקוקתו, כי כל שהכניסה הראשונה היתה בעבירה - אינה מתרת לשני את אשתו, מה־שאין־כן ב"קדם אחד וחלץ" (האמור לעיל ה"ד), שם לא עבר החולץ על שום איסור, לפיכך הותרה הראשונה לשאר האחים ('מעשה רוקח'). וכל־שכן בדין הכתוב לעיל ה"א כ"שלא נודע איזה מהם מת ראשון", ודאי אם כנסו - מוציאין אותן מהם, שהרי כל אחד מהם כנס בעבירה, כי אולי כנס את השניה לנפילה, שאין לה היתר עולמית, הואיל ולא היתה ראויה בשעת נפילה, וכמבואר לעיל ה"ד (שם).

1 **ו. שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת,**
2 **מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת וְעָשָׂה הַשְּׁלִישִׁי[33] בִּיבִמְתּוֹ**
3 **מַאֲמָר, וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעַל אָחוֹת הַשֵּׁנִיָּה, וְנָפְלָה**
4 **הָאָחוֹת הַשְּׁנִיָּה לִפְנֵי הָאָח הַשְּׁלִישִׁי[34] - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן**
5 **גֵּט לְבַעֲלַת הַמַּאֲמָר[35] וְחוֹלֵץ לָהּ[36], וְחוֹלֵץ לָאָחוֹת**
6 **הָאַחֲרוֹנָה[37], כְּדֵי לְהַתִּירָן לְזָר.**

33) שאינו נשוי אחותה. 34) ומעתה שתיהן אסורות לו משום אחות זקוקתו, ואין בעלת המאמר דוחה את אחותה השניה משום אחות אשתו, שאין כח במאמר לעשותה כנשואה גמורה. 35) להפקיע קידושי מאמרו, שאינם נפקעים בחליצה אלא בגט, כמבואר לעיל פ"ה ה"ג. 36) לזיקתו, שאינה נפקעת אלא בחליצה. 37) הבאה מבית אחר, ואינה ניתרת בחליצת אחותה, וגם אינה מתייבמת משום אחות חלוצתו (משנה יבמות כט.): "זו היא שאמרו, אוי לו על אשתו (בעלת מאמרו), ואוי לו על אשת אחיו". והוא־הדין אם לא עשה השלישי מאמר באחת מהן, נאסרו שתיהן עליו משום אחות אשה בזיקה, וכמבואר לעיל ה"א. ולא השמיענו רבינו כאן, אלא שאין המאמר קונה קנין גמור לדחות אחותה משום אחות אשתו. ולא כבית־שמאי (שם) האומרים: "אשתו עמו (בעלת מאמרו) והלזו תצא (בלא חליצה) משום אחות אשתו".

7 **ז. מֵת זֶה שֶׁעָשָׂה הַמַּאֲמָר, וְהָיְתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת,**
8 **וְנָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לִפְנֵי בַּעַל הָאָחוֹת - בַּעֲלַת הַמַּאֲמָר**
9 **פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, שֶׁהֲרֵי הִיא אֲחוֹת**
10 **אִשְׁתּוֹ; וְהָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת[38] חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת,**
11 **שֶׁאֵין הַמַּאֲמָר קוֹנֶה קִנְיָן גָּמוּר עַד שֶׁיִּפְטֹר אֶת**
12 **הַצָּרָה[39].**

38) צרת בעלת המאמר. 39) לגמרי, אפילו מן החליצה, אלא הרי היא כצרת אחות אשתו בזיקה, שחולצת ואינה מתייבמת (יבמות פ"ג, מ"ו). והוא־הדין אם לא עשה בה השלישי מאמר, ומת, אשתו חולצת ולא מתייבמת, משום צרת אחות אשתו בזיקה, כמבואר לעיל פ"ו הכ"ה, שהרי כשמת בעל האחות, הוזקקה אשתו לאח השלישי בעל הנכרית, ונעשית נכרית זו צרתה בזיקה ('ברטנורא' שם).

13 **ח. אֶחָד מִן הַיְּבָמִין שֶׁקִּדֵּשׁ אֲחוֹת יְבִמְתּוֹ[40] - אוֹמְרִין**
14 **לוֹ: הַמְתֵּן וְאַל תִּגְרְשֶׁנָּה[41] וְאַל תִּשָּׂאֶנָּה[42] עַד שֶׁיְּיַבֵּם**
15 **אָחִיךָ אוֹ יַחֲלֹץ לִיבָמָה זוֹ הַזִּקּוּקָה לְכֻלְּכֶם[43]. חָלַץ לָהּ**
16 **אָחִיו אוֹ יִבְּמָהּ, אוֹ שֶׁמֵּתָה הַיְּבָמָה - הֲרֵי זֶה יִכְנֹס**
17 **אֲרוּסָתוֹ[44]. מֵתוּ אֶחָיו כֻּלָּם[45] - מוֹצִיא אֶת אֲרוּסָתוֹ**
18 **בְּגֵט[46] וִיבִמְתּוֹ בַּחֲלִיצָה[47]. וְאִם מֵתָה אֲרוּסָתוֹ, בֵּין**
19 **שֶׁמֵּתָה קֹדֶם מִיתַת הָאַחִין בֵּין שֶׁמֵּתָה לְאַחַר מִיתַת**
20 **הָאַחִין - חָזְרָה הַיְּבָמָה לְהֶתֵּרָהּ, וְרָצָה חוֹלֵץ רָצָה**
21 **מְיַבֵּם[48].**

40) לאחר שנפלה ליבום והוזקקה לאחים. 41) אינך צריך לגרשה, כי אפשר שתותר לך ע"י מעשה אחיך, וכמבואר לפנינו. 42) שהיא אסורה לך משום אחות זקוקתך, שהיא כאחות אשתך. 43) ואז תוסר זיקתך ממנה. 44) אם חלץ או יבם בטלה הזיקה כנ"ל, ואם מתה גם כן מותרת, שלא תהא חמורה מאחות אשתו שמותרת לו כשמתה אשתו (יבמות מא. ורש"י שם). 45) והוא היבם היחידי. 46) שאחות זקוקתו היא. 47) ולא נפטרה זו מן החליצה משום "אחות גרושתו", הואיל וזיקתה קדמה לקידושי אחותה (יבמות, שם. ועיי"ש בתוי"ט). 48) "יבמה שהותרה (שהיתה מותרת ליבם בעת מיתת אחיו), ונאסרה, וחזרה והותרה, תחזור להיתרה הראשון" (יבמות שם).

22 **ט. שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת,**
23 **וְיֵשׁ לְכָל אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן צָרָה, וּמֵתוּ הַנְּשׂוּאִין אֶת**
24 **הָאֲחָיוֹת, וְנָפְלוּ הָאֲחָיוֹת וְצָרוֹתֵיהֶן לִפְנֵי יָבָם[49]: אִם**
25 **חָלַץ לַצָּרוֹת - נִפְטְרוּ הָאֲחָיוֹת, אֲבָל אִם חָלַץ לָאֲחָיוֹת**
26 **- לֹא נִפְטְרוּ צָרוֹתֵיהֶן עַד שֶׁיְּחַלְּצוּ הַצָּרוֹת; מִפְּנֵי**
27 **שֶׁחֲלִיצַת אֲחָיוֹת חֲלִיצָה שֶׁאֵינָהּ מְעֻלָּה[50], וַחֲלִיצָה**
28 **שֶׁאֵינָהּ מְעֻלָּה אֵינָהּ פּוֹטֶרֶת אֶת הַצָּרָה[51], כְּמוֹ**
29 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[52].**

49) וכולן אינן מתייבמות, האחיות - משום איסור אחות זקוקתו כלעיל ה"א, והצרות - שהן צרות אחות זקוקתו (שם כז.). 50) שהרי אינן ראויות להתייבם, וכל שאינה כשרה לייבום, הרי חליצתה חליצה פחותה (שם כו: וברש"י). 51) שם כז, א: "חלץ לאחיות - לא נפטרו צרות. לצרות - נפטרו אחיות". ואע"פ שגם הצרות אינן ראויות ליבום - איסורן בתור צרות אחות זקוקתו, קל משל האחיות, וחליצתן משובחת משל האחיות (שם וברש"י). 52) לעיל פ"ה הי"ב.

30 **י. יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּךְ הַדִּין בִּשְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת**
31 **אֶחָד, וְהָאַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל יְבָמָהּ מִשּׁוּם שְׁנִיָּה אוֹ**
32 **מֵחַיָּבֵי לָאוִין אוֹ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, שֶׁאִם חָלַץ לָאֲסוּרָה[53]**
33 **- לֹא הֻתְּרָה צָרָתָהּ[54]; חָלַץ לַצָּרָה - הֻתְּרָה הָאֲסוּרָה.**

53) שחליצתה אינה מעולה. 54) כשם שחליצת האחיות אינה פוטרת הצרות, למרות שאיסור אחות זקוקתו אינו אלא מדרבנן, כמאמרם (יבמות כז:): "זיקה מדרבנן היא", הרי שחליצה הפסולה מדרבנן אינה פוטרת הצרה (מגיד־משנה). ולדעת בעל 'הלכות גדולות' אפילו חלץ לשניה - הותרה צרתה המותרת, וכן היא דעת השו"ע (אהע"ז סי' קע, סי"ח), ומקורם מהתוספתא יבמות פ"ו ה"ה: "היתה איסור

מצוה ואיסור קדושה (שניה) חלץ לה או בא עליה - נפטרה צרתה". ורבינו סובר שאין הלכה כאותה תוספתא, אלא כשמואל האומר (יבמות כז.): "חלץ לאחיות - לא נפטרו צרות", והוא־הדין אם חלץ לשניה, לחייבי לאוין ולחייבי 'עשה', שאין צרתה נפטרת.

יא. שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת וְהַשְּׁלִישִׁי נָשׂוּי נָכְרִית, מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת וְיִבֵּם הַנָּשׂוּי נָכְרִית אֶת אִשְׁתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ מֵתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׁנִי, וְאַחַר כָּךְ מֵת הַשְּׁלִישִׁי[55], וְנָפְלוּ שְׁתֵּי נָשָׁיו לִפְנֵי הַשֵּׁנִי (שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה) - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם. הָאַחַת - מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּת אָחִיו הָרִאשׁוֹן, נֶאֱסְרָה עָלָיו לְעוֹלָם מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח, כְּדִין אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלָמוֹ[56]; וְהַנָּכְרִית - מִשּׁוּם צָרָתָהּ[57].

55) הנשוי נכרית. 56) כמבואר לעיל פ"ו, הי"ז. 57) כדין צרת ערוה, שפטורה מן החליצה ומן היבום (משנה, יבמות ל. וכדעת ה'תוספות' שם ד"ה ונאסרה). וחזר רבינו כאן מפירושו למשנה שם, שהנכרית, חולצת ולא מתייבמת: "לפי שאני מסופק אם אסורה (האחת) משום ערוה . . . או אסורה עליו מדרבנן, שאמרו: הואיל ונאסרה עליו שעה אחת נאסרה עליו עולמית והיא כמו שניה, וצרת שניה חולצת או מתייבמת, ולפיכך תחלוץ להחמיר".

יב. וְכֵן שְׁנֵי אַחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת וּמֵת אֶחָד מֵהֶן, וְאַחַר כָּךְ מֵתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׁנִי - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עוֹלָמִית, הוֹאִיל וְנֶאֱסְרָה עָלָיו בְּשָׁעַת נְפִילָה[58]. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהֶחֱזִירָהּ וָמֵת - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לַיָּבָם. וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱסְרָה עָלָיו בְּחַיֵּי אָחִיו בְּשָׁעָה שֶׁגֵּרְשָׁהּ[59] - הֲרֵי חָזְרָה לְהֶתֵּרָהּ, וּכְשֶׁמֵּת אָחִיו בְּהֶתֵּרָהּ הָיְתָה עוֹמֶדֶת[60].

58) משום אחות אשתו, נאסרה עליו לעולם משום אשת אח, וכנ"ל בהלכה הקודמת (משנה, יבמות לב.). 59) משום גרושת אחיו, שהיא ערוה. 60) משנה, שם קח, ב. כי לא הנישואין הראשונים מפילים ליבום, אלא מיתת הבעל מפילה, ובאותה שעה בהיתר היא עומדת (שם קט.) והשווה לעיל פ"ו הכ"א.

יג. קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ[61], וְגֵרְשָׁהּ בַּעְלָהּ וְהֶחֱזִירָהּ, וָמֵת וַעֲדַיִן הִיא קְטַנָּה[62] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לַיָּבָם[63]; מִפְּנֵי שֶׁגֵּרוּשֶׁיהָ גֵּרוּשִׁין גְּמוּרִין, שֶׁהֲרֵי אָבִיהָ הִשִּׂיאָהּ[64], וְאֵין חֲזָרָתָהּ חֲזָרָה גְּמוּרָה, שֶׁאֵין קִדּוּשֵׁי קְטַנָּה קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין[65], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[66].

61) ונישואיה נישואין גמורים מן התורה. 62) ואם מת כשהיא גדולה, יתבאר דינה להלן הי"ד. 63) וחולצת ואינה מתייבמת, כמבואר בכתובות עג, ב. וכן בתוספתא יבמות פי"ג, מ"ד. 64) והרי היא אשת איש גמורה מן התורה, כמבואר לעיל פ"ג מהל' אישות הי"א, וגם גירושיה גירושין גמורין, משעה שמבחנת בין גיטה לדבר אחר, כמבואר לעיל פ"ב מהל' גירושין הי"ט. 65) שאין מעשה קטנה כלום. 66) לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ד־ח. ואפילו אם אביה יקדשנה שנית אין קידושיה גמורין, שמשהשיאה אביה בפעם הראשונה אין לו רשות בה, כמבואר שם פ"ג הי"ב, נמצאת קטנה זו - גרושת אחיו מן התורה, ונישואיה השניים לא הועילה לה, וכשמת בעלה הרי היא כגרושה ואסורה ליבם (משנה, יבמות קט.). ואע"פ שהיא גרושת אחיו צריכה חליצה, ואין אומרים תיפטר גם מן החליצה כשאר כל העריות? משום שמא לא שמעו אנשים על גירושיה, וכשיראו זו יוצאת בלא כלום - יבואו להתיר יבמה להנשא לזר בלא כלום (רא"ש שם פי"ג, אות ה).

יד. וְהוּא הַדִּין לִמְגָרֵשׁ פִּקֵּחַת[67], וְנִתְחָרְשָׁה וְהֶחֱזִירָהּ[68], וָמֵת וְהִנִּיחָהּ חֵרֶשֶׁת, שֶׁהִיא אֲסוּרָה[69] לַיָּבָם, וְאֵינָהּ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[70]. וְצָרַת קְטַנָּה זוֹ אוֹ חֵרֶשֶׁת זוֹ - חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת[71]. וְאִם הֶחֱזִירָהּ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה אוֹ חֵרֶשֶׁת, וְגָדְלָה[72] אוֹ נִתְפַּקְּחָה אֶצְלוֹ[73] וְאַחַר כָּךְ מֵת - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לִיבָמָהּ[74].

67) שהיא מגורשת גמורה מן התורה. 68) ואין נישואיה אלא מדרבנן, כמפורש לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ט. 69) משום גרושת אחיו כנ"ל. 70) כאן דקדק רבינו לכתוב: "ואינה חולצת" וכו', בניגוד לקטנה שהחזירה, בהלכה הקודמת שכתוב בה: "אסורה ליבם". ויתכן, כי קידושי קטנה עדיפים מקידושי חרשת, מפני שקטנה סופה לגדול ויהיו נישואיה נישואין גמורים, וכמפורש לעיל פ"ה הכ"ז ('מעשה רוקח'). [ויתכן גם, כי קטנה תחלוץ משתגדל, אבל חרשת אין חליצתה חליצה, וראה להלן הי"ז]. 71) רי"ף יבמות פי"ג, ע"פ ה'ירושלמי' (שם, ה"ו) וכמפורש שם: "קטנה זו (וכן חרשת) - קנויה ואינה קנויה", ומצד הקנוי - הרי היא כאשתו, ואפילו היא עצמה מותרת להתייבם וכל־שכן צרתה. וצד שלא קנה בה - היא עצמה אסורה, שאינה אשתו (אלא גרושתו), אבל צרתה כנגדה מותרת, שבצד זה אינה צרתה, שהרי איננה קנויה לו, ואין צרתה שבצדה נידונית כצרת ערוה. 72) גמרו קידושיה, כדלעיל פ"ד מהל' אישות ה"ח. 73) ומשבעלה כשנתפקחה, מקודשת גמורה היא, חזרה להיתרה, ואינה עוד גרושת אחיו, ודינה כ"מגרש אשתו הגדולה והחזירה ומת", לעיל הי"ב. 74) יבמות קט, א.

טו. שְׁנֵי אַחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת: הָיוּ שְׁתֵּיהֶן קְטַנּוֹת הָרְאוּיוֹת לְמָאֵן[75] אוֹ חֵרְשׁוֹת[76], וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - תֵּצֵא[77] מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה, וּפְטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[78]. הָיוּ אַחַת גְּדוֹלָה[79] וְאַחַת קְטַנָּה, וּמֵת בַּעַל הַקְּטַנָּה - תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה, וּפְטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִّבּוּם[80]; מֵת בַּעַל הַגְּדוֹלָה[81] - מְלַמְּדִין הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן בְּבַעְלָהּ[82], וְתִהְיֶה גְּדוֹלָה זוֹ מֻתֶּרֶת לִיבָמָהּ[83].

75) שהיו יתומות ואין נישואיהן אלא מדרבנן, אבל קטנות שהשיאן אביהן אינן ראויות למיאון, שקידושיהן קידושין גמורין הן. 76) בין קטנות בין גדולות, שקידושי חרשת אינן אלא מדבריהם (הל' אישות פ"ד ה"ט). 77) היבמה. 78) שכח נישואיהן שוה, והרי זו אחות אשתו ממש.

79) שקידושיה קידושין גמורין. 80) שקידושי אשתו הגדולה, עדיפים מזיקת יבמתו, שכח נישואיה אינו אלא מדרבנן, ונפטרה משום אחות אשתו. 81) נמצאת זיקתה של גדולה, שהיא מן התורה - אוסרת הקטנה עליו, ואין נישואיה הקלושים (= שהם מדרבנן) אלימים להפקיע זיקתו מעל הגדולה, ונשארה הקטנה אחות זקוקתו, ולייבם הגדולה גם כן אינו יכול, מפני שהיא אחות אשתו הקטנה, ומה יעשה? 82) ותעקור נישואיה למפרע, ואינה צריכה גט. 83) משנה, יבמות קט, א. וכדעת רבי אליעזר. אבל אילו היה מגרש הקטנה בגט, היתה הגדולה אסורה עליו משום אחות גרושתו. וכן אילו היה חולץ לגדולה, היתה הקטנה נאסרת עליו משום אחות חלוצתו, והשווה לעיל פ"ה ה"ל.

1 **טז. שְׁנֵי אַחִין חֵרְשִׁין[84] נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת**
2 **פִּקְחוֹת, אוֹ חֵרְשׁוֹת, אוֹ אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת;**
3 **וְכֵן שְׁתֵּי אֲחָיוֹת חֵרְשׁוֹת נְשׂוּאוֹת לִשְׁנֵי אַחִים**
4 **פִּקְחִין[85], אוֹ חֵרְשִׁין, אוֹ אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ; וּמֵת**
5 **אֶחָד מֵהֶן - אִשְׁתּוֹ פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם**
6 **מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ[86], שֶׁהֲרֵי אֵין נְשׂוּאֵי אֶחָד מֵהֶן**
7 **נְשׂוּאִין גְּמוּרִין.**

84) שאין נישואיהם נישואין גמורין, כמבואר לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ט. 85) וגם כאן אין הקידושין קידושין גמורין, בגלל חרשות הנשים, וכמבואר שם. 86) משנה, יבמות קיב, ב. הואיל וכקידושי זו, כך קידושי זו, באין קידושי אשתו ומפקיעים את זיקתו מאחותה, שאף היא אינה זיקה גמורה, אלא מדבריהם בלבד.

8 **יז. שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ, נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי**
9 **אֲחָיוֹת פִּקְחוֹת, אוֹ אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת וַהֲרֵי**
10 **הַפִּקֵּחַת הִיא אִשֶּׁת הַפִּקֵּחַ[87]: מֵת הַחֵרֵשׁ - תֵּצֵא**
11 **אִשְׁתּוֹ[88] מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה[89]; מֵת הַפִּקֵּחַ - הוֹאִיל**
12 **וְנְשׂוּאֵי הַפִּקֵּחַ שֶׁמֵּת נְשׂוּאִין גְּמוּרִין, וְזִקַּת זֶה הַחֵרֵשׁ**
13 **גְּמוּרָה[90], וְנְשׂוּאֵי הַחֵרֵשׁ אֵינָן נְשׂוּאִין גְּמוּרִין - הֲרֵי**
14 **זֶה הַחֵרֵשׁ מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט[91], מִפְּנֵי שֶׁאֲחוֹתָהּ**
15 **זְקוּקָה לוֹ[92]; וְאִשֶּׁת אָחִיו הַפִּקֵּחַ אֲסוּרָה לְעוֹלָם[93],**
16 **שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִכְנֹס מִפְּנֵי אֲחוֹתָהּ[94]; וְלֹא יַחֲלֹץ, מִפְּנֵי**
17 **שֶׁהוּא חֵרֵשׁ[95].**

87) נמצאת קידושי זו קידושין גמורין, ושל אחותה מדבריהם בלבד. 88) של החרש, שנישואיה מדרבנן. 89) יבמות, שם במשנה. 90) שזקוקה לו ליבום מן התורה. 91) ברמיזה, כשם שכנס ברמיזה, כך מוציא ברמיזה (לעיל הל' גירושין פ"ב הי"ז). 92) מן התורה, ואוסרת את אשתו הנשואה לו רק מדבריהם, ואחות זקוקתו אסורה. 93) גם לו וגם לאחרים, עד שימות החרש. 94) שהיא אחות גרושתו. 95) וכבר נתבאר לעיל פ"ד הי"ג, שאין החרש ראוי לחלוץ, וחליצתו אינה כלום (משנה, יבמות שם). שהחליצה תלויה בקריאה, ואינו יכול לקרוא, אבל הגט תלוי בכתיבה, וכותבים לו, והוא מוציא ברמיזה, כשם שכנסה ברמיזה.

18 **יח. וְלָמָּה גָּזְרוּ חֲכָמִים שֶׁיּוֹצִיא זֶה הַחֵרֵשׁ אִשְׁתּוֹ**
19 **הַחֵרֶשֶׁת, וְהֵן אֵינָן בְּנֵי חִיּוּב[96], אֶלָּא הֲרֵי הֵן כְּקָטָן**
20 **אוֹכֵל נְבֵלוֹת שֶׁאֵין בֵּית דִּין מְצַוִּין לְהַפְרִישׁוֹ?[97] אָמְרוּ**
21 **חֲכָמִים[98]: אִם תֵּשֵׁב אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, נִמְצֵאת אֲחוֹתָהּ[99]**
22 **נִשֵּׂאת לְזָר, וְיֹאמְרוּ: נִפְטְרָה מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה[100].**
23 **לְפִיכָךְ מוֹצִיא הַחֵרֵשׁ אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה**
24 **אֲחוֹתָהּ אֲסוּרָה לְעוֹלָם[101].**

96) במצוות, שהרי אין להם דעת. 97) יבמות קיד, א. ובפי"ז מהל' מאכלות אסורות הכ"ז: "לפי שאינו בן דעת". 98) שם קיד, ב. 99) היבמה, אשת הפקח. 100) שיסברו: קידושי אשתו החרשת קידושין גמורין הן, ודחו את זיקתו מעל הפקחת ואינה עוד זקוקתו (רש"י שם). 101) ולא יטעו עוד להתירה להנשא לזר.

25 **יט. וְכֵן שְׁנֵי אַחִין פִּקְחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת,**
26 **אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת: מֵת בַּעַל הַחֵרֶשֶׁת[102] -**
27 **תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה[103]; מֵת בַּעַל הַפִּקֵּחַת -**
28 **מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ הַחֵרֶשֶׁת בְּגֵט[104] וְאֶת אֵשֶׁת אָחִיו**
29 **בַּחֲלִיצָה[105], מִפְּנֵי שֶׁהוּא פִּקֵּחַ וְיָכוֹל לַחֲלֹץ[106].**

102) שנישואיה אינם אלא מדרבנן. 103) בלא חליצה, שאינה זקוקה לו כלל. 104) שאין בקידושיה הקלושים כח לדחות את זיקתו מעל אחותה, ומתוך שאחותה זקוקה לו מן התורה, נמצאת אשתו החרשת אסורה לו משום אחות זקוקתו, ועליו לגרשה בגט כדין כל חרשת המתגרשת בגט. 105) אף היא נאסרה עליו משום אחות גרושתו. 106) ומותרת לזר (משנה, יבמות קיג:).

30 **כ. שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ, הַחֵרֵשׁ נָשׂוּי**
31 **שְׁתֵּי נָשִׁים פִּקְחוֹת, הָאַחַת מֵהֶן עֲרָוָה עַל הַפִּקֵּחַ[107],**
32 **וּמֵת הַחֵרֵשׁ - שְׁתֵּיהֶן פְּטוּרוֹת[108] עַל כָּל פָּנִים[109]: אִם**
33 **נְשׂוּאֵי הָעֲרָוָה נְשׂוּאִין[110] - הֲרֵי הַשְּׁנִיָּה צָרָתָהּ**
34 **וּפְטוּרָה[111], וְאִם אֵין נְשׂוּאֵי הָעֲרָוָה נְשׂוּאִין[112] - כָּךְ**
35 **לֹא יִהְיוּ נְשׂוּאֵי צָרָתָהּ נְשׂוּאִין[113].**

107) כגון שהיא בתו או חמותו. 108) מן החליצה ומן הייבום. 109) מכל הצדדים. 110) שיש לו קנין גמור באשתו. 111) כדין צרת ערוה, המפורש לעיל פ"ו הי"ד. 112) שאין חרש קונה. 113) והרי היא כזרה, ואינה זקוקה כלל ליבום ("ירושלמי" יבמות פי"ד ה"ג).

36 **כא. הָיְתָה בִּתּוֹ[114] וְכַיּוֹצֵא בָהּ[115] חֵרֶשֶׁת וּנְשׂוּאָה**
37 **לְאָחִיו הַפִּקֵּחַ[116] - צָרָתָהּ[117] חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת,**
38 **שֶׁאֵין נְשׂוּאֵי הַחֵרֶשֶׁת נְשׂוּאִין גְּמוּרִין[118].**

114) של אחד פקח. 115) ערוה אחרת, כגון חמותו או כלתו. 116) והרי נישואי חרשת אינם אלא מדרבנן. 117) שהיא פקחת ונשואה גמורה. 118) לפטור את צרתה משום "צרת ערוה", ולפיכך חולצת להסיר את זיקתו מעליה, ואינה מתייבמת שהרי היא צרת ערוה מדרבנן ("ירושלמי" שם ה"ד). ושם ה"ה שנינו: "בתו חרשת נשואה לאחיו חרש, צרתה פטורה מן החליצה ומן היבום". ורבינו

לא חשש להביאה, כי כבר נכללת היא בדין ה"כ: "אם נישואי הערוה (בתו החרשת) נישואין, הרי השניה צרתה ונפטרה" וכו'.

כב. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת[119] - אַחַת שְׁתֵּי אֲחָיוֹת אוֹ אִשָּׁה וּבִתָּהּ אוֹ אִשָּׁה וּבַת בִּתָּהּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; עִנְיַן הַדְּבָרִים[120]: שֶׁהֵן שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁהָאַחַת מֵהֶן עֶרְוָה עִם הָאַחֶרֶת וְאִי אֶפְשָׁר לִשָּׂא שְׁתֵּיהֶן מִשּׁוּם עֶרְוָה[121]. וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ[122] אוֹ אֲחוֹת יְבִמְתּוֹ[123] - אֶחָד אֲחוֹתָהּ אוֹ אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ[124]; עִנְיַן הַדְּבָרִים: אַחַת מִקְּרוּבוֹתֶיהָ שֶׁהֵן עֶרְוָה עִמָּהּ.

119) כגון לעיל ה"א. 120) כוונת הדברים. 121) נמצאת, שכל אחת היא קרובת זקוקתו האסורה לו. 122) כגון לעיל ה"ז, טז. 123) לעיל ה"ח. 124) של אשתו או יבמתו, שאסור לו לקיים שתיהן.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבאר בו דין המקדש אחת משתי אחיות ואינו יודע איזו קידש, בני תערובות, הלך בעלה למדינה אחרת ושמעה שמת ונישאה ואחר כך בא.

א. מִי שֶׁקִּדֵּשׁ אַחַת מִשְּׁתֵּי אֲחָיוֹת, וְאֵין יָדוּעַ אִי זֶה מֵהֶן קִדֵּשׁ[2], וָמֵת וְלוֹ אָח אֶחָד חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן כְּדֵי לְהַתִּירָן לַאֲחֵרִים[3]. הָיוּ לוֹ שְׁנֵי אַחִין - אֶחָד חוֹלֵץ לְאַחַת מֵהֶן בַּתְּחִלָּה, וְהַשֵּׁנִי מְיַבֵּם לַשְּׁנִיָּה עַל כָּל פָּנִים[4]: אִם זוֹ הִיא שֶׁקִּדֵּשׁ אָחִיו - חֲרֵי יְבֵּם אוֹתָהּ; וְאִם אֵינָהּ אִשֶּׁת אָחִיו - חֲרֵי נָשָׂא אִשָּׁה מִשְּׁאָר הַנָּשִׁים, וַאֲחוֹתָהּ שֶׁהָיְתָה אֵשֶׁת אָחִיו כְּבָר נֶחְלְצָה[5]. אֲבָל לֹא יְיַבֵּם הָאַחַת תְּחִלָּה, שֶׁמָּא הָאַחֶרֶת הִיא אֵשֶׁת אָחִיו וְנִמְצָא שֶׁנָּשָׂא קְרוֹבַת זְקוּקָתוֹ. קָדְמוּ שְׁנֵי הָאַחִים וְכָנְסוּ[6] שְׁתֵּי הַיְבָמוֹת - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מִיָּדָן[7].

2) כגון שאמר לשתי אחיות: הרי אחת מכן מקודשת לי, וקיבלה אחת כסף הקידושין ע"י חברתה, או שאמר המקדש לאבי הבנות: אחת מבנותיך מקודשת לי, וקיבל האב קידושיה, כמפורש לעיל פ"ט מהל' אישות ה"ג. 3) ואינו יכול לייבם אפילו אחת מהן, כי שמא האחרת היא אשת אחיו, ונמצא פוגע באחות זקוקתו, וגם אינו יכול לחלוץ לאחת ולייבם השניה, כי אחות חלוצתו אסורה לו בחייה, ואין לאחיות תקנה, אלא שיחלצו שתיהן, כי כל אחת מהן זקוקה ליבום מספק, שמא היא המקודשת לאח המת (משנה, יבמות כג:). 4) כלומר, בכל אופן מותר לייבמה. 5) ע"י אחיו, ומותר לו לישא אחות חלוצת אחיו. 6) קודם שנמלכו בבית־דין. 7) שכל אחד אומר אני כנסתי את יבמתי הראויה לי (המקודשת לאחי המת). ואפילו כנס הראשון באיסור את אחות זקוקתו, הרי משבא אחיו וכנס את השניה, פקעה זיקתם מעליה ונמצאת הראשונה אצלו בהיתר, כי אינה עוד אחות זקוקה. ואין לאסרה משום: כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה: "יבמה יבוא עליה", הרי היא כאשת אח שיש לו בנים ואסורה עולמית (ראה לעיל פ"ז, ה"ד) - כי לא נאסרה זו אלא משום ספק ('תפארת ישראל' יבמות פ"ב מ"ו), וכהסברו של רש"י (שם כד.): זו שנאסרה משום אחות זקוקה אינה יבמה כלל, וכי פקעה זיקת האחים מעל אחותה, הרי זו מותרת, שאין היא אשת המת שתיאסר משום אשת אח שיש לו בנים. וכל זה כשלא נמלכו בבית־דין, אבל נמלכו בבי"ד ועברו - יוציאו (הרא"ש שם פ"ב, אות ד. וכן באהע"ז סי' קעו, א).

ב. שְׁנַיִם[8] שֶׁקִּדְּשׁוּ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, זֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ אִי זוֹ קִדֵּשׁ וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ אִי זוֹ קִדֵּשׁ, וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶן, לָזֶה אָח וְלָזֶה אָח - זֶה חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן[9] וְזֶה חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן. לָזֶה אָח אֶחָד וְלָזֶה שְׁנַיִם - הַיְחִידִי חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן בַּתְּחִלָּה[10], וְהַשְּׁנַיִם אֶחָד חוֹלֵץ רִאשׁוֹנָה[11] וְהַשֵּׁנִי מְיַבֵּם[12]; וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ[13] - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָן[14]. וַאֲפִלּוּ הָיוּ כֹּהֲנִים[15]; שֶׁהַחֲלִיצָה שֶׁחָלַץ הַיְחִידִי - מִסָּפֵק[16] חָלַץ, וְהַחֲלוּצָה אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[17], וּבִסְפֵק חֲלוּצָה לֹא גָזְרוּ[18].

8) שהם נכרים זה לזה. 9) שכל אחד מהם אסור לייבם, שמא הוא פוגע באחות זקוקתו, ומספק יחלוץ לשתיהן כדי להתירן להנשא לזר. 10) כדי להתיר את יבמתו לאחרים. 11) להסיר את זיקת האחים ממנה, אם היא יבמתו. 12) את השניה, שאפילו אינה יבמתו, אינו אסור בה משום אחות זקוקה, שכבר נחלצה הראשונה מאחיו. אבל אסור לייבם תחילה, שמא האחרת היא אשת האח, ופוגע באחות זקוקתו (יבמות כג:). וכן אסור ל"חולצים" לייבם את השניה, משום איסור "אחות חלוצתו". 13) השנים שהם אחים. 14) כמבואר לעיל הערה ו. 15) שאסורים באשה חלוצה. 16) שמא זו יבמתו. 17) שם כד, א. כי התורה לא אסרה אלא גרושה, ככתוב (ויקרא כא, ז): "ואשה גרושה מאישה לא יקחו", והשווה לעיל פ"א מהל' אישות ה"ז. 18) שכל אחת מהאחיות אינה אלא ספק חלוצה, כי שמא לא היתה מקודשת לראשון, נמצאת חליצתה מ"היחיד" אינה כלום (יבמות, שם). וכל זה, כשעברו וכנסו, אבל לכתחילה אין להקל להם להתירם לייבם, על סמך "ספק חכמים - להקל". ואפילו כשכבר חלץ האח הראשון, אסור לאח השני הכהן לייבם את השניה, משום איסור "חלוצה לכהן", הואיל וחלצה מ"היחיד" בבית־דין ונעשה בה מעשה רב ומפורסם, אין להתירה לכהן - שמא יאמרו: חלוצה מותרת לכהן. וכן אמרו (יבמות צח:): "כהנים חולצים (ואינם מייבמים, משום ספק חלוצה), ושאינם כהנים - מייבמים" (מגיד־משנה).

ג. הָיוּ לָזֶה שְׁנֵי אַחִין וְלָזֶה שְׁנֵי אַחִין - אָחִיו שֶׁל זֶה חוֹלֵץ לָאַחַת, וְאָחִיו שֶׁל זֶה חוֹלֵץ לָאַחֶרֶת, וְאַחַר כָּךְ הָאָח הַשֵּׁנִי שֶׁל זֶה מְיַבֵּם חֲלוּצָתוֹ שֶׁל זֶה, וְהָאָח הַשֵּׁנִי שֶׁל זֶה מְיַבֵּם חֲלוּצָתוֹ שֶׁל זֶה[19]. קָדְמוּ שְׁנֵיהֶן[20] וְחָלְצוּ לִשְׁתֵּיהֶן - לֹא יְיַבְּמוּ שְׁנֵי הָאַחִין הָאֲחֵרִים[21], אֶלָּא אֶחָד חוֹלֵץ בַּתְּחִלָּה וְאָחִיו מְיַבֵּם לַשְּׁנִיָּה[22]; וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָן[23].

19) של זה - של זה, כלומר של המת השני שאינו אחיו. ויש כאן "ממה־נפשך", כלומר, מותר על־כל־פנים: אם זוהי יבמתו, הרי טוב. ואין זו חלוצת אחיו, שאחיו לא חלץ אלא לאחותה. ואם אין זו יבמתו, הרי נכרית היא ומותרת לו, לאחר שנחלצה מיבמה, וגם אינה אחות זקוקתו שהרי אחיו חלץ את אחותה, שהיא יבמתו, ופקעה הזיקה שעליה (יבמות כג:). וכל זה כשלא חלצו לה שני האחים, אבל אם חלצו לה שניהם, אסורה אחותה על כל אחד מהם משום אחות חלוצתו. 20) [שני אחים של אחד מהמתים. ובכ"י תימן, הנוסחא כאן: "קדמו שני אחים"]. 21) שכל אחד מהם יפגע בספק אחות זקוקתו, כי שמא האחרת היא אשת אחיו וזקוקה לו וכנ"ל. 22) על־כל־פנים: אם יבמתו היא - הרי טוב, ואם לא - אין זו אחות זקוקתו, שכבר נחלצה מאחיו ופקעה זיקתו, וגם אינה אסורה לו משום "יבמה לזר", שכבר נחלצה זו מאחי בעלה. 23) כמבואר לעיל הערה ו. ואפילו היו שניהם כהנים, כמבואר לעיל ה"ב.

1 **ד. הָאִשָּׁה שֶׁהָיוּ לָהּ בָּנִים וְהָיוּ לְכַלָּתָהּ[24] בָּנִים,**
2 **וְנִתְעַבְּרָה הָאִשָּׁה וְנִתְעַבְּרָה כַּלָּתָהּ, וְיָלְדוּ שְׁתֵּיהֶן**
3 **בְּמַחֲבוֹאָה אַחַת, וְנִתְעָרְבוּ שְׁנֵי הַיְלָדִים, וְהִגְדִּילוּ**
4 **הַתַּעֲרוּבוֹת[25] וְנָשְׂאוּ נָשִׁים וָמֵתוּ[26] - כֵּיצַד הֵן נִתָּרוֹת?**
5 **בְּנֵי הַכַּלָּה חוֹלְצִין לִשְׁתֵּיהֶן תְּחִלָּה וְלֹא מְיַבְּמִין; שֶׁכָּל**
6 **אַחַת מֵהֶן סָפֵק שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָחִיו[27] וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת לוֹ,**
7 **סָפֵק שֶׁהִיא אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו[28] וְהִיא עֶרְוָה עָלָיו[29]. אֲבָל**
8 **בְּנֵי הַזְּקֵנָה אוֹ חוֹלְצִין אוֹ מְיַבְּמִין; שֶׁאִם הִיא זוֹ אֵשֶׁת**
9 **אָחִיו[30] - הֲרֵי יִבְּמָהּ, וְאִם הִיא אֵשֶׁת בֶּן אָחִיו - מֻתֶּרֶת**
10 **לְהִנָּשֵׂא לוֹ שֶׁכְּבָר נֶחְלְצָה[31].**

24) אשת בנה. 25) בכת"י התימנים: התערובת. 26) בלא בנים, והרי הן זקוקות ליבום. 27) בן הכלה. 28) בן הזקנה, שהוא אחי אביהם. 29) ככתוב (ויקרא יח, יד): "ערות אחי אביך לא תגלה . . . דודתך היא", והערוה אסורה ליבם. 30) שבעלה המת הוא בן הזקנה, ועליו לייבמה (אחרי שיחלוץ לה בן הכלה, כמבואר בסמוך). 31) מבן הכלה, ואינה עוד באיסור יבמה לזר, אבל טרם שיחלוץ לה בן הכלה, אסורה היא לבני הזקנה, שמא היא אשת אחי בני הכלה, ואסורה לאחרים עד שתחלוץ.

11 **ה. מֵתוּ הַבָּנִים הַיְדוּעִים[32] שֶׁל זְקֵנָה וְשֶׁל כַּלָּתָהּ,**
12 **וַהֲרֵי בְּנֵי הַתַּעֲרוּבוֹת קַיָּמִין - בְּנֵי הַתַּעֲרוּבוֹת לְנָשֵׁי**
13 **בְּנֵי הַזְּקֵנָה חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין, שֶׁהִיא סְפֵק אֵשֶׁת**
14 **אֲחִי אָבִיו[33] שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו, סְפֵק אֵשֶׁת אָחִיו[34]**
15 **שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְיַבְּמָהּ; וְלִנְשֵׁי בְּנֵי הַכַּלָּה אֶחָד חוֹלֵץ**
16 **בַּתְּחִלָּה וְאֶחָד מְיַבֵּם עַל כָּל פָּנִים: אִם בֶּן הַכַּלָּה הוּא**
17 **שֶׁחָלַץ תְּחִלָּה - הֲרֵי חָלַץ אֵשֶׁת אָחִיו, וְהַשֵּׁנִי מִן**
18 **הַתַּעֲרוּבוֹת הוּא בֶּן הַזְּקֵנָה וּמֻתָּר לוֹ לִשָּׂא אֵשֶׁת בֶּן**
19 **אָחִיו אַחַר שֶׁנֶּחְלְצָה מִיבָמָהּ; וְאִם זֶה שֶׁחָלַץ תְּחִלָּה**
20 **הוּא בֶּן הַזְּקֵנָה - הֲרֵי חָלַץ לְאֵשֶׁת בֶּן אָחִיו וְלֹא עָשָׂה**
21 **כְּלוּם, וְהַשֵּׁנִי מִן הַתַּעֲרוּבוֹת הוּא בֶּן הַכַּלָּה וַהֲרֵי יִבֵּם**
22 **אֵשֶׁת אָחִיו[35].**

32) הוודאים. 33) שמא הם בני הכלה. 34) שמא הם בני הזקנה. 35) משנה, יבמות צט, א. אבל לייבם תחילה - אסור, שמא היא אשת בן אחיו, ואסורה לזר עד שתחלוץ (שם צט:).

23 **ו. מִי שֶׁלֹּא שָׁהָתָה אַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ שְׁלֹשָׁה**
24 **חֳדָשִׁים[36] וְנִשֵּׂאת וְיָלְדָה[37], וְאֵין יָדוּעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה**
25 **לָרִאשׁוֹן אִם בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן, וְהָיוּ לָהּ בָּנִים מִן**
26 **הָרִאשׁוֹן וּמִן הַשֵּׁנִי, אִם מֵת זֶה הַבֵּן הַסָּפֵק - בְּנֵי**
27 **הָרִאשׁוֹן וּבְנֵי הַשֵּׁנִי חוֹלְצִין[38] לְאִשְׁתּוֹ וְלֹא מְיַבְּמִין;**
28 **שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן שֶׁיָּבוֹא לְיַבֵּם, שֶׁמָּא אֵינוֹ אָחִיו**
29 **מֵאָבִיו, וַהֲרֵי הוּא אָחִיו מֵאִמּוֹ בְּוַדַּאי, וְאֵשֶׁת אָחִיו**
30 **מֵאִמּוֹ אֲסוּרָה עָלָיו לְעוֹלָם מִשּׁוּם עֶרְוָה[39]. וְכֵן זֶה**
31 **הַבֵּן הַסָּפֵק חוֹלֵץ לִנְשׂוֹתֵיהֶן[40] וְלֹא מְיַבֵּם[41].**

36) שנתגרשה או נתאלמנה ממנו, והיה לה להמתין שלשה חדשים עד שתינשא לאחר, כדי שיוודע אם היא מעוברת, להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני, כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין הי"ח - ולא שהתה. 37) בחודש השביעי לנישואיה. 38) שמא אשת אחיהם מן האב היא וזקוקה להם. 39) ואינה זקוקה ליבום, כמבואר לעיל פ"א, ה"ז. 40) של הבנים הוודאים, שמא נשותיהם של אחים מן האב הן. 41) שמא הן של אחים מן האם בלבד, ואסורות עליו משום ערוה (משנה, יבמות ק.).

32 **ז. הָיָה בֵּן לָרִאשׁוֹן וּבֵן לַשֵּׁנִי שֶׁלֹּא מֵאִשָּׁה זוֹ**
33 **שֶׁנִּשֵּׂאת בְּתוֹךְ זְמַן[42], וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַבֵּן**
34 **הַסָּפֵק חוֹלֵץ לְאֵשֶׁת זֶה שֶׁמֵּת אוֹ מְיַבֵּם; שֶׁאִם אָחִיו**
35 **מֵאָבִיו הוּא - הֲרֵי יִבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ, וְאִם אֵינוֹ אָחִיו**
36 **מֵאָבִיו - הֲרֵי אֵין בֵּינֵיהֶן אַחֲוָה כְּלָל[43], לְפִיכָךְ מֻתָּר**
37 **לוֹ לִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ[44].**

42) של שלשה חדשים. 43) שאינם אחים מן האם. 44) וכגון שלא היו אחים אחרים מן הבעל הראשון אלא זה הספק בלבד, כי אם יש אחים ודאים אחרים, הרי היא זקוקה להם ואסור לה להנשא לזר בלי חליצה, וה"בן הספק" הזה יהיה אסור בה משום "חלוצת אחיו", כמבואר לעיל פ"א הי"ב (שם ק: וברש"י).

38 **ח. מֵת הַבֵּן הַסָּפֵק - אֶחָד מִשְּׁנֵי הַבָּנִים הַוַּדָּאִין[45]**
39 **חוֹלֵץ לְאִשְׁתּוֹ תְּחִלָּה, וְהַשֵּׁנִי מְיַבֵּם עַל כָּל פָּנִים: אִם**
40 **אָחִיו הוּא - הֲרֵי יִבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ; וְאִם אֵינוֹ אָחִיו,**
41 **וְהוּא בֶּן הָאָב הָאַחֵר - הֲרֵי נֶחְלְצָה מֵאַחֵי בַּעְלָהּ[46].**

45) שאינן מאשה זו, ואינם אחים מן האם. 46) אבל אסור לאחד מהם לייבם תחילה, שמא אשת בן הבעל השני היא וזקוקה לבן הבעל ההוא ליבום, וכשלא חלצה ממנו אסורה לזר (שם).

42 **ט. מִי שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינָה אַחֶרֶת, וְשָׁמְעָה שֶׁמֵּת**
43 **וְנִשֵּׂאת, וְאַחַר כָּךְ בָּא הַבַּעַל הָרִאשׁוֹן[47], וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶן,**
44 **וְלָזֶה אַחִין וְלָזֶה אַחִין - אָחִיו שֶׁל זֶה וְאָחָיו שֶׁל זֶה**
45 **חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין[48].**

47) והרי דינה שתצא מזה ומזה בגט, ואסורה על שניהם

עולמית, כמבואר לעיל בפ"י מהל' גירושין ה"ה. 48) משנה, יבמות פז, ב. אחיו של ראשון חולץ לה מן התורה, שהרי אשת אחיו היא, ואסור לו לייבמה משום קנס חכמים, שלא דקדקה היטב ולא בדקה אחרי השמועה לדעת הנכונה היא אם לא, ואסרוה על בעלה ועל יבמה, והשני חולץ לה מדרבנן בלבד, כי מן התורה אינה זקוקה לו כלל, שהרי לא היתה אשתו של אחיו, כי אם אשתו של בעל הראשון היא, אלא שהחכמים החמירו להצריכה גט מבעלה השני, שלא יאמרו: אשת איש יוצאה בלא גט, ומאותו טעם החמירו עליה להצריכה חליצה, שלא יאמרו: יבמה נשאת לזר בלא חליצה (שם צא.). ומובן שחליצה פסולה זו אינה פוטרת צרתה, לא מבעלה הראשון ולא מבעלה השני, כמבואר לעיל פ"ה הי"ב, ופ"ז ה"י. וגם מותרת צרתה להתייבם ואין לה דין צרת אשה שזינתה תחת בעלה, שצרתה פטורה מן היבום ומן החליצה (ראה לעיל פ"ו הי"ט), כי אשה זו אנוסה היא, שסברה על סמך עדות מספיקה, שבעלה מת ואינה זונה, וחכמים החמירו עליה שלא תתייבם, אבל צרתה מותרת בייבום (רש"י יבמות יא. וכן באהע"ז סי' קעג, יא).

1 **י. חָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁהָיָה לְכָל אַחַת מֵהֶן בֵּן יָדוּעַ[49],**
2 **וְנִתְעָרְבוּ חֲמִשְׁתָּן וְיָלְדוּ כְּאֶחָד בְּמַחֲבוֹאָה אַחַת**
3 **חֲמִשָּׁה בָּנִים אֲחֵרִים וְנִתְעָרְבוּ הַיְלָדִים, וְהִגְדִּילוּ**
4 **הַתַּעֲרוּבוֹת[50] וְנָשְׂאוּ נָשִׁים, וּמֵתוּ חֲמִשָּׁה הָאֲנָשִׁים[51],**
5 **וְנָפְלוּ חֲמֵשׁ הַנָּשִׁים לִפְנֵי חֲמִשָּׁה הַבָּנִים הַוַּדָּאִין,**
6 **שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶן יוֹדֵעַ אֵי זוֹ הִיא אֵשֶׁת אָחִיו - כֵּיצַד**
7 **תַּקָּנָתָן? אַרְבַּע מֵהֶן חוֹלְצִין לְאַחַת תְּחִלָּה[52],**
8 **וְהַחֲמִישִׁי יִשָּׂא זוֹ שֶׁנֶּחְלְצָה אַרְבַּע חֲלִיצוֹת עַל כָּל**
9 **פָּנִים.**

49) ודאי. 50) בדפוסים קדומים: התערובת. 51) בני התערובת. 52) שכל אחד חייב לחלוץ לה מספק, שמא אשת אחיו היא.

10 **יא. כֵּיצַד? אִם אֵשֶׁת אָחִיו הִיא - חֲרֵי יִבֵּם אוֹתָהּ;**
11 **וְאִם אֵינָהּ אֵשֶׁת אָחִיו - חֲרֵי הִיא אֵשֶׁת אָח אֶחָד**
12 **מֵאַרְבָּעָה, וַחֲרֵי חָלְצוּ לָהּ אַרְבַּעְתָּן תְּחִלָּה[53]. וְכֵן**
13 **הַשְּׁנִיָּה - חוֹלְצִין לָהּ אַרְבָּעָה, וְהָאֶחָד מִן הָאַרְבָּעָה**
14 **יִהְיֶה זֶה שֶׁנָּשָׂא הָרִאשׁוֹנָה[54], וְהַחֲמִישִׁי[55] יִשָּׂאֶנָּה[56].**
15 **עַד שֶׁנִּמְצְאוּ הַבָּנִים הַחֲמִשָּׁה נָשְׂאוּ הֶחָמֵשׁ נָשִׁים**
16 **אַחַר שֶׁנֶּחְלְצָה כָּל אַחַת מֵהֶן אַרְבַּע חֲלִיצוֹת[57].**

53) והותרה להנשא לזר. 54) והוא לא ייבם אחרת עליה, כי מוטב שכל אחד מהם ייבם יבמה אחת, שמא יכוון וישא יבמתו אשת אחיו, ונמצא מקיים מצות ייבום. אבל כשאחד ישא חמשתן, נמצאו ארבעתן לא נתקיימה בהן מצות יבום, שהרי רק אחת היא אשת אחיו, והאחרות נכריות הן לו (יבמות צח:). 55) שלא חלץ לה. 56) שאפילו אינה אשת אחיו, הרי חלצו לה ארבעה האחרים והותרה לזר. וחוזרים השנים שייבמו, וחולצים לשלישית ושנים עמהם, והחמישי מייבם וכן כולם. 57) שאין אחד מהם רשאי לייבם עד שיחלצו לה הארבעה, שלא יפגע באיסור יבמה לזר (שם וברש"י). ושם בגמרא אמרו: "מקצתם כהנים ומקצתם שאינם כהנים, כהנים חולצים, שאינם כהנים מייבמים". כי אי־אפשר לכהנים שייבמו, הואיל וחלצה ארבע חליצות, שמא האחד החולץ היה יבמה וחליצתו חליצה, וכהן אסור בחלוצה, שאפילו ספק חלוצה אסור לו לכנוס בתחילה, כמבואר בביאורנו לעיל ה"ב הערה יז.

17 **יב. וּלְעוֹלָם הִזְהֵר בְּכָל הַסְּפֵקוֹת הַלָּלוּ בְּעִקָּרִים[58]**
18 **אֵלּוּ: שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לְךָ שֶׁמָּא בַּת חֲלִיצָה הִיא**
19 **לְאִישׁ זֶה אוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה לַחֲלִיצָה מִמֶּנּוּ - אֵינָהּ**
20 **נִתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְזָר עַד שֶׁיְּחַלֵּץ לָהּ אוֹתוֹ הָאִישׁ. וְכָל**
21 **מִי שֶׁיִּסְתַּפֵּק לְךָ שֶׁמָּא בִּיאָתָהּ אֲסוּרָה עַל אִישׁ זֶה,**
22 **בֵּין מִדִּבְרֵי תּוֹרָה בֵּין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - אֵינָהּ מִתְיַבֶּמֶת**
23 **לוֹ. וְכֹל שֶׁנֶּחְלְצָה חֲלִיצָה מְעֻלָּה אוֹ נִבְעֲלָה בְּעִילָה**
24 **כְּשֵׁרָה - הֲרֵי הִתִּרָה צָרָתָהּ לְזָר[59].**

58) בכללים. 59) השווה לעיל פ"ה הי"א.

25 **יג. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תָּבִין וְתוֹרָה בְּכָל הַסְּפֵקוֹת שֶׁיֵּאָרְעוּ**
26 **לְעִנְיַן יִבּוּם וַחֲלִיצָה. שֶׁהֲרֵי בֵּאַרְנוּ כָּל הָעִקָּרִין**
27 **שֶׁעֲלֵיהֶן תִּסְמֹךְ, וְתֵדַע מִי הוּא שֶׁחוֹלֵץ וּמִי הוּא**
28 **שֶׁמְּיַבֵּם, וּמִי הִיא הַפְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם**
29 **וּמִי הִיא הָרְאוּיָה לְיַבֵּם[60].**

60) בדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: "ליבום".

סְלִקוּ הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום ה' י"ד מנחם־אב ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת נַעֲרָה בְתוּלָה

30 **יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת. שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי**
31 **מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לִקְנֹס הַמְפַתֶּה.**
32 **ב) שֶׁיִּשָּׂא הָאוֹנֵס אֲנוּסָתוֹ. ג) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ הָאוֹנֵס.**
33 **ד) שֶׁתֵּשֵׁב אֵשֶׁת מוֹצִיא שֵׁם רַע תַּחַת בַּעְלָהּ לְעוֹלָם.**
34 **ה) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ מוֹצִיא שֵׁם רַע אֶת אִשְׁתּוֹ.**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

הִלְכוֹת נַעֲרָה בְתוּלָה

בטעם המצוה לענוש האונס והמפתה נערה בתולה, כתב החינוך (מצוה תקנ"ז) "משרשי המצוה כדי לייסר הנבלים מן המעשה הרע הזה".

ובפנימיות הענינים יש לומר שענין זה ("בעלונו אדונים זולתך") בוודאי אינו שייך אצל כנסת ישראל אבל האפשרות להוציא שם רע על ישראל הוא מכיון שבדקות דדקות יכול להיות שנופלים בתאוות היתר וכפירוש הרמב"ן על הפסוק "קדושים תהיו" שתתכן מציאות של נבל ברשות התורה "לפיכך בא הכתוב וציוה שנהיה פרושים מן המותרות".

ואם יטען אדם ויאמר שיש צורך בעניני מותרות כדי שיוכל להשלים את עבודת הבירורים ובנוסף הרי כתוב

בירושלמי (נדרים פ"ט ה"א) "דייך מה שאסרה לך תורה" וממילא אין להנזר מדבר שמותר על פי תורה, הנה העצה לזה שיעסוק בתורה שאז יתבררו כל עניניו בדרך ממילא. דוגמא לדבר מה שאמרו חז"ל "חש בראשו יעסוק בתורה . . חש בגרונו יעסוק בתורה . . חש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר ולכל בשרו מרפא" שלימוד התורה פועל רפואה ועל דרך זה בשאר הענינים.

על פי 'יין מלכות' סימן ס"ד

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) ביאר בו רבינו דין הקנס באונס ובמפתה, נישואיהם עם האנוסה והמפותה, קטנה פחותה מבת שלוש או בוגרת אם יש להן קנס, והנערות שיש להן קנס ושאין להן, בא עליה ומתה קודם שתעמוד בדין.

1 **א. מִי שֶׁפִּתָּה בְּתוּלָה[2] - קוֹנְסִין אוֹתוֹ מִשְׁקַל חֲמִשִּׁים**
2 **סְלָעִים שֶׁל כֶּסֶף מְזֻקָּק[3]. וְהוּא הַנִּקְרָא[4] קְנָס[5]. וְכֵן אִם**
3 **אָנַס אוֹתָהּ[6]. וּקְנָס זֶה מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה,**
4 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה[7]**
5 **חֲמִשִּׁים כָּסֶף.**

2) מאחר שלוש שנים עד שתבגור. 3) כסף טהור, שאין בו תערובת של נחושת או מתכת אחרת. 4) בלשון חכמים. 5) עונש ממון. 6) משלם קנס. 7) האנוסה.

6 **ב. וְאֵי זֶה הוּא מְפַתֶּה, וְאֵי זֶה הוּא אוֹנֵס? מְפַתֶּה -**
7 **לִרְצוֹנָהּ, אוֹנֵס - שֶׁבָּא עָלֶיהָ בְּעַל כָּרְחָהּ. כָּל הַנִּבְעֶלֶת**
8 **בַּשָּׂדֶה - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת אֲנוּסָה, וְדָנִין אוֹתָהּ בְּדִין**
9 **אֲנוּסָה, עַד שֶׁיָּעִידוּ הָעֵדִים שֶׁבִּרְצוֹנָהּ נִבְעֲלָה. וְכָל**
10 **הַנִּבְעֶלֶת בָּעִיר - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְפֻתָּה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא**
11 **זָעֲקָה, עַד שֶׁיָּעִידוּ הָעֵדִים שֶׁהִיא אֲנוּסָה, כְּגוֹן שֶׁשָּׁלַף**
12 **לָהּ חֶרֶב וְאָמַר לָהּ: אִם תִּזְעַקִי אֶהֱרֹג אוֹתָךְ.**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"כָּל הַנִּבְעֶלֶת בַּשָּׂדֶה – הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת אֲנוּסָה . . וְכָל הַנִּבְעֶלֶת בָּעִיר – הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְפֻתָּה".

לפי זה היה מקום לפרש שהפסוק "כי בשדה מצאה" הוא בדווקא ולא ש"דיבר הכתוב בהווה" כפירוש הפשוט של הכתוב, אבל יש לומר שעיקר החילוק בין שדה לעיר הוא, שאין לה מושיע, ונראה שגם שדה וגם עיר שנקט הרמב"ם הוא רק לדוגמא לפי שעל פי רוב שדה הוא מקום שאין לה מושיעים מה־שאין־כן עיר, וזיל בתר טעמא.

על פי לקו"ש חלק ו עמוד 134 הערה 27

13 **ג. הַמְפַתֶּה שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהִנָּשֵׂא לַמְפַתֶּה, אוֹ שֶׁלֹּא**
14 **רָצָה אָבִיהָ לִתְּנָהּ לוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא רָצָה הוּא לִכְנֹס - הֲרֵי**
15 **זֶה נוֹתֵן קְנָס[8] וְהוֹלֵךְ, וְאֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לִכְנֹס. וְאִם**
16 **רָצוּ וּכְנָסָהּ - אֵינוֹ מְשֻׁלָּם קְנָס[9], אֶלָּא כּוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה**
17 **כִּשְׁאָר הַבְּתוּלוֹת[10]. אֲבָל הָאֲנוּסָה שֶׁלֹּא רָצְתָה הִיא אוֹ**
18 **אָבִיהָ לְהִנָּשֵׂא לָאוֹנֵס - הָרְשׁוּת בְּיָדָם[11], וְנוֹתֵן קְנָס**
19 **וְהוֹלֵךְ. רָצְתָה הִיא וְאָבִיהָ וְלֹא רָצָה הוּא - כּוֹפִין**
20 **אוֹתוֹ וְכוֹנֵס וְנוֹתֵן קְנָס[12]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה**
21 **- הֲרֵי זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה. אֲפִלּוּ הִיא חִגֶּרֶת אוֹ סוֹמֶא אוֹ**
22 **מְצֹרַעַת - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִכְנֹס. וְאֵינוֹ מוֹצִיא לִרְצוֹנוֹ**
23 **לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו - הֲרֵי**
24 **זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה.**

8) מחוץ לדמי בושת ופגם. 9) אבל בושת ופגם נותן מיד לאביה בין נשאה בין לא נשאה. 10) שכתובתן מאתיים דינר, ואף על פי שכבר בעולה היא בשעת נישואיה, אין אומרים כתובתה מנה (מאה דינר), כדין כתובת בעולה, שאם כן לקתה מידת הדין, ונמצא חוטא נשכר, שהרי בתולה הייתה והוא פגמה, ואין זה בדין שירוויח בחטאו. 11) "ולו תהיה לאשה" תהיה - מדעתה. 12) ומוסיף גם בושת, צער ופגם.

25 **ד. וְאֵין לָהּ כְּתֻבָּה. שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ חֲכָמִים כְּתֻבָּה לְאִשָּׁה**
26 **אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, וְזֶה**
27 **אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ[13].**

13) שהרי מוזהר הוא בתורה לא לשלחה כל ימיו, ואין חוששים שמא יצערנה כל כך עד שתאמר לו איני רוצה בך.

28 **ה. הָיְתָה אֲנוּסָה זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו, אֲפִלּוּ מֵחַיָּבֵי**
29 **עֲשֵׂה[14] וַאֲפִלּוּ שְׁנִיָּה[15] - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה[16]. וְכֵן**
30 **אִם נִמְצָא בָּהּ דָּבָר זִמָּה אַחַר שֶׁכָּנָס[17] - הֲרֵי זֶה**
31 **יִגָּרְשֶׁנָּה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה - אִשָּׁה הָרְאוּיָה**
32 **לוֹ.**

14) שאיסור ביאתן אינו אלא במצות עשה בלבד. 15) שאיסור ביאתה אינה אלא מדברי סופרים בלבד. 16) שנאמר: "ולו תהיה לאשה" - באשה הראוייה לקיימה הכתוב מדבר. 17) שזינתה תחתיו ונאסרה עליו.

33 **ו. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁאָנַס בְּתוּלָה אוֹ שֶׁפִּתָּה אוֹתָהּ - הֲרֵי**
34 **זֶה לֹא יִכְנֹס; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְצֻוֶּה לִקַּח אֶת הַבְּתוּלָה[18],**
35 **וּבְשָׁעָה שֶׁיִּשָּׂא זוֹ אֵינָהּ בְּתוּלָה[19]. וְאִם כָּנַס - יוֹצִיא**
36 **בְּגֵט[20].**

18) "והוא אשה בבתוליה יקח". 19) ובעולה לכהן גדול היא מחייבי עשה. 20) ואפילו אנוסת עצמו או מפותת עצמו, בכלל האיסור.

37 **ז. אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בְּאוֹנֵס 'לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ' - כֵּיוָן**
38 **שֶׁקִּדְּמוֹ עֲשֵׂה[21], שֶׁנֶּאֱמַר 'וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה'[22], הֲרֵי זֶה**
39 **נִתָּקוֹ לַעֲשֵׂה. וְנִמְצֵאת זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנִּתְּקָה**
40 **לַעֲשֵׂה, שֶׁאֵין לוֹקִין עָלֶיהָ אֶלָּא אִם לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה**
41 **שֶׁבָּהּ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין. לְפִיכָךְ, הָאוֹנֵס**
42 **שֶׁעָבַר וְגֵרַשׁ - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהַחֲזִיר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה[23].**
43 **מֵתָה גְּרוּשָׁתוֹ קֹדֶם שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה, אוֹ נִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר[24],**
44 **אוֹ שֶׁהָיָה כֹּהֵן שֶׁאָסוּר בִּגְרוּשָׁה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה; שֶׁהֲרֵי**
45 **עָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְקַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ[25].**

21) שנכתב העשה בתורה לפני הלאו. 22) זו מצות עשה, ובסוף אותו פסוק נאמר: "לא יוכל שלחה". 23) שהעשה: ולו תהיה לאשה - "היא כפרתו ותקנתו על עבירת הלאו". 24) שאסור לו להחזירה. 25) "כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה, קיים עשה שבה - פטור, לא קיים עשה שבה (ואף על פי שלא בטלה בידיים, כגון במקרה שלפנינו, שמתה ואינו יכול להחזירה) - חייב".

1 **ח. אֵין הָאוֹנֵס אוֹ הַמְפַתֶּה חַיָּב בִּקְנָס עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ**
2 **[כְּדַרְכָּהּ] וּבְעֵדִים[26], וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְּרָאָה[27]. וּמֵאֵימָתַי**
3 **יִהְיֶה לְבַת קְנָס? מֵאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת עַד**
4 **שֶׁתִּבְגַּר. נִבְעֲלָה בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ שָׁנִים - אֵין בִּיאָתָהּ**
5 **בִּיאָה[28]. בָּא עָלֶיהָ מִשֶּׁבָּגְרָה - אֵין לָהּ קְנָס; שֶׁנֶּאֱמַר:**
6 **נַעֲרָה בְתוּלָה - לֹא הַבּוֹגֶרֶת.**

26) שאם אין עדים אפילו יודה מעצמו אינו משלם קנס. 27) אל תעשה זה, שאם תעשה תתחייב קנס, שלא מצאנו התראה אלא במיתה או במלקות. 28) שבתוליה חוזרים.

7 **ט. וְאַחַת שֶׁיֵּשׁ לָהּ אָב וְאַחַת שֶׁאֵין לָהּ אָב יֵשׁ לָהּ**
8 **קְנָס. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס: הַבּוֹגֶרֶת, וְהַמְמָאֶנֶת[29],**
9 **וְהָאֲיֵלוֹנִית[30], וְהַשּׁוֹטָה וְהַחֵרֶשֶׁת[31], וּמִי שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ**
10 **שֵׁם רַע בְּיַלְדוּתָהּ וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁתְּבָעָה אוֹתָן**
11 **לִזְנוּת עִמָּהּ, וְהַמְגֹרֶשֶׁת מִן הַנִּשּׂוּאִין וַעֲדַיִן הִיא נַעֲרָה**
12 **בְּתוּלָה[32]. אֲבָל הַמְגֹרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין[33]: אִם נֶאֱנְסָה**
13 **- יֵשׁ לָהּ קְנָס, וּקְנָסָהּ לְעַצְמָהּ[34]; וְאִם נִתְפַּתְּתָה - אֵין**
14 **לָהּ קְנָס[35].**

29) יתומה קטנה שהשיאוה אמה או אחיה ומיאנה אחרי כן בבעלה. ואין לה קנס שאינה בחזקת בתולה הואיל ונישאת. 30) והטעם, כי האילונית אין לה ימי נערות אלא מקטנותה תצא לבגר. 31) שאינן בנות דעת ואינן בחזקת בתולות. 32) כגון שנכנסה לחופה ומיד גרשה בעלה בחזקת שלא נבעלה, ובכל זאת אין לה קנס, כי כל שנכנסה לחופה הרי היא כבעולה. 33) שבחזקת בתולה היא. 34) שנאמר בקנס: "אשר לא אורשה" - "לא אורשה, לאביה", אורשה, לעצמה, אבל בושת ופגם - לאביה, שאין האירוסין מוציאים מרשות האב. 35) שהרי נתרצית ומחלה לו קנסה הראוי לה.

15 **י. הַגִּיּוֹרֶת וְהַשְּׁבוּיָה וְהַמְשֻׁחְרֶרֶת[36]: אִם נִתְגַּיְּרָה**
16 **וְנִפְדֵּית וְנִשְׁתַּחְרְרָה וְהִיא בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים אוֹ פָּחוֹת -**
17 **יֵשׁ לָהּ קְנָס[37], וְאִם הָיְתָה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד**
18 **כְּשֶׁנִּתְגַּיְּרָה אוֹ כְּשֶׁנִּפְדֵּית אוֹ כְּשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה - אֵין לָהּ**
19 **קְנָס; הוֹאִיל וּבִיאָתָן בִּיאָה - הֲרֵי הֵן כִּבְעוּלוֹת[38].**

36) "שפחה כנענית" שנשתחררה. 37) לפי שבחזקת בתולות הן, ואפילו אם נבעלו, סופן לחזור בתולות כשאר הבתולות. 38) "כיוון שראויות לביאה בחזקת הפקר הן ונבעלות בגיותן והשבוייה בשבייתה".

20 **יא. הָיְתָה בְתוּלָה זוֹ אֲסוּרָה עַל הָאוֹנֵס אוֹ הַמְפַתֶּה:**
21 **אִם הָיְתָה אַחַת מֵחַיָּבֵי כְּרֵתוֹת[39], כְּגוֹן אֲחוֹתוֹ אוֹ**
22 **דּוֹדָתוֹ וְהַנִּדָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[40], אוֹ שֶׁהָיְתָה מֵחַיָּבֵי**
23 **לָאוִין[41]: אִם הִתְרוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם**
24 **קְנָס, שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה[42] וּמְשַׁלֵּם[43]; וְאִם לֹא הָיְתָה**
25 **שָׁם הַתְרָאָה[44] - הוֹאִיל וְאֵינוֹ חַיָּב מַלְקוּת[45], הֲרֵי זֶה**
26 **מְשַׁלֵּם קְנָס.**

39) שחייבה תורה על ביאתה עונש כרת. 40) והן האמורות בפרשת אחרי מות. 41) שנאסרה ביאתן בתורה ולא חייבה עליהם עונש כרת אלא מלקות בלבד. 42) שגם חייבי כריתות, שיש בהן איסור לא תעשה אם התרו בהם לוקים ונפטרו מידי כריתותם, שאם עשו תשובה אחר שלקו - בית דין של מעלה מוחל להם. 43) שנאמר: "והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו" - "משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות", ובסמוך לו נכתב: ארבעים יכנו, שמחייבים אותו הכאה ולא ממון. 44) שלא הזהירוהו העדים: "אל תעשה כך, שזוהי עבירה וחייב אתה עליה מלקות". 45) שאין מלקות בלא התראה.

27 **יב. הָיְתָה מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה אוֹ שְׁנָיָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[46]**
28 **שֶׁאֲסוּרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, בֵּין הִתְרוּ בּוֹ בֵּין לֹא הִתְרוּ**
29 **בּוֹ - חַיָּב בִּקְנָס, שֶׁאֵין כָּאן מַלְקוּת[47].**

46) כגון חלוצה לכהן ונתינה לישראל. 47) אין מלקות אלא באיסור "לא תעשה", ולא בחייבי עשה, וכל שכן שאין מלקות באלה שאינן אסורות אלא מדברי סופרים.

30 **יג. הָיְתָה מֵחַיָּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין[48], כְּגוֹן בִּתּוֹ[49] וְאֵשֶׁת**
31 **בְּנוֹ[50] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, בֵּין הִתְרוּ בּוֹ בֵּין לֹא הִתְרוּ בּוֹ[51]**
32 **- פָּטוּר מִן הַקְּנָס. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן[52] - עָנוֹשׁ**
33 **יֵעָנֵשׁ[53]. הָא[54] אִם הָיָה שָׁם אָסוֹן[55] - אֵין שָׁם עֹנֶשׁ[56].**
34 **וְאַף עַל פִּי שֶׁהַרִיגַת הָאִשָּׁה בִּשְׁגָגָה[57], שֶׁהֲרֵי לֹא**
35 **נִתְכַּוְّנוּ לָהּ[58], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה.**
36 **הָא לָמַדְתָּ, שֶׁלֹּא חִלֵּק הַכָּתוּב בְּאָסוֹן בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד**
37 **לְפָטְרוֹ מִן הַתַּשְׁלוּמִין. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: מַכֵּה נֶפֶשׁ**
38 **בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה, וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת. מַה מַּכֵּה נֶפֶשׁ**
39 **בְּהֵמָה לֹא חָלַק הַכָּתוּב בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד לְחַיְּבוֹ**
40 **בְּתַשְׁלוּמִין[59], אַף מַכֵּה נֶפֶשׁ אָדָם לֹא חָלַק הַכָּתוּב**
41 **בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד לְפָטְרוֹ מִן הַתַּשְׁלוּמִין.**

48) ארבע מיתות נמסרו לבית דין של מטה לדון בהם על עבירות חמורות. 49) שאם בא עליה נידון בשריפה. 50) שאם בא עליה עונשו סקילה. 51) שפטור מעונש מיתה. 52) שנגף אשה הרה ויצאו ילדיה ולא מתה. 53) חייב לשלם דמי וולדות לבעל. 54) אבל. 55) שמתה האשה. 56) תשלומי דמי וולדות "שהרי נתחייב בדין גדול מזה". 57) ואינו חייב מיתה עליה. 58) שכל אחד נתכוון רק לחבירו, ולא לאשה. 59) שאין עונש מיתה למכה בהמה אלא עונש ממון בלבד, ואפילו בשוגג חייב לשלם שנאמר: פצע תחת פצע - לחייב על השוגג כמזיד.

42 **יד. וְכֵן הַדִּין לְכָל עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִיתַת בֵּית דִּין,**
43 **שֶׁאֵין בָּהּ תַּשְׁלוּמִין[60].**

60) כגון החובל בחברו בשבת (שחייב מיתת בית דין משום מפרק, אפילו היה שוגג פטור מן התשלומין או שזרק חץ בשבת מתחילת ארבע לסוף ארבע (אמות) וקרע בגד חבירו בהליכתו פטור מלשלם מפני שזריקת חץ בשבת ברשות הרבים היא עוון מיתת בית דין.

1 **טו. בָּא עָלֶיהָ[61] וָמֵתָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַקְּנָס;**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה - לֹא**
3 **לַאֲבִי הַמֵּתָה[62]. וְהוּא, שֶׁתָּמוּת קֹדֶם שֶׁתַּעֲמֹד בַּדִּין[63].**

61) על כל נערה בתולה הכשרה לו. 62) אבי הנערה - משמע שהיא קיימת. 63) אבל עמדה בדין ותבעתו ואחרי כן מתה הרי זה חייב בקנס, שמשעה שעמדה בדין זכה בו האב.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) כלל בו דין המפתה שמשלם שלושה דברים והאונס חמשה, דין באו עליה שנים אחד כדרכה וכו', הנערות שאין להן בושת ופגם וצער, שאינו משלם קנס בהודאת פיו, אמרה אנסת אותי והוא מכחישה, שלשה דברים של מפתה וחמשה של אונס למי הם לאב או לבת, הכינה עצמה לכך לזנות אם חייב האונס בקנס.

4 **א. חֲמִשִּׁים כֶּסֶף שֶׁל קְנָס הֵם דְּמֵי הֲנָאַת שְׁכִיבָה**
5 **בִּלְבַד. וְחַיָּב הַמְפַתֶּה לִתֵּן בּשֶׁת וּפְגָם[2] יוֹתֵר עַל הַקְּנָס**
6 **הַקָּצוּב[3] בַּתּוֹרָה[4]. יָתֵר עָלָיו הָאוֹנֵס, שֶׁהוּא נוֹתֵן אֶת**
7 **הַצַּעַר. שֶׁהַנִּבְעֶלֶת בִּרְצוֹנָהּ אֵין לָהּ צַעַר[5], וַאֲנוּסָה יֵשׁ**
8 **לָהּ צַעַר. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בָּאֲנוּסָה: תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ[6].**

2) שע"י ביאתו פגמה ונפחתה מבתולה לבעולה, כמבואר בסמוך ה"ו. 3) הקבוע. 4) לפי שנאמר בתורה: "ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף", הנאת שכיבה - חמשים, אבל בושת ופגם שאינם מחמת הנאת שכיבה, שהרי ישנם בשאר חובלים - לא נכללו כאן, ועליו לשלם כשאר חובל ומזיק (כתובות מ:). 5) שם לט, ב: "פקחות שבה אומרות, מפותה אין לה צער". 6) עינוי זה - הוא צער ביאתה. ואילו במפותה, האמורה בפרשת משפטים (שמות כב, טו), לא הוזכר עינוי.

9 **ב. נִמְצָא הַמְפַתֶּה מְשַׁלֵּם שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: קְנָס וּבּשֶׁת**
10 **וּפְגָם; וְהָאוֹנֵס - אַרְבָּעָה[7]: קְנָס וּבּשֶׁת וְצַעַר וּפְגָם.**

7) כתובות לט, א.

11 **ג. קְנָס שָׁוֶה בַּכֹּל. אֶחָד הַבָּא עַל בַּת כֹּהֵן גָּדוֹל וְאֶחָד**
12 **הַבָּא עַל בַּת גֵּר אוֹ מַמְזֵר[8] - קְנָסָהּ חֲמִשִּׁים כֶּסֶף[9].**
13 **אֲבָל הַבּשֶׁת וְהַפְּגָם וְהַצַּעַר אֵינָן שָׁוִין לַכֹּל, וּצְרִיכִין**
14 **שׁוּמָא[10].**

8) כלומר: בת ממזר. ובכת"י התימנים: "או ממזרת". ואם האונס אינו ממזר, והרי היא עליו באיסור לאו, על כרחנו שכאן מדובר כשלא התרו בו, ראה למעלה פ"א הי"א. 9) כלל הוא: כל שיש לו קצבה, שכר קבוע מן התורה, שוה בכל אדם (כתובות מ.). וכן אמרו בערכין יד, ב: "אחד שאנס ופיתה את גדולה שבכהונה ואת הקטנה שבישראל, נותן חמשים סלעים". 10) הערכה.

15 **ד. כֵּיצַד שָׁמִין הַבּשֶׁת? הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּשׁ**
16 **וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ[11]. שֶׁאִינוֹ דּוֹמֶה מְבַיֵּשׁ נַעֲרָה חֲשׁוּבָה**
17 **וּמִמִּשְׁפָּחָה מְיֻחֶסֶת לִמְבַיֵּשׁ קְטַנָּה עֲנִיָּה בְּזוּיָה, וְאֵינוֹ**
18 **דּוֹמֶה מִתְבַּיֵּשׁ מֵאָדָם חָשׁוּב וְגָדוֹל לְמִתְבַּיֵּשׁ מֵאֶחָד**
19 **מֵהַנְּבָלִים וְקַל מִן הַקַּלִּים[12].**

11) כתובות מ, א. 12) שאדם קל שבייש, בשתו מרובה (פ"ג מהל' חובל ומזיק ה"א, וכ"כ רש"י בבא־קמא פג:).

20 **ה. וּלְפִי זֶה רוֹאִין הַדַּיָּנִין מַעֲלָתוֹ וּמַעֲלָתָהּ, וְשָׁמִין**
21 **כַּמָּה מָמוֹן רָאוּי לְאָבִיהָ וּלְמִשְׁפַּחְתָּהּ לִתֵּן וְלֹא יֵאָרַע**
22 **לָהֶן דָּבָר זֶה מֵאָדָם זֶה[13], וְכָמוֹהוּ[14] חַיָּב לְשַׁלֵּם.**

13) הגדול לפי מעלתו, והנבל לפי פחיתותו. 14) כסכום הממון שהיה ראוי ליתן.

23 **ו. פְּגָם - לְפִי יָפְיָהּ. רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא**
24 **שִׁפְחָה נִמְכֶּרֶת בַּשּׁוּק, כַּמָּה הִיא שָׁוָה בְּעוּלָה**
25 **וְכַמָּה הָיְתָה שָׁוָה בְּתוּלָה; שֶׁאָדָם רוֹצֶה לִקְנוֹת**
26 **שִׁפְחָה בְּתוּלָה, לִתְּנָהּ לְעַבְדּוֹ שֶׁהוּא רוֹצֶה בַּהֲנָיָתוֹ**
27 **וְטוּבָתוֹ[15]; וְרוֹאִין כַּמָּה פָּחֲתָה וִישַׁלֵּם. צַעַר -**
28 **לְפִי קַטְנוּתָהּ וּבִנְיַן גּוּפָהּ, וּלְפִי שָׁנָיו וְגוּפוֹ.**
29 **אוֹמְדִין כַּמָּה הָאָב רוֹצֶה לִתֵּן וְלֹא תִּצְטַעֵר זוֹ**
30 **מִזֶּה, וְיִתֵּן.**

15) כתובות מ, ב. בעבד שיש לרבו קורת רוח הימנו, שזהיר בעבודתו, ואף הוא רוצה לעשות לו נחת־רוח להטעימו טעם בתולה (רש"י שם).

31 **ז. הַמְפַתֶּה נוֹתֵן[16] בּשֶׁת וּפְגָם מִיָּד[17], וְאֵינוֹ נוֹתֵן**
32 **הַקְּנָס אֶלָּא אִם כֵּן לֹא נִשְׂאָהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם מָאֵן**
33 **יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ, כֶּסֶף יִשְׁקֹל. אֲבָל הָאוֹנֵס נוֹתֵן**
34 **אַרְבָּעָה דְּבָרִים מִיָּד[18] וְכוֹנֵס. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁתִּרְצֶה**
35 **לְהִתְגָּרֵשׁ[19] אוֹ תִּתְאַלְמֵן - אֵין לָהּ כְּלוּם[20].**

16) לאביה. 17) אפילו כשנשאה לאשה. 18) כתובות לט, ב. 19) אבל שלא לרצונה - אינו יכול לגרש, כמבואר לעיל פ"א ה"ג, ז. 20) לכתובתה, ש"יצא כסף קנסה בכתובתה" (כתובות שם). וראה לעיל פ"א ה"ד.

36 **ח. בָּאוּ עָלֶיהָ שְׁנַיִם, אֶחָד כְּדַרְכָּהּ וְאֶחָד שֶׁלֹּא**
37 **כְּדַרְכָּהּ: זֶה שֶׁבָּא עָלֶיהָ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, אִם הוּא**
38 **רִאשׁוֹן - חַיָּב בּבּשֶׁת וּפְגָם[21], וְאִם הוּא אַחֲרוֹן - חַיָּב**
39 **בּבּשֶׁת בִּלְבַד, שֶׁכְּבָר נִפְגְּמָה[22]; וְזֶה שֶׁבָּא עָלֶיהָ**
40 **כְּדַרְכָּהּ, בֵּין רִאשׁוֹן בֵּין אַחֲרוֹן - חַיָּב בִּקְנָס וּבּשֶׁאָר**
41 **הַדְּבָרִים[23], אֲבָל אֵין בּשֶׁת וּפְגָם שֶׁל בַּת שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה**
42 **כְּלָל כְּבּשֶׁת וּפְגַם זוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ[24].**

21) שגם בביאה שלא כדרכה נפגמה במקצת, אבל קנס אינו חייב עד שיבוא עליה כדרכה, כמבואר לעיל פ"א ה"ח. 22) ע"י הראשון. 23) וכן לכופו לישאנה אע"פ שאינו רוצה. 24) כתובות מ, ב.

43 **ט. כְּבָר הוֹדַעְנוּ[25] הַבְּנוֹת שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס, וְעֶשֶׂר הֵן:**

הַבּוֹגֶרֶת, וְהַמְמָאֶנֶת, וְהַמְגֹרֶשֶׁת, וְהָאַיְלוֹנִית, וְהַשּׁוֹטָה, וְהַחֲרֵשֶׁת, וְהַגִּיּוֹרֶת, וְהַשְּׁבוּיָה, וְהַמְשֻׁחְרֶרֶת, וְהַיּוֹצֵא עָלֶיהָ שֵׁם רָע. וּשְׁאָר הַבָּנוֹת יֵשׁ לָהֶן קְנָס.

25) לעיל פ"א ה"ט־י.

י. כָּל בַּת שֶׁיֵּשׁ לָהּ קְנָס - יֵשׁ לָהּ בּשֶׁת וּפְגָם; וְאִם הִיא אֲנוּסָה - יֵשׁ לָהּ צַעַר. וְכָל בַּת שֶׁאֵין לָהּ קְנָס - כָּךְ אֵין לָהּ לֹא בּשֶׁת וְלֹא פְּגָם, אִם נִתְפַּתְּתָה, וְכֵן אִם נֶאֱנְסָה[26]; חוּץ מִבּוֹגֶרֶת וּמְמָאֶנֶת וְשׁוֹטָה וְחֵרֶשֶׁת[27].

26) ב'טור' אהע"ז סי' קעז - תמה על כך, איך אפשר לתלות תשלומי בושת ופגם וצער בפטור קנס, ולדבריו אע"פ שאין להן קנס - יש להן בושת ופגם, שהן דין ממון הנוהג בכל חובל ומזיק. וגם ה'בית יוסף' שם תמה בזה. 27) שאם נאנסו משלם, כמבואר בסמוך.

יא. כֵּיצַד? הָאוֹנֵס אֶת הַבּוֹגֶרֶת וְאֶת הַמְמָאֶנֶת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס - יֵשׁ לָהֶן בּשֶׁת וּפְגָם[28] וְצַעַר[29]. וְהָאוֹנֵס שׁוֹטָה אוֹ חֵרֶשֶׁת - מְשַׁלֵּם צַעַר בִּלְבַד[30]. אֲבָל הַמְפַתֶּה אֶת כֻּלָּן - פָּטוּר מִכְּלוּם[31].

28) בבוגרת מפורש כן בכתובות לב. (וראה ברי"ף ורא"ש שם מ:). והטעם הוא, מפני שהבוגרת בתולה היא, וכשאנסה ביישה ופגמה, וכן הממאנת כשנכנסה לחופה ועדיין לא נבעלה, אבל משנשאת ונבעלה אין לה פגם ('פרישה' ל'טור' אהע"ז סי' קעז אות כה). [אבל צריך עיון, מהו החילוק בין ממאנת נכנסה לחופה ולא נבעלה ונתגרשה (למעלה פ"א ה"ט) שאין לה בושת ופגם, כמו שנראה למעלה ה"י]. 29) כל אנוסה יש לה צער. 30) ואינו משלם בושת ופגם, שהשוטה אין לה בושת, וגם אין לה דמים להמכר בשוק (כתובות לב. ורש"י שם). וכן אמרו (בבא־מציעא פ.): "המוכר שפחה לחבירו, ואמר לו שפחה זו שוטה היא . . . הרי זה מקח טעות", הרי שאין לה דמים, וגם החרשת אין לה דמים, כמו שאמרו (בבא־קמא פב:): "חרשו - נותן לו דמי כולו" ('נחל איתן'). 31) כלל הוא שמפותה אין לה צער (למעלה ה"א). ולפיכך, שוטה וחרשת שאין להן בושת ופגם (כנ"ל בהערה הקודמת) - אם נתפתו אין להן כלום. ובוגרת וממאנת אע"פ שיש להן בושת ופגם וצער כנ"ל - אם נתפתו אין להן כלום, לפי שמחלו לו על הכל שהרי בוגרת אינה ברשות אביה (פ"ג מהל' אישות הי"א) וממאנת, יתומה היא. אבל נערה שנתפתתה, אע"פ שצער אין לה - משלם הוא קנס ובושת ופגם, שכיון שהיא ברשות אביה והכל שייך לו, אינה יכולה למחול לו. ואע"פ שהממאנת עדיין קטנה - מועילה מחילתה, הואיל והגיעה ל"עונת הפעוטות" שהיא מגיל שש ומעלה - לפי חריפות שכלה (ראה לעיל הל' אישות פ"ד ה"ז, ובגיטין נט.) וביחוד כשמחלה בפירוש - מחילתה מחילה. וזו מחמת הנאתה כאילו מחלה בפירוש ('תוספות' כתובות לט:) וכבר חידשו ה'תוספות' בכתובות קז. ש"הפעוטות" שמחלו מחילתן מחילה ('נחל איתן').

יב. אֵין אָדָם מְשַׁלֵּם קְנָס בְּכָל מָקוֹם בְּהוֹדָאַת פִּיו, אֶלָּא עַל פִּי עֵדִים[32]. לְפִיכָךְ, הָאוֹמֵר: אֲנַסְתִּי אוֹ פִּתִּיתִי בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס. אֲבָל מְשַׁלֵּם בּשֶׁת וּפְגָם בְּהוֹדָאַת פִּיו[33]. וְכֵן בַּת שֶׁתָּבְעָה אִישׁ בְּדִין וְאָמְרָה לוֹ: אֲנַסְתָּ אוֹ פִּתִּיתָ אוֹתִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם[34] - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[35]; שֶׁאִלּוּ הוֹדָה, הָיָה מְשַׁלֵּם לָהּ בּשֶׁת וּפְגָם וָצַעַר עַל פִּי עַצְמוֹ[36].

32) שנאמר בקנס (שמות כב, ח): "אשר ירשיעון אלהים, ישלם שנים" - ולא המרשיע את עצמו (בבא־קמא סד:). 33) שאלה דין ממון יש להם, והמודה בממון - משלם (כתובות מא.). 34) נמצא שהוא "כופר בכל", ופטור משבועה מן התורה. 35) שהשיאוהו חכמים להסיתו להודות ע"י השבועה, ע"פ הכלל: חזקה אין אדם תובע אלא־אם־כן יש לו בידו (בבא־מציעא ה.). ושבועה מדבריהם אינה חמורה כל־כך כשבועת התורה, וראה לעיל פי"ב מהל' אישות הכ"א, ובביאורנו. 36) ושמא ע"י פחד חומר עונש השבועה יודה וישלם. אבל על קנס לבדו אין נשבעים, שהרי אפילו אם יודה יפטר, ועכשיו שכפר למה נשביעו, ראה בפ"א מהל' טוען ונטען הט"ו.

יג. אָמְרָה לוֹ: אֲנַסְתָּ אוֹתִי[37], וְהוּא אוֹמֵר: לֹא כִּי אֶלָּא פִּתִּיתִי[38] - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה עַל דְּמֵי הַצַּעַר[39], וּמְשַׁלֵּם בּשֶׁת וּפְגָם; שֶׁהֲרֵי הוֹדָה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[40].

37) וחייב אתה לשלם לי גם הצער. 38) ופטור אני מהצער. 39) כדין מודה במקצת הטענה. 40) הל' טוען ונטען פ"א, ה"א. ולדעת הראב"ד אינו חייב להשבע, שאין כאן תובע הואיל והתשלומין אינם שלה אלא לאביה, והרי זו כאומרת: מנה לאבי בידך, והלה טוען: אין לו בידי אלא חמשים דינר שפטור, מפני שהוא כמשיב אבדה (שבועות לח:). ואם אביה בעצמו הוא הטוען, מנין ידע שהדבר היה באונס, וה'כסף משנה' מצדיק את דברי רבינו, שהבת נחשבת כתובעת עיקרית, ואע"פ שהתשלומין שייכים לאביה, הואיל ואינו זוכה בהם אלא על ידה, והיא - העומדת עמו לדין, כמבואר בכתובות מא, ב - הרי היא בעלת דברים ודינה כדין תובע ממש.

יד. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁל מְפַתֶּה וְאַרְבָּעָה שֶׁל אוֹנֵס - הֲרֵי הֵן שֶׁל אָב[41], שֶׁכָּל שְׁבַח נְעוּרִים לוֹ[42]. וְאִם אֵין לָהּ אָב[43] - הֲרֵי הֵן שֶׁל עַצְמָהּ[44].

41) כתובות, שם. 42) שם. שנאמר (במדבר ל, יז): "בנעוריה בית אביה" - "כל שבח נעוריה - לאביה", שהכתוב תלאה בבית אביה (רש"י שם). 43) בשעה שנאנסה. 44) אבל יתומה שנתפתתה אין לה כלום, שהרי קנסה לעצמה והיא נתרצית ומחלה לו הכל, וכמבואר לעיל פ"א ה"ט.

טו. מְפַתֶּה אוֹ אֲנוּסָה שֶׁלֹּא תָּבְעָה עַד שֶׁבָּגְרָה, אוֹ עַד שֶׁנִּשֵּׂאת[45], אוֹ עַד שֶׁמֵּת הָאָב - הָאַרְבָּעָה[46] דְּבָרִים אוֹ הַשְּׁלֹשָׁה שֶׁלָּהּ[47]. עָמְדָה בַּדִּין וְתָבְעָה אוֹתָן, וְאַחַר

1 כָּךְ בָּגְרָה אוֹ שֶׁנִּשָּׂאת - הֲרֵי הֵן שֶׁל אָב[48]. וְאִם מֵת
2 הָאָב אַחַר עֲמִידָתָהּ בַּדִּין - הֲרֵי הֵן שֶׁל אַחִין, שֶׁהֵן
3 יוֹרְשֵׁי הָאָב; שֶׁמֵּעֵת שֶׁעָמְדָה בַּדִּין זָכָה בָּהֶן הָאָב[49].

45) והבגרות והנישואין מוציאים אותה מרשות אביה, כמבואר לעיל פ"ג מהל' אישות הי"ב. 46) בכת"י התימנים: הרי הארבעה. 47) ואין מחילתה כלום, הואיל ובשעת בעילה היו השלושה דברים לאביה, ולא אמרו: נתפתתה אין לה קנס - כשקנסה לעצמה - אלא אם היתה בשעת הפיתוי ברשות עצמה, כמבואר בר"ן לכתובות מא, ב. 48) ואע"פ שעדיין לא גבתה אותם עד אחרי שנתבגרה - הרי הם של אב. 49) וממילא הוא מורישם לבניו הזכרים ולא לבת, שאינה בת ירושה במקום בנים זכרים (כתובות מא:). אבל אם לא הספיקה לתבעו בדין - ומת האב, אין זה ממון להורישו לבניו, שאין אדם מוריש זכות בתו (שנתנה לו תורה בבתו) לבנו. שהרי אילו היה מודה (הבועל) היה נפטר מלשלם את הקנס, כמבואר לעיל הי"ב. נמצא שקנס זה אינו ממון שיורישו לבניו עד שיתחייב בדין. ואפילו תשלומי בושת ופגם שיש להם דין ממון, הושוו לענין זה לקנס שאין אדם מורישם לבניו לפני עמידתה לדין, כמבואר ב'תוספות' שם.

4 טז. הַבַּת שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׁה[50] - קְנָסָהּ לְבַדּוֹ[51]
5 לְעַצְמָהּ[52]. נֶאֱנְסָה אוֹ נִתְפַּתְּתָה[53] וְאַחַר כָּךְ נִתְקַדְּשָׁה
6 לְאַחֵר - קְנָסָהּ וּשְׁאָר הַדְּבָרִים לְאָבִיהָ, שֶׁאֵין הָאֵרוּסִין
7 מוֹצִיאִין מֵרְשׁוּת אָב[54].

50) דוקא נתגרשה, אבל ארוסה שלא נתגרשה - חייב עליה מיתה ואין שם קנס (כתובות לח. וברש"י), וכמבואר לעיל פ"א הי"ג. 51) ולא בושת ופגם. 52) אם נאנסה, והטעם מבואר לעיל פ"א ה"ט בביאורנו, שנאמר: "אשר לא אורשה" - לאביה, אבל אורשה לעצמה. וכל זה לענין קנס המדובר בפסוק זה, אבל בושת ופגם שלא הוזכרו כאן, שייכים לאביה, שעדיין לא יצאה באירוסיה מרשות אביה. וזהו שהדגיש רבינו: "קנסה לבדו לעצמה". ומובן שאם נתפתתה אין לה כלום, שמחלה לו, וכאמור לעיל הי"ד. 53) כשהיתה פנויה. 54) אלא נישואין, כמו שמצינו בהפרת נדרים, שכל זמן שלא נישאת, אביה מיפר נדריה, ומשנישאת אינו יכול להפר (במדבר ל, ז). ולפיכך נישאת - קנסה לעצמה, נתארסה - קנסה לאביה (כתובות לט.).

8 יז. אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: אַל תְּחַלֵּל אֶת
9 בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ - שֶׁלֹּא יֹאמַר הָאָב: הוֹאִיל וְלֹא חִיְּבָה
10 תּוֹרָה מְפַתֶּה וְאוֹנֵס אֶלָּא שֶׁיִּתֵּן מָמוֹן לָאָב, הֲרֵינִי
11 שׂוֹכֵר[55] בִּתִּי הַבְּתוּלָה לָזֶה לָבוֹא עָלֶיהָ בְּכָל מָמוֹן
12 שֶׁאֶרְצֶה, אוֹ אַנִּיחַ זֶה לָבוֹא עָלֶיהָ בְּחִנָּם, שֶׁיֵּשׁ לוֹ
13 לְאָדָם לִמְחֹל מָמוֹנוֹ לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה; לְכָךְ נֶאֱמַר:
14 אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ. שֶׁזֶּה שֶׁחִיְּבָה תּוֹרָה לְאוֹנֵס
15 וְלִמְפַתֶּה מָמוֹן וְלֹא מַלְקוּת - בְּשֶׁאֵרַע הַדָּבָר מִקְּרֶה,
16 שֶׁלֹּא מִדַּעַת אָבִיהָ וְלֹא הֵכִינָה עַצְמָהּ לְכָךְ, שֶׁדָּבָר זֶה
17 אֵינוֹ הוֹוֶה תָּמִיד וְאֵינוֹ מָצוּי; אֲבָל אִם הִנִּיחַ בִּתּוֹ
18 הַבְּתוּלָה מוּכֶנֶת לְכָל מִי שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ - גּוֹרֵם
19 שֶׁתִּמָּלֵא הָאָרֶץ זִמָּה[56], וְנִמְצָא הָאָב נוֹשֵׂא בִּתּוֹ וְהָאָח
20 נוֹשֵׂא אֲחוֹתוֹ, שֶׁאִם תִּתְעַבֵּר וְתֵלֵד - לֹא יִוָּדַע בֵּן מִי
21 הוּא[57]. וְהַמֵּכִין בִּתּוֹ לְכָךְ - הֲרֵי הִיא קְדֵשָׁה, וְלוֹקֶה
22 הַבּוֹעֵל וְהַנִּבְעֶלֶת מִשּׁוּם 'לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה'. וְאֵין
23 קוֹנְסִין אוֹתוֹ. שֶׁלֹּא חִיְּבָה תּוֹרָה קְנָס אֶלָּא לְאוֹנֵס
24 וּמְפַתֶּה[58]; אֲבָל זוֹ שֶׁהֵכִינָה עַצְמָהּ לְכָךְ, בֵּין מִדַּעְתָּהּ
25 בֵּין מִדַּעַת אָבִיהָ - הֲרֵי זוֹ קְדֵשָׁה. וְאִסּוּר קְדֵשָׁה אֶחָד
26 הוּא בֵּין בִּבְתוּלָה בֵּין בִּבְעוּלָה. לְפִיכָךְ אָמְרוּ
27 חֲכָמִים[59], שֶׁהַיּוֹצֵא עָלֶיהָ שֵׁם רָע בִּילֻדוּתָהּ - אֵין לָהּ
28 קְנָס, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[60]; שֶׁהֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת שֶׁהִפְקִירָה
29 עַצְמָהּ לְדָבָר זֶה בִּרְצוֹנָהּ[61].

55) כלומר: משכיר. והשווה פ"ז מהל' דעות ה"ח: "ראובן שאמר לשמעון, שכור לי בית זה", שגם שם כוונתו "הַשְׂכֵּר". וזהו סגנון עתיק של רבותינו ז"ל. 56) כלשון הפסוק: "אל תחלל . . . ומלאה הארץ זמה". 57) סנהדרין עו, א. ויבמות לז, ב. והשווה פט"ו מהל' איסורי ביאה הכ"ט. 58) וזה אינו מפתה אלא מפותה, שהקְדֵשָׁה גורמת שיתעוררו בני אדם לזנות (ראב"ד וכסף־משנה). ולדעת ה'מגדל עוז' הרי זה כאנוס, שאם זו התחילה בעבירה והוא נגרר אחריה, הרי יצרו הלבישו ואנסו, כעין שאמרו בכתובות נא, ב: "יצר הלבישה". 59) כתובות לו, ב. 60) לעיל פ"א ה"ט. 61) ולדעת הראב"ד, אין קדשה אלא זו שעומדת בקובה (אהל) של זונות, כענין שנאמר (בראשית לח, כא): "איה הקדשה היא בעינים על הדרך", השווה לעיל פ"א מהל' אישות ה"ד ובביאורנו שם. וראה לקמן הל' איסורי ביאה פי"ח ה"ב.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) ביאר בו רבינו שהמוציא שם רע חייב מלקות ומאה סלעים כסף, שאין דנין אותו אלא בפני הבית ובב"ד של כ"ג. שאסור לגרשה לעולם, נמצא בה דבר שהיתה אסורה עליו, כיצד הוצאת שם רע, שם רע של קידושין ראשונים, שהפטור מן הקנס מותר לגרשה, שאינו חייב עד שיבעול.

30 א. הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בַּת יִשְׂרָאֵל[2], וְנִמְצָא הַדָּבָר
31 שֶׁקֶר - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִסְּרוּ[3] אוֹתוֹ. וְאַזְהָרָה שֶׁלּוֹ[4]
32 מִ'לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ'[5]. וְנוֹתֵן לְאָבִיהָ מִשְׁקַל מֵאָה
33 סְלָעִים כֶּסֶף[6] מְזֻקָּק[7]. וְאִם הָיְתָה יְתוֹמָה - הֲרֵי הֵם
34 שֶׁל עַצְמָהּ[8].

2) אמר עליה שזנתה תחתיו אחרי שארסה, וכמבואר בסמוך ה"י. 3) קיבלו חז"ל מ'גזירה־שוה' שייסור זה הוא מלקות (כתובות מו.). 4) שאין עונשים אלא־אם־כן מזהירים (סנהדרין נד.). 5) כתובות, שם. 6) ככתוב בתורה (דברים כב, יט). 7) כסף טהור מכל תערובת שהיא. וראה לעיל פ"א ה"א, ובבכורות מט, ב. 8) כתובות מד, ב.

35 ב. וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רָע עַל הַקְּטַנָּה אוֹ עַל הַבּוֹגֶרֶת -
36 פָּטוּר מִן הַקֶּנֶס וּמִן הַמַּלְקוּת, וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיּוֹצִיא
37 עַל הַנַּעֲרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוֹצִיאוּ אֶת בְּתוּלֵי הַנַּעֲרָה -
38 נַעֲרָה מָלֵא דִּבֵּר הַכָּתוּב[9].

9) בכל מקום כתבה התורה "נער" (חסר ה"א), וכאן כתוב "נערה" (מלא ה"א). וראוי להעיר שגם בפסוק זה כתוב בספרינו: "הנער" חסר, ואמנם בכתובות מד, ב - הוציאו דין זה מפסוק אחר "ונתנו לאבי הנערה" (דברים כב, יט) נערה מלא דיבר הכתוב, וכאן באמת נערה מלא (ראה בכסף־משנה). ואולי נתכוין רבינו להביא פסוק זה, שממנו אפשר למעט את הבוגרת, שכן אמרו בהרבה מקומות: "פרט לבוגרת שכלו בתוליה" (יבמות נט. כתובות צז:) ובפסוק שלפנינו מדובר בענין בתולים, לומר שהבוגרת אינה בדין זה ('מעשה רוקח').

1 **ג. אֵין דָּנִין דִּין זֶה אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[10] וּבֵית דִּין שֶׁל**
2 **עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[11], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּדִין מוֹצִיא שֵׁם רָע**
3 **דִּינֵי נְפָשׁוֹת; שֶׁאִם נִמְצָא הַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[12] - הֲרֵי**
4 **זוֹ נֶהֱרֶגֶת[13]. אֲבָל הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה[14] - דָּנִין בָּהֶן בְּכָל**
5 **זְמַן בִּשְׁלֹשָׁה[15], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין[16].**

10) בזמן שבית־המקדש קיים. 11) המוסמך לדון דיני נפשות (סנהדרין ב.). 12) שזנתה תחתיו. 13) ככתוב (דברים כב, כ): "ואם אמת היה הדבר . . . והוציאו את הנערה . . . וסקלוה", וכבר נפסקה הלכה: "אין דנים דיני נפשות אלא בזמן הבית" (עבודה זרה ח: ובהל' סנהדרין פי"ד הי"א). 14) שאין בהם דיני נפשות. 15) מומחים, הסמוכים בארץ ישראל (לשון רבינו בהל' סנהדרין פ"ה ה"ח). 16) פרק ה. "וכיום שאין דיינים מומחים (סמוכים), מנדים אותו עד שיפייס את חבירו, וכשנותן לו שיעור (כסף) מה שראוי ליתן - מתירים לו" (שו"ע אהע"ז סי' קעז ס"ב, ע"פ דברי הרי"ף בבא־קמא פ"ח מתקנת הגאונים). והשווה פ"ה מהל' סנהדרין הי"ז. והרא"ש בבא־קמא פ"ח ס"ג הביא תשובת הגאונים בזה: "נהגו חכמים אחרונים לנדותם עד שיפייסו בממון או עד שירבה עליו רעים ויפייסנו בדברים". ובשו"ע אהע"ז סי' קעז ס"ה, פסק: "הנטען (חשוד) על הפנויה . . . אם ודאי בא עליה מצוה לכונסה, אבל אין כופין על כך".

6 **ד. וּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה שֶׁתֵּשֵׁב אֵשֶׁת מוֹצִיא שֵׁם**
7 **רָע תַּחְתָּיו לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה. אֲפִלּוּ**
8 **עֲוֵרֶת אוֹ מֻכַּת שְׁחִין[17]. וְאִם גֵּרְשָׁהּ - עָבַר עַל לֹא**
9 **תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו. וְכוֹפִין**
10 **אוֹתוֹ וּמַחֲזִיר וְאֵינוֹ לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בָּאוֹנֵס[18].**
11 **וְאִם קִדֵּם אֶחָד וְקִדְּשָׁהּ[19], אוֹ שֶׁמֵּתָה, אוֹ שֶׁהָיָה כֹּהֵן**
12 **שֶׁאָסוּר בִּגְרוּשָׁה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה עַל גֵּרוּשֶׁיהָ[20].**

17) וכתוב ב'מורה נבוכים' ג, מט: . . . "הלא תסתכל ברוב יושר אלו החוקים ומשפטים צדיקים, אין שפטו במוציא שם רע, כי אין ספק כי זה האיש הרע לא אהב אשתו אשר הוציא עליה שם רע . . . ואילו היה רוצה לגרשה . . . לא היה לו מונע, אך היה מתחייב לתת חזקה (כתובתה) הראוי לה, ושם לה עלילות דברים כדי להפטר ממנה בלא תשלומין . . . והוא חמשים כסף, כי זהו מוהר הבתולות הקצוב בתורה, ומפני זה גזר עליו ה' לשלם מאה כסף, נמשך אחר העיקר: אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו, וכדין עדים זוממים, כן זה המוציא שם רע, חשב להפסידה חמשים כסף . . . ישלם מאה . . . והיה ענשו על בחירתו התאוה ובקשו ההנאה לבד, שנתחייב להחזיק בה עולמית . . . כי לא הביאו אל כל זה רק היותה כעורה בעיניו, כן ירפאו המדות הרעות כשיהיה רופאם המצוה האלוקית". 18) לעיל פ"א ה"ז. 19) ונאסרה עליו עי"ז, כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין הי"ב. 20) כמבואר לעיל פ"א ה"ז.

13 **ה. נִמְצָא בָּהּ דְּבַר זְמָה[21], אוֹ שֶׁנִּמְצָא[22] אֲסוּרָה עָלָיו**
14 **מֵחַיָּבֵי לָאוִין אוֹ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, וַאֲפִלּוּ שְׁנִיָּה - הֲרֵי**
15 **זֶה יְגָרְשֶׁנָּה בְּגֵט; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה - אִשָּׁה**
16 **הָרְאוּיָה לוֹ[23]. וְלָמָּה לֹא יָבוֹא עֲשֵׂה[24] וְיִדְּחֶה אֶת לֹא**
17 **תַּעֲשֶׂה, בֵּין בַּמּוֹצִיא שֵׁם רַע בֵּין בְּאוֹנֵס[25], וְיִשָּׁא זוֹ**
18 **הָאֲסוּרָה לוֹ? שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּרְצֶה הִיא לֵישֵׁב,**
19 **וְנִמְצָא עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה קַיָּמִין[26].**

21) מבואר לעיל פ"א ה"ה. 22) בדפוס רומי: שנמצא' = שנמצאה. 23) 'ספרי', פרשת כי־תצא (דברים כב, יט). 24) של: "ולו תהיה לאשה". 25) ראה לעיל פ"א ה"ה. 26) שמלמדים את האשה לומר איני רוצה בו, וממילא אין צורך בדחיית ה'לא תעשה' (כתובות מ. וברש"י לענין אונס, והוא־הדין למוציא שם רע, שכן התלמוד עצמו משווה אותם זה לזה, כמבואר שם מד, ב שהקשו מדין מפתה לדין מוציא שם רע – 'מעשה רוקח').

20 **ו. כֵּיצַד הוֹצָאַת שֵׁם רָע? הוּא שֶׁיָּבוֹא לְבֵית דִּין**
21 **וְיֹאמַר: נַעֲרָה זוֹ בָּעַלְתִּי וְלֹא מָצָאתִי לָהּ בְּתוּלִים.**
22 **וּכְשֶׁבִּקַּשְׁתִּי עַל הַדָּבָר נוֹדַע לִי שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתַּי אַחַר**
23 **שֶׁאֲרַסְתִּיהָ, וְאֵלּוּ הֵם עֵדֵי שֶׁזִּנְּתָה בִּפְנֵיהֶם. וּבֵית דִּין**
24 **שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי הָעֵדִים וְחוֹקְרִין עֵדוּתָן. אִם נִמְצָא הַדָּבָר**
25 **אֱמֶת - נִסְקֶלֶת; וְאִם הֵבִיא הָאָב עֵדִים, וְהוּזַמּוּ הָעֵדִים**
26 **שֶׁהֵבִיא הַבַּעַל[27], וְנִמְצָא שֶׁהֵעִידוּ שֶׁקֶר - יִסָּקְלוּ[28],**
27 **וְיִלְקֶה הוּא, וְנוֹתֵן מֵאָה סְלָעִים. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וְאֵלֶּה**
28 **בְּתוּלֵי בִתִּי - אֵלּוּ הָעֵדִים שֶׁיָּזַמּוּ עֵדֵי הַבַּעַל. חָזַר הַבַּעַל**
29 **וְהֵבִיא עֵדִים אֲחֵרִים וְהֵזִמּוּ עֵדֵי הָאָב - הֲרֵי הַנַּעֲרָה**
30 **וְעֵדֵי אָבִיהָ נִסְקָלִין[29]. עַל זֶה נֶאֱמַר: וְאִם אֱמֶת הָיָה**
31 **הַדָּבָר הַזֶּה. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[30] לָמְדוּ, שֶׁפָּרָשָׁה זוֹ יֵשׁ בָּהּ**
32 **עֵדִים, וְזוֹמְמִין, וְזוֹמְמֵי זוֹמְמִין[31].**

27) שעדי האב אמרו לעדי הבעל: היאך אתם מעידים שזינתה ביום זה ובמקום זה, והלא ביום זה הייתם עמנו במקום אחר, וזוהי הזמה. 28) עושים בהם כאשר זממו לעשות לה. 29) שהרי זממו להרוג עדי הבעל, והתורה אמרה: "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו". 30) דבר שקיבלוהו חז"ל מסיני ויש לו גם אסמכתא בפסוק, קוראו רבינו: "מפי השמועה" (יד מלאכי). והשווה הל' יסודי התורה פ"ה ה"ד, ובביאורנו. 31) 'ירושלמי' כתובות פ"ד ה"ד: אמר רבי יוסי בי רבי בון, הפרשה הזו יש בה עדים וזוממיהן וזוממי זוממיהן, הבעל אומר [את האשה הזאת לקחתי - ולא מצאתי לה בתולים - דברים שם, יד] הרי עדים שזינתה בבית אביה, והביא האב עדים להזים עדי הבעל [לאמר: "ואלה בתולי בתי"] והביא הבעל עדים

להזים עדי האב [כמו שנאמר: "ואם אמת היה הדבר הזה"]. וראה להלן הי"ב.

ז. הוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְהִיא בּוֹגֶרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתָּיו כְּשֶׁהָיְתָה נַעֲרָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמַּלְקוּת וּמִן הַקְּנָס[32]. וְאִם נִמְצָא הַדָּבָר אֱמֶת - הֲרֵי זוֹ תִּסָּקֵל; אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בּוֹגֶרֶת, הוֹאִיל וּבְעֵת שֶׁזִּנְּתָה נַעֲרָה הָיְתָה[33].

32) שהרי עקימת שפתיו גורמת לו להתחייב ללקות ולשלם, והעקימה היתה כשהיא בוגרת, והתורה אמרה: "וענשו אותו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה" - ולא לאבי הבוגרת. 33) ומעשיה גרמו לה, והמעשה התקיים בעודה נערה שדינה בסקילה, וכן רומז הכתוב: והוציאו את הנערה, ולא אמר - והוציאוה, לומר לך: הנערה - שהיתה כבר, ועכשיו היא בוגרת (כתובות מה:). אבל אם זינתה בהיותה בוגרת - אינה חייבת סקילה אלא חנק (להלן פ"ג מהל' איסורי ביאה ה"ד).

ח. כָּל נַעֲרָה שֶׁאֵין לָהּ קְנָס אִם נֶאֱנְסָה אוֹ נִתְפַּתְּתָה[34], כָּךְ הַמּוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רָע פָּטוּר מִן הַמַּלְקוּת וּמִן הַתַּשְׁלוּמִין[35]. וְכֵן הַכּוּתִית שֶׁנִּתְגַּיְּרָה וְהַשִּׁפְחָה שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה פְּחוּתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים[36], אֲפִלּוּ הָיְתָה הוֹרָתָהּ[37] שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה[38] וְלִדָּתָהּ בִּקְדֻשָּׁה[39], הַמּוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רָע - פָּטוּר מִן הַקְּנָס וּמִן הַמַּלְקוּת; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל - עַד שֶׁתִּהְיֶה הוֹרָתָהּ וְלִדָּתָהּ בִּקְדֻשָּׁה[40].

34) ראה לעיל פ"א ה"ט. 35) שהרי רובן בחזקת בעולות הן לפני אירוסיהן, ואיך יטעון: לא מצאתי לבתך בתולים. והאיילונית נקראת קטנה עד שתהיה בת עשרים שנה, ואין לה ימי נערות אלא מקטנותה תצא לבגרות, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"ד־ה. וכבר נתבאר שהמוציא שם רע על הקטנה או על הבוגרת, פטור מן הקנס ומן המלקות. 36) שאף אם נבעלו אז - אין ביאתן ביאה והרי הן בתולות, כמבואר לעיל פי"א מהל' אישות ה"ג. 37) ההריון של אמה, בה. 38) בהיות אמה גויה או שפחה כנענית. 39) שלאחרי שנתעברה אמה, נתגיירה או נשתחררה, וילדתה כשהיא גיורת. 40) ואע"פ שנאמר כאן "על בתולת ישראל", וזו גיורת היא ואינה בכלל "ישראל" סתם (ראה יבמות עד: וסוכה כח: וב'תוספות' שם ד"ה לרבות) - כאן ישנו ריבוי מיוחד לרבות את הגיורת, כמפורש בכתובות מד, ב.

ט. קִדֵּשׁ נַעֲרָה וְגֵרְשָׁהּ, וְחָזַר וְקִדְּשָׁהּ, וְהוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רָע, וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁזִّנְּתָה תַּחְתָּיו בַּקִּדּוּשִׁין הָרִאשׁוֹנִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[41]. וְכֵן אִם הָיְתָה יְבִמְתּוֹ שֶׁכְּנָסָהּ, וְהוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רָע, וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת קִדּוּשֵׁי אָחִיו[42], וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמַּלְקוּת וּמִן הַתַּשְׁלוּמִין[43]. וְכָל הַפָّטוּר, אִם רָצָה לְגָרֵשׁ - יְגָרֵשׁ[44].

41) בעיא שלא נפשטה, בכתובות מו, א. וספק ממון - להקל, ולפיכך פטור מקנס. והוא־הדין לענין מלקות שבמקום מיתה עומדת (סנהדרין י.) וספק נפשות להקל (משנה־למלך). 42) המת. ואסורה ליבם, לפי שפטורה מן החליצה ומן היבום (פ"ו מהל' יבום וחליצה הי"ט) והרי היא כאשת אחיו שלא במקום מצוה. 43) כתובות, שם. שנאמר: את בתי נתתי לאיש הזה, לזה ולא ליבם. כי אבי הנערה לא נתנה לאיש הזה היבם. וב"ירושלמי" כתובות פ"ד ה"ד, דורש דין זה מהכתוב: את האשה הזאת לקחתי, פרט לשומרת יבם, כי היבמה לא לקחה הוא בבחירתו אלא מן השמים הקנוה לו, שמת אחיו ונפלה ליבום לפני זה. 44) כי לא נצטוה על ה'עשה': "ולו תהיה לאשה". [וכוונתו רק על המוציא שם רע על נישואי אחיו שפטור מקנס מצד ודאי, אבל ההלכה הראשונה של הוצאת שם רע על הנישואין הראשונים שנשאר בספק, והוא פטור רק מפני שספק ממון לקולא (למעלה הערה מ) - ברור שאסור לגרשה מספק, ועי' משנה־למלך].

י. אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּבְעֹל אוֹתָהּ כְּדַרְכָּהּ[45] וְיוֹצִיא שֵׁם רָע (עַל הַבְּעִילָה) כְּדַרְכָּהּ[46]. בְּעָלָהּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ וְאָמַר: לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה[47] - פָּטוּר[48], וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[49].

45) כרבי אליעזר בן יעקב, בכתובות מו, א. 46) שנבעלה לאחר כדרכה, שהרי נאמר בו: "ולא מצאתי לה בתולים" - במקום בתולים. הרי שהמדובר כאן כשהבעל בא עליה כדרכה, וגם הוצאת השם הרע היא, שזינתה כדרכה (כתובות מו. ומו: וברש"י שם). 47) שהביא עדים המעידים שזינתה תחתיו. 48) מקנס וממלקות. 49) מדברי סופרים, כאילו לא בעל כלל שלוקה מכת מרדות (כתובות מה:). וראה למעלה פ"ג מהל' אישות, הכ"א "מכת מרדות" מה היא.

יא. וְכֵן אִם אָמַר: לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה, וְלֹא אָמַר: שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתַּי[50]; אוֹ שֶׁאָמַר: זִנְּתָה תַּחְתַּי, וְלֹא הֵבִיא עֵדִים, אֶלָּא בָּאוּ מְאַלְּיֵהֶם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[51], אַף עַל פִּי שֶׁהָעֵדִים נֶהֱרָגִים אִם הוּזַמּוּ[52].

50) ויתכן שנבעלה בהיותה עדיין פנויה. 51) מקנס וממלקות (כתובות מו.). 52) שהרי העידו עליה להרגה, ואילו לא הוזמו היתה נהרגת.

יב. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה - לְשׁוֹן כָּבוֹד[53], שֶׁנּוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בְּסִתְרֵי הַדָּבָר[54]. וְכֵן זֶה שֶׁיֹּאמַר הָאָב: אֵלֶּה בְּתוּלֵי בִתִּי - הֵן זוֹמְמֵי עֵדֵי הַבַּעַל[55]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר תֵּהָרֵג - כְּשֶׁזִּנְּתָה[56] אַחַר הָאֵרוּסִין בְּעֵדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ; אֲבָל קֹדֶם הָאֵרוּסִין - כְּבָר אָמְרָה תּוֹרָה בָּהּ[57] שֶׁהִיא פְּטוּרָה מִכְּלוּם, וּבוֹעֲלָהּ חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי מָמוֹן בִּלְבַד, בֵּין פִּתָּה בֵּין אָנַס.

53) ואע"פ שלפי מה שפסק רבינו (הלכה י) שאינו חייב אלא אם בעל אותה, אפשר לפרש שמלה ממש, שיפרשו את הסודר או הסדין לראות דם הבתולים שעליו, כמו שאמרו בגמרא שם, נראה לו לרבינו שיותר מסתבר לפרשה בלשון

כבוד (׳מאירי׳ שם, וכסף־משנה). 54) לבדוק אם אמת הדבר אם לא, וכמו שאמרו בכתובות מו, א: "ופרשו השמלה - פרשו מה ששם לה . . . מלמד שבאים עדיו של זה ועדיו של זה, ובוררים את הדבר כשמלה חדשה". וכן הוא ב׳ספרי׳ פרשת כי־תצא (דברים כב, יז): "ופרשו השמלה - יחוורו דבריהם כשמלה", ילבינו דבריהם להוציא דבר לאמיתו כשמלה חדשה (רבינו הלל, בפירושו שם). ונקט מליצת "שמלה חדשה" ע"פ מה שנאמר במלכים־א יא, כט: "והוא מתכסה בשלמה חדשה" - ודרשו חז"ל בסנהדרין קב, א - מה שלמה חדשה אין בה שום דופי, אף תורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי, הרי ש"שמלה חדשה" משמשת משל לדבר ברור ונקי מכל פגם (׳הכתב והקבלה׳). 55) ראה למעלה ה"ו. 56) [כלומר, לא די שיתבררו דברי טענתו של הבעל שלא נמצאו בתולים לנערה, אלא צריך שיעידו עדים שראוה שזינתה]. 57) דברים כב, כט.

סִלְקוּ הִלְכוֹת נַעֲרָה בְתוּלָה

יום ו׳ ט"ו מנחם־אב ה׳תשפ"ב

הִלְכוֹת סוֹטָה[1]

1 יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת. אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי
2 מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לַעֲשׂוֹת לְסוֹטָה
3 כְּתוֹרַת הַקְּנָאוֹת הַסְּדוּרָה בַּתּוֹרָה. ב) שֶׁלֹּא לִתֵּן שֶׁמֶן
4 בְּקָרְבָּנָהּ. ג) שֶׁלֹּא לִתֵּן עָלֶיהָ לְבוֹנָה.
5 וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[2]

1) סרה מדרכי הצניעות, והוא כינוי לאשת איש החשודה בבגידה בבעלה. 2) נתבאר בו דין קינוי בפני עדים ודיני הסתירה ושתיית המים המאררים, העומדת לשתות ובא עד אחד והעיד שזינתה, מי הוא הנאמן להעיד עליה שזינתה אחר שנסתרה, הכחשות עדים בענין זה.

6
7 א. קִנּוּי[3] הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, ׳וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ׳, הוּא
8 שֶׁיֹּאמַר לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים: אַל תִּסָּתְרִי[4] עִם אִישׁ פְּלוֹנִי.
9 אֲפִלּוּ הָיָה אָבִיהָ אוֹ אָחִיהָ אוֹ עַכּו"ם אוֹ עֶבֶד[5] אוֹ
10 שָׁחוּף, הוּא הָאִישׁ שֶׁאֵינוֹ מִתְקַשֵּׁה וְאֵינוֹ מוֹלִיד.

3) לשון התראה. 4) אל תיכנסי עימו למקום סתר. 5) "על ידי כל עריות מקנאים" ואין אומרים: מאחר שאנו דורשים "ונטמאה־ונטמאה", שתי פעמים, אחת לאוסרה על בעלה ואחת לאוסרה על בועלה, - אלה שנאסרות על הבועל בסתירה זו, נאסרו גם על הבעל, אבל כל המנויים כאן שהנשים אסורות עליהם גם לפני הסתירה, לא תיאסרנה על בעליהן - אלא אף הן אסורות.

11 ב. הַסְּתִירָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, ׳וְנִסְתְּרָה׳,
12 שֶׁתִּסָּתֵר עִם אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁאָמַר לָהּ ׳אַל תִּסָּתְרִי עִמּוֹ׳
13 בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים. אִם שָׁהֲתָה עִמּוֹ כְּדֵי טֻמְאָה[6], שֶׁהוּא
14 כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה[7] וּלְגָמְעָהּ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל
15 בַּעְלָהּ עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה מֵי הַמָּרִים[8] וְיִבְדֵּק הַדָּבָר. וּבִזְמַן
16 שֶׁאֵין שָׁם מֵי סוֹטָה[9] - תֵּאָסֵר עָלָיו לְעוֹלָם[10], וְתֵצֵא
17 בְּלֹא כְּתֻבָּה.

6) = כדי ביאה. 7) של תרנגולת על אש בינונית. 8) "שנותן לתוכם דבר מר". 9) משחרב בית המקדש. "שאין משקים את הסוטה אלא בבית דין הגדול של שבעים זקנים במקדש". 10) אחרי שקינא לה ונסתרה בפני שני עדים ואין מים לבודקה.

18 ג. קִנֵּא לָהּ עַל שְׁנַיִם כְּאֶחָד וְאָמַר לָהּ: אַל תִּסָּתְרִי
19 עִם פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וְנִסְתְּרָה עִם שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד[11]
20 וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה, אֲפִלּוּ הֵם שְׁנֵי אַחֶיהָ[12] אוֹ
21 אָבִיהָ[13] וְאָחִיהָ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה[14].

11) אף על פי שמצד הדין מותר לאשה להתייחד עם שני אנשים בזמן שהם כשרים. 12) ויש מי שמתיר להתייחד עם אחותו. 13) שמותר לאדם להתייחד עם בתו. 14) כי הכל תלוי בקפידת הבעל, וזה שהקפיד וקינא לה, וודאי ראה בהם דבר פריצות ולא הייתה צריכה להתייחד עמהם אחר קינויו.

22 ד. אָמַר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם: אַל תְּדַבְּרִי עִם פְּלוֹנִי - אֵין
23 זֶה קִנּוּי[15]. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ בְּעֵדִים וְשָׁהֲתָה
24 כְּדֵי טֻמְאָה - לֹא נֶאֱסְרָה עָלָיו[16], וְאֵינָהּ שׁוֹתָה בְּקִנּוּי
25 זֶה.

15) שאין קינוי אלא על עסקי סתירה. 16) הואיל ולא קדם לה קינוי האוסר.

26 ה. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִמּוֹ, וְרָאוּהָ מְדַבֶּרֶת
27 עִמּוֹ - אֵין זוֹ סְתִירָה, וְלֹא נֶאֱסְרָה וְלֹא שׁוֹתָה. וְכֵן
28 אִם לֹא קָדַם קִנּוּי, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁנִּסְתְּרָה עִם
29 זֶה וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - לֹא נֶאֱסְרָה עַל בַּעְלָהּ וְאֵינָהּ
30 שׁוֹתָה.

31 ו. אָמַר לָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי, וְהָיָה קָטָן
32 פָּחוֹת מִבֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[17], אוֹ שֶׁאָמַר לָהּ:
33 אַל תִּסָּתְרִי עִם בְּהֵמָה זוֹ - אֵין זֶה קִנּוּי; שֶׁנֶּאֱמַר:
34 וְשָׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ - פְּרָט לְקָטָן וְלִבְהֵמָה[18], שֶׁאֵין
35 אוֹסְרִים אוֹתָהּ עָלָיו.

17) שאין ביאתו ביאה. 18) שהתורה אמרה "ושכב איש אותה" - פרט לקטן ולבהמה שאינם בכלל איש.

36 ז. בַּעַל שֶׁמָּחַל[19] עַל קִנּוּיוֹ קֹדֶם שֶׁתִּסָּתֵר - קִנּוּיוֹ
37 מָחוּל, וּכְאִלּוּ לֹא קִנֵּא לָהּ מֵעוֹלָם. אֲבָל אִם מָחַל
38 אַחַר שֶׁתִּסָּתֵר - אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחֹל. גֵּרְשָׁהּ[20] - הֲרֵי זֶה
39 כְּמִי שֶׁמָּחַל, וְאִם הֶחֱזִירָהּ - צָרִיךְ לְקַנֵּאת קִנּוּי
40 אַחֵר[21].

19) ויתר. 20) קודם שתיסתר. 21) ואם לא קינא לה שנית ונסתרה, אינה נאסרת על פי קינויו הקודם, שהרי הוא כמחול.

41 ח. קִנֵּא לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם, וְרָאָה אוֹתָהּ שֶׁנִּסְתְּרָה עִם

זֶה שֶׁקִּנֵּא לָהּ עָלָיו וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו[22], וְיוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[23]; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁקוֹתָהּ עַל פִּי עַצְמוֹ[24]. וְכֵן אִם שָׁמַע הָעָם מְרַגְּנִין[25] אֲחֲרֵיהָ אַחַר הַקִּנּוּי וְהַסְּתִירָה[26], עַד שֶׁשָּׁמַע מֵהַנָּשִׁים הַטָּווֹת לְאוֹר הַלְּבָנָה[27] נוֹשְׁאוֹת וְנוֹתְנוֹת בָּהּ שֶׁזִּנְּתָה עִם הָאִישׁ שֶׁקִּנֵּא לָהּ עָלָיו - הֲרֵי זֶה אָסוּר לְקַיְּמָהּ[28], וְיוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[29].

22) שאין ראייתו בעצמו גרועה מדין ראה אותה עד אחד. 23) שאין הדבר ברור שנטמאה, ולכן לא הפסידה כתובתה. ולמה איננה בכלל "עוברת על דת" שיוצאה בלי כתובה, והרי גם ייחוד, עבירה היא על הדת? - כל עבירה שאין בה מכשול לבעלה, אינה בכלל עבירה על הדת ואינה מפסידה כתובתה. 24) = על פי ראיית עצמו, אבל כשנסתרה בפני שני עדים, שאפשר להשקותה - אם תימצא טהורה הרי היא מותרת לבעלה, ואם לא תרצה לשתות, תצא בלא כתובה. 25) מלעיזים. 26) על פי שני עדים. 27) מפחד בלילות מתקבצות לטוות יחד ומשיחות ביחד. 28) ואינו יכול להשקותה, שמאחר שקלקולה מפורסם לכל, שוב אין המים בודקים אותה. 29) שיכולה לומר לו, היה לך להשקותני סמוך לסתירתי, ומאיזה טעם אפסיד כתובתי.

ט. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד לוֹ שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ אַחַר קִנּוּי וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה: אִם הוּא נֶאֱמָן לוֹ וְדַעְתּוֹ סוֹמֶכֶת עָלָיו - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[30]; וְאִם לַאו - הֲרֵי אִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת לוֹ[31].

30) שאינו יכול להשקותה על פי עד אחד. 31) שאין עד אחד נאמן בסתירה.

י. וְאֵלּוּ שֶׁבֵּית דִּין מְקַנְּין לָהֶן[32]: מִי שֶׁנִּתְחָרֵשׁ בַּעְלָהּ אוֹ שֶׁנִּשְׁתַּטָּה, אוֹ שֶׁהָיָה בִּמְדִינָה אַחֶרֶת אוֹ שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאַסּוּרִין. לֹא לְהַשְׁקוֹתָהּ[33], אֶלָּא לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ[34].

32) אם רואים אותן מתנהגות בפריצות. 33) שאין משקה אלא הבעל, שנאמר: "והביא האיש את אשתו אל הכהן" והוא אינו יכול להשקותה. 34) אם תיסתר אחרי קינויים.

יא. כֵּיצַד? שָׁמְעוּ בֵּית דִּין שֶׁהָעָם מְרַגְּנִין אַחֲרֶיהָ - קוֹרְאִין אוֹתָהּ וְאוֹמְרִין לָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי. בָּאוּ עֵדִים אַחַר כָּךְ שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - בֵּית דִּין אוֹסְרִין אוֹתָהּ עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם, וְקוֹרְעִין כְּתֻבָּתָהּ. וּכְשֶׁיָּבוֹא בַּעְלָהּ אוֹ יַבְרִיא אוֹ יֵצֵא מִבֵּית הָאַסּוּרִין - נוֹתֵן לָהּ גֵּט[35]; וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁקוֹתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִנֵּא לָהּ הוּא[36].

35) שאי אפשר לבודקה במי סוטה. 36) והתורה אמרה: "וקנא... והביא", וזה לא קינא לה.

יב. שָׁתַת מֵי הַמָּרִים וְנִקְּתָה[37] מֵהֶן, וְחָזַר וְקִנֵּא לָהּ עִם הָאִישׁ שֶׁהִשְׁקָהּ עַל יָדוֹ, וְנִסְתְּרָה עִמּוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁקוֹתָהּ עַל יָדוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה[38]; אֶלָּא תֵּאָסֵר עָלָיו לְעוֹלָם, וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. אֲבָל אִם קִנֵּא לָהּ עִם אַחֵר, וְנִסְתְּרָה עִם הָאַחֵר בְּעֵדִים - מַשְׁקִין אוֹתָהּ פַּעַם שְׁנִיָּה, וַאֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים. וְהוּא, שֶׁיַּשְׁקֶה אוֹתָהּ בְּכָל פַּעַם בִּגְלַל אִישׁ אַחֵר.

37) שלא מתה, ויצאת טהורה. 38) שנאמר "זאת תורת הקנאות" - זאת ולא אחרת, כגון איש אחד ובועל אחד, שאינה שותה פעם שנייה על ידי אותו אדם, כיוון שקינא לה כבר ונמצאה נקייה, נראה הדבר שאדם קנטרן הוא ומתכוון להקניטה.

יג. הִשְׁקָהּ אוֹתָהּ וְגֵרְשָׁהּ, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְקִנֵּא לָהּ עִם הָאִישׁ שֶׁהִשְׁקָהּ אוֹתָהּ הַבַּעַל הָרִאשׁוֹן בִּגְלָלוֹ, וְנִסְתְּרָה עִמּוֹ בְּעֵדִים - הֲרֵי הַבַּעַל הַשֵּׁנִי מַשְׁקֶה אוֹתָהּ עַל יָדוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעַל שֵׁנִי. וַאֲפִלּוּ מֵאָה, וְנִשֵּׂאת לָזֶה אַחַר זֶה - מַשְׁקִין אוֹתָהּ עַל יְדֵי אִישׁ אֶחָד[39]; וְאֵין אוֹמְרִין: וַדַּאי שֶׁהֶחֱזְקָה לָזֶה וְטָמְאָה, עַד שֶׁיִּהְיֶה שָׁם עֵד[40].

39) שנאמר: "תורת הקנאות" קנאות בלשון רבים, הרי שעושים לה כמה פעמים כתורה הזאת. 40) עד אחד.

יד. הָאִשָּׁה שֶׁקִּנֵּא לָהּ בַּעְלָהּ, וְנִסְתְּרָה אַחַר הַקִּנּוּי עִמּוֹ בְּעֵדִים, וַהֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת לִשְׁתּוֹת[41], וּבָא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד עֲלֵיהָ שֶׁנִּבְעֲלָה בְּפָנָיו עִם זֶה שֶׁקִּנֵּא לָהּ עִמּוֹ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם, וְאֵינָהּ שׁוֹתָה[42], וְיוֹצֵאת בְּלֹא כְּתֻבָּה[43]. וַאֲפִלּוּ הָיָה עֵד טֻמְאָה זֶה אֶחָד מֵעֵדֵי הַסְּתִירָה[44]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעֵד אֵין בָּהּ - וַהֲרֵי כָּאן עֵד[45].

41) להיבדק אם טהורה היא. 42) שאין השתייה באה אלא על הספק, וזו וודאי טמאה היא. 43) "שהרי מעשיה הרעים גרמו לה להאסר". 44) ומעיד שבאותה סתירה נבעלה בפניו והעד השני אינו מכחישו אלא אומר, שלא ראה ולא שם על לבו לראות, אין השני נחשב כעד המכחישו, והראשון נאמן בה. 45) תנא דבי רבי ישמעאל: "מפני מה האמינה תורה עד אחד בסוטה, שרגליים לדבר (שנטמאה). שהרי קינא לה ונסתרה ועד אחד מעידה שהיא טמאה". אבל אם לא קדמו הקינוי והסתירה בעדים כשרים, אין עד אחד נאמן להעיד שנטמאה "שאין דבר שבערווה (מתקבל) פחות משניים (עדים)".

טו. אֲפִלּוּ אִשָּׁה[46] וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה[47] וּפָסוּל לְעֵדוּת בַּעֲבֵרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[48] וַאֲפִלּוּ קָרוֹב[49] נֶאֱמָן לְעֵדוּת סוֹטָה, לְהָעִיד עָלֶיהָ שֶׁזִּנְּתָה; וְתֵאָסֵר עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם[50], וְאֵינָהּ שׁוֹתָה, וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. הוֹאִיל וְקָדַם הַקִּנּוּי וְהַסְּתִירָה בְּעֵדִים כְּשֵׁרִים, וְהַתּוֹרָה הֶאֱמִינָה עֵד אֶחָד בְּטֻמְאָה - הֲרֵי כֻּלָּן כְּשֵׁרִין לְעֵדוּת טֻמְאָה. אַף חָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁשּׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ מְעִידוֹת זוֹ עַל זוֹ לוֹמַר שֶׁנִּטְמֵאת. וְנֶאֱמֶנֶת עָלֶיהָ לְאָסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ וְשֶׁלֹּא לְהַשְׁקוֹתָהּ, אֲבָל לֹא לְהַפְסִידָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ[51], אֶלָּא נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ וְיוֹצֵאָה.

46) הפסולה לעדות במקום אחר. 47) הכנענים. 48) שעבר על דברי חכמים ופסול לעדות מדבריהם. 49) קרבה משפחתית, שאינו נאמן להעיד במקום אחר. 50) אבל הפסול לעדות מן התורה, אינו נאמן להעיד עליה. 51) מתוך ששונאות אותה, חשודות להעיד שקר כדי להפסיד כתובתה. אבל אם אינן נאמנות אלא שלא להשקותה, אין לחשוד בהן שמשקרות שהרי מטיבות עימה, שלא תצטרך לשתות בגלל עדותן ויוצאת ונוטלת כתובתה, ולולא עדותן הייתה צריכה לשתות או לצאת בלי כתובה.

טז. בָּא עֵד אֶחָד כָּשֵׁר וְאָמַר 'נִטְמָאת' - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ שׁוֹתָה, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ. בָּא עֵד אֶחָד וְהִכְחִישׁוֹ וְאָמַר 'לֹא נִטְמָאת'[52] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁעֵד אֶחָד בְּטִמְאַת סוֹטָה כִּשְׁנַיִם, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אַחֲרוֹן[53] דּוֹחִין דִּבְרֵי הָרִאשׁוֹן[54] שֶׁהוּא כִּשְׁנַיִם.

52) בפניך. שכשבאת ומצאת שנסתרו יחד גם אני הייתי עמך, ולא נטמאת בפנינו. 53) שבא אחר כך. 54) שכיוון שבא ראשון ונתקבלה עדותו, מבלי שיכחישוהו, הרי הוא כשני עדים.

יז. בָּאוּ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד, זֶה אוֹמֵר 'נִטְמָאת' וְזֶה אוֹמֵר 'לֹא נִטְמָאת'[55]; אוֹ שֶׁאָמַר אֶחָד 'נִטְמָאת', וּבָאוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים[56] וְאָמְרוּ 'לֹא נִטְמָאת'[57] - הֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה.

55) שהעידו שניהם בתוך כדי דיבור ובטלו דבריו מייד, שלא נתקיימה עוד עדותו בבית דין. 56) אפילו לאחר שנתקיימה עדות הראשון בבית דין. 57) שכשבאת ומצאת שנסתרו יחד גם אנו היינו עמך ולא נטמאת בפנינו.

יח. בָּא עֵד אֶחָד כָּשֵׁר וְנָשִׁים רַבּוֹת אוֹ פְּסוּלִין רַבִּים[58] כְּאֶחָד[59], הָעֵד אוֹמֵר 'נִטְמָאת' וְהַנָּשִׁים אוֹ הַפְּסוּלִין אוֹמְרִים 'לֹא נִטְמָאת'[60] - הֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה[61]; שֶׁעֵד אֶחָד וּפְסוּלִין רַבִּים כְּמֻחֶצָה עַל מֻחֶצָה הֵם[62].

58) כגון קרובים או עבדים. 59) בבת אחת. 60) בפניך. 61) שמא נטמאת קודם שבאו הפסולים. 62) והרי זה דומה לשני עדים כשרים שבאו בבת אחת.

יט. הָיוּ כֻּלָּן פְּסוּלִין - הַלֵּךְ אַחַר הָרֹב. כֵּיצַד? שְׁתֵּי נָשִׁים אוֹמְרוֹת 'נִטְמָאת' וְשָׁלֹשׁ אוֹמְרוֹת 'לֹא נִטְמָאת' - הֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה; שָׁלֹשׁ אוֹמְרוֹת 'לֹא נִטְמָאת' וְאַרְבַּע אוֹמְרוֹת 'נִטְמָאת' - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ שׁוֹתָה[63]. הָיוּ מֻחֶצָה עַל מֻחֶצָה - הֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה.

63) "כל מקום שהאמינה תורה עד אחד, הלך אחר רוב דעות".

כ. כָּל סוֹטָה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁאֵינָהּ שׁוֹתָה מִפְּנֵי עֲדֵי טֻמְאָה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם[64], וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[65]; שֶׁהֲרֵי נֶאֱסְרָה בְּקִנּוּי וּסְתִירָה, וַהֲשָׁתָיָה שֶׁתַּתִּירָהּ נִמְנַעָה שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בָּהּ עֵד, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ.

64) והשתייה לא תתירה. 65) "שהרי מעשיה הרעים גרמו לה להאסר".

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) כלל בו רבינו המשך דיני שתיית המים, נשים שאינן ראויות לשתות, קטנה שהשיאוה אביה וקטנה בת מיאון אם מקנאים להן, מעוברת ומניקה והעומדת לשתות ומת בעלה, שמי שבעל בעילה אסורה מימיו אין המים בודקין את אשתו, דין אשה שהיה לה קינוי וסתירה ולא שתתה, אם אסורה למי שנתייחד עמה, איסור נישואיה עם הנחשד עליה.

א. אִשָּׁה שֶׁקִּנֵּא לָהּ וְנִסְתְּרָה - אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לִשְׁתּוֹת; אֶלָּא אִם רָצְתָה וְאָמְרָה: הֵן נִטְמֵאתִי - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, וְנֶאֱסְרָה עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם, וְאֵינָהּ שׁוֹתָה[2]. וְכֵן אִם אָמְרָה: אֵינִי טְמֵאָה וְאֵינִי שׁוֹתָה[3] - אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לִשְׁתּוֹת, וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[4]. וְכֵן אִם אָמַר בַּעְלָהּ: אֵינִי רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ, אוֹ שֶׁבַּעְלָהּ בַּעְלָהּ אַחַר שֶׁנִּסְתְּרָה[5] - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ שׁוֹתָה[6]; וְנוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ[7] וְיוֹצְאָה, וְהִיא אֲסוּרָה [עָלָיו] לְעוֹלָם[8].

2) סוטה כד, א. כיון שאמרה טמאה אני, בדוקה ועומדת היא והמים המרים לא ניתנו אלא לברר את הספק (רש"י שם כ.). 3) מחמת יראה, שחוששת פן יבדקוה המים אפילו אם היא טהורה (רש"י שם יט:) וראה לקמן פ"ג, ה"ב. 4) שם כד, א. מתוך שאינה שותה - נשארה באיסורה לבעלה, והפסידה כתובתה. וראה למעלה פ"א הערה פ. 5) ונאסרה עליו. 6) כיון שבא ביאה אסורה, אין המים בודקים את אשתו, כמבואר להלן ה"ח. וראה לקמן פ"ג, ה"א. 7) שהוא גרם לה שלא תשתה (סוטה כד.). 8) כי לאחר קינוי וסתירה נאסרה עליו, והשתיה שתתירה נמנעה, ראה למעלה סוף פ"א.

ב. וְאֵלּוּ הֵן הַנָּשִׁים שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לִשְׁתּוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רוֹצוֹת לִשְׁתּוֹת וּבַעְלֵיהֶן רוֹצִים לְהַשְׁקוֹתָן, אֶלָּא יוֹצְאוֹת בְּלֹא כְּתֻבָּה מִשֶּׁיָּבוֹאוּ עֵדֵי סְתִירָה אַחַר עֵדֵי קִנּוּי וְיֵאָסְרוּ עַל בַּעְלֵיהֶן לְעוֹלָם. וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה נָשִׁים הֵן, וְאֵלּוּ הֵן: אֲרוּסָה, וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם[9], וּקְטַנָּה[10] אֵשֶׁת הַגָּדוֹל[11], וּגְדוֹלָה אֵשֶׁת הַקָּטָן, וְאֵשֶׁת אַנְדְּרוֹגִינוֹס[12], וְאֵשֶׁת הַסּוּמֵא[13], וְאֵשֶׁת הַחֵגֵר, אוֹ הָאִלֵּם, אוֹ מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ, אוֹ שֶׁהוּא כְּרוּת יָד, וְכֵן הַחִגֶּרֶת, וְהָאִלֶּמֶת, וְהַסּוּמָא, וּכְרוּתַת יָד, וְשֶׁאֵינָהּ שׁוֹמַעַת. כָּל אַחַת מֵאֵלּוּ אֵינָהּ רְאוּיָה לִשְׁתּוֹת[14].

9) שבעלה מת בלא בנים, וממתנת לאחיו שייבמה, וקינא לה יבמה. 10) פחותה מבת שתים־עשרה שנה ויום אחד. 11) בן שלש־עשרה שנה ויום אחד. 12) שיש לו אבר זכרות ואבר נקבות, כמבואר למעלה הל' אישות פ"ב הכ"ד. 13) עיוור. 14) מהטעמים המבוארים בהלכה הבאה, אבל יש להן קינוי וסתירה להיאסר לבעליהן לעולם ולהפסיד את כתובתן.

ג. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִשְׁתּוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר

תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ. תַּחַת[15] - פְּרָט לַאֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם, שֶׁאֵינָהּ תַּחַת אִישָׁהּ. אִשָּׁה - פְּרָט לִקְטַנָּה[16]. תַּחַת אִישָׁהּ - פְּרָט לְאֵשֶׁת קָטָן[17] וְאֵשֶׁת אַנְדְּרוֹגִינוֹס, שֶׁאֵינוֹ אִישׁ[18]. וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ - פְּרָט לְאֵשֶׁת סוֹמֵא[19]. וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה - פְּרָט לְחַגֶּרֶת. וְנָתַן עַל כַּפֶּיהָ - פְּרָט לְמִי שֶׁאֵין לָהּ כַּף, אוֹ שֶׁהָיְתָה עֲקֵמָה אוֹ יְבֵשָׁה שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לִקַּח בָּהּ. וַאֲפִלּוּ כַּפָּהּ אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּפֶּיהָ[20]. וְאָמְרָה הָאִשָּׁה - פְּרָט לְאִלֶּמֶת. וְאָמַר אֶל הָאִשָּׁה - פְּרָט לְמִי שֶׁאֵינָהּ שׁוֹמַעַת[21]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ[22] - עַד שֶׁתִּהְיֶה שְׁלֵמָה כָּמוֹהוּ וְהוּא שָׁלֵם כְּמוֹתָהּ. הָא לָמַדְתָּ שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁמְּעַכֵּב אוֹתָהּ מִלְּשִׁתּוֹת[23] מְעַכֵּב אֶת בַּעְלָהּ מִלְּהַשְׁקוֹתָהּ[24], וְכָל הַמְעַכֵּב אֶת הַבַּעַל מִלְּהַשְׁקוֹתָהּ[25] - מוּם כָּמוֹהוּ מְעַכֵּב אוֹתָהּ מִלִּשְׁתּוֹת[26].

15) ובכת"י התימנים, וכן בדפוס רומי: "תחת אישה, פרט לארוסה כו'" (סוטה כג:). 16) שאינה נקראת אשה, ואפילו כשקיבל אביה קידושיה שהן קידושי תורה - אינה שותה, שהרי אינה בת עונשין, ואינו רשאי להמיתה ע"י השקאת מים המרים ('מרכבת המשנה'). 17) שאינו איש, ואין קידושיו קידושין, כמבואר למעלה הל' אישות פ"ד, ה"ז. ואין כאן משום הטלת שלום בינו לבינה, ובוודאי שאסור למחוק את השם בשבילם ('מרכבת המשנה'). ואשת שוטה בכלל זה ('מעשה רוקח'). 18) ודאי, אלא ספק זכר ספק נקבה, וקידושיו - קידושי ספק, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ד, הי"א. ולא הזכיר רבינו דין טומטום, משום שאין לו נישואין כלל, ורק אנדרוגינוס מותר לו לישא אשה, כמבואר בפ"א מהל' איסורי ביאה הט"ו. 19) שאינו יכול לראות אפילו בלא העלמה זו (סוטה כז.). ומשמע, שאם הוא רואה בעין אחת, יכול הוא להשקותה, שהרי גם בעין אחת יכול הוא לראות בקלקולה ('מעשה רוקח'). 20) סוטה, שם. 21) 'ספרי' זוטא, נשא אות כא. 22) וכל הפסוק הזה שבסוף הפרשה מיותר הוא, ולא בא אלא להשוות איש לאשה ואשה לאיש (סוטה שם). 23) כגון גידמת ואילמת. 24) שאם הוא גידם או אילם, אינו משקה אותה. 25) כגון סומא. 26) אם היתה סומא.

ד. קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ[27], אִם זִנְּתָה בִּרְצוֹנָהּ - נֶאֱסְרָה עַל בַּעְלָהּ. לְפִיכָךְ מְקַנְּאִין לָהּ. לֹא לְהַשְׁקוֹתָהּ[28], אֶלָּא לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[29]. אֲבָל הַקְּטַנָּה בַּת מְאוּן[30] - אֵין מְקַנְּאִין לָהּ, שֶׁאֵין לָהּ רָצוֹן לְהֵאָסֵר עַל בַּעְלָהּ. וַאֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן - לֹא נֶאֱסְרָה עָלָיו[31].

27) והרי נישואיה נישואי תורה, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ג הי"א. 28) שהרי נתמעטה מהפסוק: אשה - פרט לקטנה. 29) למעלה ה"ב, ולדעת הראב"ד אין קטנה נאסרת על בעלה אפילו אם זינתה ברצון, שהרי אמרו (יבמות לג:): "פיתוי קטנה, אונס הוא", ואנוסה מותרת לבעלה ישראל. אולם רבינו סובר שדיעה זו נדחית מפני סוגיית התלמוד בכתובות ט, א. שאמרו שם: "האומר פתח פתוח מצאתי (ראה למעלה הל' אישות פי"א הי"ב), נאמן לאוסרה עליו", ושאלו שם: והלא יש כאן שני ספיקות, שמא קודם קידושין ושמא אחר קידושין, ואפילו אם נאמר לאחר קידושין - שמא באונס, שמא ברצון, שהאנוסה מותרת לישראל, ותירצו שם בסוגיא שהמדובר כשקידשה אביה לישראל, והיא פחותה מבת שלש שנים, וטען שפתחה פתוח, שאין כאן אלא ספק אחד, שמא באונס שמא ברצון, וספק איסור תורה - להחמיר, וסובר רבינו שהסוגיא מדברת שם אפילו כשהיא עדיין קטנה. הרי שפיתוי קטנה אינו נחשב לאונס, שאם נדון אותה כאנוסה, למה תיאסר על בעלה (מגיד־משנה בפ"ג מהל' איסורי ביאה ה"ב). וגם מה שאמרו ב'ירושלמי' (סוטה פ"ב ה"א): "קטנה שזינתה, אין לה רצון להאסר על בעלה" - נדחה מפני סוגיית תלמוד בבלי הנ"ל, וראה ב'מראה הפנים' שם. 30) היא יתומה שהשיאוה אחיה או אמה, שקידושיה אינם אלא מדברי סופרים, ויכולה לעקרם על־ידי מיאון, כמבואר למעלה פי"א מהל' גירושין ה"א. 31) כל שיכולה למאן, אינה כאשת איש מן התורה, והרי היא כפנויה שזינתה שמותרת אפילו לכהן, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"ג ה"ב. ומקור דברי רבינו במס' נדה נב, א. שאמרו שם: "והיא לא נתפשה - אסורה, נתפשה (נאנסה) מותרת, ויש לך אחרת שאע"פ שלא נתפשה מותרת, ואיזו? זו שקידושיה קידושי טעות". ומפרש רש"י שם: קידושי טעות - כגון על מנת שאני כהן, והרי הוא ישראל. וכגון קטנה שאין מעשיה כלום, ולענין זנות לא נאסרה עליו, שפנויה בעלמא היא. וכל זה כשהיא יתומה ובת מיאון, שאין קידושיה קידושי תורה ויכולה לעקרם כמו בקידושי טעות.

ה. קִנֵּא לַאֲרוּסָתוֹ אוֹ לִזְקוּקָתוֹ[32], וְנִסְתְּרָה אַחַר שֶׁנִּשָּׂאָהּ - הֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים[33]. נִשּׂוּאָה שֶׁקִּנֵּא לָהּ, וְנִסְתְּרָה קֹדֶם שֶׁיִּבְעוֹל אוֹתָהּ[34] בַּעְלָהּ - אֵינָהּ שׁוֹתָה, וְיוֹצְאָה בְּלֹא כְּתֻבָּה, וַאֲסוּרָה עָלָיו לְעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת שְׁכָבְתּוֹ מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ - שֶׁקָּדְמָה שְׁכִיבַת בַּעַל לִשְׁכִיבַת בּוֹעֵל[35].

32) שומרת יבם הזקוקה לו ליבמה או לחלוץ לה, כמבואר לעיל פ"ב מהל' יבום הי"ח. 33) שהרי עכשיו יושבות הן תחת בעל כשאר הנשים (סוטה כו.). 34) שנכנסה לחופה, שמאז יש לה דין של נשואה, אבל עדיין לא נבעלה. 35) סוטה כד, ב. וכל זה אינו אלא להשקותה מי סוטה, אבל להאסר על בעלה, אין צורך שיבעלנה בעלה תחילה, שהרי אפילו ארוסה שזינתה נאסרה עליו.

ו. הַגִּלֹּרֶת וְהַמְשֻׁחְרֶרֶת[36], וְאֵשֶׁת הַגֵּר[37] וְאֵשֶׁת עֶבֶד מְשֻׁחְרָר[38], וּמַמְזֶרֶת[39] וְאֵשֶׁת מַמְזֵר[40], וְאֵשֶׁת סְרִיס חַמָּה[41] אוֹ סְרִיס אָדָם[42], הַמֻּתָּרוֹת לְבַעְלֵיהֶן - הֲרֵי הֵן כְּכָל הַנָּשִׁים וְשׁוֹתוֹת[43].

36) שפחה כנענית ששוחררה, והרי היא כישראלית לכל דבר, כמבואר בפי"ב מהל' איסורי ביאה הי"ד. 37) שהיא בת ישראל. 38) עבד כנעני ששוחרר, שהוא כישראל לכל דבר. 39) שנישאה לגר, שאין עבירה בנישואיהן (פט"ו

מהל' איסורי ביאה ה"ז), אבל אם נישאה לישראל, שיש איסור בנישואיהן - אינה שותה, שאין המים בודקים אותה אלא־אם־כן מנוקה האיש מעוון, כמבואר בסמוך ה"ח. 40) כגון שהיא גיורת, שאין איסור בנישואיהן (הל' איסורי ביאה שם), אבל ישראלית כשרה שנישאה לממזר אינה שותה, כמבואר למעלה בסמוך. ולדעת ה'כסף משנה' הגירסה הנכונה בדברי רבינו היא: "וממזרת אשת ממזר" שאין עבירה בנישואיהם. אולם גירסה זו אינה בדפוסים קדומים ולא בכת"י התימנים. ורש"י במס' סוטה כו, א - מפרש: "אשת ממזר לממזר" - כלומר, אשה הראויה לממזר. והוא כדברינו ('מעשה רוקח'). והחידוש בדין זה הוא, שלא נאמר: אשת ממזר לא תשתה ולא נעשה שלום ביניהן, כי למה לנו להרבות ממזרים בישראל, והלואי לא יפרה ולא ירבה (סוטה שם, וברש"י). 41) שנולד סריס מבטן אמו, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות, הי"ג־יד. בניגוד לזה שחתכו או נתקו אברי ההולדה ע"י אדם הנקרא סריס אדם, כמבואר שם ובביאורנו. 42) כגון ששתה כוס של עיקרין ונסתרס, ומותר לו לבוא בקהל (כסף־משנה), כי לא אסרה תורה לבוא בקהל אלא כשכרתו אדם או הכהו קוץ, כמבואר לקמן פט"ז מהל' איסורי ביאה ה"ט, וראה שם הי"ב. ולדעת ה'משנה למלך', מדבר רבינו בכל סריס אדם, ואפילו כשנתקו אברי תשמישו בידי אדם, ובכל זאת אשתו מותרת לו, כי כאן מדובר בגיורת ומשוחררת, שסריס אדם מותר בהן (הל' איסורי ביאה שם ה"א), וזהו שהדגיש רבינו המותרות לבעליהן, שההיתר בא מצידן. 43) סוטה, שם. כי סריס בר שכיבה הוא, אע"פ שאינו בר זריעה (רש"י שם). ורבינו בפירוש המשנה שם, אומר: "אשת סריס (שותה) אע"פ שאין לו שכיבה".

1 **ז. מְעֻבֶּרֶת וּמְנִיקָה - מְקַנֵּא לָהּ וּמַשְׁקֶה אוֹתָהּ כְּמוֹת**
2 **שֶׁהִיא[44]. אִשָּׁה הָעוֹמֶדֶת לִשְׁתּוֹת וּמֵת בַּעְלָהּ קֹדֶם**
3 **שֶׁתִּשְׁתֶּה - אֵינָהּ שׁוֹתָה[45], וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ[46].**

44) מעוברת, ואין אומרים נחוס על הולד ולא נהרגנו (סוטה שם, וברש"י). אולם ה'תוספות' שם סוברים שממתינים לה עד שתלד, ואז משקים אותה. 45) שנאמר: והביא האיש את אשתו, והרי מת. 46) שמא זנתה והפסידה כתובתה (סוטה כד. כבית הלל).

4 **ח. כָּל אִישׁ שֶׁבָּא בִּיאָה אֲסוּרָה מִיָּמָיו אַחַר**
5 **שֶׁהִגְדִּיל[47] - אֵין הַמַּיִם הַמְאָרְרִים[48] בּוֹדְקִין אֶת**
6 **אִשְׁתּוֹ. וַאֲפִלּוּ בָּא עַל אֲרוּסָתוֹ בְּבֵית חָמִיו, שֶׁאָסוּר**
7 **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[49] - אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ.**
8 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן, וְהָאִשָּׁה הַהִיא תִּשָּׂא אֶת**
9 **עֲוֹנָהּ - בִּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנֻקֶּה מֵעָוֹן, אִשָּׁה נוֹשֵׂאת אֶת**
10 **עֲוֹנָהּ[50].**

47) שהוא בר עונשין. 48) על־פי הפסוק (במדבר ה, יח) "מי המרים המאררים", ונקראו כן לפי שהם מחסרים אותה מן העולם, מלשון: "סילון ממאיר" האמור ביחזקאל כח, כד (רש"י שם). או על שם האלות הנמחות בה שמקללים אותה (רמב"ן שם). 49) כמבואר לעיל פ"י מהל' אישות ה"א. 50) סוטה כח, א. וראה להלן פ"ג הי"ז. ומקור דברי רבינו, להלן הערה נא.

11 **ט. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ אֲסוּרָה עָלָיו מֵחַיָּבֵי**
12 **לָאוִין אוֹ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, אֲפִלּוּ שְׁנֵיהָ[51], וְקִנֵּא לָהּ**
13 **וְנִסְתְּרָה - אֵינָהּ שׁוֹתָה[52]; אֶלָּא תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה,**
14 **וְתִהְיֶה אֲסוּרָה עָלָיו אַף מִשּׁוּם זֶה. עָבַר וְנָשָׂא**
15 **מְעֻבֶּרֶת חֲבֵרוֹ וּמֵינֶקֶת חֲבֵרוֹ[53] - הֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה, שֶׁאֵין**
16 **כָּאן עֲבֵרָה[54].**

51) שאסורה מדברי סופרים, ונקראת שניה, שהיא שניה לעריות, לעיל פ"א מהל' אישות ה"ו. 52) שהרי בפירוש שנינו (סוטה כג:): "אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, לא שותות ולא נוטלות כתובה". ומפרש שם רבינו הטעם, משום שאין האיש מנוקה מעון, שבא עליהן ביאה אסורה, והרי חלוצה לכהן אינה אסורה אלא מדברי סופרים (ראה פי"ז מהל' איסורי ביאה ה"ז), ומכאן הוכיח רבינו שאפילו היתה אשתו אסורה עליו מדברי סופרים בלבד - אינה שותה (משנה־למלך). 53) שמת חבירו או גירשה, והיא מעוברת או מניקה, ואסורה להנשא עד שיעברו עליה עשרים וארבעה חדשי יניקה, כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין הכ"ה. 54) אין ביאה זו אסורה מצד עצמה, אלא משום סכנת הולד (ראה הל' גירושין שם), שהרי יכול להפרישה ולהחזירה לאחר זמן, כלומר לאחר עשרים וארבעת חדשי היניקה (סוטה כד. והל' גירושין שם, הכ"ח). ואין זו דומה לאיסור שניה, שאסורה לעולם וביאתה אסורה מחמת עצמה, וכן הבא על ארוסתו בבית חמיו - אין איסור הביאה מחמת דבר אחר אלא מצד עצמה ('מרכבת המשנה').

17 **י. מִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה הָרְאוּיָה לִילֹד וְלֹא בָנִים, וְנָשָׂא**
18 **עֲקָרָה[55] אוֹ זְקֵנָה אוֹ אֵילוֹנִית[56] - אֵינָהּ שׁוֹתָה, וְלֹא**
19 **נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּה[57]. הָיוּ לוֹ בָנִים אוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת רְאוּיָה**
20 **לִילֹד - הֲרֵי זֶה מַשְׁקֶה אוֹתָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא זְקֵנָה**
21 **אוֹ עֲקָרָה אוֹ אֵילוֹנִית וְאֵינָהּ רְאוּיָה לִילֹד[58]. שֶׁלֹּא**
22 **נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה 'וְנִזְרְעָה זָרַע', אֶלָּא בָּרְאוּיָה לִילֹד;**
23 **שֶׁאִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת בְּצַעַר - תֵּלֵד בְּרֶוַח, הָיָה דַּרְכָּהּ**
24 **לִילֹד נְקֵבוֹת - תֵּלֵד זְכָרִים[59].**

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"שֶׁאִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת בְּצַעַר – תֵּלֵד בְּרֶוַח, הָיָה דַּרְכָּהּ לִילֹד נְקֵבוֹת – תֵּלֵד זְכָרִים".

מקורו בספרי ובגמרא סוטה, אבל שם מוזכרים עוד עניני ברכה: "קצרים יולדת ארוכים" "אחד יולדת שנים" "יולדת שנים כל שנה". ובירושלמי תוספתא ותנחומא שם מפרט: "כאורים (כעורים) יולדת נאים, שחורים יולדת לבנים" וי"ל שכך היתה גירסת הרמב"ם בש"ס סוטה שם, וראה מס' סוטה עם שינויי נוסחאות כו' (ירושלים תשל"ט) וכן הוא בכמה כתבי יד.

ולהעיר עוד שלהלן פ"ג הכ"ב כתב: הרי זה מתחזקת ופניה

מזהירות ואם היה בה חולי יסור ותתעבר ותלד זכר (ורק אח"כ מביא דרשת חז"ל שמביא כאן בשינוי לשון) ואם היה דרכה לילד בקושי תלד במהרה, היה דרכה לילד נקבות תלד זכרים.

ובתרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק "ונקתה ונזרעה זרע" ("ותיפוק זכיא נזיוה מנהר – ראה פי' יונתן) . . ותתעבר בבר זכר".

לקוטי שיחות חלק כ"ח עמוד 34 והערה 15.

55) כגון ששתתה כוס של עקרין כדי שלא תתעבר, או שנעקר רחמה וניטלה האם שלה (רש"י ליבמות מב:). 56) לקויה מבטן אמה ואין לה סימני אשה, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"ו. 57) סוטה כד, א. כתנא־קמא ולא כרבי אליעזר. שכל אלה אינן ראויות לו לקיימן הואיל ואין לו בנים, וישראל נצטוו על פריה ורביה (רש"י שם), וראה לעיל פט"ו מהל' אישות ה"ז. 58) הואיל ויש לו בנים או אשה אחרת - ראויות לאישות הן, כמבואר לעיל הל' אישות שם. ואני קורא בה: "והביא האיש את אשתו", וכן מפורש ב"ירושלמי" (סוטה פ"ד ה"ג, והובא ב"תוספות" סוטה כו. ד"ה לא ישא): "מודים חכמים לרבי אלעזר, שאם היו לו אשה ובנים שהיא שותה". 59) שלא כדברי האומר (סוטה שם): "איילונית - אינה שותה, שנאמר: ונזרעה זרע, מי שדרכה להזריע, יצאת זו שאין דרכה להזריע", אלא כדברי רבי ישמעאל שם, שלא הקפידה תורה שתהא האשה הזאת ראויה לילד.

1 **יא. הָיוּ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים וּמֵתוּ בֵּין קִנּוּי[60] לִסְתִירָה -**
2 **כְּבָר נִרְאֵית[61] לִשְׁתּוֹת, וּמַשְׁקֶה אוֹתָהּ. לֹא הָיוּ לוֹ**
3 **בָּנִים וְלֹא אִשָּׁה הֲרֵאוּיָה לֵילֵד, אֶלָּא זוֹ הָאַיְלוֹנִית**
4 **וְכַיּוֹצֵא בָהּ[62], וְנוֹלַד לוֹ בֵּן מִגְּרוּשָׁתוֹ בֵּין קִנּוּי**
5 **לִסְתִירָה - כְּבָר נִדְחֵית הָאַיְלוֹנִית מִלִּשְׁתּוֹת[63].**

60) שקינא לאשתו העקרה. 61) העקרה. 62) נמצא שבשעת הקינוי לא היתה איילונית זו ראויה לשתות, כאמור בהלכה הקודמת. 63) כל הלכה זו, ב"ירושלמי" סוטה, שם.

6 **יב. כָּל אִשָּׁה שֶׁהָיָה לָהּ קִנּוּי וּסְתִירָה וְלֹא שָׁתְתָה מֵי**
7 **הַמָּרִים - בֵּין שֶׁלֹּא רָצָה בַּעְלָהּ לְהַשְׁקוֹתָהּ, בֵּין שֶׁלֹּא**
8 **רָצְתָה הִיא[64], וּבֵין שֶׁבָּא לָהּ עֵד טֻמְאָה, אוֹ הוֹדָת,**
9 **אוֹ הָיְתָה מֵאֵלּוּ הַנָּשִׁים[65] שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לִשְׁתּוֹת, אוֹ**
10 **שֶׁקִּנְּאוּ לָהּ בֵּית דִּין[66] - הוֹאִיל וְנֶאֱסְרָה עַל בַּעְלָהּ**
11 **מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה עַל זֶה שֶׁנִּתְיַחֲדָה עִמּוֹ**
12 **לְעוֹלָם[67] כְּדֶרֶךְ שֶׁהִיא אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ. וְאִם עָבַר**
13 **וּנְשָׂאָהּ - מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִתַּחְתָּיו בְּגֵט, אֲפִלּוּ הָיוּ לָהּ**
14 **כַּמָּה בָּנִים מִמֶּנּוּ[68]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[69] לָמְדוּ: כְּשֵׁם**
15 **שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוּעֵל[70].**

64) מחמת יראה, אבל לא הודתה שהיא טמאה. 65) המנויות לעיל ה"ב. 66) כגון שנתחרש בעלה או שהלך למדינה אחרת, כמבואר למעלה פ"א ה"י־יא. 67) סוטה כז, ב. ואפילו כשימות בעלה או יגרשנה, ואפילו אם טוענת טהורה אני ומוכנה לשתות והבעל אינו רוצה להשקותה - נאסרה עליו, כמבואר ביבמות צב, א. וכן שנינו (סוטה ו.), שאסורה לאכול בתרומה, אפילו מתרומת בית אביה, כל שבעלה אינו רוצה להשקותה, שכלל הוא: הקינוי והסתירה אוסרים אותה לבעל ולבועל ולתרומה, אלא שאם שתתה - הותרה, ואם לא שתתה - נשארה באיסורה, ואין משקים אותה בעל כרחו של בעל (משנה־למלך). והשווה פי"ח מהל' איסורי ביאה הי"ב. 68) יבמות כד, ב. 69) שקיבלו בשמועה איש מפי איש עד משה רבינו. 70) "שתי פעמים האמורות בפרשה, נטמאה ונטמאה, אחת לבעל ואחת לבועל" (סוטה כז: במשנה). ואמרו חכמים (שם ט.): "סוטה נתנה עיניה במי שאינו ראוי לה, מה שביקשה לא ניתן לה (שאסורה לבועל), ומה שבידה נטלוהו ממנה (אם שותה מים, מתה. ואם הודתה נאסרה לבעלה. רש"י שם), שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו, מה שמבקש - אין נותנים לו, ומה שבידו - נוטלים הימנו".

16 **יג. אֲבָל אִם לֹא קָדַם קִנּוּי, וּבָאוּ עָלֶיהָ עֵדִים שֶׁנִּסְתְּרָה**
17 **עִם אִישׁ זֶה, וּבָאוּ וּמָצְאוּ דָּבָר מְכֹעָר, כְּגוֹן שֶׁנִּכְנְסוּ**
18 **אַחֲרָיו וּמְצָאוּהָ חוֹגֶרֶת חֲגוֹרָה[71], אוֹ מָצְאוּ רֹק[72]**
19 **לְמַעְלָה מִן הַכִּילָה[73] וְכַיּוֹצֵא בָזֶה, אִם הוֹצִיאָהּ בַּעְלָהּ**
20 **בְּדָבָר מְכֹעָר כָּזֶה[74] - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא לַנִּטְעָן[75], אֶלָּא**
21 **אֲסוּרָה עָלָיו[76]. וְאִם עָבַר וּנְשָׂאָהּ, וְהָיוּ לָהּ בָּנִים מִמֶּנּוּ**
22 **- לֹא תֵּצֵא[77]; וְאִם לֹא הָיוּ לָהּ בָּנִים מִמֶּנּוּ - תֵּצֵא[78].**

71) (כעין מכנסים) שהיו הנשים חוגרות לצניעות (יבמות כד: וברש"י), וראה בדברי רבינו לעיל פכ"ד מהל' אישות הט"ו. 72) לח (לשון רבינו, שם). 73) רשת הפרושה כעין חופה מעל למיטה להגן על הישן. "מי זרק הרוק למעלה, כי אם השוכב ופניו למעלה, הילכך זינתה זו ורקקה בשעת תשמיש" (רש"י ביבמות, שם). 74) "מגפפין זה את זה, או שנכנסו זה אחר זה והגיפו דלתות", לשון רבינו בהל' אישות שם. 75) לחשוד, שטוענים עליו דברי לעז. 76) שמא נטמאה. 77) שלא להוציא לעז על בניה שנולדו מאשה האסורה לאביהם. 78) יבמות, שם. וכפירוש הרי"ף שם.

23 **יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[79] בְּשֶׁרִנְּנוּ[80] הָעִיר עָלֶיהָ**
24 **וְעַל הַנִּטְעָן יוֹם וּמֶחֱצָה אוֹ יוֹתֵר וְאָמְרוּ: פְּלוֹנִי זָנָה**
25 **עִם פְּלוֹנִית וְלֹא פָּסַק הַקּוֹל. וְהוּא שֶׁלֹּא הָיוּ לָהּ אוֹ**
26 **לוֹ אוֹיְבִים שֶׁמַּעֲבִירִין אֶת הַקּוֹל. אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה**
27 **שָׁם רִנָּה לְדָבָר זֶה בָּעִיר, אוֹ שֶׁפָּסַק הַקּוֹל שֶׁלֹּא מֻחֲמַת**
28 **יִרְאָה, אִם נִשָּׂאת לַנִּטְעָן - לֹא תֵּצֵא, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
29 **לָהּ בָּנִים[81]. אֲפִלּוּ בָּא עֵד אֶחָד שֶׁזִּנְּתָה עִמּוֹ - לֹא**
30 **תֵּצֵא[82].**

79) שאם לא היו לה בנים - תצא. 80) הלעיזו, כמבואר בביאורנו לעיל פ"א, ה"ח, הערה לד. ובכת"י התימנים, וכן בדפוס רומי: "שנבוכה העיר". 81) יבמות כה, א. 82) כל עד אחד שלא קדם לו קינוי וסתירה - אינו נאמן, כי "אין דבר שבערוה פחות משנים" (קידושין סו.). ואם באו שני עדים, דינה מבואר בסמוך הט"ז.

טו. מִי שֶׁהוֹצִיאָהּ בַּעְלָהּ בְּעֵדֵי דָּבָר מְכֹעָר, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר וְגֵרְשָׁהּ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לַנִּטְעָן שֶׁיָּצָאתָה מִתַּחַת בַּעְלָהּ בִּגְלָלוֹ[83]; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא[84], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ בָּנִים.

83) שמא נבעלה לו, ונאסרה עליו עולמית. 84) הואיל ובינתיים נישאת לבעל אחר, הופסק הקול ואין מחמירים עליה כל כך (יבמות כד:), והרי זה דומה לדין המתואר בהלכה הקודמת ש"אם פסק הקול . . . אם נישאת לנטען - לא תצא, אע"פ שאין לה בנים".

טז. כָּל אִשָּׁה שֶׁבָּאוּ שְׁנֵי עֵדִים וְהֵעִידוּ שֶׁזִּנְּתָה עִם זֶה כְּשֶׁהָיְתָה תַּחַת בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא מִזֶּה[85], וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ מִמֶּנּוּ בָּנִים. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ 'תֵּצֵא' - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[86].

85) יבמות, שם. וכל זה כשזינתה ברצון, אבל אם נאנסה, הואיל ולא נאסרה על בעלה ישראל - מותרת היא גם לבועל ('חלקת מחוקק' אהע"ז סי' יא, סק"י). 86) 'ירושלמי' כתובות פ"ז ה"ו: "תיפוק בלא פרן", כלומר, תצא בלא כתובה, כי מעשיה גרמו לה להאסר ולהפסיד כתובתה. ויתר דיני אשה בוגדת, מבוארים למעלה הל' אישות פכ"ד ה"י - עד סוף הפרק.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) ביאר בו רבינו סדר השקאת הסוטה, סוטה ששתתה ולא מתה מיד אם היא מותרת לבעלה, באו עדי טומאה אחר ששתתה, זנתה באונס או בשגגה או דרך אברים.

א. כֵּיצַד סֵדֶר הַשְׁקָאַת סוֹטָה? הַבַּעַל בָּא לְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ וְאוֹמֵר לָהֶן: אִשְׁתִּי זוֹ קִנֵּאתִי לָהּ עִם פְּלוֹנִי[2], וְנִסְתְּרָה עִמּוֹ, וְאֵלּוּ הֵן עֵדַי, וַהֲרֵי הִיא אוֹמֶרֶת שֶׁהִיא טְהוֹרָה, וַאֲנִי רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ לִבְדֹּק הַדָּבָר. וּבֵית דִּין שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי הָעֵדִים, וּמוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים לְשָׁמְרוֹ, שֶׁמָּא יָבוֹא עָלֶיהָ קֹדֶם שְׁתִיָּה[3], שֶׁהֲרֵי נֶאֱסְרָה עָלָיו עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה[4], וּמְשַׁלְּחִין אוֹתוֹ לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁאֵין מַשְׁקִין אֶת הַסּוֹטָה אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁל שִׁבְעִים זְקֵנִים בַּמִּקְדָּשׁ[5].

2) התריתי בה שלא תיסתר עם פלוני. 3) ומה שהצריכו תלמידי חכמים, לפי שהם יודעים ההתראה וימנעוהו שלא להתקרב עמה (רבינו בפרוש המשנה, סוטה שם). 4) כמבואר למעלה פ"א ה"ב. ואם יבוא עליה לאחר שנאסרה עליו, שוב לא יבדקוה המים, שבזמן שאין האיש מנוקה מעוון, אין האשה נושאת את עוונה, כמבואר לעיל פ"ב ה"ח. 5) סוטה ז, א. שנאמר בה (במדבר ה, ל): "ועשה לה הכהן את כל התורה" ונאמר בזקן ממרא (דברים יז, יא): "על פי התורה אשר יורוך", ולמדו 'גזירה־שוה' "התורה" - "התורה" - מה להלן בשבעים ואחד, אף כאן בשבעים ואחד (שם עמ' ב).

ב. הִגִּיעוּ לִירוּשָׁלַיִם, בֵּית דִּין הַגָּדוֹל מוֹשִׁיבִין אוֹתָהּ בֵּינֵיהֶן, וּמְאַיְּמִין עָלֶיהָ[6] שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעְלָהּ[7], וּמַפְחִידִין אוֹתָהּ פַּחַד גָּדוֹל שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה. וְאוֹמְרִים לָהּ: בִּתִּי, הַרְבֵּה הַיַּיִן עוֹשֶׂה[8], הַרְבֵּה שְׂחוֹק עוֹשֶׂה, הַרְבֵּה יַלְדוּת עוֹשֶׂה, הַרְבֵּה שְׁכֵנִים רָעִים עוֹשִׂים. אַל תִּגְרְמִי לַשֵּׁם הַגָּדוֹל שֶׁנִּכְתַּב בִּקְדֻשָּׁה שֶׁיִּמָּחֶה עַל הַמַּיִם. וְאוֹמְרִין לָהּ: בִּתִּי, הַרְבֵּה קְדָמוּךְ[9] וְנִשְׁטְפוּ, וַאֲנָשִׁים גְּדוֹלִים וִיקָרִים תָּקַף יִצְרָן עֲלֵיהֶן וְנִכְשְׁלוּ. וּמַגִּידִין לָהּ מַעֲשֵׂה יְהוּדָה וְתָמָר כַּלָּתוֹ[10], וּמַעֲשֵׂה רְאוּבֵן בְּפִילֶגֶשׁ אָבִיו עַל פְּשָׁטוֹ[11], וּמַעֲשֵׂה אַמְנוֹן וַאֲחוֹתוֹ[12], כְּדֵי לְהָקֵל עָלֶיהָ עַד שֶׁתּוֹדֶה. וְאִם אָמְרָה 'הֵן נִטְמֵאתִי', אוֹ 'אֵינִי שׁוֹתָה'[13] - יוֹצְאָה בְּלֹא כְּתֻבָּה וְהוֹלֶכֶת לָהּ.

6) כדי שתודה ולא יצטרכו למחוק בגללה את השמות שבמגילתה. 7) מפני שלבה גס בו, ותתגבר ולא תודה. וכמבואר בסמוך ה"ו ('מעשה רוקח'). ולדעת בעל 'מרכבת המשנה' הטעם הוא, אולי תבוש להודות בפני הבעל. 8) "וגורם לנערה ילדה שתבוא לידי קלקול, ושמא אמת הדבר אל תביאי עצמך לידי מיתה מנוולת זו" (שם ז. וברש"י). 9) קדמו אותך בעבירה זו, ונשטפו מן העולם לפי שלא הודו. [והוא ב'ספרי' פרשת נשא, על הפסוק והשביע אותה הכהן]. 10) שהודה ולא בוש, ככתוב (בראשית לח, כו): "צדקה ממני". 11) שהתורה כותבת עליו (שם לה, כב): "וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו" (אע"פ שלפי הדרש (שבת נה:) "כל האומר ראובן חטא - אינו אלא טועה. . . . אלא שבלבל מצעו של אביו, ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה"). וגם ראובן הודה על חטאו, כמבואר בסוטה ז, ב. 12) המסופר בשמואל־ב, יג שנכשל בעבירת זנות, ולא מצאנו שהודה בחטאו [וזהו פירוש למה שכתב למעלה: "הרבה קדמוך ונשטפו", וראה ב'אור שמח']. 13) אע"פ שאפשר מאד, שלאחר האיום שאיימו עליה, פחדה ואמרה איני שותה, ובאמת טהורה היא, משמיענו רבינו שיוצאה בלא כתובה, שכל האומרת: "איני שותה" כאומרת "טמאה אני", כמבואר ב'ירושלמי' סוטה פ"ג ה"ג, וכן אמר רבי עקיבא (סוטה יט:): "כלום אנו צריכים אלא לבודקה, הלא בדוקה ועומדת", "כיון שאמרה איני שותה, מודה שהיא טמאה" (רש"י). וראה לעיל פ"ב ה"א: "אם אמרה איני טמאה ואיני שותה . . . תצא בלא כתובה", ושם מדובר קודם האיום (כסף־משנה ומעשה־רוקח).

ג. עָמְדָה בְּדִבּוּרָהּ שֶׁהִיא טְהוֹרָה - מְבִיאִין אוֹתָהּ לְשַׁעַר מִזְרָחִי שֶׁל עֲזָרָה[14], שֶׁהוּא כְּנֶגֶד קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים[15]. וּמַעֲלִין אוֹתָהּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם[16] וּמַקִּיפִין בָּהּ, כְּדֵי לִיגְּעָהּ עַד שֶׁתִּקְצַר נַפְשָׁהּ, אוּלַי תּוֹדֶה.

14) [מבית־הדין הגדול היושב בלשכת הגזית, מביאים אותה לשער המזרח, שהוא שער נקנור, כמו ששנינו (סוטה ז.): "מעלין אותה לשער המזרח", וכפירוש רבינו שם: "מעלין אותה ומורידין - לפי שהיא בשער המזרח", הרי פירש המלים "לשער המזרח", כלומר: שהרי היא בשער המזרח, שמביאים אותה לשם מלשכת הגזית. וזוהי ההעמדה הראשונה הנאמרת בפרשת סוטה (במדבר ה, טז) "והעמידה

לפני ה'", שזהו שער ניקנור, כמפורש ב'ספרי' שם]. 15) כי "השערים מכוונים זה כנגד זה, שער הר הבית (המזרחי) כנגד שער עזרת נשים, ושער עזרת נשים כנגד שער העזרה הגדולה, ושער העזרה כנגד פתח ההיכל" (לשון רש"י יומא טז. וראה הל' בית הבחירה פ"ו ה"א־ה). [וכל זה לקיים מה שנאמר (במדבר שם) "והעמידה לפני ה'"]. 16) סוטה ח, א. ולמדו כן ממה שנאמר במשנה (שם ז.) מעלין אותה לשער המזרח", והרי היא למעלה בלשכת הגזית ליד שער המזרח, אלא הכוונה שמעלין ומורידין אותה ממקום למקום.

ד. אִם עָמְדָה בְּדִבּוּרָהּ - מְבִיאִין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד שַׁעַר הַמִּזְרָח מִבַּחוּץ[17], וּמַעֲמִידִין אוֹתָהּ שָׁם[18]. הָיְתָה מִתְכַּסָּה בִּלְבָנִים - מִתְכַּסָּה בִּשְׁחוֹרִין[19]. וְאִם הָיוּ הַשְּׁחוֹרִין נָאִין לָהּ - מִתְכַּסָּה בִּבְגָדִים שֶׁאֵין לָהּ בָּהֶן נוֹי. וּמְסִירִין כָּל חֲלִי כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁעָלֶיהָ.

17) [זוהי ההעמדה השניה שבפרשת סוטה (במדבר שם, יח) "והעמיד הכהן את האשה לפני ה'", שהיא כלפי חוץ, באסקופת שער ניקנור, כמו שכתב רבינו בפ"ד מהל' מחוסרי כפרה ה"ב, ואילו העמדה ראשונה - לפנים מן השער כלפי העזרה]. ויש להעיר שבתוספתא סוטה פ"א ה"ג, שנינו: "היא עומדת מבפנים, והכהן עומד מבחוץ, שנאמר והעמיד הכהן את האשה לפני ה' - האשה לפני ה', ואין הכהן לפני ה'". 18) סוטה ח, א. שנאמר בה "לפני ה'" - והוא הפתח שבו דרך כניסה ויציאה לכל באי העזרה (רש"י). 19) כדי לכערה ולנוולה (שם עמ' ב). וראה בסמוך הי"א.

ה. וּמְקַבְּצִין עָלֶיהָ קִבּוּץ גָּדוֹל שֶׁל נָשִׁים; שֶׁכָּל הַנָּשִׁים הַנִּמְצָאוֹת שָׁם חַיָּבוֹת לִרְאוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִוְסְרוּ כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזִמָּתְכֶנָה. וְכָל אִישׁ שֶׁיַּחְפֹּץ לָבוֹא לִרְאוֹתָהּ - יָבוֹא וְיִרְאֶה[20]. וְהִיא עוֹמֶדֶת בֵּינֵיהֶן בְּלֹא רְדִידִ[21] וּבְלֹא מִטְפַּחַת, אֶלָּא בִּבְגָדֶיהָ וְכִפָּה שֶׁעַל רֹאשָׁהּ, כְּמוֹ שֶׁהָאִשָּׁה בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ.

20) אנשים — רשות, ונשים - חובה (שם). 21) צעיף, "החופה את כל גופה כמו טלית (לשון רבינו לעיל הל' אישות פי"ג הי"א, וראה שם פכ"ד הי"ב). וכן הכתוב אומר (שיר השירים ה, ז): "נשאו את רדידי מעלי".

ו. וְאֵין מַנִּיחִין שָׁם לֹא עֲבָדֶיהָ וְלֹא שִׁפְחוֹתֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מַכֶּרֶת אוֹתָן וְדַעְתָּהּ מִתְיַשֶּׁבֶת בָּהֶן[22].

22) כן הוא במשנה בסוטה ז, ב. וכן פירש"י (שם): "כשאדם רואה בני ביתו, דעתו מתגברת עליו ולא תירא ולא תודה".

ז. וְאַחַר כָּךְ מַשְׁבִּיעָהּ הַכֹּהֵן בְּלָשׁוֹן שֶׁהִיא מַכֶּרֶת, וּמוֹדִיעָהּ בְּלְשׁוֹנָהּ[23] שֶׁלֹּא גָרַם לָהּ אֶלָּא קִנּוּי וּסְתִירָה שֶׁקִּנָּא לָהּ בַּעְלָהּ וְנִסְתְּרָה. וְאוֹמֵר לָהּ בְּלָשׁוֹן שֶׁמַּכֶּרֶת: אִם לֹא שָׁכַב אִישׁ אִתָּךְ, וְאִם לֹא שָׁטִית טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ - הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה. וְאַתְּ כִּי שָׁטִית טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ, וְכִי נִטְמֵאת, וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת שִׁכְבָתוֹ מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ - יִתֵּן יְיָ אוֹתָךְ לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בְּתוֹךְ עַמֵּךְ, בְּתֵת יְיָ אֶת יְרֵכֵךְ נוֹפֶלֶת וְאֶת בִּטְנֵךְ צָבָה. וּבָאוּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה בְּמֵעַיִךְ לַצְבוֹת בֶּטֶן וְלַנְפִּיל יָרֵךְ[24]. וְהִיא אוֹמֶרֶת 'אָמֵן אָמֵן'[25] בְּלָשׁוֹן שֶׁמַּכֶּרֶת. וּמוֹדִיעָהּ שֶׁהַבֶּטֶן הִיא תִּלְקֶה תְּחִלָּה וְהַיָּרֵךְ בַּסּוֹף[26], כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל הַמַּיִם[27].

23) סוטה לב, ב. שנאמר (במדבר ה, יט): "ואמר אל האשה" - בכל לשון שהוא אומר, "אל האשה - משמע דברים הנכנסים בלבה, שתהא מכרת בלשון" (רש"י). 24) כל זה במס' סוטה יז, א. 25) "שכל העונה אמן אחר שבועה, כמוציא שבועה מפיו" (הל' שבועות פ"ב ה"א). ראה מס' שבועות לו, א. 26) אע"פ שבלשון ההשבעה הוא מזכיר: ירך תחילה ואחר־כך בטן (כי ירך התחילה בעבירה תחילה, ואחר־כך הבטן - סוטה ח:) - כשהמים בודקים אותה, דרך כניסתם לגוף, הבטן תחילה ואח"כ הירך. 27) שיאמרו לא עשו המים כסדר האלה, ואין פורענות זו על ידם (שם ט: וברש"י).

ח. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא מְגִלָּה שֶׁל עוֹר טָהוֹר[28], כְּמוֹ סֵפֶר תּוֹרָה[29], וְכוֹתֵב עָלֶיהָ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[30], בִּדְיוֹ שֶׁאֵין בּוֹ קַנְקַנְתּוֹם[31], לִשְׁמָהּ שֶׁל אִשָּׁה[32], כְּמוֹ הַגֵּט. וְכוֹתֵב כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהִשְׁבִּיעַ אוֹתָהּ בָּהֶם[33] אוֹת בְּאוֹת מִלָּה בְּמִלָּה, וְכוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ. וְאֵינוֹ כּוֹתֵב 'אָמֵן אָמֵן'[34].

28) של בהמה טהורה, וב'ירושלמי' סוטה פ"ב ה"ד, אמרו הטעם: שמא תאמר איני שותה, ונמצא השם גנוז על עור של בהמה טמאה". 29) שאינו נכתב אלא על עור בהמה טהורה (פ"א מהל' תפילין ה"י). וראה לקמן פ"ד ה"ח, שמגילת סוטה דינה כספר־תורה לכמה דברים, משום שנאמר (במדבר ה, כג): "וכתב את האלות האלה הכהן בספר". 30) שכן אמרו (יומא לז.): הילני המלכה עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה (ולא יצטרך להביא ספר־תורה לכתוב ממנו מגילת סוטה - רש"י שם). ושם (בעמ' ב') שנינו: "כשהוא כותב, רואה וכותב מה שכתוב בטבלא". ובתוספתא (סוטה פ"ב ה"א) אמרו: "ממנה רואה וכותב, לא חסר ולא יתר" - הרי שבלשון הקודש כותבה ('מעשה רב'). 31) חומצת נחושת, ונקראת בלועזית: "ויטריאולו", ומטבע הקנקנתום לחזק את הדיו שלא יוכלו למחקה, והתורה אמרה (במדבר שם): "וכתב . . ומחה" - כתב שהוא יכול להמחות, כמבואר לקמן פ"ד ה"ט. 32) כלומר: לשם אשה זו, שנאמר: "ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת" - שיהיו כל מעשיה לשמה (תוספתא גיטין פ"ב ה"י. וכן הוא במשנה, סוטה כ.). 33) בפיו, כאמור בהלכה הקודמת. 34) סוטה יז, א. שנאמר: "וכתב את האלות האלה", האלה - פרט לקבלת אמן, שאע"פ שכתוב בפרשה: "ואמרה האשה אמן אמן" אינו כותבה, אלא אומרת בפיה ומקבלת השבועה.

ט. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא כְּלִי חֶרֶשׁ[35] שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בּוֹ מְלָאכָה מֵעוֹלָם[36], וְלֹא יִרְאֶה כִּכְלִי בָּלֶה מֵאֹרֶךְ

1 **הַזְּמַן**[37]. **וְאִם הֶחֱזִירוּ לַכִּבְשָׁן עַד שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ - כָּשֵׁר**[38].
2 **וְנוֹתֵן לְתוֹכוֹ מַיִם חֲצִי לוג**[39] **מִן הַכִּיּוֹר**[40]. **וּבַחֲצִי לוג**
3 **שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ הָיָה מוֹדְדוֹ**[41]. **וְנִכְנָס בּוֹ לַהֵיכָל**[42].

35) "במדה שאדם מודד בה מודדים לו . . . היא השקתו יין משובח בכוסות משובחים, לפיכך כהן משקה מים המרים במקידה של חרש" פחותה ומגונה שבכוסות (סוטה ט. וברש"י). 36) למד 'גזירה שוה' מכלי חרס האמור במצורע (ויקרא יד, ה) "אל כלי חרש על מים חיים", מה שם חרס שלא נעשה בו מלאכה, כעין מים חיים שלא נעשה בהם מלאכה, אף כלי חרס האמור כאן (במדבר ה, יז), שלא נעשה בו מלאכה (סוטה טו:). 37) שם בגמרא: "אמר רבא, לא שנו אלא שלא נתאכמו פניו, אבל נתאכמו פניו - פסולין". ומפרשה רבינו בכלי חדש, ודלא כפירש"י (כסף־משנה). 38) [בעייתו של רבא, שם. וסובר רבינו כי נפשטה שם בסוף הסוגיא, וכן נראה מדבריו בפי"א מהל' טומאת צרעת ה"א, ועי' כסף־משנה ולחם־משנה]. 39) לוג הוא מדה ממדות הלח (ויקרא יד, י) המכיל נפח שש ביצים בינוניות, וחצי ממנו - שלש ביצים. 40) שהיה במקדש, ובו מים לרחיצת ידיהם ורגליהם של הכהנים (שמות ל, יח־יט), ובסוטה נאמר (במדבר ה, יז): "ולקח הכהן מים קדושים" - "אין קדושים אלא שנתקדשו בכלי - אלו מי כיור" ('ספרי' במדבר שם). 41) מנחות פח, א. 42) משנה, סוטה שם.

4 **י. וּמָקוֹם הָיָה שָׁם**[43] **אַמָּה עַל אַמָּה לִימִין הַנִּכְנָס,**
5 **וּבוֹ טַבְלָא שֶׁל שַׁיִשׁ וְטַבַּעַת קְבוּעָה בָּהּ**[44]. **מַגְבִּיהַּ**
6 **הַטַּבְלָא וְלוֹקֵחַ עָפָר מִקַּרְקַע הַמִּשְׁכָּן, וְנוֹתְנוֹ עַל**
7 **גַּבֵּי הַמַּיִם כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה עַל פְּנֵי הַמַּיִם**[45]. **וְנוֹתֵן**
8 **לְתוֹכָן דָּבָר מַר, כְּגוֹן לַעֲנָה**[46] **וְכַיּוֹצֵא בָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
9 **מֵי הַמָּרִים**[47]. **וּמוֹחֵק לְתוֹכָן הַמְּגִלָּה לִשְׁמָהּ**[48].
10 **וְיִמְחַק יָפֶה יָפֶה, עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר בַּמְּגִלָּה רֹשֶׁם**
11 **הַנִּכָּר כְּלָל**[49].

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

" . . וְלוֹקֵחַ עָפָר מִקַּרְקַע הַמִּשְׁכָּן כו'".

הנה במאמר חז"ל **"בשכר שאמר אברהם אבינו ואנכי עפר ואפר, זכו בניו לשתי מצוות אפר פרה ועפר סוטה"**, יש לפרש שאינו מיוסד רק על דמיון המילים "עפר ואפר" אלא שיש תוכן פנימי משותף בין עבודת אברהם אבינו בבחינת "עפר ואפר" ובין המצוות בהן זכו בניו – "אפר פרה ועפר סוטה" שהוא שכר הבא מאת הקב"ה באופן של מידה כנגד מידה.

במידת החסד שתי דרגות, חסד הבא מהרגש של גדולה, וחסד הבא מענווה ושפלות. חסד הבא מאדם עשיר וגדול כמלך, נגרם דרך כלל מהרגשת גדולתו המביאתו לנדיבות בהרחבה, אבל החסד דאברהם קשור עם ביטול ושפלות – "אנכי עפר ואפר". לכן, מידת החסד של אברהם היא גם בגופו ממש והי' מסכן עצמו במלחמה עם מלכים גיבורים למען פדיון שבויים, ולא רק את גופו, אלא גם את עניניו הרוחניים, ובשביל הכנסת אורחים אמר לקב"ה "להמתין לו עד שירוץ ויכניס את האורחים". בזכות הנהגה זו זכו ישראל לשתי מצוות, אפר פרה ועפר סוטה שתוכנן הוא ויתור הנותן לטובת האחר.

הדין בהזאת אפר פרה אדומה הוא ש"כל העוסקין בפרה מתחילה ועד סוף" טמאים. במצוה זו נדרש הכהן שעניינו קדושה וטהרה עם עבודת המקדש, לרדת ממדרגתו ולהיטמא - דבר המונע ממנו עבודה במקדש - כדי להביא טהרה ליהודי אחר. גם בעפר סוטה מצינו שבכדי לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה "שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים" והרי אין חילול הקודש גדול יותר ממחיקת שמו של הקב"ה (בידים), ובכ"ז ציוותה תורה למוחקו. ועוד במקום שמדובר באשה שהתנהגותה היא היפך הצניעות שהרי נסתרה גם אחר התראת הבעל כי זהו השכר שנתן הקב"ה לישראל על שוויתר אאע"ה על עניניו הרוחניים ועזב גילוי השכינה כדי לדאוג לאורחים, כך ממש הקב"ה "מוותר" על קדושת שמו למען השלום שבין איש לאשתו.

לקו"ש חלק כה, עמ' 79 ואילך.

43) ברצפת ההיכל. 44) לאחזה בה להגביה הטבלה משאר הרצפה שהיא כולה אבני שיש. 45) שיעור עפר שיהא נראה וניכר על פני המים, ולא יהא נבלע בתוכם (סוטה, שם). 46) צמח בר ועליו מרים, ונזכר בתורה (דברים כט, יז). 47) סוטה כ, א. 48) סוטה יח, א. וכ, ב. 49) שם יט, ב.

12 **יא. וְאַחַר כָּךְ כֹּהֵן אֶחָד בָּא אֵלֶיהָ מִכֹּהֲנֵי הָעֲזָרָה**[50],
13 **וְאוֹחֵז בִּבְגָדֶיהָ מִבְּנֶגֶד פָּנֶיהָ, וְקוֹרֵעַ עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה**
14 **אֶת לִבָּהּ, וּמְגַלֶּה שְׂעָרָהּ וְסוֹתֵר מַחְלְפוֹת רֹאשָׁהּ**[51], **כְּדֵי**
15 **לְנַוְּלָהּ. וּמֵבִיא חֶבֶל מִצְרִי**[52], **כְּדֵי לְהַזְכִּירָהּ מַעֲשֶׂה**
16 **מִצְרַיִם**[53] **שֶׁעָשְׂתָה. וְאִם לֹא מָצְאוּ מִצְרִי - מֵבִיא חֶבֶל**
17 **מִכָּל מָקוֹם. וְקוֹשְׁרוֹ לְמַעְלָה מִדֶּיהָ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפָּלוּ**
18 **הַבְּגָדִים וְנִמְצֵאת עֲרֻמָּה, שֶׁהֲרֵי נִקְרְעוּ**[54].

50) ובתוספתא (סוטה פ"א ה"ה) שנינו: "כהנים מטילים ביניהם גורלות, כל מי שעלה גורלו, אפילו כהן גדול - יוצא ועומד בצד סוטה ואוחז בבגדיה" שלא יחשדו בכהן, שקפץ להשקותה כדי לראות שערה ולבה ('חסדי דוד', שם). 51) סוטה ז, א. ושם ח, א: "ופרע את ראש האשה - מלמד שהכהן סותר את שערה", מרבה בגלויה, שסותר את קליעתה, ופרע - לשון גילוי הוא (רש"י). 52) עשוי מסיב הגדל סביב הדקל וכרוך עליו (רש"י שם ז:). 53) השטופים בזנות ('ירושלמי' שם פ"א ה"ו). וכן הכתוב אומר בפרשת העריות (ויקרא יח, ג): "כמעשה ארץ מצרים . . . לא תעשו". 54) סוטה, שם.

19 **יב. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא עִשָּׂרוֹן**[55] **קֶמַח שְׂעוֹרִים**[56] **מִשֶּׁל**

בַּעַל[57] וְנוֹתְנוֹ בִּכְפִיפָה מִצְרִית[58]. וְהַחֶבֶל וְהַכְּפִיפָה בָּאִין מִשְּׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה[59]. וְנוֹתְנוֹ לְיָדֶיהָ כְּדֵי לְיַגְּעָהּ[60].

55) עשירית האיפה (במדבר ה, טו) והיא העומר, שהוא שני קבים פחות חומש, שהם "כמו ארבעים ושלש ביצים בינוניות וחומש ביצה" (הל' בכורים פ"ו הט"ו־טז. וראה הל' מעשה הקרבנות פ"ב ה"ז). 56) "כשם שמעשיה מעשה בהמה (שהפקירה עצמה למי שאינו בן זוגה, רש"י), כך קרבנה מאכל בהמה" (סוטה טו:). 57) שנאמר (במדבר ה, טו) "והביא האיש את אשתו אל הכהן והביא את קרבנה עליה עשירית האיפה". ואמרו ב"ירושלמי" (סוטה פ"ב, ה"א): "והביא את קרבנה עליה - בעלה". וכן הוא בנגעים פי"ד מי"ב (וכן נראה במשנה, סוטה כג). 58) סל עשוי מנצרי דקל, מהזרדים הגדלים סביבות הדקל (סוטה יד. וברש"י). 59) "ירושלמי" סוטה פ"א ה"ו. שירי הלשכה - כשגובים השקלים בכל שנה מכל ישראל "היו מניחים אותם בלשכה אחת מן הלשכות במקדש . . . וממלאים מכל השקלים שיתקבצו שם שלש קופות גדולות . . . והשאר מניחים אותו בלשכה, . . . וזה שישאר שם יתר על מה שיש בקופות - הוא הנקרא שירי הלשכה" (לשון רבינו בפ"א מהל' שקלים ה"ד). 60) שתודה ולא תיבדק, מאחר שלא יקריבו מנחתה, כי אפילו לאחר ששתתה אם לא יקריבו מנחתה לא תיבדק (סוטה יד.) שהרי קראה התורה מנחה זו בשם "מזכרת עון" (במדבר שם טו), כמבואר שם כ, ב.

יג. וְאַחַר כָּךְ לוֹקֵחַ הַמִּנְחָה מִן הַכְּפִיפָה וְנוֹתְנָהּ לִכְלִי שָׁרֵת[61], וְאֵינוֹ נוֹתֵן עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְלֹא לְבוֹנָה[62]. וְאִם נָתַן - לוֹקֵחַ עַל הַשֶּׁמֶן בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל הַלְּבוֹנָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ[63]. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִצֹק עָלֶיהָ[64] שֶׁמֶן וְלֹא יִתֵּן עָלֶיהָ[65] לְבוֹנָה.

61) כלי קודש, שמשרתים בו במקדש. וכל כלי השרת היו מכסף או מזהב, ומותר לעשותם משאר מיני מתכת (פ"א מהל' כלי המקדש הי"ג). 62) בניגוד לשאר מנחות שנותן עליהן שמן ולבונה, והכל כדי "שלא יהא קרבנה מהודר, שהשמן קרוי אור, והיא עשתה בחושך, והאמהות נקראות: "לבונה" והיא פירשה מדרכיהן" (רש"י לתורה ע"פ מדרש תנחומא פ' נשא אות ג) וה'חינוך' (מצוה שסו) אומר: השמן הוא עליון כל כל המשקים שהוא צף על כולם, והסוטה שקלקלה מעשיה וכו', אין ראוי להדר קרבנה בשמן, הנכון לגדולה למשוח בו המלכים והכהנים הגדולים. 63) הרי שני לאוין נפרדים, וראה ב'ספר המצוות' לרבינו לא־תעשה קה, שמביא בשם מכילתא: "לא יצוק עליו שמן . . . מגיד שהן שתי אזהרות". והוא ב'ספרי' זוטא, פרשה נשא. 64) כן הוא בכ"י תימן. ובדפוסים שלפנינו, בטעות: "עליה". 65) כן הוא בכ"י תימן ובדפוס רומי. ובדפוסים שלפנינו, בטעות: "עליה".

יד. וּבְכָל זְמַן שֶׁפּוֹרֵעַ רֹאשָׁהּ וְנוֹתֵן הָעִשָּׂרוֹן עַל יָדֶיהָ יִהְיוּ הַמַּיִם בַּכְּלִי בְּיַד הַכֹּהֵן, וַיַּרְאָה אוֹתָהּ אֶת הַמַּיִם[66]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְיַד הַכֹּהֵן יִהְיוּ מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים.

66) "כדי להטיל אימה עליה" (במדבר רבה פ"ט, לג).

טו. וְאַחַר כָּךְ מַשְׁקֶה אוֹתָהּ. וְאַחַר שֶׁהִשְׁקָתָהּ לוֹקֵחַ כְּלִי שָׁרֵת שֶׁבּוֹ הַמִּנְחָה וְנוֹתְנוֹ עַל יָדֶיהָ[67]. וְכֹהֵן מַנִּיחַ יָדוֹ תַּחְתֶּיהָ[68] וּמְנִיפָהּ[69] בַּמִּזְרָח, כִּשְׁאָר כָּל הַתְּנוּפוֹת[70], מוֹלִיךְ וּמֵבִיא[71] מַעֲלֶה וּמוֹרִיד[72]. וְאַחַר כָּךְ מַגִּישׁ הַמִּנְחָה[73] לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית שֶׁל מִזְבֵּחַ[74], כִּשְׁאָר מִנְחוֹת שֶׁל יָחִיד[75], וְקוֹמֵץ, וּמַקְטִיר הַקֹּמֶץ, וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים[76].

67) סוטה יט, א במשנה. 68) תחת יד האשה. 69) שהמנחה צריכה תנופת יד הכהן, משום שנאמר (במדבר שם, כה): "ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות והניף את המנחה", ולמדו חז"ל שצריכה גם תנופת יד הבעלים, היא האשה, שהיא בעלת מנחה זו (שם וברש"י). וב"ירושלמי" פ"ג ה"א, שאלו: ואין הדבר מכוער? (שיניח הכהן ידו תחת יד אשה). ותירצו: "אין יצר הרע מצוי לשעה". כלומר, לשעה מועטת כזו לא חששו. 70) שהיו במזרח המזבח, כמבואר במנחות פ"ה מ"ו, וברמב"ם פ"ט מהל' מעשה הקרבנות ה"ו. 71) לארבע רוחות הארץ. כלומר, להקב"ה שארבע הרוחות הן שלו (סוכה לז:). 72) למי שהשמים והארץ שלו (סוכה, שם). 73) משום שנאמר (במדבר שם, שם): "והניף את המנחה - והקריב אותה אל המזבח" - "זו ההגשה" (מנחות ס:). 74) סוטה יד, ב. 75) כמבואר בפי"ג מהל' מעשה הקרבנות הי"ב. 76) ככל יתר המנחות (פי"ב מהל' מעשה הקרבנות ה"ט). ואם בעלה כהן - אין שיריה נאכלים, כמבואר לקמן פ"ד הט"ו.

טז. אִם טְהוֹרָה הִיא - יוֹצֵאת וְהוֹלֶכֶת לָהּ, וַהֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. וְאִם טְמֵאָה הִיא[77] - מִיָּד פָּנֶיהָ מוֹרִיקוֹת, וְעֵינֶיהָ בּוֹלְטוֹת, וְהִיא מִתְמַלֵּאת גִּידִין גִּידִין[78]. וְהֵן[79] אוֹמְרִין: הוֹצִיאוּהָ (הוֹצִיאוּהָ), כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפְרֹשׂ נִדָּה[80], וְהַנִּדּוֹת מְטַמְּאוֹת עֶזְרַת נָשִׁים[81]. וְהֵן מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מֵעֶזְרַת נָשִׁים שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בָּהּ. וּבִטְנָהּ צָבָה בַּתְּחִלָּה[82], וְאַחַר כָּךְ תִּפֹּל יְרֵכָהּ וְתָמוּת[83].

77) לאחר הקרבת מנחתה על המזבח. 78) מתוך שבשרה נפוח, נראית כמלאה גידים (סוטה כ. במשנה וברש"י שם). 79) הנוכחים שם. 80) מחמת פחד מות, שהפחד הפתאומי מרפה הדמים ופותח המקור (סוטה כ:). 81) כלים פ"א מ"ח. אבל מחמת טומאת מת - אין אנו חוששים, שהרי מותר להכניס מת לעזרת נשים שהיא מחנה לויה והיא בכלל הבית (פ"ז מהל' בית הבחירה הט"ז), ושער ניקנור - דינו כמחנה לויה (שם הי"א). 82) כי המים בודקים אותה לפי סדר כניסתם לגוף, וכן הכתוב אומר (במדבר ה, כב): "ובאו המים . . במעיך, לצבות בטן ולנפיל ירך". וראה למעלה ה"ז, ובהערה כה שם. 83) ראה בסמוך ה"כ.

יז. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁתָּמוּת הִיא, יָמוּת הַנּוֹאֵף[84] שֶׁהִשְׁקָהּ עַל יָדוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא, וְיֵאָרְעוּ לוֹ מְאֹרָעוֹת שֶׁאֵרְעוּ לָהּ לַצְּבוֹת בֶּטֶן וְלַנְפִּיל יָרֵךְ. וְכָל זֶה, אִם לֹא בָא בַּעְלָהּ בִּיאָה אֲסוּרָה מֵעוֹלָם; אֲבָל

אם בָּעַל בְּעִילָה שֶׁל אִסּוּר - אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[85].

84) סוטה כז, ב במשנה. 85) לעיל פ"ב ה"ח.

יח. וְאִם עָבַר וְהִשְׁקָה אֶת אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי זֶה מוֹסִיף עַל חַטָּאתוֹ פֶּשַׁע, שֶׁגָּרַם לַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ שֶׁיִּמָּחֶה בַּמַּיִם לְבַטָּלָה, וּמוֹצִיא לַעַז עַל מֵי סוֹטָה, שֶׁאִשְׁתּוֹ אוֹמֶרֶת לְאַחֵרוֹת שֶׁזִּנְּתָה וְלֹא בָּדְקוּ בָהּ הַמַּיִם, וְהִיא לֹא תֵּדַע שֶׁמַּעֲשֵׂי הַבַּעַל גָּרְמוּ שֶׁלֹּא בָּדְקוּ בָהּ.

יט. לְפִיכָךְ[86], מִשֶּׁרַבּוּ הַמְנָאֲפִים בְּגָלוּי בְּבֵית שֵׁנִי, בִּטְּלוּ הַסַּנְהֶדְרִין[87] אֶת מֵי הַמָּרִים, וְסָמְכוּ עַל הַכָּתוּב בַּקַּבָּלָה: לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה[88] וְגוֹ'.

86) הואיל ואין המים בודקים אותה כשאין הבעל מנוקה מעוון. 87) סוטה מז, א במשנה. "ורבי יוחנן בן זכאי הפסיקן" (שם). 88) ומפרש רש"י (שם): "לא אפקוד על ניאוף נשותיכם לבדקן, ומפני מה? על בנותיכם כי תזנינה (שאפילו אם בניו ובנותיו נואפים, אין המים בודקים אותם, כמבואר שם מז:) ועוד כי הם עם הזונות יפרדו, הם עצמם (הבעלים) נואפים כפרדים הללו", וכתב הרמב"ן (במדבר ה, כ): "ואין הכתוב אומר, שתהיינה הנשים הנואפות פטורות מן העוון בעבור שבעליהן נואפים, רק שלא יעשה בהן הנס הגדול הזה, שהוא נעשה לכבודם ולהיותם עם קדוש, והם לא יבינו בטובה הזאת ולא יחפצו בה. וזה אמר הכתוב (הושע ד, יד): "ועם לא יבין ילבט", כלומר ילכד בסכלותו".

כ. סוֹטָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ זְכוּת תַּלְמוּד תּוֹרָה[89], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מְצַוָּה עַל תַּלְמוּד תּוֹרָה[90] - הֲרֵי זוֹ תּוֹלֶה[91] לָהּ, וְאֵינָהּ מֵתָה לִשְׁעָתָהּ[92], אֶלָּא נִמּוֹקֶת[93] וְהוֹלֶכֶת, וָחֲלָאִים כְּבֵדִים בָּאִין עָלֶיהָ, עַד שֶׁתָּמוּת[94] אַחַר שָׁנָה אוֹ שְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ, לְפִי זְכוּתָהּ[95]. וְהִיא מֵתָה בִּצְבִיַּת בֶּטֶן וּבִנְפִילַת אֵיבָרִין[96].

89) שמוליכה את בניה ללמוד תורה או ממתינה לבעלה כשהלך חוץ לעיר לעסוק בתורה (סוטה כא.). 90) כמבואר בפ"א מהל' תלמוד תורה ה"א. 91) מאריך לה הזמן. 92) מיד. 93) מתנוונת. 94) סוטה כב, ב במשנה. 95) "יש זכות תולה שנה אחת . . . יש זכות תולה ג' שנים" (שם כ. במשנה). וב"ירושלמי" (שם פ"ג, ה"ד) אמרו: "שנה אחת - מנבוכדנצר, שכתוב בו (דניאל ד, כד־כו: וחטיך בצדקה פרוק . . . הן תהוי ארכא לשלותך . . לקצת ירחין תרי עשר; שתי שנים - מאמנון, שנאמר בו (שמואל־ב, יג, כג־כח): ויהי לשנתיים ימים . . . הכו את אמנון והמיתם אותו, וכל אותן שתי שנים היה עוסק בתורה: שלש שנים - מאחאב, שנאמר בו (מלכים־א, כב, א): וישבו שלש שנים אין מלחמה בין ארם ובין ישראל. כל אותן שלש שנים היה עסוק במצוות" (לפי גירסת ה'פני משה', שם). 96) שם כב, ב במשנה.

כא. סוֹטָה שֶׁשָּׁתָת מֵי הַמָּרִים וְלֹא מֵתָה מִיָּד - הֲרֵי הִיא מֵתֶרֶת לְבַעְלָהּ, וַאֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִתְחִילוּ הֶחָלָאִים לָבוֹא עָלֶיהָ וְחָלוּ שְׁאָר אֵיבָרֶיהָ - הוֹאִיל וְלֹא צָבְתָה בִּטְנָהּ וְלֹא הִתְחִיל יֶרֶכָהּ לִנְפֹּל, הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[97]. אֲבָל מִשֶּׁהִתְחִיל בִּטְנָהּ לִצְבּוֹת וִירֵכָהּ לִנְפֹּל - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה וַדָּאִית[98].

97) ואין אומרים: ודאי זינתה באונס, ולפיכך באו עליה כל החלאים האלה, ומפני שלא זינתה ברצון ולא נתייסרה כדרך כל הסוטות - אלא מתירים אותה, מפני שחלאים אלו אינם סימן שזינתה, ומספק אין אנו יכולים לאסרה על בעלה (משנה־למלך להלן הכ"ד, עיי"ש). 98) בניגוד לחלאים הנ"ל, שאינם סימן ברור שזינתה באונס - אם צבתה בטנה, הרי זה ברור שזינתה ואסורה.

כב. סוֹטָה שֶׁשָּׁתָת וְהָיְתָה טְהוֹרָה[99] - הֲרֵי זוֹ מִתְחַזֶּקֶת וּפָנֶיהָ מַזְהִירוֹת. וְאִם הָיָה בָהּ חֹלִי - יָסוּר. וְתִתְעַבֵּר וְתֵלֵד זָכָר. וְאִם הָיָה דַּרְכָּהּ לֵילֵד בְּקֹשִׁי - תֵּלֵד בִּמְהֵרָה. הָיָה דַּרְכָּהּ לֵילֵד נְקֵבוֹת - תֵּלֵד זְכָרִים[100].

99) גמורה. ללא כל תליה באיזו זכות שהיא, או מפני שלא היה בעלה מנוקה מעוון. 100) שם. וב"ירושלמי" (סוטה פ"ג ה"ד) אמרו: "ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא - וכי אין אנו יודעים שאם לא נטמאה טהורה היא? אלא סוף המקום פורע בה תחת ניוולה . . . יולדת בצער, יולדת בריוח" וכו'. ובתרגום יונתן (במדבר ה, כח) נאמר: "ואין לא אסתאבת אנתתא . . . ותיפוק זכיא - נזיוה מנהר" כלומר, תצא בפנים מזהירות.

כג. בָּאוּ עֵדֵי טֻמְאָה אַחַר שֶׁשָּׁתָתָה - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה וַאֲסוּרָה לְבַעְלָהּ, וַאֲפִלּוּ לֹא אֵרַע לָהּ דָּבָר מִדְּבָרִים אֵלּוּ; מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶלָּא מִי שֶׁאֵין לָהּ עֵדִים שֶׁמּוֹדִיעִין זְנוּתָהּ[101]. וְעוֹד, שֶׁמָּא בַּעְלָהּ אֵינוֹ מְנֻקֶּה מֵעָוֹן, לְפִיכָךְ לֹא בָּדְקוּ הַמַּיִם אֶת אִשְׁתּוֹ[102]. אֲבָל אִם בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד שֶׁהָיְתָה טְמֵאָה - אֵינָהּ אֲסוּרָה[103], וְתֵשֵׁב תַּחַת בַּעְלָהּ, שֶׁהֲרֵי שָׁתְתָה[104].

101) שנאמר (במדבר ה, יג): "ועד אין בה" - שאין מי שידע בה, אז המים בודקים אותה (סוטה ו.). 102) ראה למעלה פ"ב ה"ח. 103) שעד אחד אינו נאמן לאסרה על בעלה. 104) ולא נבדקה, אבל אילו בא העד לפני ששתתה, היתה אסורה לבעלה ואינה שותה, כמבואר לעיל פ"א הי"ד.

כד. אִשָּׁה שֶׁזִּנְּתָה בְּאֹנֶס אוֹ בִּשְׁגָגָה[105], אוֹ שֶׁבָּא עָלֶיהָ זֶה שֶׁקִּנֵּא לָהּ עִמּוֹ דֶּרֶךְ אֵיבָרִים[106] - אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אוֹתָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיא לֹא נִתְפְּשָׂה - פְּרָט לַאֲנוּסָה, שֶׁהֲרֵי נִתְפְּשָׂה בְּחֶזְקָה[107]. וַתִּמְעֹל מַעַל בְּאִישָׁהּ - פְּרָט לִשּׁוֹגֶגֶת[108]. וְשָׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ שִׁכְבַת זֶרַע - פְּרָט לְבָא עָלֶיהָ דֶּרֶךְ אֵיבָרִין[109].

105) כגון שאמרו לה מת בעלך, ואחרי שזינתה נתברר שהוא חי (רש"י סוטה לב:). או שנים שקידשו שתי נשים, ובשעת כניסתן לחופה הוחלפו של זה לזה (יבמות לג:). ובאשת ישראל, המדובר כאן, שהיא מותרת לבעלה אם זינתה באונס או בשגגה. 106) שוכב עמה בפריצות בקירוב בשר (רש"י סוטה כו:). 107) כתובות נא, ב. ו'ירושלמי' סוטה פ"ד ה"ד. וכן הוא בדברי רבינו למעלה פכ"ד מהל' אישות הי"ט. 108) 'ספרי זוטא' פרשת נשא ה, כז. וכן מבואר בסוטה כח, א. וזו לא מעלה, "שהשגגה צד אונס יש בה" (לשון רבינו לעיל פכ"ד מהל' אישות ה"כ). אבל זינתה שסברה מותר לזנות, הרי זו כמזידה ואסורה לבעלה (שו"ע אהע"ז סי' קעח ס"ג). ובביאור הגר"א שם, אע"פ שלא מעלה במקום (= בהקב"ה), מעלה באישה. שלא נאמר בתורה: ומעלה מעל בה' אלא באישה. וראה למעלה הל' אישות שם הי"ט והערה צ. 109) סוטה כו, ב. ואף־על־פי שהבעל מקפיד על זה, לא נאסרה עליו בזה (שם). והעיר בעל ה'משנה למלך' כאן בדברי רבינו: מה משמיע לנו רבינו שכל אלו אין המים בודקין אותן, הלא פשוט הוא הדבר שהרי כל אלו מותרות לבעליהן.

יום ש"ק ט"ז מנחם־אב ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) ביאר בו רבינו דיני השקאת הסוטה, דיני כתיבת המגילה ומחיקתה, ואם אמרה אחרי שנמחקה המגילה טמאה אני, נשפכו המים, לנו הלילה, הקדים עפר למים או לא היה עפר בהיכל, מנחת סוטה.

1 **א. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר נִפְנִין בֵּית דִּין לְצָרְכֵי**
2 **הָרַבִּים[2], וּבוֹדְקִין עַל הָרְאוּיָה לִשְׁתּוֹת לְהַשְׁקוֹתָהּ[3],**
3 **וְעַל הָרְאוּיָה לְקַנֵּא לָהּ[4] וּלְהוֹצִיאָהּ בְּלֹא כְּתֻבָּה[5].**
4 **וּבְכָל זְמַן מַשְׁקִין אֶת הַסּוֹטוֹת[6].**

2) כל צרכי צבור אם היו תלויים, ועדיין לא הסתדרו, בית דין מזדרז להשלימם מאותו יום והלאה שהוא קרוב לסוף שנת תורה הנגמרת בסוף חודש אדר ובוודאי מי שהזדרז והקדים לעשות לפני זמן זה הרי זה משובח. 3) הואיל ובזמן זה שוקד בית הדין על תקנת הצבור כגון תיקון רחובות וציון קברות שהם צרכי רבים, הוא נפנה גם לצרכים אלו. 4) להתרות בה, שלא תיסתר עם פלוני, כגון מי שנתחרש בעלה והעם מרגן אחריה. 5) אבל אין בית דין יכול להשקותה. 6) כלומר, באותו זמן מצוָה בית דין להזדרז ביותר על ביצוע השקאתה, אם לא השקוה עד כה, אבל ההשקאה עצמה קיימת בכל ימות השנה.

5 **ב. וְאֵין מַשְׁקִין אֶת הַסּוֹטָה אֶלָּא בַּיּוֹם. וְכָל הַיּוֹם**
6 **כָּשֵׁר לְהַשְׁקוֹת סוֹטָה[7]. וְאֵין מַשְׁקִין שְׁתֵּי סוֹטוֹת**
7 **כְּאַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֶעֱמִיד אוֹתָהּ הַכֹּהֵן[8].**

7) אף על פי שזריזים מקדימים למצוה - כל היום כשר לכך, מעלות השחר עד צאת הכוכבים. 8) ובנדרים עג. "שנאמר והשקה - אותה לבדה".

8 **ג. סוֹטָה שֶׁאָמְרָה 'אֵינִי שׁוֹתָה' מֵחֲמַת יִרְאָה וָפַחַד**
9 **שֶׁיֵּשׁ לָהּ[9] - יְכוֹלָה לַחֲזֹר וְלוֹמַר 'הֲרֵינִי שׁוֹתָה'; אֲבָל**
10 **אָמְרָה 'אֵינִי שׁוֹתָה' וְהִיא בְּרִיאָה וְאֵינָהּ יְרֵאָה וְלֹא**
11 **פּוֹחֶדֶת - אֵינָהּ יְכוֹלָה לַחֲזֹר וְלוֹמַר 'הִנְנִי שׁוֹתָה'[10].**

9) שמא יבדקוה המים ואפילו[=אם] היא טהורה [=יגרמו לה המים לכל הדברים הלא טובים הכתובים בפרשה]. 10) כיוון שאמרה איני שותה והיא בריאה הרי זו כאמרה: "טמאה אני" ואין צריכים עוד לבודקה. שהרי בדוקה ועומדת היא.

12 **ד. אָמְרָה 'אֵינִי שׁוֹתָה' קֹדֶם שֶׁתִּמָּחֵק הַמְּגִלָּה[11] - הֲרֵי**
13 **מְגִלָּתָהּ נִגְנֶזֶת[12], וְאֵינָהּ כְּשֵׁרָה לְהַשְׁקוֹת בָּהּ סוֹטָה**
14 **אַחֶרֶת[13], וּמִנְחָתָהּ מִתְפַּזֶּרֶת עַל הַדֶּשֶׁן[14]. וְאִם אָמְרָה**
15 **'אֵינִי שׁוֹתָה' אַחַר שֶׁנִּמְחֲקָה הַמְּגִלָּה[15] - מְעָרְעָרִין[16]**
16 **אוֹתָהּ וּמַשְׁקִין אוֹתָהּ בְּעַל כָּרְחָהּ.**

11) במים המרים. 12) כל כתבי הקודש שאינם ראויים לקרוא בהם נגנזים, שלא יתבזו. 13) שהרי לא נכתבה לשם זו. 14) מקום היה בעזרה, ששרפו בו קדשי קדשים שנפסלו ואף זו נתקדשה כבר בכלי שרת. ודינה להשרף שם. "מתפזרת", היינו נשרפת. 15) וגרמה שיימחק שם שמים על ידה. 16) מהממים ומכריחים אותה. ערעור - לשון בלבול ותימהון. כי אולי טהורה היא ומחמת פחד היא יְרֵאָה לשתות. ורש"י מפרש: מערערים - "כלומר, פותחים פיה שלא בטובתה ושופכים המים לתוך גרונה".

17 **ה. וּמְאַיְּמִין עָלֶיהָ שֶׁתִּשְׁתֶּה, וְאוֹמְרִין לָהּ: בִּתִּי, אִם**
18 **בָּרוּר לָךְ הַדָּבָר שֶׁטְּהוֹרָה אַתְּ - עִמְּדִי עַל בֶּרְכֵיךְ[17]**
19 **וּשְׁתִי וְאַל תִּפְחֲדִי. לְפִי שֶׁאֵין הַמַּיִם דּוֹמִין אֶלָּא**
20 **לְסַם[18] יָבֵשׁ מֻנָּח עַל בָּשָׂר חַי: יֵשׁ שָׁם מַכָּה -**
21 **מְחַלְחֵל[19] וְיוֹרֵד, אֵין שָׁם מַכָּה - אֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּלוּם[20].**

17) ודאותך, ורש"י מפרש: נקיותך. 18) עשב מרפא. 19) חודר. 20) וכל זה "אומרים לה - כדי להתירה לבעלה, שלא תירא מן המים ותאמר טמאה אני, והיא טהורה, ותוציא לעז על עצמה ועל בניה".

22 **ו. אָמְרָה 'טְמֵאָה אֲנִי', אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְחֲקָה הַמְּגִלָּה**
23 **- הַמַּיִם נִשְׁפָּכִין[21], מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן קְדֻשָּׁה[22],**
24 **וּמִנְחָתָהּ מִתְפַּזֶּרֶת עַל הַדֶּשֶׁן[23].**

21) כיוון שאמרה טמאה אני, בדוקה ועומדת היא, ומים המרים לא ניתנו אלא לברר הספק. 22) "שאף על פי שנמחקה המגילה לתוכן, אין בהן משום קדושה שאין קדושתה אלא לברר את הספק". רוצה לאמר שאין בהם קדושה מצד שנמחקו בו השמות הקדושים, - והיה לנו להשוותם לספר תורה שבלה או שנפסל שהוא צריך גניזה - מכיוון שלכתחילה נכתבו השמות על מנת למחקם על המים, אין הם דומים לספר תורה שנכתב לקיום ושוב נמחק. וגם אין בהם קדושה לעניין מעילה אף על פי שהם מן הכיור - לפי שכל קדושתם אינה אלא לברר את הספק והרי נתברר, והרי זה ככל דבר שנעשה מצוותו שאין מועלים בו. 23) שאינה באה אלא להזכיר עוונה, וזו - עוונה זכור על פיה.

ז. מְגִלַּת סוֹטָה שֶׁכְּתָבָהּ בַּלַּיְלָה - פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב וְגוֹמֵר, וְהִשְׁקָה וְגוֹ', וְהִקְרִיב וְגוֹ' - כְּשֵׁם שֶׁקָּרְבָּנָהּ בַּיּוֹם[24], כָּךְ כְּתִיבַת הַמְּגִלָּה וְהַשְׁקָיָתָהּ בַּיּוֹם[25]. כְּתָבָהּ לְמַפְרֵעַ[26] - פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: הָאֵלֶּה - עַל הַסֵּדֶר[27]. כְּתָבָהּ קֹדֶם שֶׁתְּקַבֵּל עָלֶיהָ הַשְּׁבוּעָה - פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִשְׁבִּיעַ וְכָתַב.

24) שאין קרבן קרב בלילה. 25) בסוטה יז: למדוה מפסוק אחר: "נאמר כאן: ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת, ונאמר להלן: על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט, מה המשפט ביום אף מגילת סוטה ביום". 26) בסדר הפוך, הקדים לכתוב המאוחר ואיחר לכתוב המוקדם. 27) כמו שהן כתובות בפרשה.

ח. כְּתָבָהּ אִגֶּרֶת[28] - פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: בַּסֵּפֶר[29]. כְּתָבָהּ עַל שְׁנֵי דַפִּין[30] - פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: בַּסֵּפֶר - סֵפֶר אֶחָד וְלֹא שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה. וְאֵינוֹ כוֹתֵב לֹא עַל הַגְּוִיר[31] וְלֹא עַל הַדִּפְתְּרָא[32], אֶלָּא בִּמְגִלַּת סֵפֶר[33]; שֶׁנֶּאֱמַר: בַּסֵּפֶר. וְאִם כְּתָבָהּ עַל גְּוִיר אוֹ דִּפְתְּרָא - פְּסוּלָה[34].

28) שלא שירטט שורותיה. 29) והלכה היא: "שאין כותבים ספר תורה... אלא בשרטוט". 30) כדפין של ספר תורה העשויים עמודים. 31) של עשבים, שכותשים אותם עד שנעשה כמו עור. 32) עור שאינו מעובד כל צורכו, - מלוח וקמוח אבל אינו מעופץ בעפצים. 33) קלף מעובד כל צורכו. 34) כשם שאם כתבה איגרת פסולה מפני שאינה "ספר", כמו כן נייר ודיפתרא שאינם "ספר" - פסולים אפילו בדיעבד.

ט. וְאִם כְּתָבָהּ יִשְׂרָאֵל אוֹ כֹּהֵן קָטָן - פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב הַכֹּהֵן[35]. אֵינוֹ כוֹתְבָהּ לֹא בְּקוֹמוֹס[36] וְלֹא בְּקַנְקַנְתּוֹם וְלֹא בְּכָל דָּבָר שֶׁרְשׁוּמוֹ נָכָר וְעוֹמֶד[37], אֶלָּא בְּדָיוֹ שֶׁאֵין בּוֹ קַנְקַנְתּוֹם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב וּמָחָה - כְּתָב שֶׁהוּא יָכוֹל לְהִמָּחוֹת. וְאִם כָּתַב בְּדָבָר הַמִּתְקַיֵּם - פְּסוּלָה.

35) והקטן פסול שאין לו כוונה לכתוב לשמה, שהרי אינו בר דעת. 36) שרף האילן ומתיכו במים. 37) קיים, שאינו יכול להימחק.

י. נִשְׁאַר בַּמְּגִלָּה רֹשֶׁם כְּתָב נָכָר - פְּסוּלָה, עַד שֶׁיִּמְחֹק יָפֶה יָפֶה. כָּתַב אוֹת אַחַת וּמְחָקָהּ, וְחָזַר וְכָתַב אוֹת שְׁנִיָּה וּמְחָקָהּ, עַד שֶׁהִשְׁלִים - פְּסוּלָה, עַד שֶׁתִּהְיֶה כֻּלָּהּ כְּתוּבָה[38].

38) שנאמר: "ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת" - עד שתהא כולה כאחד.

יא. כְּתָבָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, אוֹ מְחָקָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ[39] - פְּסוּלָה. כָּתַב שְׁתֵּי מְגִלּוֹת לִשְׁתֵּי סוֹטוֹת וּמְחָקָן לְתוֹךְ כּוֹס אֶחָד[40], אוֹ לְתוֹךְ שְׁתֵּי כּוֹסוֹת וְעֵרְבָן בְּכוֹס אֶחָד[41], וְהִשְׁקָה לִשְׁתֵּיהֶן - פְּסוּלָה[42], לְפִי שֶׁכָּל אַחַת מֵהֶן לֹא שָׁתְתָה מְגִלָּתָהּ. מְחָקָן בִּשְׁנֵי כּוֹסוֹת וְעֵרְבָן, וְחָזַר וְחִלְקָן לִשְׁנֵי הַכּוֹסוֹת - לֹא יַשְׁקֶה אוֹתָן, וְאִם הִשְׁקָה - פָּסוּל[43]. וְאִם נִשְׁפְּכוּ הַמַּיִם[44] - הֲרֵי זֶה כּוֹתֵב מְגִלָּה אַחֶרֶת וּמֵבִיא מַיִם אֲחֵרִים[45]. נִשְׁפְּכוּ וְנִשְׁתַּיֵּר מֵהֶן - לֹא יַשְׁקֶה אֶת הַשְּׁאָר[46], וְאִם הִשְׁקָה - פָּסוּל[47].

39) שבשעת המחיקה התכוון לשם סוטה אחרת, והפסוק אומר: ועשה לה הכהן, שיהיו כל מעשיה לשמה. 40) שאין המחיקה ניכרת במים שהיא לשמה. 41) אף על פי שהמחיקה הייתה ניכרת בשעת נתינת המגילה לכוס כל אחת לשמה. 42) שהרי נתערבו לבסוף ובשעת השתייה אין החלקים ניכרים של מי הם. 43) בעייא שלא נפשטה, ומספק אין אנו מחייבים לכתוב מגילה שנייה ולמחוק שם שמים שנית, ואנו אומרים "יש ברירה", כאילו הוברר הדבר אחרי חלוקת המים לשני כוסות - שכל אחת שתתה את חלקה הראוי לה. 44) ולא נשאר מהם כלום. 45) ואין אומרים לא נמחוק בגללה שם שמים שתי פעמים. 46) כי לכתחילה עליה לשתות את כל מי מחיקת המגילה כולה. 47) בעייא שלא נפשטה ומספק אין אנו מחייבים לכתוב לה מגילה שנית ולמחוק לה שם שמים פעם שנייה.

יב. מֵי סוֹטָה שֶׁלָּנוּ[48] - נִכְסָלִין בְּלִינָה[49]. הִקְדִּים עָפָר לְמַיִם - פְּסוּלָה[50]. לֹא הָיָה שָׁם עָפָר בַּהֵיכָל - מֵבִיא עָפָר מִבַּחוּץ וּמַנִּיחוֹ בַּהֵיכָל[51], וְלוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ וְנוֹתֵן עַל פְּנֵי הַמַּיִם[52]. וְאֵינוֹ מֵבִיא אֵפֶר[53], אֲבָל מֵבִיא רַקְבּוּבִית[54] שֶׁהִיא כְּעָפָר.

48) שעבר עליהם הלילה מאז שאיבתם מן הכיור ועד להשקאה. 49) הואיל ונתקדשו בכלי שרת, שהרי בחצי לוג שבמקדש היה מודד וגם נתקדשו בכיור, וכלי שרת מקדשים להיפסל בלינה. 50) שנאמר: "ומן העפר... יקח הכהן ונתן אל המים" - המים תחילה ואחר כך נתינת העפר אל המים. 51) על קרקע ההיכל. 52) שלא נאמר בתורה: ומקרקע המשכן יקח, אלא: "ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן", לא הקפיד הכתוב אלא שיהא העפר מונח על קרקעית המשכן שעה אחת, אבל אם יכניס עפר מבחוץ להיכל ולא יתננו על גבי הקרקע - אינו כשר להשקאה. 53) שאין האפר נקרא עפר. ואף על פי שלעניין כיסוי הדם גם האפר נחשב כעפר ומכסים בו - בסוטה נתמעט אפר משום שנאמר בה: "בקרקע המשכן" - שיהא דומה לקרקע. 54) ירק רקוב.

יג. וְלֹא יַחְפֹּר בְּקַרְדֹּם בַּהֵיכָל וְיוֹצִיא עָפָר, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן[55]. וְאִם חָפַר וְהוֹצִיא עָפָר - כָּשֵׁר.

55) לא הקפיד הכתוב אלא שיהיה על קרקע המשכן, שהרי לא נאמר: ומקרקע המשכן יקח.

יד. הִקְרִיב אֶת מִנְחָתָהּ וְאַחַר כָּךְ הִשְׁקָהּ - כָּשֵׁרָה. נִטְמָאת מִנְחָתָהּ קֹדֶם שֶׁיַּנִּיחֶנָּה בִּכְלִי שָׁרֵת[56] - הֲרֵי זוֹ תִּפָּדֶה, כְּכָל הַמִּנָּחוֹת שֶׁנִּטְמְאוּ קֹדֶם שֶׁיִּתְקַדְּשׁוּ בִּכְלִי שָׁרֵת, וְיָבִיאוּ מִנְחָה אַחֶרֶת[57]. נִטְמָאת הַמִּנְחָה אַחַר שֶׁקִּדְּשָׁה בִּכְלִי שָׁרֵת[58] - הֲרֵי זוֹ תִּשָּׂרֵף. וְכֵן אִם אָמְרָה

'טְמֵאָה אֲנִי' קֹדֶם שֶׁתִּקְמֵץ הַמִּנְחָה[59], אוֹ שֶׁאָמְרָה 'אֵינִי שׁוֹתָה'[60], אוֹ שֶׁלֹּא רָצָה בַּעְלָהּ לְהַשְׁקוֹתָהּ, אוֹ שֶׁבָּאוּ עֵדֵי טֻמְאָה, אוֹ שֶׁמֵּתָה הוּא[61] - הֲרֵי הַמִּנְחָה כֻּלָּהּ נִשְׂרֶפֶת[62]. וְאִם אֵרַע אֶחָד מֵאֵלּוּ אַחַר שֶׁקָּרַב הַקֹּמֶץ - אֵין הַשְּׁיָרִים נֶאֱכָלִין.

56) שאין בה קדושת הגוף אלא קדושת פה בלבד. 57) בדמי הפדיון. 58) שקדשה קדושת הגוף ואינה יוצאת עוד לחולין, שכלי שרת מקדשים את הראוי להם, שלא יצאו עוד לחולין ככתוב בהם: "כל הנוגע בהם יקדש". 59) אינה ראוייה עוד להיקרב שהרי אינה באה אלא להזכיר עוונה של זו שתיבדק, והרי היא בדוקה ועומדת, וגם אינה ראוייה להיקרב נדבה, שמנחת שעורים אינה כשרה אלא לסוטה ולעומר. 60) ועדיין לא נמחקה מגילתה, כי אם נמחקה משקים אותה בעל כורחה. 61) ואין עוד צורך במנחתה. 62) בבית הדשן.

טו. הָיָה בַּעְלָהּ כֹּהֵן - אֵין שְׁיָרֵי מִנְחָתָהּ נֶאֱכָלִין, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לַבַּעַל חֵלֶק בָּהֶם[63]; וְאֵינָהּ עוֹלָה כֻּלָּהּ לָאִשִּׁים כְּמִנְחַת זִכְרֵי כְּהֻנָּה[64], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהּ חֵלֶק בָּהּ[65]; אֶלָּא הַקֹּמֶץ קָרֵב לְעַצְמוֹ, וְשְׁיָרִים מִתְפַּזְּרִין עַל בֵּית הַדֶּשֶׁן. נִמְצְאוּ עֵדֶיהָ[66] זוֹמְמִין[67] - מִנְחָתָהּ תֵּצֵא לְחֻלִּין[68].

63) שמשלו היא באה, והתורה אמרה: "וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל". 64) שמנחתם אינה נקמצת אלא עולה כליל על המזבח. 65) שלכפרתה היא באה ואין מנחת זר קריבה בלי קמיצה. 66) עדי סתירתה שעל ידיהם באה לכך. 67) שהעידו שקר. 68) בלא פדיון, שהכל בטעות היה, והקדש טעות אינו הקדש.

טז. הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ עַל יְדֵי אֲנָשִׁים הַרְבֵּה[69], וְנִסְתְּרָה עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם - הֲרֵי זֶה מֵבִיא מִנְחָה אַחַת עַל יְדֵי כֻּלָּן כְּשֶׁמַּשְׁקֶה אוֹתָהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: מִנְחַת קְנָאֹת הִיא - מִנְחָה אַחַת לְקִנּוּיִין הַרְבֵּה[70].

69) שהתרה בה אל תסתרי עם פלוני ופלוני. 70) בכריתות ט: דרשוה מהפסוק "זאת תורת הקנאות" - תורה אחת לקינויין הרבה, שלא נאמר "תורות", אלא "תורת".

יז. יֵשׁ לַבַּעַל לְגַלְגֵּל[71] בִּשְׁבוּעָה עָלֶיהָ שֶׁלֹּא זִנְּתָה עִם אִישׁ זֶה שֶׁקְּנָא לָהּ בּוֹ וְלֹא עִם אִישׁ אַחֵר[72], וְשֶׁלֹּא זִנְּתָה תַּחְתָּיו מִשֶּׁנִּתְאָרְסָה קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא וְלֹא אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת[73]. אֲבָל אֵינוֹ מְגַלְגֵּל עָלֶיהָ שֶׁלֹּא זִנְּתָה קֹדֶם הָאֵרוּסִין וְלֹא אַחַר שֶׁגֵּרְשָׁהּ, אִם גֵּרְשָׁהּ וְהֶחֱזִירָהּ; שֶׁאִם זִנְּתָה בְּעֵת זֶה[74] לֹא תֵּאָסֵר עָלָיו[75], וְכֹל שֶׁתִּבָּעֵל וְלֹא תִּהְיֶה אֲסוּרָה לוֹ אֵינוֹ מַתְנֶה עִמָּהּ. לְפִיכָךְ, אִם כָּנַס יְבִמְתּוֹ - אֵינוֹ מְגַלְגֵּל עָלֶיהָ[76] שֶׁלֹּא זִנְּתָה כְּשֶׁהָיְתָה שׁוֹמֶרֶת יָבָם[77]. אֲבָל מְגַלְגֵּל עָלֶיהָ שֶׁלֹּא זִנְּתָה תַּחַת אָחִיו[78]; שֶׁאִם זִנְּתָה תַּחַת אָחִיו - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו[79]. וְכֵן אִם גֵּרְשָׁהּ וְהֶחֱזִירָהּ - מְגַלְגֵּל עָלֶיהָ שֶׁלֹּא זִנְּתָה תַּחְתָּיו בַּנִּשּׂוּאִין הָרִאשׁוֹנִים[80]. וְיֵשׁ לוֹ לְגַלְגֵּל עָלֶיהָ בִּלְהַבָּא, שֶׁלֹּא תִּזְנֶה תַּחְתָּיו, וְשֶׁלֹּא תִּזְנֶה אַחַר שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה אִם יִגְרֹשׁ וְיַחֲזִיר. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁתִּזְנֶה לְהַבָּא - מַיִם בּוֹדְקִין אוֹתָהּ, וְיֵאֵרְעוּ לָהּ אוֹתָן הַמְּאֹרָעוֹת[81]. לְכָךְ נֶאֱמַר: אָמֵן אָמֵן - אָמֵן מֵאִישׁ זֶה, אָמֵן מֵאִישׁ אַחֵר; אָמֵן נְשׁוּאָה, אָמֵן אֲרוּסָה; אָמֵן לְשֶׁעָבַר, אָמֵן לְהַבָּא.

71) לכלול, להטיל. 72) שלא קינא לה בו. 73) כלומר, אף על פי שהארוסה אינו משביעה, אבל כשמשביעה גם על זנות שאחר נישואין מוסיף הוא להשביעה על זנותה משנתארסה, ואפילו לא קינא לה בהיותה ארוסה, ומכאן ל"גלגול שבועה מן התורה". 74) בזמן גירושיה. 75) שגרושה שזינתה מותרת לבעלה. 76) כשמשביעה לאחר כניסתה. 77) שמת בעלה הקודם ומצפה ליבם שייבמנה, שהרי שומרת יבם שזינתה מותרת ליבם. 78) כשהיה קיים [=חי]. 79) על היבם. 80) שאם זינתה אז, נאסרה עליו לעולם. 81) "לכשתטמא מים מערערים אותה ובודקים אותה" - חוזרים לה לתוך גרונה כאדם הנחנק על ידי משקה נראה כעושה ערער.

יח. מִצְוַת חֲכָמִים עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקַנְּאוֹת[82] לְנִשֵּׁיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ[83]. וְכָל הַמְקַנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ, נִכְנְסָה בּוֹ רוּחַ טָהֳרָה[84]. וְלֹא יְקַנֵּא לָהּ לֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק וְלֹא מִתּוֹךְ שִׂיחָה וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת רֹאשׁ וְלֹא מִתּוֹךְ מְרִיבָה וְלֹא לְהַטִּיל עָלֶיהָ אֵימָה. וְאִם עָבַר וְקִנֵּא לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים מִתּוֹךְ אֶחָד מִכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - הֲרֵי זֶה קִנּוּי.

82) להזהירן ולהתרות בהן שלא יתנהגו בפריצות. 83) זו חובה, כדברי רבי עקיבא. 84) ממרום, ששונא את הפריצות.

יט. אֵין רָאוּי לִקְפֹּץ וּלְקַנְּאוֹת בִּפְנֵי עֵדִים תְּחִלָּה[85], אֶלָּא בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, בְּנַחַת וּבְדֶרֶךְ טָהֳרָה וְאַזְהָרָה, כְּדֵי לְהַדְרִיכָהּ בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה וּלְהָסִיר הַמִּכְשׁוֹל[86]. וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל אִשְׁתּוֹ וְעַל בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ וּמַזְהִירָן וּפוֹקֵד[87] דַּרְכֵיהֶן תָּמִיד עַד שֶׁיֵּדַע שֶׁהֵן שְׁלֵמִין מִכָּל חֵטְא וּמֵעָוֹן - הֲרֵי זֶה חוֹטֵא; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ[88], וּפָקַדְתָּ נָוֶךָ[89] וְלֹא תֶחֱטָא.

~ נקודות משיחות קודש מתוך רמב"ם "פרדס המלך" ~

"שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ בוֹ".

אבל בסוף הלכות איסורי ביאה מביא רק "ופקדת את נוך ולא תחטא" ללא תחילת הכתוב "וידעת כי שלום אהלך" כי תוכנן של הלכות "איסור ביאה" הוא שלילת ענינים לא רצויים שאסור לבא בהם אפילו לשעה קלה, כיון שאינם שייכים לגבול ישראל. ובהלכות אלו נכללו גם פרטי הדינים השייכים להנהגת ישראל – "ועל זה נאמר ופקדת את נוך ולא תחטא" שהוא ענין "סור מרע" גם בעניני הרשות.

משא"כ כאן מדבר אודות **זהירות יתרה** ש"מקפיד על אשתו ועל בניו ובני ביתו ומזהירן ופוקד דרכיהם תמיד עד שידע שהן **שלמין** מכל חטא ועון", ולכן מביא תחילת הכתוב "וידעת כי שלום אהלך" (ועיין אריכות הביאור לעיל סימן א' מהלכות אלו).

ספר השיחות תשנ"א ח"א עמוד 301 והערה 32.

85) בפעם הראשונה, שבזה הוא מטיל קנאה בינו לבינה, שמביישה בפני אחרים וגורם לכעס ורוגז בבית, ואף על פי שמצוה לקנאות, אין זה אלא בפעם השנייה, אבל בפעם הראשונה אסור לו להטיל קנאה בינו לבינה. 86) אבל לא להקניט ולצער, ובפרישה לטור מפרש דברי רבינו: "שיאמר לה בפירוש שלא על מנת לאסור אותך אני מקנא לך אלא שתיזהרי מן הכיעור והדומה לו". 87) בודק ומבקר. 88) זו אשתו. 89) אלו בני ביתו.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת סוֹטָה, וְנִגְמַר סֵפֶר נָשִׁים בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא.

וּמִנְיַן פְּרָקָיו חֲמִשִּׁים וּשְׁלֹשָׁה פְּרָקִים: הִלְכוֹת אִישׁוּת - עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה פְּרָקִים. הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין - שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה - שְׁמֹנָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת נַעֲרָה בְתוּלָה - שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים. הִלְכוֹת סוֹטָה - אַרְבָּעָה פְּרָקִים.

פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ, וְאַל תַּשְׁלֵט בִּי כָּל אָוֶן

סֵפֶר חֲמִישִׁי וְהוּא סֵפֶר קְדֻשָּׁה

הִלְכוֹתָיו שָׁלֹשׁ. וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: א. הִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִיאָה. ב. הִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת. ג. הִלְכוֹת שְׁחִיטָה. וְהַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בָּהֶן מְפֹרָשׁוֹת בִּשְׁמוֹתָן בִּמְקוֹמוֹתָן.

הִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִיאָה

1 **יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים מִצְוֹת. מִצְוָה אַחַת עֲשֵׂה,**
2 **וּשְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן:**
3 **א) שֶׁלֹּא לָבֹא עַל הָאֵם. ב) שֶׁלֹּא לָבֹא עַל אֵשֶׁת אָב.**
4 **ג) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אָחוֹת. ד) שֶׁלֹּא לִבְעֹל בַּת אֵשֶׁת אָב.**
5 **ה) שֶׁלֹּא לִבְעֹל בַּת הַבֵּן. ו) שֶׁלֹּא לִבְעֹל הַבַּת. ז)**
6 **שֶׁלֹּא לִבְעֹל בַּת הַבַּת. ח) שֶׁלֹּא לִשָּׂא אִשָּׁה וּבִתָּהּ.**
7 **ט) שֶׁלֹּא לִשָּׂא אִשָּׁה וּבַת בְּנָהּ. י) שֶׁלֹּא לִשָּׂא אִשָּׁה**
8 **וּבַת בִּתָּהּ. יא) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֲחוֹת אָב. יב) שֶׁלֹּא**
9 **לִבְעֹל אֲחוֹת אֵם. יג) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֵשֶׁת אֲחִי הָאָב.**
10 **יד) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֵשֶׁת הַבֵּן. טו) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֵשֶׁת**
11 **אָח. טז) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ. יז) שֶׁלֹּא לִשְׁכַּב**
12 **עִם בְּהֵמָה. יח) שֶׁלֹּא תָּבִיא אִשָּׁה בְּהֵמָה עָלֶיהָ. יט)**
13 **שֶׁלֹּא לִשְׁכַּב עִם זָכָר. כ) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אָב. כא)**
14 **שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֲחִי אָב. כב) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֵשֶׁת**
15 **אִישׁ. כג) שֶׁלֹּא לִבְעֹל נִדָּה. כד) שֶׁלֹּא לְהִתְחַתֵּן**
16 **בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. כה) שֶׁלֹּא יָבוֹא עַמּוֹנִי**
17 **וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה'. כו) שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק דּוֹר שְׁלִישִׁי**
18 **מִצְּרִי מִלָּבוֹא בַּקָּהָל. כז) שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק דּוֹר שְׁלִישִׁי**
19 **אֲדוֹמִי מִלָּבוֹא בַּקָּהָל. כח) שֶׁלֹּא יָבֹא מַמְזֵר בַּקָּהָל.**
20 **כט) שֶׁלֹּא יָבֹא סָרִיס בַּקָּהָל. ל) שֶׁלֹּא לְסָרֵס זָכָר**
21 **אֲפִלּוּ בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף. לא) שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן גָּדוֹל**
22 **אַלְמָנָה. לב) שֶׁלֹּא יִבְעַל כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה אֲפִלּוּ**
23 **בְּלֹא נִשּׂוּאִין. לג) שֶׁיִּשָּׂא כֹּהֵן גָּדוֹל בְּתוּלָה**
24 **בְּנַעֲרוּתֶיהָ. לד) שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן גְּרוּשָׁה. לה) שֶׁלֹּא**
25 **יִשָּׂא זוֹנָה. לו) שֶׁלֹּא יִשָּׂא חֲלָלָה. לז) שֶׁלֹּא יִקְרַב**
26 **אָדָם לְאַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָּעַל.**
27 **וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:**

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

28

1) יבאר העריות שהן בכרת או במיתת בית דין: שאין מלקין ולא ממיתין בלא התראה אפילו לתלמיד חכם: הבא על אחד מחייבי לאוין או עשה, ושהאנוס פטור מכלום: אין קישוי אלא לדעת: ודין אי זה הוא נקרא מערה והבא על האשה: ודין ביאה אסורה בלא קישוי או הבא על הערוה כמתעסק: ודין הבא על הטריפה, ששכב עם בהמה טריפה או עם הזכר או עם טומטום: בן כמה יהיה האיש ויהיה חייב וכן האשה: אם העדים נזקקים לראות בנאפים כמכחול בשפופרת: מלקין ושורפין וסוקלין על החזקה: ודין האשה שהוחזקה נדה בשכונותיה: ודין האב שאמר בתי מקודשת היא לזה או האשה שאמרה מקודשת אני.

29 **א. הַבָּא עַל אַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת[2] הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה**
30 **בְּמֵזִיד - חַיָּב כָּרֵת[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל**
31 **הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת[4] וְגוֹמֵר - שְׁנֵיהֶם,**
32 **הַבּוֹעֵל וְהַנִּבְעֶלֶת[5]. וְאִם הָיוּ שׁוֹגְגִין - חַיָּבִין חַטָּאת**
33 **קְבוּעָה[6]. וְיֵשׁ מִן הָעֲרָיוֹת שֶׁהוּא בְּמִיתַת בֵּית דִּין[7],**
34 **יָתֵר עַל הַכָּרֵת הַשָּׁוֶה בְּכֻלָּן[8].**

2) "כל שאסר ביאתו בתורה וחייב על ביאתו כרת, והם האמורות בפרשת אחרי־מות ה הנקראות עריות" (הל' אישות פ"א ה"ה). 3) אפילו אלה שיבואר להלן שעונשם מיתת בית דין, חייבים כרת אם אין עדים כשרים או שלא התרו בו, ומה הוא עונש כרת מבאר רבינו בפ"ח מהל' תשובה ה"א: שלא יזכה לחיי העולם הבא, אלא "נכרת ברשעו ואבד כבהמה", וזה נוסף על העונש שימות תוך זמנו. 4) בכתב־יד תימן: הנפשות העושות. 5) תורת כהנים (אחרי, פי"ג ה"ד): "אין לי אלא איש שהוא ענוש כרת על־ידי אשה, אשה ענושה כרת על־ידי איש, מניין? תלמוד־לומר הנפשות העושות, הרי כאן שנים". 6) שני סוגי חטאות הם: חטאת קבועה וקרבן עולה ויורד, חטאת קבועה באה מן הבהמה בלבד, וקרבן עולה ויורד: עשיר מביא חטאת בהמה, ועני מביא תורים ובני יונה או עשירית האיפה סולת. ופרטי דיניהם מבוארים בפ"י מהל' שגגות ה"א. 7) ראה לקמן הלכות ד־ו. 8) אם עשה במזיד בלא עדים והתראה.

ב. אוֹתָן הָעֲרָיוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִיתַת בֵּית דִּין, אִם הָיוּ שָׁם עֵדִים וְהַתְּרָאָה וְלֹא פֵּרְשׁוּ מִמַּעֲשֵׂיהֶם - מְמִיתִין אוֹתָן מִיתָה הָאֲמוּרָה בָּהֶן[9].

9) בתורה, וכמבואר להלן.

ג. וַאֲפִלּוּ הָיָה הָעוֹבֵר תַּלְמִיד חָכָם - אֵין מְמִיתִין וְלֹא מַלְקִין[10] עַד שֶׁתִּהְיֶה שָׁם הַתְּרָאָה; שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתְּרָאָה בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא לְהַבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד[11].

10) בעריות שיש בהם חיוב כרת בלבד והתרו בו למלקות, וכמו שכתב לקמן בה"ז "שכל חייבי כריתות לוקין", אבל חייבי מיתות בית־דין אין לוקין, שכל לאו שניתן לאזהרת מיתות בית־דין, אין לוקין עליו (פי"ח מהל' סנהדרין ה"ב).
11) לשונו של רבי יוסי ברבי יהודה (סנהדרין ח:) "חבר (תלמיד חכם) אין צריך התראה, לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג (שסבור שדבר זה מותר) למזיד" (היודע שדבר זה אסור). ורבינו אף־על־פי שפסק כחכמים - שגם תלמיד חכם צריך התראה - השתמש באותו המשפט אבל במובן אחר, כגון להבחין אם ידע שאשה זו היא קרובתו או שהיא נשואה, והבחנה זו שייכת גם בתלמיד חכם, וצריך התראה שכזו (מגיד־משנה).

ד. הָעֲרָיוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִיתַת בֵּית דִּין - מֵהֶן שֶׁמִּיתָתָן בִּסְקִילָה, וּמֵהֶן שֶׁמִּיתָתָן בִּשְׂרֵפָה, וּמֵהֶן שֶׁמִּיתָתָן בְּחֶנֶק[12]. וְאֵלּוּ שֶׁמִּיתָתָן בִּסְקִילָה[13]: הַבָּא עַל אִמּוֹ, וְעַל אֵשֶׁת אָבִיו, וְעַל אֵשֶׁת בְּנוֹ, וְהִיא הַנִּקְרֵאת כַּלָּתוֹ; וְהַשּׁוֹכֵב עִם זָכָר; וְהַשּׁוֹכֵב עִם בְּהֵמָה; וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ.

12) משנה, סנהדרין מט, ב. 13) שם נג, א.

ה. וְאֵלּוּ הֵן הָעֲרָיוֹת שֶׁמִּיתָתָן בִּשְׂרֵפָה: הַבָּא עַל בַּת אִשְׁתּוֹ בְּחַיֵּי אִשְׁתּוֹ[14], וְעַל בַּת בִּתָּהּ, וְעַל בַּת בְּנָהּ; וְעַל אֵם אִשְׁתּוֹ, וְעַל אֵם אִמָּהּ, וְעַל אֵם אָבִיהָ; וְהַבָּא עַל בִּתּוֹ[15], וְעַל בַּת בִּתּוֹ, וְעַל בַּת בְּנוֹ.

14) אבל לאחר מיתת אשתו, אינן בשריפה אלא בכרת, כמו שיתבאר לקמן פ"ב ה"ח. והוא־הדין לכל קרובות אשתו האמורות להלן, שאינן בשריפה אלא בחיי אשתו (שם).
15) אף־על־פי שאינה בת אשתו, כגון שנולדה לו בזנות - דינם בשריפה, והוא־הדין בתו מאשתו ומתה אשתו, שאמרנו למעלה שאין בה עונש שריפה משום בת אשתו.

ו. אֵין לְךָ עֶרְוָה בְּחֶנֶק אֶלָּא אֵשֶׁת אִישׁ בִּלְבַד[16]; שֶׁנֶּאֱמַר: מוֹת יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאֶפֶת, וּמִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם הִיא חֶנֶק[17]. וְאִם הָיְתָה בַּת כֹּהֵן - הִיא בִּשְׂרֵפָה[18], וּבוֹעֲלָהּ בְּחֶנֶק[19]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת, בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף. וְאִם הָיְתָה נַעֲרָה מְאֹרָשָׂה - שְׁנֵיהֶם בִּסְקִילָה; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תִהְיֶה נַעֲרָה בְתוּלָה וְגוֹמֵר, וּסְקַלְתֶּם אֹתָם בָּאֲבָנִים. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם - הֲרֵי הֵן בִּסְקִילָה[20].

16) גם מאורסה בכלל אם היא בוגרת (בת י"ג שנה ויום אחד), ראה לקמן פ"ג ה"ד. 17) סנהדרין נב, א. 18) שם עה, א. 19) שם פט, א. 20) שם נג, א.

ז. שְׁאָר הָעֲרָיוֹת כֻּלָּן - בְּכָרֵת[21] בִּלְבַד, וְאֵין בָּהֶם מִיתַת בֵּית דִּין. לְפִיכָךְ[22], אִם הָיוּ שָׁם עֵדִים וְהַתְּרָאָה - בֵּית דִּין מַלְקִין אוֹתָן[23]; שֶׁכָּל חַיָּבֵי כְּרֵתוֹת - לוֹקִין[24].

21) כריתות ב, א. 22) הואיל שהלאו לא ניתן לעונש מיתת בית־דין, אבל כשיש עונש מיתת בית־דין - אין לוקין אפילו אם התרוהו למלקות (ראה למעלה הערה ח).
23) מכות יג, א. 24) שם.

ח. הַבָּא עַל אַחַת מֵחַיָּבֵי לָאוִין[25] בְּמֵזִיד - הוּא לוֹקֶה וְהִיא[26]. וְאִם בְּשׁוֹגֵג - פְּטוּרִין מִכְּלוּם[27]. וְהַבָּא עַל אַחַת מֵהַשְּׁנִיּוֹת[28] בְּמֵזִיד - מַכִּין אוֹתוֹ[29] מַכַּת מַרְדּוּת[30] מִדִּבְרֵיהֶם. אֲבָל הַבָּא עַל אַחַת מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה[31] - אֵינוֹ לוֹקֶה. וְאִם הִכּוּ אוֹתָם בֵּית דִּין מַכַּת מַרְדּוּת כְּדֵי לְהַרְחִיק מִן הָעֲבֵרָה - הָרְשׁוּת בְּיָדָם[32].

25) נשים שהתורה אסרה בעילתן בלאו, ולא הטילה על העובר עונש כרת, כגון ממזרת לישראל או גרושה לכהן הדיוט, ואלמנה לכהן גדול, ראה פ"א מהל' אישות ה"ז.
26) כריתות י, ב. 27) שאין קרבן על שוגג אלא בחייבי כריתות. 28) עריות האסורות מדברי סופרים, ונקראות שניות מפני שהן שניות לעריות ראשונות האסורות מן התורה, וכולן מנויות בפ"א מהל' אישות ה"ו. 29) חייבים להכותו. 30) "ולמה קורין אותן מכת מרדות? שמרד בדברי תורה ובדברי סופרים" ('ערוך'). ולא קבעו חכמים מספר המכות, ונמסר לבית־דין להחליט בכל מקרה ומקרה לפי שיקול דעתם. 31) כגון מצרית ואדומית עד דור שלישי לגירות, שנאמר: "דור שלישי יבא להם בקהל ה'" (דברים כג, ט) ולא דור שני, וכן כהן גדול שבא על הבעולה, שנאמר: "בתולה מעמיו יקח אשה" (ויקרא כא, יד) ולא בעולה. ולאו הבא מכלל עשה - דינו כעשה.
32) סנהדרין מו, א: "בית־דין מכין ועונשין שלא מן התורה, כדי לעשות סייג לתורה" ('מגדל עוז'). וזהו שכתב רבינו כדי להרחיק מן העבירה. בשניות לעריות כתב רבינו: "מכין אותו", כלומר בית־דין מצווה להכותו, ואילו בחייבי עשה, דייק וכתב: "הרשות בידם", כלומר לפי שיקול דעתם.

ט. אָנוּס - פָּטוּר מִכְּלוּם, מִן הַמַּלְקוּת וּמִן הַקָּרְבָּן, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִן הַמִּיתָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַנַּעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנֶּאֱנַס הַנִּבְעָל; אֲבָל הַבּוֹעֵל[34] - אֵין לוֹ אֹנֶס[35], שֶׁאֵין קִשּׁוּי[36] אֶלָּא לְדַעַת[37]. וְאִשָּׁה שֶׁתְּחִלַּת בִּיאָתָהּ בְּאֹנֶס וְסוֹפָהּ בְּרָצוֹן - פְּטוּרָה מִכְּלוּם[38]; שֶׁמִּשֶּׁהִתְחִיל לִבְעֹל בְּאֹנֶס אֵין בְּיָדָהּ שֶׁלֹּא תִּרְצֶה, שֶׁיֵּצֵר הָאָדָם[39] וְטִבְעוֹ כּוֹפֶה אוֹתָהּ לִרְצוֹת.

33) ב'ספרי' (פרשת כי־תצא) דרשו מהמילים היתרות שבכתוב זה, שאונסים פטורים מכל עונש, וגם מקרבן -

ששוגג חייב בו (מגיד־משנה). 34) שאנסוהו, כגון שתקפתו אשה וקרבתו לעצמה לאנסו. [כתב במגיד־משנה, שלדעת רבינו, אם אמרו לו גויים שיבוא על הערוה ואם לאו יהרגוהו, ובא עליה - הוא חייב מיתה, שאין קישוי אלא לדעת. ודבריו תמוהים, שהרי רבינו אומר בפ"ה מהל' יסודי התורה ה"ד, ששלוש העבירות החמורות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, שנאמר בהן ייהרג ואל יעבור, אם עבר הרי זה ביטל מצות־עשה של קידוש השם, ועבר על לאו של חילול השם, אבל אין ממיתים אותו ואין מלקים אותו, מכיוון שאנסוהו לכך]. 35) כלומר, אינו יכול להפטר בטענת אונס. 36) אבר המין. 37) אבל אם נתכוין לאשתו ונתקשה, ותקפתו אחת מן העריות, הרי זה נקרא אונס ופטור, כיון שהקישוי לדעת היה בהיתר, וראה בהשגת הראב"ד. 38) כתובות נא, ב - כרבא. 39) שם בגמרא: "יצר אלבשה", ולפיכך אפילו אם היא אומרת בפירוש, שהיא רוצה בכך - פטורה.

1 **י. הַמַּכְנִיס רֹאשׁ הָעֲטָרָה[40] בִּלְבַד - הוּא הַנִּקְרָא**
2 **מַעֲרֶה[41], מִלְּשׁוֹן: אֶת מְקֹרָהּ הֶעֱרָה. וְהַמַּכְנִיס כָּל**
3 **הָאֵבֶר - הוּא הַנִּקְרָא גּוֹמֵר[42]. וּבְכָל הַבִּיאוֹת**
4 **הָאֲסוּרוֹת, אֶחָד הַמַּעֲרֶה וְאֶחָד הַגּוֹמֵר. וְאַף עַל פִּי**
5 **שֶׁלֹּא הוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע[43], וְאַף עַל פִּי שֶׁפֵּרֵשׁ וְלֹא**
6 **גָּמַר, כֵּיוָן שֶׁהִכְנִיס רֹאשׁ הָעֲטָרָה נִתְחַיְּבוּ שְׁנֵיהֶם[44]**
7 **מִיתַת בֵּית דִּין אוֹ כָּרֵת אוֹ מַלְקוּת אוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[45].**
8 **(וְאֶחָד[46] הַבָּא עַל הָעֶרְוָה כְּדַרְכָּהּ וְאֶחָד הַבָּא עָלֶיהָ**
9 **שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ[47]) - מִשֶּׁיַּעֲרֶה בָּהּ[48] יִתְחַיְּבוּ שְׁנֵיהֶן מִיתָה**
10 **אוֹ כָּרֵת אוֹ מַלְקוּת אוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. בֵּין שֶׁהָיוּ שׁוֹכְבִין**
11 **בֵּין שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים, עַל הַכְּנָסַת הָעֲטָרָה הוּא הַחִיּוּב.**

40) של האבר. 41) משנה, יבמות נג, ב. 42) שם, במשנה. 43) שם נה, ב. 44) בנדה כתיב "את מקורה הערה", מכאן להעראה מן התורה. ושאר עריות למדים אנו בהיקש מנדה (שם נד.). 45) כמבואר למעלה בהלכות ד־ח. 46) כן היא גירסת ה'מגיד משנה' ו'מגדל עוז', וכן הוא בדפוס רומי ר"מ, ובכת"י התימנים. 47) סנהדרין נד, א: "משכבי אשה (ויקרא יט, יג). מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה" - "לחייב בכל עריות כדרכה ושלא כדרכה" (רש"י שם). 48) ואפילו שלא כדרכה (הוריות ד.) ובכתב־יד התימנים: משהערה בה שלא כדרכה.

12 **יא. כָּל הַבָּא בִּיאָה אֲסוּרָה בְּלֹא קִשּׁוּי[49], אֶלָּא שֶׁהָיָה**
13 **הָאֵבֶר שֶׁלּוֹ מְדֻלְדָּל כְּמוֹ אֵבֶר הַמֵּתִים, כְּגוֹן הַחוֹלִים,**
14 **אוֹ מִי שֶׁנּוֹלַד כָּךְ, כְּגוֹן סְרִיס חַמָּה, אַף עַל פִּי**
15 **שֶׁהִכְנִיס אֶת הָאֵבֶר בְּיָדוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לֹא כָּרֵת וְלֹא**
16 **מַלְקוּת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִיתָה; שֶׁאֵין זוֹ בִּיאָה[50].**
17 **אֲבָל פּוֹסֵל הוּא מִן הַתְּרוּמָה[51], וּבֵית דִּין מַכִּין אֶת**
18 **שְׁנֵיהֶם מַכַּת מַרְדּוּת[52].**

49) בלשון הגמרא "משמש מת", היינו שהאבר כמו מת. 50) שבועות יח, א. 51) בת כהן כל זמן שהיא בבית אביה, ואשת כהן מותרות לאכול תרומה. ואם נבעלה לפסול לה - נפסלה מלאכול תרומה (פ"ו מהל' תרומות ה"ו).

ומשמיענו רבינו כאן, שאם הפסול לה שימש באבר מת, גם כן פוסל אותה מן התרומה (סוטה כו:). 52) שלא נאמר פטור אלא ממיתה ומעונש, אבל אסור לעשות כן, וכל שעבר על דבר שהוא פטור אבל אסור, מכין אותו מכת מרדות (מגיד־משנה).

19 **יב. הַבָּא עַל עֶרְוָה מִן הָעֲרָיוֹת כְּמִתְעַסֵּק[53], אַף עַל**
20 **פִּי שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לְכָךְ[54] - חַיָּב[55]. וְכֵן בְּחַיָּבֵי לָאוִין**
21 **וּבַשְּׁנִיּוֹת[56]. אֲבָל הַבָּא עַל עֶרְוָה מִן הָעֲרָיוֹת וְהִיא**
22 **מֵתָה[57] - פָּטוּר מִכֻּלּוּם. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּחַיָּבֵי לָאוִין**
23 **שֶׁהוּא פָּטוּר. וְהַבָּא עַל הַטְּרֵפָה[58], אוֹ שֶׁשָּׁכַב עִם**
24 **בְּהֵמָה טְרֵפָה - חַיָּב; חַי הוּא[59], אַף עַל פִּי שֶׁסּוֹפוֹ**
25 **לָמוּת מֵחֹלִי זֶה. וַאֲפִלּוּ שָׁחַט[60] בָּהּ שְׁנֵי סִימָנִין וַעֲדַיִן**
26 **הִיא מְפַרְכֶּסֶת - הַבָּא עָלֶיהָ חַיָּב, עַד שֶׁתָּמוּת אוֹ עַד**
27 **שֶׁיַּתִּיז רֹאשָׁהּ.**

53) שלא נתכוין לביאה ובא עליה. ויש מפרשים, שנתכוין לאשתו ונזדמנה לו אחותו (מגיד־משנה). 54) ובשאר עבירות - המתעסק פטור מקרבן (כריתות יט.). 55) קרבן, בגמרא שם: "המתעסק בחלבים ועריות, חייב שכן נהנה", שההנאה באה לו ממעשה איסור, וכל זה אינו אלא לענין קרבן, אבל מיתה או מלקות אין עונשין אלא במזיד והתראה (מגיד־משנה). 56) מתעסק חייב. כלומר, חטא וחייב עונש מן השמים, כי אין קרבן בחייבי לאוין שוגגים, והם פטורים מכלום (כסף־משנה). וראה ראב"ד. 57) יבמות נה, ב. 58) סנהדרין עח, א. 59) יבמות קכ, ב. 60) חולין קכא, ב: "והרובעה חייב" (חידושים ומקורות על הרמב"ם מהרש"ש).

28 **יג. כָּל אִשָּׁה אֲסוּרָה מֵאֵלּוּ, אִם הָיְתָה בַּת שָׁלֹשׁ**
29 **שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וַמַּעֲלָה, גָּדוֹל הַבָּא עָלֶיהָ - חַיָּב**
30 **מִיתָה אוֹ כָּרֵת אוֹ מַלְקוּת; וְהִיא פְּטוּרָה מִכֻּלּוּם[61],**
31 **אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה גְּדוֹלָה. וְאִם הָיְתָה פְּחוּתָה מִזֶּה -**
32 **הֲרֵי שְׁנֵיהֶן פְּטוּרִין, שֶׁאֵין בִּיאָתָהּ בִּיאָה[62]. וְכֵן אִשָּׁה**
33 **גְּדוֹלָה שֶׁבָּא עָלֶיהָ קָטָן: אִם הָיָה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים[63]**
34 **וְיוֹם אֶחָד וַמַּעֲלָה - הִיא חַיֶּבֶת כָּרֵת אוֹ מִיתָה אוֹ**
35 **מַלְקוּת, וְהוּא פָּטוּר; וְאִם הָיָה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים**
36 **וּלְמַטָּה - שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין.**

61) קטנה אינה בת עונשין, נדה מד, ב. 62) בפירוש המשנה לרבינו שם כתוב: "וזה הדבר הלכה למשה מסיני". וכן משמע מגמרא שם מה, א. במעשה דרבי עקיבא. 63) שם מה, א.

37 **יד. הַבָּא עַל הַזָּכָר אוֹ הֵבִיא זָכָר עָלָיו, כֵּיוָן**
38 **שֶׁהֶעֱרָה[64], אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם גְּדוֹלִים - נִסְקָלִים;**
39 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב - בֵּין שֶׁהָיָה בּוֹעֵל אוֹ**
40 **נִבְעָל[65]. וְאִם הָיָה קָטָן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד**
41 **וַמַּעְלָה[66] - זֶה שֶׁבָּא עָלָיו אוֹ הֵבִיאוֹ עַל עַצְמוֹ נִסְקָל,**
42 **וְהַקָּטָן פָּטוּר[67]. וְאִם הָיָה הַזָּכָר[68] בֶּן תֵּשַׁע אוֹ פָּחוֹת[69]**
43 **- שְׁנֵיהֶן פְּטוּרִין[70]. וְרָאוּי לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת הַגָּדוֹל**

מַכַּת מַרְדּוּת[71], לְפִי שֶׁשָּׁכַב עִם זָכָר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּחוֹת מִבֶּן תֵּשַׁע.

64) סנהדרין נה, א. 65) שנאמר "לא תשכב", אזהרה לשוכב (לבועל), ואנו קוראים גם "לא תשכיב" - אזהרה לנשכב (לנבעל). כריתות ג, א. 66) סנהדרין, שם. 67) שאינו בן עונשין. 68) השוכב או הנשכב. 69) כלומר, שלא מלאו לו תשע שנים ויום אחד. 70) כרב, בסנהדרין נד, ב שנשכב (נבעל) פחות מבן תשע שנים ויום אחד, אינו מחייב את שוכבו. 71) כדרך מכת מרדות על כל דבר שהוא פטור אבל אסור (מגיד־משנה).

טו. [אֶחָד הַבָּא עַל הַזָּכָר אוֹ] הַבָּא עַל אַנְדְּרוֹגִינוֹס[72] דֶּרֶךְ זַכְרוּתוֹ - חַיָּב[73]; [וְאִם בָּא עָלָיו דֶּרֶךְ נַקְבוּתוֹ - פָּטוּר][74]. וְהַטֻּמְטוֹם - סָפֵק הוּא[75]. לְפִיכָךְ, הַבָּא עַל הַטֻּמְטוֹם אוֹ עַל אַנְדְּרוֹגִינוֹס [דֶּרֶךְ נַקְבוּתוֹ] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[76]. וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס מֻתָּר לִשָּׂא אִשָּׁה[77].

72) אדם שיש לו אברי המין של זכר ושל נקבה נקרא אנדרוגינוס, מלה זו יוונית היא: אנדרו - זכר, גינוס - נקבה ('ערוך' ערך אנתרופי). 73) כבא על הזכר, כרבי אליעזר, יבמות פא, ב 74) שם פג, ב: "במה דברים אמורים, בזכרות שלו. אבל בנקבות שלו - פטור". 75) אברי המין אטומים, ואין אנו יודעים בו אם הוא זכר או נקבה. 76) כמבואר למעלה הי"א, הערה נ. 77) שם פא, א. אע"פ שלגבי קידושין הוא ספק אשה (ראה בפ"ד מהל' אישות הי"א) ו"נשים המסוללות (מתחככות משום תאוה) זו בזו אסור" (להלן פכ"א ה"ח) - באנדרוגינוס מותר (מגיד־משנה).

טז. הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה אוֹ שֶׁהֵבִיא בְּהֵמָה עָלָיו - שְׁנֵיהֶן נִסְקָלִין[78]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְכָל בְּהֵמָה לֹא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ - בֵּין שֶׁרְבָעָהּ אוֹ הֱבִיאָהּ עָלָיו. וְאֶחָד בְּהֵמָה וְאֶחָד חַיָּה[79] וָעוֹף[80] - הַכֹּל בִּסְקִילָה. וְלֹא חִלֵּק הַכָּתוּב בִּבְהֵמָה בֵּין גְּדוֹלָה לְקָטַנָּה; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְכָל בְּהֵמָה - אֲפִלּוּ בְּיוֹם לֶדְתָּהּ[81], (הַבָּא עָלֶיהָ בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ)[82], כֵּיוָן שֶׁהֶעֱרָה בָּהּ[83] אוֹ שֶׁהֶעֱרָתָה בּוֹ חַיָּב.

78) סנהדרין נד, א. 79) שהיה בכלל בהמה, בבא קמא נד, ב. 80) היינו נרבע, שאין רובע בעוף, ראה זבחים פה, ב. ובבבא־קמא נד, ב - אמרו שבכל מקום שוה עוף לבהמה, לומדים בהמה בהמה משבת. 81) סנהדרין נד, ב: "בהמה עשו בה קטנה כגדולה". 82) שם נה, א. 83) שם.

יז. קָטָן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל הַבְּהֵמָה אוֹ הֱבִיאָהּ עָלָיו - הִיא נִסְקֶלֶת עַל יָדוֹ[84], וְהוּא פָּטוּר. הָיָה בֶּן תֵּשַׁע[85] אוֹ פָּחוֹת - אֵין סוֹקְלִין אֶת הַבְּהֵמָה. וְכֵן קְטַנָּה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁהֵבִיאָה בְּהֵמָה וְחַיָּה עָלֶיהָ, בֵּין בְּהֵמָה גְּדוֹלָה בֵּין בְּהֵמָה קְטַנָּה, כֵּיוָן שֶׁהֶעֱרָתָה בָּהּ הַבְּהֵמָה, (בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ) - הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת[86], וְהִיא פְּטוּרָה. וְאִם הָיְתָה גְּדוֹלָה - שְׁנֵיהֶן נִסְקָלִין. וְאִם הָיְתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וּלְמַטָּה - אֵין הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת[87].

84) נדה מה, א. 85) שצריך שיהיה בן תשע שנים ויום אחד, כמפורש בגמרא שם, ולמעלה הי"ד. 86) שם מד, ב: "בת שלש שנים ויום אחד . . . ואם בא עליה אחד מכל העריות . . . מומתין על־ידה". "אחד מכל עריות ואפילו בהמה" (סנהדרין נה:). 87) שאין ביאתה ביאה.

יח. וְכֵן הַשּׁוֹכֵב עִם הַבְּהֵמָה בִּשְׁגָגָה[88], וְהָאִשָּׁה שֶׁהֵבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ בִּשְׁגָגָה - אֵין הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת עַל יָדָן, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן גְּדוֹלִים. כָּל הָעֲרָיוֹת כֻּלָּן שֶׁהָיָה אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן - הַקָּטָן פָּטוּר, וְהַגָּדוֹל חַיָּב, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[89]. אֶחָד עֵר וְאֶחָד יָשֵׁן - הַיָּשֵׁן פָּטוּר. אֶחָד מֵזִיד וְאֶחָד שׁוֹגֵג - הַמֵּזִיד חַיָּב, וְהַשּׁוֹגֵג מֵבִיא קָרְבָּן. אֶחָד אָנוּס וְאֶחָד בְּרָצוֹן - הָאָנוּס פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[90].

88) בעיא בסנהדרין שם: אם מה שהבמה נסקלת הוא משום שבאה על־ידה תקלה לאדם שנהרג, וכאן - כששגג - הרי אינו נהרג, גם הבהמה אינה נהרגת. או משום קלון שבא על־ידה, ואף בשוגג יש קלון, והבעיא לא נפשטה שם, ואין סוקלין אותה מספק (מגיד־משנה). 89) למעלה הי"ג. 90) למעלה ה"ט.

יט. אֵין הָעֵדִים נִזְקָקִין לִרְאוֹת הַמְנָאֲפִים שֶׁהֶעֱרוּ זֶה בָּזֶה וְהִכְנִיס כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת; אֶלָּא מִשֶּׁיִּרְאוּ אוֹתָן דְּבוּקִין זֶה עִם זֶה[91] כְּדֶרֶךְ כָּל הַבּוֹעֲלִין - הֲרֵי אֵלּוּ נֶהֱרָגִין בִּרְאִיָּה זוֹ. וְאֵין אוֹמְרִים שֶׁמָּא לֹא הֶעֱרָה, מִפְּנֵי שֶׁחֶזְקַת צוּרָה זוֹ שֶׁהֶעֱרָה.

91) מכות ז, א: "במנאפים - משיראו כמנאפים".

כ. מִי שֶׁהֶחְזִיק בִּשְׂאֵר בָּשָׂר - דָּנִין בּוֹ עַל פִּי הַחֲזָקָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁזֶּה קָרוֹב. וּמַלְקִין וְשׁוֹרְפִין וְסוֹקְלִין וְחוֹנְקִין[92] עַל חֲזָקָה זוֹ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהֶחְזִיק שֶׁזּוֹ אַחוֹתוֹ אוֹ בִּתּוֹ אוֹ אִמּוֹ, וּבָא עָלֶיהָ בְּעֵדִים - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה אוֹ נִשְׂרָף אוֹ נִסְקָל, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁזּוֹ הִיא אֲחוֹתוֹ אוֹ אִמּוֹ אוֹ בִּתּוֹ, אֶלָּא בַּחֲזָקָה בִּלְבַד. וּמַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁבָּאת לִירוּשָׁלַיִם וְתִינוֹק מֻרְכָּב לָהּ עַל כְּתֵפָהּ, וְהִגְדִּילַתּוּ בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא בְּנָהּ, וּבָא עָלֶיהָ, וְהֱבִיאוּהָ לְבֵית דִּין וּסְקָלוּהָ. רְאָיָה לְדִין זֶה: מַה שֶּׁדָּנָה תּוֹרָה בִּמְקַלֵּל אָבִיו וּמַכֵּה אָבִיו שֶׁיּוּמַת. וּמִנַּיִן לָנוּ רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁזֶּה אָבִיו? אֶלָּא בַּחֲזָקָה[93]. כָּךְ שְׁאָר קְרוֹבִים בַּחֲזָקָה.

92) קדושין פ, א. 93) 'ירושלמי' קידושין פ"ד, ה"י.

כא. אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁבָּאוּ מִמְּדִינַת הַיָּם, הוּא אוֹמֵר: זֹאת אִשְׁתִּי, וְהִיא אוֹמֶרֶת: זֶה בַּעְלִי, אִם הֶחְזִקָה בָּעִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם[94] שֶׁהִיא אִשְׁתּוֹ - הוֹרְגִין עָלֶיהָ[95]; אֲבָל בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם - אֵין הוֹרְגִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ[96].

94) בבא־בתרא קסז, ב. 95) אם זינתה. 96) אבל מכת מרדות יש בה משום ספק, כמו שכתוב למעלה הט"ו, ולהלן פ"ג ועוד. ראה בהגהות רבי עקיבא איגר למעלה הט"ו.

כב. הָאִשָּׁה שֶׁהֶחֱזְקָה נִדָּה[97] בִּשְׁכִּינוֹתֶיהָ[98] - בַּעְלָהּ לוֹקֶה עָלֶיהָ מִשּׁוּם נִדָּה. הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ[99] וְנִסְתְּרָה, וּבָא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד שֶׁנִּטְמְאָה, וְהָיָה בַּעְלָהּ כֹּהֵן וּבָא עָלֶיהָ אַחַר כָּךְ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה עָלֶיהָ[100] מִשּׁוּם זוֹנָה[101]; אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הָעֵדוּת בְּעֵד אֶחָד[102], כְּבָר הֶחֱזְקָה בְּזוֹנָה[103].

97) קידושין פ, א. 98) "שראוה שכנותיה היום מלובשת בגדי נדותה" (רש"י שם). 99) 'ירושלמי' סוטה פ"ו ה"ב. 100) אם העידו שנים שבא עליה. 101) שכהן אסור בה שכתוב: "אשה זונה . . . לא יקחו" (ויקרא כא, ז). ולאחר קנוי וסתירה אפילו עד אחד נאמן לומר שנטמאה (ראה פ"א מהל' סוטה הי"ד). 102) 'ירושלמי' שם: "עיקר עדותו לא בעד אחד הוא". פירוש: העדות שבא עליה היא העדות העיקרית, ועל זה יש שני עדים. ובדפוס רומי ר"מ: "אע"פ שאין עיקר העדות בעד אחד". והכוונה אף־על־פי שבכל התורה כולה, אין עדות פחות משנים. 103) שלאחר קינוי וסתירה, גם עד אחד שהעיד שנטמאה - נאמן להחזיקה לזונה. [ביבמות נו, א - אמרו, שגם ישראל לוקה משום לא יוכל בעלה וכו', אולם ב'ירושלמי' הנ"ל, ששם מקור דין זה, אמרו בפירוש "כהן", ומשמע שישראל אינו לוקה משום טומאה. וראה ראב"ד ומגיד־משנה כאן].

כג. הָאָב שֶׁאָמַר: בִּתִּי זוֹ[104] מְקֻדֶּשֶׁת הִיא לָזֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נֶאֱמָן[105] וְתִנָּשֵׂא לוֹ[106], אִם זִנְּתָה - אֵינָהּ נִסְקֶלֶת עַל פִּיו[107], עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁנִּתְאָרְסָה בִּפְנֵיהֶם. וְכֵן הָאִשָּׁה[108] שֶׁאָמְרָה: מְקֻדֶּשֶׁת אֲנִי - אֵינָהּ נֶהֱרֶגֶת עַל פִּיהָ, עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים אוֹ תֶּחֱזַק[109].

104) נערה. 105) שהתורה האמינתו, שנאמר: "את בתי נתתי לאיש הזה" (דברים כב, טז). 106) לאיש הזה ואסורה לאחרים (קידושין סד.). 107) שהתורה האמינה לו רק לאיסורא, אבל לא לקטלא, כרב ולא כרב אסי (שם סג:). 108) שם. 109) באופן האמור בהכ"א.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר שארבע נשים אסורות על האדם לעולם: אחותו מזנות או בתו שנולדה לו מזנות שהן ערוה עליו: המקדש אשה כמה נשים נאסרו לו: וחמותו לאחר מיתה: עבר ונאף אחת משבע נשים אלו אם נאסרה אשתו עליו: הבועל אשה דרך זנות אם נאסרו עליו קרובותיה: הנטען על הערוה אם ידור עמה במבוי: הבא על אשה ובתה דרך זנות אם נעשות ערוה זו לזו: מצות חכמים שישא אדם בת אחותו.

א. אֵשֶׁת אָבִיו, וְאֵשֶׁת בְּנוֹ, וְאֵשֶׁת אָחִיו, וְאֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו - אַרְבַּעְתָּן עֲרָוָה עָלָיו לְעוֹלָם, בֵּין מִן הָאֲרוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין, בֵּין שֶׁנִּתְגָּרְשׁוּ בֵּין שֶׁלֹּא נִתְגָּרְשׁוּ, בֵּין בְּחַיֵּי בַּעְלֵיהֶן בֵּין אַחַר מִיתַת בַּעְלֵיהֶן; חוּץ מֵאֵשֶׁת אָחִיו[2] שֶׁלֹּא הִנִּיחַ בֵּן[3]. וְאִם בָּא עַל אַחַת מֵהֶן בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ - חַיָּב שְׁתַּיִם[4]: מִשּׁוּם שְׁאֵר בָּשָׂר[5], וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ; שֶׁהֲרֵי שְׁנֵיהֶן[6] הָאֲסוּרִין בָּאִין כְּאֶחָד[7].

2) שמת מבלי לגרשה. 3) כלומר, זרע, בן או בת או נכד ונין, שמצוה ליבמה, כמפורש בתורה (דברים כה, ה). 4) שתי חטאות, אם שגג (סנהדרין נג.). 5) כלומר, משום קורבה: אשת אביו. 6) בכתב־יד התימנים: שני. 7) בשעת הקידושין, ולכן אין כאן משום "אין איסור חל על איסור" (יבמות לג. ולהלן פי"ז ה"ח), כי הכל מודים שבבת אחת חלים שני האיסורים.

ב. לְפִיכָךְ, הַבָּא עַל אִמּוֹ שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָבִיו - חַיָּב שְׁתַּיִם, בֵּין בְּחַיֵּי אָבִיו בֵּין לְאַחַר מִיתַת אָבִיו[8]: אַחַת מִשּׁוּם אִמּוֹ, וְאַחַת מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָבִיו[9]. אֶחָד אֶחָיו מֵאָבִיו אוֹ אֶחָיו מֵאִמּוֹ[10], בֵּין מִנִּשּׂוּאִין בֵּין מִזְּנוּת[11] - אִשְׁתּוֹ עֶרְוָה[12] עָלָיו. אֲבָל אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו מִן הָאֵם - הֲרֵי הִיא שְׁנִיָּה[13], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14]. וְאֶחָד אֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו אוֹ מֵאִמּוֹ[15], בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִזְּנוּת, כְּגוֹן שֶׁזָּנְתָה אִמּוֹ אוֹ אָבִיו עִם אֲחֵרִים וְהָיְתָה לוֹ אָחוֹת מִזְּנוּת - הֲרֵי זוֹ עֶרְוָה עָלָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ מוֹלֶדֶת חוּץ.

8) סנהדרין נד, א. 9) שם נג, א. ולא כתב גם משום "אשת איש", שהרי מדובר כאן גם ב"לאחר מיתת אביו". ראה ב'לחם משנה'. 10) יבמות נה, א. 11) שם כב, א. 12) שאחיו נקרא מכל מקום. 13) מדברי סופרים, שגזרו על אשת אחי האב מן האם, משום אשת אחי האב מן האב - שהיא ערוה מן התורה - שגם כאן יש צד אב (יבמות כא.). 14) הל' אישות פ"א ה"ה. 15) מכות ה, ב - שנאמר: "אחותן בת אביך או בת אמך" (ויקרא יח, ט).

ג. בַּת אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו - הֲרֵי הִיא עֶרְוָה עָלָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ. אֲבָל אִם נָשָׂא אָבִיו אִשָּׁה, וְיֵשׁ לָהּ בַּת מֵאִישׁ אַחֵר - אוֹתָהּ הַבַּת מֻתֶּרֶת לוֹ[16]; שֶׁאֵין זוֹ מוֹלֶדֶת אָבִיו. וַהֲלֹא[17] מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ חַיָּב עָלֶיהָ, וְלָמָּה נֶאֱמַר: בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ? לְחַיֵּב עָלֶיהָ אַף מִשּׁוּם זֶה[18].

16) 'תורת כהנים', קדושים סוף פרק יא: "יכול אפילו מאיש אחר, תלמוד־לומר מולדת אביך". 17) חוזר לראש דבריו, ומן "אבל" עד "אביו" הוא מאמר מוסגר. 18) כלומר, אף משום בת אשת אב.

ד. לְפִיכָךְ, הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ שֶׁהִיא בַּת נְשׂוּאַת אָבִיו - חַיָּב שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ, וְאַחַת מִשּׁוּם עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ. אֲבָל אִם אָנַס אָבִיו אִשָּׁה אוֹ פִּתָּה אוֹתָהּ וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בַּת וּבָא עָלֶיהָ - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ[19] בִּלְבַד; שֶׁאֵין בַּת הָאֲנוּסָה בַּת אֵשֶׁת אָבִיו.

19) כמבואר בה"ב.

ה. אַחוֹת אִמּוֹ, בֵּין אַחוֹתָהּ מֵאָבִיהָ בֵּין אַחוֹתָהּ מֵאִמָּהּ[20], בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִזְּנוּת[21] - הֲרֵי זוֹ עֶרְוָה עָלָיו מִשּׁוּם אַחוֹת אֵם. וְכֵן אַחוֹת הָאָב, בֵּין מִן הָאֵם בֵּין מִן הָאָב, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִזְּנוּת - הֲרֵי זוֹ עֶרְוָה עָלָיו מִשּׁוּם אַחוֹת אָב.

20) יבמות נד, ב. 21) קרובות אלו הן "שאר בשר", ואסורות אפילו בלא אישות (מגיד־משנה).

ו. הַבָּא עַל אִשָּׁה דֶּרֶךְ זְנוּת וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בַּת - אוֹתָהּ הַבַּת עֶרְוָה עָלָיו מִשּׁוּם בִּתּוֹ[22]. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה עֶרְוַת בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה, מֵאַחַר שֶׁאָסַר בַּת הַבַּת שָׁתַק מִן הַבַּת[23]. וְאִסּוּרָהּ מִן הַתּוֹרָה[24], וְאֵינוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[25]. לְפִיכָךְ, הַבָּא עַל בִּתּוֹ מִנִּשּׂוּאָתוֹ - חַיָּב שְׁתַּיִם[26]: מִשּׁוּם בִּתּוֹ, וּמִשּׁוּם עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ.

22) סנהדרין עו, א. 23) "שתק הכתוב מלזכרה, להיותה אפשר להתלמד בגזירה־שוה" ('ספר המצוות' לרבינו, מצות לא־תעשה שלו). 24) שאנו למדים זאת מ'גזירה שוה', נאמר (ויקרא יח, י) "ערות בת בנך . . . כי ערותך הנה", ונאמר (שם, יז) "ערות אשה ובתה . . . שארה הנה". כמו שבאיסור אשה ובתה נאסרה בתה, כן גם באיסור בת בנו נאסרה בתו (סנהדרין עו.) ובהל' מאכלות אסורות פ"ט ה"ב, כתב רבינו, שמאחר שאסר בת הבת, מובן מאליו שהבת אסורה, וזה כדעת אביי שם. ואף־על־פי שאין לומדים אזהרה מקל־וחומר, כאן גילויי דברים פשוטים ומובנים (גילוי מילתא בעלמא, שם). 25) אף־על־פי שכל דבר הנלמד באחת משלוש־עשרה מדות (שהתורה נדרשת בהן) נקראים "דברי סופרים" (בשורש השני ב'ספר המצוות') אולם כאן (באיסור בתו) - אם כי זה נלמד ב'גזירה שוה' או בקל־וחומר (כמבואר בהערה הקודמת) - אומר רבינו שאיסורה מן התורה ולא מדברי סופרים, מפני שזה רק גילויי הדברים המובנים מאליהם. ראה מגיד־משנה כאן, ובפ"א מהל' אישות ה"ב. 26) שתי חטאות אם שגג, ששני האיסורין באו כאחד, וכמבואר למעלה ה"א.

ז. כֵּיצַד שֶׁקִּדֵּשׁ אָדָם אִשָּׁה נֶאֱסְרוּ[27] עָלָיו מִקְּרוֹבוֹתֶיהָ שֵׁשׁ נָשִׁים, וְכָל אַחַת מֵהֶן עֶרְוָה עָלָיו לְעוֹלָם, בֵּין כָּנַס[28] בֵּין גֵּרַשׁ, בֵּין בְּחַיֵּי אִשְׁתּוֹ בֵּין לְאַחַר מוֹתָהּ. וְאֵלּוּ הֵן: אִמָּהּ וְאִם אִמָּהּ וְאֵם אָבִיהָ, וּבִתָּהּ וּבַת בִּתָּהּ וּבַת בְּנָהּ. וְאִם בָּא עַל אַחַת מֵהֶן בְּחַיֵּי אִשְׁתּוֹ - שְׁנֵיהֶן נִשְׂרָפִין[29].

27) 'דרך ארץ רבה' ריש פרק א. 28) הכניסה לחופה. 29) סנהדרין עה, א.

ח. בָּא עֲלֵיהֶן[30] לְאַחַר מִיתַת אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ בְּכָרֵת[31], וְאֵין בָּהֶן מִיתַת בֵּית דִּין[32]. שֶׁנֶּאֱמַר: בָּאַשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן; בִּזְמַן שֶׁשְּׁתֵיהֶן קַיָּמוֹת, שֶׁהֵן אִשְׁתּוֹ וְזוֹ שֶׁבָּא עָלֶיהָ - הֲרֵי הוּא וְהָעֶרְוָה נִשְׂרָפִין, וּבִזְמַן שֶׁאֵין שְׁתֵיהֶן קַיָּמוֹת - אֵין שָׁם שְׂרֵפָה.

30) על אחת משש העריות שנזכרו למעלה. 31) שם עו, ב - פלוגתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא, ופסק כרבי עקיבא לפי הכלל: "הלכה כרבי עקיבא מחבירו" (מגיד־משנה). ומה שאמרו שם: "ורבי עקיבא סבר איסורא בעלמא", מפרש רבינו דהיינו איסור כרת, וביחס למיתות בית־דין קרא לכרת "איסורא בעלמא", וכן נמצא בקידושין סב, א - "אם שכב . . . אל איסורא בעלמא", אף־על־פי שיש שם כרת (חדושי הרמ"ה לסנהדרין, ו'מאירי' שם). 32) כל הקרובות המפורטות בהלכה זו, נלמדו מחמותו (סנהדרין עה. עו.) וכיון שבחמותו לאחר מיתת אשתו אין בה שריפה, הוא־הדין בשאר הקרובות הנלמדות מחמותו (מגיד־משנה).

ט. וְכֵן אַחוֹת אִשְׁתּוֹ - עֶרְוָה עָלָיו עַד שֶׁתָּמוּת אִשְׁתּוֹ[33]. בֵּין אַחוֹתָהּ מֵאִמָּהּ[34] בֵּין אַחוֹתָהּ מֵאָבִיהָ, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִזְּנוּת[35] - הֲרֵי זוֹ עֶרְוָה עָלָיו.

33) שכתוב: "ואשה אל אחותה לא תקח . . . בחייה" (ויקרא יח, יח). 34) יבמות נה, א. 35) וכמו שביארנו למעלה: דאין צורך לאישות בקרובות אלו.

י. עָבַר וְנָאַף עִם אַחַת מִשֶּׁבַע נָשִׁים אֵלּוּ, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא וְהַנּוֹאֶפֶת בְּמִיתַת בֵּית דִּין אוֹ בְּכָרֵת - לֹא נֶאֱסְרָה אִשְׁתּוֹ עָלָיו[36]; חוּץ מֵאַחוֹת אֲרוּסָתוֹ[37], שֶׁהִיא אוֹסֶרֶת אִשְׁתּוֹ עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[38].

36) שם צה, א: "שכיבתה אוסרתה, ואין שכיבת אחותה אוסרתה". 37) שם. 38) כלומר, באותו האופן המבואר בפ"י מהל' גירושין הלכה ח־י, היינו במקום שאחות ארוסתו צריכה גט, כגון ששמע שמתה ארוסתו ונשא אחותה ואחר־כך נתברר שהיא חיה - השניה צריכה גט (ראה שם הטעם), ולפיכך נאסרה עליו ארוסתו, שמא יאמרו נושא אחות גרושתו, אבל אם בא על אחות ארוסתו בזנות, אינה צריכה גט, ואינה אוסרת ארוסתו עליו, ובזה מסולקת השגת הראב"ד (מגיד־משנה).

יא. הַבּוֹעֵל אִשָּׁה דֶּרֶךְ זְנוּת - לֹא נֶאֱסְרוּ עָלָיו קְרוֹבוֹתֶיהָ[39], שֶׁהֵן הַשֶּׁבַע נָשִׁים שֶׁאָמַרְנוּ. אֲבָל חֲכָמִים אָסְרוּ[40] עַל מִי שֶׁנָּאַף עִם אִשָּׁה לִשָּׂא אַחַת מִן הַשֶּׁבַע נָשִׁים קְרוֹבוֹתֶיהָ כָּל זְמַן שֶׁהַזּוֹנָה קַיֶּמֶת[41]; מִפְּנֵי שֶׁהַזּוֹנָה בָּאָה לִקְרוֹבוֹתֶיהָ לְבַקֵּר אוֹתָן, וְהוּא מִתְיַחֵד עִמָּהּ, וְלִבּוֹ גַּס בָּהּ, וְיָבוֹא לִידֵי עֲבֵרָה שֶׁיִּבְעַל הָעֶרְוָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ נִטְעָן[42] עַל אִשָּׁה - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂא[43] אַחַת מִקְּרוֹבוֹתֶיהָ עַד שֶׁתָּמוּת זוֹ שֶׁנִּטְעָן עָלֶיהָ. וְאִם כָּנַס[44] הַקְּרוֹבָה שֶׁזָּנָה עִם קְרוֹבוֹתֶיהָ - לֹא יוֹצִיא.

39) יבמות צז, א. 40) שם: מדרבנן. 41) שם בגמרא על המשנה האומרת: נושאין לכתחילה, היינו לאחר שהזונה מתה. 42) נחשד ויצא עליו קול (רש"י שם צז.). 43) שם כו, א. 44) תוספתא יבמות פרק ד, ה.

יב. מִי שֶׁנִּטְעָן עַל עֶרְוָה אוֹ שֶׁיָּצָא לוֹ שֵׁם רַע עִמָּהּ

- לֹא יָדוּר עִמָּהּ בְּמָבוֹי אֶחָד[45], וְלֹא יֵרָאֶה בְּאוֹתָהּ שְׁכוּנָה. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד[46] שֶׁהָיוּ מְרַגְּנִין אַחֲרָיו עִם חֲמוֹתוֹ, וְהִכּוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים מַכַּת מַרְדּוּת מִפְּנֵי שֶׁעָבַר עַל פֶּתַח בֵּיתָהּ.

45) למד דין זה ממעשה שהיה אצל רב ששת (קדושין יב:), שמובא בסוף ההלכה כאן. ונראה מדברי רבינו שאין לוקין מכת מרדות אלא בחמותו, מפני שלבו גס בה, אבל לא בשאר עריות (מגיד־משנה). וב'תוספות' המיוחסות לר"י הזקן (קידושין שם) כתוב, שלמדו דין זה מכהן שגירש את אשתו, שאמרו (כתובות כז:) "לא תדור עמו במבוי". 46) קידושין, שם.

יג. הַבָּא עַל אִשָּׁה וּבִתָּהּ דֶּרֶךְ זְנוּת, אוֹ עַל אִשָּׁה וַאֲחוֹתָהּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁבָּא עַל שְׁתֵּי נָשִׁים נָכְרִיּוֹת; שֶׁאֵין נַעֲשׂוֹת עֶרְוָה זוֹ עִם זוֹ אֶלָּא בְּנִשּׂוּאִין, לֹא בִּזְנוּת[47]. וְכֵן אִם אָנַס אָבִיו[48] אוֹ בְּנוֹ אוֹ אָחִיו אוֹ אֲחִי אָבִיו אִשָּׁה אוֹ פִּתָּהּ אוֹתָהּ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לוֹ וְיִשָּׂאֶנָּה; שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא אֵשֶׁת, וְאֵין כָּאן אִישׁוּת.

47) יבמות צז, ב: "דרך ליקוחין אסרה תורה", "שהיתה ראשונה לקוחתו, חייב על השניה כשבא עליה" (רש"י). 48) שם.

יד. אָבִיו אוֹ בְּנוֹ שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִשָּׂא בִּתָּהּ אוֹ אִמָּהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[49]. וּמֻתָּר לָאָדָם לִשָּׂא אֵשֶׁת בֶּן אָחִיו[50]. וְנוֹשֵׂא אָדָם אִשָּׁה וּבַת אֲחוֹתָהּ אוֹ בַּת אָחִיהָ כְּאַחַת[51]. וּמִצְוַת חֲכָמִים[52] שֶׁיִּשָּׂא אָדָם בַּת אֲחוֹתוֹ, וְהוּא הַדִּין לְבַת אָחִיו[53]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם[54].

49) למעלה ה"ג בבתה של אשת אביו, והוא־הדין לאמה. 50) 'ירושלמי' יבמות פי"א ה"ד, ו'דרך ארץ רבה' פ"א. 51) כריתות יד, ב: "שאשה אחת יכולה להיות חמותו ואם חמותו ואם חמיו והוא בהיתר, על־דרך זה שנשא אשה ובת אחיה ובת אחותה" (מגיד־משנה). 52) יבמות סב, ב. 53) ראה שם רש"י ו'תוספות'. 54) שם. "הנושא את בת אחותו, עליו הכתוב אומר: אז תקרא וה' יענה" (ישעיה נח, ט), "לעיל מיניה כתיב . . . ומבשרך לא תתעלם היינו . . . ונושא בת אחותו" (רש"י).

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"־ט"ז מנחם־אב ה'תשפ"ב

יום ראשון י' מנחם־אב* ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת גְּזֵלָה וַאֲבֵדָה

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דיני מי שאבדה ממנו אבידה ופגע באבידה אחרת וכן הדומה לזה. ונמשך לזה דין השותפים שאבדו ושהצילו וכל הנמשך אחר זה.

א. מִי שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֵדָה, וּפָגַע בַּאֲבֵדָתוֹ וַאֲבֵדַת חֲבֵרוֹ: אִם יָכוֹל לְהַחֲזִיר אֶת שְׁתֵּיהֶן[2] - חַיָּב לְהַחֲזִיר שְׁתֵּיהֶן; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיר אֶלָּא אַחַת מֵהֶן - אֲבֵדָתוֹ קוֹדֶמֶת[3]. וַאֲפִלּוּ לַאֲבֵדַת אָבִיו[4] אוֹ שֶׁל רַבּוֹ[5] - שֶׁלּוֹ קוֹדֵם לְכָל אָדָם[6].

2) ואל יאמר שלי קודמת, ויניח את של חבירו. 3) משנה בבא־מציעא לג. 4) אף־על־פי שהוקש כיבוד אב ואם לכבודו של מקום (שם לב. והלכות ממרים פרק ו). 5) שחייב בכבודו וביראתו יותר משל אביו, ראה הלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה ב וה. 6) משנה וגמרא, שם לג.

ב. פָּגַע בַּאֲבֵדַת רַבּוֹ עִם אֲבֵדַת אָבִיו[7]: אִם הָיָה אָבִיו שָׁקוּל כְּנֶגֶד רַבּוֹ[8] - שֶׁל אָבִיו קוֹדֶמֶת[9]; וְאִם לָאו - שֶׁל רַבּוֹ קוֹדֶמֶת. וְהוּא[10], שֶׁיִּהְיֶה רַבּוֹ מֻבְהָק[11], שֶׁרֹב חָכְמָתוֹ[12] שֶׁל תּוֹרָה[13] מִמֶּנּוּ לָמַד.

7) משנה שם. 8) בחכמה. במשנתנו כתוב: "ואם אביו חכם" (לענין פדיון שבויים). אבל במשנה בירושלמי, וגם ברי"ף הגירסא: "שקול כנגד רבו" (לענין אבידה), וגירסת רבינו כגירסא זו, אולם בפרק ה מהלכות תלמוד תורה הלכה א, כותב רבינו: "וכן אם היה אביו תלמיד־חכם, אף־על־פי שאינו שקול כנגד רבו, משיב אבידתו . . ." וזה סתירה למה שכתב כאן. דעת הגהות מיימוניות, שבהלכות תלמוד תורה יש טעות־סופר, והעיקר הוא הנוסח כאן. ובכסף־משנה שם כתב בשם אחד מבניו של רבינו, ששם מדובר ברבו סתם, שאינו מובהק, על כן אף־על־פי שאביו אינו שקול כנגד רבו, כיוון שהוא תלמיד־חכם הוא קודם, וכאן מדגיש רבינו: "והוא שיהיה רבו מובהק", על כן צריך שיהיה אביו שקול, ואם לא - של רבו קודם. וראה 'שיטה מקובצת' לבבא־מציעא סוף פרק ב. 9) "שאביו הביאו לעולם הזה, ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא" (שם). 10) בתנאי. 11) לשון עולא, שם. 12) כדעת רבי יהודה, שם. 13) ולא חכמת אומות העולם.

ג. הִנִּיחַ אֲבֵדָתוֹ[14] וְהֶחֱזִיר אֲבֵדַת חֲבֵרוֹ - אֵין לוֹ אֶלָּא שָׂכָר הָרָאוּי לוֹ[15]. כֵּיצַד? שָׁטַף נָהָר[16] חֲמוֹרוֹ וַחֲמוֹר חֲבֵרוֹ, שֶׁלּוֹ יָפֶה מָנֶה וְשֶׁל חֲבֵרוֹ מָאתַיִם, הִנִּיחַ אֶת שֶׁלּוֹ וְהִצִּיל אֶת שֶׁל חֲבֵרוֹ - אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ הָרָאוּי

* השיעור של תשעה באב – ללמוד במוצאי היום.

1 לוֹ. וְאִם אָמַר לוֹ: אַצִּיל אֶת שֶׁלְּךָ וְאַתָּה נוֹתֵן לִי דְּמֵי
2 שֶׁלִּי, אוֹ שֶׁהִתְנָה בִּפְנֵי בֵּית דִּין[17] - חַיָּב לִתֵּן לוֹ[18] דְּמֵי
3 שֶׁלּוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁחֲמוֹרוֹ עָלָה מֵאֵלָיו[19] - הוֹאִיל
4 וְלֹא נִתְעַסֵּק בּוֹ[20], זָכָה בַּמֶּה שֶׁהִתְנָה עִמּוֹ[21].

14) לפנים משורת הדין, כי מן הדין שלו קודמת, כלמעלה בהלכה א. 15) לפי הטירחה והזמן שטיפל באבידת חבירו, ולא דמי אבידתו שהפסיד, מכיוון שעשה זאת מעצמו, כדי לזכות במצוה. 16) משנה בבא־קמא קטו: 17) כגון שבעל החמור לא היה במקום. ראה בבא־מציעא ל: 18) כי התנאי בפני בית־דין מזכה את המציל לקבל את מה שהתנה, אף־על־פי שבעל החמור לא היה נוכח שם. ואם התנה עמו, הריהו חייב לקיים את התנאי, ואינו יכול לטעון "משטה אני בך" (ראה שם קטז. ופירוש המשנה לרבינו שם). 19) ולא הפסיד כלום. 20) והפקירו כדי להציל את של חבירו, דינו כאבוד. 21) גמרא שם. כי רואים את החמור כאבוד, ומן השמים ריחמו עליו וניצל חמורו מטביעה.

5 ד. יָרַד לְהַצִּיל וְלֹא הִצִּיל[22] - אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ
6 הָרָאוּי לוֹ[23]. וְכֵן[24] אִם הָיָה עוֹסֵק בִּמְלָאכָה, וּבָטַל
7 מִמְּלַאכְתּוֹ שֶׁשָּׁוָה דִּינָר, וְהֶחֱזִיר אֲבֵדָה שֶׁשָּׁוָה מֵאָה
8 דִּינָר - לֹא יֹאמַר לוֹ: תֵּן לִי דִּינָר שֶׁהִפְסַדְתִּי, אֶלָּא
9 נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ כְּפוֹעֵל בָּטֵל[25] שֶׁיִּבְטַל מֵאוֹתָהּ מְלָאכָה
10 שֶׁהָיָה עוֹסֵק בָּהּ[26]. וְאִם הִתְנָה עִם הַבְּעָלִים אוֹ בִּפְנֵי
11 בֵּית דִּין[27] שֶׁיִּטֹּל מַה שֶּׁיַּפְסִיד, וְהִרְשׁוּהוּ[28] - הֲרֵי זֶה
12 נוֹטֵל. וְאִם אֵין שָׁם בְּעָלִים וְלֹא בֵּית דִּין - שֶׁלּוֹ
13 קוֹדֵם[29].

22) שם. 23) ולא דמי חמורו, אף־על־פי שהתנה, מכיון שלא עשה שליחותו. 24) מקביל לשטף נהר חמורו, שבהלכה ג. 25) בבא־מציעא ל: לא: 26) "כגון שהיה חייט, והניח מלאכתו והלך להשיב את האבידה ונשתהה בהשבתה כשיעור תפירת בגד ששכרו באותו יום סלע. לא יאמר לו, כבר בטלתי ממלאכתי שיעור סלע, תנה לי, אלא משערין שכרו כעת שאין לו מה יתפור ויושב ובטל, אם יבוא אדם ויאמר לו, הנך יושב ובטל, תקח בתפירת בגד חצי סלע, או תשאר בטל כל היום, ומה שמתברר שנוטל בשעה שאין לו תפירה לתפור, הוא שנוטל מבעל האבידה" (רבינו חננאל, בבא־מציעא לא:). 27) משנה, שם ל: 28) נתנו לו הרשאה (יפוי־כח) לטפל באבידה לפי התנאי שהתנה. למעלה בהלכה ג לא נאמר "והרשוהו", מכיון שזה מובן מאליו, שהבעלים או בית־דין יסכימו לתנאי לתת לו דמי חמורו שיפה מנה, כדי להציל את של חבירו השווה מאתיים. אבל בדין זה לא ידוע כמה ייבטל, ולכן הדגיש רבינו ואמר "והרשוהו". 29) משנה וגמרא שם. מן הדין, אין הוא חייב להפסיד ממונו כדי להציל ממון חבירו.

14 ה. וְכֵן שְׁנַיִם[30] שֶׁהָיוּ בָּאִים בַּדֶּרֶךְ, זֶה בְּחָבִית שֶׁל יַיִן
15 וְזֶה בְּכַד שֶׁל דְּבַשׁ, וְנִסְדַּק הַכַּד שֶׁל דְּבַשׁ[31], וְקִדֵּם
16 שֶׁיִּשְׁפֹּךְ הַדְּבַשׁ לָאָרֶץ שָׁפַךְ זֶה אֶת יֵינוֹ וְהִצִּיל אֶת
17 הַדְּבַשׁ[32] לְתוֹךְ הֶחָבִית - אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ הָרָאוּי
18 לוֹ[33]. וְאִם אָמַר: אַצִּיל אֶת שֶׁלְּךָ וְאַתָּה נוֹתֵן לִי דְּמֵי
19 שֶׁלִּי, אוֹ שֶׁהִתְנָה בִּפְנֵי בֵּית דִּין - חַיָּב לִתֵּן לוֹ[18] דְּמֵי
20 שֶׁלּוֹ. וְאִם נִשְׁפַּךְ הַדְּבַשׁ לָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה הֶפְקֵר[34], וְכָל
21 הַמַּצִּיל - לְעַצְמוֹ מַצִּיל.

30) משנה בבא־קמא קטו. 31) והדבש מטפטף דרך הסדק. 32) שדמיו מרובים מדמי היין. 33) אף־על־פי שבמו ידיו שפך את יינו ועסק באיסוף הדבש. והטעם, ראה למעלה בפירוש להלכה ג. וראה בבא־קמא קטז. 34) שם קטו: אמרו, שרק במקרה שחישוק כרוך על הכד ומעכב את שפיכת הדבש אין הדבש הפקר, ומפרש רבינו שהחישוק מעכב לזמן מסוים את שפיכת הדבש, ומכאן יצא לו שאם כבר נשפך הרי הוא הפקר. ראה מגיד־משנה.

22 ו. הָיָה זֶה בָּא בְּכַד שֶׁל דְּבַשׁ וְזֶה בָּא בְּקַנְקַנִּים רֵיקָנִים,
23 וְנִסְדְּקָה כַּד הַדְּבַשׁ, וְאָמַר לוֹ בַּעַל הַקַּנְקַנִּים: אִינִי
24 מַצִּיל לְךָ דְּבַשׁ זֶה בְּקַנְקַנַּי עַד שֶׁתִּתֵּן לִי חֶצְיוֹ אוֹ שְׁלִישׁוֹ
25 אוֹ כָּךְ וְכָךְ דִּינָרִין, וְקִבֵּל עָלָיו בַּעַל הַדְּבַשׁ וְאָמַר לוֹ:
26 הֵן - הֲרֵי זֶה שָׁחַק בּוֹ[35], וְאֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ
27 הָרָאוּי לוֹ; שֶׁהֲרֵי לֹא הִפְסִידוֹ כְּלוּם[36].

35) שהרי חייב הוא להציל ממון חבירו, שם קטז. 36) שם.

28 ז. וְכֵן מִי שֶׁבָּרַח[37] מִבֵּית הָאֲסוּרִים, וְהָיְתָה מַעְבֹּרֶת[38]
29 לְפָנָיו, וְאָמַר לוֹ: הַעֲבִירֵנִי וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ דִּינָר,
30 וְהֶעֱבִירוֹ - אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ[39] הָרָאוּי לוֹ. וְאִם הָיָה
31 צַיָּד[40], וְאָמַר לוֹ: בַּטֵּל מְצוֹדָתְךָ וְהַעֲבִירֵנִי - נוֹתֵן לוֹ
32 כָּל מַה שֶּׁהִתְנָה עִמּוֹ[41]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

37) שם. 38) רפסודה. 39) שמצוה היא להצילו. 40) השולה דגים מן הים, שם. 41) [ואפילו אם התנה עמו יותר ממה שהפסיד, כן כתב הלחם־משנה. וקשה למצוא את ההבדל שבין זה ובין הדין שבהלכה ו. ואפשר, משום ששם לא הפסיד כלום, אבל כאן הפסיד משהו. ודוחק. אמנם סגנונו של רבינו בהלכה ו מסייע לטעם זה, שכתב: שהרי לא הפסידו כלום].

33 ח. שַׁיָּרָא שֶׁהָיְתָה הוֹלֶכֶת בַּמִּדְבָּר[42], וְעָמַד עָלֶיהָ
34 גַּיִס[43] וּטְרָפָהּ[44]: אִם אֵינָן יְכוֹלִים לְהַצִּיל מִיָּדָם, וְעָמַד
35 אֶחָד מֵהֶן וְהִצִּיל - הִצִּיל לְעַצְמוֹ[45]; וְאִם יְכוֹלִין[46] הֵן
36 לְהַצִּיל מִיָּדָם, וְקָדַם אֶחָד מֵהֶן וְהִצִּיל, אַף עַל פִּי
37 שֶׁאָמַר: לְעַצְמִי אֲנִי מַצִּיל - הִצִּיל לָאֶמְצַע[47].

42) שם קטז. 43) צבא. 44) ובזזה. 45) מכיון שהבעלים התייאשו, וראה משנה שם קיד. 46) כגון שהם מרובים וחזקים. 47) כל אחד מכיר את שלו ונוטל, מכיון שלא התייאש.

38 ט. הָיוּ יְכוֹלִין לְהַצִּיל עַל יְדֵי הַדְּחָק[48] - כָּל הַמַּצִּיל
39 מַצִּיל לָאֶמְצַע[49]; אֶלָּא אִם כֵּן אָמַר: לְעַצְמִי אֲנִי
40 מַצִּיל - הֲרֵי זֶה מַצִּיל לְעַצְמוֹ. שֶׁכֵּיוָן שֶׁשְּׁמָעוּהוּ
41 אוֹמֵר 'לְעַצְמִי אֲנִי מַצִּיל', הָיָה לָהֶן לִדְחֹק עַצְמָן

וּלְהַצִּיל; וְכֵיוָן שֶׁיָּשְׁבוּ וְלֹא הִצִּילוּ - הֲרֵי נִתְיָאֲשׁוּ מִן הַכֹּל.

48) דברי רב אשי, שם. 49) כי הם יכולים לטעון, אילו אמרת שתציל לעצמך היינו מוסרים נפשנו ומצילים, רי"ף שם.

י. הָיוּ שְׁנֵי שֶׁתָּפִין, וְהִצִּיל אֶחָד מֵהֶן - הִצִּיל לָאֶמְצַע[50]. וְאִם אָמַר: לְעַצְמִי אֲנִי מַצִּיל[51] - הֲרֵי זֶה חָלַק מֵחֲבֵרוֹ[52], וְהִצִּיל לְעַצְמוֹ. וְכֵן הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל[53] לְהַצִּיל - כֹּל שֶׁיַּצִּיל הֲרֵי הוּא לַמַּשְׂכִּיר[54]. וְאִם אָמַר: לְעַצְמִי אֲנִי מַצִּיל - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר בּוֹ מִן הַשְּׂכִירוּת[55], וְכֹל שֶׁיַּצִּיל אַחַר שֶׁאָמַר כֵּן הֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ[56].

50) ושייך לשניהם יחד. אפילו כשחבירו אינו יכול להציל, אין אומרים שהתייאש, כי הוא סמך על שותפו, ועל כן לא יכול הלה לטעון שזכה מן ההפקר. 51) את חלקי. 52) ביטל את השותפות. מכיון שממונו בסכנה, זכאי הוא לחלוק שלא מדעת חבירו, ולהציל את שלו, בין שחבירו יכול להציל ובין אינו יכול (גמרא שם). 53) פירושו של רבא, שם. 54) אפילו כשאין המשכיר יכול להציל, כי סתמו לבעל הבית הוא מציל. 55) והדין הוא, שפועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום (שם). 56) אם אין המשכיר יכול להציל, וזוכה השכיר מן ההפקר.

יא. שַׁיָּרָא[57] שֶׁחָנְתָה בַּמִּדְבָּר, וְעָמַד עָלֶיהָ גַּיִס לְטָרְפָהּ[58], וּפָסְקוּ עִם הַגַּיִס מָמוֹן וְנָתְנוּ לוֹ - מְחַשְּׁבִין לְפִי מָמוֹנָם[59], וְאֵין מְחַשְּׁבִין לְפִי נְפָשׁוֹת[60]. וְאִם שָׁכְרוּ תַּיָּר לִפְנֵיהֶם לְהוֹדִיעָם הַדֶּרֶךְ - מְחַשְּׁבִין שְׂכָרוֹ לְפִי מָמוֹן וּלְפִי נְפָשׁוֹת[61]. וְאַל יְשַׁנּוּ[62] מִמִּנְהַג הַחַמָּרִים.

57) גמרא שם. 58) לבוזזה. 59) לפי ערך החפצים, שכל אחד ואחד מוביל בשיירה. כי כוונת הגייס היתה לביזה. 60) כי לא היו בסכנה. 61) כי בלי התייר, המורה דרך, צפויה סכנה גם לממונם וגם לחייהם. 62) שאם נהגו לתת לתייר לפי ממון או לפי נפשות, עושים.

יב. רַשָּׁאִין[63] הַחַמָּרִים לְהַתְנוֹת בֵּינֵיהֶן[64]: כָּל מִי שֶׁתֹּאבַד מִמֶּנּוּ חֲמוֹר[65] מִבְּנֵי הַשַּׁיָּרָא - מַעֲמִידִין לוֹ חֲמוֹר אַחֶרֶת. וְאִם פָּשַׁע בָּהּ הוּא וְאָבְדָה - אֵין חַיָּבִין לְהַעֲמִיד לוֹ[66].

63) שם. 64) כשכולם רוצים, והתנאי קיים אפילו בדיבור בלבד, ואין אחד מהם יכול לחזור בו. 65) כגון שתיטרף על־ידי חיות רעות. 66) כי מקרה פשיעה אינו בכלל התנאי.

יג. אָבְדָה חֲמוֹרוֹ, וְאָמַר: תְּנוּ לִי דָּמֶיהָ[67] וַאֲנִי רוֹצֶה לִקַּח חֲמוֹר[68] וַהֲרֵינִי שׁוֹמֵר עִמָּכֶם[69] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[70]; אֶלָּא מַעֲמִידִין לוֹ חֲמוֹר אַחֶרֶת, כְּדֵי שֶׁיִּזְדָּרֵז עַצְמוֹ וְיִשְׁמֹר בְּהֶמְתּוֹ[71]. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה לוֹ בְּהֵמָה אַחֶרֶת[72] בַּשַּׁיָּרָא - אֵינוֹ דּוֹמֶה שׁוֹמֵר אַחַת לְשׁוֹמֵר שְׁתַּיִם[73].

67) במקום החמור (שם). 68) ולרש"י פירוש אחר. ראה שם. 69) מפני החיות והליסטים. 70) שאם יש לו בהמה, הוא מסייעם לשמור כהוגן. וכשאין לו בהמה, אינו מזדרז בשמירת ממון אחרים. 71) ועל־ידי־זה הוא עוזר בשמירת כל השיירה. 72) ובשבילה הוא מזדרז בשמירה כחבריו. 73) כי על שתי בהמות הוא שומר ביתר מסירות־נפש מאשר על האחת, ועל כן אם אמר תנו לי דמיה, אין שומעים לו, שם.

יד. סְפִינָה[74] שֶׁהָיְתָה מְהַלֶּכֶת בַּיָּם, וְעָמַד עָלֶיהָ נַחְשׁוֹל[75] לְטָבְעָהּ, וְהֵקֵלּוּ מִמַּשָּׂאָהּ[76] - מְחַשְּׁבִין לְפִי מַשְּׂאוּי[77], וְאֵין מְחַשְּׁבִין לְפִי מָמוֹן. וְאַל יְשַׁנּוּ[78] מִמִּנְהַג הַסַּפָּנִים.

74) שם. 75) גלים סוערים. 76) כדי להצילה מטביעה, יש הכרח להשליך חלק מן המטען לים. 77) "אם השליך זה מאה ליטרין זהב, ישליך זה מאה ליטרין ברזל" (רש"י) כשלשניהם מטען באותו משקל. 78) אם היה לספנים מנהג אחר, עושים כמנהגם. והדין שלמעלה מחייב כשאין נוהג קבוע. וכן יש להבין גם הלכה יא.

טו. רַשָּׁאִין[79] הַסַּפָּנִים לְהַתְנוֹת בֵּינֵיהֶן: כָּל מִי שֶׁתֹּאבַד לוֹ סְפִינָה - מַעֲמִידִים לוֹ סְפִינָה אַחֶרֶת. פָּשַׁע בָּהּ וְאָבְדָה, אוֹ שֶׁפֵּרַשׁ לְמָקוֹם שֶׁאֵין הַסְּפִינוֹת הוֹלְכוֹת בּוֹ בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן[80] - אֵין חַיָּבִין לְהַעֲמִיד לוֹ[81].

79) שם. הלכה זו מקבילה להלכה יב. 80) אפילו היו הולכות בו בזמן אחר, כגון שהלך בתשרי סמוך ליבשה כדרכו בניסן, שהנהרות גדלים מהפשרת השלגים, ונתקלה ונשברה. 81) כי על־מנת־כן לא התנו.

יום שני י"א מנחם־אב ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דיני הכרזת אבידה כיצד ובאי זה מקום מכריז, ובאי זה סימן ישיבנה למי שיתן אותו. וכן נתבארו בו המוצא אבידה מה יעשה ממנה, הדברים שהוא אסור לעשותם והדברים שהוא חייב לעשותם. ומה הוא הדבר שהוא חייב בשמירתו ומה הוא הדבר שאינו חייב בשמירתו.

א. הַמּוֹצֵא אֲבֵדָה שֶׁהוּא חַיָּב לְהַחֲזִירָהּ[2] - חַיָּב לְהַכְרִיז[3] עָלֶיהָ וּלְהוֹדִיעָהּ[4] וְלוֹמַר: מִי שֶׁאָבַד לוֹ מִין פְּלוֹנִי[5], יָבוֹא וְיִתֵּן סִימָנִין[6] וְיִטֹּל. אֲפִלּוּ הָיְתָה שָׁוֶה פְּרוּטָה בְּעֵת הַמְּצִיאָה וְהוּזְלָה[7] - חַיָּב לְהַכְרִיז[8] עָלֶיהָ. וְאֶבֶן גְּבוֹהָה[9] הָיְתָה חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁעָלֶיהָ הָיוּ מַכְרִיזִין.

2) על אבידה שאינו חייב להחזירה - עיין פרק יא ופרק יד וכו'. 3) משנה בבא מציעא כז: ההכרזה היא במקום פומבי, כמו בסוף הלכה זו, ועיין להלן הלכה ח־ט. 4) במקום שאי אפשר להכריז, דין שיודיע לשכניו

ולמיודעיו. ראה הלכה ט. 5) דוגמאות בהלכה ב ואל יכריז סתם "אבדה" מצאתי, כדי שלא להטריח לשווא את אלו שאבדו חפצים אחרים. הלכה זו היא כדעת רב נחמן, בבא מציעא כח: וכך פסק הרי"ף. 6) המייחדים חפץ זה מיתר החפצים מאותו מין. 7) ופחות משווה פרוטה אינה מציאה. 8) שבשעה שמצאה הייתה שווה פרוטה ונתחייב בה (בבא מציעא כז.). 9) זו הנזכרת בברייתא שם כח: "אבן טוען" משום שלשם באו כל אלו שאבדו להם אבידות (בתענית יט. הגירסה "הטועין").

1 **ב. כֵּיצַד מַכְרִיז[10] ? אִם מָצָא מָעוֹת - מַכְרִיז: מִי שֶׁאָבַד**
2 **לוֹ מַטְבֵּעַ[11]. וְכֵן מַכְרִיז: מִי שֶׁאָבַד לוֹ כְּסוּת אוֹ בְּהֵמָה**
3 **אוֹ שְׁטָרוֹת, יָבוֹא וְיִתֵּן סִימָנִים וְיִטֹּל. וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[12]**
4 **מִפְּנֵי שֶׁהוֹדִיעַ מִין הָאֲבֵדָה, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַחֲזִירוֹ עַד**
5 **שֶׁיִּתֵּן סִימָנִים מֵבְהָקִין[13].**

10) בהלכה זו באות דוגמאות לכלל "מין פלוני" שבהלכה א. 11) אבל אינו מפרט איזו מטבע. 12) מפני הרמאי, שאם ידע את מין האבידה, כגון כסות, וידע במקרה את בעל הכסות שאבדה ומכיר בסימניה, יתן סימניה ויטלה. חשש זה מביע רב יהודה, ומשום כך הוא סובר "אבידה" מכריז, בבא מציעא כח: 13) כגון מידת ארכה ומידת רחבה של הכסות, אבל סימן בעלמא, כגון צבע הבגד, אינו מספיק, כי יש הרבה בגדים באותו צבע, וראה שם כז: תוספות דיבור המתחיל ואנא. וראה לקמן הלכה ה.

6 **ג. בָּא בַּעַל הָאֲבֵדָה וְנָתַן סִימָנִים שֶׁאֵינָן מֵבְהָקִין[14] -**
7 **אֵין מַחֲזִירִין לוֹ, עַד שֶׁיֹּאמַר סִימָנִים מֵבְהָקִין.**
8 **וְהָרַמַּאי, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר סִימָנִים מֵבְהָקִין - אֵין**
9 **מַחֲזִירִין לוֹ, עַד שֶׁיָּבִיא עֵדִים[15] שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ. אָמְרוּ**
10 **חֲכָמִים: וְהָיָה עִמְּךָ עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ - עַד שֶׁתַּחְקֹר**
11 **אַחֶרָיו אִם רַמַּאי הוּא אִם לָאו[16].**

14) כגון אדום ולבן. 15) כי אם הוא ידוע כרמאי, יש לחשוש שנודעו לו הסימנים המובהקים בדרך רמאות. על כן דורשים ממנו עדים, ולא יספיק הסימן המובהק ביותר, כגון נקב יש בצד אות פלונית בשטר. 16) ["דרוש אחיך" משמע שתדרוש את אחיך לידע אם אינו רמאי ואם תמצא שהוא רמאי אל תחזיר לו אפילו בסימנים מובהקים].

12 **ד. בָּרִאשׁוֹנָה, כָּל מִי שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֵדָה וּבָא וְנָתַן**
13 **סִימָנֶיהָ[17] - מַחֲזִירִין אוֹתָהּ לוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הֶחֱזַק**
14 **רַמַּאי[18]. מִשֶּׁרַבּוּ הָרַמָּאִין, הִתְקִינוּ בֵּית דִּין, שֶׁיְּהוּ**
15 **אוֹמְרִין לוֹ[19]: הָבֵא עֵדִים שֶׁאֵין אַתָּה רַמַּאי וָטֹל[20].**

17) המובהקים. 18) וממנו דרשו הבאת עדים שהאבידה היא שלו. 19) לאדם שלא הוחזק רמאי. 20) על פי סימנים.

16 **ה. הַסִּימָנִים הַמֵּבְהָקִין - סוֹמְכִין עֲלֵיהֶם וְדָנִין עַל**
17 **פִּיהֶם בְּכָל מָקוֹם[21] דִּין תּוֹרָה[22]. וְהַמִּדָּה[23] אוֹ**
18 **הַמִּשְׁקָל[24] אוֹ הַמִּנְיָן[25] אוֹ מְקוֹם הָאֲבֵדָה[26] - סִימָנִין**
19 **מֵבְהָקִין הֵן.**

21) אפילו באיסור, כגון להחזיר גט אשה בסימנים או להתיר עגונה על סמך סימנים שנמצאו בגוף ההרוג (שם כז:). 22) כדעת רבא שסימנים מן התורה הם (שם כח.). 23) כגון מידת אורך ורוחב, או מידה בלח, כגון ליטר שמן. 24) ביבש. 25) כגון עשרה דגים במחרוזת (שם כג:). 26) כשמצא ברשות היחיד, כדעת רבא שם כב: שמקום הוא סימן. וראה לקמן פרק טו הלכה י. [ישנם שלושה סוגי סימנים: א. מובהקים ביותר, כגון נקב בצד אות פלונית בשטר; ב. מובהקים, כגון מידה, משקל ומניין; ג. אינם מובהקים. ודעת רבינו, שמובהקים ביותר סומכים עליהם בכל עניינים, סוג ב' מועיל להחזיר אבידה אבל לא באיסורים. ומה שכתב רבינו כאן: "והמידה או המשקל או המניין וכו' סימנים מובהקים הם" הכוונה להחזרת אבידה, ומה שאמר בראש הלכה זו: "הסימנים המובהקים" הכוונה לסימנים מסוג א. כך פירש בכסף משנה].

20 **ו. בָּאוּ שְׁנַיִם[27], זֶה נָתַן סִימָנֵי הָאֲבֵדָה, וְזֶה נָתַן**
21 **סִימָנֵי הָאֲבֵדָה כְּמוֹ שֶׁנָּתַן הָאַחֵר[28] - לֹא יִתֵּן לֹא לָזֶה**
22 **וְלֹא לָזֶה, אֶלָּא תִּהְיֶה מֻנַּחַת[29] עַד שֶׁיּוֹדֶה הָאֶחָד**
23 **לַחֲבֵרוֹ אוֹ יַעֲשׂוּ בֵּינֵיהֶן פְּשָׁרָה. נָתַן הָאֶחָד אֶת**
24 **הַסִּימָנִים, וְהַשֵּׁנִי הֵבִיא עֵדִים - יִתֵּן לְבַעַל הָעֵדִים[30].**
25 **זֶה נָתַן סִימָנִים, וְזֶה נָתַן סִימָנִים וְעֵד אֶחָד - הֲרֵי**
26 **הָעֵד הָאֶחָד כְּמוֹ שֶׁאֵינוֹ[31], וְיַנִּיחַ.**

27) וכל אחד מהם טוען, שממנו נפלה, מימרא של רבא, שם כח. 28) אבל אם אחד נתן סימן מובהק וחבירו נתן סימן מובהק ביותר, תינתן המציאה לחבירו. ראה הלכה ז. 29) אצל המוצא, ויעשה בהם כמו במציאה שלא נודעו בעליה. ראה להלן הלכות טו־יז. 30) כי עדים עדיפים מסימנים, אף־על־פי שגם סימנים מן התורה. 31) מכיוון שכל אחד מהם טוען שאבדה ממנו, ונותן סימנים חשובים כמו של חבירו, אין כוח בידי עד אחד להכריע (שם).

27 **ז. מָצָא שִׂמְלָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ, וְזֶה הֵבִיא עֵדֵי אֲרִיגָה**
28 **שֶׁאֲרָגוּהָ לוֹ, וְזֶה הֵבִיא עֵדִים שֶׁנָּפְלָה מִמֶּנּוּ - יִתֵּן**
29 **לְעֵדֵי נְפִילָה[32]. זֶה נָתַן מִדַּת אָרְכָּהּ, וְזֶה נָתַן מִדַּת**
30 **רָחְבָּהּ - יִתֵּן לְמִי שֶׁנָּתַן מִדַּת אָרְכָּהּ; שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיְּשַׁעֵר**
31 **הָרַמַּאי מִדַּת רָחְבָּהּ[33] כְּשֶׁהָיָה בְּעָלֶיהָ מִתְכַּסֶּה בָּהּ. זֶה**
32 **נָתַן מִדַּת אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ, וְזֶה כִּוֵּן מִשְׁקְלוֹתֶיהָ - יִתֵּן**
33 **לְמִי שֶׁכִּוֵּן מִשְׁקָלָהּ[34]. זֶה נָתַן מִדַּת אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ[35],**
34 **וְזֶה נָתַן מִדַּת הָאִמְרָיוֹת[36] שֶׁבָּהּ - יִתֵּן לְמִי שֶׁנָּתַן מִדַּת**
35 **אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ[37].**

32) אנו אומרים, שזה שארגוה לו מכרה לחבירו, שהרי עדים מעידים שנפלה ממנו (שם). 33) שהיא קטנה, מה שאין כן מידת אורכה שהיא גדולה וקשה יותר לשער. 34) כי מידת רוחבה אפשר לשער, כפי שאמרנו, ואפילו מידת אורכה אפשר בקושי לשער, אבל לא משקלה של השמלה. על כן משקל השמלה הוא סימן מובהק יותר ממידת רוחבה ואורכה. 35) כל מידה לחוד. 36) שפות הבגד. 37) הכלל בהלכה זו הוא, שבעל הסימנים המובהקים יותר יקבל את האבידה.

ח. בְּרִאשׁוֹנָה, כָּל מִי שֶׁמָּצָא אֲבֵדָה, הָיָה מַכְרִיז עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה רְגָלִים[38]. רֶגֶל רִאשׁוֹן - אוֹמֵר: רִאשׁוֹן. שֵׁנִי[39] - אוֹמֵר: שֵׁנִי. שְׁלִישִׁי - מַכְרִיז סְתָם[40], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּף לוֹ שֵׁנִי בִּשְׁלִישִׁי[41]. וְאַחַר רֶגֶל הָאַחֲרוֹן בְּשִׁבְעַת יָמִים מַכְרִיז פַּעַם רְבִיעִית; כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ הַשּׁוֹמֵעַ[42] לְבֵיתוֹ בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים[43] וִימַשֵּׁשׁ כֵּלָיו[44], וְיַחֲזֹר בִּשְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים, וְיִמְצָא זֶה הַמַּכְרִיז מַכְרִיז בַּשְּׁבִיעִי[45].

38) כדעת רבי יהודה במשנה שם כח. והטעם הוא, כי בשלושת הרגלים חייבים כל בני ישראל לעלות לירושלים, ומי שלא עלה בראשון ובשני יעלה בשלישי. 39) המוצא מציין שזהו הרגל השני שהוא מכריז, כדי שהמאבד ידע שיש לו שהות עד הרגל השלישי ולא יצטרך לחזור מיד (שם). 40) בלי לציין איזה רגל זה, וכל השומע ידע, שזהו הרגל האחרון, ואם נמצא שאבד לו חפץ, יחזור מיד. 41) אם יכריז שלישי עלול השומע בטעות להחליפו בשני (בגלל ה"שין" המשותפת), ויחשוב שיש לו שהות עד הרגל הבא, ולא יחזור מיד ויפסיד את אבידתו. 42) שלא היה בשני הרגלים הקודמים. 43) אם ביתו נמצא במרחק כזה. 44) כדי לברר אם אבד לו כלי ממין זה. 45) יותר משבעה ימים לא הטריחו חכמים את המוצא שישהה בירושלים. ואף־על־פי ששבעת הימים מספיקים רק לאלו הגרים עד דרך שלושת ימים מירושלים ולא יותר (דעת רבא שם).

ט. מִשֶּׁחָרַב[46] בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ מַכְרִיזִין בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת[47] וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת[48]. מִשֶּׁרַבּוּ הָאַנָּסִין[49] וְאָמְרוּ: הַמְּצִיאָה שֶׁל מֶלֶךְ הִיא[50], הִתְקִינוּ שֶׁיְּהִיוּ מוֹדִיעִין לִשְׁכֵנָיו וְלִמְיַדְּעָיו[51] וְדַיָּיוֹ.

46) המשך הברייתא הקודמת שם. 47) שמתפללים שם ורבים מצויים שם. 48) שלומדים שם ורבים מצויים שם. 49) שלקחו בכוח את המציאה מיד המוצא. 50) כגון הפרסים (שם), ומשום כך חששו להכריז במקום פומבי. 51) והם הודיעו למכרים שלהם.

י. הִכְרִיז[52] אוֹ הוֹדִיעַ[53] וְלֹא בָּאוּ הַבְּעָלִים - תְּהֵיֶה הַמְּצִיאָה מֻנַּחַת אֶצְלוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא אֵלָיו[54]. וּבְכָל זְמַן שֶׁהָאֲבֵדָה אֶצְלוֹ, אִם נִגְנְבָה אוֹ אָבְדָה - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָהּ; וְאִם נֶאֱנְסָה[55] - פָּטוּר. שֶׁשּׁוֹמֵר אֲבֵדָה כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר הוּא[56], מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה וְנִפְטָר מִכַּמָּה מִצְוֹת עֲשֵׂה[57] כָּל זְמַן שֶׁהוּא עוֹסֵק בִּשְׁמִירָתָהּ[58].

52) בבית המקדש או בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. 53) למיודעיו בשעה שיש אנסים. 54) ויוודע מי הוא בעל האבידה (שם ל.). 55) כגון על ידי שודד מזויין, ולא היה בכוח המוצא למנוע זאת. 56) שחייב בגניבה ופטור באונס. פסק כרב יוסף בבא מציעא כט. פב. ובבא קמא נו. שהרי התלמוד אומר "דכולי עלמא אית להו דרב יוסף" (דעת הכל כדעת רב יוסף, שם פב.), וכך פסק רבינו חננאל. 57) שיש בהן חסרון כיס, כגון, נתינת פת לעני וכיוצא בה, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ועל כן דינו כשומר שכר. 58) כגון שמנער את הכסות לצרכה, אבל לא כשהיא מונחת אצלו ללא טיפול. שהרי אמרו העוסק במצוה פטור מן המצוה. והכלל הוא: כל שאפשר לו לקיים שתי המצוות יחד, חייב בשתיהן, שאם לא כן, מי שתפילין בראשו וציצית בבגדו יהא פטור מכל המצוות. וראה שם תוספות דיבור המתחיל בההיא הנאה.

יא. וְצָרִיךְ לְבַקֵּר[59] אֶת הָאֲבֵדָה וּלְבָדְקָהּ[60], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפָּסֵד וְתֹאבַד מֵאֵלֶיהָ[61]; שֶׁנֶּאֱמַר: וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ - רְאֵה הֵיאַךְ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ[62]. כֵּיצַד? מָצָא כְּסוּת שֶׁל צֶמֶר[63] - מְנַעֲרָהּ[64] אַחַת לְשִׁלְשִׁים יוֹם. וְלֹא יְנַעֲרֶנָּה בְּמַקֵּל[65], וְלֹא בִּשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם[66]. וְשׁוֹטְחָהּ עַל גַּבֵּי מִטָּה לְצָרְכָּהּ[67] בִּלְבַד, אֲבָל לֹא לְצָרְכָּהּ וּלְצָרְכוֹ[68]. נִזְדַּמְּנוּ לוֹ אוֹרְחִים - לֹא יִשְׁטָחֶנָּה בִּכְפָנֵיהֶם וַאֲפִלּוּ לְצָרְכָּהּ - שֶׁמָּא תִּגָּנֵב.

59) מזמן לזמן. 60) בשעה שהוא מבקר אותה יבדוק אם לא נתקלקלה. 61) כגון, עש בכסות. 62) כלומר, תשיב לו בשלימות (משנה בבא מציעא כח:). 63) אבל בגד פשתן לא ינער, כי הניעור מזיק לו (גמרא שם). כך פירשו רבינו חננאל והרי"ף. 64) מן האבק. 65) כי עלולה להיקרע. 66) האוחזים בשני ראשיה ומנערים, וממתחים אותה יותר מדי. 67) שתתאוורר (שם ל.). 68) לכסות את המיטה. זוהי בעייא שלא נפתרה ופסק רבינו לחומרא.

יב. מָצָא כְּלֵי עֵץ - מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרָּקְבוּ. כְּלֵי נְחֹשֶׁת - מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּחַמִּין[69], אֲבָל לֹא עַל יְדֵי הָאוּר[70], מִפְּנֵי שֶׁמַּשְׁחִיקָן[71]. כְּלֵי כֶּסֶף - מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּצוֹנֶן, אֲבָל לֹא בְּחַמִּין, מִפְּנֵי שֶׁמַּשְׁחִירָן. מָצָא מַגְרֵפוֹת[72] וְקַרְדֳּמוֹת - יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּרַךְ, אֲבָל לֹא בְּקָשֶׁה, מִפְּנֵי שֶׁמַּפְחִיתָן[73]. מָצָא כְּלֵי זָהָב וּכְלֵי זְכוּכִית וּכְסוּת שֶׁל פִּשְׁתָּן[74] - הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בָּהֶן עַד שֶׁיָּבוֹא אֵלָיו. וְכַדֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בַּאֲבֵדָה, כָּךְ אָמְרוּ בְּפִקָּדוֹן שֶׁהָלְכוּ בְּעָלָיו לִמְדִינַת הַיָּם[75].

69) אפילו בחמים וכל שכן בצונן. 70) לא יתן הכלי על האור (אש). 71) ומאבדים מן החומר שהאש אוכלת. 72) מין מעדר. 73) פוגמם. 74) שהניעור מזיק לה. 75) ועל כן חייב השומר לטפל בפיקדון באותה דרך שהמוצא חייב לטפל במציאה, אבל אם בעל הפיקדון נמצא באותה ארץ, הרי זה לא יגע בה.

יג. מָצָא סְפָרִים - קוֹרֵא בָּהֶן[76] אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרוֹת - גּוֹלְלָן[77] כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּלְעוֹלָם[78] לֹא יִלְמַד בָּהֶן לְכַתְּחִלָּה[79], וְלֹא יִקְרָא פָּרָשָׁה וְיִשְׁנֶה[80], וְלֹא יִקְרָא פָּרָשָׁה וִיתַרְגֵּם[81]. וְלֹא יִפְתַּח בּוֹ יָתֵר מִשְּׁלֹשָׁה דַּפִּין[82]. וְלֹא יִהְיוּ שְׁנַיִם קוֹרִין בִּשְׁנֵי עִנְיָנִין, שֶׁמָּא יִמְשֹׁךְ זֶה וְיִמְשֹׁךְ זֶה וְיִבְלֶה הַסֵּפֶר; אֲבָל קוֹרִין הֵן בְּעִנְיָן אֶחָד[83]. וְלֹא יִקְרְאוּ שְׁלֹשָׁה בְּסֵפֶר אֶחָד, וַאֲפִלּוּ בְּעִנְיָן אֶחָד.

76) כדי לאוורר אותם. 77) כדי שייכנס בהם אוויר. בתקופת המשנה היו הספרים עשויים בצורת מגילות. 78) אפילו אחת לשלושים יום. 79) עניין שלא למד, כי מתעכב זמן רב על מקום אחד. וזה לא לטובת הספר. 80) ויקרא פעם שנייה, גמרא שם. 81) לשפת העם. 82) עלול הספר ליפול ולהתקלקל. 83) לפי תשובת אביי (שם) שיש הבדל בין קריאה בעניין אחד ובין קריאה בשני עניינים וכפירושו של הרי"ף. אבל רש"י מפרש להיפך, שבעניין אחד אסור ובשני עניינים מותר.

יד. מָצָא תְּפִלִּין - שָׁם[84] דְּמֵיהֶן וּמַנִּיחָן עָלָיו[85]; שֶׁדָּבָר מָצוּי הוּא בְּיַד הַכֹּל[86], וְאֵין עֲשׂוּיִין אֶלָּא לְמִצְוָתָן בִּלְבַד[87].

84) מעריך. 85) את התפילין. 86) ואם המאבד ירצה תפילין, יוכל לקנותם בדמים. 87) ואין לחשוש שיהיה מעוניין דווקא בתפילין שלו.

טו. מָצָא דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים, שֶׁהֲרֵי צָרִיךְ הוּא לְהַאֲכִילוֹ: אִם הָיָה דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה וְאוֹכֵל[88], כְּגוֹן פָּרָה וַחֲמוֹר - מְטַפֵּל בָּהֶן[89] שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[90] מִיּוֹם הַמְּצִיאָה, וּמַשְׁכִּירָן וְלוֹקֵחַ שָׂכָר וּמַאֲכִילָן. וְאִם הָיָה שְׁכָרָן יָתֵר עַל אֲכִילָתָן - הֲרֵי הַיֹּתֵר לַבְּעָלִים. וְכֵן הַתַּרְנְגוֹלִין[91] - מוֹכֵר בֵּיצֵיהֶן וּמַאֲכִילָן כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. מִכָּן וְאֵילָךְ - שָׁם דְּמֵיהֶן עָלָיו[92], וַהֲרֵי הֵן שֶׁלּוֹ וְשֶׁל בְּעָלִים בְּשֻׁתָּפוּת[93], כְּדִין כָּל הַשָּׁם בְּהֵמָה מֵחֲבֵרוֹ.

88) ויכולים להאכילו את שכר מעשיו (משנה וברייתא שם כח:). 89) ואל ימכור אותם, כמו בתפילין, מפני שהמאבד מעוניין בבהמתו שלמדה לשמוע בקולו. 90) "לא הטריחו רבנן באבידה יותר מדאי", שם כח. 91) התרנגולות (ברייתא שם). 92) השומה צריכה להיות על פי בית דין, כדלהלן הלכה טז, וראה הגהות חידושי אנשי שם על הרי"ף בסוגייה כאן. 93) מחצה על מחצה, כשכר על הטיפול בתרנגולות.

טז. מָצָא עֲגָלִים וּסְיָחִין[94]: שֶׁל רְעִי[95] - מְטַפֵּל בָּהֶן שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, וְשֶׁל בְּרִיאָה[96] - שְׁלֹשִׁים יוֹם. אַוָּזִים וְתַרְנְגוֹלִין גְּדוֹלִים[97] - מְטַפֵּל בָּהֶן שְׁלֹשִׁים יוֹם. מָצָא קְטַנִּים[98], וְכָל דָּבָר שֶׁטִּפּוּלוֹ מְרֻבֶּה מִשְּׁכָרוֹ - מְטַפֵּל בָּהֶן שְׁלֹשָׁה יָמִים[99]. מִכָּן וְאֵילָךְ - מוֹכְרָן בְּבֵית דִּין. וְכֵן פֵּרוֹת[100] שֶׁהִתְחִילוּ לְהַרְקִיב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מוֹכְרָן בְּבֵית דִּין.

94) שאוכלים ואינם עושים (ברייתא שם). 95) שרועים במרעה ואין טיפולם מרובה. 96) שצריך להאכילם (בזמן שאין מרעה) ועולה בדמים מרובים. 97) שמוצאים בעצמם את מזונם (כך פירש רבינו חננאל ושלא כרש"י שם). 98) צריך להאכילם והטרחה וההוצאות מרובות. 99) שמא יבואו הבעלים. יותר מג' ימים לא יטפל, כדי למנוע הפסד מן הבעלים. 100) במפקיד פירות והתחילו להרקיב יש מחלוקת במשנה (בבא מציעא לח.). החכמים אומרים: לא יגע בהם, ורבן שמעון בן גמליאל אומר: מוכרם בפני בית דין, מפני שהוא כמשיב אבידה לבעלים. מכאן יוצא, שבאבידה גופה לדעת הכול ימכור בבית דין. והטעם הוא: במפקיד אל יגע, שהרי יש בעלים שיטפלו בהם, מה שאין כן באבידה.

יז. מַה יֵּעָשֶׂה בַּדְּמִים? יִנָּתְנוּ לַמּוֹצֵא[101], וְיֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן. לְפִיכָךְ, אִם נֶאֱנְסוּ, כְּגוֹן שֶׁטְּרָפָם גַּיִס אוֹ טָבְעוּ בַּיָּם - חַיָּב לְשַׁלֵּם. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ[102] בָּהֶן; שֶׁכֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן - הֲרֵי הֵן אֶצְלוֹ כִּשְׁאֵלָה[103].

101) עד שיבואו הבעלים. 102) זכות השימוש מחייבת אותו באונסין (שם). 103) ושואל חייב אף־על־פי שלא נשתמש.

יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּדְמֵי הָאֲבֵדָה[104], הוֹאִיל וְנִטַּפֵּל בָּהֶן[105]; אֲבָל מְעוֹת אֲבֵדָה[106] - לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן[107]. לְפִיכָךְ, אִם אָבְדוּ בְּאֹנֶס - פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי הוּא שׁוֹמֵר שָׂכָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

104) דמים שקיבל תמורת האבידה. 105) הרשה רבי טרפון להשתמש בדמים מתוך הנחה שבעל האבידה יסכים לזה, כי יכיר טובה למוצא על טרחתו. 106) מעות שאבדו ומצאון. 107) כי לא טרח בהן (שם כט:).

יט. כָּל אוֹתָן הַיָּמִים שֶׁמְּטַפֵּל בָּאֲבֵדָה קֹדֶם שֶׁיִּמְכְּרֶנָּה[108] בְּבֵית דִּין, אִם הֶאֱכִילָהּ מִשֶּׁלּוֹ - נוֹטֵל מִן הַבְּעָלִים. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁהוּא נוֹטֵל בְּלֹא שְׁבוּעָה, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם.

108) באוכל ואינו עושה.

כ. הַמּוֹצֵא מְצִיאָה - לֹא יִשְׁבָּע[109], מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם; שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר יִשְׁבָּע - יַנִּיחַ הַמְּצִיאָה וְיֵלֵךְ לוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁבַע[110]. אֲפִלּוּ מָצָא כִּיס[111], וְטָעַן בַּעַל הַמְּצִיאָה שֶׁשְּׁנֵי כִּיסִים קְשׁוּרִים הָיוּ וְאִי אֶפְשָׁר[112] שֶׁיִּמָּצֵא הָאֶחָד אֶלָּא אִם נִמְצָא הָאַחֵר הַקָּשׁוּר עִמּוֹ - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׁבַע.

109) אם מצא ארנק ובו עשר לירות, והמאבד טוען שהיו בו עשרים לירות. 110) אפילו על אמת. 111) ארנק. 112) והמאבד טוען טענת וודאי.

יום ג' י"ב מנחם־אב ה'תשפ"ב

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו, שיש דברים שהמוצאן אינו חייב להכריז עליהם, מפני שאין בהם סימן, ומפני שנודע שנתייאשו הבעלים. ונתבאר בו כל פרטי הדברים שאין להם סימן. וכן נתבאר בו כל פרטי הדברים למי מחזירים בטביעות עין, הדברים שאין להם סימן.

א. הַשִּׁמְלָה בִּכְלַל ׳כָּל אֲבֵדַת אָחִיךָ׳[2] הָיְתָה, וְכֵן הַשּׁוֹר וְהַשֶּׂה[3] וַחֲמוֹר[4]. וְלָמָּה פָּרַט הַכָּתוּב חֲמוֹר?

לְהַחֲזִירוֹ בְּסִימָנֵי מַרְדַּעַת[5]. אַף עַל פִּי שֶׁהַסִּימָן בְּדָבָר הַטָּפֵל[6] לוֹ - יַחֲזִיר. וְלָמָּה פָּרַט שׁוֹר וָשֶׂה?[7] לְהַחֲזִיר אֲפִלּוּ גִּזַּת הַשֶּׂה[8] אוֹ גֵּז זְנָב[9] שׁוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא דָּבָר מוּעָט[10]. וְלָמָּה פָּרַט הַשִּׂמְלָה?[11] לִלְמֹד מִמֶּנָּה: מָה הַשִּׂמְלָה מְיֻחֶדֶת שֶׁיֵּשׁ לָהּ סִימָנִין, וְחֶזְקָתָהּ שֶׁיֵּשׁ לָהּ תּוֹבְעִין[12], וְחַיָּב לְהַחֲזִיר[13]; אַף כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ סִימָנִים - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹבְעִין, וְחַיָּב לְהַחֲזִיר; אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ תּוֹבְעִין, אֶלָּא נִתְיָאֲשׁוּ[14] מִמֶּנּוּ הַבְּעָלִים - הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ[15], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָנִים[16].

2) "וכן תעשה לכל אבידת אחיך", ראה 'ספרי' תצא רכד, ומשנה בבא־מציעא כז. 3) דברים כב, א. 4) שם, ג. 5) בסימני האוכף שעל החמור, אף־על־פי שאין לו סימן בחמור עצמו (גמרא שם). 6) לולא פרט "חמור", הייתי אומר מחזירים אוכף בסימני החמור, אבל אין מחזירים חמור בסימני אוכף. 7) גמרא שם. 8) צמר השה שגזז, אפילו מצא את השה בלי צמר ונטענה אצלו (שם). 9) השער שבסוף הזנב יחזיר (שם). 10) ובאבידה שהיא דבר מועט, כגון פחות משווה פרוטה, אמרנו שאינו חייב לטפל בה ולא להחזירה (למעלה פרק יא הלכה יב), אבל כאן מחייבת התורה, מכיון שעיקר האבידה - השור - שוה פרוטה הוא. וראה נמוקי־יוסף לבבא־מציעא דף טו (דפוס ווילנא) ותוספות שם כז. ד"ה לגיזת זנבו. 11) משנה שם. 12) בעלים התובעים אותה. 13) ככתוב "וכן תעשה לשמלתו" (דברים כב, ג). [רבינו מתחיל ב"שמלה" כלשון המשנה, ואחרי כן הוא מסדר את הלימודים כפי שהם מסודרים בגמרא שם]. 14) ראה לקמן סוף הלכה ג. 15) מכיון שנשאר החפץ ללא בעלים. 16) ומתקבל על הדעת, שהבעלים לא התייאשו, מה־שאין־כן במקרה שידוע שהתייאשו הבעלים.

ב. זֶה הַכְּלָל בַּאֲבֵדָה: כָּל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן, כֵּיוָן שֶׁאָבַד וְיָדְעוּ בּוֹ הַבְּעָלִים שֶׁאָבַד - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ בְּעָלָיו[17] מִמֶּנּוּ. כְּגוֹן מַסְמֵר אֶחָד אוֹ מַחַט אַחַת[18] אוֹ מַטְבֵּעַ, שֶׁהֲרֵי אֵינָן יְכוֹלִים לִתֵּן סִימָן לְהַחֲזִירוֹ לָהֶן. וּלְפִיכָךְ הֲרֵי הוּא לָזֶה שֶׁמְּצָאוֹ[19].

17) מכיון שלא יוכלו להוכיח את בעלותם על החפץ. 18) בבא־מציעא כד. אם יש יותר מאחד, חייב להכריז, שהרי המספר הוא סימן. ראה לקמן פרק טז הלכה א. 19) כי הגיע לידו לאחר יאוש.

ג. וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָן, כְּגוֹן שִׂמְלָה וּבְהֵמָה - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ מִמֶּנּוּ בְּעָלָיו; שֶׁהֲרֵי דַּעְתָּן תְּלוּיָה לִתֵּן סִימָנִין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ וְיַחֲזֹר לָהֶן. לְפִיכָךְ הַמּוֹצְאוֹ חַיָּב לְהַכְרִיז[20]. אֶלָּא אִם כֵּן יָדַע שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, כְּגוֹן שֶׁשָּׁמַע אוֹתָם אוֹמְרִים: יַי לְחֶסְרוֹן כִּיס[21], וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁמַּרְאִין שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ - הֲרֵי אוֹתָהּ הָאֲבֵדָה שֶׁל מוֹצְאָהּ.

20) משנה בבא־מציעא כד: כז. 21) "כללא דאבידתא, כיוון דאמר ווי ליה לחסרון כיס, מייאש ליה מינה" (שם כג.). בדבר שאין בו סימן אין צורך שיאמרו שמתייאשים, אלא בשעה שידעו הבעלים שאבד, הרי זה בחזקת שהתייאשו.

ד. וְכֵן אִם מָצָא דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָן בְּיָם וּבְנָהָר[22] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ בְּמָקוֹם שֶׁרַבּוֹ עוֹבְרֵי כּוֹכָבִים[23] - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ בְּעָלָיו מִמֶּנּוּ מִשָּׁעָה שֶׁנָּפַל[24]. וּלְפִיכָךְ הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ הַבְּעָלִים[25] שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מִמֶּנּוּ.

22) שם כא: כב: 23) שם כד: 24) ונודע לו שנפל, וא"כ הגיע ליד המוצא לאחר יאוש. 25) צ"ל: שהבעלים נתייאשו.

ה. יֵאוּשׁ שֶׁלֹּא מִדַּעַת[26], אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן[27] - אֵינוֹ יֵאוּשׁ[28]. כֵּיצַד? נָפַל מִמֶּנּוּ דִּינָר וְלֹא יָדַע בּוֹ שֶׁנָּפַל, אַף עַל פִּי שֶׁכְּשֶׁיֵּדַע בּוֹ שֶׁנָּפַל יִתְיָאֵשׁ - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ יֵאוּשׁ עַתָּה, עַד שֶׁיֵּדְעוּ הַבְּעָלִים שֶׁנָּפַל. אֲבָל אִם עֲדַיִן אוֹמְרִים הַבְּעָלִים: שֶׁמָּא נְתַתִּיו לִפְלוֹנִי, אוֹ בְּמִגְדָּל[29] הוּא מֻנָּח, אוֹ שֶׁמָּא טָעִיתִי בְּחֶשְׁבּוֹן, וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים - אֵין זֶה יֵאוּשׁ.

26) כשידע המאבד שהחפץ אבד ממנו יתייאש, מכיון שאין בו סימן. אבל בשעה שמצא המוצא לא ידע עדיין בעל החפץ על מקרה האבידה, ועל כן לא התייאש, שם כא: 27) בדבר שיש בו סימן, אפילו שמעו במפורש שהמאבד התייאש לבסוף, אחרי שהגיעה האבידה ליד המוצא, לדעת הכל יאוש זה אינו קונה, מכיוון שהחפץ הגיע ליד המוצא לפני יאוש, ואסור היה למוצא לקחתה לעצמו (שם). 28) כדעת אביי, ולא כרבא. ודין זה הוא אחד מן הששה דברים שנפסקה הלכה בגמרא כאביי נגד רבא, כלל נקבע בגמרא: הילכתא כוותיה דאביי ב"יעל קגם" (נוטריקון של ששת הדינים). ואפילו אם לא ברור הדבר אם נודע לבעלים שהחפץ אבד או לא, אסור למוצא לקחתו לעצמו (מגיד־משנה). 29) בארון.

ו. הָרוֹאֶה חֲבֵרוֹ[30] שֶׁנָּפַל מִמֶּנּוּ דִּינָר עַל הָאָרֶץ וְלֹא יָדַע בּוֹ[31], וְנָטַל הַדִּינָר קֹדֶם יֵאוּשׁ[32] - עוֹבֵר עַל עֲשֵׂה[33] וְעַל שְׁנֵי לָאוִין[34], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[35]. וַאֲפִלּוּ הֶחֱזִיר לוֹ הַדִּינָר לְאַחַר שֶׁנִּתְיָאֵשׁ - מַתָּנָה הִיא זוֹ[36], וּכְבָר עָבַר עַל הָאִסּוּרִים[37].

30) מימרא של רבא, בבא־מציעא כו: 31) ועל כן לא התייאש. 32) שלא שהה עד שימשמש המאבד בכיסו ויתייאש, ונטלו בכוונה לגוזלו. 33) השב תשיבם לאחיך (דברים כב, א). 34) לא תגזול (ויקרא יט, יג), לא תוכל להתעלם (דברים כב, ג). 35) למעלה פרק יא, הלכות א־ב. 36) כי לאחר יאוש שייך הדינר למוצא, גמרא שם. 37) כי בשעה שנטל, היה הדינר קנינו של המאבד. [ויש לשאול: מה בין זה לדין שבהלכה הקודמת, שאמרנו שהיאוש שבא אחרי שהמוצא נטל את האבידה אינו מקנה לו את החפץ? עמדו על זה כבר רבינו זרחיה בהשגותיו על

הרי"ף, והרמב"ן שם ב"מלחמות", ושניהם אומרים, שקיים הבדל בין נוטל ומתכוון לגזול, כגון הדין שבהלכה זו, ובין נוטל אבידה סתם ובדעתו לזכות בה כדין. בנוטל על־מנת לגוזלה קנה אפילו אם נתייאשו הבעלים אחרי שנטל את החפץ, מה־שאין־כן בנוטל אבידה שבהלכה הקודמת. וחלוקים הם בטעמו של דבר, ראה שם].

1 ז. נָטַל הַדִּינָר לִפְנֵי יֵאוּשׁ עַל מְנָת לְהַחֲזִירוֹ[38], וּלְאַחַר
2 יֵאוּשׁ נִתְכַּוֵּן לִגְזֹל אוֹתוֹ - עוֹבֵר מִשּׁוּם 'הָשֵׁב
3 תְּשִׁיבֵם'[39]. הִמְתִּין לָהּ[40] וְלֹא הוֹדִיעַ לַבְּעָלִים וְלֹא נָטַל
4 הַדִּינָר עַד שֶׁיָּדְעוּ הַבְּעָלִים[41] שֶׁנָּפַל, שֶׁהֲרֵי נִתְיָאֲשׁוּ[42]
5 כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[43], וְאַחַר כָּךְ נָטַל הַדִּינָר מֵעַל הָאָרֶץ -
6 אֵינוֹ עוֹבֵר אֶלָּא מִשּׁוּם 'לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם'[44]. וְכֵן
7 כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[45].

38) גמרא שם. 39) שהרי נטל את הדינר לפני יאוש ונתחייב בהשבת אבידה, אבל על "לא תגזול" לא עבר, שהרי לאו זה אינו אלא בשעת נטילה, ואז התכוון להחזירו. כמו כן אינו עובר על "לא תוכל להתעלם", שהוא אזהרה לכובש את עיניו ונמנע מלהציל, אבל זה לא התעלם אלא נטלו על־מנת להחזירו. 40) לאבידה, בשעה שראה אותה. 41) כגון שמשמשו בכיסם ולא מצאו. 42) מכיון שאין במטבע סימן. 43) למעלה הלכה ב. 44) אבל משום לא תגזול, ומשום השב תשיבם - אינו עובר, שהרי נטל את הדינר אחרי שהתייאשו הבעלים. 45) כל דבר שאין בו סימן.

8 ח. רָאָה סֶלַע אוֹ מַטְבֵּעַ שֶׁנָּפַל, אֲפִלּוּ מִשְּׁלֹשָׁה בְּנֵי
9 אָדָם[46], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ[47] שָׁוֶה פְּרוּטָה לְכָל אֶחָד
10 וְאֶחָד[48] - חַיָּב לְהַחֲזִיר; שֶׁמָּא שֶׁתָּפִין הֵן, וּמָחַל אֶחָד
11 מֵהֶן חֶלְקוֹ[49] לַחֲבֵרוֹ, וְנִמְצֵאת אֲבֵדָתוֹ שֶׁל זֶה שָׁוָה
12 פְּרוּטָה.

46) שם. כדברי רבא לפי "איכא דאמרי" (יש אומרים). לפי גרסתינו בגמרא אין כל מחלוקת בדין זה, אבל רבינו חננאל והרי"ף כנראה גירסא אחרת היתה לפניהם, ועל פיה נחלקו רב נחמן ורבא בזה, ופסקו כרבא שהוא אחרון, וגם רבינו פסק כמותם. טעמו של רב נחמן האומר "אינו חייב להחזיר", מפני שהבעלים התייאשו, מכיון שאינו יודע מי מהשנים לקח את אבידתו וכל אחד יכחיש. ורבא סובר שיש לחשוש שמא שלשתם שותפים ואינם חושדים זה בזה, ובטוח הוא שהמוצא יחזיר לו ולכן אינו מתייאש. 47) במטבע. 48) ויש מקום לומר שיזכה במציאתו "ממה־נפשך": אם אינם שותפים - הרי התייאש, ואם הם שותפים הרי אין באבידה שוה פרוטה, ונתבאר למעלה בפרק יא הלכה יב, שבפחות משוה פרוטה אין מצוות השבה. 49) רבינו מדייק ואומר "אחד מהם", אבל אין חוששים ששנים או יותר מחלו. ו"נפקא־מינה" (ומזה יוצא) שאם המטבע שוה פחות מפרוטה וחצי פרוטה אינו חייב להחזיר, כי אפילו אם מחל אחד לחבירו עדיין אין האבידה שוה פרוטה.

13 ט. רָאָה חֲבֵרוֹ שֶׁנָּפַל מִמֶּנּוּ דִּינָר בְּתוֹךְ הַחוֹל[50] אוֹ
14 בְּתוֹךְ הֶעָפָר[51], וְנִתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה כְּנוֹפֵל לַיָּם
15 אוֹ לַנָּהָר, וַהֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ; שֶׁהֲרֵי נִתְיָאֵשׁ מִמֶּנּוּ,
16 מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן. וַאֲפִלּוּ רָאָה אוֹתוֹ מֵבִיא כְּבָרָה[52]
17 לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו - בְּדַעַת רְעוּעָה[53] הוּא מְחַפֵּשׂ, כְּדֶרֶךְ
18 שֶׁמְּחַפְּשִׂים בֶּעָפָר שְׁאָר הַבַּלָּשִׁין שֶׁלֹּא נָפַל מֵהֶן
19 כְּלוּם, שֶׁמָּא יִמְצְאוּ מַה שֶּׁנָּפַל לַאֲחֵרִים[54], כָּךְ הוּא
20 זֶה מְחַפֵּשׂ, לֹא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִתְיָאֵשׁ.

50) מימרא של רבא, שם. 51) אדמה שנשחקה והיתה לאבק דק. 52) לנפות את החול, כדי למצוא את הדינר. 53) חלשה ובלי בטוחה. 54) ולא מתוך תקוה חזקה למצוא את שלו.

21 י. הַמּוֹצֵא[55] סֶלַע בַּשּׁוּק, מְצָאוֹ חֲבֵרוֹ וְאָמַר לוֹ: שֶׁלִּי
22 הִיא[56], וַחֲדָשָׁה הִיא, וְשֶׁל מְדִינָה פְּלוֹנִית הִיא, וְשֶׁל
23 מֶלֶךְ פְּלוֹנִי הִיא; אֲפִלּוּ אָמַר: שְׁמִי כָּתוּב עָלֶיהָ - לֹא
24 אָמַר כְּלוּם[57], וְאֵינוֹ חַיָּב לְהַחֲזִיר. שֶׁאֵין סִימָנֵי
25 הַמַּטְבֵּעַ סִימָן, מִפְּנֵי שֶׁחֻזְקָתוֹ לְהוֹצָאָה[58], וְאָנוּ
26 אוֹמְרִין: שֶׁלּוֹ הָיְתָה[59], וְהוֹצִיאָהּ מִיָּדוֹ, וְנָפְלָה מִיַּד
27 אַחֵר. וְהוֹאִיל וְאֵינוֹ סִימָן שֶׁסּוֹמְכִין עָלָיו - מִשְּׁעַת
28 נְפִילָה נִתְיָאֵשׁ[60], וַהֲרֵי הִיא שֶׁל מוֹצְאָהּ.

55) ברייתא, שם כח: 56) ששמו טבוע במטבע. 57) שאין זה סימן. 58) סתם מטבע להוצאה עומדת. 59) ועל כן הוא יודע את הסימן. 60) אפילו במקרה שלא הוציאה ומידו נטלה.

29 יא. הַמּוֹצֵא[61] דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן[62] בְּצַד דָּבָר שֶׁיֵּשׁ
30 בּוֹ סִימָן[63] - חַיָּב לְהַכְרִיז[64]. בָּא בַּעַל הַסִּימָן וְנָטַל אֶת
31 שֶׁלּוֹ[65], וְאָמַר שֶׁזֶּה בִּלְבַד נָפַל מִמֶּנּוּ - זָכָה הַמּוֹצֵא
32 בַּדָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן.

61) ברייתא, שם כה. 62) כגון פירות. 63) כגון כלי. 64) על הכל, ובעל הכלי יקבל גם את הפירות, משום שיש להניח שהפירות מתוך הכלי נפלו. וכל זה רק בפירות סגלגלים ויבשים שמטבעם להתגלגל וליפול מן הכלי. גמרא שם. וראה להלן פרק טו, הלכות יג־טו. 65) הכלי.

33 יב. הַמּוֹצֵא כְּלֵי חֶרֶשׂ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִכֵּלִים שֶׁצּוּרַת
34 כֻּלָּן שָׁוָה: אִם כֵּלִים חֲדָשִׁים הֵם[66] - הֲרֵי הֵם שֶׁלּוֹ.
35 שֶׁהֲרֵי הֵן כְּמוֹ דִינָר[67] מִשְּׁאָר הַדִּינָרִים, שֶׁאֵין לוֹ סִימָן;
36 וְאֵין הַבְּעָלִים מַכִּירִים אוֹתָן, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם כַּךְ
37 זֶה אוֹ צְלוֹחִית[68] זוֹ שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁל אַחֵר[69]. וְאִם הָיָה
38 כֵּלִים שֶׁשִּׁבְעָתַן הָעַיִן[70] - חַיָּב לְהַכְרִיז. שֶׁאִם יָבוֹא
39 תַּלְמִיד חָכָם[71] וְיֹאמַר: אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִתֵּן
40 בִּכְלִי כָּזֶה סִימָן, יֵשׁ לוֹ בּוֹ טְבִיעוּת עַיִן[72] - חַיָּב
41 לְהַרְאוֹתוֹ לוֹ; אִם הִכִּירוֹ[73] וְאָמַר[74]: שֶׁלִּי הוּא -
42 מַחֲזִירָן[75].

66) משנה בבא־מציעא כא. וגמרא שם כג: 67) למעלה הלכה ב. 68) כלי חרס צר וגבוה. 69) וכשם שהוא אבד, כך אחר אבד כלי בעל צורה כזו. 70) שהעין

הורגלה בראיית הכלי והשימוש בו. 71) ראה לקמן הלכה יג. 72) מכיר את הכלי, לפי צורתו הכללית. 73) על־פי טביעות עין. 74) בוודאות. 75) אבל לא שבעתם העין, אין מחזירים. פסק כרבי שמעון בן אלעזר במשנתנו כפי פירוש הברייתא (שם כד.). [ותמה עליו בעל הגהות מיימוניות למה פסק כיחיד נגד רבים].

1 **יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[76] בְּתַלְמִיד וָתִיק[77], שֶׁאֵינוֹ**
2 **מְשַׁנֶּה[78] בְּדִבּוּרוֹ כְּלָל, אֶלָּא בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם[79] אוֹ**
3 **בְּמַסֶּכְתָּא אוֹ בְּמִטָּה אוֹ בְּבֵית שֶׁהוּא מִתְאָרֵחַ בּוֹ.**
4 **כֵּיצַד? הָיָה עוֹסֵק בְּמַסֶּכְתָּא דְּנָדָה, וְאָמַר: בְּמִקְוָאוֹת**
5 **אֲנִי שׁוֹנֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁאָלוּהוּ שְׁאֵלוֹת בְּעִנְיַן נִדָּה[80];**
6 **אוֹ שֶׁיָּשֵׁן בְּמִטָּה זוֹ, וְאוֹמֵר: בָּזוֹ אֲנִי יָשֵׁן, שֶׁמָּא**
7 **יִמָּצֵא שָׁם קֶרִי; אוֹ שֶׁנִּתְאָרַח אֵצֶל שִׁמְעוֹן, וְאָמַר:**
8 **אֵצֶל רְאוּבֵן אֲנִי מִתְאָרֵחַ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ עַל זֶה**
9 **שֶׁנִּתְאָרַח אֶצְלוֹ; אוֹ שֶׁהֵבִיא שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ,**
10 **וְהוֹסִיף וְגָרַע, כְּדֵי לְחַבְּבָן זֶה לָזֶה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[81].**
11 **אֲבָל אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁשִּׁנָּה בְּדִבּוּרוֹ חוּץ מִדְּבָרִים אֵלּוּ**
12 **- אֵין מַחֲזִירִין לוֹ[82] בִּטְבִיעוּת עַיִן.**

76) שמחזירים לתלמיד־חכם על־פי טביעות עין. 77) "בעל מדות ומעלות טובות" (ערוך השלם, ערך ותיק). 78) בבא־מציעא כד. 79) יבמות סה: וראה רי"ף לבבא־מציעא כאן. 80) משום שלא נעים לו לטפל בשאלות אלה. 81) כדעת רבי אילעא משום רבי אלעזר ברבי שמעון, ולא כדעת רבי נתן שאמר מצוה לשנות, יבמות שם. וראה רי"ף לבבא־מציעא כאן שפסק כרבי נתן. 82) שמא ישקר. מטעם זה אין מחזירים לעם הארץ בטביעות עין, משום שאנו חוששים שמא ישקר.

יום ד' י"ג מנחם־אב ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דיני מציאת דבר שהוא נראה שהבעלים הניחוהו שם לדעת או שהוא ספק וכל התלוי בזה בשלימות. וכן נתבאר בו קצת הדברים שהם מותרים למוצאם מפני שאין בהם סימן, או מפני שהם כהפקר.

13 **א. כָּל הַמּוֹצֵא אֲבֵדָה, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִימָן בֵּין שֶׁאֵין**
14 **בָּהּ סִימָן, אִם מְצָאָהּ דֶּרֶךְ הַנָּחָה[2] - אָסוּר לִגַּע בָּהּ[3],**
15 **שֶׁמָּא בְּעָלֶיהָ הִנִּיחוּהָ שָׁם[4] עַד שֶׁיַּחְזִרוּ לָהּ; וְאִם**
16 **יָבוֹא לִטְּלֶנָּה וְהָיָה דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן - הֲרֵי אֹבֵד**
17 **מָמוֹן חֲבֵרוֹ בְּיָדוֹ[5], שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ בָּהּ סִימָן לְהַחֲזִיר**
18 **בּוֹ; וְאִם הָיָה דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ סִימָן - הֲרֵי זֶה הִטְרִיחָן**
19 **לִרְדֹּף אַחֲרֶיהָ וְלָתֵת סִימָנָהּ. וּלְפִיכָךְ אָסוּר לוֹ שֶׁיִּגַּע**
20 **בָּהּ עַד שֶׁיִּמְצָאֶנָּה דֶּרֶךְ נְפִילָה[6]. וַאֲפִלּוּ נִסְתַּפֵּק לוֹ**
21 **הַדָּבָר וְלֹא יָדַע[7] אִם דָּבָר זֶה אָבוּד אוֹ מֻנָּח - הֲרֵי זֶה**
22 **לֹא יִגַּע בּוֹ[8]. וְאִם עָבַר[9] וּנְטָלוֹ - אָסוּר לוֹ לְהַחֲזִירוֹ**
23 **לְשָׁם[10]. וְאִם הָיָה דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן - זָכָה בּוֹ[11],**
24 **וְאֵינוֹ חַיָּב לְהַחֲזִירוֹ[12].**

2) ראה הלכה ב. 3) "מצא כלי באשפה, אם מכוסה לא יגע בו" (משנה בבא־מציעא כה:). ושם מדובר בכלי שיש בו סימן, שהרי נאמר שם "אם מגולה נוטל ומכריז". 4) "דאמרינן הני אינש אצנעינהו, ואי שקיל להו לית להו למרייהו סימנא בגווייהו, הלכך לשבקינהו עד דאתי מרייהו ושקיל להו" (= שאנו אומרים: אלו - הגוזלות שנזכרו במשנה - איש הטמינם. ואם המוצא יטול אותם, אין לבעליהם סימן בהם. משום כך יעזוב אותם עד שיבואו בעליהם ויטלו אותם, גמרא שם). 5) על־ידי שנטל את האבידה לידו. 6) כגון פירות מפוזרים בשוק, או פרה רצה בין הכרמים. "או את שיו נדחים, כדרך הנדחים. מכאן אתה אומר, איזו היא אבידה . . . פרה ורצה בין הכרמים" ('ספרי' כי־תצא רכב). 7) כגון גוזלות מדדים מאחורי גדר ומקושרים בכנפיהם, שהם ספק אבדו בשוק והגיעו בקפיצות לגדר, ספק הניחום מאחורי הגדר, הואיל והם מקושרים. 8) "כל ספק הינוח לכתחילה לא יטול", בבא־מציעא כה: ולדעת רבינו "כל ספק הינוח" פירושו בין שאין בו סימן ובין שיש בו סימן. וראה כסף־משנה, שהביא דעת הרשב"א והר"ן, שביש בו סימן, אפילו בספק הינוח נוטל ומכריז. 9) על דין "לא יגע בו". 10) "ואם נטל לא יחזיר" (שם). והטעם שאסור לו להחזירו לשם הוא, שמא בינתיים באו הבעלים ולא מצאו את החפץ שהניחו, ושוב לא יחזרו לשם, ועל כן חייב המוצא שנטל להכריז. וראה ירושלמי כאן ו'תוספות' ד"ה ואם נטל. 11) שהרי אין בו סימן ולא יוכל להחזירו לבעלים, ולהחזיר למקום אינו חייב, כמו שאמרנו "ואם נטל לא יחזיר", ראה כסף־משנה כאן. 12) בדבר שיש בו סימן אסור להחזירו, משום שהוא חייב להכריז. בדבר שאין בו סימן אינו חייב להחזירו, אבל אין אוסרים עליו להחזירו, מכיון שזכה בו.

25 **ב. וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָן, בֵּין בְּדֶרֶךְ הַנָּחָה[13] בֵּין**
26 **בְּדֶרֶךְ נְפִילָה, בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[14] בֵּין בִּרְשׁוּת**
27 **הָרַבִּים[15] - חַיָּב לְהַכְרִיז. כֵּיצַד דֶּרֶךְ הַנָּחָה? כְּגוֹן**
28 **שֶׁמָּצָא חֲמוֹר אוֹ פָּרָה רוֹעִים בַּדֶּרֶךְ[16] בַּיּוֹם[17], אוֹ**
29 **שֶׁמָּצָא כְּלִי מְכֻסֶּה בָּאַשְׁפָּה[18] - הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בָּהֶן;**
30 **שֶׁנֶּאֱמַר: נִדָּחִים בַּדֶּרֶךְ[19]. אֲבָל אִם מָצָא חֲמוֹר וְכֵלָיו**
31 **הֲפוּכִים, וּפָרָה רָצָה בֵּין הַכְּרָמִים[20], אוֹ כְּלִי מְגֻלֶּה**
32 **בָּאַשְׁפָּה - הֲרֵי זוֹ אֲבֵדָה, וְנוֹטֵל וּמַכְרִיז.**

13) בשעבר ונטלו, ראה הלכה א. 14) שאין רבים הולכים בה, כגון סימטה. 15) שרבים הולכים בה, כגון שוק. 16) משנה בבא־מציעא ל: 17) שדרכם בכך, אבל בלילה הריהם אבידה וחייב להכריז (גמרא שם, וראה הלכה ג). 18) משנה, שם כה: 19) ראה למעלה הערה ה. 20) שעלולה להיפצע וגם להזיק לכרם, ובוודאי בלי ידיעת הבעלים היא כאן.

33 **ג. רָאָה חֲמוֹר אוֹ פָּרָה רוֹעִים בָּאֲפָרָ[21] כְּדַרְכָּן[22]:**
34 **בַּלַּיְלָה - הֲרֵי זוֹ אֲבֵדָה[23]; בִּפְנוּת הַיּוֹם[24] וּבַנֶּשֶׁף[25],**
35 **אִם רָאָה אוֹתָן שְׁלֹשָׁה יָמִים[26] זֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי זוֹ**
36 **אֲבֵדָה, וְנוֹטֵל וּמַכְרִיז. רָאָה פָּרָה רָצָה בַּדֶּרֶךְ: אִם**
37 **פָּנֶיהָ כְּלַפֵּי הָעִיר[27] - אֵין זוֹ אֲבֵדָה; כְּלַפֵּי הַשָּׂדֶה[28] -**
38 **הֲרֵי זוֹ אֲבֵדָה.**

21) מקום מרעה. 22) כגון חמור וכליו מסודרים. 23) כי אין דרך הבעלים להוציא בהמה למרעה בלילה (שם ל:). 24) משהחשיך קצת. 25) לפני עלות השחר. 26) פחות משלושה ימים אין זו אבידה, שמא במקרה הוציאו את הבהמה למרעה מוקדם יותר או השאירו אותה לאחר חשכה. אבל שלושה ימים רצופים ודאי אבידה היא (גמרא שם). 27) הריהי חוזרת לבעליה, ומשום כך אין זו אבידה (שם לא.). 28) הרי בורחת מבעליה, ועל כן היא אבידה.

1 **ד. מְצָאָהּ רוֹעֶה בֵּין הַכְּרָמִים - חַיָּב לְהַחֲזִיר מִשּׁוּם**
2 **אֲבֵדַת הַקַּרְקַע[29]. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ הַכְּרָמִים שֶׁל עוֹבֵד**
3 **כּוֹכָבִים - אֵינָהּ אֲבֵדָה, וְאֵינוֹ חַיָּב לְהַחֲזִיר[30]. וְאִם**
4 **חָשַׁשׁ[31] שֶׁמָּא יַרְגִּנָּהּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים כְּשֶׁיִּמְצָאֶנָּה**
5 **מִפְּנֵי שֶׁהִפְסִידָה הַכֶּרֶם - הֲרֵי זוֹ אֲבֵדָה, וְנוֹטֵל**
6 **וּמַכְרִיז.**

29) שאוכלת את הזמורות ומקלקלת את הכרם, אבל אבידת בהמה אין כאן, שהריהי רועה בנחת ואינה נפצעת (שם). 30) כי אינו מצווה על אבידת גוי, ראה למעלה פרק יא, הלכה ג. 31) גמרא שם.

7 **ה. מָצָא פָּרָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[32], אִם עוֹמֶדֶת חוּץ**
8 **לַתְּחוּם[33] - חַיָּב לְהַחֲזִיר[34]. הָיְתָה רוֹעָה בָּעֲשָׂבִים[35], אוֹ**
9 **שֶׁהָיְתָה בְּרֶפֶת[36] שֶׁאֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת[37] וְאֵינָהּ מְאַבֶּדֶת[38]**
10 **- לֹא יִגַּע בָּהּ[39], שֶׁאֵין זוֹ אֲבֵדָה. מָצָא טַלִּית אוֹ**
11 **קַרְדֹּם: בְּצַד הַגָּדֵר[40] - הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בָּהֶן; בִּסְרַטְיָא[41]**
12 **- הֲרֵי זֶה נוֹטֵל וּמַכְרִיז[42]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

32) משנה בבא־מציעא לב. 33) אלפים אמה מחוץ לעיר. 34) אבל בתוך התחום אפילו ברשות הרבים, לא יגע בה. זהו כלשון אחרון של רבי יצחק בגמרא שם. כלל בידינו שהלכה כלשון אחרון. 35) ברייתא שם לא. הגירסא בגמרות שלנו היא: רועה בין הכרמים, אבל בכת"י ה' וברי"ף דפוס קושטא ובתוספתא, הגירסא היא: רועה בעשבים. 36) משנה שם לב. 37) שאינה נעולה ויכולה לצאת. 38) כגון שאין לה פתחים מכל ארבע רוחותיה (טור חושן־משפט סימן רסא), שתעורר את הבהמה לברוח משם, גמרא שם. 39) ואפילו חוץ לתחום, כרבי יצחק בלשון אחרון. ראה לחם־משנה. 40) שדרך הפועלים להניח שם כליהם (ברייתא שם לא.). 41) בכביש. 42) שאין אדם מניח כלים בכביש, ובוודאי אבידה הם.

13 **ו. מָצָא גּוֹזָלוֹת[43] מְקֻשָּׁרִין בְּכַנְפֵיהֶן[44] וּמְדַדִּין[45] אַחַר**
14 **הַגָּדֵר[46] אוֹ אַחַר הַגֶּפֶן[47] אוֹ בַּשְּׁבִילִין שֶׁבַּשָּׂדוֹת - הֲרֵי**
15 **זֶה לֹא יִגַּע בָּהֶן, שֶׁמָּא בְּעָלֵיהֶן הִנִּיחוּם שָׁם[48]. וְאִם**
16 **נְטָלָן - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[49]. וְאִם הָיוּ קְשׁוּרִין קֶשֶׁר שֶׁהוּא**
17 **סִימָן[50] - חַיָּב לְהַכְרִיז[51]. וְכֵן אִם מְצָאָן קְבוּעִים**
18 **בִּמְקוֹמָן[52] - חַיָּב לְהַכְרִיז; שֶׁהַמָּקוֹם סִימָן[53].**

43) משנה בבא־מציעא כה: 44) שהכל קושרים כך, ועל כן אין הקשר סימן (גמרא שם). 45) ומהלכים מעט מעט (רבינו חננאל). 46) של אבנים. 47) של עץ או של קנים. 48) גמרא שם. 49) שהרי אין בהם סימן, ולא יוכל להחזירם לבעליהם (ראה למעלה סוף ה"א). 50) שאין הכל קושרים כך. 51) גמרא שם. 52) ולא מדדים, כגון שקשורים ברגליהם. 53) כדעת רבא, בבא־מציעא כב: כג. וכמו שמשמע מקושיית הגמרא, ולהוי מקום סימן", שם כה:

19 **ז. מָצָא בָּאַשְׁפָּה[54] כְּלִי מְכֻסֶּה[55] - הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע**
20 **בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[56]. וְאִם אַשְׁפָּה שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה**
21 **לְהִתְפַּנּוֹת הִיא, וְנִמְלַךְ עָלֶיהָ לְפַנּוֹתָהּ, אַף עַל פִּי**
22 **שֶׁמְּצָאוֹ מְכֻסֶּה - נוֹטֵל וּמַכְרִיז[57]. וְכֵן אִם הָיוּ כֵּלִים**
23 **קְטַנִּים, כְּגוֹן סַכִּין וְשַׁפּוּד וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֲפִלּוּ הָיוּ**
24 **מְכֻסִּין בָּאַשְׁפָּה הַקְּבוּעָה[58] - נוֹטֵל וּמַכְרִיז[59].**

54) משנה, שם כה: 55) וודאי הניחוהו שם הבעלים. 56) למעלה הלכה א. 57) שהרי עם פינוי האשפה נתגלה הכלי, ואפשר שיקחנו אדם שאינו הגון ולא יחזירו (משנה וגמרא שם). 58) שאינה עשויה להתפנות. 59) שאבידה הם, שיש להניח שהשליכם שם עם האשפה שהוציא מן הבית, מבלי להרגיש בהם, מפני קטנותם (גמרא שם).

25 **ח. מָצָא פֵּרוֹת מְפֻזָּרִין[60]: דֶּרֶךְ הַנָּחָה[61] - לֹא יִגַּע**
26 **בָּהֶן[62]; דֶּרֶךְ נְפִילָה[63] - הֲרֵי הֵן שֶׁלּוֹ[64]. וְכֵן אִם מָצָא**
27 **כְּרִיכוֹת קְטַנּוֹת[65] שֶׁל שְׁבָלִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[66], שֶׁהֲרֵי**
28 **אֵין בָּהֶן סִימָן[67], אוֹ שֶׁמָּצָא עִגּוּלֵי דְּבֵלָה[68], וְכִכָּרוֹת**
29 **שֶׁל נַחְתּוֹם[69], וּמַחֲרוֹזוֹת שֶׁל דָּגִים[70], וַחֲתִיכוֹת שֶׁל**
30 **בָּשָׂר[71], וְגִזֵּי צֶמֶר הַבָּאוֹת מִמְּדִינָתָן[72], וַאֲנִיצֵי[73]**
31 **פִּשְׁתָּן, וּלְשׁוֹנוֹת שֶׁל אַרְגָּמָן[74] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[75],**
32 **מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן סִימָן[76]. וְאִם יֵשׁ בָּהֶן סִימָן - נוֹטֵל**
33 **וּמַכְרִיז; שֶׁסִּימָן הֶעָשׂוּי לְדָרֵס הֲרֵי הוּא סִימָן.**

60) משנה בבא־מציעא כא. 61) בסדר, גמרא שם. 62) שאין זו אבידה. 63) ללא סדר, גמרא שם. 64) מכיון שאין בהם סימן - התייאשו מהם הבעלים. ראה כסף־משנה. 65) אבל גדולות חייב להכריז, ראה לקמן הלכה י. 66) שמתגלגלות ממקום למקום על־ידי רגלי הבהמות, ואין המקום סימן. 67) אבל אם יש בהן סימן חייב להכריז, אף־על־פי שזהו "סימן העשוי להדרס" (פירוש: שאפשר שיטושטש ע"י דריסת רגלי אדם), כרבא שם כב: וכג. 68) תאנים יבשות צמודות זו לזו בצורת עיגול (משנה כא.). 69) כל ככרות הנחתומים שוות, ואין בהן סימן. 70) דגים חרוזים יחד בחוט, וכולם חורזים כך. 71) כולן נחתכו במשקל אחד. 72) כמות שהן גזוזות לפני עיבודן בבית האומן. 73) חבילות. 74) צמר סרוק וארוז כעין לשון, וצבוע ארגמן ומצויים הם, ועל כן אין זה סימן. 75) וכל זה במצא ברשות הרבים, אבל ברשות היחיד - מקום סימן. ראה ההלכות הבאות. 76) כל זמן שלא נדרס, כדעת רבא שם כב:

34 **ט. אֲבָל אִם מָצָא כִּכָּרוֹת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[77], וְגִזֵּי צֶמֶר**
35 **הַלְקוּחוֹת מִבֵּית הָאֻמָּן, כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן - חַיָּב**
36 **לְהַכְרִיז; שֶׁכָּל אֵלּוּ[78] יֵשׁ לָהֶם סִימָנִין מֻבְהָקִין[79]. וְאִם**
37 **נִפְתְּחוּ הָאוֹצָרוֹת[80] שֶׁל יַיִן וְשֶׁל שֶׁמֶן - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ.**

וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם רְשׁוּמִין[81]. שֶׁכָּל הַכֵּדוֹת כָּךְ הָיוּ רְשׁוּמוֹת, וְנִמְצְאוּ אֵלּוּ הַכַּדִּין כְּכִכְּרוֹת הַנַּחְתּוֹם, שֶׁיֵּשׁ צוּרָה אַחַת לְכֻלָּן וּמִשְׁקָל אֶחָד[82] לְכֻלָּם.

77) משנה, שם כה. 78) בכדים הסימן הוא הרישום, פירוש: שהם מוגפים ומרוחים בטיט סביב המגופה. 79) ראה למעלה פרק יג, הלכה ג. 80) שהגיע זמן מכירת היין והשמן. והרבה אנשים מוציאים כדיהם למכירה (גמרא שם כג:). 81) "כיסוי הקנקנים כשהוא מהודק וטחוי בטיט - נקרא רשום" (רש"י ורבינו חננאל). 82) לולא זה היה המשקל סימן מובהק, ראה למעלה פרק יג, הלכה ה.

י. מָצָא כְּרִיכוֹת בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד: אִם דֶּרֶךְ נְפִילָה - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[83], וְאִם דֶּרֶךְ הַנָּחָה - חַיָּב לְהַכְרִיז[84]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהֶם סִימָן - הַמָּקוֹם סִימָן, (אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ סִימָן מֻבְהָק). מָצָא אֲלַמּוֹת[85], בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - נוֹטֵל וּמַכְרִיז[86].

83) משום שאין בהן סימן, והמקום גם כן אינו סימן, מכיון שנפלו בלי ידיעתו יש להניח שאינו יודע מקומן (גמרא שם כד.). 84) אם נטל, שהרי לכתחילה לא יטול, ראה למעלה הלכה א. רבינו מדייק בלשונו ומבחין בין "חייב להכריז" ובין "נוטל ומכריז" בהלכה זו כמו בהלכות הקודמות. ראה "חייב להכריז" תחילת הלכה ב' ומגיד־משנה שם, ובזה מיושבת קושיית "אור שמח" כאן. בגמרא שלנו הגירסא: "אי דרך הנחה, נוטל ומכריז", אבל בכתב יד ה', פ', י' הגירסא היא "חייב להכריז", וזוהי גם גירסת רבינו. 85) כריכות גדולות. 86) מכיון שהן כבדות וגדולות, יש להניח שהוא יודע באיזה מקום נפלו, ומפני שאינן מתגלגלות ברגלי אדם ובהמה לרגל כובדן אינו מתייאש, כי המקום נחשב סימן אפילו ברשות הרבים, גמרא שם.

יא. מָצָא עִגּוּל[87] וּבְתוֹכוֹ חֶרֶשׁ[88], כֵּסֶף וּבְתוֹכוֹ מָעוֹת, חֲתִיכָה שֶׁל בָּשָׂר שֶׁהוּא מְשֻׁנֶּה בַּחֲתִיכוֹת[89], דָּג נָשׁוּף[90], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהֶן שִׁנּוּי, חַיָּב לְהַכְרִיז[91]; שֶׁלֹּא עֲשָׂאוּם בְּעָלֵיהֶן אֶלָּא לְסִימָן.

87) דבילה. 88) משנה בבא־מציעא כא. 89) כגון בשר חתוך בצורת משולש (גמרא שם כג:). 90) ברייתא שם.
91) כדעת רבי יהודה החולק על רבי מאיר במשנה שם כא. הרא"ש לא גרס במשנתנו "דברי ר' מאיר", ועל כן פסק דלא כר' יהודה אלא כסתם משנה. רבינו גרס "דברי ר"מ", ור' מאיר ור' יהודה - הלכה כרבי יהודה (כסף־משנה).

יב. מָצָא פֵּרוֹת מְפֻזָּרִין בִּמְקוֹם הַגְּרָנוֹת[92]: אִם הָיוּ כְּמוֹ קַב[93] בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ בְּיָתֵר עַל אַרְבַּע אַמּוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַבְּעָלִים מְטַפְּלִים בַּאֲסִיפָתָן[94]. הָיוּ מְפֻזָּרִין בְּפָחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת - לֹא יִגַּע בָּהֶן, שֶׁמָּא הַבְּעָלִים הִנִּיחוּם שָׁם[95]. הָיוּ כְּמוֹ חֲצִי קַב בִּשְׁתֵּי אַמּוֹת[96] אוֹ קַבִּים בִּשְׁמוֹנֶה אַמּוֹת[97], אוֹ שֶׁהָיָה הַקַּב מִשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מִינִין, כְּמוֹ תְּמָרִים שֶׁמִּשְׁמִין [וְרִמּוֹנִים][98] - כָּל אֵלּוּ סָפֵק[99]. לְפִיכָךְ לֹא יִטֹּל, וְאִם נָטַל - אֵינוֹ חַיָּב לְהַכְרִיז[100].

92) לאחר שהבעלים לקחו משם את הפירות (גמרא שם כא.). 93) מדת היבש, ארבעה לוגים שהם ששית הסאה.
94) אין הדבר כדאי לו לטרוח הרבה בגלל הכמות הקטנה, והבעלים מפקירים אותם. בגמרא שלנו הגירסא: "קב בארבע אמות דנפיש טירחייהו", אבל גירסת הרי"ף היא: "קב בארבע אמות לא טרח איניש". ומשום כך יש מקום לבעיות של רב ירמיה (בגמרא שם) אם הטעם העיקרי הוא הכמות הקטנה או השטח הגדול (ראה דקדוקי סופרים).
95) וישובו לקחתם. 96) אם נתחשב בשטח, הרי אין כאן טרחה מרובה לאסוף בשטח של שתי אמות ואינו מפקיר, אבל אם נתחשב בכמות, הרי הכמות מועטת ולא כדאי לבעלים לשוב - ומפקיר אותם. 97) השטח הוא גדול והטירחה מרובה, אבל הכמות גדולה. 98) תמרים ורימונים, שהם גדולים אין טרחה לאספם, ומשום כך אפשר לומר שאין הבעלים מפקירים אותם, אבל אם נתחשב בשוויים, יש לומר שהבעלים לא ישובו לקחתם, משום שזולים הם. לעומתם שומשמין חשיבותם מרובה וכדאי לשוב ולקחתם, אבל הטירחה לאסוף אותם מרובה.
99) בעיות שלא נפתרו בגמרא שם. 100) כדין מציאה שאין בה סימן ונמצאה בדרך הנחה, ראה למעלה הלכה א.

יג. הַמּוֹצֵא צְבוּרֵי פֵּרוֹת[101], אוֹ פֵּרוֹת בִּכְלִי[102], אוֹ כְּלִי כְּמוֹת שֶׁהוּא[103] - חַיָּב לְהַכְרִיז. מָצָא כְּלִי וּלְפָנָיו פֵּרוֹת[104] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ הַפֵּרוֹת[105], וְהַכְּלִי נוֹטֵל וּמַכְרִיז; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: הַכְּלִי שֶׁל אֶחָד וְהַפֵּרוֹת שֶׁל אַחֵר, וַהֲרֵי אֵין בּוֹ סִימָן. וְאִם מַרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁהֵן שֶׁל אָדָם אֶחָד - חַיָּב לְהַכְרִיז.

101) המספר הוא סימן (משנה בבא־מציעא כד:).
102) והנותן סימן בכלי, מקבל גם את הפירות. 103) ריקן (לשון המשנה שם). 104) ברייתא, שם כה.
105) כלומר, הרי אלו הפירות שלו, וראה מה שכתב המגיד־משנה כאן.

יד. כֵּיצַד?[106] הָיוּ אֲחוֹרֵי הַכְּלִי[107] לִפְנֵי הַפֵּרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ; הָיוּ פְּנֵי הַכְּלִי לִפְנֵי הַפֵּרוֹת - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מִן הַכְּלִי נִשְׁפְּכוּ[108]. וְאִם הָיוּ אֲגָנִים[109] לַכְּלִי, אַף עַל פִּי שֶׁפָּנָיו כְּלַפֵּי הַפֵּרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ; שֶׁאֵלּוּ נִשְׁפְּכוּ מִן הַכְּלִי, הָיָה נִשְׁאָר מֵהֶן בְּתוֹכוֹ מִפְּנֵי הָאֲגָנִים[110]. הָיוּ מִקְצָת הַפֵּרוֹת בַּכְּלִי וּמִקְצָתָן בָּאָרֶץ[111] - חַיָּב לְהַכְרִיז[112].

106) אפשר לדעת אם הפירות שייכים לבעל הכלי ואם לא.
107) זה מראה שהפירות לא מן הכלי נשפכו, ומכיון שאין להם סימן, הרי הם של המוצא (גמרא שם). 108) ובעל הכלי הוא גם בעל הפירות. 109) שפה כפופה לתוך הכלי, ומונעת את הפירות מלהשפך לחוץ. 110) גמרא שם.
111) הדבר מוכיח שהפירות נשפכו מן הכלי, ברייתא שם.
112) ובעל הכלי יקבל גם את הפירות שמחוץ לכלי.

טו. הַמּוֹצֵא קְצִיעוֹת[113] בַּדֶּרֶךְ, וַאֲפִלּוּ בְּצַד שְׂדֵה קְצִיעוֹת[114] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[115]. וְכֵן תְּאֵנָה שֶׁהִיא נוֹטָה לַדֶּרֶךְ, וְנִמְצְאוּ תְּאֵנִים תַּחְתֶּיהָ[116] - מֻתָּרוֹת מִשּׁוּם

1 גָּזֵל[117]; שֶׁהַתְּאֵנָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ עִם נְפִילָתָהּ נִמְאֶסֶת[118].
2 וּפְטוּרוֹת מִשּׁוּם מַעֲשֵׂר[119]. אֲבָל זֵיתִים וְחָרוּבִין[120]
3 וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֲסוּרִין.

113) תאנים ששוטחים ליבשן (שם כא:). 114) שנראה שהקציעות שייכות לבעל השדה. 115) כי הקציעות דבר חשוב הן, והבעלים בודקים אותן לפעמים קרובות, והרגישו באבדנן כעבור זמן קצר, והגיעו לידי המוצא לאחר יאוש (שם). 116) בדרך. 117) אף־על־פי שהתאנים של בעל התאנה הן. 118) ובעל התאנה מפקיר אותה. 119) כדין הפקר. 120) קשים הם ואינם נמאסים, אבל אינם חשובים כקציעות, ובעליהם אינם בודקים תכופות לראות אותם, ועל כן אפשר שאינם יודעים שנפלו, והרי זה יאוש שלא מדעת והבעלים אינם מפקירים אותם, כי אינם נמאסים.

4 טז. תְּמָרִים שֶׁמַּשִּׁירָן הָרוּחַ - מֻתָּרוֹת; שֶׁהַבְּעָלִים[121]
5 מְחֻלּוֹם[122] לְכָל אָדָם, וְזֶהוּ חֶזְקָתָן[123]. וְאִם הָיוּ שֶׁל
6 יְתוֹמִים, שֶׁאֵינָן בְּנֵי מְחִילָה[124] - אֲסוּרִין. וְכֵן אִם
7 הִקְפִּיד בַּעַל הַשָּׂדֶה וְהִקִּיף[125] מְקוֹם הָאִילָנוֹת אוֹ תִּקֵּן
8 מָקוֹם שֶׁיִּפְּלוּ בּוֹ הַנּוֹבְלוֹת[126] עַד שֶׁיִּלְקְטֵם - הֲרֵי אֵלּוּ
9 אֲסוּרוֹת; שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁלֹּא מָחַל.

121) היודעים מראש שיש שהרוח משיר תמרים מן העץ. 122) מפני שבהמות וחיות אוכלות אותם מחמת מתיקותם (בבא־מציעא כב:). 123) שהבעלים מחלום. 124) שקטנים הם (שם). ונראה שגם בתאנה של יתומים הדין כך. 125) בגדר, שלא יכנסו בהמות וחיות. 126) הפירות שלא בשלו, הנופלים מן העץ.

10 יז. חָתוּל רַע[127] שֶׁהוֹרֵג[128] אֶת הַקְּטַנִּים - אָסוּר
11 לְקַיְּמוֹ, וְאֵין בּוֹ מִשּׁוּם גָּזֵל[129], וְאֵין בּוֹ מִשּׁוּם הָשֵׁב
12 אֲבֵדָה, אַף עַל פִּי שֶׁעוֹרוֹ מוֹעִיל; אֶלָּא כָּל הַמּוֹצְאוֹ
13 זָכָה בּוֹ, וְהוֹרְגוֹ וְהָעוֹר שֶׁלּוֹ[130].

127) בבא־קמא פו. 128) בגמרא שלנו הגירסא: "קטעיה לידא דינוקא" (=קטע ידו של ילד), אבל בכתב־יד פ' חסרה תיבת "לידא" (עיין דקדוקי סופרים), וגירסת רבינו היתה כנראה "קטליה לינוקא", וראה מגיד־משנה. 129) מכיון שאסור לקיימו - דינו כחתול ללא בעלים, גמרא שם. 130) דעת רבינא שם.

14 יח. גּוֹזָל הַנִּמְצָא קָרוֹב לְשׁוֹבָךְ: בְּתוֹךְ חֲמִשִּׁים
15 אַמָּה[131] - הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַשּׁוֹבָךְ[132], חוּץ
16 לַחֲמִשִּׁים אַמָּה - הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ[133]; שֶׁאֵין
17 הַגּוֹזָל מְדַדֶּה[134] יָתֵר עַל חֲמִשִּׁים אַמָּה. נִמְצָא בֵּין שְׁנֵי
18 שׁוֹבָכוֹת[135] - הֲרֵי הוּא שֶׁל קָרוֹב[136]; מֶחֱצָה
19 לְמֶחֱצָה[137] - יַחֲלֹקוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ
20 יוֹנֵי שְׁנֵי הַשּׁוֹבָכוֹת שָׁוִים בְּמִנְיָן; אֲבָל אִם הָיוּ יוֹנֵי
21 הָאֶחָד רַבִּים - הַלֵּךְ אַחַר הָרֹב[138] אַף עַל פִּי שֶׁהוּא
22 רָחוֹק.

131) בבא־בתרא כג: 132) שעד חמשים אמה מתרחק הגוזל משובכו (שם). 133) כי מן ההפקר בא. 134) שם. 135) בתוך חמשים לשניהם. 136) "קרוב לזה שלו, קרוב לזה שלו" (משנה שם). 137) הרי זה ספק. 138) כגון תוך ארבעים אמה לשובך שיוניו מרובות, ותוך עשרים אמה לשובך שיוניו מועטות (גמרא שם).

יום ה' י"ד מנחם־אב ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו גם כן קצת פרטים ממה שהוא של מוצאו, מחמת אי זה סיבה ונשלם ביאור זה בשלימות.

23 א. הַמּוֹצֵא מְחָטִים[2] וְצִנּוֹרוֹת[3] וּמַסְמְרִים וְכַיּוֹצֵא
24 בָּהֶן: אִם מְצָאָם אֶחָד אֶחָד - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[4], שְׁנַיִם
25 שְׁנַיִם אוֹ יָתֵר - חַיָּב לְהַכְרִיז; שֶׁמִּנְיָן סִימָן.

2) ברייתא בבא מציעא כד. 3) כעין מזלגות לטוות חוטי זהב. 4) שהרי אין בהם לא סימן ולא טביעת עין. ראה למעלה פרק יד, הלכה ב.

26 ב. וְכֵן הַמּוֹצֵא מָעוֹת מְפֻזָּרִים - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[5].
27 אֲפִלּוּ הָיוּ מִקְצָת מַטְבְּעוֹת זֶה עַל גַּבֵּי זֶה[6] - הֲרֵי הֵן
28 כִּמְפֻזָּרִין[7]. אֲבָל אִם מָצָא צִבּוּר מָעוֹת - חַיָּב
29 לְהַכְרִיז[8]. מָצָא שְׁלֹשָׁה מַטְבְּעוֹת[9] זֶה עַל גַּב זֶה וְהֵן
30 עֲשׂוּיִין כְּמִגְדָּל[10], אוֹ שֶׁהָיוּ אֶחָד מִכָּן וְאֶחָד מִכָּן
31 וְאֶחָד עַל גַּבֵּיהֶן[11], אוֹ שֶׁהָיוּ מִקְצָת זֶה עַל מִקְצָת זֶה,
32 כְּדֵי שֶׁאִם יַכְנִיס קֵיסָם בֵּינֵיהֶן יִנָּטְלוּ בְּבַת אַחַת[12] -
33 חַיָּב לְהַכְרִיז. הָיוּ עֲשׂוּיִים כְּשֵׂיר[13] אוֹ כְּשׁוּרָה[14] אוֹ
34 כַּחֲצוּבָה[15] אוֹ כְּסֵלָם[16] - הֲרֵי זֶה סָפֵק, וְלֹא יִטֹּל.

5) שהרי אין בהן סימן. 6) מטבע אחד על השני, אבל בשלושה מטבעות פירש רבינו דינם למטה. 7) ונפלו מן הבעלים, ועל כן הרי הן של המוצא (בבא מציעא כה.). 8) שהרי זה דרך הינוח, והמקום הוא סימן (ראה למעלה פרק טו, הלכה י). 9) משנה שם כה. המספר הוא סימן. בשתי מטבעות אין המספר סימן, שהרי המוצא מכריז מטבעות מצאתי, ומיעוט מטבעות שניים (גמרא שם). 10) שאין זה דרך נפילה. כך פירש רבי יצחק את המשנה שם. "שלושה מטבעות זה על גב זה", ו"כמגדל" פירושו, לפי רבי חנינא, הרחב למטה, הבינוני באמצע והקצר למעלה, ולפי רבי יוחנן אפילו כשהמטבעות ברוחב אחד והם מונחים זה על גב זה ואין אחד עודף על חבירו, הרי זה דרך הינוח וחייב להכריז (שם). 11) חציו על זה וחציו על זה (שם כה:). 12) דרך הינוח הוא (שם כה.). 13) עגול כצמיד (שם). 14) זה אצל זה. 15) כל אחד כנגד אוויר של שניים. 16) רוב אמצעי על התחתון ורוב העליון על האמצעי כמו מעלות, רש"י שם.

35 ג. הַמּוֹצֵא מָעוֹת בְּכִיס[17], אוֹ כִּיס כְּמוֹת שֶׁהוּא - חַיָּב
36 לְהַכְרִיז[18]. מָצָא כִּיס וּלְפָנָיו מָעוֹת מְפֻזָּרִים - הֲרֵי אֵלּוּ
37 שֶׁלּוֹ[19]. וְאִם מַרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁהַכִּיס וְהַמָּעוֹת שֶׁל
38 אָדָם אֶחָד[20] וּמִן הַכִּיס נָפְלוּ - חַיָּב לְהַכְרִיז.

17) בארנק (משנה שם כד:). 18) שהרי יש סימן בארנק.

19) שהמעות לא מהארנק נפלו, ולמעות מפוזרות אין סימן (גמרא כה.). ראה למעלה פרק טו הלכה יג ויד. 20) כגון שמנעול הארנק הפתוח פונה לצד המעות, או שמקצת מעות בכיס ומקצתן על יד הכיס, שם.

1 **ד. הַמּוֹצֵא מָעוֹת בַּחֲנוּת: אִם הָיוּ בֵּין תֵּבָה[21] לַחֲנוָנִי -**
2 **הֲרֵי הֵן שֶׁל בַּעַל הַחֲנוּת[22]; וְאִם מְצָאָן עַל הַתֵּבָה, וְאֵין**
3 **צָרִיךְ לוֹמַר מִתֵּבָה וְלַחוּץ - הֲרֵי הֵן שֶׁל מוֹצְאָן[23].**
4 **וְלָמָּה[24] לֹא תִּקְּנָה הַחֲנוּת לִבְעָלֶיהָ? לְפִי שֶׁאֵינָהּ חָצֵר**
5 **הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת[25]. וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּעָלֶיהָ בְּתוֹכָהּ[26], צָרִיךְ**
6 **לוֹמַר: תִּקְּנָה לִי חֲנוּתִי, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.**

21) שהחנווני יושב לפניה. 22) שמיד החנווני נפל, שהרי שם מקומו. 23) שאנו אומרים מאחד הקונים נפל והתייאש. דעת רבי אלעזר שם. 24) ולמה לא זכה בהן החנווני הרי חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו? (בבא מציעא יא.). 25) שהרי רבים יוצאים ונכנסים שם. 26) אין דינה כחצר המשתמרת, מהטעם הנ"ל.

7 **ה. מָצָא מָעוֹת בַּחֲנוּת הַשֵּׁלְחָנִי[27]: בֵּין כִּסֵּא[28]**
8 **לַשֵּׁלְחָנִי - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל שֵׁלְחָנִי[29]; מְצָאָן עַל הַכִּסֵּא**
9 **לִפְנֵי הַשֵּׁלְחָנִי, אֲפִלּוּ הָיוּ צְרוּרִין[30] וּמֻנָּחִין עַל**
10 **הַשֵּׁלְחָן - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל מוֹצְאָן. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ רֹב**
11 **עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[31], כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרַנּוּ; אֲבָל אִם הָיוּ רֹב**
12 **יִשְׂרָאֵל - חַיָּב לְהַכְרִיז, מִפְּנֵי שֶׁהֵן צְרוּרִים[32] יֵשׁ לָהֶם**
13 **סִימָן.**

27) מחליף מעות (משנה בבא מציעא כו:). 28) התיבה ששמים עליה את המעות, והמפרידה בין השולחני לקונים נקראת כסא. 29) שממנו נפלו, שהרי אין הקונה ניגש לשם. 30) ויש בהן סימן. זוהי גירסת רבינו חננאל והרי"ף בגמרא. "אמר רבי אלעזר אפילו צרורין ומונחין על גבי השולחן הרי אלו שלו" (של המוצא). ורש"י לא גרס "צרורין", ראה שם. 31) שנתייאשו הבעלים אפילו מדבר שיש בו סימן, וראה בתוספות שם כו: דיבור המתחיל אפילו צרורין. 32) אבל אם אינם צרורים, אפילו ברוב ישראל הרי אלו שלו, מפני שאין בהן סימן והבעלים מתייאשים מייד, והמעות הגיעו ליד המוצא לאחר ייאוש, ראה שם הלכה ב ובבא מציעא כא:

14 **ו. הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת מֵחֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁשָּׁלַח לוֹ חֲבֵרוֹ פֵּרוֹת,**
15 **וּמָצָא בְּתוֹכָן מָעוֹת צְרוּרוֹת - נוֹטֵל וּמַכְרִיז[33]; מְצָאָן**
16 **מְפֻזָּרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[34]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
17 **כְּשֶׁהָיוּ הַפֵּרוֹת מִן הַתַּגָּר[35] אוֹ מִבַּעַל הַבַּיִת שֶׁלְּקָחָן**
18 **מִן הַתַּגָּר; אֲבָל אִם בַּעַל הַבַּיִת דָּשׁ הַפֵּרוֹת לְעַצְמוֹ**
19 **אוֹ עַל יְדֵי עֲבָדָיו וְשִׁפְחוֹתָיו הַכְּנַעֲנִים[36] - הֲרֵי זֶה**
20 **חַיָּב לְהַחֲזִיר[37].**

33) שהרי יש בהן סימן, הקשר או המספר. 34) שהרי אין בהן סימן (משנה שם). 35) הקונה פירות מהרבה אנשים ואין יודעים למי להחזיר, ולהכריז אי אפשר, שהרי אין במעות סימן והפירות באו מאנשים שונים ולא ידוע של מי הכסף, ועל כן המעות לקונה (שם כז.). 36) וכל מה שקנה עבד קנה רבו. 37) לבעל הבית, אף על פי שאין בהן סימן, שהרי יודעים של מי הן. ובעל הבית אינו מתייאש, שהרי הוא יודע למי מכר (גמרא שם). אבל כשדשם על ידי עבדיו העבריים אפשר שמהם נפלו המעות ונתייאשו.

21 **ז. הַמּוֹצֵא מַטְמוֹן[38] בְּגַל[39] אוֹ בְּכֹתֶל יָשָׁן - הֲרֵי אֵלּוּ**
22 **שֶׁלּוֹ; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: שֶׁל אֱמוֹרִיִּים הַקַּדְמוֹנִים הֵן[40].**
23 **וְהוּא, שֶׁיִּמָּצְאוּ מַטָּה מַטָּה[41] כְּדֶרֶךְ כָּל הַמַּטְמוֹנוֹת**
24 **הַיְשָׁנוֹת[42]; אֲבָל אִם מַרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁהֵן מַטְמוֹן**
25 **חָדָשׁ, אֲפִלּוּ נִסְתַּפֵּק לוֹ הַדָּבָר[43] - הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע**
26 **בָּהֶן, שֶׁמָּא מֻנָּחִים הֵם שָׁם[44].**

38) טמון במקום סתר. 39) אבנים (משנה שם כה:). 40) ולכן אף על פי שידוע שבדורות האחרונים לא היו גויים במקום, הדין כן (גמרא שם). 41) בתוך הקרקע. הגירסה בגמרא שלנו "דשתיך טפי", כלומר, שהחפץ העלה חלודה מרובה, וזה מוכיח שהוא מונח מזמן רב. גירסת רבינו "דשתית", כלומר, מונח למטה אצל היסוד. 42) שמוצאים אותם בקרקע לאחר שקירות הבתים שוקעים באדמה. 43) אם זה מטמון חדש. 44) ויבואו לקחתו, ועל כן לא יגע כדין כל ספק הינוח (גמרא שם), ראה למעלה פרק טו, הלכה א.

27 **ח. וְהוֹאִיל וַחֲצָרוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ,**
28 **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, לָמָּה לֹא יִקְּנֶה בַּעַל הֶחָצֵר זֶה הַמַּטְמוֹן**
29 **שֶׁבְּתוֹךְ הַכֹּתֶל הַיָּשָׁן אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שֶׁל אֱמוֹרִיִּים,**
30 **וְתִהְיֶה מְציֵאָה זוֹ לְבַעַל הֶחָצֵר[45]? מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ[46]**
31 **לוֹ וְלֹא לַאֲחֵרִים, וַהֲרֵי זֶה הַמַּטְמוֹן אָבוּד מִמֶּנּוּ וּמִכָּל**
32 **אָדָם, וּלְפִיכָךְ הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ. וּמָה אֲבֵדָה שֶׁל**
33 **אָדָם[47], אָמְרָה תּוֹרָה: אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ -**
34 **מִי שֶׁאֲבוּדָה מִמֶּנּוּ וּמְצוּיָה אֵצֶל כָּל אָדָם[48], יָצָאת**
35 **זוֹ[49] שֶׁנִּפְלָה לַיָּם שֶׁאֲבוּדָה מִמֶּנּוּ וּמִכָּל אָדָם[50]; קַל**
36 **וָחֹמֶר לְמַטְמוֹן קַדְמוֹנִי, שֶׁלֹּא הָיָה שֶׁלּוֹ מֵעוֹלָם[51],**
37 **וְהוּא אָבוּד מִמֶּנּוּ וּמִכָּל אָדָם. לְפִיכָךְ הוּא שֶׁל**
38 **מוֹצְאוֹ.**

45) ומדוע מתירים למוצא לקחתה (ראה הלכה ז). 46) שיש מטמון. 47) שחי וקיים. 48) חייבים להחזיר. 49) שאין צריכים להכריז (שם). 50) וחזקה שנתייאשו הבעלים משעה שנפלה, ועל כן אבדו את זכותם על החפץ שלהם, ראה למעלה פרק יד, הלכה ד. 51) שאינו זוכה בה. וראה תוספות שם כו. דיבור המתחיל דשתיך ובראב"ד כאן.

39 **ט. מָצָא מַטְמוֹן בְּכֹתֶל חָדָשׁ[52]: אִם הַמַּטְמוֹן מוֹכִיחַ**
40 **שֶׁהוּא לְבַעַל הַבַּיִת - הֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ; וְאִם מוֹכִיחַ**
41 **שֶׁהוּא שֶׁל אֶחָד מִן הַשּׁוּק - הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ[53].**
42 **כֵּיצַד? הַסַּכִּין - הֲרֵי הַנֹּצֵב שֶׁלּוֹ מוֹכִיחַ[54]; וְהַכִּיס -**
43 **פִּיו מוֹכִיחַ[55]. וְאִם נִמְצָא תּוֹךְ הַכֹּתֶל מָלֵא מֵהֶן[56] -**
44 **חוֹלְקִין[57].**

52) בתוך חור שבכותל (משנה שם כה:). 53) אף על פי שזה וודאי הינוח, הרי זה של המוצא, מכיוון שזה מטמון

המונח זמן רב, והבעלים כבר נתייאשו. 54) שכן מחזיקים סכין בניצב, ואם הניצב פונה לפנים הבית, בעל הבית הטמין אותו שם, והרי זה שלו, ואם פונה לרשות הרבים, אחד מעוברי דרך הטמינו שם, ועל כן זה של המוצא (גמרא שם כו.). 55) אם פונה לפנים, הריהו של בעל הבית, ואם פונה לחוץ, הריהו של המוצא (שם). 56) שייך לסוף הלכה י (כסף משנה), והכוונה שהמעות תופסות את כל רוחב הכותל. 57) בהתאם לדברי המשנה (שם) מחציו ולפנים של בעל הבית, מחציו ולחוץ של המוצא. אבל בסכין וכיס אפילו אם ממלאים כל עובי הכותל, סומכים על ההוכחות שנאמרו למעלה: הניצב של הסכין או פי הכיס מוכיחים.

1 **י. הָיוּ בְּתוֹךְ הַכֹּתֶל מָעוֹת אוֹ לְשׁוֹנוֹת שֶׁל זָהָב, שֶׁאֵין**
2 **שָׁם מוֹכִיחַ[58]: מֶחֱצָיוֹ וְלַחוּץ[59] - שֶׁל מוֹצֵא[60], מֶחֱצָיוֹ**
3 **וְלִפְנִים[61] - שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[62].**

58) אם בעל הבית שם אותן או אחד מבני רשות הרבים (גמרא שם). 59) בחצי הקרוב לרשות הרבים (משנה שם). 60) מתוך הנחה שעובר דרך הניח אותן שם ושכח, ובמשך הזמן התייאש מהן. 61) בחצי הקרוב לפנים הבית. 62) כי הוא הניח אותן ולא התייאש.

4 **יא. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין הַדְּבָרִים אֲמוּרִים[63] אֶלָּא כְּשֶׁטָּעַן**
5 **בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהַמַּטְמוֹן שֶׁלּוֹ; אוֹ שֶׁהָיָה יוֹרֵשׁ, שֶׁאָנוּ[64]**
6 **טוֹעֲנִין לוֹ[65] שֶׁמָּא שֶׁל אָבִיו הֵן; אֲבָל אִם הוֹדָה שֶׁהֵן**
7 **מְצִיאָה - הֲרֵי הֵן שֶׁל מוֹצֵא[66]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה**
8 **מַשְׁכִּיר בֵּיתוֹ לַאֲחֵרִים - הֲרֵי הֵן שֶׁל שׂוֹכֵר אַחֲרוֹן[67].**
9 **וְאִם הִשְׁכִּירוֹ לִשְׁלֹשָׁה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[68] כְּאֶחָד - הֲרֵי**
10 **עֲשָׂאָהוּ פֶּנֶדֶק[69], וְכָל הַנִּמְצָא בּוֹ, אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת**
11 **- הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאָן; מִפְּנֵי שֶׁאֵין אֶחָד[70] יָכוֹל**
12 **לִטְעֹן שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁהוּא טָמַן, שֶׁהֲרֵי עֲשָׂאָהוּ**
13 **פֶּנֶדֶק.**

63) שהמטמון של בעל הבית. 64) הדיינים. 65) אף על פי שהוא עצמו אינו טוען. 66) ואין אומרים חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו, שהרי החור הפתוח לרשות הרבים חצר שאינה משתמרת הוא. וזהו גם הטעם לדין המשנה, שמחציו ולחוץ של המוצא. 67) ולא של בעל הבית. 68) לאו דווקא לשלושה גויים, אלא אפילו לאחד הרי אלו של מוצאם, ורבינו נוקט לשון הגמרא שם. וראה רש"י שם. 69) שרבים מצויים שם. 70) ואף בעל הבית. ודווקא השכיר לגויים, אבל השכיר לשלושה ישראליים חייב להחזיר להם, שאפשר שהם שותפים ולכן אינם מתייאשים. דעת רבא שם כו: ופסק כמותו נגד רב נחמן מפני שהוא אחרון. וכן פסק גם הרי"ף.

יום ו' ט"ו מנחם־אב ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו איכות זכות המציאה שהיא של מוצאה וכל הנמשך אחר זה בשלימות.

14 **א. כָּל מְצִיאָה שֶׁאָמַרְנוּ בָּהּ שֶׁהִיא שֶׁל מוֹצְאָהּ, אֵינוֹ**
15 **זוֹכֶה בָּהּ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לְיָדוֹ[2] אוֹ לִרְשׁוּתוֹ[3]; אֲבָל אִם**
16 **רָאָהּ[4] אֶת הַמְּצִיאָה, אֲפִלּוּ נָפַל עָלֶיהָ[5], וּבָא אַחֵר**
17 **וְהֶחֱזִיק בָּהּ - הֲרֵי זֶה שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ זָכָה בָּהּ.**

2) "ומצאתה דאתאי לידיה משמע" (בבא־מציעא ב.). 3) כגון לחצרו. ראה להלן הלכה ח. 4) "בראיה בעלמא לא קני לה" (גמרא שם). 5) משנה בבא־מציעא י. והטעם שלא קנה, משום שלא הגיעה לידו ולא לרשותו. ואף־על־פי שתיקנו חכמים שארבע אמותיו של אדם קונות לו, זה רק בסימטה או בצידי דרכים שאין הרבה עוברים ושבים, אבל ברשות הרבים ממש אינן קונות. המשנה שממנה מקור דין זה מדברת ברשות הרבים, כמו שפירש אותה רב ששת שם י: וראה פירוש המשנה לרבינו כאן, ורבינו חננאל והרי"ף. וראה חושן המשפט סימן רסח סעיף טו, ובהג"ה ובביאור הגר"א שם. ומזה יוצא, שבסימטה קנה אפילו נפל עליה, בניגוד לפירוש הראשון שבגמרא שם. ויש לתמוה, למה סתם רבינו כאן והשאיר מקום לטעות.

18 **ב. הָיָה רוֹכֵב[6] עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה וְרָאָה אֶת הַמְּצִיאָה,**
19 **וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ[7]: זְכֵה לִי בָּהּ - כֵּיוָן שֶׁהִגְּבִיהָהּ לוֹ[8] קָנָה**
20 **הָרוֹכֵב[9], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ[10] לְיָדוֹ[11]. וְאִם אָמַר**
21 **לוֹ: תְּנֶהָ לִי[12], וּנְטָלָהּ וְאָמַר: אֲנִי זָכִיתִי בָּהּ - זָכָה**
22 **בָּהּ הַנּוֹטֵל[13]. וְאִם מִשֶּׁנְּתָנָהּ לָרוֹכֵב אָמַר: אֲנִי זָכִיתִי**
23 **בָּהּ תְּחִלָּה[14] - לֹא אָמַר כְּלוּם[15].**

6) משנה בבא־מציעא ט: 7) ההולך רגלי. 8) ושתק, הרי עשה שליחותו. 9) כדעת רבי יוחנן (שם י.), שאמר: המגביה מציאה לחבירו, קנה חבירו. 10) בדפוס רומי ר"מ: הגיעה. 11) כי המגביה נעשה שליחו, ומרגע שהגביהה קנה אותה הרוכב. 12) משנה, שם. 13) כי הרוכב לא עשה אותו שליח לזכות בשבילו אלא לתת לו את המציאה, וכל עוד שלא נתן לו, הרשות בידו לחזור בו משליחותו. 14) כשהגבהתי את המציאה, משנה שם. 15) כי אפילו אם נכונים דבריו, שנתכוון לזכות בה לעצמו, הרי נתנה במתנה לרוכב כשמסרה לו. ראה רש"י שם.

24 **ג. הַמַּגְבִּיהַּ מְצִיאָה לַחֲבֵרוֹ[16] - קָנָה חֲבֵרוֹ[17]. וְאַף עַל**
25 **פִּי שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ[18] כְּלוּם - [זָכָה בָּהּ]. הִגְּבִיהוּ**
26 **הַמְּצִיאָה שְׁנַיִם[19] - קְנָאוּהָ שְׁנֵיהֶם[20].**

16) בשעת ההגבהה אמר: אני מגביה את המציאה לחבירי. 17) ואין המגביה יכול לחזור בו, שם י. 18) חבירו שיגביה את המציאה בשבילו. בהלכה הקודמת אמר לו חבירו: "זכה לי בה", והמגביה לא אמר כלום, וכאן אמר המגביה: "אני זוכה בה לחבירי", וחבירו לא אמר כלום. בשני המקרים זכה בה חבירו. 19) כששניהם מודים שהגביהו את המציאה ביחד (משנה שם ב. וגמרא ח.) 20) כי עזרו זה לזה בהגבהה, וכל אחד מהם הוא כמגביה מציאה לחבירו, ועל־ידי־זה זכו בה שניהם (שם ח.).

27 **ד. הִגְּבִיהָהּ לוֹ חֵרֵשׁ[21] אוֹ שׁוֹטֶה אוֹ קָטָן - לֹא קָנָה**
28 **הַפִּקֵּחַ[22], לְפִי שֶׁאֵין לָהֶן דַּעַת[23]. הִגְּבִיהָהּ חֵרֵשׁ וּפִקֵּחַ**

כְּאֶחָד - מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא קָנָה פִּקֵּחַ[24] לֹא קָנָה חֵרֵשׁ[25]. הָיוּ שְׁנֵיהֶם חֵרְשִׁים - תִּקְּנוּ חֲכָמִים[26] שֶׁיִּקְנוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לְהִנָּצוֹת[27].

21) מלידה, אינו מדבר ואינו שומע ודינו כשוטה. 22) בבא־מציעא ח. 23) ראה משנה גיטין נט: ולקמן הלכה יב. 24) שהרי מה שהגביה החרש בשביל הפקח - כמונח על גבי קרקע הוא. 25) שהרי לא הגביה את המציאה כולה מעל גבי הקרקע, וההגבהה של הפקח אינה מועילה לו, מיגו שלא קנה לעצמו, לא קנה לחרש. ואפילו "מפני דרכי שלום" אין כאן, כי החרש עצמו יאמר: פקח לא קנה, אני אקנה? (בבא־מציעא ח.). 26) שם. 27) לריב עם החוטפים מהם את המציאה.

ח. שְׁנַיִם שֶׁרָאוּ גָּמָל אוֹ חֲמוֹר[28] שֶׁל מְצִיאָה, וְקָדְמוּ שְׁנֵיהֶם וְהִנְהִיגוּהוּ אוֹ מְשָׁכוּהוּ[29], אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד מַנְהִיג וְאֶחָד מוֹשֵׁךְ - קָנוּ שְׁנֵיהֶם[30]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[31] בַּחֲמוֹר; אֲבָל בְּגָמָל, אִם הָיָה אֶחָד מַנְהִיג וְאֶחָד מוֹשֵׁךְ - הַמּוֹשֵׁךְ קָנָה, אֲבָל לֹא הַמַּנְהִיג[32].

28) שם ח: 29) ועקר רגליו ממקומו. ראה הלכות מכירה פרק ב, הלכה ו. 30) ואין אחד עדיף מחבירו, אף־על־פי שחמור דרכו בהנהגה, נקנה גם במשיכה. 31) זה נמשך אחר הדין: "אחד מנהיג, ואחד מושך". 32) כלשון אחרון שם. שהנהגה בגמל במקום משיכה אינה קונה. כלומר, אם שניהם מנהיגים שניהם קונים, אבל אם אחד מנהיג ואחד מושך, המושך עדיף ואין המנהיג קונה (שם ט.).

ט. חֲכָמִים[48] תִּקְּנוּ דָּבָר זֶה[49], כְּדֵי שֶׁלֹּא יָרִיבוּ הַמּוֹצְאִין זֶה עִם זֶה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסִמְטָא[50], אוֹ בְּצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים[51] שֶׁאֵין הָרַבִּים[52] דּוֹחֲקִין בָּהֶן, אוֹ בְּשָׂדֶה שֶׁאֵין לוֹ בְּעָלִים[53]; אֲבָל הָעוֹמֵד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[54] אוֹ בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ[55] - אֵין אַרְבַּע אַמּוֹת קוֹנוֹת לוֹ[56], וְאֵינוֹ קוֹנֶה שָׁם עַד שֶׁתַּגִּיעַ מְצִיאָה לְיָדוֹ[57].

48) שם. 49) ארבע אמות קונות לו לאדם. 50) קרן זווית הסמוכה לרשות הרבים והיא הפקר לרבים, כדעת רב ששת שם י: 51) שם. 52) ויש לכל אחד ארבע אמות מיוחדות לו. 53) בגמרא שלנו בדברי רב פפא כתוב "בעלמא", וגירסת רבינו חננאל, הרי"ף ורבינו היא: "בשדה דעלמא", ורבינו מפרש הכוונה "בשדה שאין לו בעלים". 54) שהצפיפות מרובה, ואין לכל אחד ארבע אמות מיוחדות לו. 55) אינה נעשית חצירו של אחר. מדברי רב פפא שם. 56) ברשות הרבים אין קונות לו, שהרי התקנה לא תועיל למנוע ריב, ובשדה חבירו אין קונות לו, שלא הפקיעו חכמים זכותם המליאה של הבעלים על־מנת לתת לאחרים זכות חצר. 57) ראה הלכה א.

י. קְטַנָּה - יֵשׁ לָהּ חָצֵר[58] וְיֵשׁ לָהּ אַרְבַּע אַמּוֹת[59], וְקָטָן[60] - אֵין לוֹ חָצֵר וְאֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת. מִפְּנֵי שֶׁחָצֵר שֶׁל קְטַנָּה מְיֻדֶּהָ לְמַדְנוּהָ[61]: שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהִיא מִתְגָּרֶשֶׁת בְּגֵט הַמַּגִּיעַ לְיָדָהּ, כָּךְ מִתְגָּרֶשֶׁת בְּגֵט הַמַּגִּיעַ לַחֲצֵרָהּ; וּכְשֵׁם שֶׁיֵּשׁ לָהּ חָצֵר לְעִנְיַן הַגֵּט, כָּךְ יֵשׁ לָהּ לְעִנְיַן מְצִיאָה[62]; וְאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל אָדָם כַּחֲצֵרוֹ לְעִנְיַן מְצִיאָה[63]. אֲבָל הָאִישׁ לָמַדְנוּ שֶׁחֲצֵרוֹ קוֹנָה לוֹ מִשְּׁלוּחוֹ[64]: כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹנֶה לוֹ שְׁלוּחוֹ[65], כָּךְ תִּקְנֶה לוֹ חֲצֵרוֹ; וְהַקָּטָן, הוֹאִיל וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה שְׁלִיחַ[66], כָּךְ אֵין חֲצֵרוֹ וְלֹא אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ קוֹנִין לוֹ, עַד שֶׁתַּגִּיעַ מְצִיאָה לְיָדוֹ[67].

58) חצר המשתמרת קונה לה שלא מדעתה כמו לגדול (בבא־מציעא י: יא.) 59) קונות לה מכוח תקנת החכמים, דברי רבי יוחנן שם. 60) דברי ריש לקיש. ולפי מסקנת

כָּל הַקּוֹדֵם זָכָה. וְכֵן אַרְבַּע אַמּוֹת[46] שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּצִדּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ קוֹנִים לוֹ[47], וְאִם הִגִּיעָה הַמְּצִיאָה לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ - זָכָה בָּהּ.

41) שאינו יודע שהחפץ בחצרו (בבא־מציעא יא.), ואילו היה יודע היה רוצה לזכות בה. והטעם הוא שהחצר היא כהמשך לידו, שהרי כל מה שבידו נותן שם (נמוקי־יוסף בשם הרנב"ר). 42) ואסור לאחר ליטלה. 43) כגון מוקפת גדר, ובעל החצר סומך על כך שאיש לא יכנס לחצרו לקחתה (שם). 44) דעת שמואל, שם. 45) משנה, שם. רבינו סובר, שבחצר שאינה משתמרת צריכים שני הדברים: עומד בצד החצר, וגם שיאמר זכתה לי חצרי. 46) ראה הלכה ט. 47) בבא־מציעא י. ארבע אמות קונות אפילו לא אמר "זכו לי". קנין ד' אמות עדיף מקנין חצר, מפני שיכול הוא להושיט יד ולקחת את המציאה.

יא. אֵין הַמּוֹצֵא רַשַּׁאי לִטֹּל מִמְּצִיאָה אֶלָּא מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לְמָזוֹן שְׁלֹשָׁה יָמִים[68] - אֲבָל לֹא יִטְּלֶנָּה לְעָשִׁיר[69] וְלֹא לְגָדוֹל[70] - אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַמּוֹצֵא עָשִׁיר וְגָדוֹל[71] וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיק בָּהּ[72] - הֲרֵי זֶה יַחֲזִיק בָּהּ וְיַכְרִיז[73] עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה יָמִים[74] וְיַחֲזִיר לַבְּעָלִים[75]. אֵין הַמּוֹצֵא רַשַּׁאי לִטֹּל מִמְּצִיאָה אֶלָּא מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לְמָזוֹן שְׁלֹשָׁה יָמִים[76] - אֲבָל לֹא יִטְּלֶנָּה לְעָשִׁיר וְלֹא לְגָדוֹל - אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַמּוֹצֵא עָשִׁיר וְגָדוֹל וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיק בָּהּ - הֲרֵי זֶה יַחֲזִיק בָּהּ וְיַכְרִיז עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה יָמִים וְיַחֲזִיר לַבְּעָלִים.

68) שם. 69) ארבע אמות קונות לו לאדם. 70) קרן זווית הסמוכה לרשות הרבים והיא הפקר לרבים, כדעת רב ששת שם י: 51) שם. 52) ויש לכל אחד ארבע אמות מיוחדות לו. 53) בגמרא שלנו בדברי רב פפא כתוב "בעלמא", וגירסת רבינו חננאל, הרי"ף ורבינו היא: "בשדה דעלמא", ורבינו מפרש הכוונה "בשדה שאין לו בעלים". 54) שהצפיפות מרובה, ואין לכל אחד ארבע אמות מיוחדות לו. 55) אינה נעשית חצירו של אחר. מדברי רב פפא שם. 56) ברשות הרבים אין קונות לו, שהרי התקנה לא תועיל למנוע ריב, ובשדה חבירו אין קונות לו, שלא הפקיעו חכמים זכותם המליאה של הבעלים על־מנת לתת לאחרים זכות חצר. 57) ראה הלכה א.

יב. הָיָה אֶחָד רוֹכֵב[77] וְאֶחָד אוֹחֵז בַּמּוֹסֵרָה - הָרוֹכֵב קָנָה הַבְּהֵמָה וְהַמּוֹסֵרָה שֶׁעַל לְחָיֵי הַבְּהֵמָה[78] בִּלְבַד, וְזֶה שֶׁאָחַז הַמּוֹסֵרָה קָנָה מִמָּנָּה מַה שֶּׁאָחַז בְּיָדוֹ[79], וּשְׁאָר הַמּוֹסֵרָה לֹא קָנָהוּ אַחַד מֵהֶן[80].

37) שם ט. 38) כדעת רב אשי, ובלשונו "בית פגיה". 39) ויותר לא, כי אין קונים חפץ מן ההפקר אלא־אם־כן הגביהו כולו. 40) וכל התופס בו זכה.

ח. חֲצֵרוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[41], וְאִם נָפְלָה בָּהּ מְצִיאָה - הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הֶחָצֵר[42]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחָצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת[43]; אֲבָל בְּשָׂדֶה וְגִנָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן: אִם הָיָה עוֹמֵד בְּצַד שָׂדֵהוּ[44] וְאָמַר: זָכְתָה לִי שָׂדִי - זָכָה בָּהּ; וְאִם אֵינוֹ עוֹמֵד שָׁם, אוֹ שֶׁהָיָה עוֹמֵד וְלֹא אָמַר 'זָכְתָה לִי[45] שָׂדִי' -

הגמרא, גם רבי יוחנן מודה בקטן. ראה רבינו חננאל ורש"י. 61) כתוב בתורה: "וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה" (דברים כד, א). ודרשו בגיטין עז: "ונתן – מכל־מקום". כלומר, לאו דוקא בידה ממש אלא אפילו נתן את הגט לחצרה, הרי היא מגורשת, ודין החצר כדין היד, שם י: 62) בבבא־מציעא יא. אמרו: "ילפינן מציאה מגט", כלומר אנו לומדים מציאה מגט, כשם שחצרה כידה לענין הגט, כך היא כידה לענין מציאה. 63) זה יוצא מדברי רב פפא (שם י:) שאמר, שבשדה חבירו לא תיקנו ארבע אמות, ואף־על־פי שהתורה נתנה לו זכות ללכת בו ולקחת פאה, אבל לא נתנה לו זכות שתהיה חצרו. משמע שארבע אמות דינן כחצרו. ועל כן הקטנה כשם שיש לה חצר, כך יש לה ארבע אמות. 64) שם י: 65) כי שלוחו של אדם כמותו. 66) בקידושין מא. למדנו ששלוחו של אדם כמותו, מהכתוב (דברים כד, א) "ושלחה מביתו", והפרשה מתחילה: "כי יקח איש" כלומר, גדול. 67) ראה לקמן הלכה יב.

יא. מִי שֶׁרָאָה[68] אֲחֵרִים רָצִים אַחַר הַמְּצִיאָה, וַהֲרֵי הִיא צְבִי שָׁבוּר אוֹ גוּזָלוֹת[69] שֶׁלֹּא פָּרְחוּ: אִם הָיָה עוֹמֵד בְּצַד שָׂדֵהוּ[70] שֶׁהֵן בְּתוֹכָהּ, וְאִלּוּ הָיָה רָץ הָיָה מַגִּיעָן[71], וְאָמַר[72]: זָכְתָה לִי שָׂדִי - זָכְתָה לוֹ שָׂדֵהוּ; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעָן - הֲרֵי אֵלּוּ כִּצְבִי שֶׁהוּא רָץ כְּדַרְכּוֹ וּכְגוּזָלוֹת הַמַּפְרִיחִים, וְלֹא אָמַר כְּלוּם[73], אֶלָּא כָּל הַקּוֹדֵם בָּהֶן זָכָה. וְאִם נָתְנוּ לוֹ בְּמַתָּנָה[74] - הוֹאִיל וְאַחֵר הִקְנָם לוֹ וַהֲרֵי הֵן מִתְגַּלְגְּלִין[75] בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, קָנָתָה שָׂדֵהוּ[76]. וְאִם הָיָה צְבִי רָץ כְּדַרְכּוֹ וְגוּזָלוֹת מַפְרִיחִין - לֹא קָנָתָה לוֹ שָׂדֵהוּ[77].

68) משנה בבא־מציעא יא. 69) נקטה המשנה לשון רבים, משום שדרכם לפרוח הרבה ביחד. 70) דעת שמואל, שם. 71) דעת רבי יוחנן, שם יב. 72) משנה, שם יא. דרושים כל שלושת התנאים: א. עומד בצד שדהו. ב. אילו היה רץ, היה מגיעם. ג. אמר: זכתה לי שדי, משום ששדה חצר שאינה משתמרת היא, ועל־ידי קיום התנאים הנ"ל נעשית כחצר המשתמרת. 73) שהרי אפילו לא יקחהו אחר, לא ישאר בשדהו, משנה שם. 74) שם יב. 75) הצבי השבור והגוזלות שלא פרחו, ונתגלגל בשדה דינו כמונח בשדה. 76) ואין הנותן יכול לחזור בו. 77) אפילו במתנה, שדעת אחרת מקנה אותו, שהרי הצבי הרץ כדרכו והגוזלות המפריחים יעזבו מהר את שדהו, ודומים כאילו אינם בחצרו כלל.

יב. מְצִיאַת חֵרֵשׁ[78] שׁוֹטֶה וְקָטָן - יֵשׁ בָּהּ גָּזֵל[79], מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[80]. לְפִיכָךְ, אִם עָבַר[81] אַחֵר וּגְזָלָהּ מִיָּדָן - אֵינָהּ יוֹצְאָה בְּדִינִין[82], וְאִם כָּפַר בָּהּ וְנִשְׁבַּע - אֵינוֹ חַיָּב בְּחֹמֶשׁ[83].

78) מלידה, וממילא הוא גם אלם וגם שוטה, ועל כן הוא נזכר תמיד יחד עם שוטה וקטן (משנה גיטין נט:). 79) אם בא אחר וחטף מידם. 80) כדי למנוע ריב בין המוצא וקרוביו ובין האחרים. אבל מצד הדין אין זה גזל, שהרי אין בהם דעת, ולא זכות במציאה, וכאילו היא מונחת עדיין על הקרקע (בבא־מציעא שם). 81) על תקנת החכמים. 82) כי הגזלן זכה מן הדין, וכדעת תנא־קמא שם. 83) גזלן שכפר ונשבע לשקר, חייב להחזיר את הקרן ולהוסיף חומש (ויקרא ה, כד), אבל בגזל זה שאינו יוצא בדיינים - אין גם חומש. ראה למעלה פרק ו, הלכה טז.

יג. מְצִיאַת בְּנוֹ[84] וּבִתּוֹ הַסְּמוּכִים עַל שֻׁלְחָנוֹ[85], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן גְּדוֹלִים[86], וּמְצִיאַת בִּתּוֹ הַנַּעֲרָה[87], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ סוֹמֶכֶת[88] עַל שֻׁלְחָנוֹ, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה מְכוּרָה אָמָה[89], וּמְצִיאַת עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים[90], וּמְצִיאַת אִשְׁתּוֹ[91] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. אֲבָל מְצִיאַת בְּנוֹ שֶׁאֵינוֹ סוֹמֵךְ עַל שֻׁלְחָנוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן, וּמְצִיאַת עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִים[92], וּמְצִיאַת אִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא מְגֹרֶשֶׁת וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[93] - כָּל אֵלּוּ הַמְּצִיאוֹת אֵינָן שֶׁלּוֹ.

84) משנה בבא־מציעא יב. 85) שאביהם מפרנסם. 86) דינם לענין מציאה כקטנים, שם יב: והטעם שהמציאה לאב - "משום איבה", שהרי הוא מפרנסם. 87) בת שתים־עשרה ויום אחד שהביאה שתי שערות, עדיין ברשות אביה היא (כתובות מו.). 88) זה יוצא מדברי הגמרא שאומרת, שמציאת שפחה עבריה, שלא הביאה שתי שערות, שייכת לאביה, אף־על־פי שאינה סמוכה על שולחן אביה אלא על שולחן רבה, בבא־מציעא יב: 89) מכורה כשפחה, אין המציאה שייכת לאדוניה אלא לאביה (שם). והטעם הוא משום איבה, שלא ישנא אותה ויקדשנה למנוול ולמוכה שחין (כתובות מז, וראה תוספות שם). 90) כל מה שקנה עבד קנה רבו (משנה, שם יב.). 91) כדי למנוע קטטה בינו לבינה, שהרי הוא מפרנסה. 92) ברשות עצמם הם (משנה, שם). 93) ספק מגורשת, כגון זרק לה גט ברשות הרבים, ספק קרוב לה ספק קרוב לו. אף־על־פי שעדיין חייב לפרנס אותה, בכל זאת המציאה שלה, שהרי בין כך וכך יש כבר איבה בינו לבינה (גמרא שם יב:).

יום ש"ק ט"ז מנחם־אב ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דיני מציאת השטרות, איזה אלו שטרות שיהיו, והיות דיניהם חלוקים משאר המציאה, כמו שהוא מבואר שם.

א. הַמּוֹצֵא שְׁטַר חוֹב[2], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ[3] בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים[4], וְאַף עַל פִּי שֶׁהַחַיָּב מוֹדֶה[5], וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְקַיָּם[6] - הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר[7]; שֶׁמָּא פְּרָעוֹ, וּקְנוּנְיָא[8] הֵם[9] עוֹשִׂים כְּדֵי לִטְרֹף לָקוֹחוֹת[10] שֶׁלֹּא כַּדִּין[11], וּלְפִיכָךְ[12] הוֹדָה לוֹ. שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ[13] לִטְרֹף בִּשְׁטָר שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת, שֶׁהָאַחֲרָיוּת שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשָׁה בִּשְׁטָר - טָעוּת סוֹפֵר[14] הוּא, בֵּין בִּשְׁטָרֵי הַלְוָאָה בֵּין בִּשְׁטָרֵי מִקָּח וּמִמְכָּר[15]. לְפִיכָךְ[16], אִם פֵּרֵשׁ בִּשְׁטָר זֶה שֶׁהוּא שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת: אִם הָיָה הַחַיָּב מוֹדֶה - יַחֲזִיר[17]; וְאִם לָאו - לֹא יַחֲזִיר[18], שֶׁמָּא פְּרָעוֹ[19].

2) משנה בבא־מציעא יב: 3) שלא כתוב במפורש. 4) שנכסי הלוה אחראים לפרעון החוב, והמלוה יוכל לטרוף אותם גם מיד הלקוחות, שקנו אחרי ההלוואה. 5) שהלוה מודה שלא פרע, והשטר־חוב נפל מיד המלוה, וכל־שכן כשלא מודה וטוען שפרע (גמרא שם). 6) על־ידי העדים בבית־הדין (בבא־מציעא טז). 7) למלוה. 8) הסכם של רמאות. 9) המלוה והלוה. 10) שקנו במפורש שלא באחריות, או כשאין ללוה נכסים אחרים. אבל כשקנו באחריות ויש ללוה נכסים, אין חשש קנוניה. 11) שהרי נפרע החוב, שם יג. 12) כדי שיחלקו ביניהם את קרקע הלקוחות. 13) זכות. 14) הסופר שכח לכתוב אחריות נכסים, והמלוה לא הפסיד את זכותו מפני טעותו של הסופר, כדעת החכמים במשנה. רבינו פסק כאביי שם לג: בניגוד לדעת שמואל שסובר שאין חוששין לפרעון. שיטתו של שמואל הופרכה, שם יד. 15) כדעת רבא שאינו מבדיל בין שטרי הלואה ובין שטרי מקח וממכר (שם טו:). 16) מכיון שהדין "לא יחזיר" מנומק בזה ש"אחריות טעות סופר". 17) שהרי בשטר זה כתוב מפורש שאין בו אחריות, והמלוה ינכה מן הלוה בלבד, והוא הרי מודה שלא פרע. 18) שם יב: 19) מכיוון שנפל ולא נזהר בשמירתו, יש יסוד לחשוש שפרעו.

1 **ב. וְכֵן אִם מָצָא שְׁטָר שֶׁזְּמַנּוֹ בּוֹ בַּיּוֹם[20], וְהָיָה**
2 **מְקֻיָּם[21], וְהַחַיָּב מוֹדֶה[22] - יַחֲזִיר[23]; וְאִם אֵינוֹ מְקֻיָּם**
3 **- לֹא יַחֲזִיר, שֶׁמָּא כָּתַב לִלְוָוֹת[24] וַעֲדַיִן לֹא לָוָה[25].**

20) שביום שנמצא נכתב. מימרא של רבי יוחנן, בבא־מציעא יז. 21) אישור בית־הדין שהשטר כשר. 22) שלא פרע ומהמלוה נפל, דברי רב כהנא שם. 23) למלוה. ואין חוששין לקנוניה כמו בהלכה א, כי הם יכולים לכתוב שטר אחר שזמנו כזמן השטר הנמצא, מה־שאין־כן בהלכה א. 24) הכין לעצמו שטר לשם קבלת הלואה. 25) ואינו משמיד את השטר, כי בדעתו ללוות אחר־כך, וחס על שכר הסופר. והמלוה יטרוף שלא כדין מן הלקוחות, שקנו מהלוה קרקע בימים שבין כתיבת השטר ובין ההלואה, ועל כן לא יחזיר למלוה כשאינו מקויים אפילו כשהלוה מודה (גמרא שם). וראה חושן־משפט סימן סה, סעיף ז, מאירת עינים שם סעיף־קטן כב.

4 **ג. מָצָא שְׁטָר בְּחֵמֶת[26] אוֹ בִּכְלִי עֵץ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן -**
5 **הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר לְמִי שֶׁנָּתַן סִימָן[27]. מָצָא שְׁלֹשָׁה**
6 **שְׁטָרוֹת כְּרוּכִין[28] בְּכֶרֶךְ אֶחָד, אוֹ מֻנָּחִין זֶה עַל זֶה[29]**
7 **וַאֲגוּדִים אֶגֶד אֶחָד - יַחֲזִיר לְמִי שֶׁנָּתַן סִימָן[30].**

26) נוד של עור, משנה שם כ. וגמרא כ: 27) מה־שאין־כן בשתי ההלכות הקודמות שאין מחזירים את השטר למלוה אפילו בסימן, שהרי השטר בידו היה, והוא מכיר את הסימן, ואין זו הוכחה שמידו נפל. 28) ראשו של זה בסופו של זה, משנה וגמרא שם. 29) אורכו של זה על אורכו של זה. 30) המוצא מכריז "שטרות מצאתי", והמאבד יאמר את המספר, או שהיו כרוכין או אגודים, כסימן. על כן מדברת המשנה על שלושה שטרות, כי בשנים אין המספר סימן, שהרי המינימום של "שטרות" הוא שנים (גמרא ורש"י שם).

8 **ד. הָיָה הַלּוֶה אֶחָד[31] וְהַמַּלְוִים שְׁלֹשָׁה[32]: אִם**
9 **מְקֻיָּמִים[33] הֵם - יַחֲזִיר לַלּוֶה[34], וְאִם לָאו - יַחֲזִיר לְמִי**
10 **שֶׁנָּתַן סִימָן; שֶׁמָּא הַמַּלְוִים נָתְנוּ שְׁטָרוֹתֵיהֶן לְסוֹפֵר[35]**
11 **לְקַיְּמָן וְנָפְלוּ מִיַּד הַדַּיָּן[36]. הָיָה הַמַּלְוֶה אֶחָד וְהַלּוִים**
12 **שְׁלֹשָׁה - יַחֲזִיר לַמַּלְוֶה[37]. וְאִם הָיוּ שְׁלָשְׁתָּן בִּכְתַב יְדֵי**
13 **סוֹפֵר אֶחָד - יַחֲזִיר לְמִי שֶׁנָּתַן סִימָן; שֶׁמָּא שְׁלָשְׁתָּן**
14 **הוֹלִיכוּ שִׁטְרֵיהֶן לַסּוֹפֵר לִכְתֹּב וְנָפְלוּ מִיַּד הַסּוֹפֵר[38].**

31) בשלושת השטרות שמצאם יחד (משנה בבא־מציעא כ.). 32) כגון ראובן לוה משמעון, מלוי ומיהודה. 33) גמרא, שם כ: 34) אפילו נתן המלוה סימן, שוודאי פרע הלוה את השטרות וקבלם חזרה ומידו נפלו, שאם מיד המלווים נפלו, מי קיבץ אותם למקום אחד. 35) של בית־הדין. 36) אבל בשטרות מקויימים אין חוששים שמא מיד הדיין נפלו, שאין דרכו של איש להשהות את שטרו המקויים אצל הדיין (שם). ובכ"י אוקספורד 591 הגירסא היא: "ונפלו מיד הסופר". 37) שוודאי מידו נפלו, שאם מיד הלווים נפלו, כיצד נזדמנו למקום אחד (משנה וגמרא שם). 38) ומעולם לא לוו, ואין זה ודאי שמהמלוה נפלו, ועל כן לא יחזיר אלא למי שנתן סימן.

15 **ה. מָצָא שְׁטָרוֹת קְרוּעִין[39] וּשְׁטַר חוֹב בֵּינֵיהֶן - לֹא**
16 **יַחֲזִיר[40]. וְאִם יֵשׁ עִמָּהֶן שׁוֹבֵר[41], אֲפִלּוּ בְּלֹא עֵדִים -**
17 **יִתֵּן שְׁטַר הַחוֹב לַלּוֶה[42]; שֶׁאִלּוּ לֹא הָיָה פָּרוּעַ, לֹא**
18 **הִשְׁלִיכוּ בֵּין שְׁטָרוֹת קְרוּעִים, וַהֲרֵי יֵשׁ עִמּוֹ כְּתָב**
19 **שֶׁהוּא פָּרוּעַ.**

39) שם כ: 40) לא למלוה ולא ללוה, אפילו נתן המלוה סימן, שמא נפרע, שהריהו מושלך עם יתר השטרות הפרועים. 41) שכתוב בו שהשטר נפרע (משנה שם כ.). 42) שוודאי נפרע. לפי רבינו, מדברת משנתנו שם, באחד שמצא ברחוב שטרות קרועים, ושטר חוב ביניהם בצירוף שובר, ולא במלוה שמצא בין שטרותיו שובר על אחד השטרות, ראה אור־שמח ומשנה־למלך כאן.

20 **ו. מָצָא[43] גִּטֵּי נָשִׁים: בִּזְמַן שֶׁהַבַּעַל מוֹדֶה[44] - יַחֲזִיר**
21 **לָאִשָּׁה[45]; אֵין הַבַּעַל מוֹדֶה[46]: אִם נָתְנָה הָאִשָּׁה סִימָן**
22 **מֵבְהָק[47] - יִנָּתֵן לָהּ[48], וְאִם לָאו - לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה**
23 **וְלֹא לָזֶה[49]. אָמַר הַבַּעַל[50]: מִיָּדִי נָפַל, וְנָתַן סִימָנָיו,**
24 **וְהָאִשָּׁה אוֹמֶרֶת: מִיָּדִי נָפַל, וְנָתְנָה סִימָנָיו - יִנָּתֵן**
25 **לָהּ[51]. וְהוּא[52], שֶׁתִּתֵּן סִימָן מֵבְהָק, כְּגוֹן שֶׁאָמְרָה:**
26 **נֶקֶב יֵשׁ בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִית[53]; שֶׁאִלּוּ לֹא הִגִּיעַ לְיָדָהּ,**
27 **לֹא הָיְתָה יוֹדַעַת.**

43) בבא־מציעא יח: 44) שנתן את הגט לאשתו ומידה נפל. 45) להתירה להנשא, שלא כשטר חוב, שאף־על־פי שהחייב מודה לא יחזיר, למעלה הלכה א. והטעם הוא, ששטר־חוב לגביית החוב הוא בא, ואפילו מן הלקוחות, ועל כן לא תועיל הודאת הלוה, שהרי אדם שלישי (הלקוח) עלול להפסיד, אבל גט עיקרו בא להתיר את האשה להינשא. [אמנם קיים חשש, שמא כתב הגט בניסן ולא נתנו לאשה עד תשרי, ובינתיים מכר הבעל פירות של נכסי מלוג שלה,

ועכשיו אחרי שיחזירו לידה את הגט תטרוף מן הלקוחות מה שקנו בין ניסן לתשרי. בגמרא שם יט. הקשו כך על גט אשה ועל שטר שחרור, והשיבו: מחזירים, כדי שתוכל להנשא, וכשתבוא להוציא מיד הלקוחות ידרשו ממנה להוכיח מתי הגיע הגט לידה, ותאריך הגט אינו קובע]. 46) והוא טוען שעדיין לא נתן לה את הגט ומידו נפל, וכעת אינו רוצה לגרשה, והאשה טוענת שמידה נפל והיא מגורשת. 47) ראה סוף ההלכה. 48) ומתירים אשת איש בסימן מובהק, אף־על־פי שהבעל טוען שלא גירשה. 49) לשון הברייתא שם. 50) שם כח. 51) שסימני הבעל אינם כלום, שהרי הוא כתב את הגט ויודע בסימניו, ולא כבמציאה סתם שאמרנו "סימנין וסימנין יניח", כלומר באו שנים וכל אחד מהם נתן סימני האבידה כמו שנתן חבירו, לא יתן לא לזה ולא לזה, אלא תהיה מונחת עד שיודה האחד לחבירו או יעשו ביניהם פשרה. ראה גמרא שם, וראה למעלה פרק יא, הלכה ג, ופרק יג, הלכה ו. 52) בתנאי. 53) ולא נקב סתם, כי שמא ראתה את הנקב כשהגט היה ביד בעלה (גמרא שם).

ז. הוּא אוֹמֵר סִימָנֵי הַחוּט[54] שֶׁקָּשַׁר בּוֹ הַגֵּט, וְהִיא אוֹמֶרֶת סִימָנֵי הַחוּט - יִנָּתֵן לָהּ. וְהוּא, שֶׁתֹּאמַר סִימָן מֵבְהָק, כְּגוֹן אֹרֶךְ מִדַּת הַחוּט; אֲבָל אִם אָמְרָה: אָדֹם אוֹ שָׁחֹר הוּא - אֵין זֶה סִימָן מֻבְהָק[55]. הוּא אוֹמֵר: בְּחֻמֶּת הָיָה מֻנָּח, וְהִיא אוֹמֶרֶת: בְּחֻמֶּת[56] הָיָה מֻנָּח - יִנָּתֵן לוֹ; שֶׁאֵין זֶה סִימָן מֻבְהָק[57].

54) בבא־מציעא כה. 55) שמא ראתה כשהגט היה ביד בעלה. 56) נוד של עור, שם. 57) שהאשה יודעת, שהבעל מחזיק כל שטרותיו בחמת.

ח. מָצָא גֵּט שִׁחְרוּר[58]: בִּזְמַן שֶׁהָרַב מוֹדֶה[59] - יַחֲזִיר לָעֶבֶד[60]; אֵין הָרַב מוֹדֶה[61] - לֹא יַחֲזִיר[62] לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה.

58) שטר ששחרר האדון את עבדו הכנעני. משנה, שם יח. 59) שנתנו לעבד להשתחרר בו, ומיד העבד נפל. 60) ברייתא, שם יט. 61) וטוען שכתב את השטר ונמלך בדעתו שלא ליתנו. 62) שם.

ט. מָצָא שְׁטַר מַתָּנָה[63]: אִם מַתְּנַת בָּרִיא[64] הִיא, וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִים[65] - לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה; שֶׁמָּא כָּתַב לִתֵּן וְלֹא נָתַן[66], וְאַחַר שֶׁכָּתַב שְׁטָר זֶה מָכַר שָׂדֶה זוֹ אוֹ נְתָנָהּ לְאַחֵר בְּמַתָּנָה, וְחָזַר בּוֹ, וְזֶה[67] שֶׁמּוֹדֶה לָזֶה[68] כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קְנוּנְיָא עַל הָאַחֲרוֹן[69] שֶׁנָּתַן לוֹ אוֹ שֶׁמָּכַר לוֹ. וְאִם מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[70] הִיא: אִם הוֹדָה - יִתֵּן, וְאִם לָאו - לֹא יִתֵּן; שֶׁשְּׁכִיב מְרַע שֶׁנָּתַן לִשְׁנַיִם זֶה אַחַר זֶה - הָאַחֲרוֹן קָנָה[71], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[72].

63) משנה, שם יח. 64) שאין הנותן יכול לחזור בו לאחר שמסר את שטר המתנה למקבל, גמרא שם יט: 65) ברייתא שם יט. 66) ולא זכה חבירו. 67) הדבר הזה. 68) הראשון. 69) לומר ששטר המתנה שנמצא נמסר בשעתו לראשון, ומידו נפל, ואם נחזיר את השטר לראשון, הוא יוציא את השדה מן האחרון, שהרי שטרו קודם לזה של האחרון, ויחלקו ביניהם את השדה (גמרא שם). 70) חולה מסוכן השוכב על ערש דוי (שם). 71) כי הנותן יכול לחזור בו, שאין כוונתו להקנות אלא לאחר מיתה, ועל כן אפילו נחזיר את השטר לראשון לא יפסיד האחרון. 72) הלכות זכייה ומתנה פרק ט, הלכה טז.

י. מֵת שְׁכִיב מְרַע שֶׁנְּתָנָהּ בְּמַתָּנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהַיּוֹרֵשׁ מוֹדֶה[73] שֶׁמּוֹרִישׁוֹ נְתָנָהּ - הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה; שֶׁמָּא כָּתַב לִתֵּן וְלֹא נָתַן, וּמִכָּרָהּ הַיּוֹרֵשׁ אוֹ נְתָנָהּ, וְחָזַר בּוֹ[74], וַהֲרֵי הוּא רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת קְנוּנְיָא עִם זֶה כְּדֵי לְהַפְקִיעַ[75] נִכְסֵי זֶה הָאַחֲרוֹן.

73) שם יט: 74) והרי אינו רשאי לחזור בו, שהרי מתנת בריא היא. 75) על־ידי־זה שיחזירו את השטר לראשון שזמנו קודם לזה של האחרון, ואחר־כך יחלקו ביניהם את השדה.

יא. מָצָא שׁוֹבֵר[76]: בִּזְמַן שֶׁבַּעַל הַשְּׁטָר מוֹדֶה שֶׁנִּשְׁבַּר שְׁטָרוֹ וּפְרָעוֹ אוֹ מְחָלוֹ[77] - יִתֵּן[78] לְבַעַל הַשּׁוֹבֵר; אֵין שְׁנֵיהֶם[79] מוֹדִים - לֹא יַחֲזִיר[80] לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה.

76) המאשר שהשטר נפרע (משנה, שם יח.). 77) תוקף השטר נשבר מפני שפרע לו את החוב, או שמחל לו בעל השטר על החוב. 78) ואין חוששים שמא מכר בעל השטר את השטר לאחר לפני פרעון החוב, ואם נחזיר את השובר יפסיד הקונה, שהרי גם לאחר מכירת השטר - זכאי המוכר למחול על החוב (שם כ.). 79) ובעל השטר טוען שהכין את השובר לעת הצורך, אבל החוב טרם נפרע. 80) שם יט:

יב. מָצָא כְּתֻבָּה[81], אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִים[82] - לֹא יַחֲזִיר[83] לָאִשָּׁה; שֶׁמָּא נִפְרְעָה כְּתֻבָּה זוֹ אוֹ נִמְחֲלָה, וְאַחַר כָּךְ מָכַר הַבַּעַל נְכָסָיו, וַהֲרֵי הוּא רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת קְנוּנְיָא[84] עַל הַלָּקוֹחוֹת.

81) שטר שבו מתחייב הבעל לשלם סכום כסף לאשתו כשיגרשנה או כשתתאלמן ממנו. 82) שהכתובה לא נפרעה. 83) כדין כל שטר־חוב, ראה למעלה הלכה א. 84) להחזיר לאשתו את הכתובה, כדי לטרוף את הקרקע מן הלקוחות, ויחלקו ביניהם את הקרקע.

יג. מָצָא אִגְּרוֹת שׁוּם[85] וְאִגְּרוֹת מָזוֹן[86], שִׁטְרֵי חֲלִיצָה[87] וּמֵאוּנִין[88], וְשִׁטְרֵי טְעָנוֹת[89] שֶׁכּוֹתְבִין הַדַּיָּנִין שֶׁל בַּעַל דִּין זֶה וְשֶׁל חֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁמָּצָא שִׁטְרֵי בְּרוּרִים, וְהֵם הַשִּׁטְרוֹת שֶׁבֵּרְרוּ לָהֶן[90] בַּעֲלֵי דִּינִין אֶת הַדַּיָּנִין שֶׁדָּנִין לָהֶם וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם שֶׁיָּדוּנוּ לָהֶם פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, אוֹ שֶׁמָּצָא כָּל מַעֲשֵׂה בֵית דִּין[91] - הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל שְׁטָר שֶׁחוֹשְׁשִׁין בּוֹ לְפִרְעוֹן - לֹא יַחֲזִיר, שֶׁמָּא נִפְרַע הַחוֹב; וְאִם הָיָה הַחַיָּב מוֹדֶה, וְאֶפְשָׁר שֶׁהוֹדָה כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קְנוּנְיָא עַד

שֶׁיִּפְסִיד אֶת הַלּוֹקֵחַ אוֹ מְקַבֵּל מַתָּנָה שֶׁלָּקְחוּ אַחַר זְמַן הַשְּׁטָר, כְּדֵי שֶׁיִּפְרְעוּ מִיָּדָם שֶׁלֹּא כַּדִּין - הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִים; וְכָל שְׁטָר שֶׁאֵין בּוֹ צַד לַחֲשָׁשׁ לֹא לְפַרְעוֹן וְלֹא לִקְנוּנְיָא - יַחֲזִיר לִבְעָלָיו.

85) שטר שֶׁשָּׁמוּ בית־דין נכסי לוה למלוה בחובו (משנה בבא־מציעא כ.). 86) מזון האשה והבנות. בית־דין כותבים שטר, שימכרו מקרקע הבעל למזון האשה והבנות (ראה פירוש המשנה לרמב"ם). 87) יבמה שחלצה כותבים לה בית־דין שטר המאשר שחלצה בפניהם כדין, ומותרת לכל איש. דיני חליצה נתבארו בספר נשים, הלכות יבום וחליצה. 88) יתומה קטנה שהשיאוה אמה ואחיה יוצאת במיאון, שאומרת בפני שלושה אין רצוני בפלוני בעלי, ואינה צריכה גט. וכותבים לה בית־דין שטר שמיאנה בפניהם ומותרת להנשא. 89) כך פירשו בבבלי את "שטרי בירורין" שבמשנה שם. 90) זה דיין אחד וזה דיין אחד, שיהפוך בזכותו, ראה סנהדרין פרק ג, משנה א. 91) כגון שטר שהחליטו בית־דין נכסי לוה למלוה (בבא־מציעא טז:).

יד. כָּל הַשְּׁטָרוֹת הַנִּמְצָאִים שֶׁדִּינָן שֶׁלֹּא יַחֲזִיר, אִם הֶחֱזִיר - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִים[92], וְגוֹבִין בָּהֶן[93], וְאֵין מוֹצִיאִין[94] אוֹתָן מִתַּחַת יַד בְּעָלֵיהֶם, וַהֲרֵי הֵם בְּחֶזְקָתָן[95] וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶם[96].

92) כי הדין "לא יחזיר" בכל השטרות הללו הוא לכתחילה מתוך חשש, אבל אין לפסול אותם בגלל חשש. 93) כמו בכל שטר. ואם יטען בעל הדין שכנגד, שהשטר פרוע או טענות אחרות - דינו ככל שטר שיוצא מתחת יד המלוה. 94) על יסוד חשש וספק. 95) שהם כשרים. 96) לפרעון וקנוניא וכדומה. דעת עצמו. ולא נמצא כל מקור בתלמוד ובגאונים להלכה זו.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת גְּזֵלָה וַאֲבֵדָה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י'־ט"ז מנחם־אב ה'תשפ"ב

יום ראשון י' מנחם־אב* ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה שנו.

הַמִּצְוָה הַשֵּׁנִי"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הָאָדָם מִלְּהַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ" (דברים כד, ד). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּיבָמוֹת.

יום שני י"א מנחם־אב ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה שנו.

מצות עשה רטז.

הַמִּצְוָה הַשֵּׁנִי"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הָאָדָם מִלְּהַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ" (דברים כד, ד). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּיבָמוֹת.

הַמִּצְוָה הָרִט"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּשָּׂא הַיָּבָם (הגיס) אֵשֶׁת אָחִיו אִם מֵת וְלֹא הִנִּיחַ זֶרַע, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ" (דברים כה, ה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָהּ, כְּלוֹמַר מַסֶּכֶת יְבָמוֹת.

יום שלישי י"ב מנחם־אב ה'תשפ"ב

מצות עשה ריז.

הַמִּצְוָה הָרִי"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁתַּחֲלוֹץ הַיְבָמָה (אשת האח שמת) לִיבָמָהּ אִם לֹא יִשָּׂאֶנָּה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ" (דברים כה, ט) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָהּ, וְהִיא מַסֶּכֶת יְבָמוֹת. וּכְבָר יָדַעְתָּ לְשׁוֹנָם (ברכות יג. יבמות לט:): "מִצְוַת יִבּוּם (שאח המת ישאנה) קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת חֲלִיצָה", וּלְפִיכָךְ קָרְאוּ לַמַּסֶּכְתָּא "יְבָמוֹת", אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא כּוֹלֶלֶת דִּינֵי הַיִּבּוּם וְהַחֲלִיצָה כְּאֶחָד.

יום רביעי י"ג מנחם־אב ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה שנז.

הַמִּצְוָה הַשֵּׁנִי"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרוּ שְׁאָר בְּנֵי אָדָם מִלָּבוֹא עַל הַיְבָמָה (אשת אח שמת ולא הניח זרע) כְּשֶׁהִיא תַּחַת זִקַּת (קשר, שחובה על אח המת — היבם — לישאנה) יְבָמָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תִהְיֶה אֵשֶׁת־הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ

* השיעור של תשעה באב – ללמוד במוצאי היום.

זָר" (דברים כה, ה). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה, הֵיא וְהוּא. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּיבָמוֹת.

יום חמישי י"ד מנחם־אב ה'תשפ"ב

מצות עשה רכ. ריח. מצות לא תעשה שנח.

מצות עשה ריט. מצות לא תעשה שנט.

הַמִּצְוָה הָר"כ — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין הַמְפַתֶּה (לזנות), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה" (שמות כב, טו). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' מִכְּתֻבּוֹת.

הַמִּצְוָה הָרי"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוָּה הָאוֹנֵס (הבועל בתולה בעל־כרחה) לִשָּׂא אֶת־אֲנוּסָתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ לֹא־יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו" (דברים כב, כט), וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא מַכּוֹת (טו.) שֶׁלָּאו זֶה שֶׁל אוֹנֵס, שֶׁהוּא לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ, הוּא לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁקְּדָמוֹ עֲשֵׂה. וְכָךְ אָמְרוּ: "וְאַמַּאי, לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁקְּדָמוֹ עֲשֵׂה עֲשֵׂה הוּא". הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה" — מִצְוַת עֲשֵׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' (לט.) וּפֶרֶק ד' מִכְּתֻבּוֹת (מב.).

הַמִּצְוָה הַשנ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הָאוֹנֵס מִלְּגָרֵשׁ אֲנוּסָתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה [וְגוֹ'] לֹא־יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו" (שם) וְלָאו זֶה קָדְמוֹ עֲשֵׂה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה" וְכָךְ בֵּאֲרוּ בִּגְמָרָא מַכּוֹת (טו.) שֶׁזֶּה לָאו שֶׁקְּדָמוֹ עֲשֵׂה, וְשָׁם אָמְרוּ: "אוֹנֵס שֶׁגֵּרֵשׁ, אִם יִשְׂרָאֵל הוּא (שבידו להחזיר ולקיים הציווי "ולא תהיה לאשה") — מַחֲזִיר וְאֵינוֹ לוֹקֶה: וְאִם כֹּהֵן הוּא (שהגרושה אסורה עליו) — לוֹקֶה וְאֵינוֹ מַחֲזִיר". וְדַע שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה יִשְׂרָאֵל וְגֵרֵשׁ אֲנוּסָתוֹ וְמֵתָה קֹדֶם שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה, אוֹ נִשֵּׂאת לְאַחֵר — לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ, כְּפִי הַכְּלָל שֶׁאָצְלֵנוּ: קִיְּמוּ וְלֹא קִיְּמוּ (כלומר חיוב במלקות או פטור מהם, תלוי במבחן אחד: אם ניתן במצב זה, לקיים את העשה ה"מתקן", את הלאו — שאז פטור ממלקות, או שלא ניתן במצב זה לקיים את העשה — שאז מתחייב במלקות). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' מִכְּתֻבּוֹת.

הַמִּצְוָה הָרי"ט — הֵיא דִּין הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע (נשא בתולה והעליל עליה כי לא מצא לה בתולים), כְּלוֹמַר: הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַלְקוֹתוֹ וְשֶׁתִּשָּׁאֵר אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, לְפִי שֶׁגַּם בּוֹ נֶאֱמַר: "וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה לֹא־יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו" (שם יט). וְנִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא מַכּוֹת (שם) גַּם בְּלָאו זֶה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בָּאוֹנֵס, כְּלוֹמַר: שֶׁזֶּה לָאו שֶׁקְּדָמוֹ עֲשֵׂה (הרי לנו שיש כאן עשה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' מִכְּתֻבּוֹת (מה:).

הַמִּצְוָה הַשנ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר מוֹצִיא שֵׁם רַע מִלְּגָרֵשׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ גַּם בּוֹ: "לֹא־יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו" (שם). וְגַם לָאו זֶה קָדְמוֹ עֲשֵׂה וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה" (שם) וְדִינוֹ בַּגֵּרוּשִׁין לְעִנְיַן הַמַּלְקוּת כְּדִין הָאוֹנֵס, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת. וְשָׁם (מכות טו.) וּבְפֶרֶק ג' וּבְפֶרֶק ד' מִכְּתֻבּוֹת נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

יום שישי ט"ו מנחם־אב ה'תשפ"ב

מצות עשה רכג. מצות לא תעשה קד.

הַמִּצְוָה הָרכ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין סוֹטָה (אשה שהזהירה בעלה שלא תתיחד עם אדם זר ולא נשמעה) וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ" (במדבר ה, יב), וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ כֵּיצַד מַשְׁקִין אוֹתָהּ וְכֵיצַד תַּקְרִיב קָרְבָּנָהּ וּשְׁאָר תְּנָאֶיהָ, בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לְכָךְ, כְּלוֹמַר מַסֶּכֶת סוֹטָה.

הַמִּצְוָה הַק"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִירָנוּ מִלְּבָלוֹל (לערבב) מִנְחַת סוֹטָה בַּשֶּׁמֶן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ וְגוֹ' לֹא יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן" (שם טו) וְאִם הִקְרִיבָהּ בְּשֶׁמֶן — לוֹקֶה.

יום ש"ק ט"ז מנחם־אב ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה קה. של. שלא. שלב. שלג. שלד.

הַמִּצְוָה הַק"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִירָנוּ מִלִּתֵּן לְבוֹנָה (מין שרף של עץ בשמים) בְּמִנְחַת סוֹטָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה" (דברים ה, טו) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (נשא שם): "מַגִּיד שֶׁאִם נָתַן שֶׁמֶן אוֹ לְבוֹנָה — עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, כְּשֵׁם שֶׁעוֹבֵר עַל שַׁמְנוֹ כָּךְ עוֹבֵר עַל לְבוֹנָתוֹ". וּלְפִיכָךְ גַּם הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה. וּבַמִּכְלְתָּא: "לֹא־יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה — מַגִּיד שֶׁהֵן שְׁתֵּי אַזְהָרוֹת".

הַמִּצְוָה הַש"ל — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִירָנוּ מִלָּבוֹא עַל הָאֵם, וְהוּא אָמְרוֹ: "אִמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ" (ויקרא יח, ז). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — בְּכָרֵת. וְאִם נִתְקַיְּמָה הָעֵדוּת עָלָיו — נִסְקָל אִם הָיָה מְזִיד; וְאִם הָיָה שׁוֹגֵג — מַקְרִיב חַטָּאת קְבוּעָה.

הַמִּצְוָה הַשל"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִירָנוּ מִלָּבוֹא עַל אֵשֶׁת אָב, וְהוּא אָמְרוֹ: "עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה" (שם, ח), וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בְּכָרֵת וְאִם נִתְקַיְּמָה עָלָיו הָעֵדוּת — בְּסְקִילָה אִם הָיָה מְזִיד; וּבְשׁוֹגֵג, מַקְרִיב חַטָּאת קְבוּעָה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַבָּא עַל אִמּוֹ חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵם וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת־אָב, בֵּין בְּחַיֵּי אָבִיו בֵּין לְאַחַר מִיתַת אָבִיו, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסַנְהֶדְרִין (נד.).

הַמִּצְוָה הַשֵּׁל"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלָּבוֹא עַל הָאָחוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַּת אָבִיךָ וְגוֹ' לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן" (שם, ט) וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה בְּמֵזִיד — חַיָּב כָּרֵת: וּבְשׁוֹגֵג — חַטָּאת קְבוּעָה.

הַמִּצְוָה הַשֵּׁל"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלָּבוֹא עַל בַּת אֵשֶׁת הָאָב אִם הִיא אֲחוֹתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בַּת־אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ אֲחוֹתְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ" (שם, יא) לָאו זֶה בָּא לַעֲשׂוֹת בַּת אֵשֶׁת הָאָב (איסור) עֶרְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְהָרְאָיָה שֶׁבַּת אֵשֶׁת הָאָב עֶרְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא, שֶׁהַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ בַּת נְשׂוּאַת אָבִיו (להוציא בתו שלא מן הנשואין) חַיָּב שְׁתַּיִם: מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ וּמִשּׁוּם בַּת אֵשֶׁת אָבִיו, כְּמוֹ הַבָּא עַל אִמּוֹ שֶׁהוּא חַיָּב שְׁתַּיִם: מִשּׁוּם אִמּוֹ וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אָבִיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְזֶה לְשׁוֹנָם: אָמְרוּ בְּפֶרֶק ב' מִיבָמוֹת (כב:): "תָּנוּ רַבָּנַן: הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ וְהִיא בַּת אֵשֶׁת אָבִיו — חַיָּב מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ וְחַיָּב מִשּׁוּם בַּת אֵשֶׁת אָבִיו, רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ בִּלְבָד. מַאי טַעֲמַיְהוּ דְּרַבָּנַן? (מה טעמם של חכמים החולקים על רבי יוסי ומחייבים שתים) אַמְרֵי: מִכְּדֵי (הנה ראו): כְּתִיב "עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַּת אָבִיךָ" וְגוֹ' — "עֶרְוַת בַּת־אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ" לְמָה לִי? שְׁמַע מִינַּהּ (מכאן משמע) לְחַיְּבוֹ מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ וּמִשּׁוּם בַּת־אֵשֶׁת אָבִיו". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, כְּלוֹמַר: אֲחוֹתוֹ בַּת נְשׂוּאַת אָבִיו — בְּכָרֵת, בִּלְבַד אִם הָיָה מֵזִיד: וּבְשׁוֹגֵג מַקְרִיב חַטָּאת קְבוּעָה.

הַמִּצְוָה הַשֵּׁל"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלָּבוֹא עַל בַּת הַבֵּן, וְהוּא אָמְרוֹ: "עֶרְוַת בַּת־בִּנְךָ וְגוֹ' לֹא תְגַלֶּה" (שם, י).

המשך מעמוד ג

וכיון שגדול כח החלטות הנעשות בציבור – לקבלן בהתאסף רבים יחד בהתועדות שמחה, שמחה באמירת דברי תורה, שהיא המשמחת לב ועינים מאירה, ושמחה פורצת גדר והגבלה בלימוד התורה והידור בקיום מצותי',

התועדויות בפרט ביומין זכאין הסמוכין לט"ב ועכ"פ: בחמשה עשר באב, ובשבת "שלו" שלאחריו, ובשבת שלאחרי' שבת מברכים דחודש אלול, חודש החשבון (והתשלומין) דימות שנה זו.

ובשלש פעמים הוי חזקה – חזקת תורה ומצוותי' ומתוך שמחה וטוב לבב תמיד כל הימים.

בברכה להצלחה רבה בכהנ"ל,

והרי כ"ז גם ימהר ויחיש שבקרוב ממש יקויימו
היעודים-ההבטחות שיהפכו ימים דאזלינן מינייהו
לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו
(אהבת ישראל) וידעו כי אתה שמך הוי' לבדך עליון
על כל הארץ,
בגאולה האמתית והשלימה ע"י משיח צדקנו

מ. שניאורסאהן.

נ.ב. הש"ק שלאחרי ט"ו במנ"א – הוא כ"ף במנ"א, יום היא"צ וההילולא של אאמו"ר לוי יצחק בן הרב אא"ז ברוך שניאור ז"ל – זה ארבעים שנה.

ועלי החוב והזכות גדול להציע ולבקש **וכו'** – ללמוד בההתועדות מתורתו, ולנדב ביומא דין לז"נ,

שמסר נפשו על הפצת היהדות בתוככי בנ"י "מאחורי מסך הברזל", ועי"ז הי' חבוש בבית האסורים ונשפט לגלות ומת בגולה ושם מ"כ,

זכותו יגן עלינו ועכ"י – שליט"א.

יחזקאל פרק־כג כד־לג

כד וּבָאוּ עָלַיִךְ הֹצֶן רֶכֶב וְגַלְגַּל וּבְקָהָל עַמִּים צִנָּה וּמָגֵן וְקוֹבַע יָשִׂימוּ עָלַיִךְ סָבִיב וְנָתַתִּי לִפְנֵיהֶם מִשְׁפָּט
וּשְׁפָטוּךְ בְּמִשְׁפְּטֵיהֶם: כה וְנָתַתִּי קִנְאָתִי בָּךְ וְעָשׂוּ אוֹתָךְ בְּחֵמָה אַפֵּךְ וְאָזְנַיִךְ יָסִירוּ וְאַחֲרִיתֵךְ בַּחֶרֶב
תִּפּוֹל הֵמָּה בָּנַיִךְ וּבְנוֹתַיִךְ יִקָּחוּ וְאַחֲרִיתֵךְ תֵּאָכֵל בָּאֵשׁ: כו וְהִפְשִׁיטוּךְ אֶת־בְּגָדַיִךְ וְלָקְחוּ כְּלֵי תִפְאַרְתֵּךְ:
כז וְהִשְׁבַּתִּי זִמָּתֵךְ מִמֵּךְ וְאֶת־זְנוּתֵךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְלֹא־תִשְׂאִי עֵינַיִךְ אֲלֵיהֶם וּמִצְרַיִם לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד:
(פ) כח כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי נֹתְנָךְ בְּיַד אֲשֶׁר שָׂנֵאת בְּיַד אֲשֶׁר־נָקְעָה נַפְשֵׁךְ מֵהֶם: כט וְעָשׂוּ
אוֹתָךְ בְּשִׂנְאָה וְלָקְחוּ כָּל־יְגִיעֵךְ וַעֲזָבוּךְ עֵירֹם וְעֶרְיָה וְנִגְלָה עֶרְוַת זְנוּנַיִךְ וְזִמָּתֵךְ וְתַזְנוּתַיִךְ: ל עֲשֹׂה אֵלֶּה
לָךְ בִּזְנוֹתֵךְ אַחֲרֵי גוֹיִם עַל אֲשֶׁר־נִטְמֵאת בְּגִלּוּלֵיהֶם: לא בְּדֶרֶךְ אֲחוֹתֵךְ הָלָכְתְּ וְנָתַתִּי כוֹסָהּ בְּיָדֵךְ: (ס)
לב כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כּוֹס אֲחוֹתֵךְ תִּשְׁתִּי הָעֲמֻקָּה וְהָרְחָבָה תִּהְיֶה לִצְחֹק וּלְלַעַג מִרְבָּה לְהָכִיל:
לג שִׁכָּרוֹן וְיָגוֹן תִּמָּלֵאִי כּוֹס שַׁמָּה וּשְׁמָמָה כּוֹס אֲחוֹתֵךְ שֹׁמְרוֹן:

רש"י

(כד) הצן. פירש דונש אחד מכלי המלחמה הוא ואני אומר לשון הקפות מחנות כמו ולצנינים בצדיכם (במדבר לג) ולמשירין מקפנכון. הצן (מנחם פירשו כמו צנה וסוחרה אמתו (תהלים צא) ואין דונש מודה לו והתרגום שמתרגם וייתון עלך במאני זיינא מסייע לדונש): הצן כמו בהוצן ויש משמע הוצן כמו חוצן מן והביאו בניך בחוצן (ישעיה מט) שפירושו זרוע וכן ובאו עליך הוצן (כאן) ועניינו חיל כמו וזרועות הנגב (דניאל י"א) שפירושו וחיילות הנגב: ונתתי לפניהם משפט. מה שעלי לשפוט אעשה אותם שלוחי לעשות המשפט: במשפטיהם. משפט שלא כתבתי בתורתי והוא ממשפטי נימוסיהם ואיזה זה זה סימוי עינים שעוורו את עיני צדקיהו: **(כה)** אפך ואזניך. הם תפארת הפרצוף ולהם המשיל הכהונה והמלכות: ואחריתך. שאר העם: ואחריתך תאכל באש. ושפר ארעיך שהן אחריות לישען עליהם לפרנסה: **(כו)** את בגדיך. בגדי כהונה: **(כח)** אשר שנאת. כשדים שמרדת בהם: **(ל)** עשה אלה. לשון פעול פיישנ"ט בלע"ז: **(לב)** מרבה להכיל. יתירה מלהכיל כמו מלסבול: **(לג)** ושממה. תמהון:

מצודת דוד

(כד) הוצן. בהוצן והוא שם כללי לכל כלי המלחמה: רכב וגלגל. ברכב ובגלגל הם אופני הרכב: ישימו עליך. ר"ל את אלה ישימו על עצמם לבוא עליך מסביב: ונתתי. אמסור בידם המשפט והם ישפטו אותך כמשפטיהם שיעשו בך כאילו הם שלוחים לעשות משפט: **(כה)** ונתתי קנאתי בך. אתן בך כעסי ויעשו עמך משפט בחמה ויסירו ממך אפך ואזניך כדרך משפט הזונות בכדי לנוולה: ואחריתך. סוף הפרצוף ושאריתו תפול בחרב: יקחו. בשבי: ואחריתך. על הבתים והשדות יאמר הנשארים אחרי מות האדם: **(כו)** והפשיטוך וגו'. כדרך שעושין לזונה להעמידה ערומה להכלימה: **(כז)** והשבתי. בעבור מרבית הצרות הבאות לא תהיה עוד רדופה אחר הזימה ואחר הזנות שנתקעה בלבך מארץ מצרים: ולא תשאי וגו'. כפל הדבר במ"ש ר"ל בני בבל יבואו עליה למלחמה והם יהיו שלוחי המשפט ויהרגו השרים והמושלים ויתר העם ומהם יקחו בשבי וישרפו בה"מ ובתי הגדולים וישללו חמדת עשרם ומגודל הצרות לא תפנה עוד אל הגלולים ולא תזכור באלהי מצרים: **(כח)** ביד אשר שנאת. הם הכשדים שמרדת בהם: אשר נקעה. אשר סרתה נפשך מהם לשנאותם וכפל הדבר במ"ש: **(כט)** ועשו אותך. יעשו עמך דברים בשנאה ויקחו כל עשרך אשר יגעת לאספה ויעזבו אותך ערום ועריה מבלי לבוש: ונגלה. אז יהיה נגלה חרפת זנותך כי מגמול המעשה יגולה ויוודע מעשה העון: וזמתך ותזנותיך. כפל הדבר במ"ש לפי מרבית הזנות ויאמר על העכו"ם המחולפים **(ל)** עשה אלה לך. אלה הדברים נעשו לך בגמול שזנית אחרי עבודת כוכבים ויפרש אמריו לומר על אשר נטמאת בגלוליהם לקבלם לאלוה: **(לא)** בדרך. לפי שהלכת בדרך אהלה אחותך לכן אתן בידך את כוס החמה לשתותה כמו ששתתה היא (המשיל חמת ה' לכוס מלא יין המשכר ומבלבל דעת האדם): **(לב)** כוס אחותך. הכוס ששתתה אחותך תשתי גם את: העמוקה. אשר היא עמוקה ורחבה ומחזקת הרבה: תהיה לצחוק. הבריות יצחקו בך וילעגו עליך בשיעור גדול עד שתהיה מרובה להכיל ולסבול כל הצחוק והלעג: **(לג)** שכרון ויגון. לא כדרך שותי כוס יין שהם שכורים ומבולבלים אבל הם שמחים כי היין משמח, אבל מכוס החמה תהיה מלאה משכרון ומיגון: כוס שמה ושממה. הכוס הזה יהיה מתמהון לבב ושממון דוגמת כוס אחותך שומרון:

מצודת ציון

(כד) הוצן. ת"י במאני זיינא: צנה ומגן. שם כלי מלחמה עשוי להציל ולהגן ממכת חרב וחנית: וקובע. היא כלי מגן על הראש כמו ונתן קובע נחשת על ראשו (ש"א יז): **(כה)** קנאתי. ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב): אפך. הוא החוטם: **(כו)** והפשיטוך. ענין הסרת המלבוש: **(כז)** והשבתי. ענין ביטול ומניעה: **(כט)** ועריה. מגולה כמו מקורה הערה (ויקרא כ): **(לב)** להכיל. לסבול כמו ומי מכלכל את יום בואו (מלאכי ג): **(לג)** שמה. ענין תמהון כמו פנו אלי והשמו (איוב כא):

דברי הימים א פרק־ח ו־כט

ו וְאֵלֶּה בְּנֵי אֵחוּד אֵלֶּה הֵם רָאשֵׁי אָבוֹת לְיוֹשְׁבֵי גֶּבַע וַיַּגְלוּם אֶל־מָנָחַת: ז וְנַעֲמָן וַאֲחִיָּה וְגֵרָא הוּא
הֶגְלָם וְהוֹלִיד אֶת־עֻזָּא וְאֶת־אֲחִיהֻד: ח וְשַׁחֲרַיִם הוֹלִיד בִּשְׂדֵה מוֹאָב מִן־שִׁלְחוֹ אֹתָם חוּשִׁים וְאֶת־בַּעֲרָא
נָשָׁיו: ט וַיּוֹלֶד מִן־חֹדֶשׁ אִשְׁתּוֹ אֶת־יוֹבָב וְאֶת־צִבְיָא וְאֶת־מֵישָׁא וְאֶת־מַלְכָּם: י וְאֶת־יְעוּץ וְאֶת־שַׂכְיָה
וְאֶת־מִרְמָה אֵלֶּה בָנָיו רָאשֵׁי אָבוֹת: יא וּמֵחֻשִׁים הוֹלִיד אֶת־אֲבִיטוּב וְאֶת־אֶלְפָּעַל: יב וּבְנֵי אֶלְפַּעַל עֵבֶר
וּמִשְׁעָם וָשֶׁמֶד הוּא בָּנָה אֶת־אוֹנוֹ וְאֶת־לֹד וּבְנֹתֶיהָ: יג וּבְרִעָה וָשֶׁמַע הֵמָּה רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְיוֹשְׁבֵי אַיָּלוֹן
הֵמָּה הִבְרִיחוּ אֶת־יוֹשְׁבֵי גַּת: יד וְאַחְיוֹ שָׁשָׁק וְיִרְמוֹת: טו וּזְבַדְיָה וַעֲרָד וָעָדֶר: טז וּמִיכָאֵל וְיִשְׁפָּה וְיוֹחָא
בְּנֵי בְרִיעָה: יז וּזְבַדְיָה וּמְשֻׁלָּם וְחִזְקִי וָחֶבֶר: יח וְיִשְׁמְרַי וְיִזְלִיאָה וְיוֹבָב בְּנֵי אֶלְפָּעַל: יט וְיָקִים וְזִכְרִי
וְזַבְדִּי: כ וֶאֱלִיעֵנַי וְצִלְתַּי וֶאֱלִיאֵל: כא וַעֲדָיָה וּבְרָאיָה וְשִׁמְרָת בְּנֵי שִׁמְעִי: כב וְיִשְׁפָּן וָעֵבֶר וֶאֱלִיאֵל:
כג וְעַבְדּוֹן וְזִכְרִי וְחָנָן: כד וַחֲנַנְיָה וְעֵילָם וְעַנְתֹּתִיָּה: כה וְיִפְדְּיָה (ופניאל) וּפְנוּאֵל בְּנֵי שָׁשָׁק: כו וְשַׁמְשְׁרַי
וּשְׁחַרְיָה וַעֲתַלְיָה: כז וְיַעֲרֶשְׁיָה וְאֵלִיָּה וְזִכְרִי בְּנֵי יְרֹחָם: כח אֵלֶּה רָאשֵׁי אָבוֹת לְתֹלְדוֹתָם רָאשִׁים אֵלֶּה
יָשְׁבוּ בִירוּשָׁלִָם: כט וּבְגִבְעוֹן יָשְׁבוּ אֲבִי גִבְעוֹן וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מַעֲכָה:

רש"י

(ו) ויגלום אל מנחת. מי הגלם ומפרש אחריו בפסוק ונעמן ואחיה וגרא הוא הגלם: מנחת. שם מדינה כדכתיב (לעיל ב׳) הרואה חצי המנחות וכתיב וחצי המנחתי (שם): (ח) ושחרים הוליד. הוא היה אחד מן הגולים ולאחר ששלחו אותו מן הגלות הוליד את אלה: חושים ואת בערא נשיו. כך היו שמותיהם של נשיו: (יא) ומחשים הוליד. זאת חושים אשתו שהזכירה למעלה ולפי שהפסיקה בחודש אשתו: (יד) ואחיו ששק. כל אלה בני אלפעל, ע"א ועיקר מן אחיו ששק עד ויוחא כל אלה בני בריעה ומזבדיה עד יובב כל אלה בני אלפעל ומן ויקים עד ושמרת כל אלה בני שמעי: (כט) ובגבעון ישבו אבי גבעון. פרשה זו עד כל אלה בני אצל כתובה ב׳ פעמים בספר זה גם פרשת והיושבים הראשונים אשר באחוזתם בעריהם (ל׳ סי׳ ט׳) ופרשת ומן הכהנים ידעיה ויהויריב, כמו כן בס׳ עזרא (ר"ל נחמיה י"א) דכתיב ואלה ראשי המדינה וזהו שמפרש בסוף מגילת ירושלמי ג׳ ספרים מצא עזרא, ספר מעונים ספר זאטוטי ספר האחים ובטלו דברי האחד וקיימו דברי השנים וכן מצאו הרבה ספרי יחוסין כשנמצא ג׳ או ה׳ בטלו המועט וקיימו המרובים וכשנמצאו זוגות כמו ובגבעון ישבו אבי גבעון הוצרך לכתוב שתי פעמים שאין סדר יחוסן שוה וכן היושבים הראשונים מצא זוגות וחלוקים זה על זה כתבוהו שני פעמים בכאן ובספרו ולמה לא כתב שתיהן כאן אותם שבעזרא ואלה ראשי המדינה וגומר ולפי שייחס לשם עד ואלה הכהנים הלוים ומיחס עד ידעיה שהיה לאחר עזרא ומה ענין לפרש ולייחס בכאן בדברי הימים דורות יחד ולאחר עזרא כי אם אותם שהיו בבית ראשון ובפרשה האחרת של ובגבעון ישבו וגו׳ ועוד אמרו חכמים בספר׳ ולאצל ששה בנים תליסר אלפי גמלי טעוני מדרשות:

מצודת דוד

(ו) ואלה בני אחוד. יתכן שהוא בלע והיה נקרא בב׳ השמות: ויגלום. הראשים ההם הגלו את יושבי גבע אל מנחת: (ז) ונעמן וכו׳. עתה מפרש מי ומי מהם אשר הגלום:

מצודת ציון

(ו) ויגלום. ענין הנוע ממקום למקום, ועם היא בלא שבי כמו וגם גולה אתה למקומך (ש"ב טו):

ואחיה. יתכן שהוא אחות הנזכר למעלה כי קרובים הם בלשון: הוא. מוסב על גרא, לומר כאשר הגלם הוליד את עזא וכו׳: (ח) ושחרים. גם הוא מבני בנימין ואולי נזכר הוא למעלה בשמו האחר: בשדה מואב. בעת שהלך לגור שם: מן שלחו אתם וכו׳. מן שאמר עומד במקום שנים כאילו אמר מן שלחו אותם ומן חושים ומבערא נשיו והן שמות הנשים האחת שלחו אותם והשנית חושים והג׳ בערא ואת הוא כמו מן וכן כצאתי את העיר (שמות ט) ומשפטו מן העיר: (ט) מן חדש אשתו. היא שלחו אותם שזכר ובשתי השמות נקראה: (יב) הוא בנה. על שמר יאמר: (יג) ובריעה ושמע. גם המה מבני אלפעל: הבריחו. בהלחמם עמהם: (טז) בני בריעה. חוזר על כולן מן אחיו: (יח) בני אלפעל. יתכן שהיו בני בניו ולא בניו ממש ולזה לא חשבם למעלה עם בניו: (כא) בני שמעי. הוא שמע בן אלפעל הנזכר למעלה: (כז) בני ירוחם. אולי נזכר למעלה בשמו האחר: (כח) לתולדותם ראשים. היו לראשים לבני תולדות אבותם ועם כי אמר ראשי אבות, כפל הדבר לתוספת ביאור:
(כט) אבי גבעון. שר של גבעון:

ה אֵיזֶהוּ גָּרְנָן לַמַּעֲשְׂרוֹת? הַקִּשּׁוּאִים וְהַדְּלוּעִים, מִשֶּׁיְּפַקֵּסוּ; וְאִם אֵינוֹ מְפַקֵּס, מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה. אֲבַטִּיחַ מִשֶּׁיְּשַׁלֵּק; וְאִם אֵינוֹ מְשַׁלֵּק, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מֻקְצֶה. יָרָק הַנֶּאֱגָד מִשֶּׁיֵּאָגֵד; אִם אֵינוֹ אוֹגֵד, עַד שֶׁיְּמַלֵּא אֶת הַכְּלִי; וְאִם אֵינוֹ מְמַלֵּא אֶת הַכְּלִי, עַד שֶׁיְּלִקֵּט כָּל צָרְכּוֹ. כַּלְכָּלָה, עַד שֶׁיְּחַפֶּה; וְאִם אֵינוֹ מְחַפֶּה, עַד שֶׁיְּמַלֵּא אֶת הַכְּלִי; וְאִם אֵינוֹ מְמַלֵּא אֶת הַכְּלִי, עַד שֶׁיְּלִקֵּט כָּל צָרְכּוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוֹלִיךְ לַשּׁוּק; אֲבָל בְּמוֹלִיךְ לְבֵיתוֹ — אוֹכֵל מֵהֶם עֲרַאי עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְבֵיתוֹ.

ו הַפֶּרֶד, וְהַצְּמוּקִין, וְהֶחָרוּבִין — מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה. הַבְּצָלִים, מִשֶּׁיְּפַקֵּל; וְאִם אֵינוֹ מְפַקֵּל, מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה. הַתְּבוּאָה,

פירוש ברטנורא

ה איזהו גרנן למעשרות. אימתי הוקבעו הפירות למעשר ואסור לאכול מהן עראי, כמו התבואה בגורן. שאף על פי שהגיעו הפירות לעונת המעשרות עדיין מותר לאכול מהן עראי עד שיהא גרנן למעשרות: **משיפקסו.** משינטל פיקס שלהם והוא שער הצומח בהן כשהן קטנים וכשנתבשלו כל צרכן נושר: **משיעמיד ערימה.** שיעשה מהן כרי: **משישלק.** שילוק לאבטיח כמו פיקום לדלועים: **מוקצה.** לפי שאין עושים ערימה מן האבטיחים אלא שוטחים אותם, ומקום ששוטחים בו הפירות קרוי מוקצה: **ירק הנאגד.** שדרכו למכרו אגודות: **ואם אינו ממלא את הכלי.** כגון שרוצה למלאות שנים או שלשה כלים, אוכל מכל אחד עראי עד שימלא את האחרון: **כלכלה.** המלקט ירק לתוך הכלכלה דהיינו סל: **משיחפה.** את הירק בהוצין או בעלין שדרכן לכסות בו: **בד"א.** שזהו גרנן למעשרות: **במוליך לשוק.** למכור, דלאו בדעתו הדבר תלוי שמא ימצא לקוחות ויהיו הפירות טבולים שהמקח קובע למעשר: **אבל במוליך לביתו אוכל עראי עד שמגיע לביתו.** דבדעתו תלוי הדבר ולא יהיו הפירות טבולים עד שיגיע לביתו, שהטבל אינו חייב במעשר עד שיראה פני הבית, דכתיב (דברים כו) בערתי הקדש מן הבית:

ו הפרד. רגילין היו לפרד ברמונים וליבשן, ואותן הגרגרים יבשים קרויין פרד ע"ש שמפרידים אותן כדי שתכנס בהן [החמה] מכל צד: **משיפקל.** כמו

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ה

במשניות הקודמות (ב-ד) למדנו, מאימתי נעשים הפירות ראויים לאכילה, שיהא חל עליהם החיוב במעשרות, כגון התבואה, אם נקצרה לאחר שהביאה שליש, הרי היא חייבת במעשרות, אבל אם נקצרה קודם שהביאה שליש, אינה חשובה אוכל, ופטורה היא ממעשרות; וכן כל הפירות שנימנו שם, אינם חייבים במעשרות אלא אם כן נתלשו לאחר שכבר היו בהם הסימנים המפורטים בכל אחד מהם – התאנים משביחלו, הענבים מהשהבאישו, התותים משיאדימו וכו' – שכן סימנים אלו מוכיחים על התחלת הבשלתם של הפירות, היינו שכבר הביאו לפחות שליש גידולם (הר"ש; הרא"ש), ומאז קרויים הם "אוכל" להתחייב במעשרות. – הרמב"ם מגדיר ענין זה בשם "עונת המעשרות", וכן לשונו: "איזו היא עונת המעשרות? משיגיעו הפירות להזרע ולצמוח (עיין לעיל משנה ג בענין התלתן, ומה שהבאנו שם – בסוף באורנו למשנה – מהירושלמי), הכל לפי מה שהוא הפרי. כיצד? התאנים, משייעשו רכים עד שיהו ראויים לאכילה אחר עשרים וארבע שעות משעת אסיפתן; הענבים והבאושים, והם הענבים הדקים המדבריים, משייראה החרצן שלהם מבחוץ" וכו' וכו' (הל' מעשרות ב, ה).

ברם, פירות שנתלשו, אף על פי שהגיעו לעונת המעשרות, עדיין מותר לאכול מהם אכילת עראי בלא הפרשת תרומה ומעשרות, עד שתיגמר מלאכתם, שכל זמן שלא נגמרה מלאכתם אינם חייבים בתרומה ובמעשרות אלא אם כן אוכלים מהם אכילת קבע, כגון תבואה שקצרוה ועדיין לא הובאה לגורן, מותר לאכול ממנה אכילת עראי בלא הפרשת תרומה ומעשרות. אבל משהובאה לגורן ומירחו את הכרי, נגמרה מלאכתה למעשרות, ואסור לאכול ממנה אפילו אכילת עראי עד שיפריש ממנה תרומה ומעשרות. וכן כל הפירות, משנגמרה מלאכתם, כמו התבואה בגורן, אסור לאכול מהם אפילו אכילת עראי, עד שיפריש מהם תרומה ומעשרות. מכאן, גמר מלאכתם של הפירות לענין התרומה והמעשרות מכונה במשנה בשם "גורן", המושאל מענין התבואה. – משנתנו באה איפוא לפרט איזהו גמר מלאכתם של פירות שונים.

אֵיזֶהוּ גָּרְנָן – "גורן" של הפירות, **לַמַּעֲשְׂרוֹת** – כלומר אימתי נגמרה מלאכתם של הפירות לענין מעשרות, כדין תבואה שהובאה לגורן, ואסור לאכול מהם אפילו אכילת עראי עד שמפריש מהם תרומה ומעשר? **הַקִּשּׁוּאִים וְהַדְּלוּעִים מִשֶּׁיְּפַקֵּסוּ** – משיטלו מהם את הפיקס, היינו את השער הדק שעליהם ("פיקס" הוא מלשון יווני פיקוס, שפירושו: שער); **וְאִם אֵינוֹ מְפַקֵּס** – אם בעל הקשואים והדלועים אינו נוטל מהם את הפיקס, **מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה** – גמר מלאכתם הוא משיעשה מהם כרי. **אֲבַטִּיחַ מִשֶּׁיְּשַׁלֵּק** – שילוק באבטיחים כפיקוס בקישואים ובדלועים; **וְאִם אֵינוֹ מְשַׁלֵּק, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מֻקְצֶה** – יש גורסים: משיעשה מוקצה, כלומר משישטחם ב"מוקצה", שאין עושים ערימה מן האבטיחים אלא שוטחים אותם במקום המיוחד לכך הקרוי "מוקצה". **יָרָק הַנֶּאֱגָד** – שדרכו להימכר באגודות **מִשֶּׁיֵּאָגֵד** – גמר מלאכתו משיעשהו אגודות; **אִם אֵינוֹ אוֹגֵד** – אם בעל הירק אינו אוגדו, **עַד שֶׁיְּמַלֵּא אֶת הַכְּלִי** – נוסח אחר: משימלא את הכלי, שהוא נותן לתוכו את הירק להביאו לשוק; ואם הוא רוצה למלא כלים אחדים, גמר מלאכתו הוא משימלא את הכלי האחרון (**הרא"ש**); **וְאִם אֵינוֹ מְמַלֵּא אֶת הַכְּלִי, עַד שֶׁיְּלִקֵּט כָּל צָרְכּוֹ** – נוסח אחר: משילקט כל צורכו, כל מה שהוא רוצה ללקט. **כַּלְכָּלָה** – המלקט פירות לתוך כלכלה, היינו סל גדול, **עַד שֶׁיְּחַפֶּה** – נוסח אחר: משיחפה – גמר מלאכתו משיכסה את הפירות בעלים; **וְאִם אֵינוֹ מְחַפֶּה** – את הכלכלה, **עַד שֶׁיְּמַלֵּא אֶת הַכְּלִי** – נוסח אחר: משימלא את הכלי; **וְאִם אֵינוֹ מְמַלֵּא אֶת הַכְּלִי** – ואינו מחפהו, **עַד שֶׁיְּלִקֵּט כָּל צָרְכּוֹ** – נוסח אחר: משילקט כל צרכו, כמו שבארנו לעיל. **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** – ששיעורים אלו גמר מלאכה הם למעשרות? **בְּמוֹלִיךְ לַשּׁוּק** – כשבדעתו להביא אותם לשוק למכירה; **אֲבָל בְּמוֹלִיךְ לְבֵיתוֹ** – אם דעתו להביא את הפירות לביתו, **אוֹכֵל מֵהֶם עֲרַאי עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְבֵיתוֹ** – אף לאחר שנגמרה מלאכתם, מותר לאכול מהם אכילת עראי עד שיביאם לביתו שנאמר (**דברים כו, יג**): "בערתי הקודש מן הבית". ולמדו מכאן שאין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית (**בבלי בבא מציעא פח, א**). בירושלמי מבואר, שבמוליך לשוק אין אומרים שאוכל מהם עראי עד שיגיע לשוק, לפי שלא בדעתו תלוי הדבר, כי שמא יזדמנו לו לקוחות מיד, קודם שיצא לשוק, ויתחייבו הפירות במעשרות, שמקח קובע למעשר, אבל במוליך לביתו, בדעתו תלוי הדבר, ולכן מותר לו לאכול מהן אכילת עראי עד שיכניסם לביתו; והוא הדין לחצרו (כמבואר להלן ג, ה), שכשם שהבית קובע למעשר כך החצר קובעת למעשר (**הל' מעשר ד, ז**).

יש סוברים שבדגן תירוש ויצהר, אף על פי שבדעתו להוליכם לביתו, מכל מקום כיון שנגמרה מלאכתם, כגון בתבואה משנמרח הכרי (ובריין ובשמן כמבואר להלן משנה ז), אסור לאכול מהם עראי (הראב"ד), אבל לדעת הרמב"ם אין הבדל בענין זה בין דגן תירוש ויצהר לשאר הפירות.

באור משנה ו

משנה זו היא המשך למשנה הקודמת והיא מוסיפה לפרט בפירות שונים, איזהו גמר מלאכתם לענין מעשרות.

הַפֶּרֶד – הגרגרים היבשים של הרימונים, **וְהַצְּמוּקִין** – הענבים המיובשים, **וְהֶחָרוּבִין** – כל אלו גמר מלאכתם למעשרות, **מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה** – משיעשה מהם ערימה. **הַבְּצָלִים, מִשֶּׁיְּפַקֵּל** – משיקלף מעליהם את הקליפות הרעות; **וְאִם אֵינוֹ מְפַקֵּל** – את הבצלים,

מִשֶּׁיִּמָּרֵחַ; וְאִם אֵינוֹ מִמָּרֵחַ, עַד שֶׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה. הַקִּטְנִיּוֹת, מִשֶּׁיִּכְבֹּר; וְאִם אֵינוֹ כּוֹבֵר, עַד שֶׁיִּמָּרֵחַ. אַף עַל פִּי שֶׁמָּרַח, נוֹטֵל מִן הַקֻּטָּעִים, וּמִן הַצְּדָדִים, וּמִמַּה שֶּׁבְּתוֹךְ הַתֶּבֶן, וְאוֹכֵל.

ז הַיַּיִן, מִשֶּׁיִּקְפֶּה; אַף עַל פִּי שֶׁקִּפָּה, קוֹלֵט מִן הַגַּת הָעֶלְיוֹנָה וּמִן הַצִּנּוֹר, וְשׁוֹתֶה. הַשֶּׁמֶן, מִשֶּׁיֵּרֵד לָעוּקָה; אַף עַל פִּי שֶׁיָּרַד, נוֹטֵל מִן הָעֶקֶל וּמִבֵּין הַמַּמָּל וּמִבֵּין הַפַּצִּים, וְנוֹתֵן לַחֲמִיטָה וְלַתַּמְחוּי, אֲבָל לֹא יִתֵּן לַקְּדֵרָה וְלַלֶּפֶס כְּשֶׁהֵן רוֹתְחִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לַכֹּל הוּא נוֹתֵן, חוּץ מִדָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֹמֶץ וָציר.

ח הָעֲגוּל, מִשֶּׁיַּחֲלִיקֶנּוּ. מַחֲלִיקִים בַּתְּאֵנִים וּבָעֲנָבִים שֶׁל טֶבֶל; רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר. הַמַּחֲלִיק בָּעֲנָבִים, לֹא הֶכְשַׁר; רַבִּי

פירוש ברטנורא

משיקלף, כלומר משיסיר מעליהן הקליפות הרעות: **משימרח.** אחר שמנקין התבואה מן המוץ שלה צוברים אותה במקום א' בגורן ומיפה פני הכרי ומחליקין אותו, והוא הנקרא מרוח: **משיכבור.** לפי שרגילים לעקור הקטנית עם העפר צריך לכברם בכברה: **קוטעים.** שבלים קטועים שלא נדושו: **מן הצדדים.** צדי הכרי שלא נתמרח: **וממה שבתוך התבן.** שלא נזרה מן המוץ:

ז משיקפה. משיסיר החרצנים והזגים שמעלה היין בתוך בור של יין בשעת רתיחתו: **מן הגת העליונה.** שעדיין לא ירד לבור: **ומן הצינור.** העשוי בפי הגת, והיין מקלח מן הצנור לבור. והיין שבגת או שבצנור עדיין לא נגמרה מלאכתו: **לעוקה.** גומא שלפני בית הבד שהשמן יורד לתוכה: **עקל.** כלי עשוי מחבלים שצוברים הזיתים לתוכו כשמכבדים הקורה עליהם: **ממל.** הרכב העליונה שטוחנין בה הזיתים: **מבין הפצים.** שמן היוצא מבין הנסרים: **חמיטה.** היא עוגה דקה, וכשמוציאין אותה מן התנור רגילים להחליק פניה בשמן, וקמ"ל דלא חשיב כמבושל. שהאש קובעת למעשר ואסור לאכול עראי מכל תבואה ופירות וירקות שנתבשלו באור, אבל האי לא חשיב בישול: **וכן לתמחוי.** דכלי שני הוא ואינו מבשל: **אבל לא יתן.** שמן לקדרה ולאילפס כשהן מרתיחים. אע"פ שהעבירן מן האור, ויאכל אכילת עראי, דכל זמן שהיד סולדת בהן חשוב כמבשל וקבעי למעשר: **לכל הוא נותן.** לכל אלפסין רותחין ולכל קדרות רותחות הוא נותן, לאחר שהעבירן מן האור, ואינו קובע למעשר: **חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר.** שחריפתו של חומץ וציר מסייע לבשל. ואין הלכה כרבי יהודה:

ח העגול של דבילה. רגילין להחליק פניו במשקין, והוא גמר מלאכתו למעשר: **בתאנים ובענבים של טבל.** במשקין היוצאים מתאנים וענבים של טבל מחליקים בהם העגול של דבילה ולא חשיבי כיון דאזלי לאבוד: **ורבי יהודה אוסר.** דמשקין חשובין הם ואסורים משום טבל. ואין הלכה כרבי יהודה בכולה מתני': **המחליק בענבים.** משפשף הענבים על עגול של דבילה: **לא הוכשר.** העגול לקבל טומאה דלא חשיב משקה זה שיוצא מן הענבים. ובמשקה העומד

משניות מבוארות – קהתי

מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה – כמבואר לעיל. **הַתְּבוּאָה, מִשֶּׁיִּמָּרֵחַ** – משיחליק פני הכרי, שכן לאחר שמנקים את התבואה מן המוץ, צוברים אותה בגורן ומייפים פני הכרי ומחליקים אותו, והוא הנקרא "מירוח"; **וְאִם אֵינוֹ מִמָּרֵחַ** – את התבואה, **עַד שֶׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה** – נוסח אחר: משיעמיד ערימה, משיעשה כרי. **הַקִּטְנִיּוֹת, מִשֶּׁיִּכְבֹּר** – בכברה לנקותן מן העפר ומן הצרורות, שכן רגילים לעקור את הקטניות עם העפר; **וְאִם אֵינוֹ כּוֹבֵר** – את הקטניות, **עַד שֶׁיִּמָּרֵחַ** – אוכל מהן עראי עד שימרחן בכרי. **אַף עַל פִּי שֶׁמָּרַח** – את התבואה ("מלאכת שלמה"), **נוֹטֵל מִן הַקֻּטָּעִים** – מן השיבלים הקטועות שלא נידושו, **וּמִן הַצְּדָדִים** – מן השיבלים שבצידי הכרי שלא נתמרחו, **וּמִמַּה שֶּׁבְּתוֹךְ הַתֶּבֶן** – שלא נזרה מן המוץ, **וְאוֹכֵל** – אכילת עראי בלא הפרשת המעשרות, שכל אלו עדיין לא נגמרה מלאכתם למעשר.

יום שני

באור משנה ז

משנתנו באה ללמד ביין ובשמן אימתי גמר מלאכתם למעשרות.

הַיַּיִן, מִשֶּׁיִּקְפֶּה – משיסיר את החרצנים והזגים שעולים וצפים על פני היין התוסס שבגת התחתונה; **אַף עַל פִּי שֶׁקִּפָּה** – מן הגת התחתונה, **קוֹלֵט מִן הַגַּת הָעֶלְיוֹנָה** – מותר לו לקלוט יין מן הגת העליונה, שדורכים בה את הענבים והיין יורד ממנה לגת התחתונה, הקרויה "בור", **וּמִן הַצִּנּוֹר** – שהיין מקלח בו מהגת העליונה לתחתונה, **וְשׁוֹתֶה** – שתיית עראי, שהיין שבגת העליונה ובצינור עדיין לא נגמרה מלאכתו למעשר. **הַשֶּׁמֶן** – גמר מלאכתו, **מִשֶּׁיֵּרֵד לָעוּקָה** – לגומא שהשמן יורד לתוכה מבית הבד; **אַף עַל פִּי שֶׁיָּרַד** – השמן לעוקה, **נוֹטֵל מִן הָעֶקֶל** – סל נצרים שעוצרים בו את שארית השמן מפסולת הזיתים על ידי קורה ששמים עליהם, **וּמִבֵּין הַמַּמָּל** – האבן הכותשת את הזיתים בבית הבד, **וּמִבֵּין הַפַּצִּים** – הנסרים או הקורות שהזיתים נעצרים ביניהם, ששמן זה עדיין לא נגמרה מלאכתו; יש מפרשים: הנקל – היקף מחיצה של נסרים שמניחים בתוכו את הזיתים ונותנים עליהם את הקורה לסחוט מהם את שמנם; הממל – האבן הקבועה בקרקע שמכניסים בה עץ והוא דוחק וכותש את הזיתים; הפצים – הקורות סביבות העקל המחזקות אותו שלא יתפרק מדוחק הקורה (ר"ח אלבק); **וְנוֹתֵן לַחֲמִיטָה** – היינו עוגה דקה שמחליקים את פניה בשמן לאחר האפייה, **וְלַתַּמְחוּי** – לקערה גדולה מלאה תבשיל, **אֲבָל לֹא יִתֵּן** – משמן זה, **לַקְּדֵרָה וְלַלֶּפֶס** – ולאילפס, **כְּשֶׁהֵן רוֹתְחִין** – שהעבירם מעל האש כשהם רותחים, שכל זמן שהיד סולדת בהם הרי הם מבשלים את הניתן לתוכם, והבישול קובע למעשר, הלכך אסור לאכול את המבושל אפילו אכילת עראי. ברם, לתמחוי מותר לו לתת את השמן שלא נגמרה מלאכתו, שכלי שני הוא ואינו מבשל. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לַכֹּל הוּא נוֹתֵן** – את השמן שלא נגמרה מלאכתו, אפילו לקדירה ולאילפס כשהם רותחים לאחר שהעבירם מן האש, שאינם קובעים למעשר, **חוּץ מִדָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֹמֶץ וָציר** – שמחמת חריפותם מסייעים הם לבשל. "ציר" היינו רוטב היוצא מדגים הנמלחים.

באור משנה ח

משנה זו באה ללמד בעגולי דבלה ובגרוגרות, מאימתי גמר מלאכתם למעשרות.

הָעֲגוּל – של דבילה, היינו תאנים דרוסות ודבוקות בצורת עיגול, **מִשֶּׁיַּחֲלִיקֶנּוּ** – רגילים היו להחליק את פני העיגול במשקים, והרי זה גמר מלאכתו למעשר. **מַחֲלִיקִים בַּתְּאֵנִים וּבָעֲנָבִים שֶׁל טֶבֶל** – מותר להחליק עיגול של דבילה בתאנים או בענבים של טבל, והיינו שמשפשפים בהם את פני העיגול והמיץ נסחט מהם ומחליקו, שהמיץ היוצא מהם אינו חשוב משקה (ר"ש) ואין בו משום איסור טבל. יש מפרשים, שמשנתנו באה להשמיע, שאף על פי שאסור להפסיד טבל משום הפסד התרומה שבו, מכל מקום מותר להחליק עיגול של דבילה בתאנים או בענבים של טבל, ואין בזה משום הפסד טבל (רמב"ם). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר** – להחליק בתאנים ובענבים של טבל, שיש בזה הפסד טבל (רמב"ם). **הַמַּחֲלִיק בָּעֲנָבִים** – המשפשף ענבים על פני עיגול של דבילה להחליקו, **לֹא הֶכְשַׁר** – העיגול לקבל טומאה, שאף על פי שיין מכשיר לקבל טומאה, מכל מקום המיץ היוצא מן הענבים לצחצוח העיגול אינו חשוב משקה להכשירו; **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הֶכְשַׁר** – העיגול של דבילה לקבל טומאה, כמבואר טעמו לעיל, שמיץ היוצא מן הענבים חשוב משקה, ודינו כיין שמכשיר את האוכלים לקבל טומאה. ברם, המיץ היוצא מן התאנים אף לרבי יהודה אינו מכשיר, שאין מכשיר משום משקה היוצא מפרי אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים (תרומות יא, ב-ג). **הַגְּרוֹגְרוֹת** – תאנים יבשות,

יְהוּדָה אוֹמֵר: הֶכְשֵׁר. הַגְּרוֹגְרוֹת, מִשֶּׁיְּדוּשׁ; וּמְגוּרָה, מִשֶּׁיְּעַגֵּל. הָיָה דָּשׁ בֶּחָבִית וּמְעַגֵּל בַּמְּגוּרָה, נִשְׁבְּרָה הֶחָבִית וְנִפְחֲתָה הַמְּגוּרָה – לֹא יֹאכַל מֵהֶם עֲרַאי; רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר.

פ ר ק ש נ י

א הָיָה עוֹבֵר בַּשּׁוּק, וְאָמַר: טְלוּ לָכֶם תְּאֵנִים – אוֹכְלִין וּפְטוּרִין; לְפִיכָךְ, אִם הִכְנִיסוּ לְבָתֵּיהֶם, מְתַקְּנִים וַדַּאי. טְלוּ וְהַכְנִיסוּ לְבָתֵּיכֶם – לֹא יֹאכְלוּ מֵהֶם עֲרַאי; לְפִיכָךְ אִם הִכְנִיסוּ לְבָתֵּיהֶם, אֵינָם מְתַקְּנִים אֶלָּא דְּמַאי.

ב הָיוּ יוֹשְׁבִין בַּשַּׁעַר אוֹ בַּחֲנוּת, וְאָמַר: טְלוּ לָכֶם תְּאֵנִים – אוֹכְלִין וּפְטוּרִין, וּבַעַל הַשַּׁעַר וּבַעַל הַחֲנוּת חַיָּבִין. רַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר, עַד שֶׁיַּחֲזִיר אֶת פָּנָיו, אוֹ עַד שֶׁיְּשַׁנֶּה מְקוֹם יְשִׁיבָתוֹ.

ג הַמַּעֲלֶה פֵּרוֹת מִן הַגָּלִיל לִיהוּדָה, אוֹ עוֹלֶה לִירוּשָׁלַיִם – אוֹכֵל מֵהֶם עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לִמְקוֹם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ, וְכֵן

פירוש ברטנורא

לצחצח פליגי [בה] ת"ק ור' יהודה אי חשיב משקה אי לא: **משידרוש.** מיבשים התאנים ואח"כ דשים אותם במקלות לתוך החבית, או מעגלין אותה בידים לתוך האוצר. ודישת החבית ועגול המגורה הוא גמר מלאכתן: **לא יאכל מהן עראי.** דקא סבר לא עליון צריך לתחתון ולא תחתון צריך לעליון וכבר נגמרה מלאכתן. ורבי יוסי סבר עדיין צריכין זה לזה ולא נגמרה מלאכתן. ואין הלכה כרבי יוסי:

ב א **היה עובר בשוק.** עם הארץ החשוד על המעשרות: **אוכלין ופטורים.** דאימור לא ראו פני הבית ולא הוקבעו למעשר. ואע"ג דמכר קובע למעשר האי מתנה יהיב להו ומתנה אינה קובעת: **מתקנים ודאי.** שהנותן לא עישר דסבר הוא שיאכלו בשוק ולא בעי עשורי, וכיון דהכניסום לבית הוקבעו. ודוקא שנתן להם דבר מועט שראוי לאכלו בשוק, אבל אם נתן דבר מרובה, או שהיה המקבל אדם שאין דרכו לאכול בשוק, או הדבר הניתן אינו נאכל כך כמות שהוא, בכל אלו הוי כאומר הכניסו לבתיכם, ואסור לאכול מהם עראי דמסתמא כבר הוקבעו למעשר: **אין מתקנים אלא דמאי.** ונותן תרומת מעשר לכהן, ומעשר ראשון ועני נוטל לעצמו:

ב **ואמר טלו לכם תאנים.** בעל השער או בעל החנות אמר כן: **ובעל השער ובעל החנות חייבין.** דביתו של אדם טובל לו, אבל לא לאחרים: **ורבי יהודה פוטר.** משום דשער וחנות אדם בוש לאכול בתוכו. וחצר הקובעת למעשר היא כל שאין אדם בוש לאכול בתוכה: **עד שיחזיר פניו.** במקום שיושב ומוכר הוא בוש לאכול בלא חורת פנים אבל במקום שאינו יושב ומוכר אינו בוש, וקיימא לן מקום שהוא בוש פטור מקום שאינו בוש חייב, ואין הלכה כרבי יהודה:

ג **המעלה פירות מן הגליל.** ליקט פירות בגליל כדי למכרן ביהודה לא הוקבעו למעשר אפילו לן בדרך, עד שיגיע ליהודה שדעתו למכרם שם: **וכן**

משניות מבוארות – קהתי

מִשֶּׁיְּדוּשׁ – משידרוס אותן בחבית נגמרה מלאכתן למעשר; **וּמְגוּרָה** – גרוגרות שכונסן לאוצר, **מִשֶּׁיְּעַגֵּל** – במעגילה את פני הערימה שבמגורה הרי זה גמר מלאכתן למעשר. **הָיָה דָּשׁ בֶּחָבִית** – את הגרוגרות, **וּמְעַגֵּל בַּמְּגוּרָה** – או מעגל את הערימה במגורה, ותוך כדי עבודתו **נִשְׁבְּרָה הֶחָבִית וְנִפְחֲתָה הַמְּגוּרָה** – והוא צריך לחזור ולדוש או לעגל אותו, אף על פי כן **לֹא יֹאכַל מֵהֶם עֲרַאי** – לפי שכבר נגמרה מלאכתן. **רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר** – לאכול מהם עראי, שלדעתו לא נגמרה מלאכתן עד שיגמור לדוש או לעגל את כל הגרוגרות. ואין הלכה לא כרבי יהודה (ברישא) ולא כרבי יוסי (**רמב"ם**). ויש כותבים (על פי הירושלמי), שהלכה כרבי יוסי (**הר"ש; ועיין "תוספות יום טוב"**).

יום שלישי

באור משנה א

הָיָה עוֹבֵר בַּשּׁוּק – עם הארץ החשוד על המעשרות, ועמו תאנים שהוליך לביתו, **וְאָמַר** – למכיריו: **טְלוּ לָכֶם תְּאֵנִים** – במתנה, **אוֹכְלִין** – מותר להם לאכול מהתאנים אכילת עראי, **וּפְטוּרִין** – מלעשרן, שאנו אומרים, שעדיין לא ראו פני הבית ולא הוקבעו למעשר. ואמנם מכר קובע למעשר, אבל מתנה אינה קובעת למעשר, וזה הרי נותן להם במתנה; **לְפִיכָךְ, אִם הִכְנִיסוּ לְבָתֵּיהֶם** – מהתאנים הללו שנטלו ממנו, **מְתַקְּנִים וַדַּאי** – מעשרים אותן בתורת טבל ודאי, שהואיל ואמר "טלו לכם תאנים" הרי כוונתו היתה שיאכלו אכילת עראי, ומכאן שבוודאי הוא לא עישרן, הלכך כשהכניסו את התאנים לבתיהם הוקבעו למעשר, ואסור להם לאכול מהן עד שיפרישו מהם תרומה ומעשרות. אבל אם אמר בעל התאנים: **טְלוּ וְהַכְנִיסוּ לְבָתֵּיכֶם** – כלומר מותר לכם להכניסן לבתיכם ולאכלן אכילת קבע, שכבר הוקבעו למעשר ועישרתי אותן, **לֹא יֹאכְלוּ מֵהֶם עֲרַאי** – שאנו מאמינים לו שכבר הוקבעו למעשר, אבל אין אנו מאמינים לו שעישר; **לְפִיכָךְ אִם הִכְנִיסוּ לְבָתֵּיהֶם** – את התאנים שנטלו ממנו, **אֵינָם מְתַקְּנִים אֶלָּא דְּמַאי** – אין מעשרין אותן אלא בתורת דמאי, כדין פירות הנלקחים מעם הארץ, שמפרישים מהם מספק תרומת מעשר ומעשר שני בלבד, ואילו מעשר ראשון דיו בקריאת שם, וכן מעשר עני (כמבואר במסכת דמאי).

באור משנה ב

הָיוּ יוֹשְׁבִין בַּשַּׁעַר אוֹ בַּחֲנוּת, וְאָמַר – להם העובר בשוק עם תאנים: **טְלוּ לָכֶם תְּאֵנִים** – אף על פי שהשער והחנות קובעים למעשר, **אוֹכְלִין וּפְטוּרִין** – מותר לאנשים הישבים שם לאכול מהתאנים אכילת עראי ופטורים מלעשרן, לפי שהשער והחנות אינם שלהם ואין ביתו של אחר קובע למעשרות, **וּבַעַל הַשַּׁעַר וּבַעַל הַחֲנוּת חַיָּבִין** – אבל הבעלים של השער והחנות חייבים לעשר, שהרי הם אוכלים בבתיהם, שכן השער והחנות דינם כבית הקובע למעשר. **רַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר** – מלעשר אף את בעל השער ובעל החנות, שלדעתו השער והחנות אין דינם כבית ואינם קובעים למעשר, לפי שאדם בוש מלאכול בתוכם, **עַד שֶׁיַּחֲזִיר אֶת פָּנָיו** – ואין רואים אותו אוכל, **אוֹ עַד שֶׁיְּשַׁנֶּה מְקוֹם יְשִׁיבָתוֹ** – וישב במקום שאינו בוש מלאכול, שבכגון זה אף השער והחנות קובעים למעשר.

בארנו משנתנו על פי הרמב"ם. אבל יש מפרשים אותה בדרך אחרת, שבעל השער או בעל החנות אמר ליושבים בשער או בחנות: "טלו לכם תאנים", וסובר תנא קמא שהם אוכלין ופטורין, ובעל השער ובעל החנות חייבין, לפי שביתו של אדם טובל לו (אוסר עליו את הפירות משום טבל), אבל לא לאחרים; ורבי יהודה סובר, שאף בעל השער ובעל החנות פטורים, לפי שהשער והחנות אינם קובעים למעשר הואיל והם מתביישים לאכול בתוכם (ר"ש; ברטנורא). ויש מעירים לפירוש זה, שהמדובר כאן, שהפירות מונחים בשוק, שאילו הפירות גם כן בשער או בחנות, הרי הוקבעו למעשר ואסורים הם גם לאחרים ("תוספות יום טוב").

יום רביעי

באור משנה ג

הַמַּעֲלֶה פֵּרוֹת מִן הַגָּלִיל לִיהוּדָה – שליקטם בשדהו בגליל והוא מעלה אותם ליהודה כדי למכרם שם, **אוֹ עוֹלֶה לִירוּשָׁלַיִם** – ומעלה עמו פירות לשם, **אוֹכֵל מֵהֶם** – אכילת עראי בלי הפרשת מעשרות,

בַּחֲזָרָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: **עַד שֶׁהוּא** מַגִּיעַ לִמְקוֹם הַשְּׁבִיתָה. וְהָרוֹכְלִין הַמְחַזְּרִין בָּעֲיָרוֹת, אוֹכְלִים עַד שֶׁמַּגִּיעִים לִמְקוֹם הַלִּינָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן הוּא בֵּיתוֹ.

ד פֵּרוֹת שֶׁתְּרָמָן עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹסֵר מִלֶּאֱכוֹל מֵהֶם עֲרַאי; וַחֲכָמִים מַתִּירִין, חוּץ מִכַּלְכָּלַת תְּאֵנִים. כַּלְכָּלַת תְּאֵנִים שֶׁתְּרָמָהּ — רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין.

ה הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הֵילָךְ אִסָּר זֶה וְתֵן לִי בּוֹ חָמֵשׁ תְּאֵנִים — לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה

פירוש ברטנורא

בחזרה. אם קודם שהגיע ליהודה נמלך להחזירן לגליל, אוכל מהן עראי בדרך עד שיגיע לגליל: **עד שהוא מגיע למקום השביתה.** למקום שהוא רוצה לנוח שם בשבת, ומיד כשיגיע שם הוקבעו פירותיו למעשר אע"פ שעדיין לא הגיעה שבת. ואין הלכה כר"מ: **והרוכלין המחזרין בעיירות.** למכור בשמים ותמרוקי הנשים ומוליכין עמהם פירות, אוכלים מהן עראי עד שיגיעו למקום הלינה, וכשמגיעים שם הוקבעו הפירות למעשר: **ר' יהודה אומר בית ראשון.** שבעיר שהוא לן שם, קובע למעשר ואפילו הוא לן בקצה האחר של העיר, לפי שאדם רוצה לפנות כליו בבית ראשון שהוא פוגע כדי ללון שם. ואין הלכה כרבי יהודה:

ד עד שלא נגמרה מלאכתן. שלא הגיע גרנן למעשר. כל פרי ופרי, כפי מה שמפורש לעיל: **ר' אליעזר אוסר לאכול מהן עראי.** עד שיפריש כל מעשרותיהן, דתרומה טובלת: **וחכמים מתירים.** דסברי אין תרומה טובלת אלא א"כ תרם מתוך הכלכלה: **כלכלת תאנים שתרמה.** עד שלא הגיע גרנן למעשרות: **ר' שמעון מתיר.** אפילו תרם מתוך הכלכלה: **וחכמים אוסרים.** והלכה כחכמים דתרומה קובעת למעשר כשתרם מתוך הכלכלה, ולאחר שתרם אסור לאכול עראי מאותה כלכלה עד שיפריש כל המעשרות:

ה עד שיעשר. דמקח טובל: **ואם צירף.** שלקח בעל הגינה ב' כאחת ונתן לו חייב. אבל בזמן שהקונה ליקט ואכל מודה רבי מאיר דאוכל אחת אחת:

משניות מבוארות – קהתי

עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לִמְקוֹם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ – ואף על פי שהוא לן בדרך, אין מקום הלינה קובע למעשר. ומה ששנינו (לעיל א, ה), במוליך פירות לשוק, משנגמרה מלאכתם בשדה הוקבעו למעשר, היינו בעומד למכרם בכל מקום שהוא, אבל כאן המדובר הוא שלא היה בדעתו למכרם במקום אחר אלא ביהודה או בירושלים (ר"ש), כגון משום שהפירות נמכרים שם ביוקר, או שפסק עם אנשי יהודה להביאם שם (**"משנה ראשונה"**), הלכך אוכל מהם עד שיגיע ליהודה או לירושלים. ויש מפרשים, שאין המדובר כאן במעלה הפירות ליהודה או לירושלים כדי למכרם שם אלא לאכלם שם (**הגר"א**). **וְכֵן בַּחֲזָרָה** – נוסח אחר: וכן ביהודה. אם קודם שהגיע ליהודה נמלך בדעתו להחזירם לגליל, אוכל מהם אכילת עראי עד שיגיע בחזרה לגליל (**ר"ש**). ויש מפרשים, שכשהוא חוזר מיהודה לגליל ומביא עמו פירות משדהו שביהודה, אוכל מהם אכילת עראי עד שהוא מגיע לביתו בגליל (**"מלאכת שלמה"; "שנות אליהו"**). **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לִמְקוֹם הַשְּׁבִיתָה** – אינו אוכל מהם אלא עד שהוא מגיע למקום שהוא רוצה לנוח שם בשבת, וכשמגיע לשם אפילו כמה ימים לפני השבת, הואיל ובדעתו לשבות במקום זה, מיד הוקבעו פירותיו למעשר, ואסור לו לאכול מהם אפילו אכילת עראי עד שיפריש מהם תרומה ומעשרות. ואין הלכה כרבי מאיר. **וְהָרוֹכְלִין הַמְחַזְּרִין בָּעֲיָרוֹת** – ומוליכים עמהם פירות לאכילתם, **אוֹכְלִים** – אכילת עראי בלא הפרשת מעשרות, **עַד שֶׁמַּגִּיעִים לִמְקוֹם הַלִּינָה** – שלגביהם מקום הלינה דינו כביתם שקובע למעשר, הלכך משיגיעו למקום הלינה אסור להם לאכול אפילו אכילת עראי מהפירות שהם מוליכים עמהם עד שיפרישו מהם תרומה ומעשרות. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן הוּא בֵּיתוֹ** – משיגיע הרוכל לעיר שהוא לן שם, הבית הראשון שבעיר שייכנס לתוכו, דינו כביתו, שהוא קובע למעשרות, אף על פי שאינו לן באותו בית אלא בבית אחר. ואין הלכה כרבי יהודה.

באור משנה ד

פֵּרוֹת שֶׁתְּרָמָן – שהפריש מהם תרומה גדולה, **עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן** – קודם שנגמרה מלאכתם למעשר, כפי ששנינו בפרק הקודם (משניות ה-ח), **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹסֵר מִלֶּאֱכוֹל מֵהֶם עֲרַאי** – עד שיפריש מהם את כל המעשרות, שהפרשת תרומה קובעת למעשר, אפילו לא נגמרה מלאכתם; **וַחֲכָמִים מַתִּירִין** – לאכול מהם עראי, שלדעתם אין הפרשת תרומה קובעת למעשר אלא לאחר שנגמרה מלאכתם, **חוּץ מִכַּלְכָּלַת תְּאֵנִים** – ששנינו לעיל שגורנה למעשרות משיחפה אותה בעלים, ואם אינו מחפה, משימלא את הכלי, ואם אינו ממלא את הכלי, משילקט כל צרכו; ומודים בה חכמים, שאם הפריש מן הכלכלה תרומה גדולה קודם שחיפה אותה או מילאה או ליקט כל צרכו, אסור לאכול ממנה אכילת עראי עד שיפריש ממנה כל המעשרות; ברם, רבי שמעון חולק גם בכלכלת תאנים, כמו שהמשנה מפרשת והולכת: **כַּלְכָּלַת תְּאֵנִים שֶׁתְּרָמָהּ** – שהפריש ממנה תרומה גדולה קודם שהגיע גורנה למעשרות, **רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר** – לאכול ממנה אכילת עראי בלא הפרשת המעשרות, שלדעתו אין תרומה קובעת למעשר אף בכלכלת תאנים, כדין שאר הפירות. ובירושלמי מבואר טעמו, שדן הוא קל וחומר: ומה בשעה שיש עליה זיקת שלושה מעשרות (תרומה, מעשר ראשון ומעשר שני), מותר לאכול ממנה אכילת עראי, בשעה שאין עליה אלא זיקת שני מעשרות לא כל שכן?! **וַחֲכָמִים אוֹסְרִין** – לאכול מכלכלת התאנים לאחר שהופרשה ממנה תרומה גדולה, עד שיפריש כל המעשרות, כמו שבארנו לעיל; וטעמם של חכמים, שהואיל ותרם מתוך הכלכלה, גילה דעתו שאינו עומד להוסיף עליה, שהרי לא יערב טבל בחולין (**"תפארת ישראל"**), הלכך נגמרה מלאכתה למעשר. ובירושלמי אמרו, שלאו דווקא כלכלת תאנים אלא הוא הדין בכלכלה של פירות אחרים, שלדעת רבי שמעון אין התרומה קובעת למעשר, ולדעת חכמים הפרשת התרומה מן הכלכלה קובעת למעשר. ויש מבארים, שדווקא בכלכלת תאנים חכמים אוסרים, לפי שסתם תאנים כשמכניסים אותן לכלכלה הרי הם חשובים כנגמרו מלאכתן (**עיין "משנה ראשונה"**). ואף הרמב"ם נוקט בחיבורו "כלכלת תאנים", וכן לשונו: "התורם פירות שלא נגמרה מלאכתן מותר לאכול מהן עראי, חוץ מכלכלת תאנים, שאם תרמה קודם שתיגמר מלאכתן, נקבעה למעשר" (**הל' מעשר ג, ד**; ועיין רדב"ז שם שכותב: "לא נתבאר בדברי רבנו, מה שונה כלכלה של תאנים משאר פירות, ומדברי הר"ש נראה שלאו דווקא תאנים אלא הוא הדין שאר פירות שעדיין לא נגמרה מלאכתם").

יום חמישי

באור משנה ה

לאחר שלמדנו במשניות הקודמות בענין בית הקובע למעשרות וכן בענין תרומה הקובעת למעשרות, באות המשניות ה-ח ללמד בענין מקח הקובע למעשרות.

הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ – שהיה מלקט בתאנים: **הֵילָךְ אִסָּר זֶה וְתֵן לִי בּוֹ חָמֵשׁ תְּאֵנִים** – "איסר" שם מטבע קטנה (1/24 בדינר); ואם הוא קונה תמורתו חמש תאנים, **לֹא יֹאכַל** – את התאנים, **עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר** – אותן, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – והטעם הוא, לפי שמקח קובע

אוֹמֵר: אוֹכֵל אַחַת אַחַת, פָּטוּר; וְאִם צֵרַף, חַיָּב. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: מַעֲשֶׂה בְּגִנַּת וְרָדִים שֶׁהָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם, וְהָיוּ תְּאֵנִים נִמְכָּרוֹת מִשָּׁלֹשׁ וּמֵאַרְבַּע בְּאִסָּר, וְלֹא הֶפְרֵשׁ מִמֶּנָּה תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר מֵעוֹלָם.
ו הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הֵילָךְ אִסָּר זֶה בְּעֶשֶׂר תְּאֵנִים שֶׁאָבַר לִי — בּוֹרֵר וְאוֹכֵל; בְּאֶשְׁכּוֹל שֶׁאָבַר לִי — מְגַרְגֵּר וְאוֹכֵל; בְּרִמּוֹן שֶׁאָבַר לִי — פּוֹרֵט וְאוֹכֵל; בַּאֲבַטִּיחַ שֶׁאָבַר לִי — סוֹפֵת וְאוֹכֵל. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: בְּעֶשְׂרִים תְּאֵנִים אֵלּוּ, בִּשְׁנֵי אֶשְׁכּוֹלוֹת אֵלּוּ, בִּשְׁנֵי רִמּוֹנִים אֵלּוּ, בִּשְׁנֵי אֲבַטִּיחִים אֵלּוּ — אוֹכֵל כְּדַרְכּוֹ, וּפָטוּר, מִפְּנֵי שֶׁקָּנָה בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע.
ז הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לִקְצוֹת עִמּוֹ בַּתְּאֵנִים, אָמַר לוֹ: עַל מְנָת שֶׁאֹכַל תְּאֵנִים — אוֹכֵל וּפָטוּר; עַל מְנָת שֶׁאֹכַל אֲנִי וּבְנִי (נוסח אחר: וּבְנֵי בֵיתִי), אוֹ שֶׁיֹּאכַל בְּנִי בִּשְׂכָרִי — הוּא אוֹכֵל וּפָטוּר, וּבְנוֹ אוֹכֵל וְחַיָּב. עַל מְנָת שֶׁאֹכַל בְּשָׁעַת הַקְּצִיעָה וּלְאַחַר הַקְּצִיעָה — בְּשָׁעַת הַקְּצִיעָה — אוֹכֵל וּפָטוּר; וּלְאַחַר הַקְּצִיעָה — אוֹכֵל וְחַיָּב, שֶׁאֵינוֹ

פירוש ברטנורא

אמר רבי יהודה מעשה בגנת ורדין וכו'. והתם בעל הגינה היה מלקט, שלא היו מניחים ליכנס שם אדם מפני הורדים, ואעפ"כ לא הופרש ממנה תרומה ומעשר מעולם. והלכה כרבי יהודה:

ו שאבור. שאברור ואבחר: **בורר ואוכל.** תולש אחת אחת ואוכל אבל אם תלש וצירף שתים חייב: **מגרגר.** מלקט גרגיר גרגיר ואוכל: **פורט.** בעוד הרמון במחובר פורט ממנו גרגיר גרגיר ואוכל: **ובאבטיח סופת ואוכל.** גרסינן, כלומר חותך חתיכות דקות ואוכל:

ז לקצות בתאנים. לעשות קציעות. יש מפרשים לשטחן ליבש, וי"מ לחתכן במקצועות שרגילים לחתוך בהם התאנים: **ואמר לו ע"מ שאוכל תאנים.** ולא היה צריך לתנאי זה דבלאו הכי אוכל בדין תורה דכתיב (דברים כג) כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים וגו', ובפועל הכתוב מדבר, הלכך לא הוי כמקח ואינו קובע למעשר: **ע"מ שאוכל אני ובני.** אכילת בנו הוי מקח וקובע: **ולאחר הקציעה.** שגמר כבר פעולתו, אינו אוכל בדין תורה ובא לאכול מכח התנאי

משניות מבוארות – קהתי

למעשר, כלומר שהקנייה והמכירה אוסרת את הפירות באכילה משום טבל. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אוֹכֵל אַחַת אַחַת, פָּטוּר** – ויש גורסים: ופטור. שנותן לו המוכר תאנה תאנה והוא אוכל אותה, ופטור הוא מלעשר, שבכגון זה לא נקבעו התאנים למעשר; **וְאִם צֵרַף** – שנתן לו המוכר שתיים כאחת, **חַיָּב** – לעשר, שבכגון זה המקח קובע למעשר. בירושלמי אמרו, שאם הקונה מלקט ואוכל, אף רבי מאיר מודה לרבי יהודה, שאוכל אחת אחת ופטור. **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: מַעֲשֶׂה בְּגִנַּת וְרָדִים שֶׁהָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם** – שגדלו בה תאנים, ובעל הגינה היה מלקטן שם ומוכרן, שמפני הוורדים לא היו נותנים לשום אדם להיכנס שם (ירושלמי), **וְהָיוּ תְּאֵנִים נִמְכָּרוֹת מִשָּׁלֹשׁ וּמֵאַרְבַּע בְּאִסָּר** – שלש ארבע תאנים תמורת איסר, **וְלֹא הֶפְרֵשׁ מִמֶּנָּה תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר מֵעוֹלָם** – מן התאנים שנלקחו מאותה גינה, לפי שהיו אוכלים אחת אחת, כמו שבארנו לעיל.

בענין "גינת הורדים" מובא בבבלי (בבא קמא פב, ב), שלא היו עושים גינות ופרדסים בירושלים, משום סרחון (שעשבים רעים גדלים שם וזורקים אותם בחוץ ועוד, שדרך גינות לזבלן – רש"י), חוץ מגינות וורדים שהיו מימות נביאים הראשונים (ופירש רש"י: גינת וורדים כך שמה, והיא היתה צריכה לקטורת).

באור משנה ו

משנה זו באה להשמיענו, שדווקא בלוקח פירות תלושים המקח קובע למעשר; אבל הלוקח במחובר לקרקע, אין המקח קובע למעשר.

הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ – שיש לו גן עצי פרי: **הֵילָךְ אִסָּר זֶה בְּעֶשֶׂר תְּאֵנִים שֶׁאָבַר לִי** – שאברור לי ואתלוש אותן מן האילן, **בּוֹרֵר וְאוֹכֵל** – אחת אחת ופטור מן המעשר. אבל אם תלש וצירף שתי תאנים, חייב לעשר, שלא קנה אלא הנתלש, הלכך כשהוא מצרף שתיים, המקח קובע למעשר, כדעת רבי יהודה במשנה הקודמת. **בְּאֶשְׁכּוֹל שֶׁאָבַר לִי** – האומר לחברו: הילך איסר זה באשכול שאבחר לי, **מְגַרְגֵּר וְאוֹכֵל** – מלקט גרגר גרגר מן האשכול שבאילן ואוכל, אבל לא יתלוש את האשכול, שהקניין בתלוש קובע למעשר. **בְּרִמּוֹן שֶׁאָבַר לִי** – אם אמר לחבירו: הילך איסר זה ברימון שאבור לי, **פּוֹרֵט וְאוֹכֵל** – בעוד הרימון במחובר לאילן נוטל ממנו פרד פרד (עיין לעיל א, ו) ואוכל. **בַּאֲבַטִּיחַ שֶׁאָבַר לִי** – אם אמר לחבירו: הילך איסר זה באבטיח שאבור לי, **סוֹפֵת וְאוֹכֵל** – חותך ממנו חתיכות חתיכות ואוכל. ברם אם תלש את הרימון או את האבטיח אסור לו לאכלו עד שיפריש ממנו תרומות ומעשרות, שהמקח בתלוש קובע למעשר. **אֲבָל אִם אָמַר לוֹ:** הילך איסר זה **בְּעֶשְׂרִים תְּאֵנִים אֵלּוּ, בִּשְׁנֵי אֶשְׁכּוֹלוֹת אֵלּוּ, בִּשְׁנֵי רִמּוֹנִים אֵלּוּ, בִּשְׁנֵי אֲבַטִּיחִים אֵלּוּ** – שכבר בירר אותם בעודם במחובר לקרקע, **אוֹכֵל כְּדַרְכּוֹ, וּפָטוּר** – כלומר שתולש אותם ואוכל מהם אכילת עראי בלא הפרשת מעשר, **מִפְּנֵי שֶׁקָּנָה בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע** – והמקח במחובר אינו קובע למעשרות. הלכך דינו כבעל הגינה, שאוכל אכילת עראי מהפירות, עד שהוא מביאם לביתו (**"תוספות יום טוב"**).

יום שני

באור משנה ז

משנתנו דנה בפועל האוכל בפירות שעובד בהם, אימתי אכילתו פטורה ממעשרות, ואימתי דינה כמקח הקובע למעשר.

הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לִקְצוֹת עִמּוֹ בַּתְּאֵנִים – לשטחן ב"מוקצה", היינו במקום המיוחד לכך, כדי לייבשן; ויש מפרשים: לעשותן קציעות, היינו לעשות חיתוכים בהן ולקפלן כדי לייבשן או לדרסן ולעשות מהן עיגולי דבילה; ויש מבארים: לקצות – לחתכן או לקצץ עוקציהן במוקצה או במקצוע (מין סכין מיוחדת לכך), **אָמַר לוֹ** – הפועל לבעל הבית: **עַל מְנָת שֶׁאֹכַל תְּאֵנִים** – אני מקבל את העבודה בתנאי שאוכל תאנים בשעת עבודתי בהן, **אוֹכֵל** – הפועל מהתאנים, **וּפָטוּר** – מן המעשר, שאפילו אם לא התנה עמו, הריהו אוכל מדין תורה, שנאמר (**דברים כג, כה**): "כי תבוא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך", ופירשו שבפועל הכתוב מדבר, שמותר לו לאכול בפירות שעובד בהם, ולכן אף על פי שהתנה עמו, אין זה מקח, ופטור מלעשר. ואם אמר הפועל: **עַל מְנָת שֶׁאֹכַל אֲנִי וּבְנִי** – נוסח אחר: אני ובני ביתי, **אוֹ** על מנת **שֶׁיֹּאכַל בְּנִי בִּשְׂכָרִי** – בשכר עבודתי, **הוּא אוֹכֵל וּפָטוּר** – מלעשר, לפי שהוא אוכל מדין תורה, כמו שבארנו לעיל, **וּבְנוֹ אוֹכֵל וְחַיָּב** – לעשר, שאכילתו דינה כמקח הקובע למעשר. אם אמר הפועל: **עַל מְנָת שֶׁאֹכַל בְּשָׁעַת הַקְּצִיעָה** – בשעת המלאכה, **וּלְאַחַר הַקְּצִיעָה** – וגם לאחר שאגמור את מלאכתי, **בְּשָׁעַת הַקְּצִיעָה, אוֹכֵל וּפָטוּר** – מן המעשר, שבשעת המלאכה אוכל מדין תורה, ואין זה מקח; **וּלְאַחַר הַקְּצִיעָה, אוֹכֵל וְחַיָּב** – לעשר, **שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל מִן הַתּוֹרָה** – אלא מכוח התנאי שהתנה עמו, ולכן הרי זה מקח הקובע למעשר. **זֶה הַכְּלָל** – בענין פועל האוכל בפירות שעובד בהם: **הָאוֹכֵל מִן הַתּוֹרָה** – על פי דין תורה, **פָּטוּר** – מן המעשר; **וְשֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל מִן הַתּוֹרָה** – אלא בתוקף תנאי שהתנה עם בעל הבית, **חַיָּב** – לעשר. במסכת בבא

אוֹכֵל מִן הַתּוֹרָה. זֶה הַכְּלָל: הָאוֹכֵל מִן הַתּוֹרָה, פָּטוּר; וְשֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל מִן הַתּוֹרָה, חַיָּב.

ח הָיָה עוֹשֶׂה בַּלְּבָסִים, לֹא יֹאכַל בִּבְנוֹת שֶׁבַע; בִּבְנוֹת שֶׁבַע, לֹא יֹאכַל בַּלְּבָסִים; אֲבָל מוֹנֵעַ הוּא אֶת עַצְמוֹ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לִמְקוֹם הַיָּפוֹת, וְאוֹכֵל. הַמַּחֲלִיף עִם חֲבֵרוֹ, זֶה לֶאֱכוֹל וְזֶה לֶאֱכוֹל, זֶה לִקְצוֹת וְזֶה לִקְצוֹת, זֶה לֶאֱכוֹל וְזֶה לִקְצוֹת — חַיָּב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַמַּחֲלִיף לֶאֱכוֹל — חַיָּב, וְלִקְצוֹת — פָּטוּר.

פ ר ק ש ל י ש י

א הַמַּעֲבִיר תְּאֵנִים בַּחֲצֵרוֹ לִקְצוֹת, בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ אוֹכְלִים וּפְטוּרִין. הַפּוֹעֲלִים שֶׁעִמּוֹ, בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶם עָלָיו מְזוֹנוֹת — אוֹכְלִין וּפְטוּרִין; אֲבָל אִם יֵשׁ לָהֶם עָלָיו מְזוֹנוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ.

פירוש ברטנורא

והוי כמקח: **האוכל מן התורה פטור.** ובפרק השוכר את הפועלים [דף פז] מפרש אלו אוכלים מן התורה העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה ובתלוש עד שלא נגמרה מלאכתו:

ח בלבסים. מין ממיני התאנים הרעים: **בבנות שבע.** מין של תאנים לבנים וטובים: **לא יאכל בבנות שבע.** דכתיב (דברים כג) כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים, מה תלמוד לומר ואכלת ענבים וכי לא ידענו שאין בכרם אלא ענבים, מכאן שאם היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים: **אבל מונע את עצמו.** פועל ראשי להיות מונע את עצמו שלא לאכול בשעה שעושה ברעות עד שמגיע ליפות, ואוכל מן היפות מה שהיה לו לאכול ברעות: **זה לאכול וזה לאכול.** אכול אתה בתאנים שלי ואני אוכל בשלך: **זה לקצות וזה לקצות.** אכול אתה בקציעות שלי השטוחות ליבש או החתוכות במקצועות ואני אוכל בקציעות שלך: **זה לאכול וזה לקצות.** אכול אתה בתאנים הלחים שלי ואני אוכל בקציעות שלך, בכל אלו הוי מקח וקובע למעשרות: **המחליף לאכול חייב, לקצות פטור.** דאין מקח קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתו, הלכך קציעות הללו שלא נגמרה מלאכתן אין המקח קובע בהן. והלכה כר"י:

ג א המעביר תאנים. דרך חצרו, להוליכם למקום שעושים הקציעות: **אוכלין ופטורין.** דחצר אינה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו, אבל הוא אסור לאכול אלא במקום שעושים הקציעות, משום דבמקומו ניכר שלא נגמרה מלאכתו ושלא במקומו אינו ניכר. ובניו מותרין אפילו במקום שאין עושין בו הקציעות, שאין תלוי בהם לימלך וכיון שדעת אביהן לעשות מהן קציעות מותרין, אבל הוא שבידו לימלך אינו מותר אלא במקום שעושים הקציעות: **אבל אם יש להם עליו מזונות.** שקצץ להן, דאינן אוכלין מן התורה, כיון שאינו גמר מלאכה דלא שכרן אלא להעבירן עד מקום שעושים הקציעות: **הרי אלו לא יאכלו.** דהוי מקח, ולגבי לוקח חשיבי כנגמרה מלאכתן שהלוקח עיניו במקחו:

משניות מבוארות – קהתי

מציעא (ז, ב) שנו: "ואלו אוכלין מן התורה: העושה במחובר לקרקע, בשעת גמר מלאכה; ובתלוש מן הקרקע, עד שלא נגמרה מלאכתו; בדבר שגידולו מן הארץ.

באור משנה ח

משנתנו מוסיפה לדון בפועל האוכל בפירות בשעת מלאכתו.

הָיָה עוֹשֶׂה – הפועל את מלאכתו, **בַּלְּבָסִים** – מין תאנים גרועות, **לֹא יֹאכַל בִּבְנוֹת שֶׁבַע** – מין תאנים לבנות ומשובחות, ואם הוא אוכל בבנות שבע, הואיל ואינו אוכל מדין תורה, חייב לעשר. וכן אם היה עושה **בִּבְנוֹת שֶׁבַע, לֹא יֹאכַל בַּלְּבָסִים** – שאין פועל אוכל מן התורה אלא באותו מין שהוא עושה בהם, שנאמר (**דברים כג, כה**): "כי תבוא בכרם רעך ואכלת ענבים", ודרשו: מה תלמוד לומר "ואכלת ענבים"? וכי לא ידוע שאין בכרם אלא ענבים? אלא מכאן שאם היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים, בענבים – לא יאכל בתאנים (**בבא מציעא ז, ד**). **אֲבָל מוֹנֵעַ הוּא אֶת עַצְמוֹ** – רשאי הפועל למנוע את עצמו מלאכול מן הפירות הרעים, **עַד שֶׁמַּגִּיעַ לִמְקוֹם הַיָּפוֹת** – למקום שהוא עושה בפירות היפים, **וְאוֹכֵל** – מהם כדי שבעו, כמו שכתוב (**שם**): "כנפשך שבעך", ואינו חייב לעשר. **הַמַּחֲלִיף עִם חֲבֵרוֹ** – תאנים בתאנים, **זֶה לֶאֱכוֹל וְזֶה לֶאֱכוֹל** – שכל אחד מהם לוקח את התאנים לאכלן כמות שהן, או **זֶה לִקְצוֹת וְזֶה לִקְצוֹת** – שכל אחד מהם רוצה לקצות את התאנים שהוא לוקח מחברו, היינו לשוטחן או לעשות מהן קציעות, כמו שבארנו במשנה הקודמת, או **זֶה לֶאֱכוֹל וְזֶה לִקְצוֹת** – שאחד מתכוון לאכול את התאנים המוחלפות והשני לקח את חליפיהן לקצותן ("**מלאכת שלמה**").

ויש מפרשים: זה לקצות וזה לקצות – שאמר אחד לחבירו: אכול אתה בקציעות שלי ואני בקציעות שלך, או זה לאכול וזה לקצות – שאמר אחד לחברו: אכול אתה בתאנים שלי ואני אוכל בקציעות שלך (**ברטנורא**); בכל החילופים הללו **חַיָּב** – כל אחד מהם לעשר, שדינו כלוקח, ומקח קובע למעשר. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַמַּחֲלִיף לֶאֱכוֹל** – זה שמחליף לאכול, **חַיָּב** – לעשר, **וְלִקְצוֹת** – וזה שמחליף לקצות, **פָּטוּר** – מלעשר, שאין המקח קובע למעשר בדבר שעדיין לא נגמרה מלאכתו, ולכן מותר לאכול מהן עראי. ברם, תנא קמא סובר שמקח קובע למעשר בין בדבר שנגמרה מלאכתו ובין בדבר שלא נגמרה מלאכתו. והלכה כרבי יהודה.

ש ב ת ק ו ד ש

באור משנה א

כבר הזכרנו שחצר קובעת למעשר, כלומר שהמביא פירותיו לחצרו, אסור לאכול מהם אפילו אכילת עראי עד שיפריש מהם תרומה ומעשרות. משנתנו דנה במעביר תאנים דרך חצרו למקום שרוצה לייבשן שם ולעשות מהן קציעות.

הַמַּעֲבִיר תְּאֵנִים בַּחֲצֵרוֹ לִקְצוֹת – שהעבירן דרך חצרו למקום מיוחד הנקרא "מוקצה", כדי לייבשן שם ולעשות מהן קציעות, **בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ** – ושאר בני ביתו כגון אשתו, **אוֹכְלִים** – מן התאנים אכילת עראי, **וּפְטוּרִין** – מן המעשר, שאין החצר קובעת למעשר בדבר שלא נגמרה מלאכתו. ברם, בעל הבית עצמו אסור לאכול מהם אלא ב"מוקצה" בלבד, ששם ניכר הדבר שלא נגמרה עדיין מלאכתן של התאנים, אבל במקום אחר אין זה ניכר (**ירושלמי**), ועוד, שאם בעל הבית אוכל מהתאנים הללו, הרי זה כאילו נמלך עליהן שלא לקצותן אלא לאכלן כמות שהן, והרי הן כנגמרה מלאכתן, הלכך לגביו קובעת החצר למעשר. לא כן בבניו ובני ביתו, שאין הדבר תלוי בדעתם, אם לקצותן או לא לקצותן, וכיון שדעת אביהם לקצותן, הרי עדיין לא נגמרה מלאכתן, ולכן לגביהן אין החצר קובעת למעשר (**הרא"ש**). **הַפּוֹעֲלִים שֶׁעִמּוֹ** – שעושים עמו מלאכה אחרת ולא בתאנים, שבכגון זה אינם אוכלים מן התורה ("**משנה ראשונה**"), **בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶם עָלָיו מְזוֹנוֹת** – שלא פסק להם מזונות אבל הוא מרשה להם לאכול מן התאנים, **אוֹכְלִין** – אכילת עראי, **וּפְטוּרִין** – מן המעשר, שנתן להם את התאנים במתנה ואין מתנה קובעת למעשר. **אֲבָל אִם יֵשׁ לָהֶם עָלָיו מְזוֹנוֹת** – שפסק עמהם לתת להם מזונות, **הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ** – מן התאנים עד שיפרישו מהם תרומה ומעשרות, שהרי זה כאילו בעל הבית מוכר להם את התאנים במזונותיהם, וכיון שהם נוטלים את התאנים לאכילה, חשובות הן לגביהן כנגמרה מלאכתן, ולכן הרי זה מקח הקובע למעשר (**הר"ש; ברטנורא; "משנה ראשונה"**). הרמב"ם מבאר הטעם: "לפי שאין ראוי שיפרע חובו מן הטבל".

ב **הַמּוֹצִיא פּוֹעֲלָיו לַשָּׂדֶה, בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶם עָלָיו מְזוֹנוֹת – אוֹכְלִין וּפְטוּרִין; וְאִם יֵשׁ לָהֶם עָלָיו מְזוֹנוֹת – אוֹכְלִין אַחַת מִן הַתְּאֵנָה, אֲבָל לֹא מִן הַסַּל, וְלֹא מִן הַקֻּפָּה, וְלֹא מִן הַמֻּקְצָה.**

פירוש ברטנורא

ב **המוציא פועליו לשדה.** למלאכה אחרת ולא ללקוט, פירות דהשתא אין אוכלין מן התורה: **אוכלין ופטורין.** אם נתן להם, דמתנה אינה כמכר: **ואם יש להן עליו מזונות.** שקצץ להן: **אוכלין אחת אחת וכו'.** דלא הוי קבע: **ולא מן המוקצה.** כרי של תאנים:

משניות מבוארות – קהתי

להרחבת באור המשנה נוסיף דברים אחדים:

א. בירושלמי שואלים: למה שונה אשתו מפועלים שיש להם עליו מזונות, והרי גם אשתו מזונותיה עליו? ומשיבים, שהתנא של משנתנו סובר שאין הבעל חייב במזונות אשתו מן התורה, והרי היא אוכלת בתורת מתנה.

ב. מה שבארנו לעיל, שבעל הבית עצמו אינו אוכל מן התאנים, הרי זו דעתו של רב בירושלמי, אבל עולא חולק שם וסובר, שהוא הדין לבעל הבית עצמו שאוכל מן התאנים ופטור מן המעשר, ולפי דעת עולא יש איפוא לפרש משנתנו, שנקטה "בניו ובני ביתו" לרבותא, שאף הם דינם כמותו, שהואיל ודעתו לקצות התאנים, אף לגבי בני ביתו לא נגמרה מלאכתן למעשר, ואין החצר קובעת למעשר בדבר שלא נגמרה מלאכתו (רמב"ם), או משום שבני ביתו אוכלים בתורת מתנה, ואין מתנה קובעת למעשר ("משנה ראשונה").

ג. בענין "הפועלים שענמו" ששנינו במשנתנו, יש מפרשים, שהכוונה לפועלים ששכרם להעביר את התאנים ל"מוקצה", וכיון שאין זה גמר מלאכה אינם אוכלים מן התורה (ברטנורא; "תפארת ישראל"). אך פירוש זה תמוה הוא, שהרי שנינו (בבא מציעא ז, ב), שפועל אוכל מן התורה בתלוש עד שלא נגמרה מלאכתו, כמו שהבאנו לעיל (בסוף באורנו למשנה ב, ז), וכאן שדעתו לקצות, הרי עדיין לא נגמרה מלאכתן (עיין "תוספות יום טוב" שנדחק ליישב ענין זה; אבל גם דבריו קשים ותמוהים הם. עיין "משנה ראשונה" ו"תוספות אנשי שם").

באור משנה ב

משנתנו מוסיפה לדון בפועלים שאינם אוכלים מן התורה.

הַמּוֹצִיא פּוֹעֲלָיו לַשָּׂדֶה – לעשות עמו מלאכה, ולא בפירות, שבכגון זה אין אוכלים בפירות מן התורה, **בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶם עָלָיו מְזוֹנוֹת** – שלא פסק עמהם ליתן להם מזונות, אלא שנתן להם רשות לאכול מן הפירות שבשדה, **אוֹכְלִין** – אכילת עראי מן הפירות, **וּפְטוּרִין** – מן המעשר, שהרי מקבלים הם את הפירות במתנה, ואין מתנה קובעת למעשר. **וְאִם יֵשׁ לָהֶם עָלָיו מְזוֹנוֹת** – שפסק להם מזונות, והרי יש כאן דין מקח הקובע למעשר, כמו שבארנו במשנה הקודמת, **אוֹכְלִין אַחַת אַחַת מִן הַתְּאֵנָה** – תולשים מאילן התאנה אחת אחת ואוכלים אותה, שהואיל ולא נגמרה מלאכתן, אין המקח כשלעצמו קובע באכילת עראי זו של אחת אחת, כמו ששנינו (לעיל ב, ה), **אֲבָל לֹא מִן הַסַּל** – לא יאכלו מן התאנים שבסל, **וְלֹא מִן הַקֻּפָּה** – מין סל גדול, **וְלֹא מִן הַמֻּקְצָה** – מהתאנים השטוחות במוקצה, שבכל אלו נצטרפו הפירות והוקבעו למעשר, ואסור לפועלים לאכול מהם אפילו אחת אחת עד שיפרישו תרומה ומעשרות (כמו ששנינו לעיל ב, ה: "אוכל אחת אחת ופטור, ואם צירף חייב"). – בירושלמי מבואר שאף על פי שה"מוקצה" מוכיח שעדיין לא נגמרה מלאכתן, ואין המקח קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתו, מכל מקום עשו את המוקצה כמצרף, כלומר הואיל והפועלים נתנו דעתם לאכול מן המוקצה, יש לו דין צירוף כפירות שבסל ובקופה, וכיון שיש כאן צירוף, המקח קובע למעשר **(עיין "משנה ראשונה").**

אגרות קודש

ב"ה, כ"ד מנ"א, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו בו מודיע מיום ההולדת שלו ביום ב' אלול הבע"ל.

הנה בטח ידוע לו מסדרי יום הולדת, היינו בעלי' לתורה נתינת צדקה קודם שחרית ומנחה לימוד מאמר דא"ח ע"מ לחזור אותו עכ"פ מקצתו בהזדמנות הקרובה ברבים, אמירת תהלים וכו'. והשי"ת יצליחו שיהי' חסיד ירא שמים ולמדן.

בברכה.

נ"ב. בנוגע לשאלתו אודות הנחת תפילין ר"ת, הנה תלוי זה בכמות ואיכות ידיעותיו בתורת הדא"ח, ויבקש את המשפיע שלו שיכתוב לי עד"ז, ובטח נזהר הוא ג"כ בטבילת עזרא.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף עו ע"ב: הגמרא עוברת לבאר את סיומו של הפסוק שהביאה לעיל בדברי המלאך לדניאל: **מאי 'וַאֲנִי בָאתִי בִּדְבָרֶיךָ'** [-חזרתי ונכנסתי לתוך הפרגוד עבורך], מתי גורש מתוכו שהוצרך לחזור ולהיכנס. מבארת הגמרא: **הַיְינוּ דִּכְתִיב** - דבר זה מתבאר מהאמור בנבואת יחזקאל (יחזקאל ח יא) **'וְשִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי [בֵית] יִשְׂרָאֵל וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶן שָׁפָן עֹמֵד בְּתוֹכָם עֹמְדִים לִפְנֵיהֶם, וְאִישׁ מִקְטַרְתּוֹ בְּיָדוֹ, וַעֲתַר עֲנַן הַקְּטֹרֶת עֹלֶה'**. מעשים אלו שאירעו בירושלים ראה יחזקאל [שהיה בבבל] במראות הנבואה, וכפי שנאמר לפני כן (שם ח ג) **'וַיִּשְׁלַח תַּבְנִית יָד, וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצִת רֹאשִׁי וַתִּשָּׂא אֹתִי רוּחַ בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם, וַתָּבֵא אֹתִי יְרוּשָׁלִַיְמָה בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים, אֶל פֶּתַח שַׁעַר הַפְּנִימִית הַפּוֹנֶה צָפוֹנָה, אֲשֶׁר שָׁם מוֹשַׁב סֵמֶל הַקִּנְאָה הַמַּקְנֶה'**. ועוד נאמר (שם ח טז) **'וַיָּבֵא אוֹתִי אֶל חֲצַר בֵּית ה' הַפְּנִימִית, וְהִנֵּה פֶתַח הֵיכַל ה' בֵּין הָאוּלָם וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ כְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ, אֲחֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה', וּפְנֵיהֶם קֵדְמָה, וְהֵמָּה מִשְׁתַּחֲוִים קֵדְמָה לַשָּׁמֶשׁ'**. מבררת הגמרא: **מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר** שעמדו בפתח ההיכל **'וּפְנֵיהֶם קֵדְמָה'** - לצד מזרח, וכי **אֵינִי יוֹדֵעַ** ממילא **שֶׁ'אֲחוֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה'** הבנוי במערב. **אֶלָּא מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר 'אֲחֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה'**, **מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ פּוֹרְעִין עַצְמָן** - מגלים את אחוריהם, **וְהָיוּ מַתְרִיזִין** - עושים צרכיהם **כְּלַפֵּי מַטָּה** לכיוון ההיכל.

בגלל המעשים הללו, **אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** לַמלאך **מִיכָאֵל, מִיכָאֵל סָרְחָה אוּמָּתְךָ. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, דַּיָּיוֹ לַטּוֹבִים שֶׁבָּהֶם** - מחל נא לכולם בזכות הצדיקים שבהם. **אָמַר לוֹ** הקדוש ברוך הוא, **אֲנִי שׁוֹרֵף אוֹתָם וְלַטּוֹבִים שֶׁבָּהֶם** - גם הצדיקים יענשו על שלא מיחו בהם. **מִיָּד** הענישם, שנאמר (שם י ב) **'וַיֹּאמֶר (לְאִישׁ) לְבֻשׁ הַבַּדִּים, וַיֹּאמֶר בֹּא אֶל בֵּינוֹת לַגַּלְגַּל אֶל תַּחַת לַכְּרוּב, וּמַלֵּא חָפְנֶיךָ גַּחֲלֵי אֵשׁ מִבֵּינוֹת לַכְּרֻבִים, וְזָרֹק עַל הָעִיר, וַיָּבֹא לְעֵינָי'**. ואכן מִיָּד נאמר (שם י ז) **'וַיִּשְׁלַח הַכְּרוּב אֶת יָדוֹ מִבֵּינוֹת לַכְּרוּבִים אֶל הָאֵשׁ אֲשֶׁר בֵּינוֹת הַכְּרֻבִים, וַיִּשָּׂא וַיִּתֵּן אֶל חָפְנֵי לְבֻשׁ הַבַּדִּים וַיִּקַּח וַיֵּצֵא'**. גבריאל שינה מעט ממה שהצטווה, שהקדוש ברוך הוא אמר שיקח בעצמו את הגחלים, ואילו הוא לקחם מידי הכרוב [מלאך] כדי שיצטננו, **אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, אִילְמָלֵא לֹא נִצְטַנְּנוּ גֶּחָלִים** כשעברו **מִיָּדוֹ שֶׁל כְּרוּב לְיָדוֹ שֶׁל גַּבְרִיאֵל, לֹא נִשְׁתַּיְּרוּ מִשּׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שָׂרִיד וּפָלִיט. וּכְתִיב** (שם ט יא) **'וְהִנֵּה הָאִישׁ לְבֻשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר הַקֶּסֶת בְּמָתְנָיו, מֵשִׁיב דָּבָר לֵאמֹר, עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָנִי'**. [**אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הוֹצִיאוּ לְגַבְרִיאֵל מֵאַחוֹרֵי הַפַּרְגּוֹד, וּמַחְיוּהוּ שִׁיתִּין פּוּלְסֵי דְּנוּרָא** - והיכוהו ששים מכות במקלות של אש. **וְאָמְרוּ לֵיהּ, אִי לֹא עֲבַדְתְּ** - אם לא היית נוטל את הגחלים כלל, **לֹא עֲבַדְתְּ.** כלומר, היו מצדיקים אותך ואומרים שדחית את הדבר אולי יתרצה ה' לישראל. אבל **אִי עֲבַדְתְּ** - כיון שעשית, **אַמַּאי לֹא עֲבַדְתְּ כִּדְפַקְדּוּךְ** - מדוע לא נטלת בעצמך כפי שציוון. **וְעוֹד, דַּעֲבַדְתְּ** - לאחר שהבאת את הפורענות, וכי **לֵית לָךְ** - אינך יודע **שֵׁאֵין מְשִׁיבִין עַל הַקַּלְקָלָה** - אין שליח חוזר לבשר רע למשלחו, ומדוע השבת שעשית זאת.

לאחר שהוציאו את גבריאל **אַיְיתוּהַ** [-הביאו] **לְדוּבִּיאֵל,** שהוא **שָׂרָא דְּפַרְסָאֵי** - השר הממונה בשמים על הפרסים, **וְאוֹקְמֵיהּ בַּחֲרִיקֵיהּ** - והעמידוהו במקומו של גבריאל, **וְשִׁמֵּשׁ עֶשְׂרִים וְאֶחָד יוֹם. הַיְינוּ דִּכְתִיב** בדברי גבריאל לדניאל (דניאל י יג), **'וְשַׂר מַלְכוּת פָּרַס עֹמֵד לְנֶגְדִּי עֶשְׂרִים וְאֶחָד יוֹם, וְהִנֵּה מִיכָאֵל**

רש"י

ואני באתי בדבריך — סיפיה דההוא קרא דלעיל אל תירא דניאל וגו' ואני באתי בדבריך נכנסתי לתוך הפרגוד בשבילך. **מאי ואני באתי** — מתי נגרש מתוכו שהוצרך ליכנס. **לבוש הבדים** — הוא גבריאל בספר דניאל. **פולסא דנורא** — מקלות של אור. **אי לא עבדת** — כלל. **לא עבדת** — והיינו מצדיקים אותך לומר דוחה הוא את הדבר אולי ישוב הקב"ה מחרונו ויתרצה להם. **כדפקדוך** — שתהא אתה נוטל הגחלים מבינות לכרובים ואתה אמרת אל הכרוב לתתם לך. **בחריקיה** — במקומו. **עומד לנגדי** — גבריאל אמר כן לדניאל.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

אַחַד הַשָּׁרִים הָרִאשׁוֹנִים בָּא לְעָזְרֵנִי, וַאֲנִי נוֹתַרְתִּי שָׁם אֵצֶל מַלְכֵי פָרָס'. ובשכר זאת **יְהַבוּ** לֵיהּ - נתנו לדוביאל שלטון על **עֶשְׂרִין וְחַד מַלְכֵי, וּפַרְוָוֹתָא דְּמַשְׁהִיג** - ועל נמל בים הנקרא נמל המלוכה. **אָמַר** דוביאל לפמליא של מעלה, **כְּתִיבוּ לִי לְיִשְׂרָאֵל בְּאַכַּרְגָּא** - כתבו לי שיהיו ישראל משועבדים לאומתי לגבות מהם מס גולגולת, **כְּתָבוּ לֵיהּ.** עוד ביקש, **כְּתִיבוּ לִי** שאף **רַבָּנָן** [-החכמים] יהיו **בְּאַכַּרְגָּא, וּכְתָבוּ לֵיהּ. בְּעִידָּנָא דְּבָעוּ לְמִיחְתַּם** - בשעה שעמדו לחתום על הגזירה, **עָמַד גַּבְרִיאֵל מֵאֲחוֹרֵי הַפַּרְגּוֹד** [לשם גרשוהו] **וְאָמַר,** וכי ראויים האומות לשלוט בחכמי ישראל, והלא המקרא משבח את החכמים ואומר (תהלים קכז ב) **"שָׁוְא לָכֶם מַשְׁכִּימֵי קוּם, מְאַחֲרֵי שֶׁבֶת, אֹכְלֵי לֶחֶם הָעֲצָבִים, כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא".** ודרשו, **מַאי 'כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא', אָמַר רַבִּי יִצְחָק אֵלּוּ נְשׁוֹתֵיהֶן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים** שֶׁאף הן **מְנַדְּדוֹת שֵׁינָה בָּעוֹלָם הַזֶּה** כשממתינות לבעליהן שהלכו ללמוד, **וְזוֹכוֹת** משום כך **לָעוֹלָם הַבָּא,** וכל־שכן שגדול שכרם של התלמידי חכמים עצמם, **וְלֹא הִשְׁגִּיחוּ עָלָיו** - על גבריאל. **אָמַר** גבריאל **לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם יִהְיוּ כָּל חַכְמֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם בְּכַף מֹאזְנַיִם, וְדָנִיֵּאל אִישׁ חֲמוּדוֹת בְּכַף שְׁנִיָּה,** וכי **לֹא נִמְצָא מַכְרִיעַ אֶת כּוּלָּם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי הוּא זֶה שֶׁמְּלַמֵּד זְכוּת עַל בָּנַי. אָמְרוּ לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גַּבְרִיאֵל** הוא. **אָמַר לָהֶם יָבֹא.** וזהו **שֶׁנֶּאֱמַר** בדברי גבריאל לדניאל [שהביאה הגמרא לעיל] **'וַאֲנִי בָּאתִי בִּדְבָרֶיךָ',** בזכות שהזכרתיך שבתי לתוך הפרגוד. **אָמַר לְהוּ, לִיעוּל** - יכנס גבריאל, **וַאֲעַיְּילוּהוּ** - הכניסוהו.

אָתָא גבריאל **אַשְׁכְּחֵיהּ** - ומצאו **לְדוּבִיאֵל דְּנָקַט לֵיהּ לְאִינַּרְתֵּיהּ בִּידֵיהּ** - מחזיק בידו את כתב הגזירה. **בְּעָא לְמִרְמָא מִינֵּיהּ** - רצה ליטלו ממנו, מיד **בַּלְעֵהּ** דוביאל. **אִיכָּא דְּאָמְרֵי,** שמחמת שלימד גבריאל זכות על ישראל, **מִיכְּתַב הֲוָה כְּתִיבָא** האיגרת, אבל **מִיחְתַּם לֹא הֲוֵי חַתְמָא. וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי אַף מִיחְתַּם נַמִּי הֲוָה חַתְמָא,** אלא **כַּדְבַלְעֵיהּ מָחֵיק לָהּ מִינֵּיהּ** - כשבלעו דוביאל נמחקה החתימה, **וַהֲיֵינוּ** - זו הסיבה, **דִּבְמַלְכוּתָא דְּפָרַס אִיכָּא דְּיָהִיב כַּרְגָּא** - יש שמשלמים מס כיון שנחתמה הגזירה, **וְאִיכָּא דְּלֹא יָהִיב כַּרְגָּא** - ויש שאינם משלמים, כי נמחקה החתימה.

הוסיף גבריאל ואמר לדניאל (שם י כ) **'וַאֲנִי יוֹצֵא וְהִנֵּה שַׂר יָוָן בָּא'** - כאשר יגיע זמנה של מלכות יון למלוך, אצא על כרחי, לפי שכבר נגזרה גזירה ושר יון יבוא במקומי. **עָוֵי עָוֵי** - צעק גבריאל וצווח על כך שלא ימשלו יון בישראל, **וְלֵיכָּא דְּאַשְׁגַּח בֵּיהּ** - ולא נשמעו דבריו].

רש"י

ופרוותא דמשמהיג — נמל שקורין פור"ט. **דמשמהיג** — דבר מלכות בלשון פרסי, לפי שהוא מעלה שם מרגליות כדאמרינן בראש השנה. **אכרגא** = כסף גולגלתא. **שוא לכם וכו'** — כלומר, כלום הגונים האומות להיות החכמים מסורים בידם? והלא המקרא משבחן שאף נשותיהם מנדדות שינה מעיניהן. שוא לכם בעלי אומנות המשכימים ומאחרים למלאכתם, אוכלי לחם בעצב וביגיעה כן יתן הזן את העולם מזונות ופרנסה לידידו שנא — למי שנדד שינה בשבילו. **באתי בדבריך** — על שדברתי בך. **אשכחיה לדוביאל דהוה נקט איגרתא. ואני יוצא והנה שר יון בא** — וכשהגיע זמן מלכות יון לבא אצא על כרחי, שכבר נגזרה גזירה ושר יון יבא במקומי. **עוי עוי** — צעק וצווח גבריאל על זאת שלא ימשלו מלכי יון בישראל.

המשך ביאור במס' כתובות ליום שני עמ' א

1 **פְּשִׁיטָא דְּאַתְרוּ בֵּיהּ,** וַהרי ההתראה למיתה נחשבת התראה גם
2 לעונש מלקות, שהרי המוּתְרֶה לְדָבָר חָמוּר, שאם יהרוג יתחייב
3 מיתה, הֲוֵי מוּתְרֶה גם לְדָבָר הַקַּל, שאם רק יכה יתחייב מלקות,
4 ומכל מקום אָמַר רַחֲמָנָא (שם) 'וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ' – שאם
5 לא מתה האשה אלא רק יצאו ילדיה, ישלם דמי ולדות לבעל,
6 ומוכח שחובל בחבירו משלם ואינו לוקה, ואפילו כשהתרו בו
7 למלקות.

8 מקשה הגמרא על דברי רב שישא: מַתְקִיף לֵהּ רַב אַשִׁי, מַמַּאי –
9 מנין לך דְּמוּתְרֶה לְדָבָר חָמוּר הֲוֵי מוּתְרֶה לְדָבָר הַקַּל, דִּלְמָא לֹא הֲוֵי
10 – שמא אין הדבר כן, ולכן אף שהתרו בו שאם ימית יהרג, אין זו
11 נחשבת התראה שאם יכה ילקה, ולכן חייבתו תורה בדמי ולדות,
12 אך יתכן שאם יתרו בו למלקות, ילקה ולא ישלם. ועוד קשה, גם
13 אִם תִּמְצָא לוֹמַר שמותרה לדבר חמור הֲוֵי מותרה לדבר קל, מַמַּאי
14 דְּמִיתָה חֲמוּרָה ממלקות, והמותרה למיתה מותרה גם למלקות,

ב״ה, א׳ מנ״א, תשי״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

בנועם קבלתי בעתו הפ״ש ע״י הרה״ג והרה״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ כו׳ מוה״ר אלי׳ שי׳ סימפסאן, אשר סיפר לי גם כן על דבר פעולותיו הטובות והשפעתו בסביבתו לטובת הרמת קרן ישראל סבא והחזקת רוח היהדות, ואם בכל המקומות ובכל הזמנים יקרה במאד מאד פעולה טובה של ישראל, הרי על אחת כמה וכמה בזמננו זה אשר גברו ההעלמות וההסתרים המניעות ועכובים בכל דבר קדוש וטהור, ועל פי המובא במכתב הרמב״ן, כל המקודש מחבירו חרב יותר מחבירו, הרי עאכו״כ שצריך לייקר כל פעולה טובה, ומוכרח לנצל כל אפשריות של מעשה או דיבור לחיזוק התורה והיהדות. וכל שכן וקל וחומר מבני השבט וחלק השבט אשר בהם בחר ה׳ להיות כהנים לפניו ולשרת בקדש, אשר הדברים והמעשים שלהם בכל הנ״ל גדולים כמה פעמים ככה.

ידוע אשר כל פרטי עניני האדם הם בהשגחה פרטית ממנו ית׳. וכיון אשר הגיע ליד כבודו ענין המחיצה בבית הכנסת, הרי בטח הוא בהשגחה פרטית מיוחדת, אשר ביד כבודו לפעול בזה. והאריכות בגודל ערך המחיצה בביהכ״נ בודאי אך למותר הוא. ואם בבית המקדש בארץ ישראל, אשר שם ראו נסים במוחש, וכמאמר המשנה עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש, בכל זה היו מוכרחים לעשות מחיצה בין אנשים לנשים, וכמסופר במסכת סוכה ובהלכות בית הבחירה להרמב״ם, הרי עאכו״כ לאחר חורבן בית המקדש - יבנה במהרה בימינו -, ובחוץ לארץ, ובבית הכנסת שהוא רק מקדש מעט, ובפרט בדורנו יתום זה, אשר ענין המחיצה בביהכ״נ מוכרח הוא ביותר וביותר. ובמוחש ראינו, אשר באותן הבתכ״נ שבטלו המחיצה או שעשאוה קטנה יותר מדאי, הרי לא הי׳ זה אלא התחלה של יציאה וירידה מדחי אל דחי, ר״ל. ואחר כך העמידו גם כן מיקראפאן בשבת ויום טוב, שהוא איסור דאורייתא ועוד ידם נטוי׳ לרדת כמה מעלות אחורנית. ואין רצוני להאריך בגנותם של בני ישראל כו׳, ותקותי, ועל פי מאמר רז״ל אין מזרזין אלא למזורזין, שכבודו יאחז בכל האמצעים והדרכים לבטל מחשבה רעה זו של ביטול מחיצה בבית הכנסת. ולהסביר להם - אף כי דבר פשוט הוא - אשר כשבאים אפילו לשר קטן בשר ודם ומבקשים ממנו אפילו רק בקשה קלה, הרי מדרכי הנמוס הוא ומובן גם על פי שכל, אשר בשעת מעשה אין לעשות ענינים שהם היפך רצון השר, כי זהו בסתירה ובנגוד להשאלה והבקשה. ועאכו״כ כשבאים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ומבקשים על חיי בני ומזוני, שאסור ועון פלילי הוא לעשות בשעת מעשה ענינים שבזה ממרים את פי ה׳ אלקי העולם. וידוע פתגם כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע: חזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם. והשי״ת יצליח את כבודו, אשר בנקל ובדרכי נועם, ימלא שליחותו של המקום ברוך הוא, שישאר הבית הכנסת בית תפלה לה׳, אשר בו יתקבלו תפלות ישראל.

בכבוד ובברכת הצלחה.

ב״ה, ז׳ מנ״א, תשי״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו, בו מודיע אשר בנו שי׳ כבר שב לאיתנו ושוקד בלימודו, ויה״ר מהשי״ת אשר במהרה יודיע ג״כ בשו״ט מהטבת מצב בריאות זוגתו תחי׳, ובימים האלו אשר סיבתם היא אקמצא ובר קמצא כו׳ הנה העבודה היא בקצה השני (וע״ד מ״ש הרמב״ם בהלכות דיעות פ״ב - ועוד יותר) היינו אהבת ישראל אהבת חנם, ומדובר מקצת מזה בשיחת ש״ק מברכין סיון אשר בטח ראה אותה, והשי״ת יהפוך ימים אלו לששון ולשמחה ולבשו״ט בגשמיות וברוחניות.

בברכה.

וַהרי כַּיָּימָא לָן, דְּאֵינוֹ לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם – אין אדם מתחייב מלקות ותשלומים על עבירה אחת, וכיון שמבואר במשנה במכות שהבא על נשים אלו חייב מלקות, כיצד אמרה משנתינו שאם אנסן יש עליו חיוב קנס.

מתרצת הגמרא: **אָמַר עוּלָּא, לֹא כַּשְׁיָא,** ובאמת אדם המחויב מלקות וממון משלם ואינו לוקה, **וּכְאן** – במשנתינו המחייבת קנס, מדובר **בְּבָא עַל אֲחוֹתוֹ** [או שאר עריות] כשהיא **נַעֲרָה,** ומשלם ואינו לוקה, **וּכְאן** – במשנה במכות, מדובר **בְּבָא עַל אֲחוֹתוֹ** כשהיא **בּוֹגֶרֶת,** שאין קנס לבוגרת (להלן מג), ולכן הוא חייב מלקות.

מקשה הגמרא: גם אם נעמיד את המשנה במכות **בַּאֲחוֹתוֹ בּוֹגֶרֶת,** שאין לה קנס, **נַמִּי** – גם כן יקשה מדוע לוקה, **הָא אִיכָּא** – הרי הוא חייב בתשלומי **בּוֹשֶׁת וּפְגָם** – במה התביישה, וכמה הופחת שוויה להמכר בשוק, וכיון שיש עליו חיוב תשלומים מדוע לוקה.

מתרצת הגמרא: המשנה שם עוסקת **בְּשׁוֹטָה,** שאין לה בושת, וגם פגם אינו חייב לשלם לה כיון שאין לה שווי לימכר בשוק.

שואלת הגמרא: **וְהָא אִיכָּא צַעֲרָא** – והרי יש על האונס חיוב לשלם דמי צער, כמבואר להלן (לט:), וכיון שחייב בתשלומים מדוע ילקה.

מתרצת הגמרא: מדובר **בִּמְפוּתָה,** שאין לה צער.

מוסיפה הגמרא: **הַשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי** – כיון שהוצרכנו לומר שהמשנה במכות עוסקת במפותה, שוב אין צורך לדחוק ולהעמידה בבוגרת ושוטה, אלא **אֲפִילּוּ תֵּימָא** שמדובר **בַּאֲחוֹתוֹ נַעֲרָה** ופיקחת, ומכל מקום אין עליו שום חיוב ממון, כיון שיש להעמיד שמדובר **בִּיתוֹמָה וּמְפוּתָה,** שכיון שהיא יתומה, קנסה, בושתה ופגמה שלה הן, וכיון שנתפתתה ונבעלה לו מרצונה, מחלה לו על חיוביו הממוניים אליה, ובאופן זה אמרה המשנה במכות שחייב מלקות.

הגמרא מבררת את המקור לדינו של עולא. מדייקת הגמרא: **אַלְמָא קָסָבַר עוּלָּא** – מתירוצו של עולא מבואר שהוא סובר דכָּל **הֵיכָא דְּאִיכָּא** – כל מקום שישנו מעשה הראוי לחייב **מָמוֹן וּמַלְקוּת,** הדין הוא **שְׁמָמוֹנָא מְשַׁלֵּם, מִילְקָא לֹא לָקֵי** – משלם ממון ואינו לוקה, שאם סובר עולא שלוקה ואינו משלם, מדוע תירץ שבמשנה במכות מדובר בבוגרת, הלא יכול היה לתרץ שמדובר שם בנערה ובאופן שהתרו בו, ולכן לוקה, ואילו במשנתינו מדובר באופן שלא התרו בו, ולכן אינו לוקה אלא משלם, ומכך שלא ביאר כן מוכח שעולא סובר שאף אם התרו בו משלם ואינו לוקה, ורק בבוגרת שאין תשלומים כלל, יש מלקות. וכיון שכך היא דעתו של עולא, מבררת הגמרא: **מִנָּא לֵיהּ לְעוּלָּא הָא** – מנין למד עולא דין זה.

משיבה הגמרא: **גְּמַר** – עולא למד זאת **מֵחוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ, מַה חוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ, דְּאִיכָּא** סיבה לחייבו **מָמוֹן** על החבלה, וכמו כן יש סיבה לחייבו **מַלְקוּת,** שהרי עבר על לאו של 'אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף' (דברים כה ג), והדין הוא **שְׁמָמוֹנָא מְשַׁלֵּם מִילְקָא לֹא לָקֵי** – שמשלם ממון ואינו לוקה, וכמבואר בפסוק (שמות כא יט) 'רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן', **אַף כָּל הֵיכָא דְּאִיכָּא** – אף כל מקום שיש בו סיבה לחייבו **מָמוֹן וּמַלְקוּת, מָמוֹנָא מְשַׁלֵּם מִילְקָא לֹא לָקֵי** – משלם ואינו לוקה.

דוחה הגמרא לימוד זה: לא ניתן ללמוד שאר חיובי ממון מחובל בחבירו, בין אם חיוב ממון חמור ממלקות, ובין אם הוא קל ממנו. אם חיוב ממון חמור יותר, יש לפרוך כך, **מַה לְּחוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ** – יתכן שדוקא בחובל בחבירו החמירו שישלם ממון ולא ילקה, כיון שמצאנו דבר נוסף שהחמירה עליו תורה, **שֶׁכֵּן חַיָּיב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים** – חמשה מיני תשלומים, שהם נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת. אבל בשאר חיובי ממון שאין חומרא זו, מנין שגם בהם נחמיר שישלם ממון ולא ילקה. **וְאִי מָמוֹנָא לְקוּלָּא** – ואם תאמר שעונש ממון קל מעונש מלקות ואין לפרוך כן, אם כן יש לפרוך באופן הפוך, שיתכן שדוקא בחובל בחבירו מקילים שישלם ממון ולא ילקה, כיון שדינו קל משאר איסורים, **שֶׁכֵּן הוּתַּר מִכְּלָלוֹ בְּבֵית דִּין** – שהרי איסור חבלה הותר במקום מסוים, והיינו בבית דין שרשאים להלקות אדם המחויב מלקות, אבל בשאר דברים, וכגון אונס ומפתה שלא הותרו בשום מקום, מנין שיהא דינם קל, שישלמו ולא ילקו.

הגמרא מביאה לימוד אחר: **אֶלָּא, גְּמַר** – למד זאת עולא **מֵעֵדִים זוֹמְמִין,** כלומר, עדים שהעידו על מעשה שאירע במקום מסוים, ובאו עדים אחרים והעידו שבאותו זמן היו עמהם העדים במקום אחר ולא יתכן שראו את אותה עדות שהעידו עליה, שחידשה התורה שנאמנים העדים האחרונים, ואילו הראשונים מתחייבים באותו עונש או חיוב ממון שרצו לחייב על פי עדותם, וכך למד עולא, **מָה עֵדִים זוֹמְמִין** שהעידו על אדם החייב ממון לחבירו, **דְּאִיכָּא** – שראוי לחייבם **מָמוֹן** מדין 'כַּאֲשֶׁר זָמַם' (דברים יט יט), **וּכְמוֹ** כן ראוי לחייבם **מַלְקוּת** שהרי עברו על לא תעשה של 'לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר' (שמות כ יב), ומכל מקום אנו אומרים **שְׁמָמוֹנָא מְשַׁלֵּם מִילְקָא לֹא לָקֵי** – משלמים ממון ואינם לוקים, כמו שיבואר להלן, **אַף כָּל הֵיכָא** – כל מקום **דְּאִיכָּא מָמוֹן וּמַלְקוּת, מָמוֹנָא מְשַׁלֵּם מִילְקָא לֹא לָקֵי.**

דוחה הגמרא: אף לימוד זה יש לפרוך, אם ממון חמור, יש לפרוך כך, **מַה לְּעֵדִים זוֹמְמִין** שמצינו דבר נוסף שהחמירה עליהם התורה, **שֶׁכֵּן אֵינָן צְרִיכִים הַתְרָאָה** כדי להענש ב'כאשר זמם' ולהתחייב מיתה או מלקות או ממון, ולכן דין הוא שנחמיר עליהם גם לחייבם ממון ולא מלקות, אבל בשאר איסורים מנין שנחייב ממון ולא מלקות. **וְאִי מָמוֹנָא לְקוּלָּא הוּא** – ואם תאמר שחיוב ממון קל מחיוב מלקות, מכל מקום יש לפרוך באופן הפוך, שדוקא בעדים זוממים מקילים עליהם שישלמו ממון ולא ילקו, כיון שיש בהם סברא להקל, **שֶׁכֵּן לֹא עָשׂוּ מַעֲשֶׂה,** אלא עונשם הוא רק על דיבורם, אבל בשאר המקומות, שעשו מעשה, מנין להקל ולומר שיתחייבו ממון ולא מלקות.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא, עוּלָּא גְּמַר מִתַּרְוַיְיהוּ** – משנידהם יחד, מחובל בחבירו ומעדים זוממים, שאם תרצה לדחות את הלימוד מחובל בחבירו מחמת שהוא חייב בחמשה דברים, עדים זוממים יוכיחו שאינם חייבים בחמשה דברים, ומכל מקום משלמים ואינם לוקים. ואם תאמר שמעדים זוממים אי אפשר ללמוד שכן אינם צריכים התראה, חובל בחבירו יוכיח שצריך התראה כדי ללקות, ומכל מקום משלם ממון ואינו לוקה, וכך הוא הלימוד, **מַה הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן** – הדבר המשותף לחובל בחבירו ולעדים זוממים הוא **דְּאִיכָּא מָמוֹן וּמַלְקוּת,** ודינם הוא **דְּמָמוֹנָא מְשַׁלֵּם מִילְקָא לֹא לָקֵי, אַף כָּל הֵיכָא דְּאִיכָּא מָמוֹן וּמַלְקוּת, מָמוֹנָא מְשַׁלֵּם מִילְקָא לֹא לָקֵי** – משלמים ממון ואינם לוקים.

הגמרא דוחה גם לימוד זה: **מַה לְּחַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן, שֶׁכֵּן יֵשׁ בָּהֶן צַד חָמוּר** – בכל אחד מהם ישנה חומרא אחת, חובל בחבירו חמור בזה שהוא חייב בחמשה דברים, ועדים זוממים חמורים בכך שאינם צריכים התראה, ולכן דין הוא שנחמיר עליהם לחייבם ממון ולא מלקות, אבל שאר חייבי ממון שאין בהם אף לא חומרא אחת, מנין שנחמיר עליהם לחייבם ממון ולא מלקות. **וְאִי מָמוֹנָא לְקוּלָּא הוּא** – ואם תאמר שחיוב ממון הוא עונש קל מחיוב מלקות, יש לפרוך באופן הפוך, שדוקא בשני דינים אלו ראוי להקל ולחייבם ממון ולא מלקות, **שֶׁכֵּן יֵשׁ בָּהֶן צַד הַקַּל,** חובל בחבירו קל בזה שהותר מכללו בבית דין, ועדים זוממים קלים שכן לא עשו מעשה, אבל שאר חייבי ממון שאין בהם אף לא קולא אחת, מנין שנקל עליהם לחייבם ממון ולא מלקות.

אמירת הקדוש-ברוך-הוא "אנכי הוי' אלוקיך" הייתה בקול גדול – שום דבר לא היה יכול לעצור בעד הקול, הוא חדר בכל העולם, גם את הדומם; **כל** דבר ספג לתוכו ונהיה חדור בקול של "אנכי".

לקוטי שיחות פרשת ואתחנן חלק ד

רש"ל

מתניתין באחותו נערה — דאיכא קנס, וסבירא ליה דממונא משלם ולא לקי. וההיא דמכות — בבוגרת, דאין לה קנס. **בושת ופגם** — דגבי קנס הוא דבעינן נערה, אבל בושת — ממונא הוא. **ופגם** — כאילו היא שפחה נמכרת בשוק, כמה פיחתוה מדמיה להשיאה לעבד שיש לרבו קורת רוח הימנו, בדלקמן (מ,ב). והא בבוגרת נמי איתא. **בשוטה** — שאין לה בושת, ודמים למכור בשוק נמי אין לה. **והא איכא צערא** — דהכי תנן במתניתין: המפתה נותן בושת ופגם וקנס. מוסיף עליו האונס, שנותן את הצער. **במפותה** — דאין לה צער, כדאמרינן לקמן בפירקין (כתובות לט,ב): פקחות שבהן אומרות, מפותה אין לה צער. **ביתומה** — שקנסה ובושתה ופגמה שלה. **ומפותה** — כיון שהכל שלה — אין כאן חיוב ממון, דהא עבדא מדעתה, ואחולי אחלה גביה. שוטה לא גרסינן, דבפקחת נמי אין שום חיוב ממון במפותה יתומה. **קסבר עולא** — דאוקי מתניתין דמכות בבוגרת, ולא אוקמה למתניתין דהכא בשלא התרו בו — שמעת מינה: אפילו אתרו ביה, נמי ממונא משלם ולא לקי. **חובל בחבירו** — איכא מלקות ד"לא יוסיף" (דברים כה), וממונא משלם, כדכתיב (שמות כא) "שבתו יתן". ואפילו אתרו ביה, נמי מרבי ליה לקמן בשמעתין בהדיא לתשלומין. **מה לחובל בחבירו** — דין הוא לידון בממון שהוא חמור ממלקות, שכן יש בו חומר אחר. **שחייב בחמשה דברים** — נזק צער ריפוי שבת ובושת. **ואי ממונא לקולא הוא** — ואם תאמר: ממון קל מן המלקות, ואין זו תשובה שהשבנו, דכל שכן בעלמא, מה זה שחמור להתחייב בחמשה דברים נדון בקלה שבשני חיובין שבהן — קל וחומר לשאר חייבי ממון הקלין, שידונו בממון הקל, איכא למיפרך: מה לחובל בחבירו — שכן הותר מכללו בבית דין, דניתן רשות לבית דין להלקותו. תאמר בשאר חייבי ממון, כגון קנס דאונס ומפתה, שלא הותרו מכללן בבית דין. **אלא גמר מעדים זוממים** — במה מצינו. **דאיכא ממון** — ד"באשר זמם". ומלקות — ד"לא תענה". **ממונא משלם** — לקמן יליף לה בשמעתין. **שכן אין צריכין התראה** — ונענשין במיתה או במלקות או בממון, ודין הוא שידונו בחמורה כי איכא הרתי. **ואי ממונא קולא הוא** — אשכחן בהן צד הקל, ודין הוא שידונו בקלה. **שכן לא עשו מעשה** — אלא בדיבורא בעלמא מיענשי. **מתרוייהו** — כי פרכת מה לחובל בחבירו שכן חייב בחמשה דברים — עדים זוממין יוכיחו, מה לעדים זוממין שכן אין צריכין התראה — חובל יוכיח; וחזר הדין.

תחת

תוספות

וקיימא לן דאינו לוקה ומשלם — נראה לרבינו יצחק דלא פריך אמתניתין דהתם אמאי לוקה, דהא פשיטא דמשכחת לה מלקות בלא קנס, כגון בוגרת ומפותה או בעולה, אלא אמתניתין קשיא ליה: אמאי משלם קנס כיון דאיכא מלקות? ואפילו בלא אתרו ביה, מצינן למימר דסלקא דעתך דמקשה דחייבי מלקיות שוגגים פטורים מן התשלומין. ומשני עולא דמתניתין אפילו בהתרו בו, דממונא משלם ולא לקי; ורבי יוחנן משני דמיירי בלא התרו בו. ואזיל לטעמיה דאית ליה דחייבי מלקיות שוגגים חייבין בתשלומין. **דאין** לוקה ומשלם — תימה דבפרק קמא דמכות (ד,ב) משמע דבקנס לוקה ומשלם. דקאמר אפלוגתא דרבי מאיר ורבנן דמעידין אנו באיש פלוני שחייב לחברו מאתים זוז: בשלמא רבנן — כי טעמייהו, משום רשעה אחת כו'. אלא רבי מאיר מאי טעמא? גמר ממוציא שם רע. מה למוציא שם רע — שכן קנס! קסבר רבי מאיר עדים זוממין נמי קנסא. משמע דלרבנן לא ילפינן ממוציא שם רע, משום דסברי דעדים זוממין ממונא, אבל קנסא ילפינן שפיר ממוציא שם רע דלוקה ומשלם! ועולא גופיה דדחיק הכא לשנויי: כאן באחותו נערה — הוא דמסיק התם הכי. וליכא למימר דמבושת ופגם שהן ממון פריך, דהא מדמשני: כאן באחותו בוגרת, משמע דלאו מבושת ופגם פריך, דאם כן לא הוה משני מידי! ויש לומר: כיון דלרבנן דרבי מאיר עדים זוממין לאו קנסא הוא, ולכך לא ילפינן ממוציא שם רע, אלא אין לוקין ומשלמין מ"כדי רשעתו", דהשתא אית לן למילף בכל דוכתין מעדים זוממין ולא ממוציא שם רע, דכל מלקיות ילפינן ממלקות דעדים זוממין, דסמיך ליה לאו דחסימה, ד"ארבעים יכנו" בעדים זוממין כתיב, ולפי שמפורש בהן מלקות — ילפינן כולהו לאוי דליהוי דומין ללאו דחסימה דסמיך ליה. וכי היכי דעדים זוממין אין לוקין ומשלמין בכל ענין, בין בממון בין בקנס, דמקרא מלא דבר הכתוב "כדי רשעתו" — משום רשעה אחת אתה מחייבו כו', אפילו נתחייבו קנס כגון בשעה שהעידו טבחו או מכרו שור של גניבה, הם או אחרים בשבילם — הכי נמי בכל מלקיות. ועוד תירץ רבינו יצחק בן אברהם: דרבנן נמי מצו סברי דעדים זוממין קנסא, ומכל מקום לא ילפינן ממוציא שם רע, משום ד"כדי רשעתו" משמע בממון ומלקות. אבל לרבי מאיר, משום בנין אב דמוציא שם רע, מוקי "כדי רשעתו" למיתה ומלקות, ומפיק ליה ממשמעותיה. אי נמי, טעמא דרבנן כדמפרש בירושלמי דמוציא שם רע חידוש הוא, דבדיבור גרידא מיחייב. דאף על גב דעדים זוממין נמי בדיבורייהו מיחייבי — מכל מקום לא הוי חידוש כולי האי, דעל ידי דברום היה נפסד, אבל במוציא שם רע — לא איתעבד מעשה בדבורו, אלא על ידי עדים. וכן משמע לקמן (לה,ב): דאפילו עדים זוממין קנסא — אין לוקה ומשלם קנס, דאמר: ולרבה דאמר לרבי מאיר חידוש הוא שחידשה תורה בקנס מתניתין במאי מוקים לה? ואמאי לא מוקים לה כרבי עקיבא, דסבירא ליה בפרק קמא דבבא קמא (ה,א): עדים זוממין קנסא הוא, דלדידיה לא שמעינן דאית ליה מת ומשלם! אלא משמע דאין שום תנא דסבר לוקה ומשלם, אלא רבי מאיר לחודיה. **אלמא** קסבר עולא כל היכא דאיכא ממון ומלקות ממונא משלם מילקא לא לקי — ואם תאמר מנא ליה להתלמוד, דלמא בעלמא סבר דמילקא לקי וממונא לא משלם, והכא דוקא הוא דמשלם ממונא דגלי קרא, כדאמרינן לעיל (כט,ב): "נערה" "נערה" "הנערה"? ואין לומר כמו שפירש רבינו תם דאי סבירא ליה דבעלמא מילקא לקי ולא משלם, הוה ליה לאוקומי מתניתין דמכות (יג,א) נמי באחותו נערה ובהתרו בו, ומתניתין בשלא התרו בו, אלא ודאי סבר דבעלמא נמי ממונא משלם ולא לקי, ולהכי לא הוה מצי לאוקומי מתניתין דמכות באחותו נערה. דאין זה דיוק, דאיכא למימר דעולא סבר לה כריש לקיש דלא בעי לשנויי: כאן בהתרו בו, כאן שלא התרו בו, כדאמרינן לקמן, דאין חילוק לדידיה דאית ליה דחייבי מלקיות שוגגין פטורין מן התשלומין בין התרו בו בין לא התרו בו, ואי מרבינן לקנס מקרא בלא התרו הוא הדין התרו. ונראה לרבינו יצחק דעל כרחך סבירא ליה ממונא משלם מילקא לא לקי; מדמרבינן מחד קרא חייבי לאוין ומחד חייבי כריתות, דאי בעלמא מילקא לקי, דלמא חד לחייבי עשה וחד לחייבי לאוין אף על גב דבעלמא לוקה ואינו משלם, אבל חייבי כריתות לא, משום דבעינן אשה שיש בה הויה, וכדרבנן דאמרי קדושין תופסין בחייבי לאוין.

[ועוד פירש רבינו תם דדייק דממונא משלם, מדפריך: בוגרת, והא איכא בושת ופגם! ומשני, בשוטה. ולא משני דלוקה ואינו משלם, אלא ודאי סבר דבעלמא נמי ממונא משלם ולא לקי. וקשה, דאין נראה שיהא זה מדברי עולא אלא תלמודא הוא דקאמר ליה! ועוד, מדמסיק: אלא [עולא] "תחת" "תחת" גמר — משמע דבקנס גופיה בעי קרא דממונא משלם, ואמאי לא שמעינן מ"נער" "נערה" "הנערה"?! ועוד, מאי קאמר "מנ"ל"? לעולא נימא דיליף בושת ופגם מקנס דרבי קרא! וכי תימא מקנס לא ילפינן, נילף מקנס וחובל ועדים זוממים! ועוד, כיון דאבושת ופגם קאי, מאי קאמר בסמוך: מה לחובל שכן חייב בארבעה דברים, אטו בושת לאו חובל הוא?! וכמה ענייני חבלות שאין בהן כל חמישה דברים כדאמר ב"החובל"! ומיהו רבינו יצחק בן מאיר פירש דהכי פריך: מה ללאו דחובל שכן פעמים יש בו כל חמשה דברים, תאמר בלאו ד"ערות אחותך לא תגלה" שלעולם אין בו כל חמשה דברים?! ופירוש רבינו יצחק נראה עיקר. תוספות ישנים].

ואי ממונא קולא הוא — ואם תאמר איתגורי איתגור שנידון בקלה? דהכי פריך בפרק "הנשרפין" (סנהדרין פא,א) גבי מי שנתחייב שתי מיתות! ויש לומר: דשאני הכא דחס רחמנא אממונא של נחבל. **שכן** יש בהן צד חמור — קשה דאם כן לא נלמד עוד מהצד השוה בשום מקום, דאכולהו איכא למיפרך או צד חמור או צד קל! ונראה לרבינו יצחק דהכא פריך הכי: שכן יש בהן צד חמור משונה, כי ההיא דבפרק "ארבע מיתות" (שם סו,א): מה להצד השוה שבהן שכן משונין, גבי דיין נשיא וחרש. דהכא חמשה דברים שאין צריכין התראה הוי צד חמור יותר משאר דברים, וצד הקל נמי הוי קולא יתירא בחובל — שהותר מכללו, שמותר לחבול. בחבירו וכן עדים זוממין לא עשו מעשה הוי קולא יתירא, ואפילו למאן דאמר עקימות שפתים הוי מעשה, הא אמרינן בסנהדרין (סה,ב): שאני עדים זוממין דהואיל וישנן בראיה. ובפרק "בשם" (סוטה כט,ב) יש לפרש נמי דפריך גבי טבול יום וכלי חרס: מה להצד השוה שבהן שכן צד חמור! דקרי צד חמור משונה: כלי חרס שמטמא באוירו. וטבול יום נמי יש לפרש בדוחק שקורא צד חמור מה שנעשה אב הטומאה במגע, שלא היה נראה שיהיה שום דבר אב הטומאה אלא אם כן טומאה יוצאה מגופו. ועוד יש לומר דצד חמור דהתם, היינו: דאיכא למפרך שכן במינו אב הטומאה, דנהי דכלי חרס אינו נעשה אב מכל מקום

כתובות. פרק שלישי – אלו נערות דף לב עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

יש במינו אב הטומאה יותר מכבר שהרי יש בו שום כלי שהוא אב הטומאה, כגון כלי עץ, אבל שום אוכל אינו נעשה אב הטומאה. ועל שני הפירושים קשה לרבינו שמשון בן אברהם: דנימא, התם אוכל ראשון יוכיח שאין במינו אב הטומאה ומטמא תרומה, אף אני אביא שני? וכי תימא: מה לאוכל ראשון שכן עושה שני בחולין? טבול יום יוכיח. וליכא למיפרך נמי השתא שכן משונה, דאין כאן שום שינוי! ונראה לפרש צד חמור דהתם לפי שבאין מכח אב הטומאה, דטבול יום וכלי חרס ואוכל ראשון כולם נגעו באב הטומאה, מה שאין כן בשני דלא נגע אלא בראשון. ורבינו תם מפרש: דגבי עדים זוממין שייך צד חמור משום דאותו צד חמור של חובל יכול להיות בעדים זוממין, אם העידו על אחד שחבל בחבירו והזומו, דמשלמין חמשה דברים מה שרצו לחייבו. וצד הקל יש לפרש, שכן לאו דבחובל ועדים זוממין אין בהן כרת אלא לאו גרידא, ולא נגמר מינייהו חייבי כריתות. וכן בפרק קמא דמכות (ד,ב): דליף ממוציא שם רע ועדים זוממין דלאו שאין בו מעשה לוקין עליו, ופריך: מה להצד השוה שבהם שכן צד חמור — יש לפרש כי הכא לרבינו תם ולרבינו יצחק. ובפרק "כיצד צולין" (פסחים עז,א) גבי "במועדו" ואפילו בטומאה, דאמר: אי כתב בתמיד — שכן כליל, ואי כתב בפסח — שכן כרת, בתרוייהו — שכן יש בהן צד חמור! התם יש שום פירכא אחריתי דלא מצינו למילף במה הצד, ולא חש התלמוד לפרשה, ובטעם מועט מסתלק לומר דצריכי. **אלא** עולא תחת תחת גמר — מצינו למימר לפי מסקנא זו דלא קאמר עולא דממונא משלם ולא לקי — אלא בהנהו תלת דגלי בהו קרא. וליכא למימר דילפינן לעולא בכל דוכתא מ"תחת" "נתינה" "ישלם" "כסף", דמהאי גזירה שוה ילפינן מיטב בבולהו. דדוקא לענין מיטב נתקבל, שהוא גוף התשלומין, דאם לא כן תקשי לרבי יוחנן ולאביי דפליגי אעולא —דאטו מי לית להו גזירה שוה לענין מיטב? והכא לעולא אייתר ליה האי "תחת" למיפטר ממלקות מגזירה שוה דחובל בחברו. הלכך צריך לומר לקמן לעולא דנפקא ליה בושת ופגם מדרבא.

רש"י

תחת תחת גמר — וגזירה שוה מופנה היא, ולמדין ואין משיבין. **אפילו תימא** — דהיא דמכות באחותו נערה, וכשהתרו בו — דאיכא ממון ומלקות, ואשמעינן דלקי ולא משלם. ומתניתין דכתובות — בשלא התרו בו, דליכא מלקות. **וסמיך ליה ארבעים יכנו** — דהיכא דאיכא שתי רשעיות ניעבד ביה הכאה. **בפירוש ריבתה** — לקמיה מפרש היכא. **שלא השם המביאו לידי מכות כו'** — המקרא המביאו לידי מלקות אינו מביאו לתשלומין. מלקות מ"לא תענה", תשלומין מ"כאשר זמם", וכיון דשני שמות הן — חייב על שניהם. **נימא כל** הלוקה **אינו משלם** — ונידייניה במלקות, מאי שנא ממון דפשיטא להו: **יד ביד** — דסמיך ליה "לא תחוס עינך, נפש בנפש" וגו'. **כן יתן** — "כאשר יתן מום באדם" וגו'. **מאי טעמא לא אמר בעולא** — דגמר גזירה שוה לענשו ממון ולא מלקות לכל חייבי ממון ומלקות. **אם כן** — דפטרת בא על אחותו ממלקות — בטלת לאו שבה, שענש לאו במלקות.

ופרכינן:

אֶלָּא, עוּלָּא "תַּחַת" "תַּחַת" גְּמַר, כְּתִיב הָכָא: "תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּה", וּכְתִיב הָתָם: "עַיִן תַּחַת עַיִן", מָה הָתָם, מָמוֹנָא מְשַׁלֵּם מִילְקָא לָא לָקֵי - אַף כָּל הֵיכָא דְּאִיכָּא מָמוֹנָא וּמַלְקוֹת - מָמוֹנָא מְשַׁלֵּם, מִילְקָא לָא לָקֵי. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא אֲחוֹתוֹ נַעֲרָה. כָּאן - שֶׁהִתְרוּ בּוֹ, כָּאן - שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ. אַלְמָא קָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הֵיכָא דְּאִיכָּא מָמוֹן וּמַלְקוֹת, וְאִתְרוּ בֵּיהּ, מִילְקָא לָקֵי, מָמוֹנָא לָא מְשַׁלֵּם. מְנָא לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן הָא? אָמַר קְרָא: "כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ" - מִשּׁוּם רִשְׁעָה אַחַת אַתָּה מְחַיֵּיבוֹ, וְאִי אַתָּה מְחַיֵּיבוֹ מִשּׁוּם שְׁתֵּי רִשְׁעָיוֹת, וּסְמִיךְ לֵיהּ "אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ". וַהֲרֵי חוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ, דְּאִיכָּא מָמוֹן וּמַלְקוֹת - מָמוֹנָא מְשַׁלֵּם, מִילְקָא לָא לָקֵי! וְכִי תֵּימָא: הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּלָא אַתְרוּ בֵּיהּ, אֲבָל אַתְרוּ בֵּיהּ - מִילְקָא לָקֵי, מָמוֹנָא לָא מְשַׁלֵּם, וְהָאָמַר רַבִּי אַמִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הִכְּהוּ הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שְׁוֵה פְּרוּטָה - לוֹקֶה. הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּלָא אַתְרוּ בֵּיהּ - אַמַּאי לוֹקֶה? אֶלָּא פְּשִׁיטָא. דְּאַתְרוּ בֵּיהּ, וְטַעֲמָא - דְּלֵית בָּהּ שְׁוֵה פְּרוּטָה, הָא אִית בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה - מָמוֹנָא מְשַׁלֵּם, מִילְקָא לָא לָקֵי! כִּדְאָמַר רַבִּי אֶילְעָא: בְּפִירוּשׁ רִיבְּתָה תּוֹרָה עֵדִים זוֹמְמִין לְתַשְׁלוּמִין, הָכָא נַמִי, בְּפִירוּשׁ רִיבְּתָה תּוֹרָה חוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ לְתַשְׁלוּמִין. וְהֵיכָא אִיתְּמַר דְּרַבִּי אֶילְעָא - אָהָא: מְעִידִין אָנוּ אֶת אִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁחַיָּיב לַחֲבֵירוֹ מָאתַיִם זוּז, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין - לוֹקִין וּמְשַׁלְּמִין, שֶׁלֹּא הַשֵּׁם הַמְּבִיאָן לִידֵי מַכּוֹת מְבִיאָן לִידֵי תַּשְׁלוּמִין, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל הַמְשַׁלֵּם אֵינוֹ לוֹקֶה. וְנֵימָא: כָּל הַלּוֹקֶה אֵינוֹ מְשַׁלֵּם! אָמַר רַבִּי אֶילְעָא: בְּפִירוּשׁ רִיבְּתָה תּוֹרָה עֵדִים זוֹמְמִין לְתַשְׁלוּמִין. הֵיכָן רִיבְּתָה תּוֹרָה? מִכְּדֵי כְּתִיב: "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו". "יָד בְּיָד" לָמָּה לִי - דָּבָר הַנִּיתָּן מִיָּד לְיָד. וּמַאי נִיהוּ - מָמוֹן. חוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ נַמִי, מִכְּדֵי כְּתִיב: "כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ", "כֵּן יִנָּתֵן בּוֹ" לָמָּה לִי - דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נְתִינָה, וּמַאי נִיהוּ - מָמוֹן. וְרַבִּי יוֹחָנָן, מַאי טַעֲמָא לֹא אָמַר כְּעוּלָּא? אִם כֵּן בִּטַּלְתָּ "עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ לֹא תְגַלֶּה"

חובל

[**מנא** ליה לרבי יוחנן הא — ואם תאמר: לעיל בעי מנא ליה לעולא דממונא משלם ולא לקי כו' והשתא בעי איפכא! ויש לומר: דהכא משום גזירה שוה ד"תחת" "תחת" קאמר, מנא ליה לרבי יוחנן דלא דרשינן גזירה שוה להכי? דגזירה שוה זו נתקבלה לכולי עלמא בבכורות (יב,א) לגבי בכור].

שלא השם המביאו לידי מלקות מביאו כו' — פירש בקונטרס: משום דממון ומלקות אתו מתרי קראי, מלקות מ"לא תענה" וממון מ"ועשיתם לו כאשר זמם". וקשה: דכל שכן דאי הוו כתיבי בחד קרא שילקה וישלם — שהיה לוקה ומשלם! ומיהו — שמא יש לפרש לפירוש הקונטרס משום דממון ומלקות אתו מתרי קראי —אין לנו לבטל פסוק אחד לגמרי ולקיים האחר. אבל אם היו באים שניהם מ"ועשיתם לו כאשר זמם", כגון שהעידו על אחד שהוציא שם רע על אשתו, דבאין לחייבו ממון ומלקות — אין לוקין ומשלמין. ואין נראה לרבינו יצחק: דלא מסתבר שלא יהו חייבין ממון ומלקות בכהאי גוונא, כיון שרצו לחייבו שניהם! ונראה לרבינו יצחק לפרש: שלא השם המביאו לידי מכות כו', כלומר שהתשלומין לא נכתבו בסמוך למלקות. דאם היה כתוב באותו פסוק עצמו "לא תענה ואם ענה ועשיתם לו כאשר זמם" — אז ודאי הוה אמינא דהוה ליה לאו שניתק לעשה, ולא ילקה עליו, אבל עתה שנכתב רחוק זה מזה — לא הוי ניתק לעשה. ולא דמי לללו דגזילה דחשיב ליה ניתק לעשה בפרק בתרא דמכות (טז,א) וב"שלוח הקן" (חולין קמא,א) אף על גב דעשה ד"והשיב את הגזילה" לא כתיב אצל לאו ד"לא תגזול" — דהתם ודאי על כרחך הוא ניתק לעשה, שהרי עוקר גזילה מתחת ידו, אבל קרא ד"ועשיתם לו כאשר זמם" אינו עוקר הלאו ד"לא תענה", דעל ידי שאנו עושין לו "כאשר זמם" אינו נעקר עדותו, אלא על ידי שהחם, הלכך לא חשבינן ליה ניתק לעשה, כיון שלא נכתב אחריו סמוך לו. והרב רבינו שלמה *מדרוויש מפרש: שלא השם המביאו לידי מכות — דהיינו: "לא תענה", מביאו לידי תשלומין, פירוש: אינו בא להיות אזהרה לענוש תשלומין, כדאמרינן במכות, דממון לא בעי אזהרה. ועוד: דרבי מאיר נפקא ליה אזהרה ל"כאשר זמם" מ"וכל ישראל ישמעו ויירא ולא יוסיפו" כדאמרינן בפרק קמא דמכות (ד,ב), שאם היה צריך "לא תענה" לאזהרה ממון — אז לא היה לוקה עליו, דמחד לאו לא הוה ענשינן ליה ממון ומלקות. [כדמשמע בפרק קמא דמכות אההיא דתנן: מעידין אנו באיש פלוני שחייב מלקות ארבעים — לוקים שמונים, אחד מ"ועשיתם כאשר זמם" ואחד מ"לא תענה". וחכמים אומרים: אין סופג אלא ארבעים. ורבנן האי "לא תענה" מאי עבדי ליה? מיבעיא להו לאזהרת עדים זוממים. ורבי מאיר אזהרה נפקא ליה מ"וכל ישראל וגו'". משמע דאי לאו קרא אחרינא לאזהרה, מ"לא תענה" לא הוה ענשינן ליה תרי מלקיות. ולרבנן, אף על גב ד"לא תענה" לא צריך לאזהרת ממון, מכל מקום אינו לוקה ומשלם משום "כדי רשעתו", ולא לקי לרבנן אלא כשמעידים שהוא בן גרושה דליכא כאשר זמם. ואף על גב ד"לא תענה" לאו שאין בו מעשה, ועוד דניתן לאזהרת מיתת בית דין, הכא גלי קרא דלקי מ"והיה אם בן הכות הרשע"].

מכדי כתיב ועשיתם לו כאשר זמם יד ביד למה לי — וליכא למימר דלמה לי "יד ביד" דמ"ועשיתם לו כאשר זמם" משמע בהדיא ממון, דבמו שהיה רוצה לחייבו ממון כן יתחייב לו ממון? דמצינו למימר ד"כאשר זמם" מיירי במיתה ומלקות אבל בממון — מילקא לקי ממונא לא משלם. ומיהו, קשה לישנא דמכדי כתיב "ועשיתם לו כו'" "יד ביד" למה לי, דמשמע דמייתורא דלא איצטריך לגופיה הוא דמפיק ליה, והא אפילו לא מייתר "יד ביד" משמע שפיר ממון, דליכא לפרושי יד ביד ממש כדנפקא לן ב"החובל" (בבא קמא פג,ב; ופד,א) מ"עין תחת עין". ועוד, הא דקאמר גבי חובל בחבירו: "כן יתן בו" למה לי, דבר הניתן מיד ליד, ומאי ניהו ממון. אימא הני מילי היכא דלא אתרו ביה דמ"כן יתן בו" נפקא ב"החובל" נזק ולא מ"כאשר עשה", אבל היכא דאתרו ביה אימא דמילקא לקי? ונראה לר"י דדוק סוגיא אתיא כמאן דמפיק התם "עין תחת עין" — ממון, מקרא ד"יד ביד", והיינו דקאמר: מכדי כתיב "ועשיתם לו כאשר זמם" ואי סלקא דעתך עין תחת עין ממש, אם כן "יד ביד" בעדים זוממין למה לי — מ"כאשר זמם" נפקא! אלא אייתר "יד ביד" למידרש דבר הניתן מיד ליד דהיינו ממון, אבל אי לא אייתר הוה אמינא יד ביד ממש. **חובל** בחבירו מכדי כתיב כאשר עשה כן יעשה לו — דמשמע ממון, כדאוכחן מייתורא ד"יד ביד" כדפרישית. ואם כן "כן יתן בו" למה ליה? והא ליכא למימר דאתא להיכא דלא אתרו ביה, דמ"יד ביד" נפקא, אלא על כרחך לא איצטריך אלא היכא דאתרו ביה. ומיהו הא לא קשיא ליה אמאי איצטריך "כאשר עשה וגו'", דנשנה כאן לשון צורך, כדאמרינן: כל פרשה שנאמרה ונישנית כו'. אבל "כן יתן בו" למה חזר ושנה שתי פעמים? אלא לומר לך דבר הניתן מיד ליד להיכא דאתרו ביה. והוא הדין דהוה מצי למימר מכדי כתיב "יד ביד" "כן יתן בו" למה לי. **ורבי** יוחנן מאי טעמא לא אמר בעולא — והא ליכא למימר דלא שמיע ליה גזירה שוה ד"תחת" "תחת" — דהא ילפינן לה בבכורות גבי בכור, ובבמה מקומות. **אם** כן בטלת ערות אחותך לא תגלה — ואם תאמר: כל לאו שאין בו מעשה ולאו הניתק לעשה ביטלנו הלאו כיון שאין לוקין עליו! הא לאו מילתא היא, דההיא לאו בר מלקות הוא, אבל הכא דשייך ביה מלקות, לית לן למידרש גזירה שוה לאפוקי מלקות מיניה, כיון דאיכא לאוקומי גזירה שוה אמילתא אחריתי.

הגמרא מביאה לימוד אחר לדברי עולא שמשלם ואינו לוקה. מסיקה הגמרא: **אֶלָּא, עוּלָּא** בגזירה שוה 'תַּחַת' 'תַּחַת' מחובל בחבירו **גָּמַר** – למד את דינו, שהרי **כְּתִיב הָכָא,** בפרשת אונס (דברים כב כט), 'וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ', **וּכְתִיב הָתָם** בפרשת חובל בחבירו (שמות כא כד), 'עַיִן תַּחַת עַיִן', **מַה הָתָם** – בחובל בחבירו, **מָמוֹנָא מְשַׁלֵּם מִילְּקָא לֹא לָקֵי** – משלם ממון ואינו לוקה, **אַף כָּל הֵיכָא דְּאִיכָּא מָמוֹנָא וּמַלְקוּת** – אף כל מקום שיש בו סיבת חיוב ממון ומלקות, **מָמוֹנָא מְשַׁלֵּם מִילְּקָא לֹא לָקֵי** – משלם ממון ואינו לוקה.

* * *

עד כאן ביארה הגמרא את שיטת עולא, המיישב את הסתירה בין משנתינו לבין המשנה במכות על פי שיטתו, שהחייב מלקות ותשלומים, משלם ואינו לוקה. עתה מביאה הגמרא ישוב אחר בסתירת משנתינו והמשנה במכות: **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ תִּימָא** שגם במשנה במכות המחייבת מלקות מדובר **בְּאֶחוֹתוֹ נַעֲרָה,** ואין בכך סתירה למשנתינו המחייבת קנס, כיון **שֶׁכָּאן,** במשנה במכות, מדובר **שֶׁהִתְרוּ בּוֹ** לפני שעבר את העבירה שאם יעבור עבירה זו ילקה, וכיון שחל עליו חיוב מלקות, אינו משלם. **וְכָאן,** במשנתינו, מדובר **שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ** למלקות, וכיון שאינו לוקה חייב לשלם ממון. הגמרא מבררת את מקור דינו של רבי יוחנן. מדייקת הגמרא: **אַלְּמָא קָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הֵיכָא דְּאִיכָּא מָמוֹן וּמַלְקוּת, וְאַתְּרוּ בֵּיהּ** – והתרו בו, שאז אפשר לחייבו מלקות, **מִילְּקָא לָקֵי מָמוֹנָא לֹא מְשַׁלֵּם** – לוקה ואינו משלם. מבררת הגמרא: **מְנָא לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן הָא** – מנין למד רבי יוחנן דין זה.

משיבה הגמרא: **אָמַר קְרָא** בפרשת מלקות (דברים כה ב), 'וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ' בְּמִסְפָּר', וממה שנקטה התורה לשון יחיד 'רשעתו', למד מכך רבי יוחנן **שמְּשׁוּם רִשְׁעָה אַחַת** – עבירה אחת, **אַתָּה מְחַיְּבוֹ, וְאִי אַתָּה מְחַיְּבוֹ מִשּׁוּם שְׁתֵּי רִשְׁעָיוֹת** – שכשעבר אדם שתי עבירות במעשה אחד אין עונשים אותו על שתיהן אלא רק על אחת מהן, ועדיין אין אנו יודעים על איזו מהן יענש, ממשיכה הגמרא ודורשת, **וְסָמִיךְ לֵיהּ** – ובפסוק הסמוך ל'כדי רשעתו' (שם פסוק ג) כתוב **'אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ',** ללמד שאם יש חיוב ממון וחיוב מלקות, לוקה ואינו משלם.

מקשה הגמרא על דברי רבי יוחנן: **וְהָרֵי חוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ, דְּאִיכָּא מָמוֹן וּמַלְקוּת** – שיש בו חיוב ממון על החבלה, ועונש מלקות על שעבר על לאו של 'אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף' (שם), ובכל זאת הדין הוא **שמָּמוֹנָא מְשַׁלֵּם מִילְּקָא לֹא לָקֵי. וְכִי תֵּימָא** – ואם תרצה לדחות ולומר **דְּהָנֵי מִילֵּי** – מה שחובל בחבירו משלם ואינו לוקה, היינו רק **הֵיכָא דְּלֹא אַתְּרוּ בֵּיהּ** – באופן שלא התרו בו למלקות, שכיון שאינו לוקה, משלם, **אֲבָל אם אַתְּרוּ בֵּיהּ, מִילְּקָא לָקֵי מָמוֹנָא לֹא מְשַׁלֵּם. וַהֲרֵי לא יתכן לומר כן, דְּתָאְמַר רַבִּי אַמִּי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הִכָּהוּ** – אדם שהכה את חבירו **הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ** חיוב תשלומים של **שָׁוֶה פְּרוּטָה, לוֹקֶה,** ויש לברר, **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן מדובר, **אִי דְּלֹא אַתְּרוּ בֵּיהּ, אַמַּאי לוֹקֶה,** והרי אין מלקות ללא התראה, **אֶלָּא פְּשִׁיטָא דְּאַתְּרוּ בֵּיהּ,** ומכל מקום **טַעְמָא** דְּלֵית בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה – רק משום שאין בהכאה זו שוה פרוטה לוקים עליה, כיון שאין בה דין תשלומים, **הָא אית בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה** – אבל אם יש בה שוה פרוטה, **מָמוֹנָא מְשַׁלֵּם מִילְּקָא לֹא לָקֵי** – משלם ואינו לוקה, ומבואר שגם כשהתרו בו למלקות משלם ואינו לוקה, ואם כן חוזרת הקושיא, שמצינו חובל בחבירו שחייב ממון ומלקות ומשלם ואינו לוקה, ואיך אמר רבי יוחנן שכל המתחייב ממון ומלקות לוקה ואינו משלם.

מתרצת הגמרא: בחובל בחבירו יש טעם מיוחד לכך שמשלם ואינו לוקה, **כִּדְאָמַר רַבִּי אִילְּעָא** בענין אחר, לגבי עדים זוממים, **בְּפֵירוּשׁ רִיבְּתָה תּוֹרָה עֵדִים זוֹמְמִין לְתַשְׁלוּמִין** – שמשלמים ואינם לוקים, **הָכָא נַמִּי** – גם כאן לגבי חובל בחבירו, **בְּפֵירוּשׁ רִיבְּתָה תּוֹרָה חוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ לְתַשְׁלוּמִין,** שמשלם ואינו לוקה, ולהלן תבאר הגמרא היכן ריבתה זאת התורה, אלא שקודם לכן מבארת הגמרא את גוף דברי רבי אילעא.

מבארת הגמרא: **וְהֵיכָא אִיתְּמַר דְּרַבִּי אִילְּעָא** – היכן נשנו דברי רבי אילעא אלו, **אַהָא** – על המשנה במכות (ד.) לגבי עדים זוממים, וכך שנינו שם, עדים שאמרו **מְעִידִין אָנוּ אֶת אִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁחַיָּיב לַחֲבֵירוֹ מָאתַיִם זוּז, וְנִמְצְאוּ** העדים **זוֹמְמִין,** לוֹקִין משום שעברו על לאו של 'לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר' (שמות כ יב), **וּמְשַׁלְּמִין** מאתים זוז לאותו איש שזממו להפסידו סכום זה, והטעם לכך, משום **שֶׁלֹּא הַשֵּׁם** – הפסוק **הַמְּבִיאָן לִידֵי מַכּוֹת מְבִיאָן לִידֵי תַּשְׁלוּמִין,** שהרי מלקות הם מתחייבים משום 'לא תענה', ותשלומים הם חייבים משום 'כַּאֲשֶׁר זָמַם' (דברים יט יט), **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים כָּל הַמְשַׁלֵּם** מחמת מעשה שעשה, **אֵינוֹ לוֹקֶה** מחמת אותו מעשה. ולכאורה קשה, מדוע אומרים חכמים ש'כל המשלם אינו לוקה', **וְנֵימָא** – נאמר להיפך, **שכָּל הַלּוֹקֶה אֵינוֹ מְשַׁלֵּם,** וילקו ולא ישלמו. וכדי לתרץ קושיא זו **אָמַר רַבִּי אִילְּעָא, בְּפֵירוּשׁ רִיבְּתָה תּוֹרָה עֵדִים זוֹמְמִין לְתַשְׁלוּמִין. וְהֵיכָן רִיבְּתָה** זאת **הַתּוֹרָה, מִכְּדֵי כְּתִיב** – כיון שכבר נאמר לגבי עדים זוממים (שם) 'וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו', אם כן, הפסוק שנכתב לאחר מכן (שם כא), 'וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ וגו' יָד בְּיָד' **לָמָּה לִי** – לשם מה הוצרך להיכתב, אלא ללמדנו בא שעדים זוממים דינם הוא בדָּבָר **הַנִּיתָּן מִיָּד לְיָד, וּמַאי נִיהוּ** – מהו דבר הניתן מיד ליד, זה **מָמוֹן,** ומכאן למדו חכמים שעדים זוממים משלמים ואינם לוקים.

עתה מבארת הגמרא היכן ריבתה תורה בפירוש חובל בחבירו לתשלומים [שמחמת כן אף רבי יוחנן האומר שבדרך כלל לוקה ואינו משלם, מודה שבחובל בחבירו משלם ואינו לוקה]. אומרת הגמרא: **חוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ נַמִּי, מִכְּדֵי כְּתִיב** – כיון שכבר נאמר לגביו (ויקרא כד יט) 'כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לּוֹ', אם כן הפסוק שנכתב לאחר מכן (שם פסוק כ) 'כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ' לָמָּה לִי, אלא ללמדנו בא שחיוב החובל בחבירו הוא בדָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ **נְתִינָה, וּמַאי נִיהוּ** – מהו דבר שיש בו נתינה, זה **מָמוֹן,** ומכאן שהחובל בחבירו משלם ואינו לוקה.

הגמרא מבררת מדוע רבי יוחנן אינו סובר כעולא, שבמקום מלקות וממון משלם ואינו לוקה. שואלת הגמרא: **וְרַבִּי יוֹחָנָן,** הסובר שכשיש חיוב ממון ומלקות לוקה ואינו משלם, **מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר כְּעוּלָּא,** שמשלם ואינו לוקה.

משיבה הגמרא: כיון שהוקשה לרבי יוחנן, **אִם כֵּן,** שמשלם ואינו לוקה, נמצא שהבא על אחותו שחייב קנס, פטור ממלקות, ואם כן **כְּטַלְתָּ** את עונש הלאו של 'עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ לֹא תְגַלֶּה' (ויקרא יח ט), שהרי העונש הראוי לעובר על לאו הוא מלקות, ובלאו זה שיש חיוב תשלומים, לא שייך חיוב מלקות.

המשך ביאור במס' כתובות ליום רביעי עמ' ב

מתבטלים קדושיה מאליהם ללא גט, **אֵין לָהּ לֹא קְנָס וְלֹא פִּיתּוּי,** דכיון שנשאת אינה בחזקת בתולה, ודיני אונס ומפתה נאמרו רק בנערה בתולה. **אֲיֵילּוֹנִית** – אשה שאינה ראויה ללדת, ואין לה סימני נערות, **אֵין לָהּ לֹא קְנָס וְלֹא פִּיתּוּי,** משום שדיני קנס אלו נאמרו בנערה, ואילו אשה זו עד שתהיה בת עשרים היא בחזקת קטנה, ומשם ואילך היא בוגרת, ואין לה זמן נערות. **וְהִיוֹצֵאת מִשּׁוּם שֵׁם רַע,** ולהלן (לה:) יבואר מי היא, **אֵין לָהּ לֹא קְנָס וְלֹא פִּיתּוּי.** הגמרא מבארת את כל דברי הברייתא. שנינו בברייתא: 'ערירות ושניות לעריות אין להן לא קנס ולא פתוי'. מבררת הגמרא: **מַאי 'עֲרִירוֹת' וּמַאי 'שְׁנִיּוֹת לַעֲרָיוֹת'.** מנסה הגמרא לבאר: **אִילֵּימָא** – אם תרצה לומר ש'עֲרִירוֹת'

מקשה הגמרא על רבי יוחנן: אף לשיטתך קשה, כיון שאתה מודה שהחובל בחבירו משלם ואינו לוקה, כמבואר לעיל, אם כן בחוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ נַמִּי יש לומר טענה זו, שאם כֵּן שמשלם ואינו לוקה בְּסַטְלָתָא את עונשו של העובר על לאו ״אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף, פֶּן יֹסִיף לְהַכֹּתוֹ״ (דברים כה ג), שזו האזהרה למכה חבירו. וכן בעֵדִים זוֹמְמִין נַמִּי קשה, כיון שמשלמים ואינם לוקים, כמבואר לעיל, אם כֵּן בְּסַטְלָתָא את הפסוק (דברים כה ב) ״וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע, שממנו לומדים חיוב מלקות בעדים זוממים. אֶלָּא ודאי יש לומר שאין מלקות אלו בטלים לגמרי, אלא לגבי עֵדִים זוֹמְמִין אֶפְשָׁר לְקַיּוּמָהּ – לקיים את חיוב המלקות בְּאופן שהעידו על כהן שהוא כֵּן גְּרוּשָׁה וּכֵן חֲלוּצָה, והרי הוא חלל, ונמצאו זוממים, שבמקרה זה אינם נענשים ב״כאשר זמם״ אלא לוקים. וחוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ נַמִּי, אִיבָּא לְקַיּוּמָהּ לחיוב המלקות כְּגוֹן שֶׁהִכָּהוּ הַכָּאָה שֶׁאין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה, שכיון שאין בה חיוב תשלומים, לוקה. ואם כן לדעת עולא אַחוֹתוֹ נַמִּי – אף חיוב המלקות שיש בבא על אחותו, אִיבָּא לְקַיּוּמָהּ בַּאֲחוֹתוֹ בּוֹגֶרֶת, שאין בה חיוב קנס, ולכן לוקה, ואין מקום לקושיית רבי יוחנן שאם באחותו נערה משלם ואינו לוקה ביטלת את המלקות של הבא על אחותו, שהרי המלקות מתקיימים באחותו בוגרת. ושוב יש לברר מה טעמו של רבי יוחנן שאינו סובר כעולא. מבארת הגמרא את טעמו של רבי יוחנן: אָמַר לְךָ רַבִּי יוֹחָנָן, הרי עולא לומד את דינו בגזירה שוה ״תחת״ ״תחת״, ואי אפשר לדרוש כן, כיון דַּהַאי ״תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ״ הכתוב באונס, מִיבְּעֵי לֵיהּ – נצרך לְכִדְּאַבַּיֵי, דְּאָמַר אַבַּיֵי (להלן מז:), מנין שהאונס חייב גם בושת ופגם, שמא נאמר שכשקנסה אותו התורה חמישים כסף נכללו בזה גם דמי בושת ופגם, אלא יש ללמוד זאת מדאָמַר קְרָא ״וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָ חֲמִשִּׁים כֶּסֶף וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ״ (דברים כב כט), בא הפסוק לומר, הַאי – חמישים כסף אלו, הם רק תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ – קנס על העינוי, מִכְּלָל – משמע מכך דְּאִיבָּא גם תשלומי בּוֹשֶׁת וּפְגָם, שאינם מחמת העינוי, אלא כל חובל בחבירו חייב בהם, וכיון שהתיבות ״תחת אשר עינה״ אינן מיותרות, סובר רבי יוחנן שאי אפשר לדרוש מהן גזירה שוה זו, שמשלם ואינו לוקה.

הגמרא מבארת מה ישיב עולא על טענת רבי יוחנן. אומרת הגמרא: וְעוּלָּא, שלומד מ״תחת אשר עינה״ שמשלם ואינו לוקה, יסבור שפסוק זה פנוי לגזירה שוה, ואילו דינו של אביי שיש חיוב בושת ופגם נַפְקָא לֵיהּ – הוא לומדו מִדרשתו דְּרָבָא, דְּאָמַר רָבָא, אָמַר קְרָא ״וְנָתַן הָאִישׁ הַשּׁוֹכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף״, ותיבות ״השוכב עמה״ מיותרות, שיכלה התורה לכתוב ״ונתן האיש״, ויש לדרוש מכך שרק עבור הֲנָאַת שְׁכִיבָה משלם חֲמִשִּׁים כסף, מִכְּלָל דְּאִיבָּא מלבד זאת, גם תשלומי בּוֹשֶׁת וּפְגָם שאינם מחמת הנאת שכיבה, שהרי שייכים הם גם בשאר חובל בחבירו.

* * *

הגמרא לעיל (לב:) הביאה את דעת רבי אילעא, שהטעם שלדברי חכמים עדים זוממים משלמים ואינם לוקים הוא משום שבפירוש ריבתה תורה עדים זוממים לתשלומים, הגמרא מביאה כעת דעה נוספת בענין: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מה שעֵדִים זוֹמְמִין מָמוֹנָא מְשַׁלְּמִי וּמִילְקָא לֹא לָקֵין, אין זה מחמת לימוד מפסוק, אלא מִשּׁוּם דְּלָאו בְּנֵי הַתְרָאָה נִינְהוּ – אין התראה שייכת בהם, וכמו שיבואר להלן, וכיון שאין עונש הגוף ניתן ללא התראה, חיובם הוא תשלומי ממון. מבארת הגמרא מדוע לא שייכת בהם התראה: אָמַר רָבָא, תְּדַע שכן הוא, שאינם בני התראה, שהרי נִיתְּרֵי בְּהוּ אִימַּת – מתי נתרה בהם, נִיתְּרֵי בְּהוּ מֵעִיקָּרָא – אם נתרה בהם יום או שעה קודם שיעידו, שאם יוזמו ילקו, אֲמָרֵי אִישְׁתַּלְּיָן – יכולים הם לומר שבשעת העדות שכחו את ההתראה, כיון שעבר זמן, ובטלה ההתראה. נִיתְּרֵי בְּהוּ בְּשַׁעַת מַעֲשֶׂה – בשעת העדות, פָּרְשֵׁי וְלָא מַסְהֲדֵי – יפרשו ולא יעידו כלל אפילו עדות אמת, שיאמרו, כיון שאנו חשודים בעיניכם מה לנו ולצרה זאת. נִיתְּרֵי בְּהוּ לְבַסּוֹף – לאחר שכבר העידו, מַאי דַּהֲוָה הֲוָה – הרי כיון שכבר העידו אינם יכולים לחזור בהם מעדותם. וכיון שלא שייכת בהם התראה, פטורים ממלקות ומשלמים ממון.

מקשה הגמרא על דברי רבא: מַתְקִיף לֵהּ אַבַּיֵי, וְנִיתְּרֵי בְּהוּ – הלא נוכל להתרות בהם בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר לאחר עדות העד השני, שבזמן זה הם יכולים לחזור בהם מעדותם, ואם כן תועיל ההתראה. מביאה הגמרא קושיא נוספת על רבא: מַתְקִיף לֵהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, וְנִיתְּרֵי בְּהוּ מֵעִיקָּרָא – נתרה בהם התראה גמורה לפני שבאו לבית דין, ובשעת עדותם נְרַמְּז בְּהוּ רַמְּזֵי – נרמוז להם את ההתראה בלשון רכה שלא יקפידו, אך לא יוכלו לומר ששכחווה. נמצא שלדברי אביי המקשה על רבא וסובר שאפשר להתרות בעדים זוממים, עדים זוממים צריכים התראה. הגמרא מבארת שאף אביי חזר בו מדברים אלו: הֲדַר – חזר וְאָמַר אַבַּיֵי, לָאו מִילְּתָא הִיא דְּאָמְרִי – אין נכון הדבר שאמרתי, שעדים זוממים צריכים התראה, דְּאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ לומר שעֵדִים זוֹמְמִין צְרִיכִין הַתְרָאָה, נמצא דִּכְּי לֵא מַתְרִינָן בְּהוּ – אם לא התרו בהם, והעידו בשקר על אדם החייב מיתה, לֵא קַטְלִינָן לְהוּ – אין הורגים אותם כשהוזמו, ולא יתכן לומר כן, דִּמְּי אִיכָּא מִידֵּי דְּאִינְהוּ בָּעוּ קָטִיל בְּלֵא הַתְרָאָה, וְאִינְהוּ בָּעוּ הַתְרָאָה – וכי יתכן לומר כן, שהם רצו להרוג את הנידון בלא התראה, שהרי העידו על מעשה שלא היה מעולם, ובודאי שלא היתה בו התראה, וכדי להרוג אותם נצטרך התראה, הָא בְּעֵינָן – הרי יש צורך שיתקיים ״וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו״, כלומר שעונשם הוא אותו דבר שהתכוונו לגרום לנידון, וְלֵיכָּא – ואין זה מתקיים באופן זה, שהם זממוהו להורגו ללא התראה, ואנו הורגים אותם רק אם התרו בהם. אלא ודאי אין צורך בהתראה כדי להעניש עדים זוממים. נמצא שבין לרבא ובין לאביי אין התראה בעדים זוממים, וזהו טעמו של רבי אליעזר שהם משלמים ואינם לוקים.

הגמרא מקשה על דברי אביי: מַתְקִיף לֵהּ רַב סַמָּא בְּרֵיהּ דְּרַב יִרְמְיָה, אֶלָּא מֵעַתָּה – לדברי אביי שהטעם שאין עדים זוממים צריכים התראה הוא כדי שיתקיים ״כאשר זמם״, אם כן עדים זוממים שהעידו על פלוני כהן שהוא כֵּן גְּרוּשָׁה וּכֵן חֲלוּצָה, שלא מקיימים בהם כאשר זמם, לעשותם חללים, אלא הם לוקים, דְּחיוב מלקות שבהם לֵא מִ״כַּאֲשֶׁר זָמַם״ קָא מִיתְרֵבֵי – אינו מדין ״כאשר זמם״, אלא נלמד מהפסוק (ויקרא כה ב) ״וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע״, לִיבָּעֵי הַתְרָאָה – נצריך התראה כדי להלקותם, שהרי כאן לא שייך טעמו של אביי.

משיבה הגמרא: אָמַר קְרָא (ויקרא כד כב), ״מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם״, ודורשים מכך שצריך שיהיה מִשְׁפַּט הַשָּׁוֶה לְכוּלְּכֶם, ולכן יש להשוות את כל העדים הזוממים לדין אחד, וכיון שרוב עדים זוממים נענשים מדין ״כאשר זמם״ ואינם צריכים התראה, אף באופן שהם נענשים מדין ״והיה אם בן הכות רשע״, אינם צריכים התראה.

* * *

הגמרא לעיל (לב:) ביארה שלדעת רבי יוחנן הטעם שחובל בחבירו משלם ואינו לוקה הוא משום שבפירוש ריבתה תורה חובל בחבירו לתשלומים, הגמרא מביאה כעת טעם אחר: רַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי אָמַר, חוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ נַמִּי, דְּמָמוֹנָא מְשַׁלֵּם וּמִילְקָא לֹא לָקֵין, נלמד מֵהָכָא, נאמר בפסוק (שמות כא כב) ״וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ, וְאָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר, בְּמַצּוּת [–במריבה] שֶׁבְּמִיתָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שהיה האחד מתכוון להרוג את חבירו, דִּכְתִיב בפסוק שאחריו ״וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה ״וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ״ – שאם מתה האשה יש להרוג את המכה, ואף שלא התכוין להרוג את האשה אלא את חבירו, ולימד הכתוב שהמתכוין להרוג אדם זה והרג אדם אחר, חייב מיתה. ויש לברר, הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן מדובר, אִי דְּלָא אַתְרוּ בֵּיהּ – אם לא התרו במכה, אַמַּאי מִיקְטַיֵל – מדוע הוא חייב מיתה, והלא אין חיוב מיתה ללא התראה. אֶלָּא

המשך בעמוד רח

רש"ל

ופרכינן: **חובל בחבירו** — דעל כרחך בממון נידון — תקשי: בטלת לאו ד"לא יוסיף פן יוסיף", שהוא אזהרה למכה את חבירו! **והיה אם בן הכות** — במסכת מכות (ב,ב) מוקמינן לה בעדים וזוממין. **אלא** — על כרחך, כיון דרבייה קרא לתשלומין, איכא לאוקמנא לענוש מלקות דלאו דידיה, במעידין אנו את איש פלוני כהן שהוא בן גרושה. דליכא לאוקמי "כאשר זמם" ולומר יהא הוא בן גרושה תחתיו, אלא סופג את הארבעים. והכי תנן במסכת מכות. וחובל בחבירו נמי מוקמינן ליה בשאין בה שוה פרוטה בכל חמשה דברים שבה, כגון שלא פיחתו מכספו וממלאכתו, וריפוי לא הוצרך, ולא צער היה בה, ובשוטה שאין לה בושת. והכא נמי באחותו מצית לאוקמי מלקות דידה בבוגרת. אבל נערה — לישלם ולא לילקי, הואיל וריבתה גזירה שוה ד"תחת" "תחת" לתשלומין. **לכדאביי** — בשילהי פירקין, דפרכינן: ואימא חמשים אמר רחמנא מכל מילי? ושני אביי: חמשים כסף נתחדשו תחת קנס העינוי, אבל בושת ופגם שהוא בשאר חובלים — לא כלל כאן. **השוכב עמה** — קרא יתירא הוא לדרשה, נימא: ונתן לאבי הנערה חמשים כסף. **מכלל דבושת ופגם** — דלאו מחמת הנאת שביבה נינהו, שהרי ישנן בשאר חובלים — לא כיילינהו בגוייהו דהני. **רבי אלעזר אומר עדים זוממין דממונא משלמי ולא לקו** — לא צריכי קרא, דסברא היא דמלקות לא שייך בהו. **דלאו בני התראה נינהו** — קודם עדות, כדמפרש רבא ואזיל. הלכך, אי איכא למענשינהו — לא תענשינהו אלא ממון, דאין ענוש הגוף בלא התראה. ואף על גב דגבי בן גרושה ובן חלוצה ענשינן להו מלקות בלא התראה — התם גזירת הכתוב, דאשכחן בהו מלקות בהדיא "והיה אם בן הכות", ומוקמינן לקרא במידי דלא מצית למענשינהו מ"באשר זמם". אבל היכא דמצית למיעבד בהו הזמה — לא שייך בהו מלקות. **תדע** — שאי אפשר להתרות בהם. **מעיקרא** — יום או שעה קודם שיעידו העדות. **אמרי אישתלין** — שכחנו ההתראה, הרי שבטלה ההתראה. **פרשי ולא מסהדי** — אפילו אמת. הואיל ואנו חשודים בעיניכם, מה לנו ולצרה? **לבסוף** — לאחר שהעידו. **מאי דהוה הוה** — דכיון שהגיד אינו חוזר ומגיד, ואינן יכולין לחזור. **וניתרי בהו בתוך כדי דבור** — לאחר שהעידו, דתוך כדי דבור כדבור דמי, ויכולים לחזור. **תוך כדי דבור** — כדי שאילת שלום. **ונרמז רמוזי** — בשעת העדות נרמזו להם רמזים על ההתראה להזכירם, ובלשון רך, שלא יקפידו. **לאו מילתא היא דאמרי** — שיהו עדים זוממין צריכין התראה. הכי גרסינן: דאינהו בעו למיקטל בלא התראה, ואינהו בעו בלא התראה כו'. **כאשר זמם** — והם זממו להרוג את זה בעדותן שלא היה ולא נברא, ולא התרו בו ההתראה שהעידו עליה. **אלא מעתה** — דהאי דלא בעו התראה משום "כאשר זמם" הוא, מלקות של זוממי עדות בן גרושה ובן חלוצה. **דלאו מכאשר זמם אתי** — ענוש דידהו, שהרי לא זממו להלקותו אלא לחללו. **משפט השוה** — וכיון דרוב זוממין לאו בני התראה נינהו, הני נמי לא בעו התראה. **במצות שבמיתה** — שמתכוין היה להורגו. **הכתוב מדבר** — דכתיב "אם אסון יהיה", שמתה האשה — "ונתת נפש", ואף על פי שלא נתכוון אלא לחבירו. ואשמעינן: נתכוון להרוג את זה והרג את זה — חייב. **אי דלא אתרו ביה** — אם תמיתנו תהרג. **לדבר חמור** — מיתה. **הוי מותרה לדבר הקל** — שאם יכנו ולא יומות ילקה, ואפילו הכי אמר רחמנא דכי אין שם חיוב מיתה — יענש דמי ולדות, ואף על גב דאיכא התראה למלקות. אלמא: משלם ואינו לוקה.

1 חוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ נַמִי, אִם כֵּן, בְּטַלְתָּ "לֹא יוֹסִיף פֶּן
2 יוֹסִיף"! עֵדִים זוֹמְמִין נַמִי, אִם כֵּן, בְּטַלְתָּ "וְהָיָה
3 אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע"! אֶלָּא עֵדִים זוֹמְמִין אֶפְשָׁר
4 לְקַיּוּמָהּ בְּבֶן גְּרוּשָׁה וּבֶן חֲלוּצָה. - חוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ נַמִי,
5 אִיכָּא לְקַיּוּמָהּ כְּגוֹן שֶׁהִכָּהוּ הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה
6 פְּרוּטָה. אֲחוֹתוֹ נַמִי, אִיכָּא לְקַיּוּמָהּ בַּאֲחוֹתוֹ בּוֹגֶרֶת!
7 אָמַר לְךָ רַבִּי יוֹחָנָן: הַאי "תַּחַת אֲשֶׁר עִיְּנָהּ" מִיבְּעֵי
8 לֵיהּ לְכִדְאַבַּיֵי, דְּאָמַר אַבַּיֵי: אָמַר קְרָא "תַּחַת אֲשֶׁר
9 עִיְּנָהּ", הַאי - "תַּחַת אֲשֶׁר עִיְּנָהּ", מִכְּלָל דְּאִיכָּא
10 בּוֹשֶׁת וּפְגָם. וְעוּלָּא נָפְקָא לֵיהּ מִדְּרָבָא. דְּאָמַר רָבָא:
11 אָמַר קְרָא: "וְנָתַן הָאִישׁ הַשּׁוֹכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה
12 חֲמִשִּׁים כֶּסֶף", הֲנָאַת שְׁכִיבָה - חֲמִשִּׁים, מִכְּלָל דְּאִיכָּא
13 בּוֹשֶׁת וּפְגָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עֵדִים זוֹמְמִין מְמוֹנָא
14 מְשַׁלְּמֵי וּמִילְקָא לָא לָקֵי, מִשּׁוּם דְּלָאו בְּנֵי הַתְרָאָה
15 נִינְהוּ. אָמַר רָבָא: תֵּדַע, נִיתְרֵי בְּהוּ אֵימַת? נִיתְרֵי
16 בְּהוּ מֵעִיקָּרָא - אָמְרֵי אִישְׁתַּלְּיָן. נִיתְרֵי בְּהוּ בִּשְׁעַת
17 מַעֲשֶׂה - פָּרְשֵׁי וְלָא מְסַהֲדֵי. נִיתְרֵי בְּהוּ לְבַסּוֹף - מַאי
18 דַּהֲוָה הֲוָה. מִתְקִיף לָהּ אַבַּיֵי: וְנִיתְרֵי בְּהוּ בְּתוֹךְ כְּדֵי
19 דִּבּוּר! מַתְקִיף לָהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא: וְנִיתְרֵי
20 בְּהוּ מֵעִיקָּרָא, וְנִרְמַז בְּהוּ רְמוּזֵי! הָדָר אָמַר אַבַּיֵי: לָאו
21 מִילְּתָא הִיא דַּאֲמָרִי: אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ עֵדִים זוֹמְמִין
22 צְרִיכִין הַתְרָאָה, כִּי לָא מַתְרִינַן בְּהוּ לָא קְטָלִינַן לְהוּ
23 - מִי אִיכָּא מִידֵּי דְּאִינְהוּ בָּעוּ קְטֵיל בְּלָא הַתְרָאָה,
24 וְאִינְהוּ בָּעוּ הַתְרָאָה? הָא בְּעֵינַן "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר
25 זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו" וְלֵיכָּא. מַתְקִיף לָהּ רַב סַפְּא
26 בְּרֵיהּ דְּרַב יִרְמְיָה: אֶלָּא מֵעַתָּה, בֶּן גְּרוּשָׁה וּבֶן חֲלוּצָה,
27 דְּלָא מִ"כַּאֲשֶׁר זָמַם" קָא מִיתְרַבִּי, לִיבָּעֵי הַתְרָאָה!
28 אָמַר קְרָא: "מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם", מִשְׁפַּט הַשָּׁוֶה
29 לְכוּלְּכֶם. רַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי אָמַר: חוֹבֵל
30 בַּחֲבֵירוֹ נַמִי, מְמוֹנָא מְשַׁלֵּם וּמִילְקָא לָא לָקֵי - מֵהָכָא:
31 "וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנִגְּפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ",
32 וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בְּמַצּוּת שֶׁבְּמִיתָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר,
33 דִּכְתִיב: "וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּ נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ".
34 הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּלָא אַתְּרוּ בֵּיהּ - אַמַּאי מִיקְטַל,
35 אֶלָּא פְּשִׁיטָא דְּאַתְּרוּ בֵּיהּ, וּמוּתְּרָה לְדָבָר חָמוּר הָוֵי
36 מוּתְּרָה לְדָבָר הַקַּל, וְאָמַר רַחֲמָנָא: "וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן
37 עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ". מַתְקִיף לָהּ רַב אַשִׁי: מִמַּאי דְּמוּתְּרָה
38 לְדָבָר חָמוּר הָוֵי מוּתְּרָה לְדָבָר הַקַּל, דִּלְמָא לָא
39 הָוֵי? אִם תִּמְצָא לוֹמַר הָוֵי - מִמַּאי דְּמִיתָה חֲמוּרָה,

דלמא

דבעינן שיתיר עצמו לאותה מיתה, בין קלה בין חמורה.

ודלמא

תוספות

אלא אפשר לקיומי בבן גרושה או בבן חלוצה — ואם תאמר: אמאי לקו — אעדות דבן גרושה, הא הוי עדות שאין אתה יכול להזימה! ויש לומר: דלא חשיב עדות שאין אתה יכול להזימה אלא במעידין על הטרפה, דאי אפשר לקיומי בשום דבר, לא במיתה ולא במלקות, דגברא קטילא בעו למיקטל. אבל הכא נתקיימה הזמה במלקות. **מיבעי** ליה לכדאביי — ואם תאמר: כיון דאיצטריך "תחת" להך דרשה, אם כן מנא לן מיטב? ויש לומר: דיליף מנתינה או מכסף.

ועולא נפקא ליה מדרבא — משמע דרבא סבר כעולא, דרבי יוחנן גופיה הוה דריש כעולא אי לאו משום דמיבעי ליה לכדאביי. וקשה לרבינו שמשון בן אברהם: דבפרק "השוכר את הפועלים" (בבא מציעא צא,א) משמע בהדיא דסבר כרבי יוחנן גבי חוסם פרה ודש בה — לוקה ומשלם, דמוקי לה אביי כרבי מאיר. ורבא אמר לעולם כרבנן, ואתנן אסרה תורה אפילו בא על אמו. פירוש: ומשלם לצאת ידי שמים. משמע דבדין לוקה ואינו משלם! ולמאי דפרישית לעיל — דלמסקנא דווקא בהני תלת אית ליה לעולא דממונא משלם ולא לקי — אתי שפיר, דבעלמא סבר כרבי יוחנן דלוקה ואין משלם, כדדריש רבי יוחנן, וסמיך ליה "ארבעים יכנו".

ניתרי בהו מעיקרא וכו' — ואם תאמר: תיפוק ליה דהויא התראת ספק, דאין אנו יודעין אם מעידים שקר? ויש לומר: דהתראת ספק לא הויא אלא כגון אל תותיר, שאף למותרה עצמו הוא ספק, שסבור שעדיין יש שהות ביומם, אבל הכא המותרין יודעין שמעידין שקר.

וניתרי בהו בתוך כדי דבור — ואם תאמר: היכי מצי תו הדרי בהו? והא בהתראה איכא טפי מכדי דבור, שהוא כדי שאילת שלום! ויש לומר: דכל זמן שעסוקים באותו דבר חשיב הכל תוך כדי דבור, כדאמרינן במכות (ו,א) דאפילו מעידין מאה, כל אחד תוך כדי דבור של חבירו — חשובין כולן תוך כדי דבור של ראשון, ואם נמצא אחד מהן קרוב או פסול — עדותן בטילה.

אלא פשיטא דאתרו ביה — ואם תאמר: היכי משלם ממון אפילו כי אין אסון? הא כיון דמתכוין להרוג — הוי ליה רודף, ומתחייב בנפשו, וקים ליה בדרבה מניה! ויש לומר: בשיכולין להצילו באחד מאבריו. והכי אמרינן ב"בן סורר" (סנהדרין עד,א). **ממאי** דמותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר הקל דלמא לא הוי — אין לומר דטעמא משום דאהריגה הוא דקיבל התראה, דניחא ליה ליהרג על מנת שיהרוג שונאו, ד"תמות נפשי עם פלשתים" הוא דקאמר. אבל לא ניחא ליה להכות את חבירו על מנת שילקוהו. דהא אמתניתין דפרק "הנשרפין" (סנהדרין עט,ב) דקתני דחייבי מיתות שנתערבו ידונו בקלה, וקאמר בגמרא (שם פ,ב): ש"מ מותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר הקל. והתם פשיטא דכיון דהתרו בו לסקילה וקבל — כל שכן שאם התרו בו חנק על אותו דבר עצמו שהיה מקבל. ואפילו הכי בעי למימר דמותרה לדבר חמור לא הוי מותרה לדבר הקל. אלא יש לומר דגזירת הכתוב הוא,

כתובות. פרק שלישי – אלו נערות דף לג עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

ודלמא מלקות חמור — הוה מצי לשנויי: מסתברא מיתה חמורה שכן ניתנה לאנשי עיר הנידחת, כדאמרינן בפרק "ארבע מיתות" (סנהדרין נ,א). **אילמלי** נגדוה לחנניה מישאל ועזריה הוו פלחי לצלמא — תימה מנא לן דהא אמרינן בהרואה (ברכות סא,ב) כשהוציאו את רבי עקיבא אמר כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה אימתי יבא לידי ואקיימנו בכל נפשך אלמא משמע דבכל נפשך מיירי אפילו היו מייסרין את האדם ביסורין קשין דומיא דרבי עקיבא שהיו מסרקין בשרו במסרקי ברזל וכל שכן לנגודי ואומר רבינו תם דאותו צלם לא היה עבודה זרה ממש אלא היה עשוי לכבוד המלך ואף על פי כן היה בו קידוש השם ולכך מסרו עצמן למיתה, והיינו דכתיב (דניאל ג) "לאלהך לית אנן פלחין ולצלם דהבא די אקימת לא נסגוד" משמע שהצלם לא היה תופס באלהות. ומיהו, "פלחו לצלמא" משמע שהצלם היה עבודה זרה, מדקאמר "פלחו".

דלמא בשוגג ונקה מגלות – תימה לרבינו יצחק: היכי שייך גלות אם מת אחר שחבשוהו שנים או שלשה ימים? הא אמרינן ב"מי שאחזו" (גיטין ע,ב): שחט בו שנים או רוב שנים — הרי זה אינו גולה, דחיישינן שמא הרוח בלבלתו. וטעמא, דגבי גלות אשכחן מילי טובא דפטור, כגון דרך עלייה, דגבי מיתה אין חילוק בין דרך עלייה לדרך ירידה. הכי נמי גבי גלות בעינן שימות מיד, כדכתיב "ויפל עליו וימות" משמע מיד. ואף על גב דגבי מיתה נמי כתיב "מכה איש ומת" — ויש לומר: דמשכחת לה בביתא דשישא, דלא חיישינן שמא הרוח בלבלתו, כדאמרינן התם. אי נמי: דוקא בשחט בו רוב שנים חיישינן שמא הרוח בלבלתו, דבקל הרוח מבלבלו, אבל בשאר חבלות — אין הרוח מזיק כל כך, שיכולין לשמור יפה מבלבול רוח, לכרוך על המכה שום דבר. ואם תאמר: היכי מיתוקם קרא בשוגג? הא כתיב שבת בקרא "רק שבתו יתן וגו'" ובשוגג לא מיחייב, כדאמרינן בסוף פרק "כיצד הרגל" (בבא קמא כו,ב) דמרבה מ"פצע תחת פצע" לחייב על השוגג במזיד נזק, אבל לא ארבעה דברים! ויש לומר: דמשכחת לה בהוסיף לו רצועה אחת, דאמר ב"המניח" (שם לב,ב) דגולה, ואם לא מת — חייב בארבעה דברים, ולא דמי לשאר שוגג. או כגון שנכנס לחנותו של נגר (שלא) ברשות, דמוכח התם לרב פפא דשייך ביה גלות וארבעה דברים. או נפל מן הגג ברוח מצויה דחייב בארבעה דברים כדאמרינן בסוף "כיצד הרגל" (שם כו,א) ומסתברא דאם מת — דגולה. ועוד, דאפשר דהוי שוגג על המיתה ומזיד על החבלה. **גנב** שור הנסקל וטבחו משלומי ארבעה וחמשה — תימה: דתיקשי מהכא לריש לקיש, דאמר בפרק "מרובה" (שם עז,ב): כל היכא דליתיה במכירה ליתיה בטביחה, והכא שור הנסקל ליתיה במכירה! ויש לומר: דהתם קדשים דמירי, דליתנהו כלל במכירה! אבל שור הנסקל, אם ימכרנו לנכרי אין תופס דמיו. ולרבינו תם שאומר דאין שור הנסקל נאסר מחיים ניחא. **לאו** משום דלא מיחייב כו' — אף על גב דהכא אפילו לצאת ידי שמים אינו חייב, דדוקא בממון הוא דאמר רבא ב"השובר את הפועלים" (בבא מציעא צא,א): אתנן אסרה תורה אפילו בא על אמו, דמיחייב בבא לצאת ידי שמים. אבל קנס לא מיחייב אלא על פי בית דין, כדאמרינן: "אשר ירשיעון אלהים" — פרט למרשיע עצמו. מכל מקום ניחא, דכיון שהיה ראוי להתחייב אם לא היה מתחייב בנפשו — מתחייב נמי אממון על ידי שליח, כיון שאינו מתחייב בנפשו.

רש"י

נגדוה — יסורין. **ולא שני לך כו'** — יסורי המלכות — הכאה שאין לה קצבה היא. אבל מלקות יש לה קצבה — ארבעים. **הניחא לרבנן דאמרי** — בסנהדרין, ב"אלו הן הנשרפים" (עט,א): נתכוון להרוג את זה והרג את זה — חייב, והאי "ונתת נפש" — ממש קאמר, אית לן למידק ואוקמי קרא בשהתרו בו, ולמילף דאף על גב דאיכא התראה — יעגש ממון כשאין שם מיתה. **אלא לרבי דאמר** — התם: נתכוון להרוג את זה והרג את זה — אינו נהרג, אלא משלם דמי האשה ליורשיה, אם כן אפשר לאוקמי קרא בשלא התרו בו, ומשום הכי, כי אין אסון משלם דמי ולדות, וכי יש אסון משלם דמי אשה. אבל אתרו ביה — אימא לך לוקה ואינו משלם. **מאי איכא למימר** — מהיכא תיתי חובל בחבירו לתשלומין, ואף כשהתרו בו? **על משענתו** — כדמתרגמינן: "על בוריו", ששב לכחו ולאיתנו הראשון. **אלא מלמד שחובשין אותו** — לא נאמר מקרא זה אלא ללמדך דהיכא דהכהו ולא מת ונפל למשכב — יחבשו את המכה דהוא בבית האסורין, עד שנראה: "אם יקום והתהלך בחוץ", אז "ונקה המכה". מכלל דעד השתא לא יצא מידי בית דין, אלא נחבש. **ואי מיית קטלינן ליה** — [כיון דאמרת חובשין, מכלל דאי מיית ניזוק — קטלינן ליה להאי. דאי לאו לקטלא, למאי חבשינן ליה? **לדבר חמור** — מיתה. **לדבר הקל** — מלקות ד"לא יוסיף" דחובל ולא מת]. **ואמר רחמנא** — להיכא דלא מת, דאיכא ממון ומלקות — נידון בממון, דכתיב "שבתו יתן". **ממאי** — דהאי "והכה איש את רעהו" במזיד קא משתעי, והאי "ונקה" דילפינן מיניה חבישה — ונקה מקטלא קאמר, דתשמע מינה דאי מיית קטלינן ליה, ועל כרחין בהתרו בו. **דלמא בשוגג** — משתעי, ולא התרו בו. וחבישה לאו לקטלא, "ונקה" נמי לאו לקטלא, אלא מגלות דערי מקלט. וחבישה דילפינן מינה לגלות קאמר, ומשום הכי כי נקה מגלות — ישלם ממון. אבל היכא דאתרו ביה, אימא לך דכי לא מיית — לוקה ואינו משלם: ריש לקיש מהדר אשינויא דרמינא ברישא שמעתין מתניתין דמכות אדכתובות. **הא מני** — מתניתין דקתני בא על אחותו נותן קנס — רבי מאיר היא דאמר לעיל לוקה ומשלם, שלא השם המביאו לידי מכות מביאו לידי תשלומין. **אפילו בתו נמי** — דמיקטיל עלה, לישלם. דהא לא סבירא ליה לרבי מאיר דפטור משום דרבה מיניה, ואמאי תנן מתניתין הבא על בתו פטור מן הקנס? **וטבח בשבת** — איכא חיוב מיתה, וכן לעבודה זרה. **שור הנסקל** — לקמן פריך: הא לא שוה מידי. **בטובח על ידי אחר** — הגגב צוה לשלוחו לשחוט. **וכי** — שליח חוטא, ושולח מתחייב קנס דארבעה וחמשה? והא קיימא לן בקדושין (מב): אין שליח לדבר עבירה: מכירה אי אפשר אלא על ידי אחר, שהלוקח לוקחו ממנו. **תחת השור** — מצי למכתב "ישלם בשור". **עבד איהו לא מיחייב** — דהא מיקטיל. **לאו משום דלא מיחייב הוא** — דחיובא רמיא עליה, אלא משום דקם ליה בדרבה מיניה.

רבי

1 דִּלְמָא מַלְקוֹת חָמוּר? דְּאָמַר רַב: אִילְמָלֵי נַגְּדוּהּ
2 לַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה - פָּלְחוּ לְצַלְמָא! אָמַר לֵיהּ רַב
3 סַמָּא בְּרֵיהּ דְּרַב אַסִּי לְרַב אַשִׁי, וְאָמְרִי לָהּ רַב סַמָּא
4 בְּרֵיהּ דְּרַב אַשִׁי לְרַב אַשִׁי: וְלָא שָׁנֵי לָךְ בֵּין הַכָּאָה
5 שֶׁיֵּשׁ לָהּ קְצָבָה לְהַכָּאָה שֶׁאֵין לָהּ קְצָבָה?! מַתְקִיף לָהּ
6 רַב יַעֲקֹב מִנְּהַר פְּקוֹד: הָנִיחָא לְרַבָּנַן דְּאָמְרִי נֶפֶשׁ מַמָּשׁ,
7 אֶלָּא לְרַבִּי דְּאָמַר מָמוֹן מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אֶלָּא אָמַר
8 רַב יַעֲקֹב מִנְּהַר פְּקוֹד מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא: מֵהָכָא: "אִם
9 יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה". וְכִי
10 תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁזֶּה מְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק וְזֶה נֶהֱרָג? אֶלָּא
11 מְלַמֵּד שֶׁחוֹבְשִׁין אוֹתוֹ, וְאִי מִית - קָטְלִינַן לֵיהּ, וְאִי לָא
12 מִית - "שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֵּא יְרַפֵּא". הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּלָא
13 אַתְרוּ בֵּיהּ - אַמַּאי מִיקְטַיְל? אֶלָּא פְּשִׁיטָא - דְּאַתְרוּ
14 בֵּיהּ, וּמוּתְּרָה לְדָבָר חָמוּר מוּתְּרָה לְדָבָר הַקַּל, וְאָמַר
15 רַחֲמָנָא "שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֵּא יְרַפֵּא". מַתְקִיף לָהּ רַב אַשִׁי:
16 מִמַּאי דְּמוּתְּרָה לְדָבָר חָמוּר הָוֵי מוּתְּרָה לְדָבָר הַקַּל?
17 דִּלְמָא לָא הָוֵי, וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר הָוֵי - מִמַּאי דְּמִיתָה
18 חֲמוּרָה, דִּלְמָא מַלְקוֹת חָמוּר? דְּאָמַר רַב: אִילְמָלֵי
19 נַגְּדוּהּ לַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה פָּלְחוּ לְצַלְמָא! אָמַר לֵיהּ
20 רַב סַמָּא בְּרֵיהּ דְּרַב אַסִּי לְרַב אַשִׁי, וְאָמְרִי לָהּ רַב סַמָּא
21 בְּרֵיהּ דְּרַב אַשִׁי לְרַב אַשִׁי: וְלָא שָׁנֵי לָךְ בֵּין הַכָּאָה
22 שֶׁיֵּשׁ לָהּ קְצָבָה לְהַכָּאָה שֶׁאֵין לָהּ קְצָבָה? מַתְקִיף לָהּ
23 רַב מָרִי: מִמַּאי דִּבְמִזִּיד "וְנִקָּה" מִקְּטָלָא, דִּלְמָא בְּשׁוֹגֵג
24 "וְנִקָּה" מִגָּלוּת? קַשְׁיָא. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: הָא מַנִּי - רַבִּי
25 מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר: לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם. אִי רַבִּי מֵאִיר -
26 אֲפִילּוּ בְּתּוֹ נַמִּי! וְכִי תֵּימָא רַבִּי מֵאִיר לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם
27 אִית לֵיהּ, מֵת וּמְשַׁלֵּם - לֵית לֵיהּ, וְלָא? וְהָתַנְיָא: גָּנַב
28 וְטָבַח בְּשַׁבָּת, גָּנַב וְטָבַח לַעֲבוֹדָה זָרָה, גָּנַב שׁוֹר הַנִּסְקָל
29 וּטְבָחוֹ - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, דִּבְרֵי רַבִּי
30 מֵאִיר, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין. הָא אִיתְּמַר עֲלָהּ, אָמַר רַבִּי
31 יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמְרִי לָהּ אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה וְאָמַר
32 רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: רַבִּי אָבִין וְרַבִּי אֶילְעָא וְכָל
33 חֲבוּרְתָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרִי: בְּטוֹבֵחַ עַל יְדֵי
34 אַחֵר. וְכִי זֶה חוֹטֵא וְזֶה מִתְחַיֵּיב? אָמַר רָבָא, אָמַר
35 רַחֲמָנָא: "וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ" מַה מְּכִירָה עַל יְדֵי אַחֵר -
36 אַף טְבִיחָה עַל יְדֵי אַחֵר. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא: "אוֹ"
37 - לְרַבּוֹת אֶת הַשְּׁלִיחַ. דְּבֵי חִזְקִיָּה תָּנָא: "תַּחַת" -
38 לְרַבּוֹת אֶת הַשְּׁלִיחַ. מַתְקִיף לָהּ מָר זוּטְרָא: מִי אִיכָּא
39 מִידֵּי דְּאִילּוּ עֲבַד אִיהוּ לָא מִיחַיֵּיב, וְעָבֵיד שָׁלִיחַ
40 וּמְחַיֵּיב? אִיהוּ לָאו מִשּׁוּם דְּלָא מִיחַיֵּיב, אֶלָּא מִשּׁוּם
41 דְּקָם לֵיהּ בִּדְרַבָּה מִינֵּיהּ. אִי בְּטוֹבֵחַ עַל יְדֵי אַחֵר, מַאי טַעֲמֵיהוּ דְּרַבָּנַן דְּפָטְרִי? מַאן חֲכָמִים -

רבי

דִּלְמָא עונש מַלְקוּת חָמוּר מעונש מיתה. וראיה לכך, דְּאָמַר רַב, אִילְמָלֵי נַגְדּוּהַּ – אילו היו מייסרים לְחַנַּנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה כדי שיעבדו לצלם של נבוכדנצר, פָּלְחוּ לְצַלְמָא – היו עובדים לצלם, ואף שהסכימו למסור עצמם למיתה, לא היו מוסרים עצמם ליסורים, ומבואר שיסורים קשים לאדם יותר ממיתה.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב סַמָּא בְּרֵיהּ דְּרַב אַסִּי לְרַב אַשִּׁי, וְאָמְרֵי לָהּ – ויש אומרים שרַב סַמָּא בְּרֵיהּ דְּרַב אַשִּׁי הוא שאמר זאת לְרַב אַשִּׁי, וְכִי לֵא שָׁנֵי לָךְ – וכי אינך סבור שיש שינוי וחילוק בֵּין הַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קְצָבָה, כמלקות בית דין שהם שלושים ותשע, לְהַכָּאָה שֶׁאֵין לָהּ קְצָבָה שהיה מלקה אותם נבוכדנצר, ואף שמלקות שאין להם קצבה חמורים ממיתה, מלקות שיש להם קצבה קלים ממיתה.

הגמרא מביאה קושיא אחרת על לימודו של רב שישא: מַתְקִיף לָהּ רַב יַעֲקֹב מִנְּהַר פְּקוֹד, הָנִיחָא – דברי רב שישא מובנים לְרַבָּנָן, דְּאָמְרֵי (סנהדרין עט.) שכשאמר הכתוב (שמות כא כג) 'וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ' הכוונה היא לְנֶפֶשׁ מַמָּשׁ, שההורג את האשה יהרג אף שהתכוין להרוג את חבירו, אבן מוכרחים להעמיד את הפסוק באופן שהיתה התראה, ומוכח שאף על פי כן אם לא מתה האשה, אלא רק הוכתה, משלם דמי ולדות. אֶלָּא לְרַבִּי דְּאָמַר שכוונת הכתוב היא לחיוב מָמוֹן, שאם נהרגה האשה משלם המכה את דמיה ליורשיה, אך פטור ממיתה, כיון שהמתכוון להרוג אדם אחד והרג אדם אחר פטור, אם כן יתכן שמדובר בפסוק כשלא היתה התראה, ולכן אם לא נהרגה האשה משלם דמי ולדות, אך יתכן שאם היו מתרים בו, היה לוקה ולא משלם, וּמַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מנין שחובל בחבירו שהתרו בו למלקות, משלם ואינו לוקה.

הגמרא מביאה מקור אחר לכך שחובל בחבירו משלם ואינו לוקה: אֶלָּא אָמַר רַב יַעֲקֹב מִנְּהַר פְּקוֹד מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, דין זה נלמד מֵהָהָא, נאמר בפסוק לגבי המכה את חבירו (שם כא יט) 'אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה', כלומר, שאם לא מת המוכה פטור המכה ממיתה, וקשה, וְכִי לולי הפסוק תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁזֶּה – המוכה, בריא וּמְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק, וְזֶה – המכה נֶהֱרַג, והרי ודאי שאם לא מת המוכה אין המכה נהרג, אֶלָּא הפסוק מְלַמֵּד שֶׁאם הכהו ונפל למשכב, חוֹבְשִׁין אוֹתוֹ בבית האסורים, עד שנראה מה יקרה למוכה, וְאִי לאחר זמן מִית המוכה, קַטְלִינָן לֵיהּ – הורגים את המכה, וְאִי לֵא מִית, אין הורגים אותו, אלא רק 'שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֵּא יְרַפֵּא' (שם) שמתחייב בדמי שבת וריפוי. ויש לברר, הֵיכִי דָּמֵי – איך מדובר כאן, אִי דְּלֵא אַתְרוּ בֵּיהּ שאם יהרוג יתחייב מיתה, אפילו אם מת המוכה, אַמַּאי מִיקְטַיל – מדוע נהרג המכה, הרי אין בית דין הורגים ללא התראה. אֶלָּא פְּשִׁיטָא שמדובר דְּאַתְרוּ בֵּיהּ, וַהרי מוּתְּרָה לְדָבָר חָמוּר מוּתְּרָה גם לְדָבָר הַקַּל, ונמצא שבהתראת מיתה כלולה גם התראת מלקות, וְאף על פי כן אָמַר רַחֲמָנָא 'שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֵּא יְרַפֵּא' – שחייב לשלם ממון, ומבואר שהחובל בחבירו משלם ואינו לוקה, אפילו באופן שהתרו בו.

הגמרא מקשה על דברי רב יעקב, כפי שהקשתה על דברי רב שישא: מַתְקִיף לָהּ רַב אַשִּׁי, מַאי דְּמוּתְּרָה לְדָבָר חָמוּר הָוֵי מוּתְּרָה לְדָבָר הַקַּל, דִּלְמָא לֵא הָוֵי מותרה לדבר קל. ועוד, אף אִם תִּמְצָא לוֹמַר שמותרה לדבר חמור הָוֵי מותרה לדבר הקל, קשה, מִמַּאי דְּמִיתָה חֲמוּרָה ממלקות, דִּלְמָא מַלְקוּת חָמוּר ממיתה, דְּאָמַר רַב, אִילְמָלֵי נַגְדּוּהַּ לְחַנַּנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, פָּלְחוּ לְצַלְמָא. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב סַמָּא בְּרֵיהּ דְּרַב אַסִּי לְרַב אַשִּׁי, וְאָמְרֵי לָהּ רַב סַמָּא בְּרֵיהּ דְּרַב אַשִּׁי לְרַב אַשִּׁי, וְכִי לֵא שָׁנֵי לָךְ בֵּין הַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קְצָבָה, שהיא קלה ממיתה, לְבֵין הַכָּאָה שֶׁאֵין לָהּ קְצָבָה, שהיא חמורה ממיתה.

הגמרא מביאה קושיא נוספת על דברי רב יעקב: מַתְקִיף לָהּ רַב מָרִי, מַמַּאי – מנין לך דְּהפסוק (שם כא יח) 'וְהִכָּה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ' מדבר שהכהו בְּמֵזִיד, וממילא כוונת הכתוב 'וְנִקָּה הַמַּכֶּה', היינו מִקְּטָלָא – ממיתה, שאם לא מת המוכה אין הורגים את המכה, ולכן הוכרחנו להעמיד שמדובר כשהתרו בו, דִּלְמָא מדובר שהכהו בְּשׁוֹגֵג, וללא התראה, וכוונת הכתוב 'ונקה המכה' היא שאם לא מת המוכה וְנִקָּה – נפטר מִגָּלוּת, וכוונת הפסוק שחובשים את המכה בשגגה כדי לראות אם ימות המוכה ויתחייב הלה גלות, או שיבריא ויפטר מגלות, ואז 'שבתו יתן ורפא ירפא', כיון שלא התרו בו. אבל אם התרו בו, יתכן שלוקה המכה ואינו משלם. ומנין לך שחובל בחבירו שהתרו בו למלקות משלם ואינו לוקה. מסיימת הגמרא: קַשְׁיָא – אכן קשה הדבר על שיטת רב יעקב.

* * *

הגמרא חוזרת עתה לקושיא שבתחילת הסוגיא (לא:), שבמשנתינו מבואר שיש חיוב קנס בבא על אחותו וכו', ואילו במשנה במכות (יג.) מבואר שהבא על אחותו חייב מלקות, והרי אין אדם לוקה ומשלם על מעשה אחד. ולעיל הביאה הגמרא את תירוציהם של עולא (לב.) ורבי יוחנן (לב:), עתה מביאה הגמרא תירוץ נוסף: רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, הָא מַנִּי – כדעת מי נשנתה משנתינו, כְּרַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר שאדם שהתחייב מלקות ותשלומים בבת אחת לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם, והאונס או מפתה לוקה כמבואר במסכת מכות, ומשלם קנס כמבואר במשנתינו.

מקשה הגמרא: אִי משנתינו כְּרַבִּי מֵאִיר הִיא, אֲפִילּוּ באונס או מפתה את בְּתוֹ, שחייב מיתה, נַמִּי יתחייב לשלם קנס, כיון שאפשר להענישו בשני עונשים, ואילו בסיפא של משנתינו (להלן לה:) מבואר שהוא פטור מקנס לפי שאין אדם מת ומשלם.

מתרצת הגמרא: וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה ליישב ולומר, שאף רַבִּי מֵאִיר, רק לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם אִית לֵיהּ – הוא סובר רק שאדם יכול להתחייב מלקות וממון על מעשה אחד, אבל מֵת וּמְשַׁלֵּם לֵית לֵיהּ – הוא מודה שאין אדם מתחייב מיתה וממון על מעשה אחד, ולכן בבא על בתו פטור מקנס.

מנסה הגמרא לדחות את התירוץ: וְלֵא – וכי אינו סובר שאדם מתחייב אף מיתה וממון, וְהָתַנְיָא בברייתא, גָּנַב שור או שה וְטָבַח אותו בְּשַׁבָּת, שמלבד חיוב תשלומי ארבעה וחמשה חייב גם מיתה על מעשה השחיטה בשבת, וכן אם גָּנַב וְטָבַח לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שחייב גם מיתה משום עבודה זרה, וכן אם גָּנַב שׁוֹר הַנִּסְקָל – שור שהמית אדם שיש מצוה לסוקלו והוא אסור בהנאה, וּטְבָחוֹ, בכל אלו מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין מתשלומי ארבעה וחמשה. הרי שרבי מאיר סובר שכשיש עליו חיוב מיתה ותשלומים, כגון בטובח בשבת או לעבודה זרה, אין חיוב המיתה פוטרו מתשלומים.

הגמרא חוזרת ומעמידה את תירוצה, שיש חילוק בין מיתה למלקות. אומרת הגמרא: הָא אִיתְּמַר עָלָהּ – הרי על ברייתא זו שנינו, אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמְרֵי לָהּ – ויש אומרים שאָמַר כן רַבִּי יִרְמְיָה, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, רַבִּי אִבְּין וְרַבִּי אֵילְעָא וְכָל חֲבוּרְתָּא – וכל חבורת החכמים מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרֵי, שהטעם שרבי מאיר מחייב בברייתא ממון, הוא כיון שמדובר בה בְּטוֹבֵחַ עַל יְדֵי אַחֵר – שמינה שליח לשחוט את הבהמה הגנובה, וכיון שאין הגנב מתחייב מיתה, אלא השליח, מתחייב הגנב בתשלומי ארבעה וחמשה מחמת טביחת השליח, אך אין ראיה שרבי מאיר סובר שאדם מת ומשלם על מעשה אחד. וממילא ניתן להעמיד את משנתינו כרבי מאיר, שאדם לוקה ומשלם, אך בבא על בתו פטור מקנס, כיון שאף לרבי מאיר אין אדם מת ומשלם.

תמהה הגמרא: ביצד אתה אומר שמדובר בטובח על ידי שליח, וְכִי יתכן הדבר שזֶה – השליח חוֹטֵא, וְזֶה – הגנב, מִתְחַיֵּב לשלם ארבעה וחמשה, והרי אין שליח לדבר עבירה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, לגבי דין ארבעה וחמשה יש לימוד מיוחד שיש שליח לדבר עבירה, דְּאָמַר רַחֲמָנָא (שמות כא לז) 'וּטְבָחוֹ אוֹ מָכְרוֹ', ומקישים טביחה למכירה, מָה מְּכִירָה נעשית רק עַל יְדֵי אַחֵר, שהרי לולי הקונה אינו יכול למכור, אַף טְבִיחָה מחייבת בתשלומים גם כשנעשית עַל יְדֵי אַחֵר, והיינו על ידי שליח. מקור נוסף לכך: דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תְּנָא – בבית מדרשו של רבי ישמעאל

המשך בעמוד יא

רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּאָמַר, שְׁחִיטָה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה – שאינה מתירה את הבשר באכילה, לֹא שְׁמָהּ שְׁחִיטָה – אינה נקראת 'שחיטה', והתורה חייבה ארבעה וחמשה רק על 'שחיטה', ולכן פטרוהו חכמים מארבעה וחמשה.

שואלת הגמרא: הָתְנַיָּא – תירוץ זה מובן לגבי השוחט לְעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְכֵן לגבי השוחט שׁוֹר הַנִּסְקָל, שאסורים בהנאה, ולכן שחיטתם היא שחיטה שאינה ראויה, אֶלָּא שְׁחִיטַת שַׁבָּת, הלא שְׁחִיטָה רְאוּיָה הִיא, דִּתְנַן (חולין יד.), הַשּׁוֹחֵט בְּשַׁבָּת וְהשוחט בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְחַיֵּיב בְּנַפְשׁוֹ – בשבת חייב סקילה וביום הכפורים חייב כרת, שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה, והבשר מותר באכילה, ואם כן מדוע פטרוהו רבנן מחיוב ארבעה וחמשה.

משיבה הגמרא: התנא בברייתא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר, הסובר ששחיטת שבת אינה ראויה לאכילה, וכִּדְתַנְיָא, הַמְבַשֵּׁל בְּשַׁבָּת, אם עשה כן בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל – יכול הוא עצמו לאוכלו, ואפילו באותה שבת. אך אם בישל בְּמֵזִיד, המבשל עצמו לֹא יֹאכַל את האוכל הזה לעולם, וישראלים אחרים יכולים לאוכלו אפילו באותה שבת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אם בישל בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל המבשל עצמו רק לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת, כיון שקנסו שוגג משום מזיד. ואחרים מותרים לאוכלו אפילו באותה שבת. ואם בישל בְּמֵזִיד, לֹא יֹאכַל המבשל את האוכל עוֹלָמִית, וקנסוהו כן כדי שלא יהנה מהעבירה, אבל אחרים יכולים לאוכלו במוצאי שבת. רַבִּי יוֹחָנָן הַסַّנְדְּלָר אוֹמֵר, אם בישל בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל המאכל לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לְאֲחֵרִים, וְלֹא לוֹ – למבשל עצמו אסור לאוכלו אפילו במוצאי שבת, לפי שקנסו שוגג משום מזיד. ואם בישל בְּמֵזִיד, לֹא יֹאכַל עוֹלָמִית, לֹא לוֹ וְלֹא לַאֲחֵרִים. ואם כן התנא בברייתא שפוטר טובח בשבת מתשלומי ארבעה וחמשה סובר כרבי יוחנן הסנדלר, שכל מאכל שנעשה באיסור שבת במזיד אסור באכילה לעולם, והרי זו שחיטה שאינה ראויה ואינה נחשבת שחיטה להתחייב עליה ארבעה וחמשה.

הגמרא מבררת את טעמו של רבי יוחנן הסנדלר האוסר מעשה שבת באכילה. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן הַסַّנְדְּלָר האומר שמעשה שבת במזיד אסור באכילה לעולם אפילו לאחרים. מבארת הגמרא: כִּדְרִיש רַבִּי חִיָּיא אַפִּיתְחָא דְּבֵי נְשִׂיאָה – כפי שדרש רבי חייא בפתח בית הנשיא, נאמר בתורה (שמות לא יד) 'וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם', הקיש הכתוב שבת לקודש, ולמדים מכך מַה 'קֹּדֶשׁ' – דבר המוקדש לשמים אָסוּר בַּאֲכִילָה, אַף מַעֲשֵׂה שַׁבָּת אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה. וממשיך רבי חייא, אִי – אם כך, שמא נאמר מַה קֹּדֶשׁ אָסוּר בַּהֲנָאָה, אַף מַעֲשֵׂה שַׁבָּת אָסוּר בַּהֲנָאָה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'קֹדֶשׁ הִיא לָכֶם', ויש לדרוש שמעשה שבת שֶׁלָּכֶם יְהֵא, ומותר בהנאה. יָכוֹל – שמא נלמד מכך שאֲפִילּוּ אם בישל בְּשׁוֹגֵג יאסר באכילה, תַּלְמוּד לוֹמַר בהמשך הפסוק 'מְחַלְּלֶיהָ מוֹת יוּמָת', וחיוב מיתה הוא ודאי רק במזיד, ויש לדרוש שאף תחילת הפסוק הנדרש לגבי איסור מעשה שבת, רק בְּמֵזִיד אָמַרְתִּי לְךָ שהוא אסור באכילה כקודש, וְלֹא בְּשׁוֹגֵג.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בסברת רבי יוחנן הסנדלר: פְּלִיגֵי בָּהּ – נחלקו בדין זה רַב אַחָא וְרִבִינָא, חַד מהם אָמַר, מַעֲשֵׂה שַׁבָּת במזיד אסור באכילה לרבי יוחנן הסנדלר מִדְּאוֹרַיְיתָא, וְחַד אָמַר, מִדְּרַבָּנָן. מבארת הגמרא את דברידהם: מַאן דְּאָמַר שאיסורו דְּאוֹרַיְיתָא, היינו כְּדַאֲמָרָן – כפי שאמרנו, שלומדים אם מהפסוק שהקיש שבת לקודש. וּמַאן דְּאָמַר שאיסורו דְּרַבָּנָן, יבאר שמפסוק זה עצמו יש ללמוד שאין מעשה שבת אסור, דְּאָמַר קְרָא 'קֹדֶשׁ הִוא', הִיא – השבת עצמה קֹדֶשׁ, וְאֵין מַעֲשֶׂיהָ קֹדֶשׁ, ורק חכמים אסרום באכילה.

הגמרא מבררת כיצד תתבאר הברייתא לעיל לדעת הסובר שהאיסור הוא מדרבנן. מקשה הגמרא: וּלְמַאן דְּאָמַר שגם לרבי יוחנן הסנדלר מעשה שבת אסור רק מִדְּרַבָּנָן, מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנָן בברייתא לעיל דְּפָטְרֵי – שפטרו את הטובח בשבת מלשלם ארבעה וחמשה, והלא מן התורה שחיטה ראויה היא, שהרי אפילו רבי יוחנן הסנדלר סובר שמדאורייתא מותר לאכול מבשר בהמה שנשחטה בשבת, וכיון שהעמדנו שהברייתא מדברת בטובח על ידי אחר ואין 'קם ליה בדרבה מיניה', מדוע נפטר מתשלומים.

מתרצת הגמרא: לדבריו אכן רבנן מחייבים את הטובח בשבת בתשלומי ארבעה וחמשה, כיון שזו שחיטה הראויה מן התורה, וכִּי קָא פְּטְרֵי רַבָּנָן – ומה שנאמר בברייתא שחכמים פוטרים, היינו אַשְׁאָרָא – על שאר הדברים שנשנו בברייתא, שהם טובח לעבודה זרה, וטובח שור הנסקל, שבהם זו שחיטה שאינה ראויה, ופטור עליה.

הגמרא חוזרת לבאר את דברי הברייתא, באיזה אופן הטובח לעבודת כוכבים חייב בארבעה וחמשה לפי רבי מאיר. מקשה הגמרא: טוֹבֵחַ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, מדוע סובר רבי מאיר שחייב בארבעה וחמשה, והלא כֵּיוָן דְּשָׁחַט בֵּיהּ פּוּרְתָּא – מאחר שהתחיל בשחיטת הסימן הראשון אִיתְּסַר לֵיהּ – נאסרה הבהמה בהנאה, ונמצא דאִידָךְ כִּי קָא טָבַח – כששחט את הסימן השני, שאז צריך לחול חיוב ארבעה וחמשה, לָאו דְּמָרֵיהּ קָא טָבַח – אין הוא שוחט את בהמתו של הנגנב, דכיון שנאסרה עליו הבהמה בהנאה אין לו בה זכות ממונית, ומדוע חייב בארבעה וחמשה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, מדובר כאן בְּאדם האוֹמֵר שרק בִּגְמַר זְבִיחָה הוּא עוֹבְרָהּ, ונמצא שבשחיטת הסימן הראשון לא נעבדה הבהמה, ולא נאסרה עד גמר השחיטה, ואז חל גם חיוב ארבעה וחמשה.

מוסיפה הגמרא לשאול על דברי הברייתא: מדוע לפי רבי מאיר הטובח שׁוֹר הַנִּסְקָל חייב ארבעה וחמשה, והלא לָאו דִּידֵיהּ הוּא דְּקָטָבַח – אין השור שייך לנגנב, שהרי הוא אסור בהנאה. אָמַר רַבָּה, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן – באיזה אופן עוסקת הברייתא, בְּגוֹן שֶׁמְּסָרוֹ בעליו לְשׁוֹמֵר קודם שהזיק, וְהִזִּיק השור בְּבֵית הַשּׁוֹמֵר, וְנִגְמַר דִּינֵיהּ – ונגמר דינו למיתה בעודו בְּבֵית הַשּׁוֹמֵר, וּגְנָבוֹ גַּנָּב מִבֵּית הַשּׁוֹמֵר וטבחו, וְרַבִּי מֵאִיר המחייב ארבעה וחמשה, סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יַעֲקֹב, וְסָבַר לָהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, כלומר, סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יַעֲקֹב דְּאָמַר אַף מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ של השור להיסקל, אם הֶחֱזִירוֹ שׁוֹמֵר לִבְעָלָיו, הרי הוא מוּחְזָר, ונפטר בכך מלשלם את דמיו לבעליו, ואפילו שהשור אסור בהנאה ואינו שוה כלום, מכל מקום יכול השומר לומר לבעלים שור הבאת לי, ושור החזרתי לך. וְכֵן סָבַר לָהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּאָמַר, דָּבָר הַגּוֹרֵם לְמָמוֹן, כְּמָמוֹן דָּמֵי, כלומר אף דבר שאינו שוה בעצמו ממון, אך באמצעותו נפטר האדם מתשלום ממון, וכגון שור זה שאסור בהנאה אך על ידי השבתו לבעלים נפטר השומר מחיובו, נחשב כ'ממון', ולכן נחשב הנגנב כגונב ממון, וכיון שטבחו חייב לשלם ארבעה וחמשה, אף שלפי האמת השור אסור בהנאה.

הגמרא מביאה ביאור נוסף בדברי הברייתא שהובאה לעיל (לג:), שרבי מאיר מחייב את הטובח בשבת בארבעה וחמשה, אף שהוא מתחייב מיתה. ולעיל תירצה הגמרא שמדובר בטובח על ידי אחר, שאינו מתחייב מיתה. כעת מתרצת הגמרא באופן אחר: רַבָּה אָמַר, לְעוֹלָם מדובר בברייתא בְּטוֹבֵחַ עַל יְדֵי עַצְמוֹ – שהגנב עצמו שחטו, ולא שחט על ידי שליח,

---

עיקר המצווה היא נתינת הצדקה במעשה בפועל, שפעולתו היא "החיית נפש העני", שבזה לא חשובים כוונת הנותן, הידיעה וההרגש שלו בזה ועד שהמאבד סלע ומצאה עני כו' הרי המאבד קיים מצוות צדקה.

משיחות פרשת ואתחנן ה'תש"נ

רש"ל

רבי שמעון — בפרק "מרובה" וב"בסוי הדם" וב"אותו ואת בנו". **התינח עבודה זרה** — דזבחי מתים אסורים, וכן שור הנסקל, דמשנגמר דינו אסור בהנאה, כדאמרינן בבבא קמא (מא,א) ובפסחים (כב,ב): ממשמע שנאמר "סקול יסקל" איני יודע שהוא נבילה, ונבילה כו'? **בשוגג יאכל** — אפילו בו ביום. **במזיד לא יאכל** — הוא לעולם, אבל אחרים ישראלים — אוכלים. **רבי יהודה אומר בשוגג יאכל** — הוא למוצאי שבת, ולא בו ביום. דקנסינן שוגג אטו מזיד. **במזיד לא יאכל** — הוא עולמית, אלא אחרים: בדרבי יוחנן הסנדלר גרסינן יאכל. **לאחרים** — לישראל. **לא לו ולא לאחרים** — ישראל, אבל מוכרו ונותנו לגוים. **מאי טעמא דרבי יוחנן הסנדלר** — דאמר: מעשה שבת אסורין באכילה. **יכול אפילו בשוגג** — תאסר באכילה, אם שגג בבישול, שלא ידע שהוא שבת. **מחלליה וגו'** — היכא דאיכא חיוב מיתה אסירי באכילה כי קודש. **במזיד אמרתי** — שהוא אסור כקודש, דהא גבי חיוב מיתה כתיב, ולא בשוגג. **מעשה שבת** — במזיד אסורין מן התורה באכילה, לרבי יוחנן הסנדלר. **מאי טעמא דרבנן** — דפליגי אדרבי מאיר, ופטרי מקנס ארבעה וחמשה, הואיל ובטובח על ידי אחר אוקימתא — הא שחיטה ראויה היא מדאורייתא. **אשארא** — אעבודה זרה ואשור הנסקל. **כיון דשחט ביה פורתא איתסר ליה** — דאמר מר (חולין מ,א): היתה בהמת חבירו רבוצה לפני עבודה זרה, כיון ששחט בה סימן אחד — אסרה. **לאו דמריה קא טבח** — דהא איתסרא עליה. וחיובא דתשלומי ארבעה וחמשה "טביחה" כתיב בהו, ועד גמר שחיטה לא מיחייב. ומקמי דמטי גמר שחיטה איתסרא בהנאה על בעליה, ומההיא שעתא אפסדה מיניה, דאי איתא — לא הדרא בעינא, ולאו דמריה היא. **באומר בגמר זביחה הוא עובדה** — לעבודה זרה, אינו עובד לעבודה זרה עד גמר זביחה: פלוגתא דרבי יעקב בבבא קמא. **החזירו שומר לבעליו מוחזר** — דאמר ליה: תורא אשלמת לי — תורא אשלימית לך. **כממון דמי** — והאי נמי, אף על גב דלא שוי מידי — גורם לממון הוא, דכי ליתא בעי לשלומי ליה תורא מעליא: דרבי שמעון בבבא קמא, בפרק "מרובה": קדשים שחייב באחריותן משלם ארבעה וחמשה, משום דגורם לממון הוא, ואף על גב דהקדש לאו ממון בעלים הוא, ובהקדש לא שייך קנס, ד"רעהו" כתיב. רבה גרסינן בבולהו. ותדע, מדאמר לקמן: אמר ליה רב פפא לאביי: לרבה דאמר חידוש הוא כו', ואם איתא דרבא גרסינן — הא רב פפא תלמידו של רבא היה, כדאמר לקמן: אמר ליה רב פפא לרבא: הי מכה? מאי שנא דשבקיה לרבא ולא שייליה [לתרוצי שמעתיה], ושייליה לאביי [שמעתא דרבא]? אלא רבה גרסינן. ורב פפא לא היה בימיו, ושייל לאביי שהיה תלמידו של רבה. **רבה אמר לעולם בטובח בעצמו**

ורבי

תוספות

רבי שמעון היא דאמר שחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה — תימה: דעד כאן לא פליגי רבנן התם גבי אותו ואת בנו אלא כדמפרש התם בחולין (פה,א) טעמא: דנין שחיטה משחיטה, פירוש: משחוטי חוץ, ואין דנין שחיטה מטביחה. אבל הכא, גבי תשלומי ארבעה וחמשה דכתיב טביחה — אית לן למילף טביחה מטביחה, ולא שמה שחיטה! ואומר רבינו יצחק: דאיכא למימר דנין דבר הנאמר בסיני, מדבר הנאמר בסיני ואין דנין דבר הנאמר בסיני מ"טבוח טבח והכן" שלא נאמר בסיני. והתם נמי, הוה מצי למימר הכי, אלא דאית ליה שינויא אחרינא. אי נמי יש לומר: דצריך שינויא, דהתם דנין שחיטה משחיטה, דאי הוה כתיב טביחה גבי אותו ואת בנו — הוה ילפינן הכא והתם מ"טבוח טבח והכן" טביחה מטביחה, אף על גב דלא נאמרה בסיני, דהוי בדדמי, מדנילף טביחה משחיטה דלא דמי אף על גב דנאמרה בסיני. אבל השתא דכתיב שחיטה גבי אותו ואת בנו — דנין שחיטה משחיטה. וילפינן נמי השתא אטביחה דארבעה וחמשה. ואיפכא ליכא למימר דנין טביחה דתשלומי ארבעה וחמשה מטביחה, ולמילף מהתם אשחיטה דאותו ואת בנו, דכיון דשקולים הן, ואיכא למילף הכי ואיכא למילף הכי, אית לן למימר: דנין דבר הנאמר בסיני ממה שנאמר בסיני.

המבשל בשבת בשוגג יאכל — פירוש: בו ביום, ואפילו הוא, כדמוכח בפרק "כירה" (שבת לח,א) דבעו מרבי חייא בר אבא: שכח קדירה על גבי כירה ובשלה בשבת כו', עד המבשל בשבת כו' בשוגג יאכל. ולאותו שבת קא בעי התם, אי אסיר גזרה שלא יאמר "שוכח אני". במזיד לא יאכל — פירוש: בין הוא בין אחרים בו ביום, אבל במוצאי שבת — לדידיה נמי שרי, דהא בפרק קמא דחולין (טו,א) אההיא מתניתין דהשוחט בשבת וביום הכפורים, אף על פי שמתחייב בנפשו — שחיטתו כשרה, פריך: ונוקמא במזיד ורבי מאיר? ומשני: לא סלקא דעתין, דקתני שבת דומיא דיום הכפורים, מה יום הכפורים לא שנא שוגג ולא שנא מזיד. והשתא, אי לאחרים שרי בו ביום — לפרוך ממזיד גופיה: מה יום הכיפורים לא שנא לו ולא שנא לאחרים כו', ואי לדידיה אסור אף למוצאי שבת — הוה ליה למימר: שחיטתו כשרה קתני, לא שנא לו לא שנא לאחרים, כדקאמר התם על רבי יוחנן הסנדלר. ועוד: דאם כן היינו מזיד דרבי יהודה, כמו שאפרש. ומדאצטריך לרבי יהודה לאפוקי מזיד במילתיה — משמע דפליג נמי אמזיד. **בשוגג** יאכל במוצאי שבת — שוגג דרבי יהודה הוי כמו שפירשתי מזיד דרבי מאיר. דהא מוקי התם מתניתין דהשוחט בשבת כוותיה. **במזיד** לא יאכל עולמית — הוא, אבל אחרים אוכלים. דאי אחרים נמי לא יאכלו עולמית — היינו מזיד דרבי יוחנן הסנדלר. כללא דמילתא: מזיד דרבי מאיר — שוגג דרבי יהודה, מזיד דרבי יהודה — שוגג דרבי יוחנן הסנדלר. **אמר** קרא לכם — ואם תאמר ולא לכתוב לא קדש ולא לכם ואנא ידענא דאסירי באכילה מלא תאכל כל תועבה דכל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל ויש לומר דאי מהתם הוה אמינא בין שוגג בין מזיד להכי איצטריך למכתב הכא למסמכיה למחלליה לומר במזיד אמרתי לך ולא בשוגג. **היא** קדש ואין מעשיה קודש — ואין להקשות דלא לכתוב לא היא ולא קדש דהוה אסורה באכילה מכל אשר תיעבתי לך והכי אמרינן בהדיא בפרק כל הבשר (חולין קטו,א ושם). **מאי** טעמא דרבנן דפטרי — לא בעי למימר דלא דרשי "או" ו"תחת" לרבות את השליח — דלא ניחא ליה למימר דפליגי בשליח. **כי** קא פטרי רבנן אשארא — ואם תאמר: אמאי אצטריך למתני כלל טבח בשבת? דאפילו בשחיטה שאינה ראויה מחייב רבי מאיר, כל שכן הא דשחיטה ראויה היא! ויש לומר: דזו אף זו קתני. **כיון** דשחט בה פורתא אסרה ואידך כו' — ואם תאמר: כל טובח נמי, לאו דמריה קא טבח, דמכי שחט פורתא — קניא בשינוי? אלא על כרחך בהכי חייב רחמנא, והכא נמי לא שנא! ואומר רבינו יצחק: דלא חשיב שינוי לקנותה בכך. **סבר** לה כרבי שמעון דאמר דבר הגורם לממון כו' — ואם תאמר: ואמאי לא קאמר דרבי מאיר לטעמיה דדאין דינא דגרמי (בבא קמא ק,א) גבי מקדש תבואת חבירו או שורף שטרות חבירו (שם צח,ב), וכל שכן דמחייב בדבר הגורם לממון, כדאמר התם ב"הגוזל" (שם צח,ב): דלמא עד כאן לא קאמר רבי שמעון אלא בדבר שעיקרו ממון, אבל שטר דאין גופו ממון — לא! ויש לומר: דאיכא למימר נמי איפכא, דעד כאן לא קאמר רבי מאיר אלא בשורף שטרות של חבירו, או מקדש תבואת חבירו, שהוא ממון הראוי לכל העולם. אבל שור הנסקל — אין ראוי אלא לזה השומר, שיפטור עצמו. ויש מפרשים: דמשום הכי קאמר סבירא ליה כרבי שמעון משום דרבי שמעון קאמר דבר הגורם לממון הוי ממון לענין תשלומי ארבעה וחמשה, דאהכי תני ליה ב"מרובה" (שם עא,ב), ואילו רבי מאיר לא חזינא דמיחייב בדינא דגרמי אלא קרן, אבל לחייב לשלם על ידו תשלומי ארבעה וחמשה — לא חזינא. ועוד אומר רבינו יצחק בן אברהם: דמשום דינא דגרמי לא מחייב אלא מדרבנן, כדמוכח בסוף "הכונס" (שם סב,א).

ורבי

תוספות

ורבי מאיר לוקה ומשלם אית ליה מת ומשלם לית ליה ושאני הני — משמע דרבי מאיר אית ליה לוקה ומשלם אף בממון שאינו קנס, וכן משמע ב"השוכר את הפועלים" (בבא מציעא צא,א) שהבאתי לעיל ותימה: דבפרק קמא דמכות (ד,ב) קאמר עולא: טעמא דרבי מאיר דאמר עדים זוממין לוקין ומשלמין — משום דגמר ממוציא שם רע. ופריך: מה למוציא שם רע — שכן קנס, סבר לה כרבי עקיבא, דאמר: עדים זוממין קנס הוא. משמע דבממון אינו לוקה ומשלם! ויש לומר: דודאי, אי עדים זוממין הוי ממונא — לא הוה גמר ממוציא שם רע, שכן הוא קנס, אלא הוה דרשינן מ"כדי רשעתו" שאינו לוקה ומשלם, אבל השתא, דסבר עדים זוממין קנסא, וגמר ממוציא שם רע דלוקין ומשלמין — על כרחך מוקי "כדי רשעתו" במיתה ומלקות, כיון ד"כדי רשעתו" לא הוי במלקות וממון, מהשתא בכל דוכתא לוקה ומשלם, דמהיכא נמעיט שלא ילקה וישלם? **דאמר** רבה היה גדי גנוב לו — אליבא דרבי מאיר קאמר ולא משום דסבר הכי. **משום** דאיסורו איסור עולם כו' — שאם חלל שבת, לאחר השבת יעידו עליו ויהרגוהו. אבל מחתרת, אף על פי שמתחייב בנפשו בעודו במחתרת, מכל מקום אחר שיצא — תו לא הוי בר קטלא, ולא הוי דומיא ד"אם יהיה אסון".

אבל שבת דבעי התראה אימא לא — תימה: דעיקר קים ליה בדרבה מיניה ברציחה כתיב, דבעינן התראה? ועוד, דשבת ומחתרת תרווייהו תנגדה, דבפרק "המניח" (בבא קמא לד,ב) תנן: והוא שהדליק את הגדיש בשבת — פטור, מפני שנידון בנפשו. ומחתרת נמי תנינא בפרק "בן סורר" (סנהדרין עב,א): היה בא במחתרת ושיבר את החבית, אם אין לו דמים פטור! ונראה דהכא עביד צריכותא אמאי דבקנס מיקטיל ומשלם. והכי קאמר: משום דחמיר איסוריה, והוה אמינא דהתם דווקא הוא דליחייב קנס עם המיתה, ובהאי גוונא עביד צריכותא לקמן (לז,א) גבי "לא יהיה אסון" ו"כדי רשעתו", דמשום דחמור הוי אמרינן דלעביד ביה תרתי. אבל קשה: למאי דפרישית דרבה אליבא דרבי מאיר קאמר, אם כן — היכי קאמר: אבל שבת דבעיא התראה — אימא לא מיקטיל ומשלם. והא עיקר מילתיה דרבי מאיר גבי שבת תניא לעיל! ומצינן למימר: דרבה אשמועינן דשייך קים ליה בדרבה מיניה, אף על גב דבשעה דמתחייב עדיין הממון בעין — לא הוה לן למימר קים ליה בדרבה מיניה. כדאמר רבה גופיה בפרק "בן סורר" (סנהדרין עב,א) אמר רבה: מסתברא מילתיה דרב כששיבר — דליתנהו, אבל נטל — דאיתנהו — לא, אפילו הכי, כיון דטבח אחרי כן — מיפטר על הגנבה. ואהא דפטור אגנבה אף על גב דבאותה שעה הוי בעין עביד צריכותא.

מתה אין חייבין באונסין — אבל בגנבה ואבדה נראה לרבינו יצחק שהן חייבין, דהואיל ונהנין, דמשתמשין בה, והכי אמר ב"השואל" (בבא מציעא צו,א). **אבל** ארישא לא והיינו דרב פפא — דלא אמרינן משעת שאלה חייב באונסין. ואם תאמר: אם כן, בסיפא נמי בשטבחוה, אמאי משלמין כשהניח להן אביהן אחריות נכסים? הא לא נתחייב בהן האב! ויש לומר: דהתם פשע בה האב, שהיה לו לומר לבניו שאינה שלו, הלכך מחיים פשע בה, ונתחייב בה באותה שעה, ונשתעבדו נכסיו.

מאי

1 וְרַבִּי מֵאִיר, לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם אִית לֵיהּ, מֵת וּמְשַׁלֵּם לֵית
2 לֵיהּ. וְשָׁאנֵי הָנֵי, דְּחִידּוּשׁ הוּא שֶׁחִידְּשָׁה תּוֹרָה בִּקְנָסָם,
3 אַף עַל גַּב דְּמִיקְּטִיל - מְשַׁלֵּם. וְאִזְדָּא רַבָּה לְטַעֲמֵיהּ,
4 דְּאָמַר רַבָּה: הָיָה גְּדִי גָּנוּב לוֹ וּטְבָחוֹ בְּשַׁבָּת - חַיָּיב,
5 שֶׁכְּבָר נִתְחַיֵּיב בְּגְנֵיבָה קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא לִידֵי אִיסּוּר שַׁבָּת.
6 גָּנַב וְטָבַח בְּשַׁבָּת - פָּטוּר, שֶׁאִם אֵין גְּנֵיבָה - אֵין
7 טְבִיחָה וְאֵין מְכִירָה. וְאָמַר רַבָּה: הָיָה גְּדִי גָּנוּב לוֹ
8 וּטְבָחוֹ בַּמַּחְתֶּרֶת - חַיָּיב, שֶׁכְּבָר נִתְחַיֵּיב בְּגְנֵיבָה קוֹדֶם
9 שֶׁיָּבֹא לִידֵי אִיסּוּר מַחְתֶּרֶת. גָּנַב וְטָבַח בַּמַּחְתֶּרֶת -
10 פָּטוּר, שֶׁאִם אֵין גְּנֵיבָה - אֵין טְבִיחָה וְאֵין מְכִירָה.
11 וּצְרִיכָא, דְּאִי אַשְׁמַעִינַן שַׁבָּת - מִשּׁוּם דְּאִיסּוּרָהּ אִיסּוּר
12 עוֹלָם, אֲבָל מַחְתֶּרֶת דְּאִיסּוּר שָׁעָה הוּא - אֵימָא לָא;
13 וְאִי אַשְׁמַעִינַן מַחְתֶּרֶת - מִשּׁוּם דְּמַחְתַּרְתֵּהּ זוֹ הִיא
14 הַתְרָאָתוֹ, אֲבָל שַׁבָּת דְּבָעֵיָא הַתְרָאָה - אֵימָא לָא,
15 צְרִיכָא. אָמַר רַב פַּפָּא: הָיְתָה פָּרָה גְּנוּבָה לוֹ וּטְבָחָהּ
16 בְּשַׁבָּת - חַיָּיב, שֶׁכְּבָר נִתְחַיֵּיב בְּגְנֵיבָה קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא לִידֵי
17 אִיסּוּר שַׁבָּת. הָיְתָה פָּרָה שְׁאוּלָה לוֹ, וּטְבָחָהּ בְּשַׁבָּת -
18 פָּטוּר. אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי: רַב
19 פַּפָּא פָּרָה אָתָא לְאַשְׁמוּעִינַן?! אָמַר לֵיהּ: רַב פַּפָּא
20 שְׁאוּלָה אָתָא לְאַשְׁמוּעִינַן; סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא. הוֹאִיל
21 וְאָמַר רַב פַּפָּא: מִשְּׁעַת מְשִׁיכָה הוּא דְּאִתְחַיֵּיב לֵיהּ
22 בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ, הָכָא נַמִּי מִשְּׁעַת שְׁאֵלָה אִתְחַיֵּיב בְּאוֹנְסֶיהָ,
23 קָא מַשְׁמַע לָן. אָמַר רָבָא: הִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן פָּרָה
24 שְׁאוּלָה - מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהּ כָּל יְמֵי שְׁאֵלָתָהּ, מֵתָה - אֵין
25 חַיָּיבִין בְּאוֹנְסָהּ. כִּסְבוּרִין שֶׁל אֲבִיהֶם הִיא וּטְבָחוּהָ
26 וַאֲכָלוּהָ - מְשַׁלְּמִין דְּמֵי בָּשָׂר בְּזוֹל. הִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן
27 אַחֲרָיוּת נְכָסִים - חַיָּיבִין לְשַׁלֵּם. אִיפָּא דְּמַתְנֵי לָהּ
28 אַרִישָׁא, וְאִיפָּא דְּמַתְנֵי לָהּ אַסִּיפָא. מַאן דְּמַתְנֵי לָהּ
29 אַרִישָׁא - כָּל שֶׁכֵּן אַסִּיפָא, וּפְלִיגָא דְּרַב פַּפָּא, וּמַאן
30 דְּמַתְנֵי לָהּ אַסִּיפָא - אֲבָל אַרִישָׁא לָא, וְהַיְינוּ דְּרַב פַּפָּא.
31 בְּשִׁלְמָא רַבִּי יוֹחָנָן לֹא אָמַר כְּרֵישׁ לָקִישׁ - דְּקָא מוֹקִים
32 לָהּ כְּרִבְּנַן. אֶלָּא רֵישׁ לָקִישׁ מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר כְּרַבִּי
33 יוֹחָנָן? אָמַר לְךָ: כֵּיוָן דְּאִילּוּ אַתְּרוּ בֵּיהּ - פָּטוּר, כִּי לָא
34 אַתְּרוּ בֵּיהּ - נַמִּי פָּטוּר. וְאִזְדּוּ לְטַעֲמֵיהוּ: דְּכִי אָתָא
35 רַב דִּימִי אָמַר: חַיָּיבֵי מִיתוֹת שׁוֹגְגִין וְחַיָּיבֵי מַלְקִיּוֹת
36 שׁוֹגְגִין וְדָבָר אַחֵר, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: חַיָּיב, וְרֵישׁ לָקִישׁ
37 אָמַר: פָּטוּר. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: חַיָּיב, דְּהָא לָא אַתְּרוּ
38 בֵּיהּ. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: פָּטוּר, כֵּיוָן דְּאִילּוּ אַתְּרוּ בֵּיהּ -
39 פָּטוּר, כִּי לָא אַתְּרוּ בֵּיהּ נַמִּי פָּטוּר. אִיתִּיבֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ
40 לְרַבִּי יוֹחָנָן: "וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ"

מאי

רש"י

ורבי מאיר — בעלמא בתשלומי ממון לית ליה מת ומשלם, והכא תשלומי ארבעה וחמשה קנס הם, וכל משפט קנס חידוש הוא. הלכך, אף על גב דמיקטיל נמי לא מיפטר מיניה. ולקמן פריך: לרבה אליבא דרבי מאיר קשיא בתו, דמתניתין נמי קנס הוא, וקא פטר ליה אבתו. **היה גדי גנוב לו** — גנב גדי בחול ונתחייב הקרן וטבחו בשבת, דלא אתי עליה חיובא דממון באיסור שבת, אלא חיוב קנס. **חייב** — ארבעה וחמשה. דקנס חידוש הוא, ורבה סבירא ליה כרבי מאיר. **גנב וטבח בשבת** — דחיוב ממון דקרן אתא עליה באיסור שבת. **פטור** — דקיימא לן: אין מת ומשלם. וכיון דאקרן לא מיחייב — קנס נמי לא משלם, דתשלומי ארבעה וחמשה אמר רחמנא, ולא תשלומי שלשה וארבעה. ולא סבירא לן כרבי נתן דאמר (שבת צד,א): חי נושא את עצמו. אי נמי: בכפות. **שאם אין גניבה** — כלומר, שמאחר שפטור על הקרן משום מיתה. **אין טביחה ואין מכירה** — אינו מחויב קנס, כדפירשתי, דתשלומי ארבעה וחמשה כתיב ולא תשלומי שלשה וארבעה. **מחתרת** — שחתר בית והוציאו. **ומבחו במחתרת** — עצמה, דהדהיא שעתא בר קטלא הוא אי הוה אשכחיה בעל הבית, כדכתיב (שמות כב) "אין לו דמים". **משום דאסוריה איסור עולם** — כל זמן שיעידו עליו שחילל שבת ימיתוהו בית דין. הלכך חמירא מיתה דילה לפוטרו מממון. **דאיסור שעה** — אי לא משכח ליה ההיא שעתא — תו לא מיקטיל. **היתה פרה שאולה לו וטבחה בשבת פטור** — דההיא שעתא דקא טבח לה גזיל לה ממרה, ומיתה וממון באין כאחד. ולא גרסינן שאם אין גניבה אין טביחה ואין מכירה, דגבי שואל לא שייך לא כפל ולא ארבעה וחמשה, שהרי חייב בקרן לעולם, אפילו טוען טענת גנב. ואין קנס אלא או בגנב או בשומר חנם הפוטר עצמו בטוען טענת גנב, שאומר "גנבה". **פרה אתא לאשמועינן** — בתמיה: מה למדנו ממנה שלא למדנו מגדי דקאמר רבה? **שאולה אתא לאשמועינן** — דטובחה בשבת פטור. **סלקא דעתך אמינא הואיל ואמר רב פפא** — ב"השוכר את הפועלים". **הכא נמי** — נימא משעת שאלה רמיא עליה חיוב קרן, וכי טבחה בשבת ליחייב. **קא משמע לן** — כיון דכל כמה דאיתא הדרא בעינא, ההיא שעתא דקא טבח לה — קא גזיל לה. **כל ימי שאלתה** — כל ימי משך הזמן ששאלה אביהן מן הבעלים. **אין חייבין באונסה** — דאינהו לאו שואלין נינהו עלה. **דמי בשר בזול** — כל זוזא חשבינן בארבעה דנקי. הכי אמרינן בפרק "מי שמת" (בבא בתרא קמו,ב) והעור יחזירו לבעלים. **אחריות נכסים** — קרקעות. **איכא דמתני אריש** — להאי הניח להן אביהן אחריות נכסים חייבין לשלם, ואמרינן דחייבין באונסין, דאישתעבוד נכסים דאבוהון מחיים, משעת שאלה. **כל שכן אסיפא** — כשטבחוה ואכלוה. **ופליגא דרב פפא** — דאמר לעיל ההיא שעתא דמטו לה אונסין הוא דאתי חיובא עליה, ולא משעת שאלה. **ואיכא דמתני לה אסיפא** — היכא דטבחוה, אם הניח להן אביהן אחריות נכסים — משלמין תשלומי מעליא ולא בזול, דאיבעי להו למידק. **אבל אריש** — אם מתה לא מיחייבי לשלומי, ולא אמרינן אישתעבוד נכסי דאבוהון משעת שאלה. **והיינו דרב פפא** — דאמר לעיל: לא אמרינן משעת שאלה רמו עליה תשלומין, אלא משעת אונסין ואילך, וההיא שעתא ליתיה לשואל דליחייב. **בשלמא רבי יוחנן** — דמוקי מתניתין בשלא התרו בו. **לא אמר כריש לקיש** — דאוקמיה כרבי מאיר. **כי לא אתרו ביה נמי פטור** — דהואיל ואיכא צד מלקות. שוגגין — שלא התרו בהן. **ודבר אחר** — ממון. ואבולה מילתא קאי, כלומר: חייבי מיתות שוגגין וממון. **רבי יוחנן אומר חייב** — בתשלומין. **דהא לא אתרו ביה** — ואין אתה מחייבו אלא משום רשעה אחת דממון. **כי לא אתרו ביה נמי פטור** — ולקמן יליף טעמא.

וְרַבִּי מֵאִיר, לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם אִית לֵיהּ – רק כשיש חיוב מלקות ותשלומים סובר רבי מאיר שאין אומרים קם ליה בדרבה מיניה, אלא מתחייב בשני החיובים, גם לוקה וגם משלם. אבל **מֵת וּמְשַׁלֵּם, לֵית לֵיהּ** – אינו סובר שנענש בשני העונשים, אלא הוא מודה שמתחייב רק במיתה ופטור מתשלומים, וְהטעם שהברייתא חייבה את הטובח בשבת בתשלומים, אף שהתחייב מיתה, כיון **דשַׁאנִי חָנֵי** – שונה דינם של הטובח בשבת או לעבודה זרה, **דְּחִידּוּשׁ הוּא שֶׁחִידְּשָׁה תּוֹרָה בְּקָנָס** – שכל חיוב קנס חידוש הוא, שהרי מן הדין אינו חייב לשלם, אלא גזירת מלך היא לחייבו, וכיון שכן סובר רבי מאיר שגם זה נתחדש בקנס, **דאַף עַל גַּב דְּמִיקְּטִיל מְשַׁלֵּם** – אפילו שנהרג, משלם, ואין חיוב המיתה פוטרו מלשלם את הקנס, ומה שסובר רבי מאיר שאין אדם מת ומשלם הוא רק בחיוב ממון.

הגמרא מבארת שרבה הולך לשיטתו שסובר שלגבי קנס אין אומרים קם ליה בדרבה מיניה: **וְאִידָּא רַבָּה לְטַעְמֵיהּ** – ודברי רבה אלו הם כשיטתו במקום אחר, **דְּאָמַר רַבָּה, הָיָה גְּדִי נָגוּב לוֹ** – גנוב בידו קודם שבת, וכבר נתחייב לשלם עליו קרן, **וּטְבָחוֹ בְּשַׁבָּת,** אף שהתחייב בכך מיתה, מכל מקום **חַיָּיב** לשלם ארבעה וחמשה, כיון **שֶׁכְּבָר נִתְחַיֵּיב בְּגִנֵּיבָה** – בתשלום הקרן **קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא לִידֵי אִיסּוּר שַׁבָּת,** ואילו חיוב ארבעה וחמשה הוא קנס, ובקנס סובר רבה כרבי מאיר שאין אומרים קם ליה בדרבה מיניה. אבל אם **גָּנַב וְטָבַח בְּשַׁבָּת,** באופן שחיוב הגניבה וחיוב שבת באו יחד, כגון שגרר את הגדי מבית בעליו לרשות הרבים, **פָּטוּר** מתשלומי הגדי, ואף מתשלומי הקנס. ואף שמצד חיוב הקנס סובר רבה שאין אומרים קם ליה בדרבה מיניה, מכל מקום נפטר מהכל, **שֶׁאִם אֵין גְּנֵיבָה** – אם הוא פטור מלשלם את הקרן, מדין קם ליה בדרבה מיניה, **אֵין טְבִיחָה וְאֵין מְכִירָה** – אין חיוב קנס של טביחה ומכירה, כיון שחיוב ארבעה וחמשה שחייבה התורה כולל בתוכו את הקרן, ואם נפטרנו מקרן ונחייבו רק על הטביחה יהיה חיובו 'שלשה וארבעה', ולא מצאנו חיוב כזה בתורה.

הגמרא מביאה דין דומה שאמר רבה: **וְאָמַר רַבָּה, הָיָה גְּדִי נָגוּב לוֹ,** וגניבתו היתה בדרך רגילה, שלא במחתרת, כגון שנכנס לבית ברשות בעל הבית, והטמין גדי תחת כנפיו, וכדי להוציאו מהבית חתר מחתרת, **וּטְבָחוֹ בְּתוֹךְ הַמַּחְתֶּרֶת, חַיָּיב** לשלם ארבעה וחמשה, ואף שבהיותו במחתרת מותר להורגו, אין חיוב המיתה פוטרו מחיוב ארבעה וחמשה, כיון **שֶׁכְּבָר נִתְחַיֵּיב בְּגִנֵּיבָה** – תשלום הקרן **קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא לִידֵי אִיסּוּר מַחְתֶּרֶת** המחייבו מיתה, ואף שהטביחה היתה במחתרת בשעה שהתחייב מיתה, בתשלומי קנס סובר רבה כרבי מאיר שאין פטור של קם ליה בדרבה מיניה. אך אם גם **גָּנַב וְגַם טָבַח בַּמַּחְתֶּרֶת, פָּטוּר** מארבעה וחמשה, לפי **שֶׁאִם אֵין** חיוב על **הַגְּנֵיבָה** עצמה, שכיון שגנב במחתרת התחייב מיתה, ולגבי חיוב ממון אומרים 'קם ליה בדרבה מיניה', **אֵין טְבִיחָה וְאֵין מְכִירָה** – אין חיוב על טביחה ומכירה, וכמו שהתבאר, שללא הקרן נשאר חיוב 'שלשה וארבעה', שלא חייבתו תורה.

הגמרא דנה מדוע הוצרך רבה לומר את שני הדינים: **וּצְרִיכָא** – הוצרך רבה לומר את שני הדינים, **דְּאִי אַשְׁמְעִינָן** רק **שַׁבָּת** – שאם גנב וטבח בשבת פטור, היינו סוברים שטעמו **מִשּׁוּם דְּאִיסּוּרָהּ אִיסּוּר עוֹלָם** – שבכל שעה שיעידו עליו שחילל שבת ימיתוהו בית דין, לכן חמורה מיתה זו ופוטרתו מממון, **אֲבָל** גנב וטבח **בַּמַּחְתֶּרֶת, דְּאִיסּוּר שָׁעָה הוּא** – שחיוב מיתה במחתרת הוא רק באותה שעה שהוא במחתרת, אבל אחר שיצא משם אסור להורגו, **אֵימָא** – שמא נאמר **שלא** – אין חיוב מיתה כזה פוטרו מממון. **וְאִי אַשְׁמְעִינָן** רק את הדין של **מַחְתֶּרֶת,** היינו סוברים שדווקא בזה חיוב המיתה פוטרו מתשלומים, **מִשּׁוּם דְּמַחְתְּרִתּוּ זוֹ הִיא הַתְרָאָתוֹ,** כלומר, יכול בעל הבית להרגו ללא התראה, ומיתה חמורה שכזו פוטרת ממממון, **אֲבָל** הטובח **בשַׁבָּת, דְּכַעֵיָא הַתְרָאָה** – שיש צורך בהתראה כדי לחייבו מיתה, **אֵימָא לא** – שמא בזה אין אומרים שחיוב המיתה פוטרו מממון. **צְרִיכָא** – לכן הוצרך רבה לומר את שני הדינים.

כהמשך לדינו של רבה, מביאה הגמרא דין דומה של רב פפא: **אָמַר רַב פַּפָּא, הָיְתָה פָּרָה גְּנוּבָה לוֹ** קודם שבת, **וּטְבָחָהּ בְּשַׁבָּת, חַיָּיב** בתשלומים, **שֶׁכְּבָר נִתְחַיֵּיב בְּגִנֵּיבָה** [–בקרן] **קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא לִידֵי אִיסּוּר שַׁבָּת,** ובשבת התחייב בארבעה וחמשה, כיון שאין מיתה פוטרת קנס, וכדעת רבה. אבל אם **הָיְתָה פָּרָה שְׁאוּלָה לוֹ, וּטְבָחָהּ בְּשַׁבָּת,** ונמצא שמעשה השחיטה המחייבו מיתה הוא מעשה הגזילה, שהרי עד אותה שעה היתה מוחזקת בידו עבור הבעלים, **פָּטוּר** מתשלומי הפרה, כיון שחיוב המיתה והתשלומים באו כאחד וקם ליה בדרבה מיניה.

הגמרא מבררת את חידושו של רב פפא: **אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי, וכי רַב פַּפָּא, פָּרָה אָתָא לְאַשְׁמוּעִינָן,** כלומר, מה חידש רב פפא בדבריו יותר מדברי רבה, ומה למדנו מדינו העוסק בפרה, יותר מדינו של רבה העוסק בגדי. **אָמַר לֵיהּ** רב אשי, **רַב פַּפָּא, שְׁאוּלָה אָתָא לְאַשְׁמוּעִינָן** – בא להשמיענו דין טובח פרה שאולה בשבת, שפטור מדמיה, **דסַלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** – היינו יכולים לסבור, **הוֹאִיל וְאָמַר רַב פַּפָּא** (ב"מ צא.) לגבי שואל, **שמִשְּׁעַת מְשִׁיכָה הוּא דְּאִתְחַיֵּיב לֵיהּ בְּמְזוֹנוֹתֶיהָ** של הפרה, **הָכָא נַמִי** – גם כאן נאמר **שמִשְּׁעַת שְׁאֵלָה אִתְחַיֵּיב בְּאוֹנְסֶיהָ** – אם נאנסה הפרה חל חיוב התשלומים למפרע בשעת השאלה, ונמצא שחיוב הקרן היה כבר לפני שבת, וכשטבחה בשבת יתחייב בתשלומים משום שחיוב המיתה אינו בא יחד עם חיוב התשלומים, **קָא מַשְׁמַע לָן** רב פפא, שכיון שכל זמן שהפרה קיימת אין השואל יכול להחזיר את דמיה אלא חייב להחזיר אותה בעצמה, נמצא שחיוב תשלומי הגזילה בא רק בשעה שטבחה, ולכן אם טבחה בשבת פטור מתשלומים, כיון שחיוב המיתה והממון באו כאחד.

* * *

אגב דברי רב פפא שהובאו כאן, מביאה הגמרא דעה נוספת בענין זמן חיוב האונסין בשואל, בשעת האונס או בשעת השאלה: **אָמַר רָבָא,** יורשים שהִנִּיחַ **לָהֶן אַבִּיהֶן** בירושה **פָּרָה שְׁאוּלָה,** ששאלה בחייו מבעליה, **מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהּ כָּל יְמֵי שְׁאֵלָתָהּ** – יכולים הם להמשיך להשתמש עד סוף ימי השאלה ששאלה אביהם מן הבעלים, משום שיורש עומד תחת אביו וזוכה בכל זכות שהיה לאביו בפרה זו. ואם **מֵתָה** הפרה באונס **אֵין חַיָּיבִין בְּאוֹנְסָהּ,** כיון שלא קיבלו עליהם חיובי שואל. ואם לא ידעו היורשים שהפרה שאולה, אלא **כְּסָבוּרִין** היו שהפרה **שֶׁל אַבִּיהֶם הִיא, וּטְבָחוּהָ וַאֲכָלוּהָ, מְשַׁלְּמִין דְּמֵי בָשָׂר בָּזוֹל,** כלומר את שיעור הנאתם מאכילת הבשר, ומשערים זאת לפי מחיר הבשר בזול, שכל אדם קונהו במחיר כזה. ואם **הִנִּיחַ לָהֶן אַבִּיהֶן** בירושה **אַחֲרִיוֹת נְכָסִים** – קרקעות, **חַיָּיבִין לְשַׁלֵּם** את כל דמי הפרה מנכסיו.

הגמרא מבררת לגבי מה נאמר דינו האחרון של רבא, שאם הוריש להם אביהם קרקעות חייבים לשלם: **אִיבָּא דְּמַתְנִי לָהּ אַרִישָׁא** – יש שפירשו שדין זה נאמר לגבי הרישא של דברי רבא, שכשידעו שהפרה שאולה ומתה באונס הם פטורים, והוסיף רבא שאם הניח להם אביהם קרקעות חייבים לשלם, משום שנכסי אביהם השתעבדו משעת שאלת הפרה לשלם את חיובי האונס, כשיחיו. **וְאִיבָּא דְּמַתְנִי לָהּ אַסֵּיפָא** – ויש שפירשו שדין זה נאמר לגבי הסיפא של דברי רבא, שאם חשבו הבנים שהפרה של אביהם וטבחוה ואכלוה, חייבים לשלם רק דמי בשר בזול, והוסיף רבא שאם הניח להם אביהם קרקעות, חייבים לשלם את כל דמי הפרה, ולא רק דמי בשר בזול, משום שאביהם פשע בכך שלא אמר להם שפרה זו אינה שלו, וחל חיוב האחריות על נכסיו.

ממשיכה הגמרא ומבארת: **מַאן דְּמַתְנִי לָהּ אַרִישָׁא** – מי שפירש שהדין נאמר לגבי הרישא, **כָּל שֶׁכֵּן** שיסבור שדין זה נכון **אַסֵּיפָא,** שהרי אם כשמתה הפרה באונס לאחר מותו סובר רבא שנשתעבדו נכסי האב מחיים לשלם מהם את דמי הפרה, ודאי שאם פשע האב בכך שלא אמר להם שהפרה שאולה, ולכן טבחוה היורשים ואכלוה, שישתעבדו נכסיו לשלם מהם את דמי הפרה. **וּפְלִינָא דְּרַב פַּפָּא** – והוא חולק בזה על רב פפא האומר

המשך בעמוד פט

מַאי לָאו – האם אין כוונת הכתוב שלא היה **אָסוֹן מַמָּשׁ**, כלומר שלא מתה האשה, ואמרה התורה שמחמת כן חייב המכה לשלם לבעל דמי ולדות, ומשמע שאם היה אסון, שמתה האשה, אף אם היה זה ללא התראה לא היה המכה מתחייב בדמי ולדות, ומוכח שחייבי מיתות שוגגין פטורים מתשלומים, ושלא כדברי רבי יוחנן המחייב.

מתרצת הגמרא את שיטת רבי יוחנן: **לא** – אין זה פירוש הפסוק, ואין הכוונה ב'אסון' למיתת האשה, אלא 'אסון' האמור בפסוק הכוונה **לְדִין אָסוֹן**, כלומר ה'אסון' הוא חיוב המיתה שיש לקיים במכה, ובא הפסוק לומר שאם אין הורגים בפועל את המכה, בין אם מחמת שלא מתה האשה כלל, ובין אם מתה אך המכה היה שוגג או שלא התרו בו, חייב לשלם ממון. והיינו כדברי רבי יוחנן שרק מיתה ממש פוטרת מתשלומים.

הגמרא מביאה לשון אחרת בקושיא זו: **אִיכָּא דְּאָמְרֵי** – יש אומרים שלא ריש לקיש הקשה לרבי יוחנן מפסוק זה, אלא להיפך, **אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ**, נאמר בפסוק 'וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ, **מַאי לָאו** – האם אין כוונת התורה לִדִין **אָסוֹן** – חיוב מיתה של המכה, שאף אם מתה האשה אך היה המכה שוגג או שלא התרו בו, חייב בתשלומים, כיון שאינו נהרג בפועל, ושלא כדברי ריש לקיש האומר שמעשה הראוי לחייב מיתה פוטר מתשלומים אף אם בפועל אינו מתחייב מיתה.

מתרצת הגמרא את שיטת ריש לקיש: **לא** – אין זו כוונת התורה, אלא פירוש הכתוב הוא שאם לא היה **אָסוֹן מַמָּשׁ**, כלומר שהאשה לא מתה כלל, אז חייב הנוגף בדמי ולדות, אבל אם מתה האשה, אפילו אם היה שוגג או שלא התרו בו, פטור מדמי ולדות, כיון שזהו מעשה הראוי לחייבו מיתה.

הגמרא מביאה את דברי רבא, שלא יתכן לומר כדברי רב דימי: שרבי יוחנן וריש לקיש נחלקו בדין חייבי מיתות שוגגין: **אָמַר רָבָא, וּמִי אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר** – וכי יתכן שיש מי שסובר **שֶׁחַיָּבֵי מִיתוֹת שׁוֹגְגִין** שהתחייבו גם ממון בשעת מעשה העבירה, **חַיָּבִים** בתשלומים, **וְהָא תָּנָא דְּבֵי חִזְקִיָּה** – והרי שנו בבית מדרשו של חזקיה דרשה זו, נאמר בפסוק (ויקרא כד כא) 'וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת', משמע שרק מכה בהמה משלם, ואילו מכה אדם נהרג ואינו משלם, וכיון שהוקשו בפסוק **מַכֵּה אָדָם וּמַכֵּה בְהֵמָה** זה לזה, יש לדרוש, **מַה מַּכֵּה בְהֵמָה** שחייב בתשלומים **לֹא חִילְּקָתָ בּוֹ בֵּין הכה** את הבהמה **בְּשׁוֹגֵג לְבֵין הכה** את הבהמה **בְּמֵזִיד, וְלֹא בֵּין מִתְכַּוֵּין** להכות את הבהמה **לְבֵין שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין** להכותה, **וְלֹא בֵּין הכה** את הבהמה **בְּדֶרֶךְ יְרִידָה** – בשעה שהוריד את ידו, **לְבֵין אם הכה בְּדֶרֶךְ עֲלִיָּה** – בשעה שהרים את ידו מלמטה למעלה, **לְפוֹטְרוֹ מָמוֹן** – לומר שבאחד האופנים האלו פטור מלשלם, **אֶלָּא לְחַיְּבוֹ מָמוֹן** – חייבנו אותו ממון בכל מקרה, **אַף מַכֵּה אָדָם**, שחייב מיתה, **לֹא תַּחֲלוֹק בּוֹ בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, בֵּין מִתְכַּוֵּין לְשֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין, בֵּין בְּדֶרֶךְ יְרִידָה לְדֶרֶךְ עֲלִיָּה, לְחַיְּבוֹ מָמוֹן** – לומר שיש אופן שהוא משלם ממון, **אֶלָּא לְפוֹטְרוֹ מָמוֹן** – בכל האופנים הללו הוא פטור מלשלם, ואף בשוגג וכדומה שאינו נהרג בפועל, מפורש אם כן שחייבי מיתות שוגגין פטורים מחיוב תשלומים, ואיך יתכן שרבי יוחנן יחלוק על ברייתא זו.

הגמרא מביאה את מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש באופן אחר: **אֶלָּא כִּי אָתָא רָבִין** – כשהגיע רבין מארץ ישראל לבבל **אָמַר**, מחלוקתם של רבי יוחנן וריש לקיש אינה כפי שאמר רב דימי, אלא **בְּחַיָּבֵי מִיתוֹת שׁוֹגְגִין, כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי** – הכל מודים **דִּפְטוּרִין** מממון, כדרשתו של תנא דבי חזקיה, **כִּי פְּלִיגִי** – ומחלוקתם היא **בְּחַיָּבֵי מַלְקוּת שׁוֹגְגִין וְדָבָר אַחֵר** – באדם שעשה מעשה המחייבו ממון, ואם היה נעשה במזיד היה מחייבו גם מלקות, **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, חַיָּיב** לשלם, ואינו נפטר משום קם ליה בדרבה מיניה, משום שרק **חַיָּבֵי מִיתוֹת אִיתְּקוּשׁ** – הוקשו בהיקש של מכה בהמה למכה אדם, שהרי הפסוק שם עוסק ברוצח החייב מיתה, ופטור מממון, אבל **חַיָּבֵי מַלְקִיּוֹת לֹא אִיתְּקוּשׁ**, ואינם נפטרים מממון כשהם שוגגים ואינם לוקים בפועל. **וְאִילּוּ רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר**, גם מי שנתחייב מלקות בשוגג **פָּטוּר** מממון, משום **שֶׁבְּפֵירוּשׁ רִיבְּתָה תּוֹרָה שֶׁחַיָּבֵי מַלְקִיּוֹת** דינם **כְּחַיָּבֵי מִיתוֹת**, ופטורים מתשלומים.

מבררת הגמרא: **הֵיכָן רִיבְּתָה תּוֹרָה** שחייבי מלקיות דינם כחייבי מיתות. מבארת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, אָתְיָא** – דין זה נלמד מגזירה שוה **'רָשָׁע' 'רָשָׁע'**, שבחייבי מיתות נאמר (במדבר לה לא) 'וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת, כִּי מוֹת יוּמָת', ובחייבי מלקיות נאמר (דברים כה ב) 'וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע, וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר'.

הגמרא מביאה דעה נוספת מנין שחייבי מלקות שוגגים פטורים מתשלומין: **רָבָא אָמַר**, באמת אין צורך כלל להקיש חייבי מלקיות לחייבי מיתות, אלא כשם ש'מכה אדם' החייב מיתה נלמד בגזירה שוה מ'מכה בהמה', כך חייבי מלקיות נלמדים מ'מכה בהמה', **דְּאָתְיָא** – נלמדים חייבי מלקיות שוגגים בהיקש **'מַכֵּה' 'מַכֵּה'** מ'מכה בהמה'.

מבררת הגמרא היכן נאמר לשון 'מכה' בחייבי מלקיות: **אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְרָבָא, הֵי 'מַכֵּה'** – לאיזה פסוק שכתוב בו תיבת 'מכה' כוונתך, **אִילֵּימָא** – אם לפסוק **'וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת', הלא הַאי בִּקְטֻלָּא כְּתִיב** – פסוק זה מדבר בחיוב מיתה, ולא בחיוב מלקות. **אֶלָּא הַאי 'מַכֵּה'**, שנאמר (ויקרא כד יח) **'וּמַכֵּה נֶפֶשׁ בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ, וְסָמִיךְ לֵיהּ** – ובסמוך לפסוק זה נאמר (שם פסוק יט) **'וְאִישׁ כִּי יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ [כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לּוֹ']**, ו'כן יעשה לו' הכוונה היא לחיוב מלקות, שהמכה את חבירו לוקה בבית דין, הרי שהוקש חיוב מלקות ל'מכה בהמה' לומר שחייבי מלקות שוגגין ודבר אחר פטורים מתשלומים, שכשם שבמכה בהמה לא חילקנו בין שוגג למזיד וחייב תמיד בתשלומים, כך חייבי מלקות שוגגין פטורים מתשלומים.

תמהה הגמרא: והרי רבא אמר שהדרשה היא מהיקש תיבת 'מכה', **וְהַאי לָאו 'מַכֵּה' הִיא** – והרי בפסוק זה לא נאמרה כלל תיבת 'מכה', אלא 'כי יתן מום', ומדוע אמר רבא שהדרשה היא מלשון 'מכה'. מתרצת הגמרא: **אֲנַן 'הַכֵּאָה' 'הַכֵּאָה' קָאָמְרִינָן** – אכן אין כוונת רבא שתיבת 'מכה' אמורה בשתי המקומות, אלא שענין ההכאה מוזכר בשניהם, שהרי מום ניתן על ידי הכאה.

מקשה הגמרא: כיצד ניתן לומר שהפסוק 'ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו' עוסק בעונש מלקות, **וְהָא כְּתִיב** – והלא פסוק זה, **בְּחוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ הוּא דִּכְתִיב** – עוסק בחובל בחבירו, **וְחוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ כַּר תַּשְׁלוּמִין הוּא** – חייב לשלם ממון, ואינו לוקה, ואיך אמר רבא שכאן הוקש חיוב מלקות למכה בהמה.

מתרצת הגמרא: **אִם אֵינוֹ עָנֵיָן** – אם אין פסוק זה נצרך **לְהַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה**, שחייב עליה בתשלומים, כיון שדין חיוב תשלומים בהכאה שיש בה שוה פרוטה נלמד מהפסוק שאחריו שנאמר בו (שם פסוק כו) 'שֶׁבֶר תַּחַת שִׁבְרוֹ, עַיִן תַּחַת עַיִן, שֵׁן תַּחַת שֵׁן, כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ', **תְּנַהוּ עָנְיָן** – תן את הפסוק 'ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו' **לְהַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה**, שאין בה תשלומים אלא חיוב מלקות, ופסוק זה הוקש למכה בהמה, לומר שכשם שמכה בהמה לעולם חייב ממון, כך מכה אדם לעולם פטור מממון, ואף אם היה שוגג וכדומה, שאין עליו חיוב מלקות בפועל.

על כל אחד ואחת לעשות חשבון צדק בנפשו: מה עשה עד עתה לקירוב הגאולה?!...

משיחת שבת פרשת ואתחנן תשמ"ח

רש"ל

מאי לאו אסון ממש — אם לא מתה האשה — יענש הנוגף בדמי ולדות. הא אם מתה — לא יענש, ואפילו לא התרו בו, וקשיא לרבי יוחנן. **לא דין אסון** — הכי קאמר קרא: אם אין משפט מות לנוגף, כגון שלא מתה האשה, או מתה ולא התרו בו — ענוש יענש. **מכה אדם ומכה בהמה** — מכה בהמה ישלמנה, ומכה אדם לא ישלם, אלא יומת. הקיש פטור ממון דמכה אדם לחיוב ממון דמכה בהמה: מה מכה בהמה אין לך בו חילוק לחיוב, אף מכה אדם אין לך בו חילוק לפטור. מכה בהמה לעולם חייב, דאמרינן בבבא קמא (כו,ב): "פצע תחת פצע" — לחייב על השוגג כמזיד, ואונס כרצון. **שאין מתכוין** — אין בו חיוב מיתה באדם. **דרך עלייה** — שהכהו בהגבהת ידו, או שחתכו בחרבו מלמטה למעלה. **בין דרך ירידה לדרך עלייה** — משום דגבי גלות דהורג בשוגג איכא חילוק בין דרך ירידה לדרך עלייה, כדאמרינן במכות (ז,ב): כל שבדרך ירידתו גולה, דכתיב "ויפל עליו", עד שיפול בדרך נפילה. **כולי עלמא לא פליגי דפטור** — מדתנא דבי חזקיה. **חייבי מיתות איתקוש** — למכה בהמה. **אתיא רשע רשע** — נאמר בחייבי מיתות "אשר הוא רשע למות", ונאמר בחייבי מלקות "והיה אם בן הכות הרשע". **רבא אמר אתיא מכה מכה** — דמלקות נמי איתקוש למכה בהמה, ולאו מגזרה שוה דחייבי מיתות ילפינן. **ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו** — והאי "יעשה לו" — מלקות קאמר. ולקמן פריך: והא חובל בחבירו בתשלומין, ולא מלקות! **והאי** — מלקות לאו מכה כתיב, אלא "כי יתן מום", ומאי אתיא "מכה" "מכה" דקאמר רבא? **הכאה הכאה קאמרינן** — ומום ע"י הכאה הוא ניתן. **וחובל בחבירו בר תשלומין הוא** — והיכי מוקמת ליה את במלקות ופטור ממון? **אם אינו ענין** — האי קרא. **להכאה שיש בה שוה פרוטה** — ולתשלומין, דהא מקרא דבתריה ילפינן, דכתיב ביה "כן יינתן בו" — דבר הניתן מיד ליד. **תנהו ענין** — ולהאי "כן יעשה לו". **להכאה שאין בה שוה פרוטה** — ולמלקות, ואיתקיש למכה בהמה שלא תחלוק בו.

סוף

תוספות

מאי לאו אסון ממש — אף על גב דסיפיה דקרא ד"אם אסון יהיה" על כרחך היינו דין אסון, כדכתיב "ונתת נפש" וגו' — מכל מקום "לא יהיה אסון" הוה משמע ליה אסון ממש. אי נמי: "אם אסון יהיה" נמי בעי למימר דהוי אסון ממש, ודריש "ונתת נפש" וגו' — היינו ממון. **ומי** איכא למאן דאמר חייבי מיתות שוגגין חייבין והא תנא דבי חזקיה וכו' — ואם תאמר: והא אמרינן בפרק "הנשרפין" (סנהדרין עט,ב): תנא דבי חזקיה מפקא מדרבי, ומפקא מדרבנן. אלמא פליגי תנאי אתנא דבי חזקיה! ויש לומר: דלענין ממון אחר אית להו לכולהו היקישא דתנא דבי חזקיה, ולא פליגי עליה אלא במאי דקתני בין מתכוין לשאינו מתכוין, דמשמע בין מתכוין להרוג האשה בין אין מתכוין להורגה, אלא להרוג את חברו והרגה, דבכל ענין פטור מדמי האשה. דלענין ממון אחר כבר תנא דלא תחלוק בין שוגג בין מזיד, והיינו דמפקא מדרבי ומדרבנן, דלרבי נתכוין להרוג את זה והרג את זה חייב ממון, ולרבנן חייב מיתה, ולתנא דבי חזקיה פטור ממיתה וממון. אבל קשה לרבינו יצחק: דבריש "הנחנקין" (שם פד,ב) אמרינן: הניחא למאן דאית ליה דתנא דבי חזקיה, אבל למאן דלית ליה כו'. משמע דאיכא תנא דפליגו! ואומר רבינו יצחק: דהיינו רבי חגא מדרומא, דאייתי מתניתא בידיה. כדאמרינן בפרק "שור שנגח ארבעה וחמשה" (בבא קמא מב,א) דשני אנשים כי נתכוונו זה לזה, אף על פי שיש אסון באשה — יענשו בדמי ולדות. אלמא לית ליה היקישא דבין שוגג למזיד. והא דקאמר מי איכא למאן דאמר כו' — היינו משום דתנא דבי חזקיה עיקר, שהיה שונה ברייתות של רבי חייא שהיה אביו, כדמוכח בסוף פרק "הבא על יבמתו" (יבמות סה,ב), והן עיקר, ומותבינן תיובתא מינייהו. ולרבינו שמשון בן אברהם נראה: דמשום הכי קא פריך ליה מתנא דבי חזקיה — משום דרבי יוחנן מוקי מתניתין (לעיל לב,ב) בשלא התרו בו, וקתני סיפא דחייבי מיתות פטורין — אם כן מתניתין סברה דחייבי מיתות שוגגין פטורין. דאי סיפא מיירי בשהתרו בו — ליפלוג בחייבי מלקיות גופייהו. והוה מצי למיפרך ממתניתין, אלא דלא מצי למיפרך אלא מדיוקא, ולהכי פריך ליה מתנא דבי חזקיה, ואמתניתין סמיך. ולפי זה מצינן למימר דמפקא מדרבי ורבנן בכולה מילתא. ועוד אומר רבינו שמשון בן אברהם: דרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה לקמן בפירקין (לז,ב) הוא תנא דלית ליה דתנא דבי חזקיה. וצריך לומר דלתנא דבי חזקיה "לא יהיה אסון" — היינו אסון ממש, וקרא ד"אם אסון יהיה" — היינו דין אסון, כגון שנתחרט לאשה. דאם לא נתכוין לה — פטור ממיתה וממון לתנא דבי חזקיה. אי נמי: לא קאי קרא דאסון אאשה, אלא אחברו שנתכוין לו, ולא איירי קרא שנתכוין להרוג את זה והרג את זה. ובפרק "הנשרפין" דדייק לרבי שמעון דפטר נתכוין להרוג את זה והרג את זה היכי מפרש קראי — הוה מצי למימר בדפרישית, אלא אליבא דרבי אלעזר, דאמר: קראי בנתכוין להרוג את זה והרג את זה דייק.

אף מכה אדם לא תחלוק בו כו' — וקרא ד"לא יהיה אסון" דאשמעינן דלא ישלם דמי ולדות בהדי מיתה, והא נמי דדרשינן בשילהי פרק "כיצד הרגל" (בבא קמא כו,א) עליו — ולא על האדם, דלא תשקול מיניה ממונא ותקטליה על הרציחה לחוד, וקרא ד"לא תקחו" דדרשינן מיניה דלא תשקול ממונא מיניה ונפטריה — אצטריכו כולהו, דלא מצי למילף מהיקישא דתנא דבי חזקיה, כדפירש בקונטרס לקמן (לח,א) דמ"מכה בהמה" לא מצי למילף פטור ממון, דאדרבה חיוב היה לו למילף, דמכה בהמה חייב, להכי איצטריך למכתב כולהו. והכי ילפינן: מה מכה בהמה לא חלקת במה שכתוב בו, דהיינו חיוב, דבכל עניין חייב — אף מכה אדם כל עניני פטור ממון שכתוב בו — לא תחלוק בין שוגג בין מזיד, ובין דרך עלייה לדרך ירידה. ושוגג למזיד היינו ממון אחר בהדי מיתה, ודרך עלייה וירידה בכל ענין לא תשקול ממונא מיניה ונפטריה, כדאמרינן לקמן. ומתכוין לשאין מתכוין — לענין דמי האשה. **רבא** אמר אתיא מכה מכה — תימה: לרבא לית ליה הכא גזרה שוה ד"רשע" "רשע", וכן רבי יוחנן. ולקמן (לז,א) נמי מצרכינן חד קרא למיתה וממון; וחד למלקות וממון, ולא ילפינן מלקות וממון ממיתה וממון בגזרה שוה ד"רשע" "רשע", וסתמא דהתלמוד דריש ליה בפרק קמא דמכות (ה,ב) גבי אין עדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין על פיהן, דאמרינן: חייבי מלקיות מנין? אתיא "רשע" "רשע". ובריתא נמי איכא בריש פרק "אחד דיני ממונות" (סנהדרין לג,ב) גבי דיני נפשות מחזירין לזכות אבל לא לחובה, דאמרינן: חייבי מלקיות מנין — אתיא "רשע" "רשע", תניא נמי הכי כו'. ורבי יהודה נמי דריש ליה ב"החובל" (בבא קמא פו,ב) גבי וכן היה רבי יהודה פוטרו, פירושו: את הסומא, מחייבי גליות ומחייבי מלקיות ומחייבי מיתות בית דין. וגמר התם חייבי מיתות בית דין מ"רוצח" "רוצח", וחייבי מלקיות אתיא "רשע" "רשע". ורבנן דפליגי עליה התם — לאו משום דלית להו "רשע" "רשע" אלא משום דמחייבי ליה כחייבי מיתות בית דין! ויש לומר: דרבא ורבי יוחנן אית להו בכל מקום גזירה שוה ד"רשע" "רשע" בדבר שהוא בגוף המלקות, אבל הכא לענין פטור ממון שהוא עם המלקות, וכן לקמן — לא ילפינן "רשע" "רשע". וטעמא — משום דקרא מוכח דרשע כתיב לענין מלקות "והיה אם בן הכות הרשע". והא דדריש "מכה" "מכה" — משום דמכה גבי תשלומין כתיב, שנאמר "מכה בהמה ישלמנה". ואביי אית ליה גזרה שוה ד"רשע" "רשע" בכל מקום. וסוגיא דלקמן כרבא ודלא כאביי. ואביי מוקי קרא במיתה ומלקות כרבי מאיר, דלמלקות וממון לא צריך קרא, דאתיא "רשע" "רשע". ואם תאמר: רבי יוחנן אמאי לא דריש "מכה" "מכה", הא ברייתא היא בריש "החובל" (פג,ב)! ויש לומר: דסבר כאידך תנאי דהתם, דלא דרשי "מכה" "מכה" אלא ילפי מאידך קראי דלאו עין תחת עין ממש. **וכתיב** ואיש כי יתן מום וגו' — אית דגרסי: וסמיך ליה, ולא מגזרה שוה יליף אלא מסמוכין. וכן משמע קצת, מדשביק קרא ד"מכה בהמה ישלמנה" ונקיט קרא אחרינא. ומיהו, מדפריך בריש "החובל" (שם פג,ב): מאי חזית דילפת ממכה בהמה, נילף ממכה אדם! משמע דגזרה שוה הוא, והא דהדר ביה מקרא קמא — משום דאיצטריך למהדר ממכה אדם ולאתויי "כי יתן מום בעמיתו", הדר ביה נמי מ"מכה בהמה ישלמנה" ומייתי "מכה נפש בהמה" דסמיך ליה. אי נמי משום דאיצטריך קרא קמא לכדתנא דבי חזקיה. ולמאן דלית ליה נמי איצטריך, מה מכה בהמה לרפואה פטור אף מכה אדם כו', כדאמרינן בריש "הנחנקין" (סנהדרין פד,ב).

מַאי לָאו אָסוֹן מַמָּשׁ? לֹא, דִּין אָסוֹן. אִיבָּא דְּאָמְרִי, אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ: "וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ" מַאי לָאו - דִּין אָסוֹן? לֹא, אָסוֹן מַמָּשׁ. אָמַר רָבָא: וּמִי אִיבָּא לְמַאן דְּאָמַר חַיָּבֵי מִיתוֹת שׁוֹגְגִין חַיָּבִים? וְהָא תָּנָא דְּבֵי חִזְקִיָּה: מַכֵּה אָדָם וּמַכֵּה בְּהֵמָה, מַה מַּכֵּה בְּהֵמָה - לֹא חִילְּקָתְּ בּוֹ בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, בֵּין מִתְכַּוֵּין לְשֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין, בֵּין דֶּרֶךְ יְרִידָה לְדֶרֶךְ עֲלִיָּה, לְפוֹטְרוֹ מָמוֹן אֶלָּא לְחַיְּבוֹ מָמוֹן - אַף מַכֵּה אָדָם לֹא תַּחֲלוֹק בּוֹ בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, בֵּין מִתְכַּוֵּין לְשֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין, בֵּין דֶּרֶךְ יְרִידָה לְדֶרֶךְ עֲלִיָּה - לְחַיְּבוֹ מָמוֹן, אֶלָּא לְפוֹטְרוֹ מָמוֹן. אֶלָּא, כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר: חַיָּבֵי מִיתוֹת שׁוֹגְגִין כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דִּפְטוּרִין. כִּי פְּלִיגִי בְּחַיָּבֵי מַלְקוֹת שׁוֹגְגִין וְדָבָר אַחֵר. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: חַיָּב, חַיָּבֵי מִיתוֹת אִיתְּקוּשׁ, חַיָּבֵי מַלְקִיּוֹת - לָא אִיתְּקוּשׁ. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: פָּטוּר, בְּפֵירוּשׁ רִיבְּתָה תּוֹרָה חַיָּבֵי מַלְקִיּוֹת כְּחַיָּבֵי מִיתוֹת. הֵיכָן רִיבְּתָה תּוֹרָה? אָמַר אַבַּיֵי? אָתְיָא "רָשָׁע" "רָשָׁע". רָבָא אָמַר: אָתְיָא "מַכֵּה" "מַכֵּה". אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְרָבָא: הֵי מַכֵּה? אִילֵימָא "וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת" - הַאי בְּקִטְלָא כְּתִיב! אֶלָּא הַאי "מַכֵּה": "מַכֵּה נֶפֶשׁ בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ" וּסְמִיךְ לֵיהּ "וְאִישׁ כִּי יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ [כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לּוֹ]". - וְהַאי לָאו "מַכֵּה" הִיא! אֲנַן הַכָּאָה הַכָּאָה קָאָמְרִינַן. וְהָא כִּי כְּתִיב - בְּחוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ הוּא דִּכְתִיב, וְחוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ בַּר תַּשְׁלוּמִין הוּא! אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְהַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה - תְּנֵהוּ עִנְיָן לְהַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה.

סוף

אם אינו ענין להכאה שיש בה שוה פרוטה — ואם תאמר: והא איצטריך להכי, דמהכא נפקא לן חובל בחברו לתשלומין בריש "החובל" (בבא קמא פג,ב)! ויש לומר: דהך סוגיא כאידך תנאי דהתם, דמפקי החובל בחברו לתשלומין מקרא אחרינא. **דלמא** בשבת כתיב דבבהמה גופה כו' — ואם תאמר: אם כן הכיקישא למה לי? ויש לומר: דאתיא לבין דרך ירידה לדרך עלייה, דלא שייך לפלוגי גבי שבת.

אלא לאו בחול — ואם תאמר: בחול נמי מצינן למימר, דבהדי דמחייה לבהמה הרג את האדם, ולא אתרו ביה משום אדם! ואפילו בשבת נמי מצינן למימר דאתרו ביה משום בהמה ולא אתרו בו משום שבת! ויש לומר: דמכל מקום ילפינן שפיר, דמה מכה בהמה לא חלקת בין שוגג בהכאתה למזיד בהכאתה — אף אדם לא תחלוק בו בין מזיד בהכאתו לשוגג בהכאתו. אי נמי: הואיל ומכה אדם איירי באתרו ביה — מכה בהמה נמי איירי בכל ענין דאתרו ביה, ולהכי לא מצי איירי בשבת, ולא בהרג אדם עמה. **מתניתין** כמאן מוקי לה — תימה: תיקשי ליה לרב פפא גופיה דאיהו סבר לעיל (לד,ב) כרבה, דאמר: היתה פרה גנובה לו כו'! ועוד קשה: דלישני בעולא, דמאי דפירש בקונטרס דאי סבר כריש לקיש דחייבי מלקיות שוגגין פטורין כל שכן דפליג אדעולא — זה אינו נראה, דלמא בממון אחר סבר כריש לקיש, אבל בממונא דבההוא מילתא גופיה — משלם ממון ומיפטר ממלקות מגזירה שוה ד"תחת" "תחת"! ונראה: דרב פפא, אפילו סבר כריש לקיש מצי לשנויי כדעולא, כדפרישית. אבל לאביי פריך שפיר, דלית ליה דעולא, דהא מוקי לעיל "תחת" לדרשא אחרינא. ולהכי קשיא ליה, אי סבירא ליה כריש לקיש מתניתין כמאן מוקי לה. **אי** כרבי נחוניא קשיא אחותו — לא מצי למימר קשיא ממזרת ואחותו, דעל כרחך כרבי מאיר סבירא ליה, מדנקט: יום הכפורים כשבת, והוה ליה למימר יום טוב כשבת וכל שכן יום הכפורים, אלא ודאי סבירא ליה או כרבי מאיר דאמר לוקה ומשלם, או כרבי יצחק דאמר אין מלקות בחייבי כריתות. הלכך לא נקט, יום טוב דמיניה לא הוה שמעינן יום הכיפורים שאין בו מלקות. וכיון דלא הוי כרבנן לא מוקמי ליה כרבי יצחק אלא כרבי מאיר, ולא תיקשי ממזרת. **אי** כרבי יצחק קשיא ממזרת — לא הוצרך לומר אי כרבנן, דלדידהו קשיא ממזרת ואחותו. ולא מצי למימר נמי דמתניתין כרבי עקיבא, דסבר עדים זוממין קנסא, ואית ליה לוקה ומשלם, ולית ליה מת ומשלם — דלרבי עקיבא מצינן למימר דלא גמר עדים זוממין ממוציא שם רע, אף על גב דהוי קנסא מקנסא, כדפרישית לעיל (לב,א דיבור המתחיל דאין). ואית ליה שפיר כרבנן דלוקה ואינו משלם. **מאן** תנא דפליג עליה דרבי נחוניא אי רבי מאיר אי רבי יצחק — תימה: דלרשי לקיש בהדיא פליג רבי מאיר ארבי נחוניא, דהא מוקים מתניתין כרבי מאיר, וקתני דיש קנס בחייבי כריתות! ויש לומר: דידע שפיר דרבי מאיר פליג עליה, אלא דקשיא ליה דרבנן לא מצינן למימר דפליגי עליה, אבל לרבי יוחנן — אתי שפיר. **לא** קנס ולא פיתוי — אית דגרס: ולא אונס, משום דפיתוי נמי קנס הוא. ואומר רבינו יצחק: דגרסינן ליה, דשייך למיקרי לאונס קנס טפי מלפיתוי, משום דאונס שותה בעציצו (כתובות לט,א).

הממאנת אין לה לא קנס — פירש בקונטרס: לפי שהיא בחזקת בעולה. וקשה לרבינו יצחק: דאם כן הכי דייק לקמן: הא קטנה בעלמא אית לה, דלמא הכי קאמר: הממאנת אין לה קנס אם בא עליה כשהיא נערה, הא נערה בעלמא — אית לה! ומיהו, אין להקשות אמאי נקט ממאנת הוה ליה למינקט כל אשה שניסת ונתגרשה, דהא איכא למאן דאמר לקמן (לח,א) דאפילו אם נתארסה ונתגרשה אין לה קנס! ונראה לרבינו יצחק דהכי פירושו: אין לה לא קנס ולא פיתוי — אם אנסה בעלה או פיתה אותה, כשהיתה תחתיו קודם מיאון, אף על גב דכשמיאנה איגלאי מילתא שלא היתה אשתו. והשתא דייק שפיר לקמן: הא קטנה בעלמא אית לה. אבל קשה לרבינו יצחק מהא דקאמר בסמוך: וכי תימא כולה רבי מאיר היא, וממאנת סבר לה כרבי יהודה. והשתא, כיון דאיירי שבא עליה בעלה כשהיא נערה שוב אינה יכולה למאן, דמודה רבי יהודה כשבעל, כדאמר בפרק "בא סימן" (נדה נב,א)! ותירץ רבינו יצחק: דמיירי כשפירש בהדיא שאינו בועל לשם קידושין. ועוד: דפיתוי ואונס לאו לשם קידושין הוא, דבההיא לא מודה רבי יהודה.

ולא פיתוי — קשה לרבינו שמשון בן אברהם: אמאי נקט פיתוי, למאי דמוקי לה בסמוך בנערה? הא כל נערה מפותה אין לה קנס, דמחלה, אפילו נערה שאינה ממאנת! ויש לומר: דנקט אין לה פיתוי אגב דנקט באידך.

סוף סוף — האי לא תחלוק בו לחייבו ממון, טעמא משום דאין בו כדי תשלומין, ולא משום היקישא. אבל היכא דיש בה שוה פרוטה — אימא תחלוק. **לא צריכא** — להכי איתקש. **דבהדי דמחייה קרע שיראין וכו'** — כלומר, ואשמועינן דלוקה משום חבלה, ופטור מתשלומי קריעה. לא שנא התרו בו, ולא שנא לא התרו, דלא לקי — פטור מתשלומין מהיקישא דלא תחלוק. **ממאי דבחול כתיב** — דפשיטא ליה דמכה בהמה בין שוגג בין מזיד חייב לשלם. **דלמא בשבת כתיב** — ועל כרחך אשוגג כתיב קרא, דאי במזיד — הוה ליה מתחייב בנפשו, ופטור מן התשלומין. **איכא לאיפלוגי** — בין שוגג למזיד. **לא סלקא דעתך** — דבשבת כתיב ובשוגג. **ואי בשבת מכה בהמה ישלמנה** — בתמיה. **אלא לאו בחול** — דליכא לפלוגי, ואיתקש לה מכה אדם, שלא תחלוק בו, ואפילו אינו חייב מיתה. **לרבה דאמר** — לרבי מאיר חדוש הוא כו'. **מתניתין כמאן מוקים** — לשנויי רומיא דרמינן עלה דאלו הן הלוקין, וקיימא לן דאין לוקה ומשלם. **אי כרבי מאיר** — דאמר לוקה ומשלם, וכדשנינהו ריש לקיש. **קשיא בתו** — דבשלמא לריש לקיש דאוקמה לההיא דגנב וטבח בשבת בטובח על ידי אחר, אבל בטובח על ידי עצמו — לא משלם, לא קשיא; דמת ומשלם לית ליה לרבי מאיר אפילו בקנס. אלא לרבה קשיא בתו, דקנס הוא, וקתני מתניתין פטור. **ואי כרבי נחוניא בן הקנה** — דאית ליה נמי לוקה ומשלם כרבי מאיר, מדקאמר יום הכפורים כשבת. יום הכפורים הוא דפטור מתשלומין, ומשום כרת דאית ביה, ומגזירה שוה ד"אסון" "אסון", אבל משום לאו ומלקות דאית ביה — לא פטר. ומתניתין נמי דאית ליה לוקה ומשלם — דידיה הוא, ומת ומשלם — לית ליה, אפילו בקנס. **קשיא אחותו** — נהי נמי דמשום מלקות לא פטר ליה, ליפטריה משום כרת. **ואי כרבי יצחק** — תוקמה, דאמר במסכת מכות (יד,א): אין חייבי כריתות בכלל מלקות ארבעים. ולית ליה האי ד"אלו הן הלוקין": הבא על אחותו, ומשום הכי חייבין בתשלומין. **קשיא ממזרת** — דהכל מודים שהוא במלקות, וקתני: אית לה קנס. **הניחא אי סבר** — רבה כרבי יוחנן, כשלא התרו בו, דמשלם, דחייבי מלקיות שוגגין ודבר אחר חייב. **איהו נמי** — מוקי למתניתין בשלא התרו בו, כרבי יוחנן. **אלא אי סבר לה** — בממון ומלקות דאפילו לא התרו בו פטור מממון, ופליג אדרבי יוחנן, וכל שכן אדעולא, דאמר אפילו התרו בו משלם ממון ואינו לוקה. **חיכי מתרץ לה** — לא כרבי יוחנן ולא כעולא ולא בריש לקיש. **על כרחך** — אי סבירא ליה כבמנון ומלקות דלוקה ואינו משלם — כרבי יוחנן סבירא ליה שוגגים דמשלם ממון, ומוקי לה בשלא התרו בו. **לריש לקיש דאמר כפירוש ריבתה תורה כו'** — דחייבי מלקיות שוגגין פטורין מלשלם. **מאן תנא דפליג אדרבי נחוניא** — ומחייב תשלומין בחייבי כריתות, כגון ההיא דשבועות; ושהדליק גדיש ביום הכפורים — חייבין, בפרק "שבועת העדות" (שבועות לג,א), ומתניתין דהכא דקנסה באחותו. ונהי נמי דלית ליה "אסון" "אסון" למיפטריה משום כרת — ליפטריה משום לאו, בין התרו בו בין לא התרו בו. דאין כרת בלא לאו חוץ מפסח ומילה. דבשלמא רבי יוחנן — מוקי לה אפילו כרבנן דפליגי עליה דרבי מאיר, דאמרי אין לוקה ומשלם, והני — בשלא התרו בו. אלא לריש לקיש כמאן מוקי לה? **אי רבי מאיר** — דאמר לוקה ומשלם. **אי רבי יצחק** — דאמר לא שייך מלקות בחייבי כריתות. וגזירה שוה ד"אסון" "אסון" לית ליה, ובמאי ליפטר? הילכך מתניתין דהכא על כרחך רבי מאיר היא ולא רבי יצחק, משום דקשיא ממזרת. אבל דהיא דשבועות — בין כרבי מאיר בין כרבי יצחק. **עריות ושניות** — לקמן מפרש להו. **קנס** — דאנוסה. **פיתוי** — דמפותה. **הממאנת** — בבעלה, כגון יתומה קטנה שהשיאתה אמה ומיאנה בבעלה. **אין לה קנס** — שאינה בחזקת בתולה, הואיל וניסת. **איילונית** — שאין לה סימני נערות לעולם, ואינה יולדת. לשון איל זכר, דזכרניתא דלא ילדה (כתובות יא,א). **אין לה קנס** — לפי שאין קנס אלא לנערה, וזו שלא תביא שערות לעולם — כל עשרים שנה היא בחזקת קטנה, ומשם ואילך — בוגרת. **והיוצאת משום שם רע** — קא סלקא דעתך שלא מצא לה בעלה בתולים. ולקמן פריך: בת סקילה היא!

**סוֹף סוֹף לָאו בַּר תַּשְׁלוּמִין הוּא! לָא צְרִיכָא, דְּבַהֲדֵי דְּמַחְיֵיהּ קָרַע שִׁרְאִין דִּילֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ רַב חִיָּיא לְרָבָא: וְלַתַּנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה, דְּאָמַר: "מַכֵּה אָדָם וּמַכֵּה בְהֵמָה" מִמַּאי דְּבַחוֹל כְּתִיב, וְלֵיכָּא לְאִיפְּלוּגֵי, דִּלְמָא בְּשַׁבָּת כְּתִיב, דְּבִבְהֵמָה גּוּפָהּ אִיכָּא לְאִיפְּלוּגֵי? לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב: "וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת". הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּלָא אַתְּרוּ בֵּיהּ - מַכֵּה אָדָם אַמַּאי יוּמַת? אֶלָּא פְּשִׁיטָא - דְּאַתְּרוּ בֵּיהּ, וְאִי בְּשַׁבָּת - מַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה?! אֶלָּא לָאו - בַּחוֹל. אֲמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי: לְרַבָּה, דְּאָמַר: חִידּוּשׁ הוּא שֶׁחִידְּשָׁה תּוֹרָה בִּקְנָס, וְאַף עַל גַּב דְּמִיקְּטִיל מְשַׁלֵּם, מַתְנִיתִין כְּמַאן מוֹקִים לָהּ? אִי כְּרַבִּי מֵאִיר - קַשְׁיָא בְּתוֹ, אִי כְּרַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה - קַשְׁיָא אֲחוֹתוֹ, אִי כְּרַבִּי יִצְחָק - קַשְׁיָא מַמְזֶרֶת! הָנִיחָא אִי סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹחָנָן - הוּא נַמִּי מְתָרֵץ לָהּ כְּרַבִּי יוֹחָנָן, אֶלָּא אִי סָבַר כְּרִישׁ לָקִישׁ - הֵיכִי מְתָרֵץ לָהּ? עַל כָּרְחָךְ כְּרַבִּי יוֹחָנָן סְבִירָא לֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ רַב מַתְּנָא לְאַבָּיֵי: לְרִישׁ לָקִישׁ, דְּאָמַר: בְּפֵירוּשׁ רִיבְּתָה תּוֹרָה חַיָּבֵי מַלְקִיּוֹת כְּחַיָּבֵי מִיתוֹת, מַאן תַּנָּא דְּפָלֵיג עֲלֵיהּ דְּרַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה - אִי רַבִּי מֵאִיר, אִי רַבִּי יִצְחָק. תָּנוּ רַבָּנַן: עֲרָיוֹת וּשְׁנִיּוֹת לַעֲרָיוֹת אֵין לָהֶן לֹא קְנָס וְלֹא פִּיתּוּי. הַמְמָאֶנֶת אֵין לָהּ לֹא קְנָס וְלֹא פִּיתּוּי. אַיְּלוֹנִית אֵין לָהּ לֹא קְנָס וְלֹא פִּיתּוּי, וְהַיּוֹצֵאת מִשּׁוּם שֵׁם רַע אֵין לָהּ לֹא קְנָס וְלֹא פִּיתּוּי. מַאי עֲרָיוֹת וּמַאי שְׁנִיּוֹת לַעֲרָיוֹת? אִילֵימָא עֲרָיוֹת

עריות

עריות

חוזרת הגמרא ומקשה: כיצד ניתן ללמוד מפסוק זה שחייבי מלקיות שוגגים פטורים מתשלומים, הרי **סוֹף סוֹף** מה שאינו משלם ממון אין זה 'פטור' מיוחד, אלא זהו משום **דְּלָאו כַּר תַּשְׁלוּמִין הוּא** – אינו בתורת תשלומי ממון כלל, כיון שלא היה בהכאה שוה פרוטה, אבל מנין שאף במקום שיש בהכאה שוה פרוטה, והיה שוגג, שאינו חייב בתשלומים.

מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – לא הוצרך ההיקש אלא לאופן **דְּבַהֲרֵי דְּמַחְיֵיהּ** – שבשעה שהכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה, **קָרֵע שִׁרְאִין דִּילֵיהּ** – בגד משי של המוכה, שאף שהבגד שוה יותר מפרוטה מכל מקום פטור מתשלומים, כיון שחיוב המלקות שחל עליו באותה שעה פוטרו, וההיקש ל'מכה בהמה' מלמד שאפילו אם היה שוגג או ללא התראה, שאינו לוקה בפועל, מכל מקום פטור מתשלומים.

* * *

הגמרא עוברת לדון בעיקר הדרשה של תנא דבי חזקיה שהובאה לעיל (ע"א): **אָמַר לֵיהּ רַב חִיָּיא לְרָבָא, וּלְתַנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה, דְּאָמַר** שהוקשו **מַכֵּה אָדָם וּמַכֵּה בְּהֵמָה**, שמכה בהמה לעולם משלם, ומכה אדם לעולם פטור מתשלומים, ואפילו בשוגג, **מִמַּאי דְּבַחוֹל כְּתִיב** – מנין לו שהפסוק עוסק רק בהכאת בהמה בימות החול, שיש עליו רק חיוב תשלומים, **וּבאופן** זה **לֵיכָּא לְאִיפְּלוּגֵי** – אין לחלק בין שוגג למזיד אלא תמיד חייב בתשלומים, ומכך למד שגם במכה אדם אין חילוק בין שוגג למזיד אלא תמיד פטור מתשלומים, **דִּלְמָא בְּשַׁבָּת כְּתִיב** – שמא הפסוק עוסק גם באופן שהכה את הבהמה בשבת, שחילל שבת בעבירה שיש בה חיוב מיתה אם היה מזיד, **דְּבאופן** כזה **בְּבְהֵמָה גּוּפָהּ אִיכָּא לְאִיפְּלוּגֵי** – בדין מכה בהמה עצמו יש לחלק בין שוגג למזיד, שהרי במזיד הוא חייב מיתה ופטור מתשלומים, ולא חייבתו התורה בתשלומים אלא באופן שהיה שוגג, וממילא לא שייך ללמוד מכאן שלגבי מכה אדם אין חילוק בין שוגג למזיד, וכיצד למד מכאן תנא דבי חזקיה שחייבי מיתות שוגגין פטורים מתשלומים לעולם.

מתרצת הגמרא: **לֹא סַלְקָא דַּעְתָּךְ** – לא ניתן לומר שהפסוק עוסק במכה בהמה בשבת, **דִּכְתִיב** (ויקרא כד כא) **'וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת'**, ויש להעמיד את שני הדינים שבפסוק באותו אופן, ויש לברר **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן עוסק הפסוק, המחייב תשלומים בהכאת בהמה ומיתה בהכאת אדם, **אִי** בשני המקרים מדובר **דְּלֵיתְיוּ בֵּיהּ, 'מַכֵּה אָדָם' אַמַּאי יוּמָת**, והרי אין הורגים ללא התראה. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** שמדובר באופן **דְּאִתְּרוּ בֵּיהּ, וְאִי** כדבריך שמדובר **בְּשַׁבָּת**, מדוע **מַכֵּה בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה**, והרי מאחר שהתרו בו הוא חייב מיתה, ויש לפוטרו מתשלומים משום קם ליה בדרבה מיניה, **אֶלָּא לָאו** – ודאי הפסוק עוסק באופן שהכה את הבהמה **בְּחוֹל**, ולכן חייב בתשלומים. ודרש תנא דבי חזקיה, שכשם שהכאת בהמה בחול מחייבת ממון בין בשוגג ובין במזיד, כך הכאת אדם פוטרת מממון לעולם, ואפילו בשוגג.

* * *

לעיל (לד.) הביאה הגמרא את דברי רבה, שמה שאמר רבי מאיר בברייתא (לג:) שגנב וטבח בשבת או ביום הכפורים או גנב וטבח שור הנסקל, שחייב בארבעה וחמשה, היינו בטובח בעצמו [ולא על ידי שליח], והטעם שאין אומרים 'קם ליה בדרבה מיניה' לפוטרו מתשלומי ארבעה וחמשה הוא כיון שרבי מאיר סובר שקנס הוא חידוש של התורה, ואין בו פטור של קם ליה בדרבה מיניה. עתה חוזרת הגמרא לבאר לפי רבה את סתירת המשניות שהובאה לעיל (לא:), שבמשנתינו (כט.) מבואר שיש חיוב קנס בחייבי לאוין, ואילו במשנה במכות (יג.) מבואר שאותם חייבי לאוין לוקין, והרי אין אדם לוקה ומשלם. מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵּי, לְרַבָּה, דְּאָמַר** בדעת רבי מאיר **שֶׁחִידּוּשׁ הוּא שֶׁחִידְּשָׁה תּוֹרָה בִּקְנָס, וְלֵכוְ אַף עַל גַּב דְּמִיקְּטִיל מְשַׁלֵּם** – אף שהוא מתחייב מיתה, חייב לשלם, **מַתְנִיתִין כְּמַאן מוֹקִים לָהּ** – כדעת מי הוא יעמיד את משנתינו, כדי ליישב מדוע יש בה חיוב קנס, והרי אין אדם לוקה ומשלם, **אִי** יעמיד את משנתינו **כְּרַבִּי מֵאִיר**, האומר שבקנס הדין הוא שלוקה ומשלם, אם כן **קַשְׁיָא 'כִּתּוֹ'** – יקשה מדוע אומרת המשנה להלן (לה:) שהבא על בתו אינו חייב קנס, כיון שהוא מתחייב בנפשו, והרי לפי ביאורו של רבה סובר רבי מאיר שבחיוב קנס אין אומרים קם ליה בדרבה מיניה. **וְאִי** משנתינו סוברת **כְּרַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה**, הסובר שאדם לוקה ומשלם, אך אין אדם מת ומשלם, ואפילו בקנס, ולכן במשנתינו אין חיוב המלקות פוטר מהקנס, ובמשנה להלן חיוב המיתה של הבא על בתו פוטרו מהקנס, אם כן **קַשְׁיָא 'אֲחוֹתוֹ'**, שמבואר במשנתינו שהבא על אחותו חייב קנס, והרי ביאה זו מחייבת אותו כרת, ורבי נחוניא בן הקנה סובר (לעיל ל.) שחיוב כרת נחשב כחיוב מיתה בידי אדם ופוטר מתשלומים. **וְאִי** משנתינו **כְּרַבִּי יִצְחָק**, החולק (מכות יד.) על המשנה במכות ואומר שחייבי כריתות אינם חייבים מלקות, ולכן אין סיבה לפוטרם מקנס, אם כן **קַשְׁיָא 'מַמְזֶרֶת'**, שמבואר במשנתינו שהבא על הממזרת חייב קנס, והרי בה אף רבי יצחק מודה שיש חיוב מלקות, לפי שאין בה כרת אלא איסור 'לא תעשה', ומדוע אין חיוב המלקות פוטרו מקנס.

אומרת הגמרא: **הָנִיחָא** – ניתן ליישב קושיא זו, **אִי** נאמר שרבה **סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹחָנָן** (לעיל לד:), שחייבי מלקיות שוגגים אינם נפטרים מממון, **הוּא** [–רבה] **נַמִּי מָתָרֵץ לָהּ כְּפִי שתירץ רַבִּי יוֹחָנָן** (לעיל לב:), שמדובר שלא התרו בו ולכן חייב קנס, ובמשנה במכות מדובר כשהתרו בו ולכך לוקה ואינו משלם. **אֶלָּא אִי סָבַר** רבה **כְּרֵישׁ לָקִישׁ**, שחייבי מלקיות שוגגים פטורים מממון, **הֵיכִי מָתָרֵץ לָהּ** למשנתינו.

מחמת קושיא זו מסיקה הגמרא: **עַל כָּרְחָךְ** צריך לומר שרבה **כְּרַבִּי יוֹחָנָן סְבִירָא לֵיהּ**, שחייבי מלקיות שוגגים אינם נפטרים מממון, ומשנתינו עוסקת באופן שלא התרו בו, ולכן משלם קנס ואינו לוקה.

* * *

לעיל (ע"א) הובאה דעת ריש לקיש, שהעובר על עבירה שחייבים עליה מלקות, אף אם עשה כן בשוגג ואינו לוקה בפועל, פטור מן התשלומים. שואלת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב מַתְּנָא לְאַבַּיֵּי, לְדעת רֵישׁ לָקִישׁ דְּאָמַר שִׁבְּפִירוּשׁ רִיבְּתָה תּוֹרָה חַיָּיבֵי מַלְקִיּוֹת שוגגים**, שיהא דינם **כְּחַיָּיבֵי מִיתוֹת** שוגגים, הפטורים מתשלומים, אם כן **מַאן תָּנָא דְּפָלֵיג עָלֵיהּ דְּרַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה** – מי הוא התנא שחולק על רבי נחוניא בן הקנה ומחייב ממון במעשה המחייב כרת, וכגון התנא של משנתינו שמחייב קנס בבא על אחותו, והרי בכל עבירה שיש בה כרת יש גם איסור לאו המחייב מלקות, ואם כן גם מי שחולק על רבי נחוניא בן הקנה ואינו סובר שחיוב כרת פוטר מממון, יש לו לפטור מתשלומים משום חיוב מלקות שיש בזה. ובשלמא רבי יוחנן יכול להעמיד שמדובר כשלא התרו בו, שאין חיוב מלקות ולכן חייב בתשלומים, אבל לריש לקיש שסובר שגם חייבי מלקיות שוגגין פטורים מתשלומים, קשה.

משיבה הגמרא: החולק על רבי נחוניא בן הקנה, **אִי** [–או] **רַבִּי מֵאִיר**, הסובר שחיוב מלקות אינו פוטר מתשלומים כלל, אלא אדם לוקה ומשלם. **אִי רַבִּי יִצְחָק**, שסובר שאין חיוב מלקות בחייבי כריתות, וממילא אין קם ליה בדרבה מיניה, וחייב קנס.

* * *

שנינו במשנה (כט.) שאף האונס נערה האסורה עליו באיסור כרת חייב קנס, והתבאר לעיל (כט:) שהחידוש הוא שאף שבנשים אלו לא יכול להתקיים החיוב 'ולו תהיה לאשה' (דברים כב יט) הכתוב בפרשת אונס, הוא חייב קנס. הגמרא מביאה עתה ברייתא החולקת על משנתינו: **תָּנוּ רַבָּנַן, עֲרָיוֹת, וּשְׁנִיּוֹת לַעֲרָיוֹת, אֵין לָהֶן לֹא קְנָס** של אונס, **וְלֹא** קנס של **פִּיתּוּי**, ולהלן יבואר מי הן 'עריות' ו'שניות לעריות'. ממשיכה הברייתא: **הַמְּאֻנֶּסֶת** – יתומה קטנה שאמה השיאה אותה, שקדושיה דרבנן, ואם מיאנה בבעלה

המשך בעמוד ריג

היינו **עֲרָיוֹת מַמָּשׁ**, האסורות מן התורה, ואילו 'שְׁנִיּוֹת לעריות' היינו איסורי עריות **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים**, ונקראות שניות לפי שהם שניות לעריות שאסרה התורה (יבמות כ:), כגון אם אמו ואם אביו, שאסרום חכמים כדי להרחיק את האדם מן העבירה, ועליהם אמרו בברייתא שמי שאנס או פיתה אותן אינו משלם קנס, לא יתכן לפרש כך, **כֵּיוָן דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא חַיָּא לֵיהּ** – כיון שמהתורה אשה זו מותרת לו, **אַמַּאי אֵין לָהֶן קְנָס**, והרי הטעם שלאשה פסולה אין קנס הוא מחמת שנאמר בפרשה זו 'וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה', ואשה פסולה אינה ראויה להיות אשתו, וממילא אף דין קנס לא נאמר בה, אבל זו שהיא ראויה לו מדאורייתא, כיצד נמעטנה מדין קנס.

מבארת הגמרא: **אֶלָּא**, 'עֲרָיוֹת' היינו **חַיָּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין**, כגון בתו, 'שְׁנִיּוֹת לעריות' היינו **חַיָּבֵי כְּרֵיתוֹת**, כגון אחותו, ועליהן אמרה הברייתא שאם אנסן פטור מקנס. מדייקת הגמרא: **אֲבָל חַיָּבֵי לָאוִין**, וכגון ממזרת, **יֵשׁ לָהֶן קְנָס**. **וּמַנִּי** – ומי הוא התנא ששנה ברייתא זו, **שִׁמְעוֹן הַתִּימְנִי הִיא**, שדרש לעיל (כט:) מלשון הפסוק 'וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה' שמדובר באשה שיש בה הויה וקידושין תופסין בה, וכיון שקידושין תופסים בחייבי לאוין, אף הן בכלל חיוב קנס, וממעט מקנס רק את אלו שאין קידושין תופסים בהן, והיינו חייבי מיתות בית דין וחייבי כריתות.

הגמרא מביאה אופן נוסף לפרש את דברי הברייתא: **אִיכָּא דְּאָמְרֵי**, 'עֲרָיוֹת' היינו גם **חַיָּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין וְגַם חַיָּבֵי כְּרֵיתוֹת**, ו'שְׁנִיּוֹת לעריות' היינו **חַיָּבֵי לָאוִין**. ולפי זה מפרשת הגמרא: **מַנִּי** – מי הוא התנא ששנה ברייתא זו, **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא הִיא**, שדרש לעיל (כט:) שכוונת הפסוק 'וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה' לאשה הראויה לקיימה, ויוצאים מכלל זה גם חייבי לאוין, כי אף שקידושין תופסין בה, אסור לו לקיימה לאשה ומחויב לגרשה, ולכן הבא עליה פטור מקנס.

* * *

שנינו בברייתא (לה:): **הַמְּמָאֶנֶת אֵין לָהּ לֹא קְנָס וְלֹא פִּיתּוּי**. מקשה הגמרא: משמע שרק לממאנת אין קנס, והיינו כיון שהיא בחזקת בעולה, **הָא קְטַנָּה בְּעָלְמָא** – אבל סתם קטנה, שלא מיאנה, **אִית לָהּ** – יש לה קנס, **וּמַנִּי** – כדעת מי נשנתה הברייתא, **רַבָּנַן הִיא, דְּאָמְרִי** שגם **קְטַנָּה יֵשׁ לָהּ קְנָס**, ולא רק נערה. ואם כן קשה, **אִמָּא סֵיפָא**, שם שנינו, **אֵיילוֹנִית, אֵין לָהּ לֹא קְנָס וְלֹא פִּיתּוּי, אֶתָּא לְרַבִּי מֵאִיר** – דין זה ודאי יכול להתפרש רק לשיטת רבי מאיר, **דְּאָמַר** שקְטַנָּה אֵין לָהּ קְנָס, ולכן גם לאיילונית אין קנס, **דְּהָא** – איילונית זו **מִקַּטְנוּתָהּ יָצְתָה לְבָגֵר** – מיד לאחר קטנותה נעשית בוגרת, שעד גיל עשרים היא בחזקת קטנה, לפי שאין לה סימני נערות, ומשם ואילך אנו יודעים שלעולם לא תביא סימנים והרי היא בוגרת, וכיון שאין לה זמן נערות, אין לה קנס [אבל לחכמים שסוברים שיש קנס לקטנה, יש גם קנס לאיילונית קודם שתהא בת עשרים שנה], ונמצא שהרֵישָׁא של הברייתא כרַבָּנַן, **וְסֵיפָא** כרַבִּי מֵאִיר, ולא משמע בברייתא שנשנתה כדעת שני תנאים שונים.

הגמרא מנסה ליישב את הברייתא: **וְכִי תֵּימָא** – ואם תרצה ליישב ולומר **דִּכוּלָּהּ** כרַבִּי מֵאִיר **הִיא**, ולכן אמר בסיפא שאין לאיילונית קנס, **וּבְמַמְאֶנֶת**, שדייקנו שדווקא לה אין קנס אבל לסתם קטנה יש קנס, ואילו רבי מאיר סובר שקטנה אין לה קנס, אין זו קושיא, כיון דרבי מאיר **קָסָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה**, שאף נערה יכולה למאן בבעלה ולא רק קטנה, וכך תדייק מדברי הברייתא, נערה שמיאנה אין לה קנס, אך סתם נערה יש לה קנס [ובאמת לקטנה אין קנס]. דוחה זאת הגמרא: **וּמִי קָסָבַר לָהּ** – וכי רבי מאיר סובר כרבי יהודה לגבי גיל המיאון, **וְהָתַנְיָא, עַד מָתַי הַבַּת מְמָאֶנֶת** בבעלה, כל זמן שהיא קטנה **עַד שֶׁתָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת**, שהם סימני נערות, אך מאותה שעה אינה יכולה למאן, ואף אם לא בא עליה בעלה לאחר מכן, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אף לאחר שתביא שתי שערות עדיין היא ממאנת, אם לא בא עליה בעלה, **עַד שֶׁיִּרְבֶּה שָׂחוֹר עַל הַלָּבָן** – עד שהשערות מתארכות ונראות כמכסות את רובו של המקום, וכאילו השתנה מראהו לשחור, ומוכח שרבי מאיר חולק על רבי יהודה וסובר שנערה אינה יכולה למאן.

הגמרא מנסה ליישב את הברייתא באופן אחר: **אֶלָּא**, כל הברייתא כרַבִּי יְהוּדָה **הִיא**, שאף נערה ממאנת, וממילא הדיוק מהרישא הוא שסתם נערה יש לה קנס [ולא סתם קטנה], ומה ששנינו שאין קנס לאיילונית, היינו כיון שכְּקַטַּנָּה **קָסָבַר לָהּ כְּרַבִּי מֵאִיר**, שאין לה קנס, וכיון שאיילונית מקטנותה יוצאת לבגרות, לעולם אין לה קנס. דוחה הגמרא גם תירוץ זה: **וְרִבִּי יְהוּדָה, מִי קָסָבַר לָהּ** כרבי מאיר, שאין קנס לקטנה, **וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב** על האמור במשנה להלן (מ:) שאין קנס לקטנה **'זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר', וְאִם אִיתָּא** – ואם אכן רבי יהודה סובר כרבי מאיר, **'זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה' מִיבָּעֵי לֵיהּ** – היה לו לרב לומר.

מתרצת הגמרא את הברייתא באופן אחר: **הַאי תַּנָּא** של הברייתא, **סָבַר לָהּ כְּרַבִּי מֵאִיר בַּחֲדָא וּפָלִיג עֲלֵיהּ בַּחֲדָא** – סובר כרבי מאיר בדבר אחד, והיינו בזה שאין קנס לקטנה, ולפיכך איילונית אין לה קנס, וחולק על רבי מאיר בדין אחד, והיינו בגיל שבו ניתן למאן, והוא סובר כרבי יהודה שאף נערה יכולה למאן, ויש לדייק מהרישא שרק נערה שמיאנה אין לה קנס, אבל סתם נערה יש לה קנס.

אופן נוסף ליישב את הברייתא: **רַפְּרַם אָמַר**, באמת הברייתא כולה סוברת כרבי מאיר, שאין קנס לקטנה, ולכן לאיילונית אין קנס, ואין לדייק מממאנת שסתם קטנה יש לה קנס, משום **דְּמַאי** 'מְמָאֶנֶת' שנקטה הברייתא שאין לה קנס, אין הכוונה לממאנת בפשוטו, אלא **הָרְאוּיָה לְמָאֵן** מחמת גילה, והיינו כל קטנה, אין לה קנס.

מקשה הגמרא על תירוץ זה: אם כוונת התנא בלשון 'ממאנת' לקטנה, **וְלֵיתֵנִי** בפירוש 'קְטַנָּה', שאין לה קנס. אומרת הגמרא: **קַשְׁיָא** – אכן תירוצו של רפרם קשה.

* * *

הגמרא ממשיכה לבאר את הברייתא. שנינו בברייתא: **אֵיילוֹנִית, אֵין לָהּ לֹא קְנָס וְלֹא פִּיתּוּי**. מקשה הגמרא על כך מברייתא אחרת: **וּרְמִינְהִי, הַחֲרֶשֶׁת וְהַשּׁוֹטָה וְהָאֵיילוֹנִית, יֵשׁ לָהֶן קְנָס**, וכמו כן **יֵשׁ לָהֶן מַצַּעַת בְּתוּלִים** – הנושא אחת מהן וטוען שמצאה בעולה, מפסידה כתובתה. ועל כל פנים מבואר שלאיילונית יש קנס. מתרצת הגמרא: **וְהָא מַאי רוּמְיָא** – וכי מה הסתירה שבדבר, **הָא** – הברייתא הראשונה כרַבִּי מֵאִיר היא, שאין קנס לקטנה, ולכן אין קנס לאיילונית, **וְהָא** – הברייתא השניה כרַבָּנַן היא, שיש לקטנה קנס, ולכן גם איילונית קודם שתיבגר יש לה קנס.

תמהה הגמרא על המקשן: **וּדְקָאָרֵי לָהּ מַאי קָאָרֵי לָהּ** – המקשן שהקשה סתירה בין הברייתות, מה עלתה בלבו להקשות כך, והרי פשוט שיש להעמיד את הברייתות במחלוקת חכמים ורבי מאיר. משיבה הגמרא: אמנם ידע זאת המקשן, ומה שהביא ברייתא זו והקשה עליה, אף שאין זו קושיא, היינו **מִשּׁוּם דְּאִית לֵיהּ לְמֵירְמָא אַחֲרִיתִי עִילְּוֵיהּ** – לפי שיש לו להקשות על הברייתא שהביא, שחרשת ושוטה יש להן טענת בתולים, ממה ששנינו בברייתא אחרת, **הַחֲרֶשֶׁת וְהַשּׁוֹטָה וְהַכּוֹנֶסֶת וּמוּכַּת עַיִן** [–שנתקע לה עץ באותו מקום ואבדו בתוליה], **אֵין לָהֶן מַצַּעַת בְּתוּלִים**, ואף אם טוען הבעל שלא מצא להן בתולים, אינן מפסידות כתובתן, אבל **הַפּוּמָא וְאֵיילוֹנִית יֵשׁ לָהֶן מַצַּעַת בְּתוּלִים**, ומפסידות כתובתן. **סוּמְכוּס אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, סוּמָא, אֵין לָהּ מַצַּעַת בְּתוּלִים**, וטעמו יבואר להלן. ועל כל פנים מבואר בברייתא שלחרשת ושוטה אין טענת בתולים, וזה סותר למה ששנינו בברייתא הקודמת שיכול לטעון טענת בתולים.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, לֹא קַשְׁיָא, הָא** – הברייתא האחרונה האומרת שאין לחרשת ושוטה טענת בתולים, **כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל הִיא**, הסובר (לעיל יב:) שהנושא אשה ולא מצא לה בתולים, נאמנת האשה לטעון שנאנסה לאחר האירוסין ואינה מפסידה

המשך בעמוד לב

רש"י

עריות ממש — המפורש ב"אחרי מות", והן בכריתות. **שניות** — שגזרו חכמים על שניות להן להרחיק מן העבירה, כגון אם אמו ואם אביו, ושאר עריות השניות בפרק שני דיבמות (כא,א). **כיון דשניות חזיין ליה מדאוריי"תא** — קרינן ביה "ולו תהיה לאשה". **אמאי אין לה קנס** — בשלמא בעריות איכא למימר בשמעון התימני, דלית ליה "נערה" "נערה" "הנערה". אלא שניות קשיא. **שמעון התימני** — בריש פירקין, דאמר: אשה שיש בה הויה. **רבי שמעון בן מנסיא** — דאמר: אשה הראויה לקיימה. **רבנן היא** — דפליגי אדרבי מאיר, בריש פירקין. **ובממאנת סבר לה כרבי יהודה** — דאמר נערה ממאנת. והכי תידוק מינה: נערה ממאנת אין לה קנס, הא נערה בעלמא — יש לה קנס. **עד שתביא שתי שערות** — ומשהביאה אינה ממאנת, ואפילו לא בעל לאחר מיכן. **רבי יהודה אומר** — אם לא בעל לאחר שגדלה — ממאנת. **עד שירבה שחור על הלבן** — ובנדה מפרש: שתי שערות שוכבות, ונראה כמו שירבה השחור. **אלא רבי יהודה היא** — ובממאנת נערה אשמעינן דאין לה קנס, ולא תדוק הא קטנה יש לה קנס. וגבי אילונית, דתנא נמי אין לה קנס — משום דבקטנה סבר כרבי מאיר, וזו מקטנותה יצאת לבגר. **זו דברי כו'** — לקמן בפרקין (מ,ב). **סבר לה כרבי מאיר** — דקטנה אין לה קנס, משום הכי אין קנס באילונית. **ופליג עליה** — בממאנת, ואמר: עד שירבה השחור. וכי תנא הממאנת אין לה קנס, הא הראויה למאן יש לה קנס, בנערה קאמר. **מאי ממאנת הראויה למאן** — כלומר, כל קטנה קאמר, וכולה רבי מאיר היא. **ויש להן טענת בתולים** — להפסידה כתובה. **הא רבי מאיר** — דאמר: קטנה אין לה קנס, ואילונית מקטנותה יצתה לבגר. **ודקארי לה מאי קארי לה** — מי שהשיב תשובה זו בבית המדרש, מה עלתה על רוחו, ולא סבירא ליה דאיכא לאוקמינהו כרבי מאיר ורבנן? **משום דאית ליה למירמא אחריתא עליה** — לא הביאה לבית המדרש אלא לפי שיש להשיב אחרת על זו; חרשת ושוטה אחרשת ושוטה. **בוגרת** — בתוליה כלים מאיליהן. **הא רבן גמליאל** — דאמר בפרק קמא (יב,ב): היא אומרת "משאירסתני נאנסתי" — נאמנת. הכא נמי אין לה טענת בתולים להפסידה כתובתה, דאמרינן: אי הוה פקחת לטעון — הוה טענה "משאירסתני נאנסתי", ומהימנא. **הא רבי יהושע** — דאמר "לא מפיה אנו חיין" — הכא יש לה טענת בתולים, דאי נמי הוה טענה קמן — לא מהימנינן לה. **נותנין לה לילה הראשון** — ובועל כמה בעילות, ותלינן כל דמים של אותו הלילה בדם בתולים. אלמא: אית לה דם בתולים לבוגרת. דאי לא — לא הוה בעי למיתב לה אלא בעילת מצוה, וכיון דאית לה בתולים — היכא דבעל ולא מצא דם תפסיד כתובתה, דהא כנסה בחזקת בתולה ומצאה בעולה.

הכי

1 עֲרָיוֹת מַמָּשׁ, שְׁנִיּוֹת - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כֵּיוָן
2 דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא חַזְיָא לֵיהּ - אֲמַאי אֵין לָהֶן קְנָס? אֶלָּא:
3 עֲרָיוֹת - חַיָּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין, שְׁנִיּוֹת - חַיָּבֵי כְרֵיתוֹת,
4 אֲבָל חַיָּבֵי לָאוִין - יֵשׁ לָהֶן קְנָס, וּמַנִּי - שִׁמְעוֹן
5 הַתֵּימָנִי הִיא. אִיכָּא דְּאָמְרִי: עֲרָיוֹת - חַיָּבֵי מִיתוֹת
6 בֵּית דִּין וְחַיָּבֵי כְרֵיתוֹת, שְׁנִיּוֹת - חַיָּבֵי לָאוִין, מַנִּי
7 - רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא הִיא. "הַמְמָאֶנֶת אֵין לָהּ לֹא
8 קְנָס וְלֹא פִּיתּוּי". הָא קְטַנָּה בְּעָלְמָא - אִית לָהּ, מַנִּי
9 - רַבָּנַן הִיא, דְּאָמְרִי: קְטַנָּה יֵשׁ לָהּ קְנָס. אֵימָא סֵיפָא:
10 אֵילוֹנִית אֵין לָהּ לֹא קְנָס וְלֹא פִּיתּוּי. אֶתָּא לְרַבִּי
11 מֵאִיר, דְּאָמַר: קְטַנָּה אֵין לָהּ קְנָס, וְהָא - מִקְּטַנּוּתָהּ
12 יָצְתָה לְבֶגֶר. רֵישָׁא רַבָּנַן וְסֵיפָא רַבִּי מֵאִיר! וְכִי תֵּימָא:
13 כּוּלָּהּ רַבִּי מֵאִיר הִיא, וּבִמְמָאֶנֶת סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה;
14 וּמִי סָבַר לָהּ?! וְהָתַנְיָא: עַד מָתַי הַבַּת מְמָאֶנֶת? עַד
15 שֶׁתָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה
16 אוֹמֵר: עַד שֶׁיִּרְבֶּה שָׁחוֹר עַל הַלָּבָן! אֶלָּא רַבִּי יְהוּדָה
17 הִיא, וּבִקְטַנָּה סָבַר לָהּ כְּרַבִּי מֵאִיר. וּמִי סָבַר לָהּ?
18 וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְאִם
19 אִיתָא, זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה מִיבַּעֵי לֵיהּ! הַאי
20 תַּנָּא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי מֵאִיר בַּחֲדָא, וּפָלֵיג עֲלֵיהּ בַּחֲדָא.
21 רַפְרָם אָמַר: מַאי מְמָאֶנֶת - הָרְאוּיָה לְמָאֵן. וְלִיתְנֵי
22 קְטַנָּה! קַשְׁיָא. "אֵילוֹנִית אֵין לָהּ לֹא קְנָס וְלֹא פִּיתּוּי".
23 וּרְמִינְהִי: הַחֵרֶשֶׁת וְהַשּׁוֹטָה וְהָאֵילוֹנִית יֵשׁ לָהֶן קְנָס
24 וְיֵשׁ לָהֶן טַעֲנַת בְּתוּלִים! וְהָא מַאי רוּמְיָא? הָא - רַבִּי
25 מֵאִיר, הָא - רַבָּנַן. וּדְקָאֲרֵי לָהּ מַאי קָאֲרֵי לָהּ? מִשּׁוּם
26 דְּאִית לֵיהּ לְמִירְמָא אַחֲרִיתִי עִילָּוֵיהּ: הַחֵרֶשֶׁת וְהַשּׁוֹטָה
27 וְהַבּוֹגֶרֶת וּמוּכַּת עֵץ - אֵין לָהֶן טַעֲנַת בְּתוּלִים, הַסּוּמָא
28 וְאֵילוֹנִית - יֵשׁ לָהֶן טַעֲנַת בְּתוּלִים. סוּמְכוֹס אוֹמֵר
29 מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: סוּמָא אֵין לָהּ טַעֲנַת בְּתוּלִים! אָמַר
30 רַב שֵׁשֶׁת: לָא קַשְׁיָא; הָא - רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וְהָא - רַבִּי
31 יְהוֹשֻׁעַ. אֵימַר דְּשָׁמְעַתְּ לֵיהּ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל הֵיכָא דְּקָא
32 טָעֲנָה אִיהִי, הֵיכָא דְּלָא קָא טָעֲנָה אִיהִי מִי שָׁמְעַתְּ
33 לֵיהּ? אִין, כֵּיוָן דְּאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְהֵימְנָא, כְּגוּן זוֹ
34 "פִּתַּח פִּיךָ לְאִלֵּם" הוּא. "וְהַבּוֹגֶרֶת אֵין לָהּ טַעֲנַת
35 בְּתוּלִים". וְהָאָמַר רַב: בּוֹגֶרֶת נוֹתְנִין לָהּ לַיְלָה הָרִאשׁוֹן!

אי

תוספות

1 [**אבל** חייבי לאוין יש להן קנס ומני שמעון התימני היא — לא הוה מצי למימר מני רבי
2 נחוניא היא, דלדידיה לא הוה קרי להו שניות, שהרי משוה חייבי כריתות לחייבי
3 מיתות בית דין. והא דלא קאמר הא מני רבי עקיבא, ועריות — חייבי מיתות, ושניות — חייבי
4 כריתות וחייבי לאוין — אלא דניחא ליה לאוקמי אפילו כרבנן, דאמרי קידושין תופסין. ועוד:
5 משום דקאמר בלישנא קמא מני שמעון התימני
6 היא, קאמר נמי באיכא דאמרי מני רבי שמעון בן
7 מנסיא היא, דהוי בר פלוגתיה דשמעון התימני].
8 **עד** שירבה השחור כו' — אית דלא גרסי "על
9 הלבן", משום דאמרינן בפרק "בא סימן" (נדה
10 נב,א): לא שירבה ממש, אלא כדי שיהו שתי
11 שערות שוכבות, ונראה כמו שירבה שחור. ו"על
12 הלבן" משמע יותר מן הלבן. ורבינו חננאל פירש:
13 על הלבן — שהשערות סמוך לבשר הם שחורים,
14 ובראשם לבנים.
15 **זו** דברי רבי מאיר — אמתניתין דלקמן (מ,ב) דכל
16 מקום שיש מכר אין קנס, קאמר לה רב יהודה.
17 **ואם** איתא זו דברי רבי מאיר ורבי יהודה מיבעי
18 ליה — ואף על גב דרבי יונתן ורבי יאשיה
19 סבירא להו כרבי מאיר בסוף פרק "ארבע מיתות"
20 (סנהדרין סו,ב) לפירוש רבינו תם, דפירש: עד
21 שיהיו שניהם שווין במיתה אחת. ואפילו לפירוש
22 הקונטרס דמפרש בני עונשין — מכל מקום רבי
23 יאשיה כרבי מאיר סבירא ליה, דלית ליה הא
24 דדרשי רבנן לקמן (מ,ב) כאן נערה בו', דהא פטר
25 קטנה מאורסה. מכל מקום לא קאמר זו דברי רבי
26 מאיר ורבי יאשיה, דלא פריך הכא: זו דברי רבי
27 מאיר ורבי יהודה מיבעי ליה, אלא משום דרבי
28 יהודה בר פלוגתיה דרבי מאיר, והוי בכלל חכמים
29 דפליגי עליה. ולהכי, אם איתא דלא פליג — הוה
30 ליה למימר זו דברי רבי מאיר ורבי יהודה. אבל
31 קשה: דהוה ליה למימר הא מני — רבי יאשיה
32 היא, ובממאנת סבר לה כרבי יהודה.
33 **וליתני** קטנה קשיא — אף על גב דהוי תני
34 קטנה דאין לה קנס, מכל מקום תני נמי
35 אילונית. דהוה אמינא דוקא קטנה שיש לה נערות
36 אין לה קנס. ותימה לרבינו יצחק: אמאי לא משני
37 דאגב אורחיה קא משמע לן, דעד מתי הבת
38 ממאנת — עד שתביא שתי שערות.
39 **החרשת** והשוטה כו' אין להן טענת בתולים
40 — פירש בקונטרס: דאי הוה פקחת
41 לטעון הוה טענה "משאירסתני נאנסתי". וקשה
42 לרבינו יצחק: דהיכי טענינן לה הכי מספק לאפוקי
43 ממונא, כיון דאיתיה לא טענה, חזקת גופה איתרעי,
44 דהוי שור שחוט לפניך, אבל חזקת ממון לא
45 איתרעי! ומיהו, מביא רבינו יצחק ראיה לפירוש
46 הקונטרס: דאמר בפרק "המדיר" (כתובות עו,ב):
47 לא הוגלד פי המכה — המוציא מחבירו עליו
48 הראיה. ומפרש דאפילו לא יהיב טבח דמי — על
49 הטבח להביא ראיה שברשות המוכר נטרפה. והא
50 דמפרש רב אשי למתניתין ד"המדיר" דהיו בה
51 מומין ועודה בבית אביה על האב להביא ראיה,
52 רישא — מנה לאבא בידך, סיפא — מנה לי בידך.
53 לא מטעם דברי ושמא ברי עדיף, כדמשמע לפום
54 ריסטא — דאם כן הוה קשה דהיכי טענינן לה הכי? אלא כדפירש התם בקונטרס: רישא מנה לאבא בידך — דלגבי האב לא מהני חזקת הגוף דבתו, דהכתובה היא באירוסין של אב. סיפא
55 מנה לי בידך, דלגבי דידה מהני חזקת הגוף דידה. וכן צריך לפרש, דאי מטעם ברי קאמר התם — אמאי קאמר דעודה בבית אביה על האב להביא ראיה דמשנתארסה נולדו בה מומין, אמאי
56 צריך להביא ראיה, כיון דאמר ברי לי? דבכל ענין משמע דצריך להביא ראיה, אפילו אב אמר ברי לי. ולרבינו יצחק נראה לפרש הכא: דאין להן טענת בתולים לפי שבחזקת מוכת עץ היא.
57 ואף על גב דכולהו נמי חבוטי מחבטן — מכל מקום שאר נשים יש להן טענת בתולים, מדלא קאמרי שהן מוכת עץ. אבל הנך, חרשת ושוטה, דלא מצי אמרי — בחזקת מוכת עץ נשאות. וכן
58 נראה, דברוב ספרים לא גרסינן לעיל בברייתא אלא: החרשת והשוטה והאילונית יש להן קנס, ותו לא. ואין כתוב ברוב ספרים "ויש להן טענת בתולים". ולפירוש רבינו יצחק פריך שפיר,
59 דמדקאמר יש להן קנס — אלמא לא חשבינן להו בחזקת מוכת עץ. אבל לפירוש הקונטרס מאי קפריך? הכא נמי בחזקת בתולות חשבינן להו, דהא אמרינן השתא דמשנתארסה נארסה. ורבינו
60 משמשן בן אברהם הקשה לפירוש רבינו יצחק: דאמאי לא משני הא דקתני אין להן טענת בתולים כרבי מאיר, דאמר בפרק קמא (כתובות יג,א): מוכת עץ, בין הכיר בה בין לא הכיר בה —
61 מאתים. והא דקתני יש להן טענת בתולים — כרבנן, דאמרי כתובתן מנה! וכי תימא משום דקתני חרשת דומיא דאילונית — הא על כרחך אילונית גופה לא הפסידה כתובתה לגמרי, דהא
62 רב ששת דמשני הא רבן גמליאל הא רבי יהושע סבירא ליה בפרק קמא (יא,ב): כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה — יש לה כתובה מנה.

אי דקא טעין טענת דמים הכי נמי כו' — כך גרס בקונטרס. ורבינו חננאל גריס איפכא, כמו שהיה כתוב בספרים: אי דקא טעין טענת פתח פתוח — הכי נמי כו'. ולעיל בפרק קמא (ט,א) פירשתי. קצת קשה לפירוש רבינו חננאל, דמפרש דמוכת עץ אין לה דמים, אבל פתחה נעול — אם כן בחנם דחק לשנויי הא רבן גמליאל והא רבי יהושע, דהוי מצי לשנויי: הא — דקא טעין פתח פתוח, הא — דקא טעין טענת דמים. ושמא לית ליה חזקה דאין אדם טורח בסעודה ומפסידה, ולא מהימן בפתח פתוח להפסידה כתובתה. אף על גב דקאמר אי דקא טעין פתח פתוח הכי נמי, דמשמע דנאמן — שמא היינו לאוסרה עליו. אבל ברייתא דלעיל משמע דיש לחן טענת בתולים לענין כתובה, דומיא דקנס.

כולהו רואות ומראות לאמן — פירש הקונטרס: ופוסקות עליהן שהן בעולות, ואם לא הודיעתו — הטעתו. וקשה לפירושו: דהא אליבא דרבי מאיר קיימינן, ורבי מאיר אית ליה בפרק קמא (יג,א) דמוכת עץ, בין הכיר בה בין לא הכיר בה — מאתים! ונראה לרבינו יצחק דהכי פירושו: כולהו רואות ומראות לאמן, ויודעות שהן מוכת עץ, שאמותיהן מגידות לחן. ולהכי [כשהוא אומר לא מצאתי לבתך בתולים, והיא אומרת בתולה הייתי — אין לנו לתלות במוכת עץ, שאם כן היתה אומרת: מוכת עץ אני!. וכי לא אמרה מוכת עץ אני — יש לה טענת בתולים. אבל סומא — תלינן שהיא מוכת עץ אף על גב דלא אמרה, דאינה יודעת, לפי שאינה רואה ואינה מראה לאמה, ואין אמה מגדת לה.

היוצאת משום שם רע בת סקילה היא — ופשיטא דלאו בת קנס היא, דהא בעולה ודאי היא. אבל אין לפרש הואיל ויש חיוב סקילה לבא עליה פשיטא דאין לה קנס, דקם ליה בדרבה — מיניה דהא קתני במתניתין הבא על בתו, ולעיל נמי קתני עריות בברייתא.

ואלו שאין לחן קנס הגיורת והשבויה כו' — אף על גב דמדאורייתא שבויה לא הויא בחזקת בעולה, כדאמרינן בכל דוכתי דבשבויה הקילו — מכל מקום אין לה קנס, דמשום גזירה שלא תינשא לכהן, עשאוה כבעולה לכל דבריה.

וכי מה עשה לה ערבי זה — נקט ערבי לפי שהם שטופים בזימה, כדאמר בקדושין (מט,ב): עשרה קבין זימה ירדו לעולם תשעה נטלו ערביים. **משום** דמעיד בה לא ישאנה — קא סלקא דעתך: הפודה את השבויה ישאנה, בלא עדות קאמר.

מכל מקום קשיא — אליבא דרבי יוחנן פריך. וכן כל הנך פירכי דלקמן. אבל לרבה, דאמר דטעמא דרבי יהודה שלא יהא חוטא נשכר — לא קשיא מידי.

וסבר

1 אי דְּקָא טָעֵין טַעֲנַת דָּמִים - הָכִי נַמִּי, הָכָא בְּמַאי
2 עָסְקִינַן - דְּקָטָעֵין טַעֲנַת פֶּתַח פְּתוּחַ. "סוּמְכוֹס אוֹמֵר
3 מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: סוּמָא אֵין לָהּ טַעֲנַת בְּתוּלִים".
4 מַאי טַעֲמָא דְּסוּמְכוֹס? א"ר זֵירָא: מִפְּנֵי שֶׁנֶּחְבֶּטֶת
5 עַל גַּבֵּי קַרְקַע. כּוּלְּהוּ נַמִּי חַבּוּטֵי מִיחַבְּטִי! כּוּלְּהוּ
6 רוֹאוֹת וּמַרְאוֹת לְאֻמָּן, זוֹ אֵינָהּ רוֹאָה, וְאֵינָהּ מַרְאָה
7 לְאִמָּהּ. "וְהַיּוֹצֵאת מִשּׁוּם שֵׁם רַע אֵין לָהּ לֹא קְנָס
8 וְלֹא פִּיתּוּי". הַיּוֹצֵאת מִשּׁוּם שֵׁם רַע בַּת סְקִילָה הִיא!
9 אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: הָכִי קָאָמַר: מִי שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ שֵׁם רַע
10 בִּילַדּוּתָהּ - אֵין לָהּ לֹא קְנָס וְלֹא פִּיתּוּי. אָמַר רַב
11 פַּפָּא: שְׁמַע מִינָּהּ, הַאי שְׁטָרָא רִיעָא לָא מַגְבִּינַן בֵּיהּ.
12 הֵיכִי דָּמֵי? אִילְּמָא דְּנָפַק קָלָא עֲלֵיהּ דִּשְׁטָרָא דְּזֵייפָא
13 הוּא, דִּכְוָותָהּ הָכָא - דְּנָפַק עֲלָהּ קָלָא דִּזְנָאי, וְהָא
14 אָמַר רָבָא: יָצָא לָהּ שֵׁם מִזְּנָה בָּעִיר - אֵין חוֹשְׁשִׁין
15 לָהּ! אֶלָּא, דְּאָתוּ בֵּי תְּרֵי וְאָמְרִי: לְדִידְהוּ תְּבַעְתַּנְהִי
16 בְּאִיסּוּרָא. דִּכְוָותָהּ הָכָא - דְּאָתוּ בֵּי תְּרֵי וְאָמְרִי:
17 לְדִידְהוּ אֲמַר לְהוּ "זַיְּיפוּ לִי". בִּשְׁלְמָא הָתָם - שִׁכִּיחִי
18 פְּרוּצִין, אֶלָּא הָכָא - אִם הוּא הוּחְזַק - כָּל יִשְׂרָאֵל
19 מִי הוּחְזְקוּ?! הָכָא נַמִּי, כֵּיוָן דְּקָא מַהֲדַר אַזְיוּפָא -
20 אֵימַר זִיּוּפֵי זַייֵף וְכָתַב. **משנה** וְאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס:
21 הַבָּא עַל הַגִּיּוֹרֶת, וְעַל הַשְּׁבוּיָה, וְעַל הַשִּׁפְחָה, שֶׁנִּפְדּוּ
22 וְשֶׁנִּתְגַּיְּירוּ וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ יְתֵירוֹת עַל בְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים
23 וְיוֹם אֶחָד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שְׁבוּיָה שֶׁנִּפְדֵּית הֲרֵי
24 הִיא בִּקְדוּשָּׁתָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁגְּדוֹלָה. הַבָּא עַל בִּתּוֹ,
25 עַל בַּת בִּתּוֹ, עַל בַּת בְּנוֹ, עַל בַּת אִשְׁתּוֹ, עַל בַּת
26 בְּנָהּ, עַל בַּת בִּתָּהּ - אֵין לָהֶן קְנָס, מִפְּנֵי שֶׁמִּתְחַיֵּב
27 בְּנַפְשׁוֹ, שֶׁמִּיתָתָן בִּידֵי בֵית דִּין, וְכָל הַמִּתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ
28 אֵין מְשַׁלֵּם קְנָס, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם לֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ
29 יֵעָנֵשׁ". **גמרא** אָמַר יוֹחָנָן: רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי דּוֹסָא
30 אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד; רַבִּי יְהוּדָה - הָא דַּאֲמָרַן, רַבִּי דּוֹסָא
31 - דְּתַנְיָא: שְׁבוּיָה אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה, דִּבְרֵי רַבִּי דּוֹסָא.
32 אָמַר רַבִּי דּוֹסָא: וְכִי מֶה עָשָׂה לָהּ עֲרָבִי הַלָּז? וְכִי
33 מִפְּנֵי שֶׁמִּיעֵךְ לָהּ בֵּין דַּדֶּיהָ פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה? אָמַר
34 רַבָּה: דִּלְמָא לָא הִיא; עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה
35 הָכָא אֶלָּא שֶׁלֹּא יְהֵא חוֹטֵא נִשְׂכָּר, אֲבָל הָתָם - כְּרַבָּנַן
36 סְבִירָא לֵיהּ. אִי נַמִּי: עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי דּוֹסָא הָתָם - אֶלָּא בִּתְרוּמָה דְּרַבָּנַן, אֲבָל
37 קְנָס דְּאוֹרַייְתָא - כְּרַבָּנַן סְבִירָא לֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: וְטַעֲמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה הָכָא שֶׁלֹּא יְהֵא
38 חוֹטֵא נִשְׂכָּר הוּא? וְהָא תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁבוּיָה שֶׁנִּשְׁבֵּית הֲרֵי הִיא בִּקְדוּשָּׁתָהּ, אֲפִילּוּ
39 בַּת עֶשֶׂר שָׁנִים כְּתוּבָּתָהּ מָאתַיִם, וְהָתָם - מַאי שֶׁלֹּא יְהֵא חוֹטֵא נִשְׂכָּר אִיכָּא? הָתָם נַמִּי,
40 דִּלְמָא מִימְנְעִי וְלָא נָסְבִי לָהּ. וְסָבַר רַבִּי יְהוּדָה בִּקְדוּשָּׁתָהּ קַיְימָה? וְהָתַנְיָא: הַפּוֹדֶה אֶת
41 הַשְּׁבוּיָה יִשָּׁאֶנָּה; מֵעִיד בָּהּ - לֹא יִשָּׁאֶנָּה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ - לֹא יִשָּׁאֶנָּה! הָא גּוּפָהּ קַשְׁיָא; אָמְרַתְּ: הַפּוֹדֶה אֶת
42 הַשְּׁבוּיָה יִשָּׁאֶנָּה, וַהֲדַר תָּנֵא: מֵעִיד בָּהּ - לֹא יִשָּׁאֶנָּה, מִשּׁוּם דְּמֵעִיד בָּהּ לֹא יִשָּׁאֶנָּה?! הָא לָא קַשְׁיָא; הָכִי קָאָמַר: הַפּוֹדֶה אֶת
43 הַשְּׁבוּיָה וּמֵעִיד בָּהּ - יִשָּׁאֶנָּה, מֵעִיד בָּהּ כְּדֵי - לֹא יִשָּׁאֶנָּה. מִכָּל מָקוֹם קַשְׁיָא לְרַבִּי יְהוּדָה! אָמַר רַב פַּפָּא: אֵימָא; רַבִּי יְהוּדָה
44 אוֹמֵר בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ - יִשָּׁאֶנָּה. רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לְעוֹלָם כִּדְקָתָנֵי, רַבִּי יְהוּדָה לְדִבְרֵיהֶם דְּרַבָּנַן קָאָמַר לְהוּ:
45 לְדִידִי - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ יִשָּׁאֶנָּה, אֶלָּא לְדִידְכוּ - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ לֹא יִשָּׁאֶנָּה מִבַּעְיָא לֵיהּ! וְרַבָּנַן? הַפּוֹדֶה אֶת הַשְּׁבוּיָה וּמֵעִיד בָּהּ
46 יִשָּׁאֶנָּה - לָא שָׁדֵי אִינִישׁ זוּזֵי בִּכְדֵי, מֵעִיד בָּהּ כְּדֵי לֹא יִשָּׁאֶנָּה - שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בָּהּ. רָמֵי לֵיהּ רַב פַּפָּא בַּר שְׁמוּאֵל לְרַב יוֹסֵף:

הכי גרסינן: **אי דקא טעין טענת דמים הכי נמי. הכא במאי עסקינן דקטעין טענת פתח פתוח** — אי דקאמר בעלתי ולא מצאתי דם — ודאי טענה מעלייתא היא. והכא דקתני אין לה טענת בתולים — דקטעין ואמר פתח פתוח מצאתי, ודם לא בדקתי אם נמצא בה אם לאו. בנערה וקטנה — טענה היא, כדאמרינן בפרק קמא. ואף על פי שאין יכול לברר דבריו בפנינו — אמרינן: חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה. אבל משבגרה, אין רחמה צר כבתחילה, ודומה לו כאילו פתח פתוח. **שנחבטה** — ובתוליה נושרין. **כולהו רואות** — אם נשרו בתוליהן [רואות דם]. **ומראות לאמן** — ופוסקות עליהן שאינן בתולות, ואם לא הודיעתו — הטעתו. **וזו אינה רואה ואינה מראה לאמה** — וזה שכנסה — בחזקת נחבטת כנסה, ואין אדם פוסק עליה, ולאו טעות הוא. **ריעא** — שיצא עליו שם זיוף. **אין חוששין לה** — אפילו לכהונה. **אלא** — יצא עליה שם רע היכי דמי — כגון בעדים. ולא שאמרו עליה שנבעלה — דאם כן מאי למימרא? הא לאו בתולה היא! אלא אמרי: לדידהו תבעתנהו לאיסורא, הפקירה עצמה לכך, ולא שמענו לה. **בשלמא התם כו'** — היכי גמר רב פפא מינה דלא מגבינן בשטרא כי האי? בשלמא התם — שכיחי פרוצין, וכיון שיש עדים שהיתה מחזרת אחר הזנות — הרבה מצאה לה, משום הכי אין לה קנס לאחר זמן, דלאו בחזקת בתולה הואי. **אלא** — לגבי שטר. **אם הוא הוחזק** — לחזור אחר עידי שקר. **כל ישראל מי הוחזקו** — להיות שומעין לו לזייף. **אימר זיופי זייף** — הוא עצמו למד לכוין כתב הדומה לכתב ידי עדים שחתם בו. **משנה** יתירות על בנות שלש שנים — דכיון דראויות לביאה — בחזקת הפקר הן, ונבעלות בגויותן, והשבויה בשבויתה. **ולא יהיה אסון ענוש יענש** — הא אם יהיה אסון לא יענש. **גמרא** שבויה — בת כהן. **אוכלת בתרומה** — ולא מחזקינן לה בחזקת בעולה לפסול לה המחללה בביאתו. **מפני שמיעך לה** — כלומר, אין נוהגין בהן הפקר לאונסן בבעילה, אלא לשחק עמהן: [רבנן פליגי אדרבי דוסא, ואמרו: יש שבויה אוכלת ויש שאינה אוכלת. כיצד? האשה שאמרה נשביתי וטהורה אני — אוכלת, ואם יש עדים שנשבית והיא אומרת טהורה אני — אינה אוכלת. במסכת עדיות]. **אלא בתרומה בזמן הזה דרבנן** — דכיון דאפילו נבעלה, איסורא דרבנן בעלמא הוא — לא גזרו על ספיקה. אבל קנס, דאפוקי ממונא הוא, אימא לך: ספק בעולה היא, ומספיקא לא מפקינן ממונא. **דלמא ממנעי ולא נסבי לה** — אי פחתת כתובתה משויית לה בחזקת בעולה, ומרחקי לה אפילו ישראל. **מעיד בה** — קא סלקא דעתין דאפודה קאי, שאם היה מעיד בה שלא נבעלה לגוי — לא ישאנה אם כהן הוא. **משום דמעיד בה וכו'** — והא אמרו: הפודה את השבויה — ישאנה. **הפודה את השבויה ומעיד בה ישאנה** — דאי לאו דקים ליה בגוה — לא שדי זוזי בכדי, שהרי לישאנה פדאה. **מעיד בה** כדי לא ישאנה — שמא עיניו נתן בה. וראתה

מתרצת הגמרא: **אי דְּקָא טָעֵין טַעֲנַת דָּמִים** – אם טענת הבעל היא שלא מצא לה דם, **הָכִי נַמִּי** – ודאי טענה טובה היא להפסידה כתובתה, משום שאף לבוגרת יש דם בתולים, וכמו שמוכח מדברי רב. **וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן** – באיזה אופן אמרה הברייתא שאין לו טענת בתולים, **דְּקָטָעֵין טַעֲנַת פֶּתַח פָּתוּחַ** – שהבעל טוען פתח פתוח מצאתי, ולא בדק אם יש לה דם או לא, והשמיעה לנו הברייתא שאף שלגבי קטנה או נערה מועילה טענה זו להפסידה כתובתה, באשה בוגרת אין זו טענה, משום שבוגרת אין רחמה צר כפי שהיה בנערותה, ולפיכך נדמה לו שפתח פתוח מצא אך באמת היתה בתולה.

* * *

שנינו בברייתא (ע"א): **סוּמְכוֹס אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, סוּמָא הנישאת, אֵין לָהּ טַעֲנַת בְּתוּלִים** – אין הבעל יכול לטעון שמצאה בעולה, ולהפסידה כתובתה. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּסוּמְכוֹס** שבסומא אין טענת בתולים. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי זֵירָא, מִפְּנֵי שֶׁנִּחְבָּטֶת עַל גַּבֵּי קַרְקַע,** ומכח המכה יוצאים בתוליה.

מקשה הגמרא: **כּוּלְּהוּ נַמִּי חַבּוּטֵי מִיחַבְּטֵי** – הרי כל הבנות נחבטות לעיתים בקרקע, ואם כן בכל אשה נאמר שלא שייכת טענת בתולים, כיון שעל דעת כן נשאה. מתרצת הגמרא: **כּוּלְּהוּ** – כל הבנות, אם הן נחבטות ונושרים בתולידן, **רוֹאוֹת** את הדם, **וּמַרְאוֹת לְאִמָּן,** והן מודיעות שבנותיהן אינן בתולות, ואם לא אמרו לו זאת קודם הקידושין, הרי הוא מוטעה בדבר, שנשאה על דעת שהיא בתולה, וכיון שמצאה בעולה מפסידה כתובתה, אך זו – הסומא, **אֵינָהּ רוֹאָה** את הדם, **וְאֵינָהּ מַרְאָה לְאִמָּהּ,** והנושא אותה ופוסק לה כתובה עושה זאת על דעת כן שיתכן שאינה בתולה.

* * *

הגמרא חוזרת לבאר את הברייתא לעיל (לה:), שם שנינו שהיוצאת משום שם רע אין לה קנס של אונס ומפתה. שנינו בברייתא: **וְהַיּוֹצֵאת מִשּׁוּם שֵׁם רַע, אֵין לָהּ לֹא קְנָס וְלֹא פִּיתּוּי.** והבינה עתה הגמרא שכוונת הברייתא לפרשת 'מוציא שם רע' האמורה בתורה, והיינו אשה שבעלה לא מצא לה בתולים, והביא עדים שזינתה בין האירוסין לנישואין ונאסרה עליו, ולכן גירשה, שעל זה אמרה הברייתא שהאונס או מפתה אותה פטור מקנס. תמהה הגמרא: **הַיּוֹצֵאת מִשּׁוּם שֵׁם רַע,** הרי **בַּת סְקִילָה הִיא,** כלומר, כיון שהיא מתחייבת סקילה על זנותה בהכרח שהיא כבר בעולה, ואילו דין אונס ומפתה נאמרו רק בבתולה.

מבארת הגמרא את הברייתא באופן אחר: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הָכִי קָאָמַר** – כך היא כוונת הברייתא, **מִי שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ שֵׁם רַע בִּילְדוּתָהּ,** ולהלן יבואר מהו 'שם רע' זה, **אֵין לָהּ לֹא קְנָס וְלֹא פִּיתּוּי,** אם אנס אותה אדם או פיתה אותה.

הגמרא לומדת מברייתא זו דין לגבי שטר חוב, ומתוך כך מבארת מהו 'יצא עליה שם רע בילדותה': **אָמַר רַב פָּפָּא, שְׁמַע מִינָּהּ** – יש ללמוד מדין זה, **דְּהַאי שְׁטָרָא רִיעָא** – שטר חוב שהורע כוחו, שיצא עליו שם שהוא פסול, **לֹא מְגַבִּינָן בֵּיהּ** – אין גובים על ידו את החוב הכתוב בו.

הגמרא מבררת באיזה שם פסול מדובר באותו שטר חוב, וממילא באיזה אופן עוסקת הברייתא. מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן אמר רב פפא את דבריו, **אִילֵּימָא דְּנָפַק קָלָא עָלֵיהּ דְּשִׁטְרָא דְּזִיֵּיפָא הוּא** – אם יצא קול על שטר זה שהוא מזויף, אם כן **הָכָא** – בדומה לכך יש לפרש את דברי הברייתא 'שיצא עליה שם רע בילדותה', **דְּנָפַק עָלָהּ קָלָא דְּזִנְאוּתָא** – שיצא עליה קול שזינתה, ודי בכך כדי למנוע ממנה את תשלום הקנס מחשש שמא בעולה היא, **וְהָרִי לֹא יִתְּכֵן לוֹמַר כֵּן, דְּהָא אָמַר רָבָא,** אשה פנויה **שֶׁיָּצָא לָהּ שֵׁם מְזֻנָּה בָּעִיר,** ולא באו עדים על כך, **אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ** מחמת קול זה, ומותרת אפילו לכהונה, ואם כן ודאי יש לה קנס ופיתוי.

הגמרא מבארת את הברייתא ואת דברי רב פפא באופן אחר: **אֶלָּא,** הברייתא עוסקת באופן **דְּאָתוּ בֵּי תְּרֵי וְאָמְרֵי לְדִידְהוּ תְּבַעֲתַנְהִי בְּאִיסּוּרָא** – שבאו שני עדים והעידו שאשה זו תבעה אותם לדבר עבירה והם סירבו לה, וזו ראיה שהיא פרוצה בזנות ומסתבר שכבר נבעלה, ולכן אין לה קנס ופיתוי, אם כן **דִּכְוָותַהּ הָכָא** – כמו כן בדינו של רב פפא מדובר באופן **דְּאָתוּ בֵּי תְּרֵי, וְאָמְרֵי לְדִידְהוּ אָמַר לְהוּ זַיְּיפוּ לִי** – ומעידים שאותו פלוני ששמו כתוב בשטר ביקש מהם לחתום לו בשקר על שטר חוב, וסירבו לו, אך כיון שאנו רואים שהוא חשוד בזיוף, אנו פוסלים אף את השטר שיצא לפנינו.

מקשה הגמרא: הרי אין הנידונים שווים, **כִּשְׁלָמָא הָתָם** – סברא זו מובנת לענין זנות, **דִּשְׁכִיחֵי** – מצויים בני אדם **פְּרוּצִין,** וכיון שיש עדים שהיתה מחזרת אחר זנות והפקירה את עצמה לכך, מסתבר שמצאה פרוצים אחרים שעברו עמה עבירה, וכיון שאינה בתולה אין לה קנס ופיתוי, **אֶלָּא הָכָא,** לגבי שטר חוב, **אִם הוּא הוּחְזַק** – אמנם מדברי העדים אנו לומדים שהוא מחזר אחר זיוף, אך **כָּל יִשְׂרָאֵל מִי הוּחְזְקוּ** לשמוע לו לזייף, והלא אין עדי שקר מצויים, ומדוע נחשוש שהעדים החתומים על השטר הם עדי שקר ונפסול את השטר.

מתרצת הגמרא: אכן אין אנו חושדים בסתם בני אדם שיחתמו שקר, אלא **הָכָא נַמִּי** – אף כאן, לגבי שטר חוב, החשד הוא באותו אדם עצמו, **דְּכֵיוָן דְּקָא מַהְדַּר אַזִּיוּפָא** – מאחר וראינו שהוא מחזר אחר אנשים על מנת לזייף שטר, **אֵימַר** – אנו אומרים, שמא **זַיְּיפֵי זַיְּיף וְכָתַב** – הוא עצמו זייף את חתימות העדים שלפנינו, ולכן השטר פסול, וכעין המבואר בברייתא לגבי אשה המחזרת אחר זנות, שאף שאין עדים שזינתה ממש, אנו מעמידים אותה בחזקת שזינתה.

משנה

בתחילת הפרק פירטה המשנה (כט.) את הנערות שיש להן קנס, אם אדם אנס או פיתה אותן. עתה מונה משנתינו את אותן נערות שאין להן קנס, או מחמת שהן בחזקת בעולות, או מחמת שהבא עליהן מתחייב מיתת בית דין, וחיוב מיתה זה פוטרו מתשלומים מדין 'קם ליה בדרבה מיניה': **וְאֵלּוּ נערות שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס** – האונס או מפתה אותן פטור מקנס, **הַבָּא עַל הַגִּיּוֹרֶת, וְכן הבא עַל הַשְּׁבוּיָה** – בת ישראל שהיתה שבויה בידי גויים ונפדתה, **וְכן הבא עַל הַשִּׁפְחָה** הכנענית שנשתחררה, **שֶׁנִּפְדּוּ** [–השבויות] **וְשֶׁנִּתְגַּיְּירוּ** [–הגיורות] **וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ** [–השפחות] כשהן **יְתֵרוֹת עַל בְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד,** שהן ראויות לביאה, וכיון שהיו ברשות הגויים הפרוצים בעריות הרי הן בחזקת שהופקרו להם ובעולות הן, ואין להן קנס. **רַבִּי יְהוּדָה** חולק על דין השבויה **וְאוֹמֵר, שְׁבוּיָה שֶׁנִּפְדֵּית, הֲרֵי הִיא בִּקְדוּשָּׁתָהּ,** ומוחזקת שנשמרה ולא נבעלה, **וַאַף עַל פִּי שֶׁהיתה** ברשות הגויים כשהיא **גְּדוֹלָה,** ויש לה קנס ופיתוי.

המשנה מביאה אופנים שאין בהם חיוב קנס מחמת שמתחייב מיתה: אדם **הַבָּא עַל בִּתּוֹ,** או **עַל בַּת בִּתּוֹ, עַל בַּת בְּנוֹ, עַל בַּת אִשְׁתּוֹ** שנולדה מבעלה הקודם, או **עַל בַּת בְּנָהּ** או **עַל בַּת בִּתָּהּ** של אשתו מבעל אחר, **אֵין לָהֶן קְנָס, מִפְּנֵי שֶׁהאונס מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ** על מעשה זה, **שֶׁמִּיתָתָן** של כל אלו **בְּיָדֵי בֵּית דִּין,** שנידונים בשריפה, **וְכלל** הוא בידינו **שכָּל הַמִּתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ** למות על ידי בית דין **אֵין מְשַׁלֵּם מָמוֹן** שהתחייב עם המיתה, **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי המתכוין להכות את חברו והכה אשה מעוברת ויצאו ילדיה, 'וְאִם לֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה' (שמות כא כב), וכוונת הפסוק שאם לא יהיה אסון מוות באשה ישלם לבעל דמי ולדות, ומדוייק מהפסוק שאם יהיה אסון שמתה האשה, שנענש הרוצח במיתת בית דין, לא יתחייב לשלם דמי ולדות, לפי שאין אדם מת ומשלם.

* * *

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור טעמו של רבי יהודה,

המשך בעמוד ע

וְכי אפשר לומר דסָבַר רַבִּי יְהוּדָה שלגבי כל דבר אנו אומרים ששבויה בִּקְדוּשָּׁתָהּ כַּיְּיָמָא, וְהָתַנְיָא בברייתא, הַגִּיּוֹרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה, וְרָאָתָה דָּם נדה בתוך ׳מעת לעת׳ מטבילת הגירות שלה, והנידון הוא האם דינה ככל בת ישראל הרואה דם, שאנו חוששים שמא דם זה נעקר כבר לפני זמן מסוים [והיינו או לפני ׳מעת לעת׳, או מזמן הבדיקה האחרונה, והולכים אחר השיעור הקטן שביניהם], וכל הטהרות שנגעה בהם מאותו זמן טמאים, או שבגיורת הדין שונה ואנו תולים שנעקר הדם רק עתה, וטהרות שנגעה בהם קודם לכן נשארו בטהרתן, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, דַּיָּהּ שַׁעְתָּהּ – די לנו לטמאות אותה מאותה שעה שראתה ואילך, והטעם לכך, כיון שחשש זה של טומאה למפרע הוא רק מדרבנן, ובמקום שאי אפשר לטמאותה למפרע בשיעור ׳מעת לעת׳, שהרי באותו זמן היתה עדיין גויה שאין דמה מטמא כלל, לא גזרו אף בשיעור הקטן יותר, שהוא מעת הבדיקה האחרונה שבדקה והיתה טהורה. רַבִּי יוֹסֵי חולק וואוֹמֵר, הגיורת חֲרֵי הִיא כְּכָל הַנָּשִׁים שבישראל, וּמְטַמְּאָה למפרע מֵעֵת לְעֵת, וּמִפְּקִידָה לִפְקִידָה, כלומר, מטמאת למפרע משעה שנתגיירה בתורת ׳מעת לעת׳. מביאה הברייתא מחלוקת נוספת: וּצְרִיכָה הגיורת לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים משעה שנתגיירה עד שתוכל להינשא, כדי להבחין בין זרע שנזרע שלא בקדושה, בהיותה גויה, לבין זרע שנזרע בקדושה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר לה לֵיאָרֵס וְלִינָּשֵׂא מִיָּד לאחר שנתגיירה, ולהלן יבואר טעמו. ומדברי רבי יהודה שבסיום הברייתא קשה על רבי יוחנן, שהרי מבואר בדבריו שגיורת צריכה להמתין שלשה חדשים עד שתינשא, מחשש שנבעלה בגויותה והיא מעוברת עתה, ואם כן כל שכן שבשבויה המסורה ביד הגוי להיבעל בעל כרחה יש לנו לחשוש שנבעלה, ואילו רבי יוחנן סובר שבכל שבויה אנו אומרים שהיא בחזקת שלא נבעלה.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב יוסף, גִּיּוֹרֶת אַשְׁבּוּיָה קָא רָמֵית – וכי דעתך להקשות מגיורת על שבויה, והרי סברותיהן חלוקות, גִּיּוֹרֶת, לֹא מְנַטְּרָא נַפְשָׁהּ – אינה שומרת עצמה מלהיבעל לגוי, אבל שְׁבוּיָה, מְנַטְּרָא נַפְשָׁהּ – שומרת את עצמה, ונזהרת שלא להיבעל לגויים, ולכן סובר רבי יהודה שהיא נשארת בקדושתה.

הגמרא מביאה קושיא נוספת על רבי יוחנן, מדין שבויה עצמו: וְרָמֵי – והקשה רב פפא בר שמואל מדין שְׁבוּיָה שבברייתא דלהלן, אַדִּין שְׁבוּיָה שאמר רבי יוחנן בדעת רבי יהודה, שלעולם היא נשארת בקדושתה, דְּתַנְיָא בברייתא, הַגִּיּוֹרֶת וְהַשְּׁבוּיָה וְהַשִּׁפְחָה, שֶׁנִּפְדּוּ וְשֶׁנִּתְגַּיְּרוּ וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ כשהן יְתֵירוֹת עַל בְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, צְרִיכוֹת לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים עד שינשאו, כדי להבחין בין זרע כשר לזרע פסול, שיתכן שהתעברה בשביה או בשפחותה או בגויותה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר לֵיאָרֵס וְלִינָּשֵׂא מִיָּד. ומוכח שאף לגבי שבויה הצריך רבי יהודה המתנת שלשה חדשים, ואילו לדברי רבי יוחנן סובר רבי יהודה שלעולם אין חוששים בשבויה שמא נבעלה, אלא היא בקדושתה כמקודם.

מספרת הגמרא: אִשְׁתִּיק – שתק רב יוסף, שלא היה לו יישוב לקושיא זו, וְאָמַר לֵיהּ לרב פפא בר שמואל, מִידֵּי שְׁמִיעַ לָךְ בְּהָא – האם שמעת דרך ליישב בה ברייתא זו. אָמַר לֵיהּ רב פפא בר שמואל, הָכִי [–כך] אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הברייתא עוסקת באופן שֶׁרָאוּהָ שֶׁנִּבְעֲלָה, ולכן מודה רבי יהודה שיש לה להמתין שלשה חדשים.

תמהה הגמרא: אי הָכִי שמדובר שראוה שנבעלה, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי שמתיר לה להינשא מיד, והרי ראוה שנבעלה, ויש להמתין כדי להבחין בין זרע הנזרע בקדושה לזרע הנזרע שלא בקדושה. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבָּה, קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי, אִשָּׁה מְזֻנָּה מְשַׁמֶּשֶׁת בְּמוֹךְ – מניחה מוך באותו מקום לאחר הבעילה לשאוב את הזרע, כדי שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר, וכיון שאין חשש שהתעברה בשביותה, אינה צריכה להמתין שלשה חדשים.

דוחה הגמרא תירוץ זה: כִּשְׁלָקָא לגבי גִּיּוֹרֶת, יש לומר דכֵּיוָן דְּדַעְתָּהּ לְאִינְיוֹרֵי מְנַטְּרָא נַפְשָׁהּ – כיון שדעתה להתגייר בקרוב, שומרת היא את עצמה מלהתעבר בגויותה ומזמנת לה מוך למנוע זאת, ולגבי שְׁבוּיָה נַמִּי יש לומר שנזהרת לשמש במוך, כיון דְּלֹא יָדְעָה הֵיכָא מַמְטוּ לָהּ – אינה יודעת היכן ימכרו אותה, וסבורה שמא יביאו אותה למקום ישוב של יהודים ויפדו אותה, ולכך נזהרת שיהיה מוך מזומן אצלה להניח לאחר הבעילה, ולגבי שִׁפְחָה נַמִּי יש לומר דְּשַׁמְעָה מִפִּי מָרָהּ – ששמעה מפי אדונה שעומד להוציאה לחופשי, ומזמנת לה מוך. אֶלָּא שפחה הוֹצְאָה בְּשֵׁן וְעַיִן – שסימא אדונה את עינה או הפיל את שינה, ויוצאת בכך לחירות, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר, מדוע מתירה רבי יוסי להינשא לאלתר, והרי לא ידעה השפחה שהיא עומדת להשתחרר ולא זימנה לה מוך כשנבעלה, ומדוע אין צורך להמתין שלשה חדשים לאחר שיצאה לחירות. וְכִי תֵּימָא שאכן רק בשפחה שהשתחררה מרצונו של האדון אמר רבי יוסי שאינה צריכה להמתין שלשה חדשים, אבל כָּל מִמֵּילָא – בכל שחרור שנעשה מעצמו, שלא מדעת האדון, וכגון כשיצאה בשן ועין, לֹא אָמַר רַבִּי יוֹסֵי את דינו, אלא מודה הוא שצריכה להמתין שלשה חודשים, וְחֲרֵי אֲנוּסָה וּמְפוּתָּה, דְּמִמֵּילָא – שלא ידעה האשה שתיאנס, ולא היה בידה להכין מוך מקודם, וְאִף על פי כן תַּנְיָא בברייתא, אֲנוּסָה וּמְפוּתָּה צְרִיכוֹת לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר לֵיאָרֵס וְלִינָּשֵׂא מִיָּד. ומוכח שאף בדבר הקורה פתאום אין רבי יוסי מצריך המתנת שלשה חדשים, ובודאי אין טעמו משום שהיא מזמנת לה מוך.

הגמרא מתרצת תירוץ אחר מדוע רבי יוסי אינו מצריך המתנת שלשה חדשים: אֶלָּא אָמַר רַבָּה, קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי, אִשָּׁה מְזֻנָּה, מִתְהַפֶּכֶת לאחר הבעילה ועל ידי כך לא נקלט הזרע, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר, ודבר זה יכולה לעשות אף אם נבעלה פתאום, ואף אנוסה עושה כן, וכיון שהוא דבר קל ואין בו טורח אף היוצאת בשן ועין עושה כן, הגם שלא ידעה שהיא עתידה להשתחרר מכל מקום כל אשה אינה רוצה להתעבר מביאת זנות, ולכן סובר רבי יוסי שכל אלו אינן צריכות המתנת שלשה חדשים. מבארת הגמרא את דעת רבי יהודה: וְאִידָךְ – רבי יהודה החולק ומחייב המתנת שלשה חודשים, סובר שמכל מקום חַיְּישִׁינָן – אנו חוששים שֶׁמָּא לֹא נֶהֱפְכָה יָפֶה יָפֶה, ונתעברה מבעילה זו, וכדי להבחין בין זרע זה לבין זרע הנזרע בקדושה יש להמתין שלשה חדשים.

* * *

שנינו במשנה: וכל המתחייב בנפשו אין משלם ממון, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא כב) ׳וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ׳ וְכו׳. שואלת הגמרא: וְהָא מְהָכָא נָפְקָא – וכי דין זה שאדם החייב מיתה פטור מתשלומין נלמד מן הפסוק ׳ולא יהיה אסון ענוש יענש׳, והרי מֵהָתָם נָפְקָא – מפרשת חיוב מלקות הוא נלמד, שנאמר (דברים נה ב) ׳וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ׳, ודרשו חכמים מלשון ׳כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ׳ שִׁמְשׁוּם רִשְׁעָה אַחַת אַתָּה מְחַיְּיבוֹ, וְאִי אַתָּה מְחַיְּיבוֹ מִשּׁוּם שְׁתֵּי רִשְׁעִיּוֹת, שאין מענישים אדם שני עונשים על דבר אחד, ומדוע נצרך גם הפסוק ׳ולא יהיה אסון ענוש יענש׳ ללמד שהמתחייב מיתה פטור מממון.

מתרצת הגמרא: שני הפסוקים נצרכים, חֲדָא – פסוק אחד, ׳ולא יהיה אסון ענוש יענש׳, עוסק בְּמִי שהתחייב מִיתָה וּמָמוֹן, שמת ואינו משלם, וַחֲדָא, הפסוק ׳כדי רשעתו׳, עוסק בְּמִי שהתחייב מַלְקוּת וּמָמוֹן, שלוקה ואינו משלם.

הגמרא מבארת מדוע לא ניתן ללמוד דין אחד מחבירו: וּצְרִיכָא – הוצרכה התורה להשמיענו בפירוש את שני הדינים, דְּאִי אַשְׁמְעִינָן דין זה רק לגבי מִיתָה וּמָמוֹן, היינו סבורים שהטעם הוא מִשּׁוּם דְּאִיכָּא ענוש חמור של אִיבּוּד נְשָׁמָה, וחיוב חמור שכזה פוטרו מממון, אֲבָל מַלְקוּת וּמָמוֹן, דְּלֵיכָּא אִיבּוּד נְשָׁמָה אלא מלקות בלבד, אֵימָא לֹא – אין אומרים כן, אלא לוקה ומשלם, ולכן הוצרך הפסוק ׳כדי רשעתו׳ ללמד שאף כאן פטור מממון. וְאִי אַשְׁמְעִינָן מַלְקוּת וּמָמוֹן, היינו סבורים שהטעם הוא מִשּׁוּם דְּלֹא חָמֵיר אִיסּוּרֵיהּ – שהמתחייב מלקות לא עבר על איסור חמור כל כך, ולכן לא חייבתו תורה, אֲבָל במקרה של מִיתָה וּמָמוֹן, דַּחֲמִיר אִיסּוּרֵיהּ – שעבר עבירה חמורה שחייבים עליה מיתה, אֵימָא לֹא – שמא

המשך בעמוד כד

רש"י

וראתה דם — בו ביום. **דיה שעתה** — ולא גזרו בה טומאת מעת לעת לטמא טהרות שנגעה בהן משעת טבילה עד שעת ראייה. דהא אפילו יצא דם זה מאתמול, והעמידוהו כותלי בית הרחם, שזהו הטעם של מעת לעת בבנות ישראל — הלא דם גויה כדם בהמה. ואם תאמר: ניחוש שמא משטבלה נעקר ויצא מיד? טומאה למפרע דרבנן היא, והיכא דאיכא למיגזר מעת לעת שלם — גזור מפקידה לפקידה, והיכא דלא גזור מעת לעת — לא גזור מפקידה לפקידה. **וצריכה להמתין שלשה חדשים** — שלא תנשא, להבחין בין זרע הנזרע בקדושה לזרע הנזרע שלא בקדושה. **רבי יוסי מתיר** — לקמיה מפרש טעמא. **צריכות להמתין** — ואף על פי שקטנה אינה מתעברת, גזירה קטנה אטו גדולה. **משמשת במוך** — נותנת מוך לאחר בעילה, ושואבת הזרע. **מנטרא נפשה** — ומזמנת לה מוך. **דלא ידעה היכא ממטו לה** — שבאים למוכרה, וסברה דלמא ממטו לה, לגבי ישראל ופרקו לה ומנטרא נפשה לשמש במוך. **אלא יוצאה בשן ועין** — שפחה שסימא אדוניה את עינה ויצאה לחירות, מנא הות ידעה מעיקרא דתיפוק לחירות, דמנטרא נפשה לזמן מוך לשימושה? **כל ממילא** — מידי דליכא לאיודהורי ביה מעיקרא דתיפוק לחירות — מודה רבי יוסי. **הרי אנוסה דמטילא** — דלא הות ידעה דליסליק בה הכי, ותזמן לה מוך. **מתהפכת** — שיצא הזרע ולא יקלוט. והא אפילו במידי דממילא מצו למיעבד, וכולן עושות כן. **משום דאיכא איבוד נשמה** — יש כאן עונש חמור, ודיו בכך אם ענשתו לאבד נשמה, ליהרג. **אימא לא** — אין זה עונש יתירה, וליעביד ביה תרתי: **דלא חמיר איסוריה** — לא עבר עבירה חמורה, ודיו שתענשנו עונש אחד.

לא

1 וְסָבַר רַבִּי יְהוּדָה בִּקְדוּשָּׁתָה קַיְימָא? וְהָתַנְיָא: הַגִּיּוֹרֶת
2 שֶׁנִּתְגַּיְּרָה וְרָאַתָה דָם, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר דַּיָּהּ שַׁעָתָהּ,
3 רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הֲרֵי הִיא כְּכָל הַנָּשִׁים, וּמְטַמְּאָה
4 מֵעֵת לְעֵת וּמִפְּקִידָה לִפְקִידָה, וּצְרִיכָה לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה
5 חֳדָשִׁים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר לְיָאֳרַס
6 וְלִינָּשֵׂא מִיָּד! גִּיּוֹרֶת אַשְׁבּוּיָה קָא רָמֵית?!
7 גִּיּוֹרֶת - לָא מְנַטְּרָא נַפְשָׁהּ, שְׁבוּיָה - מְנַטְּרָא נַפְשָׁהּ.
8 וְרָמֵי שְׁבוּיָה אַשְׁבּוּיָה; דְּתַנְיָא: הַגִּיּוֹרֶת וְהַשְּׁבוּיָה
9 וְהַשִּׁפְחָה שֶׁנִּפְדּוּ וְשֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, וְשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ יְתֵירוֹת עַל
10 בְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - צְרִיכוֹת לְהַמְתִּין
11 שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר
12 לְיָאֳרַס וְלִינָּשֵׂא מִיָּד! אִשְׁתִּיק. אֲמַר לֵיהּ: מִידֵּי שְׁמִיעַ
13 לָךְ בְּהָא? אֲמַר לֵיהּ, הָכִי אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת: שָׁרָאוּהָ
14 שֶׁנִּבְעֲלָה. אִי הָכִי מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי? אָמַר
15 רַבָּה: קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי אִשָּׁה מְזֻנָּה מְשַׁמֶּשֶׁת בְּמוֹךְ
16 שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר. בִּשְׁלָמָא גִּיּוֹרֶת, כֵּיוָן דְּדַעְתָּהּ לְאִינַּיּוּרֵי
17 - מְנַטְּרָא נַפְשָׁהּ; שְׁבוּיָה נַמִּי, דְּלָא יְדָעָה הֵיכָא
18 מַמְטוּ לָהּ; שִׁפְחָה נַמִּי, דְּשָׁמְעָה מִפִּי מָרָהּ; אֶלָּא
19 יוֹצְאָה בְּשֵׁן וְעַיִן - מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? וְכִי תֵּימָא כָּל
20 מִמֵּילָא לָא אֲמַר רַבִּי יוֹסֵי - הֲרֵי אֲנוּסָה וּמְפוּתָּה,
21 דְּמִמֵּילָא, וְתַנְיָא: אֲנוּסָה וּמְפוּתָּה צְרִיכוֹת לְהַמְתִּין
22 שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר לְיָאֳרַס וְלִינָּשֵׂא מִיָּד! אֶלָּא אָמַר רַבָּה:
23 קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי: אִשָּׁה מְזֻנָּה מִתְהַפֶּכֶת כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר. וְאִידָךְ: חָיְישִׁינַן שֶׁמָּא לֹא
24 נֶהְפְּכָה יָפֶה יָפֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוּשׁ יֵעָנֵשׁ" וכו'. וְהָא מֵהֲכָא נָפְקָא? מֵהָתָם
25 נָפְקָא: "כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ" - מִשּׁוּם רִשְׁעָה אַחַת אַתָּה מְחַיְּבוֹ, וְאִי אַתָּה מְחַיְּבוֹ מִשּׁוּם שְׁתֵּי
26 רִשְׁעָיוֹת! חָדָא בְּמִיתָה וּמָמוֹן, וַחֲדָא בְּמַלְקוֹת וּמָמוֹן. וּצְרִיכָא: דְּאִי אַשְׁמַעִינַן מִיתָה וּמָמוֹן
27 - מִשּׁוּם דְּאִיכָּא אִיבּוּד נְשָׁמָה, אֲבָל מַלְקוֹת וּמָמוֹן דְּלֵיכָּא אִיבּוּד נְשָׁמָה, אֵימָא לָא. וְאִי
28 אַשְׁמַעִינַן מַלְקוֹת וּמָמוֹן - מִשּׁוּם דְּלָא חָמִיר אִיסּוּרֵיהּ, אֲבָל מִיתָה וּמָמוֹן דַּחֲמִיר אִיסּוּרֵיהּ
29 אֵימָא לָא, צְרִיכָא. וּלְרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם, תַּרְתֵּי לָמָּה לִי? חָדָא בְּמִיתָה וּמָמוֹן

וחדא

תוספות

וסבר רבי יהודה בקדושתה קיימא והתניא הגיורת כו' — קשה: דהשתא דמדמה גיורת לשבויה — אם כן תיקשי ליה מתניתין גופה, דרבי יהודה לא משוה גיורת לשבויה, דתנן: רבי יהודה אומר: שבויה שנפדית הרי היא בקדושתה, משמע דבהנך מודה לתנא קמא! ואמר רבינו יצחק: דמתניתין אתי ליה שפיר, דמודה בגיורת שאין לה קנס, דודאי היא בחזקת בעולה, שנבעלה בעוד שלא היה דעתה להתגייר. ואפילו אם היה דעתה להתגייר משהיתה בת שלש שנים ויום אחד — מכל מקום לא מנטרא נפשה, כיון דאינה רואיה להתעבר. אבל מהך דצריכה להמתין שלשה חדשים, אף על גב דדעתה לאיגיורי ומנטרא נפשה — אפילו הכי קאמר צריכה להמתין שלשה חדשים, דאי אפשר לשמור עצמה מן הנכרים, כל שכן שבויה שהיא מסורה בידם.

רבי יהודה אומר דיה שעתה — פירש הקונטרס: כיון דליכא מעת לעת — מפקידה לפקידה נמי לא גזור רבנן. ורבי יוסי דקאמר ומטמאה מעת לעת — לאו דוקא מעת לעת, אלא כלומר: בתורת מעת לעת מטמאה משנתגיירה. **שבויה** מנטרא נפשה — ואם תאמר: והא בקטנה נמי מיירי, דלא מנטרא נפשה, דהא אינה יודעת לשמור עצמה? וקאמר רבי יהודה דבקדושתה קיימא, דקתני במתניתין, יתירה מבת שלש שנים ויום אחד! ויש לומר: דקטנה לגמרי אינה מוסרת עצמה לביאה, וכשהיא מוסרת עצמה לביאה, קצת היא בת דעת, ויודעת לשמור עצמה.

צריכות להמתין שלשה חדשים דברי רבי יהודה — משמע דאפילו בקטנה שאינה ראויה להתעבר קאמר רבי יהודה דצריכה להמתין, מדקאמר: יתירות מבנות שלש ויום אחד, דגזר קטנה אטו גדולה. וקשה לרבינו יצחק ולרבינו תם: דתניא ב"החולץ" (יבמות מב,ב): הרי שהיתה רדופה לילך לבית אביה או קטנה כו' — צריכה להמתין שלשה חדשים, דברי רבי מאיר. רבי יהודה מתיר ליארס ולינשא מיד. אלמא לא גזר רבי יהודה קטנה אטו גדולה! וכי תימא: דוקא בגיורת ומשוחררת ושבויה גזר טפי, כדי להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לשנזרע שלא בקדושה — זה אין נראה, דהא לרבא דמפרש התם לעיל טעם דצריכות להמתין גזירה שמא ישא אחותו מאביו, וייבם אשת אחיו מן אמו כו' — טפי אית לן למיגזר בקטנה בת ישראל, דשייך בה כל הנהו דמפרש התם, אבל בגיורת ושבויה ומשוחררת לא שייך שמא ישא אחותו מאביו. ועוד: דשמואל אית ליה סברא איפכא מדרבי יהודה, דהא שמואל קאמר בסוף פרק "ארבעה אחין" (שם לה,ב ושם) דכולן צריכות להמתין שלשה חדשים חוץ מגיורת ומשוחררת קטנה, אבל קטנה בת ישראל — צריכה להמתין. אלמא בקטנה בת ישראל גזר גדולה, ובגיורת ומשוחררת לא גזר, והיינו איפכא מדרבי יהודה. ועוד: לשמואל, בשלמא בקטנה בת ישראל סבר כרבי מאיר, אלא בגיורת כמאן? לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי. דלרבי יהודה — בין קטנה בין גדולה צריכה להמתין, ולרבי יוסי — אפילו גדולה אינה צריכה להמתין! ומיהו, למאי דמוקי להך דהכא בשראוה שנבעלה — אתי שפיר כרבי יהודה. ומצינן למימר דדוקא בראוה שנבעלה קאמר רבי יהודה, דגזרינן קטנה אטו גדולה, אבל אותה שאינה ודאי בעולה — לא. ולפי לשון אחרון דהתם לא קשה כלל, אף על גב דשמואל איפכא מדרבי יהודה, כיון דאין הטעם משום דגזרינן קטנה אטו גדולה. דאפילו בגדולה נמי שרי, לפי שמתהפכת. ואומר רבינו יצחק: דבסוף פרק "ארבעה אחין" (שם לה,א) מייתי דף ברייתא דהכא, ולא גרסינן בה יתירות מבנות שלש ויום אחד. ובתוספתא נמי לא גרסינן ליה. ולפי זה ניחא, דמיירי בגדולה, אבל בקטנה מודה דאין צריכה להמתין, כדקאמר בברייתא דרדופה. והשתא שמואל בגיורת כרבי יהודה, ובבת ישראל כרבי מאיר. ואפשר דבגיורת קטנה מודה רבי מאיר דאין צריכה להמתין. וללשון אחרון דהתם, דאמר שמואל כולם צריכות להמתין חוץ מגיורת ומשוחררת גדולה, וקטנה בת ישראל אינה צריכה להמתין בזנות, משום דזנות דקטנה לא שכיח. אבל בנשואין גזר קטנה אטו גדולה, וסבר בגיורת כרבי יוסי, ובבת ישראל כרבי מאיר, דגזר קטנה אטו גדולה, וסבירא ליה דדוקא בנשואין גזר רבי מאיר, ושמא בנשואין מודה רבי יוסי לרבי מאיר, ומיהו, בזנות ודאי פליג, דהא שרי אנוסה ומפותה אפילו גדולה. ואית דגרסי בברייתא דרדופה רבי יוסי במקום רבי יהודה, ושם פירשנו. **אי** הכי מאי טעמא דרבי יוסי — תימה לרבינו יצחק: דמשמע דמשום דאוקימנא בראוה שנבעלה הוא דקשיא ליה מאי טעמא, בלאו הכי נמי תיקשי ליה ברייתא דרבי יוסי, דמייתי לקמן דאנוסה ומפותה, ולפי הסוגיא נראה דזה המקשה עצמו הוא דמייתי לה? ומיהו, יש ספרים דגרסי בסמוך: אמר ליה אביי: בשלמא גיורת כיון דדעתה לאיגיורי כו', ולפי גירסא זו אתי שפיר, שזה המקשה לא ידע ברייתא דמייתי לקמן, דאביי הוא דמייתי לה. וכן הוא גירסא בשילהי "ארבעה אחין" (שם).

אמר רבה קסבר רבי יוסי כו' - אליבא דרבי יוחנן משני, דלדידיה דמפרש טעמא דרבי יהודה שלא יהא חוטא נשכר — לא קשיא מידי [ומיהו, רבה לא קאמר אלא דלמא]. **אשה** מזנה מתהפכת — ומהשתא לא קשה אנוסה ומפותה. ומיהו, יוצאה בשן ועין מודה רבי יוסי דצריכה להמתין, דאותה למה תתהפך. **הבא** על בתו - למאי דמוקי מתניתין בפרק "בן סורר" (סנהדרין עג,ב) במפותה — צריך לאוקמה בשבא עליה ובגרה, כדפרישית לעיל. **ועל** בת אשתו - הוה מצי למיתני אשת אביו וכלתו, דהא חשיב נמי עריות דעל ידי קדושין, אלא תנא ושייר. **חדא** במלקות וממון — לעיל פירשתי למה לא יליף "רשע" "רשע". תימה: דבריש "החובל" (בבא קמא פג,ב) פריך: הא מיבעי ליה קרא ד"לא תקחו כופר" דלא תשקול מיניה ממונא ותקטליה! ומשני: ההוא מ"כדי רשעתו" נפקא. הוה ליה למימר: ההוא מ"לא יהיה אסון" נפקא, ד"כדי רשעתו" אתא למלקות וממון! ויש לומר: דהתם טעי כי היכי דטעי הכא מעיקרא לומר דמ"כדי רשעתו" נפקא מיתה וממון. [והא דלא פריך: האי במלקות וממון כתיב — לא חש להקשות משום דהוי מצי לשנויי מ"לא יהיה אסון" נפקא], אי נמי לסימנא בעלמא נקטיה התם.

וחדא

וחדא במיתה ומלקות — ורבנן, מלקות וממון ומיתה ומלקות תרוייהו נפקי מ"כדי רשעתו" דמשמע: אם נתחייב בהדי מלקות מיתה או ממון — משום רשעה אחת אתה מחייבו. ואף על גב דסמיך ליה "ארבעים יכנו לא יוסיף" — מכל מקום אין לנו לומר דילקה ולא ימות כמו שלוקה ואינו משלם — דאתגורי איתגור?! כדפריך ב"הנשרפים" (סנהדרין פא,א). ואף על גב דגבי ממון ומלקות אמרינן דנדון בממון, אפילו ממונא קולא — התם משום דחס רחמנא אנחבל. **לא** תשקול ממונא מיניה ותפטריה מגלות — קשה לרבינו שמשון בן אברהם: דלמה לי קרא? מתנא דבי חזקיה נפקא דלא חילקת בין שוגג למזיד, וכי היכי דבמזיד לא תשקול מיניה ממונא ותפטריה מקטלא — אף שוגג לא תשקול מיניה ממונא ותפטריה מגלות! ואומר רבינו יצחק: דלא שייך לאקושי שוגג למזיד כי האי גוונא, כיון שאין פדיון שניהם שוה. דפדיון של מזיד לפוטרו ממיתה, ופדיון של שוגג לפוטרו מגלות.

ואחר כך נמצא ההורג — בפירוש החומש פירש הקונטרס הך דרשה מ"ואתה תבער דם הנקי" ולא עיין כאן. ומיהו, יש לקיים פירושו דהך סוגיא דשמעתא דמוקמינן "ואתה תבער" להקיש שופכי דמים לעגלה ערופה, אתיא כמאן דאמר חנק חמור, כדמוכח בפרק "ארבע מיתות" (סנהדרין נב,ב), דלמאן דאמר חנק קל — יליף סייף ברוצח מ"נקום ינקם". הלכך לדידיה אייתר "ואתה תבער" לנערפה העגלה ואחר כך נמצא ההורג. וקרא ד"ולארץ לא יכופר" דרשינן ליה לכדרבא בפרק בתרא דכריתות (כו,א) דמיתיתן עגלה ערופה אף על פי שעבר יום הכיפורים עליה. **מה** להלן בקופיץ וממול עורף — ואם תאמר: ממול עורף מנלן? והא "וערפו" כתיב, דמשמע עורף ממש! ויש לומר: דבפרק "עגלה ערופה" (סוטה מו,ב) גמר "עריפה" "עריפה" מחטאת העוף. **הוקשו** שופכי דמים כו' — הוה מצי למימר: הניחא למאן דאמר חנק חמור אלא למאן דאמר חנק קל כו'.

ברור לו מיתה יפה — ומהאי טעמא לא הוה שמעינן מן הצואר, דאם יתחב סכין בלבו — הוי נמי מיתה יפה. **לפי** שמצינו מומתים בידי שמים — דכתיב "וגם בעליו יומת" דעל כרחך לא בידי אדם קאמר דכתיב "מות יומת המכה רוצח הוא" וגו' על רציחתו אתה הורגו כו'. אלא ודאי בידי שמים. ואף על גב דדרשינן מיניה בפרק קמא דסנהדרין (טו,א): כמיתת בעלים כך מיתת השור — היינו מדכתיב "יומת" ולא כתיב "יומת". וכ"ת כולה להכי הוא דאתא — אם כן ליכתוב השור יסקל כבעלים, ולישתוק. אי נמי: וגם כבעליו יומת, הלכך שמע מינה תרתי. **יכול** אף בידי אדם כן — יש תימה: דהיכי בעי למימר מיתה בידי אדם ממיתה בידי שמים! [ותירץ מהר"ם: כיון דאיתקש מיתת שור למיתת בעלים — נקיש נמי מיתת בעלים בידי אדם למיתת בעלים שעל ידי שור].

מיתות קלות שניתן שגגתן לכפרה מנין — פירש בקונטרס: כגון עבודה זרה ושבת וגילוי עריות שניתן שגגתן לכפרה על ידי קרבן, וכן רוצח ניתנה שגגתו לכפרה על ידי גלות.

לא תקחו כופר — משמע נמי: אם תהרגנו — לא תענשנו ממון. **דאמר רחמנא** — שנויא הוא דמשנינן: לאו לאשמעינן דלא תעביד ביה תרתי, אלא לאשמועינן בחיוב מיתה לבדה, שלא יפדה בממון. **לא תקחו כופר לנוס** — קא סלקא דעתך לא תעביד ביה תרתי להורג בשוגג, גלות וממון. **וצריכי דאי אשמעינן מזיד** — דלא ליפרוק נפשיה בממון, הוה אמינא: משום דחמיר איסוריה, אבל בשוגג — ליפרוק נפשיה בממון מגלות. **ואי אשמעינן שוגג** — דמשום דאין בגלותו איבוד נשמה, להכי לא לפטריה בממון אלא ליגלי. **אבל מזיד** — משום איבוד נשמה אימור נישקול ממונא, ונקיים נפש בישראל. **כי אם בדם שופכו** — ולא בפדיון ממון, למה ליה? מ"לא תקחו כופר" נפקא. **שאין פוטרין אותו** — לומר כבר נתכפר בעודו ספק, שהעגלה מכפרת על הספק. **ואתה תבער** — בתר עריפה כתיב. **מיתה יפה** — בסייף, ומצד הסימנים, שימות מהר. **כל חרם וגו'** — משמע לשון חייבי מיתות, כמו "זובח לאלהים יחרם" (שמות כב). **ערכו עלי** — ואף על פי שערך אינו לפי דמים אלא לפי שנים — לא אמר כלום, דמעטיה קרא הכא. והאי "חרם" לשון הקדש הוא. **שדמיו קצובין** — בתורה, לפי שנים. ולא דמי לאומר "דמיו עלי" — דדמים אין לו, אבל ערך יש לו. **למומתין בידי שמים** — כגון מי שהרג שורו את הנפש, דכתיב ביה "יומת". ולא מיתת בית דין, דנפקא לן בסנהדרין (טו,ב) "מות יומת המכה רוצח הוא" — על רציחתו אתה הורגו, ואי אתה הורגו על רציחת שורו. והאי "יומת" — בידי שמים. **יכול אף** — חייבי מיתות בית דין יפדו בממון. **חרם מן האדם** — אדם שמחויב חרם. **אלא מיתות חמורות שלא ניתנה שגגתן לכפרה** — כיון דקרא לא פריש כל מיתות, מיסתייך אי שדית הך חומרא דאין ממונו מצילו אמיתות חמורות, ומאי נינהו — כגון העושה חבורה באביו, או גונב נפש מישראל, שאין כפרה כתובה בשגגתו, שאין כרת בזדונו דליחייב חטאת בשגגתו. **מיתות קלות** — היינו כל מיתות האמורות בהן כרת על זדונו בלא התראה — יש כפרה בשגגתה בחטאת, כגון עבודה זרה ושבת ועריות. אי נמי, רוצח — שיש כפרה לשגגתו בגלות. **ולא ממילא** — שמעת לה מ"לא תקחו כופר" הא גבי רוצח כתיבא, וניתנה כפרה לשגגתו, ואשמעינן קרא שלא יציל את עצמו בממון. ולמה לי תו "כל חרם"?

הני

וַחֲדָא בְּמִיתָה וּמַלְקוֹת. וּצְרִיכָא; דְּאִי אַשְׁמַעִינַן מִיתָה וּמָמוֹן - מִשּׁוּם דַּחֲדָא בְּגוּפֵיהּ וַחֲדָא בְּמָמוֹנֵיהּ לָא עָבְדִינַן, אֲבָל בְּמִיתָה וּמַלְקוֹת דְּאִידֵי וְאִידֵי בְּגוּפֵיהּ - אֵימָא מִיתָה אַרִיכְתָּא הִיא, וְנַעֲבִיד בֵּיהּ. וְאִי אַשְׁמַעִינַן מִיתָה וּמַלְקוֹת - דְּתַרְתֵּי בְּגוּפֵיהּ לָא עָבְדִינַן, אֲבָל מִיתָה וּמָמוֹן דַּחֲדָא בְּגוּפֵיהּ וַחֲדָא בְּמָמוֹנֵיהּ - אֵימָא נַעֲבִיד בֵּיהּ, צְרִיכָא. "וְלֹא תִקְּחוּ כוֹפֶר לְנֶפֶשׁ רוֹצֵחַ" לָמָּה לִי? דְּאָמַר רַחֲמָנָא: לָא תִּשְׁקוֹל מָמוֹנָא מִינֵּיהּ וְתִפְּטְרֵיהּ מִקְּטָלָא. "לֹא תִקְּחוּ כוֹפֶר לָנוּס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ" לָמָּה לִי? דְּאָמַר רַחֲמָנָא: לָא תִּשְׁקוֹל מָמוֹנָא מִינֵּיהּ וְתִפְּטְרֵיהּ מִן גָּלוּת. וּתְרֵי קְרָאֵי לָמָּה לִי? חַד בְּשׁוֹגֵג וְחַד בְּמֵזִיד, וּצְרִיכִי; דְּאִי אַשְׁמַעִינַן מֵזִיד - מִשּׁוּם דַּחֲמִיר אִיסּוּרֵיהּ, אֲבָל שׁוֹגֵג דְּלָא חֲמִיר אִיסּוּרֵיהּ - אֵימָא לָא. וְאִי אַשְׁמַעִינַן שׁוֹגֵג - מִשּׁוּם דְּלֵיכָּא אִיבּוּד נְשָׁמָה, אֲבָל מֵזִיד דְּאִיכָּא אִיבּוּד נְשָׁמָה - אֵימָא לָא, צְרִיכָא "וְלָאָרֶץ לֹא יְכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שׁוּפַךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדַם שׁוֹפְכוֹ" לָמָּה לִי? מִבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא: מִנַּיִן שֶׁאִם נִתְעָרְפָה עֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, מִנַּיִן שֶׁאֵין פּוֹטְרִין אוֹתוֹ - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלָאָרֶץ לֹא יְכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שׁוּפַךְ בָּהּ וגו'". "וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ" לָמָּה לִי? מִבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא: מִנַּיִן לַמּוּמָתִים בְּסַיְיף שֶׁהוּא מִן הַצַּוָּאר - תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ", הוּקְשׁוּ כָּל שׁוֹפְכֵי דָמִים לְעֶגְלָה עֲרוּפָה, מַה לְּהַלָּן מִן הַצַּוָּאר - אַף שׁוֹפְכֵי דָמִים מִן הַצַּוָּאר. אִי מַה לְּהַלָּן בְּקוֹפִיץ, וּמְמוּל עוֹרֶף, אַף כָּאן בְּקוֹפִיץ וּמְמוּל עוֹרֶף? אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: אָמַר קְרָא "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" - בְּרוֹר לוֹ מִיתָה יָפָה. "כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה" לָמָּה לִי? מִבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא: מִנַּיִן לַיּוֹצֵא לֵיהָרֵג וְאָמַר אֶחָד "עֶרְכּוֹ עָלַי", מִנַּיִן שֶׁלֹּא אָמַר כְּלוּם - שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה". יָכוֹל אַף קוֹדֶם שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ כֵּן - תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִן הָאָדָם" - וְלֹא כָּל הָאָדָם. וּלְרַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַבְיָא, דְּאָמַר: נֶעֱרָךְ, מִפְּנֵי שֶׁדָּמָיו קְצוּבִין, הַאי "כָּל חֵרֶם" מַאי עֲבִיד לֵיהּ? מִבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר: לְפִי שֶׁמְּצִינוּ לַמּוּמָתִים בִּידֵי שָׁמַיִם שֶׁנּוֹתְנִין מָמוֹן וּמִתְכַּפֵּר לָהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם כּוֹפֶר יוּשַׁת עָלָיו", יָכוֹל אַף בִּידֵי אָדָם כֵּן - תַּלְמוּד לוֹמַר: "חֵרֶם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה". וְאֵין לִי אֶלָּא מִיתוֹת חֲמוּרוֹת, שֶׁלֹּא נִיתְּנָה שִׁגְגָתָן לְכַפָּרָה, מִיתוֹת קַלּוֹת, שֶׁנִּיתְּנָה שִׁגְגָתָן לְכַפָּרָה מִנַּיִן - תַּלְמוּד לוֹמַר: "כָּל חֵרֶם". וְלָא מִמֵּילָא, מִ"לֹא תִקְּחוּ כוֹפֶר" שָׁמַעְתָּ מִינָּהּ: לָא תִּשְׁקוֹל מָמוֹנָא מִינֵּיהּ וְתִיפְטְרֵיהּ, "כָּל חֵרֶם" לָמָּה לִי? אָמַר רָמִי בַּר חָמָא: אִיצְטְרִיךְ; סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא:

הני

קשה: דאם כן למסקנא אמאי איצטריך "חרם" ו"כל חרם" ו"לא תקחו" שלשה קראי? ב"לא תקחו כופר" וב"חרם" סגי, דחד לדרך עלייה וחד לדרך ירידה שניתן שגגתו לכפרה, דהיינו מיתות קלות לפירוש הקונטרס! לכך נראה: דמיתות קלות לא חשיב אלא הנהו שניתן שגגתן לכפרה על ידי ממון, או על ידי קרבן. אבל רוצח — לא ניתן שגגתו לכפרה על ידי ממון, אלא על ידי גלות. והכי פירושא דברייתא: אין לי אלא מיתות חמורות שלא ניתן שגגתן לכפרה על ידי קרבן, דהיינו כל מיתות שאין בהן כרת, כגון מסית ומדיח, ונביא השקר, וזקן ממרא, ומכה אביו ואמו, ומקלל אביו ואמו, וגונב נפש, ומגדף, אליבא דרבנן דאמרי בכריתות (ג,ב) דאין מביא קרבן על שגגתו, דכתיב "לעושה בשגגה" — פרט למגדף שאין בו מעשה, ורוצח. ומיתות קלות — כגון עבודה זרה ושבת ועריות, דיש בהן כרת ומביא קרבן על שגגתן. ופריך: ולא ממילא שמעת מינה מ"לא תקחו כופר", ומהתם שמעינן כל מיתות חמורות — ולמה לי קרא למיתות חמורות? אבל למיתות קלות ודאי צריך קרא. ומשני: דאיצטריך תרי קראי למיתות חמורות, חד לדרך עלייה שלא ניתן שגגתו לכפרה כלל, וחד לדרך ירידה שניתן שגגתו לכפרה על ידי גלות. קשה לרבינו שמשון בן אברהם דמאי איצטריך קרא לחייבי מיתות קלות, כגון עבודה זרה ושבת ועריות, דמה שייך שם כופר, למאן דאמר כופר דיינו דמי ניזקו? ותירץ: דרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה לטעמיה, דאמר בפרק "שור שנגח ארבעה וחמשה" (בבא קמא מ,א): "ונתן פדיון נפשו" — דמי מזיק.

הני

וַחֲדָא, בְּמִיתָה וּמַלְקוּת – והפסוק 'כדי רשעתו' מלמד שהמתחייב מיתה ומלקות, מת ואינו לוקה.

מבארת הגמרא מדוע לדעת רבי מאיר יש צורך בשני הפסוקים: **וּצְרִיכָא, דְּאִי אַשְׁמְעִינָן רַק מִיתָה וּמָמוֹן,** שמת ואינו משלם, היינו סבורים שזהו **מִשּׁוּם דַּחֲדָא בְּגוּפֵיהּ וַחֲדָא בְּמָמוֹנֵיהּ לָא עֲבִדִינָן** – שאין מענישים אדם בשני עונשים שונים, אחד בגופו ואחד בממונו, **אֲבָל בְּמִיתָה וּמַלְקוּת, דְּאִידֵי וְאִידֵי בְּגוּפֵיהּ** – ששני העונשים בגופו, **אֵימָא מִיתָה אֲרִיכְתָּא הִיא וְנַעֲבִיד בֵּיהּ** – היינו סבורים לומר שהמלקות והמיתה נחשבים יחד כעונש מיתה ארוך, המתחיל במלקות ומסתיים במיתה, לכן הוצרך הפסוק 'כדי רשעתו' ללמדנו שאין אדם לוקה ומת. **וְאִי אַשְׁמְעִינָן רַק מִיתָה וּמַלְקוּת,** שמת ואינו לוקה, היינו אומרים סברא הפוכה, **דְּתַרְתֵּי בְּגוּפֵיהּ לָא עֲבִדִינָן** – אין מענישים אדם בשני עונשים שבגופו, **אֲבָל מִיתָה וּמָמוֹן, דַּחֲדָא בְּגוּפֵיהּ וַחֲדָא בְּמָמוֹנֵיהּ, אֵימָא נַעֲבִיד בֵּיהּ** – שמא נענישנו בהם, ויתחייב ממון ומיתה, לכן הוצרך הפסוק 'ולא יהיה אסון', ללמד שאין אדם מת ומשלם, **צְרִיכָא** – לכן הוצרכו שני הפסוקים.

לאחר שלמדה הגמרא מהפסוק 'ולא יהיה אסון' שאין אדם מת ומשלם, מקשה הגמרא עתה מכמה פסוקים שלכאורה באה התורה להשמיע בהם חידוש זה, ומבארת מדוע הוצרכו פסוקים אלו. מקשה הגמרא: נאמר בפסוק (במדבר לה לא) **'וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת,** כִּי מוֹת יוּמָת', והבינה הגמרא שכוונת הפסוק ללמד שרוצח שהתחייב מיתה וממון אינו משלם, וקשה, פסוק זה **לָמָּה לִי** – מה הוא בא להשמיענו, והרי כבר למדנו זאת מהפסוק 'ולא יהיה אסון'. מתרצת הגמרא: **דְּאָמַר רַחֲמָנָא** – כוונת התורה בזה לומר **דְּלֹא תִשְׁקוֹל מָמוֹנָא מִינֵּיהּ וְתַפְטְרֵיהּ מִקְּטָלָא** – שלא ניטול ממון מהרוצח כדי לפוטרו מחיוב מיתה, אך לא מדובר כלל בחייב מיתה וממון.

ממשיכה הגמרא ומקשה: נאמר בפסוק לגבי רוצח בשוגג (שם לה לב) **'לֹא תִקְחוּ כֹפֶר לָנוּס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ',** והבינה הגמרא שמדובר באדם שרצח בשוגג והתחייב גלות, ובאותו זמן התחייב ממון, שאינו משלם, **לָמָּה לִי** – מה בא הפסוק ללמדנו, והרי כבר למדנו מהפסוק 'ולא יהיה אסון' שאין אדם מת ומשלם, וכמו כן אינו גולה ומשלם. מתרצת הגמרא: **דְּאָמַר רַחֲמָנָא** – כך היא כוונת הפסוק, **לֹא תִשְׁקוֹל מָמוֹנָא מִינֵּיהּ וְתַפְטְרֵיהּ מִן גָּלוּת** – שלא תטול ממון מהרוצח כדי לפוטרו מגלות.

הגמרא מבררת מדוע יש צורך בשני פסוקים אלו. שואלת הגמרא: **וּתְרֵי קְרָאֵי לָמָּה לִי** – מדוע צריך שני פסוקים ללמד שרוצח אינו יכול לפדות את עונשו בממון. משיבה הגמרא: **חַד** – פסוק אחד עוסק ברוצח **בְּשׁוֹגֵג,** ולענין גלות, **וְחַד** ברוצח **בְּמֵזִיד,** ולענין חיוב מיתה, **וּצְרִיכֵי** – והוצרכו שניהם להיכתב, **דְּאִי אַשְׁמְעִינָן** רק דין רוצח **בְּמֵזִיד,** שאינו יכול לפדות את עונשו בממון, היינו אומרים שהטעם הוא **מִשּׁוּם דַּחֲמִיר אִיסּוּרֵיהּ** – שעבר על איסור חמור, ולכן אינו יכול להיפטר בתשלום ממון, **אֲבָל** רוצח **בְּשׁוֹגֵג, דְּלָא חֲמִיר אִיסּוּרֵיהּ, אֵימָא לָא** – שמא אין איסור לפדות את עונשו בממון, ולכן הוצרכה התורה לפרש זאת. **וְאִי אַשְׁמְעִינָן** רוצח **בְּשׁוֹגֵג,** שחייב גלות ואינו יכול לפדותו בממון, היינו אומרים שזהו **מִשּׁוּם דְּלֵיכָּא** בעונש גלותו **אִיבּוּד נְשָׁמָה,** ולכן לא התירה התורה לפדות את עונשו בממון, **אֲבָל** רוצח **בְּמֵזִיד, דְּאִיכָּא** – שיש בעונשו **אִיבּוּד נְשָׁמָה** של הרוצח, **אֵימָא לָא** – שמא לא אסרה זאת התורה, וניתן לפדותו בממון כדי לקיים נפש מישראל. **צְרִיכָא** – לכן הוצרכו שני הפסוקים.

* * *

הגמרא מביאה עתה כמה פסוקים שנראה שבאו לחדש שאין הרוצח יכול להיפטר מעונש מיתתו בממון, ומקשה מדוע הוצרכה התורה לכותבם. מקשה הגמרא: הפסוק (שם לה לג) **'וְלֹא יָכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַּךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדַם שֹׁפְכוֹ',** שמשמעותו שאין כפרה לרוצח בנטילת ממונו אלא רק בהריגתו, **לָמָּה לִי** – מה הוא בא לחדש, והרי כבר למדנו זאת מהפסוק שלפניו, 'ולא תקחו כפר לנפש רצח'. מתרצת הגמרא: **מִכְּעֵי לֵיהּ לְכַדְתַּנְיָא** – פסוק זה נצרך לדין ששנינו בברייתא בענין עגלה ערופה, שציותה התורה שאם נמצא אדם הרוג ולא ידוע מי הרגו, אנשי העיר הקרובה אל החלל מביאים עגלה, וזקני העיר ערופים את ראשה בנחל, ומתכפר להם, וכך שנינו, **מִנַּיִן שֶׁאִם נִתְעָרְפָה עֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, מִנַּיִן שֶׁאֵין פּוֹטְרִין אוֹתוֹ** מעונש מיתה, ואין אומרים שהעגלה כיפרה על הרצ"יחה בזמן שעדיין לא נודע מי ההורג, **שֶׁנֶּאֱמַר 'וְלֹא יָכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַּךְ בָּהּ וְגוֹ'** כִּי אִם בְּדַם שֹׁפְכוֹ', מכאן שרק בהריגת הרוצח מתכפר החטא, ולא בערפת העגלה.

* * *

אגב ביאור פסוק זה, מבארת הגמרא פסוק נוסף בפרשת עגלה ערופה. שואלת הגמרא: הפסוק (דברים כא ט) **'וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ',** לָמָּה לִי – מה לומדים מפסוק זה. מתרצת הגמרא: **מִכְּעֵי לֵיהּ לְכַדְתַּנְיָא, מִנַּיִן לַמּוּמָתִים בְּסַיָּיף** [–חייבים מיתת סייף], שֶׁאוּפַּן הריגתם **הוּא מִן הַצַּוָּאר,** ולא במקום אחר בגופו, **תַּלְמוּד לוֹמַר** בפרשת עגלה ערופה **'וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ',** ופסוק זה מלמד שיש חיוב מיתה לרוצח, ובכך **הוּקְשׁוּ כָּל שׁוֹפְכֵי דָמִים** – רוצחים שדינם בסייף **לְעֶגְלָה עֲרוּפָה, מַה לְּהַלָּן** – עגלה ערופה, נערפת **מִן הַצַּוָּאר,** שזו משמעות לשון עריפה, **אַף שׁוֹפְכֵי דָמִים** שדינם בסייף, הריגתם **מִן הַצַּוָּאר.** ודבר זה נלמד מהפסוק 'ואתה תבער הדם הנקי מקרבך' שבפרשת עגלה ערופה.

שואלת הגמרא: **אִי** – שמא נמשיך ונדמה מיתת סייף לעגלה ערופה, ונאמר, **מַה לְּהַלָּן** – בעגלה ערופה, חותכים את ראשה **בְּקוֹפִּיץ** – בסכין של קצבים, שכך היא דרך עריפה, **וְמָמוּל עוֹרֶף** – מאחורי הצואר, **אַף כָּאן** – במיתת סייף, יש לעשות כן **בְּקוֹפִּיץ וּמָמוּל עוֹרֶף,** ולא שיתיזו את ראשו מצד הצואר. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן, אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהַּ,** אין לומר כן, כיון **דְּאָמַר קְרָא** (ויקרא יט יח) **'וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ',** ציותה בזה התורה שגם את היוצא ליהרג יש לאהוב, ולכן **בְּרוּר לוֹ מִיתָה יָפָה,** שתמעט את סבלו ויסוריו ככל שאפשר, ולכן יש להורגו בסייף ומן הצואר, ששם הסימנים, כדי שימות מהר ולא נשהה את מיתתו בכך שנהרגנו בקופי"ץ ממול עורף. והדהיקש הוא רק לענין זה שמקום החתך הוא בצואר.

* * *

הגמרא שבה לנידון שלא ניתן לפדות חיוב מיתה על ידי ממון, ומקשה שיש לכאורה פסוק נוסף שבא להשמיע דין זה. שואלת הגמרא: הפסוק שנאמר בפרשת חרמים (ויקרא כז כט) **'כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה** מוֹת יוּמָת', וכיון ש'חרם' הוא לשון מיתה סברה הגמרא שהפסוק בא ללמד שחייבי מיתות בידי אדם לא יפדו בממון אלא יומתו, וקשה, **לָמָּה לִי** – מה בא פסוק זה ללמדנו, הרי כבר נאמר 'ולא תקחו כפר לנפש רצח'.

מתרצת הגמרא: **מִכְּעֵי לֵיהּ לְכַדְתַּנְיָא** בברייתא בענין ערכין, שאדם האומר 'ערך פלוני עלי' חייב לשלם להקדש את הערך של אותו אדם, כקצוב בתורה, אם הוא זכר או נקבה, צעיר או זקן, **וּמִנַּיִן לְיוֹצֵא לֵיהָרֵג** – אדם שנתחייב מיתת בית דין, **וְאָמַר** אדם **אֶחָד עֶרְכּוֹ** של זה היוצא ליהרג **עָלַי, מִנַּיִן שֶׁלֹּא אָמַר כְּלוּם** – שלא חל עליו כל חיוב, **שֶׁנֶּאֱמַר 'כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה** מוֹת יוּמָת', ו'כל חרם' היינו אדם שנתחייב מיתה, ו'יחרם' הוא לשון הֶקְדֵּשׁ, ובא הכתוב לומר שהמתחייב להקדש דמי אדם המחויב מיתה, 'לא יפדה', כלומר אינו חייב כלום. מבררת הברייתא: **יָכוֹל** – שמא נאמר **שֶׁאַף קוֹדֶם שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ** של הנידון ליהרג, **כֵּן** הוא הדין, שהמתחייב בדמי ערכו פטור, משום שעתיד להתחייב מיתה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם', **וְלֹא** 'כָּל הָאָדָם',

המשך בעמוד פו

הָנֵי מִילֵּי – דין זה, שאינו יכול לפדות עונשו בממון, הוא רק הֵיכָא דַּהֲרָגוּ דֶּרֶךְ עֲלֵיָיה – אם הרגו באופן שהניף את ידו מלמטה לכיוון מעלה, שהוא חמור, שֶׁכֵּן לֹא נִיתְּנָה שִׁגְגָתוֹ לְכַפָּרָה, שהרי אינו מתכפר בגלות, ולכך גם בהרג במזיד אינו יכול לפדות את חיוב מיתתו בממון, אֲבָל אם הֲרָגוּ דֶּרֶךְ יְרִידָה – כשהוריד את ידו מלמעלה למטה, שהוא קל יותר, דְּנִיתְּנָה שִׁגְגָתוֹ לְכַפָּרָה על ידי גלות, אֵימָא – שמא נאמר, שאף במזיד, נִישְׁקוֹל מָמוֹנָא מִינֵּיהּ וְנִיפְּטְרֵיהּ – ניטול ממנו ממון ונפטרנו ממיתה, קָא מַשְׁמַע לָן הפסוק ׳כל חרם׳, שאף ההורג דרך ירידה אינו נפטר בממון.

נמצא אם כן שישנם שלשה פסוקים ללמד שאין פודים מיתת בית דין בממון: א. ׳ולא תקחו כפר לנפש רצח׳ (במדבר לב לא). ב. ׳כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה׳ (ויקרא כז כט). ג. ריבוי נוסף מהלשון ׳כל׳ שבפסוק זה. ואחד מהם מלמד לחייבי מיתות חמורות שלא ניתנה שגגתן לכפרה, ושנים אחרים לחייבי מיתות קלות, אחד לרוצח בדרך עליה והשני לרוצח בדרך ירידה. ויש פסוק רביעי לענין רוצח בשוגג, שאין נוטלים ממנו ממון לפוטרו מגלות, שנאמר ׳לא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו׳, ופסוק זה עוסק בדרך ירידה, שהיא קלה, וכל שכן לשוגגין של דברים חמורים ממנו. הגמרא מקשה מדוע יש צורך בשני פסוקים לענין רוצח במזיד: אָמַר לֵיהּ רָבָא לרמי בר חמא, מדוע יש צורך בפסוק מיוחד שאף ההורג דרך ירידה אינו יכול לפדות את עצמו בממון, ולא ניתן ללומדו מדרך עליה, הָא מִדְּתַנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה נַפְקָא – הרי הדין שדרך ירידה שוה לדרך עליה נלמד ממקום אחר, כפי ששנו בבית מדרשו של חזקיה, דְּתָנָא דְּבֵי חִזְקִיָּה, נאמר בתורה (ויקרא כד כא) ׳וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת׳, סמכה התורה ׳מַכֵּה אָדָם׳ החייב מיתה ו׳מַכֵּה בְהֵמָה׳ החייב ממון זה לזה, ללמד שבאותו אופן שמכה בהמה חייב ממון, מכה אדם פטור מממון וחייב מיתה, וכך יש לדרוש, מַה מַּכֵּה בְּהֵמָה לֹא חָלְקָתָ בּוֹ לענין חיוב תשלומין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד, ולא בֵּין מִתְכַּוֵּין לְשֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין – בין התכוון להכות בהמה זו לבין התכוון להכות בהמה אחרת וטעה והכה את זו, ולא בֵּין הכה דֶּרֶךְ יְרִידָה לְבֵין הכה דֶּרֶךְ עֲלִיָּיה, לְפוֹטְרוֹ מָמוֹן – לומר שבאחד האופנים הללו פטור מממון, אֶלָּא לְחַיְּבוֹ מָמוֹן בכל אופן שיהיה, אַף מַכֵּה אָדָם במזיד והרגו, שחייב מיתה ופטור מממון, לֹא תַּחֲלוֹק בּוֹ בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד, וּבֵין מִתְכַּוֵּין לְשֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין, בֵּין דֶּרֶךְ יְרִידָה לְדֶרֶךְ עֲלִיָּה, לְחַיְּבוֹ מָמוֹן באחד מאופנים אלו, אֶלָּא לְפוֹטְרוֹ מָמוֹן בכל אופן שיהיה. ואם כן קשה, שבברייתא זו מבואר שאין לחלק בין דרך ירידה לדרך עליה, וכשם שהושוו לענין זה שלעולם יש חיוב מיתה ופטור מתשלומין, הוא הדין שהושוו לענין זה שלעולם אין אפשרות לפדות את העונש בתשלומין, ולשם מה אנו זקוקים ללמוד זאת מ׳כל חרם׳.

כיון שדחתה הגמרא את האפשרות ש׳כל חרם׳ בא לחדש שאין לפדות חיוב מיתה בממון גם בדרך ירידה, חוזרת הקושיא הקודמת מדוע נצרך פסוק זה, הלא כבר נאמר ׳ולא תקחו כפר לנפש רצח׳. ולכן חוזרת בה הגמרא ממה שאמרה לעיל (לז:), ש׳ולא תקחו כפר לנפש רצח׳ היינו שלא נפדה את הרוצח מחיוב מיתתו על ידי ממון, ומפרשת שהפסוק בא לומר שלא נענישו בממון בנוסף על מיתתו, ורק הפסוק של ׳כל חרם׳ בא לומר שלא ניתן לפדות חיוב מיתה בממון: אֶלָּא אָמַר רָמִי בַּר חָמָא, אִיצְטְרִיךְ לכתוב את הפסוק של ׳ולא תקחו כפר לנפש רצח׳, ללמד שהחייב מיתה וממון נהרג ואינו משלם, ואף שכבר נאמר (שמות כא כב) ׳וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ׳, ודרשו ממנו במשנתינו שאם היה אסון אינו מת ומשלם, מכל מקום סַלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, דְּהָנֵי מִילֵּי – דין זה שפטור מממון, היינו הֵיכָא דְּסִימֵּא אֶת עֵינוֹ וַהֲרָגוֹ בָּהּ – שבאותה מכה שסימא בה את עין חבירו, גם הרגו, דכיון שחיוב מיתה וחיוב ממון באים מכח אותה מכה, נהרג ואינו משלם, אֲבָל הֵיכָא דְּסִימֵּא אֶת עֵינוֹ במכה אחת והתחייב ממון, ובאותה שעה הֲרָגוֹ בְּדָבָר אַחֵר – במכה אחרת, ונמצא שחיוב המיתה והממון אינם מחמת אותה הכאה, אֵימָא נִישְׁקוֹל מָמוֹנָא מִינֵּיהּ – שמא באופן כזה ניטול ממנו גם ממון, נוסף על מה שנהרגנו על רציחתו, כיון שיש לפנינו שני חיובים שונים ונפרדים, השמיענו הפסוק ׳ולא תקחו כפר לנפש רצח׳, שאף במקרה כזה ׳מות יומת׳ ואינו משלם ממון.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רָבָא לרמי בר חמא, הָא נַמִּי – הרי גם דין זה שדרשת מהפסוק ׳ולא יהיה אסון׳, שאם סימא את עינו והרגו בה פטור מממון, מֵאִידָךְ תַּנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה נַפְקָא – נלמד מברייתא אחרת שנשנתה בבית מדרשו של חזקיה, דְּתָנָא דְּבֵי חִזְקִיָּה, נאמר (שמות כא כד) בפרשת אדם החובל בחבירו ׳עַיִן תַּחַת עַיִן׳, ודורשים וְלֹא עַיִן וְנֶפֶשׁ תַּחַת עַיִן, וכמו שאם רק חבל בו יש עליו רק עונש מיתה, כך אם סימאו והרגו בהכאה אחת, אין עליו אלא עונש אחד, והיינו עונש מיתה, וממילא אין צורך בפסוק ׳ולא יהיה אסון ענוש יענש׳ לסימא את עינו והרגו בה, אלא הוא מיותר כדי ללמד שאף אם סימא את עינו בדבר אחד והרגו בדבר אחר, שפטור מממון, אף שהן שתי הכאות נפרדות, ואם כן קשה, מה לומדים מהפסוק ׳ולא תקחו כפר לנפש רצח׳.

עתה חוזרת הגמרא ומבארת באופן אחר את הפסוק ׳ולא תקחו כפר לנפש רצח׳, שבא ללמד שמיתה פוטרת גם מחיוב קנס, ולא רק מחיוב ממון: אֶלָּא אָמַר רַב אַשֵׁי, אִיצְטְרִיךְ הפסוק ׳ולא תקחו כפר לנפש רצח׳ ללמד שאין אדם מת ומשלם, שאילו נאמר רק ׳ולא יהיה אסון ענוש יענש׳, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא שדין זה הוא רק בחיוב ממון, אבל בקנס, הוֹאִיל וְחִידּוּשׁ הוּא שֶׁחִידְּשָׁה תּוֹרָה בִּקְנָס – עצם החיוב לשלם קנס הוא חידוש של התורה, ולכן יש להחמיר בו שאַף עַל גַּב דְּמִיקְּטִיל מְשַׁלֵּם – שאף שהוא מחויב מיתה, ישלם את הקנס, קָא מַשְׁמַע לָן הפסוק ׳ולא תקחו כפר לנפש רצח׳ שפטרה התורה את המחויב מיתה אף מתשלום קנס.

מקשה הגמרא: וּלְרַבָּה, דְּאָמַר לענין חיוב קנס עם מיתה, שכיון שחִידּוּשׁ הוּא שֶׁחִידְּשָׁה תּוֹרָה בִּקְנָס, הרי הוא חמור אף לענין זה דאַף עַל גַּב דְּמִיקְּטִיל מְשַׁלֵּם, אם כן הפסוק ׳ולא תקחו כפר לנפש רצח׳ אינו עוסק בקנס אלא בממון, שאין אדם מת ומשלם, וקשה, הַאי – פסוק זה של ׳כָּל חֵרֶם׳, מַאי עָבִיד לֵיהּ – מה הוא דורש ממנו. מתרצת הגמרא: בודאי צריך לומר שרבה סָבַר לָהּ כְּתַנָּא קַמָּא דְּרַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַבְיָא, הסובר (לעיל לז:) שהפסוק ׳כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת׳ בא ללמד על מי שיוצא ליהרג ואמר עליו אדם ׳ערכו עלי׳ שלא אמר כלום.

משנה

משנתינו מבארת את דין נערה שהיתה מאורסת והתגרשה, ועדיין היא בתולה, האם יש לה קנס: נַעֲרָה שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׁה, ועדיין היא בתולה, שאנס אותה אדם או פיתה אותה, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, אֵין לָהּ קְנָס. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, יֵשׁ לָהּ קְנָס, ומוסיף רבי עקיבא ואומר, וּדְמֵי קְנָסָהּ לְעַצְמָהּ, ולא לאביה, ואינה ככל נערה שקנסה לאביה.

* * *

גמרא

מבארת הגמרא את המחלוקת: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, שנערה שהתארסה והתגרשה אין לה קנס, אָמַר קְרָא בפרשה אונס ׳אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה׳ (דברים כב כח), ויש לדייק, הָא – אבל אם אוֹרָסָה, אף אם התגרשה, אֵין לָהּ קְנָס. וְאילו רַבִּי עֲקִיבָא סובר, שאמנם באה התורה למעט נערה שהתארסה והתגרשה, אך אינה ממועטת לגמרי, אלא כך יש לדרוש, רק האונס נערה ׳אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה׳ משלם קנס לְאָבִיהָ, הָא אוֹרָסָה, משלם קנס לְעַצְמָהּ.

מקשה הגמרא על שיטת רבי עקיבא: אֶלָּא מַעְתָּה, שהפסוק אינו ממעט את עיקר הקנס, אלא שאינו לאביה אלא לעצמה, אם כן מה שדרשו חכמים מלשון הפסוק ׳נַעֲרָה׳, וְלֹא בּוֹגֶרֶת, הָכִי נַמִּי דְּלְעַצְמָהּ – האם גם בזה נאמר שהמיעוט הוא רק לענין זה שבבוגרת אין הקנס לאביה אלא לעצמה. ועוד, מה שנאמר בפסוק

המשך בעמוד טז

רש"ל

הני מילי — ד"לא תקחו כופר" לפטור רוצח מזיד מקטלא. **היכא דהרגו** — במזיד, דרך עלייה. בהנפת ידו הכהו מאחריו, דדכוותה בשוגג לא ניתן לכפרת גלות, כדכתיב "ויפל" — דרך נפילה. **מדתנא דבי חזקיה נפקא** — שאין חילוק בין דרך עלייה לדרך ירידה. **לחייבו ממון** — והוא הדין לפדותו. ו"לא יהיה אסון" מיהא איצטריך, דאי מהיקישא, הוה אמינא: אדרבה, לאידך גיסא: מה מכה בהמה — לעולם ישלם, אף מכה אדם — ישלם. והשתא דנפקא לן פטור תשלומין למזיד מ"לא יהיה אסון", על כרחך היקישא לפטור שוגג דרך עלייה: הכי גרסינן. **אלא אמר רמי בר חמא כו'** — איצטריך חד מהני קראי, לאשמועינן דלא ליעביד ביה תרתי, ואף על גב דנפקא לן מ"ולא יהיה אסון". **הני מילי** — דלא ענשינן ליה בתרתי — היכא דסימא את עינו והרגו בה באותה מכה, ומת. **בדבר אחר** — במכה אחרת ובבת אחת. **אימא** — ניענשיה דמי עין, ומיתה בשביל ההריגה. **הא** — דסימא עינו והרגו בה. **מאידך דבי חזקיה נפקא** — דלא תיענשיה. **ולא עין ונפש תחת עין** — מיניה קיימא לן ב"החובל", ד"עין תחת עין" לאו ממש. דאי אמרת ממש — דלמא בהדי דסמינן לעיניה מיית, והוה ליה עין ונפש תחת עין. מיהו, שמעינן מינה דלא תעביד ביה תרתי, לא שנא מת באותה מכה לא שנא לא מת. **סלקא דעתך אמינא חידוש הוא שחידשה תורה** — בכל תשלומי קנס, שאינו דין אלא גזרת מלך בעלמא, וכיון דחידוש הוא וגזירת חוק — אימא אף על גב דאיכא בהדיה מיתה — לשלם. **קא משמע לן** — חד מהנך קראי יתירא שאינו ענין לממון, תניהו ענין לקנס. **כתנא קמא** — ודריש ליה באומר "ערבו של יוצא ליהרג עלי". **משנה שנתארסה ונתגרשה** — דאילו ארוסה שלא נתגרשה חייב מיתה, ואין שם קנס. **אין לה קנס** — טעמא מפרש בגמרא. ורישא דקתני אשת אחיו ואשת אחי אביו דבנתארסה ונתגרשה עסקינן, וקתני יש להן קנס — רבי עקיבא היא. **גמרא אלא מעתה** — לרבי עקיבא, הא דכתיב "נערה" למעוטי בוגרת, ו"בתולה" למעוטי בעולה. **הכי נמי** — דלא ממעט לגמרי, ותדרוש: נערה — לאביה, הא בוגרת — לעצמה. הא לא אשכחן דאישתמיט תנא ומתני בוגרת יש לה קנס, ונימא רבי עקיבא היא. **וקנסה לאביה** — ולקמן מקשינן דרבי עקיבא אדרבי עקיבא. **הואיל ואביה זכאי בכסף קידושיה** — שלו הוא בנערותה. ולקמן יליף לה בפרק "נערה שנתפתתה" (מו,ב). **מה כסף קידושיה אף על פי שנתארסה ונתגרשה** — מאחר, כשחוזרת ומתקדשת בתוך נערות. **לאביה הוי** — דהא כל קידושי נערות ילפינן לאביה, דגבי קידושין לא כתיב מיעוטא ד"אשר לא אורסה" כי הכא. **נאמר כאן** — באונס. להלן — במפתה. **מה להלן** — במפתה, שקלים, דכתיב "ישקול".

אימא

הני מילי היכא דהרגו דרך עלייה דלא ניתן שגגתו לכפרה — פירוש: לכפרה בידי אדם. אף על גב דדרך עלייה קיל טפי מדרך ירידה, כדמוכח בפרק "אלו הן הגולין" (מכות ט,א) גבי גר תושב. גולה על ידי גר תושב וכל חומרי דשמעתין לא תלי אלא במה שלא ניתן לכפרה, דאינו מקפיד התלמוד במה שסקילה ושריפה חמורין מהרג וחנק.

אבל סימא את עינו והרגו בדבר אחר אימא נשקול מיניה ממונא ונקטליה — כך גרס רבינו חננאל, דמ"לא יהיה אסון" לא נפקא לן אלא סימא את עינו והרגו בה, כי התם, שבהכאה אחת הרג את האשה וגם הולדות. אבל סימא את עינו והרגו בדבר אחר בבת אחת — לא, להכי איצטריך "כל חרם" למיפטריה. קשה לרבינו שמשון בן אברהם: דהא רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה לא דריש קרא להכי דלא נשקול מיניה ממונא ונקטליה, אלא שלא יתן ממון ונפטריה! ושמא "אילו לא נאמר" קאמר, כדאשכחן ריש פרק "נגמר הדין" (סנהדרין מג,א) ובכמה דוכתי. ולרשב"א נראה: דהכא מסיק אליבא דתנא דבי חזקיה, אבל לרבי ישמעאל ודאי לית ליה הא דתנא דבי חזקיה. והא דאמר בריש "הנחנקין" (שם פד,ב): הניחא למאן דאית ליה דתנא דבי חזקיה, אלא למאן דלית ליה — היקישא למה ליי? תנא דלית ליה דבי חזקיה היינו רבי ישמעאל. ובסמוך דקאמר: ולרבה דאמר חידוש הוא שחידשה תורה בקנס כו' — סבר לה כתנא קמא דרבי חנניא בן עקביא, הוה מצי למימר: סבירא ליה כרבי ישמעאל. **הא** נמי מאידך תנא דבי חזקיה נפקא — לאו מההיא דרשה גופה קאמר דנפקא לן, דהא ההיא דרשה לא שייכא כלל לסימא את עינו והרגו בדבר אחר, אלא הכי דייק: דבי היכי דדרשינן ולא עין ונפש תחת עין — הכי נמי דרשינן נפש תחת נפש ולא עין ונפש תחת נפש. וסימא את עינו והרגו בדבר אחר לא חשיב עין ונפש; אלא נפש גרידא, דמה שסימא את עינו בשעת הריגה — לא חשיב כלום, דבלאו הכי היה מת, אלא שהמיתו בצער מרובה. ואם תאמר: הא מילתא נמי מתנא דבי חזקיה דלעיל נפקא, דמה מכה בהמה לא חלקת בין סימא את עינה והרגה בה, להורגה בדבר אחר כו'? ויש לומר: דמכה אדם ומכה בהמה משמע ליה בהכאה אחת. ואם תאמר: סימא את עינו והרג בדבר אחר, תיפוק ליה דפטור מדמי עין אפילו לא הרג, דבשעה שסימא את עינו היה רודף, וניתן להצילו בנפשו! ויש לומר דמיירי בשיכול להצילו באחד מאיבריו — שלא ניתן להצילו בנפשו.

אמר רב אשי איצטריך כו' — תימה: דמשמע דאם הרגו וקרע שיראין דידיה — דמחייב, דליכא למיפטריה לא מקרא ד"לא יהיה אסון" ולא מקרא ד"נפש תחת נפש", דהא הוי ממון ונפש תחת ממון ונפש, ולעיל (ל,ב) פטר אביי זר שאכל תרומה משלו וקרע שיראין של חבירו! ויש לומר: דלפי האמת נפקי כולהו מתנא דבי חזקיה. והכי פירושו: והא נמי מאידך תנא דבי חזקיה נפקא. כלומר: על כרחך לא איצטריך "כל חרם" להכי, אלא כולה נפקא לן מתנא דבי חזקיה דפטור, דאי הוה צריך קרא למפטריה בלא "כל חרם" הוה פטרינן ליה, מאידך תנא דבי חזקיה. ואם תאמר: ולישני דאיצטריך "כל חרם" להרג חבירו וקרע שיראין? ויש לומר: ד"כל חרם לא יפדה" משמע ליה בממון שבא על ידי אותה חבלה שהמיתה באה על ידה. **סלקא** דעתך אמינא חידוש הוא קא משמע לן — אף על גב דבמתניתין מייתי קרא ד"לא יהיה אסון" והכא מפיק קנס מ"כל חרם" — היינו משום דכייל מתניתין כל חייבי מיתות, דקתני: וכל המתחייב בנפשו כו'. אי נמי, מתניתין אתיא כתנא קמא דרבי חנניא בן עקביא.

אימא

הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דַּהֲרָגוֹ דֶּרֶךְ עֲלִיָּיה, שֶׁלֹּא נִיתְּנָה שִׁגְגָתוֹ לְכַפָּרָה. אֲבָל הָרָגוֹ דֶּרֶךְ יְרִידָה, דְּנִיתְּנָה שִׁגְגָתוֹ לְכַפָּרָה, אֵימָא נִישְׁקוֹל מָמוֹנָא מִינֵּיה וְנִיפְטְרֵיהּ, קָא מַשְׁמַע לָן. אֲמַר לֵיהּ רָבָא: הָא - מִדְּתַנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּה נָפְקָא, דְּתָנָא דְּבֵי חִזְקִיָּה: מַכֵּה אָדָם וּמַכֵּה בְהֵמָה, מַה מַּכֵּה בְהֵמָה לֹא חָלַקְתָּ בוֹ בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד, בֵּין מִתְכַּוֵּין לְשֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין, בֵּין דֶּרֶךְ יְרִידָה לְדֶרֶךְ עֲלִיָּיה, לְפוֹטְרוֹ מָמוֹן אֶלָּא לְחַיְּיבוֹ מָמוֹן, אַף מַכֵּה אָדָם לֹא תַּחֲלוֹק בּוֹ בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד, בֵּין מִתְכַּוֵּין לְשֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין, בֵּין דֶּרֶךְ יְרִידָה לְדֶרֶךְ עֲלִיָּה, לְחַיְּיבוֹ מָמוֹן אֶלָּא לְפוֹטְרוֹ מָמוֹן! אֶלָּא אָמַר רָמִי בַּר חָמָא: אִיצְטְרִיךְ; סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמְרִינָא: הָנֵי מִילֵּי - הֵיכָא דְּסִימֵא אֶת עֵינוֹ וַהֲרָגוֹ בָּהּ, אֲבָל הֵיכָא דְּסִימֵא אֶת עֵינוֹ וַהֲרָגוֹ בְּדָבָר אַחֵר - אֵימָא נִישְׁקוֹל מָמוֹנָא מִינֵּיה. אֲמַר לֵיהּ רָבָא: הָא נַמִּי מֵאִידָךְ תְּנָא דְּבֵי חִזְקִיָּה נָפְקָא. דְּתָנָא דְּבֵי חִזְקִיָּה: "עַיִן תַּחַת עַיִן" וְלֹא עַיִן וְנֶפֶשׁ תַּחַת עַיִן! אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי: אִיצְטְרִיךְ; סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמְרִינָא: הוֹאִיל וְחִידּוּשׁ הוּא שֶׁחִידְּשָׁה תּוֹרָה בִּקְנָס, אַף עַל גַּב דְּמִיקְטַיל מְשַׁלֵּם, קָא מַשְׁמַע לָן. וּלְרַבָּה דְּאָמַר: חִידּוּשׁ הוּא שֶׁחִידְּשָׁה תּוֹרָה בִּקְנָס, אַף עַל גַּב דְּמִיקְטַיל מְשַׁלֵּם, הַאי "כָּל חֵרֶם" מַאי עֲבִיד לֵיהּ? סָבַר לֵהּ כְּתַנָּא קַמָּא דְּרִבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַבְיָא. **מִשְׁנָה** נַעֲרָה שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׁה, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: אֵין לָהּ קְנָס, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: יֵשׁ לָהּ קְנָס, וּקְנָסָהּ לְעַצְמָהּ. **גְּמָרָא** מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי? אָמַר קְרָא: "אֲשֶׁר לֹא אוֹרָשָׂה", הָא אוֹרָסָה - אֵין לָהּ קְנָס. וְרַבִּי עֲקִיבָא: "אֲשֶׁר לֹא אוֹרָשָׂה" - לְאָבִיהָ, הָא אוֹרָסָה - לְעַצְמָהּ. אֶלָּא מֵעַתָּה "נַעֲרָה" וְלֹא בּוֹגֶרֶת, הָכִי נַמִּי דִּלְעַצְמָהּ? "בְּתוּלָה" וְלֹא בְּעוּלָה, הָכִי נַמִּי דִּלְעַצְמָהּ? אֶלָּא, לְגַמְרֵי - הָכָא נַמִּי לְגַמְרֵי! אָמַר לָךְ רַבִּי עֲקִיבָא: הַאי "לֹא אוֹרָשָׂה" מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא: "אֲשֶׁר לֹא אוֹרָשָׂה" - פְּרָט לְנַעֲרָה שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׁה, שֶׁאֵין לָהּ קְנָס, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: יֵשׁ לָהּ קְנָס, וּקְנָסָהּ לְאָבִיהָ. וְהַדִּין נוֹתֵן: הוֹאִיל וְאָבִיהָ זַכַּאי בְּכֶסֶף קִידּוּשֶׁיהָ, וְאָבִיהָ זַכַּאי בְּכֶסֶף קְנָסָהּ, מַה כֶּסֶף קִידּוּשֶׁיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׁה - לְאָבִיהָ, אַף כֶּסֶף קְנָסָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׁה - לְאָבִיהָ. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר לֹא אוֹרָשָׂה" - מוּפְנֶה לְהַקִּישׁ לוֹ, וְלָדוּן הֵימֶנּוּ גְּזֵרָה שָׁוָה: נֶאֱמַר כָּאן: "אֲשֶׁר לֹא אוֹרָשָׂה", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן: "אֲשֶׁר לֹא אוֹרָשָׂה "מַה כָּאן חֲמִישִׁים - אַף לְהַלָּן חֲמִישִׁים; וּמַה לְהַלָּן שְׁקָלִים - אַף כָּאן שְׁקָלִים. וְרַבִּי עֲקִיבָא, מַאי חָזֵית דַּ"אֲשֶׁר לֹא אוֹרָשָׂה" לִגְזֵרָה שָׁוָה, וּ"בְתוּלָה" לְמַעוּטֵי בְּעוּלָה,

אימא

תוספות

[**אימא** בתולה לגזירה שוה — ולא נמעט בעולה, כדמשמע בסמוך. נראה דרבי עקיבא דריש גזירה שוה מקרא דלגופיה, דהיינו בתולה קמייתא, ודקנס ודמפתה, אבל "הבתולות" דריש לכתובת בתולות, ולא שייך למידרשיה לגזירה שוה ולא לשום רבוי, ואייתר "נער" "נערה" "הנערה" וה"א ד"הבתולות" חד לחייבי לאוין ועשה, וחד לחייבי לאוין וכריתות. ואיכא שלשה רבויין: ה"א ד"הבתולות", ו"נער" "נערה" "הנערה". חד לכדאביי, וחד לחייבי עשה, וחד — לחייבי לאוין וכריתות. דאי איכא לרבי עקיבא חד לגופיה בלא גזירה שוה — אם כן נמעוט בעולה מההוא דלגופיה. ואף על גב דבקנס ליכא אלא חד בתולה דלגופיה, מגזירה שוה דמפתה נליף בתולה ולא בעולה, כי היכי דליף מפתה מאונס לענין נערה, דלא כתיב במפתה]. (תוספות ישנים כתב יד).

אימא בתולה לגזירה שוה — תימה: דתיקשי ליה: דאימא תרוייהו לגופייהו, ולא לגזירה שוה! ונראה דהתלמוד קים ליה דחד מינייהו לגזירה שוה, הואיל והמקראות סתומים לענין שקלים וחמשים. הלכך פריך ואימא איפכא, ולא פריך ואימא תרוייהו לגופייהו. וכי האי גוונא איכא פרק קמא דסנהדרין (סז,א) דאמר: ולא את נביא השקר אלא בבית דין של שבעים ואחד. מנא הני מילי? אמר רבי יוסי בר חנינא: אתיא "הזודה" "הזודה" מזקן ממרא, ופריך: הא "הזודה" כי כתיב — בקטלא הוא דכתיב, וקטלא בעשרים ושלשה! אלא אמר ריש לקיש: גמר "דבר" "דבר" מהמראתו. והשתא היכי הוה בעי למילף ולמימר רבי יוסי ברבי חנינא דאתיא "הזודה" "הזודה". אלא דהוה קים ליה דאיכא גזירה שוה ולא הוה ידע במאי וקאמר דאתיא הזודה הזודה.

מי אתיא גזרה שוה ומפקא ליה מפשטיה לגמרי — דדיוק הא אורסה הוי שקר. וקשה: דבריש "הערל" (יבמות ע,א) יליף דערל אסור בתרומה מגזירה שוה דתושב ושכיר מפסח, וכתיב "תושב ושכיר לא יאכל בו" גבי פסח משום גזירה שוה, אף על פי שאינו אמת, דהא תושב ושכיר אוכלין בפסח, כדאמרינן התם דלא קני ליה רביה, ומפקינן קרא מפשטיה טפי מהכא! ואומר רבינו תם: דהתוא תושב ושכיר מיירי בערלים, ולהכי לא יאכל. ומוכח דלאו תושב ישראל קאמר, דהא לא קני ליה רביה, אלא ודאי בערל, ומשום הפנאה כתביה.

ארוסה בת סקילה היא — ואם תאמר: מאי קשיא ליה? הא השתא לא נפיק קרא ממשמעותיה. ואי לא איצטריך לגופיה כל שכן דניחא טפי, דגזירה שוה מופנה! ואומר רבינו יצחק, דהכי פירושו: ארוסה בת סקילה היא, וכיון דלא איצטריך למידי אלא לגזירה שוה — הוה ליה למכתב "אשר לא ארוסה" בהדיא, ואמאי שני למכתב "אשר לא ארוסה" דאיכא למטעי ולמימר הא אורסה לעצמה? דבשלמא אי הוה בארוסה שום חידוש הוה אתי שפיר במה ששינה הלשון, דאמרינן האי דשנה וכתב "אורסה" — למדרש לגזירה שוה ואתא פשטיה לחידושא, אבל השתא למה ליי?

לאבי הנערה ולא לאבי מתה — ואם תאמר: דבפרק "נערה" לקמן (מה,ב) גבי סרדוה ולבסוף בגרה תידון בסקילה, דרשינן "הנערה" — שהיתה כבר! ויש לומר: דהתם מענינא דקרא, והכא מענינא דקרא. והתם ודאי אתיא לחייבה, דאי לפוטרה — לשתוק קרא מיניה ואנא ידענא דלא הויא בסקילה, דלאו נערה היא. והכא לחיובא דקנס לא אצטריך, דמסברא מיחייב אשעת ביאה, ואי אפשר לפוטרו בולא כלום — הלכך אתא לפוטרו. **יש** בגר בקבר ודבנה הוי — ואם תאמר: היכי מצי למימר שתהא מורשת קנס לבנה? הא אין אדם מוריש קנס לבניו, דדאמרינן ריש פרק "נערה" לקמן (מב,ב), ובסמוך נמי אמר: יש בגר בקבר ופקע אב, ואי אדם מוריש קנס — כי יש בגר בקבר נמי לא פקע אב, ויהא לו מתורת ירושה! ומיהו, ההיא דבסמוך יש לדחות: דנפקא מינה אם היא חייבת לאחרים, דאם יש בגר בקבר — פקע אב, אף על גב דאדם מוריש קנס, דנוטלין בעלי חובות. אבל אם אין בגר בקבר — אין נוטלין בעלי חובות כלום, דלא פקע אב, והקנס הוא שלו ולא שלה. ויש לומר: דהכא הוי מצי לאקשויי והא אין מורשת קנס לבנה, אלא דעידיפא מיניה פריך. ורבינו יצחק מוקי דף בעיא דהכא בבושת ופגם, דממונא הוי, ויכולה להוריש. ואף על גב דתנן ברישא "נערה" (שם מא,ב): לא הספיקה לעמוד בדין עד שמת האב — הרי זן של עצמה, ואבושת ופגם נמי קאי, מדקתני הרי זן — משמע דאין יכול להוריש בושת ופגם! ואומר רבינו יצחק: דלענין זה ודאי איתקוש בושת ופגם לקנס, דכתיב "תחת אשר ענה" מכלל דאיכא בושת ופגם, דלמי שזה ניתן — זה ניתן. אבל למילי אחריני — לא איתקוש. דהא בושת ופגם משלם על פי עצמו, וקנס אינו משלם על פי עצמו. אבל הקשה רבינו יצחק בן מאיר: דאמרינן ב"מרובה" (בבא קמא עא,ב): אמר ליה "חמשה בקר" אמר רחמנא, ולא חמשה חצאי בקר. איתיביה: גנב משל אביו וטבח ומכר, ואחר כך מת אביו — משלם תשלומי ארבעה וחמשה. והא הכא כיון דמת אביו זכה ליה במנתא דידיה, וקתני דמשלם תשלומי ארבעה וחמשה! ומשני: הכא במאי עסקינן — שעמד בדין. משמע דאי לאו משום דחמשה בקר ולא חמשה חצאי בקר — הוה אתי ליה שפיר, ולא הוה צריך לאוקומי בשעמד בדין, אלמא דאדם מוריש קנס לבניו! ומיהו, יש לדחות: דדהוה מצי למימר וליטעמיך. אבל קשה: דמסיק לצפרא אמר ליה "חמשה בקר" אמר רחמנא, ואפילו חמשה חצאי בקר. אמר ליה מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא? פירוש: דקתני גנב משל אביו ומת, ואחר כך טבח ומכר פטור? אמר ליה: רישא קרינן ביה וטבחו כולו באיסורא, סיפא לא קרינן וטבחו כולו באיסורא. משמע דאי קרינן ביה וטבחו כולו באסורא — חייב, אף על גב דלא עמד בדין, דאדם מוריש קנס לבניו. דאי בעמד בדין לא מחייב קנס, דשלו הוא טובח ומוכר! ותירץ רבינו יצחק: דמיירי דעמד בדין, ואמרו: חייב אתה ליתן לו. דאם הוא טובח אחרי כן — חייב, כדאמרינן ב"דגחגל" (שם קו,ב). ורבינו יצחק הלבן תירץ: דההיא דפרק "נערה" איירי לענין קרבן שבועה. והכי פירושו דסוגיא דהתם: מודינא לך לענין קרבן שבועה, דרחמנא פטריה מ"וכחש בעמיתו בפקדון" וכי קאמינא דממון הוי להורישו לבניו, שאם יתבעוהו לאחר מיתת אביהן קנס שהיה חייב לאביהן שהעמידו בדין ונתחייב וכפר ונשבע והודה, הואיל וכשנפל ליורשין — כבר היה ממון, שכבר עמד בדין, ולא היה יכול להודות ולהפטר — אם כן הוי דומיא דפקדון דקרא, ומחייב קרבן שבועה. איתיביה רבי שמעון אומר כו' דאחין הוא. ופירוש: שאם אינו לאחין — איך מתחייב הכופר קרבן שבועה על טענותם? והא לאו בעל דברים דידהו, הוא אלא שמע מינה דאחין הוא. ומסיק: כי קאמר רבה דממון הוא להורישו לבניו — בשאר קנסות, לענין חיוב קרבן שבועה. ומסיק דאצטריך "וכחש" לעמדה בדין ובגרה ואחר כך מתה, דמינה קא ירית. מכל מקום עיקרו קנס מיקרו לגבי דידה ודידיה, ולא דמי לשאר קנסות דמורישו לבניו, דלגבי בניו לא הוה קנס כלל. ומיהו, לשון להורישו לבניו — לא משמע כפירוש זה. [ועיין תוספות בבא קמא עב,א דיבור המתחיל סיפא].

אימא בתולה לגזירה שוה — ולאו למעוטי בעולה, ויהא קנס לבעולה. **מסתברא אשר לא אורסה לגזירה שוה** — ואפילו אורסה אית לה קנס. **שהרי אני קורא בה נערה בתולה** — אף על פי שנתארסה ונתגרשה, דהא נערה בתולה היא, כדכתיב קרא. אבל בעולה שאין אני קורא בה נערה בתולה — אין לה קנס. **אדרבה בתולה לגזירה שוה** — ולאו למעוטי בעולה בזנות, אלא יש לה קנס לבעולה בזנות, שהרי אני קורא אותה "נערה אשר לא אורסה". **מסתברא** — ארוסה יש לה קנס, ובעולה אין לה. **דהא אישתני גופה** — ופגמה אין רב כל כך. **והא** — דנתארסה ונתגרשה לא נשתנה גופה. **הא סברא** — דחמשים כסף דאונס שקלים הן, ו"כסף ישקול" דמפתה יהו חמשים. **כמוהר הבתולות** — מנין המפורש אצל אונס, דהיינו חמשים. **ומוהר הבתולות** — יהיו שקלים. **כזה** — שכתוב בו "ישקול". **קשיא דרבי עקיבא** — דברייתא, דאמר קנסה לאביה. **אדרבי עקיבא** — דמתניתין. **לא אתיא גזירה שוה ומפקא לקרא מפשטיה לגמרי** — דאתא פשטיה לאשמועינן הא ארוסה לעצמה, וחד מתרוייהו לאפנויי. אי נמי לא מופני — ליכא למיפרך מידי. **אלא לרבי עקיבא דברייתא וכי אתיא גזירה שוה ומפקא מפשטיה לגמרי** — דלא דריש פשטא ד"אשר לא ארוסה" כלל, ומשוי ארוסה כלא ארוסה, ואם כן מיעקר משמעותיה! **קרי ביה** — בפשטיה אשר לא ארוסה — למעוטי ארוסה. **בת סקילה היא** — ומ"לא יהיה אסון" נפקא פטורא מתשלומין. **קנסה למי** — קא סלקא דעתך בסתם אנוסה קאי. **בא עליה ומתה** — לא הספיק האב להעמידו בדין, עד שמתה. **יש בגר בקבר** — אם מתה בנערותה עד שלא עמדה בדין, והגיע זמן בגרותה בקבר, מי חשיב בגר או לא? ולקמיה מפרש ואזיל למאי הלכתא. **יש בגר בקבר** — וכי היכי דאם לא הספיקה לעמוד בדין עד שבגרה, תנן לקמן בפרק "נערה שנתפתתה" (מא,ב) דהרי הן לעצמה ולא לאביה, והשתא נמי בגר בקבר מפקיע כח האב, ובנה ירית לה, אם יש לה בן.

ומי

איתמר "בתולה" - לגזירה שוה וא"אשר לא אורסה" - פרט לנערה שנתארסה ונתגרשה! מסתברא "אשר לא אורסה" לגזירה שוה, שהרי אני קורא בה "נערה בתולה". בתולה". אדרבה, "בתולה" לגזירה שוה, שהרי אני קורא בה "אשר לא אורסה"! מסתברא, הא - אישתני גופה, והא - לא אישתני גופה. ורבי יוסי הגלילי האי סברא מנא ליה? נפקא ליה מדתניא: "כסף ישקול כמוהר הבתולות" - שיהא זה כמוהר הבתולות, ומוהר הבתולות כזה. קשיא דרבי עקיבא אדרבי עקיבא! תרי תנאי ואליבא דרבי עקיבא. בשלמא רבי עקיבא דמתניתין - לא אתיא גזירה שוה ומפקא ליה לקרא מפשטיה לגמרי, אלא לרבי עקיבא דברייתא - אתיא גזירה שוה ומפקא מפשטיה לגמרי! אמר רב נחמן בר יצחק: קרי ביה "אשר לא ארוסה". ארוסה בת סקילה היא! סלקא דעתך אמינא: הואיל וחידוש הוא שחידשה תורה בקנס, אף על גב דמיקטיל - משלם. ולרבה, דאמר: חידוש הוא שחידשה תורה בקנס, אף על גב דמיקטיל משלם - מאי איכא למימר? סבר להו כרבי עקיבא דמתניתין. תנו רבנן: קנסה למי - לאביה, ויש אומרים: לעצמה. לעצמה אמאי? אמר רב חסדא: הכא בנערה שנתארסה ונתגרשה עסקינן, וקמיפלגי בפלוגתא דרבי עקיבא דמתניתין ורבי עקיבא דברייתא. אמר אביי: בא עליה ומתה - פטור, שנאמר: "ונתן לאבי הנערה" - ולא לאבי מתה. מלתא דפשיטא ליה לאביי, מיבעיא ליה לרבא. דבעי רבא: יש בגר בקבר או אין בגר בקבר? יש בגר בקבר - ודבנה הוי, או דלמא אין בגר בקבר - ודאביה הוי?

ומי

אֵימָא – שמא נאמר להיפך, ש'בְּתוּלָה' נאמרה לְגֵזֵירָה שָׁוָה להקיש אונס ומפתה זה לזה, שבשניהם נאמרה לשון 'בתולה', ושניהם משלמים חמישים שקלים, ולא בא הפסוק למעט בעולה, אלא אף לה יש קנס, וְאילו 'אֲשֶׁר **לֹא אוֹרָסָה**' הוא כפשוטו, ללמד שהקנס הוא רק בנערה שלא התארסה מעולם, **פְּרָט** לְנַעֲרָה שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׁה, שאין לה קנס, כדברי רבי יוסי הגלילי.

מתרצת הגמרא: **מִסְתַּבְּרָא** לדרוש 'אֲשֶׁר **לֹא אוֹרָסָה**' לְגֵזֵירָה שָׁוָה, ולא למעט נערה שנתארסה ונתגרשה, שֶׁהֲרֵי אֲנִי קוֹרֵא בָּהּ – בנערה שנתארסה ונתגרשה 'נַעֲרָה בְּתוּלָה', וכמשמעות הכתוב, מה שאין כן אם נדרוש מ'בתולה' גזירה שוה, ונאמר שאין הפסוק ממעט בעולה, אם כן זהו נגד משמעות הפסוק שמדובר דווקא בנערה בתולה.

מקשה הגמרא: **אַדְּרַבָּה**, מסתבר ללמוד 'בְּתוּלָה' לְגֵזֵירָה שָׁוָה, ולא נמעט את הבעולה דרך זנות, שֶׁהֲרֵי אֲנִי קוֹרֵא בָּהּ – בבעולה דרך זנות 'אֲשֶׁר **לֹא אוֹרָסָה**', שהרי לא התקדשה. מה שאין כן אם נלמד את הגזירה שוה מ'אשר לא ארשה', וכפי שדורש רבי עקיבא, ולא נמעט מקנס נערה שנתארסה ונתגרשה, אם כן זהו נגד משמעות הפסוק שמדובר דווקא בנערה 'אשר לא ארשה'. וכיון שאנו חייבים לפרש פסוק זה בדוחק, או לומר ש'בתולה' לאו דווקא ואף בעולה בכלל, או לומר ש'אשר לא ארשה' לאו דווקא ואף נערה שנתארסה ונתגרשה בכלל, מדוע ריבה רבי עקיבא נערה שנתארסה ונתגרשה ומיעט נערה בעולה בזנות, ולא להיפך.

מתרצת הגמרא: **מִסְתַּבְּרָא** למעט בעולה ולרבות נתארסה ונתגרשה, שכן **הָא** – בעולה, **אִישְׁתַּנֵּי גּוּפָהּ** – השתנה גופה על ידי הבעילה, וכיון שמעתה אין פגמה רב כל כך על ידי ביאתו של האונס או המפתה מסתבר שאין לה קנס, וְאילו **הָא** – זו שנתארסה ונתגרשה, **לֹא אִישְׁתַּנֵּי גּוּפָהּ** על ידי הקידושין, ופגמה גדול מחמת האונס כפגמה של כל בתולה, ומסתבר שיש לה קנס.

התבאר לעיל (ע"א) שרבי עקיבא דורש מהפסוק 'אשר לא ארשה' גזירה שוה, שהוקשו אונס ומפתה זה לזה, ללמד שבשניהם הקנס הוא חמישים שקלים. שואלת הגמרא: וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, שממעט מהפסוק 'אשר לא ארשה' נערה שהתארסה והתגרשה, הַאי סְבָרָא מְנָא לֵיהּ – מנין לו ששניהם משלמים חמישים שקלים. משיבה הגמרא: **נַפְקָא** לֵיהּ – הוא לומד זאת מִדְּרשה זו, דְּתַנְיָא, נאמר לגבי מפתה (שמות כב טז) 'כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת', ודורשים שֶׁיְּהֵא תשלום זֶה של המפתה כְּמוֹהַר הַבְּתוּלוֹת – כסכום הקצוב לבתולה במקום אחר, והיינו 'חמישים כסף' האמורים בפרשת אונס, וְכן דורשים שיהא אותו כסף של מוֹהַר הַבְּתוּלוֹת האמור בפרשת אונס כָּזֶה – כאמור במפתה, והיינו 'שקלים'.

* * *

הגמרא שבה לדון בשיטתו של רבי עקיבא ומקשה סתירה בדבריו. מקשה הגמרא: קַשְׁיָא דְּרַבִּי עֲקִיבָא אַדְּרַבִּי עֲקִיבָא – יש סתירה בדברי רבי עקיבא עצמו, שבמשנה אמר שנערה שנתארסה ונתגרשה הקנס לעצמה, ואילו בברייתא אמר שהקנס לאביה. מתרצת הגמרא: תְּרֵי תַּנָּאֵי וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא – המשנה והברייתא הם דעות של שני תנאים שנחלקו בשיטת רבי עקיבא.

שואלת הגמרא: הרי משמעות הפסוק 'אשר לא ארשה' היא שמדובר דווקא בנערה שלא התארסה מעולם, וּבְשֶׁלָּמָא לְרַבִּי עֲקִיבָא דְּמַתְנִיתִין, אמנם עיקר דין קנס נאמר גם בנערה שהתארסה והתגרשה, אך **לֹא אָתְיָא** גְּזֵירָה שָׁוָה וּמַפְּקָא לֵיהּ לִקְרָא מִפְּשָׁטֵיהּ לְגַמְרֵי – אין הגזירה שוה עוקרת לגמרי את פשטות הפסוק שמדובר בנערה שלא התארסה, כיון שלענין הדין שקנסה לאביה מדובר רק בנערה שלא התארסה, ואילו נערה שהתארסה והתגרשה, קנסה לעצמה. **אֶלָּא** לְרַבִּי עֲקִיבָא דְּבְרַיְיתָא, **אָתְיָא** גְּזֵירָה שָׁוָה וּמַפְּקָא מִפְּשָׁטֵיהּ לְגַמְרֵי – הגזירה שוה עוקרת את הפסוק מפשוטו לגמרי, שהרי משמעות הפסוק שהפרשה עוסקת בנערה שלא התארסה, ואילו לדבריו הפרשה עוסקת אף בנערה שהתארסה והתגרשה, ואין שום חילוק בינה לבין נערה שלא התארסה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**, באמת אף פשטות הפסוק אינה ממעטת נערה שהתארסה והתגרשה, דִּקְרֵי בֵּיהּ – יש לקרוא את הפסוק כאילו נאמר בו 'אֲשֶׁר **לֹא אֲרוּסָה**', כלומר שבשעה שנאנסה לא היתה ארוסה, שאילו היתה ארוסה אין לה קנס. אבל אם התארסה והתגרשה, יש לה קנס.

תמהה הגמרא על התירוץ: **אֲרוּסָה**, הרי **בַּת** סְקִילָה **הִיא** – הבא עליה חייב סקילה, ופשוט שאינו חייב קנס, וכמבואר במשנה לעיל (לה:) שאין אדם מת ומשלם, ומדוע הוצרך הפסוק למעטה מחיוב קנס. מתרצת הגמרא: לולא פסוק זה **סַלְקָא** דַּעְתָּךְ **אֲמִינָא** – היית מעלה בדעתך לומר, הוֹאִיל וְחִידּוּשׁ **הוּא** שֶׁחִידְּשָׁה תּוֹרָה בְּקָנָס – עצם חיוב קנס הוא חידוש, לכן **אַף** עַל גַּב דְּמִיקְּטִיל מְשַׁלֵּם – אף שהוא חייב מיתה, עליו לשלם קנס, לכן כתבה תורה 'אשר לא ארשה', שנדרוש זאת כאילו נאמר 'אשר לא ארוסה', ללמד שאם היתה מאורסת בשעת האונס והתחייב מיתה, אינו משלם קנס.

שואלת הגמרא: וּלְרַבָּה, דְּאָמַר חִידּוּשׁ **הוּא** שֶׁחִידְּשָׁה תּוֹרָה בְּקָנָס, ולכן **אַף** עַל גַּב דְּמִיקְּטִיל, מְשַׁלֵּם, **מַאי אִיכָּא** לְמִימַר – כיצד יפרש את דעת רבי עקיבא שבברייתא, הלא אינו יכול לומר שהפסוק 'אשר לא ארשה' בא למעט ארוסה מקנס, שהרי לדבריו אדם מת ומשלם קנס. משיבה הגמרא: אכן, על כרחך רבה **סָבַר** לָהּ **כְּרַבִּי עֲקִיבָא** דְּמַתְנִיתִין, שבא הפסוק 'אשר לא ארשה' ללמד שאם נתארסה ונתגרשה קנסה לעצמה.

* * *

הגמרא מביאה ברייתא בענין תשלום קנס ומעמידה אותו בנערה שנתארסה ונתגרשה: **תָּנוּ רַבָּנַן**, **קְנָסָהּ** של נערה שנאנסה, לְמִי הוא ניתן, לְאָבִיהָ. **יֵשׁ אוֹמְרִים**, שהקנס לְעַצְמָהּ.

תמהה הגמרא: 'לְעַצְמָהּ', **אַמַּאי** – מדוע סוברים ה'יש אומרים' שקנסה לעצמה, והרי נאמר בפסוק בפירוש (דברים כב כט) 'וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כָּסֶף'. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא**, **הָכָא** – בברייתא זו, **בְּנַעֲרָה שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׁה עַסְקִינָן**, וְקָמִיפַּלְגִי – ונחלקו התנאים שבברייתא **בִּפְלוּגְתָּא** דְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּמַתְנִיתִין וְרַבִּי עֲקִיבָא דְּבְרַיְיתָא, תנא קמא סובר כרבי עקיבא שבברייתא, שאף נערה שנתארסה ונתגרשה קנסה לאביה, והיש אומרים סוברים כרבי עקיבא במשנתינו, שקנסה לעצמה.

* * *

הגמרא דנה במי שאנס נערה, ומתה קודם שהעמידו האב בדין, האם עליו לשלם קנס: **אָמַר אַבָּיֵי**, **בָּא עָלֶיהָ**, **וּמֵתָה** – אדם שאנס נערה, ומתה קודם שהעמידו האב בדין לתבוע את הקנס, **פָּטוּר** האונס מתשלום הקנס, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כָּסֶף', ודורשים שרק 'לאבי הנערה' יש לשלם קנס **וְלֹא לַאֲבִי מֵתָה**.

הגמרא מביאה שיש שנסתפקו בדין זה. אומרת הגמרא: **מִלְּתָא דְּפַשִּׁיטָא לֵיהּ לְאַבָּיֵי מִיבַּעְיָא לֵיהּ לְרָבָא** – דין זה שהיה פשוט לו לאביי, שאם מתה הנערה פטור האונס מקנס, נסתפק בו רבא, **דְּבָעֵי רָבָא**, מבואר במשנה להלן (מא:) שאם הנערה לא הספיקה לעמוד בדין בנערותה אלא אחר שבגרה, קנסה לעצמה, ויש להסתפק בדין נערה שנאנסה ומתה, ועבר הזמן שאם היתה חיה היתה נעשית בוגרת, ועתה תובע האב את הקנס מן האונס, האם **יֵשׁ** דין **בָּגֵר כַּקָּבֵר אוֹ שאין בָּגֵר כַּקָּבֵר** – האם לאחר מיתתה אנו דנים אותה כאילו בגרה, או לא. והנפקא מינה מהספק, האם **יֵשׁ בָּגֵר כַּקָּבֵר** וְהקנס ראוי להיות שלה, אך כיון שמתה **דְּבָנָהּ הָוֵי** – הוא שייך לבנה, היורש את נכסיה, ולא לאביה. **אוֹ דִּלְמָא**, **אֵין בָּגֵר כַּקָּבֵר**, אלא כיון שמתה בנערותה נשאר לה לעולם דין נערה, וְכיון שכך הקנס **דְּאָבִיהָ הָוֵי**.

אגרות קודש

ב"ה, ז' מנ"א, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ כו'
מוה"ר אברהם שי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתביו ממוצש"ק חקת, כ' כ"ו תמוז ור"ח מנ"א.

ובמה שהעיר על מה שקורין לתורת החסידות חסידות (אשר עוד רבינו הזקן קרא בשם זה וכידוע אגה"ק ענין וסדר העבודה בעסק החסידות נדפס בגנזי נסתרות ע' מה) ולא ע"ש הרביים וכו'.

הוא כמו שקורין לתורת ה' בכללות בשם "תורה", ע"ש פעולתה היינו לשון הוראה בחיי היום יומים לנשמה כמו שהיא מקושרת בגוף. וזהו ג"כ בחסידות שהשם מורה על התכלית, וכידוע מאמר רבינו הזקן כששאלוהו מהו חסידות, ענה, להעשות לאינו מקפיד על היזק עצמו ובלבד באווארענען יענעם, ע"פ מרז"ל בנדה (י"ז ע"א).

מצערני במאד מאד - וכמו שכתבתי כ"פ - ענין העכוב בשילוח ספרי הוצאת קה"ת לאה"ק ת"ו, ובפרט שחדשי אלול ותשרי ממשמשים ובאים וצריך הי' לסדר שעד אז כבר יהיו הספרים ובפרט ספרי החסידות, ושיוכלו להפיצם במקח הזול.

מוסג"פ הקונטרס שהו"ל זה לא כבר.

בברכת הצלחה בגו"ר.

ב"ה, ז' מנ"א, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ג והרה"ח אי"א נו"נ מוה"ר אברהם
יעקב שי'

שלום וברכה!

בטח קבל מכתבי - מענה על מכתבו, וכיון שזה זמן רב שלא קבלתי ממנו כל ידיעות, אף שבכלל חזקה היא שכשאין כותבים מכתבים ה"ז סימן שהכל כשורה, אבל הלא ידוע פסק השו"ע * (יו"ד בתחלתו) שבמקום שאפשר לברר אין סומכין על החזקה הרי בטח יודיע בפירוש ג"כ.

מצו"פ קונטרס המדבר ג"כ בענין זכרון הן זה שהקב"ה מבקש מישראל והן שישראל מבקשים מהקב"ה וכמבואר בפנים ומדתו של הקב"ה מדה כנגד מדה, כשהאחד זוכר את רעהו לטובה ולברכה בכל עת הרי שכרו כפול מן השמים, שהקב"ה זוכר ע"ז את הזוכר והנזכר למלאות לכל אחד המצטרך לו, ויש להמשיך זה לענין שאל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו, שגם בזה ישנם שלשה הנ"ל שזהו סגולה שהאחד יזכור את חבירו והזכרון יהי' תלוי בדבר הלכה, הליכה של הקב"ה, אשר הליכות עולם (גם) לו, היינו ע"פ מאמר המדרש, **שהלך** הקב"ה מהלך ת"ק שנה לקנות לו שם (קה"ר רפ"ז) ובא זה ע"י התורה, והאריכות לדכותי' אך למותר.

בברכה שיהפוך השי"ת ימים אלו לששון ולשמחה בעגלא דידן ובכבוד.

איכה רבה

פרשה ה

א. זְכֹר ה׳ מֶה הָיָה לָנוּ, רַבִּי יִצְחָק פָּתַח (משלי ל, לא): זַרְזִיר מָתְנַיִם אוֹ תָיִשׁ, בְּנַהַג שֶׁבָּעוֹלָם אָדָם מְגַדֵּל שְׁנֵי זַרְזִרִין בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, כּוֹבֵשׁ אֶת הַגָּדוֹל לִפְנֵי הַקָּטָן בִּשְׁבִיל לָחוּס עַל מָמוֹנוֹ.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הִכְתַּבְתָּ לָנוּ בְּתוֹרָתְךָ (דברים כה, יז): זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק, לִי עָשָׂה וּלְךָ לֹא עָשָׂה, לֹא הֶחֱרִיב אֶת מִקְדָּשְׁךָ. רַבָּנָן אָמְרִין אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָנוּ שֶׁלְּךָ וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁלְּךָ, מִפְּנֵי מָה אֵין אַתָּה חָס עַל אֻמָּתְךָ. וּמֶלֶךְ אַלְקוּם עִמּוֹ, אָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׂכְחָה מְצוּיָה בָּנוּ אֲבָל אֵין שִׂכְחָה מְצוּיָה בְּךָ, וְאֵין שִׂכְחָה לְפָנֶיךָ, לְפִיכָךְ אַתְּ זָכוֹר (תהלים קלז, ז): זְכֹר ה׳ לִבְנֵי אֱדוֹם אֶת יוֹם יְרוּשָׁלִַם הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ, רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר פַּגְּרוּ פַּגְּרוּ, וְרַבִּי לֵוִי אָמַר פַּנּוּן פַּנּוּן. מַאן דְּאָמַר פַּגְּרוּ פַּגְּרוּ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה נא, נח): הוֹמֹת בָּבֶל הָרְחָבָה עַרְעֵר תִּתְעַרְעַר. מַאן דְּאָמַר פַּנּוּן פַּנּוּן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: עַד הַיְסוֹד בָּהּ, אֲפִלּוּ יְסוֹדוֹתֶיהָ מָטוּן. הַבִּיטָה וּרְאֵה אֶת חֶרְפָּתֵנוּ, רַבִּי יוּדָן אָמַר הַבָּטָה מִקָּרוֹב וּרְאֵיָה מֵרָחוֹק, הַבָּטָה מִקָּרוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א יט, ו): וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַּת רְצָפִים. וּרְאֵיָה מֵרָחוֹק, שֶׁנֶּאֱמַר(בראשית כב, ד): וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחוֹק. רַבִּי פִּנְחָס אוֹמֵר הַבָּטָה מֵרָחוֹק, שֶׁנֶּאֱמַר(תהלים פ, טו): הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה. וּרְאֵיָה מִקָּרוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לב, כה): וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף יֶרְכוֹ.

ב. נַחֲלָתֵנוּ נֶהֱפְכָה לְזָרִים, בְּאֵיזוֹ הֲפִכָה (דברים כט, כב): כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם. יִרְמְיָה קוֹרֵא אוֹתָהּ נַחֲלָתֵנוּ, יְשַׁעְיָה קוֹרֵא אוֹתָהּ (ישעיה סד, י): בֵּית קָדְשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ. בָּא אָסָף וְאָמַר לֹא נַחֲלָתֵנוּ הִיא וְלֹא בֵּית קָדְשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ הִיא, אֶלָּא בָּאוּ גוֹיִם לְתוֹךְ שֶׁלָּךְ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים עט, א): אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ טִמְּאוּ אֶת הֵיכַל קָדְשֶׁךָ שָׂמוּ אֶת יְרוּשָׁלִַם לְעִיִּים.

ג. יְתוֹמִים הָיִינוּ וְאֵין אָב, רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אַתֶּם בְּכִיתֶם וַאֲמַרְתֶּם לְפָנַי יְתוֹמִים הָיִינוּ וְאֵין אָב, חַיֵּיכֶם אַף הַגּוֹאֵל שֶׁאֲנִי עָתִיד לְהַעֲמִיד מִכֶּם בְּמָדַי לֹא יִהְיֶה לוֹ אָב וְאֵם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (אסתר ב, ז): וַיְהִי אֹמֵן אֶת הֲדַסָּה הִיא אֶסְתֵּר בַּת דֹּדוֹ כִּי אֵין לָהּ אָב וָאֵם.

ד. מִימֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ, פַּעַם אַחַת עָלוּ הַמְּצִיקִים וְנָטְלוּ פִּתָּן וְיֵינָן וְשַׁמְנָן וּמִימֵיהֶן, חָזְרוּ וּמָכְרוּ אוֹתָם לָהֶם, אָמְרוּ אוֹי לָנוּ שֶׁנִּתְקַיֵּם בָּנוּ הַפָּסוּק הַזֶּה: מֵימֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ עֵצֵינוּ בִּמְחִיר יָבֹאוּ.

ה. עַל צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ, אַדְרְיָאנוּס שְׁחִיק עַצְמוֹת פַּקִּיד וַאֲמַר אִי דַּאֲתֵינַן מַשְׁכַּחְנַן שַׁעֲרָא בִּיהוּדָאֵי אֲרִימוּן רֵאשֵׁיהּ מִינֵּיהּ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: עַל צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ.

דָּבָר אַחֵר, עַל צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ, עַל שֶׁבָּגַדְנוּ בְּצַוָּארֵנוּ בְּיוֹם צָרָה. יָגַעְנוּ וְלֹא הוּנַח לָנוּ, נְבוּכַדְנֶצַּר שְׁחִיק עַצְמוֹת צִוָּה לִנְבוּזַרְאֲדָן וַאֲמַר לֵיהּ אֱלָהֵהוֹן דְּאִינּוּן מְקַבֵּל בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה הוּא וְיָדוּ פִּשּׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים, כֵּיוָן דְּאַתְּ כָּבֵישׁ לְהוֹן לָא תִשְׁבְּקִינַן דִּיצַלּוּן דְּלָא יַעְבְּדוּן תְּיוּבְתָּא, וְאֱלָהֵהוֹן יְרַחֵם עֲלֵיהוֹן, וְהַהוּא גַּבְרָא נָחֵית בִּשְׁחוֹר אַפִּין, אֶלָּא לָא תְּהֵי מַפְּלֵי עֲלֵיהוֹן. כֵּיוָן דִּכְבֵשׁ יַתְהוֹן כַּד הֲוָה קָאֵים חַד מִנְּהוֹן הֲוָה נָסִיב לֵיהּ וּמְפַסֵּל לֵיהּ אֵיבָרִים אֵיבָרִים, טְרֵיף לֵיהּ קוֹמֵיהוֹן וְאִינּוּן מְהַלְּכִין בְּעַל כָּרְחֵיהוֹן שֶׁלֹּא בִּטּוּבַתְּהוֹן.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי נְבוּזַרְאֲדָן הוּא אַרְיוֹךְ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אַרְיוֹךְ שֶׁהָיָה נוֹהֵם עַל הַשִּׁבְיָה כְּאַרְיֵה, עַד שֶׁהִגִּיעוּ לִפְרָת, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לִפְרָת אֲמַר לְהוֹן לְחַיָּלוּתָא שַׁבְקִינוּן דְּנִיחוּן, דִּי מִן כַּדּוּן לֵית אֱלָהֵהוֹן חוֹזֵר עֲלֵיהוֹן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קלז, א): עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ, עַד לְשָׁם לֹא יָשַׁבְנוּ.

ו. מִצְרַיִם נָתַנוּ יָד אַשּׁוּר לִשְׂבֹּעַ לָחֶם, מָה הָיוּ עֲשֻׂרֶת הַשְּׁבָטִים עוֹשִׂין הָיוּ מְשַׁלְּחִין שֶׁמֶן לְמִצְרַיִם וּמְבִיאִין תְּבוּאָה וּמְשַׁלְּחִין לְאַשּׁוּר, שֶׁאִם יָבוֹאוּ שׂוֹנְאִים יִהְיוּ כְּדַי לְסַיְּעָן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (הושע יב, ב): וּבְרִית עִם אַשּׁוּר יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם יוּבָל.

ז. אֲבוֹתֵינוּ חָטְאוּ וְאֵינָם, אָמַר לְהוֹן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּדִידְכוֹן קַיְּימִין.

דָּבָר אַחֵר, אֲמָרוּ לְהוֹן קַיְּימִין בְּדִילָנָא.

ח. עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָּנוּ, אִלּוּ מִצְרַיִם. פֹּרֵק אֵין מִיָּדָם, אִילּוּלֵי מֹשֶׁה.

דָּבָר אַחֵר, עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָּנוּ, אִלּוּ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת. פֹּרֵק אֵין מִיָּדָם, אִילּוּלֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

ט. בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לַחְמֵנוּ, אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הָרִאשׁוֹנִים עַל יְדֵי שֶׁהֵרִיחוּ מִקְצַת צָרָתָן שֶׁל אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת קָצְרָה רוּחָן, אֲבוֹתֵינוּ כְּתִיב בְּהוֹן (במדבר כא, ד): וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם בַּדָּרֶךְ. דָּנִיאֵל אָמַר (דניאל ז, טו): אֶתְכְּרַיַת רוּחִי אֲנָה. יְשַׁעְיָה אָמַר (ישעיה כא, ג): עַל כֵּן מָלְאוּ מָתְנַי חַלְחָלָה. יִרְמְיָה

איכה רבה

אָמַר: בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לַחְמֵנוּ. אָנוּ שֶׁנְּתוּנִים בְּתוֹךְ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

י. עוֹרֵנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ, תְּרֵין אָמוֹרָאִין, חַד אֲמַר כְּאִילֵּין דַּמְרְיָאתָא, וְחַד אֲמַר כְּתַנּוּר שֶׁלֹּא הֵסַּק כָּל צָרְכּוֹ.

יא. נָשִׁים בְּצִיּוֹן עִנּוּ, נְבוּזַרְאֲדָן צִוָּה לַחֲיָלוֹתָיו אָמַר לָהֶם אֶלְהֵהוֹן שֶׁל אֵלּוּ שׁוֹנֵא זִמָּה הוּא, הִזְהֲרוּ אַל תִּגְּעוּ בְּאֵשֶׁת אִישׁ, כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ נְשַׁיָּא הַוְיִין אַתְיָין וַאֲמָרָן לִגְבַר מִן דִּילָנָא אֲנַן אָכְלָן וּמִן דִּילָנָא אֲנַן מִתְכַּסִּים, אֶלָּא בִּלְבַד דִּיתְקַרְיָא שְׁמָךְ עֲלָן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה ד, א): וְהֶחֱזִיקוּ שֶׁבַע נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד וגו׳, בַּר מִתְּלַת נָשִׁים שֶׁנִּתְעַצְּלוּ וְלֹא עָשׂוּ כֵּן וְנִתְעַנּוּ, לְכָךְ נֶאֱמַר: נָשִׁים בְּצִיּוֹן עִנּוּ בְּתֻלֹת בְּעָרֵי יְהוּדָה, בְּתֻלֹת כְּתִיב.

יב. שָׂרִים בְּיָדָם נִתְלוּ, הֲוָה אַפּוֹטְרוֹפָּא עָלֵל לְקַרְתָּא וַהֲוָה נָסִיב טָבֵי דְקַרְתָּא וְתָלֵי לְהוֹן, בְּנֵי אֱנַשׁ סָבִין הֲווֹן אָתְיָין וּמְפַיְּסִין לֵיהּ עֲלֵיהוֹן וְלָא הֲוָה מְקַבֵּל מִנַּיְיהוּ, לְכָךְ נֶאֱמַר: שָׂרִים בְּיָדָם נִתְלוּ פְּנֵי זְקֵנִים לֹא נֶהְדָּרוּ.

יג. בַּחוּרִים טְחוֹן נָשָׂאוּ, אַתְּ מוֹצֵא שֶׁלֹּא הָיָה רֵחַיִם בְּבָבֶל, וּכְשֶׁעָלָה נְבוּכַדְנֶצַּר הִטְעִינָן רֵחַיִם וְהוֹרִידָן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה מג, יד): לְמַעַנְכֶם שִׁלַּחְתִּי בָּבֶלָה וְהוֹרַדְתִּי בָרִיחִים כֻּלָּם, בָּרִחַיִם כְּתִיב.

יד. דָּבָר אַחֵר, בַּחוּרִים טְחוֹן נָשָׂאוּ, לָשׁוֹן נְקִיָּה הוּא. כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (שופטים טז, כא): וַיְהִי טוֹחֵן בְּבֵית הָאֲסוּרִים. וּנְעָרִים בָּעֵץ כָּשָׁלוּ, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי שְׁלֹשׁ מֵאוֹת תִּינוֹקוֹת נִמְצְאוּ חֲרוּזִים בְּשׁוֹכָה אַחַת.

טו. שָׁבַת מְשׂוֹשׂ לִבֵּנוּ, אָמַר רַב חִסְדָּא בָּרִאשׁוֹנָה כְּשֶׁהָיְתָה אִימַת סַנְהֶדְרִין עַל יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ אוֹמְרִין דְּבַר נְבָלָה בַּשִּׁיר, אֲבָל מִשֶּׁבָּטְלוּ הַסַּנְהֶדְרִין הָיוּ אוֹמְרִים דִּבְרֵי נְבָלָה בַּשִּׁיר.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי אָבִין בְּשֵׁם רַב חִסְדָּא בָּרִאשׁוֹנָה כְּשֶׁהָיְתָה צָרָה בָּאָה עַל יִשְׂרָאֵל הָיוּ פּוֹסְקִים כְּנֶגְדָּהּ שִׂמְחָה, מִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִין בָּטַל הַשִּׁיר מִבֵּית הַמִּשְׁתָּאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כד, ט): בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יָיִן. מִשֶּׁפָּסְקוּ אֵלּוּ וָאֵלּוּ שָׁבַת מְשׂוֹשׂ לִבֵּנוּ נֶהְפַּךְ לְאֵבֶל מְחוֹלֵנוּ.

טז. נָפְלָה עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ, רַבִּי יִרְמְיָה דְּשַׁבְשָׁב נָטַל עֲטֶרֶת זַיִת וּקְשָׁרָהּ בְּרֹאשׁוֹ, שָׁמַע שְׁמוּאֵל וְאָמַר וְהָא נִיחָא לֵיהּ דְּאִיתְרִים רֵישֵׁיהּ וְלָא עֲבִיד כֵּן, הֲוַת (קהלת י, ה): כִּשְׁגָגָה שֶׁיֵּצֵא מִלִּפְנֵי הַשַּׁלִּיט, וְכֵן הֲוָה לֵיהּ, לְכָךְ נֶאֱמַר: נָפְלָה עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ אוֹי נָא לָנוּ כִּי חָטָאנוּ.

יז. עַל זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ, רַבִּי שִׁמְלָאי אָמַר צַעַר גָּדוֹל נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָאִשָּׁה הַזֹּאת, מֵאַחַר שֶׁמְּשַׁמֶּרֶת יְמֵי נִדָּתָהּ חוֹזֶרֶת וּמְשַׁמֶּרֶת יְמֵי זִיבָתָהּ. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר הָאִשָּׁה הַזֹּאת עַל יְדֵי שֶׁפֵּרְשָׁה מִבִּיתָהּ שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים קוֹרֵא אוֹתָהּ הַתּוֹרָה דָּוָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ויקרא טו, לג): וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ, אָנוּ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ מִבֵּית חַיֵּינוּ וּמִבֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ כַּמָּה יָמִים וְכַמָּה שָׁנִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁנִּקְרָא דָּוִין, לְכָךְ נֶאֱמַר: עַל זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ, לָמָּה עַל אֵלֶּה חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ.

יח. עַל הַר צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם, וּכְבָר הָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא נִכְנָסִין לְרוֹמִי וְשָׁמְעוּ קוֹל הֲמוֹנָהּ שֶׁל רוֹמִי מִפּוּטְלְיָלוּס עַד מֵאָה וְעֶשְׂרִים מִיל, הִתְחִילוּ הֵם בּוֹכִים וְרַבִּי עֲקִיבָא מְשַׂחֵק, אָמְרוּ עֲקִיבָא אָנוּ בּוֹכִים וְאַתָּה מְשַׂחֵק, אָמַר לָהֶם וְאַתֶּם לָמָּה בְּכִיתֶם, אָמְרוּ לוֹ לֹא נִבְכֶּה שֶׁהַגּוֹיִם עוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לֶהֱוֵוֹן מִשְׁתַּחֲוִים לַעֲצַבֵּיהוֹן, וְיוֹשְׁבִין בֶּטַח וְשַׁאֲנָן וְשַׁלְוָה, וּבֵית הַדּוֹם רַגְלֵי אֱלֹהֵינוּ הָיָה לִשְׂרֵיפַת אֵשׁ וּמָדוּר לְחַיַּת הַשָּׂדֶה וְלֹא נִבְכֶּה. אָמַר לָהֶם לְכָךְ אֲנִי מְשַׂחֵק, אִם כֵּן לְמַכְעִיסָיו קַל וָחֹמֶר לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ. פַּעַם אַחֶרֶת הָיוּ עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם הִגִּיעוּ לַצּוֹפִים וְקָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם, הִגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת וְרָאוּ שׁוּעָל אֶחָד יוֹצֵא מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים, הִתְחִילוּ הֵם בּוֹכִים וְרַבִּי עֲקִיבָא מְשַׂחֵק, אָמְרוּ לוֹ עֲקִיבָא לְעוֹלָם אַתָּה מְתַמֵּהַ עָלֵינוּ, אָנוּ בּוֹכִים וְאַתָּה מְשַׂחֵק, אָמַר לָהֶם אַתֶּם לָמָּה אַתֶּם בּוֹכִים, אָמְרוּ לוֹ וְלֹא נִבְכֶּה מָקוֹם שֶׁכָּתוּב בּוֹ (במדבר א, נא): וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת, וַהֲרֵי שׁוּעָל יוֹצֵא מִתּוֹכוֹ, וְעָלָיו נִתְקַיֵּם הַפָּסוּק: עַל הַר צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם שׁוּעָלִים הִלְּכוּ בוֹ, אָמַר לָהֶם אַף אֲנִי לְכָךְ אֲנִי מְשַׂחֵק, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (ישעיה ח, ב): וְאָעִידָה לִי עֵדִים נֶאֱמָנִים אֵת אוּרִיָּה הַכֹּהֵן וְאֵת זְכַרְיָהוּ בֶּן יְבֶרֶכְיָהוּ, וְכִי מָה עִנְיַן אוּרִיָּה אֵצֶל זְכַרְיָה, אוּרִיָּה בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן וּזְכַרְיָה בְּמִקְדָּשׁ שֵׁנִי, אֶלָּא מָה אָמַר אוּרִיָּה (ירמיה כו, יח): כֹּה אָמַר ה׳ צְבָאוֹת צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ וִירוּשָׁלַיִם עִיִּים תִּהְיֶה, וּמָה אָמַר זְכַרְיָה (זכריה ח, ד): עוֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלָיִם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ מֵרֹב יָמִים. וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ (זכריה ח, ה): וּרְחֹבוֹת הָעִיר יִמָּלְאוּ יְלָדִים וִילָדוֹת מְשַׂחֲקִים בִּרְחֹבֹתֶיהָ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֲרֵי לִי שְׁנֵי עֵדִים

איכה רבה

אֵלּוּ, וְאִם קַיָּמִים דִּבְרֵי אוּרִיָּה יִהְיוּ קַיָּמִים דִּבְרֵי
זְכַרְיָה, וְאִם יִבָּטְלוּ דִּבְרֵי אוּרִיָּה יִבָּטְלוּ דִּבְרֵי זְכַרְיָה,
וְשֶׁמַּחְתִּי שֶׁנִּתְקַיְּמוּ דִּבְרֵי אוּרִיָּה וּלְבַסּוֹף דִּבְרֵי זְכַרְיָה
עֲתִידִין לְהִתְקַיֵּם. וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה אָמְרוּ לוֹ עֲקִיבָא
נְחַמְתָּנוּ תִּתְנַחֵם בְּרַגְלֵי מְבַשֵּׂר.

יט. אַתָּה ה׳ לְעוֹלָם תֵּשֵׁב כִּסְאֲךָ לְדוֹר וָדוֹר, וְכִי יֵשׁ
יְשִׁיבָה בְּלֹא כִּסֵּא, וְיֵשׁ מֶלֶךְ בְּלֹא מַטְרוֹנָה.

כ. לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר אָבִין
אַרְבָּעָה דְבָרִים אָמַר יִרְמְיָה, מְאִיסָה, וּגְעִילָה, עֲזִיבָה,
וּשְׁכִיחָה. מְאִיסָה וּגְעִילָה, דִּכְתִיב (ירמיה יד, יט): הֲמָאֹס
מָאַסְתָּ אֶת יְהוּדָה אִם בְּציּוֹן גָּעֲלָה נַפְשֶׁךָ, וְהוּשַׁב עַל
יְדֵי מֹשֶׁה, דִּכְתִיב (ויקרא כו, מד): לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא
גְּעַלְתִּים. עֲזִיבָה וּשְׁכִיחָה, דִּכְתִיב: לָמָּה לָנֶצַח
תִּשְׁכָּחֵנוּ תַּעַזְבֵנוּ לְאֹרֶךְ יָמִים, וְהוּשַׁב עַל יְדֵי יְשַׁעְיָה,
דִּכְתִיב (ישעיה מט, טו): גַּם אֵלֶּה תִּשְׁכַּחְנָה וְאָנֹכִי לֹא
אֶשְׁכָּחֵךְ.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אַרְבָּעָה דְבָרִים אָמַר יִרְמְיָה,
מְאִיסָה, וּקְצִיפָה, עֲזִיבָה, וּשְׁכִיחָה. מְאִיסָה הוּשַׁב עַל
יְדֵי עַצְמוֹ, דִּכְתִיב (ירמיה לא, לו): כֹּה אָמַר ה׳ אִם יִמַּדּוּ
שָׁמַיִם מִלְּמַעְלָה וְיֵחָקְרוּ מוֹסְדֵי אֶרֶץ לְמָטָּה גַּם אֲנִי
אֶמְאַס בְּכָל זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַל כָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ נְאֻם ה׳.

קְצִיפָה, הוּשַׁב עַל יְדֵי יְשַׁעְיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נז, טז): כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לָנֶצַח אֶקְצוֹף.

כא. הֲשִׁיבֵנוּ ה׳ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה, אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל
לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם שֶׁלְּךָ הוּא
הֲשִׁיבֵנוּ. אָמַר לָהֶם שֶׁלָּכֶם הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג, ז):
שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם, נְאֻם ה׳, אָמְרָה לְפָנָיו
רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם שֶׁלְּךָ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פה, ה): שׁוּבֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ, לְכָךְ נֶאֱמַר: הֲשִׁיבֵנוּ ה׳ אֵלֶיךָ
וְנָשׁוּבָה. חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם, כְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, כְּמָה
דְּאַתְּ אָמַר (בראשית ג, כד): וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם וַיַּשְׁכֵּן
מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן.

דָּבָר אַחֵר, חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (מלאכי
ג, ד): וְעָרְבָה לַה׳ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם
וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת, כִּימֵי עוֹלָם, זֶה מֹשֶׁה,
דִּכְתִיב (ישעיה סג, יא): וַיִּזְכֹּר יְמֵי עוֹלָם מֹשֶׁה עַמּוֹ.
וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת, כִּשְׁנוֹת שְׁלֹמֹה. רַבִּי אוֹמֵר: כִּימֵי
עוֹלָם, כִּימֵי נֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נד, ט): כִּי מֵי נֹחַ זֹאת
לִי. וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת, כִּשְׁנוֹת הֶבֶל, שֶׁלֹּא הָיְתָה
עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים עֲדַיִן בָּעוֹלָם.

כב. כִּי אִם מָאֹס מְאַסְתָּנוּ קָצַפְתָּ עָלֵינוּ עַד מְאֹד,
אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אִם מְאִיסָה הִיא לֵית סְבָר,
וְאִם קְצִיפָה הִיא, אִית סְבָר, דְּכָל מַאן דְּכָעֵיס סוֹפֵיהּ
לְאִיתְרַצְיָא.

אגרות קודש

ב״ה, כ״ג מנ״א, תשכ״ב
ברוקלין.

האברך נתן שי׳

שלום וברכה!

נעם לי לקבל מכתבו מעש״ק, ושמחתי [מ]כתבו אודות הרושם מביקורם של האברכים השלוחים מכאן שליט״א, ובפרט שמצדם הודיעוני אשר עזר להם וסייע כפי יכולתו.

ותקותי אשר כיון שביקורם של הנ״ל בעירו מוכרח הי׳ להיות מוגבל בזמן, והוא הרי נשאר במקום גם לאחרי זה, שישתדל להמשיך בפעולות מסוג האמור, ובפרט שהרי הן תפקידו של כל אחד ואחד, כיון שהן בהפצת היהדות המביאה לידי לימוד התורה וקיום המצות, והובטחנו הבא לטהר מסייעין אותו.

בברכה ותודה בעד [הידיעות] מפעולות חב״ד באה״ק - ת״ו במהרה בימינו על ידי משיח צדקנו.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב (משלי כח יד) 'אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד, וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה'

פסוק זה מרמז לעובדות הבאות, אַקַּמְצָא וּבַר קַמְצָא – בגלל שני יהודים שנקראו קמצא ובר קמצא חָרוּב יְרוּשָׁלַיִם. אַתְּרַנְגוֹלָא וְתַרְנְגוֹלְתָּא – בגלל תרנגול ותרנגולת חָרוּב טוּר מַלְכָּא. אַשְׁקָא דְּרִיסְפַּק – בגלל דופן של מרכבת נשים חָרוּב בֵּיתָר.

אַקַּמְצָא וּבַר קַמְצָא חָרוּב יְרוּשָׁלַיִם. דְּהַהוּא גַּבְרָא דְּרַחְמֵיהּ – שאוהבו היה קַמְצָא, וּבַעַל דְּבָבֵיהּ – ושונאו היה בַּר קַמְצָא. עָבַד סְעוּדְתָּא – עשה סעודה, וְאָמַר לֵיהּ לְשַׁמַּעְיָה – למשרתו זִיל אַיְיתֵי לִי קַמְצָא – לך תביא את קמצא לסעודתי, אָזַל – הלך המשרת, וְאַיְיתֵי לֵיהּ - הביא לסעודתו את בַּר קַמְצָא, כאשר אָתָא – בא בעל הסעודה, אַשְׁכְּחֵיהּ – מצא את בר קמצא דַּהֲוָה יָתִיב – שהיה יושב בסעודה, אָמַר לֵיהּ, מִכְּדֵי – מאחר שהַהוּא גַּבְרָא – אדם זה [כלומר אתה], בַּעַל דְּבָבָא דְּהַהוּא גַּבְרָא הוּא – אויבו של אותו אדם זה [כלומר אויבי], מַאי בָּעֵית הָכָא – מה רצונך כאן בסעודתי. קוּם מִמְּקוֹמְךָ פּוּק – וצא מביתי. אָמַר לֵיהּ בר קמצא, הוֹאִיל וְאַתְּאִי – הואיל וכבר באתי לסעודתך, שְׁבָקֶן – הניחני להשאר בסעודתך, וְיַהֲיבְנָא לָךְ דְּמֵי מַה דְּאַכִּילְנָא וּשְׁתֵינָא – ואשלם לך את מה שאוכל ואשתה. אָמַר לֵיהּ בעל הבית, לָא – אינני מסכים שתישאר בסעודתי, אָמַר לֵיהּ בר קמצא, יְהִיבְנָא לָךְ דְּמֵי פַּלְגָא דִּסְעוּדָתֵיךְ – אשלם לך חצי מהוצאות סעודתך, אָמַר לֵיהּ בעל הבית, לָא, אָמַר לֵיהּ בר קמצא, יְהִיבְנָא לָךְ דְּמֵי כּוּלָּהּ סְעוּדָתֵיךְ – אשלם לך את כל הוצאות הסעודה, אָמַר לֵיהּ בעל הבית, לָא, נַקְטֵיהּ – אחזו בְּיָדֵיהּ, וְאוֹקְמֵיהּ – והקימו ממקומו וְאַפְּקֵיהּ – והוציאו מביתו.

אָמַר בר קמצא בליבו, הוֹאִיל וַהֲווּ יָתְבֵי רַבָּנַן – מכיון שחכמי ישראל ישבו בסעודה, וְלָא מְחוּ בֵּיהּ בבעל הבית, שְׁמַע מִינָּהּ קָא נִיחָא לְהוּ – הרי שהיה נוח להם בבזיוני. אֵיזִיל – אלך אֵיכוֹל בְּהוּ קוּרְצָא בְּי מַלְכָּא – להלשינם בבית המלך.

אָזַל – הלך וְאָמַר לֵיהּ לְקֵיסָר מָרְדוּ בְּךָ יְהוּדָאֵי. אָמַר לֵיהּ הקיסר מִי יֵימַר – מי יאמר לי שאתה צודק, אָמַר לֵיהּ בר קמצא, שְׁדַר לְהוּ קוּרְבָּנָא – שלח להם קרבן, וְחָזֵית אִי מְקָרְבִין לֵיהּ – ותראה אם יקריבו אותו, אָזֵיל שְׁדַר בְּיָדֵיהּ עֶגְלָא תְּלָתָא – הלך הקיסר ושלח בידו עגל מובחר שנולד שלישי לאמו.

כַּהֲדֵי דְּקָאָתֵי – בהיותו בדרך שְׁדָא בֵּיהּ מוּמָא – הטיל בו מום בְּגִיב שִׁפְתַּיִם – בשפתו העליונה. וְאָמְרֵי לָהּ – ויש אומרים שהטיל המום בְּדוּקְן שֶׁבָּעֵין – בקרום המכסה את העין. שזה בְּדוּכְתָּא דְּלִדְיָדִן – במקום שלשיטתנו היהודים הֲוָה מוּמָא, וּלְדִידְהוּ – הגויים לָאו מוּמָא הוּא מכיון שאינו מחוסר אבר.

סָבוּר רַבָּנַן לְקָרוּבֵיהּ עם מומו, מִשּׁוּם שְׁלוּם מַלְכוּת. אָמַר לְהוּ רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אַבְקוּלֹס, אם יקריבוהו יֹאמְרוּ הרואים שבַּעֲלֵי מוּמִין קְרֵיבִין לְגַבֵּי מִזְבַּח. סָבוּר רבנן לְמִיקְטְלֵיהּ את בר קמצא, דִּלְמָא לֵיזִיל וְלֵימָא – בכדי שלא ילך לקיסר לומר לו. אָמַר לְהוּ רַבִּי זְכַרְיָה, אם נהרגנו יֹאמְרוּ הרואים שהמֵטִיל מוּם בְּקָדָשִׁים יֵהָרֵג.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עֲנוּתָנוּתוֹ שֶׁל רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אַבְקוּלֹס, הֶחֱרִיבָה אֶת בֵּיתֵנוּ, וְשָׂרְפָה אֶת הֵיכָלֵנוּ, וְהִגְלִיתְנוּ מֵאַרְצֵנוּ.

הבין הקיסר שהיהודים מרדו בו, שָׁדַר עֲלָוְיֵיהוּ לְנִירוֹן קֵיסָר – שלח עליהם את נירון קיסר למלחמה, כִּי קָאָתֵי – כאשר בא נירון קיסר, עשה לעצמו סימן וקסם לראות אם ינצח במלחמתו, שְׁדָא גִּירָא – זרק חץ לְמִזְרָח, אָתָא – בא החץ וּנְפַל בִּירוּשָׁלַיִם. זרק חץ לְמַעֲרָב, אָתָא החץ וּנְפַל בִּירוּשָׁלַיִם. זרק חץ לְכל אחת מאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם, אָתָא נָפַל בִּירוּשָׁלַיִם. אָמַר לֵיהּ נירון קיסר לְיָנוּקָא, פְּסוֹק לִי פְּסוּקֵיךְ – אמור לי את הפסוק שלמדת, אָמַר לֵיהּ הינוקא את הפסוק (יחזקאל כה יד) 'וְנָתַתִּי אֶת נִקְמָתִי בֶּאֱדֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְגו'.

אָמַר נירון קיסר בליבו קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּעֵי – רוצה לְחָרוּבֵי בֵּיתֵיהּ וּכְפֵי שהראו החיצים שנפלו על ירושלים, וּבָעֵי לְכַפּוּרֵי יְדֵיהּ בְּהַהוּא גַּבְרָא – ורוצה לקנח את ידיו ולהטיל את האשמה עלי ולהעניש אותי, וכפי שנאמר בפסוק שאמר התינוק, עָרֵק – ברח וְאָזַל וְאִינַּיֵּיר – והלך והתגייר, וְנָפַק מִינֵּיהּ רַבִּי מֵאִיר – ויצא רבי מאיר מזרעו.

כאשר ראה הקיסר שנירון קיסר ברח, שַׁדְּרֵיהּ עֲלָוְיֵיהוּ לְאַסְפַּסְיָינוּס קֵיסָר, אָתָא אספסיינוס, צָר עָלֶהָ תְּלַת שְׁנֵי – עשה מצור על ירושלים שלוש שנים.

הֲווּ בָּהּ הָנְהוּ תְּלָתָא עַתִּירֵי – בירושלים היו שלשה עשירים מופלגים, נַקְדִּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן, וּבֶן כַּלְבָּא שָׁבוּעַ, וּבֶן צִיצִית הַכְּסָת. נַקְדִּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן נקרא כן על שם שֶׁנִּקְדָּה לוֹ חַמָּה בַּעֲבוּרוֹ – שזרחה השמש בעבורו. בֶּן כַּלְבָּא שָׁבוּעַ היה נקרא כן על שם שֶׁכָּל עָנִי הַנִּכְנָס לְבֵיתוֹ כְּשֶׁהוּא רָעֵב כְּכֶלֶב, היה יוֹצֵא כְּשֶׁהוּא שָׂבֵעַ. בֶּן צִיצִית הַכְּסָת היה נקרא כן משום שֶׁהיה הולך על גבי כסתות, וְהָיְתָה צִיצָתוֹ נִגְרֶרֶת עַל גַּבֵּי כְּסָתוֹת. אִיכָּא דְּאָמְרֵי – יש אומרים ששמו היה בן ציצית, והטעם שנקרא שמו הכסת, על שם שֶׁכשהיה הולך לרומי הָיְתָה כִּסְתּוֹ – כסאו מוּטֶלֶת בֵּין גְּדוֹלֵי רוֹמִי.

עשיר חַד אָמַר לְהוּ, אָנָא זַיְינָא לְהוּ בְּחִיטֵי וּשְׂעָרֵי – אני אזון את תושבי העיר בחיטים ושעורים. וְחַד אָמַר לְהוּ, בְּדִקְמַחְרָא וּבְדִמְלְחָא וּמִשְׁחָא – יין מלח ושמן. וְחַד אָמַר לְהוּ בְּדִצִּיבֵי – עצים להסקה. וְשַׁבְּחוּ רַבָּנַן לְדִצִּיבֵי – ושיבחו חכמים את העשיר שסיפק עצים, לפי שהשימוש בעצים הוא רב ביותר, דְּרַב חִסְדָּא את כָּל אַקְלִידֵי – מפתחותיו הֲוָה מָסַר לְשַׁמַּעְיָה – היה מוסר למשרתו, בַּר מִדְּצִיבֵי – חוץ מהמפתחות של אוצר החיטים, דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, אַכְלְבָא דְּחִיטֵי וְשַׂעֲרֵי – בשביל להשתמש באוצר חיטים אחד, בָּעֵי שִׁיתִּין אַכְלְבֵי דְּצִיבֵי – צריך שישים אוצרות עצים, שבהם יסיקו את התנור ויאפו מהחיטים פת.

הֲוָה לְהוּ לעשירים אלו אוצרות לְמַיְּזַן – לזון את העיר במשך עֶשְׂרִים וְחַד שַׁתָּא – שנים.

הֲווּ בָּהּ בירושלים הָנְהוּ בְּרִיוֹנֵי – אנשים ריקים ופוחזים, אָמְרוּ לְהוּ רַבָּנַן, נֵיפּוּק וְנַעֲבִיד שְׁלָמָא בַּהֲדֵייהוּ – נצא ונעשה שלום עם הרומאים, לָא שַׁבְקִינְהוּ – לא הניחום, אָמְרוּ לְהוּ הבריונים נֵיפּוּק וְנַעֲבִיד קְרָבָא בַּהֲדֵייהוּ – נצא להלחם ברומאים, אָמְרוּ לְהוּ רַבָּנַן לָא מִסְתַּיְּיעָא מִילְּתָא – לא נוכל לנצחם, קָמוּ הבריונים, שרצו הכריח את תושבי העיר להלחם ברומאים, וְקָלְנְהוּ לְהָנְהוּ אַמְּבְרֵי דְּחִיטֵי וְשַׂעֲרֵי – ושרפו את אוצרות התבואה והעצים, וַהֲוָה כַּפְּנָא – ונהיה רעב.

מַרְתָּא בַּת בַּייתוֹס, עַתִּירְתָּא דִּירוּשָׁלַיִם הֲוָיָא – היתה עשירת ירושלים, שַׁדַּרְתָּהּ לְשַׁלּוּחָהּ – שלחה את שלוחה וְאָמְרָה לֵיהּ זִיל אַיְיתֵי לִי סְמִידָא – לך וקנה לי סולת, אַדְּאָזֵל – עד שהלך, אִיזְדַּבַּן – נמכרה כל הסולת, אָתָא אָמַר לָהּ – בא ואמר לה סְמִידָא לֵיכָּא – אין סולת, חִיוֹרְתָּא אִיכָּא – יש עדיין פת נקיה, אָמְרָה לֵיהּ, זִיל אַיְיתֵי לִי – לך והבא לי אותה, אַדְּאָזֵל אִזְדַּבַּן גם הפת הנקיה, אָתָא וְאָמַר לָהּ, חִיוֹרְתָּא לֵיכָּא, גּוּשְׁקְרָא אִיכָּא – פת נקיה אין, אך יש פת קיבר. אָמְרָה לֵיהּ, זִיל אַיְיתֵי לִי, אַדְּאָזֵל אִזְדַּבַּן גם פת הקיבר. אָתָא וְאָמַר לָהּ, גּוּשְׁקְרָא לֵיכָּא, קִימְחָא דְּשַׂעֲרֵי – קמח שעורים אִיכָּא. אָמְרָה לֵיהּ, זִיל אַיְיתֵי לִי. אַדְּאָזֵל אִיזְדַּבַּן. מרתא בת בייתוס הֲוָה שְׁלִיפָא מְסָאנָא – היתה הולכת בלא מנעלים, אָמְרָה, אֵיפּוּק וְאֶחֱוֵי אִי מִשַּׁכַּחְנָא מִידִי לְמֵיכַל – אצא לראות האם אמצא דבר מה למאכל, אֵיתִיב לָהּ פִּרְתָּא בְּכַרְעָא – נבדק לה צואת בהמה ברגלה וּמֵתָה מחמת גועל. קָרֵי עָלָהּ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי את הפסוק (דברים כח נו) 'הַרְכָּה בְךָ וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר לֹא נִסְּתָה כַף רַגְלָהּ הַצֵּג עַל הָאָרֶץ מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹךְ'. אִיכָּא דְּאָמְרֵי, גְּרוֹגְרוֹת דְּרַבִּי צָדוֹק אָכְלָה, וְאִיתְנֵיכָּא וּמֵתָה – ומתה מחמת איסטניסותה שלא היתה יכולה לסבול את ריח חוליו של רבי צדוק. ומבארת הגמרא מה הם גרוגרות דרבי צדוק, דְּרַבִּי צָדוֹק יָתִיב אַרְבָּעִין שָׁנִין בְּתַעֲנִיתָא דְּלָא לֵיחֲרַב יְרוּשָׁלַיִם ונעשה גופו כחוש עד כדי כך דַּהֲוָה אָכִיל מִידֵּי – שכאשר היה אוכל דבר, הֲוָה מִיתְחַזֵּי מֵאַבְרָאי – היה הדבר נראה מחוץ לגרונו, וְכִי הֲוָה בָּרֵיא – וכאשר גמר את תעניותיו ורצה להבריא את גופו, מַיְיתֵי לֵיהּ גְּרוֹגְרוֹת – היו מביאים לו תאנים יבשות, מַיְיתֵי מַיְיהוּ – והיה מוצץ את מימיהם, וְשָׁדֵי לְהוּ – וזורק את גוף התאנים, וגרוגרות אלו שזרק רבי צדוק לאחר שמצץ את מימיהם מצאה מרתא. כִּי הֲוָה קָא נִיחָא נַפְשֵׁהּ – כאשר יצאה נשמתה של מרתא בת בייתוס, אַפִּיקְתָּא לְכָל דַּהֲבָא וְכַסְפָּא – הוציאה את כל זהבה וכספה, וּשְׁדְרִיתֵיהּ בְּשׁוּקָא וזרקה אותם בשוק, וְאָמְרָה, הַאי לְמַאי מִיבָּעֵי לִי – לשם מה אני זקוקה להם. וְהֵיכִינוּ דִּכְתִיב (יחזקאל ז יט) 'כַּסְפָּם בְּחוּצוֹת יַשְׁלִיכוּ וּזְהָבָם לְנִדָּה יִהְיֶה, כַּסְפָּם וּזְהָבָם לֹא יוּכַל לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֶבְרַת ה', נַפְשָׁם לֹא יְשַׂבֵּעוּ, וּמֵעֵיהֶם לֹא יְמַלֵּאוּ, כִּי מִכְשׁוֹל עֲוֹנָם הָיָה'.

אַבָּא סִקְרָא רֵישׁ בְּרִיוֹנֵי דִּירוּשָׁלַיִם, כַּד אֲחָתֵיהּ דְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הֲוָה – היה בן אחותו של רבן יוחנן בן זכאי, שָׁלַח לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי תָּא בְּצִינְעָא לְגַבַּאי – בֹּא אלי בסתר, אָתָא – בא אבא סיקרא לרבן יוחנן בן זכאי, אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי, עַד אֵימַת עַבְדִּיתוּ הָכִי – עד מתי תעשו כך, וְקַטְלִיתוּ לֵיהּ לְעָלְמָא בְּכַפְּנָא – ותהרגו את הציבור ברעב, אָמַר לֵיהּ אבא סיקרא מַאי אֶיעֲבִיד – מה אעשה, דְּאִי אֲמִינָא לְהוּ מִידִי – אם אומר לבריונים דבר, קָטְלוּ לִי – הם יהרגו אותי, אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי, חֲזִי לִי תַּקָּנְתָּא לְדִידִי – תמצא לי עצה דְּאִיפּוּק – שאוכל לצאת מהעיר, ועל ידי כן אֶפְשַׁר דַּהֲוֵי הַצָּלָה פּוּרְתָּא – יתכן שתהיה הצלה מועטת לעיר, אָמַר לֵיהּ אבא סיקרא, נְקוֹט נַפְשָׁךְ בִּקְצִירֵי – תפרסם שאתה חולה, וְלֵיתֵי כּוּלֵּי עָלְמָא וְלִישַׁיְּילוּ בָּךְ – ויבואו כל הציבור וישאלו בשלומך וְאֵיתֵי מִידִי סַרְיָא – ותביא דבר מסריח, וְאַנְגִי גַּבָּךְ – ותשכיבו לידך, וְלֵימְרוּ דָּנָה נַפְשָׁךְ – ויאמרו שאתה מת ומסריח, וְלֵיעַיְּילוּ בָּךְ תַּלְמִידָךְ – ויכנסו תלמידיך לשאת את מיטתך, וְלָא לֵיעוֹל בָּךְ אִינִישׁ אַחֲרִינָא – ולא יכנס אצלך איש אחר, דְּלֵא לְרִשָּׁן בָּךְ דְּקָלִיל אַתְּ – שלא ירגישו שמיטתך קלה כשל אדם חי, דְּאִינְהוּ יָדְעֵי דְּחַיָּיא קָלִיל מִמֵּיתָא – שיודעים הם שהחי יותר קל מהמת, ויבחינו שהינך חי, עָבִיד הָכִי – עשה כן רבן יוחנן בן זכאי, וּנְכַנֵּס בּוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לשאת את מיטתו מִצַּד אֶחָד, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מִצַּד אַחֵר, כִּי מָטוּ לְפִיתְחָא – כאשר הגיעו לפתח החומה, כָּעוּ לְמִדְקְרֵיהּ – רצו הבריונים לדקור את גופו של רבן יוחנן בן זכאי, בכדי לראות שהוא אכן מת ואינו מערים, אָמַר לְהוּ אבא סיקרא, אם תעשו כן יֹאמְרוּ עליכם הרומאים 'רִבָּן דְּקִרוּ', כָּעוּ לְמִדְחֲפֵיהּ – רצו הבריונים לדחוף את גופו של רבן יוחנן בן זכאי לראות אם יצעק, אָמַר לְהוּ אבא סיקרא, אם תעשו כן יֹאמְרוּ עליכם 'רִבָּן דְּחָפּוּ', פָּתְחוּ לֵיהּ כָּבָא – פתחו לו את השער, נָפַק – יצא רבן יוחנן בן זכאי. כִּי מָטָא לְהָתָם – כאשר הגיע רבן יוחנן בן זכאי לאספסיינוס, אָמַר לו רבן יוחנן בן זכאי שְׁלָמָא עָלָךְ מַלְכָּא – שלום עליך מלך, וחזר ואמר שְׁלָמָא עָלָךְ מַלְכָּא. אָמַר לֵיהּ אספסיינוס, מִיחַיַּיבְתְּ תְּרֵי קְטָלָא – הינך חייב שתי מיתות, חֲדָא משום דְּלָאו מַלְכָּא אֲנָא – שאינני מלך, וְקָא קָרֵית לִי מַלְכָּא – ולעגת לי בכך שקראת לי מלך. וְתוּ – ומיתה נוספת הינך חייב משום דַּאי מַלְכָּא אֲנָא, עַד הָאִידְּנָא אַמַּאי לָא אָתֵית לְגַבַּאי – מדוע עד עכשיו לא באת אלי, אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי דְּקָאָמְרַת לָאו מַלְכָּא אֲנָא – טענתך שאינך מלך אינה נכונה, לפי שאִיבְּרָא מַלְכָּא אִתְּ – באמת מלך אתה עתיד להיות, דְּאִי לָאו מַלְכָּא אַתְּ – שלולא שאתה עתיד להיות מלך לֹא מִימְסְרָא יְרוּשָׁלַיִם בִּידָךְ – לא היתה ירושלים נמסרת בידך, דִּכְתִיב (ישעיה י לד) 'וְהַלְּבָנוֹן בְּאַדִּיר יִפּוֹל', וְאֵין 'אַדִּיר' אֶלָּא מֶלֶךְ, דִּכְתִיב (ירמיהו ל כא) 'וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּגוֹ' וּמֹשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא', הרי שאדיר הוא מושל, וְאֵין 'לְבָנוֹן' אֶלָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ג כה) 'אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַהַר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן', והכוונה לבית המקדש שמלבין את עוונותיהם של ישראל, וּדְקָאָמְרַת – וכאשר לטענתך 'אִי מַלְכָּא אֲנָא אַמַּאי לָא קָאָתֵית לְגַבַּאי עַד הָאִידְּנָא', הסיבה שלא באתי אליך היא, בְּרִיוֹנֵי דְּאִית בָּן לָא שַׁבְקִינָן – הבריונים שנמצאים בינינו אינם מניחים לנו לצאת, אָמַר לֵיהּ אספסיינוס, אִילּוּ הֵיתָה חָכְמַת שֶׁל דְּבַשׁ, וְדַרְקוֹן כָּרוּךְ עָלֶיהָ – ונחש דבוק עליה, וכי לָא חָיֵישׁ שׁוֹבְרִין אֶת הֶחָבִית בִּשְׁבִיל שילך הַדַּרְקוֹן, כך גם היה לכם להשחית את חומת העיר ולשורפה באש כדי להשליך את הבריונים מתוכה. אִישְׁתִּיק רבן יוחנן. קָרֵי עָלֵיהּ רַב יוֹסֵף וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שרַבִּי עֲקִיבָא קרא עליו כן, 'מֵשִׁיב חֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם יְסַכֵּל' (ישעיה מד כה), הקב"ה נטל את חכמתו של רבן יוחנן, שכן אִיבְּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר לֵיהּ – היה עליו לומר לו שאין צריך לשבור את החבית, אלא שַׁקְלִינָן צְבָתָא – נוטלים צבת, וְשַׁקְלִינָן לֵיהּ לְדַרְקוֹן וְקַטְלִינָן לֵיהּ, ונוטלים את הדרקון והורגים אותו, וְחָבִיתָא שַׁבְקִינָן לָהּ – ואת החבית מניחים ואין צריך לשוברה, ולכן ציפינו שאולי נוכל לנצחם ולהוציאם מן העיר ללא צורך בשבירת החומה, ואחר כך היינו משלימים איתך. אַדְּהָכִי אֲתֵי פְּרִיסְתְּקָא עֲלֵיהּ מַרוֹמִי – בינתים הגיע שליח מרומי, וְאָמַר לֵיהּ לאספסיינוס קוּם, דְּמִית לֵיהּ קֵיסָר – משום שמת הקיסר, וְאָמְרֵי הָנְהוּ חֲשִׁיבֵי דְּרוֹמִי לְאוֹתִיבָךְ בְּרֵישָׁא – והחליטו חשובי רומי למנותך לקיסר ולהושיבך בראש.

בזמן ששמע אספסיינוס בשורה זו, הֲוָה סָיֵים חַד מְסָאנֵי – היה נועל מנעל אחד, וכאשר בָּעָא לְמִסַּיְּימָא לְאַחֲרִינָא – רצה לנעול את מנעלו האחר, לָא עָיֵיל – לא הצליח להכניס את רגלו למנעל, בָּעָא לְמִשְׁלְפָא לְאִידָךְ – רצה לחלוץ את הנעל הראשונה שנעל כבר, לָא נָפֵק – לא הצליח להוציא את רגלו מהמנעל, לפי שרגלו נתרחבה, אָמַר אספסיינוס, מַאי הַאי – מה זה, מדוע קרה לי דבר כזה, אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי, לָא תִּצְטַעַר על כך שרגליך התרחבו, לפי שאין זה מחמת חולי, אלא משום ששְׁמוּעָה טוֹבָה אָתְיָא לָךְ – משום ששמעת שמועה טובה, ונתדשנו ונתרחבו עצמותיך, וכִּדְכְתִיב (משלי טו ל) 'שְׁמוּעָה טוֹבָה תְּדַשֵּׁן [–מרחיבה] עָצֶם'.

שאל אותו אספסיינוס, אֶלָּא מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ – מה תקנתי, כיצד אצליח לנעול את מנעלי, אמר לו רבן יוחנן בן זכאי, לֵיתֵי אִינִישׁ דְּלָא מַיְתְבָא דַּעְתָּךְ מִינֵּיהּ – יביאו אדם שאין דעתך נוחה ממנו, וְלִחֲלִיף קַמָּךְ – ויעבור לפניך, ועל ידי כן רגלך תחזור לקדמותה, וכִּדְכְתִיב (משלי יז כב) 'רוּחַ נְכֵאָה תִּיבַשׁ גָּרֶם' – ורוח שבורה תיבש עצם, ולכן כאשר יעבור לפניך שונאך ורוחך תישבר, תתיבש רגלך ותהיה צרה כמקודם. עָבַד הָכִי – עשה כן אספסיינוס, והעבירו לפניו אדם ששונאו, ואכן עָיֵיל – רגלו השניה נכנסה למנעלו.

אָמַר לֵיהּ אספסיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, וּמַאַחַר דְּחַכְמִיתוּ כּוּלֵּי הַאי – ומאחר שהינכם חכמים כה מופלגים, מדוע לא התחכמתם וַעַד הָאִידְּנָא אַמַּאי לָא אֲתֵיתוּ לְגַבַּאי – ולא באתם אלי עד עכשיו, להשלים עמי. אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי, וְכִי לֹא אָמְרֵי לָךְ שלא יכולתי לבוא מחמת הבריונים, אָמַר לֵיהּ אספסיינוס, אֲנָא נַמִי אָמְרֵי לָךְ – אף אני עניתי לך במשל, שהייתם צריכים להחריב את החומה ולסלק מכם את הבריונים, ולבוא אלי.

אָמַר לֵיהּ אספסיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, מאחר שנעשיתי למלך, מֵיזַל אֲזִילְנָא – הריני הולך לרומי, ששם מקום המלכות, וְאֵינָשׁ אַחֲרִינָא מְשַׁדַּרְנָא – ואשלח שר צבא אחר שילחם עם ישראל ויכניעם, אֶלָּא בְּעֵי מִינַּאי מִידִי דְּאִתַּן לָךְ – תבקש ממני דבר שאותו אתן לך. אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי, שלוש בקשות יש לי ממך: א. תֵּן לִי יַבְנֶה וַחֲכָמֶיהָ שלא תחריבה ולא תהרוג את חכמיה. ב. וְשׁוּשִׁילְתָּא דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל – אל תהרוג את משפחת רבן גמליאל הנשיא, ובכך ישאר זכר למלכות בית דוד. ג. וַאֲסָוְותָא דְּמַסְיָין לֵיהּ לְרַבִּי צָדוֹק – ורופאים מאנשיך תן לי, שירפאו את רבי צדוק, שנתקצרו מעיו מרוב תעניותיו, ולא היה יכול לבלוע אוכל. קָרֵי עָלֵיהּ רַב יוֹסֵף, וְאִיתֵימָא ויש אומרים שרַבִּי עֲקִיבָא קרא עליו כן, 'מֵשִׁיב חֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם יְסַכֵּל' (ישעיהו מד כה), אִיבְּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר לֵיהּ – רבן יוחנן בן זכאי היה צריך לומר לקיסר לְשַׁבְקִינְהוּ הָדָא זִימְנָא – שיעזוב את ירושלים בפעם זו. מבארת הגמרא מדוע רבן יוחנן לא ביקש כן מאספסיינוס, וְהוּא – רבן יוחנן בן זכאי סָבַר, דְּלְמָא כּוּלֵּי הַאי לָא עָבִיד – אולי אם יבקש בקשה גדולה כזו, לעזוב את ירושלים, לא יעשה אספסיינוס את בקשתו, וְנִמְצָא שאפילו הַצָּלָה פּוּרְתָּא [–מועטת] נַמִי לָא הֲוֵי – גם לא תהא, ולכן ביקש את הדברים האלו, בכדי שלפחות תהא הצלה מועטת.

מבררת הגמרא, אַסְוְותָא דְּמַסְיָין לֵיהּ לְרַבִּי צָדוֹק, מַאי הִיא – כיצד ריפאו הרופאים את רבי צדוק ממחלתו, יוֹמָא קַמָּא אַשְׁקִיוּהוּ מַיָּא דְּפַאֲרֵי – ביום הראשון השקוהו מים ששרו בהם סובין, שהם קלים ביותר, שיכול היה רבי צדוק לבלוע. לְמָחָר השקוהו מַיָּא דְּסִיפּוּקָא – מים ששרו בהם סובין גסים יותר, ושמעורב בהם קמח. לְמָחָר השקוהו מַיָּא דְּקִימְחָא – מים ששרו בהם קמח, שהם סמיכים יותר, עַד דְּרָווּהּ מֵיעֵיהּ – עד שמיעיו התרחבו פּוּרְתָּא פּוּרְתָּא – מעט מעט, והיה יכול לאכול כל מיני מאכל.

אָזַל אספסיינוס, שַׁדְּרֵיהּ לְטִיטוּס – ושלח את טיטוס שילחם עם ישראל.

נאמר בתורה (דברים לב לז) 'וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בּוֹ' – והיינו שהאויב שיבוא על ישראל יאמר היכן אלוהיהם החזק שהם חוסים בו, זֶה הוא טִיטוּס הָרָשָׁע, שֶׁחֵירֵף וְגִידֵּף כְּלַפֵּי מַעְלָה ואמר

שהקב"ה כביכול אינו נמצא.

מֶה עָשָׂה טיטוס הרשע, תָּפַשׂ זוֹנָה בְּיָדוֹ, וְנִכְנַס עמה לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, וְהִצִּיעַ סֵפֶר תּוֹרָה תחתיהם, וְעָבַר עָלֶיהָ עֲבִירָה וזנה עמה שם. וְנָטַל סַיָּף [–חרב] וְגִידֵּר אֶת הַפָּרוֹכֶת – וחתך את הפרוכת, וְנַעֲשָׂה נֵס, וְהָיָה דָּם מִבַּצְּבִּין וְיוֹצֵא, וְכִסְּבוּר טיטוס הרשע שֶׁהָרַג אֶת עַצְמוֹ – כביכול את הקב"ה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עד ד) 'שָׁאֲנוּ צָרֶיךָ בְּקֶרֶב מוֹעֲדֶיךָ' – שאגו שונאיך בתוך בית מקדשך שָׂמוּ אוֹתָם אוֹתוֹת' – וכשגברה ידם להחריבו, אמרו שהסימנים שלהם הם סימנים אמיתיים, וכן היה טיטוס הרשע סבור שסימנו שהרג את עצמו הוא סימן אמיתי.

אַבָּא חָנָן אוֹמֵר פסוק זה (תהלים פט ט) יש לדרוש על מעשה זה, 'מִי כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ', ופירושו 'מִי כָּמוֹךָ חָסִין' – מתאפק וְקָשֶׁה, שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ את נִיאוּצוֹ וְגִידּוּפוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, וְשׁוֹתֵק.

דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא, נאמר בתורה (שמות טו יא), 'מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים ה'', ויש לדרוש שהפירוש הוא מִי כָּמוֹכָה בָּאֵלִּמִים שאינם עונים למחרפיהם.

הגמרא ממשיכה לספר את מעשיו של טיטוס הרשע: מֶה עָשָׂה טיטוס הרשע, נָטַל אֶת הַפָּרוֹכֶת, וַעֲשָׂאוֹ כְּמִין גַּרְגּוֹתָנִי – סל גדול, וְהֵבִיא את כָּל הַכֵּלִים שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, וְהִנִּיחָן בָּהֶן – בפרוכת, וְהוֹשִׁיבָן בִּסְפִינָה, לֵילֵךְ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בְּעִירוֹ.

הגמרא דורשת על מעשה זה פסוק, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ח י) 'וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים וּבָאוּ, וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ, וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָּעִיר אֲשֶׁר כֵּן עָשׂוּ', ודורשת הגמרא, אַל תִּיקְרֵי 'קְבוּרִים' אֶלָּא 'קְבוּצִים', ואַל תִּיקְרֵי 'וְיִשְׁתַּכְּחוּ' אֶלָּא 'וְיִשְׁתַּבְּחוּ', וביאור הפסוק הוא, שהרשעים נקבצו ובאו ממקום המקדש, בכדי להשתבח בעירם על מעשי הגבורה שעשו בבית המקדש. אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש שדרשו את התיבה 'קבורים' ככתיבתה, והיינו קְבוּרִים מַמָּשׁ, דַּאֲפִילּוּ מִילֵּי דְּמִטַּמְּרָן – מטמונם של ישראל שהיה קבור ומוסתר, אִינַּלֵּיא לְהוֹן – נתגלה להם.

בעודו מפליג בספינה, עָמַד עָלָיו נַחְשׁוֹל – רוח סערה שַׁבָּים ואיימה לְטוֹבְעוֹ, אָמַר טיטוס הרשע כְּמַדּוּמֶּה אֲנִי, שֶׁאֱלֹהֵיהֶם שֶׁל ישראל אֵלּוּ, אֵין גְּבוּרָתוֹ אֶלָּא בַּמַּיִם. והראיה, שבָּא פַּרְעֹה, טִבְעוֹ בַּמַּיִם של ים סוף, וּבָא סִיסְרָא, טִבְעוֹ בַּמַּיִם של נחל קישון, ולכן אַף הוּא עוֹמֵד עָלַי כעת, ורוצה לְטוֹבְעֵנִי בַּמַּיִם, אִם גִּבּוֹר הוּא, יַעֲלֶה לַיַּבָּשָׁה, וְיַעֲשֶׂה עִמִּי שם מִלְחָמָה, ונראה מי ינצח.

יָצְתָה בַּת קוֹל מהשמים, וְאָמְרָה לוֹ, רָשָׁע בֶּן רָשָׁע, בֶּן בְּנוֹ שֶׁל עָשָׂו הָרָשָׁע, בְּרִיָּה קַלָּה יֵשׁ לִי בְּעוֹלָמִי, וְיִתּוּשׁ שְׁמָהּ, אַמַּאי קָרֵי לָהּ בְּרִיָּה קַלָּה – מדוע נקרא היתוש בריה קלה, משום דְּמַעֲלֶנָא אִית לָהּ – שיש לה פה להכניס את האוכל, וּמַפְקְנָא לִית לָהּ – ואין לה פתח להוציא הרעי, עָלָה לַיַּבָּשָׁה, וְתַעֲשֶׂה עִמָּהּ מִלְחָמָה, ונראה מי ינצח. עָלָה טיטוס לַיַّבָּשָׁה, בָּא יַתּוּשׁ, וְנִכְנַס בְּחוֹטְמוֹ – באפו, וְנִקַּר בְּמוֹחוֹ שֶׁבַע שָׁנִים. יוֹמָא חַד, הֲוָה קָא חָלִיף אַכַּבָּא דְּבֵי נַפְחָא – יום אחד, עבר טיטוס לפני פתח של בית נפחים, וְשָׁמַע היתוש את קַל אַרְנְפְתָּא – קול דפיקות הקורנס, שהיה הנפח דופק בו, וְאִישְׁתִּיק – ופסק היתוש מלנקר במוחו. אָמַר טיטוס, אִיכָּא תַּקְנְתָּא – יש לי תקנה ודרך כיצד להפסיק את ניקורו של היתוש. כָּל יוֹמָא מַיְיתוּ נַפְחָא – בכל יום היו מביאים אליו נפח, וּמָחוּ קַמֵּיהּ – והיו דופקים לפניו. לְנפח נָכְרִי, יָהֵיב לֵיהּ – נתן טיטוס בשכרו אַרְבַּע זוּזֵי, ולְנפח יִשְׂרָאֵל לא שילם מאומה, וְאָמַר לֵיהּ מִיסְתַּיְיךְ – דייך בשכר זה דְּקָא חָזֵית בְּסַנְאָךְ – שאתה רואה את שונאך מצטער. עַד תְּלָתִין יוֹמִין עָבַד הָכֵי – במשך שלושים יום עשה טיטוס כך, ושתק היתוש מחמת קול דפיקות הקורנס, מִכָּאן וְאֵילָךְ – לאחר שלושים יום שוב לא הועילה תקנה זו, משום שבֵּינָן דְּדַשׁ – שהורגל היתוש לקול דפיקות הקורנס, דַּשׁ – התרגל, ושוב לא פסק מניקורו מחמת קול דפיקות הקורנס.

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בֶּן עֲרוּבָא, אֲנִי הָיִיתִי בֵּין גְּדוֹלֵי וחשובי רוֹמִי, וּכְשֶׁמֵּת טיטוס פָּצְעוּ אֶת מוֹחוֹ ופתחוהו, וּמָצְאוּ בּוֹ את היתוש, שהיה גדול כְּצִפּוֹר דְּרוֹר, והיה במִשְׁקַל שְׁנֵי סְלָעִים. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא שהיה גודלו של היתוש כְּגוֹזָל בֶּן שָׁנָה, והיה במִשְׁקַל שְׁנֵי לִיטְרִין. אָמַר אַבָּיֵי, נְקַטִינָן – קבלה יש בידינו, שפִּיו היה שֶׁל נְחוּשֶׁת, וְצִפּוֹרְנָיו היו שֶׁל בַּרְזֶל.

כִּי הֲוָה קָא מָיֵת – כאשר עמד טיטוס למות, ציוה וְאָמַר לְהוּ לאנשיו, לאחר מיתתי לִיקַּלְיוּהָ לְהַהוּא גַּבְרָא – שישרפו את אותו אדם, כלומר אותי, וּלְכַדְּרֵי לְקִיטְמֵיהּ אֶלָּא דִּיהוּדָאֵי, וְלוֹקְמֵיהּ בְּדִינָא – שלא ימצאנו אלהי היהודים ויעמידו בדין.

אוּנְקְלוֹס בַּר קְלוֹנִיקוּס, בַּר אֲחָתֵיהּ דְּטִיטוּס הֲוָה – היה בן אחותו של טיטוס, בָּעֵי לְאִינַּיְיסוּרֵי – ורצה להתגייר, אָזַל, אַסְקֵיהּ לְטִיטוּס בְּגִנְדָּא – הלך והעלה את טיטוס באוב, וְאָמַר לֵיהּ – שאל אונקלוס את טיטוס, מַאן חָשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא – מי חשוב בעולם הבא. אָמַר לֵיהּ – ענה לו טיטוס, יִשְׂרָאֵל. חזר אונקלוס ושאל את טיטוס, מַהוּ לְאִידַּבּוּקֵי בְּהוּ – האם כדאי להדבק בהם, ולהתגייר, אָמַר לֵיהּ טיטוס, לא תוכל לעמוד בכך, שכן מִילְּיֵיהוּ נְפִישִׁין – מצוותיהם מרובות, וְלָא מָצֵית לְקַיּוּמִינְהוּ – ולא תוכל לקיימם. אלא זאת איעצך, זִיל אִינַּיְיסֵי בְּהוּ בְּהַהוּא עָלְמָא – לך תתגרה בהם בעולם הזה, וְהַוְיָת רֵישָׁא – ותיעשה לראש, דִּכְתִיב (איכה א ה) 'הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ וְגוֹ', והיינו שכָּל הַמִּיצַר לְיִשְׂרָאֵל – העושה צרות לישראל נַעֲשָׂה לְרֹאשׁ. אָמַר לֵיהּ – שאל אונקלוס את טיטוס, דִּינֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא, בְּמַאי – מה דינו של אותו אדם, כלומר מה עונשך. אָמַר לֵיהּ טיטוס לאונקלוס

עונשו של אותו אדם, כלומר העונש שלי, הוא בְּמַאי דְּפָסִיק אַנַּפְשֵׁיהּ – במה שפסק הוא על נפשו בחייו, והיינו שבכָּל יוֹמָא – בכל יום ויום, מַכְנְשֵׁי לֵיהּ לְקִיטְמֵיהּ – אוספים את אפרו, וְדַיְינֵי לֵיהּ – ודנים אותו, וְקָלוּ לֵיהּ – ושורפים אותו, וּמְכַדְּרוּ אַשֶּׁב יַמִּי – ומפזרים את אפרו על פני שבעת הימים.

אָזַל – הלך אונקלוס, אַסְקֵיהּ לְבִלְעָם בְּגִנְדָּא – והעלה את בלעם באוב, אָמַר לֵיהּ – שאל אונקלוס את בלעם, מַאן חָשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא – מי חשוב בעולם הבא, אָמַר לֵיהּ בלעם, יִשְׂרָאֵל הם החשובים בעולם הבא, שאל אותו אונקלוס, מַהוּ לְאִידַּבּוּקֵי בְּהוּ – האם כדאי לדבוק בהם, כלומר להתגייר, אָמַר לֵיהּ בלעם, 'לֹא תִדְרוֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם של ישראל כָּל הַיָּמִים', אָמַר לֵיהּ אונקלוס לבלעם, דִּינֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא בְּמַאי – עונשי של אותו אדם, כלומר שלך, במה הוא, אָמַר לֵיהּ בלעם, בְּשִׁכְבַת זֶרַע רוֹתַחַת.

אָזַל – הלך אונקלוס אַסְקֵיהּ בְּגִנְדָּא – העלה באוב לְאחד מִפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, אָמַר לֵיהּ – שאל אותו אונקלוס, מַאן חָשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא – מי חשוב בעולם הבא, אָמַר לֵיהּ, יִשְׂרָאֵל הם החשובים בעולם הבא, שאל אותו אונקלוס, מַהוּ לְאִידַּבּוּקֵי בְּהוּ – האם כדאי לדבוק בהם, כלומר להתגייר, אָמַר לֵיהּ אותו פושע, 'טוֹבָתָם דְּרוֹשׁ, רָעָתָם לֹא תִדְרוֹשׁ' משום שכָּל הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן – בישראל להרע להם ולהצר להם, הרי זה כְּאִילּוּ נוֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ ומזיק לראייתו, כלומר שגורם רעה לעצמו, אָמַר לֵיהּ אונקלוס, דִּינֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא בְּמַאי – מהו עונשך בשמים, אָמַר לֵיהּ אותו פושע, מענישים אותי בְּצוֹאָה רוֹתַחַת. דְּאָמַר מַר – לפי שאמרו במסכת עירובין (כא:), כָּל הַמַּלְעִיג עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים, נִידּוֹן – מענישים אותו בְּצוֹאָה רוֹתַחַת.

תָּא חֲזֵי – בא וראה ממעשה זה, מַה בֵּין פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, שאע"פ שבחייהם היו פושעים, מכל מקום לאחר מותם הרי הם ממליצים לעשות טוב עם בני ישראל, לְנִכְיֵאי אוּמּוֹת הָעוֹלָם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שאע"פ שבחייהם נגלית עליהם השכינה ונתנבאו, מכל מקום הרי הם מרשיעים לדבר כנגד ישראל אפילו לאחר מותם.

תַּנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, בָּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלָה כֹּחָהּ שֶׁל בּוּשָׁה, שֶׁהֲרֵי סִיַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בַּר קַמְצָא שביישו בעל הסעודה, וסייעו הקב"ה לבצע את נקמתו, וְהֶחֱרִיב אֶת בֵּיתוֹ וְשָׂרַף אֶת הֵיכָלוֹ.

הגמרא מספרת על חורבן 'הר המלך', ומבארת את מה שאמר רבי יוחנן (לעיל נה:) שאַתַּרְנְגוֹלָא וְאַתַּרְנְגוֹלְתָּא חָרֵיב טוּר מַלְכָּא – בגלל מעשה שאירע בתרנגול ותרנגולת, נחרב טור מלכא [–הר המלך]. וכך היה סיפור המעשה, דַּהֲווּ נְהִיגֵי – שהיו אנשי הר המלך נוהגים, כִּי הֲווּ מַפְקֵי חֲתָנָא וְכַלְתָּא – שכאשר היו מוציאים חתן וכלה לחופתם, מַפְקֵי קַמַּיְיהוּ תַּרְנְגוֹלָא וְתַרְנְגוֹלְתָּא – היו מוציאים לפניהם תרנגול ותרנגולת, לסימן טוב, כְּלוֹמַר – באומרים לחתן ולכלה פְּרוּ וּרְבוּ כְּתַרְנְגוֹלִים.

מספרת הגמרא, יוֹמָא חַד – יום אחד, כשהיו היהודים מוציאים תרנגול ותרנגולת לפני חתן וכלה, הֲוָה קָא חָלִיף גּוּנְדָא דְּרוֹמָאֵי – עבר גדוד של רומאים באותו מקום, וְשַׁקְלִינְהוּ מִינַיְיהוּ – ולקחו אנשי הגדוד את התרנגולים מאיתם, נָפְלוּ עֲלַיְיהוּ – התנפלו יהודי המקום על אנשי הגדוד הרומאים וּמְחוּנְהוּ – והיכו אותם, אָתוּ – באו וְאָמְרוּ לֵיהּ לַקֵּיסָר, מָרְדוּ בָךְ יְהוּדָאֵי – היהודים מרדו בך, כיון ששמע הקיסר זאת אָתָא עֲלַיְיהוּ – בא הקיסר וצבאו למלחמה על בני טור מלכא.

הֲוָה בְּהוּ – היה ביהודי הר המלך, הַהוּא – אותו אדם הנקרא בַּר דְּרוֹמָא, דַּהֲוָה קָפֵץ מִילָּא – שהיה קופץ למרחק של מיל וְקָטֵיל בְּהוּ – והורג ברומאים. שָׁקְלֵיהּ קֵיסָר לְתַאנֵיהּ – נטל קיסר רומי את כתרו, וְאוֹתְבֵיהּ אַאַרְעָא – והניחו על הארץ, וְאָמַר, רִיבּוֹנֵיהּ דְּעָלְמָא כּוּלֵּיהּ – אדון כל העולם, אִי נִיחָא לָךְ – אם נח הדבר ונכון לפניך, לָא תִּסְסְרֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא – אל נא תמסור את אותו אדם, כלומר אותי, לְדִידֵיהּ וּלְמַלְכוּתֵיהּ – אותו ואת מלכותו, כלומר אותי ואת מלכותי, בְּיָדֵיהּ דְּחַד גַּבְרָא – בידי אדם אחד. אַכְּשְׁלֵיהּ פּוּמֵיהּ לְבַר דְּרוֹמָא – פיו של בר דרומא הכשילו לדבר שלא כהוגן וְאָמַר 'הֲלָא אַתָּה אֱלֹהִים וְנִלְחָמְנוּ וְלֹא תֵצֵא אֱלֹהִים בְּצִבְאוֹתֵינוּ' והיינו שאיננו זקוקים לעזרת האלהים במלחמות צבאינו, וננצח את אויבינו גם אם האלהים זנח אותנו.

שואלת הגמרא, מה פגם היה בדבריו של בר דרומא, והרי דָּוִד נַמִּי אָמַר הָכִי – דוד המלך אמר גם הוא כך בתהלים (ס יב), ומדוע היה אסור לבר דרומא לומר כן. עונה הגמרא, דָּוִד באומרו פסוק זה בתהלים, לא נתכוין חלילה לומר שאינם זקוקים לעזרת האלהים במלחמותיהם, אלא אַתְּמוּהֵי קָא מְתַמַּהּ – אמר כן בלשון תמיהה ושאלה, והיינו ששאל את הקב"ה 'מדוע זנחת אותנו ואינך יוצא בצבאותינו', אולם בר דרומא אמר זאת בניחותא, והיתה כוונתו שאף כשאתה אלהים זנחתנו ואינך יוצא בצבאותינו, מנצחים אנו את אויבינו. עָל לְבֵית הַכִּסֵּא – כשנכנס בר דרומא לבית הכסא, אָתָא דַּרְקוֹנָא – בא נחש שֶׁמִּטֵּיהּ לְכַרְכְּשֵׁיהּ – וקרע לו את החלחולת, וְנָח נַפְשֵׁיהּ – ומת בר דרומא. כשראה הקיסר שנענתה תפילתו ומת בר דרומא, אָמַר, הוֹאִיל וְאִיתְרַחֵישׁ לִי נִיסָּא – היות ונעשה לי נס, הָא זִימְנָא אִשְׁבְּקִינְהוּ – אעזוב את היהודים בפעם זו, ולא אלחם בהם, שֶׁבְּקִינְהוּ וְאָזַל – עזב הקיסר וצבאו את היהודים והלך לעירו. מרוב שמחה על כך שעזבם הקיסר, אִיזְדַּקּוּר – רקדו היהודים, וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ, וְאַדְלִיקוּ שְׁרָגֵי – והדליקו נרות, עַד דְּאִיתְחֲזֵי בְּלִיוֹנָא דְּנוּשְׁפַּנְקָא בְּרָחוֹק מִילָּא – עד שמרוב הארת הנרות שהודלקו, יכלו אנשי חיל הקיסר לראות בלילה צורה המוטבעת בטבעת, במרחק של מיל מהעיר. וכשראה כן הקיסר אָמַר, מִיחַדָּא קָא חָדוּ בְּנֵי יְהוּדָאֵי – היהודים שמחים ובטוחים בכך שלא יכולתי לנצחם. הָדַר אָתָא עֲלַיְיהוּ – חזר הקיסר ובא עליהם למלחמה.

אָמַר רַבִּי אַסִּי, תְּלַת מְאָה אַלְפֵי שְׁלִיפֵי סַיְיפָא – שלש מאות אלף חיילים עם חרבות שלופות בידיהם, עֲיָילוּ לְטוּר מִלְּכָא – נכנסו ובאו להר המלך, וְקָטְלוּ בָּהּ תְּלָתָא יוֹמֵי וּתְלָתָא לֵילְוָותָא – והרגו בה במשך שלשה ימים ושלשה לילות, וּבְהַדְּ גִּיסָא הִלּוּלֵי וְחִנְגֵּי – ובצדה השני היו היהודים מעמידים חופות ומחולות, שהיו שמחים על נצחונם שהניחם הקיסר והלך לארצו, וְלֹא הֲווּ יָדְעֵי הֲנֵי בַּהֲנֵי – ולא ידעו האנשים החוגגים שבצד זה, בהריגת אנשי הצד השני.

נאמר במגילת איכה (ב ב) 'בִּלַּע ה' וְלֹא חָמַל אֵת כָּל נְאוֹת יַעֲקֹב'. כִּי אָתָא רָבִין – כאשר בא רבין מארץ ישראל לבבל אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, 'נאות יעקב' – אֵלּוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא עֲיָירוֹת – שש מאות אלף עיירות שֶׁהָיוּ לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ, והקב"ה בילע אותם ולא חמל עליהם. דְּאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַבִּי אַסִּי, שִׁשִּׁים רִבּוֹא עֲיָירוֹת הָיוּ לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ, וְכָל אַחַת וְאַחַת מעיירות אלו, הָיוּ דָרִים בָּהּ אנשים הרבה כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם – שהיו שש מאות אלף איש, חוץ מִשָּׁלֹשׁ עיירות, שֶׁהָיוּ בָהֶן מליון ומאתיים אלף איש, שהם כְּפְלַיִם כְּמִספר יוֹצְאֵי מִצְרַיִם, וְאֵלּוּ הֵן, כְּפַר בִּישׁ, כְּפַר שִׁיחֲלַיִם, כְּפַר דִּכְרְיָא.

ומבארת הגמרא מדוע נקראו כן: כְּפַר בִּישׁ נקרא 'ביש', והיינו 'רע', משום דְּלֵא יָהֲבֵי בֵּיתָא לְאוּשְׁפִּיזָא – שלא נתנו בית ומקום לינה לאורחים. כְּפַר שִׁיחֲלַיִם נקרא כן לפי שֶׁהָיְתָה פַּרְנָסָתָן מִן מאכל הנקרא שִׁחֲלַיִים. כְּפַר דִּכְרְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כפר זה היה נקרא 'דכריא' שהוא בארמית 'זכרים', לפי שֶׁהָיוּ נְשׁוֹתֵיהֶן יוֹלְדוֹת זְכָרִים תְּחִלָּה, וְיוֹלְדוֹת נְקֵבָה אחת בְּאַחֲרוֹנָה, וּפוֹסְקוֹת מלהוליד.

אָמַר עוּלָּא, לְדִידִי חָזֵי לִי – אני בעצמי ראיתי הַהוּא אַתְרָא – את אותו מקום הנקרא הר המלך, וַאֲפִילּוּ שִׁיתִּין רִיבְוָותָא קָנֵי לָא מַחְזִיק – ואינו יכול להכיל בגודלו אפילו שש מאות אלף קנים [כלומר, שאינו מקום גדול כלל].

אָמַר לֵיהּ הַהוּא צְדוּקִי לְרַבִּי חֲנִינָא – אמר אותו צדוקי לרבי חנינא, שְׁקוּרֵי מְשַׁקְּרִיתּוּ – משקרים הנכם, במה שהנכם אומרים שהר המלך היה מקום כה גדול שהיו בו שישים ריבוא עיירות שבכל אחת ואחת היו שישים ריבוא איש, שהרי אין בכל גודלו של מקום זה בכדי להכיל אפילו שש מאות אלף קנים, אָמַר לֵיהּ רבי חנינא לצדוקי, אכן, בזמן הזה שארץ ישראל חריבה אין מקום זה יכול להכיל אפילו שישים ריבוא קנים, אולם בזמן ישוב הארץ היו בו שישים ריבוא עיירות, ואל תתמה על כך, לפי ש'אֶרֶץ צְבִי' כְּתִיב בָּהּ – ארץ ישראל נקראת 'אֶרֶץ הַצְּבִי' (דניאל יא מא), על שם שתכונותיה כצבי, מַה צְּבִי זֶה אֵין עוֹרוֹ מַחְזִיק אֶת בְּשָׂרוֹ – כשם שהצבי אין עורו בגודל כל בשרו, ומשהופשט ממנו עורו שוב אין יכולים לחזור ולכסות את כל גופו על ידי עורו, כך אַף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בִּזְמַן שֶׁישראל יוֹשְׁבִין עָלֶיהָ, רְוָוחָא – הרי היא מרווחת, ויש בה מקום להרבה אנשים, וּבִזְמַן שֶׁאֵין ישראל יוֹשְׁבִין עָלֶיהָ, גְּמָדָא – הרי היא מתכווצת, ואין מקום להרבה אנשים לגור בה.

רַב מַנְיוּמִי בַּר חִלְקִיָּה, וְרַב חִלְקִיָּה בַּר טוּבִיָּה, וְרַב הוּנָא בַּר חִיָּיא, הָווּ יָתְבֵי גַּבֵּי הֲדָדֵי – היו ישובים יחדיו, וְאָמְרֵי, אִי אִיכָּא דִּשְׁמִיעַ לֵיהּ מִילְּתָא מִכַּפַּר סְכַנְיָא שֶׁל מִצְרַיִם – אם יש מי ששמע אודות אנשי כפר סכניא של מצרים, אם אנשים צדיקים היו או רשעים, לֵימָא – שיאמר. פָּתַח חַד מִינַּיְיהוּ [–אחד מהם] וְאָמַר, מַעֲשֶׂה בְּאָרוּם וַאֲרוּסָתוֹ מאנשי כפר סכניא, שֶׁנִּשְׁבּוּ לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְהִשִּׁיאוּם זֶה לָזֶה, אָמְרָה לוֹ הארוסה לארוס, בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, אַל תִּגַּע בִּי, לפי שֶׁאֵין לִי כְּתוּבָּה מִמְּךָ, ואסורה אני לך, וְלֹא נָגַע בָּהּ הארוס עַד יוֹם מוֹתוֹ, וּכְשֶׁמֵּת הארוס אָמְרָה לָהֶן הארוסה, סִיְּפוּרוּ לְאדם זֶה שֶׁמִּפְּפֵּט – זלזל בְּיִצְרוֹ וְלא החשיבו, אלא נתגבר עליו, יוֹתֵר מִמָּה שזלזל יוֹסֵף ביצרו, במעשה אשת פוטיפר. בשלשה דברים היה נסיונו של ארוס זה גדול יותר מנסיונו של יוסף: דְּאִילּוּ בְּיוֹסֵף לֹא הֲוָה אֶלָּא חֲדָא שַׁעְתָּא – הנסיון של יוסף לא היה אלא שעה אחת, וְהַאי כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא – וארוס זה נתנסה והתגבר על יצרו כל יום ויום. וְאִילּוּ יוֹסֵף לָאו כַּחֲדָא מִטָּה – לא שכב עם אשת פוטיפר במטה אחת, וְהַאי כַּחֲדָא מִטָּה – וארוס זה שכב עם ארוסתו במטה אחת, ולא נגע בה. וְאִילּוּ לגבי יוֹסֵף אשת פוטיפר לָאו אִשְׁתּוֹ היתה, וְהָא אִשְׁתּוֹ – ואילו כאן ארוסתו היתה, והיה לו שייכות עמה, ובכל זאת לא נגע בה.

פָּתַח אִידָךְ [–אחר] וְאָמַר, מַעֲשֶׂה בכפר סכניא, וְעָמְדוּ אַרְבָּעִים בּוּרְיוֹת של תבואה בְּשׁוּוּי דִּינָר, והיה שובע לפי שהתבואה היתה בזול, ולפתע נֶחְסַר הַשַּׁעַר מוֹדִיָּא אַחַת – נתייקרה התבואה ומכרו רק שלשים ותשע מודיות בדינר, וּבָדְקוּ אנשי כפר סכניא מדוע נענשו משמים בהתייקרות התבואה, וּמָצְאוּ אָב וּבְנוֹ שֶׁבָּאוּ עַל נַעֲרָה מְאוֹרָסָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וֶהֱבִיאוּם לְבֵית דִּין וּסְקָלוּם, וְחָזַר הַשַּׁעַר לִמְקוֹמוֹ והזולה התבואה ושוב יכלו לקנות ארבעים מודיות של חיטים בדינר.

פָּתַח אִידָךְ [–אחר] וְאָמַר, מַעֲשֶׂה בכפר סכניא בְּאָדָם אֶחָד, שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשְׁתּוֹ לְגָרְשָׁהּ – שרצה לגרש את אשתו, וְהָיְתָה כְּתוּבָּתָהּ מְרוּבָּה –והסכום שהתחייב לתת לאשתו בכתובתה אם יגרשנה היה סכום גדול, ולא רצה לשלם לה, מֶה עָשָׂה, הָלַךְ וְזִימֵּן אֶת שׁוֹשְׁבִינָיו – הזמין את חבריו הקרובים, וְהֶאֱכִילָן וְהִשְׁקָן, שִׂיכְּרָן בַּיַּיִן, וְהִשְׁכִּיבָן עַל מִיטָּה אַחַת יחד עם אשתו, וְהֵבִיא לוֹכָן בַּיְּצָה – החלק החיצון של הביצה, שהוא דומה במראהו לשכבת זרע, וְהֶטִּיל בֵּינֵיהֶן כדי להוציא קול שבאו על אשתו, וְהֶעֱמִיד לָהֶן עֵדִים שיראו אותם שוכבים עם אשתו במטה אחת, וּבָא לְבֵית דִּין וטען שרוצה לגרש את אשתו לפי שזנתה עם קרוביו, ואינו מחויב באופן זה ליתן לה את כתובתה, הָיָה שָׁם [–בבית הדין] זָקֵן אֶחָד, מִתַּלְמִידֵי שַׁמַּאי הַזָּקֵן, וּבָא בֶן בּוּטָא שְׁמוֹ, אָמַר לָהֶן, כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִשַّמַּאי

חַזְקָן, לוֹבֶן בֵּיצָה סוֹלֵד מִן הָאוּר – מתייבש ומגליד כאשר שמים אותו קרוב לאש, וְשִׁכְבַת זֶרַע דּוֹחֶה מִן הָאוּר – נכנסת ונבלעת בבגד, אך אינה מגלדת, ויש עצה לבדוק האם אכן היה במטה שכבת זרע, או לא, בְּדָקוּ וּמְצָאוּ כִּדְבָרָיו – בדקו כדבריו ומצאו שאין זה שכבת זרע, כי אם לובן של ביצה המגליד באש, וֶהֱבִיאוּהוּ לאדם זה שרצה לגרש את אשתו ללא תשלום כתובתה לְבֵית דִּין, וְהִלְקוּהוּ וְהִגְבּוּהוּ כְּתוּבָּתָהּ מִמֶּנּוּ – והכריחוהו לשלם לה את כתובתה.

אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, וּמֵאַחַר דַּהֲווֹ צַדִּיקִים כּוּלֵּי הַאי – היות והיו אנשי כפר סכניא כל כך צדיקים, מַאי טַעְמָא אִיעַנּוּשׁ – מדוע נענשו, שנחרב כפר סכניא, אָמַר לֵיהּ – השיב לו רב יוסף, מִשּׁוּם דְּלֹא אִיאַבּוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם – שלא התאבלו על חורבן ירושלים, דִּכְתִיב בישעיה (סו י) 'שִׂמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָהּ כָּל אֹהֲבֶיהָ, שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ' אבל אלו שאינם מתאבלים עליה לא יזכו לשוש כי אם להחרב.

הגמרא מספרת על חורבן העיר ביתר, ומבארת את מה שאמר רבי יוחנן (לעיל נה:) אַשְׁקָא דְּרִיסְפַּק חָרִיב בֵּיתָר – בגלל מעשה שאירע בדופן של מרכבת נשים, נחרבה העיר ביתר, דַּהֲווֹ נְהִיגֵי – שהיו אנשי ביתר נוהגים, כִּי הֲוָה מִתְיַלֵּיד יְנוּקָא – שכאשר היה נולד להם תינוק זכר, שָׁתְלֵי אַרְזָא – היו שותלים עץ ארז, ואילו כאשר היתה נולדת יְנוּקְתָּא – תינוקת נקבה, שָׁתְלֵי תּוֹרְנִיתָא – היו שותלים מין עץ ארז נקבה הנקרא שיטה, וְכִי הֲווּ מִינְסְבֵי – וכאשר היו נישאים בני העיר זה לזו, קַיְיצֵי לְהוּ – היו קוצצים אילנות אלו, וְעָבְדוּ גְּנָנָא – והיו עושים מהם חופה.

יוֹמָא חַד הֲוָה קָא חָלְפָא בְּרֵיתֵיהּ דְּקֵיסָר – יום אחד עברה בתו של הקיסר בעיר ביתר, אִתְכַּר שְׁקָא דְּרִיסְפַּק – ונשבר דופן מרכבת הנשים אשר לה, הלכו עבדיה קָצוּ אַרְזָא וְעַיְילוּ לָהּ – וקצצו עץ ארז ששתל יהודי בלידת בנו והביאו לה, בכדי לתקן את דופן המרכבה, אָתוּ, נָפוֹל עֲלַיְיהוּ מְחוּנְהוּ – באו היהודים, והתנפלו עליהם והכו אותם, אָתוּ אָמְרוּ לֵיהּ לַקֵּיסָר מָרְדוּ בָךְ יְהוּדָאֵי – באו ואמרו לקיסר שמרדו בו היהודים, אָתָא עֲלַיְיהוּ – בא עליהם הקיסר למלחמה.

נאמר באיכה (ב ג) 'גָּדַע בְּחָרִי אַף כֹּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל', אָמַר רַבִּי זֵירָא, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵלּוּ שְׁמוֹנִים [אֶלֶף] קַרְנֵי מִלְחָמָה – ראשי גייסות המלחמה, שהיו תוקעים בקרן כדי לאסוף אליהם את אנשי הצבא למלחמה, שֶׁנִּכְנְסוּ לְכַרְךְ בֵּיתָר בְּשָׁעָה שֶׁלְּכָדוּהָ, וְהָרְגוּ בָהּ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטַף, עַד שֶׁהָלַךְ דָּמָן וְנָפַל לַיָּם הַגָּדוֹל, שֶׁמָּא תֹּאמַר קְרוֹבָה הָיְתָה הָעִיר בֵּיתָר לַיָּם הַגָּדוֹל, וְלֹא נִפְלוּ דְּמֵי אַנְשֵׁי הָעִיר לַיָּם הַגָּדוֹל, זֶה אֵינוֹ אֶמֶת, אֶלָּא רְחוֹקָה הָיְתָה הָעִיר בֵּיתָר מֵהַיָּם הַגָּדוֹל מֶרְחַק מִיל וּבְכֹל זֹאת מִפְּנֵי רִיבּוּי הַדָּם הָלַךְ הַדָּם וְנִשְׁפַּךְ בַּיָּם הַגָּדוֹל.

תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, שְׁנֵי נְחָלִים יֵשׁ בִּבְקָעַת יָרֵדֶן – במקום הנקרא בקעת ידים, נחל אֶחָד מוֹשֵׁךְ אֶת מִימָיו אֵילָךְ – לצד אחד, וְנַחַל אֶחָד מוֹשֵׁךְ אֶת מִימָיו אֵילָךְ – לצד שני, וכאשר נהרגו אנשי ביתר ונשפך דמם, נפל דמם לנחלים אלו וְשִׁיעֲרוּ חֲכָמִים שהיו בנחלים שְׁנֵי חֲלָקִים מַיִם וְאֶחָד דָּם – שני שליש מים, ושליש אחד של דם מרוב דם אנשי העיר שנשפך אליהם.

בְּמַתְנִיתָא תָּנָא – בברייתא שנינו, שֶׁבַע שָׁנִים בָּצְרוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֶת כַּרְמֵיהֶן, מִדָּמָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, בְּלֹא שהוצרכו זֶבֶל לזבל את הכרמים.

הגמרא מספרת שנהרגו רבים מישראל בידי נבוזראדן, בימי חורבן בית המקדש הראשון. וזו נקמת ה' על שבציוויו של יואש מלך יהודה הרגו שריו את זכריה בן יהוידע הכהן, בעזרה שבבית המקדש, כאשר הוכיחם שהשתחוו ליואש ועשאוהו אלוה, כמו שנאמר בדברי הימים (ב' כד יז-כב).

אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אָבִין, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, סָח לִי זָקֵן אֶחָד מֵאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, בִּבְקִיעָה זוּ הָרַג נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים – שר ההורגים שתחת נבוכדנצר מלך בבל, מָאתַיִם וַאֲחַת עֶשְׂרֵה רִבּוֹא – שתי מיליון מאה ועשר אלף נפשות מישראל, וּבִירוּשָׁלַיִם הָרַג נבוזראדן תִּשְׁעִים וְאַרְבַּע רִבּוֹא – תשע מאות וארבעים אלף נפשות מישראל עַל אֶבֶן אַחַת, עַד שֶׁהָלַךְ דָּמָן של האנשים שהרג נבוזראדן ועלה לעזרה שבבית המקדש, וְנָגַע דמם בְּדָמוֹ שֶׁל זְכַרְיָה בן יהוידע הכהן, שהרגוהו בעזרה, לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (הושע ד ב) 'אָלָה וְכַחֵשׁ וְרָצֹחַ וְגָנֹב וְנָאֹף פָּרָצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ', ונגעו הדמים ששפך נבוזראדן, בדמו של זכריה הכהן ששפכו ישראל.

אַשְׁכְּחֵיהּ – מצא נבוזראדן לְדָמֵיהּ דִּזְכַרְיָה – את דמו של זכריה, וראה דַּהֲוָה קָא מַרְתַּח וְקָלִיק – שהיה דמו רותח ועולה, אָמַר – שאל נבוזראדן את היהודים, מַאי הַאי – מה הסיבה שדם זה רותח, אָמְרוּ לֵיהּ היהודים, דם זה הוא דַּם של זְבָחִים דְּאִשְׁתַּפּוּךְ – שנשפך ללא קיום מצוותם בזריקה על המזבח, ולכן הדם רותח, אֲיִתֵּי דָּמֵי – הביא דם בהמות וְלֹא אִידַּמּוּ – ולא היה דם הבהמות דומה לדם זה. הבין נבוזראדן שלא אמרו לו היהודים את האמת איזה דם הוא זה, אָמַר לְהוּ נבוזראדן ליהודים, אִי אָמְרִיתוּ לִי – אם תאמרו לי של מי דם זה, הרי מוּטָב, וְאִי לָאו – ואם לא תאמרו לי, מַסְרִיקְנָא לְבִשְׂרֵיכוּ בְּמַסְרְקֵי דְּפַרְזְלֵי – אסרוק את בשרכם במסרקי ברזל. אָמְרֵי לֵיהּ היהודים, מַאי נִימָא לָךְ – אין לנו מה לומר לך אלא את האמת נְבִיָּא הֲוָה בָּן – נביא היה בנו דַּהֲוָה קָא מוֹכַח לָן בְּמִילֵי דִּשְׁמַיָּא – שהיה מוכיחנו בעניני שמים קָמִינַן עֲלַיְיהוּ וְקַטְלִינָן לֵיהּ – קמנו עליו והרגנוהו, וְהָא כַּמָּה שְׁנִין דְּלֹא קָא נָיְיחַ דְּמֵיהּ – וזה כמה שנים מאז שהרגנוהו ודמו עדיין לא נח. אָמַר לְהוּ נבוזראדן, אֲנָא מְפַיְּיסְנָא לֵיהּ – אני אפייס את דמו של זכריה, אֲיִתֵּי – הביא נבוזראדן את חכמי סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה וחכמי סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, קָטַל עֲלַיְיהוּ – והרג אותם על דמו של זכריה הכהן, וְעַדַּיְין לֹא נָח דמו של זכריה והמשיך לרתוח. הביא נבוזראדן כַּחוּרִים וּבְתוּלוֹת, וְקָטַל עֲלַיְיהוּ – והרג על הדם, וְעַדַּיְין לֹא נָח דמו של זכריה, אֲיִתֵּי – הביא נבוזראדן תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, קָטַל עֲלַיְיהוּ – והרג על הדם, וְעַדַּיְין לֹא נָח דמו של זכריה, אָמַר לֵיהּ נבוזראדן לדמו של זכריה, זְכַרְיָה זְכַרְיָה טוֹבִים שֶׁבָּהֶן אִיבַּדְתִּים – הטובים שבישראל איבדתי על דמך, נִיחָא לָךְ דְּאַבְּדִינְהוּ לְכוּלְּהוּ – האם נוח לך שאאבד את כל עם ישראל על דמך, כִּדְאָמַר לֵיהּ הָכִי – כאשר אמר לו כך, נָח דמו של זכריה הכהן ורגע מרתיחתו. בְּהַהִיא שַׁעְתָּא – באותה שעה, שראה נבוזראדן מה שאירע עם דמו של זכריה הכהן, הִרְהֵר תְּשׁוּבָה בְּדַעְתֵּיהּ. אָמַר בליבו, והלא הדברים קל וחומר, וּמָה אִם עַל נֶפֶשׁ אַחַת שהרגו, נענשו כָּךְ – בעונש חמור, הַהוּא גַּבְרָא – אותו אדם, נבוזראדן, דְּקָטַל כָּל הָנֵי נִשְׁמָתָא – שהרג את כל הנשמות האלו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שיענש בעונש חמור. עָרַק – ברח נבוזראדן, אָזַל שָׁדַר שְׁטַר פִּרְטָא בְּבֵיתֵיהּ – והלך ושלח שטר צוואה לביתו שפירט בו מה לעשות עם נכסיו, וְאִנַּיֵּיר – והתגייר.

תָּנָא – שנינו בברייתא, נַעֲמָן – שר צבא מלך עמון גֵּר תּוֹשָׁב הָיָה – קיבל על עצמו שלא לעבוד עבודה זרה, כמבואר במלכים (ב' ה יז), נְבוּזַרְאֲדָן – רב הטבחים של נבוכדנצר מלך בבל גֵּר צֶדֶק הָיָה, מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל הָמָן לָמְדוּ תּוֹרָה בִּבְנֵי בְרַק, מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל סִיסְרָא לִמְדוּ תִּינוֹקוֹת בִּירוּשָׁלַיִם, מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל סַנְחֵרִיב לִמְדוּ תּוֹרָה בָּרַבִּים. ומבארת הגמרא, מַאן אִינּוּן – מי מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים, שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן.

הֵיכָנוּ דִּכְתִיב (יחזקאל כד ח), 'לְהַעֲלוֹת חֵמָה לִנְקֹם נָקָם נָתַתִּי אֶת דָּמָהּ עַל צְחִיחַ סָלַע לְבִלְתִּי הֻכָּסוֹת' – הקב"ה ציוה על דמו של זכריה שישאר על רצפת העזרה ולא יבלע,כדי להעלות חימה לפניו שיזכור לנקום את נקמתו.

נאמר בתורה (בראשית כז כב), שיצחק אמר ליעקב כאשר מישש את ידיו, 'הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו', דורשת הגמרא, 'הַקּוֹל', זֶה קול הצווחה שהשמיעו בני יעקב, בימי אַדְרְיָנוּס קֵיסָר, שֶׁהָרַג בְּאַלֶּכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם, שִׁשִּׁים רִבּוֹא עַל שִׁשִּׁים רִבּוֹא – והיינו מיליון ומאתיים אלף, שהם כִּפְלַיִם כְּמספר יוֹצְאֵי מִצְרַיִם שהיו שש מאות אלף איש. ממשיכה הגמרא לדרוש את הפסוק 'קוֹל יַעֲקֹב' זֶה קול הצווחה שהשמיעו בני יעקב בימי אַסְפַּסְיָנוּס קֵיסָר, שֶׁהָרַג בִּכְרַךְ בֵּיתָר אַרְבַּע מֵאוֹת רִבּוֹא – ארבע מיליון איש מבני יעקב, וְאָמְרֵי לָהּ – ויש אומרים שהרג אַרְבַּעַת אֲלָפִים רִבּוֹא – ארבעים מיליון איש מבני יעקב. וסיום הפסוק 'וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו' זוּ ידי מַלְכוּת הָרְשָׁעָה מבני עשיו, שֶׁהֶחֱרִיבָה אֶת בָּתֵּינוּ, וְשָׂרְפָה אֶת הֵיכָלֵנוּ,

וְהִגְלִיתָנוּ מֵאַרְצֵנוּ. דָּבָר אַחֵר, 'הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב' מרמז שאין לְךָ תְּפִלָּה – שנעשית בקול, שֶׁמּוֹעֶלֶת ומתקבלת במרומים, שֶׁאֵין מעורב בָּהּ מִקּוֹל זַרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. 'וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו' מרמז שאין לְךָ מִלְחָמָה שנעשית בידים שֶׁנּוֹצֶחֶת – שמנצחת את אויביה, שֶׁאֵין מעורב בָּהּ מִידֵי זַרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו.

אמרנו לעיל שחרב הבית ונהרגו רבבות אלפי ישראל על ידי לשון הרע וְהֵינוּ – וזה מה דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בביאור הפסוק (איוב ה כא) 'בְּשׁוֹט לָשׁוֹן תֶּחְבָּא, שבְּחִירְחוּרֵי לָשׁוֹן – בזמן מריבת הלשון שאדם מכה ברעהו בלשונו כמו בשוט, תֶּחְבָּא – תתחבא כדי שלא תאבד.

הגמרא מביאה עוד דרשה בענין החורבן: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב (תהלים קלז א) 'עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן', מְלַמֵּד, שֶׁהֲרָאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדָוִד את חורבן בֵּית רִאשׁוֹן, וְאת חורבן בֵּית שֵׁנִי. חורבן בֵּית רִאשׁוֹן ראה דוד, שֶׁנֶּאֱמַר 'עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ' – צפה דוד ברוח הקודש שנבוכדנצר יגלה את בני ישראל לבבל כשיחריב את בית המקדש, ושם הם יקוננו על החורבן. חורבן בֵּית שֵׁנִי ראה דוד דִּכְתִיב (שם ז) 'זְכֹר ה' לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלִָם הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ' – צפה דוד ברוח הקודש שטיטוס שהוא מבני אדום יחריב את ירושלים, והתפלל שהקב"ה יזכור לאדום שהחריבו את ירושלים, ויפרע מהם.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שרַבִּי אַמִּי אמר זאת, וְאָמְרֵי לַהּ – ויש אומרים שבְּמַתְנִיתָא תָּנָא – ששנינו כן בברייתא, מַעֲשֶׂה היה בְּאַרְבַּע מֵאוֹת יְלָדִים וּיְלָדוֹת שֶׁנִּשְׁבּוּ לְקָלוֹן – על מנת לעשות בהם דברים מגונים שאין דרכם בכך, ילדים למשכב זכר ונקבות לפילגשים, הֶרְגִּישׁוּ הילדים והילדות בְּעַצְמָן לְמַה הֵן מִתְבַּקְּשִׁים – איזו עבירה יכריחו אותם הגוים לעשות, וְאָמְרוּ – שאלו הילדים אִם אָנוּ טוֹבְעִין בַּיָּם – אם נטביע עצמנו בים כדי שלא יכריחונו הגוים לחטוא, האם אָנוּ בָּאִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

דָּרַשׁ לָהֶן הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן וענה להם תשובה, נאמר בתהילים (סח כג) 'אָמַר ה', מִבָּשָׁן אָשִׁיב, אָשִׁיב מִמְּצֹלֹת יָם', וזה פירוש הפסוק 'מִבָּשָׁן אָשִׁיב', הכוונה שמִּבֵּין שִׁנֵּי אַרְיֵה – את הנטרפים על קידוש ה' אשיב לחיי העולם הבא, לפי ש'מבשן' נוטריקון מבין שן. 'אָשִׁיב מִמְּצוֹלֹת יָם' לחיי העולם הבא את אֵלּוּ שֶׁטּוֹבְעִין בַּיָּם על קידוש ה', כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ הַיְלָדוֹת כָּךְ – שהקב"ה ישיבם לחיי העולם הבא, מיד קָפְצוּ כּוּלָּן מהספינה וְנָפְלוּ לְתוֹךְ הַיָּם. נָשְׂאוּ יְלָדִים קַל וְחוֹמֶר בְּעַצְמָן וְאָמְרוּ, מָה ילדות הַלָּלוּ, שֶׁדַּרְכָּן לְכָךְ – לתשמיש, ואין זו חרפה כל כך גדולה עבורן, נהגו כָּךְ וקפצו לים וטבעו על קידוש ה', אָנוּ הילדים שֶׁאֵין דַּרְכֵּנוּ לְכָךְ – למשכב זכר וחרפתנו גדולה מאד, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שאנו צריכים למות על קידוש ה', מיד אַף הֵם קָפְצוּ לְתוֹךְ הַיָּם ומתו, וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר (תהלים מד כג) 'כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם שֶׁחָשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה' – בעבור קדושת שמך אנו מזלזלים בחיינו ומוכנים ליהרג כמו צאן שהולך לטבח.

וְרַב יְהוּדָה אָמַר, זוֹ אִשָּׁה וְשִׁבְעָה בָנֶיהָ שמתו על קידוש ה', ועליה נאמר הפסוק 'כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם'. ומספרת הגמרא כיצד היה הדבר, אַתְיוּהוּ לְקַמֵּיהּ דְּקֵיסָר – הביאו את הבן הראשון לפני הקיסר, אָמְרוּ לֵיהּ פְּלַח – אמרו לו עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ – לא אעבוד לעבודה זרה לפי שכְּתוּב בַּתּוֹרָה (שמות כ ב) 'אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ', אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו וְאַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – והביאו את הבן השני לְקַמֵּיהּ דְּקֵיסָר – לפני הקיסר, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שכְּתוּב בַּתּוֹרָה (שם) 'לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי', אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן השלישי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שכְּתוּב בַּתּוֹרָה (שמות כב יט) 'זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַה לְבַדּוֹ', אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן הרביעי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שכְּתוּב בַּתּוֹרָה (שמות לד יד) 'לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר', אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן החמישי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שכְּתוּב בַּתּוֹרָה (דברים ו ד) 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד', אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן השישי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שכְּתוּב בַּתּוֹרָה (דברים ד לט) 'וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד', אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן השביעי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שכְּתוּב בַּתּוֹרָה (דברים כו יז) 'אֶת ה' הֶאֱמַרְתָּ – ייחדת וְגוֹ' הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ', ואחר כך נאמר (שם יח) 'וַה' הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו'. כְּבָר נִשְׁבַּעְנוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין אָנוּ מַעֲבִירִין – מחליפין אוֹתוֹ בְּאֵל אַחֵר, וְאַף הוּא נִשְׁבַּע לָנוּ שֶׁאֵין מַעֲבִיר – מחליף אוֹתָנוּ בְּאוּמָה אַחֶרֶת. אָמַר לֵיהּ קֵיסָר, אינו מבקש שתשתחווה באמת לעבודה זרה, אלא אני אִישְׁדֵי לְךָ גּוּשְׁפַּנְקָא – אזרוק לך את חותמתי שצורתי מוטבעת בה, וּנְחֵין וְשַׁקְלֵיהּ – ותתכופף ותטלנה, ויראה כאילו השתחוית אליה, כִּי הֵיכִי דְּלִימְרוּ קַבִּיל עֲלֵיהּ הַרְמָנָא דְּמַלְכָא – כדי שיאמרו שקבלת עליך את שלטון המלך לעשות כרצונו, אָמַר לֵיהּ הבן השביעי חָבָל עָלָךְ קֵיסָר, חָבָל עָלָךְ קֵיסָר, אם עַל כְּבוֹד עַצְמְךָ אתה חושש כל כָּךְ, עַל כְּבוֹד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שעלי לחוס ולא לחלל את שמו, אַפְקוּהוּ לְמִיקְטַלֵּיהּ – הוציאוהו להריגה, אָמְרָה לְהוּ אִימֵּיהּ – אמרה להם אמו, יַהֲבוּהוּ נִיחָלִי וְאִינַשְּׁקֵיהּ פּוּרְתָּא – תנו לי אותו ואנשקהו מעט. אָמְרָה לוֹ, בְּנִי, לְכוּ וְאִמְרוּ לְאַבְרָהָם אָבִיכֶם, אַתָּה עָקַדְתָּ על המִזְבֵּחַ בן אֶחָד, וַאֲנִי עָקַדְתִּי שבעה בנים על שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת. אַף הִיא עָלְתָה לַגַּג וְנָפְלָה וּמֵתָה, יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה, 'אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה' (תהלים קיג ט).

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר הסיבה שהורגנו כל היום זוֹ מצות מִילָה, שֶׁנִּיתְּנָה – שמצוותה למול את התינוק בְּיוֹם השְּׁמִינִי ללידתו, כשעלול למות ועל זה נאמר הפסוק 'כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם'.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, כוונת פסוק זה על אֵלּוּ הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּרַאִין הֲלָכוֹת שְׁחִיטָה בְּעַצְמָן – שמראים על צוארם כיצד צריך לשחוט, דְּאָמַר רָבָא כָּל מִילֵּי לִיחֲזֵי אִינִישׁ בְּנַפְשֵׁיהּ – כל דבר יכול אדם להראות על עצמו, כַּר – חוץ מִשְׁחִיטָה שמא יתקע הסכין בגרונו, וְדָבָר אַחֵר – צרעת ונגעים, שעלולים לבוא עליו כשמראה אותם על עצמו, ועל זה נאמר הפסוק 'כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם'.

רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, כוונת פסוק זה על אֵלּוּ הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּמִיתִין עַצְמָן עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, וּכְדְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ. דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אֵין דִּבְרֵי תּוֹרָה מִתְקַיְּימִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁמְּמִית עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר 'זֹאת הַתּוֹרָה, אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל וְגוֹ'" – והכוונה שהתורה מתקיימת כאשר האדם ממית את עצמו בעבורה באהלי תורה, ועל זה נאמר הפסוק 'כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם'.

אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אַרְבָּעִים סָאָה של קְצוּצֵי תְּפִילִין – בתי תפילין, נִמְצְאוּ בְּרָאשֵׁי הָרוּגֵי בֵּיתָר. רַבִּי יַנַּאי בְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר, נמצאו שָׁלֹשׁ קוּפּוֹת של בתי תפילין, שֶׁל אַרְבָּעִים אַרְבָּעִים סָאָה – כל אחת מהקופות היתה במשקל ארבעים סאה. ומשקלם הכולל של בתי התפילין היה מאה ועשרים סאה. כְּמַתְנִיתָא תָּנָא – בברייתא שנינו שנמצאו אַרְבָּעִים קוּפּוֹת של בתי תפילין, שֶׁל שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ סָאִין – ובכל אחת מהקופות היה שלש סאה. גם לפי הברייתא משקלם הכולל של בתי התפילין היה מאה ועשרים סאה. ולכאורה דברים אלו שונים ממה שאמר רבי יוחנן שנמצאו ארבעים סאה של בתי תפילין בראשי הרוגי ביתר. וְלֹא פְּלִיגֵי – הברייתא ורבי ינאי שאמרו שנמצאו מאה ועשרים סאה של בתי תפילין, אינם חלוקים על רבי יוחנן שאמר שנמצאו ארבעים סאה של בתי תפילין בראשי הרוגי ביתר. משום שהָא – דברי הברייתא ורבי ינאי בְּדַרֵישָׁא – בתפילין של ראש שהם גדולים, וְהָא – דברי רבי יוחנן בְּדַרְדַעֲא – בתפילין של יד שקטנים מתפילין של ראש ולכן נמצא מהם כמות קטנה.

אָמַר רַבִּי אַסִּי, אַרְבָּעָה קַבִּין מוֹחַ של ישראל שנהרגו בחורבן בית ראשון נִמְצְאוּ עַל אֶבֶן אַחַת. עוּלָּא אָמַר, תִּשְׁעָה קַבִּין של מוח נמצאו. אָמַר רַב כַּהֲנָא, וְאִיתֵימָא – ויש אומרים ששֵׁילָא בַּר מָרִי

אמר זאת, מַאי קְרָאָה – מדוע הפסוק המרמז שהבבליים רצצו את ראשי ישראל על אבן בחורבן בית ראשון. נאמר (תהלים קלז ח) 'בַּת בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ וְגוֹ' אֶת גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ' – דוד המלך מקלל את בני בבל שישיבו להם כמעשיהם הרעים שעשו לישראל בימי החורבן, וממשיך הפסוק (שם ט) 'אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ אֶת עֹלָלַיִךְ אֶל הַסָּלַע' – מאושר יהיה מי שיאחז וינפץ את ראשם של בניך הקטנים על גבי הסלע. מכך שהפסוק מפרש שעונש זה הוא מדה כנגד מדה, הרי זו הוכחה שכך עשו בני בבל לישראל בזמן החורבן.

נאמר באיכה (ד ב) 'בְּנֵי צִיּוֹן הַיְּקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז' – המשובחים בפז. שואלת הגמרא מַאי מְסוּלָּאִים בַּפָּז – מדוע נאמר שהם משובחים 'בפז' שמשמעו שהיו משובחים על ידי הפז, ולא נאמר שהם משובחים 'מפז' שהיו משובחים יותר מהפז, אִילֵימָא – אם תרצה לומר דַּהֲווּ מְחַפֵּי בְּפִיזָא – שהיו מכוסים בתכשיטי זהב, וזה הראה את שבחם ואת ערכם, וְהָאֲמַרְי דְּבֵי רַבִּי שֵׁילָא – והרי אמרו בבית מדרשו של רבי שילא, תַּרְתֵּי מַתְקְלֵי אִיסְתִּירֵי פִּיזָא נָחוּת בְּעָלְמָא – שני משקלות של סלעי פז ירדו לעולם, חָדָא בְּרוֹמִי וַחֲדָא בְּכוּלֵּי עָלְמָא – סלע אחד ירד ברומי, והסלע השני התחלק בכל העולם. נמצא שברומי יש כמות פז גדולה כמו כל הפז שיש בעולם כולו. ואם כן אין לפרש את כוונת הפסוק שבני ציון היו מיוחדים ומשובחים בתכשיטי הפז שלהם, לפי שלאנשי רומי היה יותר פז. עונה הגמרא, אֶלָּא פירוש הפסוק שֶׁהָיוּ בני ציון מְנַנְּנִין אֶת הַפָּז בְּיוֹפְיָין – מבזים את יופי הפז, מכיון שהם היו יותר יפים ממנו, היה יופי הפז מתבזה לעומתם, כפי שיסופר להלן. מֵעִיקָּרָא – בתחילה, קודם החורבן, חֲשִׁיבֵי דְּרוֹמָאֵי – האנשים החשובים ברומי, כשהיו רוצים שנשותיהם תתעברנה ילדים יפים, הָווּ נָקְטֵי בְּלִיוֹנָא דְּגוּשְׁפַנְקָא – היו תופסים צורות נאות עשויות מפז שמוטבעות בטבעותיהם, וּמְשַׁמְּשֵׁי עַרְסֵיהוּ – וכנגדן היו משמשים מיטתם. מִכָּאן וְאֵילָךְ – מזמן החורבן ששבו את בני ישראל, מַיְיתוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – היו הרומאים מביאים יהודים שהיו יותר יפים, וְאַסְרֵי בְּכַרְעֵי דְּפוּרְיֵיהוּ – וקושרים אותם ברגלי מיטותיהם, וּמְשַׁמְּשֵׁי – ומשמשים כנגדם. הרי שיופי היהודים יותר גדול מיופי הפז, והיו מעדיפים את יופים עליו. אָמַר לֵיהּ חַד לְחַבְרֵיהּ – שאל יהודי אחד את חבירו, הָא – צרה זו הֵיכָא כְּתִיבָא – היכן כתובה בתורה. אָמַר לֵיהּ, דבר זה נרמז בפסוק (דברים כח סא) 'גַּם כָּל חֳלִי וְכָל מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעְלֵם ה' עָלֶיךָ עַד הַשְּׁמְדְךָ'. התורה רומזת לצרה זו שהיא דבר מגונה, ואי אפשר לכותבה בתורה בפירוש. אָמַר – שאלו שנית, כַּמָּה מַרְחִיקְנָא מִדּוּכְתָּא פְּלַן – כמה המרחק בין המקום שאני אוחז בלימודי, למקום שכתוב בתורה פסוק זה. אָמַר לֵיהּ – השיב לו חבירו, אִינְגַד – מעט המרחק, והוא פּוּסְתָּא וּפַלְגָא – דף וחצי בלבד. אָמַר לֵיהּ השואל, אִי מְטָאי לְגַבֵּיהּ – אם הייתי מגיע לפסוק זה, לֹא אִיצְטְרִיכִי לָךְ – לא הייתי צריך לשאול אותך והייתי יודע מעצמי שצרה זו נרמזה כאן.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מַאי דִּכְתִיב – מהו שכתוב באיכה (ג נא) 'עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי' – עיני ניוולה את נפשי מרוב בכי על שנשארתי לבדי מכל בנות עירי. דרש רבן שמעון בן גמליאל פסוק זה על עצמו, שנשאר לבדו מכל התינוקות שהיו בביתר בעת החורבן. מספרת הגמרא, אַרְבַּע מֵאוֹת בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת הָיוּ בְּכַרְךְ בֵּיתָר, וּבְכָל אַחַת וְאַחַת מבתי כנסיות אלו הָיוּ בָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד ממלמדי תינוקות אלו, הָיוּ לְפָנָיו אַרְבַּע מֵאוֹת תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, וּכְשֶׁהָיָה אוֹיֵב נִכְנָס לְשָׁם – לכרך ביתר, הָיוּ התינוקות דּוֹקְרִין אוֹתָן בְּחַטְּטֵיהֶן – במקלותיהם. וּכְשֶׁנִּכְנַס האוֹיֵב על אנשי ביתר, וּלְכָדוּם – ולכדו את התינוקות, כָּרְכוּם בְּסִפְרֵיהֶם – עטפו אותם בספרי תלמודם, וְהִצִּיתוּם בָּאֵשׁ – והציתו באש את הספרים עם הילדים. ולא נשארו מכל תינוקות אלו כי אם רבן שמעון בן גמליאל בלבד תָּנוּ רַבָּנַן, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, שֶׁהָלַךְ לִכְרַךְ גָּדוֹל שֶׁבְּרוֹמִי. אָמְרוּ לוֹ, תִּינוֹק אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, יָפֶה עֵינַיִם וְטוֹב רוֹאִי – יפה תואר, וְקִוּוּצוֹתָיו – שערותיו סְדוּרוֹת לוֹ תַּלְתַּלִּים. הָלַךְ רבי יהושע בן חנניה וְעָמַד עַל פֶּתַח בֵּית הָאֲסוּרִים שבו היה שבוי תינוק זה, ורצה לבדוק אם תינוק זה חכם הוא, אָמַר – שאל רבי יהושע בן חנניה בלשון הפסוק (ישעיה מב כד), 'מִי נָתַן לִמְשִׁסָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים' – מי נתן את יעקב למרמס ואת ישראל לאנשים בוזזים. עָנָה אוֹתוֹ תִּינוֹק וְאָמַר את המשך הפסוק 'הֲלוֹא ה' זוּ חָטָאנוּ לוֹ' – חטאינו לה' הם שגרמו את השיסוי והבזיזה, וְלֹא אָבוּ בִּדְרָכָיו הָלוֹךְ – וגם שלא רצו אבותינו ללכת בדרכי ה' וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ'. כששמע רבי יהושע בן חנניה את תשובת התינוק אָמַר, מוּבְטָחְנִי בּוֹ – בתינוק חכם זה שֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל. נשבע רבי יהושע בן חנניה, הָעֲבוֹדָה – לשון שבועה שֶׁאִינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁאֶפְדֶּנּוּ. מבית האסורים בְּכָל מָמוֹן שֶׁפּוֹסְקִין עָלָיו – בכל מחיר שידרשו שוביו. אָמְרוּ, לֹא זָז רבי יהושע בן חנניה מִשָּׁם, עַד שֶׁפְּדָאוּ מבית האסורים בְּמָמוֹן הַרְבֵּה, וְלֹא הָיוּ יָמִים מוּעָטִין – ולא עברו מעט ימים עַד שֶׁהוֹרָה התינוק הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל, וּמִנּוּ – ומיהו תינוק זה, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַעֲשֶׂה בִּבְנוֹ וּבְבִתּוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע כהן גדול, שֶׁנִּשְׁבּוּ לִשְׁנֵי אֲדוֹנִים גוֹיִם. לְיָמִים, נִזְדַּוְּגוּ שְׁנֵיהֶם – נפגשו שני האדונים בְּמָקוֹם אֶחָד, והיה אדון זֶה אוֹמֵר, יֵשׁ לִי עֶבֶד שֶׁאֵין כְּיוֹפְיוֹ בְּכָל הָעוֹלָם, וְאדון זֶה היה אוֹמֵר, יֵשׁ לִי שִׁפְחָה שֶׁאֵין בְּכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ כְּיוֹפְיָהּ, אָמְרוּ זֶה לזה, בּוֹא וְנַשִּׂיאֵם זֶה לְזֶה – נחתן את העבד עם השפחה, וּנְחַלֵּק בַּוְּלָדוֹת נחלק בינינו את ילדיהם. הִכְנִיסוּם לְחֶדֶר – הכניסו את שניהם לחדר אחד על מנת שינשאו זה לזה, זֶה יָשַׁב בְּקֶרֶן זָוִית זֶה – ישב בנו של רבי ישמעאל כהן גדול בפינה זו של החדר, וְזוּ יָשְׁבָה בְּקֶרֶן זָוִית זֶה – וישבה בתו של רבי ישמעאל כהן גדול בפינה זו של החדר. זֶה – בנו של רבי ישמעאל כהן גדול אוֹמֵר, אֲנִי כֹּהֵן בֶּן כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, כיצד אֶשָּׂא שִׁפְחָה לאשה. והיתה זאת – בתו של רבי ישמעאל כהן גדול אוֹמֶרֶת, אֲנִי כֹּהֶנֶת בַּת כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, כיצד אֶנָּשֵׂא לְעֶבֶד. וּבָכוּ כָּל הַלַּיְלָה. כֵּיוָן שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר והתחילה השמש לזרוח הִכִּירוּ זֶה אֶת זֶה, וְנָפְלוּ זֶה עַל זֶה, וְנָעוּ בִּבְכִיָּה, עַד שֶׁמְּרוּב בכיה יָצְאָה נִשְׁמָתָן. וַעֲלֵיהֶן קוֹנֵן יִרְמְיָה ואמר את הפסוק (איכה א טז) 'עַל אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה עֵינִי עֵינִי יֹרְדָה מַיִם'.

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת, וְצִפְנַת בַּת פְּנִיאֵל הִיא שְׁמָהּ. נקראה צִפְנַת על שם שֶׁהִכֵּל צוֹפִין בְּיוֹפְיָהּ, ונקראה בַּת פְּנִיאֵל על שם שהיתה בִּתּוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁשִּׁמֵּשׁ לִפְנֵי וּלְפָנִים. שֶׁנִּשְׁבְּתָה בִּיד גוֹי, וּנִתְעַלֵּל בָּהּ הַשֹּׁבֵא כָּל הַלַּיְלָה. לְמָחָר, הִלְבִּישָׁהּ השבאי שִׁבְעָה חֲלוּקִים, וְהוֹצִיאָהּ לשוק לְמוֹכְרָהּ לשפחה, בָּא אָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מְכוֹעָר בְּיוֹתֵר,

אָמַר המכוער לוֹ – לשבאי, הפשיטה וְהַרְאֵנִי אֶת יוֹפְיָהּ, אָמַר לוֹ השבאי רֵיקָא – אדם ריק שכמותך, אִם אַתָּה רוֹצֶה לִיקַּח אשה יפה קַח אשה זו, לפי שֶׁאֵין כְּיוֹפְיָהּ בְּכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. אָמַר לוֹ המכוער, אַף עַל פִּי כֵן חפץ אני לראות את יופיה, הִפְשִׁיטָהּ השבאי שִׁשָּׁה חֲלוּקִים, וּשְׁבִעִי קְרָעָתָהּ – קרעה אותו האשה וְנִתְפַּלְּשָׁה בָּאֵפֶר – והתגוללה בעפר, וְאָמְרָה לְפָנָיו – לפני הקדוש ברוך הוא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם עֲלֵינוּ – על כבודנו לֹא חִסְתָּ, עַל קְדוּשַׁת שִׁמְךָ הַנִּכּוּר לָמָה לֹא תָחוּס – למה אינך מראה את גבורתך. וְעָלֶיהָ קוֹנֵן יִרְמְיָה ואמר (ירמיה ו כו) 'בַּת עַמִּי – עדת עמי חֲגֹרִי שָׂק, וְהִתְפַּלְּשִׁי – והתגלגלי בָּאֵפֶר, אֵבֶל יָחִיד – על בן יחיד שמת עֲשִׂי לָךְ מִסְפֵּד תַּמְרוּרִים, כִּי פִתְאֹם יָבֹא הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ'. מבארת הגמרא את השייכות למעשה, 'עָלֵיךְ' לֹא נֶאֱמַר בפסוק אֶלָּא 'עָלֵינוּ', שהקב"ה אומר, כְּבִיכּוּל עָלַי וְעָלֵיךְ בָּא הַשֹּׁדֵד וחילל את כבודנו.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב – מהו שכתוב (מיכה ב ב) 'וְעָשְׁקוּ גֶּבֶר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ', מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשֶּׁת רַבּוֹ ורצה לישא אותה, וְשׁוּלְיָא דְּנַגְרֵי הֲוָה – רבו זה לא היה רבו ללימוד תורה, אלא ללימוד מלאכת הנגרות. פַּעַם אַחַת הוּצְרַךְ (רַבּוֹ) לְלִוּת מעות, אָמַר לוֹ תלמידו, שַׁגֵּר – שלח את אִשְׁתְּךָ אֶצְלִי וְאַלְוֶנָּה מעות, שִׁגֵּר הרב אִשְׁתּוֹ אֶצְלוֹ, שֶׁהָה התלמיד עִמָּהּ – עם אשת רבו שְׁלֹשָׁה יָמִים. קָדַם התלמיד וּבָא אֶצְלוֹ – לרבו, אָמַר לוֹ הרב, אִשְׁתִּי שֶׁשִּׁגַּרְתִּי לְךָ על מנת שתלוה לה מעות, האם ידוע לך הֵיכָן הִיא. אָמַר לוֹ התלמיד, אֲנִי פִּטַּרְתִּיהָ לְאַלְתָּר – שלחתי אותה מיד לאחר שהלוויתי לה מעות, וְשָׁמַעְתִּי שֶׁהַתִּינוֹקוֹת נִתְעַלְּלוּ בָּהּ

בַּדֶּרֶךְ – ובאו עליה. אָמַר לוֹ הרב, מָה אֶעֱשֶׂה לה. אָמַר לוֹ התלמיד, אִם אַתָּה שׁוֹמֵעַ לַעֲצָתִי, גָּרְשָׁהּ. אָמַר לוֹ הרב, איני יכול לגרשה לפי שכְּתוּבָּתָהּ מְרוּבָּה – נתחייבתי לה סכום גדול בכתובתה, ואין לי מעות לתת לה כשאגרשנה, אָמַר לוֹ התלמיד, אֲנִי אַלְוֶוךָ מעות, וְתֵן לָהּ מה שהתחייבת בכְּתוּבָּתָהּ ותגרשנה. עָמַד זֶה – הרב וְגֵרְשָׁהּ, הָלַךְ הוּא – התלמיד וּנְשָׂאָהּ לאשה. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ של הרב לפרוע את חובו לתלמיד וְלֹא הָיָה לוֹ מעות לְפוֹרְעוֹ – את החוב, אָמַר לוֹ התלמיד, בֹּא וַעֲשֵׂה עִמִּי בְּחוֹבְךָ – תשרת אותי תמורת החוב שאתה חייב לי, וְהָיוּ הֵם – התלמיד ואשתו, שהיתה מקודם אשת רבו, יוֹשְׁבִים וְאוֹכְלִים וְשׁוֹתִין, וְהוּא – הרב הָיָה עוֹמֵד וּמַשְׁקֶה עֲלֵיהֶן, וְהָיוּ דְּמָעוֹת של צער נוֹשְׁרוֹת מֵעֵינָיו, וְנוֹפְלוֹת בְּכוֹסֵיהֶן. וְעַל אוֹתָהּ שָׁעָה נתעורר קטרוג גדול בשמים ונִתְחַתֵּם גְּזַר דִּין של החורבן, וְאָמְרֵי לָהּ – ויש אומרים שגזר דין החורבן נתחתם עַל שְׁתֵּי פְּתִילוֹת בְּגֵר אֶחָד – על שני אנשים שבאו על אשה אחת, ועברו על איסור אשת איש.

אגרות קודש

ב"ה, ב' מנחם אב, ה'תשי"ג
ברוקלין, נ.י.

הרה"ג והרה"ח וו"ח אי"א נו"מ איש מדעים

עוסק בצרכי ציבור וכו' מוהר"ר שמשון רפאל שי'

שלום וברכה!

ימים אלה קבלתי חוברת השנתית של "ישראל הצעיר" עם דו"ח הנשיא, ובטח נשלחה על פי הצעת כת"ר, ות"ח עבור שימת לבבו בזה. גם נהניתי לראות במקומות אחדים בהנוגע לעמדת "ישראל הצעיר" לעניני דת, כגון בארצנו הק' ת"ו בנוגע לחינוך בכלל וגיוס הבנות, ובמדינתנו בנוגע חיוב ההבדלות מהקאנסערוואטיווים, אשר טשטוש הגבולים בזה עוד גרוע מההיזק המובא על ידי התנגדותם גרידא. והגם אשר בשים לב לרציניות הענינים היתה עמדת "ישראל הצעיר" צריכה להיות מודגשה עוד יותר ובחריפות יותר, ובפרט אשר לפי מצב הרוחות כעת שעת הכושר היא להשמיע דברים כבושים ומוכנים לקבלם, ועוד זאת אשר הנוער האמרקאי טבעו להביט על פשרה כעל ענין של "בלאף" לגמרי, הנה תקותי אשר למעשה לא תחסר עמדתם התקיפות והחריפות הדרושה ופעולותיהם בזה תהיינה במרץ המתאים.

עוד ארשה לי להעיר בקצרה, הגם אשר עברתי על החוברת במהירות מפני קוצר הזמן, והוא, אשר עד כמה שדרוש להביא בחשבון ההישגים שהשיגו במשך עבודתם בשנה העברה, שזה משמש עידוד רוח להמשך העבודה, אבל לאידך גיסא, יש להיזהר שלא תביא השביעת רצון לאמירה בלב ואולי גם בפה, כבר עשיתי דיי, ואשמח בחלקי, ובבת אחת עם מנין המעלות יש גם להגיב על מה שעדין לא נעשה ועל החסרונות שבעבודה (שכל מעשה בני אדם הרי הם חסרים השלימות).

רואה אני מהכתוב בפירוש ועוד יותר מבין השטין, אשר חלק גדול לכת"ר בהשמירה על הגישה המתאימה, ברוח התורה והמסורה, לכמה בעיות חשובות, ונעם לי לראות בכמה מקומות מהדו"ח שגם הנהלת היאנג איזראעל מכירה בזה, ולא לבד שאין זה 'מפחיד' אותם, אלא אדרבה...

בהזדמנות זו הנני להביע תודתי, נוסף על מה שמסרתי על ידי הרה"ח וו"ח אי"א נו"מ עוסק בצ"צ וכו' מוהרחמ"א שי' חדקוב, על תשורתו - ספר לקוטי תורה מספר דברים, הוצאה הראשונה. וכיון שזה עתה יצא לאור ספר המצות להצמח צדק בהוצאה חדשה עם הוספות, הנה על פי בקשתי נשלח לכת"ר בחבילה בפ"ע, ובלי ספק אשר יוכל להשתמש במאמרים שבספר זה ותכנם בדרשותיו ומאמריו הוא.

בברכה להצלחה בעבודתו ובעניניו הפרטיים.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

נה עָנָף שֶׁנֶּחְתַּךְ תצו מִן הָאִילָן מִבְּעוֹד יוֹם לְהָנִיף בּוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן לְהַבְרִיחַ בּוֹ הַזְּבוּבִים - מֻתָּר לְהָנִיף בּוֹ בְּשַׁבָּת וּלְטַלְטְלוֹ כִּשְׁאָר כָּל הַכֵּלִים, שֶׁכֵּיוָן שֶׁיִּחֲדוּ לְכָךְ תצז - עֲשָׂאוּ כְּלִי גָּמוּר תצח. וְהוּא הַדִּין אִם יִחֲדוּ לְאֵיִם עַל הַתִּינוֹקוֹת שֶׁיַּכֵּם בּוֹ תצט, וְהוּא שֶׁיִּחֲדוּ לְכָךְ מִבְּעוֹד יוֹם.

אֲבָל אָסוּר לִתְלוֹשׁ תק עָנָף מִן הַמַּכְבֶּדֶת תקא שֶׁמְּכַבְּדִים בָּהּ הַבַּיִת, מִפְּנֵי שֶׁעַל יְדֵי תְּלִישָׁה זוֹ מְתַקְּנוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ מַה שֶּׁהוּא חָפֵץ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, דְּהַיְנוּ הַכָּאַת הַתִּינוֹקוֹת תקב, וְכָל דָּבָר שֶׁמְּתַקְּנוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ אֵיזֶה הַשְׁמֵּשׁ - יֵשׁ בּוֹ אִסּוּר מְשׁוּם תִּקּוּן כְּלִי, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִמָּן ש"מ.

וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי נָכְרִי אָסוּר לְתָלְשׁוֹ תקג, דְּהַיְנוּ לְנַתְּקוֹ וּלְהוֹצִיאוֹ מִתַּחַת הַכַּרְךְ שֶׁעַל הַמַּכְבֶּדֶת,

וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאָסוּר לִשְׁבּוֹר עָנָף מִן הַמַּכְבֶּדֶת תקד, שֶׁיֵּשׁ בִּשְׁבִירָה זוֹ עוֹד אִסּוּר אַחֵר מְשׁוּם שְׁבִירַת כְּלִי תקה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִמָּן של"ז. אֲבָל כְּשֶׁמּוֹצִיא עָנָף שָׁלֵם - אֵין בְּזֶה מְשׁוּם סְתִירַת כְּלִי, שֶׁהֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לִכְלִי שֶׁל פְּרָקִים, שֶׁאֵין בִּפְרִיקָתָן מְשׁוּם סוֹתֵר, אֶלָּא־אִם־כֵּן תְּקוּעִים בְּחִזּוּק וְאוּמָנוּת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִמָּן שי"ג:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף נה

ביאורי הלכה

תצו] ענף שנחתך – שנחתך מלכתחילה עבור שימוש זה[462].

תצז] שייחדו לכך – ייחוד לעולם[463].

תצח] כלי גמור – ומותר לעשות בו גם שימושים אחרים כמו להסיר פירורים מן השלחן או לשחק בו[464].

תצט] שיכם בו – אף שאיום אינו שימוש המצריך כלי גמור[465].

תק] אסור לתלוש – בשבת.

תקא] מן המכבדת – ענפי דקל שמכבדים (מטאטאים) בהם את הבית[466].

תקב] הכאת התינוקות – להכאת התינוקות זקוקים לענף מתאים וזהו תיקון כלי ממש[467].

תקג] אסור לתולשו – גם במקום שאיסור תיקון הכלי מדרבנן, אסור לומר לנכרי בשבת לעשותו – אלא במקום צורך גדול[468].

תקד] מן המכבדת – גם במקום שאין בזה תיקון כלי כגון שלא רוצה להשתמש בענף[469].

תקה] שבירת כלי – שבירת המכבדת, אף אם לגבי הענף נחשב כתיקון.

ציונים והוספות

462) כשחותכים ענף ומניחים אותו בצד לצורך מסויים הרי זה ייחוד ממש, שמן הסתם אין בכוונתו להשליכו מיד לאחר השימוש, ונחשב כייחוד כיון שראוי לכך ושומרים אותו לשם כך, (אף אם אין דרך לייחדו לעולם, וגם אם בפועל לא ישמרו אותו זמן רב (כדלעיל הערה תלז) אלא שכעת אין בדעתו לייחוד לשעה בלבד), וגם הנוטל ענף המושלך ברחוב ומייחדו לזה לעולם מותר בטלטול (והוא הדין לנוטל אבן כדי שתהיה מוכנה להשליך על בעלי־חיים או גנבים וכיו"ב), אלא שאם היה מביא דוגמא מענף מזדמן שלא נחתך לשם כך, היה צריך לחזור ולפרט שצריך לייחדו בפירוש לעולם.

463) כמבואר לעיל הערה תסב שהוא ייחוד ממש דהיינו ייחוד לעולם - ואפילו לא כיוון בפירוש שיהיה לעולם, אך אם ייחד בפירוש לשעה בלבד - אסור בטלטול אף שחתכו והניחו בצד לשם כך, שאינו נחשב כייחוד שהרי הוא דבר שאין דרך לייחדו לכך וכדלעיל הערה תמה.

464) ערוך השלחן סמ"ז.

465) הברחת הזבובים ואיום על התינוקות נעשים בהנפת המקל בעלמא ללא צורך בכלי ממש, ואעפ"כ אם ייחדו לכך נחשב הענף ככלי; ועיין לוח המוקצה לעניין כלי נשק ששימושו העיקרי לאיים (שלא בזמן מלחמה) האם נחשב ככלי שמלאכתו לאיסור או להיתר.

466) ראה להלן סעיף פז אם הוא כלי שמלאכתו להיתר.

467) אף שלעניין טלטול גם איום על התינוקות נותן לענף תורת כלי, מכל־מקום לעניין תיקון כלי אינו נאסר עד שיוכל לשמש להכאה ממש.

468) מבואר בסי' שז סי"ב שגם שבות דשבות לא הותר אלא לצורך גדול.

469) ואפילו על ידי נכרי כמבואר לעיל (הערה תסח).

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות עירובין/פסח לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן תה דין היוצא חוץ לתחום:

ז ...במה דברים אמורים כשהיה בספינה מבעוד יום (ולא יצא ממנה ליבשה משנכנס השבת או שיצא ממנה במקום שלא היה אפשר לו להשאר שמה עד למוצאי שבת שהספינה של נכרים ולא ימתינו עליו והוצרך לחזור לספינה שזהו אנוס הוא בחזירתו לספינה וביציאתו בה חוץ לתחום מאותו מקום) אבל אלו שקונים שביתה בספינה ויוצאים ממנה לבתיהם ללון ולמחר נכנסים לספינה ומפליגים הרי זה כיוצא לדעת ואם נכנס לעיר המוקפת [ל]דירה אינה חשובה לו כד' אמות כיון שלא שבת באויר מחיצותיה ואסור לצאת מהספינה לעיר אף אם לא היתה לעולם למטה מי' טפחים לפי שאף את"ל שאין תחומין למעלה מי' טפחים ולא קנה שביתה בין השמשות כשהיה בספינה מכל ־מקום הרי קנה שביתה אחר כך בביתו.

אבל מכל־מקום הספינה כולה נחשבת לו כד' אמות אפילו אם היתה מהלכת הכל למטה מי' טפחים ויכול להלך בכולה אף לאחר שהפליגה חוץ לתחום הואיל ושבת באויר מחיצותיה אבל אסור לצאת מספינה לספינה ומכל־מקום יכול ליכנס לספינה קטנה לעשות צרכיו ולחזור לספינה גדולה כמו שיתבאר בסי' ת"ו.

ואם נפחתו דפני הספינה בשבת ואינן גבוהים י' טפחים אינו מהלך בה יותר מד' אמות ואפילו אם לא יצא ממנה משנכנס השבת אלא שהיתה במקום אחד למטה מי' טפחים משנכנס השבת והפליגה מאותו מקום יותר מאלפים שכיון שאין לה מחיצות אין כולה כד' אמות.

(ואפילו במקום שהיא עומדת למעלה מי' טפחים אינו מהלך בה יותר מד' אמות שלא אמרו אין תחומין למעלה מעשרה אלא בהילוך הספינה על פני המים שהוא דומה לקפיצה באויר ואינו נקרא הילוך כמו שנתבאר בסי' ת"ד אבל הילוך האדם בתוך הספינה הילוך הוא כמו המהלך בארץ.

* * *

במה דברים אמורים כשהיא עומדת אבל כשהיא מהלכת מהלך את כולה בכל ענין מפני שטרם שיספיק להלך (ד' אמות) אפילו פסיעה אחת נוטלתו הספינה מד' אמות אלו ומניחתו בד' אמות אחרות על כרחו ויש לו שם ד' אמות אחרות כמו מי שהוציאוהו נכרים מד' אמות ונתנוהו בד' אמות אחרות שיש לו שם ד' אמות וכן מאותו ד' אמות לד' אמות אחרות וכן לעולם).

ואם באמצעה יש לה מחיצות עשרה ובראשה אין לה כגון שהיא עמוקה באמצעיתה ובראשה היא משופעת והולכת כלפי מעלה קצת כדרך ספינות קטנות אעפ"כ כולה כד' אמות אפילו כשעומדת מפני שכולה רשות היחיד היא שראשיה הם כחורי רשות היחיד שנידונים כרשות היחיד כמו שנתבאר בסי' שמ"ה.

ואפילו אם גם באמצעיתה אינה עמוקה עשרה אלא שיש בה לחקוק להשלימה לעשרה דהיינו עובי הנסרים שבקרקעיתה שיש בה כדי להשלים גובהה לעשרה הרי הם מצטרפים להשלימה ונעשית כולה כד' אמות שהרי יש לה מחיצות שהן גבוהות עשרה מבחוץ שעובי קרקעיתה שמן הצדדים כלפי חוץ מצטרף הוא עם המחיצות אשר עליו (לפי שאף עובי זה שמן הצדדים רואים אותו כאילו עומד כמחיצה על גבי קרקעיתה משום תורת גוד אסיק כמו שנתבאר בסי' שמ"ה) והרי זה דומה לחצר שקרקעיתה גבוה מחצר אחרת ה' טפחים וכותל גבוה ה' טפחים מפסיק ביניהם ואין כותל זה גבוה י' טפחים אלא לחצר הנמוכה אבל להגבוהה אינו גבוה י' ואעפ"כ היא מחיצה גמורה לשתיהן כמו שנתבאר בסי' שע"ב הואיל שאף לחצר הגבוה הוא גבוה י' מבחוץ ועוד שכיון שבקרקעיתה יש כדי לחקוק להשלימה לעשרה אנו רואים כאילו הוא חקוק כי יש מי שאומר שבכל מקום אומרים חוקקים להשלים ויש לסמוך על דבריהם לענין תחומין שהלכה כדברי המיקל בהם:

* * *

ח אם נכנס לספינה על דעת שלא להפליג חוץ לתחום ויצאה הספינה חוץ לתחום וחזרה לאחוריה לנמל שהפליגה משם הרי הוא כאילו לא יצא שנעשה כמו שהוציאוהו נכרים חוץ לתחום והחזירוהו לתחומו ואפילו אם נכנס על מנת להפליג אלא שנכנס מבעוד יום ולא יצא ממנה משנכנס השבת אע"פ שהיתה למטה מי' טפחים שקנה שם שביתה, מכל־מקום אם אח"כ חזרה לתוך תחום המקום שקנה שם שביתה הרי הוא כאילו לא יצא שכיון שנכנס לה מערב שבת הרי זה כיוצא שלא לדעת כמו שנתבאר:

ט פירות שהוציאם חוץ לתחום והחזירם לתחומם אפילו במזיד הרי הם כאלו לא יצאו מה טעם אנוסים הם ביציאתם ובחזרתם והרי כל העיר להם כד' אמות כבתחלה וחוצה לה אלפים לכל רוח אם הוא יו"ט שההוצאה מרשות לרשות מותרת בו ואם הוא שבת מותרים עכ"פ באכילה במקומם.

ואפילו לאותו ישראל שהחזירם לצרכו אין דינם כשאר דבר הבא מחוץ לתחום שאסור למי שהובא בשבילו הואיל ופירות אלו היו כבר בתחום זה בשבת זו ואפילו המחזיר עצמו שעשה איסור אין קונסין אותו שלא יאכלם בשבת.

(ואינו דומה להמעשר פירות בשבת שקנסו אותו שלא יאכל מהם לפי שע"י עשיית האיסור נתקנו לאכילה שלא היו ראויים כלל מקודם לכן מפני שהם טבל אבל פירות אלו היו ראויים לו כשהיה עמהם חוץ לתחום ולא הועיל לו כלום לאכילתם במה שהחזירם לתחומם ואינו נהנה מן האיסור באכילתו אותם.

ואינו דומה להמבשל בשבת פירות הנאכלים חיים שאסורים מפני שעשה בהם איסור של תורה אבל תחומין הם מדברי סופרים).

וכל זמן שלא הוחזרו והם חוץ לתחום אם הוציאם בשוגג מותרים לאכלם ואסור לטלטלם חוץ מד' אמות ואם

הוציאם במזיד אסורין אפילו למי שלא הוציאם בשבילו ואינו דומה לבא מחוץ לתחום ע"י נכרי שמותר למי שלא הובא בשבילו שכיון שנעשה האיסור ע"י ישראל החמירו יותר לאסור לכל אדם.

ואעפ"כ מותר לטלטלם תוך ד' אמות ואין להם דין מוקצה אע"פ שאינם ראויים באכילה לשום אדם מישראל כיון שאין איסורן אלא משום קנס לא רצו לקנוס אלא באכילה ולא בטלטול:

* * *

חלק ב סימן תו מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת:

א מי שיצא חוץ לתחום שאין לו אלא ד' אמות והוצרך לנקביו יכול לצאת מהן עד שימצא מקום צנוע לפנות שגדול כבוד הבריות ועצה טובה לו שיתקרב לצד תחומו שיצא ממנו שאם לא ימצא מקום צנוע עד תחומו יכול ליכנוס ולאחר שנכנס הרי הוא כאילו לא יצא כיון שנכנס ברשות אבל אם מצא מקום צנוע קודם לא יכנוס אלא יפנה שם ויתרחק ממקום שנפנה עד שיכלה הריח ושם יש לו ד' אמות ואם נתרחק מהריח ונכנס בתחומו כאילו לא יצא כיון שנכנס ברשות חכמים שחסו על כבודו ולא הצריכוהו לעמוד במקום מטונף או ריח רע במה דברים אמורים כשיצא שלא לדעת אבל אם יצא לדעת אף על פי שנכנס ברשות לתוך תחום שיצא ממנו אין לו שם אלא ד' אמות אלא א"כ נכנס לעיר ששבת בה כמו שנתבאר בסי' ת"ה:

ב זה שאמרנו בהוצרך לנקביו יש אומרים אפילו לקטנים ויש אומרים שלא הקילו משום כבוד הבריות לצאת חוץ לד' אמות אלא בגדולים אבל בקטנים אין כבוד הבריות כל כך שהרי משתינים מים בפני רבים וגם אין לחוש שיעמוד במקום מטונף מפני שבמי רגלים אין כל כך טינוף שנבלעים במקומם (ויש להחמיר כדבריהם) דבתראי נינהו:

ג לא בהוצרך לנקביו בלבד הקילו כן אלא אפילו אם גשמים יורדים עליו או שהחמה זורחת עליו ומצערתו כמו שנתבאר בסי' ת"ד:

חלק ב סימן תז מי הם שיכולים לילך חוץ לתחום:

א מי שיצא חוץ לתחום משום פיקוח נפש כגון חכמה הבאה לילד וכיוצא בזה יש לו אלפים אמה לכל רוח ממקום שהגיע לו כדי שלא תהא מכשילו לעתיד לבוא שימנע מלילך אם לא יהיה לו שם אלא ד' אמות ואם הגיע לעיר הרי הוא כאנשי העיר ויש לו אלפים לכל רוח חוץ לעיר:

ב היה יוצא ברשות והוא הולך בדרך ואמרו לו כבר נעשית המצוה שיצאת לעשות יש לו ממקומו אלפים לכל רוח ואם מקצת התחום שיצא ממנו ברשות הוא מובלע בתוך אלפים אלו שיש לו ממקומו הרי זה חוזר לעירו וכאילו לא יצא שהבלעת התחומים מועלת כשיצא ברשות כמו שנתבאר בסי' ת"ה:

* * *

ג כל היוצאים להציל נפשות מישראל מיד נכרים או מן הנהר או מן המפולת יש להם אלפים אמה לכל רוח ממקום שהצילו בו ואם היתה יד נכרים תקיפה והיו מפחדים לשבות במקום שהצילו בו הרי אלו חוזרים בשבת למקומם ובכלי זיינם:

חלק ב סימן תח דין הנחת עירוב וקנין שביתה:

א מפני שתחומין מדברי סופרים הקילו בהם והתירו למי שצריך לילך ד' אלפים אמה לרוח אחת מרוחות העיר שיניח מזון ב' סעודות בסוף אלפים מן העיר וזהו הנקרא עירובי תחומין שמערב התחומין זה עם זה ויתכוין לקנות שביתתו במקום עירובו או סמוך לו במקום שיוכל להביא לשם עירובו בבין השמשות ולאכלו אם היה רוצה להיות שם עד בין השמשות ולאכלו שמתוך כך מועיל לו עירובו לקנות שם שביתה בבין השמשות שנחשוב אותו כאילו שבת שם אע"פ שאינו שם בין השמשות לפי שדעתו של אדם ודירתו במקום מזונותיו הוא וכיון שמזונותיו מונחים שם בין השמשות הרי זה כאילו הוא עצמו שבת שם ויכול להלך למחר ממקום עירובו אלפים אמה לכל רוח אע"פ ששבת ולן בבית.

ומכל־מקום אף שמשתכר בעירובו אלפים אמה שעכשיו יכול להלך מן העיר ד' אלפים לרוח אחת אלפים עד עירובו ואלפים להלאה מעירובו הרי הוא מפסיד בו אלפים שמן העיר לרוחות אחרות כגון אם הניח עירובו לסוף אלפים למזרח העיר אין לו ממקום עירובו אלא אלפים לכל רוח עם ד' קרנים שכל קרן הוא ג"כ אלפים כמו שנתבאר בסי' שצ"ט נמצא שהאלפים שלמערב הם בצד מזרח העיר ואינו יכול להלך חוץ לשער העיר לצד צפון ולצד דרום אפילו פסיעה אחת ואין צריך לומר לצד מערב העיר ואפילו לצד מזרחה אינו יכול להלך על פני כולה אם היא רחבה יותר מד' אלפים וד' אמות שזהו שיעור של מערב עירובו אלפים של רוחב קרן צפונית מערבית ואלפים של רוחב קרן מערבית דרומית וד' אמות ביניהן כשיעור רוחב מקום קניית שביתתו שקונה לו עירובו שכל המניח עירוב יש לו שם ד' אמות כמו שיתבאר בסי' ת"ט כשמודדים לו אלפים לכל רוח מעירובו מודדים מחוץ לד' אמות אלו ואח"כ ממלאים הקרנות:

* * *

חלק ג הלכות פסח סימן תכט מנהג ימי ניסן:

א חכמים הראשונים תקנו בזמן שבית המקדש היה קיים שיתחילו הדרשנים לדרוש ברבים הלכות הרגל שלשים יום לפני הרגל דהיינו שמפורים ואילך ידרשו הלכות פסח ומחמשה באייר ואילך ידרשו הלכות עצרת ומי"ד באלול ואילך ידרשו הלכות החג לפי שכל אחד ואחד הדר בארץ ישראל חייב להביא ברגל ג' קרבנות עולת ראייה ושלמי חגיגה ושלמי שמחה וכל קרבן צריך להיות נקי מכל מום ומשאר דברים הפוסלים את הקרבן לפיכך תקנו חכמים לדרוש הלכות הרגל שלשים יום לפניו כדי להזכיר העם את הרגל שלא ישכחו להכין בהמות הכשרים לקרבן ויהיה להם שהות כל שלשים יום:

ב ותקנה זו לא נתבטלה מישראל אף לאחר שחרב בית

המקדש שכל חכם היה שונה לתלמידיו הלכות הרגל שלשים יום לפניו כדי שיהיו בקיאים בהלכותיו וידעו המעשה אשר יעשון ולהמון עם היו דורשים הלכות הרגל בשבת שלפניו שבשבת זו היו מתקבצין כל העם מכל הכפרים לשמוע הלכות הרגל מפי החכם לפיכך נהגו בדורות האחרונים שהחכם דורש הלכות פסח בשבת שלפניו אם אינו ערב פסח והלכות החג דורש בשבת שובה (אבל עצרת אין בו הלכות מיוחדות שכל איסור והיתר הנוהגין בו נוהגין גם כן בפסח וסוכות).

והעיקר לדרוש ולהורות להם דרכי ה' וללמד להם המעשה אשר יעשון ולא כמו שנוהגין עכשיו:

ג ובדורות הללו שאין החכם שונה לתלמידיו הלכות (לפי שהכל כתוב בספר) מצוה על כל אחד ואחד שילמוד הלכות הרגל קודם הרגל עד שיהיה בקי בהם וידע המעשה אשר יעשה:

ד משה רבנו עליו־השלום תיקן להם לישראל שיהיה כל חכם העיר דורש לבני עירו בכל רגל בענינו של יום נס הנעשה בו ביום כגון בפסח ביציאת מצרים ובעצרת במתן תורה ובחג בהיקף ענני כבוד וגם כן ידרוש לעם בכל רגל הלכות הצריכות לבו ביום שיודיע להם האסור והמותר בו ביום הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג אף על פי שדרש להם הלכות הרגל שלשים יום לפניו.

ועכשיו אין נוהגין לדרוש הלכות בחג עצמו (לפי שהכל כתוב בספר) אלא דורשין באגדה מענינו של יום כמו שיתבאר בסימן תקכ"ט:

* * *

ה מנהג פשוט בכל ישראל שכל קהל וקהל משימים מס על בני עירן לצורך חטים לפסח לקנותם ולחלקם לעניי עירן וכל מי שדר בעיר י"ב חודש נעשה כבני העיר וחייב ליתן מס עמהם לזה ואפילו תלמידי חכמים הפטורין ממס נותנין חלקם לפי שצדקה היא זו וכל עני הדר בעיר י"ב חדש נעשה כעניי העיר וחייבין בני העיר ליתן לו חטים לפסח ועכשיו מרוב הגלות נהגו העם דין שלשים יום שכל מי שדר בעיר שלשים יום נעשה כבני העיר וכופין אותו ליתן עמהם לצורך חטים לפסח וכן כל עני הדר בעיר שלשים יום נעשה כעניי העיר וחייבים בני העיר ליתן לו חטים לפסח:

ו וכל זה שבא לעיר לגור שם ואומר שאינו רוצה להשתקע שם אבל מי שבא לעיר להשתקע שם נעשה כבני העיר מיד וכופין אותו ליתן עמהם לצורך חטים לפסח וכן עני שבא לעיר כדי להשתקע שם נעשה כעניי העיר וחייבים ליתן לו חטים לפסח:

ז ועני שאין דעתו להשתקע בעיר ולא שהה שלשים יום אע"פ שאין בני העיר חייבים ליתן לו חטים, מכל־מקום חייבים ליתן לו מצה בפסח כדרך שחייבים ליתן לו פת בכל ימות השנה מזון שתי סעודות לכל יום ויום מימות החול שהוא שוהה בעיר ובשבת מזון שלש סעודות כמ"ש ביורה דעה סי' רנ"ו ע"ש:

ח נוהגין במדינות אלו שבכל חדש ניסן אין אומרים תחנון ולא והוא רחום בב' וה' ולא יהי רצון שאחר קריאת התורה ולא צו"צ שבמנחה בשבת ואין מזכירין נשמות כלל (והוא הדין שאין אומרים אב הרחמים) חוץ מביום האחרון של פסח.

ואין אומרים צדוק הדין וקדיש שלאחריו אפילו היה המת תלמיד חכם מופלג וגדול הדור אלא דורשין עליו ואומרים קדיש אחר הדרשה אם הוא תלמיד חכם אפילו אינו מופלג אבל אם אינו תלמיד חכם אין דורשין עליו ואין מספידין עליו שאין מספידין בכל החדש אלא לחכם בפניו דהיינו בעוד שלא נקבר:

ט ואין מתענין בכל חדש ניסן אפילו תענית יחיד ואין צריך לומר שאין גוזרין תענית על הציבור בכל החדש.

וכל דברים אלו אינם מעיקר הדין אלא הם מנהג שנהגו בדורות האחרונים וסמכו על מה שאמרו חכמים שבא' בניסן התחילו הנשיאים להקריב את קרבניהם לחנוכת המזבח נשיא אחד ליום עד י"ג בניסן וכל נשיא ביום שהקריב קרבנו היה יום טוב שלו וערב פסח הוא יו"ט לכל ישראל שהיו מקריבין הפסח ואין כאן פנוי אלא יום י"ג שלא היה בו יו"ט ואח"כ ח' ימי הפסח הן ימים טובים אם כן יצא רוב החדש בקדושה לפיכך נוהגין לעשות כולו קודש כעין יום טוב.

ואין מתענין אפילו בערב ר"ח אייר ואפילו תענית יום שמת בו אביו ואמו (שקורין יאר צייט) אין מתענין בכל החדש אבל החתן והכלה ביום חופתם נוהגין להתענות אפילו בר"ח ניסן מטעם שיתבאר בסימן תקע"ג:

'לקוטי תורה' פרשת ואתחנן – הפרשה החסידית

וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם [א][1]

"**וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבוֹתָ אֶל לְבָבֶךָ** וגו'" (פָּרָשָׁתֵנוּ ד, לט):

הִנֵּה יֵשׁ לְהָבִין: הֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (שָׁם, לה): "**אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת** וגו'", וּמַהוּ עוֹד "**וְיָדַעְתָּ**"?

גַּם, מַהוּ "**הַיּוֹם**"?

1. (נֶאֱמַר שִׁבְּת פָּרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן, נֶחֱמוּ, ט"ו מְנַחֵם אָב תקס"ה. הַנָּחַת כְּבוֹד קָדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי נִדְפְּסָה בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ה חֵלֶק ב' עַמּוּד תשכח).

אַךְ הִנֵּה, אַחַר מַתַּן־תּוֹרָה שֶׁרָאוּ "פָּנִים אֶל פָּנִים", וְשָׁמְעוּ בְּעַצְמָם עֲשֶׂרֶת־הַדִּבְּרוֹת[2], אָמְרוּ (פָּרָשָׁתֵנוּ ה, כא־כג): "אִם יוֹסִפִים אֲנַחְנוּ לִשְׁמוֹעַ וגו', קָרֵב אַתָּה וּשְׁמָע וגו'". וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא הִסְכִּים עַל יָדָם וְאָמַר (שָׁם, כד־כו): "הֵיטִיבוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ וגו', לֵךְ אֱמוֹר לָהֶם וגו'". וּכְתִיב (שָׁם ו, א־ג): "וְזֹאת הַמִּצְוָה וגו', לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ וגו'" – עַד: "אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ". וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ (שָׁם, ד־ה): "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, הַוָ"ה אֱלֹקֵינוּ, הַוָ"ה אֶחָד. וְאָהַבְתָּ וגו'", שֶׁהִיא הַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנִּצְטַוּוּ אַחַר עֲשֶׂרֶת־הַדִּבְּרוֹת מִפִּי מֹשֶׁה.

וְצָרִיךְ לְהָבִין: לָמָּה הִקְדִּים לוֹמַר "וְזֹאת הַמִּצְוָה וגו', לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ וגו'", דְּהָא פָּרָשָׁה "שְׁמַע" חוֹבַת הַגּוּף הִיא, וְנוֹהֶגֶת בֵּין בָּאָרֶץ כו'[3].

וּלְהָבִין כָּל זֶה, צָרִיךְ לְהַקְדִּים בֵּיאוּר עִנְיָן דַּעַת וְעִנְיָן אֱמוּנָה – שֶׁהֵם שְׁתֵּי מִצְוֹת. כִּי הִנֵּה כְּתִיב: "דַּע אֶת אֱלֹהֵי אָבִיךָ וגו'" (בְּדִבְרֵי הַיָּמִים א' כ"ח, ט'), (דִּרְצוֹנוֹ לוֹמַר: בְּחִינַת דַּעַת וַהֲשָׁגָה מַמָּשׁ[4]) – וּכְתִיב (בְּשַׁלַּח יד, לא): "וַיַּאֲמִינוּ בַּהַוָ"ה"[5].

וְהָעִנְיָן:

כִּי בֶּאֱמֶת, זֶה שֶׁהָעוֹלָם קוֹרִין בְּשֵׁם "אֱמוּנָה", לְהַאֲמִין מַה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא מְחַיֶּה אֶת כּוּלָּם, הוּא בָּרָא אֶת כָּל הָעוֹלָמוֹת מֵאַיִן לְיֵשׁ – טוֹעִים הֵם, שֶׁאֵין צָרִיךְ לָזֶה אֱמוּנָה, שֶׁהֲרֵי זֶה נִרְגָּשׁ בִּבְחִינַת רְאִיָּה; הֲגַם שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה בְּעֵינֵי בָּשָׂר, הֲרֵי זֶה כְּאִילּוּ רוֹאֶה.

וְעַל זֶה נֶאֱמַר (אִיּוֹב יט, כו) **"וּמִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ"**, "אֶחֱזֶה" דַּיְיקָא, וְהַיְינוּ "מִבְּשָׂרִי": שֶׁכְּמוֹ בְּ"בְשָׂרִי", בִּשְׁבִיל שֶׁרוֹאֶה חַיּוּת הַגּוּף וְקִיּוּמוֹ – יוֹדֵעַ וּמַרְגִּישׁ כִּי נַפְשׁוֹ הִיא בּוֹ, שֶׁהִיא הִיא הַמְחַיָּה אֶת הַגּוּף וּבִלְעָדָהּ אֵין חַיּוּת וְקִיּוּם לַגּוּף; כַּךְ "אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ" – מֵאַחַר שֶׁרוֹאִין אֶת הָעוֹלָמוֹת, שֶׁהֵם כְּמוֹ גּוּף גָּדוֹל[6], "מֵהָאָרֶץ לָרָקִיעַ מַהֲלַךְ ת"ק שָׁנָה כו'"[7]; וְכֵן אֲפִילּוּ דְּבָרִים רוּחָנִיִּים, כְּמוֹ מַלְאָכִים וּנְשָׁמוֹת כו', הֵן כְּגוּף לְגַבֵּי הַחַיּוּת שֶׁבְּתוֹכָם מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְּהַוֶּוה וְהַמְחַיֶּה אוֹתָם וּמְקַיְּמָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה מ, כו): "שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּה". וּיְדִיעָה זוֹ מוּרְגֶּשֶׁת כְּאִלּוּ רוֹאֶה כו', וְזֶהוּ לְשׁוֹן "אֶחֱזֶה".

וְלָכֵן אֵין זֶה נִקְרָא בְּשֵׁם "אֱמוּנָה" בִּלְשׁוֹן־הַקּוֹדֶשׁ, אֶלָּא בְּשֵׁם "דַּעַת": כִּי דַּעַת הוּא לְשׁוֹן הַכָּרָה וְהַרְגָּשָׁה[8], וְגַם דַּעַת הוּא הַעֲמָקַת־הַלֵּב, שֶׁלֹּא יָסִיחַ דַּעְתּוֹ מִזֶּה, וְיִהְיֶה לוֹ לְזִכָּרוֹן לְפָנָיו תָּמִיד, שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח וְיָסוּר מִלִּבּוֹ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הִרְהוּר בְּעָלְמָא לֹא עָבִיד מִידִי[9], דְּ"הִרְהוּר לָאו כְּדִבּוּר דָּמֵי"[10].

ב. אַךְ הִנֵּה דַּעַת וְהַרְגָּשָׁה זוֹ הִיא בִּבְחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' (וְלָכֵן נִקְרָא בְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' בְּשֵׁם 'עָלְמָא־דְּאִתְגַּלְיָא'[11]). אֲבָל בִּבְחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין' כְּתִיב (מַלְאָכִי ג, ו): "אֲנִי הַוָ"ה לֹא שָׁנִיתִי"[12], וְ"אַתָּה הוּא קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם כו'"[13] – שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר "עָלְמִין" כְּלָל;

רַק בְּחִינַת "מַלְכוּתְךָ" לְבַדָּהּ הִיא "מַלְכוּת כָּל הָעוֹלָמִים"[14]. דְּהַיְינוּ בְּחִינַת זִיו וְהָאָרָה מִמִּדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, כְּמַאֲמָר[15]: "בָּרוּךְ **שֵׁם כְּבוֹד** מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד", "**שֵׁם כְּבוֹד** מַלְכוּתוֹ" וְלֹא "מַלְכוּתוֹ" עַצְמָהּ. וְעַל זֶה אָמְרוּ רַז"ל[16]: "עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם הָיָה הוּא **וּשְׁמוֹ בִּלְבָד**", שֶׁגַּם "שְׁמוֹ" – הִיא מִדַּת מַלְכוּתוֹ – הִיא בִּבְחִינַת "לְבַדּוֹ". וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[17]: "כִּי נִשְׂגָּב **שְׁמוֹ לְבַדּוֹ**", רַק "הוֹדוֹ" וְזִיוּוֹ שֶׁל שְׁמוֹ "עַל אֶרֶץ" כו'"[18].

וְנִקְרָא הוּא יִתְבָּרַךְ בְּשֵׁם **'סוֹבֵב** כָּל עָלְמִין' – שֶׁאֵין הָעוֹלָמוֹת תּוֹפְסִים מָקוֹם נָגְדּוֹ; שֶׁחִיּוּתוֹ הַמִּתְפַּשֵּׁט תּוֹךְ הָעוֹלָמוֹת אֵינוֹ כִּדְמִיּוֹן הַנְּשָׁמָה, הַמִּתְלַבֶּשֶׁת מַמָּשׁ תּוֹךְ הַגּוּף, וּמִתְפַּעֶלֶת מִמִּקְרֵי הַגּוּף וּמִמִּקְרֵי הַמָּקוֹם וְהַזְּמַן, קוֹר וָחוֹם כו'. אֲבָל לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ, הֲגַם שֶׁנִּמְצָא לְמַטָּה כְּמוֹ לְמַעְלָה, אֵינוֹ נִתְפָּס בְּגֶדֶר מָקוֹם חַס־וְשָׁלוֹם, וּמַעֲלָה

---

2. (פָּרָשָׁתֵנוּ ה, ד. יט־כ: "פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם בָּהָר . . כִּשְׁמֶעֲכֶם אֶת הַקּוֹל . . וּתֹאמְרוּ הֵן הֶרְאָנוּ ה' אֱלֹקֵינוּ אֶת כְּבֹדוֹ וְאֶת גָּדְלוֹ וְאֶת קֹלוֹ שָׁמַעְנוּ").

3. ("בֵּין בְּחוּץ לָאָרֶץ". קִדּוּשִׁין לז, א).

4. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה פֵּרֵשׁ בַּשְׁלָ"ה, בְּפֶרֶק "בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת", מַאֲמָר א'.

5. (וְעַיֵּין בְּרַבּוֹת: בְּשַׁלַּח, פָּרָשָׁה כ"ג, עַל פְּסוּק "תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה". וּבְשִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה, בַּפָּסוּק (ד, ח): "אִתִּי מִלְּבָנוֹן").

6. (רְאֵה אָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן פֶּרֶק לא. וּבַמּוֹרֶה נְבוֹכִים חֵלֶק א' פֶּרֶק ע"ב).

7. (חֲגִיגָה יג, א. יְרוּשַׁלְמִי בְּרָכוֹת פֶּרֶק ט הֲלָכָה א).

8. (נִסְמָן לְעֵיל וְאֶתְחַנַּן ב, א).

9. (זֹהַר חֵלֶק ג' קה, א).

10. (בְּרָכוֹת כ, ב).

11. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (לְעֵיל אֱמוֹר לא, ג).

12. (וְעַיֵּין זֹהַר חֵלֶק ב', סוֹף פָּרָשַׁת תְּרוּמָה, קע"ו, א'. חֵלֶק ג', קל"ז, ב').

13. (תְּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּה פֶּרֶק כא. נִסַּח הַתְּפִלָּה ("עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם"). שֶׁל"ה ג, ב).

14. (תְּהִלִּים קמה, יג: "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים").

15. (פְּסָחִים נו, א: "פָּתַח יַעֲקֹב אָבִינוּ וְאָמַר").

16. (פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פֶּרֶק ג).

17. (תְּהִלִּים קמח, יג: "כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם").

18. (וְעַיֵּין מִזֶּה: בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לָכֵן אֱמוֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (תּוֹרָה אוֹר נז, ב). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "קְחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה" (תּוֹרָה אוֹר פז, ב). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת" (תּוֹרָה אוֹר צ, ג). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וּבָאוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ". וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שִׁיר הַשִׁّירִים" (לְעֵיל שִׁיר הַשִּׁירִים א, ג). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "קוֹל דּוֹדִי" (לְעֵיל שִׁיר הַשִּׁירִים יד, ג)).

וּמַטָּה שָׁוִין. וְאֵין הַפֵּירוּשׁ ׳סוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳ שֶׁהוּא **מִלְּמַעְלָה** מִן הָעוֹלָמוֹת, אֶלָּא הוּא נִמְצָא **בְּתוֹךְ** הָעוֹלָמוֹת גַּם כֵּן, וְאַף עַל פִּי כֵן הוּא בִּבְחִינַת ׳סוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳.

וְזֶהוּ "וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ"[19]: שֶׁלְּפִי שֶׁהוּא קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל, הוּא בְּחִינַת ׳סוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳, לָכֵן הוּא שָׁוֶה מַמָּשׁ "בָּאָרֶץ מִתָּחַת"[20] כְּמוֹ "בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל"[21] – שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר "עָלְמִין", וְאֵין הָעוֹלָמוֹת פּוֹעֲלִים בּוֹ שׁוּם שִׁנּוּי חַס־וְשָׁלוֹם, וּכְמוֹ מִקּוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם.

וּבִבְחִינָה זוֹ לֹא שַׁיָּךְ דַּעַת וְהַרְגָּשָׁה – שֶׁאֵין נִתְפָּס בְּשׁוּם שֵׂכֶל וַהֲשָׂגָה אֵיךְ אֵין שִׁינּוּי לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ, אֶלָּא זוֹ הִיא בְּחִינַת אֱמוּנָה – לְהַאֲמִין בַּה׳ שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ אֵינוֹ בְּגֶדֶר "עָלְמִין", וּלְפָנָיו "בַּחֲשֵׁיכָה כָּאוֹרָה"[22]. :

ג. וְהִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים לז, ג): "שְׁכָן אֶרֶץ **וּרְעֵה** אֱמוּנָה". פֵּירוּשׁ "וּרְעֵה" – מְפַרְנֵס, שֶׁצָּרִיךְ לְפַרְנֵס וּלְהַמְשִׁיךְ מָזוֹן לְהַגְדִּיל אֶת הָאֱמוּנָה, עַד שֶׁתִּהְיֶה קְבוּעָה בְּלֵב הָאָדָם גַּם כֵּן בִּבְחִינַת דַּעַת וְהַרְגָּשָׁה, וּכְאִלּוּ רוֹאֶה כו׳.

וּכְמוֹ שֶׁיִּהְיֶה לָעָתִיד־לָבֹא, כִּדְכְתִיב (יְשַׁעְיָה יא, ט): "**מְלֹאָה הָאָרֶץ דֵּעָה**", פֵּירוּשׁ: "**הָאָרֶץ**" הִיא הָאֱמוּנָה, שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם "אֶרֶץ" – שֶׁהִיא הַמַּדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה, שֶׁאֵין בָּהּ גִּילּוּי אֶלָּא אֱמוּנָה בִּלְבָד. כִּי "נָעוּץ תִּחְלָתָן בְּסוֹפָן"[23], שֶׁאֵין גִּילּוּי תְּחִלָּתָן אֶלָּא בִּבְחִינַת סוֹפָן. וּבְחִינַת אֱמוּנָה זוֹ תִּהְיֶה **מְלֹאָה דֵּעָה**, שֶׁתִּהְיֶה בִּבְחִינַת הַכָּרָה וְהַרְגָּשָׁה, **וּכְאִלּוּ רוֹאֶה** וְכו׳. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה מ, ה): "וְנִגְלָה כְּבוֹד ה׳ **וְרָאוּ** כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כו׳".

וְהַמְשָׁכָה זוֹ לְהִיוֹת הַגְדֵּלַת הָאֱמוּנָה – הוּא עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת[24], שֶׁעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (בְּרֵאשִׁית א, כו): "נַעֲשֶׂה **אָדָם בְּצַלְמֵנוּ** כִּדְמוּתֵנוּ". רְמַ"ח מִצְוֹת – הֵם "רְמַ"ח **אֵבְרִין** דְּמַלְכָּא"[25], בְּחִינַת "אָדָם" – "אֲדַמֶּה לְעֶלְיוֹן"[26], שֶׁהֵם הֵן רְמַ"ח הַמְּשָׁכוֹת מִבְּחִינַת ׳סוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳.

וְדֶרֶךְ כְּלָל נֶחְלְקִין הָרְמַ"ח מִצְוֹת לְג׳ קַוִּין: יָמִין וּשְׂמֹאל וְאֶמְצַע. וְהֵם: **תּוֹרָה וַעֲבוֹדָה וּגְמִילוּת־חֲסָדִים**[27]:

תּוֹרָה הוּא "שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא"[28]; "קוֹרֵא בַּתּוֹרָה"[29] הוּא כְּמוֹ שֶׁקּוֹרֵא בְּשֵׁם וְכו׳[30].

וּגְמִילוּת־חֲסָדִים – זוֹ צְדָקָה, "לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים" (יְשַׁעְיָה נז, טו), עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא־דִלְתַתָּא – אִתְעָרוּתָא־דִלְעֵילָא[31] לִהְיוֹת הַמְּשָׁכַת ׳סוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳ בִּבְחִינַת יְרִידָה **וְהַשְׁפָּלָה** "לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים".

וַעֲבוֹדָה – זוֹ קָרְבָּנוֹת, בְּחִינַת "רִשְׁפֵּי אֵשׁ" שֶׁלְּמַטָּה לִיכְלֵל בָּאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה[32]. וְכֵן בַּתְּפִלָּה, שֶׁכְּנֶגֶד הַקָּרְבָּנוֹת, תִּקְּנוּ "בָּרוּךְ שֶׁאָמַר" וּפְסוּקֵי־דְזִמְרָה, לְהַגְדִּיל מְדוּרַת הָאֵשׁ הָאֲהֲבָה שֶׁמִּמַּטָּה־לְמַעְלָה, בְּאוֹמְרוֹ "בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם", דְּהַיְינוּ "בְּמַאֲמָר אֶחָד"[33], וְאַחַר כַּךְ נִפְרָט עַל יְדֵי ט׳ מַאֲמָרוֹת כו׳; וְכֵן בְּ"הַלְלוּיָה": "כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ", רַק "הוֹדוֹ גו׳, וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ וְגו׳, לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ וְגו׳" (תְּהִלִּים קמח, יג־יד); וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה מִשְּׁאָר פְּסוּקִים, שֶׁמֵּהֶם נִמְשָׁךְ רִשְׁפֵּי־אֵשׁ וְהִתְלַהֲטוּת הַלֵּב, וְעַל יְדֵי זֶה "כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים וְגו׳" (מִשְׁלֵי כז, יט) – מַמְשִׁיךְ לְמַטָּה בִּחְינַת ׳סוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳, שֶׁתִּהְיֶה אֱמוּנָה זוֹ קְבוּעָה וּתְקוּעָה בְּלֵב וְנֶפֶשׁ הָאָדָם.

וְזֶהוּ "**וְזֹאת הַמִּצְוָה** וְגו׳, לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ וְגו׳, אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ" – "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגו׳":

כִּי הִנֵּה עִנְיָן פָּרָשַׁת "**שְׁמַע יִשְׂרָאֵל**" הוּא, שֶׁ"**הַוְיָ"ה**", ׳סוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳, שֶׁהוּא "**אֱלֹהֵינוּ**", שֶׁאֲנַחְנוּ מַאֲמִינִים בּוֹ בִּבְחִינַת אֱמוּנָה לְבַדָּהּ – יִהְיֶה בִּבְחִינַת "**אֶחָד**", בִּבְחִינַת

---

19. (בְּרִכַּת "יִשְׁתַּבַּח": "יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ, הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ").

20. (הֶמְשֵׁךְ הַפָּסוּק: "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כִּי ה׳ הוּא הָאֱלֹקִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד").

21. (ו"הַמֶּלֶךְ **הַגָּדוֹל**" הַיְינוּ בְּחִינַת ׳**מְמַלֵּא** כָּל עָלְמִין׳, **הִתְפַּשְּׁטוּת** גְּדוּלַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. כִּי "וְלִגְדוּלָתוֹ אֵין חֵקֶר" (תְּהִלִּים קמה, ג) **כְּתִיב, וּכְתִיב** (דָּנִיאֵל ז, י): "**אֶלֶף אֲלָפִים** כו׳ וְיִשַּׁמְּשׁוּנֵּהּ, וְרִבּוֹ רִבְבָן קָדָמוֹהִי יְקוּמוּן").

וְעַיֵּין בַּזֹּהַר חֵלֶק א׳: דַּף רל"ט, א׳. וַיֵּגַשׁ, דַּף ר"ו, עַמּוּד ב׳. וַיְחִי, דַּף רל"ז, א׳. חֵלֶק ג׳: דַּף קע"א, סוֹף עַמּוּד א׳).

22. (תְּהִלִּים קלט, יב). (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל כו׳ וַיַּאֲמִינוּ בַּהֲוָיָ"ה" (תּוֹרָה אוֹר בְּשַׁלַּח סא, ד וְאֵילֶךְ)).

23. (סֵפֶר יְצִירָה פֶּרֶק א מִשְׁנָה ז).

24. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִّתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין עִנְיָן הַבְּרָכוֹת" (תּוֹרָה אוֹר ו, א). וּבְ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" (סי׳ א), עַל פָּסוּק "חָגֻרָה בְעוֹז מָתְנָיִךְ". וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וָאֶהְיֶה אָצְלוֹ אָמוֹן" (לְעֵיל בַּמִּדְבָּר יז, ד וְאֵילֶךְ) – אָמוֹן – פֶּדָגוֹג. וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מֹשֶׁה יְדַבֵּר", גְּבֵי "בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ"(תּוֹרָה אוֹר יִתְרוֹ סח, ב)).

25. (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ל).

26. (יְשַׁעְיָה יד, יד. שָׁלֹ"ה ג, א. שָׁם תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב דְּרוּשׁ צֹאן יוֹסֵף שא, ב).

27. (אָבוֹת א, ב).

28. (זֹהַר חֵלֶק ב פז, א. הַקְדָּמַת הָרַמְבַּ"ן עַל הַתּוֹרָה. יוֹנַת אֵלֶם פֶּרֶק כט: "כָּל הַקּוֹרֵא בַתּוֹרָה – כְּאִלּוּ קוֹרֵא בִּשְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא").

29. (בְּרָכוֹת יג, א. וְעוֹד).

30. ("פֵּירוּשׁ: שֶׁעַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה קוֹרֵא לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא לְבוֹא אֵלָיו בְּבִיכּוֹל, כְּאָדָם הַקּוֹרֵא לַחֲבֵירוֹ שֶׁיָּבֹא אֵלָיו, וּכְבֵן קָטָן הַקּוֹרֵא לְאָבִיו לָבֹא אֵלָיו לְהִיוֹת עִמּוֹ בְּצַוּוּתָא חֲדָא, וְלֹא לִיפְרֵד מִמֶּנּוּ וְלִישָׁאֵר יְחִידִי". תַּנְיָא סוֹף פֶּרֶק לז).

31. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א פח, א. קסד, א. רלה, א. רמד, א. וְעוֹד).

32. (בְּרָכוֹת כו, ב. וּרְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה סח, ט).

33. (אָבוֹת ה, א: "בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם . . וַהֲלֹא בַּמַּאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת". רְאֵה הַפֵּירוּשׁ בְּמִדְרָשׁ שְׁמוּאֵל).

גִּילוּי בְּשִׁבְעָה רְקִיעִים וּבָאָרֶץ[34], בִּבְחִינַת דַּעַת וְהַרְגָּשָׁה[35], לִהְיוֹת בִּיטּוּל וְיִחוּד אֲמִיתִּי בִּבְחִינַת יִחוּדָא־עִילָּאָה, בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת מַמָּשׁ;

וְנַעֲשֶׂה וְנִמְשָׁךְ בְּחִינָה זוֹ עַל יְדֵי הַמִּשְׁכַּת הַמִּצְוֹת לִבְחִינַת "**אֶרֶץ**" – הִיא בְּחִינַת אֱמוּנָה, וֶאֱמוּנָה זוֹ הִיא בְּחִינַת "אֶרֶץ זָבַת **חָלָב וּדְבָשׁ**":

"**חָלָב**" הוּא בְּחִינַת הַגְדָּלַת הַמִּדּוֹת, שֶׁתִּגְדַּל הָאַהֲבָה הַמְסוּתֶּרֶת בַּלֵּב וְתֵצֵא מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּילּוּי.

(כִּי הַגְדָּלַת הַמִּדּוֹת הוּא עַל יְדֵי בְּחִינַת אֱמוּנָה מִבְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין' דַּייְקָא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִבְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין', לֹא תִּתְגַּדֵּל אַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ לַה' מִכַּאֲשֶׁר תּוּכַל נַפְשׁוֹ שְׂאֵת[36]).

"**וּדְבָשׁ**" הוּא בְּחִינַת מְתִיקוּת וְתַעֲנוּג, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה נח, יד): "אָז תִּתְעַנַּג עַל ה'".

וְהַיְינוּ מִבְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין': דְּהַיְינוּ, כַּאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן כִּי "אֲנִי הַוָּיָ"ה לֹא שָׁנִיתִי" (מַלְאָכִי ג, ו), וְ"אַתָּה הוּא קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם כו'"[37], וְרַק "הוֹדוֹ עַל וְגוֹ'", וְעִם כָּל זֶה, הִנֵּה "וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ" וְ"לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ" מַמָּשׁ – אִי לָזֹאת יָגִיל וְיִשְׂמַח לִבּוֹ וְיִתְעַנֵּג עַל ה' מַמָּשׁ.

וְזֶהוּ "וְצַדִּיק **בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה**" (חֲבַקּוּק ב, ד) – מִלְּשׁוֹן תַּעֲנוּג, וּפִיקּוּחַ־נֶפֶשׁ[38]: כְּמוֹ "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת, וְ**חֶסְרוֹנָם** עַל כֹּל מַה שֶּׁבָּרָאתָ, **לְהַחֲיוֹת** בָּהֶם נֶפֶשׁ כָּל חָי"[39]: שֶׁפֵּירוּשׁ "חֶסְרוֹנָם" – דָּבָר הֶחָסֵר לָאָדָם לְקִיּוּם חַיּוּתוֹ, "לְהַחֲיוֹת בָּהֶם נֶפֶשׁ כָּל חָי" – שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לְהִתְעַנֵּג וּפִיקּוּחַ־נֶפֶשׁ; וְכַךְ "יִחְיֶה בֶּאֱמוּנָתוֹ", לְהָשִׁיב אֶת נַפְשׁוֹ יוֹתֵר מִכָּל הַתַּעֲנוּגִים וּ"מֵרוֹב כֹּל" (תְּהִלִּים עג, כה): "מִי לִי בַשָּׁמַיִם, וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי וגו'".

(וְזֶהוּ "וְרֵעֵה אֱמוּנָה [..] וְהִתְעַנַּג עַל ה'" (תְּהִלִּים לז, ג־ד), וְהַיְינוּ עַל יְדֵי "וַעֲשֵׂה טוֹב" (תְּהִלִּים לד, טו))[40]:

ד. אַךְ בְּחִינוֹת אֵלּוּ שֶׁל "חָלָב וּדְבָשׁ" עֲדַיִין לֹא הִגִּיעוּ לְמַעֲלַת וּמַדְרֵגַת וּ"מָלְאָה הָאָרֶץ **דֵּעָה**", שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא בִּבְחִינַת דַּעַת וְהַרְגָּשָׁה מַמָּשׁ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן "חָלָב וּדְבָשׁ" הֵם בִּבְחִינַת הָאֱמוּנָה עֲדַיִין.

וְהָעִנְיָן:

כִּי הִנֵּה אָנוּ רוֹאִים שֶׁהָ"עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג"[41], בִּבְחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין', שֶׁיֵּשׁ "לְכָל עֵת כו'"[42]: כִּי הַנָּחָשׁ הִטִּיל זוֹהֲמָא בְּחַוָּה[43], בִּחְינַת כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל; וּבְמַתַּן־תּוֹרָה פָּסְקָה זוֹהֲמָתָן[44]; וְאַחַר כַּךְ בְּחֵטְא הָעֵגֶל חָזַר כו'; וְאַחַר כַּךְ בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ עָבְדוּ אֶת ה'[45]; וּבִימֵי שְׁפוֹט הַשּׁוֹפְטִים קִלְקְלוּ; וּבִימֵי דָּוִד וּשְׁלֹמֹה הָיוּ בַּמַּעֲלָה הָעֶלְיוֹנָה[46]; וְאַחַר כַּךְ בְּחֵטְא יָרָבְעָם כו'; וְכַךְ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר נִשְׁתַּנָּה לְפִי הָעִנְיָן; וְגַם בִּימֵי הַתַּנָּאִים וְהָאֲמוֹרָאִים אֵין זְמַן אֶחָד דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ; וְכָל הָעִתִּים מִשְׁתַּנִּים, וְהַזְּמַנִּים מִתְחַלְּפִין וּמִתְהַפְּכִין.

וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁהֵם בִּבְחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' – שֶׁהֵם בְּחִינַת פַּרְצוּף: רֹאשׁ, וְיָד, וְרֶגֶל, וּשְׁאָר אֵבָרִים, שֶׁאֵין אֶחָד דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ, וּפְעוּלַּת הָאֵיבָרִים מִשְׁתַּנִּין, גַּם לִפְעָמִים כּוֹאֵב אֶחָד מֵהָאֵבָרִים אוֹ נֶחְלָשׁ כו', וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה שִׁינּוּיִים מִקְרִים[47].

וְכֵן בְּכָל אָדָם בִּפְרָטִיּוּת: לִפְעָמִים נוֹפֵל בְּמַחְשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה – אֲשֶׁר לֹא טוֹב; וְלִפְעָמִים יִפּוֹל לוֹ הִרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, כִּי "לְכָל עֵת וגו'", "וּלְאוֹם מִלְּאוֹם יֶאֱמָץ" (תּוֹלְדוֹת כה, כג) – "כְּשֶׁזֶּה קָם כו'; לֹא נִתְמַלְּאָה צוֹר כו'"[48]. וְעַל כֵּן אַל יִפּוֹל לֵב הָאָדָם עָלָיו בִּרְאוֹתוֹ שֶׁנּוֹפֵל כו', כִּי כַּךְ הוּא סֵדֶר תַּהְפּוּכוֹת הַזְּמַן, וְיָכוֹל הוּא לַחֲזוֹר וּלְשַׁנּוֹת אֶת טַעְמוֹ מֵרָע לְטוֹב. וְכָל זֶה הוּא בִּבְחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין'.

אַךְ לִהְיוֹת בְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', בִּבְחִינַת גִּילּוּי, בִּבְחִינַת דַּעַת וְהַרְגָּשָׁה מַמָּשׁ, צָרִיךְ לִהְיוֹת "וּבַעַרְתָּ הָרָע

---

34. (סֵפֶר מִצְוֹת קָטָן סִימָן קד. הוּבָא בְּבֵית יוֹסֵף אוֹרַח חַיִּים רֵישׁ סִימָן סא).

35. (**וְכֵן כָּתַב בְּ"פְּרִי עֵץ חַיִּים"**, שַׁעַר הַקְּרִיאַת־שְׁמַע, פֶּרֶק י"א, בְּעִנְיָן "הַוָּיָ"ה אֶחָד", שֶׁהוּא הַמִּשְׁכַּת הַדַּעַת־עֶלְיוֹן כו').

36. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בָּאתִי לְגָנִּי", בְּפֵירוּשׁ "יֵינִי עִם חֶלְבִּי" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים לב, ג). וְסוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "חַכְלִילִי עֵינַיִם", גֶּבֶי "רוֹחֲצוֹת בְּחָלָב" (תּוֹרָה אוֹר וַיְחִי). וּבַזֹּהַר חֵלֶק ג', קל"ו, ב'.

37. (תְּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּה פֶּרֶק כא. נִסַּח הַתְּפִלָּה ("עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם"). שְׁלָ"ה ג, ב).

38. (רְאֵה בְּטוּר שֻׁלְחָן עָרוּךְ אוֹרַח חַיִּים סִימָן רז).

39. (נִסַּח בִּרְכַּת בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת).

40. (וְעַיֵּן זֹהַר חֵלֶק ג', פִּינְחָס, דַּף רכ"ה, ב' – מֵעִנְיָן זֶה. וּבְפָרָשַׁת בְּהַר, דַּף ק"י, עַמּוּד ב'. וּבְפֵירוּשׁ הָרַמַ"ז שָׁם – מֵעִנְיָן "טוֹב". חֵלֶק ב': תְּרוּמָה, ק"ע, עַמּוּד א', עַל פָּסוּק "מִזְמוֹר לְדָוִד ה' רוֹעִי". וְדַף קע"א, א').

41. (עַל פִּי עֲבוֹדָה זָרָה נד, ב).

42. (קֹהֶלֶת ח, ו: "לְכָל חֵפֶץ יֵשׁ עֵת". שָׁם ג, א: "וְעֵת לְכָל").

43. (שַׁבָּת קמו, א).

44. (רְאֵה שַׁבָּת שָׁם. אוֹר הַחַיִּים בְּרָכָה לג, ג).

45. (יְהוֹשֻׁעַ כד, לא).

46. (זֹהַר חֵלֶק א קנ, א. שְׁמוֹת רַבָּה טו, כו).

47. (וְעַיֵּן זֹהַר חֵלֶק א': וַיְחִי, דַּף רכ"א, א': "דְּאִשְׁתְּנִיאַת מִגְּוִונָא לְגַוְונָא". וְסוֹף פָּרָשַׁת אֱמוֹר, דַּף ק"ז. זֹהַר חֵלֶק ג', תֵּצֵא, רפ"א, א'. וְעַיֵּן בַּ"פַּרְדֵּס", שַׁעַר אַבִּי"עַ, סוֹף פֶּרֶק א').

48. ("כְּשֶׁזֶּה קָם זֶה נוֹפֵל. וְכַן הוּא אוֹמֵר (יְחֶזְקֵאל כו, ב): "יַעַן אֲשֶׁר אָמְרָה צֹר עַל יְרוּשָׁלִַם כו', אִמְּלְאָה הֶחֳרָבָה" – לֹא נִתְמַלְּאָה צוֹר אֶלָּא מֵחוּרְבָּנָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם". רַשִׁ"י עַל הַפָּסוּק).

וְגו'"[49] (רְאֵה יג, ו), שֶׁזֶּה יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא, שֶׁיִּקּוּיָיִם "וְאֶת רוּחַ הַטּוּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ" (זְכַרְיָה יג, ב).

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּזְמַן חוּרְבַּן הַבַּיִת, שֶׁבַּיִת־רִאשׁוֹן הָיוּ בוֹ נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר, וּבַיִת־שֵׁנִי הָיָה בוֹ שִׂנְאַת חִנָּם[50], שֶׁהֵם הֵם בְּחִינַת "זֶה לְעוּמַּת זֶה" (קֹהֶלֶת ז, יד), כְּנֶגֶד בְּחִינַת אֱמוּנָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִן הַדַּעַת.

וְהָעִנְיָן:

כִּי כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּסִטְרָא־דִּקְדוּשָׁה – בְּחִינַת אֱמוּנָה, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִן הַדַּעַת, כַּךְ הָיָה אָז בֵּין יִשְׂרָאֵל אֱמוּנוֹת כּוֹזְבוֹת (כַּמְבוֹאָר בִּירְמִיָּה, סִימָן מ"ד, פָּסוּק י"ז־י"ח), וְהֵם "זֶה לְעוּמַּת זֶה".

וְהִנֵּה **בְּבֵית־רִאשׁוֹן**, בְּהִתְגַּבְּרוּת סִטְרָא־דִּקְדוּשָׁה הָיָה גִּילוּי שְׁכִינָה, אָרוֹן וְכַפֹּרֶת. וְכַךְ בְּ"זֶה לְעוּמַּת זֶה", בְּהִתְגַּבְּרוּת סִטְרָא־דִּקְלִיפָּה מֵחֲמַת הַחֵטְא, הָיָה הִתְגַּבְּרוּת כְּנֶגֶד אֱמוּנַת אֱלֹהוּת, וְהַנְּשִׁים שֶׁהָיוּ מְבַכּוֹת אֶת הַתַּמּוּז[51] אָמְרוּ: מֵעֵת חָדַלְנוּ לְקַטֵּר לְמֶלֶכֶת שָׁמַיִם חָסַרְנוּ[52] וְגו'. וְכַךְ הָיוּ נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּירְמִיָּה סִימָן כ"ז, פָּסוּק י"ד־ט"ו), דְּהַיְינוּ אֱמוּנוֹת כּוֹזְבוֹת בַּנְּבִיא לְהַאֲמִין בְּמַה שֶׁלֹּא דִּבֶּר ה'.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן **בְּבֵית־שֵׁנִי**, שֶׁ"חָסְרוּ ה' דְּבָרִים"[53], לֹא הָיְתָה גַּם כֵּן בְּלִעוּמַּת־זֶה הִתְגַּבְּרוּת הַקְּלִיפָּה כָּל כַּךְ, וְהָיְתָה הָאֱמוּנָה־רָעָה – בְּמִילֵּי־דְּעָלְמָא, לְהַאֲמִין בְּאַנְשֵׁי רָכִיל, לִשְׁנוֹא אֶת חֲבֵירוֹ, שֶׁהַשִּׂנְאָה הַהִיא הִיא שִׂנְאַת־חִנָּם, שֶׁחֲבֵירוֹ לֹא עָשָׂה לוֹ רָעָה בֶּאֱמֶת; כִּי אִם לֹא הָיָה מַאֲמִין בְּאַנְשֵׁי רָכִיל, בְּוַודַּאי לֹא הָיָה אִישׁ שׂוֹנֵא לְרֵעֵהוּ בְּכְלָל. שֶׁזֶּה כְּנֶגֶד הַטֶּבַע שֶׁיִּשְׂנָא אֶחָד לַחֲבֵירוֹ חִנָּם – אִם יוֹדֵעַ בֶּאֱמֶת שֶׁחֲבֵירוֹ לֹא פָּשַׁע כו'. :

וְזֶהוּ "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבוֹתָ אֶל לְבָבֶךָ וְגו'":

כִּי לְהִיוֹת הַיְּדִיעָה וְהַרְגָּשָׁה בִּבְחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין', כְּבָר נֶאֱמַר "אַתָּה **הָרְאֵתָ** לָדַעַת וְגו'" – **כְּבָר** "הָרְאֵתָ כו'". אֲבָל לִהְיוֹת "**וְיָדַעְתָּ**" – בִּבְחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', דְּהַיְינוּ "**בַּשָּׁמַיִם** מִמַּעַל", "שָׁמַיִם" – בְּחִינַת סוֹבֵב;

כְּמוֹ הַשָּׁמַיִם שֶׁהֵם כַּדּוּרִים, וּכְמוֹ הָאָרֶץ, שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַשָּׁמַיִם וְהַשָּׁמַיִם מַקִּיפִין לָהּ[54] – כַּךְ הִנֵּה "דִּבֵּר ה'", הוּא בְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין', הִיא מוּקֶפֶת בִּבְחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', שֶׁאֵין דָּבָר חוּץ מִמֶּנּוּ. וְכִמְשַׁל הַדִּבּוּר בְּעוֹדוֹ בְּכֹחַ הַנֶּפֶשׁ, שֶׁעֲדַיִּין לֹא יָצָא וְנִפְרָד כו'.

וִידִיעָה זוֹ הוּא דַּוְקָא "**הַיּוֹם**", כְּמוֹ "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם" (פָּרָשַׁתֵנוּ ז, יא) – וְלֹא לְמָחָר בָּעוֹלָם־הַבָּא[55]:

שֶׁהָעוֹלָם־הַבָּא הוּא בְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין', הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַמַּדְרֵיגוֹת מֵעֵילָּה לְעָלוּל, מַדְרֵיגָה אַחַר מַדְרֵיגָה. וְכִמְשַׁל פַּרְצוּף – שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֹאשׁ, וְיָד, וְרֶגֶל כו', כַּךְ יֵשׁ מַדְרֵיגוֹת רַבּוֹת – גַּן־עֵדֶן עֶלְיוֹן, וְגַן־עֵדֶן תַּחְתּוֹן כו'. וְלָכֵן הַמַּעֲשִׂים וְדִיבּוּרִים וּמַחְשָׁבוֹת נַעֲשׂוּ "לְבוּשִׁין צוֹאִים" לָעוֹלָם־הַבָּא, וְאֵין יָכוֹל לִפְשׁוֹט אוֹתָם, וּכְאִלּוּ קָשׁוּר בְּשֵׂק; אִם לֹא עַל יְדֵי כַּף־הַקָּלַע וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה – לְהַתִּיר וּלְהַפְקִיעַ הַקֶּשֶׁר וְכו'[56];

מַה שֶּׁאֵין כֵּן "הַיּוֹם": "וַהֲשֵׁבוֹתָ אֶל **לְבָבֶךָ**" – "בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ"[57], בִּבְחִינַת אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא כו', שֶׁ"הַיּוֹם" יָכוֹל לְבָרֵר וּלְהַפְרִיד הָרָע עַל יְדֵי הַמְּשָׁכָה מִבְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', עַל יְדֵי "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר **אָנֹכִי**" (פָּרָשַׁתֵנוּ ו, ו) – "**מִי שֶׁאָנֹכִי**"[58], "מְצַוְּךָ **הַיּוֹם**" דַּוְקָא. שֶׁהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הֵם מִבְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין'.

וְעַל יְדֵי זֶה "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם [..] כִּי **הַוָ"ה הוּא הָאֱלֹהִים**": "הַוָ"ה" הוּא בְּחִינַת גִּילוּי "הָאֱלֹהִים", בְּחִינַת הֶסְתֵּר וְצִמְצוּם. כִּי כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת הֶסְתֵּר וְצִמְצוּם בִּבְחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין', בְּחִינַת עֲלִיּוֹת וִירִידוֹת לְפִי זְמַנִּים מִתְחַלְּפִים כַּנַ"ל – כַּךְ יֵשׁ בִּבְחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', בְּחִינַת "הַוָ"ה" – זֶה גִּילוּי, וּבְחִינַת "אֱלֹהִים" הַיְינוּ הֶסְתֵּר וְצִמְצוּם, בְּהִתְגַּבְּרוּת "זֶה לְעוּמַּת זֶה";

וְצָרִיךְ לִהְיוֹת "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבוֹתָ אֶל לְבָבֶךָ", בִּבְחִינַת אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא, שֶׁיִּקּוּיָיִם "וְאֶת רוּחַ הַטּוּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ" (זְכַרְיָה יג, ב), וְעַל יְדֵי זֶה תִּהְיֶה וּ"מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה וְגו'", וְהָאָרֶץ תִּרְצֶה אֶת עֲוֹנָהּ[59] דְּהַיְינוּ שֶׁזְּדוֹנוֹת יִהְיוּ כִּזְכֻיּוֹת[60].

---

49. (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "כִּי עַל כָּל כָּבוֹד חוּפָּה" (לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים מז, ב).

50. (יוֹמָא ט, ב. רְאֵה יְרוּשַׁלְמִי יוֹמָא פֶּרֶק א הֲלָכָה א).

51. (יְחֶזְקֵאל ח, יד: "הַנָּשִׁים יֹשְׁבוֹת מְבַכּוֹת אֶת הַתַּמּוּז").

52. (יִרְמְיָה מד, יח: "וּמִן אָז חָדַלְנוּ לְקַטֵּר לְמֶלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּךְ לָהּ נְסָכִים, חָסַרְנוּ כֹל, וּבַחֶרֶב וּבָרָעָב תְּמֻנוּ").

53. (יוֹמָא כא, ב).

54. (וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי הַמַּצָּוָה הַזֹּאת", גַּבֵּי "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא" (לִקְמָן נְצָבִים מה, ד)).

55. (עֲבוֹדָה זָרָה ד, ב).

56. (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כו' אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי" (לְעֵיל פִּינְחָס עה, ג)).

57. (רְאֵה בְּרָכוֹת פֶּרֶק ט מִשְׁנָה ה).

58. (נִסְמָן לְעֵיל דְּבָרִים א, ב).

59. ("אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ . . כֹּל יְמֵי הָשְׁמָּה . . אָז תִּשְׁבֹּת הָאָרֶץ וְהִרְצַת". בְּחֻקּוֹתַי כו, לד).

60. (יוֹמָא פו, ב).

(61 רַבּוֹת: בְּפָרָשָׁה וְאֶתְחַנַּן עַל פָּסוּק דְ"וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם", וּבְפָרָשָׁה וְזֹאת הַבְּרָכָה (יא, ה), וְסוֹף פָּרָשָׁה וַיִּקְרָא, סוֹף פָּרָשָׁה ו', עַל פָּסוּק (ה, א) "וְהוּא עֵד, אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע": "אוֹ רָאָה" – "אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת", "אוֹ יָדָע" – "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם".

וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ עַל פִּי הָאָמוּר:

דְּפָסוּק "אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת" – זֶהוּ עַל בְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין', שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר (איוב יט, כו): "וּמִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה", "שֶׁאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ" (יְשַׁעְיָה מ, כו) – וְזֶהוּ "אוֹ רָאָה" – "אַתָּה הָרְאֵתָ".

אֲבָל פָּסוּק "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם" קָאֵי עַל הָאֱמוּנָה וְהַדַּעַת בִּבְחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', מַה שֶּׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר עָלְמִין כְּלָל, וְעַל זֶה נֶאֱמַר "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם" כַּנַּ"ל – וְזֶהוּ "אוֹ יָדָע כו'".

וְזֶהוּ שֶׁיֵּשׁ בְּפָסוּק רִאשׁוֹן דִּקְרִיאַת "שְׁמַע" ע' רַבָּתִי, וְכֵן ד' דְ"אֶחָד" – שֶׁהוּא עִנְיָן "עֵד", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת "וְאַתֶּם עֵדַי" (יְשַׁעְיָה מג, יב), כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם בַּמִּדְרָשׁ. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי "אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת", "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם כו'" וְכַנַּ"ל.

וְגַם יֵשׁ לוֹמַר, ע' רַבָּתִי דְ"שְׁמַע": עַיִן – בְּחִינַת רְאִיָּה, "הָרְאֵתָ לָדַעַת", וּ"שְׁמַע", לְשׁוֹן הֲבָנָה[62] – בְּחִינַת "וְיָדַעְתָּ".

וְזֶהוּ "עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים [..] יָקוּם דָּבָר" (שׁוֹפְטִים יט, טו), כִּי "עֵדוּת" – אוֹתִיּוֹת "דַּעוֹת"[63], וּ"שְׁנַיִם עֵדִים" הַיְינוּ בְּחִינַת "אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע" הַנַּ"ל. וְעַל יְדֵי זֶה "יָקוּם דָּבָר" – הוּא בְּחִינַת "דָּבָר ה'", וְעַל זֶה מְרַמֵּז הַד' רַבָּתִי דְ"אֶחָד"). :

61. (בַּגְּמָרָא נִזְכַּר פָּסוּק "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם": רֹאשׁ הַשָּׁנָה ל"ב, ב'. גִּיטִּין נ"ז, ב').

62. (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "דַּבֵּר כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ". וּרְאֵה גַּם כֵּן בְּרָכוֹת יג, א).

63. (פְּרֵדֵס בְּעָרְכֵי הַכִּינוּיִים עֵרֶךְ עֵדוּת. רְאֵה גַּם כֵּן מְאוֹרֵי אוֹר אוֹת ע' סָעִיף ט).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(כא) **וכך** יובן למעלה בבטול הנשמה האלקית לפני הוי"ה בעמדה לפניו בתפלה שבאה מצד ההשגה וההתבוננות בגדלות רוממות אלקות שמצד התבוננות השגת הרוממות יותר יתפעל בבטול מציאותו ביראה ופחד דאלקים כבטול המלאכים ביראה במרכבה כמו פני שור מהשמאל וכן מחנה גבריאל כו'. וכאשר יתבונן ברוב חסדי ה' ורב טובו עמו. ואיך שהתפשטות רב חסדו לכל העולמות שמזה נולדה האהבה יש בזה בחי' הבטול שמצד האהבה דוקא וכאברהם שנק' (ישעי' מא, ח) אברהם אוהבי רחימא דמלכא שהיה בו בחי' הבטול במציאות ממש מצד האהבה וגדולת חסד ה' כו' וכפני אריה אל הימין כו' וכמחנה מיכאל כו' ועד"ז היה פחד יצחק מצד השגת הרוממות כנ"ל וד"ל. וזהו ב' מיני בטול ההפכיים דחו"ג כב' מיני גוונין דחיור וסומק כידוע והיינו ע"י ב' מיני שיר דחו"ג שנולדים מן השכל והשגה וטעם דוקא שנק' שיר כפול שכפול מב' מדרגות דאוי"ר כנ"ל דהיינו התפעלות התענוג שמורכב בשכל והשגה בגדולת ה' ברוממות עצמותו עד אין שיעור למעלה ובחסדיו היורדים למטה שלגדולתו אין חקר יש בזה ב' תולדות דחו"ג שבשיר הא' הענג שבחסדים שהוא האהבה כענג בחדוה ושמחה אלקית מצד ימין מקרבת באה"ר דאברהם כנ"ל. ולפי אופן זה הוא בחי' השיר שלו כשיר המלאכים שבבחי' החסדים דקו הימין כנ"ל שהוא קול חדוה ותענוג שבאהבה או בחי' התענוג שבשיר שהוא בבחי' הגבו' והוא כמו התפעלות המרירות מצד הריחוק שנתרחק מאור פני אלהים חיים שיעלה בקול ונגון של מרירות ושפלות והוא בחי' היראה מרחוק בשפלות דשמאל דוחה א"ע כו' כידוע וזהו ענין שיר כפול דחו"ג וד"ל:

(כב) **והנה** המדרגה הג' הוא בחי' הבטול שיש בו התכללות מאוי"ר יחד שזהו התכללות מחו"ג שהן ב' גוונין דחיור וסומק אבל בב' מיני בטול דנשמות הנ"ל בעלותם בעמוד הרי אין בו אלא גוון אחד או חיור או סומק כנ"ל. ובאור זה יובן ע"פ הידוע במאמר וגילו ברעדה במקום גילה שם תהא רעדה דהיינו שלא תהא הגילה בפ"ע והרעדה בפ"ע אלא במקום גילה עצמה שם תהא הרעדה ג"כ. וזהו דבר והיפוכו שלכאורה א"א להיות כלל. אך הענין הוא דבאמת אנו רואים שהאהבה כלולה גם מן היראה והיראה כלולה מן האהבה כמו שמצינו באברהם אוהבי שהיה בו היראה ופחד דיצחק שהרי אמר לו עתה ידעתי כי ירא א' אתה ולא חשכ' את בנך את יחידך ממני ולמה לא אמר כי אוהב ה' אתה שבודאי עבור תוקף האהב' שבלבו לה' לא חשך בנו יחידו עד

שביטל אהבת בנו יחידו מפני אהבת ה'. אלא שעיקר
שלימות האהבה ניכרת במה שיירא מאד לעבור רצון
ה' הגם שזהו נגד כל חיותו ממש כשחיטת בנו יחידו
לקיים רצונו שמצד שחפץ מאד בקרבת אהבת ה' לא
ימנע מעשות רצונו להיות לו לנח"ר וימשול ברוחו
לעבור גם על טבע רחמי האב על הבן. וזהו רק מפני
היראה שירא מאד את ה' שלא ימנע ממנו עוז אהבתו
וקרבתו ע"כ ירא למרוד בו להיות לנגד רצונו אפי'
כמל' נימא וגם לעמוד בכל הנסיונות שנמצא יראה זו
רק מצד האהבה באה שלא ירחק מקירובו ודביקותו
בה' וזהו יראה הכלול' באהבה דוקא וע"כ א"ל עתה
ידעתי תוקף אהבתך כי ירא אלקים אתה שמפני היראה
הגדולה שלא לזוז מקרבת ה' ואהבתו לא חשכת גם
בנך יחידך ממני וכה"ג יש גם בטבע כל בן לאב
שישליך נפשו מנגד ויסבול כל היסורים לקיים רצון
אביו רק מפני היראה שיירא פן יפרוש ויפרוד מאהבת
אביו וקשה עליו פרידת ותרעומות אביו יותר מכל חיי
נפשו ע"כ תפול עליו יראה גדולה ממנו שלא יהיה לו
למורת רוח בעברו רצונו עד שגם שהארת פניו יסיר
מאתו שאז טוב לו המות מחיים וז"ש בזהר דאהבה
דלא אתכלילא מתרין סטרין אינה אהבה שלימה והיא
היראה שכלולה באהבה שבאה רק מצד תוקף האהבה
ביותר כנ"ל שמזה ניכר שלימותה ותקפה ביותר
(וכמ"ש במ"א שזהו כמו קשר ש"ק בב' קשירות זע"ז
דוקא כענין התוכף תכיפה אחת אינה חבור שהוא
לשלול מה שהוא להפך ולנגד הקירוב דאהבה שהוא
היראה הגדולה שלא ימנע מאתו קרבת ה' ואור פניו
בעשותו ע"כ נגד רצונו בלא נסיון בדבר מה המנגד
לקירוב האהבה לא יוכר שלימות תוקף האהבה והוא
מה שניסה ה' לאברהם ע"ד שלימות אהבתו שא' כי
ירא א' אתה כנ"ל. וכ"ה כל הנסיונות כמ"ש כי מנסה
כו' אלהיכם הישכם אוהבים את ה' בכל לבבכם כו'
(דברים יג, ד) וכך נמצא בכאו"א מישראל באהבתו לה'
שבתוך האהבה זו כלול מן היראה ופחד אלקים שירא
פן ינתק ויפרד מקרבת ה' ויחודו והוא רק מחמת
האהבה לפ"ע כך ידאג ויפחד מן המנגד לזה וזהו קשר
הב' דיראה שכלול באהבה שהוא עיקר הקיום קשר
הדביקות בלי יפרד לעולם. וכידוע בענין בכיא תקיעא
בלבי מסטרא דא שיירא מן הריחוק שנתרחק או יתרחק
ע"כ יבכה וחדוה מסט' דא בקרבתו באהבת ה' ויחודו
והא בהא תליא כמו משקל אחד ישקול עוז האהבה
עם היראה מן המנגד לאהבה עד"מ בחפץ יקר שנפשו
תכלה אליו אינו ניכר עוז חמדתו כ"א בהפוכו דוקא
והוא במה ששומרו שלא יאבד או שדואג בלבו ביותר
על אבודו וכמו"כ גם אהבת האוהב לא תוכר אלא
בהפוכו ביום צרת אוהבו להיותו המנגד לאהבתו
שחפץ בטובתו מאד ויגיל בזה כן לפ"ע יצר לו בצרתו
כו' וכ"ה הכלל בכל דבר מה שאין שלימותו ניכרת
כ"א במניעת דבר המנגדו שזהו הנק' שלילא לשלול
מה שהוא הפוכו בתכלית ביותר (כשלילת תואר הגשם
מן הרוחני ביותר שאז יגיע לעצם הרוחניות וכן
בסומ"ר ביראה ניכר יותר שלימות הטוב דאהבה כו'
שהן שס"ה ל"ת שנמנע מצד היראה שהיא רק מצד
האהבה שחפץ מאד בקרבת אלקים במצותיו וע"כ אינו
רוצה להפרד כלל בדבר מה שנגד רצונו כמו שאינו
רוצה למות ויירא מאד מן המות לפי שחפץ בחיים וכן
ישנא מאד דבר הרע ומזיק לנפשו רק מצד אהבת הטוב
לנפשו ומשקל אחד להם ממש כידוע שזהו הנק' גבו'
שבחסד שהוא קו השמאל הכלול בקו הימין שהוא
עיקר תוקף החסד ושלימותו דוקא כנ"ל וד"ל). וזהו
שא' וגילו ברעדה במקום גילה שם תהא רעדה דהיינו
במקום גילה וחדוה באהבה וקירוב ודביקות בהשגת
גדולת ה' ושבחיו שם תהא הרעדה והיראה הכלולה
באהבה זו שבאה מצד האהבה שלא ירצה להפרד
מיחודו ית' להיות לנגד רצונו שלא ימנע הארת פניו
ויסתלק מאור נשמתו כו' שבזה יש יראה ופחד ואימה
גדולה יותר מיראת הרוממות שמצד עוצם גדולתו או
יראת העונש שיגיע לו בעברו מצות המלך לפי שרעה
זו בהעדר הקירוב והסתלקות רצון ואהבת בוראו ממנו
יותר קשה לו מכל העונשים המזיקים לנפשו כי פירוד
זה מאלקים חיים יראה לו יותר נוגע לחיי נפשו יותר
מצד תוקף האהבה וההתקשרות שבנפשו להדבק בה'
ע"כ קשה עליו הריחוק ביותר וירא מזה יותר וא"כ הרי
יש רעדה ואימה יתירה במקום גילה בקירוב יותר
מיראה שמרחוק מצד עוצם הרוממות או פחד העונש
העצום וכה"ג. ובזה יש יתרון מעלה לעובד מאהבה
שכלולה עם היראה כנ"ל יותר מעובד ביראה לבדה כו'
וד"ל:

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

י) ועפ"י המבואר למעלה, יצא לנו ביאור נחמד בענין היחודים העליונים שהתחלנו לדבר בהם לעיל אות ב', דהנה ידוע לכל מעיין בס' המקובלים כמו בפרדס ובכהאריז"ל איך שעיקר מגמתינו בתומ"צ ובק"ש ותפלה הוא ליחד יחודי' עליונים יחוד זו"נ או או"א ויש כמה מעלות ומדריגות בענין היחודים ולפי מהות ומעלת היחודים כך הוא מעלת היום כמו בשבת היחוד באופן זה וביו"ט באופן אחר וכן בר"ח כו', ולכאורה אינו מובן מהו הרעש כ"כ בענין היחודים הלא נודע שכל השתלשלות העולמות הוא רק כטפה מאוקיינוס לגבי א"ס ב"ה ואפי' א"ק שהוא ראשית כל העולמות וכללותן נמשך מאא"ס ע"י צמצום עצום והוא ענין המק"פ המבואר בע"ח שנסתלק האור ונשאר רק רשימו ומאותו הרשימו הוא שרש דשרש להתהוות א"ק, ואח"כ נתצמצם א"ק וע"י הצמצום נתהוו ממנו עולמות שלמטה ממנו ואח"כ יש כמה השתלשלות עד שנתהוו או"א וזו"נ כו', וא"כ מובן היטב איך שאין ערוך כלל לי"ס דאצי' הנק' או"א או זו"נ לגבי אא"ס ב"ה ויותר ממה שאין ערוך הטפה א' לגבי ים אוקיינוס כו' לפי שהים יוכלו לשער כמה טיפין יש בו משא"כ הספי' לגבי אא"ס אין ערוך ממש כלל, וכיון שכן לכאורה תמוה שהרי כל עיקר מגמתינו הי' ראוי להיות בהמשכת אור א"ס ב"ה עצמו ממש שממנו יתד ממנו פנה והוא עיקרא ושרשא דכולהו עלמין ואליו תכלה נפש כל חי כו' אבל מה יתן ומה יוסיף לנו כ"כ ענין היחודי' וזיווגי המדות וספי' עליונו' הגם שיהי' ע"י היחוד תוס' גלוי אור מ"מ כיון שכללות הספי' כלא ממש חשיבי' ואין ערוך כלל לאא"ס וא"כ איך יהי' כל עסקינו בענין הטפה א' לבד כו', והיא לכאורה קושיא עצומה ופליאה נשגבה, ועוד קשיא דבאמת מבואר בזוה"ק בדוכתי טובא דיחוד י"ס עליונות נק' יחוד קוב"ה ושכינתי'. והאיך הוא כיון שהי"ס אין ערוך ממש לגבי הבורא ית' הנק' קוב"ה או שכינתי'. וגם צ"ל מהו החילוק בין פי' קוב"ה לשכינתי' דלכאורה שני השמות מורים על הבורא ית' א"כ איך שייך לומר היחוד בין עצם א'. אמנם לפמש"ל יתיישב כל זה. והוא דעם היות שהיחוד הוא זיווגי המדות מ"מ הרי במדות וספי' אלו מלובש ושורה אור א"ס ממש וא"כ הרי ע"י יחוד המדות הוא יחוד וגילוי האור א"ס ממש שבאותו המדה העליונה שמאיר ומתגלה במדה שלמטה הימנה כמו ע"ד דוגמא ענין יחוד או"א הנה בחכמ' הנק' אבא שורה אור א"ס משום שהחכמ' היא כלי הביטול וכמ"ש הוי' בחכמ' כו' וע"י יחוד או"א מאיר ומתגלה האור א"ס שבחכמ' בתוך ספי' הבינה כו' ולכן נק' היחוד הזה יחוד הוי' אלקים או הוי' אהי' והנה שני השמות האלו מורים על הבורא ית' שמצד התלבשותו בחכמ' נק' הוי' ומצד התלבשותו בבינה נק' אלקי' או אהי' וע"י יחוד זה נמצא מאיר ומתייחד האור א"ס שבחכמ' הנק' הוי' עם בחי' האור שבבינה הנק' אלקים כו', וא"כ הרי מובן שמעלת היחודים הוא גלוי אור א"ס ממש ולא כדקס"ד מעיקרא שהוא זיווגי המדות לבד. ואם יאמר האומר כיון שמעלת היחודים הוא מצד המשכת האור א"ס שבי"ס א"כ מהו הצורך כ"כ ביחוד הספי' עצמן יהי' הכונה להמשיך האור א"ס עצמו כגון בענין יחוד או"א שרצונינו להמשיך אור א"ס בבינה שממנה יומשך אח"כ למטה כמ"ש ונהר יוצא מעדן כו' א"כ למה לנו לכוין ביחוד חו"ב שע"י החכמ' יומשך האור בבינה הי' לנו לכוין להמשיך אור א"ס בעצמו בבינה, וכן עד"ז ביחוד זו"נ שהענין שהאור א"ס המלובש בז"א יאיר ויתגלה בנוק' וממנה יומשך לנו למטה בעולמות בי"ע המקבלים ממנה. ומה צורך לנו ביחוד הז"א דוקא הי' לנו לכוין להמשיך אור א"ס עצמו בנוק' כו'. והתשובה בזה הוא דכמו שנת' למעלה שא"א להעולמות לקבל שום המשכה מאא"ס עצמו בדרך גלוי אם לא ע"י הספי' משום דאל"כ יתבטלו ממציאותן כו' כמו"כ הטביע המאציל העליון בבחי' הי"ס שהאציל שיהיו מקבלים ההארה וההשפעה זה מזה דייקא כמו עד"מ באדם יש שכל ומדות ומודו"מ. עם היות שכולן שרשן ומקורן מהנפש עצמה, מ"מ המשכת אור הנפש בתוכן הוא מתחלה בשכל ואח"כ ע"י אמצעות השכל דייקא נמשך אור הנפש בהמדות לזככן ולתקנן ולא יומשך מהנפש במדות שלא ע"י אמצעות השכל כנראה בעליל שעיר פרא אדם יולד ואינו יודע איך יטה מדותיו מה ירצה ומה לא ירצה אבל ע"י השכל נמשך אור הנפש לתקן המדות להתאוות דברים גדולים שראוי להתאוות עליהם ולמאוס דברים שאין ראוים הגם שמצד המדות עצמן הי' חומד אותן. ולכן הקטן ששכלו קטן מתאוה לדברים קטנים וכשמתגדל שכלו ימאוס באותן הדברים ויתאוה למה שראוי להתאוות לאהבה את ה' ולעבדו כו' וכמ"ש לפי שכלו יהולל איש כו', וכן עד"ז ע"י

המדות מקבל המחשבה שא"א שיחשוב באיזו דבר בלתי שיהי' לו איזו חשק ורצון במחשבה זו ולפי המדה כך יהי' המחשבה אם הוא ענין אהבה ותשוקה או כעס וקפידא או התפארות כו'. וכן הדבור מקבל ע"י המחשבה דייקא ובלתי אפשר להגיע אור הנפש בדבור אם לא ע"י אמצעות המחשבה כו', וכמ"כ עד"מ זה יובן ג"כ למעלה ענין המשכת האור א"ס בי"ס שמתחלה מאיר האור בחב"ד ואח"כ ע"י חב"ד דייקא מקבלים המדות הנק' ז"א ואין דרך להגיע השפע במדות מבלי אמצעות חב"ד וכן ע"י ז"א נמשך אח"כ לנוק' בבחי' מחשבה ודיבור כו'. ונמצא כשצ"ל יחוד והמשכת אור א"ס במל' הנק' נוק' צ"ל ע"י אמצעות המדות עליונות הנק' ז"א שמתחלה מתלבש האור בתוכן ואח"כ על ידן נמשך בדיבור העליון הנק' מל' או במחשבה הנק' לאה. וכעד"ז יחוד והמשכת אור א"ס בבינה צ"ל ע"י החכמ' דייקא וזהו ענין יחוד או"א ויחוד זו"נ שהוא ענין המשכת אור א"ס ע"י אמצעות זיווגי המדות כו', ונמצא שע"י יחוד וזיווג המדות הנק' ז"א ונוק' מתייחדים ממש שני שמות הוי' ואדני או הוי' אלקי' שהוא בחי' התלבשות האא"ס שבמדות הנ"ל שבז"א מאיר האור בגלוי יותר ונק' הוי' ובמל' מאיר בצמצום יותר ונק' אד' אמנם ע"י זיווג המדות מתגלה בחי' הוי' באדני דהיינו שבשם א"ד שהוא בחי' צמצום ההארה להחיות נפרדים ובע"ג לאשתמודע אדון על כולא כו' יהי' שם גילוי האור א"ס ביתרון עצום מבחי' הוי' שהוא כמו שמאיר בז"א שלא ע"י צמצום כ"כ, וזהו הנק' ג"כ יחוד קוב"ה ושכינתי'. כי האור א"ס שבמל' הנק' דיבור נק' שכינתי' ע"ש ששוכן ומתלבש בעולמות התחתוני' והאור א"ס כמו שמלובש בז"א נק' קוב"ה ע"ש שהוא קדוש ומובדל מהתלבשות זו אלא שהוא ג"כ ברוך ונמשך להאיר בגילוי באצי' כו' ופי' יחוד קוב"ה ושכינתי' היינו גלוי אוא"ס כמו שהוא בז"א שיתגלה בבחי' הדיבור העליון עלמא דאתגליא כו':

שרש מצות התפלה

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ג

אך הענין, דהנה מתחלה צ"ל פי' הפסוק ויצא יעקב מבאר שבע, יעקב הוא בחי' יו"ד עקב, יו"ד הוא בחי' חכ', כי חכ' הוא בחי' יו"ד, כי כדי שיתהוה בחי' החכ' מאוא"ס ב"ה שהוא למעלה מבחי' חכ' כמאמר אנת הוא חד ולא בחושבן כו', זהו ע"י יו"ד בחי' נקודה צמצום עד שנשאר רק הארה בעלמא כו', ויו"ד זה נמשך גם בבחי' עקב כי כולם בחכ' עשית ובכל דבר יש בחי' חכ' כו', עד שגם בכל הנבראי' יש בחי' חכ', וגם בדומם וצומח יש בחי' חכ' כמ"ש כולם בחכ' עשית, ולכן מכל הדברי' נוכל להוציא שמן כמ"ש הפרד"ס, וע' בת"א בביאור ע"פ המגביהי לשבת. וזהו יעקב יו"ד עקב.

ועל זה נאמר ויצא יעקב מבאר שבע, שלהיות נמשך היו"ד בבחי' עקב זהו ע"י בחי' באר שבע, פי' באר שבע, דשבע הוא בחי' ז' מדות לך ה' הגדולה והגבורה כו', יום ראשון מאיר בחי' חסד ויום שני מאיר בחי' גבורה, ובאר שבע היינו מקור הז' מדות שמשם הם נובעים. דהנה אא"ס הוא למעלה מבחי' מדות וכמאמר ולאו מכל אינון מדות איהו כלל לאו דאית לך צדק ידיעא כו', וכדי שיתהוה בחי' מדות מאא"ס שאינן בערך כלל זהו ע"י בחי' ממוצע שע"י הממוצע יכולים להיות שיתהוה בחי' מדות. והנה נודע שכל ממוצע צריך להיות כלול משני הבחי' והיינו שצריך שיהי' בו מבחי' אוא"ס וגם שיהי' מקור למדות כו'. וזהו בחי' חו"ב, דהנה בחכ' שורה אא"ס לפי שחכ' הוא כח מ"ה בחי' ביטול, וע' בסש"ב פל"ה בהג"ה, ואין אא"ס שורה אלא במי שבטל כו'. ובינה הוא בחי' מקור למדות שנק' אם הבנים, והיינו כשהשכל נמשך בבחי' בינה שאז הוא בבחי' השגה והבנה להבין שטוב לפניו כך, ועי"ז נולד אצלו מדה שבלב לדבר ההוא, ונמצא כי הבינה היא מקור למדות. ובזה יובן מה שמקדימין פסוק שמע קודם ואהבת, כי ענין ואהבת הוא בחי' מדה שבלב, ובכדי שיבא לידי מדה שבלב לאהוב אותו ית' ואהבת כו' בכל לבבך בשני יצריך זהו ע"י שמע ישראל שהוא בחי' התבוננות כו' שעי"ז נעשה ממילא בחי' אהבה כו'. וזהו שהבינה נק' אם הבנים ע"ש שהיא מקור המדות כו', אבל מבחי' חכ' עצמה לא הי' יכול להתהוות עדיין בחי' המדות, כי חכ' היא בחי' ביטול, וכמ"ש במשה ונחנו מה לפי שהי' מבחי' חכ' בחי' יסו"א, לכן אמר מאין לי בשר שהיא בחי' אהבה ברשפי אש שלא הי' יכול להשפיל א"ע בבחי' בשר כ"א ע"י בחי' אהרן שהי'

ממוצע בין משה והזקנים, ע' בלק"ת בד"ה בהעלותך השני. ועד"ז יובן כאן שלהיות התהוות המדות א"א מבחי' החכ' עצמה כ"א ע"י בחי' הבינה שנק' אם הבנים, שהוא עד"מ כמו שבא השכל בבחי' השגה והבנה ואז יכול להיות מדה שבלב בבחי' התפעלות המדות כו'. וזהו שבינה נק' באר שבע דהיינו שהוא מקור הז' מדות כו'.

ואח"כ כתי' וילך חרנה דהיינו שנמשך אח"כ בבחי' מל' שהוא עולם הדבור, כי חרן הוא בגימ' גרון שהוא בחי' עולם הדבור מלכותך מלכות כל עולמים שנעשה מקור לעולמות בי"ע ושם הוא ג"כ שרש הדינין כו', והיינו שהוא המשכה מבחי' עלמא דאתכסי' לעלמא דאתגלי', כי באר שבע שהיא בחי' בינה היא בחי' עלמא דאתכסי' ונק' בחי' סוכ"ע וירדה ונמשכה בבחי' עלמא דאתגלי' כו'. והנה לכאו' היא ירידה שנמשכה בבחי' חרן ששם הוא שרש הדינין. אך הירידה היא צורך עלי', וזהו מ"ש אח"כ ויפגע במקום, מקום הוא בחי' ממכ"ע וכמשארז"ל ע"פ הנה מקום אתי הוא מקומו ש"ע ואין העולם מקומו, ויפגע במקום הוא בחי' עושין רצונו של מקום דהיינו להמשיך גם בבחי' מקום מבחי' רצונו רצה"ע כו' להמשיך דירה בתחתוני' כו', כי נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתוני' כו' שגם למטה בעלמא דאתגלי' יהי' הגילוי כמו בעלמא דאתכסי', וזהו דכתיב ברוך ה' אלקי ישראל מהעולם ועד העולם מעלמא דאתכסי' לעלמא דאתגלי'. ובזה יובן מ"ש אח"כ וילן שם כי בא השמש, שמש הוא בחי' ש' הוי' כמ"ש שמש ומגן הוי' אלקי', והנה כדי שיתהווה עולמות הוצרך שיהי' שקיעת השמש היינו שלא יאיר בחי' ש' הוי' כמו שהוא רק ע"י התלבשותו בשם אלקי', לפי שאם הי' מאיר ש' הוי' כמו שהוא לא היו העולמות יכולי' לקבל והיו בטלים במציאות כביטול זיו השמש בשמש ממש ע"ד עלמא דאתכסיא. אך הנה כתיב וזרח השמש ובא השמש ואל מקומו הוא שואף וזורח, דהיינו שאח"כ צריך להמשיך שיהי' גילוי ש' הוי' ממש גם בעולמות כו'. וזהו הירידה צורך עלי' שיהי' גם למטה גילוי אלקות.

ויצא יעקב

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

קטז) **והנה** מכל הנ"ל מובן דמה שהכלים נק' ספי' ובהירות זהו בבחי' פנימי' הכלים שמגלים את האור כמו שהוא כו', דהנה בחי' חיצוני' הכלים הגם שמגלים את האור וכמשנת"ל פק"ה דכל ענין הכלים הוא לגלות דעש"ז נק' גופין כו', ולא כמו הלבושי' שענינם הוא להסתיר, משא"כ הכלים ענינם הוא לגלות כו', מ"מ הרי אופן הגילוי הוא שע"י שמסתירים על עצמו' ופנימי' האור כו', וכמשנת"ל פרק הנ"ל בענין אותי' הדבור שמעלימי' על עצם האור ועי"ז הם מגלים, וכמו"כ הוא בבחי' הכלים כו', וזהו שע"י הכלים דע"ס הרי המשכת האור בס' והדרגה דהשתל' שמתמעט האור כו'. אך זהו בבחי' חיצוני' הכלים, משא"כ בחי' פנימי' הכלים באמת מגלים את האור כמו שהוא כו', וכמו ההמשכה דתו' שמהוע"צ האור נמשך בכל המדרי' עד גם בחי' המל' ולמטה בבי"ע, שזהו מה שהמשיך יעקב בחי' המשכת העצמו' ושלא יהי' ע"ז שום העלם והסתר כלל כו' כנ"ל, דהמשכה זו הוא בבחי' הפנימי' דע"ס דוקא וכמשנת"ל פקי"ד בענין קו האמצעי ובחי' יחוד פנימי דאו"א כו', והוא ע"י בחי' פנימי' הכלים דוקא שאינם בבחי' מהות אחר מהאור (שזהו מה שיש דוגמא בהכלי שהיא כמו האור דמשו"ז היא כלי לקבל את האור כו', שהרי אור וכלים הם רחוקי' ומובדלי' זמ"ז ואיך האור מתלבש בהכלים כו' אלא שזהו מפני שיש בכלים שהן בדוגמת האור כו', וכמו בהירות חומר העין שבזה הוא כלי לאור הראי', וכמו בזכוכית הבהירות שבה הוא דוגמת האור שעי"ז היא מקבלת את אור השמש כו', וכמו"כ בכלים יש מה שהיא בדוגמת האור שזהו בחי' פנימי' הכלי כו' וכמ"ש במ"א) ומתאחדת ממש עם האור היינו עם בחי' עצם האור שלמע' מבחי' הארת האור (המתלבש בחיצוני' הכלים כו') ומגלים ממש את האור כו'. וע"כ כל התהוות יש מאין הוא מבחי' חיצוני' הכלים, וכמו התהוות המלאכי' דהתהוותם הוא להיות בבחי' יש נברא כמ"ש במ"א ה"ז מבחי' חיצוני' הכלים כנודע, אבל מבחי' פנימי' הכלים לא יהי' התהוות יש מאין, מפני שמאיר בחי' עצם האור כ"א מבחי' פנימי' הכלים נתהוו נשמו' שהן אלקו' כנודע, והיינו דההמשכה וההתהוות שמבחי' פנימי' הכלים הוא שעצם האור נמשך ומתגלה מפני שאינם מסתירים על האור כו'. וע"כ זה שהכלים נק' ספי' מל' אבן ספיר

בבחי' ספירו' ובהירות שמגלים את האור זהו דוקא בבחי' פנימי' הכלים כו'.

וע"פ הנ"ל יובן מ"ש פדה בשלום נפשי, דכל העוסק בתו' ובגמ"ח ומתפלל עם הצבור כאלו פדאני כו', דהנה ענין הפדי' שייך בבחי' מל' ובמדרי' אחרונות שבה שבאים בבחי' התלבשו' בלבושין דבי"ע ומתעלם ומסתתר ביותר וכמשנת"ל פק"ח, וע"כ צ"ל הפדי' להסיר ההעלמו' וההסתרים ולהיות קימה בבחי' המל' וכמשנת"ל באורך. והנה ידוע שיש אופני בירורים בדרך מלחמה ובדרך מנוחה, דהבירור דתפלה הוא בדרך מלחמה דשעת צלותא שעת קרבא וכמשנת"ל בענין דטעים טעמא מרירו למתקא שכ"ז הוא בדרך מלחמה כו', משא"כ הבירור דתו' הוא בדרך מנוחה שע"י המשכת האור והגילוי נעשה הבירור בדרך ממילא כו'. וזהו כל העוסק בתו' ובגמ"ח שהן המשכות מלמעלמ"ט שעי"ז נעשה הפדי' בשלום כו', וכן המתפלל עם הצבור דתפלת רבים ממשיך גילוי בחי' עצמו' אוא"ס וכמארז"ל דצבור בכל השנה הוא כמו יחיד בעשי"ת דממשיכי' בחי' עצמו' אוא"ס שעי"ז נעשה ג"כ הבירור בדרך ממילא כו'. וזהו פדה בשלום נפשי שאמר דוד זה על בחינתו בחי' מל' שצריכה פדי', אמנם הפדי' היא בשלום, והיינו ע"י שברבים היו עמדי שרבים התפללו עבורו, וגם שהוא עצמו כמו רבים נחשב מפני שהי' נשמה כללי' וע"כ הי' תפלתו כמו תפלת רבים כו'. וזהו פדה בשלום נפשי נפש דוד ע"י תו' וגמ"ח שהן המשכו' מלמעלמ"ט ובפרט פנימי' התו' שהיא ההמשכה מבחי' פנימי' ועצמו' א"ס כו', וע"י תפלת רבים שתפלתו בעצמו הוא כמו תפלת רבים ועי"ז הוא הפדי' בשלום כו'.

קיצור. וז"ע ספירות ל' בהירות והוא בחי' פנימיות הכלים, דחיצוניות הכלים הגילוי ע"י העלם, ולכן הן מקור העולמות והמלאכים, ופנימיות הכלי היא כדוגמת האור ומתאחד עם האור, ולכן הן מקור הנשמות, והן בחי' ספירות ובהירות שמגלים את האור. ובזה יובן מ"ש פדה בשלום נפשי, פדי' במל' וע"י התורה הפדי' והבירור בשלום.

בס"ד. ש"פ וישב, כ' כסלו, תער"ג

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו"[1].

"יומים" הם שני ימי ראש השנה[2], כי ראש השנה הוא תמיד יומים, וכך היה פעמים רבות גם בזמן שבית המקדש היה קיים.

"יום השלישי" הוא היום הקדוש, יום הכפורים[3].

"יחיינו מיומים" — החיים שלנו באים אלינו על־ידי שני ימי ראש השנה, ו"ביום השלישי", יום כפור, ה' יתברך מקים אותנו שנחיה לפניו, שנהיה חיים, לא כמו הרשעים שאינם עושים תשובה, הנקראים מתים[4].

על־ידי התשובה שעושים לפני ראש השנה ובעשרת ימי תשובה, "יחיינו מיומים" בראש השנה ו"יקימנו לפניו" ביום הכפורים.

הפסוק "יחיינו" הוא המשך של הפסוק הקודם, האומר[5]: "לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו,

---

1) הושע ו, ב.

2) ספר המאמרים תרנ"ט (מהדורה חדשה) ע' יג, ונסמן בהערה 123. וראה גם תורת מנחם — התועדויות כ, תשי"ז ג, ע' 196.

3) לקוטי תורה, ראש השנה סג, ע"ב. ספר המאמרים תשי"א, ע' 33.

4) ברכות יח, ע"ב. בראשית רבה, פרשה לט, ז. אגרת התשובה, פרק ז.

5) הושע ו, א.

יך ויחבשנו". בואו ונשוב אל ה' יתברך, הוא בלבל – ערבב – אותנו, והוא, ברוך־הוא, ירפא אותנו. הוא הכה אותנו והוא יחבוש אותנו.

כאשר אדם עושה חשבון נפש מה היה אתו בשנה שעברה, ומתבונן במה חלפה השנה – ללא תפילה בציבור, ללא קביעות עתים לתורה, ללא חיות במצוות מעשיות; כל השנה הוא היה מבולבל מעניני המשא־ומתן והענינים הגשמיים שלו להרבות הון ועושר, הוא המיר את זמן התפילה בציבור וקביעות עתים לתורה בעשייתו, לפי הבנתו, יותר ויותר הון ועושר –

האמת הרי אינה כזו. האדם אינו יוצר דבר בעצמו. "ברכת ה' היא תעשיר"[6], – ברכת ה' יתברך היא הנותנת את ההצלחה.

אבל הוא הרי מאוד מרומה. בפרט מי שנעשה קר לתפילה בציבור ומתרחק מסביבה חמה ומוארת, ש"אכל בי עשרה שכינתא שריא"[7], וכל השבוע לא שומעים ולא אומרים קדושה ו"ברכו" במנין עשרה, אזי מתקררים ושוקעים למטה יותר ויותר.

בפרט שכאשר לא קובעים עתים לתורה, נעשים בורים וגסים עד שכלל לא מרגישים את החרפה ובושה של הבורות והגסות.

כפי שאנו רואים במוחש, שישנם כאלו שאם יאמרו להם שהם אטומי המוח, ראשים סתומים, שאינם יכולים לקלוט ענין בעניני העולם – הם מתכעסים ומתרגזים, הם חשים בכך בושה ובזיון, ואילו בכך שהם בורים אינם מתביישים כלל.

חלקם כל־כך מגושמים, שלא זו בלבד שאינם מתביישים בבורות שלהם, אלא הם אומרים שמוחם אינו מתאים לכך, להבין ענין בלימוד.

אך האמת היא לא כך – הם בודאי יכולים להבין את החומש, משניות ואגדה הנלמדים, אבל הם לא רוצים להבין, והם מסתפקים בתירוץ זה וממירים את הזמן של לימוד התורה בתענוגי עולם הזה.

דבר זה מגשם אותם יותר ויותר עד שמתדרדרים, רחמנא־ליצלן, לדרגות הנחותות ביותר של גסות, שבאים לשרירות לב, מרשים לעצמם את כל מה שהלב משתוקק, מבלי להתחשב עם האיסור והיתר, אם זה כשר או לא כשר, אם מותר או אסור.

"והרבה חברים רעים עושים"[8]. הרבה תלוי בסביבה בה נמצאים[9].

כשנמצאים בסביבה של בני תורה, אור התורה גובר ופועל שמשתנים קצת, שלכל הפחות לא גסים כל־כך, אבל כשנמצאים בסביבה של אנשים מגושמים בעלי־תאוות ההולכים בשרירות לבם, נמשכים כל־כך, רחמנא־ליצלן, עד שכלל לא חשים בירידה, איך נעשים נופל, רחמנא־ליצלן.

אבל "לכל עת"[10]. לכל דבר מגיע מועד מסוים.

כאשר הורים רואים שילדם נעשה יותר חולה מיום ליום חס ושלום, הם חשים שותפות רבה בסבל עם בנם, ועושים כל שביכולתם כדי להציל אותו.

כתוב "בנים אתם לה' אלקיכם"[11].

---

6) משלי י, כב.
7) סנהדרין לט, ע"א. תניא אגרת הקודש כג.
8) סוטה ז, ע"א. רמב"ם, הלכות סוטה פרק ג, הלכה ב.
9) רמב"ם, הלכות דעות פרק ו, הלכה א. וראה לוח "היום יום...", ל' אדר א.
10) קהלת ג, א; יז.
11) ראה יד, א.

כאשר ה' יתברך רואה שיהודי סר מדרך הישר של תורה ומצוות, מניחים לו, כי ה' יתברך נתן לאדם בחירה חופשית והוא יכול לבחור לבד באיזו דרך הוא רוצה, אבל כאשר רואים בשמים שהוא כבר, רחמנא־ליצלן, שקוע עד שכבר אינו יכול להנצל מבוץ העבירות המגושם בכוחות עצמו, אזי מסייעים לו מן השמים לעשות תשובה.

קיצור. "יומיים" הם שני ימי ראש השנה. "יום השלישי" — יום הכפורים. מבאר שהפסוק "יחיינו מיומיים" הוא המשך לפסוק "לכו ונשובה". כל יהודי צריך לעשות חשבון־צדק במה עברה עליו השנה, והוא מגלה שהיה מין טירוף הדעת של ריצה אחר הון ועושר. הוא המיר תפילה בציבור וקביעות עתים לתורה בתענוגים גשמיים והוא התקרר ונעשה גס. הרבה תלוי בסביבה בה הוא נמצא. אם האדם עצמו אינו מתעורר ברגש של תשובה, מעוררים אותו מלמעלה שיעשה תשובה.

ב.

להבין ברור יותר את ענין ההתעוררות לתשובה, שמשמים מעוררים את האדם לתשובה:

בגשמיות אנו רואים, שלכל דבר בגוף הנבראים יש מקור ושורש מהיכן הוא נובע, ללא חילוק בין ארבע הדרגות בהן מתחלקים כל הברואים שברא ה' יתברך, דומם צומח חי מדבר.

כפי שאנו רואים בצומח, שלכל צמח יש שורש ממנו הצמח יונק.

שורש הצמח הוא באדמה, בה נתן ה' יתברך את התכונה של כוח הצמיחה, והשורש הוא במקום נמוך יותר מאשר הצמח.

בדיוק כפי שאנו רואים בבניין. היסוד הוא באדמה ועליו עומד כל הבנין.

ככל שהיסוד עמוק יותר, כך הבנין חזק יותר; כך גם בצמח, ככל שהוא יותר מושרש ועמוק, הצמח חזק יותר[12], ובודאי שיש חילוק בפירות הצמח, כפי שאנו רואים חילוקים בעצי הפירות השונים.

וכשם שהוא בגופי הנבראים, שיש להם שורשים מהם הם מקבלים את צמיחתם ואת קיומם, כך גם בנפשות הנבראים, ללא חילוק בין ארבע החלוקות של דומם צומח חי מדבר, יש לכל נפש של הנבראים שברא ה' יתברך, מקור ושורש ממנו היא מקבלת את חיותה, שתוכל להחיות את גוף הנברא.

אנו רואים במוחש שנפש האדם מחיה את האדם, שיחשוב, ידבר, יראה, ילך וכל האיברים יתנהלו כרגיל, לפי הענין שה' יתברך מסר להם.

אך קיום הגוף אינו רק מהנפש, לכן כאשר הנפש עוזבת את הגוף, הגוף עדיין קיים במשך זמן מסוים.

מכאן שקיום הגוף אינו רק מהנפש[13].

כאשר הנפש מחיה את הגוף היא מוכרחה לקבל חיזוק רוחני וכוחות־רענון מחלקים נעלים יותר של הנשמה, כמו שכתוב במדרש שהנשמה נקראת בחמשה שמות[14] — נפש רוח נשמה חיה יחידה, שבנשמתו של יהודי יש חמישה חלקים:

---

12) ראה פרקי אבות פרק ג, משנה יז.

13) ספר המאמרים תרפ"ח, ע' 107. ה'ש"ת, ע' 31.

14) ראה לעיל ע' 150 הערה 9.

שלושת החלקים נפש, רוח ונשמה מחיים את הגוף, אבל שני החלקים חיה יחידה של הנשמה נשארים בשמים[15].

שני החלקים הללו של הנשמה, חיה ויחידה, הם השורש של החלקים נשמה רוח ונפש בנשמתו של יהודי, שחלקי החיה ויחידה של הנשמה הם היסוד של הנשמה שבגוף היהודי. כמו יסוד של בנין שמחזיק את הבנין, וכמו שורש של צמח שמרענן ונותן חיות בצמח ובפירות. החילוק הוא שהשורש שבגוף הצמח, וגם היסוד של הבנין, הם למטה ואילו השורש של הנשמה הוא למעלה.

משורש הנשמה, כפי שהיא למעלה, באה ההתעוררות באופן פתאומי לחלוטין.

היהודי כלל לא חושב על עשיית תשובה, וכלל לא יודע מנין ומדוע הוא מתעורר ברגש של תשובה וחש מרירות רבה על אופי חייו, שהוא חי כמו בעל־חי, שחושב רק על גשמיות וכלל לא חושב על חיים רוחניים, חיים של תורה ומצוות. הוא מעריך את עצמו שהוא, עם חייו הגשמיים, באמת גרוע מבעל־חי, ולבו נשבר מאוד מכך, והוא מתחרט מאוד על העבר, ונעשה אצלו חשק חזק לתורה, והוא בא לידי החלטה שמהיום והלאה הוא ינהל חיים של תורה ומצוות, ישמור על תפילה בציבור ויקבע עתים לתורה, לשמוע איך לומדים, והוא דואג לתקן את עברו הרע בכל מה שביכלתו לתקן.

זהו מה שכתוב[5] "לכו ונשובה אל ד'":

כאשר האדם עושה חשבון־צדק לעצמו במה עברה השנה החולפת והוא עושה תשובה, חרטה על העבר וקבלה טובה על להבא, על־ידי כך זוכים ל"יחיינו מיומים" — בכתיבה טובה, ו"ביום השלישי" — בחתימה טובה, בשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

קיצור. מבאר, כי כשם שלגופי הנבראים יש שורש מהיכן הם באים ומקבלים את הרעננות והחוזק שלהם, פרט לקיום הגוף, כמו שגם לשרשי הצמחים יש השפעה מסוימת על הפרי, כך גם ביחס לנפשות הנבראים, שיש להם שורש ומקור מהיכן הם מקבלים רעננות וחוזק. לנפש ולנשמה של היהודי יש שורש בחלקים הנעלים יותר של הנשמה שעל ידם באה לפעמים התעוררות התשובה פתאום, ללא כל הכנה. ועל־ידי תשובה זוכים לכתיבה טובה בראש השנה וחתימה טובה ביום כפור.

יחיינו מיומים [תשרי ה'תד"ש]

15) לקוטי תורה, האזינו עא, ג. ספר המאמרים תרפ"ח, ע' 119. ה'ש"ת, ע' 62.

ספר השיחות – ה'תש"ה בלה"ק

ליל שמחת־תורה בעת הקידוש

א. ברכת "שהחיינו" היום היא על התורה. ברכת "שהחיינו" היום היא לא רק על החג אלא גם על התורה. בברכת "שהחיינו" אומרים "שהחיינו וקיימנו והגיענו", שהם שלושה עניינים: "חיות", "קיום" ו"והגיענו". "חיות" ו"קיום" הם שני עניינים, כפי שישנה חיות הגוף כשהוא חי, וישנו קיום הגוף גם לאחר שבעים שנה בצאת הנפש מן הגוף נשאר הגוף קיים ואין הוא נפסד מהרכבו עד לזמן מסויים. אין זה כפי שהעולם חושב שהעניין של קיום הוא דוקא קיום עצמי, אין העניין כך, אלא העניין של קיום שייך גם בדבר שיש לו קיום זמני. "הגיענו" - פירשו פעם מלשון "לייגע".

התורה היא הרי "תורת חיים", ומה שייך לברך "שהחיינו" על התורה. קושיא זו שאל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' את הוד כ"ק רבינו הזקן, והוא ענה לו: מאה וחמשים שנה שאלו נשמות בגן־עדן התחתון ובמתיבתא דרקיעא של גן־עדן העליון, שאלה זו. והתירוץ הוא: מה שמוסבר במאמר להבין ענין שמחת־תורה[1].

1) דשנת תש"ה — נדפס בספר המאמרים תש"ה, וכן המאמרים הנזכרים לאח"ז.

– כאן ביאר כ"ק אדמו"ר העניינים המובאים במאמר ד"ה להבין ענין שמח"ת, וכשסיים אמר: וכדי להבין זאת, צריכים לקחת מידה הגונה של משקה –

ב. – כ"ק אדמו"ר דיבר בתוכן המאמרים של מוצאי יום הכיפורים, ימים הראשונים של חג הסוכות, שבת חול־המועד סוכות, ביום השמיני־עצרת. – והמאמר של היום הוא להבין ענין שמחת־תורה, בו מוסברת העבודה של עבודת הבירורים ועבודת התשובה שצריכה להיות בעבודה זו, כדי שזה יהיה כדבעי.

ג. אשתקד הצביעו בזמן זה[2], כל אחד קיבל על עצמו לפעול במסירות־נפש על התורה. אחדים פעלו במשך השנה, אך יכולים לפעול הרבה יותר. אני נותן להם את ברכתי, ומבקש אותם שימשיכו ויוסיפו בעבודתם זו.

כולם צריכים לקבל על עצמם לעשות עבור התורה והחינוך הכשר במסירות־נפש לא רק בכוח כי־אם בפועל ממש. כל אחד מוכרח לשים כתף בעבודה זו. אמריקה חייבת להיות 'מקום תורה'. כשהולכים ברחוב ידברו בחסידות כפי שהיה בליובאוויטש.

כשמזכירים היום "תורה", צריכים להוסיף "תורה עם יראת שמים". פעם היו חדרים כשרים, מלמדים כשרים, קשה לומר הורים כשרים, ילדים לא פגומים, וכשהיו מזכירים "תורה" היה מספיק. ואילו כיום יכול להיות שלתורה תהיה טעם לוואי, במילא מוכרחים להוסיף "תורה עם יראת שמים". כל אחד צריך לקבל על עצמו לפעול במסירות־נפש על הרבצת "תורה עם יראת שמים", חינוך הכשר לבנים ולבנות. מה פירוש מסירות־נפש?...

אלה שמפחדים לקבל זאת על עצמם בנדר, צריכים לדעת שהם "מושבעים ועומדים" על כך, ו"נשבעין לקיים את המצוה"[3].

בשעה שהולכים ב'הקפות' עם ספרי התורה, על כל אחד לקבל על עצמו את הענין של מסירות־נפש בפועל על התורה. מתחת למעיל של ספר התורה ישנן אותיות התורה, והקלף המוקף גויל שעל האותיות, זהו "עצמות". תורה ונשמות מושרשות שתיהן ב"עצמות".

כשלוקחים את ספר התורה – הרי "אותי אתם לוקחים"[4].

ראש ולב אין לכל אחד, אבל רגלים יש לכל אחד.

בשמחת־תורה כל ישראל שווים, אין כאן הבדלים, ולכן הרי בשעת ה'הקפות' יהרהר כל אחד בעניין של מסירות־נפש בפועל על התורה. זהו שמחת־תורה, שהתורה תשמח אתנו.

ד. שמחת־תורה תרמ"ח בשעת ה'הקפות', כשכיבדו את הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בספר התורה הראשון של ההקפה הראשונה, אמר: עדיין אינני מוכן.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק קרא אליו אז את הר' יעקב שניאור, שהיה ממשפחת הרבי האמצעי והתפרנס מסרסרות, ושאל אותו, מה תפקידו של סרסור ומתווך. ענה לו ר' יעקב שניאור, שעבודתו היא שהוא נותן סחורה בהקפה, הוא מביא סחורה מהעיר הגדולה ומחלק אותה לסוחרים הקטנים, וכאשר משלמים לו עבור הסחורה הישנה הוא נותן להם סחורה חדשה.

אמר אז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: אחרי ה'מזומן' של העבודה של חודש אלול, ימי הסליחות, שני ימי ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום הכיפורים, ארבעה הימים שבין יום כיפור לסוכות, סוכות, שמחת בית השואבה, שמיני־עצרת – הרי אחרי כל זה יכולים ללכת ל'הקפות' – לקחת בהקפה.

ה. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק שאל פעם את אביו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש: מהו ענין ה'הקפות'? ענה לו: 'הקפות' משמעה, שמתחננים אצל האבא – אבינו שבשמים – בדמעות־דם, "היתה לי דמעתי לחם", תרחם ושבור עול הגויים מעל צוארנו. "גויים" היינו הגוף והנפש הבהמית. רוקדים עם ספר התורה בשמחה, בראש פתוח ובלב פתוח, אבל בפנימי־פנימיות נוזלות דמעות של דם.

ו. בכ"ד טבת תרס"ג אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק שלושה טעמים על מה שחסידים לוקחים משקה: "מצוה להביא מן ההדיוט"[5], "משקין קודם השחיטה", והטעם האמיתי הוא "משקין למקום הראוי".

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר אז: עלינו להיות זהירים בלקיחת משקה. אני אומר "עלינו" בתור ממלא־מקום על כסא עליו ישבו אחרים. אותי לימד אבי – הכוונה על הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש – איך לקחת משקה. בעת הבר־מצוה שלי, נתן לי אבי כוס משקה לומר 'לחיים'. אמרו אז המסובים: הרי הוא עדיין נער. ענה להם אבי – אדמו"ר

2) ראה ספר השיחות תש"ד ע' 63.
3) תמורה ג,ב.
4) ויק"ר ל,יג.
5) עירובין סג,א. זח"ג רנה,א.

מוהר"ש: אני נותן לו משקה כדי שלא יהיה יותר נער. אז גם הסביר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את הניגון הידוע: "ניע זשוריטשי חלאפצי".

ז. אצל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה מנהג שבשמיני־עצרת ובשמחת־תורה (בלילה לפני ה'הקפות') היו נכנסים אליו כל אלה שצריכים להתייצב לצבא "פריזיוניקעס" לבקש ברכה - באמריקה לא כולם יודעים מה זה "פריזיוו" - ואני מוכרח היום לערוך פריזיוו (גיוס).

אני מגייס את כולכם, שכל אחד מכם יעסוק בהרבצת תורה ויראת־שמים במסירות־נפש, ועוד נדבר על כך, כעת הוא לא הזמן לדבר בארוכה. מיד אחרי החג, יירשם כל אחד אצלי מה הוא מקבל על עצמו לעשות, ומה יש ביכולתו לפעול.

ליל שמיני עצרת בעת הקידוש

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק קכ"א – אהבה לילדים

בכסף שקיבלה אלמנת ר' דוד תמורת נחלתה במושבת המקובלים "ארץ החיים" השתקעה עם בנה, קדיש, בפוזנא, מקום שבו גר ר' ברוך גיסה, אח בעלה המנוח, שנודע בפוזנא וסביבתה בתואר — ר' ברוך בטלן.

ר' ברוך לא היה בטלן כלל ועיקר: מלבד גדלותו בתורה ובצדקות היה גם סוחר גדול ועשיר. בעולם הלמדני הוכר כגאון, ובעולם המסחר — כסוחר מצליח. בכלל היה ר' ברוך בטלן בעל מידות טובות ומזג נוח. גם למדנים וגם סוחרים וגם סתם יהודים חיבבו אותו והעריכוהו מאד.

ר' ברוך קיבל את גיסתו האלמנה ואת בנה היתום בסבר פנים יפות ובתשומת לב מירבית, ודאג להסתדרותם הטובה במקומם החדש. הוא קישר את האלמנה עם אשה אחרת, אלמנה אף היא, והקים עבורן עסק משותף לבגדי נשים, דבר שהבטיח לשתיהן פרנסה בכבוד. את קדיש היתום הכניס לישיבה טובה, ודאג להעמיד לו חבר טוב ללימודים. נוסף לכך קבע אתו הוא עצמו שיעור יומי בגמרא. קדיש, שהצטיין, עוד במושבת המקובלים, בלימודיו, הן בגמרא והן בקבלה, הרשים במהרה, הן את ראשי הישיבה והן את דודו ר' ברוך, בהצלחתו העצומה בלימודים. בנו של ר' ברוך עצמו, בנימין, שהיה צעיר מעט מקדיש היתום, פיגר במדה רבה אחרי בן־דודו היתום הן בלימודים והן בהתנהגות ותכונות. לפי עצת הבעל־שם מזמושטש שלח ר' ברוך את בנימין בנו לישיבה בפראג, והוא התמסר לטיפוח בן־אחיו.

מפי דודו ר' ברוך, נודע לקדיש פרטים על משפחת אביו המנוח, ועל אישים מפורסמים אחרים בפוזנא. במיוחד השפיע עליו הסיפור על ר' משה, ראש קהילת פוזנא, אשר לבנו שניאור זלמן השיא ר' ברוך מאוחר יותר את בתו רחל.

ר' משה היה תלמידו של הגאון ר' אשר יהונתן, שהיה ידוע בכינוי "ראש הברזל". רבי אשר יהונתן היה בנו של יהודי בשם ר' ישראל חיים, שהצטיין במעשים טובים יותר מאשר בלמדנות. קדיש שמע מפי דודו את הסיפור על ר' ישראל חיים ועל בנו, וכיצד זכה זה לשמו. הדברים הרשימו אותו מאד ופתחו לפניו עולם חדש של מושגים וערכים.

ר' ישראל חיים לא היה מן האישים הבולטים בפוזנא, שהיתה עיר מלאה חכמים וסופרים. למרות זאת, שחו הכל בשבחו בגין מעשיו הטובים. היה זה בעיקר בגלל החיבה ותשומת הלב

שהעניק לילדים הרכים שבעיר, תינוקות של בית רבן. כל יום ששי בשבוע, בטרם שוחררו ילדי ה"חדרים" מלימודיהם, היה בא לכל "חדר", ומחלק לילדים ממתקים, עוגיות וצימוקים ושקדים, באמרו שזה "לכבוד שבת קודש". תוך כדי כך היה מזכיר לילדים לבוא לבית הכנסת לקבלת שבת ובבוקר לשחרית ומוסף.

שם, בבית הכנסת, היה ר' ישראל חיים, שהגיע אליו הראשון, אוסף מסביבו את כל הילדים, ומשגיח שיאמרו בקול רם "ברוך הוא וברוך שמו", "אמן", וקדושה, יכרעו ב"ברכו", יקראו שמע, ויטלו חלק בתפלה לפי אפשרויותיהם.

כשהיתה יולדת בעיר, היה ר' ישראל חיים לוקח את הילדים לביתה כדי לקרוא את שמע. מן הדברים הנוספים שעסק בהם היתה ההשגחה על הילדים הרכים שמשחר ילדותם ילכו בכיסוי ראש ויתנהגו כפי שיהודים צריכים לנהוג. כל מה שההורים והמלמדים לא הספיקו להבטיח בחינוך הילדים היה ר' ישראל חיים משלים באהבה עזה ובשמחה על שנזדמנה לו הזכות הגדולה לחנוך ילדי ישראל ולגדלם להיות יהודים טובים ויראי שמים. הדברים אמורים גם בילדים שהוריהם היו בחיים. לילדים יתומים היה ר' ישראל חיים גם כאב, הוא ורעייתו טיפלו בילדים כאלה במסירות רבה בכל התחומים, והם התייחסו אליהם כאל בבת עינם.

אלא שר' ישראל חיים ורעייתו עצמם לא הצליחו לגדל ילדיהם, רחמנא ליצלן. כל ילד שנולד להם נפטר מיד, לא עלינו. כל הפעולות שנעשו לביטול רוע הגזירה לא הועילו. אך בני הזוג לא התרעמו על מדותיו של הקב"ה ונשאו כאבם בשקט. כל פעם שאירע להם אסון כזה היו אומרים : "ה' נתן וה' לקח – יהי שם ה' מבורך".

אחד מילדי ר' ישראל חיים, בן בשם שמחה, חי עד גיל חמש שנים, ההורים קיוו שלפחות ילדם זה יאריך ימים, אבל גם שמחה הקטן חלה בהיותו בן חמש ונפטר.

הדבר היה ביום ששי בשבת. אותו יום לא הלך ר' ישראל חיים, כדרכו, ל"חדרים", ובמקום זה נאלץ להשתתף בהלוויית ילדו. כל פוזנא היתה שרויה בצער גדול. ר' ישראל חיים ורעייתו היו ידועים ואהובים בעיר, ולב כל התושבים היה עמהם.

היתה זו לויה רבת משתתפים. כל בני פוזנא, למן גדולי התורה ועד לפשוטים ביותר, השתתפו בה. בכל העינים נראו דמעות. רק ר' ישראל חיים ורעייתו החזיקו מעמד, והם קיבלו את רצון ה' באהבה.

בין ההמון הרב שליווה את הילד המנוח לבית העלמין, כמעט ולא הבחין איש בנוכחותו של זקן בשם אשר יהונתן, שכולם ראו אותו כמטורף. לולא היתה זו לויה כה נוגעת ללב, ודאי היו נמצאים כאלה שהיו מנסים ללעוג מן המטורף הזקן.

אשר יהונתן היה זקן מאד, ומאז הגיע לפוזנא, לפני שנים רבות, התאכסן בבית המדרש, ואיש לא שם לב אליו. הוא היה מתפלל עם המנין הראשון "כוותיקין", ומיד לאחר מכן עולה אל תא האיחסון שהיה קבוע בתקרת בית הכנסת ושוהה שם כל העת. איש לא ידע מה הוא עושה שם ואיש אף לא טרח לבדוק את הדבר. איש לא ידע גם ממה הוא חי, וגם זה לא עניין את מישהו. מעולם לא ביקש אוכל מאיש, ולא סעד על שולחנו של איש, אף לא בשבתות וימים טובים. בכלל לא דיבר מאומה עם איש, וכשמישהו פנה אליו בדברים היה מסתכל בו בתמיהה ומסב את ראשו מבלי להשמיע הגה. הכל הניחו כי הוא חסר דעה ומטורף.

אשר יהונתן הגיע לפוזנא לפני חמשים שנה, וגילו הוערך אז לארבעים שנה. אז בערה בעולם היהודי אש המחלוקת של כמה מן הגאונים נגד רבי אליהו בעל־שם מוורמייזא ונגד לימוד הקבלה. פוזנא, כמו כל הקהילות, נחלקה לשתי מחנות. איש לא העלה בדעתו כי ההלך המוזר שהגיע אז לפוזנא והתחיל מיד בהתנהגותו המשונה, קשור בדרך כלשהי למחלוקת זו, ששימשה למעשה רקע והקדמה להופעת החסידות. לא עבר זמן רב והכל החליטו כי אשר יהונתן זה אינו אלא מטורף. במשך הזמן התרגלו כולם לקיומו ולהתנהגותו וחדלו להעניק לו כל תשומת לב.

אין פלא, איפוא, שאיש לא ייחס כל חשיבות לכך שאשר יהונתן בן התשעים ירד מעליית התקרה והגיע להלווייתו של שמחה, ילדו בן החמש של ר' ישראל חיים, שהתקיימה באותו ערב שבת. הצבור שהיה שרוי בלחץ לקראת התקרבות זמן כניסת השבת, כמעט ולא הבחין כלל בנוכחותו של הישיש.

אגרות קודש

[אמצע אלול תרפ"ג]

. . . קבלתי מכ' מאטשאקוב, מהרב גראוסמאן, דבר סאמאוארין, ועניתי להם כי אי אפשר לי ליתן חנם, כי אין לי שום עזר על זה. אמנם זאת עשה כי אתן להם בל"נ במחצית המחיר. והיינו שיכתבו לכבודם בענין זה, ואם דרוש להם א' רק למקוה, או שנים א' למקוה וא' לאמבטיאות, יותן להם בעד חצי המחיר (המחצית הא' ישלמו בקרעמעני, או כי ישלחו לפה ומפה יודיעום כי התקבל, וטוב יותר אשר ישלמו בקרעמעני). הוצאות המשלוח, על חשבוני.

ולזאת באם יקבלו מכ' מהנ"ל יוכלו לעשות כאמור ליתן להם סאמ[א]ואר א' או קאמפלעקט שלם בעד חצי מחיר.

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג מנ"א, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

...מה שמסיים במכתבו שלא אקפיד על מה שבנו... שי' לא נסע בשליחות המל"ח, הנה איני מקפיד ע"ז אלא מצטער, כי נסיעות אלו אף שב"חיצוניות" אומרים שזהו מטעם המל"ח אבל לאמיתית הענין הוא חלק מתכנית חינוך האברכים ומביא להם תועלת מרובה בכמה פרטים, וכפי השקפתי בתכונת נפש בנו הנ"ל התועלת בשבילו היתה בכמה מובנים עוד יותר מאשר לשאר אברכי התמימים ולא רק מטעם שאברך ישיבה אין צריך להתנהג באופן אחר משאר חבריו אלא והוא העיקר כי נסיעה כזו בשליחות היתה נותנת לו הרבה, אבל אין צועקין על העבר.

מוסג"פ הקונטרס שהו"ל לא כבר אשר בטח יעניין את כת"ר שי'.

בכבוד וברכה ולבריאות הנכונה לו ולכל ב"ב שיחיו.

אגרות קודש – מתורגם מאנגלית

(מתוך הספר "פרופ' גרין – שלום וברכה" בהוצאת בית חב"ד המרכזי באר שבע)

ב"ה ג' ניסן תשכ"ז
ברוקלין, ניו יורק
ד"ר וועלוול גרין

שלום וברכה:

כעת קבלתי הודעה טלפונית לגבי מצבך ואני ממתין לשמוע בשורות טובות לגבי הטיפול וההקלה במצבך. ייתן ה', שתהיה לך רפואה שלימה ומהירה, ושהכול יסתיים לטובה, בטוב הנראה והנגלה.

בעמדנו בתחילת חודש ניסן, זוהי עת רצון וזמן מסוגל במיוחד לבשורות טובות עבור כל היהודים, במובן הגשמי והרוחני גם יחד. יתירה מזו, אם בכל הזמנים לאורך כל השנה על יהודי לעבוד את ה' מתוך בריאות טובה, ובשמחה וטוב לבב, הרי שהדבר נכון במיוחד בחודש ניסן, זמן של הכנה ניכרת לקראת חג חירותנו הקרב ובא, במיוחד בסילוק החמץ והכנסת המצה, עם כל מה שהדבר מסמל, כולל "ניקיון פסח" רוחני יסודי. עבורך אין צורך להרחיב בנושא זה.

התכוונתי בכל מקרה לכתוב לך בימים אלו, אך כעת אנצל את הזדמנות זו להביע את סיפוקי מההתלהבות שנאומך עורר בהתכנסות בביתם של משפחת שיינבאום, שאורגן ביוזמתם של פרופסור וגברת רוזנבלום. נמסר לי גם שזה הותיר רושם ניכר על הקהל.

כמו כן, צעירי אגודת חב"ד הודיעו לי על ההצלחה והרושם הממושך של הופעותיך האחרות.

יש קשר ברצף העניינים שצוינו לעיל, שכן המסקנה העולה מהם היא עד כמה אתה מסוגל להצליח מתוך מצב של בריאות טובה, הן בסביבתך הקרובה, והן בזו הרחוקה. עובדה זו בוודאי תעמוד כעת לזכותך.

אני מקווה לשמוע בשורות טובות ממך בכל הנ"ל, ומאחל לך ולמשפחתך פסח כשר ומרומם.

בברכה,
חתימת יד-קודשו של הרבי

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג מנ"א, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

...כותב הנני... אליו אשר זה שהתלמידים נוסעים לביתם על כל משך חדש תשרי, הנה הנהגה זו היפך השכל והיפך הכוונה בהדרכה ביראת שמים, כי אם נחוצה היא בכל השנה הרי אין לך שעת הכושר ועת רצון ע"ז כבימי הסליחות ימים נוראים וכו', ואם אין לשנות הנהגה זו, צריך עכ"פ לזיינם בצידה רוחנית הן בשביל עצמם והן בשביל המקומות לשם נוסעים, ואם יש לעכב עכ"פ הגדולים שבהם בהישיבה עכ"פ לר"ה עשי"ת ויום הקדוש יש לנצל זמן זה כדי לקרבם למנהגי החסידים והדרכותי', ואף **שאין** לנגוע במנהגיהם הם הטובים שקבלו מדור דור, בכ"ז יש מנהגי חב"ד שצריכים להודיעם ע"מ שינהגו כן מבלי לנגוע במנהג הספרדים.

פרק ד הלכה א

אֶבֶן הָיְתָה בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים בְּמַעֲרָבוֹ, וְעָלֶיהָ הָיָה הָאָרוֹן מֻנָּח, וּלְפָנָיו צִנְצֶנֶת הַמָּן וּמַטֵּה אַהֲרֹן. וּבְעֵת שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת הַבַּיִת, וְיָדַע שֶׁסּוֹפוֹ לֵחָרֵב, בָּנָה מָקוֹם לִגְנֹז בּוֹ הָאָרוֹן לְמַטָּה, בְּמַטְמוֹנִיּוֹת עֲמֻקּוֹת וַעֲקַלְקַלּוֹת; וְיֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ צִוָּה, וְגָנְזוּ אוֹתָן בַּמָּקוֹם שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לַלְוִיִּם הַמְּבִינִים לְכָל יִשְׂרָאֵל הַקְּדֹשִׁים לַה': תְּנוּ אֶת אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ בַּבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בֶּן דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, אֵין לָכֶם מַשָּׂא בַכָּתֵף. עַתָּה עִבְדוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם" וְגוֹ'. וְגִנְזוּ עִמּוֹ מַטֵּה אַהֲרֹן וְצִנְצֶנֶת הַמָּן וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה; וְכָל אֵלּוּ לֹא חָזְרוּ בְּבַיִת שֵׁנִי. וְאַף אוּרִים וְתֻמִּים שֶׁהָיוּ בְּבַיִת שֵׁנִי - לֹא הָיוּ מְשִׁיבִין בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְלֹא הָיוּ נִשְׁאָלִין בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד עֲמֹד כֹּהֵן לְאוּרִים וּ[לְ]תֻמִּים"; וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָן אֶלָּא כְּדֵי לְהַשְׁלִים בָּהֶן שְׁמוֹנָה בְּגָדִים לְכֹהֵן גָּדוֹל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְחֻסַּר בְּגָדִים.

נקודות משיחות קודש

בנוגע לדברי הרמב"ם על גניזת ארון הברית צריך להבין: למאי נפקא־מינה להלכה כל אריכות וסיפור הדברים, היכן ועל־ידי מי נגנז הארון? והרי דברי הרמב"ם בספרו 'יד החזקה' אמורים רק לענינים הנוגעים להלכה. יתירה מזו: עניין זה (איך והיכן נגנז הארון) "במחלוקת שנוי" (יומא נג, ע"ב), ואם כן לשם מה מכריע הרמב"ם כדברי האחד, מאחר שלכאורה אין עניין זה נוגע לדינא?

גם צריך להבין: מפשטות לשון הרמב"ם משמע ששלמה בנה את ה"מקום" בבית המקדש מדעת עצמו (לפי "שידע שסופו ליחרב"). ותמוה: הרי כל חלקי ופרטי הבית ניבנו על־פי ציווי ד' - "הכל בכתב מיד ד' עלי השכיל" - ואם כן איך בנה שלמה "מקום" בבית המקדש מדעת עצמו?

יש להקדים דיוק בדברי הרמב"ם: הרי הרמב"ם מפרט בפרקים ב' וג' של הל' בית הבחירה את צורת כלי המקדש, ואילו בפרק ד' את צורת הבית. לפי זה צריך ביאור: הרי הארון שייך לכאורה לכלי המקדש, ומדוע עניין גניזת הארון מופיע בפרק העוסק בצורת הבית? מזה משמע שהארון העומד בקדש הקדשים הוא (לדעת הרמב"ם) פרט בצורת הבית, והוא אינו רק כלי שמצוי בקדש הקדשים, אלא הוא חלק מבנין קדש הקדשים עצמו. זאת כיוון שהארון עושה את בית המקדש לבית לד', כמו שנאמר "ונועדתי לך שם".

אלא שעל פי זה מתעוררת תמיהה גדולה: בבית שני, בו לא היה הארון במקומו, לא היה קודש הקדשים בשלימותו שהרי היה חסר אחד הדברים שהם "עיקר בבנין הבית"?! כדי להסיר תמיהה זו מביא הרמב"ם את כל האריכות לגבי גניזת הארון, שלפי זה יובן שאף בבית שני לא היה חסר בבניין הבית.

ביאור העניין: מלכתחילה נקבע בבנין הבית שלארון יהיו שני מקומות בבית המקדש: א) מקום גלוי, על אבן השתיה. ב) מקום לגונזו "למטה" מקודש הקדשים - ואף מקום זה הוא לכתחילה חלק ממבנה הבית. וזהו פירוש דברי הרמב"ם "ובעת שבנה שלמה ... וידע שסופו ליחרב בנה בו מקום": לא ששלמה בנה את המקום מדעת עצמו ח"ו, אלא שבעת בניינו היה צריך לדעת שיחרב ונצטווה ובנה בו את מקום הגניזה. ממילא הוא קידשו בתור מקום לארון, וממילא הוא חלק מקודש הקדשים.

גניזת הארון לא היתה בזמן החורבן, אלא בשעה שבית המקדש לא היה בסכנה כלל - כידוע תוקף ישראל בזמן יאשיהו. יתירה מזו: ההכנסה היתה מעין הכנסת הארון לקדש הקדשים על־ידי שלמה. לכן מדייק הכתוב "תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה וגו'", שאין זו פעולה של סילוק ונטילת הארון ממקומו, אלא אדרבא זהו עניין של נתינה בבית.

על־פי זה יתווסף עומק בהקישור בין ג' בתי המקדש: אין זה שישנם ג' בתי מקדש נפרדים, אלא בעיקר הם בית אחד. כבר בבניינו של הבית הראשון נקבע עניין שהוא לשעתו ולעתיד לבא. מקום הארון הוא ה"עצם" של בית המקדש, שבו לא שייך שום חורבן והפסד, וממנו נבנה המקדש השני והשלישי.

(לקוטי שיחות חלק כ"א, שיחה ב לפר' תרומה)

תרשים של החיל, העזרה ובית במקדש (לפי שיטת הרמב"ם ז"ל) בקירוב בלבד

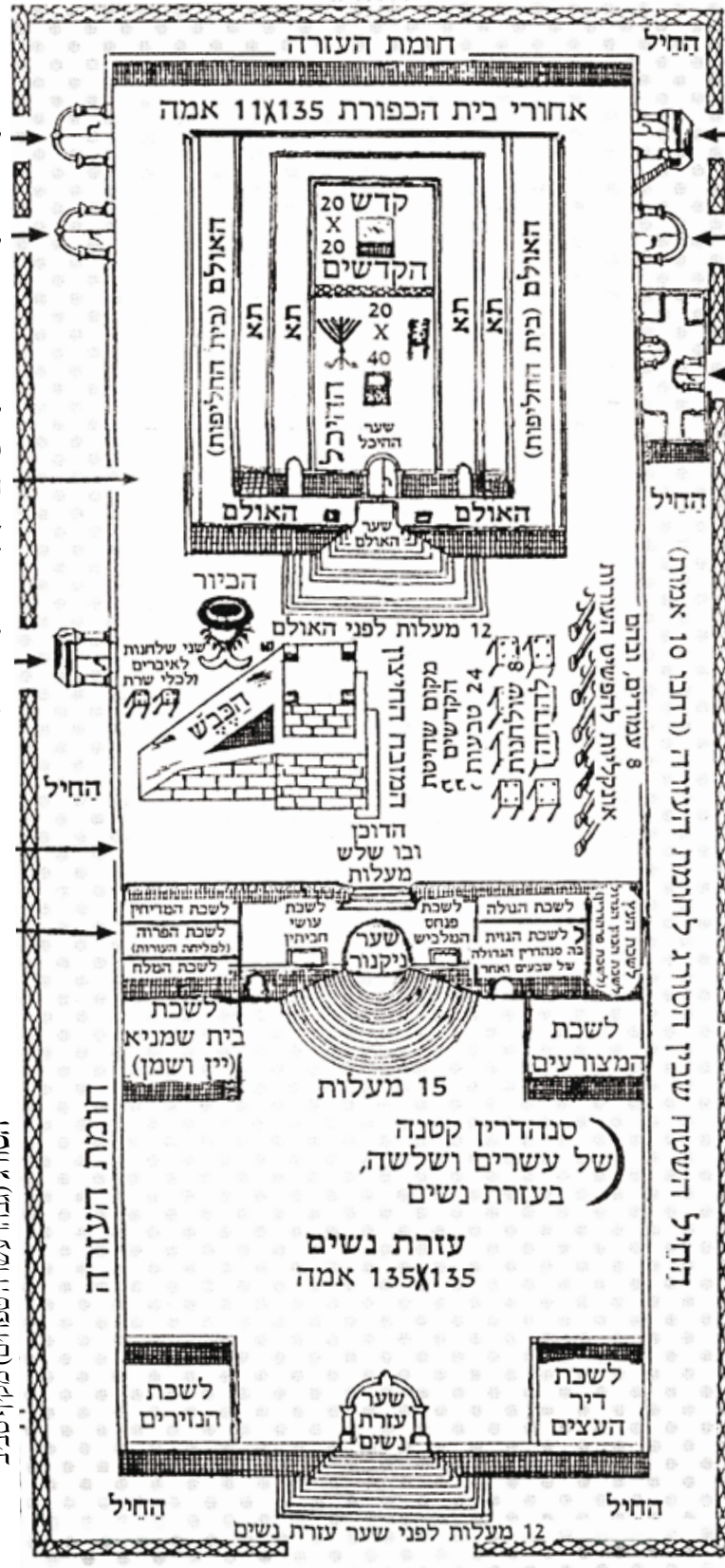

פרשת ואתחנן

ג כג וָאֶתְחַנַּן אֶל־יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר:
כד אֲדֹנָי יֱהוִה אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ
אֶת־גָּדְלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֶׂיךָ
וְכִגְבוּרֹתֶךָ: כה אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה
וְהַלְּבָנוֹן: (לוי) כו וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא
שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רַב־לְךָ אַל־תּוֹסֶף
דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה: כז עֲלֵה | רֹאשׁ
הַפִּסְגָּה וְשָׂא עֵינֶיךָ יָמָּה וְצָפֹנָה וְתֵימָנָה
וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן
הַזֶּה: כח וְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ כִּי־
הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה: כט וַנֵּשֶׁב בַּגָּיְא מוּל
בֵּית פְּעוֹר: פ **ד** א וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל־
הַחֻקִּים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד
אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נֹתֵן
לָכֶם: ב לֹא תֹסִפוּ עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם:
ג עֵינֵיכֶם הָרֹאוֹת אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל
פְּעוֹר כִּי כָל־הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַעַל־פְּעוֹר
הִשְׁמִידוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ: ד וְאַתֶּם
הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לו עמ' 91)

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ

"לְכַבּוֹד הַבּוֹרֵא צִוָּה לְכַבֵּד הָאָב, הַמִּשְׁתַּתֵּף בַּיְּצִירָה" (רמב"ן). יֵשׁ לְבָאֵר אֶת הַדִּיּוּק "בַּיְּצִירָה", וְלֹא כָּתַב גַּם כְּפִי שֶׁכָּתְבוּ הַמְּפָרְשִׁים שֶׁ"הִשְׁקוּהוּ וְהֶאֱכִילוּהוּ וְהִלְבִּישׁוּהוּ", שֶׁכֵּן יְצִירַת הַוָּלָד הִיא שֵׁתְּפוּת גְּלוּיָה עִם הַקָּבָּ"ה, שֶׁנּוֹתֵן בּוֹ נְשָׁמָה; וְאִלּוּ הַאֲכָלַת הַבֵּן הִיא דָּבָר טִבְעִי, שֶׁהָאָב עוֹשֶׂה (כְּאִלּוּ) בְּכֹחַ עַצְמוֹ, אַף שֶׁבֶּאֱמֶת הַקָּבָּ"ה הוּא הַזָּן אֶת כָּל הָעוֹלָם.

(ישראל) שני ה רְאֵה | לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים
וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן
בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:
ו וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם
לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל־הַחֻקִּים
הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם־חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל
הַזֶּה: ז כִּי מִי־גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים
אֵלָיו כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלָיו: ח וּמִי גּוֹי
גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל
הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם:
ע"כ במנחת שבת וכחול ט רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד
פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן־
יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ
וְלִבְנֵי בָנֶיךָ: י יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר יְהוָה אֵלַי הַקְהֵל־לִי
אֶת־הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת־דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן
לְיִרְאָה אֹתִי כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־
הָאֲדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן: יא וַתִּקְרְבוּן
וַתַּעַמְדוּן תַּחַת הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ עַד־לֵב
הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל: יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם
מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה
אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל: יג וַיַּגֵּד לָכֶם אֶת־בְּרִיתוֹ
אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים
וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים: יד וְאֹתִי צִוָּה
יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים
וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם
עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: טו וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד
לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל־תְּמוּנָה בְּיוֹם
דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: טז פֶּן־
תַּשְׁחִתוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל־סָמֶל
תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה: יז תַּבְנִית כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר
בָּאָרֶץ תַּבְנִית כָּל־צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תָּעוּף

בַּשָּׁמַיִם: יח תַּבְנִית כָּל־רֶמֶשׂ בָּאֲדָמָה תַּבְנִית
כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: יט וּפֶן־תִּשָּׂא
עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת־הַיָּרֵחַ
וְאֶת־הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדַּחְתָּ
וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם:
כ וְאֶתְכֶם לָקַח יְהוָה וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבַּרְזֶל
מִמִּצְרַיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה:
כא וַיהוָה הִתְאַנַּף־בִּי עַל־דִּבְרֵיכֶם וַיִּשָּׁבַע לְבִלְתִּי
עָבְרִי אֶת־הַיַּרְדֵּן וּלְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה: כב כִּי אָנֹכִי
מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם
עֹבְרִים וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת:
כג הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־תִּשְׁכְּחוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל
תְּמוּנַת כֹּל אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: כד כִּי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא: פ כה כִּי־
תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ
וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ: כו הַעִידֹתִי
בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אָבֹד
תֹּאבֵדוּן מַהֵר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים
עָלֶיהָ כִּי הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן: כז וְהֵפִיץ יְהוָה אֶתְכֶם
בָּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְנַהֵג
יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה: כח וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֱלֹהִים
מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר לֹא־יִרְאוּן וְלֹא
יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֹאכְלוּן וְלֹא יְרִיחֻן: כט וּבִקַּשְׁתֶּם
מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ
בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ: ל בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ: לא כִּי אֵל רַחוּם
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח
אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם: לב כִּי
שְׁאַל־נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן־
הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים | אָדָם עַל־הָאָרֶץ
וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד־קְצֵה הַשָּׁמַיִם הֲנִהְיָה
כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ: לג הֲשָׁמַע
עָם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־
שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיֶּחִי: לד אוֹ | הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא
לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת
וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה
וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ: לה אַתָּה הָרְאֵתָ
לָדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ:
לו מִן־הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת־קֹלוֹ לְיַסְּרֶךָּ וְעַל־
הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת־אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ
מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: לז וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת־אֲבֹתֶיךָ
וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו בְּכֹחוֹ הַגָּדֹל
מִמִּצְרָיִם: לח לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמְּךָ
מִפָּנֶיךָ לַהֲבִיאֲךָ לָתֶת־לְךָ אֶת־אַרְצָם נַחֲלָה
כַּיּוֹם הַזֶּה: לט וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ
כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־
הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד: מ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־חֻקָּיו
וְאֶת־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטַב
לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ כָּל־
הַיָּמִים: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לו עמ' 93)

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ

יֵשׁ לִשְׁאוֹל, מַה בֵּין אָב וָאֵם, שֶׁחַיָּבִים בִּכְבוֹדָם, לְכוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, שֶׁאֵין רָאוּי לְכַבְּדָם, אַף שֶׁעַל־יָדָם מַנְהִיג הַקָּבָּ"ה אֶת הָעוֹלָם וּמַשְׁפִּיעַ אֵלֵינוּ. וּמְבֹאָר עַל כָּךְ בַּחֲסִידוּת, שֶׁלְּצְבָא הַשָּׁמַיִם אֵין בְּחִירָה לְהַשְׁפִּיעַ אוֹ לֹא לְהַשְׁפִּיעַ, וְהֵם רַק 'כְּגַרְזֶן בְּיַד הַחוֹצֵב בּוֹ'; וְאֵלּוּ הוֹרִים בַּעֲלֵי־בְּחִירָה הֵם וְ'שׁוּתָּפִים' לַהַקָּבָּ"ה בִּיצִירַת הַוָּלָד, וְלָכֵן נִצְטַוִּינוּ לְכַבְּדָם.

שלישי מא אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה שָׁמֶשׁ: מב לָנֻס שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְנָס אֶל־אַחַת מִן־הֶעָרִים הָאֵל וָחָי: מג אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר לָרְאוּבֵנִי וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד לַגָּדִי וְאֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן לַמְנַשִּׁי: מד וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: מה אֵלֶּה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם: מו בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּגַּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם: מז וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ וְאֶת־אֶרֶץ | עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָח שָׁמֶשׁ: מח מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְעַד־הַר שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן: מט וְכָל־הָעֲרָבָה עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה וְעַד יָם הָעֲרָבָה תַּחַת אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לו עמ׳ 94)

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ

״רַב יוֹסֵף, כִּי הֲוָה שָׁמַע קָל כַּרְעָא דְּאִימֵּיהּ, אָמַר: אִיקוּם מִקַּמֵּי שְׁכִינָה דְּאָתְיָא״ (קידושין לא, ב). יֵשׁ לְבָאֵר דִּבְרֵי רַב יוֹסֵף עַל פִּי הַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁכֹּחַ הַהוֹלָדָה הוּא כֹּחַ בְּלִי גְּבוּל, לְהוֹלִיד עַד אֵין סוֹף, וְגַם עֶצֶם הַהוֹלָדָה הוּא כְּעֵין יֵשׁ מֵאַיִן. וְכֹחַ זֶה חֲרֵי לֹא נִמְצָא בְּנִבְרָא, בַּעַל גְּבוּל, מִצַּד עַצְמוֹ, אֶלָּא מִצַּד הַקָּבָּ״ה, שֶׁהוּא בְּלִי גְּבוּל, וְהוּא שֶׁקָּבַע כֹּחַ זֶה בְּטֶבַע הָאָדָם.

רביעי **ה** א וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם: ב יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחֹרֵב: ג לֹא אֶת־אֲבֹתֵינוּ כָּרַת יְהוָה אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אִתָּנוּ אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֹּה הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים: ד פָּנִים | בְּפָנִים דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: ה אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין־יְהוָה וּבֵינֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לְהַגִּיד לָכֶם אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יְרֵאתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא־עֲלִיתֶם בָּהָר לֵאמֹר: ס * אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי לֹא תַעֲשֶׂה־לְּךָ פֶסֶל | כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם | מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם | מִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי: ס לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: ס שָׁמוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת | לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתְךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ | בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת: ס כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן | יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: ס לֹא תִרְצָח: ס וְלֹא תִנְאָף: ס וְלֹא תִגְנֹב: ס וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא: ס וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ ס וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ: פ

*) בטעם עליון

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ' 310)

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ

כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (ממרים ו, ד): "וְהָאָב שֶׁהָיָה תַּלְמִיד בְּנוֹ, אֵין הָאָב עוֹמֵד מִפְּנֵי הַבֵּן, אֲבָל הַבֵּן עוֹמֵד מִפְּנֵי אָבִיו". וְעוֹד כָּתַב (שָׁם יא), שֶׁ"אֲפִילוּ הָיָה אָבִיו רָשָׁע . . מְכַבְּדוֹ וּמִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ". וְאָזִיל לְשִׁיטָתוֹ, שֶׁבִּכְבוֹד אָב וָאֵם, אֵין 'נָפְקָא מִינָּה' מַעֲלָתָם וְדַרְגָּתָם שֶׁל הַהוֹרִים. וְיֵמְתֵּק עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁהַקֶּשֶׁר שֶׁל אָב וּבֵן הוּא 'עֶצֶם עִם עֶצֶם', וְאֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה עַל־יְדֵי שִׁנּוּי בַּ'גְּלוּיִים'.

חמישי יט אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְהוָה אֶל־כָּל־
קְהַלְכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הֶעָנָן וְהָעֲרָפֶל קוֹל
גָּדוֹל וְלֹא יָסָף וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לוּחֹת אֲבָנִים
וַיִּתְּנֵם אֵלָי: כ וַיְהִי כִּשְׁמֹעֲכֶם אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ
הַחֹשֶׁךְ וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל־
רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם: כא וַתֹּאמְרוּ הֵן הֶרְאָנוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבֹדוֹ וְאֶת־גָּדְלוֹ וְאֶת־קֹלוֹ
שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר
אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וָחָי: כב וְעַתָּה לָמָּה נָמוּת כִּי
תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם־יֹסְפִים |
אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד
וָמָתְנוּ: כג כִּי מִי כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל
אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כָּמֹנוּ וַיֶּחִי:
כד קְרַב אַתָּה וְשְׁמָע אֵת כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ וְאַתָּ | תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ: כה וַיִּשְׁמַע
יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם בְּדַבֵּרְכֶם אֵלָי וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דִּבְרֵי הָעָם הַזֶּה
אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ כָּל־אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ:
כו מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי
וְלִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב
לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם: כז לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ
לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם: כח וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי
וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים
וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר
אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִרְשְׁתָּהּ: כט וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לֹא תָסֻרוּ
יָמִין וּשְׂמֹאל: ל בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן תִּחְיוּן וְטוֹב לָכֶם
וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן:
ו א וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: ב לְמַעַן
תִּירָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו
וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ
כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ: ג וְשָׁמַעְתָּ
יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וַאֲשֶׁר
תִּרְבּוּן מְאֹד כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ
אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כב עמ' 214)

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ

"תַּלְמִיד שֶׁרוֹצֶה לָלֶכֶת לְמָקוֹם אַחֵר, שֶׁהוּא בּוֹטֵחַ שֶׁיִּרְאֶה סִימַן בְּרָכָה בְּתַלְמִידוֹ . . וְאָבִיו מוֹחֶה בּוֹ . . אֵינוֹ צָרִיךְ לִשְׁמוֹעַ לְאָבִיו בָּזֶה" (שו"ע יו"ד סר"מ). וְיֵשׁ לִשְׁאוֹל, מַדּוּעַ מוֹפִיעָה הֲלָכָה זוֹ בְּהִלְכוֹת כִּבּוּד אָב וָאֵם, אַף שֶׁמְּקוֹמָהּ, לְכְאוֹרָה, בְּהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, כִּי גַּם סִימַן בְּרָכָה לַבֵּן בְּתַלְמִידוֹ, הוּא כִּבּוּד אָב וָאֵם.

ששי ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה | אֶחָד:
ה וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־
נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ: ו וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ: ז וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ
וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ
וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: ח וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ
וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: ט וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת
בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: ס י וְהָיָה כִּי־יְבִיאֲךָ | יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֶת לָךְ עָרִים גְּדֹלֹת
וְטֹבֹת אֲשֶׁר לֹא־בָנִיתָ: יא וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל־טוּב
אֲשֶׁר לֹא־מִלֵּאתָ וּבֹרֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא־חָצַבְתָּ

כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נָטָעְתָּ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ:
יב הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: יג אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ: יד לֹא תֵלְכוּן
אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
סְבִיבוֹתֵיכֶם: טו כִּי אֵל קַנָּא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ
פֶּן־יֶחֱרֶה אַף־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל
פְּנֵי הָאֲדָמָה: ס טז לֹא תְנַסּוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה: יז שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־
מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֵדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ:
יח וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטַב
לָךְ וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע
יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ: יט לְהַדֹּף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס כ כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר
לֵאמֹר מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם: כא וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ
עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה
מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה: כב וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתֹת
וּמֹפְתִים גְּדֹלִים וְרָעִים | בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה
וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ: כג וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם
לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ: כד וַיְצַוֵּנוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב
לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה: כה וּצְדָקָה
תִּהְיֶה־לָּנוּ כִּי־נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה
הַזֹּאת לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ' 155)

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ

"עֲשֶׂר מִצְוֹות נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בְּמָרָה, שֶׁבַע שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶן בְּנֵי נֹחַ . . וְכִבּוּד אָב וָאֵם" (סנהדרין נו, ב). וְקָשֶׁה, מַדּוּעַ נָעֲנַשׁ יַעֲקֹב אָבִינוּ עַל שֶׁלֹּא קִיֵּם כִּבּוּד אָב, וַהֲרֵי בְּנֵי נֹחַ לֹא נִצְטַוּוּ עַל כָּךְ. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה בְּנֵי נֹחַ נִצְטַוּוּ עַל הַדִּינִין, וּלְפִי שִׁיטַת הָרַמְבַּ"ן נִכְלֶלֶת בְּמִצְוָה זוֹ כָּל מַה שֶּׁנָּחוּץ לְיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם; וַהֲרֵי כִּבּוּד אָב נָחוּץ לְיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם.

שביעי **ז** א כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם־
רַבִּים | מִפָּנֶיךָ הַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי
וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים
וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ: ב וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ
וְהִכִּיתָם הַחֲרֵם תַּחֲרִים אֹתָם לֹא־תִכְרֹת לָהֶם
בְּרִית וְלֹא תְחָנֵּם: ג וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם בִּתְּךָ
לֹא־תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא־תִקַּח לִבְנֶךָ: ד כִּי יָסִיר
אֶת־בִּנְךָ מֵאַחֲרַי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה
אַף־יְהוָה בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מַהֵר: ה כִּי אִם־כֹּה
תַּעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ וּמַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּ
וַאֲשֵׁרִיהֶם תְּגַדֵּעוּן וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ:
ו כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ בָּחַר |
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל
הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: ז לֹא מֵרֻבְּכֶם
מִכָּל־הָעַמִּים חָשַׁק יְהוָה בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם
כִּי־אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל־הָעַמִּים: ח כִּי מֵאַהֲבַת
יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֵיכֶם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיָד חֲזָקָה וַיִּפְדְּךָ
מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם: ט וְיָדַעְתָּ
כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנֶּאֱמָן
שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי
כתיב מצותו קרי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דּוֹר: י וּמְשַׁלֵּם
לְשֹׂנְאָיו אֶל־פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ
אֶל־פָּנָיו יְשַׁלֶּם־לוֹ: יא וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־
הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לַעֲשֹׂתָם: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וַיַּמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם

וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מענה לשאלה – לקו"ש לט עמ' 239)

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ

תַּעְתִּיק בְּפִסַּת נְיָיר אֶת הַדִּבּוּר "כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ" גו' עַד סוֹפוֹ, וְיִהְיֶה זֶה בְּכִיסְךָ (לְבַד בְּשַׁבָּת, כַּמּוּבָן), וּמִזְּמַן לִזְמַן תִּקְרָא אוֹתוֹ. עַד חַג הַשָּׁבוּעוֹת, הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

מפטיר ט **וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי כתיב מצותו קרי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דּוֹר׃ וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל־פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ אֶל־פָּנָיו יְשַׁלֶּם־לוֹ׃ יא וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשֹׂתָם׃ פפפ**

קי"ח פסוקים, עזיא"ל סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת ואתחנן לקריאה בציבור

ולשמו"ת בישעיה פרק מ

מ א **נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם:** ב **דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלִַם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה**

שי למורא

א) נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי, אַתֶּם נְבִיאַי, נַחֲמוּ אֶת עַמִּי. וְהַכֶּפֶל "נַחֲמוּ נַחֲמוּ" הוּא לְחִזּוּק. **ב) עַל לֵב,** דְּבָרִים הַמִּתְקַבְּלִים עַל הַלֵּב. **כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ,** כִּי נִשְׁלַם הַזְּמַן הַקָּצוּב לָהּ, דְּהַיְנוּ קֵץ הַגָּלוּת. פֵּרוּשׁ אַחֵר, כִּי הִתְמַלְּאָה

עטרת מרים

א אַתֶּם הַנְּבִיאִים נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם: ב דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַיִם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ נִתְמַלֵּא זְמַן גְּלוּתָהּ כִּי נִרְצָה נִתְכַּפֵּר עֲוֹנָהּ עַל יְדֵי תְּשׁוּבָה וּזְכוּת וְגַם כִּי לָקְחָה פּוּרְעָנוּת מִיַּד יְהוָה

לָקְחָה מִיַּד יְהוָה כִּפְלַיִם בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ: ג קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ: ד כָּל־גֵּיא יִנָּשֵׂא וְכָל־הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הָעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לִבְקָעָה: ה וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר: ו קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָּל־הַבָּשָׂר חָצִיר וְכָל־חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה: ז יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ אָכֵן חָצִיר הָעָם: ח יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם: ט עַל הַר־גָּבֹהַ עֲלִי־לָךְ מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלִַם הָרִימִי אַל־תִּירָאִי אִמְרִי לְעָרֵי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם: י הִנֵּה אֲדֹנָי יֱהוִה בְּחָזָק יָבוֹא וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו: יא כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל: יב מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם

עטרת מרים

כִּפְלַיִם גְּלוּת בָּבֶל וְזֶה הַגָּלוּת, בַּעֲבוּר בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ: ג כְּאִלּוּ קוֹל קוֹרֵא מִכְּרִיז בַּמִּדְבָּר וְאוֹמֵר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לְהָשִׁיב בּוֹ בְּנֵי הַגּוֹלָה יַשְּׁרוּ עֲשׂוּ דֶּרֶךְ יָשָׁר בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ כִּי הוּא יֵלֵךְ לִפְנֵיהֶם: ד כָּל־גֵּיא עֵמֶק יִנָּשֵׂא יִרּוֹם וְכָל־הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ לִהְיוֹת הַדֶּרֶךְ יָשָׁר וְשָׁוֶה וְהָיָה דֶּרֶךְ הָעָקֹב הָעָקוּם, יִהְיֶה לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים הָרִים הַסְּמוּכִים זֶה לָזֶה, וּמִתּוֹךְ סְמִיכָתָן מוֹרֵד שֶׁבֵּינֵיהֶם זָקוּף, יִהְיוּ לִבְקָעָה אֶרֶץ חֲלָקָה וְשָׁוָה: ה אָז כְּשֶׁיֵּצְאוּ מֵהַגָּלוּת וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה אָז וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר כֻּלָּם יַחְדָּו כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר הוֹאִיל וְנִתְקַיְּמוּ הַנְּחֻמוֹת: ו קוֹל מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֹמֵר אֵלַי קְרָא וְהַכְּרֵז בְּרַבִּים וְאָמַר רוּחִי אֵלָיו מָה אֶקְרָא וְהַקּוֹל מְשִׁיבוֹ זֹאת קְרָא כָּל־הַבָּשָׂר כָּל הָעַמִּים שֶׁיָּבוֹאוּ עִם גּוֹג עַל יְרוּשָׁלַיִם לְמִלְחָמָה יִבּוֹלוּ וְיִכְמְשׁוּ כְּחָצִיר שֶׁהֵם יְבֵשִׁים בְּמְהֵרָה וְכָל־חַסְדּוֹ וְאַף מִי מֵהֶם עָשָׂה חֶסֶד מָה, יִהְיֶה כְּצִיץ בְּפֶרַח הַשָּׂדֶה הַנּוֹפֵל גַּם בָּרוּחַ הַנּוֹשֶׁבֶת: ז לָזֶה יָבֵשׁ יִתְיַבֵּשׁ כְּחָצִיר נָבֵל יִכְמוֹשׁ כְּצִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ בְּאֶמֶת יִהְיֶה כְּחָצִיר הָעָם שֶׁעַם גּוֹג: ח הָעָם הַזֶּה יָבֵשׁ יִתְיַבֵּשׁ כְּחָצִיר נָבֵל צִיץ וְכֻלָּם יֹאבְדוּ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִבְטִיחַ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים יָקוּם לְעוֹלָם: ט עַל הַר־גָּבֹהַ עֲלִי־לָךְ לְהַשְׁמִיעַ הַקּוֹל לְמֵרָחוֹק מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלַיִם אֵתֶּם צִיּוֹן הַמְבַשֶּׂרֶת, הָרִימוּ אַל־תִּירָאוּ מִלְּבַשֵּׂר אִמְרוּ לְעָרֵי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם בָּא לִגְאוֹל אֶתְכֶם וּכְבוֹדוֹ יָשׁוּב לִירוּשָׁלַיִם: י הִנֵּה אֲדֹנָי יֱהוִה בְּחָזָק בְּכֹחַ וּבִגְבוּרָה יָבוֹא עַל הָאוּמּוֹת לִיפְרַע מֵהֶם וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ לֹא יִהְיֶה צָרִיךְ לְעֶזְרַת זוּלָתוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ שֶׁיִּתֵּן לַבּוֹטְחִים בּוֹ בַּגְּלוּת אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ שְׂכַר הַפְּעוּלָּה לַצַּדִּיקִים לְפָנָיו: יא כְּרֹעֶה טוֹב שֶׁעֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ לֹא בְּמַקֵּל יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת הַקְּטַנּוֹת שֶׁבָּהֶם יְנַהֵל אוֹתָם בְּנַחַת, כֵּן יוֹלִיכֵם הַמָּקוֹם בְּנַחַת בְּשׁוּבָם מֵהַגּוֹלָה: יב מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ בְּאֶגְרוֹפוֹ עֹמֶק הַמַּיִם בַּיָּם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן מָדַד וְכָל וּמְדַד

שי למורא

יְרוּשָׁלַיִם מִצִּבְאָהּ שֶׁשָּׁבוּ מֵהַגָּלוּת. כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ, כִּי נִשְׁלַם כַּפֶּרֶת עֲוֹנָהּ. "נִרְצָה", נִשְׁלַם, כְּמוֹ "אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ" (ויקרא כו,לד). כִּי לָקְחָה, כִּי קִבְּלָה עֹנֶשׁ. כִּפְלַיִם, שְׁתֵּי גְּלֻיּוֹת, גָּלוּת בָּבֶל וְגָלוּת אֲדוֹם. ג) קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר, קוֹל קוֹרֵא בְּצִיּוֹן שֶׁהִיא שׁוֹמֵמָה כַּמִּדְבָּר. פַּנּוּ דֶּרֶךְ ה', פַּנּוּ הַדֶּרֶךְ לַשָּׁבִים לְאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ. בָּעֲרָבָה, הִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא בִּזְמַן הַגָּלוּת כְּמוֹ עֲרָבוֹת מִדְבָּר. ד) כָּל גֵּיא, כָּל עֵמֶק. יִנָּשֵׂא, יִתְרוֹמֵם. יִשְׁפָּלוּ, יִגְמְכוּ. (כְּלוֹמַר, הַגּוֹיִם שֶׁהָיוּ בְּגֹבַהּ יִהְיוּ שְׁפָלִים). הָעָקֹב, הַמָּקוֹם שֶׁהוּא מְעֻקָּם וּמְעֻוָּת. וְהָרְכָסִים, הֶהָרִים הַסְּמוּכִים זֶה לָזֶה, וּמִתּוֹךְ כָּךְ הַגַּיְא שֶׁבֵּינֵיהֶם זָקוּף מְאֹד. לִבְקָעָה, לְאֶרֶץ חֲלָקָה וּישָׁרָה. ה) וְנִגְלָה כְּבוֹד ה' וגו', אָז יִתְגַּלֶּה כְּבוֹד ה' וְכֻלָּם יִרְאוּ כִּי פִּי ה' דִּבֵּר אֶת הַנְּחֻמוֹת הָאֵלֶּה, הוֹאִיל וְהִתְקַיְּמוּ. ו) קוֹל אוֹמֵר קְרָא, קוֹל נְבוּאָה אוֹמֵר לַנָּבִיא, קְרָא וְהַכְרֵז בְּרַבִּים. וְאָמַר מָה אֶקְרָא, וְהַנָּבִיא שָׁאַל וְאָמַר מָה אֶקְרָא. כָּל הַבָּשָׂר חָצִיר, וְקוֹל הַנְּבוּאָה מֵשִׁיב לַנָּבִיא, שֶׁיֹּאמַר, כָּל הַבָּשָׂר חָצִיר, כְּלוֹמַר, הַגּוֹיִם שֶׁיָּבוֹאוּ עִם גּוֹג וּמָגוֹג עַל יְרוּשָׁלַיִם לַמִּלְחָמָה יִבֹּלוּ וְיִכָּמְשׁוּ כֶּחָצִיר. וְכָל חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה, וְכָל עִנְיְנֵי חֶסֶד שֶׁעָשׂוּ בֶּעָבָר, יִהְיוּ נֶחֱשָׁבִים כְּפֶרַח הַשָּׂדֶה שֶׁיִּבֹּל מַהֵר, כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לְהָרַע לְיִשְׂרָאֵל. (וְעַל־דֶּרֶךְ הַכָּתוּב "וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת" (משלי יד. לד). ז) אָכֵן חָצִיר הָעָם, בָּאֱמֶת שֶׁהָעָם שֶׁעַם גּוֹג וּמָגוֹג יִתְיַבֵּשׁ כֶּחָצִיר. ח) יָבֵשׁ חָצִיר וגו', כְּפֵל וְשִׁלֵּשׁ לְחַזֵּק הָעִנְיָן. וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם, וּדְבַר ה' שֶׁהִבְטִיחַ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים יִתְקַיֵּם לְעוֹלָם וְלֹא יוּכְלוּ לְבַטֵּל דְּבָרָיו. ט) עַל הַר גָּבֹהַ עֲלִי לָךְ, לְהַשְׁמִיעַ הַקּוֹל לְמֵרָחוֹק. מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן, עֲדַת הַנְּבִיאִים הַמְבַשְּׂרִים אֶת הַגְּאֻלָּה לְצִיּוֹן. פֵּרוּשׁ אַחֵר, אַתְּ צִיּוֹן הַמְבַשֶּׂרֶת. (וְכֵן הַפֵּרוּשִׁים בִּ"מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלַיִם"). הָרִימִי אַל תִּירָאִי, הָרִימִי אֶת קוֹלֵךְ, וְאַל תִּפְחֲדִי מִלְּבַשֵּׂר אֶת הַבְּשׂוֹרָה. הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם, הִנֵּה בָּא הקב"ה לִגְאֹל אֶתְכֶם. י) בְּחָזָק יָבוֹא, בְּכֹחַ וּבִגְבוּרָה יָבוֹא לְהִפָּרַע מִן הַגּוֹיִם. וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ, כְּלוֹמַר, לֹא יִצְטָרֵךְ לְשׁוּם עֶזְרָה מִזּוּלָתוֹ. הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ, שְׂכַר הַמַּעֲשֶׂה מְזֻמָּן אִתּוֹ לְשַׁלֵּם לְכָל אֶחָד כִּגְמוּלוֹ. וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו, וּשְׂכַר הַפְּעֻלָּה מְזֻמֶּנֶת לְפָנָיו. (וְהוּא כֶּפֶל לָשׁוֹן). יא) כִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא, כִּזְרֹעוֹ וְלֹא בְּמַקֵּל, יְקַבֵּץ אֶת הַטְּלָאִים שֶׁנִּצֹּאוּ וְיִשָּׂאֵם בְּחֵיקוֹ. עָלוֹת יְנַהֵל, וְהַנִּצֹּאוּן הַמִּינִיקוֹת יְנַהֵל בְּנַחַת. כֵּן יוֹלִיכֵם הקב"ה בְּנַחַת בְּשׁוּבָם מֵהַגּוֹלָה. יב) מִי מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם, כְּלוֹמַר, אַל תִּתְמְהוּ אֵיךְ יִהְיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה,

בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֵפֶר הָאָרֶץ
וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם:
יג מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ
יוֹדִעֶנּוּ: יד אֶת־מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ
וַיְלַמְּדֵהוּ בְּאֹרַח מִשְׁפָּט וַיְלַמְּדֵהוּ דַּעַת
וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֶנּוּ: טו הֵן גּוֹיִם כְּמַר
מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם נֶחְשָׁבוּ הֵן אִיִּים
כַּדַּק יִטּוֹל: טז וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָעֵר וְחַיָּתוֹ
אֵין דֵּי עוֹלָה: יז כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ
מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ־לוֹ: יח וְאֶל־מִי
תְּדַמְּיוּן אֵל וּמַה־דְּמוּת תַּעַרְכוּ־לוֹ:
יט הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצוֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ
וּרְתָקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף: כ הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה
עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחַר חָרָשׁ חָכָם יְבַקֶּשׁ־
לוֹ לְהָכִין פֶּסֶל לֹא יִמּוֹט: כא הֲלוֹא
תֵדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמְעוּ הֲלוֹא הֻגַּד מֵרֹאשׁ
לָכֶם הֲלוֹא הֲבִינוֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ:

שי למורא

שֶׁהֲרֵי הקב"ה שֶׁבָּרָא אֶת הָעוֹלָם מֵאַיִן, יָכֹל לַעֲשׂוֹת הַכֹּל. לְפִיכָךְ אָמַר, מִי מָדַד בְּקֶמְצוֹ מַיִם, לְהַעֲלוֹת חֵצִים לַמַּעֲלָה וְחֵצִים לְמַטָּה, וְשָׁם אוֹתָם בִּמְקוֹמָם וְיָדַע מִדָּתָם, וְאָמַר בְּדֶרֶךְ מָשָׁל בִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם שֶׁמּוֹרְדִים הַמַּיִם. **וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן,** שֶׁנָּטָה אֶת הַשָּׁמַיִם כַּיְרִיעָה וְיָדַע מִדָּתָם, כִּי הוּא בָּרָאם בְּגִבּוּרָתוֹ כְּפִי הַחָכְמָה, וּכְאִלּוּ מְדָדָם בַּזֶּרֶת. **וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֵפֶר הָאָרֶץ,** וּמָדַד בְּמִדַּת "שָׁלִישׁ" אֶת גֹּדֶל כַּדּוּר הָאָרֶץ. "וְכָל", וּמָדַד, "וַיָּמֹדוּ בָעֹמֶר" (שמות טז,יח) תַּרְגּוּמוֹ "וְכָלוּ". "בַּשָּׁלִשׁ", בְּמִדָּה הַנִּקְרֵאת כָּךְ, כְּמוֹ "בִּדְמָעוֹת שָׁלִישׁ" (תהלים פו,ו). פֵּרוּשׁ אַחֵר, וּמָדַד אֶת כַּדּוּר הָאָרֶץ בַּשְּׁלִישִׁיּוֹת, שְׁלִישׁ מִדְּבָר, שְׁלִישׁ יִשּׁוּב, שְׁלִישׁ יַמִּים וּנְהָרוֹת. **וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים,** "פֶּלֶס" הוּא מוֹט בַּרְזֶל שֶׁמְּסֻמָּנִים עָלָיו נְקֻדּוֹת לְדַעַת בָּהֶם הַמִּשְׁקָל. וְכָל הַר מְרֻאָם לְפִי הָאֲדָמָה שֶׁתַּחְתָּיו, הַר כָּבֵד בַּאֲדָמָה קָשָׁה, וְהַר קַל בַּאֲדָמָה רַכָּה. **וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם,** וְהַגְּבָעוֹת כְּמוֹ נִשְׁקְלוּ בְּמֹאזְנַיִם, וְכֻלָּם בְּרָאָם בְּשִׁעוּר טוֹב וּמִדָּה נְכוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד" (בראשית א,לא). **יג) מִי תִכֵּן אֶת רוּחַ ה',** מִי הֵכִין אֶת רְצוֹנוֹ שֶׁל ה', כְּלוֹמַר, מִי הִטָּה אֶת רְצוֹן ה' אַחַר דַּעְתּוֹ. **וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ,** וּמִי הוּא הָאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן עֲצָתוֹ לְהַקב"ה. **יד) אֶת מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ,** עִם מִי הִתְיַעֵץ לִלְמֹד מִמֶּנּוּ בִּינָה. **בְּאֹרַח מִשְׁפָּט,** בְּדֶרֶךְ תְּכוּנַת הָעוֹלָם וְסִדְרֵי הַנְהָגוֹתָיו. **דַּעַת,** לְדַעַת הָעֲתִידוֹת. **וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת,** דַּרְכֵי הַתְּבוּנָה וְאָרְחוֹתֶיהָ. **טו) הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי,** הֲרֵי גְּבוּרַת כָּל הַגּוֹיִם נֶחְשֶׁבֶת כִּטִּפָּה מָרָה הַנּוֹטֶפֶת מִשּׁוּלֵי הַדְּלִי. כְּשֶׁשּׁוֹאֲבִים מַיִם מִן הַבּוֹר, שֶׁהַטִּפָּה הִיא דָּבָר מוּעָט לְלֹא חֲשִׁיבוּת נֶגֶד הַדְּלִי. **וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם נֶחְשָׁבוּ,** בְּעִנְיַנֵי הקב"ה נֶחְשָׁבִים הֵם כְּמוֹ אָבָק הַבָּא מִשְּׁחִיקַת קַעֲרוֹת הַמֹּאזְנַיִם, שֶׁהוּא דָּבָר מוּעָט מְאֹד כִּי בִּנְפִיחָה מְעוּטָה יֵצֵא מִשָּׁם.

עטרת מרים

בַּשָּׁלִשׁ מִדָּה גְּדוֹלָה עֵפֶר הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס מַטֶּה הַבָּרְזֶל הַמְסֻמָּן לְדַעַת הַמִּשְׁקָל הָרִים וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם כַּף הַמִּשְׁקָל: יג מִי־תִכֵּן הִטָּה אֶת־רוּחַ יְהוָה אַחַר דַּעְתּוֹ וְאִישׁ מִי הוּא אֲשֶׁר עֲצָתוֹ יוֹדִעֶנּוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יד אֶת־מִי עִם מִי נוֹעָץ נִתְיַעֵץ, וּמִי וַיְבִינֵהוּ הִשְׂכִּילוֹ בִּינָה וַיְלַמְּדֵהוּ לְלֶכֶת בְּאֹרַח בְּדֶרֶךְ מִשְׁפָּט וּמִי וַיְלַמְּדֵהוּ דַּעַת וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֶנּוּ: טו הֵן גְּבוּרוֹת הַגּוֹיִם נֶחְשָׁב לְמוּלוֹ כְּמַר מִדְּלִי שֶׁשּׁוֹאֲבִים בּוֹ מַיִם וּכְשַׁחַק כְּאָבָק הַנִּשְׁחָק מֵעִפּוּשׁ מֹאזְנַיִם שֶׁל נְחוּשֶׁת נֶחְשָׁבוּ הֵן אִיִּים אֵי הַיָּם כַּדַּק כְּאָבָק דַּק יִטּוֹל יַשְׁלִיךְ, וְאִם־כֵּן, אֵיךְ יַעֲמֹדוּ לְמוּלוֹ לְמַחוֹת בְּיָדוֹ מִלְּהוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם: טז וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי עֵצִים בָּעֵר לְהַבְעִיר בָּהֶם אֵשׁ מִזְּבְּחוֹ וְחַיָּתוֹ שֶׁל לְבָנוֹן אֵין דֵּי מֵהֶם לְהַעֲלוֹת עוֹלָה לְכַפֵּר עַל עֲוֹן הָאוּמּוֹת: יז כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן כְּלֹא דָּבָר נֶגְדּוֹ פָּחוֹת מֵאֶפֶס וָתֹהוּ וְחָלָל רֵיק נֶחְשְׁבוּ־לוֹ לְמוּלוֹ: יח וְאֶל־מִי תְּדַמְּיוּן אֵל הֵלֹא הָאֵל לֹא נִמְצָא לוֹ דְּמוּי כְּלָל וּמַה־דְּמוּת וּמַהוּ הַדִּמְיוֹן אֲשֶׁר תַּעַרְכוּ־לוֹ תְּשִׁוּוּ לוֹ: יט וְכִי תִּדְמֶה לוֹ אֶת הַפֶּסֶל אֲשֶׁר נָסַךְ חָרָשׁ הֵתִיכוֹ מִמַּתֶּכֶת וְצוֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ יְרַדֵּד עָלָיו מִמַּעַל וּרְתָקוֹת שַׁלְשְׁלוֹת כֶּסֶף יַעֲשֶׂה הַצּוֹרֵף לְמִשְׁכּוֹ בָּהֶם כִּי מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָמִישׁ: כ הַמְסֻכָּן הֶעָנִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה מִכִּסְפּוֹ עַל הַפֶּסֶל כְּמוֹ הָעֲשִׁירִים, הִנֵּה עֵץ חָזָק אֲשֶׁר לֹא־יִרְקַב יִבְחַר חָרָשׁ חָכָם יְבַקֶּשׁ־לוֹ לְהָכִין פֶּסֶל שֶׁלֹּא יִמּוֹט שֶׁלֹּא יִתְפָּרְדוּ חֲלָקָיו: כא הֲלוֹא תֵדְעוּ מִדַּעְתְּכֶם מִי הוּא אֲדוֹן הָעוֹלָם הֲלוֹא תִשְׁמְעוּ מִן הַמּוֹרֶה אֲשֶׁר חָקַר מִדַּעְתּוֹ הֲלוֹא הֻגַּד מִן הַקַּבָּלָה אִישׁ מִפִּי אִישׁ מֵרֹאשׁ מִיָּמִים קַדְמוֹנִים לָכֶם הֲלוֹא הֲבִינוֹתֶם הַאִם תּוּכְלוּ לְהָבִין מוֹסְדוֹת יְסוֹדוֹת הָאָרֶץ עַל מָה הִיא עוֹמֶדֶת,

הֵן אִיִּים, הֲרֵי אֶת אֵי הַיָּם. **כַּדַּק יִטּוֹל,** כְּאָבָק דַּק יִשָּׁאֵם וְיִטְּלֵם וְיַהַפְכֵם. **טז) וּלְבָנוֹן,** שֵׁם יַעַר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **אֵין דֵּי בָעֵר,** אֵין דַּי בְּעֵצָיו לְהַבְעִיר בָּהֶם אֵשׁ עַל מִזְבְּחוֹ. **וְחַיָּתוֹ,** הַבְּהֵמוֹת וְהָעוֹפוֹת שֶׁבְּיַעַר הַלְּבָנוֹן. **אֵין דֵּי עוֹלָה,** אֵין דַּי בָּהֶם לְהַקְרִיבָם עוֹלוֹת לְפָנָיו. **יז) כְּאַיִן,** כְּלֹא דָּבָר. **מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ לוֹ,** הַגּוֹיִם נֶחְשָׁבִים לְפָנָיו כְּאִלּוּ הֵם פָּחוֹת מֵאֶפֶס וְתֹהוּ. **יח) תְּדַמְּיוּן,** תְּדַמּוּ וְתַשְּׁוּ. **תַּעַרְכוּ לוֹ,** תַּחֲשִׁיבוּ לְנֶגְדּוֹ. **יט) הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ,** וְכִי תִּדַּמּוּ לוֹ אֶת הַפֶּסֶל אֲשֶׁר הָאֻמָּן הֵתִיכוֹ מִמַּתֶּכֶת. **וּרְתָקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף,** וְשַׁרְשְׁרוֹת כֶּסֶף יְחַבֵּר לוֹ הַצּוֹרֵף. **כ) הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה,** הַמְמֻחֶה לְהַפְרִישׁ וּלְהַכְבִּיל בֵּין סוּגֵי הָעֵצִים. "הַמְסֻכָּן", הַמְלֻמָּד וְרָגִיל, מִלְּשׁוֹן "הַהַסְכָּנִתִּי" (במדבר כב,ל). פֵּרוּשׁ אַחֵר, "הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה", הַמִּסְכָּן וְעָנִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְרִישׁ מִכִּסְפּוֹ לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל יָקָר כְּמוֹ הָעֲשִׁירִים. **לֹא יִמּוֹט,** לְחֹזֶק בְּמִסְמְרִים וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁלֹּא יִתְמוֹטֵט וְיִתְקַלְקֵל. וּכְאוֹמֵר, אִם מֵהַצּוֹרֵף לְחֹזֶק, אֵיךְ יְדַמֵּהוּ לְעֶלְיוֹן. **כא) הֲלוֹא הֲבִינוֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ,** הֲרֵי גַּם מִבִּינָתְכֶם תּוּכְלוּ לְהָבִין מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ. כְּלוֹמַר, אִם יֵשׁ בָּכֶם דַּעַת לְהָבִין, תּוּכְלוּ לְהָבִין מִמּוֹסְדֵי הָאָרֶץ וּמַהַשָּׁמַיִם וּמַעֲרֶכֶת הַכּוֹכָבִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹרֵא לָעוֹלָם, וּבְרָאוֹ וּמַנְהִיגוֹ בְּסֵדֶר מְסֻדָּר, וְלֹא נָפַל בְּמִקְרֶה. וְהָאָדָם שֶׁהוּא בַּעַל שֵׂכֶל יִדְרֹשׁ לָדַעַת מִי הוּא

עטרת מרים

אם לא בְּגִזְרַת הַמָּקוֹם: כב הֲלֹא הוּא הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ עַל הַשָּׁמַיִם הַמְסַבְּבִים אֶת הָאָרֶץ וְיוֹשְׁבֶיהָ יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הֵמָּה בְּעֵינָיו כַּחֲגָבִים הֲלֹא הוּא הַנּוֹטֶה כַדֹּק כִּקְרוּם שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם פְּרָשָׂם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת תַּחְתָּיו: כג הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים שָׂרִים לְאַיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ שֶׁמִּתְגָּאִים בִּגְדֻלָּתָם כַּתֹּהוּ עָשָׂה אוֹתָם: כד כְּלִי־כָּף יִתֵּנֵם לְאַיִן, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ הֲרֵי הֵם אַף בַּל כְּמוֹ שֶׁלֹּא נִטְּעוּ מֵעוֹלָם אַף כְּאִלּוּ בַּל־זֹרָעוּ מֵעוֹלָם אַף כְּאִלּוּ בַּל בְּלִי שֹׁרֶשׁ בָּאָרֶץ לְגִזְעָם וְלֹא יַחֲזִרוּ לְקַדְמוּתָם, וְגַם נָשַׁף בָּהֶם בִּנְפִיחָה קַלָּה וַיִּבָּשׁוּ וּסְעָרָה רוּחַ סְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם מִמְּקוֹמָם: כה וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּנִי תוּכְלוּ לְדַמּוֹת אוֹתִי וְאֶשְׁוֶה לוֹ יֹאמַר הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: כו שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בָרָא אֵלֶּה הַכּוֹכָבִים וְהַמַּזָּלוֹת הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם בְּכָל יוֹם, לְכֻלָּם לְכָל כּוֹכָב בְּשֵׁם יִקְרָא בַּעֲבוּר מֶרֹב אוֹנִים הִתְגַּלּוֹת הַכֹּחַ וְאַמִּיץ וְהַתְמָדַת כֹּחַ לָכֵן אִישׁ לֹא נֶעְדָּר אֶחָד מֵהֶם כָּל יְמֵי עוֹלָם:

שי למורא

אֲדוֹן הָעוֹלָם וּמָה רְצוֹנוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה בָּעוֹלָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֶחֱטָא לַעֲבֹר עַל פִּקֻּדָּתוֹ, כִּי אֶת כָּל מַעֲשֵׂה הָאָדָם יָבִיא הָאֱלֹהִים בַּמִּשְׁפָּט עַל כָּל נֶעְלָם. **כב) הַיֹּשֵׁב עַל חוּג הָאָרֶץ,** הֲלֹא הַבּוֹרֵא הוּא יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם שֶׁהֵם כְּמוֹ הָעִגּוּל הַנַּעֲשָׂה בַּמְּחוּגָה סָבִיב הַנְּקֻדָּה שֶׁהִיא כְּדוּר הָאָרֶץ. **וְיוֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים,** וְיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הֵם בְּעֵינָיו כַּחֲגָבִים. וְאָמַר בְּדֶרֶךְ מָשָׁל, מִדֶּרֶךְ הָאָדָם הַיּוֹשֵׁב מִמַּעַל בְּגֹבַהּ רַב, שֶׁכָּל מַה שֶּׁמִּתַּחְתָּיו נִדְמֶה בְּעֵינָיו לְקָטָן. **הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם,** הֲלֹא הוּא הַנּוֹטֶה אֶת הַשָּׁמַיִם כְּאָדָם הַנּוֹטֶה יְרִיעָה אוֹ קְרוּם. **וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת,** פָּרַשׂ אוֹתָם כְּמוֹ אֹהֶל שֶׁפּוֹרְשִׂים בְּשֶׁבִיל לָשֶׁבֶת תַּחְתָּיו. **כג) הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאַיִן,** הָעוֹשֶׂה שָׂרִים וּגְדוֹלִים שֶׁיִּהְיוּ לְאַיִן וְאֶפֶס. **כַּתֹּהוּ עָשָׂה,** עָשָׂה אוֹתָם לִהְיוֹת תֹּהוּ. **כד) אַף בַּל נִטָּעוּ,** אוֹתָם הָרוֹזְנִים וְהַשּׁוֹפְטִים, הֲרֵי הֵם אֲפִלּוּ כְּאִלּוּ לֹא נִטְּעוּ מֵעוֹלָם. **אַף בַּל זֹרָעוּ,** וַאֲפִלּוּ כְּאִלּוּ לֹא נִזְרְעוּ מֵעוֹלָם, שֶׁהוּא פְּחוּת מִנְּטִיעָה. **אַף בַּל שֹׁרֶשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם,** לְכְשֶׁיַּעֲקְרוּ לֹא יַשְׁרִישׁ הַגֶּזַע בָּאָרֶץ לְהַחֲלִיף עֲנָפִים. כְּלוֹמַר, לֹא יַחֲזִרוּ לְקַדְמוּתָם. **וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָּשׁוּ,** וְגַם בִּנְשִׁיפַת רוּחַ בָּהֶם יִתְיַבְּשׁוּ וְיֹאבְדוּ. **וּסְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם,** וְרוּחַ סְעָרָה תִּשָּׂאֵם מִמְּקוֹמָם כְּתֶבֶן הַנִּשָּׂא בְּרוּחַ. **כה) וְאֶל מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ,** הקב"ה שֶׁהוּא הַקָּדוֹשׁ וְהַנִּבְדָּל מִכָּל גֶּשֶׁם וּמִכָּל דִּמְיוֹן, הוּא מִצַּד עַצְמוֹ יֹאמַר "וְאֶל מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה", הֲלֹא אֵין לִי דְּמוּת וְדִמְיוֹן כְּלָל. **כו) מִי בָרָא אֵלֶּה,** מִי בָּרָא אֶת כָּל צְבָא הַכּוֹכָבִים אֲשֶׁר תִּרְאוּ בַּמָּרוֹם. **הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם,** וּמִי הוּא מוֹצִיא בְּכָל יוֹם בְּמִסְפָּר אֶת צְבָא הַמָּרוֹם. **לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא,** כְּלוֹמַר, לְכָל אֶחָד מֵהֶם יִקְרָא שֵׁם הָרָאוּי לוֹ לְפִי הַדָּבָר שֶׁבַּעֲבוּרוֹ נִבְרָא. **מֶרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר,** מֵרֹב הָאוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְשֶׁהוּא אַמִּיץ כֹּחַ, עַל כֵּן אִישׁ מֵהַצְּבָא לֹא נֶעְדָּר שֶׁלֹּא יִקָּרֵא לוֹ בְּשֵׁם, וְשֶׁיִּהְיֶה כָּל אֶחָד מֵהֶם קַיָּם כָּל יְמֵי עוֹלָם.

כב הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ וְיוֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת: כג הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאַיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ כַּתֹּהוּ עָשָׂה: כד אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף בַּל־זֹרָעוּ אַף בַּל־שֹׁרֶשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָּשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם: כה וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ: כו שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בָרָא אֵלֶּה הַמּוֹצִיא בְמִסְפַּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא מֶרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת קודש

יב וְהָיָה | עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה
וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְךָ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֶיךָ: יג וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי־
בִטְנְךָ וּפְרִי־אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ
שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ: יד בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־
הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ:
טו וְהֵסִיר יְהוָה מִמְּךָ כָּל־חֹלִי וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם
הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם
בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ: טז וְאָכַלְתָּ אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עֲלֵיהֶם
וְלֹא תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ: ס
יז כִּי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי
אֵיכָה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם: יח לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר
תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפַרְעֹה
וּלְכָל־מִצְרָיִם: יט הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר־רָאוּ
עֵינֶיךָ וְהָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְּרֹעַ
הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֵּן־יַעֲשֶׂה
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הָעַמִּים אֲשֶׁר־אַתָּה יָרֵא
מִפְּנֵיהֶם: כ וְגַם אֶת־הַצִּרְעָה יְשַׁלַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בָּם עַד־אֲבֹד הַנִּשְׁאָרִים וְהַנִּסְתָּרִים מִפָּנֶיךָ:
כא לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ
אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא: (לוי) כב וְנָשַׁל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵל מִפָּנֶיךָ מְעַט מְעָט לֹא תוּכַל
כַּלֹּתָם מַהֵר פֶּן־תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה:
כג וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָמָם מְהוּמָה
גְדֹלָה עַד הִשָּׁמְדָם: כד וְנָתַן מְלָכֵיהֶם בְּיָדֶךָ
וְהַאֲבַדְתָּ אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא־יִתְיַצֵּב
אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד הִשְׁמִדְךָ אֹתָם: כה פְּסִילֵי
אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב
עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לְךָ פֶּן תִּוָּקֵשׁ בּוֹ כִּי תוֹעֵבַת
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא: כו וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־
בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ | תְּשַׁקְּצֶנּוּ
וְתַעֵב | תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי־חֵרֶם הוּא: פ ח א כָּל־
הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת
לְמַעַן תִּחְיוּן וּרְבִיתֶם וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם: ב וְזָכַרְתָּ
אֶת־כָּל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה
אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עַנֹּתְךָ לְנַסֹּתְךָ
לָדַעַת אֶת־אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ הֲתִשְׁמֹר כתיב מצותו
קרי מִצְוֹתָיו אִם־לֹא: ג וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ
אֶת־הַמָּן אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ

לְמַעַן הוֹדִיעֲךָ֨ כִּי־לֹ֜א עַל־הַלֶּ֗חֶם לְבַדּוֹ֙ יִחְיֶ֣ה
הָאָדָ֔ם כִּ֖י עַל־כָּל־מוֹצָ֣א פִי־יְהוָ֑ה יִחְיֶ֖ה הָאָדָֽם׃
(ישראל) ד שִׂמְלָתְךָ֥ לֹא־בָלְתָה֙ מֵעָלֶ֔יךָ וְרַגְלְךָ֖ לֹ֣א
בָצֵ֑קָה זֶ֖ה אַרְבָּעִ֥ים שָׁנָֽה׃ ה וְיָדַעְתָּ֣ עִם־לְבָבֶ֔ךָ כִּ֥י
כַאֲשֶׁ֖ר יְיַסֵּ֣ר אִ֑ישׁ אֶת־בְּנ֕וֹ יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ מְיַסְּרֶֽךָּ׃
ו וְשָׁמַרְתָּ֣ אֶת־מִצְוֹ֔ת יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ לָלֶ֣כֶת בִּדְרָכָ֑יו
וּלְיִרְאָ֥ה אֹתֽוֹ׃ ז כִּ֣י יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ מְבִיאֲךָ֤ אֶל־
אֶ֣רֶץ טוֹבָ֔ה אֶ֥רֶץ נַחֲלֵי־מָ֖יִם עֲיָנֹ֣ת וּתְהֹמֹ֑ת יֹצְאִ֥ים
בַּבִּקְעָ֖ה וּבָהָֽר׃ ח אֶ֣רֶץ חִטָּ֗ה וּשְׂעֹרָ֤ה וְגֶ֙פֶן֙ וּתְאֵנָ֔ה
וְרִמּ֖וֹן אֶ֣רֶץ־זַ֑יִת שֶׁ֥מֶן וּדְבָֽשׁ׃ ט אֶ֣רֶץ אֲשֶׁר֩ לֹ֨א
בְמִסְכֵּנֻ֜ת תֹּאכַ֣ל־בָּ֗הּ לֶ֤חֶם לֹא־תֶחְסַ֙ר֙ כֹּ֣ל בָּ֔הּ
אֶ֣רֶץ אֲשֶׁ֔ר אֲבָנֶ֖יהָ בַרְזֶ֑ל וּמֵהֲרָרֶ֖יהָ תַּחְצֹ֥ב
נְחֹשֶֽׁת׃ י וְאָכַלְתָּ֖ וְשָׂבָעְתָּ֑ וּבֵרַכְתָּ֣ אֶת־יְהוָ֔ה
אֱלֹהֶ֖יךָ עַל־הָאָ֣רֶץ הַטֹּבָ֑ה אֲשֶׁ֥ר נָתַ֖ן לָֽךְ׃ ע"כ בחול

אגרות קודש

ב"ה, כ"ד מנ"א, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו בו שואל ע"ד מה שכתוב במאמר לך אמר לבי דח"י אלול (קונ' פא) שהאדם צריך להתחנן לד' למצוא הבנה טובה בהשגה אלקית*, וקשה לו מדוע אינו אומר בהשגת התורה ג"כ.

והביאור בזה הוא אשר בלימוד התורה גופא ישנם כמה ענינים וסדרם מלמטלמ"ע א) שלומד התורה אך ורק בכדי לידע את המעשה אשר יעשון היינו שעושה מהתורה טפל לענין אחר. ב) שלומד התורה כדי לדעתה להבינה ולהשיגה. ג) שלומד התורה בידעו שזהו חכ' ורצונו של הקב"ה, וכיון שהוא וחכמתו אחד הרי ע"ז הנה ישראל הלומד נעשה ע"י אורייתא שהוא לומדה וקוב"ה כולא חד. וע"פ המבואר בכ"מ וגם בספרי מהר"ל מפראג (ראה מצ' האמנת הא' פ"ג) בענין שהקב"ה הוא המדע הדיעה והידוע ואז נעשה אדם הלומד משפיע בהתורה כיון שהוא מחברה עם נותן התורה, וכידוע שזהו שני המשלים המובאים בחז"ל, שלפעמים נק' ישראל כלה והשפעתם הוא ע"י התורה וכמרז"ל ביום חתונתו זו מתן תורה ולפעמים ישראל נק' חתן והתורה כלה, היינו שישראל המשפיע והתורה המקבלת, ופשיטא שבלימוד בסוג הג' הרי הוא משיג בהתורה לא רק הסברות והחכמה שבזה אלא גם האלקות שבתורה. וזהו פי' המאמר שאומר שם שצריך להתחנן על הענין דהשגה אלקית כי זהו ג"כ התכלית בלימוד התורה.

ב) בענין שאלתו שמתפלל הוא בקביעות במנין ששם מתפללים בנוסח שלנו וחושש הוא על התקיעות אם ידקדקו בכל האפשרי בהם.

הנה מרז"ל כל **הקובע** מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו ולכן לא נראה לי מה שרוצה לשנות המקום הגשמי ובפרט ששם משונה הנוסח מאשר הוא מתפלל, וגם ע"פ נגלה אינו כדאי כ"כ בימים הנוראים כיון שהש"ץ אומר פיוטים באמצע ברכות ק"ש ולדידן לא קיימא לן כן מפני ההפסק בהברכה, ולמה לו לכנוס בהצבור וזה יהי' הש"ץ שלו כיון שעד עתה לא הי' סבירא לי' הפסק הזה. ולדידי הרי יש בזה עוד ענין אם יתפלל בביהכ"נ דעד עתה, שכיון שיש לו איזה חשש באופן התקיעות יכול באווארענען דאס ובמילא יהי' ממזכי הרבים. והשי"ת יברכו בבריאות הנכונה - (כיון שחושש הוא לפ"ד בענין הקול וימי תק"ש ממשמשים ובאים הרי כדאי שילמוד בדרושי ר"ה ובפרט באותם אשר בסידור ובס' עטרת ראש ששם מדובר ע"ד הקול מקורו ואופן התפשטותו, וכשישלים ידיעותיו בזה ברוחניות הענין בטח ימלא השי"ת ענינם בזה בגשמיות הענינים. מובן שצ"ל אחיזה גם בדרכי הטבע והוא ע"י שישמור הוראות הרופא).

בברכה לבריאות הנכונה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

פרק ג משנה ו

רַבִּי חֲלַפְתָּא בֶן דּוֹסָא אִישׁ כְּפַר חֲנַנְיָה אוֹמֵר, עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז נִדְּבְרוּ יִרְאֵי ה׳ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב ה׳ וַיִּשְׁמָע וְגוֹ׳. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ:

נקודות משיחות קודש

לפי משנתנו יוצא שבפסוק "אלקים נצב בעדת אל בקרב אלקים ישפוט"[1] נרמזת השראת השכינה בעשרה ובשלשה שעוסקים בתורה. ויש לדקדק בזה: מדוע דילג הכתוב על הדרגה שביניהם — השראת השכינה בחמשה שיושבים ועוסקים בתורה?

ויש לומר, דהנה בפסוק זה מדובר אודות דרגת השראת השכינה השייכת למציאות העולם, ולכן הובאו בו רק המספרים עשרה ושלשה, הקשורים במיוחד לכללות מציאות העולם (כדלקמן).

עשרה — "בעשרה מאמרות נברא העולם"[2]. וענין זה שייך לתורה, כמארז"ל[3] "אסתכל באורייתא וברא עלמא". ומספר זה מתבטא בעבודת ישראל בלימוד התורה כשישנם "עשרה שיושבים ועוסקין בתורה", שעל זה נאמר "אלקים נצב בעדת אל".

שלשה — "על שלשה דברים העולם עומד"[4]. והשייכות לתורה על פי מאמר רז"ל[5] על הפסוק[6] "ארץ יראה ושקטה" שנתינת התורה גרמה והביאה לידי עמידת העולם. ובעבודת בני ישראל הוא שלשה שעוסקין בתורה, שעל זה נאמר "בקרב אלקים ישפוט".

(ואילו שאר המספרים שבמשנתנו (חמשה, שנים, ואחד) אינם שייכים כל כך לכללות מציאות העולם.

חמשה - הוא חצי דבר בלבד (ביחס לעשרה)[7]. שנים - מספר זה שייך בעיקר לעולם התהו, שבו יש שני קוין בלבד (בניגוד לעולם התיקון, שבו יש גם קו שלישי, קו האמצעי המחבר שני הקוין של חסד וגבורה)[8] אחד - מספר זה נעלה ממציאות העולם, כמאמר רז"ל[9] "יום אחד, שבו הי׳ הקב"ה יחידי בעולמו, שלא הי׳ בעולמו אלא הוא")[10].

עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה

יש כאן תכלית השלימות דלימוד התורה:

עשרה - העילוי דתלמוד תורה דרבים[11]. שיושבין - לימוד באופן של התיישבות. ובלשון המשנה[12] לגבי מ"ח הדברים שהתורה נקנית בהם: "בישוב". ועוסקין - לימוד באופן של עסק, ש"עסק התורה הוא העמל והטורח"[13]. וכביאור הידוע[14] שלימוד התורה צריך להיות כמו בעל עסק, היינו לא רק כפועל ושכיר שעבודתו היא בזמן מוגבל בלבד, כי אם כמו בעל העסק, שהעסק נוגע לו ביותר, וגם לאחרי גמר המלאכה, טרודה דעתו ומחשבתו בעניני העסק, ואפילו בעת השינה חולם מעניני העסק. ודוגמתו בנמשל: לימוד התורה הוא באופן של עסק, שמסור ונתון לזה בכל לבו ונפשו, ועד כדי כך, שגם בעת השינה חולם דברי תורה[15].

בתורה - הישיבה וההתעסקות בלימוד התורה היא באופן שהוא וכל מציאות העשרה הם בתורה. והיינו, שלא שייכת אצלם דעה והנחה קדומה מצד מציאותם הם (שאז יש מקום לחשוש שתגרום לאיזו נטי׳), כי אם שכל מציאותם היא בתורה, להתייגע ולעמוד על אמיתתה של תורה.

ותכלית השלימות היא, שפועלים זאת אצל כל בני ישראל, הן לגבי כל עשרת הסוגים דבני ישראל[16], הן לגבי תכלית הריבוי בכמות, הנכלל במספר עשרה, כמובן מפסק ההלכה[17] שאחד עשרה ואחד עשרה רבוא מברכים ומזמנים בנוסח שוה.

והנה, לגבי יהודי המצוי במצב רוחני ירוד, הפירוש דמשנתנו הוא באופן דלימוד התורה סתם (עוד לפני שבאים לשלימות הלימוד). ויתירה מזה - עוד לפני שבאים ללימוד התורה בכלל, כי אם, ענין האחדות[18].

עשרה - למרות שאין דיעותיהם שוות[19], נעשים "עדה", מציאות אחת[20].

שיושבין - התיישבות וקביעות, היינו שאחדות זו אינה רק בעת מן העתים, ביום סגולה וכיוצא בזה, כי אם התיישבות וקביעות, בכל זמן ובכל מצב. ועוסקין - האחדות חודרת בעניני העסק שלו כפשוטו, מבלי לחשוש שעל ידי זה שיספר לחבירו מעניני העסק, עלול הדבר לפגוע בפרנסתו. בתורה - סוף סוף נעשית אצלם האחדות גם בתורה[21].

---

1. תהלים פב, א. **2.** ריש פרק ה. **3.** זח"ב קסא, ב. וראה זח"ג יא, ב: עשרה מאמרות למעשה בראשית . . עשרה מאמרות למתן תורה. **4.** ריש פרק א. **5.** שבת פח, א. **6.** תהלים עו, ט. **7.** ראה פרקי דר"א פי"ח: נטה ימינו וברא שמים, נטה שמאלו וברא ארץ. הרי שיד אחת (ה׳ אצבעות) היא חצי העולם בלבד. **8.** ראה ספר הליקוטים (דא"ח להצ"צ) ערך תהו ותיקון (עמ׳ יב). **9.** ב"ר פ"ג, ח. **10.** משיחת ש"פ שלח תשמ"ג — על פי רשימת השומעים בלבד. **11.** ראה אגה"ק סכ"ג. **12.** פ"ו מ"ו. **13.** ב"ח או"ח סמ"ז (ד"ה ונוסחא). **14.** ספה"מ קונטרסים ח"א עמ׳ רנח. **15.** ראה ספה"מ ה'ש"ת עמ׳ א. **16.** ראשיכם שבטיכם גו׳ מחוטב עציך עד שואב מימיך (ר"פ נצבים). **17.** רמב"ם הלכות ברכות פ"ה ה"ד. **18.** כמו שלפני מ"ת היו ישראל כאיש אחד בלב אחד (רש"י יתרו יט, ב). **19.** ראה ברכות נח, א. **20.** ראה ברכות כא, ב. **21.** לקו"ש חכ"ח עמ׳ 271.

לוח זמנים לשבוע פרשת ואתחנן - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	06:01	06:05	08:45	08:47	09:22	09:23	10:31	10:32	13:20	13:19	19:32	19:26	19:59	19:53	19:07	20:04
חיפה (ק)	05:58	06:02	08:41	08:44	09:20	09:21	10:30	10:30	13:20	13:19	19:37	19:31	20:02	19:55	18:59	20:06
ירושלים (ק)	05:59	06:03	08:42	08:44	09:20	09:21	10:29	10:30	13:19	13:17	19:36	19:30	19:59	19:53	18:51	20:03
תל אביב (ק)	06:00	06:04	08:43	08:46	09:21	09:23	10:31	10:32	13:21	13:19	19:33	19:27	20:01	19:55	19:06	20:06
אוסטריה, וינה (ק)	05:38	05:46	08:21	08:27	09:17	09:20	10:32	10:35	13:37	13:36	20:22	20:12	21:00	20:49	19:56	21:04
אוסטרליה, מלבורן (ח)	07:15	07:08	09:11	09:07	09:48	09:45	10:42	10:40	12:56	12:55	17:39	17:44	18:07	18:12	17:24	18:23
אוקראינה, אודסה (ק)	05:45	05:53	08:29	08:35	09:22	09:25	10:37	10:39	13:39	13:38	20:20	20:10	20:56	20:46	19:54	21:00
אוקראינה, דונייצק (ק)	05:12	05:21	07:56	08:02	08:51	08:55	10:07	10:09	13:11	13:10	19:56	19:46	20:34	20:23	19:30	20:38
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	05:22	05:30	08:05	08:12	09:02	09:05	10:18	10:20	13:23	13:21	20:08	19:58	20:46	20:35	19:42	20:51
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	05:42	05:51	08:24	08:31	09:24	09:28	10:41	10:43	13:49	13:47	20:39	20:28	21:19	21:07	20:12	21:24
אוקראינה, קייב (ק)	05:34	05:43	08:16	08:23	09:17	09:21	10:33	10:36	13:41	13:39	20:32	20:22	21:13	21:01	20:05	21:17
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	05:54	05:56	08:35	08:36	09:09	09:10	10:17	10:17	13:01	13:00	19:03	18:58	19:28	19:24	18:39	19:34
איטליה, מילאנו (ק)	06:14	06:21	08:59	09:04	09:49	09:53	11:04	11:06	14:05	14:04	20:46	20:37	21:19	21:09	20:18	21:23
אקוואדור, קיטו (ח)	06:17	06:16	08:47	08:46	09:16	09:15	10:19	10:18	12:50	12:49	18:23	18:22	18:46	18:45	18:04	18:54
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	07:42	07:36	09:43	09:39	10:19	10:15	11:14	11:11	13:29	13:29	18:18	18:23	18:45	18:50	18:03	19:00
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	08:46	08:38	10:37	10:33	11:16	11:12	12:09	12:06	14:21	14:20	18:57	19:03	19:28	19:33	18:44	19:45
ארה"ב, בולטימור (ק)	06:12	06:17	08:57	09:00	09:40	09:42	10:52	10:53	13:47	13:46	20:12	20:04	20:43	20:35	19:48	20:47
ארה"ב, ברוקלין (ק)	05:58	06:04	08:43	08:47	09:28	09:30	10:40	10:42	13:37	13:35	20:04	19:56	20:36	20:28	19:40	20:40
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	05:59	06:05	08:44	08:47	09:28	09:31	10:41	10:42	13:37	13:36	20:05	19:57	20:37	20:28	19:40	20:41
ארה"ב, דטרויט (ק)	06:31	06:37	09:16	09:20	10:02	10:05	11:15	11:17	14:14	14:12	20:44	20:36	21:17	21:08	20:19	21:22
ארה"ב, האוסטון (ק)	06:44	06:48	09:27	09:29	10:04	10:05	11:13	11:13	14:01	13:59	20:10	20:05	20:37	20:31	19:47	20:42
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	06:08	06:12	08:52	08:54	09:31	09:33	10:41	10:42	13:32	13:31	19:47	19:41	20:16	20:09	19:24	20:20
ארה"ב, מיאמי (ק)	06:50	06:53	09:32	09:33	10:06	10:07	11:14	11:15	14:00	13:58	20:03	19:58	20:29	20:24	19:41	20:34
ארה"ב, ניו היבן (ק)	05:53	05:59	08:38	08:42	09:23	09:26	10:36	10:37	13:33	13:31	20:01	19:53	20:34	20:25	19:37	20:38
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	06:23	06:29	09:08	09:12	09:52	09:55	11:05	11:06	14:01	13:59	20:28	20:20	21:00	20:51	20:03	21:04
ארה"ב, שיקגו (ק)	05:50	05:57	08:35	08:39	09:21	09:24	10:34	10:36	13:32	13:30	20:01	19:53	20:34	20:25	19:37	20:38
בוליביה, לה-פס (ח)	06:55	06:52	09:14	09:12	09:45	09:43	10:44	10:42	13:08	13:07	18:22	18:23	18:46	18:47	18:05	18:56
בלגיה, אנטוורפן (ק)	06:16	06:25	08:57	09:04	10:00	10:04	11:17	11:20	14:26	14:24	21:19	21:08	22:01	21:48	20:52	22:05
בלגיה, בריסל (ק)	06:17	06:27	08:58	09:06	10:01	10:05	11:18	11:20	14:26	14:24	21:18	21:07	21:59	21:47	20:51	22:03
ברזיל, סאן פאולו (ח)	06:38	06:34	08:51	08:49	09:23	09:21	10:21	10:19	12:42	12:41	17:51	17:54	18:12	18:14	17:31	18:24
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	06:25	06:21	08:39	08:37	09:11	09:08	10:09	10:07	12:30	12:30	17:36	17:38	18:01	18:03	17:20	18:13
בריטניה, לונדון (ק)	05:33	05:43	08:13	08:21	09:17	09:22	10:35	10:37	13:44	13:42	20:40	20:29	21:20	21:07	20:14	21:24
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	05:34	05:45	08:11	08:21	09:22	09:27	10:41	10:44	13:53	13:51	20:54	20:42	21:38	21:25	20:29	21:43
גרמניה, ברלין (ק)	05:36	05:45	08:14	08:23	09:22	09:26	10:40	10:42	13:50	13:49	20:49	20:38	21:31	21:18	20:20	21:35
גרמניה, פרנקפורט (ק)	06:03	06:12	08:45	08:52	09:45	09:49	11:01	11:04	14:09	14:07	20:59	20:48	21:39	21:27	20:32	21:43
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	06:43	06:38	08:53	08:50	09:26	09:23	10:23	10:21	12:43	12:42	17:50	17:53	18:09	18:12	17:28	18:22
הודו, מומבאי (ח)	06:17	06:19	08:56	08:57	09:29	09:29	10:35	10:35	13:17	13:15	19:11	19:08	19:36	19:32	18:50	19:42
הודו, פונה (ח)	06:14	06:16	08:53	08:54	09:25	09:26	10:32	10:31	13:13	13:11	19:07	19:03	19:31	19:27	18:46	19:37
הונגריה, בודפשט (ק)	05:29	05:37	08:13	08:18	09:07	09:10	10:22	10:24	13:26	13:25	20:09	19:59	20:46	20:36	19:43	20:51
טורקיה, איסטנבול (ח)	05:02	05:08	07:47	07:51	08:32	08:34	09:45	09:46	12:41	12:40	19:10	19:02	19:42	19:34	18:45	19:46
יוון, אתונה (ק)	06:33	06:38	09:18	09:21	10:00	10:02	11:11	11:13	14:06	14:04	20:28	20:21	20:59	20:51	20:04	21:03

לוח זמנים לשבוע פרשת ואתחנן - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	05:51	05:59	08:35	08:41	09:29	09:32	10:44	10:46	13:47	13:45	20:29	20:19	21:06	20:55	20:03	21:10
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:14	06:16	08:53	08:54	09:26	09:26	10:32	10:32	13:14	13:13	19:09	19:05	19:33	19:29	18:48	19:39
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	07:41	07:32	09:23	09:19	10:06	10:01	10:57	10:54	13:05	13:04	17:31	17:38	18:04	18:11	17:18	18:23
נפאל, קטמנדו (ח)	05:30	05:33	08:12	08:14	08:48	08:49	09:56	09:57	12:43	12:42	18:49	18:44	19:15	19:10	18:27	19:21
סין, בייג'ין (ח)	05:18	05:24	08:03	08:06	08:47	08:49	09:59	10:00	12:55	12:54	19:22	19:14	19:53	19:45	18:55	19:58
סינגפור, סינגפור (ח)	07:05	07:05	09:36	09:36	10:06	10:05	11:09	11:08	13:41	13:40	19:15	19:14	19:38	19:37	18:56	19:46
פולין, ורשא (ק)	05:06	05:16	07:45	07:54	08:52	08:56	10:09	10:12	13:20	13:18	20:16	20:05	20:59	20:46	19:49	21:03
פרו, לימה (ח)	06:25	06:22	08:47	08:46	09:17	09:16	10:18	10:16	12:44	12:43	18:03	18:04	18:27	18:27	17:46	18:36
צרפת, ליאון (ק)	06:31	06:38	09:15	09:20	10:06	10:10	11:21	11:23	14:23	14:21	21:01	20:52	21:37	21:27	20:36	21:41
צרפת, פריז (ק)	06:32	06:40	09:15	09:21	10:12	10:16	11:28	11:30	14:33	14:32	21:22	21:12	21:59	21:47	20:54	22:03
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:53	05:53	08:26	08:25	08:56	08:55	09:59	09:58	12:33	12:32	18:11	18:10	18:34	18:32	17:52	18:41
קנדה, טורונטו (ק)	06:13	06:20	08:58	09:02	09:46	09:49	11:00	11:01	13:59	13:58	20:35	20:27	21:07	20:57	20:08	21:11
קנדה, מונטריאול (ק)	05:45	05:52	08:30	08:35	09:20	09:24	10:35	10:37	13:36	13:35	20:15	20:06	20:49	20:40	19:48	20:54
קפריסין, לרנקה (ק)	05:59	06:04	08:44	08:46	09:23	09:25	10:34	10:35	13:26	13:24	19:43	19:36	20:12	20:05	19:19	20:16
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	05:16	05:27	07:48	08:01	09:07	09:12	10:26	10:29	13:41	13:39	20:47	20:34	21:33	21:19	20:18	21:38
רוסיה, מוסקבה (ח)	04:46	04:57	07:13	07:28	08:38	08:43	09:58	10:02	13:15	13:13	20:27	20:14	21:12	20:57	19:55	21:17
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	05:07	05:15	07:51	07:57	08:45	08:48	10:00	10:02	13:04	13:02	19:46	19:36	20:23	20:12	19:20	20:27
שוויץ, ציריך (ק)	06:11	06:19	08:55	09:01	09:49	09:53	11:05	11:07	14:08	14:07	20:56	20:46	21:28	21:17	20:25	21:32
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:04	06:05	08:41	08:41	09:12	09:12	10:17	10:17	12:56	12:55	18:44	18:41	19:08	19:05	18:24	19:14

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה״ח ר׳ **טובי׳** ב״ר **יעקב** ע״ה

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים: *Internet: www.DvarMalchus.Org*

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

•••

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: *E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il*

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # 00847
07/08/2022

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים